

DIPLOMÁCIAI LEXIKON

A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK KÉZIKÖNYVE

DIPLOMÁCIAI LEXIKON

A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK
KÉZIKÖNYVE

Éghajlat Könyvkiadó
Budapest, 2018

© SZERZŐK (felsorolva lásd: 709-722. oldal)

© ÉGHAJLAT KÖNYVKIADÓ

Kötetünk megjelenését a MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA támogatta

Anyanyelvi lektor

LENGYEL KLÁRA

Tördelte és a borítót tervezte

CSÉPÁNYI ZSUZSANNA

Felelős kiadó

KOVÁCS LAJOS PÉTER

ISBN 978 963 9862 14 2

Kiadja az ÉGHAJLAT KÖNYVKIADÓ KFT.

www.eghajlat.hu

2018

Nyomás és kötészet

ALFÖLDI NYOMDA ZRT.

Debrecen

Felelős vezető

GYÖRGY GÉZA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök

MARTONYI JÁNOS

Aelnök

MARINOVICH ENDRE

A szerkesztőbizottság tagjai

BALOGH CSABA

BÉRCZI ISTVÁN

CSERNUS SÁNDOR

FERKELT BALÁZS

ÍJGYÁRTÓ ISTVÁN

JESZENSZKY GÉZA

MAGYAR LEVENTE

NAGY JÓZSEF ZSIGMOND

Szakmai főszerkesztő

BÁBA IVÁN

Adminisztratív főszerkesztő

SÁRINGER JÁNOS

Szaklektor

GAZDAG FERENC

A Diplomáciai lexikon létrehozását a KÜLGAZDASÁGI ÉS
KÜLÜGYMINISZTERIUM támogatása tette lehetővé

KÜLGAZDASÁGI ÉS
KÜLÜGYMINISZTERIUM

TARTALOM

Előszó	9
A lexikonban található szócikkek címszavai	13
Diplomáciai kapcsolatok	63
Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek	99
Külügyi igazgatás	177
Konzuli igazgatás	233
Európai Unió	329
Biztonságpolitika	367
Nemzetközi gazdasági kapcsolatok	423
Kulturális diplomácia	489
Nemzetközi sportkapcsolatok	537
Protokoll	577
Magyarország külügyminiszterei	639
Magyar diplomaták	679
Névjegyek	709

ELŐSZÓ

Minden könyv készítése – írása, szerkesztése – során felmerül a kérdés, hogy kinek készül, milyen olvasót képzel el a szerző, a szerkesztő. Ezt a könyvet haszonnal forgathatja bárki, aki a nemzetközi kapcsolatok és a diplomácia iránt érdeklődik. A legtöbb szócikk megértéséhez nincs szükség az átlagos középiskolai műveltségnél mélyebb tudásra. Másrészt bizonyára segítségére lesz azoknak a tanulóknak, egyetemi hallgatóknak, akik nemzetközi kapcsolatokkal összefüggő tanulmányokat folytatnak, diplomáciai pályára készülnek, vagy a közigazgatás nemzetközi kapcsolataival akarnak foglalkozni. Harmadrészt kézikönyvként szolgálhat azoknak a közigazgatásban dolgozóknak is, akik ismereteiket, tudásukat mélyíteni, információikat pontosítani szeretnék.

Amikor a lexikon ötlete megszületett (copyright: Sáringer János), még nem ekkora terjedelmű kiadvány merült fel az ötletgazda szemei előtt. A munkálatok során azonban bebizonyosodott, hogy ilyen jellegű összefoglaló munkára nagy szükség van, a nemzetközi és diplomáciai kapcsolatok témaköre nagyon tág, a rögzítendő anyag nagyon gazdag. Így a visszafogottság ellenére is viszonylag nagy terjedelmű lexikon és kézikönyv született, melynek egy-egy fejezete betekintést enged az adott témakörbe, és segítheti a téma további elmélyültebb tanulmányozását.

A Diplomáciai lexikon közreadásával – a nemzetközi kapcsolatok bemutatása mellett – felidézzük a jelentős történelmi hagyományokkal rendelkező magyar külpolitika és diplomácia történetét is. Luxemburgi Zsigmond magyar király és Filippo Maria Visconti milánói herceg között jött létre a világon az első nem egyházi jellegű, kölcsönös állandó diplomáciai képviseleten alapuló kapcsolat, vagyis ekkor – 1425 és 1431 között – történt meg először állandó diplomáciai képviselő küldése és fogadása. Történelmi tény, hogy a diplomáciatörténet első női követeként Bedy-Schwimmer Róza képviselte Magyarországot Svájcban, 1919 januárjától márciusáig. Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után, pontosan száz évvel ezelőtt, 1918-ban törvény rendelkezett az önálló magyar külügyi igazgatás létrehozásáról. A modern magyar diplomácia képviselői előtt tisztelgünk azzal, hogy a külügyminiszterek és jelentős magyar diplomaták archantológiáját 1848-tól napjainkig datáltuk.

A könyv – amint a címe is jelzi – egyszerre lexikon és kézikönyv. A lexikon kritériumait követi a szócikkek stílusa, fejezetenkénti alfabetikus elrendezése, a hivatkozások rendje. Ugyanakkor kézikönyvként is használható, mert a tizenkét fejezet mindegyike a diplomácia vagy a nemzetközi kapcsolatok egy-egy körülhatárolt területét tárgyalja, a céltudatosan kiválasztott legfontosabb címszavak szerint. Ez a szerkezet megszabja a könyv használatának módját is. A Tisztelt Érdeklődő Olvasó az általa keresett szócikk helyének megjelölését a könyv elején található, alfabetikus rendbe

szedett címszólistában találhatja meg – a vonatkozó fejezet megjelölésével. A megnyitott fejezeten belül pedig a szócikkek szintén alfabetikus rendben találhatók.

A könyv tárgyalja a nemzetközi kapcsolatok legfontosabb területeit – napjaink magyar és nemzetközi összefüggésrendszerében. A szakterületek fogalomkészlete többnyire adott, a szerzők és a szerkesztők ezen nem nagyon változtathattak. Ebből következik a kötet nyelvezetének három problémája is. A magyar jogi szaknyelv fogalomkészlete akkor sem módosítható, ha egy-egy definíció vagy megnevezés nehézkes – *horribile dictu* – magyartalan. A magyar jogi gyakorlatban és a jogszabályokban rögzített szóhasználatról és fordulatokról tehát eltérni nem lehetett. A másik nyelvveltségi problémát a címszavak birtokos szerkezete jelentette. A magyar nyelvérzék sok esetben a határozott névelő („a, az”) használatát kívánta volna, a szócikkek alfabetikus rendszere viszont az ellen szólt. Nagyon sok szócikk kezdődött volna „a, az” névelővel (pl. „az” ENSZ Biztonsági Tanácsa). A címszavakban a határozott névelőt tehát elhagytuk. Harmadik problémaként kell megemlítenünk az idegen – elsősorban angol – nyelvű fogalmak és megnevezések használatát. Mindenhol igyekeztünk mindent magyarul jelölni, ám a diplomáciában és a nemzetközi kapcsolatrendszerben sok olyan fogalom használatos, amelynek vagy még nincs elfogadott és használt magyar megfelelője (pl. *soft law*), vagy az idegen nyelvű honosodott meg (pl. *demars*, *dress-code*). Több nemzetközi szervezet megnevezésének angol változata régen bekerült a magyar köznyelvbe, és használata természetessé vált (pl. UNESCO, NATO). Ezeket a szervezeteket a vonatkozó szócikkben magyar megnevezésükkel tárgyaljuk, ám több szövegközi utalásnál az angol rövidítést használjuk – a könnyebb érthetőség végett. A szócikkek között helyenként némi átfedést találhat az olvasó. Ez nem a szerkesztés hiányosságából fakad, hanem szintén a könyv jellegéből adódik. Egyes szócikkek több témakörbe is illeszkednek, különböző szempontból tárgyalhatók (pl. az agrément témaköre nemzetközi jogi, valamint protokolláris kérdés is). Helyenként meghagytuk az átfedéseket – a kézikönyv könnyebb kezelhetősége érdekében.

A nemzetközi kapcsolatok rendszere – mint a világban oly sok minden – folyamatosan változik. Annak ellenére, hogy a nemzetközi jog pillérei viszonylag stabilak, az államok érdekei és céljai, a nemzetközi szervezetek rendszere, működésük, céljaik és feladataik állandóan változnak – a világban folyó változásokat követve. E lexikonban igyekeztünk elsősorban azokat a fogalmakat tárgyalni, amelyek a nemzetközi rendszer alapjait és viszonylag állandó kereteit jelentik, mégis elkerülhetetlen, hogy egy-egy definíció vagy adat idővel megváltozzék. Mindezekért fontos rögzítenünk, hogy ez a diplomáciai lexikon a nemzetközi kapcsolatok jelenlegi állapotát rögzíti. A szerkesztést 2017. december 31-én zártuk le.

Köszönetet mondunk a sok kiváló munkatársnak, akik a fejezetek témarendjének kialakítását és a szócikkek megírását vállalták, és a munkát – legjobb tudásuk szerint – elvégezték. Mindazoknak a névjegye, akik e lexikon létrehozásában közreműködtek, a könyv végén megtalálható.

A lexikon a Külgazdasági és Külügyminisztérium erkölcsi és anyagi támogatásával készült el. A minisztériumon kívül a könyv létrehozásának támogatásáért köszönet illeti még a Budapesti Gazdasági Egyetem Külkereskedelmi Karának Nemzetközi és Európa Tanulmányok Intézeti Tanszékét, a Budapesti Gazdasági Egyetem Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Karát, valamint a Kereskedelmi Főiskolaért Alapítványt.

Bába Iván – Sáringer János

CÍMSZÓJEGYZÉK

1918. évi V. néptörvény – **Külügyi igazgatás**
ablegát – **Diplomáciai kapcsolatok**
ABM Szerződés (Anti-Ballistic Missile Treaty) – **Biztonságpolitika**
Academia Europaea – **Kulturális diplomácia**
ACP országok (African, Caribbean and Pacific Group of States) – **Európai Unió**
acquis communautaire (közösségi, ill. uniós vívmányok) – **Európai Unió**
Act of State doktrína – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
ad referendum döntések – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
adatvédelem a konzuli munkában – **Konzuli igazgatás**
ADR (Alternative Dispute Resolutions) → *alternatív vitarendezési módok*
AEBR – Association of European Border Regions → *Európai Határmenti Régiók Szövetsége*
Aehrenthal, Aloys Lexa von (Hrubá Skála, 1854. szeptember 24. – Bécs, 1912. február 17.) – **Magyarország külügyminiszterei**
AER – Assembly of European Regions → *Európai Régiók Gyűlése*
Afrikai Gazdasági Bizottság (Economic Commission for Africa – ECA) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
Afrikai Unió (African Union – AU) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
Ágoston (Augenstein) Péter (Zsombolya, 1874. március 25. – Párizs, 1925. szeptember 6.) – **Magyarország külügyminiszterei**
agrément – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
agrément kérése – **Protokoll**
agresszió – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
aide-mémoire → *emlékeztető*
AIPH (Association Internationale des Producteurs de l’Horticulture) → *Kiállítások Nemzetközi Irodája*
aktív és passzív követküldési jog – **Külügyi igazgatás**
aktív és passzív követségi jog (ius legationis) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
aláírás és kézjegy valódiságának hitelesítése (aláírás-hitelesítés) – **Konzuli igazgatás**
Alaptörvény – **Külügyi igazgatás**
Alapvetés – **Külügyi igazgatás**
alkonzulátus → *konzulátus*
Alkotmánybíróság – **Külügyi igazgatás**
alkotmányos alapismeretek vizsga (állampolgársági vizsga) – **Konzuli igazgatás**
állam – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
államelismerés – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

államhatár – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 állami főhatalom (szuverenitás) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 állami immunitás – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 állami látogatás – **Protokoll**
 állami szertartás – **Protokoll**
 állami támogatások – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 állami támogatások engedélyezése – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 állami területszerzés jogcímei – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 állami vagyonban, az állami levéltárakban és az állami adósságokban való utódlás-
 ról szóló 1983. évi Bécsi Egyezmény – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 államközi kapcsolatok alapelvei – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 államközi ösztöndíjak – **Kulturális diplomácia**
 államközi tudományos és technológiai (TéT) együttműködés szerepe – **Nemzetközi
 gazdasági kapcsolatok**
 államközi tudományos és technológiai (TéT) tevékenység intézményei – **Nemzetközi
 gazdasági kapcsolatok**
 állampolgárság – **Konzuli igazgatás**
 állampolgárság megállapítása – **Konzuli igazgatás**
 állampolgárság megszerzése – **Konzuli igazgatás**
 állampolgárság megszűnése – **Konzuli igazgatás**
 állampolgárság vizsgálata – **Konzuli igazgatás**
 állampolgársági alapelvek – **Konzuli igazgatás**
 állampolgársági bizonyítvány – **Konzuli igazgatás**
 állampolgársági eskü vagy fogadalom – **Konzuli igazgatás**
 állampolgársági hatóság – **Konzuli igazgatás**
 állampolgársági kérelem – **Konzuli igazgatás**
 államterület – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 államutódlás – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 állandó diplomáciai képviselő – **Diplomáciai kapcsolatok**
 Állandó Képviselet – **Európai Unió**
 állandó nemzetközi bíróságok – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 állandó semlegesség – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 Állandó Strukturált Együttműködés (Permanent Structured Cooperation – PESCO)
 – **Biztonságpolitika**
 állandó személyazonosító igazolvány igénylése – **Konzuli igazgatás**
 Állandó Tanács (Permanent Council – PC) – **Biztonságpolitika**
 állandó ügyvivő – **Protokoll**
 Állandó Választott Bíróság (Permanent Court of Arbitration) – **Nemzetközi jog,
 nemzetközi szervezetek**
 Alliance Française – **Kulturális diplomácia**
 álló alkalmak – **Protokoll**

állomáshely – **Külügyi igazgatás**

általános gazdasági érdekű szolgáltatás – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

alter ego – **Diplomáciai kapcsolatok**

alternatív vitarendezési módok (Alternative Dispute Resolutions – ADR) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

amatőr és hivatásos sport – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

Amerikai Államok Szervezete (Organization of American States – OAS) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Amerikai Államok Szervezetének (OAS) kulturális tevékenysége – **Kulturális diplomácia**

amerikai futball – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság (Inter-American Court of Human Rights) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Amnesty International – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Amszterdami Szerződés – **Európai Unió**

Andorka (Fleischhacker) Rudolf Rezső (Sopron, 1891. november 8. – Budapest, 1961. március 30.) – **Magyar diplomaták**

Andrássy Gyula (Kassa, 1823. március 3. – Volosca, 1890. február 18.) – **Magyarország külügyminiszterei**

Andrássy Gyula Német Nyelvű Egyetem – **Kulturális diplomácia**

Andrássy Gyula, ifjabb (Töketerebes, 1860. június 30. – Budapest, 1929. június 11.) – **Magyarország külügyminiszterei**

Antici-diplomata – **Európai Unió**

anyakönyv – **Konzuli igazgatás**

anyakönyvezési feladatok – **Konzuli igazgatás**

anyakönyvi okirat – **Konzuli igazgatás**

anyakönyvi szerv – **Konzuli igazgatás**

apai elismerő nyilatkozat – **Konzuli igazgatás**

apasági vélelem – **Konzuli igazgatás**

APEC → *Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés*

APF – Assemblée Parlementaire de la Francophonie → *Frankofon Parlamenti Közgyűlés*

Apor Gábor (Sepsikőröspatak, 1889. november 7. – Róma, 1969. február 12.) – **Magyar diplomaták**

apostille – **Konzuli igazgatás**

apostoli delegátus → *apostoli küldött*

apostoli internuncius – **Diplomáciai kapcsolatok**

apostoli küldött – **Diplomáciai kapcsolatok**

apostoli legátus – **Diplomáciai kapcsolatok**

apostoli nuncius – **Diplomáciai kapcsolatok**

- apostoli pronuncius – **Diplomáciai kapcsolatok**
 Apostoli Szentszék – **Diplomáciai kapcsolatok**
 Apostoli Szentszék és a Vatikán diplomáciája – **Diplomáciai kapcsolatok**
 Apponyi Albert (Bécs, 1846. május 29. – Genf, 1933. február 7.) – **Magyar diplomaták**
 Apponyi Sándor (Párizs, 1844. január 19. – Lengyel, 1925. április 18.) – **Magyar diplomaták**
 Arab Államok Ligája Chartája (CLAS) tudományos és kulturális tevékenysége – **Kulturális diplomácia**
 Arab Kőolaj-exportáló Országok Szervezete (Organisation of Arab Petroleum Exporting Countries – OAPEC) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 Arab Liga (Arab League) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 Aranycsapat – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
 árfolyamrendszer – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 áruk, szolgáltatások, anyagi értéket képviselő jogok kereskedelmének engedélyezési rendszere – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 árukereskedelem (termék-külkereskedelem) statisztikai sajátosságai – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 ASEAN → *Délkelet-Ázsiai Nemzetek Szövetsége*
 ASGP – Association of Secretaries General of Parliaments → *Parlamentari Főtitkárok Szövetsége*
 asylum → *diplomáciai menedékjog*
 Átfogó Atomcsend Szerződés (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty – CTBT) – **Biztonságpolitika**
 Átfogó Atomcsend Szerződés Szervezete (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization – CTBTO) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 áthelyező okirat → *kihelyezett*
 átigazolás – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
 atlétika – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
 átmeneti mentesség – **Európai Unió**
 Atomsorompó Szerződés (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons – NPT) – **Biztonságpolitika**
 ATT → *Fegyverkereskedelmi Szerződés*
 attasé – **Diplomáciai kapcsolatok**
 AU → *Afrikai Unió*
 Auer Pál, alsóterényi (Budapest, 1885. október 3. – Párizs, 1978. június 21.) – **Magyar diplomaták**
 Ausztrália Csoport (Australia Group) – **Biztonságpolitika**
 autósport – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
 Avignoni Fesztivál – **Kulturális diplomácia**
 AWACS (Airborne Warning and Control System) – **Biztonságpolitika**
 Ázsia-Európa Alapítvány (ASEF) – **Kulturális diplomácia**

- Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (Asia-Pacific Economic Cooperation – APEC) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági és Szociális Bizottság (Economic and Social Commission for Asia and the Pacific – ESCAP) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Badeni Egyezmény – **Kulturális diplomácia**
- Bakách-Besseney György (Budapest, 1892. április 14. – New York, 1959. február 19.) – **Magyar diplomaták**
- Balassi Intézet – **Kulturális diplomácia**
- Balázs Péter (Kecskemét, 1941. december 5. –) – **Magyarország külügyminiszterei**
- ballisztikus rakéta – **Biztonságpolitika**
- Balti-tengeri Államok Tanácsa (Council of the Baltic Sea States – CBSS) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Ban Treaty (Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons) – **Biztonságpolitika**
- Bánffy Miklós (Kolozsvar, 1873. december 30. – Budapest, 1950. június 6.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- bankunió – **Európai Unió**
- Barátság Játékok – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
- Barcza György (Pusztazámor, 1888. július 2. – Sydney, 1961. április 18.) – **Magyar diplomaták**
- Bárdossy László (Szombathely, 1890. december 10. – Budapest, 1946. január 10.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Bartók László (Budapest, 1896. március 15. – Washington, 1963. november 16.) – **Magyar diplomaták**
- Batthyány Kázmér (Pozsony, 1807. június 3. – Párizs, 1854. július 13.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Bécsi Diplomáciai Szerződés (a diplomáciai kapcsolatokról szóló 1961. évi bécsi szerződés) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Bécsi Dokumentum (Vienna Document) – **Biztonságpolitika**
- Bécsi Konzuli Egyezmény (BKE) – **Konzuli igazgatás**
- Bécsi Magyar Történeti Intézet – **Kulturális diplomácia**
- Bécsi Szabályzat (1815. évi bécsi kongresszus, 1818. évi aacheni jegyzőkönyv) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Bede István, baróthi (Trebinje /Bosznia/, 1904. jan. 27. – Bad Schachen bei Lindau /Németország/, 1978. augusztus 2.) – **Magyar diplomaták**
- befagyott konfliktusok – **Biztonságpolitika**
- befogadhatóság – **Konzuli igazgatás**
- bejegyzett élettársi kapcsolat – **Konzuli igazgatás**
- bel- és igazságügyi együttműködés – **Európai Unió**
- Belgrád–Pristina dialógus – **Biztonságpolitika**
- Bem rakpart, Bem tér – **Diplomáciai kapcsolatok**

- Bényi József (Kemendollár, 1928. április 23. – Budapest, 2001. június 2.) – **Magyar diplomaták**
 beosztott diplomaták – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Berchtold, Leopold von (Bécs, 1863. április 18. – Peresznye, 1942. november 21.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Berinkei Dénes (Csúz, 1871. október 17. – Budapest, 1944. június 25.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- „Berlin plusz” Megállapodás – **Biztonságpolitika**
- Bertelsmann Foundation – **Kulturális diplomácia**
- Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (International Centre for Settlement of Investment Disputes – ICSID) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 beszédek – **Protokoll**
- Bethlen István (Gernyeszeg, 1874. október 8. – Moszkva, 1946. október 5.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Beust, Friedrich Ferdinand Freiherr von (Drezda, 1809. január 13. – Altenburg, 1886. október 24.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- beutazási és tartózkodási feltételek – **Konzuli igazgatás**
- beutazási és tartózkodási tilalom – **Konzuli igazgatás**
- bevándorlási engedély – **Konzuli igazgatás**
- BIE (Bureau International des Expositions) → *Kiállítások Nemzetközi Irodája*
- bilaterális együttműködés → *kétoldalú együttműködés*
- BIMCO (The Baltic and International Maritime Conference) → *Nemzetközi tengeri árufuvarozás*
- Biológiai és Toxinfegyver-tilalmi Egyezmény (Biological and Toxin Weapons Convention – BTWC) – **Biztonságpolitika**
- biometrikus azonosítók – **Konzuli igazgatás**
- BIRPI (Bureaux Internationaux Réunis pour la Protection de la Propriété Intellectuelle) → *Szellemi Tulajdon Világszervezete*
- Bizonyos Hagyományos Fegyverekről Szóló Egyezmény (Convention on Certain Conventional Weapons – CCW) – **Biztonságpolitika**
- biztonság – **Biztonságpolitika**
- Biztonsági Együttműködési Fórum (Forum for Security Co-operation – FSC) – **Biztonságpolitika**
- Biztonsági Tanács → *ENSZ Biztonsági Tanácsa*
- biztonságpolitika – **Biztonságpolitika**
- Boldóczi János (Tótkomlós, 1912. augusztus 22. – Budapest, 1988. december 23.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Bolgár Elek (Kassa, 1883. július 3. – Budapest, 1955. június 26.) – **Magyar diplomaták**
 bordereau → *diplomáciai küldemény*
 bordereau → *diplomáciai futár*
- Bosman-ügy – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

Böhm Vilmos (Budapest, 1880. január 20. – Stockholm, 1949. október 28.) – **Magyar diplomaták**

British Council – **Kulturális diplomácia**

BTWC →*Biológiai és Toxinfegyver-tilalmi Egyezmény*

bukott állam (failed state) – **Biztonságpolitika**

bundázás – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

Burián István (Stomfa, 1851. január 16. – Bécs, 1922. október 20.) – **Magyarország külügyminiszterei**

büfévacsora – **Protokoll**

Bűnmegelőzési és Ellenőrzési Bizottság (Commission on Crime Prevention and Criminal Justice) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

büntetés végrehajtásának átadása és átvétele – **Konzuli igazgatás**

büntetőeljárás átadása és átvétele – **Konzuli igazgatás**

Campus Mundi – **Kulturális diplomácia**

CAP →*Európai Unió agrárpolitikája*

CARICOM →*Karib-tengeri Közösség*

CBSS →*Balti-tengeri Államok Tanácsa*

CCM →*Kazettás Lőszerekről Szóló Egyezmény*

CCW →*Bizonyos Hagyományos Fegyverekről Szóló Egyezmény*

CEFTA (Central European Free Trade Agreement) →*Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás*

CEI – Central European Initiative → *Közép-európai Kezdeményezés*

CEI PD – Central European Initiative Parliamentary Dimension →*Közép-európai Kezdeményezés*

CEMR – Council of European Municipalities and Regions →*Európai Települések és Régiók Tanácsa*

CEPLI – Confédération Européenne des Pouvoirs Locaux Intermédiaires →*Középszintű Önkormányzatok Európai Konföderációja*

Cervantes Intézet (Instituto Cervantes) – **Kulturális diplomácia**

CETA (EU–Canada Comprehensive Economic and Trade Agreement) – **Európai Unió**

CFE →*Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről Szóló Szerződés*

CFSP →*közös kül- és biztonságpolitika*

CIM (Convention Internationale concernant le transport des Marchandises par chemin de fer) →*nemzetközi árufuvarozás*

CIS →*Független Államok Közössége*

civil kontroll – **Biztonságpolitika**

CJTF →*Összhaderőnemi Alkalmi Harci Kötelék*

CLOUT (Case Law on Uncitral Texts) →*ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága*

CLRAE – Congress of Local and Regional Authorities of Europe →*Európai Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa*

- CMPD →*Válságkezelési és Tervezési Igazgatóság*
- CMR (Convention Relative au Contrat de Transport International de Marchandise par Route) →*Nemzetközi áru fuvarozás*
- COCON →*Konzuli Munkacsoport*
- Collegium Hungaricum →*Külföldi magyar kulturális intézetek*
- Collegium Hungaricum, Bécs – **Kulturális diplomácia**
- Collegium Hungaricum, Berlin – **Kulturális diplomácia**
- COMECON – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- comitas gentium →*nemzetközi udvariasság*
- Commentaries on the Articles of the Model Tax Convention →*Kettős adóztatás elkerülése*
- CONGO →*Nem Kormányzati Szervezetek Konferenciája*
- CoR – Committee of the Regions →*Régiók Európai Bizottsága*
- COREPER – **Európai Unió**
- COTIF (Convention de Transport International Ferroviaire) →*Nemzetközi áru fuvarozás*
- Cotonoui Megállapodás – **Európai Unió**
- CPC →*Polgári Tervezési és Irányítási Képesség*
- CSDP →*közös biztonság- és védelempolitika*
- CSTO →*Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete*
- CTBT →*Átfogó Atomcsend Szerződés*
- CTBTO →*Átfogó Atomcsend Szerződés Szervezete*
- CTME – Confederation of Towns and Municipalities of the European Union →*Városok és Önkormányzatok Európai Szövetsége*
- CWC →*Vegyifegyver-tilalmi Egyezmény*
- Czernin, Ottokar (Dimokur, 1872. szeptember 26. – Bécs, 1932. április 4.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Csáky Imre (Sepsimindszent, 1882. – Santa Cruz de Tenerife, 1961.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Csáky István (Uncsukfalva, 1894. július 14. – Budapest, 1941. január 27.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- családi állapot igazolása – **Konzuli igazgatás**
- családtag – **Protokoll**
- csatlakozás – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- csatlakozási tárgyalások – **Európai Unió**
- Csatorday Károly (Budapest, 1926. július 3. – Budapest, 1972. július 23.) – **Magyar diplomaták**
- csekély összegű (de minimis) támogatás – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Csekonics Iván (Zsombolya, 1876. december 31. – 1951. ?) – **Magyar diplomaták**
- csendes diplomácia – **Diplomáciai kapcsolatok**
- Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés Tanácsa (Pacific Economic Cooperation Council – PECC) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

cserearány-mutató – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

Csornoky (Bun) Viktor (Budapest, 1919. június 10. – Budapest, 1948. december 7.) –

Magyar diplomaták

csúcspdipomácia – **Diplomáciai kapcsolatok**

Daruváry Géza (Buda, 1866. január 12. – Budapest, 1934. augusztus 3.) – **Magyarország külügyminiszterei**

DCB → *védelmi kapacitásépítés*

de minimis → *csekély összegű támogatás*

debelláció – **Diplomáciai kapcsolatok**

delegációk rangsorolása – **Protokoll**

delegációtagok rangsorolása – **Protokoll**

Déli Közös Piac (Mercado Común del Sur – MERCOSUR) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (Association of Southeast Asian Nations – ASEAN) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

demars – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

demilitarizált övezet – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

derogáció – **Európai Unió**

deviza – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

devizagazdálkodás – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

digitális belső piac – **Európai Unió**

diplomácia – **Diplomáciai kapcsolatok**

diplomáciai előmenetel – **Külügyi igazgatás**

diplomáciai és konzuli kapcsolatok viszonya – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

diplomáciai futár – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

diplomáciai futárposta – **Protokoll**

diplomáciai jegyzék – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

diplomáciai jog – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

diplomáciai kapcsolatok felvétele – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

diplomáciai képviselő – **Diplomáciai kapcsolatok**

diplomáciai képviselő alkalmazottai – **Protokoll**

diplomáciai képviselő feladatai – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

diplomáciai képviselő kapcsolattartása – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

diplomáciai képviselő kiváltságai és mentességei – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

diplomáciai képviselő létesítése és megszűnése – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

diplomáciai képviselő sérthetlensége – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

diplomáciai képviselő személyzete – **Protokoll**

diplomáciai képviselő vezetőinek rangsora – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

- diplomáciai képviselő vezetője – **Protokoll**
- diplomáciai képviselő joghatóság alóli mentessége – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- diplomáciai képviselő kiváltságai és mentességei – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- diplomáciai képviselők sérthetlensége – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- diplomáciai konferencia – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- diplomáciai küldemény – **Diplomáciai kapcsolatok**
- diplomáciai küldemény – **Külügyi igazgatás**
- diplomáciai látogatás – **Protokoll**
- diplomáciai megbízatás – **Protokoll**
- diplomáciai menedékjog (asylum) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- diplomáciai misszió – **Diplomáciai kapcsolatok**
- diplomáciai rang – **Diplomáciai kapcsolatok**
- diplomáciai rangok – **Külügyi igazgatás**
- diplomáciai rangsor – **Protokoll**
- diplomáciai tárgyalás – **Diplomáciai kapcsolatok**
- diplomáciai távirat – **Külügyi igazgatás**
- diplomáciai testület – **Protokoll**
- diplomáciai testület rangsora – **Protokoll**
- diplomáciai védelem – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- diplomata – **Diplomáciai kapcsolatok**
- diplomata (meghatározás) – **Külügyi igazgatás**
- diplomata nők → *nők a diplomáciában*
- diplomataértekezlet – **Külügyi igazgatás**
- diplomataképzés – **Diplomáciai kapcsolatok**
- diplomata-útleveél – **Konzuli igazgatás**
- diplomata-útleveél használata – **Protokoll**
- díszdoktorrá avatás – **Protokoll**
- díszétkezés – **Protokoll**
- diszkriminációmentesség – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- díszszemle – **Protokoll**
- doktrína – **Diplomáciai kapcsolatok**
- doppingvétség – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
- doppingvizsgálat – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
- doyen – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- doyenne – **Protokoll**
- Drasche-Lázár Alfréd (Dorog, 1875. június 15. – Meyerhofen /Ausztria/, 1949. augusztus 28.) – **Magyar diplomaták**
- dress code – **Protokoll**
- dublini átadás – **Konzuli igazgatás**

Duna Bizottság (Danube Commission) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
EAPC → *Euroatlanti Partnerségi Tanács*
EBBA díj (European Border Breakers Awards, Le prix de musique contemporaine de l'Union européenne) – **Kulturális diplomácia**
ebéd – **Protokoll**
EBESZ Miniszteri Tanács – **Biztonságpolitika**
ECA → *Afrikai Gazdasági Bizottság*
ECE Arbitration Rules → *nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás*
ECLIA – European Confederation of Local Intermediate Authorities → *Középszintű Önkormányzatok Európai Konföderációja*
ECOSOC → *ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács*
ECOSOC → *ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács (ECOSOC) közvetlen kulturális tevékenysége*
ECOWAS → *Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége*
EDA → *Európai Védelmi Ügynökség*
EEA (European Economic Area) → *Európai Gazdasági Térség (EGT)*
EEAS → *Európai Külügyi Szolgálat*
eFP → *megerősített előretolt jelenlét*
EFTA (European Free Trade Association) → *Európai Szabadkereskedelmi Társulás*
egész életen át tartó tanulás – **Kulturális diplomácia**
Egészségügyi Világszervezet (World Health Organisation – WHO) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
EGK → *Európai Gazdasági Közösség*
EGT-állampolgárok – **Konzuli igazgatás**
egyéni vagy kollektív védelem – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
Egyesült Nemzetek Szervezete – ENSZ (United Nations – UN, Nations Unies) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
Egyesült Városok és Helyi Önkormányzatok Világszervezete (United Cities and Local Governments – UCLG) – **Külügyi igazgatás**
Egyetemes Postaegyesület (Universal Postal Union – UPU) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
egységes (belső) piac – **Európai Unió**
Egységes Európai Okmány – **Európai Unió**
egyszeri utazásra (visszautazásra) jogosító okmány – **Konzuli igazgatás**
EKB → *Európai Központi Bank*
El Nem Kötelezettek Mozgalma (Non-Aligned Movement – NAM) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
elbocsátás – **Konzuli igazgatás**
elektronikus ügyintézés – **Konzuli igazgatás**
Élelmezési Világprogram (World Food Programme – WFP) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezet (Food and Agriculture Organisation – FAO) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
életbenléti tanúsítvány – **Konzuli igazgatás**
elhárítás – **Biztonságpolitika**
elítélt személyek átszállítása – **Konzuli igazgatás**
ellenintézkedés – **Diplomáciai kapcsolatok**
ellenjegyzés – **Külügyi igazgatás**
Előcsatlakozási Támogatási Eszköz (Instrument for Pre-Accession Assistance – IPA) – **Európai Unió**
előzetes normakontroll – **Külügyi igazgatás**
első beosztott – **Diplomáciai kapcsolatok**
elsőbeosztott diplomata →*ügyvivő*
élsport – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
Emberi Jogok Afrikai Bírósága (African Court of Human Rights) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
Emberi Jogok Arab Bizottsága (Arab Commission for Human Rights) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
emberi jogok átfogó rendszere – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
Emberi Jogok Európai Bírósága (European Court of Human Rights) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
emlékeztető (aide-mémoire) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
EMPA – Euro-Mediterranean Parliamentary Assembly →*Euro-mediterrán Parlamenti Közgyűlés*
energia-ellátásbiztonság – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
Energiaakarta (Energy Charter Treaty) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
energiaunió – **Európai Unió**
Energiavárosok Egyesülete (Energy Cities) – **Külügyi igazgatás**
Energy Cities →*Energiavárosok Egyesülete*
ENI →*Európai Szomszédsági Támogatási Eszköz*
ENP →*Európai Unió szomszédságpolitikája*
ENSZ →*Egyesült Nemzetek Szervezete*
ENSZ Alapokmányának VI. és VII. fejezete szerinti konfliktuskezelés – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
ENSZ Állandó Képviseltek – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
ENSZ belső rangsorolása – **Protokoll**
ENSZ békefenntartás (United Nations Peacekeeping Operations – PKO) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
ENSZ Biztonsági Tanácsa – tagsági pályázat – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
ENSZ Biztonsági Tanácsa (Security Council) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

- ENSZ Biztonsági Tanácsa tagjainak választása – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Biztonsági Tanácsában állandó és nem állandó tagság – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Biztonsági Tanácsának hivatalos ülése és nem hivatalos konzultációja – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Egyetem (United Nations University – UNU) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- (ENSZ) Emberi Jogi Tanács (Human Rights Council – HRC) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Emberi Települések Programja (United Nations Human Settlements Programme – UN-HABITAT) – **Külügyi igazgatás**
- ENSZ Fejlesztési Céljai (UN Development Goals) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Fejlesztési Programja (United Nations Development Programme – UNDP) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ főtitkárai – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- (ENSZ) Gazdasági és Szociális Tanács (Economic and Social Council – ECOSOC) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- (ENSZ) Gazdasági és Szociális Tanács (ECOSOC) közvetlen kulturális tevékenysége – **Kulturális diplomácia**
- (ENSZ) Gyámsági Tanács (Trusteeship Council) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Gyermekalapja (United Nations Children’s Fund – UNICEF) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Helyi Önkormányzatok Tanácsadó Bizottsága (United Nations Advisory Committee of Local Authorities – UNACLA) – **Külügyi igazgatás**
- ENSZ hivatalos nyelvei – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Környezetvédelmi Programja (United Nations Environment Programme – UNEP) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Közgyűlés (UN General Assembly) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Leszerelési Bizottsága (United Nations Disarmament Commission – UNDC) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Leszerelési Kutatások Intézete (United Nations Institute for Disarmament Research – UNIDIR) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Menekültügyi Főbiztosi Hivatala (Office of the United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

- ENSZ Nemi Egyenlőség és a Nők Helyzetbe Hozásának Hivatala (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women – UN-WOMEN) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (United Nations Commission on International Trade Law – UNCITRAL) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- ENSZ Népesedési Alapja (United Nations Population Fund – UNFPA) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation – UNESCO) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ nyitott és választott tagságú testületei – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Palesztin Menekülteket Segélyező és Munkaközvetítő Hivatala a Közel-Keleten (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East – UNRWA) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ reformja – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Társaságok Világszövetsége (World Federation of United Nations Associations – WFUNA) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ Titkárság (UN Secretariat) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ENSZ-rendszer struktúrája – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Eötvös József Collegium – **Kulturális diplomácia**
- EPPO → *Európai Ügyészség*
- Erasmus+ program – **Kulturális diplomácia**
- erkölcsi bizonyítvány igénylése – **Konzuli igazgatás**
- erőfölennyel való visszaélés – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- ESCWA → *Nyugat-Ázsiai Gazdasági és Szociális Bizottság*
- ESDI → *európai biztonsági és védelmi identitás*
- Esterházy Pál Antal (Bécs, 1786. március 11. – Regensburg, 1866. május 21.) – **Magyar diplomaták**
- Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Megállapodás (North American Free Trade Agreement – NAFTA) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Észak-atlanti Együttműködési Tanács (North Atlantic Cooperation Council) – **Biztonságpolitika**
- Észak-atlanti Szerződés (North Atlantic Treaty) – **Biztonságpolitika**
- Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization, NATO) – **Biztonságpolitika**
- Észak-atlanti Szerződés Szervezete Parlamenti Közgyűlés (North Atlantic Treaty Organization Parliamentary Assembly – NATO PA) – **Külügyi igazgatás**
- Észak-atlanti Tanács (North Atlantic Council) – **Biztonságpolitika**
- Északi Tanács (Nordic Council – NC) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Esztergályos Ferenc (Szeged, 1927. március 4. – Budapest, 2002. július 31.) – **Magyar diplomaták**

EU → *Európai Unió*

EU civil műveletek – **Biztonságpolitika**

EU globális stratégia (European Union Global Strategy – EUGS) – **Biztonságpolitika**

EU Katonai Bizottság (EU Military Committee) – **Biztonságpolitika**

EU Katonai Törzs – **Biztonságpolitika**

EU kohéziós politikája – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

EU közös kereskedelempolitika – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

EU kül- és biztonságpolitikai főképviselő (High Representative for Foreign and Security Policy, HRVP) – **Biztonságpolitika**

EU különleges képviselő (EU Special Representative, EUSR) – **Biztonságpolitika**

EU Műholdas Központ (EU Satellite Center, SatCen) – **Biztonságpolitika**

EU-béketámogatás – **Biztonságpolitika**

EUEU (Eurasian Economic Union) → *Eurázsiai Gazdasági Unió*

EUGS → *EU globális stratégia*

EU-harccsoportok (EU Battlegroups, EU BG) – **Biztonságpolitika**

EU-költségvetés és a tagállamok mérlege – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

EU-költségvetés jellemzői – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

EU-költségvetés összetétele – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

EUNIC (European Union National Institutes for Culture) – **Kulturális diplomácia**

EUPOL (European Police Missions) – **Európai Unió**

EURATOM → *Európai Atomenergia Közösség*

Eurázsiai Gazdasági Unió (Eurasian Economic Union – EUEU) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

Eurimages – **Kulturális diplomácia**

Euroatlanti Partnerségi Tanács (Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC) – **Biztonságpolitika**

Eurocities → *Nagy Európai Városok Hálózata*

eurócsoport – **Európai Unió**

EURODAC rendszer – **Konzuli igazgatás**

Euro-mediterrán Parlamenti Közgyűlés (Euro-Mediterranean Parliamentary Assembly – EMPA) – **Külügyi igazgatás**

EURONEST (EU Neighbourhood East) Parlamenti Közgyűlés – **Európai Unió**

Európa kulturális fővárosa (European Capital of Culture, Capitales européennes de la culture) – **Kulturális diplomácia**

Europa Nostra – **Kulturális diplomácia**

Europa Nostra-díj (European Union Prize for Cultural Heritage/Europa Nostra Awards, Le Prix du patrimoine culturel de l'Union européenne/Concours Europa Nostra) – **Kulturális diplomácia**

- Európa Tanács (Council of Europe) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Európa Tanács kulturális politikája – **Kulturális diplomácia**
- Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése (Parliamentary Assembly of the Council of Europe – PACE) – **Külügyi igazgatás**
- Európa Tanács statútuma (Londoni Egyezmény) – **Biztonságpolitika**
- Európai Atomenergia Közösség (EURATOM) – **Európai Unió**
- Európai Bizottság – **Európai Unió**
- Európai Bizottság képviselői a tagállamokban – **Európai Unió**
- Európai Bizottság tagjai (biztosi kollégium) – **Európai Unió**
- Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet → *Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet*
- Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet – EBESZ (OSCE – Organisation for Security and Cooperation in Europe, Organisation pour la Sécurité et la Coopération en Europe) keretében létrehozott vitarendezési mechanizmus – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBEÉ–EBESZ) – **Kulturális diplomácia**
- Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (Organisation for Security and Co-operation in Europe – OSCE) – **Biztonságpolitika**
- Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Parlamenti Közgyűlés – EBESZ PK (Organization for Security and Co-operation in Europe Parliamentary Assembly – OSCE PA) – **Külügyi igazgatás**
- európai biztonsági és védelmi identitás (European Security and Defence Identity – ESDI) – **Biztonságpolitika**
- Európai Felsőoktatási Térség / Bolognai folyamat – **Kulturális diplomácia**
- Európai Filmakadémia (EFA – European Film Academy) – **Kulturális diplomácia**
- Európai Filmdíj (European Film Award) – **Kulturális diplomácia**
- Európai Gazdasági Bizottság (Economic Commission for Europe – UNECE) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Európai Gazdasági és Szociális Bizottság – **Európai Unió**
- Európai Gazdasági Közösség (EGK) – **Európai Unió**
- Európai Gazdasági Térség (European Economic Area – EEA) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről Szóló Szerződés (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe – CFE) – **Biztonságpolitika**
- Európai Határmenti Régiók Szövetsége (Association of European Border Regions – AEBR) – **Külügyi igazgatás**
- Európai Határőrizeti és Partvédelmi Ügynökség (FRONTEX) – **Konzuli igazgatás**
- Európai Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa (Congress of Local and Regional Authorities of Europe – CLRAE) – **Külügyi igazgatás**
- Európai Központi Bank (EKB) – **Európai Unió**

- európai kulturális menetrend (European Agenda for Culture, Agenda européenne de la culture) – **Kulturális diplomácia**
- Európai Kulturális Örökség Napok (European Heritage Days, Journées européennes du patrimoine) – **Kulturális diplomácia**
- Európai Kulturális Útvonalak program (Cultural Routes Programme) – **Kulturális diplomácia**
- Európai Külügyi Szolgálat (European External Action Service – EEAS) – **Biztonságpolitika**
- Európai Ombudsman – **Európai Unió**
- Európai Önkéntes Humanitárius Segítségnyújtási Hadtest (European Voluntary Humanitarian Aid Corps) – **Európai Unió**
- Európai Örökség cím (European Heritage Label, Label du patrimoine européen) – **Kulturális diplomácia**
- Európai Parlament (EP) – **Európai Unió**
- Európai Parlament bizottságai – **Európai Unió**
- Európai Parlament Elnöksége (Bureau) – **Európai Unió**
- Európai Parlament politikai csoportjai – **Európai Unió**
- Európai Régiók Gyűlése (Assembly of European Regions – AER) – **Külügyi igazgatás**
- Európai Szabadkereskedelmi Társulás (European Free Trade Association – EFTA) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Európai Számvevőszék – **Európai Unió**
- Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK) – **Európai Unió**
- Európai Szomszédsági Támogatási Eszköz (European Neighbourhood Instrument – ENI) – **Európai Unió**
- Európai Tanács – **Európai Unió**
- Európai Települések és Régiók Tanácsa (Council of European Municipalities and Regions – CEMR) – **Külügyi igazgatás**
- Európai Unió (EU) – **Európai Unió**
- Európai Unió agrárpolitikája (közös agrárpolitika – KAP; Common Agricultural Policy – CAP) – **Európai Unió**
- Európai Unió audiovizuális politikája – **Kulturális diplomácia**
- Európai Unió belső rangsorolása – **Protokoll**
- Európai Unió Bírósága – **Európai Unió**
- Európai Unió bővítési politikája – **Európai Unió**
- Európai Unió delegációi – **Európai Unió**
- Európai Unió fejlesztési politikája – **Európai Unió**
- Európai Unió hatáskörei – **Európai Unió**
- Európai Unió humanitárius segítségnyújtása – **Európai Unió**
- Európai Unió Irodalmi Díja (European Union Prize for Literature, Prix de littérature de l'Union européenne) – **Kulturális diplomácia**

- Európai Unió Kortárs Építészeti Díja (European Union Prize for Contemporary Architecture, Prix d'architecture contemporaine de l'Union européenne) – **Kulturális diplomácia**
- Európai Unió közlekedéspolitikája – **Európai Unió**
- Európai Unió kulturális külpolitikája – **Kulturális diplomácia**
- Európai Unió kulturális politikája – **Kulturális diplomácia**
- Európai Unió oktatási szakpolitikai célkitűzései – **Kulturális diplomácia**
- Európai Unió szomszédságpolitikája (European Neighbourhood Policy – ENP) – **Európai Unió**
- Európai Unió Tanácsa – **Európai Unió**
- Európai Unió Tanácsának soros elnöksége – **Európai Unió**
- európai uniós kohéziós források felhasználása – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Európai Ügyészség (Európai Ügyészi Hivatal) – **Európai Unió**
- európai választások – **Európai Unió**
- Európai Védelmi Ügynökség (European Defence Agency – EDA) – **Biztonságpolitika**
- Europass – **Kulturális diplomácia**
- EUROPOL (European Union Agency for Law Enforcement Cooperation) (Európai Rendőrségi Hivatal) – **Európai Unió**
- Eurotowns → *Középvárosok Hálózata*
- eurózóna – **Európai Unió**
- eurózóna monetáris politikája – **Európai Unió**
- EUSR → *EU különleges képviselő*
- evakuálás – **Konzuli igazgatás**
- evezés, kajak-kenu – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
- exequatur – **Konzuli igazgatás**
- exportellenőrzés – **Biztonságpolitika**
- extrém sportok – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
- fair play – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
- FAO → *Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezet*
- Fasang Árpád (Orosháza, 1942. december 9. – Budapest, 2008. február 19.) – **Magyar diplomaták**
- fegyveres összeütközés – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Fegyverkereskedelmi Szerződés (Arms Trade Treaty – ATT) – **Biztonságpolitika**
- fegyverzetellenőrzés – **Biztonságpolitika**
- Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés Szervezete (The Organisation of the Black Sea Economic Cooperation – OBSEC) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- feljelentés külföldi államnál – **Konzuli igazgatás**
- felülhitelesítés – **Konzuli igazgatás**
- Fenntartható Fejlődés Bizottsága (Commission on Sustainable Development) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

- Festetics György Tasziló (Baden-Baden, 1882. szeptember 4. – Keszthely, 1941. augusztus 4.) – **Magyar diplomaták**
- FICEP (Forum des Instituts Culturels Étrangers de Paris) – **Kulturális diplomácia**
- FIFA →*labdarúgás*
- fizikratizmus – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- fogadás – **Protokoll**
- fogadó állam – **Diplomáciai kapcsolatok**
- fogadó állam jogszabályainak tiszteletben tartása – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- fogadó állam védelmi kötelezettsége – **Diplomáciai kapcsolatok**
- fordítás hitelesítése és bemutatott fordítás helyességének tanúsítása – **Konzuli igazgatás**
- főbiztos (High Commissioner) – **Diplomáciai kapcsolatok**
- főképviselő (haut représentant) – **Diplomáciai kapcsolatok**
- főkonzul – **Protokoll**
- főkonzulátus →*konzulátus, →konzuli képviselet*
- Fraknoi Történeti Intézet – **Kulturális diplomácia**
- Francia Intézet (Institut Français) – **Kulturális diplomácia**
- Frankfurti Könyvvásár – **Kulturális diplomácia**
- Frankofón Egyetem – Alexandriai Senghor Egyetem – **Kulturális diplomácia**
- Frankofón Egyetemi Központ (Centre Universitaire Francophone) – Szegeci Tudományegyetem – **Kulturális diplomácia**
- Frankofón Egyetemi Ügynökség (Association Universitaire Francophone – AUF) – **Kulturális diplomácia**
- Frankofón Parlamenti Közgyűlés (Assemblée Parlementaire de la Francophonie – APF) – **Külügyi igazgatás**
- Frankofónia Nemzetközi Szervezete (Organisation Internationale de la Francophonie – OIF) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- FRONTEX (European Border and Coast Guard Agency) – **Európai Unió**
- FRONTEX →*Európai Határőrizeti és Partvédelmi Ügynökség*
- Fulbright Foundation – **Kulturális diplomácia**
- futárigazolvány – **Protokoll**
- futárposta →*diplomáciai küldemény*
- Független Államok Közössége (Commonwealth of Independent States – CIS) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- garden party – **Protokoll**
- GATS (General Agreement on Trade in Services) →*Szolgáltatások Kereskedelméről Szóló Általános Egyezmény*
- GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) →*Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény*
- gazdasági biztonság – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

- Gazdasági Együtműködés és Fejlesztés Szervezete (OECD) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Gazdasági Együtműködés és Fejlesztés Szervezete (OECD) – PISA – **Kulturális diplomácia**
- Gazdasági Együtműködés és Fejlesztés Szervezete Nukleáris Energia Ügynöksége (OECD NEA) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- gazdasági kormányközi vegyesbizottság (GVB) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- gazdaságpolitikai koordináció az EU-ban – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- GCC → *Öböl Menti Arab Államok Együtműködési Tanácsa*
- GDP és GNI különbsége – a hozzáadott érték jelentése – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- generális transzformáció → *magyar jogrend és a nemzetközi jogrend viszonya*
- Genfi Jegyzőkönyv – **Biztonságpolitika**
- geopolitika – **Diplomáciai kapcsolatok**
- geopolitika, geostratégia – **Biztonságpolitika**
- Ghyczy Jenő (Újpuszta, Kisigmánd, 1893. május 4. – Budapest, 1982. január 18.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- globális versenyjog – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Goethe Institut – **Kulturális diplomácia**
- golf – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
- Gołuchowski, Agenor Maria Adam (Lemberg, 1849. március 25. – Lemberg, 1921. március 28.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Gömbös Gyula (Murga, 1886. december 26. – München, 1936. október 6.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Göncz Kinga Mária (Budapest, 1947. november 8. –) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Gragger Róbert (1887. november 5. – 1926. november 10.) – **Kulturális diplomácia**
- Granasztói György (Budapest, 1938. március 28. – Budapest, 2016. augusztus 9.) – **Magyar diplomaták**
- Gratz Gusztáv (Gölnicbánya, 1875. március 30. – Budapest, 1946. november 21.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Greenpeace – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Guggenheim Foundation – **Kulturális diplomácia**
- gyász – **Protokoll**
- Gymnich – **Biztonságpolitika**
- Gyöngyösi János (Berki, Sáros vármegye, 1893. május 3. – Budapest, 1951. október 29.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Hadászati Stratégiai Támadóegyverek Csökkentéséről Szóló Szerződés (Strategic Arms Reduction Treaty – START) – **Biztonságpolitika**
- Hadászati Támadóegyverek Csökkentéséről Szóló Szerződés (Strategic Offensive Reduction Treaty – SORT) – **Biztonságpolitika**

hadiállapot – **Protokoll**

hadigondozotti ellátás igénylése – **Konzuli igazgatás**

Hágai Apostille Egyezmény (HAE) – **Konzuli igazgatás**

hágai bíróság → *Nemzetközi Bíróság*

hágai egyezmények – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Hágai Program – **Európai Unió**

hajós szolgálati útlevél – **Konzuli igazgatás**

hajózási hatósági feladatok ellátása külföldön – **Konzuli igazgatás**

halálozással kapcsolatos konzuli feladatok – **Konzuli igazgatás**

hallgatólagos megállapodás (Gentlemen's Agreement) – **Diplomáciai kapcsolatok**

halottszállítással kapcsolatos feladatok – **Konzuli igazgatás**

harmadik országbeli állampolgár – **Konzuli igazgatás**

harmadik országokat terhelő kötelezettségek (tranzitjogok) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Harmel-jelentés – **Biztonságpolitika**

Harmtv. – **Konzuli igazgatás**

Harrer Ferenc (Budapest, 1874. június 2. – Budapest, 1969. november 21.) – **Magyarország külügyminiszterei**

határozat – **Európai Unió**

hatósági jogkör – **Konzuli igazgatás**

hátrányos megkülönböztetés tilalma – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

haut représentant → *főképviseelő*

Haymerle, Heinrich Karl von (Bécs, 1828. december 7. – Bécs, 1881. október 10.) – **Magyarország külügyminiszterei**

hazai anyakönyvezés – **Konzuli igazgatás**

hazai anyakönyvezés alapelvei – **Konzuli igazgatás**

házassági névviselés – **Konzuli igazgatás**

házassági névviselési forma módosítása – **Konzuli igazgatás**

házasságkötési szándék bejelentése – **Konzuli igazgatás**

hazatérési kölcsön (konzuli kölcsön) – **Konzuli igazgatás**

Házi Vencel (Okány, 1925. szeptember 3. – Budapest, 2007. január 22.) – **Magyar diplomaták**

Helsinki Záróokmány (Helsinki Final Act) – **Biztonságpolitika**

helyi alkalmazott – **Konzuli igazgatás**

helyi alkalmazott – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Helyi Hatóságok Nemzetközi Egyesülete (International Union of Local Authorities – IULA) – **Külügyi igazgatás**

helyi konzuli együttműködés – **Konzuli igazgatás**

- Helyi Önkormányzatok a Fenntartható Fejlődésért (Local Governments for Sustainability – ICLEI) – **Külügyi igazgatás**
- helyi schengeni együttműködés – **Konzuli igazgatás**
- Hennyey Gusztáv (Kolozsvár, 1888. szeptember 25. – München, 1977. június 14.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Herczegh Géza (Nagykapos, Csehszlovákia, 1928. október 17. – Budapest, 2010. január 11.) – **Magyar diplomaták**
- HEREIN rendszer – **Kulturális diplomácia**
- hibrid fenyegetések – **Biztonságpolitika**
- High Commissioner → *főbiztos*
- hírszerzés – **Biztonságpolitika**
- hírszerzés – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- hivatalos nyelv – **Protokoll**
- hivatalos útlevelel – **Konzuli igazgatás**
- hivatásos sport → *amatőr és hivatásos sport*
- Hollai Imre (Budapest, 1925. június 22. – 2017. november 22.) – **Magyar diplomaták**
- hometown diplomata – **Diplomáciai kapcsolatok**
- honosítás – **Konzuli igazgatás**
- honosítási okirat – **Konzuli igazgatás**
- Horn Gyula (Budapest, 1932. július 5. – Budapest, 2013. június 19.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Horváth Imre (Budapest, 1901. november 19. – Budapest, 1958. február 3.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Hory András (Kolozsvár, 1883. január 5. – Bécs, 1971. április 2.) – **Magyar diplomaták**
- hozzátartozó – **Külügyi igazgatás**
- HRC → *(ENSZ) Emberi Jogi Tanács*
- Human Rights Watch – HRW – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- humanitárius intervenció – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- humanitárius vízum és tartózkodási engedély – **Konzuli igazgatás**
- Humboldt Stiftung – **Kulturális diplomácia**
- hungarikum – **Kulturális diplomácia**
- hungarológia (magyarságtudomány) – **Kulturális diplomácia**
- IAEA → *Nemzetközi Atomenergia Ügynökség*
- IATA (International Airtransport Association) → *nemzetközi árufuvarozás*
- IBRD → *Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank*
- ICAO → *Nemzetközi Polgári Légügyi Szervezet*
- ICC (International Chamber of Commerce) → *Nemzetközi Kereskedelmi Kamara*
- ICC → *Nemzetközi Büntetőbíróság*
- ICC Commercial Crime Services → *Nemzetközi Kereskedelmi Kamara*
- ICC International Court of Arbitration → *nemzetközi kereskedelmi választottbíróóságok*

- ICLEI – Local Governments for Sustainability → *Helyi Önkormányzatok a Fenntartható Fejlődésért*
- ICOM (International Council of Museums) – **Kulturális diplomácia**
- ICOMOS (International Council of Monuments and Sites) – **Kulturális diplomácia**
- ICRC → *Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága*
- ICTR → *Ruandai Nemzetközi Büntetőtörvényszék*
- ICTY → *Volt Jugoszlávia Nemzetközi Büntetőtörvényszék*
- ICSID (International Centre for Settlement of Investment Disputes) → *Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja*
- ICSID (International Centre for Settlement of Investment Disputes) → *nemzetközi kereskedelmi választottbíróóságok*
- idegenrendészeti hatóságok – **Konzuli igazgatás**
- idegenrendészeti jog – **Konzuli igazgatás**
- ideiglenes hazarendelés – **Külügyi igazgatás**
- ideiglenes magánútlevél – **Konzuli igazgatás**
- ideiglenes úti okmány (ETD) – **Konzuli igazgatás**
- ideiglenes ügyvivő – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ideiglenes ügyvivő – **Protokoll**
- IFAD → *Nemzetközi Mezőgazdasági Fejlesztési Alap*
- ifjúsági olimpia – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
- igazgatási és műszaki személyzet tagjainak kiváltságai és mentességei – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- ILA → *Nemzetközi Jogi Társaság*
- ILC → *Nemzetközi Jogi Bizottság*
- ILO → *Nemzetközi Munkaiügyi Szervezet*
- IMO → *Nemzetközi Tengerészeti Szervezet*
- Imrédy Béla (Budapest, 1891. december 29. – Budapest, 1946. február 28.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- INCOTERMS (International Commercial Terms) → *Nemzetközi Kereskedelmi Feltételek*
- INF → *Közepes és Rövidebb Hatótávolságú Nukleáris Erők Megszüntetéséről Szóló Szerződés*
- ingadiplomácia – **Diplomáciai kapcsolatok**
- integrációs fokozatok – **Európai Unió**
- Interkulturális Városok Program (Intercultural cities programme, Programme „Cittés interculturelles”) – **Kulturális diplomácia**
- Interparlamentáris Unió – IPU (Inter-Parliamentary Union – IPU) – **Külügyi igazgatás**
- Interparlamentáris Unió Magyar Nemzeti Csoportja – **Külügyi igazgatás**
- INTERPOL → *Nemzetközi Rendőrségi Szervezet*
- IOM → *Nemzetközi Migrációs Szervezet*

- IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance) → *Előcsatlakozási Támogatási Eszköz*
 IPU – Inter-Parliamentary Union → *Interparlamentáris Unió*
 irányelv – **Európai Unió**
 IRU (International Road Transport Union) → *nemzetközi árufuvarozás*
 ISIL elleni globális koalíció (Global Coalition to Counter ISIL) – **Biztonságpolitika**
 ISO → *Nemzetközi Szabványügyi Szervezet*
 Iszlám Együttműködés Szervezete (Organisation of Islamic Cooperation – OIC) –
Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek
 ITU → *Nemzetközi Távközlési Egyesület*
 IULA – International Union of Local Authorities → *Helyi Hatóságok Nemzetközi Egyesülete*
 ius cogens → *nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabálya*
 ius legationis → *aktív és passzív követségi jog*
 JCPOA → *közös átfogó akcióterv*
 jégkorong – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
 jelképek – **Protokoll**
 Jeszenszky Géza (Budapest, 1941. november 10. –) – **Magyarország külügyminiszterei**
 jogforrási hierarchia – **Külügyi igazgatás**
 joghatóság – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 jogsegély – **Konzuli igazgatás**
 Joó Rudolf (Miskolc, 1946. november 28. – Budapest, 2002. január 28.) – **Magyar diplomaták**
 jószolgálat és közvetítés (mediation) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 jószolgálati nagykövet – **Diplomáciai kapcsolatok**
 jövedelmi sapka (fizetési sapka) – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
 Kábítószer Bizottság (Commission on Narcotic Drugs) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 Kábítószer és Bűnözés Hivatala (Office on Drugs and Crime – UNODC) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 Kállai Gyula (Berettyóújfalu, 1910. június 1. – Budapest, 1996. március 12.) – **Magyarország külügyminiszterei**
 Kállay Béni (Pest, 1839. december 22. – Bécs, 1903. július 13.) – **Magyar diplomaták**
 Kállay Miklós (Nyíregyháza, 1887. január 23. – New York, 1967. január 14.) – **Magyarország külügyminiszterei**
 Kálnoky Gusztáv Zsigmond (Letovice, Morvaország, 1832. december 29. – Brodek u Prostějova, Morvaország, 1898. február 13.) – **Magyarország külügyminiszterei**
 kamarai és érdekképviselési külgazdasági szolgáltatások vállalkozóknak – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 kamarai és érdekképviselési szervek részvétele a nemzetközi gazdasági fórumokon – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

Kánya Kálmán (Sopron, 1869. november 7. – Budapest, 1945. február 28.) – **Magyarország külügyminiszterei**

KAP →*Európai Unió agrárpolitikája*

karanténpolitika – **Diplomáciai kapcsolatok**

Karib-tengeri Közösség (Caribbean Community – CARICOM) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Károlyi Gyula (Nyírbakta, 1871. május 7. – Budapest, 1947. április 23.) – **Magyarország külügyminiszterei**

Károlyi Mihály (Budapest, 1875. március 4. – Vence, Franciaország, 1955. március 19.) – **Magyarország külügyminiszterei**

Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma – KMKF – **Külügyi igazgatás**

karrierdiplomata – **Diplomáciai kapcsolatok**

karrierdiplomata →*diplomáciai előmenetel*

katonai attasé – **Külügyi igazgatás**

katonai attasé – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Katonai Tervezési és Irányító Képesség (Military Planning and Conduct Capability – MPCC) – **Biztonságpolitika**

Kazettás Lőszerokről Szóló Egyezmény (Convention on Cluster Munitions – CCM) – **Biztonságpolitika**

Keleti Partnerség (Eastern Partnership) – **Biztonságpolitika**

Kemény Gábor (Budapest, 1910. december 14. – Budapest, 1946. március 19.) – **Magyarország külügyminiszterei**

képesítések átláthatósága, átjárhatósága, hordozhatósága – **Kulturális diplomácia**

képviselővezető – **Protokoll**

képviselővezető a diplomáciai jogban – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

kerékpározás – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

Kereskedelempolitikai Bizottság – **Európai Unió**

kereskedelmi közvetítőkkal való együttműködés (akkreditáció) – **Konzuli igazgatás**

Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organization – WTO) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

Kereskedelmi Világszervezet (WTO) csatlakozási feltételei – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

Kereskedelmi Világszervezet (WTO) kultúraértelmezése – **Kulturális diplomácia**

Kereskedelmi Világszervezetben (WTO) kivételek, mentességek – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

Keresztes-Fischer Ferenc (Pécs, 1881. február 18. – Bécs, 1948. március 3.) – **Magyarország külügyminiszterei**

Kertész István (Putnok, 1904. április 4. – Notre Dame, Amerikai Egyesült Államok 1986. január 26.) – **Magyar diplomaták**

kétoldalú (bilaterális) és többoldalú (multilaterális) diplomácia – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

kétoldalú beruházásvédelmi egyezmények (Bilateral Investment Treaties – BIT) –
Nemzetközi gazdasági kapcsolatok
kétoldalú együttműködés – **Diplomáciai kapcsolatok**
kettős adóztatás elkerülése – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
kézi- és könnyűfegyverek korlátozását célzó kezdeményezés (Small Arms and Light
Weapons – SALW) – **Biztonságpolitika**
kézilabda – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
KGST ÁSZF → *Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa*
KHL → *jégkorong*
kiadatás – **Konzuli igazgatás**
Kiállítások Nemzetközi Irodája (Bureau International des Expositions – BIE) – **Nem-
zetközi gazdasági kapcsolatok**
kihelyezett – **Külügyi igazgatás**
kihelyezett járandóságai – **Külügyi igazgatás**
kihelyező okirat → *kihelyezett*
ki lépés az Európai Unióból – **Európai Unió**
kisebbségek nemzetközi védelme – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
kisegítő személyzet (konzuli) – **Konzuli igazgatás**
kishatárforgalmi engedély – **Konzuli igazgatás**
kiskorú örökbefogadott honosítása – **Konzuli igazgatás**
Kiss Károly (Bicske, 1903. szeptember 24. – Budapest, 1983. december 4.) – **Magyar-
ország külügyminiszterei**
kitoloncolás – **Konzuli igazgatás**
kitüntetés átadása – **Protokoll**
kitüntetés viselése – **Protokoll**
kitüntetések – **Protokoll**
kiutasítási tilalom – **Konzuli igazgatás**
kiváltságok és mentességek – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
Klebsberg Kuno kulturális külpolitikája – **Kulturális diplomácia**
Klebsberg Kuno, gróf (1875. nov. 13. – 1932. okt. 11.) – **Kulturális diplomácia**
klímapolitika és egyezmények – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
kollektív biztonság – **Biztonságpolitika**
Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete (Collective Security Treaty Organization –
CSTO) – **Biztonságpolitika**
kollektív védelem – **Biztonságpolitika**
komitológia – **Európai Unió**
koncessziók nemzetközi vetületei – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
Konfuciusz Intézet – **Kulturális diplomácia**
konkordátum – **Diplomáciai kapcsolatok**
konszignáció → *diplomáciai küldemény*
Kontinentális Talapzat Bizottság – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

- konzoriális nemzetközi hitel – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
konzul – **Konzuli igazgatás**
konzulátus – **Konzuli igazgatás**
konzuli adminisztrátor – **Konzuli igazgatás**
konzuli alkalmazott – **Konzuli igazgatás**
konzuli díj – **Konzuli igazgatás**
konzuli egyezmények – **Konzuli igazgatás**
konzuli feladatok – **Konzuli igazgatás**
konzuli futár – **Konzuli igazgatás**
konzuli honlap – **Konzuli igazgatás**
Konzuli Információs Rendszer (KIR) – **Konzuli igazgatás**
konzuli irattár – **Konzuli igazgatás**
konzuli iroda – **Konzuli igazgatás**
konzuli jog – **Konzuli igazgatás**
konzuli képviselő – **Konzuli igazgatás**
konzuli képviselő vezetője – **Konzuli igazgatás**
konzuli kerület – **Konzuli igazgatás**
konzuli kiváltságok és mentességek, könnyítések – **Konzuli igazgatás**
konzuli letét – **Konzuli igazgatás**
Konzuli Munkacsoport (COCON) – **Konzuli igazgatás**
konzuli poggyász – **Konzuli igazgatás**
konzuli rang – **Konzuli igazgatás**
konzuli szakvizsga – **Konzuli igazgatás**
konzuli személyzet tagja – **Konzuli igazgatás**
konzuli szigorú számadású nyomtatványok (és eszközök) – **Konzuli igazgatás**
konzuli szolgálat – **Konzuli igazgatás**
konzuli tanúsítvány – **Konzuli igazgatás**
konzuli testület rangsorolása – **Protokoll**
konzuli tisztviselő – **Konzuli igazgatás**
konzuli törvény – **Konzuli igazgatás**
konzuli utasítás – **Konzuli igazgatás**
konzuli ügynökség → *konzulátus*, → *konzuli képviselő*
korlátozott területi érvényességű vízum (LTV) – **Konzuli igazgatás**
kormány – **Külsügyi igazgatás**
Kós Péter (Perovo, Szovjet-Oroszország, 1921. augusztus 15. – 1994. ?) – **Magyar diplomaták**
kosárlabda – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
Kovács László (Budapest, 1939. július 3. –) – **Magyarország külügyminiszterei**
Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa – KGST (Szovet Ekonomicseszkoj Vzaimopomoscsi – SZEK) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

- Kőolajexportáló Országok Szervezete (Organisation of Petroleum Exporting Countries – OPEC) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- kötött segélyhitel (Tied Aid) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- közbeszerzések nemzetközi vetületei – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Közép-amerikai Bíróság (Corte Centroamericana de Justicia) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- közepes és kisvállalatok külgazdasági kapcsolatai – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Közepes és Rövidebb Hatótávolságú Nukleáris Erők Megszüntetéséről Szóló Szerződés (Intermediate-Range and Shorter-Range Nuclear Forces Treaty – INF) – **Biztonságpolitika**
- Közép-európai Egyetem (CEU) – **Kulturális diplomácia**
- Közép-európai Kezdeményezés – KEK (Central European Initiative – CEI) – **Külügyi igazgatás**
- Közép-európai Kezdeményezés (Central European Initiative – CEI) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Közép-európai Kezdeményezés Parlamenti Dimenziója → *Közép-európai Kezdeményezés – KEK*
- Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás (Central European Free Trade Agreement – CEFTA) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Középszintű Önkormányzatok Európai Konföderációja (Confédération Européenne des Pouvoirs Locaux Intermédiaires – CEPLI) – **Külügyi igazgatás**
- Középvárosok Hálózata (Eurotowns) – **Külügyi igazgatás**
- közjegyzői tevékenység – **Konzuli igazgatás**
- Közös Átfogó Akcióterv (Joint Comprehensive Plan of Action – JCPOA) – **Biztonságpolitika**
- közös biztonság- és védelempolitika (Common Security and Defence Policy – CSDP) – **Biztonságpolitika**
- közös biztonság- és védelempolitikai munkacsoportok – **Biztonságpolitika**
- közös képzések – **Kulturális diplomácia**
- közös kül- és biztonságpolitika (Common Foreign and Security Policy – CFSP) – **Biztonságpolitika**
- közös kül- és biztonságpolitikai iránymutatások – **Biztonságpolitika**
- közös kül- és biztonságpolitikai stratégiák – **Biztonságpolitika**
- közös kül-, biztonság- és védelempolitikai munkacsoportok – **Biztonságpolitika**
- közös uniós külpolitikai eszközök – **Biztonságpolitika**
- közösségi vívmányok → *acquis communautaire*
- központ – **Külügyi igazgatás**
- köztársasági elnök – **Külügyi igazgatás**
- közvetítés → *jószolgálat és közvetítés*

- közvetlen külföldi beruházások (Foreign Direct Investment – FDI) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Kreatív Európa Program – **Kulturális diplomácia**
- Kritikus Infrastruktúrák Védelmének európai programja – **Európai Unió**
- kultúra alprogram – **Kulturális diplomácia**
- kulturális attasé → *szakdiplomata*
- kulturális diplomácia szervezete és irányítása – **Kulturális diplomácia**
- kulturális és nyelvi sokszínűség → *UNESCO-egyezmény a kulturális és nyelvi sokszínűség védelméről*
- kulturális kivétel („exception culturelle”) – **Kulturális diplomácia**
- Kulturális Kompendium (Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe, Compendium des politiques et tendances culturelles en Europe) – **Kulturális diplomácia**
- kulturális külpolitikai stratégia – **Kulturális diplomácia**
- Kulturális Politikai Értékelő Program (Cultural policy review programme, Programme d'évaluation des politiques culturelles) – **Kulturális diplomácia**
- Kun Béla (Lele, 1886. február 20. – Moszkva, 1938. augusztus 29. vagy 1939. november 30.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- küldő állam – **Diplomáciai kapcsolatok**
- külföldi ítélet érvényének elismerése – **Konzuli igazgatás**
- külföldi magyar kulturális intézetek – **Kulturális diplomácia**
- külföldi örökbefogadási határozat hazai elismerése – **Konzuli igazgatás**
- külföldi tulajdon elvonásával kapcsolatos nemzetközi jogi jogelvek – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- külföldi vállalkozás kereskedelmi képviselője – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- külföldi vállalkozás magyarországi fióktelepe – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- külgazdasági attasé – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- külgazdasági koncepció – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- külgazdasági mérlegek (folyó, fizetési, tőke) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- külgazdasági tanácsadó és társadalmi szervezetek – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- külszolgálatok – **Külügyi igazgatás**
- külszolgálatok államon belüli szervei – **Külügyi igazgatás**
- külszolgálatok **külső, államhatáron túli szervei** – **Külügyi igazgatás**
- külszolgálati képviselő – **Külügyi igazgatás**
- külszolgálati képviselő létesítése – **Külügyi igazgatás**
- külszolgálati képviselő megszüntetése → *külszolgálati képviselő létesítése*
- külszolgálati képviselő működésének felfüggesztés → *külszolgálati képviselő létesítése*
- külszolgálati képviselő tagjai → *külszolgálati képviselő*
- külszolgálati képviselői bizottsági szolgálat – **Külügyi igazgatás**

- külképviseleti hálózat – **Külügyi igazgatás**
 külképviselet-vezető – **Külügyi igazgatás**
 külképviselet-vezetői értekezlet – **Külügyi igazgatás**
 külön lap – **Konzuli igazgatás**
 különleges jogalkotási eljárás – **Európai Unió**
 külpolitika – **Diplomáciai kapcsolatok**
 külpolitikáért felelős miniszter (külügyminiszter) – **Külügyi igazgatás**
 külpolitikáért felelős miniszter hivatali szervezete (Külügyminisztérium) – **Külügyi igazgatás**
 külpolitikai alapelvek – **Külügyi igazgatás**
 külpolitikai célok – **Külügyi igazgatás**
 külpolitikai döntéshozatal – **Diplomáciai kapcsolatok**
 külpolitikai stratégia – **Diplomáciai kapcsolatok**
 külszolgálati törvény – **Konzuli igazgatás**
 Külügyek Tanácsa (Foreign Affairs Council – FAC) – **Biztonságpolitika**
 Külügyi Bizottság – **Külügyi igazgatás**
 külügyi hatalom – **Külügyi igazgatás**
 külügyi igazgatás egyetemes története – **Külügyi igazgatás**
 külügyi igazgatás fogalma – **Külügyi igazgatás**
 külügyi igazgatás sajátosságai – **Külügyi igazgatás**
 külügyi kormánytisztviselők képzése – **Külügyi igazgatás**
 külügyi népbiztos – **Diplomáciai kapcsolatok**
 külügyi szolgálati útlevél – **Konzuli igazgatás**
 La Plata-medence Egyezmény (La Plata Basin Treaty) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 labdarúgás – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
 lakcímügyintézés a konzulnál – **Konzuli igazgatás**
 laptop-diplomata – **Diplomáciai kapcsolatok**
 Latin-Amerikai és Karibi Gazdasági Bizottság (Economic Commission for Latin America and the Caribbean – ECLAC) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 látogatás – **Protokoll**
 látványsport – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
 Lead State Concept → *vezető állam koncepciója*
 legatus a latere – **Diplomáciai kapcsolatok**
 legatus natus, legatus perpetuus → *született legátus*
 lemondás az állampolgárságról – **Konzuli igazgatás**
 leszármazás – **Konzuli igazgatás**
 leszerelés – **Biztonságpolitika**
 Leszerelési Értekezlet (Conference on Disarmament – CD) – **Biztonságpolitika**
 letelepedési engedély – **Konzuli igazgatás**

- letéteményes – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
levelezés – **Protokoll**
lex mercatoria – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
liaison officer – **Diplomáciai kapcsolatok**
Lisszaboni Szerződés – **Európai Unió**
Londoni Egyezmény → *Európa Tanács statútuma*
Lónyay Elemér (Bodrogolasi, 1863. augusztus 24. – Budapest, 1946. július 29.) – **Magyar diplomaták**
lovassport – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
Lovászy Márton (Zenta, 1864. november 6. – Budakeszi, 1927. augusztus 22.) – **Magyarország külügyminiszterei**
Lőrincz Csaba (Sepsiszentgyörgy, 1959. augusztus 7. – Budapest, 2008. március 14.) – **Magyar diplomaták**
Maastrichti Szerződés – **Európai Unió**
Mádl Ferenc (Bánd, 1931. január 29. – Budapest, 2011. május 29.) – **Magyar diplomaták**
magánútlevél – **Konzuli igazgatás**
magas szintű látogatás – **Protokoll**
magyar jogrend és a nemzetközi jogrend viszonya – **Külügyi igazgatás**
magyar külgazdaság-politika kormányzati és intézményi rendszere – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
magyar külgazdaság-politikai stratégia meghatározása – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
magyar külügyi igazgatás története – **Külügyi igazgatás**
Magyar Külügyi Társaság – **Diplomáciai kapcsolatok**
magyar sportdiplomácia – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
magyar tőke kivitel – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
magyar vonatkozású tárgyak oktatása külföldi egyetemeken – **Kulturális diplomácia**
Magyarország nemzeti jelképei – **Protokoll**
magyarságtudomány → *hungarológia*
magyarságtudományi stratégia – **Kulturális diplomácia**
manifesztum – **Protokoll**
maratonfutás – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
Máriássy Zoltán (Rimaszombat, 1891. március 5. – Budapest, 1963. január 23.) – **Magyar diplomaták**
Marjai József (Budapest, 1923. december 18. – Budapest, 2014. május 7.) – **Magyar diplomaták**
Martonyi János (Kolozsvár, 1944. április 5. –) – **Magyarország külügyminiszterei**
második magánútlevél – **Konzuli igazgatás**
másolat hitelesítése – **Konzuli igazgatás**
MEDIA program – **Kulturális diplomácia**

- megbízólevél – **Protokoll**
 megbízólevél (lettre de créance, credentials) funkciója – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- megbízólevél átadása – **Protokoll**
 megelőző diplomácia – **Diplomáciai kapcsolatok**
 megerősítés (ratifikáció) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 megerősített együttműködés – **Európai Unió**
 Megerősített Előretolt Jelenlét (Enhanced Forward Presence – eFP) – **Biztonságpolitika**
 megfosztás – **Konzuli igazgatás**
 meghatalmazási okirat – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 meghívás – **Protokoll**
 megtorló intézkedés – **Diplomáciai kapcsolatok**
 Mekong Folyó Bizottsága (Mekong River Commission) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Mellon Foundation – **Kulturális diplomácia**
 memorandum – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 menekültútlel – **Konzuli igazgatás**
 MERCOSUR (Mercado Común del Sur) → *Déli Közös Piac*
 merkantilizmus – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 Mertens-diplomata – **Európai Unió**
 Meteorológiai Világszervezet (World Meteorological Organisation – WMO) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 Metropolis – World Association of the Major Metropolises → *Nagyvárosok Világszövetsége*
 mezcseré, zászlócsere – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
 MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency) → *Nemzetközi Beruházásbiztosítási Ügynökség*
 MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency) → *Nemzetközi kereskedelmi választottbíróóságok*
 migráció – **Biztonságpolitika**
 Mihályfi Ernő (Bér, 1898. szeptember 3. – Budapest, 1972. november 20.) – **Magyarország külügyminiszterei**
 Miske-Gerstenberger Jenő (Rohonc, 1886. november 11. – Kőszeg, 1946. augusztus 27.) – **Magyar diplomaták**
 missi → *apostoli legatus*
 misszió – **Külügyi igazgatás**
 misszióvezetői értekezlet – **Diplomáciai kapcsolatok**
 Model Tax Convention on Income and Capital → *kettős adóztatás elkerülése*
 modern és hagyományos szektor – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 Molnár Erik (Újvidék, 1894. december 16. – Budapest, 1966. augusztus 8.) – **Magyarország külügyminiszterei**

moratórium – **Diplomáciai kapcsolatok**

Moszkvai Konvenció a gazdasági és tudományos-műszaki együttműködési kapcsolatokból származó polgári jogi viták választottbírószági elbírálásáról →*Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa*

Moszkvai Magyar Kulturális, Tudományos és Tájékoztatási Központ – **Kulturális diplomácia**

MPCC →*Katonai Tervezési és Irányító Képesség*

multilaterális kereskedelmi tárgyalási fordulók – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

multinacionális és transznacionális vállalat – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
munkanyelv – **Protokoll**

Müller László (Pest, 1855. október 18. – Budapest, 1941. március 14.) – **Magyar diplomata**

Müncheni Magyar Intézet Egyesület (Ungarisches Institut München) – **Kulturális diplomácia**

NAFTA (North American Free Trade Agreement) →*Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény*

Nagy Európai Városok Hálózata (Eurocities) – **Külügyi igazgatás**

Nagy Imre (Kaposvár, 1896. június 7. – Budapest, 1958. június 16.) – **Magyarország külügyminiszterei**

nagyhatalom – **Diplomáciai kapcsolatok**

nagykövet – **Protokoll**

nagyköveti értekezlet →*misszióvezetői értekezlet*

nagykövetjelölt meghallgatása – **Külügyi igazgatás**

Nagyon Magas Készenléti Összhaderőnemi Harci Kötelék (Very High Readiness Joint Task Force – VJTF) – **Biztonságpolitika**

Nagyvárosok Világszövetsége (World Association of the Major Metropolises – Metropolis) – **Külügyi igazgatás**

NAM →*El Nem Kötelezettek Mozgalma*

Nansen-útlevelel →*nemzetközi útlevelel*

nati →*apostoli legátus*

NATO →*Észak-atlanti Szerződés Szervezete*

NATO belső rangsorolása – **Protokoll**

NATO gyorsreagálású erők (NATO Reponse Force – NRF) – **Biztonságpolitika**

NATO PA – North Atlantic Treaty Organization Parliamentary Assembly →*Észak-atlanti Szerződés Szervezete Parlamenti Közgyűlés*

NATO-főtitkár – **Biztonságpolitika**

NATO–Georgia Tanács (NATO–Georgia Council – NGC) – **Biztonságpolitika**

NATO–Oroszország alapító okirat (NATO–Russia Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security) – **Biztonságpolitika**

NATO–Oroszország Tanács (NATO–Russia Council – NRC) – **Biztonságpolitika**

NATO–Ukrajna Bizottság (NATO-Ukraine Commission – NUC) – **Biztonságpolitika**
Navracsics Tibor (Veszprém, 1966. június 13. –) – **Magyarország külügyminisz-
terei**

nem kormányzati szervezet (Non-Governmental Organisation – NGO) – **Nemzet-
közi jog, nemzetközi szervezetek**

Nem Kormányzati Szervezetek Bizottsága (Committee on Non-Governmental Or-
ganisations) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Nem Kormányzati Szervezetek Konferenciája (Conference of Non-Governmental
Organisations – CONGO) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

nem olimpiai sportágak – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

Nemes Albert (Bécs, 1866. november 18. – Róma, 1940. március 21.) – **Magyar dip-
lomatak**

Nemzetek Szövetsége (League of Nations, Société des Nations) – **Nemzetközi jog,
nemzetközi szervezetek**

nemzeti bajnokság – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

nemzeti beruházásösztönzési intézmények – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

nemzeti beruházástámogatási alapok – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

Nemzeti hitvallás – **Külügyi igazgatás**

nemzeti kereskedelempolitikai ösztönző intézmények – **Nemzetközi gazdasági kap-
csolatok**

nemzeti könyvtárak együttműködése – **Kulturális diplomácia**

nemzeti sportági szakszövetség – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

nemzeti sportszervezetek – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

nemzeti támogatási döntések mechanizmusai Magyarországon – **Nemzetközi gaz-
dasági kapcsolatok**

nemzeti vízum és tartózkodási engedély – **Konzuli igazgatás**

nemzetiségi név viselése – **Konzuli igazgatás**

nemzetközi adásvétel – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

nemzetközi árufuvarozás – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (International Atomic Energy Agency – IAEA)
– **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

nemzetközi bajnokság – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

Nemzetközi Beruházásbiztosítási Ügynökség (Multilateral Investment Guarantee
Agency – MIGA) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

Nemzetközi Beruházási Bank → *Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa*

Nemzetközi Bíróság (International Court of Justice) – **Nemzetközi jog, nemzetközi
szervezetek**

Nemzetközi Bizottság a Moselle Védelméért (Commission Internationale pour la
protection de la Moselle) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Nemzetközi Büntetőbíróság (International Criminal Court – ICC) – **Nemzetközi
jog, nemzetközi szervezetek**

- Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma (Rome Statute) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Nemzetközi Büntetőtörvényszékek Fennmaradó Mechanizmusa (United Nations Mechanism for International Criminal Tribunals – MICT) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Nemzetközi Doppingellenes Egyezmény – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
- Nemzetközi Energiaügynökség (International Energy Agency – IEA) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- nemzetközi finanszírozási pozíció – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- nemzetközi folyami hajófuvarozás → *nemzetközi áru fuvarozás*
- Nemzetközi Gazdasági Együttműködési Bank → *Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa*
- nemzetközi gyámsági rendszer – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- nemzetközi humanitárius jog – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Nemzetközi Humanitárius Ténymegállapító Bizottság (International Humanitarian Fact-Finding Commission) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítéséért (Institut international pour l'unification du droit privé – UNIDROIT) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- nemzetközi iparjogvédelem – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- nemzetközi jog (nemzetközi közjog) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- nemzetközi jog (nemzetközi közjog) forrásai – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- nemzetközi jog (nemzetközi közjog) kodifikációja – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- nemzetközi jog és belső jog viszonya (monista, dualista rendszer) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabálya (ius cogens) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- nemzetközi jog szankciói – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- nemzetközi jogalany – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- nemzetközi jogi alapelvek – **Külügyi igazgatás**
- Nemzetközi Jogi Bizottság (International Law Commission – ILC) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- nemzetközi jogi felelősség – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- nemzetközi jogi hierarchia – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Nemzetközi Jogi Társaság (International Law Association – ILA) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- nemzetközi kapcsolatok – **Külügyi igazgatás**
- nemzetközi kapcsolatok elmélete – **Diplomáciai kapcsolatok**
- nemzetközi kereskedelem alapelvei – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Nemzetközi kereskedelmi feltételek (International Commercial Terms – INCOTERMS) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

nemzetközi kereskedelmi jogegységesítés – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (International Chamber of Commerce – ICC) –
Nemzetközi gazdasági kapcsolatok
 nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 nemzetközi kereskedelmi választottbíróóságok – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 nemzetközi konténerfuvarozás → *nemzetközi áru fuvarozás*
 nemzetközi kormányközi szervezetek – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 nemzetközi környezetvédelmi jog – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 nemzetközi közúti áru fuvarozás → *nemzetközi áru fuvarozás*
 nemzetközi kvótakereskedelem – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 nemzetközi légi áru fuvarozás → *nemzetközi áru fuvarozás*
 Nemzetközi Magyarisztudományi Társaság – **Kulturális diplomácia**
 Nemzetközi Mezőgazdasági Fejlesztési Alap (International Fund for Agricultural
 Development – IFAD) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 Nemzetközi Migrációs Szervezet (International Organisation for Migration – IOM)
 – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 nemzetközi multimodális fuvarozás → *nemzetközi áru fuvarozás*
 Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (International Labour Organisation – ILO) –
Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek
 Nemzetközi Olimpiai Bizottság (NOB) – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
 Nemzetközi Polgári Légügyi Szervezet (International Civil Aviation Organization –
 ICAO) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 Nemzetközi Rendőrségi Szervezet (International Police Organisation – INTERPOL)
 – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 nemzetközi rendszer – **Diplomáciai kapcsolatok**
 nemzetközi sportszervezetek – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
 Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (International Organisation for Standardisation
 – ISO) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 nemzetközi szállítmányozás → *nemzetközi áru fuvarozás*
 nemzetközi szervezetek rangsorolása – **Protokoll**
 nemzetközi szervezetek tisztviselőinek kiváltságai és mentességei – **Nemzetközi jog,
 nemzetközi szervezetek**
 nemzetközi szervezetekhez akkreditált állandó képviselő (permanent mission/representa-
 tion) kiváltságai és mentességei – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 nemzetközi szerződés – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 nemzetközi szerződés aláírása – **Protokoll**
 nemzetközi szerződés értelmezése – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 nemzetközi szerződés érvénytelensége – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 nemzetközi szerződés hatályba lépése – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 nemzetközi szerződés ideiglenes alkalmazása – **Nemzetközi jog, nemzetközi szer-
 vezetek**

- nemzetközi szerződés megszűnése – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
nemzetközi szerződés módosítása – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
nemzetközi szerződés típusai – **Protokoll**
nemzetközi szerződésbe való ütközés vizsgálata – **Külügyi igazgatás**
nemzetközi szerződések nyilvántartása – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
nemzetközi szerződésekben való államutódlásról szóló 1978. évi Bécsi Egyezmény –
Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek
nemzetközi szokásjog – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
nemzetközi tárgyalás – **Protokoll**
Nemzetközi Távközlési Egyesület (International Telecommunication Union – ITU) –
Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek
Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (International Maritime Organisation – IMO) –
Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek
Nemzetközi Tengerfenék Hatóság – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
nemzetközi tengeri áru fuvarozás – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék (International Tribunal for the Law of the Sea)
– **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
nemzetközi udvariasság (comitas gentium) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (International Bank for Reconstruction and Development – IBRD) – **Kulturális diplomácia**
nemzetközi útlevél – **Diplomáciai kapcsolatok**
nemzetközi vasúti áru fuvarozás → *nemzetközi áru fuvarozás*
nemzetközi versenyképesség mutatói – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
Nemzetközi Visegrádi Alap – **Kulturális diplomácia**
nemzetközi viták békés rendezésének eszközei – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
nemzetköziesítés – **Kulturális diplomácia**
Nemzetközösség (The Commonwealth of Nations) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
neoklasszikus nemzetközi munkamegosztási elméletek – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
Népesedéssügyi és Fejlesztési Bizottság (Commission on Population and Development) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
népszavazás – **Külügyi igazgatás**
népszavazás külügyi vonatkozású kérdésekben – **Külügyi igazgatás**
Népszövetség → *Nemzetek Szövetsége*
nettó export – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
névkorrekció – **Konzuli igazgatás**
névmódosítás – **Konzuli igazgatás**
névváltoztatás – **Konzuli igazgatás**

- New York-i Konvenció a külföldi választottbírószági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról → *nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás*
- NGC → *NATO–Georgia Tanács*
- NHL → *jégkorong*
- Nicolaidis-csoport – **Biztonságpolitika**
- Niger folyó medencéjét irányító testület (Niger Basin Authority) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Nizzai Szerződés – **Európai Unió**
- Nobel-díj – **Kulturális diplomácia**
- non-paper – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- notifikáció – **Diplomáciai kapcsolatok**
- női protokoll – **Protokoll**
- nők a diplomáciában – **Diplomáciai kapcsolatok**
- Nők Helyzetével Foglalkozó Bizottság (Status of Women) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- NPT → *Atomszorompó Szerződés*
- NRC → *NATO–Oroszország Tanács*
- NRF → *NATO gyorsreagálású erők*
- NUC → *NATO–Ukrajna Bizottság*
- Nukleáris Szállítók Csoportja (Nuclear Suppliers Group) – **Biztonságpolitika**
- nyilatkozattal történő állampolgárság-szerzés – **Konzuli igazgatás**
- Nyílt Társadalom Alapítványok (Open Society Foundations) – **Kulturális diplomácia**
- Nyitott Égbolt Szerződés (Treaty on Open Skies) – **Biztonságpolitika**
- nyitottsági mutatók (külső sérülékenység) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (Economic Community of West African States – ECOWAS) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Nyugat-ázsiai Gazdasági és Szociális Bizottság (Economic and Social Commission for Western Asia – ESCWA) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Nyugat-európai Unió – NYEU (Western European Union – WEU) – **Külügyi igazgatás**
- Nyugat-európai Unió (Western European Union, WEU) jelentősége – **Biztonságpolitika**
- Nyugat-európai Unió Parlamenti Közgyűlés → *Nyugat-európai Unió*
- OAPEC → *Arab Kőolaj-exportáló Országok Szervezete*
- OAS → *Amerikai Államok Szervezete*
- OBSEC → *Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés Szervezete*
- OECD → *Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete*
- OIC → *Iszlám Együttműködés Szervezete*
- OIF → *Frankofónia Nemzetközi Szervezete*
- ókori olimpia – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
- oktatási-kulturális diplomata – **Kulturális diplomácia**

- olimpia – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
olimpiai bojkott – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
olimpiai eskü és himnusz – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
olimpiai falu – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
Olimpiai Karta – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
olimpiai láng – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
olimpiai sportágak – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
Olimpiai Szolidaritás – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
OPEC →*Kőolajexportáló Országok Szervezete*
Országgyűlés – **Külügyi igazgatás**
Országgyűlés Hivatalának Külügyi Igazgatósága – **Külügyi igazgatás**
Országgyűlés két- és többoldalú külkapcsolatai – **Külügyi igazgatás**
Orvosok Határok Nélkül (Médecins Sans Frontières – MSF) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
Oscar-díj – **Kulturális diplomácia**
OSCE →*Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet*
OSCE PA – Organization for Security and Co-operation in Europe Parliamentary Assembly →*Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Parlamenti Közgyűlése*
osztrák–magyar levéltári egyezmény →*Badeni Egyezmény*
Ottawai Egyezmény (Ottawa Convention/Mine Ban Treaty) – **Biztonságpolitika**
Öböl Menti Arab Államok Együttműködési Tanácsa (Cooperation Council for the Arab States of the Gulf, egyszerűbben Gulf Cooperation Council – GCC) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
ökölvívás és birkózás – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
öltözködés – **Protokoll**
önkormányzati bilaterális külkapcsolatok – **Külügyi igazgatás**
önkormányzati multilaterális külkapcsolatok – **Külügyi igazgatás**
összefonódások kontrollja – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
Összhaderőnemi Alkalmi Harci Kötelék (Combined Joint Task Force – CJTF) – **Biztonságpolitika**
PACE – Parliamentary Assembly of the Council of Europe →*Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése*
Pallavicini János (Padova, 1848. március 18. – Pusztaradvány, 1941. május 4.) – **Magyar diplomaták**
„Panem et circenses” – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
paralimpia – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
paralimpiai kategóriák – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
paralimpiai osztályozás – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
Paris Convention for the Protection of Industrial Property →*Nemzetközi iparjogvédelem*

- Párizsi Békeszerződés – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
Párizsi Charta – **Biztonságpolitika**
Párizsi Magyar Intézet – **Kulturális diplomácia**
Párizsi Szerződés → *Európai Szén- és Acélközösség*
Parlamentari Főtitkárok Szövetsége (Association of Secretaries General of Parliaments – ASGP) – **Külügyi igazgatás**
Partnerség a Békért (Partnership for Peace – PfP) – **Biztonságpolitika**
pátens – **Konzuli igazgatás**
PCT (Patent Cooperation Treaty) → *Nemzetközi iparjogvédelem*
PECC → *Csendes-óceáni Gazdasági Együtműködés Tanácsa*
persona non grata – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
PESCO → *Állandó Strukturált Együtműködés*
Péter János (Alsónyék, 1910. október 28. – Budapest, 1999. február 26.) – **Magyarország külügyminiszterei**
PfP → *Partnerség a Békért*
piaci magánszereplő elve – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
pingpongdiplomácia – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
PISA → *Gazdasági Együtműködés és Fejlesztés Szervezete (OECD)*
PKO → *ENSZ-békefenntartás*
PLT (Patent Law Treaty) → *Nemzetközi iparjogvédelem*
Pogány (Schwartz) József (Budapest, 1886. november 8. – Moszkva, 1938. február 8.) – **Magyarország külügyminiszterei**
pohárköszöntő – **Protokoll**
Polgári Tervezési és Irányítási Képesség (Civilian Planning and Conduct Capability – CPCC) – **Biztonságpolitika**
Politikai és Biztonsági Bizottság (Political and Security Committee – PSC) – **Biztonságpolitika**
Portugál Nyelvű Államok Közössége (Lusophone Commonwealth – CPLP) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
Prandler Árpád (Kaposvár, 1930. február 23. – Budapest, 2014. február 5.) – **Magyar diplomaták**
Praznovszky Iván (Budapest, 1883. december 12. – 1971.) – **Magyar diplomaták**
preferenciális elbánás – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
preventív diplomácia → *megelőző diplomácia*
Procopius Béla (Budapest, 1868 július 23. – Budapest, 1945. július 24.) – **Magyar diplomaták**
protekciónizmus – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
protokoll – **Protokoll**
protokoll-lista – **Protokoll**
proxiháború (Proxy war) – **Biztonságpolitika**
PSC → *Politikai és Biztonsági Bizottság*

PTBT → *Részleges Atomcsend Szerződés*

Puja Frigyes (Battonya, 1921. február 2. – Budapest, 2008. július 5.) – **Magyarország külügyminiszterei**

Puky Endre (Kassa, 1871. február 20. – Szovátafürdő, 1941. július 20.) – **Magyarország külügyminiszterei**

Rácz Pál (Bors, Bihar megye, Románia, 1928. január 4. – Budapest, 1986. március 22.) – **Magyar diplomaták**

Radványi János (Budapest, 1922. augusztus 4. – 2016. január 11.) – **Magyar diplomaták**

Rajk László (Székelyudvarhely, 1909. március 8. – Budapest, 1949. október 15.) – **Magyarország külügyminiszterei**

Rajnai Hajózás Központi Bizottsága (Central Commission for the Navigation of the Rhine) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Rajnai Sándor (Budapest, 1922. augusztus 25. – Detroit, 1994. augusztus 27.) – **Magyar diplomaták**

Randé Jenő (Rákospalota, 1922. augusztus 28. – Budapest, 2014.) – **Magyar diplomaták**

rangadományozás – **Külügyi igazgatás**

rangsorolás – **Protokoll**

rangsorolás az államigazgatásban – **Protokoll**

rangsorolás nemzetközi szervezetek között – **Protokoll**

rangsorolás nemzetközi szervezeteken belül – **Protokoll**

raportőr – **Diplomáciai kapcsolatok**

ratifikáció → *megegyezés*

referendum – **Külügyi igazgatás**

Régiók Bizottsága – **Európai Unió**

Régiók Európai Bizottsága (Committee of the Regions – CoR) – **Külügyi igazgatás**

regionális gazdasági integrációk – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

regionális támogatási térkép – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

regisztráció a választási névjegyzékben – **Konzuli igazgatás**

rendelet – **Európai Unió**

rendes jogalkotási eljárás – **Európai Unió**

repatriálás – **Konzuli igazgatás**

Részleges Atomcsend Szerződés (Partial Nuclear-Test-Ban Treaty – PTBT) – **Biztonságpolitika**

rezidencia – **Diplomáciai kapcsolatok**

Római Magyar Akadémia – **Kulturális diplomácia**

Római Szerződések – **Európai Unió**

Roska István (Mezőhegyes, 1926. december 30. – Budapest, 2008. november 14.) – **Magyar diplomaták**

rögbi – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

röplabda – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

Ruandai Nemzetközi Büntetőtörvényszék (International Criminal Tribunal for Rwanda – ICTR) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Rubido-Zichy Iván (Modor, 1908. szeptember 9. – Maschwitz, 1995. augusztus 19.) –

Magyar diplomaták

Saint Maló-i Nyilatkozat – **Biztonságpolitika**

sakk – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

SALT →*tárgyalások a hadászati fegyverek korlátozásáról*

SALW →*kézi- és könnyűfegyverek korlátozását célzó kezdeményezés*

Sanghaji Együttműködési Szervezet (Shanghai Cooperation Organization – SCO) –

Biztonságpolitika

SatCen →*EU Műholdas Központ*

schengeni (egységes) vízum – **Konzuli igazgatás**

Schengeni (Közösségi) Vízumkódex – **Konzuli igazgatás**

schengeni acquis – **Konzuli igazgatás**

Schengeni Határ-ellenőrzési Kódex – **Konzuli igazgatás**

Schengeni Információs Rendszer (SIS) – **Konzuli igazgatás**

schengeni konzultáció – **Konzuli igazgatás**

schengeni övezet – **Európai Unió**

Scitovszky Tibor (Nótincs, 1875. június 21. – Los Angeles, 1959. április 12.) – **Magyarország külügyminiszterei**

SCO →*Sanghaji Együttműködési Szervezet*

Sebestyén Pál (Budapest, 1893. szeptember 11. – Budapest, 1973. október 18.) – **Magyar diplomaták**

sérthetetlenség – **Protokoll**

Sík Endre (Budapest, 1891. április 2. – Budapest, 1978. április 10.) – **Magyarország külügyminiszterei**

siketlimpia – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

Simonyi-Semadam Sándor (Csesznek, 1864. március 23. – Budapest, 1946. június 4.) – **Magyarország külügyminiszterei**

Sina Simon (Bécs, 1810. augusztus 15. – Bécs, 1876. április 15.) – **Magyar diplomaták**

soft law – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

Somogyi Ferenc (Hartkirchen, Ausztria, 1945. szeptember 1. –) – **Magyarország külügyminiszterei**

Somssich József (Graz, 1864. december 19. – Budapest, 1941. január 22.) – **Magyarország külügyminiszterei**

Soros Alapítvány →*Nyílt Társadalom Alapítványok*

SORT →*Hadászati Támadófegyverek Csökkentéséről Szóló Szerződés*

speciális olimpia – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

speciális transzformáció →*magyar jogrend és a nemzetközi jogrend viszonya*

sport a kezdetekben – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

sport és gazdaság – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sport és média – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sport és művészet – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sport világszervezetei – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
SportAccord – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sportág kontinentális, regionális tagszövetsége – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sportágak vezető nemzetközi szervezetei – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sportághoz kötődő nemzeti sportszervezet – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sportághoz nem kötődő nemzeti sportszervezet – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sportdiplomácia – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sportdiplomácia eszközrendszere – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sportdiplomáciai tevékenység – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sportdiplomata – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sportfinanszírozás – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sportfogadás – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sportmenedzsment – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sportoló → *amatőr és hivatásos sport*
sportszövetségek – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
sportújságok – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
stabilizációs és társulási bizottság – **Európai Unió**
stabilizációs és társulási megállapodás – **Európai Unió**
Stabilizációs és Társulási Megállapodás (Stabilisation and Association Agreement –
SAA) jelentősége – **Biztonságpolitika**
stadion – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
START → *Hadászati Támadófegyverek Csökkentéséről Szóló Szerződés*
Statisztikai Bizottság (Statistical Commission) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
status quo – **Diplomáciai kapcsolatok**
Stipendium Hungaricum Program – **Kulturális diplomácia**
stratégia – **Biztonságpolitika**
szabadidősport – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
szabadkereskedelmi megállapodások és övezetek – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
szakattasé → *szakdiplomata*
szakdiplomácia – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
szakdiplomáciai ágak – **Diplomáciai kapcsolatok**
szakdiplomata – **Külügyi igazgatás**
Szakdiplomatak – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
szakmai főosztályok – **Külügyi igazgatás**
Száll József (Budapest, 1921. június 16. – Milánó, 2004.) – **Magyar diplomaták**
szankció fogalma – **Diplomáciai kapcsolatok**

- szankció végrehajtása – **Biztonságpolitika**
- Széchenyi Manó (Sopron, 1858. július 30. – Sennyefa, 1926. december 29.) – **Magyar diplomaták**
- Szécsen Miklós (Temerin, 1857. november 26. – Gyöngyösszentkereszt, 1926. május 18.) – **Magyar diplomaták**
- Szegedy-Maszák Aladár (Budapest, 1903. november 19. – Washington, 1988. március 25.) – **Magyar diplomaták**
- Szekfű Gyula (Székesfehérvár, 1883. május 23. – Budapest, 1955. június 29.) – **Magyar diplomaták**
- Szellemi Tulajdon Világszervezete (World Intellectual Property Organization – WIPO) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Szellemi Tulajdon Világszervezete (World Intellectual Property Organization / Organisation Mondiale de la Propriété Intellectuelle – WIPO) – összefoglalás – **Kulturális diplomácia**
- Szellemi Tulajdonjogok Kereskedelmi Vonatkozásairól szóló Egyezmény (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights – TRIPS) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Szent Korona – **Diplomáciai kapcsolatok**
- Szent-Iványi Domokos (Budapest, 1898. április 28. – Heidelberg, 1980. július 19.) – **Magyar diplomaták**
- Szentmiklóssy Andor (Budapest, 1893. október 6. – Dachau, 1945. február 10.) – **Magyar diplomaták**
- szertartásrend – **Protokoll**
- Szerződések Jogáról szóló 1969. évi Bécsi Szerződés – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- SZEV – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Szijjártó Péter (1978. október 30. Komárom –) – **Magyarország külügyminiszterei**
- Szlávy József (Győr, 1818. november 23. – Zsitvaújfalu, 1900. augusztus 8.) – **Magyarország külügyminiszterei**
- SZMG SZ (Szoglasenyie o Mezsdunarodnom Zseleznodorozsnom Gruzovom Szooobszenyii) → *Nemzetközi áru fuvarozás*
- szóbeli jegyzék – **Protokoll**
- Szociális Fejlesztési Bizottság (Commission on Social Development) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- szolgálati útlevél – **Konzuli igazgatás**
- szolgáltatás külkereskedelme – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- Szolgáltatások Kereskedelméről Szóló Általános Egyezmény (General Agreement on Trade in Services – GATS) – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
- stárok a sportban – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
- Sztójay (Sztójakovics) Döme (Versec, 1883. január 5. – Budapest, 1946. augusztus 22.) – **Magyarország külügyminiszterei**

szubszidiaritás – **Európai Unió**

szuverén egyenlőség elve – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

szuverenitás → *állami főhatalom*

született legátus – **Diplomáciai kapcsolatok**

tájékozódás a külföldi jogról – **Konzuli igazgatás**

Tánczos Gábor (Budapest, 1872. január 22. – Hajdúnánás, 1953. augusztus 11.) – **Magyarország külügyminiszterei**

tárgyalás és szerkesztés az ENSZ-ben – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

tárgyalások a hadászati fegyverek korlátozásáról (Strategic Arms Limitation Talks, SALT) – **Biztonságpolitika**

társulási megállapodás – **Európai Unió**

Társult Intézetek Hálózata – **Kulturális diplomácia**

tartós külszolgálat – **Külügyi igazgatás**

tartós külszolgálat létesítése → *tartós külszolgálat*

tartós külszolgálat megszűnése → *tartós külszolgálat*

tartózkodási engedély – **Konzuli igazgatás**

teadélután – **Protokoll**

Teleki Pál (Budapest, 1879. november 1. – Budapest, 1941. április 3.) – **Magyarország külügyminiszterei**

téli olimpia – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

Tempus Közalapítvány (TKA) – **Kulturális diplomácia**

Tengerjogi Egyezmény – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

tengerjogi viták rendezésének fórumai – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

tenisz – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

Természetvédelmi Világalap (World Wide Fund for Nature – WWF) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

terrorizmus – **Biztonságpolitika**

területi elv (ius soli) → *állampolgárság megszerzése*

területi főosztályok – **Külügyi igazgatás**

Testvérvárosok Világszövetsége (United Towns Organization – UTO) – **Külügyi igazgatás**

the „New York Convention” – Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards → *nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás*

TIR (Trafic International Routier) → *nemzetközi árufuvarozás*

tiszteletadás – **Protokoll**

tiszteletbeli konzul – **Konzuli igazgatás**

többes akkreditáció – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

többéves uniós pénzügyi keret – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**

többsebességes Európa – **Európai Unió**

transzszexuális személy nemváltoztatása és utónév-módosítása – **Konzuli igazgatás**

Trianoni Békeszerződés – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**

- TRIPS (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) → *Szellemi Tulajdonjogok Kereskedelmi Vonatkozásairól Szóló Egyezmény*
- TTIP – **Európai Unió**
- Tudomány és Technológia Bizottsága a Fejlesztésért (Commission Science and Technology for Development) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- Tudományos Világfórum (World Science Forum) – **Kulturális diplomácia**
- Turisztikai Világszervezet (World Tourism Organisation – UNWTO) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
- UCLG – United Cities and Local Governments → *Egyesült Városok és Helyi Önkormányzatok Világszervezete*
- UEFA → *labdarúgás*
- Ugron István (Mezőzáh, 1862. – Kolozsvár, 1948.) – **Magyar diplomaták**
- Újpestery Elemér (Eszék, 1911. január 19. – Brüsszel, 2001. szeptember 18.) – **Magyar diplomaták**
- Ullein-Reviczky Antal (Sopron, 1894. november 8. – London, 1955. június 13.) – **Magyar diplomaták**
- ultimátum – **Protokoll**
- UNACLA – United Nations Advisory Committee of Local Authorities → *ENSZ Helyi Önkormányzatok Tanácsadó Bizottsága*
- UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law) → *ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága*
- UNCITRAL Conciliation Rules → *nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás*
- UNCITRAL Model Law → *nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás*
- UNCITRAL Rules → *nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás*
- UNCTAD → *ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája*
- UNDC → *ENSZ Leszerelési Bizottsága*
- UNDP → *ENSZ Fejlesztési Programja*
- UNECE → *Európai Gazdasági Bizottság*
- UNEP → *ENSZ Környezetvédelmi Programja*
- UNESCO – **Kulturális diplomácia**
- UNESCO → *ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete*
- UNESCO Egyezmény a Kulturális és Nyelvi Sokszínűség Védelméről és Előmozdításáról – **Kulturális diplomácia**
- UNESCO Ember és Bioszféra Program – **Kulturális diplomácia**
- UNESCO Klubok, Központok és Egyesületek – **Kulturális diplomácia**
- UNESCO Kultúra és Fejlődés Világbizottsága – **Kulturális diplomácia**
- UNESCO Kulturális Fejlődés Világévtizedei – **Kulturális diplomácia**
- UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága – **Kulturális diplomácia**
- UNESCO melletti állandó képviselő – **Kulturális diplomácia**
- UNESCO Nemzetközi Megemlékezések – Celebrations – **Kulturális diplomácia**
- UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Programja – **Kulturális diplomácia**

UNESCO Társult Iskolák Program – **Kulturális diplomácia**
UNESCO Turizmus és Kultúrtájak Program – **Kulturális diplomácia**
UNESCO Világemlékezet Program – **Kulturális diplomácia**
UNESCO Világörökség Program – **Kulturális diplomácia**
UNESCO-tanszékek Hálózata – UNITWIN Program – **Kulturális diplomácia**
UNFPA →*ENSZ Népesedési Alapja*
UN-HABITAT – United Nations Human Settlements Programme →*ENSZ Emberi Települések Programja*
UNHCR →*ENSZ Menekültügyi Főbiztosi Hivatala*
UNICEF →*ENSZ Gyermekalapja*
UNIDIR →*ENSZ Leszerelési Kutatások Intézete*
UNIDROIT (Institut international pour l'unification du droit privé) →*Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítéséért*
UNILEX →*Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítéséért*
Unió a Mediterrán Térségért – **Európai Unió**
uniós konzuli védelmi irányelv – **Konzuli igazgatás**
uniós polgárok közös konzuli védelme – **Konzuli igazgatás**
uniós polgárság – **Európai Unió**
uniós vívmányok →*acquis communautaire*
Universiade – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
UNODC →*ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala*
UNRWA →*ENSZ Palesztin Menekülteket Segélyező és Munkaközvetítő Hivatala a Közel-Keleten*
UN-WOMEN →*ENSZ Nemi Egyenlőség és a Nők Helyzetbe Hozásának Hivatala*
UNWTO →*Turisztikai Világszervezet*
UPU →*Egyetemes Postaegyesület*
Ustor Endre (Budapest, 1909. szeptember 1. – Budapest, 1998. április 28.) – **Magyar diplomaták**
úszás – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
utazási tanácsok – **Konzuli igazgatás**
utazó nagykövet – **Diplomáciai kapcsolatok**
úti okmányok – **Konzuli igazgatás**
útlevélhatóság – **Konzuli igazgatás**
útlevél-igazgatás – **Konzuli igazgatás**
UTO – United Towns Organization →*Testvérvárosok Világszövetsége*
utólagos normakontroll – **Külügyi igazgatás**
ügyfélkapu létesítése – **Konzuli igazgatás**
ügyvivő – **Diplomáciai kapcsolatok**
ügyvivő – **Külügyi igazgatás**
ültetés gépkocsiban és hintóban – **Protokoll**
ültetés színházban – **Protokoll**

ültetési rend – **Protokoll**
 ültetett alkalmak – **Protokoll**
 V4 Együttműködés – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 vacsora – **Protokoll**
 választási megfigyelő missziók – **Biztonságpolitika**
 válsághelyzet → *ideiglenes hazarendelés*
 Válságkezelési és Tervezési Igazgatóság (Crisis Management and Planning Directorate – CMPD) – **Biztonságpolitika**
 valuta – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 vámok és vámon kívüli akadályok – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 Várkonyi Péter (Budapest, 1931. április 3. – Budapest, 2008. október 14.) – **Magyarország külügyminiszterei**
 Városok és Önkormányzatok Európai Szövetsége (Confederation of Towns and Municipalities of the European Union – CTME) – **Külügyi igazgatás**
 Vatikán Városállam – **Diplomáciai kapcsolatok**
 vatikáni diplomácia – **Protokoll**
 védelempolitika – **Biztonságpolitika**
 védelmi kapacitásépítés (Defence and Related Capacity Building – DCB) – **Biztonságpolitika**
 védőhatalom – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 Vegyifegyver-tilalmi Egyezmény (Chemical Weapons Convention – CWC) – **Biztonságpolitika**
 vérségi elv (ius sanguinis) → *állampolgárság megszerzése*
 versenykorlátozó megállapodások – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 versenysport – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
 versenyszabályozás rendszere – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
 veszélyhelyzet → *külképviselési biztonsági szolgálat*
 vezető állam koncepciója (Lead State Concept) – **Konzuli igazgatás**
 vezető konzul – **Konzuli igazgatás**
 világ bajnokság – **Nemzetközi sportkapcsolatok**
 Világbank (World Bank) → *Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank*
 Világkereskedelmi Szervezet (World Trade Organisation – WTO) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 világrend – **Diplomáciai kapcsolatok**
 villásreggeli – **Protokoll**
 Visegrádi Négyek → *V4 Együttműködés*
 VIS-rendelet – **Konzuli igazgatás**
 viszonyosság – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
 visszahonosítás – **Konzuli igazgatás**
 visszavonás – **Konzuli igazgatás**
 vívás – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

- vízdiplomácia – **Nemzetközi gazdasági kapcsolatok**
vízum – **Konzuli igazgatás**
Vízum Munkacsoport (VISA) – **Konzuli igazgatás**
vízumbélyeg – **Konzuli igazgatás**
vízumdíj – **Konzuli igazgatás**
vízumeljárás – **Konzuli igazgatás**
Vízuminformációs Rendszer (VIS) – **Konzuli igazgatás**
vízumképviselő – **Konzuli igazgatás**
vízumkiadó hatóság – **Konzuli igazgatás**
vízumkiszervezés – **Konzuli igazgatás**
vízumkönnyítési megállapodás – **Konzuli igazgatás**
vízumkötelezettség – **Konzuli igazgatás**
vízummentességi megállapodás – **Konzuli igazgatás**
Vízumrendészeti kézikönyv – **Konzuli igazgatás**
vízumshopping – **Konzuli igazgatás**
vízumtípusok – **Konzuli igazgatás**
VJTF → *Nagyon Magas Készenléttű Összhaderőnemi Harci Kötelék*
Volt Jugoszlávia Nemzetközi Büntetőtörvényszék (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – ICTY) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
Vöröskereszt és Vörös Félhold Nemzetközi Mozgalma – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága (International Committee of the Red Cross – ICRC) – **Nemzetközi jog, nemzetközi szervezetek**
WADA → *doppingvétség*
Walko Lajos (Budapest, 1880. október 30. – Visegrád, 1954. január 10.) – **Magyarország külügyminiszterei**
Wassenaar Megállapodás – **Biztonságpolitika**
WCF (World Chambers Federation) → *Nemzetközi Kereskedelmi Kamara*
WEU – Western European Union → *Nyugat-európai Unió*
WEU → *Nyugat-európai Unió jelentősége*
WEU PA – Western European Union Parliamentary Assembly → *Nyugat-európai Unió*
WFP → *Élelmezési Világprogram*
WFUNA → *ENSZ Társaságok Világszövetsége*
WHO → *Egészségügyi Világszervezet*
WHO Európai Egészséges Városok Hálózata (WHO European Healthy Cities Network) – **Külügyi igazgatás**
WHO European Healthy Cities Network → *WHO Európai Egészséges Városok Hálózata*
WIPO (World Intellectual Property Organization) → *Szellemi Tulajdon Világszervezete – összefoglalás*

WIPO → *Szellemi Tulajdon Világszervezete*
WIPO Arbitration and Mediation Center → *Nemzetközi kereskedelmi választottbíró-
ságok*
WMO → *Meteorológiai Világszervezet*
Working Holiday Scheme (WHS) – **Konzuli igazgatás**
World Science Forum → *Tudományos Világforum*
WTO (World Trade Organisation) → *Kereskedelmi Világszervezet*
WTO → *Világkereskedelmi Szervezet*
WTO-csatlakozás feltételei → *Kereskedelmi Világszervezet csatlakozási feltételei*
WTO-kivételek, -felmentések → *Kereskedelmi Világszervezetben kivételek, felmentések*
WWF → *Természetvédelmi Világalap*
Zangger Bizottság (Zangger Committee) – **Biztonságpolitika**
zászlóhasználat középületen és rendezvényen – **Protokoll**
zászlóhasználat külföldön – **Protokoll**
zuhanyhíradó – **Nemzetközi sportkapcsolatok**

DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK

Témavezető
SÁRINGER JÁNOS

A szócikkek szerzői
NYUSZTAY LÁSZLÓ (NYL)
SÁRINGER JÁNOS (SJ)
SOÓS VIKTOR ATTILA (SVA)

ablegát

Latinul *ablegatus*. A pápai kúria, illetve a püspök különmegbízottja, követe, aki diplomáciai és joghatósági felhatalmazással nem rendelkezett. Az államközi kapcsolatokban protokolláris szerepe volt, amelyet a II. Vatikáni Zsinat megszüntetett. (SJ-SVA)

állandó diplomáciai képviselő

Tágabb értelemben a fogadó államban állandó jelleggel működő, diplomáciai státuszban lévő személy. Szűkebb értelemben ~n az állandó jellegű diplomáciai képviselők vezetőjét értjük. Nem ~ az eseti (ad hoc) diplomáciai küldetésben lévő személy.

Az első folyamatos, állandó jellegű kölcsönös képviselő Luxemburgi Zsigmond magyar (1387–1437), német (1410-től), római (1411-től) és cseh király (1419-től), majd német–római császár, valamint Filippo Maria Visconti milánói herceg (1412–1447) között alakult ki. Luxemburgi Zsigmond 1425 őszén Bartolomeo Moscat, mai értelemben vett nagykövetét küldte Milánóba. A herceg és Zsigmond király udvarában 1425 és 1431 között megtalálhatóak voltak a másik fél állandó diplomáciai képviselői.

Az ENSZ Alapokmányának elfogadása előtt csak nagykövetségi rangú ~ képviselte a szuverént, aki lehetett monarcha (császár, király, fejedelem, herceg) vagy népképviselők állama (köztársaság). A nagykövet küldése és fogadása nem a →*nagyhatalmi* státuszhoz volt kötve. A két világháború közötti Magyarország államformája királyság volt ugyan, de a kormányzó gyakorolta az

államfői jogokat, és nem ő volt a szuverén. Így ebben az időszakban a magyar állam legmagasabb rangú ~je a rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter lehetett. (SJ)

alter ego

Az a bíboros, aki a Szentatyá, a római pápa személyes képviselője egy adott vallási vagy politikai ügyben. (SJ)

apostoli delegátus →apostoli küldött**apostoli internuncius**

Az internuncius a rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter rangjával egyenértékű, azaz másodosztályú pápai képviselőt jelöl. Állandó jelleggel képviselte a pápát az adott országban mind a fogadó állam kormányánál, mind a helyi egyháznál. A 19. század második felétől a 20. század derekáig küldött internunciusokat a Szent-szék – elsősorban Európán kívüli, nem katolikus országokba. Figyelembe véve a nemzetközi gyakorlat alakulását, ma már mindenhol nunciust küld a pápa, az ~ kiment a gyakorlatból. (SVA)

apostoli küldött

Az →*Apostoli Szentszék* állandó képviselőjét ~nek vagy apostoli delegátusnak nevezzük, ha küldetése kizárólag a helyi egyházzal szól. Így szoros értelemben nem diplomáciai jellegű a megbízás. Azokban az országokban, melyekkel a Szentszéknek nincs diplomáciai kapcsolata, a helyi egyházzal kell kapcsolatban állnia a pápának. Ilyen esetekben a pápa apostoli dele-

gátust küld, akit az adott állam nem ismer el diplomáciai képviselőként. (SJ–SVA)

apostoli legátus

Követ. A pápák a zsinatokon vagy más jelentős alkalmakon a kezdetektől legátusnak nevezett követtel képviseltették magukat, akik kezdetben római klerikusok, később a Szentszék alá tartozó itáliai egyházmegyék püspökei voltak. A 11. századtól a fontosabb ügyekben „legatus a lateré”-nek nevezett bíborosok képviselték a pápát. A jelentéktelenebb ügyek képviselőit nunciussnak nevezték. A római pápának született és szuverén joga, hogy követeket nevezzen ki, és küldjön akár a különféle országokban, vagy vidékeken működő részegyházakhoz, akár egyben az államokhoz és a hatóságokhoz is, továbbá hogy ezeket áthelyezze és visszahívja a nemzetközi jog szabályainak megtartásával. A követek feladata, hogy a római pápa személyét tartós jelleggel képviseljék azoknál a részegyházaknál, államoknál, hatóságoknál, melyekhez küldetésük szól. Jelenleg az ~ bíboros, aki a Szentatya személyes képviselője egy adott vallási vagy politikai ügyben. Ha az ~ diplomáciai jellegű, akkor →*Legatus a lateré* vagy →*nuncius*. Más ~nak, a natinak vagy a missinek nincs diplomáciai jellege. (SJ–SVA)

apostoli nuncius

Nuntius apostolicus. A szentszéki és a nemzetközi szóhasználatban a Szentszék nagykövete. Egyházi személy címetes érseki rangban, aki állan-

dó jelleggel képviseli a pápát egy adott országban. Általában a katolikus hagyományú országokban, de másutt is a diplomáciai testület rangelsőjének, doyenjének tekintik. Ennek szokásjogi gyökere a pápa iránti tisztelet. Azokban az országokban, ahol a fogadó ország nem biztosította ezt a rangsorbeli elsőséget, ott a pronuncius megnevezést használták. Ugyancsak államokhoz és kormányokhoz küldött pápai követ az →*apostoli internuncius*. A diplomáciai jog szerint a nuncius és a pronuncius nagykövetnek számít, az internuncius rangja „rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter”. Katolikus Ferdinánd, Aragónia és Kasztília királya 1482-ben nagyköveti (*ambassadeur*) minőségben küldte Gonzalo Fernandez de Herediát IV. Sixtus pápa (1471–1484) udvarába. VI. Sándor pápa (1492–1503) nevezte ki Francisco des Prats *protonotarius apostolicus*-t, mint *collector*-t és *nuncius*-t Spanyolországba. VIII. Ince (1484–1492) küldte Niccolo Franco-t, Treviso püspökét 1486-ban a Velencei Köztársaságba „*cum plenapotestate legati de laterenuncio et oratori*”, és így Velencében jött létre először állandó jellegű nunciatúra. A Szent Márk Köztársaság (Velence) 1488-ban nagykövetséget (*ambassade*) létesített a Szentszék mellett. A Tridenti Zsinaton vette kezdetét az egyházi jogforrások rendszerezése, a *Corpus Iuris Canonici* átdolgozása, ami 1582-ben fejeződött be. XIII. Gergely (1572–1585) pápasága alatt határozták meg az egyházi diplomácia szervezetének elemeit, és 1584-ben meghatározták diplomáciai rangja-

it és struktúráját. A nunciusok tevékenységét az egyházi előírások mellett nemzetközi szerződések, az 1815-ös bécsi kongresszus és az 1961-es a bécsi gyűlés határozatai is szabályozzák. (SJ–SVA)

apostoli pronuncius

Azokban az országokban, ahol a fogadó ország nem biztosította a pápai küldött rangelsőségét, a pronuncius megnevezést használják. (SVA)

Apostoli Szentszék

A pápai képviselő intézményének teológiai alapja a római pápa egyházkerületi primátusa. Ebből fakad szuverén joga ahhoz, hogy követeket nevezzen ki és küldjön a részegyházakhoz, az államokhoz, hatóságokhoz és a nemzetközi szervezetekhez (*→aktív és passzív követküldési jog*). A pápai képviselő küldése többnyire nem csupán a részegyházakhoz, hanem az államokhoz, hatóságokhoz is szól. Az egyházjog szerint a katolikus egyház és az Apostoli Szentszék is erkölcsi személy, amely az egyház legfőbb hatóságát jelenti, vagyis magát a római pápát. A római kúria az egyház ügyeit intézi a pápa nevében, és a pápa tekintélyével látja el feladatát. A kúria a pápa titkárságából, államtitkárságából, az Egyházi Közügyek Tanácsából, a kongregációkból, a bíróságokból és egyéb intézményekből áll. A Szentszék joga, hogy küldöttjeivel képviseltesse magát és az államok delegált nagyköveteit fogadja. A Vatikánvárosi Állam és az Apostoli Szentszék a nemzetközi jog két különböző alanya. A Vatikánvárosi Állam

európai állam, az Apostoli Szentszék egyházi szerv. A II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) több dokumentuma közül az egyik, a *Gaudium et Spes* lelkipásztori határozat foglalja össze a katolikus egyház lényeges tulajdonságait, és követelményként említi, hogy az emberi társadalom minden területén jelen kell lenniük. Ez az alapja a Szentszék diplomáciai szolgálatának, mely össze tud kötni népeket és országokat. A Szentszéknek lehetősége van az emberi konfliktusok megoldására, és közvetítő szerepével hozzájárul azok megoldásához. (Példaként említhetjük az Argentína és Chile közötti határvitát, amelynek lezárásban 1984-ben nagy szerepe volt a Szentszék diplomáciájának. A két fél határozottan kérte, hogy a szerződésben fejezzék ki köszönetüket a pápa diplomatáinak). A Szentszék egyetlen eszköze a meggyőző erő, az érvelés és az egyház erkölcsi és morális tekintélye. A Magyarország és a Szentszék közötti megállapodás (*→konkordátum*) aláírására 1990. február 9-én Budapesten került sor azzal a szándékkal, hogy helyreállítsák és fejlesszék a kapcsolatokat. Az aláírás napján helyreállt a diplomáciai kapcsolat Magyarország és az Apostoli Szentszék között, hazánkban nunciatúra, a Vatikánban nagykövetség szintjén. Magyarország az Apostoli Szentszékhez rendkívüli és meghatalmazott *→nagykövetet* akkreditál, míg az ~et az *→apostoli nuncius* képviseli. Az aláírás aktusával a budapesti *→diplomáciai testület* *→doyenje* az apostoli nuncius. (SJ)

Apostoli Szentszék és a Vatikán diplomáciája

A pápai képviselet intézményének teológiai alapja a római pápa egyházkormányzati primátusán alapszik. Ebből fakad szuverén joga ahhoz, hogy követeket nevezzen ki és küldjön a részegyházakhoz, az államokhoz, hatóságokhoz és a nemzetközi szervezetekhez. Az Egyházi Törvénykönyv elfogadja a nemzetközi jognak a diplomáciai képviselőkkel foglalkozó szabályait. A vatikáni diplomácia sajátossága, hogy mint független állam →*aktív és passzív követküldési joggal* rendelkezik, illetve az →*Apostoli Szentszék* a világ országai-ban élő római katolikusok lelki vezetője. Háromféle követküldést különböztethetünk meg: a rendkívüli diplomáciai missziót, az Államtitkárság ügykörébe tartozó ún. szokásos diplomáciai missziót és a kongregációkhoz kapcsolódó missziókat. A Szentszék diplomáciai kapcsolatát az állandó diplomáciai képviselők, a →*nunciatúrák* végzik. A képviselet vezetője →*apostoli nuncius*, →*apostoli pronuncius* vagy →*apostoli internuncius*, aki egy személyben diplomáciai és apostoli küldött is. A Szentszék állandó képviselőjét →*apostoli küldöttnek* (delegátusnak) nevezük, ha küldetése kizárólag a helyi egyházhoz szól, és így szoros értelemben nem diplomáciai jellegű. Ha állam(ok) hoz és kormányokhoz is akkreditálva van, akkor címe nuncius, feltéve, hogy az illető országban joga van arra, hogy ő legyen a diplomáciai testület rangelső tagja (doyen). Ha erre nincs joga, címe pronuncius. A nuncius és a pronuncius nagykövetnek számít. Ugyancsak

az államokhoz és kormányokhoz küldött pápai követ az →*apostoli internuncius* is. Az internuncius rangja rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. A felsorolt személyeket az egyházjog a pápa követeinek (legátusainak) nevezi. Jogállását a 265. és 269. kánon, illetve az 1989. évi *Motu proprio Sollicitudo omnium Ecclesiarum* szabályozza. Az apostoli nuncius rangban megelőzi a helyi katolikus egyházi vezetőket, kivéve a bíborost. Minden egyházi szertartást végezhet helyi engedély nélkül, a templomokban vallási tiszteletadás illeti meg. Az apostoli nuncius rendkívüli és meghatalmazott nagyköveti diplomáciai rangban van, az egyházi rangja általában címzetes érsek. Nem tartozik bele a fogadó ország egyházi hierarchiájába. Abban az országban, ahol akkreditált nuncius működik, ő a →*diplomáciai testület* →*doyen*je. Ha a pápa a nunciust bíborossá nevezi ki, el kell hagynia diplomáciai posztját. A kongregációk küldöttei azokban az országokban tevékenykednek, amelyekkel a Szentszéknek nincs diplomáciai kapcsolata. Ezekbe az országokba prelátusokat, apostoli küldöttet küld, és megbízatásuk nem diplomáciai jellegű. A Szentszék a fogadó ország egyházi hatóságainál képviselik. A Szentszék képviselik, de nem minősülnek pápai követnek, legátusnak azok, akik pápai kiküldötti vagy megfigyelői minőségben nemzetközi szervezetekhez, értekezletre vagy összejövetelekre kapnak megbízatást. Ez utóbbi csoportba tartoznak azok a személyek is, akik nemzetközi szervezetek mellett látják el a Szentszék állandó képviseltét. (S)

attasé

A fogalom a francia attaché (összekötő, beosztott) kifejezés nemzetközileg évszázadok óta alkalmazott megfelelője. A diplomáciai gyakorlatban kettős értelemben használják. Egyrészt attasénak (segédattasénak) nevezik a hivatásos diplomáciai személyzet legalacsonyabb rangú tisztviselőit, másrészt azokat az – alkalmasint magas diplomáciai besorolású – egy-egy területre szakosodott diplomatákat (→*szakattasék*), akik feladatainak ellátása sajátos szakterületi jártasságot igényel. Utóbbiak rendszere a diplomácia 20. századi szakosodásával alakult ki (→*szakdiplomáciai ágak*). Szakattasék a katonai, külgazdasági, mezőgazdasági, tudományos-technológiai, kulturális szakdiplomáták, akik részben a külügyminisztériumok, részben a szakminisztériumok, főhatóságok állományából kapnak kinevezést, illetve külszolgálati kihelyezést. Elnevezésük beosztást és szakterületet jelez, diplomáciai rangjukat a külügyi diplomatákkal azonos módon állapítják meg. Nemzetközi tapasztalatok szerint a szakattaséknak a „klasszikus” külügyi apparátustól való, a korábbi évtizedekben tapasztalt viszonylagos szervezeti, tartalmi és módszerbeli elkülönültsége jelentősen csökkent, ma már az egységes külképviseleti személyzet integráns részét alkotják. (NyL)

Bem rakpart, Bem tér

Magyarország Külügyminisztériumának főépülete itt található Budapesten. A magyar Külügyminisztérium szinonimájaként is használják. A minisz-

térium 1948. augusztus 20–23. között költözött át a Budapest V. kerület Szabadság tér 15. szám alól az akkori Mórus Illés rakpartra, amelynek neve ma Bem rakpart. A Bem téri épület mellett a Külügyminisztériumnak több központi épülete is van, amelyek közül külön említendő a Nagy Imre téren lévő épületegyüttes. (SJ)

bilaterális együttműködés → kétoldalú együttműködés**csendes diplomácia**

Az államok közötti diplomáciai érintkezés jelentős része nem a nyilvánosság bevonásával folyik. Ennek okai között említhetők – a túl korai és teljes publicitás ellen szóló nemzeti érdekek mellett – az elért megállapodások nem mindig előnyös következményei a szélesebb állampolgári közösség számára, a titkosságot szükségessé tevő csoportérdekek, beleértve az állami vezetés saját megfontolásait, a diplomáciai törekvések esetleges sikertelenségének leplezési szándékát. Megkülönböztethetjük a „csendes diplomácia” („quiet diplomacy”, „tacit diplomacy”) és a „titkos diplomácia” („secret diplomacy”) fogalmát. A csendes diplomácia résztvevői mellőzik a nyilvánosságot, mert a tárgyalás témáját nem tartják közérdekűnek, vagy valamely előnyt várnak a publicitás mellőzésétől. A titkos diplomácia esetében a tárgyalások ténye is rejtve marad a közvélemény előtt, a napirenden szereplő kérdések pedig bizalmasak vagy titkosak. A ~ mellett érvelők hivatkoznak a nyilvánosság korlátozásának fontosságára a

békekonferenciákon, csúcstalálkozók előtt. (Pl. Nixon elnök 1972. évi pekingi látogatásának „csendes előkészítése” Henry A. Kissinger részéről.) A ~ gyakran a feltétele a túszejtőkkel vagy más terrorista csoportokkal történő kapcsolatfelvételnek és alkumegbeszélésnek is. Más esetekben a nyilvánosság kizárása védelmet nyújt az illetéktelen, zavaró szándékú beavatkozások ellen. Korunkban a diplomáciai érintkezések és tárgyaik nem nyilvános jellegének biztosítása egyre nehezebb. A Wikileaks-típusú adathordozó-feltérések, a tényfeltáró-oknyomozó újságírás előtérbe kerülése, a külkapcsolatokkal foglalkozó személyi kör kiszélesedése, a politikai feltételek, erkölcsi attitűdök változásai mind a ~ működése ellen hatnak. (NyL)

csúcspdplomácia

Azok az államközi összefüggések, amelyekben a résztvevők a legmagasabb állami, illetve hivatali szinten (államfők, kormányfők, nemzetközi intézményi csúcsetvezetők) képviseltetik magukat. A kétoldalú csúcstalálkozók létrejöhetnek bilaterális keretben vagy többoldalú, például nemzetközi szervezeti csúcsetvezetők alkalmazásával, azokkal párhuzamosan, illetve egyéb fontos nemzetközi protokolláris események (ünnepek, temetések) idején. Előnyük, hogy a résztvevő vezető politikusok teljes felhatalmazással rendelkeznek a találkozó napirendjén szereplő, kiemelten fontos – politikai, biztonsági, gazdasági és egyéb – kérdések két, illetve többoldalú megvitatására, és juthatnak nagy jelentőségű

megegyezésre. A ~ sajátossága, hogy az azokat kísérő élénk sajtóérdeklődés ráirányítja a résztvevő országok, a régió vagy akár a világ széles közvéleményének figyelmét a napirenden szereplő kérdésekre. A ~ az európai történelem ismert politikai eleme volt (pl. az 1335. évi visegrádi királytalálkozó), de a 19. században terjedt el. Az utóbbi évtizedekben a globális kockázatok, a nukleáris proliferáció, a nemzetközi terrorizmus, a gazdasági világválságok, a környezeti problémák, az emberjogi ügyek szükségessé tették gyakori alkalmazását. A ~ fontos részét képezi a vezetők egymás közötti – korszerű kommunikációs eszközök útján történő – közvetlen érintkezése. Ezek egyik első példája az Egyesült Államok és a Szovjetunió központi kormányépületei között 1963 augusztusában létesített közvetlen kommunikációs kapcsolat (Direct Communication Line, DCL, „forró drót”) létrehozása volt. (NyL)

debelláció

Az egyik állam fegyveres erőinek felhasználásával elfoglal egy másik államot, és azt a maga területéhez csatolja, így az megszűnik külön, szuverén államként létezni. A debelláció ütközik a nemzetközi joggal. (SJ)

diplomácia

Egyszerre szervezet és tevékenység. Egy ország nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó közigazgatási szervezeti egységének egyik része. Tágabb értelemben a *→külügyi igazgatásban* a diplomáciai és a konzuli szolgálaton be-

lül a →*diplomáciai ranggal* rendelkező, külföldön és belföldön tevékenykedő személyek összessége. Szűkebb értelemben egy állam vagy kormány képviselőjében a →*fogadó államokban* működő, diplomáciai státusszal rendelkező személyek összessége.

A ~i tevékenység egy állam külpolitikai céljainak és stratégiájának békés eszközökkel történő megvalósítása. A ~ funkcióit az 1815., majd az 1961. és az 1963. évi bécsi egyezmények határozták meg. A diplomata képviseli a küldő államot a fogadó államban (*representatio*), tárgyalásokat folytat a partnerállamok kormányaival (*negotatio*), védelmezi a saját állampolgárainak érdekeit külföldön (*protectio*), minden megengedett módszerrel tájékoztodik a partnerállamok viszonyairól, illetve tájékoztatja utóbbiakat saját országának viszonyairól, politikájáról (*informatio*), továbbá előmozdítja, építi a kapcsolatokat a partnerállammal különböző szakterületeken (*relatio*). (→*Bécsi Diplomáciai Szerződés*, →*Bécsi Konzuli Egyezmény*, →*Bécsi Szabályzat*) (SJ)

diplomáciai képviselő

A diplomáciai missziók létesítésének lehetőségét a diplomáciai kapcsolatok joga, a *ius legationum*, illetve a követek küldésének és fogadásának joga, a *ius legationis* alapozza meg (→*Aktív és passzív követségi jog*). A diplomácia funkcióit és szervezeti formáit rögzítő 1815., 1961., 1963. évi bécsi szerződések szerint a diplomáciai tevékenységet az államoknak más államokhoz, illetve nemzetközi intézményekhez akk-

reditált állandó képviselői, azok személyzete, illetve a küldő állam képviselőjében más államok felé kétoldalú keretekben vagy nemzetközi találkozókon eljáró személyek végzik.

Az állandó képviselő feladatait a →*Bécsi Diplomáciai Szerződés* 3. cikke határozza meg az alábbiak szerint: „A diplomáciai képviselő... a) képviseli a küldő államot a fogadó államban; b) védelmezi a fogadó államban a küldő állam, valamint a küldő állam polgárainak érdekeit a nemzetközi jog által megengedett keretekben; c) tárgyal a fogadó állam kormányával; d) tájékoztodik minden megengedett módon a fogadó államban lévő viszonyokról és fejleményekről, és ezekről jelentést tesz a küldő állam kormányának; e) előmozdítja a baráti kapcsolatokat a küldő és a fogadó állam között, és fejleszti gazdasági, kulturális és tudományos kapcsolataikat.” A konzuli képviselő feladatai között – a fentiek mellett – a szerződés rögzíti az útlevelek és egyéb úti okmányok kiállítását, vízumok kiadását, közjegyzői, anyakönyvi, hagyatéki, gyámsági és gazdasági ügyek intézését. A képviselőtlen →*diplomata*, továbbá adminisztratív-igazgatási és műszaki (pl. iratkezelők, távközlési, biztonsági szakemberek, recepciósök, fordítók), valamint kisegítő (pl. gépkocsivezetők, portások, konyhai dolgozók) személyzet (→*Diplomáciai képviselő személyzete*) tevékenykedik, amelynek létszámát nemzetközi szerződések tételesen nem korlátozzák, annak észszerű korlátok között tartását kétoldalú megállapodások biztosíthatják. A konzuli képviselő tagjai

a konzuli tisztviselők és a kíséző személyzet (→*Konzuli személyzet*).

A diplomáciai képviselő megszűnhet a partnerállam megszűnése, a diplomáciai kapcsolatok megszakítása, továbbá a képviselő egyoldalú, de a fogadó állammal egyeztetett bezárása esetén. A képviselő tagjainak megbízatása megszűnhet elhalálozás, cselekvőképzetlenség, lemondás, visszahívás, illetve a fogadó állam részéről nemkívánatos személynek (→*persona non grata*) nyilvánítás, vagy kiutasítás esetében. A nemzetközi szervezetekhez (→*ENSZ*, →*EU*, →*NATO*) delegált állandó képviselők feladatai általában nem különböznek a kétoldalú külképviseletekéitől, míg azonban az utóbbiak jogi státuszát alapvetően a bécsi szerződések és az azokon alapuló nemzetközi szokásjog, addig az előbbieket külön nemzetközi szerződések is szabályozhatják. (NyL)

diplomáciai küldemény

A diplomáciai küldemény (csomag, poggyász, postai küldemény, táska, doboz, bőrönd, konténer) nemzetközi jogi védelmet élvez, amelyet az 1961. évi →*Bécsi Diplomáciai Szerződés* 27. pontja szabályoz. Külön kategória a →*konzuli poggyász*. A küldemény tartalmazhat hivatalos diplomáciai levelet, ügyiratot vagy kizárólag hivatalos használatú tárgyakat, amelyeket a külképviseletek és hazai kormányzati központjaik egymásnak eljuttatni szándékoznak. A zárt és pecséttel ellátott csomag védelmet élvez, azaz nem nyitható fel, nem tartható vissza, és nem vonható megfigyelés alá, beleértve az átvilágítás tilalmát is (→*diplomáciai képviselő*

let kapcsolattartása). Terjedelme, súlya és darabszáma nem esik jogi korlátozás alá. Szigorú szabály viszont, hogy a csomag külső megjelenésén világosan látható legyen annak diplomáciai minősítése, a küldő fél pecsétje, valamint a rendeltetési hely pontos megjelölése. A nemzetközi jog és a gyakorlat megkülönböztet kísézővel, illetve kíséző nélkül elindított diplomáciai küldeményt. A kíséző lehet hivatásos vagy egy alkalomra megbízott diplomáciai futár, aki a küldeménnyel azonos légi, szárazföldi vagy egyéb járművön utazik, rendelkezik a kíséretet igazoló dokumentummal (→*bordereau*), személyi sérthetlenséggel bír, beleértve a felés letartóztatás, valamint a megfigyelés tilalmát. A futár személye és személyes poggyásza azonban tárgya lehet a szokásos biztonsági ellenőrzésnek és vámvizsgálatnak (→*diplomáciai futár*). Kíséző nélküli diplomáciai küldemények rábízhatók a repülőgép parancsnokára, akit az ezt igazoló okmánnyal is ellátnak, ő azonban nem minősül diplomáciai futárnak. A diplomáciai és konzuli futárszolgálatok rendjét, beleértve a diplomáciai küldemények továbbításának rendjét hazánkban a 14/2016.(VII.5) KKM utasítással szabályozták. (→*diplomáciai küldemény minősítése*, →*diplomáciai futárposta*) (NyL–SJ)

diplomáciai misszió

A ~ az állandó diplomáciai képviselő (nagykövetség, nunciatúra, követtség, főbiztosság, főkonzulátus, konzulátus, konzuli ügynökség, tiszteletbeli konzulátus, érdekképviseleti iroda), a

különleges vagy *ad hoc* képviselő (pl. békekonferenciákra, egyéb, több éves időtartamú nemzetközi tárgyalásokra delegált csoportok), valamint eseti megbízások megjelölésére szolgál. (NyL)

diplomáciai rang

A rang kinevezés vagy előléptetés során nyert, rangsort meghatározó fokozat, rendfokozat. A köztisztviselőknél, kormánytisztviselőknél a hivatali beosztásnak, fizetési osztálynak megfelelő szolgálati fokozat. A ~ a hivatali előmenetel során elért besorolás, amely meghatározza a diplomata feladatkörét, jogkörét és helyét a diplomáciai munkában. A diplomáciai rangok: →*rendkívüli és meghatalmazott nagykövet*, →*rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter*, I. és II. osztályú →*tanácsos*, az I., II. és III. osztályú →*titkár*, →*attasé* és *segédattasé*. (→*diplomáciai rangsor*) (SJ)

diplomáciai tárgyalás

A diplomácia egyik funkciója, amelyet a bécsi szerződésekben rögzítettek. Célja lehet a felek közös, illetve eltérő érdekeinek feltárása, az álláspontok egyeztetése, közös eredmény elérése, a konfliktusok megelőzése (→*megelőző diplomácia*), kezelése érvelés és a meggyőzés útján. A diplomáciai tárgyalások – egyebek mellett – irányulhatnak a fennálló helyzet fenntartására vagy fejlesztésére (pl. kereskedelmi, közlekedési egyezmények, békefenntartó műveletek meghosszabbítása, kiterjesztése), a háborús vagy konfliktusos helyzet rendezésére (pl. békeszer-

ződések), a status quo megváltoztatására (határkiigazítás, nemzetközi szervezetek tevékenységi körének, taglétszámának bővítése), illetve egyéb célokra (pl. bizonyos, korábban állami szintű feladatok, jogkörök átruházása nemzetközi intézményekre, illetve nem állami szereplőkre). A tárgyalások – egyes esetekben – szolgálhatják a felek sajátos, esetleg rejtett részérdekeit is, a kérdések tényleges megoldásának halogatását, a közvélemény megnyugtatását vagy figyelmének elterelését, propagandacélok elérését vagy a másik fél álláspontjának, esetleg gyengeségeinek kipuhatolását. A diplomáciai tárgyalások szakaszokra tagolódnak. Az előkészítés a találkozó szintjének, helyszínének, napirendjének rögzítése, a felek felkészülése, álláspontjuk kialakítása. A megnyitó ülésen a tárgyalás céljának, a delegációk felhatalmazásának (mandátumának) és az eljárási-technikai feltételeknek a rögzítése történik meg. A tárgyalási folyamat lényege a nézetkülönbségek azonosítása, az egyetértéshez vezető kompromisszumok keresése. Ezt követi a megállapodás megformálása (egyezmény, közös nyilatkozat, egyetértési nyilatkozat stb.) aláírása, majd a nyilvánosság tájékoztatása. A diplomáciai tárgyalások külön kategóriáját képezik a többoldalú (multilaterális) konferenciák (→*multilaterális diplomácia*). A multilaterális fórumok teljes részvételű, plenáris üléseken, valamint – a napirend sokrétűségének megfelelően – bizottsági, albizottsági, munkacsoportüléseken végzik munkájukat. A határozatok, dokumentumok elfogadása az „egy ország –

egy szavazat”, illetve a „súlyozott döntéshozatal” rendjét követi. Az utóbbi az államok közötti politikai, gazdasági különbséget szavazatuk súlyában tükrözteti. (NyL)

diplomata

Diplomáciai tevékenységet végző, különleges szakképzettséggel rendelkező állami tisztviselő. Tevékenységét vagy a hazai közigazgatás külügyi irányító főhatóságainál, intézményeinél, vagy azok külképviseleti munkahelyein, illetve nemzetközi szervezeteknél hivatásszerűen végzi. Tágabb értelemben diplomatának tekinthetők azok a – külügyi apparátushoz nem tartozó – személyek, államférfiak, köztisztviselők is, akik az államközi kapcsolatokban fontos szerepet játszanak, illetve alkalmi megbízásokat teljesítenek nemzetközi találkozók, fórumokon (→*diplomácia*). A diplomaták a 19. századig szinte kizárólag a nemesiség soraiból kerültek ki, majd a pályán helyet kaptak a polgári származású szakemberek is. Később a ~ státusz függetlenné vált a társadalmi származástól, az államok diplomáciai munkahelyeken speciálisan képzett szakembereket alkalmaznak (→*karrierdiplomata*). A diplomata rangját a küldő ország határozza meg az 1961. évi →*Bécsi Diplomáciai Szerződés* által kialakított rangsorolás keretei között. Ugyanolyan rangú diplomáciai képviselők egymáshoz viszonyított rangsorát az anciennitás („régébbiség”) határozza meg, ami az adott diplomatának a fogadó országban történő bejelentésétől, illetve megbízólevelének átadásától

függ. A diplomaták – feladataik zavar-talan végzése érdekében – a fogadó ország által biztosított kiváltságokkal és mentességekkel (előjogok, könnyítések) rendelkeznek, amelyeket az 1815., 1961. és 1963. évi bécsi szerződések és egyéb nemzetközi megállapodások biztosítanak. (NyL)

diplomata nők →*nők a diplomáciában*

diplomataképzés

A diplomáciai feladatkörben foglalkoztatott köztisztviselőknek számos általános és szakmai feltételnek kell megfelelniük. Ezek közé tartozik – a jellembeli, erkölcsi, szellemi, fizikai és egyéb követelmények mellett – legalább egy felsőfokú diploma megszerzése. A külügyi feladatok ellátásához szükséges képzettséget a legtöbb országban a jelöltek e célra szakosított felsőoktatási intézmények alapképzési, illetve mesterképzési szakjain szerezhetik meg. Ezek között – történetét, színvonalát, nemzetközi minősítését tekintve – kiemelten említhető a Diplomatic Academy of Vienna, a Geneva School of Diplomacy and International Relations, a College of Europe, Bruges, a University of Columbia, School of International and Public Affairs, a Centre for International Studies and Diplomacy, University of London, valamint a Moszkvai Állami Nemzetközi Kapcsolatok Intézete (МГИМО, Московский государственный институт международных отношений (Университет) МИД России). Ezekben és más, hasonló profilú intézményekben a nemzet-

közi és diplomáciai tanulmányok széles spektrumának, továbbá rokon tudományterületeknek (pl. közigazgatás, üzleti tudományok, újságírás) az oktatása is folyik. Az egyetemi, főiskolai képzést követően a fiatal szakemberek a külügyminisztériumokban szakirányú továbbképzés keretei között mélyíthetik el tudásukat a diplomáciai munka eszköztáráról és gyakorlati feladatairól, illetve részesülhetnek szakosított felkészítésben egy adott országba történő kihelyezésüket megelőzően. Magyarországon a Külügyminisztériumban a külügyi tanfolyamok rendszere 1947-ben kezdődött. A magyar állami felsőoktatásban 1962 óta folyik diplomataképzés a korábban Marx Károly Közgazdaságtudományi – jelenlegi Corvinus – Tudományegyetem Nemzetközi Kapcsolatok szakán. A kommunista diktatúra évtizedeiben a diplomata-utánpótlás többsége erről az oktatóhelyről, illetve a moszkvai MGIMO végzettjeiből került ki. A rendszerváltoztatást követően a szakemberek képzésének kínálata kibővült. Jelenleg ilyen jellegű alap- vagy mesterképzés folyik – a Corvinus Egyetemen kívül – a Budapesti Gazdasági Egyetemen (1997-től), a Szegedi Tudományegyetemen (2006-tól), a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen (2015-től) és néhány más fővárosi és vidéki intézményben is. A szak küldetése olyan multidiszciplináris tudással rendelkező szakemberek képzése, akik széles körű történeti ismeretekkel, megalapozott elméleti felkészültséggel rendelkeznek a nemzetközi jog, a nemzetközi politikaelmélet, a biztonságpolitika

és a világgazdaságtan kérdéskörében, járatosak az euroatlanti integrációs folyamatban, tájékozottak az Európán kívüli régiók sajátosságaiban, eligazodnak a nemzetközi szervezetek világában, képesek idegen nyelveken tárgyalni és – megfelelő módszertani tudás birtokában – megfelelően képviselni Magyarország érdekeit a nemzetközi kapcsolatokban. (NyL)

doktrína

Egy állam vagy politikai mozgalom által megalkotott és követett irányelvek összessége, amelyek nemzetközi politikai célok megvalósítására irányulnak (a latin „tudás, tan, tanítás, elv, szabályrendszer” szóból). Előzményének az 1923-ban közzétett ún. Monroe-elv tekinthető, amely szerint az amerikai kontinens nem válhat az európai gyarmatosító hatalmak terjeszkedésének célterületévé. A második világháború után elfogadott vezérelveket már ~knak nevezték. A Truman-doktrína (1947) szerint az Egyesült Államok nem tűri el a háború utáni status quo megváltoztatását és segítséget nyújt a kommunista térhódítással fenyegetett országoknak. A szintén a világháború utáni helyzetben gyökerező Hallstein-doktrína (1955–1971) szerint a Németországi Szövetségi Köztársaság (NSZK) barátságtalan lépésnek tekinti a Német Demokratikus Köztársaság (NDK) elismerését bármely ország részéről, és ellenlépéseket tesz, beleértve a diplomáciai kapcsolatok esetleges megszakítását is ezekkel az államokkal. Az Eisenhower-doktrína (1957) felhatalmazta az elnököt a kommuniz-

mus által veszélyeztetett közel-keleti országok támogatására. A nemzetközi sajtóban gyakran „doktrínaként” említenek egyéb, jelentős amerikai elnöki nyilatkozatokat is. Így tartják számon a „Nixon-doktrínát” az Egyesült Államok által támogatott országok saját-rész-vállalásáról védelmi költségeikből (1969), a „Carter-doktrínát”, mely szerint az Egyesült Államok elhárít a Perzsa-öböl birtoklására irányuló minden külső kísérletet (1980), a „Reagan-doktrínát”, mely szerint az Egyesült Államok támogatást nyújt a harmadik világ kommunistaellenes felkelőinek, a „Clinton-doktrínát”, ami az amerikai áldozatok elkerülésének elve csapatbevetések esetén (1999), és a „Bush-doktrínát”, amely kimondja, hogy az Egyesült Államoknak joga van a terrorizmust támogató országok ellen az önvédelemre, beleértve az USA biztonságát fenyegető „közvetlen veszély” esetén mérendő „megelőző csapást” is (2002). Az egykori szovjet vezetésnek tulajdonított külpolitikai irányelvek közül a leghíresebb az ún. „Brezsnyev-doktrína” volt (1968–1989), amely szerint egy szocialista állam belső rendszerének megdöntése nem csupán az adott ország ügye, hanem az egész szocialista közösségé. A nemzetközi médiában ugyancsak „doktrínának” nevezik Putyin 2014-es külpolitikai irányelveit a nyugati fenyegetésről és Oroszország nemzeti érdekeinek megvédéséről, beleértve a „nem nukleáris elrettentés” koncepcióját, továbbá a nukleáris fegyverek bevetésének jogát egy Oroszország vagy szövetségesei ellen irányuló agresszió esetén. (NyL)

ellenintézkedés

Ha egy állam nemzetközi jogsértést követ el más államok sérelmére, a jogsértelmet szenvedő állam(ok) követelheti(k) a jogsértő magatartás megszüntetését, a nemzetközi kötelezettségek tiszteletben tartását, ezenkívül jóvátételt, elégtétel nyújtását, illetve biztosítékot a jogsértés megismétlődése ellen. A sértett állam a jogsértővel szemben ~t is foganatosíthat abból az elsődleges célból, hogy utóbbit rábírja a jogsértés megszüntetésére és a jóvátételére. ~ lehet pl. az, ha a sértett állam nem tesz eleget a jogsértést elkövető állammal szemben fennálló kötelezettségeinek. A békés eszközöknek tekinthető ~ek különböznek az önsegély egyéb formáitól, a *→retorziótól*, amely formailag jogszerű, megelőző jogsértés hiányában is gyakorolható, jellegét tekintve barátságtalan rendszabály, célja a szembenálló hatalom által foganatosított megkülönböztető intézkedések megszüntetésének kikényszerítése, valamint a *→represszáliától*, amely maga is jogsértésnek minősül. A politikai, gazdasági stb. ~nek az elszenvedett jogsértéssel arányosnak kell lennie, s ebben az esetben válasznak minősül. További korlátja, hogy nem lehet azonnali, meg kell előznie a viták békés rendezésére irányuló eljárásnak, nem irányulhat erőszakra, vagy azzal való fenyegetésre, nem irányulhat diplomáciai misszió sérthetlensége ellen, nem csorbíthat emberi jogokat, nem állhat ellentétben a nemzetközi jog feltétlen szabályaival. Rokon fogalom a szankció, amelyet általában nemzetközi intézmények (ENSZ, EU stb.) alkalmaz-

nak a szervezet alapokmányában foglalt elveket és kötelezettségeket megsértő tagállamokkal szemben. (Ilyennek minősül a terrorizmus támogatása, a külföldi területek annektálása, más országok destabilizálására irányuló kísérlet, az emberi jogok durva és tömeges megsértése.) A nemzetközi gyakorlatban alkalmazott szankciók közé tartozik a fegyverembargó, az export- vagy importtilalmak, személyekre szóló beutazási korlátozások, vagyoni eszközök befagyasztása. Az alapokmányok (pl. az ENSZ Alapokmány 6., az Európai Unióról Szóló Szerződés 7. pontja) szankcióként előírányozhatják a tagsági jog, illetve bizonyos jogosítványok felfüggesztését, beleértve a szavazati jog megvonását. A szankciók egészen a kizárásig, illetve a diplomáciai kapcsolatok megszakításáig terjedhetnek. L. *→szankció fogalma, →szankció végrehajtása*) (NyL)

első beosztott

Nem diplomáciai rang, hanem beosztás. A fogadó országban működő *→diplomáciai képviselő* vagy diplomata státusszal rendelkező munkatársainak belső rangsorában a képviselőt vezető *→állandó diplomáciai képviselőt* közvetlenül követő diplomata megnevezése. Amikor a képviselő vezetője az állomáshelyén tartózkodik, és ténylegesen ellátja vezetői feladatait, az első beosztott segíti őt, és vezetői megbízás alapján esetenként helyettesítési feladatokat is elláthat a misszió belül, illetve a fogadó állam hatóságai előtt. A képviselőt vezető személy hiányában, távollétében vagy akadályoztatá-

sa esetén helyettesítésére – ideiglenes ügyvivőként – általában az első beosztott kap megbízást. Magyarországi szabályozása a 104/2003. (VII. 18.) Korm. rendelet 10 § (3) szerint: „Megbízott képviselővezető hiányában, távollétében, illetve akadályoztatása esetén – a képviselővezető jogkörében és feladatkörében – ideiglenes ügyvivő jár el. Ideiglenes ügyvivő – mindig a megelőző hiányában – a külügyminiszter által kijelölt személy, az első beosztotti feladatkört ellátó diplomata, a külképviselet legmagasabb rangú diplomatája”. (*→Ideiglenes ügyvivő*) (NyL–S)

fogadó állam

A diplomáciában a *→küldő államból* érkező állandó vagy ad hoc jellegű, diplomáciai státusszal rendelkező személyeket fogadó állam.(S)

fogadó állam védelmi kötelezettsége

A *→Bécsi Diplomáciai Szerződés* (22. cikk 2.) kimondja: „A fogadó államnak külön kötelessége, hogy minden megfelelő intézkedéssel megvédje a képviselő helyiségeit bármely behatolás vagy kártétel ellen, és megakadályozza a képviselő nyugalmának megzavarását vagy méltóságának megsértését”. A fogadó állam a védelem céljából rendőri erő bevetését, illetve közigazgatási intézkedéseket is foganatosíthat (például tiltott zónákat, gépjármű- és gyalogos forgalom elől elzárt területeket jelölhet ki). A terrorista támadások megelőzése érdekében egyes külképviseletekhez védelmi eszközöket, tárgyakat telepítenek a külképviseletek biztonsági zónájába. Ilyen lehet a gépjár-

művek kerekét blokkoló útzár, a betonból és acélból készült utakadály. A békés tüntetés és a szabad véleménynyilvánítás a külképviselet előtt abban az esetben megengedett, ha az nem zavarja meg a képviselő dolgozóinak munkáját és a napi ügymenetet. De a szabad bejárást a munkatársak és a látogatók részére a fogadó állam hatóságainak biztosítaniuk kell. A tüntetők behatolását a fogadó állam karhatalmi erőinek kell megakadályozniuk, behatolás esetén pedig gondoskodniuk kell a behatolók eltávolításától. Az eltávolításhoz a képviselő vezetőjének beleegyezése szükséges. Magyarországon a 43/1997. (III.12.) Korm. rendelet szabályozza a területén működő, a nemzetközi jog alapján kiváltságot és mentességet élvező diplomáciai és konzuli képviseletek, valamint nemzetközi szervezetek objektumai őrzésének rendjét. Abban az esetben, ha a fogadó állam nem tesz eleget védelmi kötelezettségének, az arányosság figyelembevételével kártérítési kötelezettsége van a küldő állammal szemben. (SJ)

főbiztos (High Commissioner)

Az elnevezés korábban a brit gyarmatbirodalom területén került használatba. Míg a közvetlen brit fennhatóság alá tartozó koronagyarmatokat és domíniumokat főkormányzók, illetve kormányzók (Governor General, Governor), addig a nem közvetlenül brit fennhatóságú protektorátusokat és egyéb közigazgatási egységeket főbiztosok (High Commissioner) irányították. 1928-tól a megnövelt önállóságú domíniumokban működő brit

kormányzókat is főbiztosoknak nevezték, ebben az évben akkreditálták az első brit főbiztost Ottawába. Az 1940-es évektől a főbiztosok a nagykövetekkel azonos jogállást és legalább egyenlő privilégiumokat élveztek. Jelenleg az 54 tagú (Brit) Nemzetközösség (Commonwealth of Nations) 16 tagállamában, amelyeknek közös államfője a brit uralkodó, Nagy-Britannia diplomáciai képviseletének hivatalos elnevezése Főbiztosság (High Commission), ami a nemzetközi gyakorlatban használt nagykövetség. A képviselet vezetője, a főbiztos (High Commissioner) a nagykövet kategóriájának felel meg. A Nemzetközösség tagállamaiban akkreditált brit képviselet-vezetők megbízólevelében az „Őfelsége kormányának főbiztosa” (The High Commissioner for Her Majesty’s Government in the United Kingdom) megjelölés szerepel, míg a Nemzetközösségen kívüli államokban ugyanez az elnevezés „Őfelsége Nagykövete” (Her Britannic Majesty’s Ambassador). Az érintett tagállamok egymás országaiban működő külképviselet-vezetői is főbiztosi akkreditációval rendelkeznek. Egyes tagállamok az elmúlt évtizedekben számos kísérletet tettek a főbiztosi cím nagykövetségi elnevezéssel történő felcserélésére, e törekvések azonban nem jártak sikerrel. A brit gyakorlaton kívül a főbiztosi cím egyes nemzetközi intézményekben is használatos meghatározott területért, feladatcsoportért felelős vezető tisztségviselőik megjelölésére. Ilyen például az Egyesült Nemzetek menekültügyi főbiztosa (UNCHR), vagy az EBESZ nemzeti ki-

sebbségek főbiztosa. Az →*Európai Unió Bizottságának* tagjai biztosi (Commissioner) címet viselnek. (NyL)

főképviseelő (haut représentant)

Franciaország V. köztársaságának alkotmánya értelmében létrejött a Francia Közösség (Communauté Française), amelynek tagállamaiban a tagállami nagykövet címe „rendkívüli és meghatalmazott nagykövet – főképviseelő” (ambassadeur extraordinaire et plenipotentiaire – haut représentant). (S)

geopolitika

A földrajzi tényezőknek az egyes országok és régiók társadalmi, gazdasági fejlődésében, valamint a nemzetközi viszonyok – érdekek által vezérelt – alakításában betöltött szerepét vizsgáló, multidiszciplináris társadalomtudomány. Kialakulásában – amely a 19. század végére és a 20. század elejére tehető – vezető szerepet játszott Rudolf Johan Kjellén svéd tudós. Társtudományága a politikai földrajz, a politikai jelenségek és folyamatok geográfiai alapú magyarázata (Friedrich Ratzel német és Halford J. Mackinder brit geográfusok). Az utóbbi évtizedekben a ~ különféle irányzatokra osztható fel. Hagyományos értelemben a geopolitika a nemzetközi kapcsolatok területi dimenziójának elemzése egy meghatározott katonapolitikai, geostratégiai cél elérése érdekében. A geopolitika komoly szerepet játszott mindkét világháború, majd a hidegháború főszeplőinek stratégiai gondolkodásában. A bipoláris világrend felbomlása után

teret hódít az új, „kritikai geopolitika” („geoökonómia”), amelynek megközelítésében a katonai elem háttérbe szorul, és a globális befolyás elérésében, illetve növelésében megnő a szerepük a gazdasági és szociokulturális tényezőknek. (NyL)

hallgatólagos megállapodás (Gentlemen's Agreement)

Köznyelvi értelemben „úriemberek közötti megállapodás”, ami a felek közismert tisztességén és kölcsönös megbecsülésén alapul, és amit az egyezséget megsértő partner elveszíthet. A nemzetközi kapcsolatokban a Gentlemen's Agreement nem formalizált, az adott szóra épülő, általában államközi szintű megállapodás, egyetértés két vagy több partner között. Rendszerint szóbeli egyezség, de írásban, pl. nem nyilvános levélváltás formájában is megvalósulhat. Betartásának biztosítéka a megállapodás kölcsönösen előnyös volta, valamint a felek egymás iránti tisztelete, nem pedig a vállalt kötelezettségek jogi kikényszeríthetősége. Létrejöttét motiválhatják sajátos kormányérdekek, beleértve a belföldi vagy nemzetközi jogrend megkerülésének, illetve a köznyilvánosság mellőzésének szándékát. A fogalom a brit parlamenti gyakorlatban, illetve az Egyesült Államok üzleti életében a 19. századtól használatos, a nemzetközi kapcsolatokban megjelenését a 20. század elejétől, az Egyesült Államok és Japán között 1907–1908-ban létrejött, a japán bevándorlás megfékezésére irányuló hallgatólagos megállapodástól számítják. Közismert példája az első

világháború harcban álló tábornokainak megegyezése a sebesültek kölcsönös elszállítását szolgáló 1914 karácsonyi tűzszünetről. Egyes források ilyen megállapodásokként említik Nyikita Hruscsov és John F. Kennedy között az 1962. évi kubai válság idején létrejött, írásba nem foglalt, kölcsönös kötelezettségvállalásokat (NyL).

haut représentant → *főképviseelő*

High Commissioner → *főbiztos*

hometown diplomata

Az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériumának programja, amelyre az amerikai állampolgársággal rendelkezők önként jelentkezhetnek. Célja, hogy a kijelölt ~ák az Egyesült Államok állampolgáraihoz közelebb vigyék, és számukra elmagyarázzák a State Department (külügyminisztérium) → *külpolitikai stratégiáját* és céljait. (SJ)

ingadiplomácia

A nemzetközi közbeszédben ~nak („shuttle-diplomacy”) nevezett tevékenység a közvetítő diplomácia (mediation, ENSZ Alapokmánya VI. fejezet 33. cikk) egyik válfaja. Az egymással vitában (viszályban, konfliktusban) lévő, de a közvetlen kapcsolatot elutasító egy vagy több állam között egy kívülálló állam képviselője közvetít a felek kormányainak székhelyei, illetve egyéb helyszínek közötti oda-és-vissza utazások („ingázás”) útján. Hasonló a → *jószolgálati nagykövethoz*, mindkettő egy harmadik állam közreműkö-

dését jelenti a nemzetközi konfliktuskezelésben. Különbözik is attól, mert míg a jószolgálat a konfliktusban álló felek közötti közvetlen tárgyalások feltételeinek létrehozásával általában véget ér, addig a közvetítő, ingázó diplomata részt vehet a munkája eredményeként létrejött tárgyalásokon, amelyekben gyakran aktív, pl. moderátori szerepet vállal, érdemi javaslatokat terjeszt elő az ellentétek rendezésére, és befolyásolhatja a felek álláspontjait. A megvalósított közvetett párbeszéd („mediated communication”) leginkább a vitarendezés kezdeti szakaszában hasznos, amikor a szembenálló felek közötti kommunikáció még korai, sok esetben kontraproduktív lehet. A harmadik fél által közvetített információk és felvetett javaslatok megbízhatóbbaknak, semlegesebbeknek tűnhetnek a felek számára, és hozzájárulhatnak a közvetlen tárgyalások elindításához, az eredményes lefolytatásához szükséges bizalmi minimum megteremtéséhez. Az első ilyen közismert misszió Henry A. Kissinger nevéhez fűződik, akinek küldetése az 1973 őszi, Egyiptom és Izrael közötti fegyveres konfliktus rendezését segítette elő. Említhető még Colin Powell (Oslo-folyamat, 1993–1999), Ronald Rumsfeld, az Egyesült Államok hadügyminiszterének (2002, indiai-pakisztáni konfliktus) szerepe is. A nem kormányzati közvetítő szerepvállalásának példája a Queker képviselőinek ingaszolgálatára 1983–2009 folyamán a Sri Lanka-i központi kormányzat és a Tamil Tigrisek szeparatista mozgalom vezetői között. (NyL)

jószolgálati nagykövet

A jószolgálat valamely nemzetközi konfliktus közvetlen szereplőin kívül álló állam(ok) közreműködése a viszály békés rendezése érdekében azal a céllal, hogy a felek közötti közvetlen tárgyalás feltételeit létrehozzák. A jószolgálat történhet a felajánló állam saját elhatározásából, továbbá a felek felkérésére, illetve egyetértésével. A jószolgálatot tevő szereplő feladatai közé tartozik a felek meggyőzése, a vitás kérdések tisztázása, a közvetlen tárgyalás tartalmi és technikai feltételeinek megteremtése. A jószolgálatot nyújtó állam a konfliktusban álló felek között létrehozott tárgyalásokon már nem vesz részt, ez különbözteti meg a közvetítőtől, aki meghatározhatja e tárgyalások napirendjét, és a tárgyalások moderátoraként is szerepelhet. A jószolgálat intézményét a diplomácia régóta alkalmazza (ókori görög városállamok *proxenia* intézménye). Újabb szabályozását az 1899. és 1907. évi hágai egyezmények, később pedig a *→Bécsi Diplomáciai Szerződés* előírásai tartalmazzák. Jószolgálatot nyújthat egy vagy több állam, nemzetközi szervezet vagy természetes személy. Az ENSZ keretei között a jószolgálat felajánlása a Biztonsági Tanács hatásköre. Államközi konfliktusrendezésen kívül jószolgálati közreműködés válhat szükségessé egyéb helyzetekben (pl. túszzabadításban, katasztrófaövezetekben, vallási közösségek viszályainak rendezésében). A diplomáciai gyakorlatban a jószolgálatot általában ~ek nyújtják, akik lehetnek magas beosztású állami vagy nemzetközi intézményi

vezetők. (Pl. James Baker, az 1997-es nyugat-szaharai konfliktusban, betöltötték hasonló feladatkört esetenként az ENSZ főtitkárai, az EBESZ és a Brit Nemzetközösség vezetői is). Előfordul, hogy jószolgálati nagyköveti felkérést nem állami vagy nemzetközi szervezeti vezetők, hanem egyéb, közismert közéleti, kulturális és sportszemélyiségek kapnak nem valamely kétoldalú államközi viszály rendezésére, hanem pl. az ENSZ szakosított és kapcsolt szervezetei globális problémaelhárítási programjainak támogatására. Ennek ismert példája Angelina Jolie Oscar-díjas színésznő, az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának jószolgálati nagykövete. Hasonló feladatra kapott felkérést Karolina monacói hercegnő, Claudia Cardinale (UNESCO), Leonardo Di Caprio (ENSZ klímacsúcsok), vagy Victoria és David Beckham (UNAIDS, UNICEF). (NyL)

karanténpolitika

Eredetileg az olasz *quarantina* (negyven) szóból származik, amely a középkori járványok (pl. pestis idején) a fertőzött városrészek, épületek 40 napos lezárását, a vesztegzárat jelentette. Mai értelmezésben a karanténpolitika egy vagy több állammal szemben súlyos és összehangolt büntető intézkedéscsomagot jelent, amely alkalmas az állam nemzetközi elszigetelésére, és addig tart, amíg az állam nem változtatja meg magatartását, és nem hagy fel a nemzetközi közösség által kifogásolt cselekményekkel (pl. a nukleáris töltetek célba juttatására alkalmas rakétakísérleteket illegálisan folytató

Koreai Népi Demokratikus Köztársaság /Észak-Korea/ elleni széles nemzetközi kereskedelmi és egyéb embargó; a nemzetközi terrorszervezetek támogatásával vádolt Katar Állammal szembeni karantén Bahrein, Száúd-Arábia, az Egyiptomi Arab Köztársaság és az Egyesült Arab Emírségek részéről). (→szankció fogalma, →szankció végrehajtása). (NyL)

karrierdiplomata

Az angol „career diplomat” tükörfordításaként ismertté vált fogalom, amely magyarul hivatásos diplomatát jelent. Olyan kormánytisztviselő megjelölésére szolgál, akinek képzettsége, felkészültsége és szakmai-hivatali haladása szorosan kötődik a Külügyminisztériumban, illetve egyéb →szakdiplomáciai munkahelyeken betöltött állásához, a diplomatapályát élethivatásának tekinti. Ez az elnevezés megkülönbözteti őt azoktól a diplomatáktól, akik egyéb területekről kerülnek a diplomáciai szolgálatba, megbízatásukat meghatározott időre vállalják, s akiket a közvélemény ezért „politikai kinevezetteknek” tekint. Az államok többségének gyakorlatában a két kategória egymás mellett létezik. (NyL)

kétoldalú együttműködés

Bilaterális (kétoldalú) kapcsolatokon értjük a két állam között folyó politikai, biztonsági, gazdasági, kereskedelmi, kulturális, oktatási, tudományos, sport-, civil stb. együttműködés összességét. Rendszeressége és intenzitása függ a kétoldalú diplomáciai kapcsolatok meglététől és szintjétől, az

azonos szövetségi rendszerekhez tartozástól, a résztvevő államok külpolitikájától, egymáshoz fűződő érdekeitől, valamint a kapcsolatok tradícióitól. A kétoldalú kapcsolatokat bilaterális egyezmények, végrehajtási programok, munkatervek, projekt-megállapodások, szándéknyilatkozatok szabályozzák, amelyek mindkét fél kölcsönös kötelezettségvállalásait tartalmazzák. Megvalósításukban részt vesznek a két ország érintett kormányzati szervei, intézményei, vállalatai és nem kormányzati szervezetei. A kétoldalú együttműködés elmélyítését és folyamatos fejlesztését szolgálják a bilaterális kormányközi vegyes bizottságok, közös kormányülések, vezető politikusok, államférfiak (államfő, kormányfő, parlamenti elnökök, kormánytagok) kölcsönös látogatásai. Magyarország mint az →Európai Unió tagállama számára a bilaterális megállapodások – az ország uniós csatlakozását követően – különösen fontossá váltak azokkal a gazdasági partnerállamokkal, amelyek nem tagjai az Uniónak, így a velük folyó együttműködés feltételeit, szabályait és eljárásait kétoldalú egyezményeknek kell rögzíteniük. (NyL)

konkordátum

A 15. századtól használt fogalom valamely állam és az →Apostoli Szentszék közötti megállapodást jelöli, amely általában az állam és a római katolikus egyház viszonyára, az egyházat érintő politikai és egyéb kérdések szabályozására, rendezésére irányul. Tartalmazhatja viták eldöntését, szabályoz-

hatja az állam és a katolikus egyház viszonyának egészét, esetleg felekezetek közötti kapcsolatokra is vonatkozhat. Tágabb értelemben konkordátumnak nevezhető minden olyan egyezmény, amelyet a Vatikán egyes államokkal vagy politikai társulásokkal köt. A 19. századtól ugyannerre használatos a konvenció (Conventio), a Modus vivendi-megállapodás, a részleges megállapodás, illetve a szándéknyilatkozat is. Korszerű értelmezés szerint kétoldalú államközi szerződésnek tekinthető, amelynek végrehajtása világi oldalon az állam számára kötelező, az egyes állampolgárra azonban csak akkor, ha törvény formájában is kihirdették. Az első konkordátum 1122-ben Kallixtusz pápa és V. Henrik német-római császár között jött létre az investitúra-harc (püspökök kinevezési joga és státusza) lezárásaként. Az 1855-ben IX. Piusz és I. Ferenc József által a magyar egyházak autonómiájáról kötött konkordátumot az 1867. évi kiegyezés érvénytelenítette. 1927-ben részleges megállapodás született a püspöki kinevezésekről és a főkegyúri jog gyakorlásáról. 1964-ben, majd 1990-ben és 1994-ben újabb részleges megállapodások nyitottak utat a püspöki posztok betöltéséhez, illetve a tábori püspöki rendszer megteremtéséhez. Az utóbbiaknál nagyobb jelentőségű az 1997-ben aláírt, a katolikus egyház magyarországi hitéleti és közcélú tevékenységének feltételeiről, valamint vagyoni természetű kérdésekről szóló konkordátum. (A megállapodást magyar részről a rendszerváltás törvényalkotó folyamatában elfogadott

jogszabályok közül a lelkiismereti és vallásszabadságról szóló 1990. évi IV. törvény, valamint a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről szóló 1991. évi XXXII. törvény alapozta meg.) A köznyelvben „vatikáni szerződésként” említett konkordátum többek között tartalmazza a katolikus köz- és felsőoktatási intézményeknek, továbbá egyházi tulajdonú műemlékeknek, múzeumoknak, könyvtáraknak és levéltáraknak az állami intézményekkel azonos támogatását; a kommunista diktatúra idején államosított egyházi ingatlanok részbeni visszaadását; az állampolgárok személyi jövedelemadója 1%-ának valamely egyház számára történő felajánlhatóságát és további egyház-támogatási formákat. Az egyezményt módosító 1999. évi LXX. törvény, valamint a 2013. évi CCIX. törvény kiterjeszti a kedvezmények körét, az állami intézményekkel azonos elbánást biztosítva a katolikus hittant oktatók díjazására, az egyházi közoktatás bentlakásos intézményeire, a felsőoktatás hallgatóinak ösztöndíjaira vonatkozóan, garantálja a képzési, tudományos és fejlesztési támogatásokat, a vissza nem igényelt egyházi ingatlanok ellenértékének folyósítását, valamint a római Pápai Magyar Intézet ingyenes működését. (NyL)

küldő állam

A diplomáciában az az állam, amelyik az állandó vagy ad hoc diplomáciai jelleggel rendelkező képviselőit meghatározott céllal egy másik, *→fogadó állam*-ba küldi. (SJ)

külpolitika

A szuverén államoknak az a tevékenysége, amely külső érdekek védelmére, külső és belső helyzetük megszilárdítására, értékek megtartására, megismertetésére irányul. A külpolitika egy állam más államokhoz és a nemzetközi környezethez való viszonyában megnyilvánuló értékek, elvek, érdekek érvényesítéséért és célok eléréséért tanúsított magatartás és tevékenység. Egyike a kormányzati szakpolitikáknak. A ~t befolyásolják és korlátozzák más szakpolitikai területek (pl. belpolitika, gazdaságpolitika, agrárpolitika) céljai és törekvései. A szuverén állam meghatározza legfőbb külpolitikai irányelveit és stratégiáját. A külpolitikai célok elérésének lehetnek békés és nem békés eszközei. A →*diplomácia* a ~i célok elérésének egyik békés eszköze. (NyL–SJ)

külpolitikai döntéshozatal

A külpolitikai döntéshozatal célja az adott állam számára a lehető legkedvezőbb nemzetközi feltételek biztosítása politikai, biztonsági, gazdasági és egyéb területen. Szakaszai: a hazai és nemzetközi feltételek elemzése, a célok és politikai lehetőségek meghatározása, a döntések meghozatala, majd végrehajtása, az eredmények és tapasztalatok elemzése, visszajelzés. A régebbi történelmi korokban az állam nemzetközi szerepével, más államokhoz fűződő kapcsolataival összefüggő döntéseket az uralkodó, illetve szűkebb környezete hozta meg. A későbbi korok diktatúráinak gyakorlata is hasonló volt. A kommunista diktatúrákban a

külpolitikát az állampárt vezető testületei alakították a parlament formális szerepe mellett, a végrehajtó hatalom tevékenysége pedig a döntések végrehajtására irányult. A többpárti parlamentáris demokráciákban a külpolitika formálása többszereplős folyamat. A parlamenti választásokon induló politikai pártok programjában a külpolitikai elképzelések általában külön fejezetben szerepelnek, majd ezek alkotják a választásokon győztes pártok által alakított kormány programjának nemzetközi politikával foglalkozó részeit. Az újonnan megválasztott legfelső törvényhozó testület – a parlamenti ciklus egyik legelső aktusaként – jóváhagyja a kormány programját, beleértve a külpolitika fő irányait. A ciklus során a parlament plenáris ülésein dönthet az ország nemzetközi helyzetének elsődleges fontosságú kérdéseiben (például csatlakozásról nemzetközi szervezetekhez, katonai műveletekhez stb.). Magyarország és néhány más állam esetében a NATO-csatlakozásról népszavazás döntött. Másrészt a parlament illetékes munkaszervei (pl. a Külügyi Bizottság, az Európai Ügyek Bizottsága) rendszeresen napirendjükre tűzhetnek külpolitikai kérdéseket, és beszámoltathatják a kormányzat vezető tisztségviselőit. A nemzeti külpolitika végrehajtásának felelőse a kormány. Egyes prezidenciális rendszerekben (pl. az Egyesült Államokban) a fő döntéshozó az államfő, aki egyben a végrehajtó hatalom irányítója is, más „erős elnöki rendszerekben” (Oroszországban, Franciaországban) a döntések és hatáskörök valamelyest megosz-

lanak az állam- és kormányfő között. A hadsereg főparancsnoka általában az államfő. A kormány üléseire az államközi kapcsolatok fontos, több szakterületet (külügy, honvédelem, pénzügyek stb.) érintő kérdései kerülnek. A külpolitika irányítása, a feladatok végrehajtása a minisztériumok, főhatóságok feladata. A külügyi tárcára az ágazati felelős és koordinátor megkülönböztetett szerepe hárul. Az utóbbi évtizedekben a nemzetközi kapcsolatok és a diplomácia szakosodásával a honvédelmi, gazdasági, kulturális szaktárca és kormányzati szakintézmények külpolitikai szerepe jelentősen megnőtt. Viszonylag új fejlemény a nem állami szereplők fokozott – konzultációs és érdekegyeztető célú – bevonása a döntések előkészítésébe, illetve a tapasztalatok értékelésébe. Ezek a külpolitika-elemzéssel és a kapcsolódó tudományágakkal foglalkozó akadémiai és egyéb kutatóintézetek, az adott kapcsolati területen érintett nemzeti és nemzetközi, nem kormányzati szervezetek, a transznacionális és nemzeti nagyvállalatok, a regionális és települési önkormányzatok, a sajtó és a közvélemény képviselői, különböző érdekcsoportok. (NyL)

külpolitikai stratégia

A ~ egy állam vagy szövetségi rendszer hosszú távú és koherens nemzetközi cél-, feltétel- és eszközrendszerének áttekintése és összefoglalása. A stratégia korábbi meghatározásai – Clausewitz és követői szerint – a háború, a politikai célok elérését szolgáló harc „művészetére”, haderő és ka-

tonai eszközök sikeres felhasználására, külpolitikai és katonai képességek integrált alkalmazására vonatkoztak. A stratégia korszerűbb és tágabb értelmezése a konfliktuskezelés módszereit és eszközeit tartalmazza. Ilyen értelmezés szerint a fogalom magába foglalja a *→diplomáciát*, a szövetségek kötését, az ellenséges törekvések semlegesítését, az erőforrások és képességek mozgósítását a nemzet, az állam biztonságának fenntartása érdekében. A külpolitikai stratégiaalkotás jelentősége különösen megnő korunk globalizálódó nemzetközi viszonyai között, amikor egyre több, korábban nemzetállami kérdés válik nemzetközivé, és igényel külpolitikai stratégiai megközelítést. A nemzetközi politikaelmélet realista irányzatai szerint a legújabb történelmi korszakokban meghatározó külpolitikai stratégiák közé tartoznak a nemzetközi viszonyok megváltoztatására törekvő (offenzív, extrovertált, revizionista), illetve a saját biztonságuk szavatolására irányuló (defenzív, introvertált) felfogások. Léteznek – ezek válfajaiként – egyéb megközelítések, például az ellentétes érdekű fél feltartóztatására (containment), vagy megbékítésére (appeasement) irányuló stratégiák. Sajátos külpolitikai stratégiai törekvésként értelmezhető a kevésbé erős államok részéről a külpolitikailag-katonailag sikeres államokhoz, nagyhatalmakhoz szövetségesként való csatlakozás (band-wagooing), illetve a saját részvétel helyett a szövetségesek „előretolása” a nemzetközi konfliktusokban (buck-passing). (NyL)

külügyi népbiztos

1917-től az oroszországi kommunista vezetés, majd a szovjet államigazgatás alkalmazta a kifejezést egyrészt a külügyeket irányító személyre (külügyminiszter), másrészt más államokba küldött állandó és ideiglenes diplomáciai képviselőire, akiknek a megbízólevelén fel volt tüntetve az 1815-ös *→Bécsi Szabályzat →rangsorolása* is. A szovjet külképviseleteken működő ~ok rangsorolása a *→fogadó állam →diplomáciai testületén* belül az *→állandó ügyvivő* után következett. A Szovjetunió 1941-től nem alkalmazta a külképviseletek vezetői esetében a ~ megnevezést. Ma már nem használatos. (SJ)

legatus a latere

Oldalkövet. Az a bíboros, aki a Római Kúria kötelékében szolgál, és a Szentatya személyes képviseletében *→alter ego* rendkívüli (ad hoc) diplomáciai missziót teljesít. A ~ a Szentatya személyes képviselője egy egyházi vagy világi jeles ünnepségen vagy rendezvényen, amelynek során minden más egyházi méltósággal szemben elsőbbséget élvez, beleértve a többi bíborost is. Ebből következően a ~t államfőnek járó tiszteletadás illeti meg a fogadó országban, illetve azokban az országokban, ahol hivatalos kiküldetése alatt áthalad. (SJ–SVA)

legatus natus, legatus perpetuus *→született legátus*

laptop-diplomata

Az állandó képviselet hiányában a partnerországgal fennálló diplomáciai

ai kapcsolatok biztosítására kiküldött diplomata. A fogadó országban általában a küldő állammal szövetségben vagy baráti viszonyban lévő, ott állandó képviselettel rendelkező ország biztosítja számukra a feladataik ellátásához szükséges infrastruktúrát (általában viszonyossági alapon), így diplomáciai teendőiket „akár egy laptop segítségével is” elláthatják. Magyarország az afrikai és ázsiai térségben hosszabb-rövidebb időre több országba is delegált laptop-diplomatát (pl. Miammar, Fülöp-szigetek, Mongólia). (NyL)

liaison officer – officier de liaison

Hivatalos kapcsolattartó. Diplomáciai kapcsolatban nem álló két állam vagy egy állam és egy nemzetközi szervezet között alkalmazzák. Általában a ~ hivatalt vezető rangja *→rendkívüli és meghatalmazott nagykövet* vagy *→rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter*. Magyarország 1991-ben ~t küldött, és ~ hivatalt létesített a NATO brüsszeli központja mellett, hogy hazánk és a NATO kapcsolatát szorosabbá tegye, illetve előkészítse Magyarország teljes jogú NATO-tagságát. (SJ)

Magyar Külügyi Társaság

A Magyar Külügyi Társaság (MKT) társadalmi szervezet, alakulásának éve 1920. Alapítói és vezetői között szerepelt Pekár Gyula, Nagy Emil, Kenéz Béla, gróf Apponyi Albert, báró Weselényi Miklós. A társaság a két világháború között rendszeres tevékenységet végzett a kormányzati külpolitika ismertetésében, nemzetközi politikai kérdések megvitatásában, előadások,

forumok szervezésében. Szakmai kiadványa, az 1920 és 1944 között – szünetekkel – megjelent Külügyi Szemle tanulmányokat, híreket, szemlét, könyvismertetést közölt. Kiadásában jelent meg például Budapesten 1928-ban az *Igazságot Magyarországnak! A trianoni békeszerződés következményeinek ismertetése és bírálata* című gyűjteményes összeállítás. A Társaság 1992-ben alakult újjá. Fő célja a külpolitikai és a külgazdasági ismeretterjesztés. Arra törekszik, hogy előadások és beszélgetések keretében fórumot teremtsen a nemzetközi kapcsolatok, a kül- és külgazdaság-politika, a biztonságpolitika és más szakterületek kérdéseivel foglalkozó, valamint azok iránt érdeklődő szakemberek és civilek érintkezéséhez, hozzájáruljon a Magyarország nemzeti érdekeinek megfelelő külpolitikai, külgazdasági szemléletmód-fejlesztéséhez, különösen az euro-atlanti integrációhoz, valamint a határon túli magyarsághoz való kötődéseink elmélyítésére. Feladata, hogy kapcsolatot tartson és együttműködjön a szakterületen működő hazai és nemzetközi kormányzati szervekkel és civil szervezetekkel, ösztönözze a szakjellegű tudományos fejlődést és publikációs tevékenységet. A társaság működési költségeit tagdíjbefizetések-ből fedezi. (NyL)

megelőző diplomácia

Az államok közötti viták, viszályok békés, tárgyalásos rendezésének igénye és lehetősége a nemzetközi jogi szakirodalomban már Hugo Grotius műveiben megjelenik. Az ENSZ megalaku-

lásától (1945) kiemelt figyelmet szentel a kérdésnek, beleértve az Alapokmány VI. fejezetében foglaltakat, majd a világszervezet főtitkára, Boutros Ghali 1992. évi Békeprogramját (Agenda for Peace), amelyben a megelőző (preventív) diplomácia fogalma a békeműveletek egyéb típusaival – béke-teremtés (peace-making), békefenntartás (peace-keeping) és békeépítés (peace-building) – együtt jelenik meg. A főtitkári meghatározás szerint a megelőző (preventív) diplomácia célja az államok közötti viták békés megoldásának keresése, a nézeteltérések konfliktussá fejlődésének megakadályozása, továbbterjedésük feltartóztatása, a konfliktusok okainak feltárása és megoldása. A megelőzés fő eszköze az információ gyűjtése, a ténymegállapításon alapuló korai előrejelzés és a bizalomerősítés. Ezek a *→diplomácia* alapfunkcióiból adódó intézkedések a gyakorlatban kiegészülhetnek olyan megelőző célú, demonstratív katonai lépésekkel, mint pl. a megelőző katonai csapatok telepítése, az erődemonstráció vagy demilitarizált zónák létesítése. A ~ sikeres és kevésbé eredményes alkalmazására egyaránt láthatók példák az elmúlt évtizedek közel-keleti békefolyamatában, illetve az 1990-es évek délszláv háborúi idején. (NyL)

megtorló intézkedés

A nemzetközi jog szerint a jogsértést elkövető államra jogi következmények hárulhatnak. Ezek egyike az ellenintézkedés, a ~, amelynek célja a jogsértő magatartás megszüntetése. Ilyen ~ a represszália és a retorzió. A leggyako-

ribb ellenintézkedések általában gazdasági lépések, amelyek jelentős károkat okozhatnak a szembenálló államnak, illetve állampolgárainak (pl. nemzetközi szerződések teljesítésének megtagadása, vám- és illetékemelés, export- vagy importtilalmak, bojkott, embargó), de lehet beutazás tilalma, külföldi állampolgárok belföldi vagyontárgyainak elkobzása, diplomaták szabad mozgásának korlátozása is. Alkalmazásának jogi korlátai vannak, vagyis arányosnak kell lennie, végrehajtását meg kell előznie a viták békés rendezésére irányuló eljárásnak, nem ütközhet az ENSZ alapokmányának vagy más nemzetközi jogszabályoknak előírásaiba (→szankció végrehajtása; →nemzetközi jog szankciói) (NyL)

Missi →Apostoli legatus

misszióvezetői értekezlet

A kormánynak és a külügyi igazgatásnak eminens érdeke, hogy a külföldi diplomáciai képviseltek vezetői aktuális ismeretekkel rendelkezzenek az ország belpolitikai helyzetéről, gazdaságának teljesítményéről, az egyes szakpolitikai területeken kitűzött céljairól, a külkapcsolatok állapotáról és követendő irányairól. Ez a törekvés a misszióvezetők és a hazai központ kapcsolattartásában valósulhat meg. E kapcsolatot évszázadokig csaknem kizárólag a →*diplomáciai futárszolgálat* biztosította. A kormányok részéről felmerül az igény a külföldön működő képviseltek vezetőinek évenként legalább egyszeri (különleges helyzetekben akár többszöri) összevont, személyes

tájékoztatására, amire általában a nyári szabadságolások, illetve szakmai beszámolók időszakában kerül sor. Ezeket az alkalmakat nevezik éves ~nek. Magyarország külügyi gyakorlatában ilyen értekezletre 1957 óta kerül sor. E találkozókön a külképviseletek vezetői a legmagasabb – kormányfői és miniszteri – szinten kapnak tájékoztatást az ország általános, belpolitikai, gazdasági helyzetéről, a soron lévő feladatokról, és külügyminiszteri tájékoztató is elhangzik a magyar külpolitika fő irányairól, a missziók teendőiről. A több napos konferencián előadóként részt vesznek a diplomáciában érintett szaktárcák, főhatóságok, intézmények vezetői, esetenként meghívott magas rangú külföldi személyiségek is. Az ülésen lehetőség nyílik a képviseltek vezetői számára tapasztalataik, észrevételeik ismertetésére. (NyL)

moratórium

Eredeti jelentése „haladék, halasztás, türelmi idő”, tilalom, kötelezettség teljesítésének elhalasztása, felfüggesztése. A nemzetközi kapcsolatokban a moratórium egy nemzetközi egyezmény vagy megállapodás hatályának felfüggesztése egy rögzített határidőig vagy anélkül. Bevezetését indokolhatja szükséghelyzet, katasztrófa, válság vagy egyéb, előre nem látható körülmény. Feloldására a bevezetését kiváltó okok elhárulásával kerülhet sor. A bálnavadászati moratórium keretében például az →*Európai Unió* 2007-ben intézkedéseket fogadott el a cettfélék (bálnák, delfinek, stb.) védelmére, vadászatuk, begyűjtésük és fogva tar-

tásuk, szándékos zavarásuk és kereskedelmi forgalmazásuk ellen, beleértve az ezekből az állatokból készült, harmadik országokból behozott termékeket. Az atomrobbantási moratórium keretében az Egyesült Államok kongresszusa nem ratifikálta a nukleáris kísérleti robbantások átfogó tilalmáról szóló, 2002. évi *→CTBT*-egyezményt. A megállapodás nem csupán az 1968-ban aláírt Atomsorompó Szerződés által tiltott légköri, világűri és tengeri, hanem a föld alatti atomrobbantási kísérleteket is tiltja. Az egyezményt azóta Észak-Korea több ízben megsértette. Az *→ENSZ Közgyűlése* 2007-ben – az Európai Unió kezdeményezésére – halálbüntetés elleni moratóriumot fogadott el, amelyet 2008–2016 között többször megerősített. (NyL)

nagyhatalom

Az államoknak a nemzetközi jog szerinti egyenjogúsága nem zárja ki, hogy közülük egyesek – területük méretei, lakosságuk száma, gazdasági potenciáljuk, katonai képességeik vagy érdekérvényesítő képességük alapján – a többieknél nagyobb jelentőséggel, globális befolyással, azaz nagyhatalmi státusszal rendelkezzenek. A történelem egyes korszakaiban különböző európai gyarmatbirodalmakat tekintettek nagyhatalmaknak. Az *→ENSZ* megalakulásától nagyhatalomnak tekinthetők a világszervezet *→Biztonsági Tanácsának* állandó tagjai (Franciaország, Kína, Nagy-Britannia, Oroszország /korábban: Szovjetunió/ és az Egyesült Államok). Mindegyikük rendelkezik rendszerbe állított nukleá-

ris ütőerővel. Különös felelősséget viselnek a nemzetközi béke és biztonság fenntartásában. Befolyásukat két- és többoldalú kapcsolataikban, nemzetközi szervezetek keretei között, saját szövetségi rendszereik útján, valamint a nemzetközi diskurzus és diplomácia fórumain érvényesítik. (NyL)

nagyköveti értekezlet *→misszióvezetői értekezlet*

Nansen-útlevél *→nemzetközi útlevél*

nati *→ apostoli legátus*

nemzetközi kapcsolatok elmélete

A fogalmat korábban kizárólag az államok közötti kapcsolatokra alkalmazták, az államok azonban soha nem voltak a határokon átnyúló interakciók egyedüli résztvevői. A jelenleg használatos értelmezés szerint a fogalom a nemzetközi élet valamennyi szereplője, az államok, a szövetségi rendszerek, a szervezetek (nemzeti és transznacionális vállalatok, kormányközi és nem kormányzati nemzetközi szervezetek) és egyének közötti minden határon átnyúló – politikai, gazdasági, kulturális, civil – interakció általános meghatározására szolgál. A nemzetek közötti együttműködés, a nemzetközi viszonyok tudományos igényű elemzése évszázadokon át a történettudomány, a kultúrtörténet, a filozófia és a hadtudományok tárgykörébe tartozott. A nemzetközi kapcsolatok elméletéről mint a politikatudományon belüli sajátos és önálló tudományterületről a 20. század elejétől beszélhetünk.

Több irányzata alakult ki. Az *idealizmus* a háború elkerülhetőségét hirdeti, és annak feltételeként a racionális, demokratikus és morális értékalapú nemzetállami és nemzetközi politikát, valamint a békét és együttműködést biztosító központi, nemzetközi intézményi irányítást jelöli meg. A szuverén nemzetállamoknak a „vesztfáliei rendszerben” gyökerező kizárólagos szerepét hangsúlyozó *realizmus* iskolája szerint a nemzetközi viszonyokat nem erkölcsi elvek, hanem a hatalomért és a szűkös erőforrásokért folyó állandó harc határozza meg, amelyben minden állam saját érdekeit követi, az állami politika a túlélést biztosító önségélyre, az erő és erőszak alkalmazására irányul. A két irányzat későbbi leágazásai között említést érdemel a nem állami szereplők jelentőségét felismerő *pluralizmus*, valamint az állam domináns jelentőségét továbbra is valló, de a gazdasági tényezők és a nemzetközi rendszer szerepét is elismerő *neorealizmus*. A *neoliberális* és az *újidealista* irányzatok a hangsúlyt a globalizáció jótékony hatásaira, a világpiac szabadságára, a nemzetállami és nemzetközi intézmények demokratizálására – mint a problémák és kihívások kezelésének egyedül hatékony eszközére – helyezik. (NyL)

nemzetközi rendszer

Szuverén államokat, államokon belüli és nemzetközi szervezeteket, hálózatokat összekötő, külpolitikai érdekeken alapuló kapcsolatok folyamata. E kapcsolatok lehetnek politikai, katonai-biztonsági, gazdasági, kereskedel-

mi, kulturális, tudományos és egyéb interakciók, amelyeket a szereplők közötti megállapodások, nemzetközi jogi normák, szokások, elvárások szabályoznak. A nemzetközi rendszer struktúrája lehet hierarchikus, amelyben a szereplők között alá- és fölérendeltség érvényesül (pl. a kétpólusú világrend katonai szövetségei, amelyeket a két szuperhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió dominanciája jellemezett), vagy alapulhat a résztvevő felek egyenlőségén. A tudomány és a köznyelv használja még a *nemzetközi rend* fogalmát is, amely a nemzetközi rendszer állapotára utalva annak igazságos, rendezett voltát sugallja. Ennek az állapotnak a fenntartásához szükség van az államok együttműködő nemzetközi közösségére, amely biztosítja a békét és az államok szuverenitását szavatoló nemzetközi szabályok betartását. (NyL)

nemzetközi útlevél

Az első világháborút követő években több millió ember vált úti okmányokkal nem rendelkező menekültté, hontalanná. A menekültek, hadifoglyok helyzetének rendezésével a Nemzetek Szövetségének (Népszövetségnek) illetékes főbiztosa, a norvég Fridtjof Nansen foglalkozott. Kezdeményezésére 1920-ban az 52 állam által aláírt nemzetközi Genfi Egyezmény bevezette a hontalanok befogadását és letelepedését megkönnyítő népszövetségi „Nansen-útlevelet”, amely félmillió hontalan személy sorsának rendezését segítette. Az akció sikeres lebonyolításáért, továbbá más pozitív menekültügyi in-

tézkedéseikért (hadifogolycserék, lakosságcsere, adománygyűjtés az oroszországi éhínség több millió áldozatának) Nansen 1922-ben Nobel-békedíjjal tüntették ki. A róla elnevezett iroda a későbbi években is fontos részt vállalt a náci Németországból menekülők, majd a második világháború alatt hontalanná vált személyek befogadásában. A második világháború utáni időszakban a hontalanok nemzetközi úti okmánnyal való ellátásának jogalapját és kereteit az ENSZ által 1954. szeptember 28-án elfogadott „Egyezmény a hontalan személyek jogállásáról” című dokumentum biztosította. Az egyezmény szerint hontalan az a személy, akit egyetlen állam sem ismer el saját állampolgárának. A dokumentum 28. cikke szerint a szerződő államok a területükön jogszerűen tartózkodó hontalan személyek számára a területükön kívül történő utazás céljaira úti okmányt állítanak ki, különösen jóindulatú elbánásban részesítve azokat, akik nem képesek jogszerű tartózkodási helyük államától úti okmányt beszerezni. Magyarország az ENSZ-egyezményhez 2001-ben csatlakozott. A szabad mozgás jogáról, illetve a harmadik országbeli állampolgárokról szóló 2007. évi I. és II. törvény, valamint a vonatkozó kormány- és minisztériumi rendeletek szerint az idegenrendészeti hatóság a Magyarország területén tartózkodó hontalan személyt kérelmére, külföldi utazás céljából, területére történő visszatérésre jogosító, egy évig érvényes úti okmánnyal látja el. (NyL)

notifikáció

Egy tény írásban történő, hivatalos közlése, tudtul adása. A diplomáciai gyakorlatban nagyobb jelentőségű ügyekben alkalmazzák. Így említhetjük az államfő, a külképviselő vezetője személyének változását vagy az ideiglenes ügyvivő kijelölését. A ~ a diplomáciában → *szóbeli jegyzék* formájában történik. (SJ)

nők a diplomáciában

A női diplomaták száma a 20. század második felében nőtt meg a külszolgálatban, Magyarországon 1948-tól, az Egyesült Királyságban 1947-től, Svájcban az 1950-es évektől. A világ első női állandó diplomáciai képviselője a magyar Bedy-Schwimmer Róza volt, aki a Károlyi Mihály vezette magyar kormányt meghatalmazott miniszterként követi rangban képviselte Svájcban 1919 januárja és márciusa között. A szovjet, majd orosz diplomáciatörténet szerint Alekszandra Kollontaj volt a világ első női → *rendkívüli és meghatalmazott nagykövete* Szovjet-Oroszország képviselőjében 1921-től. (SJ)

Preventív diplomácia → Megelőző diplomácia

raportőr

A francia „rapporteur” magyarosított formája. A ~ az a személy, aki egy szervezet, intézmény hivatalos felkérésére tartalmi összefoglalót, jelentést készít egy kérdésről, egy ülésről, összejövetelről egy testület számára. A magyar parlament és külügyi szóhasználatban jelentéstevőnek is nevezik. Tágabb ér-

telemben a jelentéstevő feladatai közé tartozhat egy ülés napirendjén szereplő kérdések előzményeinek feldolgozása, bemutatása is. Ez az elem megjelenik például az →*ENSZ* és az →*Európai Parlament* gyakorlatában. Az Európai Parlament egyes szakbizottságai által megtárgyalt és elfogadott jelentéseket szintén ~ök terjesztik a plenáris ülés elé. Feladatuk érdemibb az egyszerű jelentéstételnél. Az általuk beterjesztett politikai, illetve jogalkotási állásfoglalásokat, javaslatokat előzetesen egyeztetik az adott szakterület szakértőivel. Munkájuk kiterjedhet a készülő szakbizottsági állásfoglalások szövegtervezetének megfogalmazására, a bizottsági tagok véleményeinek ismertetésére és kommentálására, valamint a vita során a hozzászólásokra történő reagálásra is. A ~ök a parlamenti munkafolyamat fontos és befolyásos közreműködőinek tekinthetők. Munkájuk során igénybe vehetnek – illetve az egyes frakciók is delegálhatnak melléjük – segítőköt, akiket az EP-szóhasználat „árnyék-jentéstevőknek” („shadow rapporteur”) nevez. (NyL)

rezidencia

A rezidencia az az épület, amelyben a képviselő vezetőjének – a nagykövetnek vagy a főkonzulnak – a magánlakása található, s amely hivatalos reprezentációs célokat is szolgál, főleg ünnepi étkezések, fogadások formájában. Bejáratánál a címerpajzs, valamint a nemzeti lobogó jelzi az épület hivatalos jellegét s egyben a védettségre, a →*sérthetlenségre* való jogosultságát. (SJ)

status quo

A fogalom eredeti, nemzetközi jogi jelentése az esemény (a háború) előtti állapot (*status quo ante bellum*) megjelölésére szolgált. A későbbi szóhasználatban egy adott időpontban vagy időszakban fennálló állapotot jelöl a különböző politikai, biztonsági, jogi, gazdasági és egyéb területeken fennálló feltételek és ható tényezők kombinációjaként. A nemzetközi jogban eredetileg a *status quo ante* – amely szerint a békeszerződések területi rendelkezéseinek a háború előtt fennállott állapotból kell kiindulni – azzal a szemlélettel állt szemben, amely a feleknek a háború végén fennálló birtokállományát tekinteti irányadónak (*uti possidetis* elve). A nemzetközi élet szereplői – érdekeiknek, külpolitikájuknak megfelelően – törekedhetnek a fennálló helyzet és feltételek fenntartására („~ -őrzők”), vagy annak megváltoztatására („~ -kihívók”). A fennálló állapotot meghaladni kívánó politikai, társadalmi, kulturális és egyéb mozgalmak résztvevői az előbbieket „konzervatívoknak”, míg saját magukat „progresszíveknek” nevezik. A status quo megváltoztatása általában nem mentes a kockázatoktól, és amennyiben azok vállalása nem élvez közmegegyezést, a felek gyakran részesítik előnyben a fennálló állapot fenntartását. Ilyen tapasztalható napjainkban Tajvan, illetve Koszovó nemzetközi státuszának kérdésében, amelyben a két politikai entitás teljes szuverenitásának elismerését befolyásos nemzetközi szereplők ellenzik és akadályozzák. (NyL–SJ)

szakdiplomáciai ágak

A „modern diplomáciának” a „régí diplomáciával” szemben egyik legfontosabb sajátossága, hogy az államok külkapcsolataiban megnő a nem közvetlenül külpolitikai, vagyis a gazdasági, környezeti, kulturális, tudományos, sportügyi, társadalmi és egyéb területek és feladatok súlya. Ennek következménye a diplomáciai tevékenység és az azt végző köztisztviselői apparátus szakosodása. Mértékadó források szerint az évezredfordulón az Egyesült Államok diplomáciai szolgálatának közel kétharmadát tette ki a szakattasának minősíthető külügyi tisztviselők részaránya. Ugyanez a hányad a magyar külügyi szolgálatban mintegy 40%. A szakdiplomáciai ágak szintén az állami-kormányzati külkapcsolatok szinterei, feladataik azonban a politikai diplomáciai módszerektől részben eltérő eljárást igényelnek. Irányításukban a külügyminisztérium mellett más kormányzati szervek és intézmények is részt vesznek. Az adott szakterületek feladatainak ellátása sajátos felkészültséget igényel. Az egyes szakdiplomáciai ágak megkülönböztethetők kialakulásuk történeti időszaka szerint. Ilyen értelemben említhetők a már „klaszszikusnak” számító ágazatok, mint a több évezredes konzuli és kereskedelmi diplomácia, az ókori olimpiáktól létező sportdiplomácia vagy a kultúrák közötti kapcsolatként több évszázada létező, majd – az →UNESCO elődje, a Szellemi Együttműködés Intézete 1926. évi megalapításától önálló ágként is megjelölhető – kulturális diplomácia. Az elmúlt évtizedekben

kialakult ágak között találjuk a gazdaságdiplomáciából önállósult agrárdiplomáciát, a nemzetközi pénzügyi intézményekkel való kormányzati kapcsolatokért felelős pénzügyi diplomáciát, a második világháború után az Egyesült Államok kezdeményezésére kialakult tudományos és technológiai diplomáciát. A legújabban megjelenő szakágak között említhető a fejlődő országok felzárkóztatását, segítését célzó nemzetközi fejlesztési diplomácia, a földrajzi határokon átnyúló ökoszisztéma fenntarthatóságát szolgáló környezetvédelmi diplomácia, az egészségdiplomácia, az igazságügyi és rendészeti diplomácia, valamint az uniós tagállamok Unión belüli érdekvédelmére hivatott integrációs diplomácia. Számos forrás a szakdiplomácia fogalomkörében említi az államnak a külföldi közvélemény befolyásolására irányuló külkapcsolati törekvéseit (nyilvános diplomácia, társadalmi diplomácia, „public diplomacy”), illetve az állami külpolitika végrehajtásához nem tartozó, de azt elősegíteni képes nem kormányzati szereplők, politikai, társadalmi, emberjogi, ifjúsági és más szakmai szervezetek közötti külkapcsolati interakciót („civil diplomácia”). Demokráciában mindenkor érvényes az állami külpolitika egységének és primátusának elve, amely szerint az egyes szakágakban folyó külkapcsolati tevékenységnek – viszonylagos autonómiája mellett is – összhangban kell állnia a parlament által elfogadott kormányprogram külpolitikai elveivel. A szakdiplomáciai ágak között a konzuli diplomácia a politikai diplomáci-

ához legközelebb álló, ahhoz szorosan kapcsolódó szakágazat.

A gazdaságdiplomácia hagyományos külkapcsolati szakágazat, jelentőségét a világgazdaság kialakulása, majd a globalizáció és a nemzetközi erőviszonyok történeti változásai szabják meg. Feladatai közé tartozik az ország nemzetgazdasági érdekeinek külföldi képviselése, a partnerországok gazdasági életének, makrogazdasági folyamatainak, külgazdasági konjunktúrájának tanulmányozása, kedvező feltételek kialakítása a küldő kormányzat külgazdaság- és kereskedelempolitikájának megvalósításához, a két- és többoldalú üzleti kapcsolatok fejlesztéséhez, a vállalati jelenlét és tevékenység segítése. Fő eszköze a kereskedelemfejlesztés (trade promotion), a befektetésösztönzés (investment promotion) és kormányközi gazdasági megállapodások létrehozása.

A védelmi (katona-, véderő-) diplomácia feladata az ország biztonság- és védelempolitikai érdekeinek képviselése a partnerországokban, valamint a nemzetközi szervezetekben, beleértve a védelmi célú információcsere, kereskedelem és egyéb együttműködés előmozdítását, továbbá a nemzetközi biztonságpolitikai intézményekben, fegyverzet-ellenőrzési rezsimekben, békeműveletekben való részvétel kérdéseit. Az ágazat főszerelői – a külügyi tárcan kívül – a védelmi minisztériumok, a fegyveres erők és testületek vezető szervei, szakterületi profilú vállalatok és intézmények. A külképviseleteken a védelmi diplomácia elterjedt szervezeti keretei a katonai attaséi hivatalok.

A sajtódiplomácia klasszikus értelemben a kormányzatok külföld felé irányuló tájékoztatáspolitikai céljainak, stratégiájának végrehajtását jelenti, amely a külföldi médianak és azon keresztül a partnerországok közvéleményének megfelelő befolyásolására, a kormányzati szándékok hatékony kommunikációjára irányul. Feladata az ország törekvéseinek széles körű és kedvező megjelenítése, pozitív országgép kialakítása a partnerország közvéleményében, a két ország közötti politikai, gazdasági, kulturális kapcsolatok előmozdítása, az elért eredmények megismertetése a nyilvánossággal a sajtó- és tájékoztató munka eszközeivel.

A *→kulturális diplomácia* célja a nemzeti kultúra külföldi terjesztése és az egyetemes kultúra értékeinek hazai megismertetése, azaz a kulturális csere számára a legelőnyösebb feltételek biztosítása, beleértve az oktatási, tudományos és művészeti kapcsolatok ápolását.

A tudományos és technológiai (TÉT) diplomácia feladata az ország természettudományi és technológiai kutatáshoz, műszaki fejlesztéshez fűződő innovációs, technológiapolitikai érdekeinek, törekvéseinek érvényesítése, a belföldi tudományos-technológiai haladás számára kedvező nemzetközi feltételek kialakítása, a hazai és nemzetközi kutatás-fejlesztési és innovációs folyamatok figyelemmel kísérése, két- és többoldalú kapcsolatok, közös kutatások előmozdítása. A multilaterális tudománydiplomácia fontos nemzetközi helyszínei a nemzetközi szer-

vezetek. A magyar gyakorlat szerint a 2017-ben 12 országban működő TÉT szakdiplomata-hálózat a kormányzat kutatási és technológia-fejlesztési törekvéseivel összhangban, a magyar tudományos közösség érdekében folytatja tevékenységét, a természettudományos kutatás, a műszaki tudományok, a technológia- és termékfejlesztés, valamint az innováció szakterületeinek képviselőiben. A hálózat működtetése a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH), valamint a Külgazdasági és Külügyminisztérium (KKM) közös feladata.

A *→sportdiplomácia* feladata az ország állami és társadalmi sportirányító testületei és intézményei, egyesületei kapcsolatainak gondozása, a nemzetközi sportéletben való részvétel kedvező feltételeinek biztosítása, s ezen keresztül az országkép kedvező alakítása a nemzetközi sport- és szélesebb közvéleményben. A kulturális diplomáciahoz hasonlóan a nemzetközi sportkapcsolatok, programok és rendezvények is hozzájárulhatnak a nemzeti értékek felmutatásához és kölcsönös megismeréséhez, és ezen keresztül a nemzetközi megértés és együttműködés előmozdításához. A sportdiplomácia különösen felértékelődik olyan esetekben, amikor egyes országok között semmilyen hivatalos kapcsolat, kormányközi párbeszéd nem létezik, és a kapcsolatok kialakítását politikai, katonai vagy egyéb ellentétek akadályozzák. A sportdiplomácia ilyen helyzetekben vállalt „nagypolitikai” szerepének ismert történeti példája az asztalitenisz csapatok 1971. évi előkészítő ta-

lálkozásának hozzájárulása az Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság közötti kapcsolatok felvételéhez („pingpong-diplomácia”). A kiemelkedő nemzetközi sportesemények körünkben is gyakran szolgálnak politikai csúcsvezetők nem bejelentett, informális találkozóinak színhelyeül. (NyL)

szankció fogalma

A *→külpolitika* része a nyomásgyakorlás alkalmazása is. Követelés érvényesítését szolgálja, amelyet egy állam fogalmaz meg egy másik állammal szemben. A ~ eszköztárába tartozik a folyamatban lévő tárgyalások megszakítása vagy felfüggesztése, a diplomáciai kapcsolatok „lehűtése”, a külképviselet vezetőjének visszahívása, a külképviselet létszámának csökkentése vagy a külképviselet bezárása. A diplomáciai kapcsolatok megszakítása vagy az ezzel történő fenyegetés a diplomáciai nyomásgyakorlás egyik „erős” eszköze. Általános gyakorlat, hogy a diplomáciai szankciót más eszközökkel, így sajtókampánnyal, kereskedelmi háborúval vagy segélyezési politikával kombinálják. (*→Nemzetközi jog szankciói*, *→szankció végrehajtása*) (SJ)

Szent Korona

A magyar államiság legfontosabb történelmi jelképe. A 2000. évi I. törvény Szent István államalapításának emlékére és a Szent Koronáról kimondja: „1. § A Szent István-i államalapítás a magyar történelem meghatározó sorsfordulója, ezért emlékét az Országgyűlés e törvényben megörökíti.

2. § (1) A Szent Koronához tartozó jelvények a) a királyi jogar, b) a koronázási palást, c) az országalma, d) a koronázási kard. (2) A Szent Koronát és a hozzá tartozó jelvényeket – a koronázási palást kivételével – az Országgyűlés épületében őrzik. (3) A koronázási palást őrzési helye a Magyar Nemzeti Múzeum. 3. § a Szent Koronát és a hozzá tartozó jelvényeket – az őrzés helyéül szolgáló épületre irányadó látogatási rendnek megfelelően – bárki megtekintheti. A megtekintést a nemzeti ünnepeken ingyenesen kell biztosítani. 4. § (1) A Szent Koronának és a hozzá tartozó jelvényeknek a védelmére és megóvására, valamint a velük kapcsolatos intézkedések megtételére az Országgyűlés Szent Korona Testületet (a továbbiakban Testület) hoz létre.” A Testület tagja a köztársasági elnök, a miniszterelnök, az Országgyűlés elnöke, az Alkotmánybíróság elnöke és a Magyar Tudományos Akadémia elnöke. A Testület elnöke a köztársasági elnök. (SJ)

született legátus

Legatus natus, legatus perpetuus. Különleges státuszú érsek, aki folyamatosan és állandó jelleggel képviseli az →*Apostoli Szentszék*et, és közvetlenül érintkezik vele a joghatósága alá tartozó terület vonatkozásában. A ~ érseki széket újonnan elfoglaló személy esetén nem volt szükség a cím megerősítésére, mert az érseki kinevezéssel megkapta a *legatus natus* titulust. A legismertebb ~ Esztergom, Canterbury, York, Reims, Köln, Prága, Toledo, Graz és Salzburg érseke. (SJ)

utazó nagykövet

Az államok nem minden partnerország fővárosában tartanak fenn állandó diplomáciai képviselőt. Az utazó nagykövet (ambassador at large) kinevezése és akkreditálása általában több meghatározott államhoz szól. Feladatai általában megegyeznek az állandó →*diplomáciai képviselő*t vezetőjének feladataival, de irányulhatnak különleges kapcsolati területekre is, pl. a partnerállam részére történő tanácsadásra, segítségnyújtásra. Az államok ~et nem kizárólag kétoldalú kapcsolati keretekben, hanem kiemelt jelentőségű nemzetközi feladatok koordinálására is delegálnak, általában nemzetközi intézményekhez. Az Amerikai Egyesült Államok gyakorlatában ilyen pl. a terrorizmus elleni harc koordinátora, a globális AIDS-koordinátor, a nemzetközi vallásszabadság nagykövete, a háborús bűnügyek nagykövete, az emberkereskedelem elleni harc nagykövete. (NyL)

ügyvivő

A küldő állam külképviseletének vezetésével megbízott személy. Az állandó ügyvivő vezető diplomáciai rang, amelyet a világi és a vatikáni diplomácia a 17. századtól alkalmazott a kornak megfelelő, francia nyelvű elnevezésekkel. Közülük a *Chargé d'affaires avec lettres* az uralkodó által megbízólevéllel ellátott állandó ügyvivő, a *Chargé d'affaires en pied* teljes jogkörű diplomáciai képviselő, a *Chargé d'affaires en titre* pedig állandó jellegű ügyvivő volt. Ma már az →állandó ügyvivő meghatározás használatos. Az →*ideiglenes ügyvivő* (*chargé d'affaires ad inte-*

rim) diplomáciai beosztást, megbízást jelent, amely a külképviselet-vezető (nagykövet) ideiglenes távolléte, illetve akadályoztatása alatti időtartamra, valamint a kinevezések közötti intervallum esetén érvényes. Az ideiglenes ügyvivő a külügyeket irányító minisztertől kapja megbízását, amelyet a fogadó állam hatóságainak is bejelentenek. E helyettesítő feladattal általában a vezetőt rangban közvetlenül követő, rangidős diplomatát, az *→első beosztottat bízzák meg* (NyL–SJ).

Vatikán Városállam

A francia forradalom következtében meggyengülő pápai hatalom területi veszteségeket is elszenvedett, majd 1860-ban Garibaldi meghódította Nápolyt és Szicíliát. Miután létrehozták az összekötött Észak- és Dél-Itália között, a Pápai Állam területének háromnegyedét elvesztette, így a *Patrimonium Petri*-re korlátozódott (római dukátus, velletri legáció, civitavecchiai, viterbói, frosinonei delegáció). Victor Emmanuel az 1871. február 4-i rendelettel föloszlatta a pápai hadsereget, és elbocsátotta a pápai hivatalnokokat. A pápa mellett csak a svájci gárdisták és az udvari tisztviselők maradtak. A pápa területi hatalma mind a volt egyházi állam területén, mind annak székhelyén, Rómában megszűnt. 1871 májusában az olasz kormány kísérletet tett a helyzet rendezésére az úgynevezett *Kezességi Törvény*-ben, melynek értelmezésében a pápa szuverén államfő és személye sérthetetlen, követeket küldhet és fogadhat, felségterülete a Vatikán, a Laterán és a castel-gandol-

fői kastélyok. A pápa az ajánlatot nem fogadta el, és utódai továbbra is fenntartották a Pápai Államhoz való jogukat. Az ebből fakadó „római kérdést” 1929. február. 11-én a Lateráni Egyezmény rendezte, melynek értelmében az államközi gyakorlat alapja a Szent-szék elmúlhatatlansága. A nemzetközi szokásjog ezt a tételt megerősítette. A 20. századtól az államok nem a pápával mint fizikai személlyel tartanak fenn diplomáciai kapcsolatot, hanem a „halhatatlan természetű” jogi személlyel, a Szentszékkel, amelynek a mindenkori pápa a cselekvő főszerve. A szerződéseket a Szentszékkel kötik, nem a pápával, amit a 20. századi konkordátumok szövegezése és a lateráni egyezmények terminológiája is képvisel. Az olasz kormány 1929-ben megkötött Lateráni Egyezményben elismerte a Szentszék szuverenitását, valamint Vatikán Várost (Cittá del Vaticano). Az egyezmény kimondta az *→Apostoli Szentszék →aktív és passzív követségi jogát*. (SJ)

világrend

Egyes értelmezések a ~et az államok közötti viszonyokat globális méretekben szabályozni hivatott – nagyrészt hiányzó, illetve nem betartott – normákkal azonosítják, más elméletek a globális folyamatok fizikai, természeti törvényszerűségeknek, szellemi, erkölcsi értékeknek, valamint a hatalmi érdekeknek való alárendeltségét hangsúlyozzák. A jogi-normatív felfogás képviselői a ma még nem létező, igazságos és szabályozott ~ létrehozásának lehetőségeit és módjait kutatják. Az inkább

leíró, pragmatikus gazdaság- és politikatudományi megközelítés szerint a ~ mindenkor az adott korszakban működő világgazdasági, világpolitikai és ökológiai rendszer, valamint eszmék, kultúrák kölcsönhatásos együttese. Ennek elemei közül a világgazdaság az egyes nemzetgazdaságokat, valamint a közöttük kialakult nemzetközi munkamegosztást fedi, a világpolitika pedig a nemzetállamok és mozgalmak érdekszerkeztúrái által meghatározott hatalmi viszonyok összessége. A ~ e két aktív elemének – eredendően érdekek által vezérelt és anarchikus – működését mérséklő tényezők közé a nemzetközi jog, a nemzetközi intézmények, valamint a közvélemény hatásai sorolhatók. A két elem szoros kölcsönhatásban áll egymással (pl. világpolitikai befolyásszerzés gazdasági eszközökkel vagy politikai konfliktusok, háborúk által okozott gazdasági károk), míg a harmadik elem, az emberi környezet általában a másik két tényező hatásainak elszenvedője. Az eszmék, kultúrák, vallások ~re gyakorolt hatásának egyes elemzők meghatározó jelentőséget tulajdonítanak. Történelmi korszakokként a ~et az abban szereplő, globálisan meghatározó gazdasági-biztonságpolitikai erőközpontok („pólusok”) szerint különböztetik meg. Így beszélhetünk a történelemben egy-, két- vagy többpólusú ~ről. A 20. század előtti korszakok jó részét anarchikus, „egypólusú”, illetve „többpólusú” nemzetközi viszonyokkal jellemezhetők. A második világháború végétől 1990-ig tartó szakasz a kétpólusú (bipoláris) ~ korszaka. Glo-

bális méretekben meghatározó erőcentrumai a szuperhatalmak voltak, azaz az Amerikai Egyesült Államok és az általa vezetett →Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO), valamint az 1949-től szintén atomhatalmi státuszú Szovjetunió és az általa vezetett Varsói Szerződés. A keleti katonai tömb és a Szovjetunió felbomlása, valamint a kelet- és közép-európai rendszerváltozás után kialakult, új ~ katonailag egypólusúnak (Egyesült Államok, NATO), gazdasági értelemben többpólusúnak tekinthető (Egyesült Államok, Európai Unió, Kína, Japán, Oroszország). Az új ~nek jellemzője a globalizáció, a transznacionalizáció, az új biztonsági kockázatok megjelenése, az informatikai és kommunikációs forradalom, a regionális és globális integrációs folyamatok kiterjedése és mélyülése, valamint a nemzetközi intézmények és szervezetek körének és tagságának bővülése. (NyL)

NEMZETKÖZI JOG, NEMZETKÖZI SZERVEZETEK

Témavezető

BALLER BARBARA

A szócikkek szerzői

BALLER BARBARA (BB)

CSABA TAMÁS (CST)

ERDŐS ANDRÉ (EA)

HORVÁTH ISTVÁN (HI)

ad referendum döntések

Vitákat kiváltó vagy együttes rendezésre váró számos kérdés esetén előfordul, hogy az érintett felek hallgatólagosan úgy törekednek e kérdések megoldására, hogy pontról pontra haladva regisztrálják az elért eredményeket, megállapodásokat, azzal a feltétellel, hogy a menet közbeni egyezségek csak akkor válnak elfogadottá és véglegessé, ha az összes függő kérdésben lezárták a vitát, és megegyezésre jutottak. Ez az eljárás lehetővé teszi, hogy a tárgyalások során egyik fél se kerülhessen nehezebb, hátrányosabb helyzetbe egyes vitatott témákban tett „átmeneti” engedmények okán vagy amiatt, hogy számára igazán lényegesnek számító kérdések még nem kerültek a tárgyalóasztalra. Erre példa az *→ENSZ reformja* kapcsán felmerülő számtalan kérdés megoldásának jövőbeni megjósolható módja, miszerint ha a felek előzetesen hallgatólagosan meg is állapodnak bizonyos könnyebben megoldható témák rendezésében, a végleges reformcsomag csak a legkényesebb kérdések, nevezetesen az *→ENSZ Biztonsági Tanácsának* átalakítása kapcsán kialakuló megegyezést követően válik majd elfogadhatóvá. A *→nemzetközi szerződések* ad referendum elfogadása nem teljes értékű aktust jelent. Az csak akkor válik teljessé, ha az aláíró fél megfelelő szerve az elfogadás tényét aláírásával megerősíti. (EA)

Afrikai Gazdasági Bizottság (Economic Commission for Africa – ECA)

Az ~ az *→ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa* regionális bizottságainak

egyikeként 1958-ban alakult meg. Tagja 54 afrikai állam. Székhelye Addis Abeba. (EA)

Afrikai Unió (African Union – AU)

Az ~ elődjét, az Afrikai Egység Szervezetét 1963-ban alapították meg Addis Abebában. 2001-ben a jelenleg 55 tagállamot számláló ~ vette át a szerepét. Fő fóruma az állam- és kormányfők félévenkénti Közgyűlése. A Végrehajtó Tanács a külügyminiszterek találkozóhelye. A Pánafrikai Parlament 265 tagját az egyes nemzeti parlamentek választják meg. Az ~ Bizottsága a szervezet titkárságának feladatát látja el. A nyugat-szaharai probléma miatt a szervezetből kilépett Marokkó három évtizednyi távollét után 2017-ben tért vissza az ~ba. A Szaharai Arab Demokratikus Köztársaság azonban továbbra is az ~ tagja maradt. (EA)

agrément

A küldő állam szuverenitásából eredő aktív követségi jog (*→aktív és passzív követségi jog /ius legationis/*) alapján a misszióvezető kinevezése a küldő állam joga, de a fogadó állam nem kényszeríthető arra, hogy olyasvalakit fogadjon, akivel szemben fenntartásai vannak. A francia kifejezéssel ~nak nevezett előzetes jóváhagyás intézményének célja, hogy a küldő államot időben tájékoztassák, ha választását a fogadó állam helyteleníti. Az ~ megadása elbírálásának időtartamát a *→nemzetközi udvariasság*, a küldő és fogadó állam viszonyának minősége, a fogadó állam gyakorlata és az érintett személye egyaránt befolyásolhatja.

Az időtartam körülbelül hat hét, de ennél rövidebb és hosszabb idő is gyakorta előfordult. A fogadó állam nem köteles a küldő állammal az ~ megtagadásának indokát közölni. A megadott ~ ellenére is előfordulhat, hogy tényleges megérkezése előtt a fogadó állam mégis nemkívánatos személynek (*→persona non grata*) minősíti a misszió kinevezett vezetőjét. (HI)

agresszió

Az ~ fegyveres erő alkalmazása egy állam által más állam szuverenitása, területi integritása vagy politikai függetlensége ellen, illetve az *→Egyesült Nemzetek Szervezete* Alapokmányával össze nem férő bármely más módon. Az ~ definiálhatóságáról hosszú viták folytak az ENSZ különböző testületeiben, de végül a Közgyűlésben győzött azok álláspontja, akik szerint ez jogilag lehetséges és politikailag hasznos. Az *→ENSZ Közgyűlésének* 3314. (XXIX.) sz. határozata határozta meg az ~ legtipikusabb eseteit, hozzáteve azonban, hogy az *→ENSZ Biztonsági Tanácsa* a felsorolásban nem említett cselekedetet is minősíthet ~nak, sőt mérlegelheti azt is, hogy a fegyveres erőszak tényállásszerű, elsőként történő alkalmazása ellenére mégse minősítse azt ~nak. A 3314. (XXIX.) sz. határozat természetesen azonban vitatott maradt, különösen arra a tényre tekintettel, hogy a *→Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma* az ~t illetően csak azután rendelkezik joghatósággal, ha az első felülvizsgálati konferencián a részes államok kötelező jogi természetű és az ENSZ Alapokmánnal összeegyeztethető ~definíci-

ón alapuló tényállásokban meg tudnak egyezni. A 2010. évi kampaljai felülvizsgálati konferencián (ún. kampaljai módosítások) végül sikerült konszenzussal elfogadni a *→Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC)* számára irányadó ~definíciót. Ez a dokumentum volta képpen megismétli a 3314. (XXIX.) sz. határozatban felsorolt tényállásokat. A Nemzetközi Büntetőbíróság 2018. július 17-től rendelkezik joghatósággal az ~ bűncselekménye tekintetében, azaz indíthat vizsgálatokat. (BB)

aide-mémoire *→emlékeztető*

aktív és passzív követségi jog (ius legationis)

A követségi jog (ius legationis) alatt a követek küldésének és fogadásának jogát értjük, a ius legationis az állami szuverenitás attribútuma. A követek küldése és fogadása jogának megvalósulása a kétoldalú kapcsolatokban kölcsönös megegyezés függvénye. A *→Bécsi Diplomáciai Szerződés* nem tartalmazza a szuverén *→állam* meghatározását, ezáltal kiszélesíti az államok arra vonatkozó döntési szabadságát, hogy kikkel létesítsenek diplomáciai kapcsolatot. Az államok körén kívül a mai nemzetközi gyakorlatban a Vatikán, a Máltai Lovagrend és több felszabadítási szervezet tart fenn diplomáciai kapcsolatokat. A különleges missziókról szóló 1969. évi New York-i egyezmény átveszi a kölcsönös megegyezés szabályát. A nemzetközi szervezetek melletti állami képviselletekről szóló 1975. évi bécsi egyezmény szerint a szervezet tagállamai és a nem tagállamok állan-

dó képviselőket létesíthetnek, delegációkat és megfigyelőket küldhetnek a nemzetközi szervezethez. A követségi jog nem abszolút. A misszióvezetőkre az $\rightarrow$ *agrément* eljárás irányadó, a $\rightarrow$ *katonai*, tengerészeti és légügyi *attasék* vonatkozásában a fogadó állam megkövetelheti, hogy a küldő állam azok nevét – hozzájárulás céljából – előzetesen közölje. Ezen túlmenően a küldő állam szabadon nevezi ki a képviselő személyzetének tagjait. A fogadó állam azonban ugyanúgy érvényesítheti saját érdekeit, mivel az államok jelentős része a $\rightarrow$ *diplomáciai képviselő személyzetének tagjait* vízumeljárás alá veti. Ha tehát az illető személy nem elfogadható ($\rightarrow$ *persona non grata*), akkor a fogadó államtól nem kap beutazóvizumot. A fogadó állam a későbbiek során is a képviselő személyzetének bármely tagját bármikor nemkívánatos személlyé nyilváníthatja. (HI)

állam

A Badinter Bizottság által 1991-ben elfogadott definíció alapján az ~ olyan társadalmi közösség, amely szervezett politikai hatalomnak alávetett $\rightarrow$ *államterületből* és lakosságból áll, amit az $\rightarrow$ *állami főhatalom* (szuverenitás) jellemz. Az ~ a $\rightarrow$ *nemzetközi jog* elsődleges alanya, amelynek jogalanyisága elvileg korlátlan. (BB)

államelismerés

A már létező $\rightarrow$ *állam* – az elismerő állam – olyan egyoldalú aktusa, amelylyel a maga vonatkozásában kifejezetten vagy hallgatólagosan államként elfogadja az újonnan létrejött és ezt a

minőséget igénylő közösséget, továbbá elfogadja annak teljes nemzetközi jogalanyiságát. Minden állam saját belátása – és politikai érdekei – szerint határozza el, hogy a másik államot elismeri-e. A $\rightarrow$ *nemzetközi jog* nem tartalmaz olyan kötelezettséget, mely szerint az államok egy létrejött új államot kötelesek elismerni. (BB)

államhatár

Adott $\rightarrow$ *állam* területét a Föld felszínén függőlegesen áthaladó képzeletbeli síkok összessége, az ~ határolja. Az ~-nak a Föld felszínén haladó vonalát $\rightarrow$ *nemzetközi szerződések*, ún. határok-mányok határozzák meg. Az ~t a természetben határjelek jelölik. A határvonalnak a határok-mány felvételét követően a természeti környezet megváltozása miatt bekövetkezett módosulásait, valamint a határvonal megváltozásával nem járó esetben határjel elhelyezését, megszüntetését és elhelyezésének megváltozását az érintett szomszédos állammal együttesen készített határjegyzőkönyvben kell rögzíteni. Természetesnek minősül az ~, ha folyóval vagy hegyvonulattal esik egybe. Mesterséges ~ az asztronómiai határ, amikor az ~t valamely hosszúsági vagy szélességi kör mentén jelölik ki. Az ~ kijelölése kétmozzanatos tevékenység: az ~ térképen történő megrajzolása (delimitáció) és a területen különböző ~t jelző műtárgy (kerítés, tábla, határvonal) elhelyezése (demarkáció). (BB)

állami főhatalom (szuverenitás)

$\rightarrow$ *Nemzetközi jogi szempontból* az ~ elsődlegesen az $\rightarrow$ *állam* más államoktól

való jogi függetlenségét jelenti, azaz valamennyi ügyében döntési szabadsággal rendelkezik. Belső ~ jelenti az államnak azt a jogát, hogy önállóan alkossa meg és tartsa fenn alkotmányát, jogrendjét, valamint azt a hatalmat, amelyet a területén tartózkodó személyek és dolgok felett gyakorol. A külső ~ az államnak a nemzetközi jogi cselekvőképességére irányuló joga, aminek következtében az adott állam a nemzetközi életben mint a *→ nemzetközi jog alanya* vesz részt. A ~nak két jellemző vonása van, a teljesség és a kizárólagosság. Teljes, mert mindenki, aki a területén tartózkodik, alá van vetve a területi állam joghatóságának, ez alól kivételek a diplomáciai vagy konzuli kiváltságokkal és mentességekkel rendelkező személyek. Kizárólagos, mert idegen államok az *→ államterületen* az állam hozzájárulása nélkül semmiféle tevékenységet nem fejthetnek ki. Abszolút ~ azonban nincs. A szuverenitás korlátozásának olyan esetei, amelyeket az államok a nemzetek közötti együttműködés, a béke és biztonság érdekében önként magukra vállaltak, vagy az olyan esetek, amikor az államok föderációban egyesülnek, és szuverén jogaik egy részét a föderáció közös szervein keresztül gyakorolják, nem zárják ki a ~t, mivel azok a tények az államok szuverén akaratából következtek be. (BB)

állami immunitás

Az ~ azt jelenti, hogy az *→ állam* más állam joghatósága és anyagi joga alá nem vonható. Hosszú évszázadokon át az abszolút immunitás elve uralko-

dott, az államot minden jogviszonyában teljes mentesség illette meg. Az immunitás doktrínáját azonban differenciálatlanul alkalmazták, vagyis akkor is, amikor az állam magánjogi jogalanyként tevékenykedett. Ez a helyzet csak a 20. században, különösen annak második felétől kezdve változott. A modern államok gyakran beavatkoznak a gazdasági kapcsolatokba, és ennek keretében részt vesznek polgári jogi jogviszonyokban, nemzetközi magánjogi jogviszonyok alanyává válnak. Ennek egyik vetülete, hogy a fejlett diplomáciai, konzuli és más államközi kapcsolatok folytán az államok külföldön a korábbihoz képest lényegesen jelentősebb mértékben rendelkeznek tulajdonnal (vásárolnak, építtetnek és működtetnek épületeket és intézményeket), ami magával hozza, hogy vételi, bérleti, szolgáltatási, munka- stb. szerződéseket kötnek. A fejlett nyugati államokban a legfelsőbb bíróságok az 1950-es és az 1960-as években sorra a funkcionális (relatív) immunitás elvét fogadták el. A funkcionális immunitás elve szerint az immunitás nem illeti meg az államot, amennyiben nem közjogi funkcióban (*iure imperii*), hanem polgári jogi vagy kereskedelmi jogi szerepben (*iure gestionis*) jár el. Miután a funkcionális immunitást országonként számos esetben eltérően alkalmazták, nyolcvévi előkészítés után 1972-ben aláírták a regionális hatályú ún. Európai Immunitási Egyezményt, amely most már nemzetközi jogegységesítés útján – az abszolút immunitás elve alóli kivételek sorának megfogalmazásával – gyakorla-

ti hatásában általánossá és azonos tartalmúvá teszi a funkcionális immunitás elvét. Magyarország működtet külföldön az államot *sui generis* képviselő intézményeket (nagykövetségeket, konzulátusokat stb.), és Magyarországon is működnek ugyanilyen külföldi intézmények. Ez a tény többek között a következő típusú jogvitákat vetheti fel: bérleti szerződések (hivatali helyiségek, rezidencia, lakások), adásvételi szerződések (autó, energia, berendezések), vállalkozási szerződések (javítás, tatarozás), biztosítási szerződések (gépkocsi, épület), munkaszerződések (helyi alkalmazottak), bankszámlaszerződések, szerződésen kívüli károkozási esetek (gépkocsibalesetek) stb. A nemzetközi magánjogról szóló törvény ezekben az ügyekben a funkcionális mentesség alapján áll. (HI)

állami területszerzés jogcímei

Az $\rightarrow$ állam saját $\rightarrow$ államterületéhez újabb területeket $\rightarrow$ állami főhatalom alatt nem álló térségekből vagy más államoktól szerezhet. Az előbbit eredeti, utóbbit származékos területszerzésnek nevezzük. Az eredeti területszerzés ma már inkább csak elméleti lehetőség: uratlan területet (*terra nullius*) államhatalom alá vetni felfedezéssel és foglalással (*occupatio*) lehet. Származékos területszerzés esetében egy már létező államtól szerez egy másik állam területet. Ez egyoldalú aktussal vagy kétoldalú megállapodással történik. A hagyományos egyoldalú aktusok sorából a korábban minden szempontból legitimnek tekintett fegyveres erőszakkal történő területszerzés az erőszak al-

kalmazásának a 20. században kialakult tilalma miatt ma már nem fogadható el. Az erőszakkal való területszerzésnek két alapvető típusát különböztetjük meg. Az annektálás (*annexio*) alatt olyan területszerzést értünk, amikor az azt elszenvedő állam államisága bár megkisebbedett területen, de fennmarad, míg a bekebelezés $\rightarrow$ *debellatio* esetében az önálló állami lét is véget ér. Egyoldalú területszerzési jogcím az elbirtoklás (*acquisitive prescription*, *prescription acquisitive* vagy *usucapio*) is. A nemzetközi jog története számos példát szolgáltat a választott bírói területrendezésre (*adjudicatio*), ahol a területi vitát két állam között választott bíróság dönti el. Területszerzés történhet továbbá szerződések (*cessio*) révén is: ezek mindenekelőtt a békeszerződések, illetve a területcsere-szerződések (korábban örökösödési szerződések útján). (BB)

állami vagyonban, az állami levéltárakban és az állami adósságokban való utódlásról szóló 1983. évi Bécsi Egyezmény

Az $\rightarrow$ államok $\rightarrow$ nemzetközi szerződéseken kívül való államutódlásról szóló kérdéseiket tartalmazó tervezetet az $\rightarrow$ ENSZ Közgyűlés által összehívott 1983. évi $\rightarrow$ diplomáciai konferencia fogadta el. Az előírt tizenöt megerősítés hiányában az ~ jelenleg még nincs hatályban. Az ~ a címében foglaltaknak megfelelően részletesen szabályozza az állami vagyonban, az állami levéltárakban és az állami adósságokban való jogutódlás kérdéseit. (CsT)

államközi kapcsolatok alapelvei

A nemzetközi kapcsolatokban két alapidokumentum rögzíti az →*államok* közötti kapcsolatokat szabályozó elveket. Az egyik az →*Egyesült Nemzetek Szervezetének* 1945-ben elfogadott univerzális jellegű Alapokmánya, melynek I. fejezete célokra és elvekre bontja ezt a témakört. A célok tekintetében leszögezi a nemzetközi béke és biztonság fenntartását, az azt fenyegető veszélyek elhárítását, a nemzetközi viszályok békés megoldását, a népek egyenjogúságát, az önrendelkezési jog tiszteletben tartását, a nemzetközi együttműködés előmozdítását az emberi jogok fajra, nemre, nyelvre és vallásra való tekintet nélkül történő tiszteletben tartása révén. Az elvek kapcsán meghirdeti (1) az ENSZ valamennyi tagja →*szuverén egyenlőségének elvét*, (2) az Alapokmányból fakadó kötelezettségeik jóhiszemű teljesítését, (3) kötelezettségüket a nemzetközi viszályok békés és igazságos rendezésére, (4) az államok területi épsége vagy politikai függetlensége ellen irányuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától való tartózkodást, (5) olyan államnak való segítségnyújtástól való tartózkodást, amely ellen az ENSZ megelőző vagy kényszerítő intézkedéseket foganatosít, (6) azon államok köteleességét ezen elvek betartására, amelyek nem tagjai az ENSZ-nek, valamint azt, hogy (7) az Alapokmány nem jogosítja fel az ENSZ-et az államok belső joghatóságának körébe tartozó ügyekbe való beavatkozásra, kivéve az Alapokmány VII. fejezetében tárgyalt kényszerítő

intézkedéseket. Az ENSZ Alapokmánya I. fejezetének két részre – célokra és elvekre – történő bontása a diplomáciai visszaemlékezések szerint annak a következménye volt, hogy a népek önrendelkezése, valamint az emberi jogok tiszteletben tartása kapcsán érzékenység és tartózkodás mutatkozott brit, francia, illetve szovjet részről az iránt, hogy e két témakör az elvek között szerepeljen. A másik alapidokumentum az →*Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet* keretében 1975-ben elfogadott →*Helsinki Záróokmány*, amely – az ENSZ nemzetközi jogi hatállyal bíró Alapokmányától eltérően – politikai-erkölcsi súllyal bír, s értelemszerűen csak az Értekezleten részt vevő európai és észak-amerikai államokra vonatkozik. A Záróokmány a részt vevő államok kölcsönös kapcsolatait vezérlő elveket – összhangban az ENSZ Alapokmányával, annak céljaival és elveivel – az alábbi tíz pontban foglalja össze: (1) szuverén egyenlőség, (2) tartózkodás az erőszaktól és az erőszakkal való fenyegetéstől, (3) a határok sérthetetlensége, (4) az államok területi épsége, (5) a viták békés rendezése, (6) a belügyekbe való be nem avatkozás, (7) az emberi jogok tiszteletben tartása, beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és meggyőződés szabadságát, (8) a népek egyenjogúsága és önrendelkezési joga, (9) az államok közötti együttműködés, (10) a nemzetközi jogi kötelezettségek jóhiszemű teljesítése. Az ENSZ Alapokmányának megszületése után 30 évvel, megváltozott nemzetközi viszonyok között elfogadott Helsinki Záró

róokmány jóval részletesebben és kifejezetten az „Elvek” címszó keretében részletez olyan érzékenynek tekintett kérdéseket is, amelyekre az ENSZ Alapokmányának céljai és elvei nem vagy csak részben térnek ki. Külön említhető továbbá, hogy a szuverén egyenlőség elvének kontextusában megjelenik az a kitétel, miszerint a részt vevő államok határai – a nemzetközi joggal összhangban – békés eszközökkel és megegyezéssel megváltoztathatók. Ugyancsak említésre érdemes az államok közötti együttműködéssel foglalkozó elvben található utalás arra, hogy a kormányok, intézmények, szervezetek és személyek megfelelő és pozitív szerepet játszhatnak együttműködésük elősegítésében. A belügyekbe való be nem avatkozásról szóló elvből hiányzik az ENSZ Alapokmányának vonatkozó részében található azon bizonytalan meghatározás, miszerint a belügyek olyan ügyek, amelyek „lényegileg” valamely állam belső joghatóságának körébe tartoznak. (EA)

államutódlás

Az ~ → a nemzetközi szerződésekben való ~ról szóló 1978. évi és → az állami vagyonban, az állami levéltárakban és az állami adósságokban való utódlásról szóló 1983. évi bécsi egyezmények alapján valamely → államnak egy másik állam általi felváltása egy terület nemzetközi kapcsolataiért viselt felelősségében (elődállam – utódállam). Az 1978. és 1983. évi bécsi egyezmények csak kis számú állam között vannak hatályban, azaz a nemzetközi közösség nagy része nem vállalja e

szerződések kötelező hatályának elismerését, tehát ~i kérdésekben csak a → nemzetközi szokásjogra hagyatkozhatunk. (BB)

államterület

Az a térség, ahol az → állam területi főhatalmat (szuverenitás) gyakorol. Az ~nek háromdimenziós kiterjedése van, részét képezi a felszíni terület a szárazfölddel és a vízi területtel (az állam határain belüli álló- és folyóvizek, beltengerek, szigetközi tengerek, zárt tengerek, parti tenger), a légtér a Kármán-vonalig (kb. 100 km) és a Föld mértani középpontjáig terjedő terület. Az ~et az → államhatár veszi körül. Az ~ szárazföldi részéhez tartozónak kell tekinteni az ún. úszó és repülő ~et. Az ~ nem változtathatatlan, módosulhat (→ állami területszerzés jogcímei). Az államterület megszerzésével foglalkozik az → Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya is, kiemelve: csak az államok szabad, erőszakmentes akaratmegegyezésén alapuló területszerzés a jogszerű. (BB)

állandó nemzetközi bíróságok

Az ~ a nemzetközi bíráskodás azon csoportját képezik, amelyek meghatározott összetétellel folyamatosan működnek, és az eljárási szabályokat az adott bíróság statútuma és ügyrendje általánosan szabályozza. A → Nemzetek Szövetsége mellett 1921-ben felállított Állandó Nemzetközi Bíróság volt az első állandó nemzetközi bírósági fórum. E bíróság jogutódja a → Nemzetközi Bíróság, mely az → Egyesült Nemzetek Szervezetének legfőbb bírói szer-

ve. Az ENSZ rendszerében emellett működnek a nemzetközi tisztviselők munkajogi vitáit eldöntő nemzetközi szervezetek adminisztratív bíróságai. Ide tartoznak az emberi jogok nemzetközi védelmét biztosító regionális bíróságok: →*Emberi Jogok Európai Bírósága*, →*Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság*, →*Emberi Jogok Afrikai Bírósága*. Az 1996-ban létrehozott →*Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék* a →*Tengerjogi Egyezményre* épül. Itt kell megemlíteni az ideiglenes jelleggel felállított nemzetközi büntető törvényszékeket, valamint a →*Nemzetközi Büntetőbíróságot*. (BB)

állandó semlegesség

Azokat az →*államokat* illeti meg az ~, amelyek tartósan kötelezték magukat, hogy minden →*fegyveres összeütközésben* semlegesek maradnak, vagy amelyek ténylegesen minden körülmények között ~et gyakorolnak. Ilyen állam Európában Ausztria, Svájc, Svédország, Finnország és Írország, Európán kívül Laosz, Costa Rica és Türkmenisztán. Ezeknek az államoknak békeidőben is úgy kell alakítaniuk nemzetközi kapcsolataikat, hogy fegyveres összeütközés esetén ezt teljesíteni tudják, azaz tartózkodnak minden katonai, védelmi szövetségben való részvételtől. (BB)

Állandó Választott Bíróság (Permanent Court of Arbitration)

Az ~ot az 1899. évi békekonferencián elfogadott, a nemzetközi viszonyok békés elintézéséről szóló 1. Egyezmény hozta létre, szabályait az 1907. évi bé-

kekonferencián elfogadott, a nemzetközi viszályok békés elintézéséről szóló 1. Egyezmény váltotta fel, amely általánossá tették a választott bíraskodás intézményét. Az ~ tulajdonképpen választott bírák lajstroma. Az ~nak két állandó szerve van, az Adminisztratív Tanács és a Nemzetközi Iroda. A tagállamok által jelölt személyeket – mint az ~ tagjait – az Iroda lajstromba foglalja. A bírákat hat évre választják és újraválaszthatóak. A Hágai Egyezményben részes államok mindegyike négy személyt jelölhet a bírói lajstromba. (BB)

Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság (Inter-American Court of Human Rights)

Az →*Amerikai Államok Szervezete* az 1948. évi Bogotai Charta 1967-es módosításával állította fel az ~ot. Az emberi jogok védelmére hivatott fő szerv, az ~ csak 1979-ben kezdte meg működését. Székhelye: Costa Rica. A Bíróság 7 bíróból áll, akiket az Emberi Jogok Amerika-közi Egyezményének tagállamai választanak 6 év időtartamra. (BB)

Amerikai Államok Szervezete (Organization of American States – OAS)

Az ~ 1948-ban alakult, székhelye Washington. Jelenleg 35 tagja, illetve 69 – kontinensen kívüli – állandó megfigyelő tagja van. Kuba tagságát az 1962 és 2009 közötti időszakban felfüggesztették, de e döntés visszavonása ellenére Kuba még nem döntött az ~be való visszatérésről. Venezuela 2017-ben jelentette be, hogy kilép a szervezetből,

melyre kétéves tárgyalási időszak van előíranyozva. Az ~ Közgyűlése évente tart ülést a tagállamokban. Az Általános Titkárság élén öt évre választott főtitkár áll. Az Állandó Tanács az ~-éhez akkreditált nagykövetek fóruma. (EA)

Amnesty International

Az ~ civil szervezet, 1961-ben jött létre London központtal. Tagságát önkéntesek alkotják, költségvetését felajánlásokból és adományokból fedezi. Évente legalább négy alkalommal ülésező nyolctagú Nemzetközi Testület irányítja, élén az elnökkel. Évente jelentéseket publikál az emberi jogok helyzetéről a világban. A Testület választja meg a Nemzetközi Titkárságot, melyet Főtitkár vezet. Nemzetközi Tanácsa két évente ül össze. Az ~ 1977-ben Nobel-békedíjat, 1978-ban az *→Egyesült Nemzetek Szervezete* emberi jogi díját nyerte el. Hat fő tevékenységi területe: a (1) nők, gyermekek, kisebbségek, őslakosok; (2) kínzás; (3) halálbüntetés; (4) menekültek; (5) lelkiismereti okokból bebörtönzöttek; (6) emberi méltóság. (EA)

APEC →Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés

Arab Kőolaj-exportáló Országok Szervezete (Organisation of Arab Petroleum Exporting Countries – OPEC)

Az ~ 1968-ban alakult, székhelye Kuvait. Jelenleg 10 tagja van. Élén a Miniszteri Tanács áll, amely évente kétszer ülésezik, és az ~ főtitkárát három évente választja. A szervezet elnöki

pozíciója évenként rotál a tagállamok között. Az ~ tevékenységét Végrehajtó Iroda irányítja. (EA)

Arab Liga (Arab League)

Az ~ 1945-ben alakult, székhelye Kairó. Tagjainak létszáma az alapító hatról mára 22-re emelkedett, köztük a Comore-szigetek, Dzsibuti és Szomália is. Négy megfigyelő tagja is van: Brazília, Eritrea, India és Venezuela. Munkáját a két évente összeülő Tanács irányítja, melynek többségi szavazással hozott határozatai csak azon tagállamokra kötelezőek, melyek azt megszavazták. Az ~ élén a főtitkár áll. (EA)

ASEAN →Délkelet-Ázsiai Nemzetek Szövetsége

asylum →diplomáciai menedékjog

Átfogó Atomcsend Szerződés Szervezete (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization – CTBTO)

A New Yorkban 1996. szeptember 24-én elfogadott *→Átfogó Atomcsend Szerződés* által létrehozott nemzetközi szervezet. Az ~ három szervből – a Részes Államok Konferenciájából, a Végrehajtó Tanácsból és a Technikai Titkárságból – áll. Bár az egyezmény közel egyetemes, máig nem lépett hatályba, mert a Szerződés XIV. cikke szerint ehhez a II. számú függelékben felsorolt 44 jelentős nukleáris programmal rendelkező államból még számos állam ratifikációja hiányzik. Ettől függetlenül az ~ Technikai Titkársága működik, székhelye Bécs. Az ~nek célja a nukleáris fegyverek felszámolása

az új típusú nukleáris fegyverek kifejlesztésének és minőségi tökéletesítésének tiltásával. Az ~ kulcsszerepet játszik a nukleáris proliferáció (a nukleáris fegyverek elterjedése) megakadályozásában és a nukleáris leszerelésben. (BB)

AU → *Afrikai Unió*

Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (Asia-Pacific Economic Cooperation – APEC)

Az ~ 1989-ben jött létre, jelenleg 21 tagja van. Titkársága Szingapúrban működik. Az ~ éves üléseit kormányfői szinten, rotációs alapon a tagállamokban tartja. (EA)

Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági és Szociális Bizottság (Economic and Social Commission for Asia and the Pacific – ESCAP)

Az ~ az → *ENNSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa* regionális bizottságainak egyikeként 1947-ben jött létre. 53 tagja között a régió országai mellett, beleértve a közép-ázsiai posztsovjetet köztársaságokat, szerepel Franciaország, Hollandia, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok is. A bizottságnak 9 térségbeli társult tagja is van. Székhelye Bangkok. (EA)

Balti-tengeri Államok Tanácsa (Council of the Baltic Sea States – CBSS)

A ~ 1992-ben jött létre, 12 tagja van, állandó titkársága Stockholmban működik. A tagállamok külügyminiszteri konferenciája két évente ülésezik. A ~t éves soros elnökség irányítja. (EA)

Bécsi Diplomáciai Szerződés (a diplomáciai kapcsolatokról szóló 1961. évi bécsi szerződés)

Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya után a ~ a legtöbb részes állammal bíró → *nemzetközi szerződés*. Jelenleg 191 állam részese. Rendelkezéseit a nem részes államok → *nemzetközi szokásjogi* normaként elfogadják. (HI)

Bécsi Szabályzat (1815. évi bécsi kongresszus, 1818. évi aacheni jegyzőkönyv)

A napóleoni háborúkat lezáró 1814-15. évi Bécsi Kongresszus Záróokmányának XVII. fejezete tartalmazza a → *diplomáciai képviselő vezetők rangsoráról* szóló ~ot. A ~ és az 1818. november 21-én Aix-la-Chapelle-ben (Aachen) aláírt kiegészítő Jegyzőkönyv a → *diplomáciai jog* első írott forrásainak minősül. (HI)

beosztott diplomaták

A beosztott diplomaták rangjaival kapcsolatban a → *Bécsi Diplomáciai Szerződés* nem tartalmaz rendelkezéseket, de a → *nemzetközi szokásjog* alapján kialakult egy – államonként kisebb-nagyobb eltérésekkel alkalmazott – rendszer, amit a magyar gyakorlat is követ. Eszerint a diplomáciai rangok emelkedő sorrendben a következők: segédattasé, attasé, III., II., I. osztályú titkár (ezeket a rangokat megfelelő kivárási idő leteltével kapják a diplomaták), II., I. osztályú tanácsos (ezeket egyéni értékelés alapján adományozzák a külügyminiszterek), rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter (követtanácsos, miniszter). Sok or-

számban továbbá használatos az irat-tári titkári rang is. Ebben a sorban az attasé az egyik legalacsonyabb rang. A 20. század második felében a diplomáciai tevékenység szakosodásával elterjedt a szakattasék – kulturális, mezőgazdasági, tudományos attasé, rendőráttasé stb. – rendszere. A szakattasé elnevezés beosztást, munkakört jelöl, a diplomáciai rangjuk ettől független. A szakattasék státusza megegyezik diplomáciai személyzet tagjaiéval. A szakattasék főszabály szerint nem a külügyminisztériumok munkatársai közül kerülnek ki. Magyarországon a szakattasék kinevezését és foglalkoztatását a *→külszolgálati törvény* szabályozza. A szakattaséktól némileg eltérő szabályok vonatkoznak a *→katonai attasékra*. (HI)

Biztonsági Tanács *→ENSZ Biztonsági Tanácsa*

bordereau*→diplomáciai futár*

Bűnmegelőzési és Ellenőrzési Bizottság (Commission on Crime Prevention and Criminal Justice)

A ~ az *→ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának* egyik funkcionális bizottsága, melyet 1992-ben hoztak létre. 2006-ban az *→ENSZ Kábítószer és Bűnözés Hivatalának* kormányzó testületévé alakult át. Székhelye Bécs, több mint 150 országban tart fenn helyi irodát. A ~ 40 tagját az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács választja három évre az alábbi összetételben: 12 afrikai, 9 ázsiai, 8 latin-amerikai, 4 kelet-európai és 7 nyugat-európai képviselő. (EA)

CARICOM *→Karib-tengeri Közösség*

CBSS *→Balti-tengeri Államok Tanácsa*

CEI *→Közép-európai Kezdeményezés*

CIS *→Független Államok Közössége*

comitas gentium *→nemzetközi udvariasság*

CONGO *→Nem Kormányzati Szervezetek Konferenciája*

CTBTO *→Átfogó Atomcsend Szerződés Szervezete*

csatlakozás

A ~ a saját belső joga által felhatalmazott állami szerv (Országgyűlés, Kormány) általában jogszabályi vagy határozati formában megjelenő aktusa, amellyel a már hatályba lépett többoldalú *→nemzetközi szerződés* kötelező hatályát elismeri, vagy arra felhatalmazást ad. (CsT)

Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés Tanácsa (Pacific Economic Cooperation Council – PECC)

A ~ 1980-ban jött létre 23 ország kormányzati, üzleti és tudományos képviselőiből álló nem hivatalos bizottsági struktúra alapján. A tanács társult tagja a francia bizottság. Kormányzó szerve az évente ülésező Állandó Bizottság, melynek élén három évre választott társelnökök állnak. Nemzetközi Titkárságának székhelye Szingapúr. (EA)

demars (démarche – „lépés, eljárás, akció”)

Eredeti jelentésében a diplomáciai életben a diplomáciai képviselő valamilyen hivatalos lépését, eljárását jelenti a fogadó ország kormányánál. Tárgya a legkülönbözőbb üzenet, állásfoglalás lehet, amit az egyik →*állam* diplomáciai úton a másik állam tudomására kíván hozni. A gyakorlatban leginkább a figyelmeztetést, kifogásolást, óvást, tiltakozást szokták így nevezni. Formája szerint lehet írásbeli vagy szóbeli. A leggyakoribb a nagyköveti szintű demars, de sor kerülhet erre beosztott diplomata szintjén vagy külön erre a célra kiutazó képviselő, utazó nagykövet (→*többes akkreditáció*) révén is. Amennyiben több államnak van közös vagy hasonló vitás ügye egy állammal, sor kerülhet együttes vagy kollektív demarsra is a fogadó állam kormányánál. (HI)

demilitarizált övezet

Olyan területet jelöl, amelyben →*nemzetközi szerződés* vagy fegyverszüneti megállapodás szerint tilos katonai létesítményeket fenntartani és csapatokat állomásoztatni. A ~ek rendszerint két vagy több katonai hatalom vagy szövetség között húzódnak. (Ilyen pl. az Észak-Korea és Dél-Korea között fekvő ~.) (BB)

Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (Association of Southeast Asian Nations – ASEAN)

A ~ 1967-ben Bangkokban jött létre öt alapító taggal. Ma 10 tagja van (Brunei, Fülöp-szigetek, Indonézia, Kam-

bodzsa, Laosz, Malajzia, Mianmar, Szingapúr, Thaiföld, Vietnám), továbbá két megfigyelő tagja (Pápua-Új-Guinea és Kelet-Timor). Alapokmányát 2007-ben fogadták el. Csúcsértekezleteit évente kétszer tartja, miniszteri értekezleteket évente szerveznek. A Szövetség elnöke évenként változik ábécé-sorrendben. A Főtitkárt a Csúcsértekezlet öt évre nevezi ki ugyancsak ábécé-sorrendben. A ~ intézményes kapcsolatokat épített ki Kínával, Japánnal, Dél-Koreával, Indiával, Ausztráliával, Új-Zélanddal és Oroszországgal. A ~nek székhelye Dzsakarta. (EA)

diplomáciai és konzuli kapcsolatok viszonya

A diplomáciai és konzuli kapcsolatok viszonyáról a →*Bécsi Diplomáciai Szerződés (a diplomáciai kapcsolatokról szóló 1961. évi bécsi szerződés)* és a →*Bécsi Konzuli Egyezmény (a konzuli kapcsolatokról szóló 1963. évi bécsi egyezmény)* is tartalmaz rendelkezéseket. Ezek alapján a →*diplomáciai kapcsolatok felvétele* ellenkező utalás hiányában magában foglalja a konzuli kapcsolatok felvételét is, illetve a diplomáciai kapcsolatok megszakadása nem vonja maga után ipso facto a konzuli kapcsolatok megszakadását. A →*diplomáciai képviselő feladatairól* szóló rendelkezés hivatkozik arra, hogy a felsorolás nem érinti azt a lehetőséget, hogy a diplomáciai képviselő konzuli tevékenységet folytasson. Ezt erősíti meg a Bécsi Konzuli Egyezmény, s egyben részletes szabályokat is megállapít. Garanciális szabály, hogy a diplomáciai képviselőnek konzuli felada-

tokat ellátó tagjai élvezik a diplomáciai kapcsolatokra vonatkozó szabályok szerinti kiváltságokat és mentességeket. Ugyanez fordítva is igaz. Olyan →államban, ahol a küldő államnak nem működik diplomáciai képvisellete, és harmadik állam diplomáciai képvisellete révén sincs képviselve, a fogadó államban működő →konzuli tisztviselő a fogadó állam beleegyezésével megbízható diplomáciai feladatok végzésével. Az ilyen feladatok végzése a konzuli tisztviselő esetén minőségét nem érinti, és nem jogosítja diplomáciai kiváltságokra és mentességekre. (HI)

diplomáciai futár

A fogadó állam a ~t tevékenységének gyakorlása során védelemben részesíti. A ~ személye sérthetetlen, és ellene a letartóztatás vagy visszatartás semmiféle formája sem alkalmazható. A ~t olyan hivatalos okmánnyal kell ellátni (futárigazolvány), amely futári minőségét és a diplomáciai poggyászt alkotó csomagok számát feltünteti (bordereau). A küldő állam vagy a képviselőlet eseti (ad hoc) ~t is kijelölhet. Ilyen esetben a mentességek megszűnnek, mihelyt az eseti futár a rábízott diplomáciai poggyászt a címzettnek átadta. A diplomáciai poggyászt rá lehet bízni olyan kereskedelmi repülőgép parancsnokára, amelynek valamely belépésre kijelölt repülőtéren kell leszállnia. A parancsnokot futárigazolvánnyal és a diplomáciai poggyászt alkotó csomagok számát feltüntető hivatalos okmánnyal (bordereau) kell ellátni, őt azonban nem lehet ~nak tekinteni. (→diplomáciai futárposta) (HI)

diplomáciai jegyzék

A hivatalos diplomáciai érintkezés leggyakoribb írásbeli formája. Tartalma szerint a diplomáciai tevékenység bármely tárgyára vonatkozhat. Egyszerű üzenetektől, hivatalos eljárások rutinszerű lépéseitől kiemelkedő jelentőségű →nemzetközi szerződések megkötéséig terjedhet a használata. A ~nek történelmileg két formája alakult ki: a szóbeli jegyzék (note verbale) és a személyes jegyzék. A „szóbeli” jegyzék elnevezése ellenére mindig írásban készül. Harmadik személyben fogalmazták meg, és nem írják alá, hanem az arra illetékes személy csak a szignójával látja el a képviselőlet körbélyegzője mellett. A szóbeli jegyzék udvariassági bevezetőből, érdemi részből és udvariassági záradékból áll. A szóbeli jegyzékek formai jegyeit viselik a közös jegyzékek és a körjegyzékek is. A külügyminisztérium gyakran egyszerre küld azonos tartalmú körjegyzéket (note circulaire) közös érdekű ügyekben a fogadó országban működő valamennyi külképviseletnek. Hasonlóképpen az egyes külképviseletek is küldenek időnként körjegyzéket az összes külképviseletnek és a fogadó ország külügyminisztériumának (leginkább technikai ügyekben, például az elérhetőségek megváltozása esetén). Azonos érdekeltségű →államok közös ügyekben fordulhatnak együttes jegyzékkel (note collective) is a fogadó államhoz. Gyakoribb eset azonban, hogy egyidejűleg, azonos tartalmú jegyzékek (note identique) küldésével demonstrálják egyetértésüket. A személyes jegyzéket levél formájában szövegezik, ugyanúgy

tartalmaz udvariassági bevezetést és záradékot, és az államok közötti kapcsolatok magas rangú szereplői intézik egymáshoz, ennek megfelelően tartalma általában politikailag hangsúlyosabb, mint a $\rightarrow$ szóbeli jegyzéké. (HI)

diplomáciai jog

A $\rightarrow$ nemzetközi jog alanyai, mindenképp az $\rightarrow$ államok közötti intézményes kapcsolatokat szabályozó joganyag a $\rightarrow$ nemzetközi jog legősibb részének tekinthető. A $\sim$ legfontosabb forrása a $\rightarrow$ Bécsi Diplomáciai Szerződés és a $\rightarrow$ Bécsi Konzuli Egyezmény. Külön egyezmény foglalkozik az ad hoc diplomáciai kapcsolatokkal és a nemzetközi szervezetekhez akkreditált állandó képviselőkkel. Egy sor nemzetközi szervezet esetében külön egyezmény szabályozza jogállásán túl a szervezetet és személyzetét megillető kiváltságokat és mentességeket. A sokoldalú nemzetközi szerződéseken túl az államok kétoldalú szerződésekben szabályozzák a konzuli kapcsolataikat. A széleskörű szerződésesháló mellett a $\sim$ -ban megmaradt a $\rightarrow$ nemzetközi szokásjog jelentősége, amit a két bécsi egyezmény preambuluma is megerősített. Nem elhanyagolható a $\rightarrow$ nemzetközi udvariasság (comity) és az államok gyakorlatának szerepe sem. (HI)

diplomáciai kapcsolatok felvétele

A $\rightarrow$ Bécsi Diplomáciai Szerződés szerint az $\rightarrow$ államok között a $\sim$ kölcsönös megegyezéssel történik. Az egyezmény nem határozza meg a diplomáciai kapcsolatok fogalmát, sem a diplomáciai kapcsolatok létesítésére való jogosult-

ságot (ius legationis). Diplomáciai kapcsolatok létesítésére egymást kölcsönösen elismerő államok között kerülhet sor, gyakran az elismeréssel együtt. A $\sim$ az állam hallgatolagos elismerésének egyik formája. Az $\rightarrow$ államelismerés ugyanakkor nem jelenti egyben a $\sim$ -t is. Magyarország 193 állammal áll diplomáciai kapcsolatban. Egymást kölcsönösen elismerő államok esetében a $\sim$ -nek visszautasítása különösen barátságtalan lépést jelent. A megegyezés nincs formához kötve, az államok általában közös nyilatkozatban fejezik ki a $\sim$ -re irányuló szándékukat. A $\sim$ -ről szóló megegyezés során a felek megállapodnak a diplomáciai kapcsolatok szintjéről, ami lehet nagyköveti, követi vagy állandó ügyvivői. A modern diplomáciában a nagyköveti szintű diplomáciai kapcsolatok a legelterjedtebbek. Magyarországnak csak nagyköveti szintű diplomáciai kapcsolatai vannak. A $\sim$ a követségi jog ($\rightarrow$ aktív és passzív követségi jog /ius legationis/) része, és mint olyan az államfő, Magyarországon az Alaptörvény értelmében a köztársasági elnök hatáskörébe tartozik. A köztársasági elnök határozatát a Kormány döntése alapján a külpolitikáért felelős miniszter előterjesztésére hozza meg. (HI)

diplomáciai képviselő feladatai

A $\rightarrow$ Bécsi Diplomáciai Szerződés alapján a diplomáciai képviselő a) képviseli a küldő $\rightarrow$ államot a fogadó államban (representatio). b) védelmezi a fogadó államban a küldő állam, valamint a küldő állam polgárainak érdekeit a $\rightarrow$ nemzetközi jog által megenge-

dett keretekben (protectio), c) tárgyal a fogadó állam kormányával (negotiatio). d) tájékozik minden megengedett módon a fogadó államban levő viszonyokról és fejleményekről, és ezekről jelentést tesz a küldő állam kormányának (informatio), e) előmozdítja a baráti kapcsolatokat a küldő és a fogadó állam között, és fejleszti a gazdasági, kulturális és tudományos kapcsolatokat (promotio). (HI)

diplomáciai képviselet kapcsolattartása

A *→Bécsi Diplomáciai Szerződés* általános jelleggel meghatározza, hogy a fogadó *→állam* megengedi és védelemben részesíti a diplomáciai képviselet szabad érintkezését minden hivatalos ügyben. Részletszabályokat a küldő állam kormányával és képviseleteivel, valamint a fogadó állam hatóságaival való kapcsolattartásra vonatkozóan állapít meg. A küldő állam kormányával, valamint bárhol levő más képviseleteivel és konzulátusaival való érintkezése során a képviselet az érintkezés minden megfelelő módját használhatja, ide értve a *→diplomáciai futárokat* és a rejtjeles vagy számjeles üzeneteket is. Rádió-adóállomást azonban a képviselet csak a fogadó állam hozzájárulásával állíthat fel és használhat. A képviselet hivatalos levelezése sérthetetlen. Hivatalos levelezésen kell érteni a képviselettel és annak tevékenységével kapcsolatos minden levelezést, akár hagyományosan papíralapon, akár elektronikus úton történik. A diplomáciai poggyászt nem szabad sem felnyitni, sem visszatartani. A diplomáciai poggyászt alkotó csoma-

gokat a jellegükre utaló látható külső jellel kell ellátni, azok csak diplomáciai okmányokat, vagy hivatalos használatra szolgáló tárgyakat tartalmazhatnak. Elméletileg sérti a Bécsi Diplomáciai Szerződés rendelkezéseit, de a terrorfenyegetettségre hivatkozással – és nem utolsó sorban a légitársaságok nyomására – egyre több államban a diplomáciai poggyászt elektronikus átvilágításnak vetik alá. A diplomáciai képviselet a fogadó állammal minden hivatalos ügyet, amellyel a küldő állam a képviseletet megbízta, a fogadó állam külügyminisztériumával vagy a közös megállapodással kijelölt más minisztériummal, vagy annak útján intézi. A diplomáciai képviselet vagy a konzuli feladatokkal megbízott munkatársa *→konzuli feladatai* ellátása során a fogadó állam helyi hatóságaihoz fordulhat. A diplomáciai képviseletnek a küldő állam honosaival való kapcsolattartását alapvetően a *→Bécsi Konzuli Egyezmény* szabályozza. A *→konzuli tisztviselőknek* joguk van ahhoz, hogy a küldő állam honosaival szabadon érintkezzenek, és őket felkeressék. A küldő állam honosainak ugyanígy joguk van ahhoz, hogy a konzuli tisztviselőkkel érintkezzenek, és őket felkeressék. A konzuli tisztviselőknek joguk van ahhoz, hogy a küldő állam le tartóztatott, bebörtönzött, előzetes le tartóztatásba helyezett vagy bármely más módon feltartóztatott honosát felkeressék, vele személyesen beszéljenek, illetve levelezzenek és ellássák jogi képviseletét. A *→nemzetközi jog* nem szabályozza a diplomáciai képviselet és a fogadó állam honosainak kapcsol-

lattartását, azt a fogadó állam jogszabályai és gyakorlata alakítja. Demokratikus államok általában biztosítják a kapcsolattartás szabadságát, nem demokratikus fogadó államok különböző módon korlátozzák, vagy egyenesen tiltják azt. (HI)

diplomáciai képviselet kiváltságai és mentességei

A képviseletnek és vezetőjének joga van arra, hogy kitűzze a küldő →*állam* lobogóját és címerét a képviselet helyiségeire – ide értve a →*képviselet-vezető* lakását is –, valamint a képviselet vezetőjének közlekedési eszközére. A fogadó állam köteles megkönnyíteni – jogszabályai keretében – a küldő államnak a képviselet és személyzetének tagjai részére szükséges helyiségek megszerzését a területén, vagy segítségére lenni a képviselet más módon való elhelyezésében. A küldő állam és a képviselet vezetője a képviselet helyiségeit illetően – akár tulajdonjog, akár bérlet alapján bírják azokat – mentesek minden országos, regionális vagy községi adó és illeték fizetése alól, a szolgáltatások fejében járó díjakat ide nem értve. Az adómentesség nem vonatkozik azokra az adókra és illetékekre, amelyeket a fogadó állam jogszabályai szerint a küldő állammal vagy a képviselet vezetőjével szerződő személynek kell fizetnie. A képviselet által hivatalos ténykedésért beszedett díj és költség adó- és illetékmentes. A fogadó állam az általa hozott törvények és rendeletek szerint engedélyezi a behozatalt, és biztosít mentességet minden vám és adó, valamint a kapcsolatos

közterhek tekintetében, ide nem értve a raktározási, fuvar- és hasonló szolgáltatások díját a képviselet hivatalos használatára szolgáló tárgyakra. (HI)

diplomáciai képviselet létesítése és megszűnése

Az állandó diplomáciai képviseletek létesítése kölcsönös megegyezéssel történik. Diplomáciai kapcsolatok fennállása esetén a képviselet nyitására irányuló szándékot a fogadó →*állam* csak alapos indokkal tagadhatja meg. Ilyennek minősülhet, ha például a küldő állam nem a fogadó állam fővárosában szándékozik képviseletet létesíteni. A diplomáciai képviselet létesítése nincs →*viszonosság*hoz kötve, azt a küldő állam külpolitikai stratégiája, anyagi lehetőségei stb. befolyásolhatják. A kezdeményezés elutasítása a viszonosság hiányára való hivatkozással súlyosan barátságtalan lépésnek minősül. Ha a két állam között a diplomáciai kapcsolatok megszakadnak, vagy felfüggesztésre kerülnek, vagy a →*diplomáciai képviselet személyzetét* véglegesen vagy időlegesen visszahívják, a fogadó állam köteles – még fegyveres összeütközés esetén is – tiszteletben tartani és megvédeni a képviselet helyiségeit, annak vagyontárgyaival és irattárával együtt. A küldő állam a képviselet helyiségei, az ott levő vagyontárgyak, valamint az irattár őrzésével megbízhat a fogadó állam részéről elfogadható harmadik államot, illetve a küldő állam a saját, valamint állampolgárai érdekeinek védelmét a fogadó állam számára is elfogadható harmadik államra bízhatja. A küldő állam a fogadó állam

előzetes beleegyezésével és a fogadó államban nem képviselt harmadik állam felkérésére elláthatja harmadik állam és állampolgárai érdekeinek időleges védelmét. Magyarország a szíriai polgárháború kezdeti szakaszában ilyen védőhatalmi feladatokat látott el az Amerikai Egyesült Államok és Ausztrália felkérésére. (HI)

diplomáciai képviselet sérthetlensége

A diplomáciai képviselet helyiségei sérthetetlenek. A fogadó állam hatósági közegei a diplomáciai képviselet helyiségébe nem léphetnek be, kivéve ha ahhoz a képviselet vezetője hozzájárult. A fogadó *→államnak* különös kötelessége, hogy minden megfelelő intézkedéssel megvédje a képviselet helyiségeit bármely behatolás vagy kártétel ellen, és megakadályozza a képviselet nyugalmanak megzavarását vagy méltóságának megsértését. A diplomáciai képviselet irattárai és okmányai mindenkor, és bárhol is vannak elhelyezve, sérthetetlenek. A diplomáciai képviselet helyiségei, azok berendezése és az ott levő egyéb vagyontárgyak, valamint a képviselet közlekedési eszközei mentesek a kutatás, igénybevétel, foglalás vagy végrehajtás alól. A vagyontárgyakra vonatkozó *→sérthetlenség* vonatkozik a képviselet bankszámlájára is. (HI)

diplomáciai képviselet vezetőinek rangsora

A ~ évszázadokon keresztül diplomáciai kapcsolatok konfliktusokkal terhelt kérdése volt. A rangsor az uralkodó házak közötti bonyolult és vitatott

pápai szertartásrendet vette alapul. A konfliktus nem ritkán összetűzésekhez vezetett. 1661-ben Londonban például a spanyol és a francia nagykövet kísérete között halálos áldozattal járó utcai harcra került sor. A rangsorolást a *→Bécsi Szabályzat* az anciennitás elve alapján rendezte: a képviseltek vezetőit az egyes osztályokon belül a rangsorelsőbbség annak a napnak és órának megfelelően illeti meg, amikor működésüket megkezdték. A képviselet vezetője *→megbízólevelének* (lettre de créance, credentials) a rangosztályt meg nem változtató módosítása a rangsorelsőbbségre nem hat ki. A fenti szabályozás nem érintette a fogadó *→államban* a Vatikán képviselőjének rangsorelsőbbége tekintetében elfogadott gyakorlatot. A *→Bécsi Diplomáciai Szerződés* megerősítette azt a garanciális szabályt is, hogy a képviseletek vezetőinek fogadására vonatkozó eljárásnak minden egyes államban mindegyik osztály tekintetében egyöntetűnek kell lennie. A diplomáciai képviselet tagjainak rangsorát a *→képviseletvezető* közli a külügyminisztériummal. (*→diplomáciai testület rangsora*) (HI)

diplomáciai képviselő joghatóság alóli mentessége

A ~ eljárási akadály, a fogadó *→állam* a mentességet élvező személy jogsértése esetén nem érvényesítheti főhatalmát, nem kényszerítheti ki a jogszabálykövető magatartást. A diplomáciai képviselő mentes a fogadó állam büntető joghatósága alól. A diplomáciai képviselő a fogadó állam polgári és államigazgatási joghatósága alól is

mentes, kivéve (1) a fogadó állam területén fekvő, magántulajdonban álló ingatlanra vonatkozó dologi jogi pert, hacsak a diplomáciai képviselő az ingatlant nem a küldő állam javára, a képviselő céljára tartja birtokában, (2) az olyan hagyatéki eljárással kapcsolatos pert, amelyben a diplomáciai képviselő magánszemélyként mint végrendeleti végrehajtó, hagyatéki gondnok, örökös vagy hagyományos, és nem a küldő állam képviselőjeként szerepel, (3) az olyan pert, amely a diplomáciai képviselő által a fogadó államban, hivatalos tevékenysége körén kívül folytatott bármilyen szabadfoglalkozással vagy kereskedelmi tevékenységgel kapcsolatos. A diplomáciai képviselővel szemben semmiféle végrehajtási intézkedést nem lehet tenni, kivéve a polgári joghatóság alóli mentesség alá nem tartozó eseteket, de ezt is csak akkor, ha a végrehajtás személye és lakása sérthetlenségének csorbítása nélkül foganatosítható. A diplomáciai képviselő nem köteles tanúvallomást tenni. A ~ nem jelenti azt, hogy a fogadó állam jogszabályai rá nem vonatkoznak, ezt a *→ Bécsi Diplomáciai Szerződés* is megerősíti. A ~ nem jelent büntetlenséget sem, hiszen a mentesség a fogadó állam joghatóságától nem vonja ki a diplomáciai képviselőt a küldő állam joghatósága alól, illetve bizonyos esetekben a fogadó állam joghatósága a diplomáciai képviselő távozása után feléled. Mi több, a küldő állam lemondhat a ~éről. A lemondásnak mindig kifejezettnek – azaz egy adott ügyre vonatkozóan – kell lennie. Ha a diplomáciai képviselő eljá-

rást indít, akkor nem hivatkozhat többé a ~re az alapheressettel közvetlenül összefüggő viszontkereset tekintetében. A polgári és államigazgatási joghatóság alóli mentességről való lemondást nem lehet úgy tekinteni, hogy az magában foglalja az ítélet végrehajtása alóli mentességről való lemondást is, ehhez külön lemondás szükséges. (HI)

diplomáciai képviselő kiváltságai és mentességei

A diplomáciai képviselő a küldő *→ állam*nak teljesített szolgálatai tekintetében mentes a fogadó államban esetleg hatályban levő társadalombiztosítási szabályok alól. A diplomáciai képviselő mentes minden személyes vagy tárgyi, országos, regionális vagy közösségi adó és illeték alól, kivéve az áruk vagy szolgáltatások árába rendszerint belefoglalt közvetett adókat, a fogadó állam területén fekvő, magántulajdonban álló ingatlan után járó adókat és illetékeket. A fogadó állam köteles mentesíteni a diplomáciai képviselőt minden személyes szolgáltatás, a közmunka bármely formája és a katonai terhek – mint a katonai igénybevételek, beszoállítás és beszállásolás – alól. A fogadó állam az általa hozott törvények és rendeletek szerint engedélyezi a behozatalt, és biztosít mentességet minden vám és adó, valamint a kapcsolatos közterhek tekintetében, ide nem értve a raktározási, fuvar és hasonló szolgáltatások díját olyan tárgyakra vonatkozólag, amelyek a diplomáciai képviselő vagy a vele közös háztartásban élő családtagok személyes használatára szolgálnak, ide értve

a berendezkedéshez szükséges tárgyakat. A diplomáciai képviselő személyi poggyásza mentes a vámvizsgálat alól, kivéve ha komoly ok áll fenn annak feltételezésére, hogy a poggyász olyan tárgyakat tartalmaz, amelyekre nem terjednek ki a fenti mentességek, vagy amelyeknek behozatala vagy kivitele a fogadó állam jogszabályai szerint tilos, vagy annak vesztegzárra vonatkozó rendelkezései alá esik. Az ilyen vizsgálatot csak a diplomáciai képviselő vagy igazolt képviselője jelenlétében lehet lefolytatni. (HI)

diplomáciai képviselők sérthetlensége

A követ „szentsége” az $\rightarrow$ államok közötti kapcsolatok legősibb, sarkalatos eleme. Egyesek a sérthetlenségből vezetnek le $\rightarrow$ a diplomáciai képviselő kiváltságait és mentességeit is. A $\rightarrow$ Bécsi Diplomáciai Szerződés szerint a diplomáciai képviselő személye ellen a le tartóztatás vagy őrizetbe vétel semmiféle formája sem alkalmazható. A fogadó állam kötelezettsége, hogy illő tisztelettel bánjon vele, és minden megfelelő intézkedést tegyen a személye, szabadsága és méltósága bármely sérelmének megakadályozására. A sérthetlenség jogilag abszolút, azonban az államok gyakorlata bizonyos korlátokat alakított ki. Ilyen például, hogy a fogadó állam hatóságai bűncselekmény megakadályozása végett alkalmazhatnak kényszerintézkedést a diplomáciai képviselő személyével szemben. Egyre több állam nem tekinti a $\sim$ -ével ellentétesnek az alkoholteszt alkalmazását vagy a közlekedési baleset utáni vér- és vizeletvételt. A diplomá-

ciai képviselő magánlakását ugyanaz a sérthetlenség és védelem illeti meg, mint a képviselet helyiségeit. A diplomáciai képviselő iratai, levelezése és vagyona ugyancsak sérthetetlen. (HI)

diplomáciai konferencia

Több állam részvételével, hosszabb ideig zajló, jelentős kérdéseket megvitató vagy $\rightarrow$ nemzetközi szerződés létrehozására összehívott tanácskozás. A diplomáciai konferencia összehívásáról vagy nemzetközi szervezet valamely szerve (például az $\rightarrow$ ENSZ esetében a $\rightarrow$ ENSZ Közgyűlés) dönt saját eljárási szabályai szerint, vagy az érintett $\rightarrow$ állam(ok) határoznak a $\sim$ megrendezéséről és a döntenek az arra meghívottak köréről. A $\sim$ eredményeit általában záróokmányban foglalják össze, mely tartalmazza a résztvevők felsorolását, és röviden összefoglalja a konferencia lefolyását, továbbá az elfogadott határozatokat, ajánlásokat és egyéb nyilatkozatokat. Ha a konferencia célja nemzetközi szerződés létrehozása volt, a záróokmány tartalmazza a szerződés hiteles szövegét és az aláírására vonatkozó rendelkezéseket. (CsT)

diplomáciai menedékjog (asylum)

A $\rightarrow$ diplomáciai képviselet sérthetlenségéhez kapcsolódik a $\sim$, az „asylum” intézménye. A $\sim$ a szó szoros értelmében csak Latin-Amerikában létezik, az ottani regionális $\rightarrow$ nemzetközi szokásjog elemeként. A nemzetközi közösség nem ismeri el ennek az intézménynek a létét abban az értelemben, hogy a diplomáciai képviseletre való bejutással kikerülhetne valaki a fogadó $\rightarrow$ ál-

lam területi főhatalma alól és menedékjogi státuszt élvezve joga lenne elhagyni az ország területét. (HI)

diplomáciai védelem

Megnevezése ellenére a ~ nem a →*diplomáciai jog* része, még úgy sem, hogy a →*Bécsi Diplomáciai Szerződés* a →*diplomáciai képviselő feladatai* között említi a küldő →*állam* honosai érdekeinek védelmét. A ~ a →*nemzetközi jogi felelősség* fogalomkörébe tartozik. A ~ nyújtása saját állampolgárnak egy másik állam által jogsértő cselekedettel okozott sérelemért az állam saját jogán foganatosított diplomáciai lépéséből vagy a nemzetközi felelősség érvényesítése más eszközének alkalmazásából áll. Ezt az alapelvet a →*Nemzetközi Bíróság* dolgozta ki. A ~ saját állampolgárnak csak akkor nyújtható, ha az →*állampolgárság* a jogsérelem idején és a ~ nyújtásakor egyaránt fennáll. További feltétel, hogy a védelemben részesülő állampolgár a helyi jogorvoslati lehetőségeket kimerítette. (HI)

doyen

A fogadó országban működő képviselvezetők, szélesebb értelemben a diplomáciai képviselők alkotják a →*diplomáciai testületet*. E testület feje a ~. A ~ a fogadó →*államban* rezideáló nagykövetek közül a rangelső, azaz aki a legrégebben nyújtotta át →*megbízólevélét*. Azokban az államokban, amelyek konkordátumot kötöttek a Vatikánnal, a mindenkori pápai nuncius a ~. A ~ képviseli a diplomáciai testületet különböző protokolláris eseményeken, beszédet, pohárköszöntőt mond a

diplomáciai testület nevében, tárgyal a fogadó állam külügyminisztériumával a diplomáciai testület egészét érintő kérdésekben stb. Önálló jogosítványai azonban nincsenek. (→*doyenne*) (HI)

Duna Bizottság (Danube Commission)

A ~ az 1856-ban létesült elődszervezetét követően 1948-ban jött létre. Jelenleg 11 tagja (Ausztria, Bulgária, Horvátország, Magyarország, Moldova, Németország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Oroszország, Ukrajna) valamint 10 megfigyelő tagja van. Évente kétszer ülésezik, Elnökét három évre választják. Székhelye Budapest. (EA)

ECA →Afrikai Gazdasági Bizottság

ECOSOC →ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács

ECOWAS →Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége

Egészségügyi Világszervezet (World Health Organisation – WHO)

Az ~ az →*Egyesült Nemzetek Szervezetének* egyik szakosított szervezete. 1948-ban jött létre, székhelye Genf. Valamennyi ENSZ-tagállam tagja a ~nek. Alapdokumentuma az Alkotmány. Az ~ Közgyűlése évente tart ülést, amelyen öt évre választanak Főigazgatót. A Közgyűlés választja három évre a Végrehajtó Testület 34 tagját is. Az ~ 147 államban vagy entitásban tart fenn hivatalokat. Emellett regionális igazgató vezetésével regionális irodákat működtet Afrikában (Brazzaville), Európában (Koppenhága), Dél-

kelet-Ázsiában (Delhi), a keleti-földközi-tengeri térségben (Kairó), a nyugat-csendes-óceáni térségben (Manila) és Amerikában (Washington). (EA)

egyéni vagy kollektív védelem

Az *→Egyesült Nemzetek Szervezete* Alapokmányának az *→ENSZ Biztonsági Tanácsával* foglalkozó VII. fejezetében az 51. cikk tárgyalja az ~ kérdését. Leszögezi az ENSZ tagállamainak természetes jogát, hogy ellenük irányuló fegyveres támadás esetén ~et gyakoroljanak. Ekkor az érintett tagállamnak az általa foganatosított rendszabályokat azonnal a Biztonsági Tanács tudomására kell hoznia. Az ~ joga addig tart, amíg a Biztonsági Tanács a szükséges rendszabályokat meg nem teszi. Az Alapokmány létrehozása óta eltelt idő és különösen az elmúlt évtizedek szemléletesen megmutatták, hogy a dokumentumban szereplő, akkoriiban nyilván katonákkal, szárazföldi, légi és tengeri harci eszközökkel végrehajtandó „fegyveres támadás” fogalmát messze túlhaladta az idő. Már az is kérdéseket vetett fel, hogy egy előkészületben lévő ilyen támadás megtörténtét ki kell-e várni, vagy elhárító preventív fellépést lehet-e alkalmazni. A jogi tanulmányozások ellenére sem született azonban az ilyen esetekre válasz. Manapság – a nemzetközi terrorizmus megjelenésével és a technológiai fejlődés következtében – a klasszikus katonai műveletek mellett a „magányos farkasok” és a kibernetikai akciók is támadást jelenthetnek egy *→állam* ellen, súlyos biztonsági kihívásokat képezhetnek, megbéníthatnak lét-

fontosságú kommunikációs, közlekedési és gazdasági központokat. Ezért nyilvánvaló, hogy az Alapokmány módosítására a dokumentumban kilátásba helyezett jövőbeni általános értekezleten határozni kell arról is, hogy az ~ gyakorlásának joga – túllépve a jelenleg érvényben lévő elavult meghatározáson – milyen, a mai időknek megfelelő újabb kritériumokhoz köthető. (EA)

Egyesült Nemzetek Szervezete – ENSZ (United Nations – UN, Nations Unies)

Az ~ a *→Nemzetek Szövetsége* utódjaként jött létre 1945-ben. Első éveiben Londonban működött, majd 1952-től székhelye New York lett. Alapdokumentuma az Alapokmány (Charter), mely felvázolja az ~nek struktúráját, feladatait és hatásköreit. Fő szervei az *→ENSZ Közgyűlés*, az *→ENSZ Biztonsági Tanácsa*, az *→(ENSZ) Gazdasági Szociális Tanács*, az *→(ENSZ) Gyámsági Tanács*, a *→Nemzetközi Bíróság* és a *→Titkárság*. Megalakulásakor 41 tagállama volt, jelenleg 193 *→állam* képviselheti magát az ~ben. A legutóbbi tagfelvétel Dél-Szudán volt 2012-ben. Jelenleg az ~nek 53 afrikai, 53 ázsiai-csendes-óceáni, 33 latin-amerikai és karibi, 27 nyugat-európai és más ország (ez utóbbi megfogalmazás Ausztráliát, Új-Zélandot, Kanadát és az Amerikai Egyesült Államokat jelenti) és 23 kelet-európai tagja van. A csendes-óceáni szigetvilág államainak javaslatára az ázsiai csoport korábbi elnevezését 2011-ben ázsiai-csendes-óceánira változtatták. A földrajzi csoportokra

és azok összetételére az Alapokmány nem tartalmaz utalást. Az ~nek tagja lehet minden békeszerető állam, amely vállalja és teljesíti az Alapokmányban foglalt kötelezettségeket. Az ~be való felvételi kérelemmel a Biztonsági Tanács foglalkozik, és pozitív javaslata alapján a Közgyűlés a jelenlévő és szavazó tagállamok 2/3-ával dönt a felvételeiről. Tagállamok kilépéséről az Alapokmány nem tesz említést, kizárásról viszont igen. Ha egy tagállam következetesen megsérti az Alapokmányban foglalt elveket, a Közgyűlés a Biztonsági Tanács javaslatára az ~ből kizárhatja. A tagállamoknak az ~ rendszer költségvetéséhez történő befizetéseit háromévente, az adott állam összemzeti jövedelme alapján állapítják meg. Az Alapokmány értelmében ha egy tagállam hátraleka eléri két éves esedékes hozzájárulásának összegét, elveszíti közgyűlési szavazati jogát. Ez alól kivételt képez, ha a fizetés elmulasztása az adott állam akaratán kívüli körülményeknek tulajdonítható. Külön költségvetés határozza meg az ~ által felállított nemzetközi bíróságok, továbbá az ~ békefenntartó tevékenységének működését. E költségvetési befizetések mellett egyes tagállamok konkrét célú önkéntes hozzájárulásokat is tesznek. Már az 1945-ben elfogadott Alapokmány kapcsán is felmerült a dokumentum módosításának lehetősége. Eszerint ilyen módosítás akkor lép hatályba, ha az e célból összehívott Általános Értekezleten azt a Közgyűlés tagállamainak 2/3-a elfogadja, és a tagállamok 2/3-a – beleértve a Biztonsági Tanács állandó tagjait – ratifikál-

ja. Ilyen értekezletre eddig nem került sor, de az ~ tagállamai létszámának növekedése következtében egyes szerveinek létszáma megváltozott, s emiatt az Alapokmánynak a Biztonsági Tanács nem állandó tagjai és a Gazdasági és Szociális Tanács tagjai létszámára vonatkozó rendelkezései 1965-ben, illetve 1973-ban módosultak. (EA)

Egyetemes Postaegyesület (Universal Postal Union – UPU)

Az ~ 1874-ben jött létre, a második legrégebbi nemzetközi szervezet. Székhelye Bern. 1948-tól az *→Egyesült Nemzetek Szervezetének* szakosított szervezete, jelenleg 192 taggal. Alapdokumentuma az Alkotmány, fő fóruma a négyévente összehívott Kongresszus. A szervezet élén főigazgató áll. (EA)

El Nem Kötelezettek Mozgalma (Non-Aligned Movement – NAM)

Az ~ 1956-ban jött létre. Fő ideológiai alapelve a keleti és a nyugati bloktól való egyenlő távolságtartás és a nagyhatalmi katonai szövetségekben való részvétel elutasítása volt. A tagsági kritériumokat az 1955-ben elfogadott bandungi tíz alapelv fogalmazta meg. Jelenleg 120 tagja van, Európában a Belarusz Köztársaság 1998-ban, Azerbajdzsán 2011-ben lépett be az ~ba. Megfigyelői minőségben jelen van Örményország, Bosznia és Hercegovina, Macedónia, Montenegró és Szerbia. Az ~ az állam- és kormányfőket tömörítő csúcstalálkozóit 3-5 évente tartja. Az elnöki tisztet a csúcstalálkozóznak helyet adó ország vezetője tölti be. A tagállamok külügyminiszterei három-

évenként tartanak üléseket. Az ~nak működését főtitkárok irányítják, állandó titkársággal nem rendelkezik. (EA)

Élelmezési Világprogram (World Food Programme – WFP)

Az ~, mely a világ legnagyobb humanitárius programja, 1961-ben alakult meg Rómában. 80 országban tart fenn irodákat. 36 tagú Végrehajtó Bizottsága évente háromszor ülésezik. Igazgatóját az ENSZ főtitkára és az *→Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezet* igazgatója 5 évre nevezi ki. Az ~ költségvetését önkéntes felajánlások biztosítják. (EA)

Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezet (Food and Agriculture Organisation – FAO)

Az ~ 1945-ben jött létre mint az *→Egyesült Nemzetek Szervezetének* szakosított szervezete. 1951-től székhelye Róma. Jelenleg 194 tagja van. Vezető szerve a 49 tagú Tanács. Az ~ élén főigazgató áll. (EA)

Emberi Jogok Afrikai Bírósága (African Court of Human Rights)

1998-ban fogadták el az ~ról szóló Jegyzőkönyvet. A ~nak fő feladata, hogy kiegészítse az Ember és Népek Jogai Afrikai Bizottságának munkáját, amelyhez elsődlegesen *→államok* fordulhatnak panasszal. A ~nak fő jellegzetessége tehát, hogy – eltérően az európai és amerikai bíróságoktól – nem a részes államok által elkövetett emberi jogi jogsértéseket vizsgálja ki, magán-személyek kezdeményezésére. Az ~ tizenegy bíróból áll, akiket az Afrikai

Unió választ a tagállamok jelöltjei közül. (BB)

Emberi Jogok Arab Bizottsága (Arab Commission for Human Rights)

Az Iszlám Konferencia (*→Iszlám Együttműködés Szervezete*) 1990-ben bocsátotta ki az Emberi Jogok Iszlám Nyilatkozatát, az *→Arab Liga* pedig 1994-ben fogadta el az Emberi Jogok Arab Chartáját. Az e dokumentumokban megállapított szokásos emberi jogi katalógus büntetőjogi garanciái azonban csak az iszlám büntetőjog keretei között érvényesülhetnek. Arab szakértői bizottság segíti a Charta érvényesülését, azonban kontrollmechanizmusa egyelőre csak jelentések benyújtására épül, nincs sem egyéni, sem állami panaszjog. A 2004-es módosítás azonban megteremtette az alapját annak, hogy ha az államokban erre a politikai akarat megéri, kiegészítő jegyzőkönyvek elfogadásával hatásköröket telepíthessenek az ~ára. (BB)

emberi jogok átfogó rendszere

Az *→Egyesült Nemzetek Szervezete* nemzetközileg elfogadott jogok széles körét határozta meg, beleértve a polgári, politikai, kulturális, gazdasági és a szociális jogokat. Olyan mechanizmusokat is létrehozott, amelyek előmozdítják és védik ezeket a jogokat, és segítik az államokat kötelezettségeik végrehajtásában. A jogok rendszerének alapja az *→ENSZ Közgyűlése* által 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, továbbá az ENSZ égisze alatt kidolgozott, legátfogóbb emberi jogi egyezmények, mint

a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya. A későbbiekben az emberi jogi dokumentumok specializálódása indult el. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata volt az ihletője mintegy 80, az ENSZ-en belül elfogadott egyezménynek vagy nyilatkozatnak, amelyek emberi jogi kérdések széles körével foglalkoznak. Az ~ részének kell tekinteni a regionális emberi jogi védelmi rendszereket is. (BB)

Emberi Jogok Európai Bírósága (European Court of Human Rights)

Az *→Európa Tanács* keretében az emberi jogok védelmének európai rendszerét, így az ~t az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában aláírt egyezmény hozta létre. A ~t ugyanannyi bíró alkotja, ahány tagállama van az Európa Tanácsnak. A bírákat az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése választja meg kilenc évre, a tagállam kormánya által benyújtott listán szereplő három jelölt közül. A bírák újraválaszthatók. Az ~nak munkáját a közvetlen felügyelete alatt álló jegyzői iroda segíti. Az ~nak székhelye Strasbourg. (BB)

emlékeztető (aide-mémoire)

A diplomáciai érintkezés egyik írásos formája. Szorosabban kapcsolódik a tárgyalásokhoz, mint a *→memorandum*. Általában a szóbeli tárgyalások során adja át a *→képviselővezető* vagy a beosztott diplomata a fogadó ország külügyminisztériumában az általa el-

mondottak írásbeli, de formai kötöttségek nélküli rögzítése érdekében. A tárgyalópartnert mentesíti az alól, hogy lejegyezze az elhangzott számokat, adatokat. (HI)

ENSZ *→Egyesült Nemzetek Szervezete*

ENSZ Alapokmányának VI. és VII. fejezete szerinti konfliktuskezelés

Az *→Egyesült Nemzetek Szervezetének* Alapokmánya a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető viszályok megoldásának békés eszközeit a VI. fejezetben részletezi. Ezek közé tartozik a felek közötti tárgyalás, kivizsgálás, közvetítés, békéltetés, egyeztetés, bírósági eljárás. A VII. fejezet arról rendelkezik, hogy a béke veszélyeztetése, megszegése, támadó cselekmények fennforgása esetén az *→ENSZ Biztonsági Tanácsa* meghatározza, milyen – fegyveres erő felhasználása nélküli – rendszabályokra van szükség. Az Alapokmány ezek közé sorolja a gazdasági kapcsolatok, a vasúti, tengeri, légi, postai, távírói, rádió- és egyéb forgalom teljes vagy részleges felfüggesztését és a diplomáciai kapcsolatok megszakítását. Amennyiben a Biztonsági Tanács úgy ítéli meg, hogy ezek a rendszabályok elégtelenek bizonyulnak, úgy légi, tengeri és szárazföldi fegyveres erők által végrehajtandó műveleteket foganatosíthat. Az e fejezetekben említett intézkedésekről szóló határozatok meghozatalához az érdemi kérdésekkel kapcsolatos Biztonsági Tanácsai szavazási rend a mérvadó, mely szerint összesen kilenc, az öt állandó tag egybevágó szavazatára és legalább

négy nem állandó tag igenlő szavazatára van szükség. (EA)

ENSZ Állandó Képviseltek

Az *→Egyesült Nemzetek Szervezete* tagállamainak a szervezethez akkreditált diplomáciai képviselői nem „nagykövetség”, hanem ~ (Permanent Mission) néven működnek. A *→kétoldalú diplomácia* munkarendjétől eltérően tevékenységük jelentős részét nem a képviselő épületében, hanem a világszervezet működési helyszínein végzik. A nagykövetségi rangú Állandó Képviselő megbízólevelét New Yorkban az ENSZ főtitkárnak, az ENSZ-városokban az illetékes főigazgatóknak adja át. (EA)

ENSZ békefenntartás (United Nations Peacekeeping Operations – PKO)

Az *→Egyesült Nemzetek Szervezetében* békefenntartó műveletek indításáról az *→ENSZ Biztonsági Tanácsa* határoz az érdemi kérdésekben szükséges szavazási rend szerint. A világszervezet fennállása óta 71 ilyen műveletet hajtott végre, eddig több mint félmillió kéksisakos részvételével, ebből 55 véget ért, s jelenleg 16 akció van folyamatban. A világszervezetnek nincs állandó hadereje, e műveletekben a különböző ENSZ-tagállamok által felajánlott katonák vesznek részt. Jelenleg 125 000 békefenntartó van terepen. Az első békefenntartó műveletek 1948-ban kezdődtek a Közel-Keleten, majd 1949-ben Kasmírban, így az ENSZ 1945-ben elfogadott Alapokmányába még nem kerülhetett be a békefenntartás fogalma. Megjegyzendő, hogy

az Alapokmány VI. és VII. fejezetében foglalt, fegyveres erő alkalmazása nélküli, illetve katonai erő bevetésével végrehajtott műveletek nem azonosak a békefenntartási tevékenységgel, mert ez utóbbi az ENSZ-katonák (kéksisakosok) telepítését csak a konfliktusban érintett ország/országok kormányainak beleegyezésével engedélyezi. Mára az ~ egyre sokszínűbbé vált, annak olyan klasszikus formái mellett, mint a megfigyelés, a szétválasztás, a *→jőszolgálat és közvetítés (mediation)* és a *→fegyverzetellenőrzés*, tartalmazza a békekikényszerítést, a *→humanitárius segélynyújtás*, a békeépítés sokrétű feladatait is. Az egyre több helyszínen megjelenő ENSZ-akciók multifunkcionális missziók formáját öltötték, ahol katonák mellett rendőrök, választási megfigyelők, jogászok és egyéb szakértők is megjelentek. Az 1990-es évek jugoszláviai, ruandai és számos más afrikai konfliktusának ENSZ általi kezelése ugyanakkor rávilágított számos olyan hibára, amelyek hiányos békefenntartói mandátumokra, téves következtetésekre, mulasztásokra voltak visszavezethetők, és óriási méretű emberi áldozatokkal, súlyos pusztítások drámai következményeivel jártak. 1999-ben e felismerés vezette az ENSZ akkori főtitkárát annak megállapítására, hogy az emberi jogokkal kapcsolatos aggodalmak elsőbbséget élveznek a be nem avatkozás elvével szemben. 2000. évi jelentésében kifejtette, hogy az emberi jogok tiszteletben tartásának elve a korábbinál sokkal erőteljesebb fellépésre ad lehetőséget, s az *→állami főhatalom* (szuverenitás) és a bel-

ügyekbe való be nem avatkozás elvei nem szolgálhatnak ürügyként az ilyen fellépés megakadályozására. A vonatkozó események kivizsgálására 2000-ben létrehozott főtítkári szakértői csoport javaslatai szerint a békefenntartók ne csak önvédelemből használják fegyvereiket, hanem akkor is, ha a polgári lakosságot fenyegeti veszély. 2013-ban a Biztonsági Tanács első ízben fogadott el átfogó határozatot az ~ multidimenzionális jellegéről, mely egyértelműen túllép a fegyverszünet-ellenőrzés fogalmán. 2014-ben egy újabb főtítkári szakértői csoport vizsgálta meg az ~ helyzetét, hangsúlyozva, hogy ha a polgári lakosság azonnali veszélyben van, a békefenntartók kötelessége megvédeni őket a fegyveres támadásoktól. A szerteágazó békefenntartói tevékenység egyik újabb, a számos bonyolult helyzetet tovább nehezítő aspektusa, hogy a kéksisasok jelenléte már nemcsak államközi konfliktusok, hanem államokon belüli viszályok rendezésére irányul, ahol az ENSZ fegyvereseinek szembe kell nézniük szélsőséges fegyveres csoportok tevékenységével is. Az ENSZ Alapokmányának jövőbeni módosítása során szükségesnek mutatkozik a dokumentum szövegébe beilleszteni a világszervezet mára egyik legismertebb, leglátványosabb tevékenységéről, a békefenntartásról szóló új rendelkezéseket. (EA)

ENSZ Biztonsági Tanácsa (Security Council)

Az ~ az *→Egyesült Nemzetek Szervezetének* egyik fő szerve. Alapokmánya szerint a világszervezet tagjai a nem-

zetközi béke és biztonság fenntartásáért az elsődleges felelősséget a ~ ruházzák, és elismerik, hogy ennek során e testület az ő nevükben jár el, határozatait elfogadják és végrehajtják. Az ~nak tagjai üléseik során a tárgyalóasztalnál ábécésorrendben helyezkednek el. A testület munkájának irányítását, függetlenül állandó vagy nem állandó tagi státuszától, az ábécésorrendjében havonként változó soros elnökség látja el. Magyarország két ízben, 1968-69-ben és 1992-93-ban került a kelet-európai csoportból nem állandó tagként a ~ba. Az első alkalommal a hidegháború és a Varsói Szerződés csehszlovákiai bevonulása nyomtára a bélyegét tagságunkra, míg második beválasztásunk egybeesett a nagy geopolitikai változásokkal, a rendszerváltozással és a délszláv háborúval, melyben Magyarország a testület tagjai közül a legérintettebb volt. (EA)

ENSZ Biztonsági Tanácsa tagjainak választása

Az *→Egyesült Nemzetek Szervezetében* az afrikai csoportnak 53 tagja, az *→ENSZ Biztonsági Tanácsában* 3 nem állandó tagja van. Az ázsiai-csendes-óceáni csoportnak úgyszintén 53 tagja, a Biztonsági Tanácsban 1 állandó és 2 nem állandó tagja van. A latin-amerikai és karibi csoportnak 33 tagja, a Biztonsági Tanácsban 2 nem állandó tagja van. A nyugat-európai és más országok csoportjának 27 tagja, a Biztonsági Tanácsban 3 állandó és 2 nem állandó tagja van. A kelet-európai csoportnak 23 tagja, a Biztonsági Tanácsban 1 állandó és 1 nem

állandó tagja van. Az →ENSZ Közgyűlés minden év őszén tart szavazást az éppen lejárt nem állandó BT-mandátumok betöltéséről. A szavazás során az egy földrajzi csoportnak biztosított kvótánál több pályázó is jelentkezhet. A Közgyűlés külön szavazást tart minden földrajzi csoport pályázóiról. Ha a csoportnak járó kvóta és a pályázók száma megfelel egymásnak, a szavazás eredménye előre látható, hiszen az ENSZ tagállamai ilyen esetekben tudomásul veszik egy adott földrajzi csoport jelöléseit. Amennyiben a kvótánál több pályázó jelentkezik a nem állandó helyekre, a Közgyűlés annyi választási fordulót tart, amennyi szükséges ahhoz, hogy a versengő pályázók valamelyike a közgyűlési szavazatok legalább 2/3-át elnyerje. A győztes pályázók a következő év január elsejétől elfoglalhatják helyüket a BT nem állandó tagjaiként. Az elmúlt évek során a megválasztott új nem állandó tagok kapcsán e vonatkozásban változások álltak be. Az 1990-es évek közepéig az adott őszi közgyűlési időszakban újonnan választott nem állandó tagok csak a következő év elején ülhetnek be a Biztonsági Tanács nem nyilvános, ún. nem hivatalos konzultációira. A BT hivatalos, nyilvános üléseit minden más tagállammal együtt addig is zavartalanul figyelemmel kísérik. Később – a testület munkája folyamatosságának, az új BT-tagok tájékozottságának, tapasztalatszerzésének elősegítése érdekében – lehetőség nyílt arra, hogy a leendő új tagok külön ülőhelyeken, a vitákban való részvétel joga nélkül jelen legyenek, és figyelemmel

kísérik a zárt informális biztonsági tanácsi ülések eszmecseréit is. 2018-tól a BT következő nem állandó tagjait már hat hónappal testületi tagságuk hivatalos kezdete előtt választják meg. (EA)

ENSZ Biztonsági Tanácsa – tagsági pályázat

Az →ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjai esetében értelemszerűen nincsenek pályázatok, és nem kerül sor választásokra. A nem állandó tagok vonatkozásában a kétéves mandátum lejártakor az →ENSZ Közgyűlés titkos szavazást tart a rotáció alapján évente megüresedő öt-öt nem állandó tagsági hely betöltéséről. Mivel a tíz nem állandó tagsági helyet az →Egyesült Nemzetek Szervezetében kialakított földrajzi csoportok alapján osztják el, azok az →államok, amelyek kétéves periódusra a Biztonsági Tanács tagjai kívánnak lenni, saját földrajzi csoportjukon belül jelentkeznek pályázatukkal. Tekintettel arra, hogy egyes földrajzi csoportokon belül az adott kvótának megfelelő számú helyre egyszerre több ország is jelentkezhet, többes jelölés esetében versengés alakul ki közöttük. Emiatt egy-egy pályázat az érintett országok részéről komoly előkészületeket, egyeztetéseket, magas szintű konzultációkat, írásos anyagok terjesztését, megfelelő emberi és pénzügyi erőforrásokat igényel. (EA)

ENSZ Biztonsági Tanácsában állandó és nem állandó tagság

Az →Egyesült Nemzetek Szervezete 1945-ben elfogadott Alapokmánya

szerint az →ENSZ Biztonsági Tanácsának öt állandó tagja van: a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége (ma az Oroszországi Föderáció), a Kínai Köztársaság (ma a Kínai Népköztársaság), Franciaország, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága és az Amerikai Egyesült Államok. Ezek az →államok alkották a második világháború idején a német-japán →agresszióval szemben fellépő szövetséges államok gerincét. Emellett az Alapokmány a testületben hat nem állandó tag jelenlétét is előírta. A világszervezet taglétszámának növekedése következtében a Biztonsági Tanács nem állandó tagjainak a számát 1965-ben tízre növelték, így a Biztonsági Tanács összlétszáma 11-ről 15-re emelkedett. Az öt állandó taggal ellentétben a nem állandó tagok kétéves mandátummal vehetnek részt a testület munkájában. Minden tagnak egy szavazata van. Eljárási kérdésekben a Biztonsági Tanács határozatait legalább 9 igenlő szavazattal hozza, azaz nincs különbség az állandó és a nem állandó tagok szavazatainak súlya között. Minden más kérdésben, azaz a nemzetközi békét és biztonságot érintő érdemi kérdésekben hozandó határozatokban ugyancsak legalább kilenc igenlő szavazatra van szükség, de ezúttal mind az 5 állandó tag egybevágó szavazataival együtt. Ha egy állandó tag nemleges szavazatot ad le (a köznyelv szerint „vétóz”), a határozattervezet elutasítotttnak minősül. Megjegyzendő, hogy a kialakult gyakorlat szerint ha egy állandó tag csupán tartózkodik, az nem számít nemleges szavazatnak. (EA)

ENSZ Biztonsági Tanácsának hivatalos ülése és nem hivatalos konzultációja

Az →ENSZ Biztonsági Tanácsa plenáris tevékenységét két formában fejt ki. A hivatalos, előre meghirdetett nyilvános ülések a Biztonsági Tanács termében a soros havi elnök vezetésével zajlanak, és általában előre elkészített felszólalások, szavazások és formális döntéshozatalok fórumai. Ezekre az ülésekre a testület – a patkó alakú asztal két szélén az erre a célra fenntartott helyekre – meghívhat olyan tagállamokat, amelyek egy adott kérdésben érintettek, nem tagjai a Biztonsági Tanácsnak, s ez esetben – szavazati jog nélkül – fel is szólalhatnak. A hivatalos üléseket megelőző véleménycserék, ad hoc viták, szerkesztési egyeztetések színhelyei ugyanakkor az ún. nem hivatalos konzultációk, melyek a soros havi Biztonsági Tanács-elnök vezetésével egy másik, erre a célra fenntartott helyiségben, zárt ajtók mögött, az ENSZ-főtitkár képviselőinek jelenlétében, kizárólag a Biztonsági Tanács tagjai között zajlanak. A szokásos két- vagy többoldalú megbeszélések mellett ezek az Alapokmányban nem rögzített, nem nyilvános, bármikor összehívható és időtartamában előre nem tervezhető megbeszélések fontos gyakorlati hozzájárulást jelentenek a mielőbbi, kölcsönösen elfogadható szövegű BT-határozatok elfogadtatásához. (EA)

ENSZ Egyetem (United Nations University – UNU)

Az ~ 1973-ban Tokióban kezdte meg működését. Élén ENSZ-főtitkár-helyettesi rangban rektor áll. 2009-től

posztgraduális fokozatokat adományoz. 12 campusa van a világban, így Európában Barcelonában, Maastrichtban, Brugesben, Bonnban, Drezdában, Helsinkiben és Rejkjavíkban. (EA)

(ENSZ) Emberi Jogi Tanács (Human Rights Council – HRC)

Az ~ 2006-tól az →*Egyesült Nemzetek Szervezete* Emberi Jogi Bizottságának jogutódja, az →*ENSZ Közgyűlés* alárendelt szerve. Az Emberi Jogi Bizottság azért szűnt meg, mert sok bírálattal értke miatt, hogy tagjai között olyan →*államok* is voltak, melyek durva emberi jogszértéseket követtek el országaikban. Az ~ 47 tagját a Közgyűlés választja 3 évre. Tagjainak összetétele: 13 afrikai, 13 ázsiai és csendes-óceáni, 8 latin-amerikai és karibi, 7 nyugat-európai és más országok és 6 kelet-európai állam. Az ~ évente három ülést tart, de tagjai 1/3-ának kérésére rendkívüli üléseket is tarthat. Feladata mind a 193 ENSZ tagállam tematikus emberi jogi vizsgálata. Ezt a célt szolgálja az ún. Egyetemes Periodikus Felülvizsgálat (Universal Periodic Review). A testülethez panaszbejelentések is érkehetnek természetes személyektől és kormányoktól. A Közgyűlés 2/3-ának döntése alapján az ~ tagjainak jogait fel lehet függeszteni. (EA)

ENSZ Fejlesztési Céljai (UN Development Goals)

Az →*ENSZ Közgyűlés* 2000-ben hirdette meg a 2000–2015-ös időszakra szóló Milleniumi Fejlesztési Célokat (Millennium Development Goals – MDG). A 8 cél a súlyos szegénység és éhínség megszüntetését, az alapfokú okta-

tást, a nemek közötti egyenlőséget, a gyermekhalandóság csökkentését, az anyák egészségi állapotának javítását, a betegségek elleni küzdelmet, a környezeti fenntarthatóságot és egy globális partnerség kialakítását tartalmazta. Az előrehaladás értékelését követően 2015-ben a világszervezet további 17 Fenntartható Fejlesztési Célt (Sustainable Development Goals – SDG) hirdetett meg a 2015–2030-as időszakra. E célok területei: a szegénység, az éhínség elleni küzdelem, a jó egészség, a minőségi oktatás, a nemi egyenlőség, a tiszta víz, a tiszta energia, a megfelelő munkahelyek és gazdasági növekedés, az innováció és infrastruktúra, az egyenlőtlenségek csökkentése, fenntartható városok és közösségek, felelős fogyasztás és termelés, a klímaváltozások elleni küzdelem, a víz alatti élet, a felszíni élet, béke, igazságosság és erős intézmények, továbbá az e célok megvalósítását elősegítő partnerség kialakítása. A fő célok további részletes 169 célkitűzést tartalmaznak. (EA)

ENSZ Fejlesztési Programja (United Nations Development Programme – UNDP)

Az ~ az →*ENSZ Közgyűlés* keretében 1965 óta működik New York-i székhellyel. Jelenleg 177 országban van jelen. Feladata a globális fejlődés elősegítése, különös tekintettel a fejlődő országokra. Költségvetését önkéntes adományokból fedezi. (EA)

ENSZ főtitkárai

Trygve Lie (Norvégia) 1946–1953 közötti, egyszer meghosszabbított öt éves

mandátumának vége előtt, 1952 novemberében leköszönt főtitkári posztjáról. Dag Hammarskjöld (Svédország) 1953–1961, U Thant (Burma) 1961–1971, Kurt Waldheim (Ausztria) 1972–1981, Javier Pérez de Cuéllar (Peru) 1982–1991, Boutros Boutros-Ghali (Egyiptom) egy mandátummal 1992–1996 között, Kofi Annan (Ghana) 1997–2006, Ban Ki-mun (Dél-Korea) pedig 2007–2016 között töltötte be a főtitkári tisztséget. 2017-től António Guterres (Portugália) kezdte meg ötéves megbízatását. Így az elmúlt több mint hét évtized során a világszervezet élén négy nyugat-európai főtitkár állt 7 ötéves megbízatással, két ázsiai főtitkár 4 ötéves megbízatással, két afrikai főtitkár 3 ötéves megbízatással és egy latin-amerikai 2 ötéves megbízatással. A kelet-európai regionális csoport mindaddig nem töltött be ilyen funkciót. (EA)

(ENSZ) Gazdasági és Szociális Tanács (Economic and Social Council – ECOSOC)

A ~ az *→Egyesült Nemzetek Szervezete* hat fő szervének egyike. A világszervezet tagállamainak növekedése folytán 1965-ben 18-ról 27-re, majd 1973-ban a jelenlegi 54-re emelték tagjai számát, akiket az *→ENSZ Közgyűlés* földrajzi megoszlás alapján 3 évre választ (Afrikából 18, Ázsiából 13, Latin-Amerikából 13, Nyugat-Európából 13, Kelet-Európából 8 tagot). Évenkénti üléseit New Yorkban és Genfben tartja. Igen széleskörű feladatait 15 szakosított szervezet, 11 Alap és Program (kereskedelem, fejlesztés, környezetvé-

delem, népesség, emberi települések, menekültek, gyermekek, kábítószer és bűnözés, palesztin menekültek, nemi egyenlőség, élelmezés), 9 funkcionális bizottság (szociális fejlődés, bűnmegelőzés, kábítószer, tudomány és technika, nők helyzete, erdők, fenntartható fejlődés, népesedés, statisztika) és 5 regionális gazdasági bizottság (Európa, Afrika, Latin-Amerika, Ázsia, Nyugat-Ázsia) keretei között végzi. 2006-ig az ~nak egyik funkcionális testülete volt az Emberi Jogok Bizottsága, de a tevékenységével kapcsolatos számos bírálat miatt megszüntették, s helyette létrehozták az ezúttal már a Közgyűlés alá rendelt Emberi Jogi Tanácsot. Az ECOSOC egyszerű többséggel ajánlásokat fogad el, melyeket szükség szerint a Közgyűlés elé terjeszt. (EA)

(ENSZ) Gyámsági Tanács (Trusteeship Council)

Az *→Egyesült Nemzetek Szervezetének* Alapokmánya két fejezetben is foglalkozik a *→nemzetközi gyámsági rendszerrel* és az ezt megvalósítani hivatott ~csal. Az Alapokmány szerint a ~ a világszervezet egyik fő szerve, feladata elősegíteni a más államok által igazgatótt gyámsági rendszerű területek önkormányzatiságát vagy függetlenségét. A ~ tagjai az *→ENSZ Biztonsági Tanácsának* öt állandó tagja, valamint annyi más tag, hogy a testület teljes taglétszáma egyenlően oszolja meg a gyámsági feladatokkal megbízott és az ilyen feladatokkal nem rendelkező tagállamok között. A gyarmati rendszerek megszűnésével és az ENSZ taglét-

számának párhuzamos növekedésével az utolsó gyámsági státuszú terület, Palau függetlenné válásával a ~ 1994-ben beszüntette tevékenységét, azóta csak „papíron” létezik. Az Alapokmány jövőbeni módosítása során kell majd sort keríteni gyámsági területekkel foglalkozó fejezeteinek hatályon kívül helyezésére. (EA)

ENSZ Gyermekalapja (United Nations Children’s Fund – UNICEF)

Az ~ az →*ENSZ Közgyűlés* keretében 1946-ban jött létre a II. világháború európai következményeinek kezelésére, majd 1953-ban kezdte meg jelenlegi globális tevékenységét. Az →*Egyesült Nemzetek Szervezetének* szakosított szervezetét irányító 36 tagú Végrehajtó Tanácsot az →*ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa* választja 3 évre, Főigazgatóját az ENSZ főtitkára nevezi ki 5 évre. Az évenként három ülést tartó Végrehajtó Tanács tagjai az öt regionális csoportból kerülnek ki: Afrikából 8, Ázsiából és a Csendes-óceáni térségből 7, Kelet-Európából 4, Latin-Amerikából és a Karibi Térségből 5, Nyugat-Európából és más államokból 12. Az ~nak költségvetését önkéntes állami és civil felajánlások biztosítják. Hét regionális hivatalt működtet Közép- és Kelet-Európában és a Független Államok Közösségében (Genf), Kelet-Ázsiában és a Csendes-óceán térségében (Bangkok), Amerikában és a Karibi térségben (Panama), Dél-Ázsiában (Katmandu), a Közel-Keleten és Észak-Afrikában (Amman), Kelet- és Dél-Afrikában (Nairobi), Nyugat- és Közép-Afrikában (Dakar). (EA)

ENSZ hivatalos nyelvei

A világszervezet létrejöttkor az Alapokmányt öt hiteles szövegváltozatban – angol, francia, kínai, orosz és spanyol nyelven – készítették el, ugyanakkor a dokumentumban nincs utalás ún. hivatalos nyelvekre. Az →*Egyesült Nemzetek Szervezete* mindennapi gyakorlatában ez az öt nyelv vált hivatalosnak tekintett nyelvvé. 1973-ban hatodikként az arab nyelv is felkerült a hivatalos nyelvek közé. Az ENSZ valamennyi hivatalos ülésén a felszólalók e hat nyelv bármelyikén fejthetik ki véleményüket. Ez alól kivételt képeznek a legfőbb állami vezetők, akik – ha kívánják – a maguk választotta nyelven mondhatnak beszédeket az ENSZ fórumain. Ez esetben viszont az adott tagállamnak kell gondoskodnia arról, hogy a szinkrontolmácskabinok egyikében az általa választott nyelvről az egyik hivatalos ENSZ-nyelvre történjen a fordítás. Ez lehetővé teszi, hogy ennek alapján a tolmácskabinokban az összes többi hivatalos nyelvre fordíthassák az elmondott beszédet. Az →*ENSZ Titkárság* munkanyelvként az angol és francia nyelvet használja. A világszervezet valamennyi hivatalos dokumentumát mind a hat nyelven közzé teszi. (EA)

ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC)

Az ~ 1997-ben Bécsben alakult meg. Mai nevén 2002-től működik. Világszerte 21 irodát tart fenn az alábbi regionális felosztásban: Európa és Nyu-

gat-/Közép-Ázsia, Dél-Ázsia, Délkelet-Ázsia és a Csendes-óceán, Afrika és a Közel-Kelet, Latin-Amerika és a Karibi térség. Két összekötő hivatala van Brüsszelben és New Yorkban. Az ~ végrehajtó igazgatóját az ENSZ Főtitkára nevezi ki. Költségvetésének 90%-át önkéntes hozzájárulások teszik ki. (EA)

ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD)

Az ~ az →*ENSZ Közgyűlés* keretében 1964-ben jött létre. Székhelye Genf, irodái vannak New Yorkban és Addis Abebában. Tagja valamennyi ENSZ-tagállam az alábbi csoportosulásban: Afrika és Ázsia-Csendes-óceán 100 tag, Nyugat-Európa 33 tag, Latin-Amerika és a Karibi térség 33 tag, Kelet-Európa 24 tag. Négyévente ül össze Konferenciája, ahol 4 éves mandátumra megválasztják a testület Főtitkárát. Végrehajtó szerve az évente ülésező Tanács. (EA)

ENSZ Környezetvédelmi Programja (United Nations Environment Programme – UNEP)

Az ~ az →*ENSZ Közgyűlés* keretében 1972-ben jött létre, székhelye Nairobi. Az Igazgató által vezetett szervezet hat regionális hivatalt működtet Afrikában (Nairobi), az ázsiai és csendes-óceáni térségben (Bangkok), Európában (Genf), a latin-amerikai és karibi térségben (Panama), Észak-Amerikában (Washington) és Nyugat-Ázsiában (Bahrein). (EA)

ENSZ Közgyűlés (UN General Assembly)

Az ~ az →*Egyesült Nemzetek Szervezetének* egyik fő szerve, plenáris fóruma, amelyben mind a 193 tagállam részt vesz, valamint jelen van a Vatikán és Palesztina (mint állandó nem tag megfigyelő államok). A tagállamok ültetési rendjét a közgyűlési teremben minden ülészak előtt úgy állapítják meg, hogy sorshúzással jelölik ki azt a tagállamot, amelyik a terem bal első sorának első székében kap helyet, s utána foglal helyet a többi tagállam az első tagállamot követő ábécésorrendben. Ennek megfelelően a tagállamok minden ülészakon más helyen ülnek. A tagállamok valamennyien egy szavazattal rendelkeznek, míg a megfigyelő államoknak nincs szavazati joguk. A ~ határozatai ajánlásjellegűek, kivéve a szervezeti és költségvetési kérdéseket. Minden kérdés az ~ napirendjére kerülhet, kivéve, ha azzal az →*ENSZ Biztonsági Tanácsa* már foglalkozik. Az ~ egy rendes (regulár) ülészaka az adott év szeptemberétől a következő év szeptemberéig tart. Bizonyos súlyosabb helyzetekben sor kerülhet 15 nap alatt összehívandó rendkívüli és 24 óra alatt összehívandó sürgős rendkívüli ülészakra is. Minden ~en évente földrajzi rotáció alapján választanak elnököt. Magyarország 1982-83-ban töltötte be az ~ elnöki tisztét. Szokás alapján ~ elnököt nem választanak a Biztonsági Tanács állandó tagjai közül. Az 1940-es években kialakult hagyomány szerint az ~ első felszólalója mindig Brazília képviselője. Ezt követően a többi felszólalás az ~ elnökségének jelzett bejelentkezések alapján kialakuló szónoklista sze-

rint hangzik el. A munka az ~ ülészakára érkező államfők, kormányfők és miniszterek részvételével zajló magas szintű általános vitával kezdődik, majd a hat főbizottság is megkezdi tevékenységét. Az 1. főbizottság a politikai, nemzetközi biztonsági és leszerelési kérdésekkel, a 2. főbizottság a gazdasági és pénzügyi kérdésekkel, a 3. főbizottság a szociális, kulturális és humanitárius kérdésekkel, a 4. főbizottság a különleges politikai kérdésekkel, a dekolonizáció, a világűr, a köztájékoztatás, az aknamentesítés és a békefenntartás témáival, az 5. főbizottság a költségvetési és személyzeti kérdésekkel, a 6. főbizottság a jogi kérdésekkel foglalkozik. Valamennyi főbizottságban minden tagállam részt vesz. A bizottsági határozati javaslatok ezt követően az ~ elé kerülnek. A szavazásnál a döntéshozatalhoz az ún. fontos kérdésekben (nemzetközi béke és biztonság, leszerelés, tagfelvétel, ENSZ-főtitkárválasztás, biztonsági tanácsi és ECOSOC-tagválasztás, költségvetés) a jelenlévők és szavazatot leadók 2/3-os többségére van szükség, egyéb kérdésekben egyszerű többség dönt. Az ~ben a szavazások négy tartalmi formája különböztethető meg: az igen, a nem, a tartózkodás és a szavazáson való „nem részvétel”. A szavazás módja lehet gombnyomással a kivetítőn megjelenő nyilvános válasz, az ~ elnöke által minden tagállamtól név szerint hangosan kért nyilvános válasz (roll-call vote), vagy például biztonsági tanácsi vagy tisztségekbe való személyi jelölések esetén szavazó urnába helyezett titkos szavazat. Gyakori a határo-

zatok szavazás nélküli, konszenzusos elfogadása is. Az ENSZ költségvetését a tagállamok GDP-je alapján meghatározott pénzügyi hozzájárulás, továbbá a különféle nemzetközi bíróságok költségvetéséhez és az →ENSZ békefenntartó tevékenységeihez való hozzájárulás biztosítja. Emellett egyes tagállamok önkéntes befizetéseket is tesznek. Amennyiben egy tagállam nem teljesíti két éves esedékes pénzügyi hozzájárulását, elveszíti az ~ben szavazati jogát, kivéve ha az elmaradás a tagállam akaratán kívüli körülményeknek tulajdonítható. Ha összeütközés áll fenn a tagállamoknak az Alapokmányból fakadó és bármely egyéb nemzetközi megállapodásból eredő kötelezettségei között, az Alapokmányból folyó kötelezettségeiket illeti elsőbbség. (EA)

ENSZ Leszerelési Bizottsága (United Nations Disarmament Commission – UNDC)

Az ~ először 1952-ben jött létre az →ENSZ Biztonsági Tanács keretében, majd 1978-tól az →ENSZ Közgyűlés alárendelt szerveként folytatja munkáját. Mind a nukleáris, mind pedig a hagyományos leszerelés kérdéseit vizsgálja, beleértve a bizalomerősítő intézkedéseket és a katonai kérdésekről adandó objektív tájékoztatást. Tagja valamennyi ENSZ-tagállam, üléseit évente tartja. (EA)

ENSZ Leszerelési Kutatások Intézete (United Nations Institute for Disarmament Research – UNIDIR)

Az ~t az →ENSZ Közgyűlés 1980-ban hozta létre Genfben. Igazgatótaná-

csának tagjait az *→Egyesült Nemzetek Szervezetének* főtitkára jelöli ki kétéves mandátummal. Az intézet igazgatója éves jelentéseket terjeszt az ENSZ Közgyűlése elé. (EA)

ENSZ Menekültügyi Főbiztosi Hivatala (Office of the United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR)

Az ~ az *→ENSZ Közgyűlés* keretében 1950-ben létesült, székhelye Genf. A Főbiztost a Közgyűlés 5 évre választja, munkáját a Végrehajtó Tanács segíti. A világszervezet jelenlegi Főtitkára korábban 10 éven át a hivatal főbiztosi tisztét töltötte be. (EA)

ENSZ Nemi Egyenlőség és a Nők Helyzetbe Hozásának Hivatala (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women – UN-WOMEN)

A ~ az *→ENSZ Közgyűlése* keretében 2010-ben létrehozott testület, amely a nők helyzetével foglalkozó korábbi négy ENSZ-szerv egyesítésével született meg. Irányítását a Közgyűlés, az *→ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa* és a *→Nők Helyzetével foglalkozó Bizottság* együttesen biztosítja. Élén az ENSZ-főtitkár által négy évre kinevezett főtitkárhelyettes áll. Tevékenységét a Gazdasági és Szociális Tanács által 3 évre választott 41 tagú Végrehajtó Testület végzi. Összetétele szerint 10 afrikai, 10 ázsiai és csendes-óceáni, 6 latin-amerikai és karibi, 5 nyugat-európai, 4 kelet-európai tagból, valamint a témában legnagyobb támogatást nyújtó 6 másik ország képviselői-

ből áll. Ez utóbbiak 4 fejlett és 2 fejlődő tagállamból kerülnek ki. Jelenleg az első csoportot Dánia, Spanyolország, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok, a másik csoportot Mexikó és Szaudí-Arábia képviseli. (EA)

ENSZ Népesedési Alapja (United Nations Population Fund – UNFPA)

Az ~ 1969-ben létesült, mai nevét 1987-től használja. 1971-től az *→ENSZ Közgyűlés* égisze alatt működik, székhelye New York. 36 tagú Végrehajtó Testületének 12 nyugat-európai, 8 afrikai, 7 ázsiai és csendes-óceáni, 5 latin-amerikai és karibi, 4 kelet-európai tagja van, melynek élén az öt földrajzi csoportot képviselő 5 tagú iroda áll. A szervezetet Végrehajtó Igazgató vezeti. (EA)

ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation – UNESCO)

Az ~t 1945-ben hozták létre mint az *→Egyesült Nemzetek Szervezetének* szakosított szervezetét. Székhelye Párizs. Jelenleg 195 tagállama és 10 társszervezet állama van. Öt fő programja van: oktatás, természettudományok, társadalomtudományok, kultúra és kommunikáció. Alapdokumentuma az Alkotmány. Fő szervei a kétévenként tartott Közgyűlés, a Végrehajtótanács és a Titkárság. Az ~ Főigazgatóját 4 évre választják. (EA)

ENSZ nyitott és választott tagságú testületei

Az *→Egyesült Nemzetek Szervezetében* a nyitott (open-ended) testületekben,

például az →ENSZ Közgyűlésben, annak főbizottságaiban, az ENSZ szakosított szervezeteiben minden tagállam alanyi jogon részt vehet, tehát választások nincsenek. A megfelelő földrajzi összetételt figyelembe vevő választások révén létrehozott testületekben viszont különböző szempontok alapján csak meghatározott számú tagállam vehet részt. Ilyen például az →ENSZ Biztonsági Tanácsa, az →(ENSZ) Gazdasági és Szociális Tanács, az →(ENSZ) Emberi Jogi Tanácsa stb. (EA)

ENSZ Palesztin Menekülteket Segélyező és Munkaközvetítő Hivatala a Közel-Keleten (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East – UNRWA)

A ~ 1949-ben jött létre mint a 30 000 főt – helyi palesztinokat – foglalkoztató legnagyobb ENSZ-ügynökség. Az →ENSZ Közgyűlés háromévente újítja meg rendszeresen az ~ mandátumát. Tevékenysége Jordániára, Libanonra, Szíriára, a Gázai Övezetre és a nyugati partra terjed ki és mintegy 5 millió menekültet érint. Székhelye Gáza és Amman. Élén főmegbízott áll jeruzsálemi központtal. Munkáját 27 tagú Tanácsadó Bizottság segíti, mely évente kétszer ülésezik. Az ~ Összekötő Hivatalokat működtet New Yorkban, Washingtonban, Brüsszelben és Kairóban. Az ~ támogatásának döntő többsége az Európai Uniótól és az Egyesült Államoktól érkezik. (EA)

ENSZ reformja

Az →Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának hatályba lépése óta

több mint hét évtized telt el, s a 70 év alatt bekövetkezett rendkívül nagy jelentőségű események ahhoz a széles körű felismeréshez vezettek, hogy az Alapokmány jelenleg is érvényben lévő szövege megérett több komolyabb módosításra. Az új helyzet kialakulásához a nemzetközi változások és azok ENSZ-beli tükröződése nagymértékben járult hozzá. A hidegháború megszűnésével az →ENSZ Biztonsági Tanácsában megkérdőjeleződtek az évtizedek alatt meggyökeresedett eljárások. Már az 1990-es évek elején megindult egy folyamat a BT zárt klubból nyitottabb testületté alakítása érdekében – elsősorban a munkamódszerek tekintetében, ami később megindult az intézményesülés irányába. Négy tagállam, Brazília, India, Japán és Németország színre lépése az állandó BT-tagság megszerzése érdekében újabb dimenziót adott e folyamatnak. Előtérbe került a világszervezet és a nemzetközi gazdasági-pénzügyi szektor együttműködésének erősítése. Jobban ráirányult a figyelem az ENSZ és a civil társadalom kapcsolatainak szélesítésére. A délszláv háborúk és a ruandai tragédia keserű tapasztalatai alapján más megvilágításba került az →ENSZ-békefenntartás, és a korábbinál jóval nagyobb hangsúlyt kapott a polgári lakosság védelme, az erőteljesebb fellépés a fegyveres csoportokkal szemben. A leszerepelt Emberi Jogok Bizottsága helyett létrehozták az →ENSZ Emberi Jogi Tanácsot, és meghirdették a Védelmi Felelősség elvét, mely népirítás, etnikai tisztogatás, háborús és emberiség elleni bűncselekmények esetén

a nemzetközi közösség kollektív fellépését helyezi kilátásba. E változások és javaslatok sok vitát váltanak ki. Ezek között említhetők könnyebb és bonyolultabb kérdések. A könnyebbek közé sorolhatók egyebek mellett az alábbiak: a Biztonsági Tanács egyes állandó tagjainak jelenlegi hivatalos neve (Oroszországi Föderáció, Kínai Népköztársaság) nem azonos az Alapokmányban szereplő elnevezéssel; az 1945-ben felállított Vezérkari Bizottság mindig is csak papíron létezett; a gyarmati rendszer megszűnésével az $\rightarrow$ (ENSZ) *Gyámsági Tanács* elvesztette létjogosultságát; a II. világháborús események fényében meghatározott, az Alapokmány több cikkében is szereplő „ellenséges államok” kifejezés már régen abszurdá vált; semmilyen utalás nincs az Alapokmányban az ENSZ egyik legismertebb tevékenységére, a békefenntartásra. A bonyolultabb, kényesebb változtatások között szerepelhet az $\rightarrow$ *egyéni vagy kollektív védelem*-ről szóló cikk – mely e jogot, a mai realitásoktól eltérően, csupán „fegyveres támadás” esetén biztosítja –, az $\rightarrow$ ENSZ *Közgyűlés* és a Biztonsági Tanács közötti kapcsolatok fejlesztésének igénye, és főképpen a Biztonsági Tanács működésével kapcsolatos számtalan kérdés is. Ezek közé tartozik, hogy legyenek-e új állandó tagok, mely országok legyenek azok, kapjanak-e ezek az államok és mikor vétójogot, maradjon-e a vétójog, s milyen módon lehessen azt alkalmazni, legyenek-e újrávalasztható nem állandó tagok, milyen legyen a kibővített Biztonsági Tanács működési mechanizmusa, legyen-e regionális

képviselő a testületben, milyen legyen az új BT összlétszáma. Az eddigi, több mint két évtizede húzódó viták alapján megállapítható, hogy az ENSZ átfogó reformjával összefüggő kérdések megoldása minden bizonnyal csak egy kölcsönösen elfogadható csomagterv keretében képzelhető el. (EA)

ENSZ-rendszer struktúrája

Az ~nak kiinduló pontja az Alapokmányban megjelölt hat fő testület. Ezekhez különböző formákban csatlakoznak a legkülönfélébb szervek. Az $\rightarrow$ ENSZ *Közgyűlés* alárendelt szerveiként (subsidiary bodies) működnek egyes bizottságok, az $\rightarrow$ *Egyesült Nemzetek Szervezetének* alapjai és programjai, az ENSZ kutató és oktatási intézetei. A szakosított intézmények (specialized agencies) külön egyezményeket kötnek az ENSZ-szel és az $\rightarrow$ ENSZ *Gazdasági és Szociális Tanács*nak vagy a *Közgyűlés*nek jelentenek. A funkcionális és regionális bizottságok (functional commissions and regional commissions) a Gazdasági és Szociális Tanácsnak jelentenek. A kapcsolódó szervezetek (related organisations) pedig az ENSZ-től független, speciális területekkel foglalkozó testületek. (EA)

ENSZ Társaságok Világszövetsége (World Federation of United Nations Associations – WFUNA)

Az ~ mint civil szervezet 1946-ban jött létre, jelenleg több mint száz társaságot foglal magába. Titkársága New Yorkban és Genfben működik, irodát tart fenn Szöulban és Brüsszelben. Ple-

náris üléseit háromévente tartja, ahol megválasztják az ~nek elnökét is. (EA)

ENSZ Titkárság (UN Secretariat)

Az ~ az →*Egyesült Nemzetek Szervezete* hat fő szervének egyike, a főtitkárból és a tisztviselői karból áll. Az Alapokmány szerint a főtitkár titulusa „legfőbb igazgatási képviselő”. Személyét az →*ENSZ Biztonsági Tanácsának* ajánlására az →*ENSZ Közgyűlés* nevezi ki 2/3-os többséggel 5 éves megújítható időszakra. A főtitkárválasztással kapcsolatos folyamatok az elmúlt évek során, az →*ENSZ reformjának* keretében, változásokon mentek keresztül. A Főtitkár és a tisztviselői kar utasítást kormányoktól és ENSZ-en kívüli hatóságoktól nem kaphat. A Főtitkár a Biztonsági Tanács figyelmét felhívhatja minden olyan ügyre, mely véleménye szerint veszélyeztetheti a nemzetközi békét és biztonságot. Az ENSZ munkájáról évenként jelentést készít a Közgyűlésnek. A tisztviselők felvételének egyik kritériuma a lehető legszélesebb földrajzi alapon történő kiválogatás. Megjegyzendő, hogy az ENSZ-nek számos főtitkárhelyettesi rangban álló vezető tisztviselője van. A főtitkár első számú helyettese a Deputy Secretary-General, mely tisztség 1997-től létezik. Az e tisztséget betöltő személyt maga az ENSZ-főtitkár választja, mandátuma addig tart, ameddig az őt választó főtitkár megbízatása. Ezen kívül több Under-Secretary-General pozíció van, melyek tisztségviselőit az ENSZ-főtitkár ajánlására a Közgyűlés választja 4 éves időszakokra. Végül vannak Assistant Secretary-Gener-

al rangban lévő munkatársak, akik az Under-Secretary General tisztségét betöltők helyetteseinek tekinthetők. (EA)

ESCWA →*Nyugat-Ázsiai Gazdasági és Szociális Bizottság*

Északi Tanács (Nordic Council – NC)

Az ~ 1952-ben jött létre interparlamentáris fórumként Dánia, Finnország, Izland, Norvégia és Svédország között. Társult tagja az autonóm Feröer-szigetek, Grönland és az Aaland-szigetek. Székhelye Koppenhága. 1991-ben megfigyelőként csatlakozott az ~hoz a három balti →*állam*, 2016-ban pedig Schleswig-Holstein német tartomány. Az ~ 87 tagját a tagállamok nemzeti parlamentjei választják. Izland 7 képviselővel, a többi tagállam 20-20 képviselővel rendelkezik. Az ~ évente egy rendes ülést és egy specifikus témában összehívott tanácskozást tart. Az ~ keretében 1971-től működik a kormányközi együttműködéssel foglalkozó Miniszteri Tanács. Az ~ élén egy évre választott elnök áll, kinek munkáját egy főtitkár segíti. (EA)

Európa Tanács (Council of Europe)

Az ~ 1949-ben jött létre, székhelye Strasbourg. Az ~nak jelenleg 47 tagállama van, a Belarusz Köztársaság továbbra is tagjelöltként van nyilvántartva. Az ~ különböző szerveiben megfigyelő államként jelen van Kanada, az Amerikai Egyesült Államok, Japán, Mexikó, a Vatikán és Izrael. Az ~ az Emberi Jogok Európai Egyezményét

1950-ben, az *→Emberi Jogok Európai Bíróságát* pedig 1959-ben hozta létre. Parlamenti Közgyűlésének 324 tagja van, az adott tagállam népességi mutatóinak függvényében 2-től 13 képviselőig. A Miniszteri Bizottság évente egyszer ülésezik, elnökségét ábécésorrendben hat hónapra választják. Az ~ főtitkárát a Parlamenti Közgyűlés választja 5 évre. (EA)

Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet – EBESZ (OSCE – Organisation for Security and Cooperation in Europe, Organisation pour la Sécurité et la Coopération en Europe) keretében létrehozott vitarendezési mechanizmus

Az *→Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ)* keretében a konfliktusok nemzetközi jogi elintézésének két fő pillére van: egyrészt az 1992. évi stockholmi egyezményrel felállított békéltető és választott bírósági testület, valamint az 1991-ben létrehozott ún. La Valletta-mechanizmus. Az EBESZ Miniszterek Tanácsa 1992-ben fogadta el a vitarendezésről és a választott bírósági eljárásról szóló egyezményt, amely létrehozta a békéltetői és választott bírósági testületet, s amelynek székhelye 1995 óta Genfben van. A fenti eljárásoktól független az ún. La Valletta-mechanizmus (the Valletta Procedure), amely az összes EBESZ-tagállamra kötelező mechanizmus. A vitában álló felek elsőként a Vezető Tisztviselők Bizottsága (Committee of Senior Officials) elé viszik vitás ügyüket, de ha ott nem sikerül megegyezésre jutniuk, akkor azt az

EBESZ Konfliktusmegelőző Bizottsága (OSCE Conflict Prevention Centre) elé utalják. (BB)

Európai Gazdasági Bizottság (Economic Commission for Europe – UNECE)

Az ~ az *→ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács* regionális bizottságainak egyikeként 1947-ben jött létre. 56 tagja között az európai országok mellett jelen van Kanada, az Amerikai Egyesült Államok, Izrael és a közép-ázsiai köztársaságok is. Székhelye Genf. (EA)

FAO *→Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezet*

fegyveres összeütközés

A *→nemzetközi jog* szóhasználata a háború fogalmára. A hagyományos értelemben vett háború a nemzetközi jog szempontjából nemzetközi fegyveres összeütközés, amelyre a *→nemzetközi humanitárius jog* szabályai az irányadók. Akkor beszélünk nemzetközi fegyveres összeütközésről, ha egy *→állam* megtámad egy másik államot, s így *→agressziót* követ el, és megsérti az *→Egyesült Nemzetek Szervezetének* Alapokmányát. A nemzetközi humanitárius jog a ~ két kategóriáját különbözteti meg: nemzetközi és nem nemzetközi. A megkülönböztetés alapját az egymással szemben álló felek adják: két vagy több állam közötti ~ esetén nemzetközi, ha azonban a ~ adott állam *→államhatárán* belül marad, nem nemzetközi ~ről beszélünk. (BB)

Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés Szervezete (The Organisation of the Black Sea Economic Cooperation – OBSEC)

A ~ 1992-ben alakult, jelenleg 12 tagja van, köztük nem part menti államok is (Albánia, Azerbajdzsán, Görögország, Örményország és Szerbia), továbbá 14 megfigyelő állam. Székhelye Isztambul, ahol Állandó Titkársága működik. Fő döntéshozatali szerve a Külügyminiszterek Tanácsa, mely félévenként ülészik. A ~ élén fél évenként változó elnök áll. A ~ keretei között Parlamenti Közgyűlés is működik. (EA)

Fenntartható Fejlődés Bizottsága (Commission on Sustainable Development)

A ~ az →*ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának* funkcionális bizottságaként 1992-ben jött létre 53 taggal. 2013-tól plenáris tagsággal a Fenntartható Fejlődés Magas Szintű Politikai Fóruma vette át a helyét. (EA)

fogadó állam jogszabályainak tiszteletben tartása

Kiváltságainak és mentességeinek sérelme nélkül (→*diplomáciai képviselő kiváltságai és mentességei*) kötelessége e kiváltságokban és mentességekben részesülő minden személynek, hogy tiszteletben tartsa a fogadó →*állam* törvényeit és más jogszabályait. Ugyancsak kötelessége, hogy tartózkodjék a fogadó állam belügyeibe való beavatkozástól. A képviselet helyiségeit nem szabad olyan módon használni, amely összeférhetetlen a képviseletnek

a →*nemzetközi jog* általános szabályai-ban vagy a küldő és a fogadó állam között hatályban levő külön megállapodásokban meghatározott feladatkörével. A diplomáciai képviselő a fogadó államban nem gyakorolhat egyéni haszonra irányuló semmiféle foglalkozást vagy kereskedelmi tevékenységet. (HI)

Frankofónia Nemzetközi Szervezete (Organisation Internationale de la Francophonie – OIF)

1970-ben Párizsban 21, francia nyelvet használó ország hozta létre a Kulturális és Technikai Együttműködés Ügynökségét, 1998-ban az intézmény a Frankofónia Kormányközi Ügynökség nevet vette fel, majd 2005-ben nyerte el mai elnevezését. Jelenleg 58 tagja és 26 megfigyelő tagja van. Négy állandó képviseletet tart fenn: az →*Afrikai Unió* mellett Addis Abebában, az →*Európai Unió* mellett Brüsszelben, az →*Egyesült Nemzetek Szervezete* mellett New Yorkban és Genfben. A ~ hat regionális irodát is működtet: Togóban (Nyugat-Afrika), Gabonban (Közép-Afrika), Vietnamban (Ázsia-Csendes-óceán), Haitiban (Karibi térség-Latin-Amerika), Romániában (Közép- és Kelet-Európa) és Madagaszkárban (Indiai-óceán). Legfelsőbb fóruma az állam- és kormányfők kétévenként összeülő csúcsertekezlete. A ~ feladatait a Miniszteri Értekezlet és egy Állandó Tanács kezeli. A ~ élén a csúcsertekezlet által négy évre választott főtitkár áll, aki mellett egy ugyancsak négy évre választott adminisztrátor dolgozik. A ~ mintegy 300 fős apparátussal dolgozik, székhelye Párizs. A ~vel

karöltve működik több más frankofón irányultságú intézmény is, köztük a Parlamenti Közgyűlés. Magyarország 2004-ben megfigyelőként lépett be a szervezetbe. (EA)

Független Államok Közössége (Commonwealth of Independent States – CIS)

A ~ a Szovjetunió felbomlásakor, 1991 decemberében jött létre a Belarusz Köztársaság, az Oroszországi Föderáció és Ukrajna részvételével. Pár nappal később nyolc másik volt szovjet tagköztársaság is csatlakozott, majd 1993-ban Grúzia belépésével tagjainak száma 12-re emelkedett. Mivel Ukrajna és Türkmenisztán nem ratifikálta a ~nek Alapokmányát, továbbá miután 2008-ban Grúzia kilépett a ~ből, jelenleg a leginkább koordinációs képességekkel felruházott szervezetnek 9 tagja és két társult tagja van. Székhelye Minszk. A keretében működő megállapodások közül megemlítendő a különböző tagsággal rendelkező Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete, az Eurázsiai Gazdasági Unió és a Szabadkereskedelmi Térség. A szervezet legmagasabb szintű testülete az Államfők Tanácsa. (EA)

Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete Nukleáris Energia Ügynöksége (OECD NEA)

A →*Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete (OECD)* egyik félautonóm kormányközi szervezete. Székhelye Franciaországban, Párizsban található. Az ügynökséget 1958-ban az Európai Gazdasági Együttműködési

Bizottság hozta létre Európai Nukleáris Energia Ügynökségként, hogy lehetővé tegye a nyugat-európai atomenergetikai fejlesztések jobb összehangolását, a tudományos és a pénzügyi források gazdaságosabb kihasználását. A mai értelemben vett ~ 1972-ben, Japán belépésével jött létre. A ~nek a tevékenysége munkaprogramok kidolgozása és elfogadása során a hét állandó bizottságból álló rendszeren keresztül valósul meg, amelynek élén a tagországok képviselőiből álló Irányító Testület áll. A szakmai munkát a hierarchikusan az állandó bizottságok alá tartozó állandó és időszakos szakmai munkacsoportok is segítik. (BB)

GCC →*Öböl Menti Arab Államok Együttműködési Tanácsa*

Greenpeace

Környezetvédő nemzetközi →*nem kormányzati szervezet*, mely 1971-ben alakult. Központja Amszterdamban működik, és irodákat tart fenn több mint ötven országban. 2400 munkatársat és 15000 önkéntest foglalkoztat. Élén végrehajtó igazgató áll. A ~ tevékenységére a direkt akciók a jellemzők, amiért számos kritika is éri. (EA)

hági bíróság →*Nemzetközi Bíróság*

hági egyezmények

1899-ben és 1907-ben két nagy átfogó nemzetközi konferenciára került sor Hágában, amelyeken a részt vevő →*államok* 15 →*nemzetközi szerződést* és 4 nyilatkozatot fogadtak el. Ezek szabályozzák a nemzetközi konfliktusok bé-

kés rendezésének és a hadijognak (*ius in bello*) az alapvető kérdéseit, és létrehozták – hágai központtal – a mai napig működő →*Állandó Választott Bíróságot* (Permanent Court of Arbitration). A ~ a 19. század második felétől a hadviselés összegyűjtött szabályait, a hadműveletekben részt vevő szembenálló felek jogait és kötelességeit tartalmazzák, és korlátozzák az ellenségnek okozandó veszteség és károk érdekében bevethető eszközöket. „Hágai jogként” is ismert, az elnevezés ugyanis az 1899-ben és 1907-ben elfogadott ~re utal, amelyek a ma is érvényes jogi normák magját jelentik (→*hadijog /ius in bello/*). (BB–CsT)

Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia

A ~ célja a nemzetközi magánjog szabályainak fokozatos egységesítése, melyet a ~ keretében létrejött 40 többoldalú →*nemzetközi szerződés* útján kíván megvalósítani. Az 1893-ban létrehozott ~nak, mely 1955-ben vált nemzetközi szervezetté, jelenleg 82 részes állama van, és tagja az →*Európai Unió* is. A ~ keretében létrehozott nemzetközi szerződések jelentős területet ölelnek fel különösen a bíróságok joghatósága, az alkalmazandó jog vonatkozásában, illetve bírósági ítéletek elismerése és végrehajtása területén – a kereskedelmi jogtól a polgári eljáráson át a gyermekek védelméig. (CsT)

harmadik országokat terhelő kötelezettségek (tranzitjogok)

Ha a diplomáciai képviselő az állomáshelyére történő utazása, visszautazása,

vagy ideiglenes hazautazása során harmadik →*állam* területén halad át, vagy ott tartózkodik – amely állam neki, ha az szükséges volt, útlevelére vízumot adott –, e harmadik állam köteles részére sérthetlenséget biztosítani és az átutazáshoz, illetve visszatéréshez szükséges minden egyéb mentességet megadni. Ugyanez vonatkozik családjának kiváltságokban és mentességekben részesülő tagjaira is, ha a diplomáciai képviselővel utaznak, vagy külön utaznak hozzá, vagy külön térnek vissza hazájukba. Hasonló körülmények között harmadik államok nem akadályozhatják a képviselő igazgatási és műszaki vagy kiegészítő személyzete tagjainak vagy ezek →*családtagjainak* a területükön való átutazását. Ez a kötelezettség az állomáshely és az ott-hon közötti észszerű útvonalon fekvő harmadik államokra vonatkozik. Harmadik államok az átmenő hivatalos levelezésnek és más hivatalos közlésnek, ideértve a rejt- és számjeles üzeneteket is, ugyanolyan szabadságot és védelmet biztosítanak, mint a fogadó állam. A →*diplomáciai futárok*nak, akiknek – ha ez szükséges – útlevelére →*vízumot* adtak, valamint az átmenő diplomáciai poggyásznak ugyanazt a sérthetlenséget és védelmet biztosítják, mint amelynek nyújtására a fogadó állam köteles. (HI)

hátrányos megkülönböztetés tilalma

A →*Bécsi Diplomáciai Szerződés* rendelkezéseinek alkalmazása során a fogadó →*állam* a küldő államok között nem tehet hátrányos megkülönböztetést. Nem tekinthető ilyen megkülön-

böztetésnek, ha a fogadó állam azért alkalmazza az egyezmény egyes rendelkezéseit megszorítóan, mivel azokat a küldő államban levő képviselőivel szemben a küldő állam ugyancsak megszorítóan alkalmazza. Egyes államok szokás vagy megállapodás alapján kölcsönösen kedvezőbb elbánást biztosítanak egymásnak, mint amilyent az egyezmény rendelkezései megkívánanak. Ennek leggyakoribb formája az általános forgalmi adó visszatérítése, amelyre a fogadó államnak nincs nemzetközi jogi kötelezettsége. (HI)

helyi alkalmazott

A *→Bécsi Diplomáciai Szerződés* nem használja a ~ fogalmát, arra a *→diplomáciai képviselő személyzete* tagjainak kiváltságait és mentességeit szabályozó rendelkezésekből következtethetünk. Eszerint a képviselő személyzetének azon tagjai minősülnek ~nak, akik a fogadó ország *→állampolgárai* vagy állandó lakosai, vagyis azok a személyek, akik felett a fogadó állam személyi főhatalma érvényesül. Ad absurdum a *→képviseletvezető* is lehet „~”. A Bécsi Diplomáciai Szerződés a ~ak kiváltságait és mentességeit szűken határozza meg. A magyar szabályozás szerint ~ az a magyar állampolgár is, beleértve a kiküldöttek családtagjait, aki nem a küldő állam kiküldöttje, hanem munkaszerződés alapján végez tevékenységet a fogadó államban Magyarország diplomáciai képviselőjén. (HI)

hírszerzés

A *→Bécsi Diplomáciai Szerződés* a tájékozódás jogszerű eszközeiről be-

szél, ám nincs sem a szerződéses jogban, sem a *→nemzetközi szokásjogban* olyan norma, amely békeidőben a ~t nemzetközi jogsértésnek minősítené. A fogadó *→államok* belső jogukban az állam által védettnek minősített információk megszerzését, birtoklását és továbbadását bűncselekménynek nyilvánítják és büntetni rendelik. Ez vonatkozik a diplomáciai képviselőkre is, azonban ők büntető *→joghatóság* alóli mentességet élveznek. A küldő állam ezért a hírszerző szolgálatok munkatársait a *→diplomáciai képviselő személyzetének* tagjaként jelenti be. Az ún. fedésben dolgozó hírszerzők ellátják a diplomáciai képviselői mivoltukból fakadó feladataikat, úgyszintén az egyéb megbízatásuknak megfelelő feladataikat. Amennyiben a nem jogszerű eszközökkel történő információszerezés a fogadó állam tudomására jut, a fogadó állam törvényei és jogszabályai betartásának követelményére, illetve a diplomáciai státusszal összeegyeztethetetlen magatartás tilalmára hivatkozva az érintetteket *→persona non gratá*vá nyilvánítják, és a fogadó országból kiutasítják. (HI)

HRC *→ENSZ Emberi Jogi Tanácsa*

Human Rights Watch – HRW

A ~ független nemzetközi *→nem kormányzati szervezet* 1978-ban alakult Helsinki Watch néven az *→Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet* 1975. évi *→Helsinki Záróokmányában* foglalt megállapodások végrehajtásának ellenőrzésére. Ezt követően, a világ minden tájára kiterjedő te-

vékenysége folytán 1988-ban vette fel jelenlegi nevét. 400 fős személyzettel dolgozik, évente tényfeltáró jelentéseket készít több mint 90 ország emberi jogi helyzetéről. Központja New Yorkban van, emellett 18 irodát működtet szerte a világban. Élén végrehajtó igazgató áll. 1997-ben a ~ megkapta a Nobel Békédíjat. (EA)

humanitárius intervenció

A ~ kényszerítő intézkedések alkalmazása az emberi jogok súlyos megsértéseinek megelőzése vagy megállítása végett egy másik →államban az ott élő →állampolgárok védelmében. Az államon belüli fenyegetések az utóbbi évtizedekben elsődleges figyelmet kaptak a nemzetközi szinten. A gyakorlat több ízben megmutatta, hogy az →Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának egyes céljai és elvei egymással szemben kollíziós helyzetet eredményezhetnek. Egyre nagyobb hangsúlyt kapott az az igény, hogy népirtás, etnikai tisztogatás, a nemzetközi humanitárius jog tömeges és durva megsértése esetén az ENSZ – az →ENSZ Biztonsági Tanácsának felhatalmazása alapján – kényszerítő intézkedéseket alkalmazzon mint végső eszközt. Az ENSZ 2005. évi csúcstalálkozóján hivatalosan is rögzítette a védelmi felelősség (Responsibility to Protect) elvét. Eszerint az állam elsődleges felelősséget visel polgárai védelméért. Ha az adott állam nem tudja megvédeni őket a népirtástól, az etnikai tisztogatástól, a háborús és emberiség elleni bűncselekményektől, az ENSZ kész a kollektív fellépésre a Biztonsági Ta-

nácson keresztül, az Alapokmánnyal összhangban. E lépés tulajdonképpen eleget kívánt tenni az elmúlt évtizedekben az ún. ~ jogilag vitatott kérdése kapcsán megnyilvánuló, egyes nemzetközi válsághelyzetek által igen kiélezett igényeknek. A védelmi felelősség elvének megfogalmazása kerüli a kötelező beavatkozás kimondását, s így tulajdonképpen rögzíti a Biztonsági Tanács eddig is ismert működési elvét – az öt állandó tag egyetértésének szükségességéről – kényszerítő jellegű fellépés megtétele esetén. Az →ENSZ Közgyűlés 2000. évi millenniumi ülészakán benyújtott főtitkári jelentés szerint az államok közötti kapcsolatok alapelvei egyenrangúak, de az emberi jogok tiszteletben tartásának elve a korábinál sokkal erőteljesebb fellépésre ad lehetőséget, s az állami szuverenitás és a belügyekbe való be nem avatkozás nem szolgálhat ürügyként az ilyen fellépés megakadályozására. (BB)

IAEA →*Nemzetközi Atomenergia Ügynökség*

ICAO →*Nemzetközi Polgári Légügyi Szervezet*

ICC →*Nemzetközi Büntetőbíróság*

ICRC →*Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága*

ICTR →*Ruandai Nemzetközi Büntető-törvényszék*

ICTY →*Volt Jugoszlávia Nemzetközi Büntetőtörvényszék*

ideiglenes ügyvivő

Ha a *→képviselővezető* állása nincs betöltve, vagy ha a képviselő vezetője tevékenységének gyakorlásában akadályozva van, átmenetileg a képviselő valamelyik – nem feltétlenül rangidős – diplomáciai képviselője mint *~* jár el a képviselő vezetőjeként. Az *~* nevét a képviselő vezetője, vagy ha ő ebben akadályozva van, a küldő *→állam* külügyminisztériuma közli a fogadó állam külügyminisztériumával. A *→nemzetközi jog* nem ír elő korlátozást, az *~* elvileg gyakorolhatja a képviselővezető összes jogosítványát, azonban az állandó képviselővezetők után rangsorol. A küldő állam meghatározhatja azt a tevékenységi kört, amit az *~* elláthat. Akadályoztatása esetén az *~* nem értesítheti a fogadó államot maga helyett új *~* kijelöléséről, azt csak a küldő állam teheti meg. Abban az esetben, ha a *→diplomáciai képviselő személyzetének* egyik tagja sem tartózkodik a fogadó államban, a küldő állam a fogadó állam hozzájárulásával megbízhatja az igazgatási és műszaki személyzet valamely tagját a képviselő folyó igazgatási ügyeinek vitelével. (HI)

igazgatási és műszaki személyzet tagjainak kiváltsági és mentességei

A képviselő igazgatási és műszaki személyzetének tagjai, a háztartásukban élő családtagokkal együtt, amennyiben nem állampolgárai vagy állandó lakosai a fogadó államnak, a diplomáciai képviselőkkel azonos *→kiváltságokban és mentességekben* részesülnek, kivéve azt, hogy a fogadó állam polgári és államigazgatási joghatósága alóli

mentesség nem terjed ki a hivatali kötelességeik teljesítése körén kívül eső ténykedésükre. Az említett személyek csak az első berendezkedésük céljára behozott tárgyakat illetően részesülnek vámmmentességben. Ez a magukkal vitt tárgyakon kívül vonatkozik a fogadó országba érkezésüket követő hat hónap során behozott tárgyakra is. (HI)

IFAD *→Nemzetközi Mezőgazdasági Fejlesztési Alap*

ILA *→Nemzetközi Jogi Társaság*

ILC *→Nemzetközi Jogi Bizottság*

ILO *→Nemzetközi Munkügyi Szervezet*

IMO *→Nemzetközi Tengerészeti Szervezet*

INTERPOL *→Nemzetközi Rendőrségi Szervezet*

IOM *→Nemzetközi Migrációs Szervezet*

ISO *→Nemzetközi Szabványügyi Szervezet*

Iszlám Együttműködés Szervezete (Organisation of Islamic Cooperation – OIC)

Az *~* 1969-ben Rabatban jött létre Iszlám Konferencia Szervezete néven. 2011-től mai nevén működik. Legutóbb módosított Alapokmánya 2008-tól hatályos. Jelenleg 57 tagja van, Európából 1992 óta Albánia a tagja. Megfigyelői státuszban van Európá-

ból Bosznia és Hercegovina 1994-től, az Oroszországi Föderáció 2005-től, valamint „Észak-ciprusi Török Köztársaság” néven 1979 óta Észak-Ciprus. A tagállamok Parlamenti Unióját 1999-ben Teheránban hozták létre. Az ~nek élén a háromévente összeülő Csúcsértekezlet áll. A Külügyminiszterek Konferenciája évente ülésezik. Az ~nek Állandó Titkársága Dzsiddában működik, Főtitkárát öt évre a külügyminiszterek választják. (EA)

ITU → *Nemzetközi Távközlési Egyesület*

ius cogens → *Nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabálya*

ius legationis → *Aktív és passzív követségi jog*

joghatóság

Tág értelemben az → államnak az → *ál-lami főhatalomból* (szuverenitás) fakadó hatalma, amelynek révén létrehozhat, megváltoztathat és megszüntethet jogokat és kötelezettségeket. Mindez törvényhozási, végrehajtási és bírói aktusok útján valósítható meg. Ilyen alapon beszélhetünk jogalkotói, végrehajtói és igazságszolgáltatási ~ról. A bírói ~ elsősorban a területhez kapcsolódik, de a joghatóságot az → *állampolgárság* is megalapozhatja. A végrehajtási ~ a kizárólag területhez kapcsolódik. Ez a tágabb értelemben vett ~ jelenik meg az ENSZ Alapokmánya 2. cikkének 7. bekezdésében: „A jelen Alapokmány egyetlen rendelkezése sem jogosítja fel az Egyesült Nemzeteket arra, hogy olyan ügyekbe avatkozzanak, amelyek

lényegileg valamely Állam ~ának körébe tartoznak, és nem kötelezi a tagokat arra sem, hogy az ilyen ügyeket a jelen Alapokmánynak megfelelő rendezési eljárás alá bocsássák”. A szűkebb értelemben vett ~on a jogszolgáltatást értjük, vagyis az államnak azt a funkcióját, hogy bíróság vagy más hatóság útján anyagi jogszabályainak érvényt szerezzen. Nemzetközi elemet tartalmazó ügyekben a ~ az államok közötti munkamegosztást jelenti, vagyis azt, hogy melyik állam hatósági jogosultak eljárni. (HI)

jószerződés és közvetítés (mediation)

A jószerződés mint diplomáciai vitarendezési módszer harmadik fél (egy vagy több személy, állam vagy államok csoportja, nemzetközi szervezet) bevonását jelenti a konfliktus rendezésébe. Jószerződés esetén egy harmadik fél saját kezdeményezésére vagy a vitában álló egyik, illetve mindkét fél felkérésére, politikai és erkölcsi befolyását felhasználva megkísérli a szembenálló feleket rábírni a tárgyalások felvételére, azonban a tárgyalások folyamatában aktívan nem vesz részt. A jószerződést teljesítő képes lehet arra, hogy megteremtse vagy helyreállítsa a felek közötti kapcsolatot, megkönnyítse a tárgyalások megszervezését. A ~ mindig tanácsjelleggel bír, soha sincs kötelező ereje. A jószerződést tevő fél csak összehozza a tárgyalóasztalhoz a vitában álló feleket, míg közvetítés esetén a közvetítő fél be is kapcsolódik a közbenjárása során létrejött tárgyalásokba, és a vita megoldására érdemi javaslatot terjeszt elő. (BB)

Kábítószer Bizottság (Commission on Narcotic Drugs)

A ~ az →*ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának* funkcionális bizottságaként 1946-ban jött létre. Székhelye Bécs. Négy évre választott 46 tagja van. (EA)

Kábítószer és Bűnözés Hivatala (Office on Drugs and Crime – UNODC)

A ~ 1997-ben jött létre, mai nevét 2002-től használja. Székhelye Bécs. Végrehajtó Igazgatóját az →*Egyesült Nemzetek Szervezetének Főtitkára* nevezi ki. Két összekötő hivatala van Brüsszelben és New Yorkban, továbbá 21 helyi irodája. Költségvetését önkéntes kormányzati felajánlásokból fedezi. (EA)

Karib-tengeri Közösség (Caribbean Community – CARICOM)

A ~ 1973-ban jött létre, központja Georgetown (Guyana). 15 államból és területből álló tagja, emellett 5 társult és 8 megfigyelő tagja van. A ~ tagjait két csoportba sorolják: 9 tagot a kevésbé fejlett, 6 tagot a fejlettebb csoportba. Testületei a Kormányfők Konferenciája, a közösségi ügyekkel foglalkozó Közösségi Miniszterek Tanácsa és a különböző egyéb Miniszteri Tanácsok. Az elnöki tisztséget a kormányfők rotációs alapon töltik be. A ~ főtitkárát a kormányfők ötéves mandátummal választják. (EA)

katonai attasé

A ~ intézményét a 19. század vége óta rendszeresítették. Az →*államok között* ma már egyöntetű megegyezés van ab-

ban, hogy egyes államok nemcsak követeket, hanem katonai, s ahol a szükség megkívánja, tengerészeti és légügyi attasékat is küldenek. A →*Bécsi Diplomáciai Szerződés* két rendelkezése is vonatkozik a ~ra. A katonai, tengerészeti és légügyi attasék vonatkozásában a fogadó állam megkövetelheti, hogy a küldő állam nevüket hozzájárulás céljából előzetesen közölje, illetve a fogadó állam hasonló korlátok között és hátrányos megkülönböztetés tétele nélkül megtagadhatja bizonyos kategóriákba tartozó tisztviselők befogadását. Magyarország például nem küld és nem fogad tengerészeti attasékat. A ~ a diplomáciai személyzet tagja, ugyanazok a kiváltságok és mentességek illetik meg, mint a többi diplomáciai képviselőt. A ~ a protokollsorrendben a tanácsosok közé sorolhatik, de természetesen megőrzi saját katonai rendfokozatát is. (HI)

képviselővezető a diplomáciai jogban

A modern →*diplomáciai jog* is megtartotta a →*Bécsi Szabályzat* osztályozását, ennek megfelelően a képviselővezetők három osztályba tartoznak, nevezetesen az államfőhöz akkreditált nagykövetek vagy nunciusok és az ezekkel egyenrangú egyéb képviselővezetők osztályába, az államfőhöz akkreditált követek, miniszterek és internunciusok osztályába és a külügyminiszterhez akkreditált ügyvivők osztályába. A képviselővezetők között osztályba tartozásuk alapján – a rangsorelőbbséget és a szertartásrendi kérdéseket kivéve – nem tehető megkülönböztetés. Az →*államok* általában

a $\rightarrow$ *diplomáciai kapcsolatok felvételekor* megállapodnak abban, hogy képviselőik vezetőit melyik osztályba sorolják. Az ilyen megállapodás bármikor módosítható. Magyarországnak a II. világháborút megelőzően csak követi szintű diplomáciai kapcsolatai voltak, ezeket emeltük minden esetben nagyköveti szintre. (HI)

kétoldalú (bilaterális) és többoldalú (multilaterális) diplomácia

Míg a kétoldalú diplomácia két $\rightarrow$ *állam* egymás közötti kapcsolatainak kezelését jelenti, addig a multilaterális, azaz többoldalú diplomácia legalább három állam képviselőjének jelenlétével számol. Szereplői a szuverén államok, de megjegyzendő, hogy a multilaterális nemzetközi kapcsolatokban egyre fontosabb kiegészítő szerepet töltenek be a nem állami szereplők, azaz a $\rightarrow$ *nem kormányzati szervezetek (NGO)* is. Ez utóbbiak azonban nem helyettesíthetik a tagállamokat, nem léphetnek a helyükbe. A multilaterális diplomácia nemzetközi szervezetekben, állandó szakosított intézmények szintjén vagy értekezleteken, többoldalú találkozókon zajlik. A multilaterális diplomácia tevékenységi formái, munkamódszerei jelentős mértékben eltérnek a kétoldalú diplomácia érintkezési formáitól. A tárgyalási keretek itt számos tagállam részvételével zajlanak, ennek formái az adott szervezettől vagy tárgyalási fórumtól függően lehetnek plenáris, bizottsági, albizottsági, munkacsoportos és más keretek, lehetnek minden tagállam számára nyitott vagy a tagállamok egy csoportjára korlátozódó tanácsko-

zások, hivatalos vagy informális, zárt vagy nyilvános ülések. A nemzetközi szervezetekben, az állandó szakosított intézményekben és az értekezleteken ezek lebonyolításához szükség van eljárási szabályokra, napirendre, tisztviselők megválasztására, a meghozott döntések szavazások révén történő elfogadására. A nemzetközi szervezetek és az állandó szakosított intézmények a saját maguk számára létrehozott alapdokumentum szellemében végzik munkájukat, mely rögzíti tevékenységük paramétereit, így pl. a tagfelvétel, a felfüggesztés és a kilépés kérdéseit is. Mindez túllép a kétoldalú diplomácia hagyományos keretein, de megállapítható, hogy a globalizáció előtérbe kerülésével a kétoldalú diplomácia témái egyre szervezesebben fognak össze a multilaterális nemzetközi diplomáciai folyamatokkal. Ennek kapcsán valamennyi külföldi bilaterális vagy multilaterális diplomáciai képviselő mindennapi tevékenysége a megváltozott kommunikációs lehetőségek, az információkhoz való szélesebb hozzáférés, a gyorsabb és egyszerűbb hivatali ügyintézés következtében radikálisan eltér a korábbi eljárási formáktól, és egy globális külpolitikai folyamatban egyesül. (EA)

kisebbségek nemzetközi védelme

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya univerzális szinten jelenleg az egyetlen nemzetközi jogi dokumentum, amely kisebbségvédelmi rendelkezést tartalmaz, vagyis a kisebbségvédelemnek a $\rightarrow$ *nemzetközi jog* által garantált minimumszint-

jét rögzíti. Ki kell emelni továbbá az →*ENSZ Közgyűlésének* „Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól” címmel elfogadott határozatát. Az ENSZ Közgyűlés a kisebbségekhez tartozó személyeknek juttatott jogok érvényesítésében a területi →*állam* politikai és szociális stabilitásának zálogát látja. A Nyilatkozat a kisebbségek védelme érdekében feltétlenül szükségesnek tartja a területi állam jogalkotói tevékenységét, nem elégszik meg a defenzív (non facere) magatartással, hanem a területi állam tevőleges magatartását írja elő. Kötelezi az államot arra, hogy védje a kisebbségek létét és identitását. Az 1948. évi, a népirtás megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény is az egy adott állam területén élő csoportokat kívánja védelemben részesíteni. Az egyezmény hatálya nem terjed ki a kulturális genocídium tiltására, vagyis az egyes népcsoportokat egyesítő, őket közösen jellemző kulturális adottságok megsemmisítésének tilalma nem került bele a végleges szövegbe. Minden faji és etnikai csoporttal kapcsolatos egyenlő elbánás megvalósítását tűzi ki célul az 1965. évi, a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény, amely meghatározza a „faji diszkrimináció” fogalmát, ami „minden olyan különbségtételt, kizárást, megszorítást vagy előnyben részesítést jelent, amelynek alapja a faj, a szín, a leszármazás, a nemzetiségi vagy etnikai származás, és amelynek célja vagy eredménye politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális téren az

emberi jogok és alapvető szabadságjogok elismerésének, egyenrangú élvezetének vagy gyakorlásának megsemmisítése vagy csorbítása”. Nemzeti és etnikai kisebbségek tagjai tehát ennek az egyezménynek a jogalanyai lehetnek. Vannak más →*nemzetközi szerződések* is, amelyek kisebbségvédelmi hatású rendelkezéseket is tartalmaznak, azonban már korlátozottabb alanyi körhöz szólnak, vagy szűkebb a tárgyi hatályuk (pl. a gyermek jogairól szóló 1989. évi egyezmény vagy az őslakosság és a törzsi népek védelméről szóló 1989. évi egyezmény). Regionális nemzetközi szervezetek útján erősödött tovább a kisebbségvédelem nemzetközi rendszere. A →*Helsinki Záróokmány* az emberi jogok tiszteletben tartása vezérlő elvének kifejtésekor megemlíti a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogait. Az →*Európai Biztonsági Együttműködési Értekezlet* 1990-es koppenhágai ún. emberi dimenziós konferenciájának záródokumentuma egy teljes fejezetet szentelt a kisebbségi kérdésnek, s minőségi ugrást hajtott végre azzal, hogy megállapítja: a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogaikkal egyénileg és a csoportjukhoz tartozó más tagokkal együtt élhetnek. E jogok gyakorlása azonban nem lehet ellentétes az →*Egyesült Nemzetek Szervezetének* Alapokmánya és a *Helsinki Záróokmány* céljaival és elveivel, beleértve az államok területi épiségének elvét. Az →*Európa Tanács* keretében született *Emberi Jogok Európai Egyezménye* egy egyszerű diszkriminációs tilalmat foglal csak magába a 14. cikkben, amely egyebek mellett

tiltja a nyelvi vagy a nemzeti kisebbséghez való tartozás alapján megvalósuló megkülönböztetést. Kisebbségvédelmet illetően az Európa Tanács két egyezményt dolgozott ki: az 1995. évi Nemzeti Kisebbségek Védelmének Európai Keretegyezményét, valamint az 1992. évi Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartáját. Az *→Európai Unió* a maastrichti uniós szerződés megszületése óta „hozzájárul a tagállamok kultúráinak kibontakoztatásához, tiszteletben tartva azok nemzeti és regionális különbözőségét, ugyanakkor előtérbe helyezve a közös kulturális örökséget”. A sokszínűség mint az erkölcsi és kulturális értékek forrásának védelme megtalálható az Európai Unió Alapjogi Chartájában is, mely szerint az unió tiszteletben tartja a kultúrák, a vallások és a nyelvek sokszínűségét, továbbá a Charta a diszkrimináció tilalmának megfogalmazásakor kifejezetten említi a nemzeti kisebbséghez való tartozás miatti megkülönböztetés tilalmát is. A kisebbségvédelem biztosításának igen hatékony eszközei továbbá az érintett államok közötti kétoldalú megállapodások, melyekben nemzetközi szervezetek közvetítése nélkül, maguk rendezik az adott kisebbségek jogait, illetve határozzák meg a végrehajtás garanciáit. (BB)

kiváltságok és mentességek

A *→diplomáciai jog* a ~ átfogó elnevezés alatt az alábbi fogalmakat érti: sérthetlenség, *→joghatóság* alóli mentesség, kiváltság, könnyítés. A fogadó ország hatóságai a sérthetlenséget élő személlyel szemben kényszerin-

tezkedést nem foganatosíthatnak, kötelesek minden megfelelő intézkedéssel megvédeni a képviselőt helyiségeit bármely behatolás vagy kártétel ellen, és megakadályozni a képviselőt és diplomáciai képviselő nyugalmának megzavarását vagy méltóságának megsértését. A joghatóság alóli mentesség eljárási akadály, amely meggátolja, hogy a fogadó ország jogszabályai betartását kikényszerítse, vagy be nem tartását megtorolja. Az „egyéb kiváltságok és mentességek” kategória a fogadó ország anyagi jogszabályai alóli kivétel, vagy a fogadó ország lakosságához képest többletjogosítvány. A könnyítés a képviselőt és személyzete elhelyezésének és működésének segítése. (HI)

Kontinentális Talapzat Bizottság

A ~-ot a *→Tengerjogi Egyezmény* hozta létre annak érdekében, hogy az egyes parti államok vonatkozásában segítse a kontinentális talapzat határainak megállapítását. A ~nak 21 tagja van, akiket a Tengerjogi Egyezmény részes államainak Közgyűlése választ öt éves időtartamra oly módon, hogy a ~ban minden regionális csoport legalább három hellyel rendelkezik. A ~ évente két ülészakot tart New Yorkban. (CsT)

Kőolajexportáló Országok Szervezete (Organisation of Petroleum Exporting Countries – OPEC)

A ~t 1960-ban öt ország, Irán, Irak, Kuvait, Szaúd-Arábia és Venezuela hozta létre. Jelenleg hat közel-keleti, hat afrikai és két dél-amerikai országgal 14 tagja van. A tagállamok a globál-

lis olajtermelés 44%-át adják, és a világ feltárt olajkészleteinek 73%-át birtokolják. Új tagok felvételéhez a tagság $\frac{3}{4}$ -ének hozzájárulása szükséges, beleértve az öt eredeti tagország egyetértését. A ~ székhelye 1965-ig Genfben volt, majd Bécsbe helyezték át. Fő szerve a Konferencia, amely évente legalább két ízben ülésezik. Tárgyalásain az egyhangúság elve érvényesül. A ~nek működését Főtitkár irányítja. (EA)

Közép-amerikai Bíróság (Corte Centroamericana de Justicia)

A Közép-amerikai Államok Szervezetének (ODECA) létrehozásáról szóló egyezmény első, 1962. december 12-i módosítása állította fel a ~ot. A ~ ténylegesen csak 1992 óta működik, amikor is a közép-amerikai államfők XIII. csúcstalálkozóján elfogadták a ~ Statútumát. A ~ székhelye Managua, Nicaragua. A ~ba minden tagállam egy vagy több bírát nevezhet ki, akik 10 évre kapják megbízatásukat, és újraválaszthatóak. (BB)

Közép-európai Kezdeményezés (Central European Initiative – CEI)

A ~ a korábbi szűkebb összetételű regionális együttműködési struktúrák után 1989-ben jött létre, jelenlegi nevét 1992-ben vette fel. Titkárságának székhelye Trieszt. Élén Főtitkár áll. Az Elnökséget féléves ciklusokban a jelenlegi 18 tagállam (Albánia, Ausztria, Belarusz, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Csehország, Horvátország, Lengyelország, Macedónia, Magyarország, Moldova, Montenegró, Olaszország, Ro-

mánia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna) adja. A kormányfők és a külügyminiszterek évente üléseznek. (EA)

közvetítés →jószoigálat és közvetítés

La Plata-medence Egyezmény (La Plata Basin Treaty)

1969-ben öt part menti →állam – Argentína, Bolívia, Brazília, Paraguay és Uruguay – aláírta a ~t. Kormányközi Koordinációs Bizottság irányítja a közös ügyek intézését. Székhelye Buenos Aires (Argentína). (EA)

Latin-Amerikai és Karibi Gazdasági Bizottság (Economic Commission for Latin-America and the Caribbean – ECLAC)

A ~ az →ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa regionális bizottságainak egyikeként 1948-ban jött létre. 45 tagja van, melyek között megtalálható Kanada, az Amerikai Egyesült Államok, Hollandia, Spanyolország, Franciaország, Portugália, az Egyesült Királyság, Németország, Olaszország, Norvégia, Dél-Korea és Japán is. A bizottságnak 13 térségbeli társult tagja is van. Nevét a karibi térség beemelésével 1984-ben változtatta a jelenlegire. Székhelye Santiago (Chile). (EA)

letéteményes

A többoldalú →nemzetközi szerződések esetében az a szerződés által kijelölt nemzetközi szervezet vagy annak vezető tisztségviselője (például →Egyesült Nemzetek Szervezete, →Európa Tanács főtitkára) vagy →állam (állami szerv), amelynek a feladatkörébe az adott nem-

zetközi szerződéssel összefüggő adminisztratív teendők tartoznak. (CsT)

megbízólevél (lettre de créance, credentials) funkciója

A küldő $\rightarrow$ állam államfőjének a fogadó állam államfőjéhez intézett ünnepélyes hangú levele, amellyel a $\rightarrow$ képviselővezető felhatalmazását tanúsítja, és a fogadó állam államfőjétől a képviselővezető tevékenységének támogatását kéri. A képviselővezető működését a fogadó államban vagy akkor kell megkezdettnek tekinteni, amikor átnyújtotta megbízólevelét, vagy amikor közölte megérkezését, és megbízólevelének hiteles másolatát a fogadó állam külügyminisztériumának átadták (a fogadó államban fennálló gyakorlatnak megfelelően, amelyet egyöntetűen kell alkalmazni). A megbízólevél vagy annak hiteles másolata átnyújtásának sorrendjét a képviselővezető megérkezésének napja és órája határozza meg. (HI)

megerősítés (ratifikáció)

Az arra a saját belső joga által felhatalmazott állami szervnek (Országgyűlés, kormány) általában jogszabályi vagy határozati formában megjelenő aktusa, amellyel az aláírt $\rightarrow$ nemzetközi szerződés kötelező hatályát elismeri, vagy a kötelező hatály elismerésére felhatalmazást ad. A $\sim$ sel az $\rightarrow$ állam a belső joga alapján vállalja az aláírt nemzetközi szerződésben lévő kötelmet, melyről az állam képviselőjére külön meghatalmazás nélkül jogosult személy (államfő, kormányfő, külügyminiszter) megerősítő okiratot állít ki, vagy az adott szerződés rendelkezéseinek meg-

felelően tájékoztatja a másik felet vagy a $\rightarrow$ letéteményest. Magyarországon a nemzetközi szerződés kötelező hatályának elismerésére az Országgyűlés vagy a kormány a nemzetközi szerződést kihirdető jogszabályban (törvény, kormányrendelet) ad felhatalmazást. A kötelező hatály elismerését a törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződés esetében a köztársasági elnök okirattal (megerősítő okirat) tanúsítja, melyet a másik félnek vagy letéteményesnek a külpolitikáért felelős miniszter juttat el. A kormányrendelettel kihirdetett nemzetközi szerződés esetében a másik félnek vagy a letéteményesnek – a szerződés rendelkezéseinek megfelelő – tájékoztatásáról a külpolitikáért felelős miniszter gondoskodik. (CsT)

meghatalmazási okirat

Az $\rightarrow$ állam illetékes hatóságától – általában a külügyminisztertől – származó olyan okiratot, amely valamely személyt vagy személyeket kijelöl arra, hogy az államot képviseljek egy $\rightarrow$ nemzetközi szerződés szövegének tárgyalása, elfogadása vagy hitelesítése, a szerződés reá nézve kötelező hatályának elismerése vagy a szerződéssel kapcsolatos bármely más aktus teljesítése folyamán. (CsT)

Mekong Folyó Bizottsága (Mekong River Commission)

Az indokínai térség turbulens katonai-politikai története, a Mekong Bizottság 1957-es, majd az Ideiglenes Mekong Bizottság 1978-as létrehozása után 1995-ben Vietnam, Laosz, Thaiföld és Kambodzsa részvételével lét-

rejtött a ~. A szervezetet vezető tanács évente egyszer össze. A ~ Titkárságának székhelye Vientiane. (EA)

memorandum

Egy állam hivatalos véleményét írásban rögzítő diplomáciai dokumentum, melynek nincs kötött formája. Olyan témáról szoktak ~ot megfogalmazni, mely fontos az adott állam számára, és melyben viszonylag állandó az álláspontja. Általában valamely bonyolultabb, esetleg tárgyalás alatt álló kérdéssel kapcsolatos álláspont részletes, adatokkal alátámasztott kifejtését foglalja magába. Az emlékeztetőtől eltérően nem kapcsolódik szorosan egy tárgyalási eseményhez, hanem az adott téma beható feldolgozása a lényege. A ~ készítésével kapcsolatban formai követelmények nincsenek. Lehet szóbeli jegyzék mellékleteként küldeni, vagy személyesen átadni, multilaterális tárgyalásokon kiosztani. (HI)

Meteorológiai Világszervezet (World Meteorological Organisation – WMO)

A ~ 1950-ben létesült mint az *→Egyesült Nemzetek Szervezetének* egyik szakosított szervezete. Jelenleg 191 tagja van, székhelye Genf. Kongresszusa négyévente ülésezik, megválasztja elnökét, az évente ülésező Végrehajtó Tanácsot, valamint négyéves mandátumú főtitkárát. (EA)

NAM *→El Nem Kötelezettek Mozgalma*

nem kormányzati szervezet (Non-Governmental Organisation – NGO)

A ~ek kormányoktól és nemzetközi szervezetektől független szerveze-

tek, melyek főleg adományokból és önkéntesek tevékenységéből tartják fenn magukat. Az első ilyen ~ek a 18. század végén és a 19. században jelentek meg, elsősorban a rabszolgaság, a női egyenjogúság és az elesettek megsegítése terén, de tevékenységük igazi kibontakozása a II. világháborút követő időszakra tehető. Első ízben az *→Egyesült Nemzetek Szervezetének* Alapokmánya az *→ENSZ Gazdasági és Szociális Tanáccsal* foglalkozó fejezetében említi a ~ekkel való konzultációk szükségességét. Manapság 3,7 millióra becsülik a világon tevékenykedő ~ számát, melyek helyi, regionális, nemzeti vagy nemzetközi keretekben fejtik ki tevékenységüket. Működési területük és tagságuk igen széleskörű és változatos. Növekvő szerepet töltenek be a nemzetközi életben olyan területeken, mint a humanitárius segítségnyújtás, a szegénység és a betegségek elleni küzdelem, az emberi jogok, a környezetvédelem, a fejlesztési tevékenység és a taposóaknak felkutatása. (EA)

Nem Kormányzati Szervezetek Bizottsága (Committee on Non-Governmental Organisations)

Az *→ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa* 1946-ban hozta létre a ~t a világban működő *→nem-kormányzati szervezeteknek* az *→Egyesült Nemzetek Szervezetéhez* benyújtott, konzultatív státusz iránti kérelmeinek megvitatása céljából. A New Yorkban ülésező bizottságnak 19 négy évre választott tagja van. (EA)

Nem Kormányzati Szervezetek Konferenciája (Conference of Non-Governmental Organisations – CONGO)

A ~ 1948-ban jött létre annak érdekében, hogy biztosítsa a civil társadalom jelenlétét és részvételét az →*Egyesült Nemzetek Szervezete* globális kérdéseinek tárgyalásánál. Tagságának két kategóriája van: a teljes tagság azokat illeti, amelyek az →*ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa* konzultatív státusszal rendelkeznek, társult tagsággal azok rendelkeznek, amelyek az ENSZ valamely programjával vagy ügynökségével állnak társult kapcsolatban. Az érintett →*nem kormányzati szervezetek*nek legalább ötszáz taggal kell rendelkezniük. A ~ állandó irodát működtet Genfben, New Yorkban és Bécsben. (EA)

Nemzetek Szövetsége (League of Nations, Société des Nations)

A ~nek Egyezségokmánya az 1920. évi Versailles-i Békeszerződés I. fejezetében került rögzítésre. A ~nek fő szervei a 42 alapító tagot számláló Közgyűlés, a Tanács és a főtitkár vezette Állandó Titkárság volt. A ~ a legnagyobb, 58 tagállamot számláló létszámot 1935-ben érte el. Az Amerikai Egyesült Államok nem csatlakozott a ~hez. Fennállása során több ország később nyert felvételt, így például Magyarország 1922-ben, Németország 1926-ban, a Szovjetunió 1934-ben. 16 tagállam – többek között Németország és Japán 1933-ban, Olaszország 1937-ben, Spanyolország és Magyarország 1939-ben – az évek során kilépett a ~ből. Az Egyezségokmány értelmében a tagál-

lamoknak joguk volt kilépni a ~ből. A Szovjetuniót 1939-ben zárták ki. Az évente összeülő Közgyűlésen minden tagállam egy szavazattal rendelkezett. A Tanács négy állandó tagja eredetileg Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Japán volt, majd Németország és a Szovjetunió csatlakozása után az állandó tagok száma hatra emelkedett. A Tanács három évre választott nem állandó tagjainak száma az évek során 4-ről 11-re nőtt. A második világháború kirobbanásakor állandó tagjainak száma a német, japán, olasz kilépés és a Szovjetunió kizárása következtében kettőre csökkent. A ~, mely a háború kitörését nem tudta megakadályozni, formálisan létezett 1946-ig, amikor kimondták megszűnését. (EA)

Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (International Atomic Energy Agency – IAEA)

A ~ – mint az ENSZ szakosított szervezete – 1957-ben alakult, székhelye Bécs. Két regionális irodája Torontóban és Tokióban, két összekötő irodája pedig New Yorkban és Genfben működik. Statútuma szerint szervei az évente öt ülést tartó Kormányzótanács, mely 13 állandó és 22 három évre választott tagból áll, a 168 tagállamot magában foglaló, évente ülést tartó Általános Konferencia, valamint a Titkárság, melynek élén a Kormányzótanács és az Általános Konferencia által 4 évre választott főigazgató áll. Észak-Korea 1974-ben az Ügynökség tagja lett, de 1994-ben kilépett a szervezetből. (EA)

Nemzetközi Bíróság (International Court of Justice)

A ~ 1945-ben jött létre Hágában. Az *→Egyesült Nemzetek Szervezetének* Alapokmánya szerint a ~ a világszervezet egyik fő szerve, így Statútumának minden ENSZ-tagállam automatikusan tagja. A ~ *→államok* által benyújtott megkeresésekkel foglalkozik. Az Alapokmány értelmében az őt érintő jogvitában minden tagállam kötelezi magát a ~ határozatainak végrehajtására. A ~ az *→ENSZ Közgyűlésének* és a *→ENSZ Biztonsági Tanácsának* külön-külön történő, párhuzamos szavazásán abszolút többséggel kilenc évre választott 15 tagból áll. A Biztonsági Tanács öt állandó tagja a ~ állandó tagja, ezenkívül a nyugat-európai csoport 2, Kelet-Európa 1, Ázsia és a Csendes-óceán térsége 2, Latin-Amerika és a Karib-térség 2, Afrika pedig francia, angol nyelvű és arab képviselőből álló 3 helyet rendelkezik. A ~ elnökét titkos szavazással három évre választják. Kötelező határozatait valamint tanácsadó véleményét a testület abszolút többségi szavazással hozza. Amennyiben a szavazatok egyenlő módon oszlanak meg, a ~ elnökének szavazata dönt. Jogvitában érintett bármely ENSZ-tagállam szavazati jog nélkül ad hoc bíróval képviseltetheti magát. (EA)

Nemzetközi Bizottság a Moselle Védelméért (Commission Internationale pour la protection de la Moselle)

1956-ban az NSZK, Franciaország és Luxemburg egyezményt írt alá a Moselle folyó szennyezésének megaka-

dályozására. 1961-ben a három ország létrehozta a ~ testületet, amelyhez megfigyelőként Belgium is csatlakozott. 1990-ben kiegészítő jegyzőkönyvet írtak alá egy közös Titkárság létrehozása céljából, melynek székhelye Trèves. (EA)

Nemzetközi Büntetőbíróság (International Criminal Court, ICC)

Az *→ENSZ Közgyűlése* 1995-ben Előkészítő Bizottságot hozott létre a ~ Statútumának kidolgozására, amelyet az 1998. június 15. és július 17. között megrendezett diplomáciai konferencián, Rómában fogadtak el. A Statútum 2002. július 1-jén lépett hatályba. A ~ szervei a bírói tanácsok, a főügyész, annak két helyettese, az Ügyészi Hivatal, a jegyző, valamint a Jegyzői Hivatal. A ~ 18 bíróját a Résztes Államok Közgyűlése titkos szavazással választja 9 évre. A bírák választják meg az elnököt és a két elnökhelyettest. A bíróságon belül háromfajta tanács működik: a Tárgyalás-előkészítő Tanács (Pre-Trial Chamber), az Elsőfokú Tanács (Trial Chamber) és a Fellebbviteli Tanács (Appeals Chamber). Ügyészi Hivatala, élén az főügyésszel, a ~ külön szerveként függetlenül jár el. A főügyészt – majd megválasztását követően az általa jelölt helyetteseit – szintén a Résztes Államok Közgyűlése választja titkos szavazással 9 évre. A Jegyzői Hivatal felelős a ~ nem igazságszolgáltatási jellegű működésének biztosításáért. Vezetője a jegyző, aki a ~ igazgatási főtisztviselője. A jegyzőt a ~ bírái választják 5 évre. (BB)

Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma (Rome Statute)

A →Nemzetközi Büntetőbíróság alapító szerződése, amelyet az 1998. június 15. és július 17. között Rómában megtartott diplomáciai konferencián fogadtak el. A ~ a 60. megerősítő okirat letétbe helyezése napján, 2002. július 1-jén lépett hatályba. (BB)

Nemzetközi Büntetőtörvényszékek Fennmaradó Mechanizmusa (United Nations Mechanism for International Criminal Tribunals – MICT)

Annak figyelembe vételével, hogy a →Volt Jugoszlávia Nemzetközi Büntetőtörvényszék (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – ICTY*) és a →Ruandai Nemzetközi Büntetőtörvényszék (*International Criminal Tribunal for Rwanda – ICTR*) tevékenységének befejeztével még bizonyos feladatok fennmaradhatnak, a Biztonsági Tanács határozatában úgy döntött, hogy a két törvényszék fennmaradó tevékenységét egy ún. ~nak kell átvennie. Ez – a meglévő törvényszékek mintájára – elnökből, néhány bíróból, főügyészből és jegyzőből áll, akiket szintén az →ENSZ Közgyűlése választ meg a Biztonsági Tanács által elfogadott lista alapján. (BB)

nemzetközi gyámsági rendszer

Egyes volt gyarmati területek igazgatásának és a felette gyakorolt nemzetközi ellenőrzésnek az →Egyesült Nemzetek Szervezete által létesített sajátos formája. A gyámsági igazgatás feltételeit a ún. gyámsági egyezmények rendezték, amelyeket a közvetlenül érdekelt államok kötöttek meg, és az →ENSZ Közgyűlése ha-

gyott jóvá. A hadászati fontosságú gyarmati területek felett az →ENSZ Biztonsági Tanácsát, míg a többi gyámsági terület vonatkozásában a →(ENSZ) Gyámsági Tanácsot illette meg az ellenőrzés joga. Az utolsó gyámsági terület, Palau függetlenné válásával 1994-ben a Gyámsági Tanács megszüntette tevékenységét. (BB)

nemzetközi humanitárius jog

A ~ vagy „genfi jog” (Genfi Egyezmények) a fegyveres összeütközések (konfliktusok) áldozatainak védelmét, vagyis a sebesültek, betegek, hájtöröttek, hadifoglyok és a polgári lakosság védelmét szabályozza, de szélesebb értelemben ide tartozik a kulturális javak védelme is. Az 1864. évi I. Genfi Egyezménnyel született meg. Az első egyezmény elfogadásával kezdődött a fegyveres összeütközéseket és a nemzetközi segítségnyújtást szabályozó ~ máig tartó fejlődése. Ma az 1949. évi négy Genfi Egyezmény, ezek 1977. évi két kiegészítő jegyzőkönyve, illetve 2005. évi kiegészítő jegyzőkönyve, valamint az 1954. évi Hágai Egyezmény és annak két jegyzőkönyve jelentik a humanitárius jog legfontosabb jogforrásait. A Genfi Egyezményeknek Svájc a →letéteményese, és alkalmazásukban jelentős szerepet játszanak a humanitárius szervezetek, így a →Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága. (BB)

Nemzetközi Humanitárius Ténymegállapító Bizottság (International Humanitarian Fact-Finding Commission)

A háború áldozatainak védelmére vonatkozó Genfi Egyezmények I. Kiegészítő

szító Jegyzőkönyvének 90. cikke alapján jött létre. Hatáskörébe tartozik minden olyan tény kivizsgálása, amely a bejelentés szerint súlyos jogsértés, a jegyzőkönyv, illetve az egyezmények alapján. A tizenöt tagú ~ot a Szerződő Felek választják ötévenként. Titkárságát Svájc külügyminisztériuma biztosítja. (BB)

nemzetközi jog és belső jog viszonya (monista, dualista rendszer)

A $\rightarrow$ nemzetközi jog és a belső jog viszonyáról két elmélet alakult ki: a dualista és a monista elmélet. A dualista elmélet szerint: a nemzetközi jog és a belső jog két különálló jogrendszer, mely különbözik alanyaiban, tárgyában, jogforrásaiban és szankcióiban. A nemzetközi köteleket át kell emelni a belső jogba, amelyre jogszabályba foglalással kerül sor. A jogalkalmazó nem közvetlenül a nemzetközi jogot, hanem lényegében az annak kihirdetéséről szóló belső jogot alkalmazza. A monista elmélet szerint a nemzetközi jog és a belső jog egységes jogrendszert alkotnak. A nemzetközi jog külön belső jogi aktus nélkül válik közvetlenül alkalmazandóvá. A nemzetközi jogi szabályt lefordítják az adott ország nyelvére, és külön jogszabályba foglalás nélkül csak a közzétételére kerül sor. Konfliktus esetén a nemzetközi jog elsőbbsége érvényesül. A magyar jogrendszer a mérsékelt dualista modell szerint működik, ahol az alapvetően dualista rendszerbe monista elemek vegyülnek. Magyarország Alaptörvényének Q) cikke alapján: „Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nem-

zetközi jog és a magyar jog összhangját” (dualista); „Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait” (monista); „A nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé” (dualista). A nemzetközi jog helye a jogforrasi hierarchiában a hatályos szabályozás alapján úgy összegezzhető, hogy a $\rightarrow$ nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabályai (*ius cogens*) adott esetben az Alaptörvény felett is állnak. A belső jogszabállyal kihirdetett $\rightarrow$ nemzetközi szerződések a belső jogszabály formájának megfelelő szinten helyezkednek el a jogszabályok hierarchiájában, azzal, hogy az azonos formában elfogadott szabályok között a nemzetközi jogi norma megelőzi a belső jogi szabályt. (CsT)

nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabálya (ius cogens)

A ~t a $\rightarrow$ Szerződések Jogáról szóló 1969. évi Bécsi Szerződés határozza meg. Ennek értelmében normát jelent, amelyet az $\rightarrow$ államok nemzetközi közössége mint egész olyanként fogadott el és ismert el, amelytől nem lehet eltérni, és amelyet csak a $\rightarrow$ nemzetközi jognak az ugyanilyen jellegű későbbi szabályával lehet megváltoztatni. A ~ba ütköző szerződést egyúttal semmisnek nyilvánítja, ami azt is jelenti, hogy formális nemzetközi jogi jogforrasi hierarchia hiányában is a ~ a nemzetközi szerződések és más jogforrások felett áll. A ~nak az utóbbi évtizedekben – a nemzetközi bíróságok és szervezetek gyakorlata alapján – kialakult egy bizonyos, mindenki által elfoga-

dott rendszere, melyben olyan vitathatatlan elvek szerepelnek, mint az erőszak tilalma, a legalapvetőbb emberi jogok védelme, az emberi és humanitárius jogokat súlyosan sértő magatartások (rabszolgaság, népirtás, apartheid, kínzás, háborús bűntettek) tilalma. (BB)

nemzetközi jog (nemzetközi közjog)

A ~ a *→nemzetközi jogalanyok* közötti jogalkotási szándékkal, kifejezett vagy hallgatólagos akaratmegegyezéssel létrejövő olyan szabályok összessége, amely elsősorban a békés együttműködés céljából rendezi a nemzetközi jogalanyok közötti kapcsolatokat. A ~ot megalkotói önként követik, de szükség esetén az egyéni vagy kollektív úton kifejtett kényszer vagy egyéb szankciók útján is kikényszeríthető. A ~ szabályait meg kell különböztetni aszerint, hogy valamennyi államot kötelezik-e vagy csak néhányat. Ennek alapján beszélünk egyetemes vagy partikuláris ~ról. (BB)

nemzetközi jog (nemzetközi közjog) forrásai

A *→Nemzetközi Bíróság* Statútuma alapján a *→nemzetközi jog (nemzetközi közjog)* forrásai: (1) a *→nemzetközi szerződések*; (2) a *→nemzetközi szokásjog*; (3) a művelt nemzetek által elismert általános jogelvek; továbbá (4) a bírói döntések és a különböző nemzetek legkiválóbb tudósainak tanításai mint a jogszabályok megállapításának kiegészítő eszközei. A Statútumban – bár nem említik – nemzetközi jogokat és kötelezettségeket eredményezhetnek a nemzetközi jog alanyainak

egyoldalú nyilatkozatai és a *→nemzetközi kormányközi szervezetek* határozatai is. (BB)

nemzetközi jog (nemzetközi közjog) kodifikációja

Az a nemzetközi jogalkotási tevékenység, amelynek során az *→államok* – a *→nemzetközi szokásjogi* szabályokat, valamint a partikuláris *→nemzetközi szerződésekbe* foglalt rendelkezéseket összegyűjtve és rendszerezve – átfogó jellegű és sokoldalú, nyílt szerződéseket fogadnak el magukra nézve kötelezőnek. Az *→ENSZ Közgyűlésének* égisze alatt működő *→Nemzetközi Jogi Bizottság* feladata a kodifikáció előkészítése, vagyis a *→nemzetközi jog (nemzetközi közjog)* egyes területein érvényesülő jogszabályok felkutatása és az ezeket rendszerbe foglaló szerződés tervezetének megszövegezése. (BB)

nemzetközi jog szankciói

A nemzetközi jogsértés esetén a sértett *→állam* jogosult a jogsértő állam *→nemzetközi jogi felelősségét* felvetni. A felelősség felvetése formális aktus, diplomáciai követelés megfogalmazását vagy nemzetközi bírói eljárás céljából kereset benyújtását jelenti. A nemzetközi bírói gyakorlat szerint nincs megállapított határidő a felelősségi igény érvényesítésére. A sértett állam a jogsértés szankciójaként ellenintézkedést – represszáliát vagy retorziót – tehet, mely a sértett állam egyoldalú lépése a felelős állammal szemben. Ellenintézkedéssel nem sérthetők a *→nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabályaiból* folyó kötelezettségek, és

tiszteletben kell tartani az arányosság követelményét is. Ellenintézkedés foganatosítása előtt a sértett államnak fel kell szólítania a felelős államot a nemzetközi jog megsértésével létrehozott kötelezettségeinek teljesítésére, közölni kell ellenintézkedésre vonatkozó szándékát, és tárgyalást kell javasolnia. (L. →szankció fogalma) (CsT)

nemzetközi jogalany

A →*nemzetközi jog* is a jogalanyiség általános jogi fogalmát alkalmazza. ~ az, akit vagy amit a nemzetközi jog nemzetközi jogokkal és kötelezettségekkel ruház fel, más nemzetközi jogalanyokkal szemben érvényesítésük nemzetközi eljárás tárgya, megsértésük →*nemzetközi jogi felelősséget* keletkeztet, a velük kapcsolatos vitákat pedig a nemzetközi jog szabályai szerint kell rendezni. A nemzetközi jog elsődleges alanya az →*állam*, amelynek jogalanyisága elvileg korlátlan. Az állam jogalanyiságából folyó jogok és kötelezettségek teljesítését az →*államelismerés* hiánya korlátozhatja. A nemzetközi szervezetek szintén ~ok. Ez a jogalanyiség azonban nem eredeti, hanem származékos, mivel jogalanyiságuk az államok akarategyezéséből származik. A nemzetközi jog 1945 utáni fejlődése más alapvető változást is hozott a nemzetközi jogalanyiség területén. A nemzetközi jog létrehozta az emberi jogok és alapvető szabadságjogok nemzetközi rendszerét, és e jogok megerősítését összekapcsolta a jogérvényesítés nemzetközi eljárásainak kidolgozásával, amiből a természetes személyek ún. kvázi jogalanyi-

sága alakult ki. (Ebből azonban nem lehet a természetes személy általános nemzetközi jogalanyiságának létezésére következtetni.) Tendenciaként megjelent továbbá a nemzetközi jogalanyiség igen szűk mértékű elfogadása a jogi személyekkel kapcsolatban is (l. transznacionális vállalatok). A nemzetközi jog főbb alanyaival – az államokkal és a kormányközi nemzetközi szervezetekkel – ellentétben a →*nem kormányzati szervezetek* sem alanyai a nemzetközi jognak, hanem általában a belső jog szerinti jogalanyisággal rendelkeznek. (BB)

Nemzetközi Jogi Bizottság (International Law Commission – ILC)

A ~ot az →*ENSZ Közgyűlésének* alárendelt szerveként 1948-ban hozták létre. Jelenleg 34 öt évre választott tagja van valamennyi földrajzi térségből. Évente ülésezik Genfben. (EA)

nemzetközi jogi felelősség

A ~ tartalmán a nemzetközi jogsértés jogi következményei értendők, azaz az azt megvalósító felelős államot terhelő nemzetközi kötelezettségek. A nemzetközi jogsértés sajátos, új jogviszonyt hoz létre a →*nemzetközi jogot* sértő és a jogaiban sértett →*állam* között, és ennek értelmében az előbbi köteles az utóbbinak a jogsértést jóvátenni. A nemzetközi jogsértés szankcionálása, ennek mechanizmusa és eszközei nagyon korlátozottak a nemzetközi jog szerint. A nemzetközi jogsértést megvalósító felelős államot terheli a kötelezettség további teljesítése, a jogsértés megszüntetése, a megismétlődés el-

leni garancia nyújtása és a jóvátétel. A →*Nemzetközi Jogi Bizottság* az ötvenes évek óta foglalkozik a ~ jogának kodifikációjával. (BB–CsT)

nemzetközi jogi hierarchia

Az →*Egyesült Nemzetek Szervezetének* Alapokmánya alapján ha az ENSZ tagjainak az Alapokmányból folyó és bármely egyéb →*nemzetközi szerződésből* eredő kötelezettségei összeütköznek, az Alapokmányból folyó kötelezettségeiket illeti meg az elsőbbség. Ennek megfelelően tehát az Alapokmány idézett rendelkezése csak a kötelezettségek összeütközésének esetében állít fel irányadó szabályt. Kialakultak azonban a →*nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabályai (ius cogens)*, s ezek által megteremtődött egy korlátozott hierarchia a →*nemzetközi jogban*, amely nemcsak tiltja a *ius cogens*-be ütköző nemzetközi szerződések létrehozását, hanem kimondja az ilyen nemzetközi szerződések semmisségét is. (BB)

Nemzetközi Jogi Társaság (International Law Association, ILA)

A ~ 1873-ban alakult nemzetközi →*nem kormányzati szervezet*, székhelye London. Célja nemzetközi jogi kérdések tanulmányozása, tisztázása és továbbfejlesztése. Mintegy 4000 tagja van. Regionális csoportok alkotják, ebből 29 Európában, 5 Észak-Amerikában, 4 Dél-Amerikában, 5 Afrikában, 15 Ázsiában és 2 Óceániában működik. A ~ két évente konferenciát rendez, és jelentéseket ad ki. Tevékenységét több bizottság és tanulmányi csoport

révén fejt ki. A ~ élén a regionális csoportok által választott Végrehajtó Tanács áll. (EA)

nemzetközi kormányközi szervezetek

A multilaterális diplomácia az elmúlt évszázadban egyre kiterjedtebbé és jelentősebbé vált. Az ennek során létrejött ~ ma hosszú távú intézményes keretek között működnek. Sok ezer ilyen nemzetközi kormányközi szervezet létezik a világon. Köztük vannak (1) globális szervezetek (pl. az →*Egyesült Nemzetek Szervezete* és szakosított szervezetei, a →*Világkereskedelmi Szervezet*, a →*Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete*, a →*Nemzetközi Atomenergia Ügynökség* stb.), (2) regionális, egy adott földrajzi régiót összefogó szervezetek (pl. az →*Európai Unió*, az →*Európa Tanács*, az →*Amerikai Államok Szervezete*, az →*Afrikai Unió*, az →*Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége*, stb.), (3) léteznek egy adott földrajzi régió határait átlépő szervezetek (pl. az →*Észak-atlanti Szerződés Szervezete*, a korábban brit fennhatóság alá tartozó államokat tömörítő →*Nemzetközösség*, az →*Iszlám Együttműködés Szervezete*, az →*Arab Liga*, a →*Független Államok Közössége*, az →*Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet*, a →*Sanghaji Együttműködés Szervezete* stb.), (4) körzeti, azaz egy földrajzi régió belül csak egy adott térséget átfogó szervezetek (pl. a →*Duna Bizottság*, a →*Balti-tengeri Államok Tanácsa*, a →*Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés Szervezete*, az →*Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény* stb.), (5) speciális, egy konkrét kérdéssel foglal-

kozó szervezetek (pl. az →*Olajexportáló Országok Szervezete*). E ~ célja a világ, a nemzetközi kapcsolatok sokrétű működésének szabályozása, normák, szabályok és szabványok kialakítása, megállapodásaik végrehajtása. (EA)

nemzetközi környezetvédelmi jog

A ~ a →*nemzetközi jog* egyik legdinamikusabban fejlődő területévé vált az utóbbi néhány évtizedben. A nemzetközi környezetvédelem témakörében ezernél is több multilaterális (többoldalú) és bilaterális (kétoldalú) →*nemzetközi szerződés* született. A legfontosabbak közé tartozik a bálnavadászat szabályozásáról szóló 1946-os nemzetközi egyezmény (ICRW), a vizes élőhelyek védelméről szóló 1971. évi Ramsari egyezmény, az 1982. évi Montego Bay-i →*Tengerjogi Egyezmény* (UNCLOS), a klimatikus változásokról szóló 1992. évi ENSZ-keretegyezmény és ennek 1997. évi kiotói jegyzőkönyve, valamint a 2015. évi Párizsi Megállapodás, úgyszintén az 1992. évi biológiai sokféleségről szóló (biodiverzitás-) egyezmény, valamint az országhatáron áterjedő környezeti hatások vizsgálatáról szóló 1991. évi Espoo-i Egyezmény. Magyarország mintegy félszáz egyezmény részese, és szomszédjaival kétoldalú környezetvédelmi megállapodásokat is kötött. (HI)

Nemzetközi Mezőgazdasági Fejlesztési Alap (International Fund for Agricultural Development – IFAD)

A jelenleg 176 tagból álló ~ az ENSZ szakosított szervezete, 1977-ben jött létre a fejlődő országok segítése érde-

kében. Székhelye Róma. Működését elsősorban önkéntes felajánlásokból biztosítja. Élén 4 évre választott elnök áll, aki a szervezet 18 tagból és 18 póttagból álló Végrehajtó Tanácsát irányítja. Kormányzó Tanácsa évente ülésezik. (EA)

Nemzetközi Migrációs Szervezet (International Organisation for Migration – IOM)

A ~ – figyelmét eredetileg Európára összpontosítva – 1951-ben jött létre, mai nevén 1989-től működik. Székhelye Genf. 2016-tól az →*Egyesült Nemzetek Szervezetének* egyik kapcsolódó szervezete. Jelenleg 166 tagja és 8 megfigyelő tagja van. Tanácsa évente egyszer ülésezik, öt évre főigazgatót választ. Végrehajtó Tanácsának kétéves mandátumra választott 9 tagja van, évente egyszer ülésezik. A ~ különböző formákban jelen van több mint 150 országban. Ezek közül legfontosabb a kilenc regionális hivatal, melyek Szenegálban, Kenyában, Egyiptomban, a Dél-afrikai Köztársaságban, Costa Ricában, Argentínában, Thaiföldön, Belgiumban és Ausztriában, továbbá az országos irodák, melyek Ausztráliában, Olaszországban, Kazahsztánban és Guyanában működnek. (EA)

Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (International Labour Organisation – ILO)

A ~et az I. világháborút lezáró Versailles-i Békeszerződés részeként 1919-ben hozták létre. Sajátos jellemzője hármas tagozódása: kormányok, munkaadók és munkavállalók képviselői vesznek részt munkájában. Alapdokumen-

tuma az Alkotmány, jelenleg 187 tagja van. Az *→Egyesült Nemzetek Szervezetének* létrejöttét követően 1946-ban a világszervezet első szakosított szervezetévé vált. Élén öt évre választott főigazgató áll. Székhelye Genf. Tevékenységét az Igazgató Tanács irányítja, melynek 28 kormányképviselő, 14 munkaadókat képviselő és 14 munkavállalókat képviselő tagja van. Emellett helyettes képviselőket is választanak. A kormányképviselők közül az ún. legfőbb ipari jelentőségű országok – Kína, Brazília, Franciaország, Németország, India, Olaszország, Japán, Oroszország, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok – állandó képvisellettel bírnak, a többi 18 ország 3 éves mandátummal rendelkezik. (EA)

Nemzetközi Polgári Légügyi Szervezet (International Civil Aviation Organization – ICAO)

A ~ az *→Egyesült Nemzetek Szervezete* egyik szakosított szervezete. 1944-ben jött létre, székhelye Montréal. Jelenleg 191 tagja van. Feladata egyebek mellett a napi több mint 100 000 légi járat biztonságos feltételeinek megteremtése. Hét regionális irodát működtet különböző kontinenseken. Közgyűlése 3 évente tart üléseket, három éves mandátummal elnököt és a titkárságot vezető főtitkárt választ. (EA)

Nemzetközi Rendőrségi Szervezet (International Police Organisation – INTERPOL)

A ~ 1923-ban jött létre, mai nevét 1956-tól használja. 190 tagja van. A tagországok nemzeti rendőrségeinek

együttműködése biztosítja a ~ működését. Hét regionális irodával rendelkezik, valamint külön képvisellettal Addis Abebában az *→Afrikai Unió*, Brüsszelben az *→Európai Unió* és New Yorkban az *→Egyesült Nemzetek Szervezete* mellett. Főtitkárságának székhelye Lyon. Évente közgyűlést tart, ahol megválasztják a Végrehajtó Bizottságot, melynek elnöke a ~ vezetője. (EA)

Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (International Organisation for Standardisation – ISO)

A ~ elődje 1926-ban jött létre, jelenlegi struktúrájával 1947-ben alakult újjá. 162 ország tagszervezete vesz részt tevékenységében. Évente egyszer közgyűlést tart. Irányító szerepet betöltő Tanácsának 20 tagja van. Székhelye Genf. (EA)

nemzetközi szervezetek tisztviselőinek kiváltságai és mentességei

Az *→Egyesült Nemzetek Szervezetének* kiváltságairól és mentességeiről szóló 1946. évi és szakosított intézményei kiváltságairól és mentességeiről szóló 1947. évi New York-i egyezményben foglaltak adnak mintát a nemzetközi szervezetek tisztviselői kiváltságainak és mentességeinek szabályozásához. A részletszabályok lehetnek eltérőek, illetve egyes nemzetközi szervezetek a székhelyállammal kötött megállapodásban többletjogokat kapnak. Erre jellemző példa a budapesti székhelyű *→Duna Bizottság*, amelynek státusza a diplomáciai képviseltekéhez áll közel. Hacsak a nemzetközi szervezet saját

statútuma vagy székhelymegállapodás másként nem rendelkezik, a szervezet vezetője és helyettesei, házastársuk és kiskorú gyermekeik teljes körű diplomáciai mentességet élveznek, a beosztott tisztviselők viszont csak hivatali tevékenységükben mentesek a joghatóság alól. Ők, házastársuk és eltartott családtagjaik mentesek a bevándorlási szabályok alól. Fizetésük mentes a székhelyállam adójogi szabályai alól, vámmentességük az első beköltözéskor behozott tárgyakra vonatkozik. A nemzetközi szervezet tisztviselőjének (családtagjainak) mentességéről a szervezet vezetője mond le, és köteles is lemondani, ha a mentesség akadályozná az igazságszolgáltatás menetét, és ha arról a szervezet érdekeinek sérelme nélkül le lehet mondani. A szervezet által a tagállamokba kiküldött szakértők nem tartóztathatók le, irataik, poggyászuk sérthetetlen, úgy kell tekinteni, mint a diplomáciai képviselőt. Joghatóság alóli mentességük a feladat teljesítésével kapcsolatban végrehajtott cselekedetek tekintetében áll fenn. Mentességükről a nemzetközi szervezet vezetője mond le, és köteles is lemondani, ha a mentesség akadályozná az igazságszolgáltatás menetét és ha arról a szervezet érdekeinek sérelme nélkül le lehet mondani. (HI)

nemzetközi szervezetekhez akkreditált állandó képviselő (permanent mission/representation) kiváltságai és mentességei

Az egyetemes nemzetközi szervezetek mellé akkreditált missziókról szóló 1975. évi Bécsi Egyezmény 2017-ben

még nem lépett hatályba, mert a szükséges harmincöthöz még egy ratifikáció hiányzik. (Magyarország ratifikálta az egyezményt.) Valamennyi fontos kérdést már jóval korábban rendezték az *→Egyesült Nemzetek Szervezete*, a szakosított intézmények, azok tisztviselőinek és szakértőinek, a világ-szervezet mellé küldött állami misszióknak és azok munkatársainak kiváltságairól és mentességeiről szóló egyezmények. A nemzetközi szervezetekre vonatkozó jogban a küldő állam, a nemzetközi szervezet, valamint a székhelyállam a három alapvető részese a jogviszonynak, de itt is szóba jöhet a tranzitállam, valamint a nemzetközi szervezet székhelyén kívüli tevékenységének színhelye szerinti állam, sőt áttételesen a nemzetközi szervezet tisztviselőjének állampolgársága szerinti állam érdeke is. A ~ esetében a küldő állam van meghatározó pozícióban. Nem kell a szervezet előzetes hozzájárulásától függővé tenni a kinevezést, a székhelyállam engedélyét sem kell megszerezni, hiszen az illető diplomáciai funkcióit nem az ő viszonylatában fogja gyakorolni, azonban a székhelyállam a diplomata mozgását a szervezet székhelye szerinti városra (esetleg azon belül a tagállami képviselő és a szervezet épülete közötti útvonalra) korlátozhatja. Az állandó képviselő épülete és irattára sérthetetlen, biztosítani kell a küldő állammal való kapcsolattartás szabadságát, és a diplomáciai poggyász szintén sérthetetlen. Az állandó képviselők mentesek az egyenes adók, vámok, illetékek alól. A missziók munkatársai esetében egy-

séges a szabályozás, nem különítjük el a diplomatát, illetve az adminisztratív és technikai személyzetet. Hivatali minőségükben tett felszólalásaik, írásbeli ténykedésük miatt abszolút immunitást élveznek, ami azután is megilleti őket, hogy funkciójuk megszűnt. Büntetőjogi mentességük teljes körű, a polgári jogi, államigazgatási jogi mentesség azonban a hivatali minőségre korlátozódik, vámmenteségük pedig csak a személyes poggyászban behozott tárgyakra terjed ki, egyéb vámok, ÁFA, illetve az eladási illetékek alól nem mentesülnek. Az egyezmények szerint az államoknak nemcsak joguk, hanem kötelességük lemondani képviselőjük mentességéről, ha az akadályozná az igazságszolgáltatás normális menetét, és amennyiben a lemondás nem sérti a mentesség célját. A székhelyállamban és a tranzitállamokban a képviselők, házastársuk és gyermekeik mentesek a bevándorlási szabályok, idegenrendészeti kötelezettségek és állampolgári kötelezettségek alól. (HI)

nemzetközi szerződés

A *→nemzetközi jog szerződéskötési képességgel bíró két vagy több alanya között* – bármilyen elnevezéssel vagy címmel – létrejött, a szerződő felek számára nemzetközi (jogi) jogokat és kötelezettségeket létesítő, módosító vagy megszüntető írásbeli megállapodás. A *~ek* joga tartalmazza a *~ek* megkötésének, hatályba lépésének, érvényességének feltételeit, valamint az értelmezésükről szóló szabályrendszert, amelyet a *→Szerződések Jogáról szóló 1969. évi Bécsi Szerződés* foglal össze. (BB)

nemzetközi szerződés értelmezése

A *~* a felek *→nemzetközi szerződéssel* kapcsolatos szándékának megismérlését jelenti. A szerződést jóhiszeműen, kifejezéseinek szövegösszefüggésében, szokásos értelme szerint, valamint tárgya és célja figyelembevételével kell értelmezni. A *~nek* a módszerei: (1) a nyelvtani (a használt szavak), (2) a logikai (a szövegösszefüggések), (3) a teleologikus (az elérni kívánt cél), (4) a gyakorlati (a szerződési gyakorlat) (5) és a rendszertani (a nemzetközi jog releváns szabályainak) értelmezése szerint történik. A szövegösszefüggés mellett figyelembe kell venni a részes felek között a *~re* vagy rendelkezéseinek alkalmazására vonatkozóan létrejött bármely utólagos megállapodást és a szerződés alkalmazása során utólag kialakult olyan gyakorlatot, amely a *~t* illetően a részes felek megegyezését jelenti, valamint a *→nemzetközi jog*nak a részes felek viszonyában alkalmazható bármely ide vonatkozó szabályát. Az értelmezés kiegészítő eszközeiként igénybe lehet venni a szerződést előkészítő munkálatokat és megkötésének körülményeit is. Ha a szerződést két vagy több nyelven hitelesítették, mindegyik nyelvű szöveg egyaránt hiteles, feltéve, hogy a szerződés másképpen nem rendelkezik, vagy a felek nem állapodnak meg abban, hogy eltérés esetén egy meghatározott nyelvű szöveg lesz az irányadó. A magyar belső jogi szabályozás is rendelkezik a szerződésértelmezésről, azonban ez csak az értelmezéssel és alkalmazással kapcsolatos viták rendezésére korlátozódik. A *~* miatt kialakult jogvitának harmadik

fél, különösen a $\rightarrow$ Nemzetközi Bíróság elé terjesztéséhez a szerződés kötelező hatályának elismerésére felhatalmazást adó szerv (Országgyűlés, Kormány) előzetes döntése szükséges. (CsT)

nemzetközi szerződés érvénytelensége

A $\rightarrow$ nemzetközi szerződés érvénytelen, ha a szerződéskötési eljárás során olyan akarathibák (tévedés, megtevesztés, megvesztegetés, az $\rightarrow$ állam vagy képviselője elleni erőszak, illetve fenyegetés és a szerződéskötésre vonatkozó belső jog rendelkezéseinek megsértése) merültek fel, melyek a felek szerződéskötési akaratát befolyásolhatták, vagy a szerződés $\rightarrow$ a nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabályaiba (*ius cogens*) ütközik. A nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló magyar szabályozás nem szól a $\sim$ ről, de analógia alapján megállapítható, hogy a $\sim$ ének megállapítására vonatkozó eljárás kezdeményezéséről szóló döntés a kötelező hatály elismerésére felhatalmazást adó szervek (Országgyűlés, kormány) hatáskörébe tartozik. (CsT)

nemzetközi szerződés hatályba lépése

A $\sim$ az az időpont, amittől kezdve a $\rightarrow$ nemzetközi szerződés rendelkezései kötelezőek a részes felekre. A konkrét időpont az adott szerződés rendelkezéseinek függvénye. Kétoldalú szerződés esetében a szerződés az aláírással, az aláírástól számított meghatározott időpontban vagy – leggyakrabban – a két félnek a hatályba lépéshez szükséges belső jogi eljárásaik befejezéséről szóló későbbi értesítés kézhez-

vételét követően számított időpontban léphet hatályba. Többoldalú szerződésnél a hatályba lépés meghatározott számú vagy más módon megjelölt részes fél megerősítő okiratának letéteményesnél való letétbe helyezéséhez kötődik. Magyarország vonatkozásában – a hatályos szabályozás alapján – nemzetközi szerződés nem léphet aláírással vagy aláíráshoz kötődő időpontban hatályba. Ugyanakkor lehetőség van a $\rightarrow$ nemzetközi szerződés ideiglenes alkalmazására akár az aláíráshoz kötődően is. (CsT)

nemzetközi szerződés ideiglenes alkalmazása

A $\sim$ során a felek betartják, végrehajtják és alkalmazzák a szerződés rendelkezéseit oly módon, mintha az hatályban lenne. A $\rightarrow$ nemzetközi szerződést vagy a szerződés egy részét, legkorábban a szerződés aláírásától a hatályba lépéséig a szerződő felek ideiglenesen alkalmazhatják, ha a szerződés maga így rendelkezik, vagy a tárgyaló államok más módon így állapodtak meg. Magyarországon az ideiglenes alkalmazás jóváhagyásáról a szerződés kötelező hatályának elismerésére felhatalmazást adni jogosult szerv – az Országgyűlés vagy a kormány – a nemzetközi szerződést kihirdető jogszabályban dönt. (CsT)

nemzetközi szerződés megszűnése

A $\sim$ feloldja a felet vagy feleket a $\rightarrow$ nemzetközi szerződés további teljesítésének kötelezettsége alól. A $\sim$ nem érinti azokat a jogokat és kötelezettségeket, illetve azt a jogi helyzetet, amelyek a megszűnésig létrejöttek. A szerződés egészében

szűnik meg, kivételesen a felek akaratából fordulhat elő részleges megszűnés. A nemzetközi szerződést megszüntetni csak az adott szerződés rendelkezései szerint vagy *→a szerződések jogáról szóló 1969. évi Bécsi Szerződésben* leírt okok alkalmazásával lehet. (CsT)

nemzetközi szerződés módosítása

A *→nemzetközi szerződés* tartalmának megváltoztatása a részes felek közötti megállapodással történhet. Többoldalú szerződések esetében minden olyan *→államnak*, amelynek joga van ahhoz, hogy a szerződésben részes fél legyen, joga van ahhoz is, hogy a módosított szerződésben részes féllé váljon. A módosító megállapodás nem köti azt az államot, amely a szerződésben már részes fél, de nem vált a módosító megállapodásban részes féllé. Azt az államot, amelyik a módosítás után vált a szerződés részesévé, a módosítás szerinti értelemben kell részesnek tekinteni, hacsak nem nyilatkozott ezzel ellentétesen. A nemzetközi szerződés a módosításának lehetőségét az általa létrehozott szervre is átruházhatja, mely módosítások akár automatikusan is hatályba léphetnek a részes államok vonatkozásában. Magyar részről a nemzetközi szerződés módosításával kapcsolatos belső jogi eljárásra ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint egy új nemzetközi szerződés megkötésére. (CsT)

nemzetközi szerződések nyilvántartása

A kétoldalú *→nemzetközi szerződéseket* a felek annyi példányban készítik, ahány szerződő fél van. Ennek megfelelően valamennyi szerződő félnek

saját eredeti szerződéspéldánya van, mely tartalmazza a szerződés szövegét valamennyi hiteles nyelven. Valamennyi szerződő fél maga gondoskodik a szerződés saját eredeti példányának megőrzéséről. A többoldalú szerződések egy példányban készülnek, melynek megőrzéséről és nyilvántartásáról a *→letéteményes* gondoskodik. Magyarországon a nemzetközi szerződések eredeti példányait a külpolitikáért felelős miniszter őrzi. A külpolitikáért felelős miniszter gondoskodik a többoldalú nemzetközi szerződések letéteményes által hitelesített másolatainak megőrzéséről is. A külpolitikáért felelős miniszter Magyarország nemzetközi szerződéseiről nyilvántartást vezet. A nyilvántartást a külpolitikáért felelős miniszter által vezetett minisztérium honlapján közzé kell tenni. (CsT)

nemzetközi szerződésekben való államutódlásról szóló 1978. évi Bécsi Egyezmény

A ~ első tervezetét a *→Nemzetközi Jogi Bizottság* dolgozta ki, mely a huszadik ülésszakától (1968) kezdve hat éven keresztül tárgyalta a két egymás követő különleges jelentéstevő (special rapporteur) által gondozott szövegeket. Az *→ENSZ Közgyűlés* 1975-ben *→diplomáciai konferencia* összehívásáról döntött a tervezet megtárgyalása érdekében, mely két ülésszakon keresztül 1978. augusztus 22-ig tartott, amikor a konferencia elfogadta a ~ szövegét, és másnapról aláírásra megnyitotta. A ~ 1996. november 6-án lépett hatályba, és jelenleg 22 részes állama van. A ~ részletesen szabályozza az államutódl-

lások egyes eseteiben a két- és többoldalú $\rightarrow$ nemzetközi szerződésekben való jogutódlás kérdéseit. (CsT)

nemzetközi szokásjog

A ~ az $\rightarrow$ államok részéről huzamos időn át rendszeresen követett és jogilag kötelezőnek tekintett gyakorlat által megerősített íratlan szabályok összessége, azaz két vagy több állam olyan akarategyezése, amely nem szerződésekben vagy más írott jogszabályban jut kifejezésre, hanem hallgatólagosan, a ténylegesen követett magatartásukban. A ~ természetéből adódóan nincs írásba foglalva, és a földrajzi adottságok miatt is számos eltérés tapasztalható, ami növeli az alkalmazásával kapcsolatos bizonytalanságot (pl. tengerjogi szabályok). A ~ a $\rightarrow$ nemzetközi jog kodifikációja útján a nemzetközi jog írott forrásává válik. (BB)

Nemzetközi Távközlési Egyesület (International Telecommunication Union – ITU)

A ~ az egyik legrégebb kormányközi szervezet. 1865-ben Párizsban jött létre, mai nevét 1932-ben kapta. Tagja valamennyi ENSZ-tagállam, valamint a szakmában érintett társaságok és szervezetek. 1947-től az ENSZ egyik szakosított szervezete, székhelye Genf. A Kormány meghatalmazottak Értekezlete 4 évenként tart ülést, melyen megválasztják a Tanácsnak a tagállamok 25%-át kitevő tagjait. Jelenleg 48 tagja van: Amerikából 9, Nyugat-Európából 8, Kelet-Európából és Észak-Ázsiából 5, Afrikából 13, Ázsiából és Ausztrália-Ázsiából 13 képviselővel.

A Tanács évente tart ülést. A ~-et a négyéves mandátummal rendelkező főtitkár irányítja. (EA)

Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (International Maritime Organisation – IMO)

A ~ az $\rightarrow$ Egyesült Nemzetek Szervezete szakosított szervezeteként 1948-ban jött létre, mai elnevezését 1982-ben kapta. Jelenleg 172 tagja van, székhelye London. Munkáját két évente tartott Közgyűlés, 40 tagú Tanács és öt Főbizottság keretében végzi. A ~ élén a Közgyűlés által négy évre választott főtitkár áll. (EA)

Nemzetközi Tengerfenék Hatóság

A ~ egy független nemzetközi szervezet, melyet a $\rightarrow$ Tengerjogi Egyezmény hozott létre, és annak működését az Egyezmény XI. részének végrehajtásáról szóló, New Yorkban 1994. július 28-án elfogadott Megállapodás egészíti ki. A ~-nak a Tengerjogi Egyezmény minden részes állama tagja. Székhelye Kingston (Jamaica). A részes államok a ~on keresztül szervezik és ellenőrzik a nyílt tenger alatti tengerfenéken folyó tevékenységet, különös tekintettel a tengerfenék forrásainak igazgatására. A ~ főbb szervei a Közgyűlés, a Tanács és a Titkárság. (CsT)

Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék (International Tribunal for the Law of the Sea)

Az 1982. december 10-én elfogadott $\rightarrow$ Tengerjogi Egyezmény vezette be a tengerjogi viták kötelező bírói rendezésének elvét. Az Egyezmény össze-

tett vitarendezési rendszert állított fel, amelynek egyik eleme a ~. Székhelye Hamburg. A ~nek 21 választott bírāja van, megbízásuk 9 évre szól, újraválaszthatók. A ~ egyik tanácsként hozták létre a Tengerfenék Vitarendezési Tanácsot, amely a tengerfenékkal és a tengeri altalajjal kapcsolatos vitákat rendezi, tagjainak száma 11. A ~ hivatalát a jegyző vezeti. (BB)

nemzetközi udvariasság (comitas gentium)

Az →államok közötti érintkezésben hosszas gyakorlat során kifejlődött szabályok, amelyeket a →nemzetközi szokásjogtól a kötelező jelleg hiánya különböztet meg. Ennek megfelelően a ~ nem forrása a →nemzetközi jognak, szabályainak figyelmen kívül hagyása, nem alkalmazása legfeljebb udvariatlan magatartás, de nem nemzetközi jogsértés, tehát nem vonja maga után az állam →nemzetközi jogi felelősségét. Előfordul, hogy az államok pusztán udvariassági gyakorlata az idők folyamán – az államok akaratából – nemzetközi szokásjogi szabállyá válik, viszont az is megtörténik, hogy a nemzetközi szokásjog valamely szabálya elveszti kötelező erejét, és csak udvariassági szabályként marad fenn. (BB)

nemzetközi viták békés rendezésének eszközei

Az →Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya alapján a felek mindegyikétől közvetlen tárgyalás (negotiation), kivizsgálás (enquiry), közvetítés (mediation), egyeztetés (békéltetés – conciliation), választottbírósa-

gi (arbitration) vagy bírósági eljárás (judicial settlement), regionális szervek vagy megállapodások igénybevétele vagy általuk választott egyéb békés eszközök útján tartoznak megoldást keresni. A nemzetközi viták békés rendezéséről szóló Manilai Nyilatkozat egyéb békés eszközként a jószolgálatot említi. A fentieket figyelembe véve a ~ két kategóriába sorolható: diplomáciai eszközök (közvetlen tárgyalás, a jószolgálat és közvetítés, a kivizsgálás és egyeztetés, valamint nemzetközi szervezethez fordulás) és a bírói út (nemzetközi választottbírótság vagy nemzetközi bíróság igénybevétele). (BB)

Nemzetközösség (The Commonwealth of Nations)

A Brit Nemzetközösség utódjaként 1949-ben létrejött ~nek jelenleg 52 tagja van. A ~ élén a brit uralkodó áll. A tagállamok közül 16 államfőként ismeri el a brit uralkodót, 31 köztársasági formában működik, 5 monarchia saját uralkodóját tekinti államfőnek. A tagállamok a ~ Alapokmányában meghirdetett elvek alapján működnek, de nincsenek egymással szemben jogi kötelezettségeik. A ~ tagjai két évente állam- és kormányfői találkozót tartanak, a helyszínt adó soros államfő elnöki irányításával. E fórum választja négy évre a ~ főtitkárát. A ~ Titkársága 1965-től működik. (EA)

Népesedésügyi és Fejlesztési Bizottság (Commission on Population and Development)

A ~ az →ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa funkcionális bizottsá-

gaként 1946-ban jött létre, jelenlegi nevét 1994-től használja. Székhelye New York. Négy évre választott 47 tagja van. (EA)

Népszövetség → *Nemzetek Szövetsége*

Niger folyó medencéjét irányító testület (Niger Basin Authority)

1964-ben jött létre a Niger folyó bizottsága (Niger River Commission), majd 1980-ban a résztvevő államok – Niger, Benin, Csád, Guinea, Elefántcsontpart, Mali, Nigéria, Kamerun és Burkina Faso – a korábbi megállapodást a ~ elnevezésű egyezményrel váltották fel. A testület székhelye Niamey (Niger), ahol a Titkárságot vezető végrehajtó titkár dolgozik. A ~ élén az állam- és kormányfők kétévenkénti csúcsertekezlete áll, emellett a Miniszterek Tanácsa évenként tart ülést. A szervezet rotációs alapon két évre választ elnököt. (EA)

non-paper

A multilaterális tárgyalásokon köröztetett, egy vagy több →*állam* által készített informális tervezet elnevezése. Célja, hogy megkönnyítse az esetleg megrekedt tárgyalásokon az előrelépést anélkül, hogy megfogalmazói teljes mértékben elköteleznék magukat a ~ben foglalt javaslatok mellett. A kétoldalú diplomáciában általában szövetségi vagy baráti viszonyban lévő államok között használatos, amikor a ~t átadó fél szándékoltnan nem kíván hivatalos jelleget adni fellépésének, mert az a kapcsolatokat terhelné. (HI)

Nők Helyzetével Foglalkozó Bizottság (Status of Women)

A ~ 1946-ban jött létre az →*ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának* egyik funkcionális bizottságaként. A 45 tagú testületet 4 évre választják 13 afrikai, 11 ázsiai, 9 latin-amerikai, 8 nyugat-európai és 4 kelet-európai országból. Végrehajtó szervét igazgató irányítja. A bizottság a →*UN Women* hármas irányítású testületének tagja. (EA)

Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (Economic Community of West African States – ECOWAS)

A ~ 1975-ben jött létre, jelenleg 15 tagja van, központja Abuja (Nigéria). Vezető szerve az állam- és kormányfők testülete évenként választott elnökkel. A testület választja 4 évre a titkársági funkciókat betöltő bizottság elnökét. Másik irányító szerve a Miniszterek Tanácsa. (EA)

Nyugat-ázsiai Gazdasági és Szociális Bizottság (Economic and Social Commission for Western Asia – ESCWA)

A ~ az →*ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa* regionális bizottságainak egyikeként 1973-ban jött létre. 18 nyugat-ázsiai és észak-afrikai arab állam tagja. Székhelye Bejrút. (EA)

OAPEC →*Arab Kőolaj-exportáló Országok Szervezete*

OAS →*Amerikai Államok Szervezete*

OBSEC →*Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés Szervezete*

OIC → *Iszlám Együttműködés Szervezete*

OIF → *Frankofónia Nemzetközi Szervezete*

OPEC → *Kőolajexportáló Országok Szervezete*

Orvosok Határok Nélkül (Médecins Sans Frontières – MSF)

Az ~ 1971-ben jött létre. Több mint 30 000 önkéntesből áll, akik több mint 70 országban folytatnak tevékenységet. 24 nemzetközi társaságba tömörülnek tagjai, évente Nemzetközi Közgyűlést tartanak, amely megválasztja az ~ nemzetközi elnökét. Székhelye Genf. Költségvetését magánfelajánlásokból fedezi. (EA)

Öböl Menti Arab Államok Együttműködési Tanácsa (Cooperation Council for the Arab States of the Gulf, egyszerűbben Gulf Cooperation Council – GCC)

Az ~t 1981-ben hat öböl menti állam, Bahrein, Kuvait, Omán, Katar, Száúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírátságok hozta létre Rijádban. Élén az államfőket tömörítő, évente ülésező Legfelsőbb Tanács áll, mely döntéseit érdemi kérdésekben egyhangúan hozza meg. A Miniszteri Tanácsban háromhavonta a külügyminiszterek találkoznak, akiknek döntéseit a Legfelsőbb Tanács hagyja jóvá. A Főtitkárság által irányított szervezet élén évente cserélődő elnök áll. (EA)

Párizsi Békeszerződés

A második világháborút lezáró, 1947. február 10-én aláírt békeszerződés visszaállította a → *Trianoni Békeszerződés*ben kijelölt határokat azzal, hogy további három Pozsony-környéki falu (Horvátjásfalva, Oroszvár és Dunacsanak) Csehszlovákiához került. Magyarországot kötelezték továbbá az emberi jogok tiszteletben tartására és a háborús bűnösök felelősségre vonására. A magyar hadsereg létszámát 65 ezer főben, a légierő létszámát 5 ezer főben, illetve 70 harci repülőgépben maximalizálták, de nem tiltották meg a sorkatonaságot. Magyarország rendelkezhet nehézfegyverzettel, de számára atomfegyver gyártása, illetve megszerzése tilos. Jótétel címen 300 millió dollár fizetésére kötelezték Magyarországot, melyből 200 millió a Szovjetunió, 70 millió Jugoszláviának és 30 millió Csehszlovákiának járt. (CsT)

PECC → *Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés Tanácsa*

persona non grata

A → *diplomáciai jog* az → *államok* → *szuverén egyenlőségének elvén*, az ebből fakadó kölcsönösségen alapul. A szuverén állam attribútuma a diplomáciai képviselő küldésének joga. A fogadó állam azonban nem eszköztelen annak kinyilvánításában, hogy a küldő állam kiszemelt képviselőjével szemben kifogásai vannak. Ennek egyik eszköze a ~ intézménye. A fogadó állam – anélkül, hogy elhatározását indokolnia kellene – bármikor értesítheti a küldő ál-

lamot arról, hogy a képviselőt vezetője vagy a képviselő diplomáciai személyzetének valamely tagja ~, illetőleg hogy a képviselő személyzetének bármely más tagja nem elfogadható. Ez esetben a küldő állam az érdekelt személyt a körülményeknek megfelelően vagy visszahívja, vagy a képviselőnél betöltött tisztségét megszünteti. Valamely személyt ~nak, vagy nem elfogadhatónak lehet nyilvánítani a fogadó állam területére érkezése előtt is. Ha a küldő állam megtagadja, vagy észszerű határidőn belül elmulasztja a visszahívás kötelezettségének teljesítését, a fogadó állam megtagadhatja az érdekelt személynek a képviselő tagjaként való elismerését. Ez azzal a következménnyel jár, hogy a fogadó állam joghatósága feléled, az érintett személy a fogadó állam törvényei szerint felelősségre vonható.

A ~ intézménye a *→ Bécsi Diplomáciai Szerződés* szankciórendszerének alappillére. A legtöbb jogeset a képviselő státuszával összeférhetetlen tevékenységgel kapcsolatos (pl. *→ hírszerzés*). A küldő állam gyakori válaszlépése, hogy ~nak nyilvánítja a fogadó államnak a küldő államban működő képviselőt az egyébként az eset által nem érintett tagját. Az intézmény alkalmazásának következő leggyakoribb példája a fogadó államban jogszabályt megsértő, de a *→ joghatóság* alóli mentesség miatt büntetőeljárás alá nem vonható személy szankcionálása. Némely állam belső szabályzatban rendelkezik arról, hogy milyen bűncselekmények vagy bűnismétlés esetén kell automatikusan alkalmazni. Az intéz-

mény alkalmazására nemcsak a diplomáciai képviselő személyében rejlik ok miatt kerülhet sor. Két állam közötti súlyos politikai konfliktus esetén előfordul, hogy a misszióvezetőt, sőt a képviselő teljes személyzetét ~nak nyilvánítják, és kiutasítják. (HI)

PKO *→ ENSZ-békefenntartás*

Portugál Nyelvű Államok Közössége (Lusophone Commonwealth – CPLP)

A ~ 1996-ban jött létre, jelenleg a 267 milliós lakosságot képviselő szervezetnek kilenc tagja van, Angola, Brazília, Bissau-Guinea, Egyenlítői Guinea, Mozambik, Portugália, Sao Tomé és Príncipe, Kelet-Timor és a Zöld-foki Köztársaság. Társult megfigyelő ország Mauritius, Szenegál, Grúzia, Japán, Namíbia és Törökország. 2016-tól megfigyelő állam a Cseh Köztársaság, Magyarország, Szlovákia és Uruguay. A négy évre választott végrehajtó titkár által vezetett Titkárság székhelye Lisszabon. A Miniszterek Tanács évente, az állam- és kormányfők pedig kétfévente üléseznek. (EA)

Rajnai Hajózás Központi Bizottsága (Central Commission for the Navigation of the Rhine)

A ~ 1815-ben jött létre. 5 tagja és 11 megfigyelő tagja van. Székhelye Strasbourg. Döntéshozó fóruma az évente kétszer összehívott plenáris ülés, melyet a két évre választott elnök vezet. (EA)

ratifikáció *→ megerősítés*

Ruandai Nemzetközi Büntetőtörvényszék (International Criminal Tribunal for Rwanda – ICTR)

Pontos neve az 1994. január 1. és 1994. december 31. között Ruanda területén elkövetett népirtásért és a $\rightarrow$ nemzetközi *humanitárius jog* egyéb súlyos megsértéséért felelős személyek, valamint a szomszédos államok területén elkövetett népirtásért és egyéb hasonló jogszértésekért felelős ruandai állampolgárok megbüntetésére létrejött Nemzetközi Büntetőtörvényszék. A ~ székhelye Tanzániában, Arushában volt, az Ügyészi Hivatal azonban Ruandában, Kigaliban székelt. Szervezetileg a ~ és a $\rightarrow$ Volt Jugoszlávia Nemzetközi Büntetőtörvényszék fellebbviteli tanácsának személyi összetétele ugyanaz volt, de mindkét intézménynek önálló főügyésze, helyettes ügyészei és jegyzője voltak. (BB)

soft law

Olyan szabályok összessége, melyek közvetlenül jogokat és kötelezettségeket nem keletkeztetnek a $\rightarrow$ nemzetközi *jog alanyai* számára, ugyanakkor ezek a szabályok politikai kötelezettségvállalásnak tekinthetők, melyeket a felek egyfajta $\rightarrow$ gentlemen's agreement-ként betartanak, és annak hatása van a nemzetközi jog későbbi fejlődésére is. A ~ elsődleges forrásai a nemzetközi szervezetek és konferenciák határozatai. (CsT)

Statisztikai Bizottság (Statistical Commission)

A ~ az $\rightarrow$ ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának funkcionális bizott-

ságaként 1947-ben alakult meg New York-i székhellyel, évente választott 24 taggal. (EA)

Szerződések Jogáról szóló 1969. évi Bécsi Szerződés

A ~ a $\rightarrow$ nemzetközi szokásjog nemzetközi szerződéskötési eljárásra vonatkozó részeit kodifikálja a két- és többoldalú $\rightarrow$ nemzetközi szerződések vonatkozásában. A szokásjog kodifikációjának tényét a nem részes $\rightarrow$ államok is elismerik. A ~ 1980. január 27-én lépett hatályba, és jelenleg 114 részes állama van. (CsT)

Szociális Fejlesztési Bizottság (Commission on Social Development)

A ~ az $\rightarrow$ ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa funkcionális bizottságaként 1946-ban jött létre New York székhellyel. Négy évre választott 46 tagja van. (EA)

szuverén egyenlőség elve

A szuverén egyenlőség elve az $\rightarrow$ Egyesült Nemzetek Szervezetének egyik meghatározó jellemzője. Az Alapokmány szerint az $\rightarrow$ ENSZ Közgyűlés minden tagjának egy szavazata van. Ugyanakkor a II. világháború vége nemzetközi viszonyainak, a béke és biztonság kritikus problémáinak fényében az $\rightarrow$ ENSZ Biztonsági Tanácsának 1945-ben kialakított összetétele és döntési mechanizmusa mind a mai napig kivételt képez a jelenlegi 193 tagállam meghirdetett szuverén egyenlőségéhez képest. A világszervezetben folyó reformfolyamatok arra irányulnak, hogy finomítsák, enyhítsék ezt

az ellentmondást, de arra nemigen lehet számítani, hogy a Közgyűlés és a Biztonsági Tanács eltérő kompetenciái megszűnjének. (EA)

szuverenitás → *állami főhatalom*

tárgyalás és szerkesztés az ENSZ-ben

Az → *Egyesült Nemzetek Szervezetének* működése arra irányul, hogy általános vagy konkrétabb irányvonalakat dolgozzon ki egy jobb, biztonságosabb világ létrehozása érdekében. Ezt a tagállamok különböző határozatok, nyilatkozatok, ajánlások formájában teszik. Az ilyen írásos szövegek összeállítása időigényes, türelmes két- és többoldalú, földrajzi csoportok vagy egy adott kérdésben kialakult spontán koalíciók közötti egyeztetéseket igényel. E dokumentumok szerkesztése során olyan kompromisszumokat kell elérni, amelyek valamennyi tárgyaló fél számára elfogadhatók. Figyelembe kell venni, hogy a kidolgozott szöveg minden szavának súlya van, a félreérthető, nem pontos, vagy egyes tárgyaló feleknek nem elfogadható szavak, kifejezések helyett olyan szöveget kell „az asztalra tenni”, amely lehetőleg egyértelmű. Ugyanakkor tapasztalati tény, hogy bizonyos állásfoglalások kényesen egyensúlyozott volta vagy általános jellege nem feltétlenül az egyértelműség, a határozottság irányába mutat. Az ENSZ határozatai kidolgozásának körülményeit mindig a nemzetközi helyzet minősége, az államok közötti kapcsolatok jellemzői fogják meg szabni. (EA)

Tengerjogi Egyezmény

Az 1982. december 10-én Montego Bayben elfogadott ~ 1994. november 16-án lépett hatályba. A ~ tartalmazza az államok jogait és kötelezettségeit a Föld tengereinek használata, erőforrásainak kiaknázása, illetve környezetének védelme vonatkozásában, valamint meghatározza a tengerjog valamennyi lényeges fogalmát. Kijelöli a tenger jelentős területi egységeinek (parti tenger, csatlakozó övezet, kizárólagos gazdasági övezet, kontinentális talapzat, nyílt tenger, tengerszorosok) határait, és részletesen szabályozza a használatukkal és erőforrásaik kiaknázásával összefüggésben a parti és más államok jogait és kötelezettségeit. A ~ rendelkezik a tengerjogi kérdésekben hatáskörrel rendelkező nemzetközi szervek létrehozásáról, hatásköréről és működésük szabályairól (→ *Nemzetközi Tengerjogi Törvénytörvény*, → *Kontinentális Talapzat Bizottság*, → *Nemzetközi Tengerfenék Hatóság*). (CsT)

tengerjogi viták rendezésének fórumai

Az 1982. december 10-én elfogadott → *Tengerjogi Egyezmény* vezette be a tengerjogi viták kötelező bírói rendezésének elvét. A vitarendezésnek négy eleme van: a → *Nemzetközi Bíróság*, a → *Nemzetközi Tengerjogi Törvénytörvény*, az általános választott bíróság, valamint a különleges választott bíróság. A részes államok az Egyezmény kötelező hatályának elismerése alkalmával nyilatkozattétellel szabadon választhatnak e négy vitarendezési forma között. (BB)

Természetvédelmi Világalap (World Wide Fund for Nature – WWF)

Az 1961-ben létrejött nemzetközi $\rightarrow$ nem kormányzati szervezet mintegy száz országban dolgozik elsősorban az óceánok, erdők és friss vízforrások megóvásáért. Élén főigazgató áll. Központja a svájci Gland városában található. (EA)

többes akkreditáció

A küldő állam, miután az érdekelt fogadó államokat erről kellőképpen értesítette, a $\rightarrow$ képviselvezetőt vagy a diplomáciai személyzet bármely tagját több államhoz is akkreditálhatja, illetőleg kinevezheti, kivéve ha ezt valamelyik fogadó állam kifejezetten eltiltja. A $\rightarrow$ Bécsi Diplomáciai Szerződés ezen rendelkezései teremtettek jogi alapot a modern diplomáciában két intézmény kialakulásához. Az egyik az $\rightarrow$ utazó nagykövet, a másik az ún. $\rightarrow$ laptop-diplomata. Az utazó nagykövet állandó jelleggel a küldő államban tartózkodik, onnan van akkreditálva egy vagy több fogadó országba, amelyeket időként meglátogat a kétoldalú kapcsolatok intézése céljából. A laptop-diplomata egy másik küldő állam $\rightarrow$ diplomáciai képvisellete személyzetének tagjaként intézi küldő államának ügyeit. A fenti intézményektől megkülönböztetendő az önálló képviselletek közös elhelyezése (co-location), amikor a képviselletek megőrzik önálló nemzetközi jogi státuszukat, csupán az infrastruktúra egy része közös. (HI)

Trianoni Békeszerződés

Az I. világháborút lezáró békeszerződések rendszerének részeként a hábo-

rúban vesztes Magyarország és a háborúban győztes antanthatalmak között 1920. június 4-én létrejött szerződés, amely egyebek mellett meghatározta Magyarország új határait. A szerződés korlátozta a magyar hadsereg létszámát (35 000 főben), megtiltotta légierő és nehézfegyverek tartását, továbbá a békeszerződés tartalmazza az akkor létrejött $\rightarrow$ Nemzetek Szövetségének Alapokmányát is. A szerződésben a győztes felek kijelentették, hogy Magyarország felelős a háborúban győztes államoknak okozott károkért, és részletesen szabályozták az ennek következtében teljesítendő jóvátétel feltételeit. (CST)

Tudomány és Technológia Bizottsága a Fejlesztésért (Commission Science and Technology for Development)

A ~ az $\rightarrow$ ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának funkcionális szerveként 1992-ben alakult meg. Székhelye Genf. Négy évre választott 43 tagja van. (EA)

Turisztikai Világszervezet (World Tourism Organisation – UNWTO)

A ~ 1970-ben jött létre Madridban. 2003-ban lett az $\rightarrow$ ENSZ szakosított szervezete, és vette fel jelenlegi nevét. Jelenleg 157 tagja van. Munkáját Közgyűlés és Végrehajtó Tanács keretében végzi. A ~ élén a Közgyűlés által választott főtitkár áll. (EA)

UNCTAD $\rightarrow$ ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája

UNDC $\rightarrow$ ENSZ Leszerelési Bizottsága

- UNDP → *ENSZ Fejlesztési Programja*
- UNECE → *Európai Gazdasági Bizottság*
- UNESCO → *ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete*
- UNEP → *ENSZ Környezetvédelmi Programja*
- UNFPA → *ENSZ Népesedési Alapja*
- UNHCR → *ENSZ Menekültügyi Főbiztosi Hivatala*
- UNICEF → *ENSZ Gyermekalapja*
- UNIDIR → *ENSZ Leszerelési Kutatások Intézete*
- UNODC → *ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala*
- UNRWA → *ENSZ Palesztin Menekülteket Segélyező és Munkaközvetítő Hivatala a Közel-Keleten*
- UN-WOMEN → *ENSZ Nemi Egyenlőség és a Nők Helyzetbe Hozásának Hivatala*
- UNWTO → *Turisztikai Világszervezet*
- UPU → *Egyetemes Postaegyesület*

V4 Együttműködés

A ~ közös történelmi és kulturális hagyományokra építve 1991-ben jött létre Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország részvételével, majd Csehszlovákia kettéválását követően

Csehországgal és Szlovákiával négytagúvá vált. A ~ nem intézményesített együttműködés, a kormányfők hivatalos csúcsertekezletet évente egyszer tartanak. A közös ügyeket az évente cserélődő soros elnökség intézi. A Visegrádi Alap a ~ egyetlen közös intézménye, amelyet 2000-ben hoztak létre, és közös költségvetéssel a kulturális, tudományos, oktatási és ifjúsági együttműködés fejlesztését irányozza elő. A Visegrádi Alap székhelye Pozsony. (EA)

védőhatalom

A → *nemzetközi humanitárius jogban* a ~ intézménye azt a célt szolgálja, hogy legyen olyan pártatlan állam, amelynek a közreműködését mindkét háborúzó fél elfogadja. Feladata az országban rekedt ellenséges állampolgárok helyzetének felügyelete (az államok gyakran éltek azzal a lehetőséggel, hogy belbiztonsági okokból ezeket a személyeket internálták, vagy nukat esetleg zár alá vették), s rá hárul a hadifoglyokkal szembeni bánásmód ellenőrzése is. Hasonló helyzetben használatos e kifejezés a → *diplomáciai jogban* is. A → *Bécsi Diplomáciai Szerződés* lehetőséget teremt arra, hogy a küldő állam a fogadó állam előzetes beleegyezésével és a fogadó államban nem képviselt harmadik állam felkérésére ellássa a harmadik állam és állampolgárai érdekeinek időleges védelmét. Magyarország a szíriai polgárháború kezdeti szakaszában – megállapodás alapján – ilyen védőhatalmi feladatokat látott el az Egyesült Államok és Ausztrália felkérésére. A politikai köz-

nyelvben időnként a ~ kifejezést emlegetik nemzeti kisebbségi ügyekben, elsősorban Ausztria és a Dél-Tirolban élő német ajkú kisebbség kapcsán, azonban a kifejezés →*nemzetközi jogi* dokumentumokban nem szerepel. (HI)

Világkereskedelmi Szervezet (World Trade Organisation – WTO)

A ~ 1995-ben jött létre, elődje az 1948-ban megalakult →*Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény* (General Agreement on Trade and Tariffs – GATT) volt. Jelenleg 164 tagállama és 22 megfigyelő tagállama van. Székhelye Genf. A ~ Miniszteri Értekezlete két évente ülésezik. A felvételi kérelmeket az Általános Tanács vizsgálja meg, melyek elbírálása számos esetben hosszú évekig is eltarthat. A Tanács évente többször is ülésezik. A ~ titkársága élén főigazgató áll. (EA)

Visegrádi Négyek →V4 Együttműködés

viszonosság

Két vagy több →*államnak* egymás magatartására tekintettel követett gyakorlata. Alaki ~ esetén az állam ugyanabban az elbánásban részesíti valamennyi harmadik állam állampolgárait. A nemzeti elbánás (*régime nationale*) elve azt jelenti, hogy az államok saját területükön kölcsönösen ugyanazt a jogi státust biztosítják állampolgáraiknak, mint a sajátjaiknak. Anyagi ~ esetén az államok ugyanazt az eljárást követik, illetve jogrendszerüktől függetlenül mindkét államban ugyanabban az elbánásban részesítik állampolgáraikat. (HI)

Volt Jugoszlávia Nemzetközi Büntető-törvényszék (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – ICTY)

Pontos neve a volt Jugoszlávia területén (1991 óta) elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekmények megbüntetésére létrehozott Nemzetközi Törvényszék. A ~et három elsőfokú tanács és egy fellebbviteli tanács alkotta. Állandó bírának száma tizenhat, nem állandó ad litem bírának száma változó volt. A tizenhat állandó bírát az →*ENSZ Közgyűlés* választotta négyéves időtartamra, újraválaszthatók voltak. Az ~ munkáját az Ügyészi Hivatal és a jegyző segítette. A ~ 2017 végén befejezte tevékenységét. (BB)

Vöröskereszt és Vörös Félhold Nemzetközi Mozgalma

Nemzetközi humanitárius szervezet, a mozgalom több, jogilag független szervezet föderatív jellegű szövetsége, az alapító →*Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságából* (ICRC), a Vöröskereszt és Vörös Félhold Társaságok Nemzetközi Szövetségéből (IFRCRC) és ennek tag-szervezeteiből, közel 200 Vöröskereszt vagy Vörös Félhold Nemzeti Társaságból áll. (BB)

Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága (International Committee of the Red Cross – ICRC)

A ~ a legrégebbi →*nem kormányzati szervezet*, 1867-ben alakult meg Genfben. Közel 80 országban tart fenn küldöttséget. Legfelső szerve a Közgyűlés maximum 25 svájci állampolgárságú taggal,

élén egy öttagú Tanáccsal. A Közgyűlés négyéves mandátummal választja elnökét, aki a ~nak vezetői posztját tölti be. A ~nak végrehajtó szerve a négy évre választott Igazgatóság, élén a főigazgatóval. A ~ költségvetését önkéntes felajánlásokból fedezi. (EA)

WFP → *Élelmezési Világprogram*

WFUNA → *ENSZ Társaságok Világszövetsége*

WHO → *Egészségügyi Világszervezet*

WMO → *Meteorológiai Világszervezet*

WTO → *Világkereskedelmi Szervezet*

WWF → *Természetvédelmi Világalap*

KÜLÜGYI IGAZGATÁS

Témavezető és a szócikkek szerzője
LEMÁK ELLA (LE)

1918. évi V. néptörvény

Az önálló magyar külügyi igazgatás megteremtésének jogi alapját a Károlyi-kormány által elfogadott ~ képezte, ugyanis ez a törvény mondta ki, hogy a magyar állam a külügyeit önállóan intézi.

A törvény rögzítette azt is, hogy a magyar külügyi igazgatás élén a magyar külügyminiszter áll, s a magyar külügyi igazgatás szervei a magyar külügyminiszter vezetése alatt állnak.

A magyar külügyi igazgatás szerveinek körét a törvény a következők szerint határozta meg: a külügyminisztérium, a magyar diplomáciai képviseltek (követségek, diplomáciai ügyvivőségek), valamint a magyar konzuli hivatalok (valóságosak, tiszteletbeliek). A törvény felhatalmazta a kormányt, hogy a külügyi igazgatás szerveire s azok szervezetére vonatkozó szabályokat rendelettel állapítsa meg.

Gondoskodott a törvény a magyar állampolgárok védelméről abban az esetben is, ha valamely országban nincs diplomáciai, ill. konzuli hivatal, mert kimondta, hogy ez esetben egy barátságos állam külügyi hatóságára bízható ez a feladat.

Említést érdemel még a törvény azon rendelkezése, mely szerint a volt császári és királyi közös külügyminisztérium s az alája rendelt hivatalok, intézetek, diplomáciai képviseltek, konzuli hivatalok magyar állampolgárságú tisztviselőit, altisztjeit, szolgálóit kívánságukra – feltéve, ha hűségüket tesznek – eddigi hivatali állásuknak és fizetésüknek megfelelően alkalmazni kell a külügyi igazgatás vagy más ma-

gyar közigazgatási ág körében, vagy őket végellátásban kell részesíteni.

A későbbiekben a Károlyi-kormány által hozott szinte valamennyi néptörvényt hatályon kívül helyezték, így az ~t is, de az új jogi szabályozás valójában e törvény rendelkezéseit ismételte meg. (LE)

AEBR – Association of European Border Regions →*Európai Határmenti Régiók Szövetsége*

AER – Assembly of European Regions →*Európai Régiók Gyűlése*

aktív és passzív követküldési jog

Az aktív követküldési jog (droit de légation actif) és a passzív követküldési jog (droit de légation passif) a szűkebb (alanyi) értelemben vett követségi jog két ága. Általánosságban egy államnak azt a képességét jelenti, hogy más államhoz vagy nemzetközi jogalanyhoz diplomáciai képviselőt küldjön, vagy annak képviselőjét fogadja, azaz akkreditálja.

Az aktív és a passzív követküldési jog a →*köztársasági elnök* jogosítványainak egyike, amelyhez a →*külsőpolitikáért felelős miniszter* →*ellenjegyzése* szükséges.

Az aktív követküldési jog azt jelenti, hogy az államfő a magyar nagyköveteket Magyarország képviselőtének egy idegen, az ún. →*fogadó államban*, vagy egy →*nemzetközi szervezetben* való ellátásával bízza meg.

A passzív követküldési jog ugyanakkor egy idegen, az ún. →*küldő állam* nagyköveteinek és követeinek elfoga-

dása, amely a megbízólevél köztársasági elnök által történő átvételében testesül meg. (LE)

Alaptörvény

Magyarország Alaptörvénye 2012. január 1-jén lépett hatályba, felváltva a többször módosított, a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvényt.

Az ~ a magyar jogi hierarchiában a legfelsőbb szintű jogforrás, s bár az ~ magát nem tartja jogszabálynak, de minden jogszabály az ~ből vezethető le, arra vezethető vissza, és az ~nyel nem lehet ellentétes. Jogi szerepe alapján az ~ alkotmánynak számít, teljesen függetlenül az elnevezésétől.

Az →*Országgyűlés* az ~ben szabályozza Magyarország jogrendjét, az állampolgárok alapvető jogait és kötelezettségeit, meghatározza az államszervezetre vonatkozó alapvető szabályokat. Az ~ meghatározza a magyar társadalmi, politikai, gazdasági berendezkedés szegmenseit.

Az ~ hat fő fejezetből (→*Nemzeti hitvallás*, →*Alapvetés*, Szabadság és felelősség, Az állam, A különleges jogrend, Záró és vegyes rendelkezések) és több mint 100 cikkből áll. A cikkek egy része a latin ábécé nagybetűivel jelölt (l. Alapvetés), másik részének számozása római számjegyekkel történt (l. Szabadság és felelősség). Alfejezeteket csak két fő fejezet (l. Az állam – 13 alfejezet és A különleges jogrend – 7 alfejezet) tartalmaz, s e fő fejezetek cikkeinek jelölése folytatólagos arab számjegyekkel történt.

Az ~ elfogadásához és módosításához

is, valamennyi országgyűlési képviselő kétharmadának (ún. erős kétharmad) szavazatára van szükség. A →*köztársasági elnök* az Országgyűlés által elfogadott módosítást köteles aláírni, kivéve, ha eljárásbeli kifogása van. Ez esetben a kifogásról az →*Alkotmánybíróság* dönt.

Megjegyzést érdemel, hogy az ~ a sarkalatos törvények megalkotásánál az egyébként határozatképes Országgyűlés ülésén jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatát követeli meg. Az Országgyűlés akkor határozatképes, ha az ülésen valamennyi országgyűlési képviselőnek több mint fele jelen van.

Az ~ rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és a történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni (Alapvetés R cikke). (LE)

Alapvetés

Az →*Alaptörvény* második, a →*Nemzeti hitvallást* követő fő fejezete az ~. Az ~ az államra vonatkozó alapvető rendelkezéseket, az alapértékeket és alkotmányos alapelveket, az államcélokat, valamint az Alaptörvényre és az egyéb jogszabályokra vonatkozó alapvető rendelkezéseket tartalmazza.

Az ~ A-tól U-ig, 21 cikkben határozza meg, ill. sorolja fel Magyarországot, a magyar állam alapjait és céljait.

Meghatározza mind a hazai használat során, mind a külkapcsolatokban az állam nevét. Megállapítja az államformát, a himnuszt, az állam területi tagozódását, a hivatalos nyelvet és az ország pénznemét. Leírja Magyar-

ország zászlaját, címerét, tartalmazza azok képi megjelenítését. Rögzíti a nemzeti ünnepeket, rendelkezik a magyar állampolgárság megszerzéséről. Kinyilvánítja, hogy Magyarország felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért. Előírja az államnak és mindenki másnak a nemzet közös örökségét képező természeti erőforrások és kulturális értékek védelmét, fenntartását és megőrzését. Felsorolja a jogszabályokat, és kimondja, hogy jogszabály nem lehet ellentétes az Alaptörvénnyel.

Az ~ E cikk (1) bekezdése és a Q cikk (1)-(3) bekezdései Magyarország *→külpolitikai alapelveit* rögzítik, a B cikk pedig hazánk függetlenségét deklarálja.

Az R cikk az Alaptörvény egészének értelmezését illetően tartalmaz megkerülhetetlen rendelkezést. (LE)

Alkotmánybíróság

Az ~ mint önálló állami szerv létrehozásáról – a magyar közjog történetében először – az 1989. évi I. tv. rendelkezett. Tényleges működését 1990. január 1-jén kezdte meg.

Az ~ az *→Alaptörvény* védelmének legfőbb szerve.

Az ~ tizenöt tagból áll, tagjai függetlenek, akikre szigorú összeférhetlenségi szabályok vonatkoznak, így nem lehetnek tagjai pártnak, nem folytathatnak politikai tevékenységet.

Az ~ tagjait az *→Országgyűlés* a képviselők kétharmadának szavazatával tizenkét évre választja, megbízatásuk nem újítható meg. Az ~ elnökét az alkotmánybírák közül az országgyűlé-

si képviselők kétharmados többséggel választják meg, és az elnök megbízatása az alkotmánybírói hivatali idejének lejártáig tart.

Az ~ döntéseit teljes ülésben, tanácsban vagy egyesbíróként eljárva hozza meg. Határozatai mindenkire kötelezőek, és jogorvoslatnak helye nincs.

Az ~ fő feladata a jogszabályok Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálata *→előzetes normakontroll*, *→utólagos normakontroll* vagy egyedi normakontroll eljárásban, alkotmányjogi panasz alapján. Vizsgálhatja a *→Népszavazás* elrendelésével összefüggő Országgyűlési határozatot, és hatáskörébe tartozik az Alaptörvény értelmezése is, továbbá a *→nemzetközi szerződésbe ütközés vizsgálata* a jogszabályokra vonatkoztatva. (LE)

állomáshely

A külügyi igazgatás fogalomrendszerében az ~ egy olyan külföldi települést jelent, ahol az adott *→külképviselet* földrajzilag található. (LE)

APF – Assemblée Parlementaire de la Francophonie *→Frankofón Parlamenti Közgyűlés*

ASGP – Association of Secretaries General of Parliaments *→Parlamenti Főtitkárok Szövetsége*

áthelyező okirat *→kihelyezett*

bordereau *→diplomáciai küldemény*

CEI – Central European Initiative *→Közép-európai Kezdeményezés*

CEI PD – Central European Initiative Parliamentary Dimension →*Közép-európai Kezdeményezés*

CEMR – Council of European Municipalities and Regions →*Európai Települések és Régiók Tanácsa*

CEPLI – Confédération Européenne des Pouvoirs Locaux Intermédiaires →*Középszintű Önkormányzatok Európai Konföderációja*

CLRAE – Congress of Local and Regional Authorities of Europe →*Európai Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa*

CoR – Committee of the Regions →*Régiók Európai Bizottsága*

CTME – Confederation of Towns and Municipalities of the European Union →*Városok és Önkormányzatok Európai Szövetsége*

diplomáciai előmenetel

A ~ a →*diplomáciai rangok* létráján való folyamatos előbbre jutást jelenti, az adott rangban eltöltött idő függvényében. Az előmenetel általános rendje, vagy más szóval a soros előléptetés a segédattasé diplomáciai rangtól az I. osztályú titkári rangig alkalmazható. A segédattaséi rangban két év, attaséi rangban három év, III. osztályú titkári rangban négy év, II. osztályú titkári rangban öt év eltöltött idő szükséges ahhoz, hogy a kormánytisztviselő a soron következő rangot megkapja.

A soron kívüli előléptetés esetén

– amelyre hivatali érdekből vagy jutalomból kerülhet sor – az adott diplomáciai rangban kötelezően eltöltött idő lejárta előtt a következő vagy annál magasabb rang is adható. Megkövetésként jelentkezik a soron kívüli előléptetésnél, hogy attaséi és III. osztályú titkári rangba soron kívül előléptetni a kormánytisztviselőt legkorábban a soros előléptetés előtt egy évvel lehet. II. osztályú vagy I. osztályú titkári rangba soron kívül csak akkor léptethető a kormánytisztviselő, ha a soros előléptetés esedékessége előtt legfeljebb két év van hátra.

A diplomáciai rangok létráján fokról fokra előbbre jutó, folyamatosan diplomata munkakörben dolgozó kormánytisztviselőt szokás →*karrierdiplomátának* is nevezni. (LE)

diplomáciai küldemény

A központ és a külképviseletek, valamint a külképviseletek egymás közötti kapcsolattartásának egyik speciális formája a ~eknek →*diplomáciai futárok* által történő kézbesítése. A diplomáciai futár feladata a ~ időben, biztonságosan és sérülésmentesen történő eljuttatása a címzetthez.

A ~ diplomáciai és konzuli iratokat, hivatalos használatra szolgáló dolgokat (pl. a külképviselet felszereléséhez és működéséhez szükséges értékek, eszközök, tárgyak) és egyéb hivatalos anyagokat tartalmazó diplomáciai pecséttel lezárt küldemény.

A ~ lehet minősített és adminisztratív.

a) A minősített ~ az információhordozók minősítési szintjének függvényében további két típusba sorol-

ható, melyek csomagolása és szállítása eltér egymástól:

aa) MINŐSÍTETT I. jelzésű futárposta – „Szigorúan Titkos!”, „Titkos”, „Bizalmas” minősítési szintű minősített adatot, továbbá az ennek megfelelő külföldi minősítésű adatot tartalmazó, anyagi értéket képviselő küldemény. Öt viaszpecséttel kell lezárni, és két – diplomata-útlevéllel, futárigazolvánnyal rendelkező – személy szállíthatja.

ab) MINŐSÍTETT II. jelzésű futárposta – „Korlátozott terjesztésű” és nem minősített (nyílt, „Nem nyilvános”) iratot, esetleg magánlevelet tartalmazó küldemény. Egy viaszpecséttel kell lezárni, és egy – szolgálati útlevéllel és futárigazolvánnyal rendelkező – személy szállíthatja.

- b) Az adminisztratív ~ minősítés nélküli küldemény. Az ADMINISZTRATÍV jelzésű futárposta (ún. záskos futár) sajtótermékeket, nem irat jellegű küldeményeket tartalmaz, amelyet diplomáciai jelöléssel kell ellátni, megfelelően lezárni, s teherárúként szállítható.

A ~nek két kísérő okmánya van. Az egyik a konszignáció, amely a futarcsomag tartalmát rögzítő lista, s ezt a futarcsomagon belül kell elhelyezni. A másik okmány a „bordereau”, amely a lezárt futarcsomagok (darabszám, csomagolás módja, pl. doboz, bőrönd, stb.) szerinti, szállítás közbeni azonosítására szolgál.

A diplomáciai futár e minőségét a futárigazolvány tanúsítja, amely alapján a futár személyét $\rightarrow$ diplomáciai men-

tesség illeti meg, az általa szállított ~ pedig sérthetetlen. (LE)

diplomáciai rangok

A ~at először az 1815-ös bécsi kongresszus szabályozta, s a kérdés közel 150 év elteltével került ismét napirendre. Az 1961. évi Bécsi Konferencia által elfogadott nemzetközi szerződés, a $\rightarrow$ BDSZ elsősorban a diplomáciai képviselők kiváltságaival és mentességeivel foglalkozik, de rögzíti a $\rightarrow$ külképviselet-vezetők lehetséges rangjait is. A beosztott diplomaták rangjait azonban a BDSZ sem szabályozza, ezért az államok rendszerint a nemzetközi szokásjog szabályaiból kiindulva határozzák meg azokat.

Magyarországon a beosztott diplomaták rangjait törvény szabályozza, amelyek emelkedő sorrendben a következők: segédattasé, attasé, III. osztályú titkár, II. osztályú titkár, I. osztályú titkár, II. osztályú tanácsos, I. osztályú tanácsos, rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter (röviden: követ), rendkívüli és meghatalmazott nagykövet (röviden: nagykövet).

A tanácsosi rangot megelőző rangok elnyerésénél – nyelvi és szakmai elvárások mellett – alapvetően két fő szempont érvényesül, nevezetesen a diplomata életkora és a kormánytisztviselői jogviszony időtartama.

A tanácsosi rang elnyerésének azonban az a feltétele, hogy a diplomata a munkáját tartósan magas, vagy tartósan kimagasló színvonalon lássa el.

A beosztott diplomaták rangjának adományozása a $\rightarrow$ külpolitikáért felelős miniszter jogosítványa.

A „rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter”, valamint a „rendkívüli és meghatalmazott nagykövet” rangot a *→köztársasági elnök* adományozza. (LE)

diplomáciai távirat

A *→központ* és a *→külképviselések* közötti kapcsolattartás speciális formája a ~, amelynek két fajtája van, a nyílt távirat (*en clair*) és a rejteltávirat. Nyílt távirat küldésére akkor kerül sor, ha a közölni kívánt információ jellege ezt megengedi. Rejteltáviratot ezzel szemben akkor alkalmaznak, ha bizalmas információt kell továbbítani. A külképviselések rejtjel-táviratozási jogát a nemzetközi jog is elismeri és biztosítja.

A rejtjelezés során a szöveget egy meghatározott rendszer szerint betű- vagy számcsoportokká alakítják úgy, hogy azt csak a rendszert ismerők tudják megfejteni. A rejtjelezés rendszerét különleges biztonsági intézkedések védik, időnként biztonsági okokból meg is változtatják azt. (LE)

diplomata (meghatározás)

A ~ egy olyan *→diplomáciai ranggal* rendelkező kormánytisztviselő, aki a *→külpolitikáért felelős miniszter* hatáskörébe tartozó feladatokat belföldön a *→külpolitikáért felelős miniszter hivatali szervezetében*, vagy külföldön Magyarország valamely *→külképviselétén* végzi.

A *→nemzetközi jog* a ~ fogalmát szűkebben értelmezi, mely szerint a *→fogadó államhoz* vagy egy *→nemzetközi szervezethez* akkreditált, diplomáci-

ai ranggal rendelkező személyt jelent. (LE)

diplomataértekezlet

A ~ a *→külképviselő-vezető* által a *→külképviseléseken* a *→diplomata*k részére tartott munkamegbeszélés, amelyre a külképviselő-vezető döntésének függvényében a külképviselő *→diplomáciai ranggal* nem rendelkező tagjai is meghívhatók. A ~ funkciójáról, indokoltságáról, összehívásának gyakoriságáról a külképviselő-vezető dönt. A külképviselő vezetője határozza meg továbbá a tanácskozás rendjét és napirendjét is. A ~ napirendjén külpolitikai, szakmai, munkaszervezési, gazdálkodási és a külképviselő működését érintő egyéb kérdések szerepelhetnek. A ~-en elhangzottokról – a mindennapi munka támogatásaként – rendszerint írásban összefoglaló vagy feladatösszegzés készül. (LE)

ECLIA – European Confederation of Local Intermediate Authorities *→Középszintű Önkormányzatok Európai Konföderációja*

Egyesült Városok és Helyi Önkormányzatok Világszervezete (United Cities and Local Governments – UCLG)

Az ~ 2004-ben jött létre a meglévő önkormányzati szervezetek, úgymint a *→Helyi Hatóságok Nemzetközi Egyesülete (IULA)*, a *→Testvérvárosok Világszövetsége (UTO)* és a *→Metropolis egyesülésének* következtében. Az ~ központja Barcelonában van.

Az ~ a világ 140 országában 240 ezer kis- és nagyvárost, régiót, metropolisztárséget, 175 helyi és regionális önkormányzati szervezetet képvisel. Tagjai révén a Föld népességének 70%-át képviseli.

Az ~ decentralizált struktúrában működik, amely hét regionális szekcióból, egy nagyvárosi szekcióból és egy regionális kormányzati egységből áll. Ezek a szekciók önálló tevékenységet folytatnak, különálló jogi entitások. Az európai szekció az *→Európai Települések és Régiók Tanácsa (CEMR)*.

A Világszervezet legfőbb döntéshozó szerve a Világtanács. A Világtanács választja meg az elnökség tagjait. Ez alól kivétel a Nemek Közötti Egyenlőség Állandó Bizottságának elnöke, aki társelnökként hivatalból tagja az elnökségnek. Az elnökség élén az elnök áll, akinek a munkáját legfeljebb 5 választott társelnök segíti. Az alelnököket az egyes szekciók jelölik ki. A Végrehajtó Iroda által meghatározott, prioritást élvező területeken 12 állandó bizottság működik. A 12 állandó bizottság mindegyike munkájukat segítő egy vagy több munkacsoportot hozhat létre, legfeljebb három évre.

Az ~ célja, hogy világszerte előmozdítsa a demokratikus helyi önkormányzatok összekapcsolódását, hálózatosodását. Legfontosabb feladata a demokratikus helyi önkormányzás támogatása, a decentralizált, valamint a nemzetközi együttműködés előmozdítása, testvérvárosi és egyéb partnerségi kapcsolatok elősegítése mind a helyi önkormányzatok, mind azok szervezetei között.

Az ~ rendszeres elemzéseket végez a helyi demokráciával és decentralizációval kapcsolatos lehetséges fejlődési irányokról, feltárja az esetleges buktatókat, ennek során kiemelt figyelmet fordít a decentralizáció pénzügyi vonatkozásaira is.

A javasolt reformok végrehajtásához ún. ajánlásokat is megfogalmaz. (LE)

ellenjegyzés

A *→köztársasági elnök* hatásköreinek egy része csak ~ mellett gyakorolható. Ez azt jelenti, hogy az államfő ellenjegyzéshez kötött aktusa csak akkor érvényes, ha azt a *→kormány* valamely illetékes tagja ellenjegyezte. A köztársasági elnök külügyi vonatkozású aktusai – a külkapcsolatokban való képviselőletet leszámítva – csak a *→külpolitikáért felelős miniszter* ellenjegyzésével érvényesek.

Az ~ szükségessége általánosságban azzal magyarázható, hogy a politikai felelősséggel nem rendelkező államfőtől az államfői aktust ellenjegyző – az aktus tartalma szerint illetékes – kormánytag átveszi a felelősséget. (LE)

előzetes normakontroll

Az ~ az *→Alkotmánybíróság* által gyakorolható – az *→Alaptörvény* által megállapított – hatáskörök egyike, amely egyrészt a törvényeknek, másrészt a *→nemzetközi szerződéseknek* – az Alaptörvénnyel való összhang szempontjából történő – vizsgálatára irányul. Az *→Országgyűlés* által elfogadott, de még ki nem hirdetett törvények esetében az előzetes norma-

kontrollt a törvény kezdeményezője, a →*kormány* és az Országgyűlés elnöke indítványozhatja a zárószavazás előtt, valamint a →*köztársasági elnök* az aláírásra megküldött törvény aláírása helyett.

A nemzetközi szerződés vagy annak valamely rendelkezése Alaptörvénnyel való összhangjának előzetes vizsgálatát a köztársasági elnök és a kormány indítványozhatja a nemzetközi szerződés kötelező hatályának elismerése előtt. A kormányt ez a jogosítvány akkor illeti meg, ha a nemzetközi szerződést kormányrendelet hirdeti ki. Ha az Alkotmánybíróság megállapítja a nemzetközi szerződés vagy valamely rendelkezése Alaptörvény-ellenességét, akkor a kötelező hatály elismerésére mindaddig nem kerülhet sor, amíg azt ki nem küszöbölik (pl. →*fenntartás* tételével). (LE)

elsőbeosztott diplomata →*ügyvivő*

EMPA – Euro-Mediterranean Parliamentary Assembly →*Euro-mediterán Parlamenti Közgyűlés*

Energiavárosok Egyesülete (Energy Cities)

Az ~ 1990-ben jött létre, és 30 ország több mint ezer városát, települését képviseli. Irodája van Brüsszelben és Besançonban (Franciaország).

Az elnökségi feladatokat két évente más-más város látja el. Az Igazgatóságban 11 város önkormányzati vezetője vesz részt.

Az ~ fő célja a fenntartható energiazöldalkodás támogatása. Az euró-

pai uniós intézményeknél az energia, a környezetvédelem és a várospolitika kérdéseiben képviseli az egyesület érdekeit, és azoknak érvényt szerez, az uniós joganyagokkal kapcsolatban pedig állásfoglalásokat fogalmaz meg. Biztosítja a tapasztalatszerését, a know-how átadását, konferenciákat szervez, de jelentős számú nemzetközi projektet is koordinál.

Az energia, a környezet, a gazdaság, a kommunikáció, a dokumentáció stb. szakterületeivel foglalkozó diákoknak – ilyen irányú igény esetén – szakmai gyakorlatot is biztosít. (LE)

Energy Cities →*Energiavárosok Egyesülete*

ENSZ Emberi Települések Programja (United Nations Human Settlements Programme – UN-HABITAT)

Az ~ alapítására az 1978-ban Vancouverben rendezett világkonferencián került sor.

Az intézmény létrehozására irányuló elhatározást az →*ENSZ* látókörébe került világjelenségek alapozták meg, úgymint az urbanizáció világméretű kibontakozása, elsősorban a népességnek a városok felé áramlása, az infrastrukturális hiányosságok és az ezzel együtt járó súlyos feszültségek feloldása iránti igény. E feszültségek kezelése, feloldása széleskörű nemzetközi összefogást tett szükségessé.

Az ~ létrejöttét a teljes világot lefedő, információs irodahálózat kiépítése követte.

A szervezet irányítása egy 58 tagú Kormányzótanács által történik, amelynek tagjait az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa négy évre választja a következők szerint: 16 tagot az afrikai államokból, 13 tagot az ázsiai és csendes-óceáni államokból, 6 tagot a kelet-európai, 10 tagot a latin-amerikai és karibi, valamint 13 tagot a nyugat-európai és más államokból kell választani. A Kormányzótanács két évente tartja üléseit.

Az ~nak – a Vancouveri Nyilatkozatban (HABITAT I.) megfogalmazott – alapvető célja a világ különböző pontjain jelentkező településfejlődési problémák feltárása és azoknak a nemzetközi tapasztalatok alapulvételével történő kiküszöbölése.

1996-ban – az ENSZ-tagállamok állam- és kormányfőinek részvételével – Isztambulban rendezték meg a HABITAT II. konferenciát, ahol 171 tagállam elfogadta az Isztambuli Nyilatkozatot, más néven a HABITAT Aгенdát. Az Isztambuli Nyilatkozat egy globális akcióprogram, több mint 100 kötelezettséget és 600 javaslatot tartalmaz. Így pl. célul tűzte ki a nyomor-nyegedekben élők körülményeinek javítását, a városi vízellátás és csatornahálózat kiépítését, a katasztrófák utáni újjáépítést, a városi szegénység csökkentését, kiemelve a helyhatóságok közötti nemzetközi együttműködés fontosságát.

2016 októberében került sor Quitóban a HABITAT III. konferenciára, ahol – az elkövetkezendő 20 évre vonatkozóan – a lakhatásról és a fenntartható városfejlesztésről cselekvési tervet

fogadtak el. A terv kiemelt támogatást kapott a *→Helyi Környezetvédelmi Kezdeményezések Nemzetközi Tanácsa (ICLEI)* részéről is.

1986-tól október első hétfője a lakhatási szegénység elleni küzdelem világnapja – Lakhatási Világnap. (LE)

ENSZ Helyi Önkormányzatok Tanácsadó Bizottsága (United Nations Advisory Committee of Local Authorities – UNACLA)

Az ~ az *→ENSZ Emberi Települések Programja (UN-HABITAT)* Kormányzó Tanácsának 1999-es kezdeményezésére jött létre azzal a céllal, hogy elősegítse a kommunikációt azok között az önkormányzatok között, amelyek részt vesznek az UN-HABITAT Isztambuli Nyilatkozatában foglalt célkitűzések megvalósításában. Az ~nak alakuló ülésére 2000. október 23-24-én Velencében került sor, ahol elfogadták a szervezet alapító okiratát. Az ~nak céljai között szerepel továbbá a helyi önkormányzatok, a központi kormányzatok és az ENSZ közötti párbeszéd élénkítése.

A szervezet tagjai polgármesterek és önkormányzati szövetségek képviselői, így a helyi önkormányzatoknak lehetőségük van arra, hogy az ~n keresztül beleszóljanak az UN-HABITAT munkájába.

2004-ben az ~ keretében egy szakértői csoportot hozott létre az UN-HABITAT, amely a decentralizációval kapcsolatos nemzetközi párbeszéd elősegítésére törekszik. (LE)

Észak-atlanti Szerződés Szervezete Parlamenti Közgyűlés (North Atlantic Treaty Organization Parliamentary Assembly – NATO PA)

A NATO-tagállamok Parlamenti Képviselőinek Konferenciáját 1955. július 18–22-én tartották Párizsban, amelyen 14 NATO-tagállam 158 képviselője vett részt. 1966-ban a Konferencia úgy döntött, hogy a szervezet nevét Észak-atlanti Közgyűlésre (North Atlantic Assembly) változtatják. A jelenlegi nevét a Közgyűlés 1999-ben kapta, mert a tagállamok úgy ítélték meg, hogy ezzel is kifejezik azt a fejlődést, amely a szervezetben megalakulása óta végbement.

Az ~ székhelye kezdetben Londonban, majd Párizsban, 1968-tól pedig Brüsszelben van.

Az ~ 29 NATO-tagállam 266 küldöttjéből áll. Az egyes tagállamok küldötteinek száma az adott ország méretéhez igazodik, és tükrözi a parlament politikai összetételét is. A NATO-tagállamok küldöttei mellett képviselőt küldhetnek az ülésekre a társult országok, jelen lehetnek parlamenti megfigyelő küldöttségek, tíz képviselőt jogosult küldeni az *→Európai Parlament*. Küldöttséget küldhetnek más interparlamentáris közgyűlések is, mint pl. az *→EBESZ Parlamenti Közgyűlése* és az *→Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése*. Ennek megfelelően az egyes üléseken összesen mintegy 360 küldött vesz részt.

Az ~ a NATO szervezetétől teljesen független, ugyanakkor szoros intézményi kapcsolatot jelent a NATO és a nemzeti parlamentek között. Az ~

egyrészt lehetőséget teremt a nemzeti parlamenteknek, hogy a NATO tevékenységével kapcsolatos véleményüket eljuttassák a NATO döntéshozó szerveihez, másrészt biztosítja, hogy a nemzeti parlamenti vitákban teret kapjanak a szervezet érdekei is.

Az ~ legfőbb szerve az Állandó Bizottság, amely a tagállamok küldöttségeinek vezetőiből, az elnökből, az öt alelnökből, a kincstárnokból és a főtitkárból áll. Minden tagnak egy szavazata van, de az elnök, az alelnökök és a kincstárnok csak akkor szavazhat, ha egyúttal országuk küldöttségének vezetői tisztét is betölti. Minden küldöttség kinevezhet egy póttagot is.

Az ~nek 1958 óta öt bizottsága van, amelyeknek elnevezései és feladatai az évek során módosultak ugyan, de a struktúra nem változott (A Polgári Biztonsági Dimenzió; Védelem és Biztonság; Közgazdaságtan és Biztonság; Politika; Tudomány és Technológia). Emellett létezik nyolc albizottság is.

Évente két ülésre kerül sor, tavasszal és ősszel, amelyeket különböző országokban rendeznek.

Az ~ ajánlásait a NATO-hoz terjeszti be, a véleményt formáló határozatait pedig a tagállamok kormányaihoz juttatja el.

Az ~ tevékenységében kiemelendő a Rose-Roth program. Ezt a programot 1990-ben az ~ Állandó Bizottságának akkori elnöke, Charlie Rose és Bill Roth szenátor kezdeményezte. A program eredeti célja a közép- és kelet-európai partnerországok támogatása volt a demokráciához vezető átalakulási folyamatban. A jelenlegi cél a parlamenti

tudatosság fokozása, a fegyveres erők demokratikus ellenőrzése, a védelem és a katonaság hatékony parlamenti felügyeletének megteremtése. (LE)

Eurocities → Nagy Európai Városok Hálózata

Euro-mediterrán Parlamenti Közgyűlés (Euro-Mediterranean Parliamentary Assembly – EMPA)

A mediterrán térség kapcsolatrendszerének rendezésére irányuló, Rómában 1990-ben elhatározott szubregionális együttműködés nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ezért 1995 novemberében Barcelonában az →*Európai Unió* és tíz mediterrán ország új alapokra helyezte együttműködését. Az ún. barcelonai folyamat parlamenti dimenzióval is rendelkezett, Euro-mediterrán Parlamenti Fórum néven. 2004-ben a nápolyi külügyminiszteri konferencia döntése alapján a Fórum és további másik két szerv – az Euro-mediterrán Parlamenti Elnökök Találkozója és a Női Képviselők Fóruma – helyett az ~ jött létre.

Az ~nek 280 tagja van, az Európai Unió tagállamaiból, az alapító mediterrán országokból és Mauritániából, valamint a nem EU-tag mediterrán térségbeli európai országokból. Az ~ a mediterrán medence és ezáltal az egész régió biztonságának és stabilitásának előmozdítására hivatott.

Az együttműködés három egymást kiegészítő pillérré épül:

- a) Politikai és biztonsági bizottság – célkitűzése a terrorizmus elleni küzdelem, az alapvető emberi, poli-

tikai jogok és a demokrácia védelme, közvetítés a közel-keleti békefolyamatban.

- b) Gazdasági és pénzügyi bizottság – feladata a foglalkoztatás, a munkavégzés körülményeinek javítása, korszerű gazdasági modell kiépítése az észak-afrikai országokban.
- c) Szociális, kulturális és humán bizottság – a közös ifjúságpolitikára, a civil kapcsolatok erősítésére, a kulturális örökség védelmére irányítja figyelmét.

A döntések az évente rendezett külügyminiszteri konferenciákon, valamint a vezető tisztségviselői és a szakminiszteri találkozókön születnek. Az átfogó fejlesztésekért az együttműködés legfőbb operatív szerve, az Euro-mediterrán Bizottság a felelős, amely évente hatszor ülésezik.

Az ~ munkájába az →*Országgyűlés* 2004-től kapcsolódott be, azóta folyamatosan három képviselőt delegál az ~be, és részt vesz mindhárom bizottság munkájában.

Kiemelést érdemel, hogy a 2005. november 27-28-án Barcelonában megrendezett Euro-mediterrán Csúcstalálkozón – amelyre 35 állam- és kormányfő kapott meghívást, és magyar részről Sólyom László köztársasági elnök vett részt – elfogadták a Terrorizmus elleni küzdelem euro-mediterrán megatartási kódexét. (LE)

Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése (Parliamentary Assembly of the Council of Europe – PACE)

Az →*Európa Tanács* Alapszabálya hozta létre azzal a céllal, hogy az európai

együttműködés eszméjének Európa valamennyi demokratikus államára való kiterjesztésében hajtóerőként működjön.

Az ~ 318 tagját és azonos számú helyettes tagját 47 ország nemzeti parlamentje választja meg saját tagjai közül. A tagállamok képviselőinek száma az adott ország népességének nagyságához igazodik, és az összeállításnak tükröznie kell a nemzeti parlamentek politikai összetételét is. Magyarország 1991 óta vesz részt a ~nek munkájában, hét tagot és hét póttagot delegálunk.

Az ~ben öt politikai csoport működik: a Szocialista Csoport (SOC), az Európai Néppárt Csoport (EPP/CD), a Liberális Demokrata és Reformer Csoport (LDR), az Európai Demokrata Csoport (EDG), az Európai Egyesült Baloldal Csoportja (UEL). Az ~nek néhány tagja nem csatlakozik egyetlen politikai csoporthoz sem.

Az ~ évente négyszer egyhetes ülészakot tart Strasbourgban, és a tagállamok valamelyikében tavaszi ülészak megtartására is sor kerül. A plenáris ülések nyilvánosak.

A ~ saját tagjai közül választ – három évre – elnököt, valamint főtitkárt.

A Közgyűlés Elnökségét (Büróját) az elnök, a 19 alelnök, az öt politikai csoport elnöke, valamint az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése szakbizottságainak elnökei alkotják.

Az ~ választja meg az Európa Tanács főtitkárát és főtitkárhelyettesét, az →*Emberi Jogok Európai Bíróságának* bíráit, az Európa Tanács emberi jogi biztosát.

Az ~nek munkáját szakértői bizottságok segítik, amelyek számos területen működnek (politikai ügyek, jogi ügyek és emberi jogok, szociális, egészség- és családügyek, kultúra, tudomány, oktatás, környezetvédelem és mezőgazdaság, helyi és regionális ügyek, gazdasági és fejlesztési ügyek, bevándorlás, menekültügy és népességpolitika, nők és férfiak közötti esélyegyenlőség, a tagállamok kötelezettségvállalásainak teljesítése). A szakértői bizottságok a plenáris ülés időszakán kívül is üléseznek, évente hat alkalommal.

Az ~ által elfogadott dokumentumok fontos útmutatóul szolgálnak a nemzeti parlamentek, a kormányok, a politikai pártok és jelentős társadalmi szervezetek számára.

Az ~ által kezdeményezett számos nemzetközi szerződés közül ki kell emelni a legismertebb, 1950-ben aláírásra megnyitott Emberi Jogok Európai Egyezményét.

Az ~ rendszeresen szervez konferenciákat, nyilvános parlamenti meghallgatásokat olyan fontos kérdésekről, mint pl. az erőszak, az intolerancia, a környezetvédelem, a kábítószeres, a bioetika, a bevándorlás és a média. (LE)

Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Parlamenti Közgyűlés – EBESZ PK (Organization for Security and Co-operation in Europe Parliamentary Assembly – OSCE PA)

1991 áprilisában az →*Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet* (EBEÉ) tagállamainak parlamenti vezetői Madridban találkoztak, és kiadtak egy nyilatkozatot, amelyben meg-

határozták az ~nek alapvető eljárási szabályait, munkamódszereit, nagyságát. Az ~ alakuló ülését 1992 júliusában Budapesten tartották meg. A dán parlament ekkor javasolta, hogy az ~ Nemzetközi Titkársága Koppenhágát válassza székhelyül.

Az ~t 56 parlament 323 képviselője alkotja, és 11 partnerországot is összefog. Az ~ éves ülésén Elnökséget választ, amelynek tagjai: az elnök, a kilenc al-elnök, a kincstárnok, a bizottságok tisztviselői és a president emeritus. Az Elnökség a napirendjén szereplő kérdésekben 2/3-os szótöbbséggel dönt.

A nemzeti küldöttségek vezetői alkotják az Állandó Bizottságot. Az Elnökség és az Állandó Bizottság biztosítja a hatékony működést az ~ két ülése közötti időszakban. Az ~ üléseit, az Állandó Bizottság és az Elnökség üléseit egyaránt a Nemzetközi Titkárság szervezi. A ~nek három általános bizottsága van három feladatcsoportra:

- a) politikai ügyek és biztonság,
- b) gazdasági, tudományos, technológiai és környezetvédelmi,
- c) a demokrácia, az emberi jogok és humanitárius kérdések.

Az egyéb bizottságok és csoportok különféle kérdéskörökkel foglalkoznak, pl. az egyikük az *→Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet* működése átláthatóságának és elszámoltathatóságának kérdésére fordít figyelmet.

Az ~nek vannak különleges képviselői is, nevezetesen a közvetítés különleges képviselője, az antiszemitizmus, a rasszizmus és az intolerancia különleges képviselője, s egy-egy különleges

képviselő foglalkozik a sarkvidéki kérdésekkel, a nemek közötti egyenlőséggel vagy az emberkereskedelem ügyével is. (LE)

Európai Határmenti Régiók Szövetsége (Association of European Border Regions – AEBR)

Az ~ 1971-ben jött létre azok után, hogy az *→Európa Tanács* felkarolta ezt az együttműködési formát, amelyre már közvetlenül a második világháború után is történtek kezdeményezések. (Az első ilyen együttműködés végül 1963-ban jött létre, Bázél város kezdeményezésére Regio Basillensis néven). Az ~ tagjainak száma az elmúlt évtizedek alatt folyamatosan növekedett, napjainkban megközelíti a százat. Teljes jogú tagok lehetnek az *→Európai Unió*, illetve az Európa Tanács tagállamainak határmenti és határokon átnyúló régiói és az azokat képviselő szervezetek, kivéve azokat, amelyeknek tagjai egyénileg kapcsolódnak a Szövetséghez.

Az ~nek legfőbb szerve a Közgyűlés, amely évente egyszer ülésezik. A legmagasabb rangú vezető az elnök, aki a Közgyűlés és a Végrehajtó Bizottság üléseit is vezeti. A Szövetség munkáját különféle bizottságok és tanácsadó testületek segítik. Az adminisztratív ügyek intézését végző Titkárság székhelye Gronau.

Az ~nek legfontosabb céljai a következők: a problémák, feladatok, lehetőségek feltárása; az általános érdekek megfogalmazása; az együttműködések ösztönzése, támogatása; a know-how, az információ- és a tapasztalatcsere

biztosítása. A sikeres együttműködés záloga pedig – egyebek mellett – két fontos alapelv, a partnerség és a szubszidiaritás. A partnerség vertikális és horizontális formát is ölthet, mindkét partnerség kölcsönösen kiegészíti egymást. (LE)

Európai Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa (Congress of Local and Regional Authorities of Europe – CLRAE)

1994-ben az *→Európa Tanács* a Miniszteri Bizottsága és a Parlamenti Közgyűlése tanácsadó szerveként hozta létre az ~t, amely az Európai Helyi és Regionális Önkormányzatok Állandó Értekezletének helyébe lépett.

Elsődleges célja, hogy biztosítsa a helyi és regionális önkormányzatok részvételét az európai egységesítés folyamatában.

Feladata, hogy támogassa a helyi és regionális szintű demokratikus struktúrák működését, erősítse a szomszédos államok és a régiók közötti együttműködést.

Az ~ két kamarából áll: a Helyi Önkormányzatok Kamarája (Chamber of Local Authorities) és a Régiók Kamarája (Chamber of Regions). A ~nak kamaránként 318 tagja van. A tagság az Európa Tanács 47 tagállamában működő több mint 200 000 helyi és regionális önkormányzat választott képviselőiből tevődik össze. Magyarországot összesen 14 képviselői hely illeti meg, ebből 7 rendes tag, 7 pedig póttag. A magyar delegáció összetételét az 1989-ben alakult Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége (TÖOSZ) határozza meg.

Az ~nak elnökét felváltva, a két kamara tagjai közül két évre választják.

Az ~ négy bizottságot működtet:

- a) Intézményi Bizottság (feladata az európai helyi és regionális demokrácia fejlődéséről beszámoló jelentés készítése).
- b) Kulturális és Oktatási Bizottság (az ifjúság, sport, média és kommunikáció területéért felelős).
- c) Bizottság a Fenntartható Fejlődésért (a környezet, a területfejlesztés és a várostervezés problémáival foglalkozik).
- d) Társadalmi Kohéziós Bizottság (feladatai a foglalkoztatás, az állampolgárság, a migráció, közösségi kapcsolatok, a nők és férfiak közötti egyenjogúság, társadalmi szolidaritás).

A Régiók Kamarájának különleges bizottsága a Törvényhozói Hatalommal Rendelkező Régiók munkacsoportja.

Az ~ évente egyszer ülésezik Strasbourgban, ülésein különleges meghívotti vagy megfigyelői státuszban jelenhetnek európai szervezetek küldöttségei és nem tagországok képviselői is. Az ~ ülései közötti időszakban a munka folytonosságát a tagállamok nemzeti delegációiból létrehozott Állandó Bizottság (Standing Committee) biztosítja. Az ~ munkája során ajánlásokat (recommendation) tehet, véleményt (opinion) fogalmazhat meg, és határozatot (resolution) hozhat. (LE)

Európai Régiók Gyűlése (Assembly of European Regions – AER)

Az ~t 1985 júniusában kilenc interregionális szervezetet és 47 régiót képviselő

selő politikus alapította Belgiumban, Louvain-la-Neuve-ben azzal a céllal, hogy javítsák érdekérvényesítő képességüket. Egy évvel később az *→Európa Tanács* az európai régiók hivatalos szervezeteként ismerte el az ~t.

Az ~nek legfőbb döntéshozó szerve a Közgyűlés, amely évente egyszer más-más városban ülésezik. A szervezet három állandó bizottsággal rendelkezik, amelyek az intézményi ügyekkel, az esélyegyenlőséggel és a pénzügyi ellenőrzéssel foglalkoznak. Van továbbá három tematikus bizottsága is, ezek a következő ügycsoportokkal foglalkoznak: gazdasági és regionális ügyek, szociálpolitika és közegészségügy, valamint a kultúra, oktatás, ifjúság és nemzetközi kapcsolatok.

A Főtitkárság Strasbourgban található, irodát működtetnek Brüsszelben, Gyulafehérváron és Dnyipropetrovszkban is. Az ~nek nevéhez fűződik az első olyan térkép elkészítése, amelyen nincsenek államhatárok, csak a régiók határai (Tabula Regionum Europae). Az ~ régiók érdekében végzett tevékenységének tulajdonítják, hogy a *→Maastrichti Szerződés* egyik alapelveként a *→szubszidiaritást* jelölte meg, és létrehozták a *→Régiók Bizottságát*, az *→Európai Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusán* (*→CLREA*) belül pedig a Régiók Kamaráját.

Az ~ kezdeményezte 1994-ben a CEN-TURIO programot is, amely a kelet-közép-európai országok regionális szinten dolgozó tisztviselőinek képzését szolgálta.

1996 óta minden évben nyári egyetemet szerveznek a regionális politiku-

soknak, 2002-től pedig megszervezik a fiatalok nyári egyetemét is. (LE)

Európai Települések és Régiók Tanácsa (Council of European Municipalities and Regions – CEMR)

1951 januárjában 60 európai polgármester Genovában megalapította az Európai Települések Tanácsát (Council of European Municipalities – CEM), amely a legrégebbi, európai településeket összefogó szervezet. 1953-ban Versailles-ban elfogadták a *Közégségi szabadságjogok európai kartájának*, amely nagy hatással volt az *→Európa Tanács* helyi autonómiáról szóló chartájának kidolgozására. 1984-től lehetővé vált a régiók belépése a CEM-be, s ez a bővítés megjelent az elnevezésben is, így a Tanács új neve ~ lett. Az ~ 1990-ben a *→Helyi Hatóságok Nemzetközi Egyesületének* (IULA) tagja lett, amely 2004-től más szervezetekkel kötött együttműködési megállapodás alapján globális szervezetté vált *→Egyesült Városok és Helyi Önkormányzatok Világszervezete* (UCLG) néven.

Az ~ az UCLG nemzetközi önkormányzati hálózat európai szekciója, amely a többi UCLG-szekcióhoz hasonlóan önálló jogi entitás.

Az ~nak tagjai az Európa Tanács tagállamaiból a helyi és regionális önkormányzatok országos szövetségei, egészen pontosan a ~ 42 ország 60 önkormányzati szövetségét, 130 000 önkormányzatot fed le.

Az ~ tevékenységét egy 30 főből álló Titkárság koordinálja, élén a főtitkárral. Havonta három tanácskozást szerveznek, többnyire Brüsszelben és az

Európai Unió soros elnökségét adott félévben ellátó országban.

Az ~ a helyi és a regionális önkormányzatok közötti egységes álláspont kialakítására törekszik. Tevékenysége során elsősorban öt tematikus területre fordít kiemelt figyelmet (a kormányzás, a demokrácia és a polgárság; a környezet, a klíma és az energia; a nemzetközi kapcsolatépítés és a kooperáció; a gazdasági, szociális és területi kohézió; a helyi és a regionális önkormányzatok működése).

Állásfoglalásaival befolyást gyakorol az →*Európai Unió* jogalkotó tevékenységére is. (LE)

Eurotowns →Középvárosok Hálózata

Frankofón Parlamenti Közgyűlés (Assemblée Parlementaire de la Francophonie – APF)

Luxemburgban 1967 májusában létrejött a Frankofón Parlamenti Képviselők Nemzetközi Szövetsége (Association Internationale des Parlementaires de Langue Française – AIPLF). Megjegyzendő, hogy 1970-ben az AIPLF támogatásával jött létre – Kulturális és Technológiai Együttműködési Ügynökség (ACCT) néven – a későbbi Frankofon Nemzetközi Szervezet (L'Organisation Internationale de la Francophonie – OIF).

Az AIPLF neve 1989 júliusában Frankofón Parlamenti Képviselők Közgyűlése (ACCT) névre változott. Néhány évvel később, 1997-ben a Hanoiban elfogadott charta módosította a szervezetet, így annak neve megváltozott, és 1998-tól ~ lett. A ~ 77 tagországot tömő-

rít, Magyarország 1992-től társult tag. A ~ célja a frankofón közösségekben a demokrácia, a jogállamiság erősítése, az emberi jogok védelme, az együttműködés elősegítése, a szolidaritás erősítése. A francia nyelv és kultúra minél szélesebb körben való megismertetése. E célok elérésének érdekében a ~ nagyon szoros együttműködést alakított ki a Frankofón Nemzetközi Szervezettel. A későbbiekben kiterjesztette tevékenységét Közép- és Kelet-Európára is, és bevonta a munkába a nem frankofón országok franciaül beszélő parlamenti képviselőit is. A ~nek négy állandó bizottsága van:

- a) Parlamenti Ügyek Bizottsága – a frankofón világban vizsgálja a demokrácia és a szabadságjogok fejlődését;
- b) Együttműködési és Fejlesztési Bizottság – a fenntartható fejlődés, a gazdasági együttműködés és az egészségügyi kérdések tartoznak a profiljába;
- c) Oktatási, Kommunikációs és Kulturális Bizottság – a fenntartható fejlődésre nevelés, a kultúrák közötti párbeszéd erősítése a célja;
- d) Politikai Bizottság – politikai kérdésekkel, a jogállamiság problémájával foglalkozik.

A ~ munkáját segíti a Végrehajtó Bizottság és a Főtitkárság, amelynek székhelye Párizsban van.

A ~hez fűződik a Noria program működtetése, melynek célja a frankofón parlamentek működésének korszerűsítése új munkamódszerekkel, az informatikai fejlődés nyújtotta előnyök teljes kihasználása mellett, informati-

kai képzések biztosítása, támogatások nyújtása.

2000-ben a ~ európai tagozatának gyűlését Magyarországon rendezték meg.

2002-ben Bernben létrehozták a Női Hálózatot, amely a nők politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális életben való részvételének elősegítésére, a nők jogainak védelmére irányul. A Női Hálózat 2011-ben Magyarországon tartotta azt a szemináriumot, amelynek központi témáját „A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló, New Yorkban 1979. december 18-án aláírt Egyezmény (kihirdette: az 1982. évi 10. tvr.) végrehajtásának elemzése” képezte. (LE)

futárposta → *diplomáciai küldemény*

generális transzformáció → *magyar jogrend és a nemzetközi jogrend viszonya*

Helyi Hatóságok Nemzetközi Egyesülete (International Union of Local Authorities – IULA)

A ~ 1913-ban Hollandiában jött létre. A háborús időszakban kétszer is felfüggesztette tevékenységét, de kezdeti céljait, tevékenységének irányait mindvégig megőrizte.

A ~nek létrejöttével egy új korszak kezdődött a helyi hatóságok kapcsolatépítése terén. A szervezet célja, hogy világszerte előmozdítsa a demokratikus helyi önkormányzatok közötti együttműködést, az információcserre és szakmai konzultációk támogatá-

sa, kulturális kapcsolatok felvételének megkönnyítése révén. Kiemelten kezeli a decentralizáció kérdését, annak ösztönzését, valamint a nők részvételének elősegítését a helyi önkormányzatokban.

2004-ben a ~, a → *Testvérvárosok Világszövetsége (UTO)* és a → *Metropolis hálózataikat egyesítették, és létrehoztak egy új globális nemzetközi szervezetet, az → Egyesült Városok és Helyi Önkormányzatok Világszervezetét (UCLG).* (LE)

Helyi Önkormányzatok a Fenntartható Fejlődésért (Local Governments for Sustainability – ICLEI)

Az ICLEI (International Council for Local Environmental Initiatives) Helyi Környezetvédelmi Kezdeményezések Nemzetközi Tanácsa néven 1990-ben alakult az → *ENSZ* égisze alatt 43 állam több mint 200 helyi önkormányzatának, nemzeti és regionális kormányzati szervének részvételével. A tagszervezetek száma napjainkra 1500-ra növekedett.

2003-ban a szervezet elnevezése megváltozott, mert nemcsak környezetvédelmi, hanem fenntarthatósági kérdésekkel is foglalkozik, de a szervezet nevének rövidítését – közismertsége miatt – megtartották.

A ~ alapvető célkitűzése annak segítése, hogy a helyileg tervezett kezdeményezések hatékony és költséghatékony módon tudják megvalósítani a helyi, nemzeti és a globális fenntarthatósági célokat.

A ~ legfőbb döntéshozó szerve a Tanács, amelyben minden teljes jogú tag-

nak egy szavazata van. A nem kormányzati szervek társult tagként vehetnek részt a ~ munkájában. A Tanács három évenként ülésezik. A Tanács üléseinek összehívása a Globális Végrehajtóbizottság feladata. A ~ szervezeti struktúrájából kiemelés érdemel a főtitkár szerepe, aki – az alapító okirat által a Tanács hatáskörébe tartozó feladatokon kívül – minden egyéb feladatot elláthat.

A ~ jellegét tekintve sajátos szervezet. Egyrészt a helyi önkormányzatoknak olyan szövetsége, amelyben a tagok elkötelezik magukat a fenntartható fejlődés mellett, másrészt mozgalom, mely kampányokat indít, programokat működtet annak érdekében, hogy összehangolja a helyi szinten zajló tevékenységet a szervezet nemzetközi céljaival, harmadrészt ügynökség, mivel továbbképzéseket, konferenciákat szervez, ezzel is biztosítva a helyi önkormányzatok információval való ellátását. (LE)

hozzátartozó

A ~ a *→kihelyezett* írásbeli nyilatkozata alapján vele közös háztartásban élő, életvitelszerűen az *→állomás* helyen tartózkodó házastársa, élettársa, továbbá kiskorú vagy középiszkolai tanulmányokat folytató nagykorú gyermeke, örökbe fogadott, mostoha- és nevelt gyermeke.

Az élettársi kapcsolat fennállását bizonyítani kell, aminek több módja van. Az egyik lehetséges megoldás a közjegyző előtt tett nyilatkozat, amelyben a párok kijelentik, hogy egy meghatározott idő óta élettársi kapcsolat-

ban élnek. A másik módja az élettársi kapcsolat bizonyításának, hogy a párok élettársi kapcsolatukat a közjegyző által vezetett Élettársi Nyilatkozatok Elektronikus Nyilvántartásában (röviden az ENYER-ben) kérik regisztrálni. Az ENYER a regisztrálás napjától, közhitelesen bizonyítja az élettársi kapcsolat fennállását. A közjegyző mind az azonos nemű, mind a külön-nemű párok esetében eljárhat. A harmadik lehetőség az élettársi kapcsolat bizonyítására a bejegyzett élettársi kapcsolat. Ez a párkapcsolati forma kizárólag az azonos nemű párok együttélésének jogi elismerése. A házassághoz hasonlóan anyakönyvvezető előtti akaratnyilvánítással és az azt követő nyilvántartásba vétellel jön létre. (LE)

ICLEI – Local Governments for Sustainability *→Helyi Önkormányzatok a Fenntartható Fejlődésért*

ideiglenes hazarendelés

A *→kihelyezett* legfeljebb 90 napos időtartamra különböző okok miatt ideiglenesen hazarendelhető. Az ~ okai természetüknél fogva meglehetősen eltérőek, így pl. válsághelyzetben vagy valamilyen egyéb elháríthatatlan okból, gyógykezelés céljából és hivatali érdekből is elrendelhető a hazatérés.

A válsághelyzet az adott *→állomás* helyet is magába foglaló földrajzi térségben bekövetkező, közvetlen életveszélyt okozó természeti vagy ipari katasztrófa, súlyos járvány, terrorfenyegetettség, fegyveres zavargás, polgárháború vagy háború, illetve ezek közvetlen veszélye. (LE)

Interparlamentáris Unió – IPU (Inter-Parliamentary Union – IPU)

Az ~ a szuverén államok parlamentjeinek egyetlen világszervezete. Alapítói William Randal Cremer brit és Frédéric Passy francia pacifisták voltak. (Az ~ alapítói tevékenységükért Nobel-díjat kaptak, és a későbbiek során még az ~ hat vezetője részesült Nobel-díjban.) Az első konferenciát 1889. június 29-30. között tartották Párizsban, amelyen kilenc ország küldöttei vettek részt (az Amerikai Egyesült Államok, Belgium, Dánia, Franciaország, Libéria, Magyarország, Nagy-Britannia, Olaszország és Spanyolország). A magyar parlament részéről magosligeti Dr. Hagara Viktor, a nagyszőlősi kerület képviselője, öt nyelven beszélő kiváló jogtudós és humanista gondolkodó vett részt az alapító konferencián. Az ~nak 170 nemzeti parlament a tagja, és 11 társult tagja van. Az esetek 80%-ában ez testületi tagságot jelent, azaz egy adott parlament teljes létszámában tagja az ~nak. A parlamentek mintegy 20%-a esetében egyéni jelentkezés alapján kerülnek a képviselők az ~ adott Nemzeti Csoportjába. 1990 óta a magyar →*Országgyűlés* valamennyi képviselője tagja az ~nak.

Az ~ székhelye Genf, de mivel az →*Egyesült Nemzetek Szervezete* mellett megfigyelői státusa van, így Állandó Irodával rendelkezik New Yorkban is. Az ~ politikai kérdésekről véleményt nyilvánító legfőbb szerve a Közgyűlés (korábban Interparlamentáris Konferencia). A Közgyűlés tavasszal és ősszel 4-4 napos ülést tart, a tavaszi ülésre valamelyik tagországban, az őszi

ülésre pedig Genfben kerül sor. Budapesten eddig három alkalommal tartotta ülését az ~, 1896-ban, 1936-ban és 1989-ben. Magyarország a Közgyűlésben – népességének függvényében – 12 szavazattal rendelkezik. Kiemelendő, hogy az ~ szankcionálja, ha a Közgyűlés három egymást követő ülésére valamely parlament egynemű delegációt küld. Ilyen esetben az Igazgató Tanácsban az adott tagállamot három helyett csak két küldött képviselheti.

Az ~nak négy állandó bizottsága van:

- a) Béke és Nemzetközi Biztonság Bizottsága;
- b) Fenntartható Fejlődés, Pénzügyek és Kereskedelem Bizottsága;
- c) Demokrácia és Emberi Jogok Bizottsága;
- d) ENSZ-ügyekért Felelős Bizottság.

Az állandó bizottságok mellett vannak további bizottságok (pl. a nőképviselek üléseit koordináló bizottság, vagy a nemek közötti egyenlőségért felelős bizottság). A tagállamok minden bizottságba egy állandó és egy helyettes tagot delegálnak.

A bizottságok munkáját az ún. Büro irányítja, amely egy elnökből, egy al-elnökből és a hat geopolitikai csoport által, vegyes nem szerinti összetételben delegált három-három képviselőből tevődik össze.

Az Igazgató Tanács (Kormányzó Tanács) tagsága a tagállamok nemzeti parlamentjeinek három-három fő delegáltjaiból áll. Az Igazgató Tanács dönt tagsági (tagfelvétel, kizárás) és személyi kérdésekben is, így az ~ elnökének, a Végrehajtó Bizottság tagja-

inak és más tisztségviselőknek a megválasztásáról. Az ~ elnökének megbízatása három évre szól, és nem újítható meg. Az ~ főtitkárának megbízatása négy évre szól, négyévente nyílt pályázatot írnak ki e tisztségre.

Az ~ Végrehajtó Bizottsága a legfőbb adminisztratív szerv, amely többek között ajánlásokat dolgoz ki az Igazgató Tanács számára. Üléseit az ~ elnöke vezeti. Összesen 17 tagja van, amelyből 15 tagot a Geopolitikai Csoportok jelölnek, és az Igazgató Tanács választja meg négy éves időtartamra. Az elnök és a Nőképviselők Ülése Koordinációs Bizottságának elnöke (az utóbbi mandátuma három évre szól, és egyszer újraválasztható) hivatalból tagja a Végrehajtó Bizottságnak.

Az ~ hat geopolitikai csoportot működtet, Magyarország 1991 óta tagja a 12+ Csoportnak, amely a fejlett demokráciák csoportja.

Az ~ kezdeményezésére jött létre az *→Állandó Hágai Döntőbíróóság*, és az ~ fórumain történt multilaterális egyeztetések alapozták meg az Egyesült Nemzetek Szervezete elődjének számító *→Népszövetség* létrejöttét is. Az ~ az 1990-es évektől szorosan együttműködik az ENSZ-szel. Az együttműködés feltételeit és általános célkitűzéseit a Parlamenti Elnökök 2000-ben az I. és 2005-ben a II. Világkonferenciáján határozták meg. (LE)

Interparlamentáris Unió Magyar Nemzeti Csoportja

Az ~nak megalakítására 1895. május 16-án került sor 131 fővel, Bánffy Dezső miniszterelnök kezdeményezé-

sére. A csoport első elnöke Jókai Mór országgyűlési képviselő, a főrendiház tagja, a nagy magyar író volt.

Az *→Interparlamentáris Unió* létrehozásában és eredményes működésében a magyar képviselők mindig tevékeny szerepet vállaltak. A szervezet politikáját alakító Végrehajtó Bizottságnak nyolc magyar tagja volt az évek során (pl. Apponyi Albert és Berzeviczy Albert).

Magyarország a német megszállásig fenntartotta tagságát az Interparlamentáris Unióban, így a háború utáni konferenciákon és tanácsuléseken Károlyi Mihály és Nagy Imre is megjelent. Az ~nak tagjai évi egyszeri tagdíjat fizetnek, amelynek összegét a vezetőség állapítja meg. Az ~nak vezetősége minden parlamenti ciklus elején újjalakul, jelenleg hat főből áll.

Az ~nak tagjai – az *→Országgyűlés* külkapcsolatainak ápolása, fejlesztése szempontjából nélkülözhetetlen – két- és többoldalú baráti tagozatok hoznak létre. A baráti tagozatok tevékenysége szerves részét képezi a kétoldalú parlamenti diplomáciának. E tevékenység szervezési és adminisztratív hátterét az *→Országgyűlés Hivatalának Kültügyi Igazgatósága* biztosítja. (LE)

IPU – Inter-Parliamentary Union *→Interparlamentáris Unió*

IULA – International Union of Local Authorities *→Helyi Hatóságok Nemzetközi Egyesülete*

jogforrási hierarchia

A „jogforrás” kifejezés kétféle értelemben használatos, egyfelől a jogszabályokat megalkotó szerveket jelöli, másfelől a jogszabályok értendők e kifejezés alatt.

A különböző jogszabályok egymáshoz való viszonyának meghatározása a jogbiztonság fontos eleme. A jogszabályok egymáshoz való viszonya, a különböző jogszabályok alá- és fölérendeltsége a ~. Alacsonyabb szintű jogszabály magasabb szintű jogszabállyal nem állhat ellentétben, ellenkező esetben az alacsonyabb szintű jogszabály érvénytelen.

A jogforrási hierarchia csúcán az $\rightarrow$ Alaptörvény áll, amellyel minden más jogszabálynak összhangban kell lennie. Az Alaptörvényt követik a törvények, majd a kormányrendeletek, miniszteri rendeletek, a Magyar Nemzeti Bank elnökének rendeletei, az önálló szabályozó szervek vezetőinek rendeletei és végül az önkormányzati rendeletek.

A $\rightarrow$ nemzetközi szerződések a jogforrások hierarchiájába úgy illeszkednek bele, hogy a törvényben kihirdetett nemzetközi szerződések az Alaptörvény alatt, de a törvények felett lévő jogszabálynak, míg a kormányrendelettel kihirdetett nemzetközi szerződések a törvények alatt, de a kormányrendelet felett álló jogszabálynak minősülnek. (LE)

Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma – KMKF

A ~ 2004 decemberében alakult meg azzal a céllal, hogy tanácsadó intéz-

ményként segítse az $\rightarrow$ Országgyűlés munkáját. A statútuma szerint a ~ a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) kiegészítése a parlamenti együttműködés dimenziójával.

Tagjai:

- a) az Országgyűlés frakcióinak küldöttei;
- b) a szomszédos országok parlamentjeinek, regionális vagy megyei közgyűléseinek képviselői;
- c) az $\rightarrow$ Európai Parlament magyar párt tagjaként megválasztott képviselői.

A ~ háromszintű szervezeti struktúrában működik. A legmagasabb szint a plenáris ülés, amelyet az Országgyűlés elnöke hív össze évente legalább egyszer, és ellátja az elnöki teendőket. A plenáris ülés napirendjére az összmagyarságot érintő kérdések kerülhetnek. A plenáris ülés dokumentumokat fogadhat el, nyilatkozatokat tehet, ajánlásokat fogalmazhat meg magyarországi intézmények számára.

A plenáris ülés előkészítése és a munkacsoportok működtetése a második szinten lévő Állandó Bizottságok feladata.

A harmadik szinten helyezkedik el a négy munkacsoport:

- a) Regionális önkormányzati munkacsoport – a tömbökben élő magyar közösségek önkormányzatiságának előmozdítása a célja.
- b) Társadalmi szervezetek munkacsoport – tematikus szempontok szerint fogja össze a magyar közösségeket, pl. oktatás, kultúra, nyelvvédelem, ifjúság.
- c) Szórvány-diaszpóra munkacsoport

– a tömbökön kívül élő magyar közösségek megjelenítése és a nyugati magyarság intézményes bekapcsolása.

- d) Szakpolitikai munkacsoport – biztosítja, hogy a MÁÉRT szakbizottságaiban folyó konzultációk mellett a ~nak többi tagja is betekintést nyerjen az egyes szakterületeken folyó munkába, javaslatokat tehesenek.

A munkacsoportokba a ~nak szavazati joggal rendelkező tagjai szervezetenként egy-egy képviselőt delegálnak, ezenkívül egy független képviselő, négy tiszteletbeli tag és általában két szakértő vesz részt a munkában. A döntésben csak a szavazati joggal rendelkező képviselők vesznek részt. A Szakpolitikai munkacsoport sajátossága, hogy a képviselők delegálása mindig a napirend függvényében történik. A szakértők száma minden esetben nyolc fő, de hat főnek a nyugati magyarság soraiból kell kikerülnie.

A ~nak titkársági feladatait az *→Országgyűlés Hivatalának Külügyi Igazgatósága* látja el. (LE)

kARRIERDIPLOMATA *→diplomáciai előmenetel*

katonai attasé

A ~ jogállása jelentősen eltér a többi *→szakdiplomata* jogállásától. A ~ kihelyezése a honvédelemért felelős miniszter jogosítványa, a honvédelemért felelős minisztertől kapja az utasításokat, és jelentéseit is a miniszternek terjeszti fel. A ~ kihelyezésére akkor kerül sor, ha a *→fogadó állammal* fenn-

álló diplomáciai kapcsolatok mellett a katonai érdekek is kiemelt jelentőségűek. A ~ kihelyezése viszonyosságot feltételez, és előzetesen ki kell kérni a fogadó állam hozzájárulását.

A ~t, függetlenül a katonai rangjától, az *→elsőbeosztott diplomata* utáni diplomáciai ranghely illeti meg. (LE)

kihelyezett

A *→külpolitikáért felelős miniszter hivatali szervezetének* – kihelyező okirat alapján – *→tartós külszolgálatot* ellátó kormánytisztviselője vagy kormányzati ügykezelője.

A kihelyező okirat a tartós külszolgálat létesítésére irányuló, írásba foglalt olyan munkáltatói intézkedés, amely a tartós külszolgálattal kapcsolatos minden lényeges adatot tartalmaz, így a ~ *→diplomáciai rangját*, munkakörét, *→állomáshelyét*, járandóságait, a *→biztonsági szolgálat* ellátására vonatkozó kötelezettségét, költségtérítés-kiegészítésre jogosító személyek (*→hozzátartozó*) nevét, családi jogállását.

A kihelyező okirattal azonos tartalommal készül az áthelyező okirat, amely a kihelyezett más állomáshelyre történő áthelyezésére irányuló, írásba foglalt munkáltatói intézkedés. (LE)

kihelyezett járandóságai

A *→kihelyezett* a *→tartós külszolgálat* időtartama alatt devizaillesményre és átalány-költségtérítésre jogosult, amit forintban állapítanak meg és számfejtenek, és a kihelyezett választása alapján euróban, USA-dollárban, vagy forintban folyósítható.

A devizailetmény két részből tevődik össze; egyrészt illetményből, másrészt deviza-iletménypótlékból áll.

Az illetmény összegének kiszámítása egy összetett művelettel történik. A központi költségvetésről szóló törvény évente meghatározza a deviza-iletményalapot. A deviza-iletményalap és az adott $\rightarrow$ állomáshelyre megállapított ún. ENSZ-szorzó szorzata adja az adott állomáshelyre vonatkozó deviza-alapilletményt. Az illetmény az adott állomáshelyre vonatkozó deviza-alapilletmény és a kihelyezett fizetési fokozatához tartozó szorzó szorzata. A kihelyezett fizetési fokozatának megállapítása $\rightarrow$ diplomáciai rangja és munkaköre alapján történik.

Az ENSZ-szorzó az $\rightarrow$ Egyesült Nemzetek Szervezete által közzétett arányszám, amely az adott állomáshely és New York vonatkozásában – a helyi fizetőeszköz és az USD közötti átváltási arányokat, valamint az infláció mértékét is figyelembe véve – a megélhetési költségeket hasonlítja össze.

A deviza-iletménypótlék mértéke a $\rightarrow$ külképviselőt külpolitikai viszonyrendszerben elfoglalt helyétől, az $\rightarrow$ állomáshely élhetőségétől, valamint a kihelyezett családi állapotától függ. A külképviselők a külpolitikai viszonyrendszerben elfoglalt helyük szerint négy kategóriába sorolhatók, s a deviza-iletménypótlék mértéke a kategória függvényében a deviza-alapilletmény 0–30%-áig terjedhet. Az állomáshelyek élhetőség alapján történő csoportosítása – Budapesthez viszonyítva – a következő három szempont figyelembe vételével történik: az állomáshely nem-

zetbiztonsági és biztonsági helyzete, az ár- és életszínvonal, valamint a megélhetés általános körülményei. Az állomáshelyek az élhetőség alapján szintén négy kategóriába sorolhatók, s a deviza-alapilletmény 0–40%-áig terjedhet az egyes kategóriákhoz tartozó deviza-iletménypótlék nagysága.

A kihelyezett megillető átalány-költségtérítésnek három összetevője van, úgymint a lakhatási költségtérítés, a vegyes költségtérítés és a kihelyezett családi élethelyzetére tekintettel megállapított iskoláztatási költségtérítés. A költségtérítés mértékét a költségtérítés-alapok és az adott állomáshely vonatkozásában megállapított költségtérítés-szorzók szorzata adja. A költségtérítés-alapot évente a központi költségvetésről szóló törvény állapítja meg. (LE)

kihelyező okirat $\rightarrow$ kihelyezett

konzignáció $\rightarrow$ diplomáciai küldemény

kormány

Az $\rightarrow$ Alaptörvény 15. cikk (1) bekezdése alapján a ~ a végrehajtó hatalom általános szerve, amelynek feladat- és hatásköre kiterjed mindarra, amit az Alaptörvény vagy jogszabály kifejezetten nem utal más szerv feladat- és hatáskörébe. Ebből a rendelkezésből levezethetően, valamint arra figyelemmel, hogy a ~ az $\rightarrow$ Országgyűlésnek felelős, a ~ hatásköre minden olyan külpolitikai kérdéskörre kiterjed, amit az Alaptörvény nem utal az Országgyűlés vagy a $\rightarrow$ köztársasági elnök hatáskörébe.

A mindenkori kormányprogram határozza meg a külpolitikai prioritást és a külpolitika általános irányultságát. A ~ külpolitikai tevékenységének egyik sajátos, közigazgatási megközelítésben fontos eleme a *→külpolitikáért felelős miniszter hivatali szervezetének felügyelete.* (LE)

Közép-európai Kezdeményezés – KEK (Central European Initiative)

A ~ a közép-, kelet- és délkelet-európai regionális együttműködés legnagyobb és legrégebbi fóruma. 1989. november 11-én Budapesten alakult Quadrangonale néven. Az alapítók: Olaszország, Ausztria, Jugoszlávia és Magyarország. A tagok számának bővülésével először Pentagonale, majd Hexagonale lett, végül 1992-ben kapta a ~ nevet. Székhelye Triesztben van.

A szervezet ma 18 tagot számlál, legfőbb célja a nem EU-tagállamok euroatlanti integrációjának elősegítése, az integrációs tapasztalatok átadása.

A ~ tevékenysége három fő együttműködési területre irányul, úgymint a tudásalapú társadalom, a fenntartható gazdasági fejlődés és a befogadó társadalom.

A szervezetnek három pillére van, a kormányzati dimenzió, az üzleti dimenzió és a parlamenti dimenzió.

A tagállamok parlamentjeinek képviselői 1990 novemberétől rendszeresen találkoztak, de a ~ Parlamenti Dimenziója intézményesült formában csak egy évvel később jött létre. A Parlamenti Dimenzió szervei a Parlamenti Közgyűlés, a Parlamenti Bizottság, az Állandó Bizottság és

három általános bizottság, nevezetesen: a Politikai és Belügyi Bizottság, a Gazdasági Bizottság és a Kulturális Bizottság.

Magyar részről az *→Országgyűlést* a képviselők öttagú delegációja képviseli. (LE)

Közép-európai Kezdeményezés Parlamenti Dimenziója →Közép-európai Kezdeményezés – KEK

Középszintű Önkormányzatok Európai Konföderációja (Confédération Européenne des Pouvoirs Locaux Inter-médiaiaires – CEPLI)

A ~ létrejöttének fontos magyar vonatkozású előzménye, hogy Franciaország uniós elnökségének első munkanapján a Magyar Önkormányzatok Országos Szövetsége (MÖOSZ) és Franciaország Megyéinek Gyűlése (ADF – Assemblée des Départements de France) Párizsban együttműködési megállapodást kötött. Megállapodtak többek között arról is, hogy a MÖOSZ és az ADF alapító tagja lesz a létrehozandó ~nak.

A ~ alapító chartáját 2008 júliusában írták alá Villeneuve les Avignonban, nemzeti önkormányzati érdekszövetségek részvételével. A ~nak 9 önkormányzati érdekszövetség a tagja, van két társult tagja (Arco Latino és Partenalina) és moldáv részről egy megfigyelő tagja. A tagok megközelítőleg 8600 európai középszintű önkormányzatot képviselnek.

A ~nak célja a helyi középszintű önkormányzatokat érintő európai döntéshozatali folyamatban való aktív részvétel és a sikeres érdekérvényesítés,

az uniós szervezetekkel való együttműködés és a tagszervezetek közötti tapasztalat- és információcseré biztosítása.

A ~ angol nyelvű elnevezése: European Confederation of Local Intermediate Authorities, röviden →ECLIA. (LE)

Középvárosok Hálózata (Eurotowns)

Az 1991-ben létrejött szervezet tagjai közepes méretű – 50 ezer–250 ezer fős lakossággal rendelkező – városok. Az ~nak 18 város a tagja, legfőbb döntéshozó szerve a Közgyűlés, amely évente ülésezik, és két évente Végrehajtó Tanácsot választ saját tagjai közül. A szervezetben négy tematikus munkacsoport működik.

Az ~nak kiemelt céljai között szerepel a társadalmi, gazdasági, környezeti változásokat illetően a tagvárosok érdekérvényesítésének támogatása, az információcseré javítása, új projektek kialakításának elősegítése, potenciális partnerek felkutatása. (LE)

központ

A →*külpolitikáért felelős miniszter hivatali szervének* a belső szervezeti egységei, amelyek három fő csoportba sorolhatók: →*területi főosztályok*, →*szakmai főosztályok*, funkcionális főosztályok. A ~ kifejezés használata költségvetési indíttatású, azt hivatott kifejezni, hogy a belső szervezeti egységek, azaz a ~ és a külső szervezeti egységek, azaz a →*külképviseltek* elkülönült, önálló költségvetéssel rendelkeznek. (LE)

köztársasági elnök

Magyarország államfője a ~, aki kifejezi a nemzet egységét, és örökdik az ál-

lamszervezet demokratikus működése felett, továbbá a Magyar Honvédség főparancsnoka.

A ~öt az →*Országgyűlés* öt évre választja, és egy alkalommal újra lehet választani. Államfővé bármely, harmincötödik életévét betöltött magyar állampolgár megválasztható.

A ~ képviseli Magyarországot, ami egyrészt az államfő integratív, egységítő szerepét, másrészt az össz nemzeti érdek →*külkapcsolatokban* való képviselést jelenti.

Az államfő – külkapcsolati szempontból – fontos jogosultsága, hogy az Országgyűlés felhatalmazása alapján elismeri a →*nemzetközi szerződés kötelező hatályát*. E jogosultságának gyakorlása a →*kormány* valamely tagjának →*ellenjegyzéséhez* kötött. A ~nek azonban jogában áll a nemzetközi szerződést kihirdető törvényt →*előzetes normakontroll* céljából az →*Alkotmánybíróság* részére továbbítani, amennyiben azt nem tartja összeegyeztethetőnek az →*Alaptörvény*nyel.

A ~ legfontosabb – külkapcsolati szempontból kiemelendő – jogosultságai közé tartozik, hogy megbízza és fogadja a nagyköveteket és követekeket, azaz őt illeti meg az →*aktív és passzív követküldési jog*. E jog gyakorlása a →*külpolitikáért felelős miniszter* ellenjegyzéséhez kötött.

A legmagasabb →*diplomáciai rangok* – úgymint a rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, valamint a rendkívüli és meghatalmazott nagykövet – adományozásának jogát a külpolitikáért felelős miniszter javaslatára és ellenjegyzésével gyakorolja.

A ~ dönt – a kormány illetékes tagjának ellenjegyzése mellett – a magyar állampolgárság megszerzésével és megszűnésével kapcsolatos ügyekben. (LE)

kulturális attasé → *szakdiplomata*

külkapcsolatok

Az államok, állami szervek más államokkal, állami szervekkel kialakított politikai, gazdasági, kereskedelmi, kulturális, tudományos és humanitárius kapcsolatrendszere. E kapcsolatrendszerben az állam és az állami szervek a → *külpolitikai alapelvekkel* és a → *külpolitikai célokkal* összhangban gondoskodnak Magyarország érdekeinek védelméről, illetve érvényesítéséről. A ~at az állam és az állami szervek más államokkal, állami szervekkel közvetlenül, valamint → *diplomáciai kapcsolatok* és → *konzuli kapcsolatok* keretében tartják fenn.

A közvetlen külkapcsolatok körébe sorolhatók az → *Országgyűlés* parlamentközi kapcsolatai, az önkormányzatok bilaterális és multilaterális külkapcsolatai. Közvetlen külkapcsolatokat ápolhatnak – a saját hatáskörükben eljárva – a szakminiszterek, a speciális állami szervek vezetői is, de kormányközi megállapodást csak eseti felhatalmazás birtokában köthetnek. (LE)

külkapcsolatok államon belüli szervei

Azok a → *külkapcsolatokkal* foglalkozó állami szervek, amelyek jellemzően az állam területén belül fejtik ki tevékenységüket (az → *Országgyűlés*, a → *köztársasági elnök* (államfő), a → *kor-*

mány, a miniszterelnök, a → *külpolitikáért felelős miniszter* és más tárcák vezetői, azaz a szakminiszterek).

A miniszterelnök (kormányfő) határozza meg a kormány általános politikáját, irányítja a külkapcsolati tevékenységre vonatkozó szakminiszterek közötti munkamegosztást, és formális felhatalmazás nélkül járhat el külkapcsolati ügyekben.

A szakminiszterek kezdeményezik és előkészítik a feladatkörükbe tartozó → *nemzetközi szerződéseket*, és megkötik a nemzetközi szerződésnek nem minősülő tárcamegállapodásokat. A szakminiszterek mind a külkapcsolatokban, mind a → *nemzetközi szervezetekben* – a külpolitikáért felelős miniszter kivételével – eseti felhatalmazás alapján képviselik a kormányt. A külpolitikáért felelős miniszter külkapcsolati ügyekben formális felhatalmazás nélkül járhat el, a miniszteri tisztség elnyerése egyúttal generális felhatalmazás is. (LE)

külkapcsolatok külső, államhatáron túli szervei

A → *külkapcsolatokkal* foglalkozó állami szervek jelentős csoportja az államhatáron túl tevékenykedik. Ezek a szervek a → *külképviseltek*, amelyek közigazgatásilag a → *külpolitikáért felelős miniszter hivatali szerve* külső szervezeti egységeinek minősülnek.

A külképviselati szervek négy nagy csoportba sorolhatók, úgymint a → *diplomáciai képviseltek*, a → *konzuli képviseltek* (ideértve a tiszteletbeli konzuli képviseltek is), a → *nemzetközi szervezetek melletti állandó képvisel-*

tek és a $\rightarrow$ kereskedelmi képviselők.

A külképviselők részeként $\rightarrow$ alkonzulátus, $\rightarrow$ konzuli iroda, $\rightarrow$ külföldi magyar kulturális intézet vagy $\rightarrow$ kulturális szolgálat is működhet. (LE)

külképviselő

A ~ a külügyi igazgatás fogalomrendszerében használt gyűjtőfogalom, amely a $\rightarrow$ külpolitikáért felelős miniszter hivatali szervezetének – a $\rightarrow$ kormány döntése alapján létrehozott – külföldön működő szervezeti egysége. A ~ polgári jogi értelemben nem jogi személy, működésének biztosítása érdekében szükséges polgári jogi és munkaszerződések megkötésekor a külpolitikáért felelős miniszter hivatali szervezete képviselőjében jár el.

A ~ tagjai a $\rightarrow$ nemzetközi jog rendelkezései és a magyar jog szabályai alapján a következők:

- a) a $\rightarrow$ külképviselő vezetője,
- b) a $\rightarrow$ diplomáciai személyzet és a hivatásos $\rightarrow$ konzuli személyzet tagjai,
- c) a szakdiplomáciai személyzet tagjai,
- d) az adminisztratív és technikai személyzet tagjai,
- e) a ~ által foglalkoztatott munkavállalók (az ún. $\rightarrow$ helyi alkalmazottak).

A szakdiplomáciai személyzet tagjai azok a diplomaták ($\rightarrow$ szakdiplomáták), akik valamilyen szakfeladatot látnak el (külgazdasági, mezőgazdasági stb.).

Az adminisztratív és technikai személyzet tagja az a $\rightarrow$ kihelyezett, aki a ~ funkcionális feladatainak ellátásában vesz részt.

A ~ fontos, eseti tanácskozó szerve a $\rightarrow$ diplomataértekezlet. (LE)

külképviselő létesítése

Az államok közötti $\rightarrow$ diplomáciai kapcsolatok felvétele nem feltétlenül jelenti azt, hogy az államok egymás területén $\rightarrow$ külképviselőket is működtetnek. A diplomáciai kapcsolatok fenntarthatók úgy is, hogy a $\rightarrow$ küldő állam nagykövete az $\rightarrow$ állomáshelyén kívül egy másik, vagy akár több más állam területére is akkreditálva van. Fenntarthatók a kapcsolatok oly módon is, hogy két állam külképviselője egy harmadik állam területén tart egymással rendszeresen kapcsolatot.

A $\rightarrow$ külkapcsolatok fenntartásának a legerősebb formája az, ha az államoknak egymás területén állandó külképviselőjük van.

Meg kell említeni a ~nek azt a különleges esetét, amikor a külképviselő vezetőjét egy vagy több más államba is akkreditálja a küldő állam. Ez esetben azokban az államokban, ahol a külképviselő nem rendelkezik állandó székhellyel, $\rightarrow$ ideiglenes ügyvivő vezetésével működhet külképviselő azzal a megkötéssel, hogy e külképviselő elnevezését illetően a két államnak kell megállapodnia. Az ilyen külképviselőt nevezhetik hivatalnak, irodának, kereskedelmi irodának stb.

A külképviselő megszüntetése vagy a külképviselő működésének felfüggesztése – a fentiekből levezethetően – nem feltétlenül jelenti a külkapcsolatok megszüntetését. A küldő állam döntése alapulhat takarékosági megfontolásokon, vagy a fogadó államban kialakult olyan $\rightarrow$ veszélyhelyzet is motiválhatja, mely a külképviselő működésének időleges felfüggesztését indokolja.

A magyar közigazgatási eljárásban a külképviselő létesítésének (nyitásának), megszüntetésének (bezárásának), valamint a működés felfüggesztésének az a rendje, hogy a *→külpolitikáért felelős miniszter* erre vonatkozó javaslatot tesz, és a javaslatról a *→kormány* határozatban dönt. (LE)

külképviselő megszüntetése *→külképviselő létesítése*

külképviselő működésének felfüggesztése *→külképviselő létesítése*

külképviselő tagjai *→külképviselő*

külképviselői biztonsági szolgálat

A *→külképviselő* által működtetett ~ célja, hogy veszélyhelyzet esetén a külképviselő személyzete és azok családtagjai életének, testi épségének és egészségének védelmével, a külképviselő működőképességének fenntartásával, valamint a külképviselő vagyonának megóvásával, biztonságának védelmével kapcsolatos feladatokat ellássa.

Veszélyhelyzetnek minősül minden olyan, a külképviselőt érintő esemény vagy folyamat, amely Magyarország szuverenitását, a külképviselő alapvető feladatainak ellátását, működését, vagyonát, valamint a *→kihelyezettek* és családtagjaik életét, testi épségét veszélyezteti, vagy őket mozgásukban, feladatellátásukban akadályozza.

A ~nak három típusa van:

- a) Állandó biztonsági szolgálat – a minősített adat kezelésének rendjéről szóló jogszabály szerinti „Bi-

zalmas”-nál magasabb minősítési szintre akkreditált biztonsági területtel rendelkező külképviselőteken kell működtetni, a feladat ellátása a külképviselői ingatlanban történik.

- b) Távfelügyeleti biztonsági szolgálat – biztonsági területtel nem rendelkező külképviselő esetében alkalmazható azzal a megkötéssel, hogy a biztonsági szolgálatot ellátó kihelyezett az *→állomáshely* közigazgatási határán kívül csak akkor tartózkodhat, ha tartózkodási helyétől legfeljebb húsz perc alatt elérhető a külképviselői ingatlan.
- c) Ideiglenes biztonsági szolgálat – olyan külképviselőteken esetében kell működtetni, ahol a *→fogadó állam* területén zajló politikai, társadalmi vagy egyéb folyamatok a külképviselő biztonságát veszélyeztetik, huzamosan a külképviselő vagy tagjainak élet- és vagyonbiztonságát veszélyeztető helyzet áll fenn, de a fenyegetettség nem éri el azt a szintet, amely a *→külképviselő működésének felfüggesztését* indokoltá tenné. (LE)

külképviselői hálózat

A ~ a *→külpolitikáért felelős miniszter hivatali szerve* külföldön, különféle *→állomáshelyeken* lévő szervezeti egységeinek, azaz a *→külképviselőtekeknek* a rendszere. (LE)

külképviselő-vezető

A *→külképviselő* vezetését elláthatja a rendkívüli és meghatalmazott nagykövet, a főkonzul, az állandó ügyvivő,

vagy a kereskedelmi képviselő-vezető. A rendkívüli és meghatalmazott nagykövet (röviden: nagykövet) a legmagasabb rangú diplomata, őt követi a rangsorban a rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter (röviden: követ). A kisebb államok – az államok rangsorolásának az Egyesült Nemzetek Alapokmánya által történt megszüntetéséig – csak követi szintű *→diplomáciai kapcsolatokat* létesíthettek. A követi szintű diplomáciai képviselő fokozatosan hanyatlásnak indult, az államok a közöttük lévő diplomáciai kapcsolatok jelentőségét azzal is hangsúlyozni akarják, hogy nagyköveti szintre emelik. A magyar jogi szabályozás már nem is tesz említést a követek önálló képviselő-vezetői szerepéről.

A rendkívüli és meghatalmazott nagykövet *→diplomáciai képviselő* és *→nemzetközi szervezet mellett működő állandó képviselő* élén is állhat.

A *→konzuli képviselő* vezetését főkonzul látja el, a *→kereskedelmi képviselő* élén pedig a kereskedelmi képviselő-vezető áll.

Állandó ügyvivő rendszerint akkor áll egy külképviselő élén, ha a *→fogadó állammal* fennálló diplomáciai kapcsolatok valamilyen ok miatt nem indokolják a nagyköveti szintet.

A főkonzul, a kereskedelmi képviselő-vezető és az állandó ügyvivő diplomáciai ranggal is rendelkezik a konzuli rang, illetve a képviselő-vezetői beosztás mellett. (LE)

külképviselő-vezetői értekezlet

A ~ a *→külpolitikáért felelős miniszter hivatali szervezete* által szervezett, va-

lamennyi *→külképviselő-vezető* részére éves rendszerességgel, de akár évi több alkalommal tartott, több napos tanácskozás.

A ~en a napirenden szereplő kérdések megvitatása különféle formációkban történik (plenáris ülésen, tematikus tanácskozásokon, regionális értekezleteken).

Plenáris ülés keretében kerül sor a kormányfő és a szakminiszterek által a bel- és külpolitikai kérdésekről tartott általános tájékoztatásra, egyes ágazati és szakpolitikai kérdések ismertetésére, és ezen a fórumon kapnak iránymutatást a külképviselő-vezetők és a külpolitikáért felelős miniszter hivatali szervezetének kormánytisztviselői a kiemelt rövid és középtávú feladatokra, köztük súlyozottan a külpolitikai feladatokra vonatkozóan is.

Tematikus tanácskozás során egyrészt globális jelentőségű szakpolitikai kérdések (pl. energiabiztonság, környezetvédelem), specifikus külpolitikai kérdéskörök kerülnek napirendre, amelyek előadói nemzetközi, hiteles külpolitikai szaktekinélyek. Napirendre kerülnek a *→központ* és a *→külképviselők szakmai, kommunikációs, szervezeti, humánpolitikai és költségvetési-gazdálkodási feladatai* is.

Regionális értekezleteken kerül sor – az egy adott régióban rezidáló külképviselő-vezetők, a *→területi főosztályok* és az őket felügyelő vezetők részvételével – a külképviselő-vezetők beszámoltatására az általuk végzett munkáról, feladataik teljesítéséről, a *→fogadó állam* helyzetéről, Magyarország és a fogadó állam

közötti kapcsolatok alakulásáról. A ~ plenáris üléséről, a tematikus tanácskozásokról az írásbeli összefoglaló mellett hangfelvétel is készül, a regionális értekezleteken elhangzottakat írásbeli összefoglalókban rögzítik. (LE)

külpolitikáért felelős miniszter (külgügyminiszter)

Az →*Országgyűlés* és a →*kormány* által meghatározott külpolitika megvalósításáért felelős tagja a kormánynak.

A ~ a külpolitikáért való felelőssége keretében felel

a kül-, biztonság- és védelempolitikáért,

az egységes külpolitika koordinálásáért,

Magyarország képviselőtéért a →*külpolitikai kapcsolatokban* és a →*nemzetközi szervezetekben*,

a →*konzuli szolgálat* irányításáért,

a külföldre utazással, valamint a külföldiek beutazásával és tartózkodásával kapcsolatos egyes feladatok, továbbá az ehhez kapcsolódó egyes európai uniós feladatok ellátásáért,

a →*nemzetközi szerződésekkel* kapcsolatos eljárás koordinációjáért,

a →*diplomáciai protokollért*, valamint a külföldi államfők és kormányfők fogadásáért,

a →*nemzetközi jogon* alapuló →*viszonyosság* megállapításáért, egyes jogeseményekért (e tekintetben állást foglal a nemzetközi viszonyosság fennállásának kérdésében).

A ~ koordinálja és irányítja a nemzetközi és humanitárius segítségnyújtást, kialakítja az Európai Unió melletti Ál-

landó Képviselőlet működésére vonatkozó szabályokat, ellátja az európai területi együttműködési csoportosulásokkal kapcsolatos feladatokat.

A ~ előkészíti a feladat- és hatáskörébe tartozó feladatokra vonatkozó jogszabályokat.

A ~ a kormány általános politikájának keretei között vezeti a (Külgügy)minisztériumot. E körben kiemelendő, hogy az →*Alaptörvényben* meghatározott keretek között külgügyi vonatkozású előterjesztést tesz a →*köztársasági elnöknek*, és elvégzi az elnöki határozat →*ellenjegyzését*. (LE)

külpolitikáért felelős miniszter hivatali szervezete (Külgügyminisztérium)

A ~ központi közigazgatási szerv, amely a külpolitikai kérdések tekintetében a →*kormány* döntés-előkészítő szerve. A magyar alkotmányjogi gondolkodásban a miniszteri felelősség hangsúlyozása mindig kiemelt szerepet kapott, ezért a miniszterek feladat- és hatáskörét meghatározó mindenkorri kormányrendelet – az ún. státútumrendelet – a miniszterek, így többek között a →*külpolitikáért felelős miniszter* feladat- és hatáskörét állapítja meg. Erre figyelemmel a ~nek feladatai a miniszter feladataiból vezethetők le, így a ~ az →*Országgyűlés* és a kormány által meghatározott külpolitika gyakorlatban történő koordinálását, végrehajtását látja el.

A státútumrendeletben meghatározott feladatokat a ~ Szervezeti és Működési Szabályzatáról (SzMSz) szóló miniszteri utasítás bontja le az egyes szervezeti egységek szintjére.

A ~ szervezeti egységei alapvetően három csoportba sorolhatók, ezek a *→területi főosztályok*, *→szakmai főosztályok* és a funkcionális főosztályok.

Az említett csoportokba nem illeszthető, de kiemelt szereppel rendelkező szervezeti egységek is léteznek (a miniszteri kabinet, az egyes államtitkárok kabinetjei vagy titkárságai, a helyettes államtitkárok titkárságai).

A funkcionális főosztályok feladatai a *→központ* és a *→külképviseltek* működésének biztosítása. (LE)

külpolitikai alapelvek

A ~ általában az országok alkotmányainak preambulumban szerepelnek, de megjelenhetnek tételes jogi (pozitív) megfogalmazásban vagy a különböző állami szervek felé tiltásokat (önkorlátozásokat) rögzítő rendelkezésekben is.

Magyarország *→Alaptörvénye* a *→Nemzeti hitvallás* című fejezetben rögzíti, hogy „tiszteljük más népek szabadságát és kultúráját, együttműködésre törekszünk a világ minden nemzetével.”

Az *→Alapvetés* című fejezet E cikkének (1) bekezdése kizárólag Európára irányul, amikor kimondja, hogy „Magyarország az európai népek szabadságának, jólétének és biztonságának kiteljesedése érdekében közreműködik az európai egység megteremtésében.”

E fejezet Q cikkének (1) bekezdése a békés együttműködésre és a fenntartható fejlődésre irányuló törekvéseinket az egész világra kiterjedően fogalmazza meg: „Magyarország a béke és a biztonság megteremtése és megőrzé-

se, valamint az emberiség fenntartható fejlődése érdekében együttműködésre törekszik a világ valamennyi népével és országával.”

Az Alapvetés Q cikkének (3) bekezdése szerint Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait, azaz a *→nemzetközi jogi alapelveket* és jogelveket külön jogszabályi kihirdetés nélkül, ún. *→generális transzformációval* a magyar jog részévé teszi. Erre figyelemmel a ~et megfogalmazó nemzetközi jogi dokumentumok sorából ki kell emelni az *→Egyesült Nemzetek Alapokmányát* és az *→Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) Záróokmányát*, (amelyet 1975-ben írtak alá). A Záróokmány az ENSZ Alapokmányára támaszkodva, az abban szereplő alapelveket némileg pontosítva és kibővítve tíz nemzetközi jogi alapvetet és jogelvet (dekalóg) fogalmaz meg.

1. Szuverén egyenlőség, a szuverenitás-ban foglalt jogok tiszteletben tartása.
2. Tartózkodás az erőszaktól, valamint az azzal való fenyegetéstől.
3. A határok sérthetetlensége.
4. Az államok területi integritása.
5. A viták békés rendezése.
6. A belügyekbe való be nem avatkozás.
7. Az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartása, beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és a meggyőződés szabadságát.
8. A népek egyenjogúsága és önrendelkezési joga.
9. Az államok közötti együttműködés.
10. A nemzetközi jogi kötelezettségek jóhiszemű teljesítése. (LE)

külpolitikai célok

A ~ tételes jogi szabályozása azok természeténél fogva nem jellemző. A ~ meghatározása rendszerint a mindenkori kormány által kidolgozott ún. kormányprogramban vagy esetleg a külpolitikai stratégiában történik.

Magyarország 1955 decemberében lett az *→Egyesült Nemzetek* tagállama, így külpolitikai céljai értelemszerűen kibővültek a szervezet céljaival. Az *→Észak-atlanti Szerződés Szervezetének* külpolitikai céljaival 1999-ben egészültek ki külpolitikai céljaink, 2004-től pedig az *→Európai Unió* külpolitikai céljai szélesítették Magyarország külpolitikai céljainak körét. (LE)

Külügyi Bizottság

A ~ az *→Országgyűlés* állandó bizottsága, amelynek létrehozását kötelező erővel törvény írja elő. A ~ kezdeményező, javaslattevő, véleményező, a kormányzati munka ellenőrzésében közreműködő, kivételes esetben üggyöntő szerve az Országgyűlésnek.

A ~ részt vesz a törvényalkotási munkában is, de e téren a feladatainak nagy részét a *→nemzetközi szerződések* megtárgyalása alkotja.

Kiemelt feladata a bizottságnak a *→külpolitikáért felelős miniszter* rendszeres meghallgatása a külügyek terén végzett kormányzati munkáról.

Nagy figyelemmel kísért – egyébként zárt ülésen teljesítendő – feladata a ~nak a valamely külképviselő vezetésére, a magyar állam képviselőjére jelölt *→rendkívüli és meghatalmazott nagykövet* meghallgatása. E meghall-

gatás során a nagykövetnek számot kell adnia felkészültségéről, különösen a fogadó állam politikai, gazdasági, társadalmi viszonyaival, a magyar államnak a fogadó államhoz vagy a nemzetközi szervezethez fűződő kapcsolataival, a magyar *→külpolitikai célokkal* összefüggő ismereteiről.

A ~ tevékenységének fontos területe a parlamenti diplomácia, amely egyrészt a hazánkba akkreditált nagykövetekkel való kapcsolattartást és a külföldről érkező parlamenti és egyéb delegációk fogadását, másrészt a ~ tagjainak külföldi tárgyalásokon és nemzetközi konferenciákon való részvételét jelenti. (LE)

külügyi hatalom

Azoknak a hatásköröknek az összessége, amelyek egy állam más államokhoz és nemzetközi jogalanyokhoz való közvetlen kapcsolatainak alakítására vonatkozik.

A ~ mint alkotmányjogi kategória a következő hatásköröket fogja át: a *→külpolitika* kialakításának és érvényesítésének joga, az állam nemzetközi képviselőjének joga, a diplomáciai és konzuli kapcsolatok létrehozásának, fenntartásának, megszüntetésének joga, nemzetközi szerződések kötésének, módosításának, megszüntetésének joga, nemzetközi szervezetekhez való csatlakozás joga, hadiállapot kinyilvánításának joga, békekötés joga, biztonságpolitikai döntések meghozatalának joga.

A ~ speciális korlátozását jelenti az Európai Unión belül kialakított közös kül- és biztonságpolitika, de annak ki-

alakítása a tagállamok egyetértésével történik. (LE)

külügyi igazgatás egyetemes története

A *→külügyi igazgatás sajátosságai* közé tartozik, hogy gyakorolható más, az ún. *→fogadó állam* területén is, amelynek azonban feltétele, hogy a *→küldő állam* a fogadó államban saját külső szervvel rendelkezzen. A ~nek érdekes jellemzője, hogy a *→külkapcsolatok külső, államhatáron túli szervei* jóval korábban létrejöttek, mint az azok munkáját koordináló belső szervek.

Az ókorban kialakult sumér városállamok korán felismerték a kapcsolattartás fontosságát, és e kapcsolatok fejlődése magával hozta a diplomáciai képviseletek kialakulását is. Az ókori államformációk diplomáciai képviselőket, követeket küldtek egymáshoz, akiket már ebben a korszakban is diplomáciai mentességek illettek meg, és nagy tisztelet övezte őket.

A XIII. századtól az olasz városállamok kapcsolataiban is egyre nagyobb szerepet kaptak az állandó követek, és 1455-ben Genovában létrejött az első állandó diplomáciai képviselet is, amely Francesco Maria Sforza (1495–1535) milánói nagyhercegségének képviseletét látta el.

A *→külkapcsolatok államon belüli szervei* meglehetősen későn, egy viszonylag hosszú folyamat eredményeként jöttek létre. E folyamat a polgári forradalmak kibontakozásáig tartott, és Napóleon uralkodásának idején szilárdult meg.

1728-ban Poroszországban minisztérium jellegű külügyi központi szerv jött

létre. A XVIII. század elején Oroszországban – I. Péter közigazgatási reformjainak eredményeként is – kialakult a külügyek kollégiuma, amely 1802-ben minisztériumi rangra emelkedett. Az önálló francia külügyi igazgatás kialakulása XIV. Lajos uralkodása alatt kezdődött, s az intézményesítés folyamatát az 1793-as nemzetgyűlési dekrétum gyorsította fel. Ausztriában a külkapcsolatok igazgatásának önállósulása 1720-ban történt meg.

A külügyi igazgatásnak a törvényhozó hatalom által történő ellenőrzését először 1787-ben az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya említi. A külügyi igazgatás parlamenti ellenőrzése azonban csak a II. világháború után vált általánossá. Nagy-Britanniában csak 1979-ben hozták létre a parlament külügyi bizottságát, holott Európa legrégebbi parlamentáris állama. (LE)

külügyi igazgatás fogalma

A külügyi igazgatás szűkebb értelemben a *→külpolitikáért felelős miniszter hivatali szervezetének* – elsősorban diplomáciai eszközöket alkalmazó – végrehajtó, összehangoló (koordináló) közigazgatási tevékenysége, amelynek kereteit az alkotmányjog és a kormányzat külpolitikai iránymutatásai adják.

Tágabb értelemben a külügyi igazgatás egy olyan szakágazati igazgatási tevékenység, amely egyrészt a külkapcsolati feladatok közvetlen végrehajtását, másrészt a különböző állami szervek külkapcsolati tevékenységének összehangolását, koordinálását jelenti. (LE)

külgügyi igazgatás sajátosságai

A külgügyi igazgatás – természetéből adódóan – jelentősen eltér más igazgatási tevékenységtől.

Az alapvető különbségek a következők:

- a) a külpolitika megvalósítására irányul oly módon, hogy ehhez információkat gyűjt és rendszerez,
- b) nemcsak az állami szervek akaratán, hanem az államok egymás közötti viszonyán, gyakran megegyezésén alapul,
- c) elsősorban a *→nemzetközi jog* szabályai határozzák meg,
- d) a döntések többsége – a nemzetközi jog keretei között – mérlegelésen alapul,
- e) gyakorolható más állam területén is,
- f) a koordinatív és döntés-előkészítő tevékenység túlsúlyban van,
- g) a hatósági jellegű tevékenység majdnem teljesen hiányzik, nem keletkezik hatóság-ügyfél viszony (kivéve a konzuli feladatokat, amelyek egy részének ellátása hasonlóságot mutat a klasszikus közigazgatási tevékenységgel, ugyanakkor ezeket a feladatokat nem önálló közigazgatási feladatkörben, hanem átruházott hatáskörben végzi a konzul),
- h) a helyi igazgatási szervek külgügyi igazgatási tevékenységet nem végeznek. (LE)

külgügyi kormánytisztviselők képzése

A két világháború között külgügyi szolgálatba csak jogi vagy közgazdász diplomával rendelkezők jelentkezhetek.

Felvételi vizsgát kellett tenni történelemből, valamint jogi és közgazdasági témákból, továbbá francia és német nyelvből szóbeli és írásbeli vizsgára is sor került. A sikeres felvételi vizsgát követően egy éves próbaszolgálat következett. Ez azt jelentette, hogy a minisztérium valamelyik osztályán napi két órában kellett dolgozni, a munkaidő többi részében előkészítő tanfolyamon kellett részt venni. A tanfolyamon az órák részben magyarul, részben idegen nyelven – főleg franciául és németül –, elvéve angol nyelven zajlottak. A nemzetközi jog, a gazdaságpolitika, a diplomáciatörténet és a földrajz mellett megjelent a tantárgyak között a hírszerzés és az elhárítás tudománya is. A próbaévet szakvizsga követte, s annak eredményessége esetén fogalmazóként alkalmazták a jelöltet.

A diplomaták életét szigorú szabályok korlátozták, visszafogott magatartás és életmód volt az előírás. Házasságot a követ csak a kormányzó, a többi külképviseleti tisztviselő pedig a külgügyi miniszter engedélyével köthetett. Az ara csak „szeplőtelen hírnevű” lehetett, de egyéb szempontoknak is meg kellett felelnie (pl. fontos kérdés volt az állampolgársága, mert bizonyos országok állampolgáraival kötendő házasság esetén teljességgel kizárt volt a házassági engedély megadása).

1948-ban létrejött a Külgügyi Akadémia, a jövő diplomatáit részben itt, részben a Moszkvai Állami Nemzetközi Kapcsolatok Intézetében képezték, majd később a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Nem-

zetközi kapcsolatok szakán. Ebben az időszakban kezdődött el a külügyminisztériumban a nők jelentős számban való alkalmazása, a vezető tisztségviselők között a nők aránya 10% volt, ami nyugat-európai összehasonlításban is kiváló eredménynek számított. Napjaink külügyes kormánytisztviselőinek is meg kell dolgozniuk a diplomata státusért. Felkészülésük már a felsőoktatási intézményekben elkezdődik, elsősorban nemzetközi kapcsolatok szakon, de nem akadály a más felsőfokú oktatási intézményben szerzett diploma sem. Fontos, hogy a hallgató tudatosan készüljön a külügyi pályára, és az angol mellett egy másik idegen nyelvet is magas színvonalon sajátítson el. Az egyetemi hallgatók tudásanyagának elmélyítését szolgálja a *→külpolitikáért felelős miniszter hivatali szervezésében* eltöltött szakmai gyakorlat, amit 4-12 hetes időtartamban biztosít a tárca, ha a hallgató

- a) az addigi tanulmányai során magas szintű tanulmányi eredményt ért el,
- b) legalább középfokú „C” típusú nyelvvizsgával rendelkezik valamely nyelvből, és
- c) aláveti magát a nemzetbiztonsági ellenőrzésnek.

A diploma megszerzését követően kerülhet sor a felvételi vizsga letételére, ahol a jelöltnek nemcsak szakmai tudásáról kell számot adnia és idegen nyelven egy külpolitikai témából esszéjét írnia, hanem megmérettetésnek vetik alá az általános műveltségét illetően is.

A külügyi kormánytisztviselőnek a hat

hónapos próbaidő lejárta előtt szakmai alapvizsgát kell tennie. Számot kell adnia arról, hogy a külügyi igazgatás általános és szakmaspecifikus, a diplomáciai és konzuli feladatok ellátásához szükséges ismereteket elsajátította. Az e vizsgán elért eredmény fontos, egyebek mellett a „kiválóan megfelelt minősítés” a záloga a gyorsabb *→diplomáciai előmenetelnek*.

A *→tartós külszolgálatra* történő kihelyezést – amennyiben a kormánytisztviselő valamely *→diplomata* munkakörre sikeresen pályázott – megelőzi egy diplomáciai felkészítés, és az elnyert munkakör függvényében egy vagy több vizsga letétele. A nyelvi követelmények az angol felsőfokú „C” típusú nyelvvizsga mellett kiegészülnek az állomáshelyen elfogadott munkanyelv legalább középszintű ismeretével. Végül a kihelyezett és házastársa nemzetbiztonsági ellenőrzésének kockázatmentes eredménnyel kell zárulnia. (LE)

magyar jogrend és a nemzetközi jogrend viszonya

A nemzetközi jog és a magyar jog közötti összhang biztosításának különböző útjai és ezzel összefüggésben különféle elméleti okfejtései léteznek.

A *→monista elmélet* szerint a nemzetközi jog és a belső jog szerves egységet alkot, a nemzetközi jog normái külön jogi aktus nélkül válnak a belső jog részévé.

A *→dualista elmélet* szerint a nemzetközi jog és a belső jog különálló, független és egyenrangú jogrendszerek, ezért a nemzetközi jog normáit kü-

lön állami jogalkotással kell beépíteni, azaz transzformálni a belső jogba.

A magyar jog dualista beállítottságú. Az *→Alaptörvény* az *→Alapvetés* fejezet Q cikk (2) bekezdésében kimondja, hogy a nemzetközi kötelezettségek teljesítése érdekében Magyarország biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját. Ennek lehetséges útját a (3) bekezdés rögzíti, amely különbséget tesz a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai és a nemzetközi jog más forrásai között, s ehhez igazítja a beépítés módját. A hivatkozott bekezdés első mondata szerint a *→nemzetközi jog általánosan elismert szabályait* Magyarország elfogadja. Ezzel a rendelkezéssel alaptörvényi szinten generális transzformáció valósult meg. A *→nemzetközi jog* más forrásai azonban – ahogyan e bekezdés második mondata kimondja – jogszabályban történő kihirdetéssel, azaz speciális transzformációval válnak a magyar jogrend-szer részévé. (LE)

magyar külügyi igazgatás története

A klasszikus igazgatási területek (és minisztériumok) – a külügy, a hadügy, az igazságügy és a pénzügy – az állam legfontosabb funkcióival vannak kapcsolatban, ezért nem is léteznek önálló államiság nélkül. Magyarország hosszabb történelmi periódusokban – a török uralom alatt, majd a Habsburg Birodalom részeként – nem léphetett fel önálló jogalanyként a nemzetközi kapcsolatokban.

1848 tavaszán Magyarország már jelentős belső önállósággal rendelkezett, de a külügyek vonatkozásában a király

személye körüli miniszteren keresztül sikerült csak némi befolyásra szert tenni. A tisztséget Esterházy Pál herceg töltötte be, akinek hivatala a Batthyány-kormány alatt „kvázi külügy-minisztériumként” funkcionált.

Magyarországnak igazi külügyminisztere csak a Szemere-kormány megalakulásával lett, *→Batthyány Kázmér* személyében. E rövid idő alatt számottevő nemzetközi sikereket nem tudott felmutatni az ország, hacsak azt nem, hogy az Amerikai Egyesült Államok diplomáciai kapcsolat létesítését határozta el, de mire az amerikai diplomata megérkezett, elbukott a szabadságharc. 1867-ben – a kiegyezés eredményeként – Magyarország jelentős belpolitikai önállóságot kapott, de közös maradt a külügy, a hadügy és az ezekhez kapcsolódó pénzügy. A három közös területhez három közös miniszteri tisztség is tartozott, és a miniszterek egyike mindig magyar politikus volt. 1867–1918 között az összesen 10 közös külügyminiszterből három volt magyar nemzetiségű. Ez a tény azért is jelentős, mert a közös külügyminiszter egyúttal a közös minisztertanács elnöke is volt.

A legismertebb magyar nemzetiségű közös külügyminiszter, *→gróf Andrássy Gyula*, 1871–1879 között töltötte be e tisztséget. Kezdetben osztrák részről nagy bizalmatlanság övezte, de Andrássy – külügyi tapasztalatlansága ellenére – egyike lett a legkiválóbb külügyminisztereknek.

1915–1916-ban, majd 1918-ban néhány hónapig *→Burián István*, és 1918-ban néhány hétig *→iff. Andrássy Gyula* volt

a közös külügyminiszter. Magyarországon a dualizmus korában a külpolitika alakításában tagadhatatlanul hangsúlyos szerepet kapott, a közös külpolitika alakításában ugyanis a közös minisztertanács is részt vett, amelynek tagja volt a magyar miniszterelnök is. A magyar miniszterelnök egyetértése nélkül nem született külpolitikai döntés, vagyis a magyar miniszterelnöknek a közös minisztertanácsban vétőjoga volt.

A diplomáciai apparátusban is nagyszámmal voltak magyarok, nyelvi okok miatt főleg az arisztokrácia tagjai. A nagykövetségeken a magyarok száma megközelítette, vagy el is érte az egyharmadot. Az első világháború kitörésekor pl. olyan fontos állomáshelyen, mint Berlin, Szentpétervár, Róma, a nagykövet magyar nemzetiségű volt. Abban, hogy a *→Ballhausplatz*, a közös külügyminisztérium bécsi épülete, az európai diplomácia egyik figyelemre méltó központja lehetett, nagy szerepük volt a magyar nemzetiségű diplomatáknak.

Az önálló magyar külügyi igazgatás megteremtésének jogi alapját a Károlyi-kormány idején elfogadott *→1918. évi V. néptörvény* képezte, s annak ellenére, hogy a Károlyi-kormány által hozott szinte valamennyi jogszabályt hatályon kívül helyezték, a külügyi igazgatás vonatkozásában az új jogi szabályozás az 1918. évi V. néptörvény rendelkezéseit ismételte meg. Ez mondta ki ugyanis, hogy a magyar állam a külügyeit önállóan intézi.

A külügyi igazgatás szervei – a külügyminisztérium, valamint a *→külkép-*

viseletek – a külügyminiszter irányítása alatt működtek. Az utóbbiak a diplomáciai feladatokat ellátó diplomáciai képviselőket és a konzuli teendőket végző konzuli hivatalokat foglalták magukba.

A két világháború között – a XIX. századhoz hasonlóan – nagykövetségi szinten csak a nagyhatalmak tartottak egymással kapcsolatot, Magyarország csak követek küldésére volt jogosult.

A konzuli hivatalok élén hivatásos vagy tiszteletbeli konzul állt. A hivatalok a külföldön tartózkodó magyar állampolgárok védelmét látták el, és az ország gazdasági érdekeinek képviselője volt a feladatuk. Azokban az országokban, ahol nem volt Magyarországnak külképviselete, a magyar állampolgárok védelmét valamely képviselővel rendelkező, barátinak minősülő állam konzuli hivatala látta el a két állam által kötött, erre vonatkozó megállapodás alapján.

A Külügyminisztérium a Várban, a Dísz téren működött.

Az 1930-as adatok szerint a minisztérium létszáma belföldön kb. 50 fő volt, osztályfőnök, tanácsos, osztálytanácsos, titkár, segédfogalmazó rangokban. Munkájukat kb. 120 fős segédszemélyzet segítette.

A minisztérium legfontosabb osztályai:

- a) a politikai osztály feladata a külképviseletek jelentéseinek feldolgozása volt,
- b) a kabinet a külügyminiszter kormánytagként végzett tevékenységét készítette elő,
- c) a sajtóosztály a külföldi propagandát irányította,

d) a protokollosztálynak a külföldi vendégek magyarországi programjának, a külföldi politikusok, követek államfővel való találkozásainak előkészítése, lebonyolítása volt a feladata.

1930-ban a magyar állam 22 követséget és 16 konzulátust tartott fenn. A külképviseleteken dolgozók összlétszáma 350 fő volt.

A két világháború közötti időszakban a külügyi igazgatás irányítója a mindenkori miniszterelnök és a külügyminiszter volt.

1919 és 1945 között 27-szer történt személyi változás a külügyminiszteri poszton, beleértve azokat az eseteket is, amikor a kormányfő a külügyek irányítását kizárólag magának tartotta fenn. →*Teleki Pál* kormányfőként háromszor is betöltötte a külügyminiszteri posztot, →*Walko Lajos* pedig kétszer is volt külügyminiszter. A minisztertanács a külpolitikában csak véleményező szerv volt, a kormányfő döntéshozatala során a véleményeket akár teljes egészében figyelmen kívül hagyhatta.

A kormányzó hatáskörét szabályozó törvények szerint a kormányzó

- a) képviseli az országot a nemzetközi viszonylatokban,
- b) követeket küldhet és fogadhat,
- c) kinevezi – a kormányfő javaslatára – a külügyminisztert,
- d) nemzetközi szerződéseket köthet azzal a megkötéssel, hogy a törvényalkotási tárgykörbe tartozó nemzetközi szerződések esetében szükség van a parlament előzetes hozzájárulására,

- e) kinevezi a kormányfőt (a parlament kormányfőre tett javaslatához nem volt kötve a kormányzó, elegendő volt, ha a jelölt a parlamenti képviselők többségének bizalmát bírta),
- f) a törvények parlamenti benyújtásához meg kellett szerezni a jóváhagyását, azaz ún. előszentesítési joggal rendelkezett.

A II. világháború utolsó napjaiban, 1945 áprilisában kezdődött a külügyi apparátus újjászervezése. A minisztériumban béke-előkészítő, fegyverszüneti, a hadifoglyokkal foglalkozó, gazdasági és jóvátételi részlegek jöttek létre. Az első időszakban mindössze 34 fő dolgozott a külügyminisztériumban, a létszám két év alatt érte el a háború előtti szintet.

A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény az Országgyűlés hatáskörébe utalta a hadiállapot kinyilvánítását és a békekötés kérdését (a képviselők kétharmadának igenlő szavazatával), valamint a nemzetközi szerződések kötését. Az aktív és a passzív követküldési jogosítvány a Népköztársaság Elnöki Tanácsát illette meg, továbbá ha az Országgyűlés nem ülésezett, akkor államközi nemzetközi szerződéseket köthetett.

A külpolitikai stratégia, a lényeges külpolitikai döntések kialakításában a külügyminisztérium és a külképviseletek szerepe másodlagos volt, a külpolitika igazi irányítója az MSZMP első titkára és az MSZMP Központi Bizottságának (KB) Politikai Bizottsága volt. A fontosabb külügyi döntések előkészítését a KB Külügyi Osztálya végezte. A külügyminisztérium struktúrája az

évek során folyamatosan változott, a feladatok bővülése magával hozta az apparátusbeli változásokat is. Az 1955-ben még politikai főosztályok 1986-ban már *→területi főosztályokként* működtek, s megjelentek a szakmai és a funkcionális főosztályok is, vagy meglévő szervezeti egységek szétválasztásával, vagy teljesen új szervezeti egységként. A *→szakmai főosztályok* közül ki kell emelni a Minisztérium Titkárságát, amely a minisztériumközi, kormányzati együttműködés szervezésének és a külügyminisztérium belső koordinációjának munkaszervezete volt. Az 1989-90. évi politikai rendszerváltoztatás során létrejött modell szerint a külpolitikai stratégia alkotásában és végrehajtásának központi irányításában a meghatározó szerepet a mindenkor kormányfő és a *→külpolitikáért felelős miniszter* játssza, miközben fontos külpolitika-alakító és ellenőrző szerepe van az *→Országgyűlésnek* és az állam képviselőiben a *→köztársasági elnöknek*. (LE)

Metropolis – World Association of the Major Metropolises *→Nagyvárosok Világszövetsége*

misszió

A ~ (missio) latin eredetű kifejezés, amely szó szerint küldést, küldetést jelent. Többféle értelemben használatos, külügyi vonatkozásban a *→külszervezet* szinonim megfelelője, azaz egy olyan hivatalos felhatalmazással rendelkező csoportot jelent, amelyet a *→küldő állam* kiküld egy másik országba, az ún. *→fogadó államba* külön-

leges állami feladatok megoldására, az állam és az állampolgárok képviselőinek ellátására. (LE)

Nagy Európai Városok Hálózata (Eurocities)

Hat városból álló (Barcelona, Birmingham, Frankfurt, Lyon, Milánó és Rotterdam), ún. „második városok” kezdeményezés volt az előzménye. 1991-ben e városok az EU-val kapcsolatos tevékenységük koordinálása céljából szervezet kialakítását határozták el Birminghamben.

1992-ben a ~ irodát nyitott Brüsszelben, tagsága folyamatosan növekszik. A taggá válás feltétele egyrészt, hogy a tagjelölt város lakóinak száma meghaladja a 250 ezer főt, másrészt demokratikus választáson alapuló kormányzati struktúrával rendelkeznek. A szervezetben nem tagállami városok is vannak.

A ~nak tagjai évente egyszer találkoznak, ezen a gyűlésen minden tagvárosnak egy szavazata van. A szervezet képviselőit az Elnök látja el, akit a találkozó során a tagvárosok képviselői maguk közül választanak, amint a Végrehajtó Bizottságot is. A ~ munkáját tematikus (kulturális, gazdaságfejlesztési és városmegújítási, környezeti, szociális stb.) bizottságok, valamint munkacsoportok segítik.

A ~ mellett működik egy „alhálózat”, a Telecities, amelyben a tagság részére nincs a település nagyságára vonatkozó feltétel, valamint tagok lehetnek szakmai és érdekvédelmi szövetségek is. (LE)

Nagyvárosok Világszövetsége (World Association of the Major Metropolises – Metropolis)

A ~ 1985-ben jött létre 138 világváros részvételével. 2004-ben a ~, a →*He-lyi Hatóságok Nemzetközi Egyesülete (IULA)* és a →*Testvérvárosok Világszövetsége (UTO)* egyesült, s ennek eredményeként jött létre egy új globális nemzetközi szervezet, az →*Egyesült Városok és Helyi Önkormányzatok Világszervezete (UCLG)*.

Az UCLG nagyvárosi szekciója (metropolitan section) független jogi személyként működik. (LE)

nagykövetjelölt meghallgatása

A →*rendkívüli és meghatalmazott nagykövet* (röviden: nagykövet) rangban lévő →*küldképviselő-vezető-jelöltnek* – mielőtt a →*kormány* a jelölést a →*köz-társasági elnök* elé terjesztené – számot kell adnia szakmai felkészültségéről. Az →*Országgyűlés* →*Külügyi Bizottsága* minden esetben meghallgatja a jelöltet, a 2013 tavaszától létező Nemzeti összetartozás bizottsága viszont akkor, ha a →*fogadó államban* jelentős számú magyar állampolgár vagy magyar nemzetiségű lakos él.

A ~ során a küldképviselő-vezető jelölt részletesen ismerteti a fogadó állam politikai, gazdasági, társadalmi viszonyaival, a magyar államnak a fogadó államhoz vagy a →*nemzetközi szervezethez* fűződő külkapcsolataival, a magyar →*külpolitikai alapelvekkel* és a →*külpolitikai célokkal* összefüggő ismereteit.

A bizottságok tagjai kérdéseket intéznek a jelölthöz, és véleményt nyilvání-

tanak az elhangzottakról, valamint a jelölt alkalmasságáról. A Külügyi Bizottságnak a jelölt alkalmasságára vonatkozó álláspontja a döntéshozókat nem köti. (LE)

NATO PA – North Atlantic Treaty Organization Parliamentary Assembly →*Észak-atlanti Szerződés Szervezete Parlamenti Közgyűlés*

Nemzeti hitvallás

A ~ az →*Alaptörvény* első fő fejezete, formálisan az Alaptörvény preambulumanak minősül, ugyanakkor – az általa megfogalmazott értékekre figyelemmel – ünnepélyes kinyilvánítása Magyarország jogrendjének, a jogszabályalkotás és jogértelmezés alapjainak. A ~ magyarázója, irányadója és alapérték-katalógusa az Alaptörvénynek. A ~ egészének, de különösen az első részének történeti, szimbolikus jellege van, meghatározva a magyar nemzet helyét, szerepét Európában. Felidézi azokat a szellemi értékeket és történelmi tényeket, amelyek hazánk történetében kiemelkedőek.

A második rész az állam, a társadalom és az egyén viszonyának alapelveit határozza meg. Kiemeli, hogy a lét alapja az emberi méltóság, és hangsúlyozza, hogy a közösségeknek értékteremtő szerepük van. A polgár és az állam közös célja a békesség, a biztonság, a rend, az igazság és a szabadság kiteljesítése.

A ~ harmadik része a magyar alkotmányosság folytonosságát állapítja meg, kiemelve a történeti alkotmány vívmányait és a Szent Koronát.

A negyedik rész kifejezésre juttatja, hogy az Alaptörvény szerződés a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között. (LE)

nemzetközi jogi alapelvek

A nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő normái, a *→ius cogens* közül kiemelkedő jelentőségük van azoknak a normáknak, amelyek az államok egymás közötti kapcsolatait, a *→külkapcsolatok* struktúráját, az államok és egyéb jogalanyok által követendő magatartás fő kereteit határozzák meg. Ezek a normák, más szóval a *~* képezik az államok közötti külkapcsolatok gerincét, és az államok által követendő magatartás meghatározása révén a *~* a legfontosabb *→külpolitikai alapelvek*.

A *→Nemzetek Szövetsége*, majd az *→Egyesült Nemzetek Szervezete* ezeket a – korábban csak a szokásjogban létező – nemzetközi jogi alapelveket szövegszerűen is megfogalmazta. Az ENSZ Alapokmányának 2. cikke a következő külpolitikai alapelveket határozza meg:

- a) *→szuverén egyenlőség elve,*
- b) *→belügyekre való beavatkozás tilalma,*
- c) *→erőszak alkalmazása és az azzal való fenyegetés tilalmának elve,*
- d) *→viták békés rendezésének elve,*
- e) *→államok együttműködésének elve,*
- f) *→nemzetközi kötelezettségek jóhiszemű teljesítésének elve,*
- g) *→népek, nemzetek önrendelkezési joga.*

Az ENSZ Alapokmányában rögzített *~* nem egyszer eltérő értelmezésben és megfogalmazásban, egyéb elvekkel kiegészítve jelennek meg a különfé-

le *→nemzetközi szervezetek* alapdokumentumaiban, regionális együttműködések során, s fogalmazódnak meg az egyes nemzetek alkotmányaiban. (LE)

nemzetközi kapcsolatok

Az egész világra kiterjedő politikai, gazdasági, társadalmi kapcsolatok összessége, amelynek nemcsak az államok és a nemzetközi szervezetek az alanyai, hanem pl. a politikai pártok, a gazdasági, társadalmi szervezetek és az individuumok is. A *~* a gazdasági, szociális, technikai-tudományos fejlődéssel mind intenzívebbé, globálisan mind átfogóbbá, regionálisan sokrétűvé, az individuumok szintjén pedig helyzetüket egyre erősebben befolyásoló tényezővé válnak. (LE)

nemzetközi szerződésbe való ütközés vizsgálata

Jogszabály *→nemzetközi szerződésbe való ütközésének vizsgálata* az *→Alkotmánybíróság* által gyakorolható, az *→Alaptörvény* által megállapított hatáskörök egyike.

A vizsgálatot az országgyűlési képviselők egynegyede, a *→kormány*, a Kúria elnöke, a legfőbb ügyész, valamint az alapvető jogok biztosa indíthatja. Az Alkotmánybíróság eljárását kezdeményezheti a bíró is, ha az előtte folyamatban lévő egyedi ügy elbírálása során olyan jogszabályt kell alkalmaznia, amelynek nemzetközi szerződésbe ütközését észleli. A vizsgálat kezdeményezésével egyidejűleg a folyamatban lévő bírósági eljárást fel kell függeszteni. Az Alkotmánybíróság

a jogszabályok nemzetközi szerződésbe ütközését bármely eljárása során hivatalból is vizsgálhatja.

Ha a nemzetközi szerződésbe ütköző jogszabály a *→jogforrási hierarchiában* alacsonyabb szintű (pl. kormányrendelet), mint a nemzetközi szerződést kihirdető jogszabály (pl. törvény), akkor az Alkotmánybíróság a nemzetközi szerződésbe ütköző jogszabályt részben vagy teljesen megsemmisíti. Ellenkező esetben – ha pl. kormányrendelettel kihirdetett nemzetközi szerződésbe ütközik egy törvény – az Alkotmánybíróság felhívja a kormányt vagy a jogalkotót, hogy az ellentét orvoslása érdekében tegye meg a szükséges intézkedéseket. (LE)

népszavazás

A ~ (referendum) a választópolgárok akaratának az érvényesítése, a demokráciának közvetlen eszköze, és mint ilyen a hatalomgyakorlás általános és legerősebb formája.

Az országos ~ szabályait az *→Alaptörvény* 8. cikke határozza meg. A ~ elrendelése alapján lehet kötelezően elrendelt vagy mérlegelés alapján elrendelt, azaz fakultatív. 200 ezer választópolgár népszavazási kezdeményezése esetén a ~t kötelező elrendelni. Ha azonban az azt kezdeményező választópolgárok száma nem éri el a 200 ezret, de meghaladja a 100 ezret, vagy a ~t a *→köztársasági elnök* vagy a *→kormány* kezdeményezi, úgy a ~ elrendelése nem kötelező, az *→Országgyűlés* a körülmények mérlegelése alapján hozza meg döntését. Az országos ~ a magyar szabályok szerint mindig ügy-

döntő, azaz a meghozott döntés kötelező, feltéve ha a ~ eredményes volt.

Az országos ~ érvényes, ha az összes választópolgár több mint fele érvényesen szavazott, és eredményes, ha az érvényesen szavazó választópolgárok több mint fele a megfogalmazott kérdésre azonos választ adott.

Nem lehet ~t kezdeményezni *→nemzetközi szerződésből* eredő kötelezettségről, hadiállapot kinyilvánításáról, rendkívüli állapot és szükségállapot kihirdetéséről, valamint megelőző védelmi helyzet kihirdetéséről és meghosszabbításáról, katonai műveletekben való részvétellel kapcsolatos kérdékről.

A ~ komoly legitimációs funkciót tölt be, növeli a döntés politikai súlyát, ha azt közvetlenül a nép hozza meg, ezért ha az ország egy nemzetközi közösséghez (pl. *→NATO*, *→EU*) csatlakozik, akkor a csatlakozásról országos népszavazás alapján születethet döntés. (LE)

népszavazás külügyi vonatkozású kérdésekben

Az első magyarországi *→népszavazás* az 1921-es soproni népszavazás volt, de azt nem a magyar állam szervezte. Sopron és a környező 8 településen arról szavazhattak, hogy Ausztriához vagy Magyarországhoz tartozzanak-e. A Magyarország mellett maradásra a szavazásra jogosultak 72%-a voksolt, ami azt jelenti, hogy még a német anyanyelvűek egy része is a maradás mellett szavazott. A soproniak hűségének elismeréséül az 1922-ben hozott XXIX. törvény cikk 3. §-a kimondja, hogy Sopron sz. kir. város címere a

„civitas fidelissima” jellegével egészítette ki. A magyarországi országos népszavazás jogalapját a népszavazásról és népi kezdeményezésről szóló 1989. évi XVII. törvény teremtette meg, de a népi kezdeményezés intézményét a későbbiekben hatályon kívül helyezték. 1997 júliusában a →NATO madridi csúcstalálkozója után Magyarországot meghívták a védelmi szervezet tagjai közé, s az ügyben az →Országgyűlés országos, ügydöntő népszavazást írt ki. A szavazásra jogosultaknak kevesebb mint a fele jelent meg (49%), de a megjelentek 85%-a a belépésre szavazott. (A hatályos szabályok szerint a szavazás érvényességének feltétele, hogy a jegyzékben szereplők 25%-ának szavazata egybehangzó legyen.)

Magyarország 2002-ben sikeresen lezárta az →Európai Unióval a csatlakozási tárgyalásokat és az Országgyűlés ügydöntő népszavazást írt ki. A szavazásra jogosultaknak 45,62%-a vett részt a szavazásban, de a szavazásra megjelentek 83,76%-a a csatlakozás mellett foglalt állást.

Ügydöntő népszavazásra került sor 2004. december 5-én a határon túl élő magyarok számára kedvezményesen megadandó magyar állampolgárság ügyében, de a szavazásra jogosultaknak csak a 37,49%-a jelent meg, a népszavazás eredménytelen volt. (LE)

Nyugat-európai Unió – NYEU (Western European Union – WEU)

Öt nyugat-európai ország – Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg és az Egyesült Királyság – 1948. március 17-én a brüsszeli szerződés alapján,

a politikai és katonai együttműködés fórumaként létrehozta a Nyugati Unió Védelmi Szervezetét (Western Union Defence Organization). A térség biztonságának – a →NATO 1949. áprilisi megalakulásáig – egyetlen intézményesített letéteményese volt. 1950. augusztus 11-én Winston Churchill javaslatot tett az egységes Európai Hadsereg létrehozására, de az észak-atlanti biztonsági-védelmi intézményrendszer lezárására csak 1954. október 23-án került sor, amikor a módosított brüsszeli szerződéssel létrejött a ~. A szervezetnek hármas célkitűzése volt:

- a) a nyugat-európai gazdaság szilárd alapjainak megteremtése,
- b) egymás kölcsönös segítése a nemzetközi béke és biztonság fenntartásában és mindennemű agressziós politikával szemben,
- c) az európai egység és integráció előrehaladásának támogatása.

A ~nak három fő szerve volt, a külügy- és honvédelmi miniszterek alkotta Tanács, a hét állandó bizottsággal rendelkező Parlamenti Közgyűlés és a Fegyverkezést Ellenőrző Hivatal. A Parlamenti Közgyűlés munkájában magyar részről hét országgyűlési képviselő vett részt. A ~ átmenetileg hanyatlásnak indult, de az 1992. február 7-én elfogadott maastrichti szerződést követően új lendületet kapott, a NATO európai pilléreként és az →Európai Unió katonai karjaként tekintettek rá.

2000 novemberében a marseille-i miniszteri találkozón kezdődött el a ~ szerveinek az →európai közös biztonság- és védelempolitikába való beolvasztása. A ~nak juttatott feladatkö-

roket elvonta az EU, a kollektív védelem letéteményese pedig a NATO lett. 2001. július 1-jével a ~ érdemi működése megszűnt, de a ~ Parlamenti Közgyűlése tovább működött. Végül 2011 júniusában a szervezetet létrehozó brüsszeli szerződés megszüntetésével a ~t végleg felszámolták.

Kiemelendő, hogy a ~nak jelentős szerepe volt abban, hogy a Saar-vidék jogállását békés úton sikerült rendezni, ami hozzájárult a francia–német megbékéléshez is. (LE)

Nyugat-európai Unió Parlamenti Közgyűlés →Nyugat-európai Unió

Országgyűlés

Magyarország legfőbb népképviselői szerve. Az országgyűlési képviselőket a választópolgárok közvetlen és titkos szavazással négy évre választják. Az ~ tagjai sorából elnököt, alelnököt, háznapot és jegyzőket választ. Az ~ az országgyűlési képviselőkől álló bizottságokat alakít, így a házbizottságot, állandó, törvényalkotási és nemzetiségeket képviselő bizottságokat. Az állandó bizottságok körében – a külpolitikai kérdéseket illetően – kiemelt jelentősége van a kötelezően létrehozandó →Külügyi bizottságnak.

Az ~ részvétele a külpolitika alakításának folyamatában egyrészt politikai természetű, s mint ilyen kifejezetten nem fogalmazódik meg az →Alaptörvényben. Ez a szerep az ún. külpolitikai akaratképzésben testesül meg.

Az Alaptörvényben megfogalmazott feladata az ~nek a →kormány külpolitikai tevékenységének ellenőrzése. E fel-

adat ellátásának legfőbb eszköze az interpellációs jog gyakorlása és a →külpolitikáért felelős miniszter beszámoltatása.

Az Alaptörvény az ~ hatáskörébe utalja a hadiállapot kinyilvánítását és a békekötést, továbbá a különleges jogrendet érintő, valamint katonai műveletekben való részvétellel kapcsolatos döntések meghozatalát. Az ~ ad felhatalmazást a feladat- és hatáskörébe tartozó (a belső jogban törvénnyel szabályozott társadalmi viszonyokra vonatkozó) →nemzetközi szerződés kötelező hatályának elismerésére. (LE)

Országgyűlés Hivatalának Külügyi Igazgatósága

Az →Országgyűlés külkapcsolataival összefüggő operatív és adminisztratív feladatokat az ~ (korábban Külügyi Hivatal) látja el.

Átfogó javaslatot készít, és jóváhagyásra a házelnök elé terjeszti az Országgyűlés nemzetközi programját. Kidolgozza a más államok parlamentjeivel kapcsolatos országgyűlési tevékenység kereteit, azon belül – a külpolitikai és külgazdasági törekvésekkel összhangban – javaslatokat tesz az együttműködés tartalmi kérdéseire.

Nemzetközi vonatkozású szakmai tájékoztatókat készít a külföldi tárgyalásokra utazó magyar delegációk vagy a magyarországi tárgyalásokra érkező külföldi delegációkat fogadó országgyűlési képviselők részére.

Az ~ látja el a tárgyaló delegációk titkári teendőit, jelentést készít a tárgyalásokról, figyelemmel kíséri a tárgyalá-

sokon született megállapodások végrehajtását. A nemzetközi parlamentekbe delegált országgyűlési küldöttségek titkársági feladatainak ellátása is a ~ tevékenységi körébe tartozik.

Az ~ – Nemzeti Integrációs Irodája által – működteti a *→Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fórumát*, s ellátja annak titkársági feladatait. (LE)

Országgyűlés két- és többoldalú külkapcsolatai

Az *→Országgyűlés* külkapcsolataiban – tekintettel a parlamenti diplomáciában is megjelenő globalizáció okozta kihívásokra – a hangsúly egyre inkább a multilaterális *→külkapcsolatokra* tevődik át.

a) Az Országgyűlés bilaterális külkapcsolatainak építése során többnyire szakpolitikai kérdésekre figyel, és egy-egy szakpolitikai témával való kiemelt foglalkozás érdekében az érintett ország parlamentjével vegyesbizottságot hoz létre.

A kétoldalú kapcsolatok alakítása során megkülönböztetett figyelemben részesülnek az EU-tagországok és a szomszédos országok parlamentjei. A kétoldalú kapcsolatokat esetenként keretmegállapodások megkötésével erősítik meg, írásban rögzítve a közös célokat.

b) A *→nemzetközi szervezetekhez* hasonlóan, leggyakrabban azok parlamenti közgyűléseként számos parlamentközi fórum működik. A parlamenti közgyűlések többnyire konzultációs fórumok, ám az ott elhangzott politikai nyilatkozatok,

megfogalmazott állásfoglalások hatással vannak a kormányközi együttműködésre is.

Az Országgyűlés kiterjedt parlamenti kapcsolatokkal rendelkezik, több nemzetközi szervezet parlamenti közgyűlésébe rendszeresen delegál képviselőket.

Az *→Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésében* 1991 óta állandó delegáció képviseli az Országgyűlést, az *→Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Parlamenti Közgyűlés* pedig az alakuló ülését 1992-ben Budapesten tartotta. A *→Észak-atlanti Szerződés Szervezete Parlamenti Közgyűlés* 1995-ben a tavaszi ülésszakát tartotta Budapesten, holott csak 1999. március 12-én – a NATO-tagságunkkal egyidejűleg – váltunk a Közgyűlés teljes jogú tagjává.

A *→Nyugat-európai Unió Parlamenti Közgyűlésébe* hét képviselőt delegált az Országgyűlés, pedig Magyarország csak társult tagja volt a szervezetnek.

Az Országgyűlés a *→Frankofón Parlamenti Képviselők Közgyűlésének* – a kormányzati kapcsolatot több mint tíz évvel megelőzve – 1992-től társult tagja, az *→Euro-mediterrán Parlamenti Közgyűlés* munkájába pedig 2004-ben kapcsolódott be.

A *→Közép-európai Kezdeményezés* a megalakulását követő két év elteltével intézményesült formában létrehozta a Parlamenti Dimenzióját.

Az 1889-ben alapított *→Interparlamentáris Unió*nak, az egyetlen parlamenti világszervezetnek Magyarország alapító tagja volt. (LE)

OSCE PA – Organization for Security and Co-operation in Europe Parliamentary Assembly →*Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Parlamenti Közgyűlés*

önkormányzati bilaterális külkapcsolatok

Valamely település önkormányzata egy külföldi település önkormányzatával valamilyen együttműködési formát alakít ki, amely lehet testvértelepülési, partnertelepülési vagy projektjellegű együttműködés.

A projektjellegű együttműködés során az együttműködő felek egy kérdésre összpontosítják figyelmüket, a partnertelepülési megállapodások már több kérdésben történő kooperációról szólnak. A testvértelepülési együttműködés viszont jóval szélesebb területet érint, komolyabb, mélyebb együttműködést jelent. Az együttműködés a legkülönbözőbb területekre terjedhet ki, kulturális, művészeti, sport-, tudományos, oktatási kérdésekre, és előfordulhat fejlesztési együttműködésről szóló megállapodás is.

A testvértelepülési együttműködések a II. világháborút követően Nyugat-Európában bontakoztak ki azért, hogy a háborúban egymással szemben álló országok polgárai közötti ellenséges viszonyt feloldják.

Az →*Európa Tanács* 1984-ben azzal a felhívással fordult a tagállamok polgáraihoz, hogy testvértelepülési kapcsolatok tömeges létrehozásával építsék „alulról” az európai tudatot és identitást. Az →*Európai Parlament* 1988-ban kiemelt támogatásáról biz-

tosította a testvértelepülési mozgalmat. Magyarországon a testvértelepülési együttműködés – bár a jogszabályi felhatalmazás hiányzott, és a helyi tanácsok nem minősültek demokratikus értelemben vett önkormányzatoknak – már az 1960-as, 1970-es években elkezdődött.

Az önkormányzati külkapcsolatok létesítésének és folytatásának jogi alapjait az Alkotmány (1949. évi XX. tv.) 1990. évi módosítása és a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. tv. teremtette meg. Mindkét törvény rögzíti, hogy az önkormányzat feladat- és hatáskörében együttműködhet külföldi helyi önkormányzattal. Az önkormányzati külkapcsolatok jogi alapjait az →*Alaptörvény* 32. cikkének (1) bekezdése k) pontja is megerősíti.

Az Európai Parlament 1993-ban megalapította az „Aranycsillag” kitüntetést, amelyet minden évben azok a testvértelepülések kapnak meg, amelyek a legtöbbet tették azért, hogy lakosaik között szorosabbra fűzzék az együttműködés szálait.

A →*Testvérvárosok Világszövetsége (UTO)* 1957. április 28-án jött létre. Erre az eseményre emlékezve minden év áprilisának utolsó vasárnapja a Testvérvárosok Világnapja. (LE)

önkormányzati multilaterális külkapcsolatok

Az önkormányzati külkapcsolatok létesítésének és folytatásának jogi alapjait az Alkotmány (1949. évi XX. tv.) 1990-es felülvizsgálata során történő módosítás és a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. tv. teremtet-

te meg. Mindkét törvény rögzíti, hogy az önkormányzat feladat- és hatáskörében együttműködhet külföldi helyi önkormányzattal, beléphet nemzetközi önkormányzati szervezetekbe.

Az önkormányzati külkapcsolatok nemzetközi jogi alapjainak megteremtésében fontos szerepe van az *→Európa Tanács*nak, amelynek égisze alatt jött létre az *→Európai Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa (CLRAE)*. A CLRAE dolgozta ki az 1980-ban Madridban aláírt, Területi Önkormányzatok és Közigazgatási Szervek Határmenti Együttműködéséről szóló Egyezményt, amelyet az 1997. évi XXIV. tv. hirdetett ki. Ez az egyezmény az önkormányzatok határmenti együttműködését az erre vonatkozó mintamegállapodásokkal, keretegyezmény-mintákkal is elősegíti.

Az Európa Tanács tagállamai – Monaco és San Marino kivételével – 1985-ben fogadták el a helyi Önkormányzatok Európai Chartáját, amit Magyarország az 1997. évi XV. törvénnyel hirdetett ki.

Az önkormányzati külkapcsolatok jogi alapjait az *→Alaptörvény* 32. cikkének (1) bekezdése k) pontja is megerősíti.

Az önkormányzatok és az önkormányzati érdekszövetségek közötti, szervezeti formában történő együttműködés, azaz a hálózatosodás világszerte – különösen Európában – egyre növekszik. Ennek nyilvánvaló oka, hogy az érdekérvényesítés sokkal hatékonyabb, ha a helyi önkormányzatok közös érdekeik mentén összekapcsolódnak, de nagyon fontos motiváció a tapasztalatszerzés, a tudás és az innováció megosztása is.

Az önkormányzatok közötti együttműködési formák nagyon sokfélék. Az együttműködés egy része nemzetközi szervezetek égisze alatt folyik (pl. *→UN-HABITAT*, *→UNACLA*, *→ICLEI*, *→CLREA*, *→AEBR*), más részük területi alapon szerveződik (*→Eurocities*, *→Eurotowns*, *→Metropolis*), és vannak olyanok, amelyek szakpolitikák vagy valamely irányelv mentén jönnek létre (*→ICLEI*, *→Energy Cities*, *WHO Európai Egészséges Városok Hálózata*). (LE)

PACE – Parliamentary Assembly of the Council of Europe *→Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése*

Parlamenti Főtitkárok Szövetsége (Association of Secretaries General of Parliaments – ASGP)

A ~ az *→Interparlamentáris Unió* konzultatív szerve. Tevékenységének fő célja a világ parlamenti főtitkárai közötti személyes kapcsolatok megteremtésének elősegítése, függetlenül attól, hogy az adott ország tagja-e az Interparlamentáris Uniónak.

A ~ saját választott vezetőséggel rendelkezik. A ~nek munkáját a Végrehajtó Bizottság irányítja, melynek tagjai a ~nek elnöke, korábbi elnökei, két alelnök és nyolc választott tag.

A főtitkári tanácskozásokat az Interparlamentáris Unió Közgyűléseinek helyszínén és idején tartják. Ennek során a főtitkárok tanulmányozzák az egyes parlamentekben alkalmazott jogot, az eljárási szabályokat, a munkamódszereket. Javaslatokat dolgoznak ki a munka minőségének javítására és

a szakmai együttműködés elősegítésére. A ~ céljainak megfelelően segítséget nyújt az Interparlamentáris Uniónak. (LE)

rangadományozás

A →*diplomáciai rangok* adományozásának általános, törvényben meghatározott feltétele a felsőfokú iskolai végzettség, legalább „megfelelt” eredménnyel letett külügyi szakmai vizsga, egy felsőfokú és egy középfokú nyelvvizsga azzal, hogy az egyiknek angol nyelvből kell lennie.

Az általános feltételek mellett az egyes diplomáciai rangok megszerzésének további feltételei vannak.

Segédattasé rangot az a 30 évesnél fiatalabb kormánytisztviselő kaphat, aki a külügyi szakmai vizsgát „megfelelt” minősítéssel tette le.

A 30 évesnél fiatalabb kormánytisztviselő attasé rangot abban az esetben kaphat, ha kormányzati szolgálati jogviszonyának időtartama a két évet meghaladja, és a külügyi szakmai vizsgát „kiválóan megfelelt” minősítéssel tette le.

III. osztályú titkár az a kormánytisztviselő lehet, aki a 30. életévét betöltötte. Az is elnyerheti ezt a diplomáciai rangot, aki még csak a 28. életévét töltötte be, de „kiválóan megfelelt” minősítéssel teljesítette a külügyi szakmai vizsgakövetelményeket, és kormányzati szolgálati jogviszonya az öt évet meghaladja.

A II. osztályú titkári rang elnyeréséhez szükséges, hogy a kormánytisztviselő betöltse a 35. életévét. Amennyiben csak a 33. életévét töltötte be, úgy

további feltétel a „kiválóan megfelelt” külügyi szakmai vizsgaeredmény és a kilenc évet meghaladó kormányzati szolgálati viszony.

Az I. osztályú titkári rang – minden további feltétel nélkül – csak a 40. életévét betöltött kormánytisztviselőnek adományozható. Az a kormánytisztviselő, aki csak a 38. életévét töltötte be, akkor kaphatja meg ezt a rangot, ha a közszolgálati jogviszonya a tizennégy évet meghaladja, és a külügyi szakmai alapvizsgát „kiválóan megfelelt” eredménnyel tette le.

II. osztályú tanácsosi rang annak az I. osztályú titkárnak adományozható, aki a munkáját tartósan magas színvonalon látja el. I. osztályú tanácsosi rangot pedig az a II. osztályú tanácsos kaphat, aki a munkáját tartósan kiemelkedő színvonalon látja el.

A felsorolt diplomáciai rangok adományozása a →*külpolitikáért felelős miniszter* jogosítványra. A legmagasabb diplomáciai rangokat (rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, rendkívüli és meghatalmazott nagykövet) a külpolitikáért felelős miniszter javaslatára a →*köztársasági elnök* adományozhatja.

A külpolitikáért felelős miniszter által adományozható diplomáciai rangot – a nyugdíjazás esetét leszámítva – a kormányzati szolgálati jogviszony megszűnésével automatikusan visszavontnak kell tekinteni. (LE)

referendum

Latin eredetű kifejezés, jelentése magyarul →*népszavazás*. (LE)

Régiók Európai Bizottsága**(Committee of the Regions – CoR)**

A ~ a →*Maastrichti Szerződéssel* 1994-ben létrehozott konzultatív szerve az →*Európai Uniónak*.

A ~-nak tagjai az Európai Unió tagállamainak helyi és regionális szinten megválasztott képviselői, összesen 350 fő. A tagállamok a lakosság számával arányban álló képviselői mandátummal rendelkeznek, Magyarországnak 12 mandátuma és 12 pótmandátuma van. A tagállamok jelöltjeit az →*Európai Unió Tanácsa* nevezi ki öt évre, de a megbízás meghosszabbítható. Az egyes tagállamok delegáltjai ún. nemzeti delegációkat alkotnak, amelyek összetételének az adott ország politikai, földrajzi, regionális és helyi viszonyait kell tükröznie. A ~n belül öt politikai csoport működik, amelyekbe a tagok döntésük függvényében beléphetnek, vagy függetlenek maradhatnak. A ~ saját tagjai közül elnököt választ, akinek a megbízása két és fél évre szól.

A ~nak székhelye Brüsszelben van, ahol évente hat alkalommal ülésezik.

A ~ tevékenységét három alapelv betartása jellemzi, a szubszidiaritás, a polgárközeliség és a partnerség.

A ~ tanácsaival az →*Európai Parlamentet*, az Európai Unió Tanácsát és az →*Európai Bizottságot* segíti. E szervezeteknek a helyi és regionális önkormányzatokat érintő valamennyi kérdésben konzultálniuk kell a ~val, lehetőséget kell teremteniük arra, hogy a ~ érvényt szerezhessen a regionális és helyi hatóságok érdekeinek. A régiókat érintő jogszabályok tervezetét

az említett szervezeteknek el kell küldeniük a ~nak véleményezésre, s ha ezt elmulasztják, akkor a ~ az →*Európai Bírósághoz* fordulhat. Fontos kiemelni, hogy a ~ általa fontosnak ítélt bármely kérdésben saját elhatározása alapján is adhat véleményt. (LE)

speciális transzformáció →*magyar jogrend és a nemzetközi jogrend viszonya***szakattasé →*szakdiplomata*****szakdiplomáták**

A diplomáciai feladatok szakosodásával a →*külképviseléseken* szakfeladatok ellátó diplomátákra elterjedt a szakattasé (külgazdasági szakattasé, mezőgazdasági szakattasé stb.) kifejezés használata, amely beosztást, munkakört jelöl, s teljesen független a szakfeladatot ellátó diplomata diplomáciai rangjától.

Az utóbbi időben a magyar jogi szabályozás csak a külképviselet részeként működő →*kulturális intézet* és →*kulturális szolgálat* kapcsán tartotta meg ezt a munkaköri elnevezést, nevezetesen az említett szervezeti egységek szakmai vezetőjének munkáját kulturális attasék segítik. Más szakfeladatot ellátó diplomáták megkülönböztetéseként a szakfeladat nevéhez hozzákapcsolódik a „szakdiplomata” kifejezés (pl. külgazdasági szakdiplomata).

A diplomáták csak a →*fogadó állam* külügyminisztériumával tarthatnak fenn kapcsolatot, illetőleg más állami szervezetekkel csak azon keresztül érintkezhetnek. Ezzel szemben a szakdip-

lomaták a fogadó állam szakterületüknek megfelelő minisztériumával vagy más állami szervvel közvetlen kapcsolatot tarthatnak fenn.

A szakdiplomatak köréből ki kell emelni a *→katonai attasét*, akinek speciális jogállása van. (LE)

szakmai főosztályok

A ~ a *→külpolitikáért felelős miniszter hivatali szervezete* szervezeti egységeinek egyik csoportját képezik, feladatukat a *→külkapcsolatok* valamely szakterülete képezi, általános, földrajzi korlátok nélküli illetékességgel. Elnevezésükben kifejezetten megjelenik a feladatukat képező szakterület (pl. Konzuli és Állampolgársági Főosztály, Biztonságpolitikai és Non-proliferációs Főosztály, Nemzetközi Fejlesztési és Humanitárius Főosztály. (LE)

tartós külszolgálat

A ~ a *→külpolitikáért felelős miniszter hivatali szervezetének* kormánytisztviselője, kormányzati ügykezelője – az ún. *→kihelyezett* – által valamely *→küldépviseleten* teljesített, határozott időre szóló, 90 napnál hosszabb speciális közszolgálat. A ~ során a kihelyezett a magyar közigazgatás általános munkafeltételeitől eltérő, a nemzetközi jog által meghatározott feltételek és körülmények között végzi tevékenységét.

A ~ létesítésének további főbb feltételei, hogy a kormánytisztviselő, kormányzati ügykezelő

a) Magyarországon állandó lakóhellyel rendelkezzen, és életvitelszerűen Magyarországon éljen,

- b) nem állampolgára a *→fogadó államnak*,
- c) ellátandó munkakörének megfelelő iskolai végzettséggel, szakképzettséggel rendelkeznek,
- d) az adott *→küldépviselet* és munkakör vonatkozásában előírt idegennyelv-ismerettel rendelkeznek,
- e) tegyen eleget a munkakörére előírt szakmai vizsgakövetelményeknek,
- f) érvényes és kockázatmentes nemzetbiztonsági szakvéleménnyel rendelkezzenek,
- g) egészségi állapota alapján is alkalmas legyen az adott *→állomás* helyen történő ~ ellátására.

A ~ megszüntethető közös megegyezéssel, a kihelyezés visszavonásával, a kihelyezett kérelmére, nemzetközi jogi okból, ha az *→ideiglenes hazarendelés* időtartama alatt az arra jogosult vezető a ~ megszüntetéséről határoz, vagy a kihelyezett minősítése átlag alatti teljesítményszintet ért el a ~ időtartama alatt. A nemzetközi jogi ok fennállását illetően a *→külpolitikáért felelős miniszter* állásfoglalása az irányadó.

A kihelyezés visszavonásával akkor szűnik meg a ~, ha a kihelyezett már nem felel meg a ~ létesítéséhez előírt feltételeknek, a kihelyezett nem jelenik meg a kötelező időszakos vagy a soron kívüli orvosi vizsgálaton, vagy a kihelyezett írásban kéri a ~ megszüntetését. (LE)

tartós külszolgálat létesítése *→tartós külszolgálat*

tartós külszolgálat megszűnése *→tartós külszolgálat*

területi főosztályok

A ~ (korábban: politikai főosztályok) a *→külpolitikáért felelős miniszter hivatali szervezete* szervezeti egységeinek legfontosabb csoportját képezik. A ~ a két- és sokoldalú kapcsolattartásért, az elemző és koncepcionális munkáért, az adott irányú nemzetközi kapcsolattartás hazai koordinálásáért felelős szervezeti egységek. Illetékességük meghatározása földrajzi szempontok alapulvételével történik, ami tükröződik az egyes ~ elnevezésében is (pl. Közép-Európa Főosztály, Észak-Amerika Főosztály, Nyugat-Balkán Főosztály).

Az egyes államok külügyminisztériumainak felépítése eltér egymástól, de az egyes országokkal foglalkozó csoportok, osztályok, azaz a politikai főosztályok minden külügyminisztériumban megtalálhatók. (LE)

Testvérvárosok Világszövetsége (United Towns Organization – UTO)

A Világszövetség 1957. április 28-án jött létre Franciaországban, Aix-les-Bois-ban. Megalakulására emlékezve minden év április utolsó vasárnapja a Testvérvárosok Világnapja lett.

A ~, az *→IULA* és a *→Metropolis* 2004-ben történt egyesülésének következtében jött létre a globális nemzetközi szervezet, az *→Egyesült Városok és Helyi Önkormányzatok Világszervezete* (UCLG). (LE)

UCLG – United Cities and Local Governments *→Egyesült Városok és Helyi Önkormányzatok Világszervezete*

UNACLA – United Nations Advisory Committee of Local Authorities *→ENSZ Helyi Önkormányzatok Tanácsadó Bizottsága*

UN-HABITAT – United Nations Human Settlements Programme *→ENSZ Emberi Települések Programja*

UTO – United Towns Organization *→Testvérvárosok Világszövetsége*

utólagos normakontroll

Az ~ az *→Alkotmánybíróság* által gyakorolható – az *→Alaptörvény* által meghatározott – hatáskörök egyike, amely jogszabálynak – ide értve valamely *→nemzetközi szerződést* kihirdető jogszabályt is – az Alaptörvénnyel való összhang szempontjából történő vizsgálatára irányul. ~t a *→kormány*, az országgyűlési képviselők egynegyede és az alapvető jogok biztosa indítványozhat. Jogszabály alaptörvény-ellenessége esetén az Alkotmánybíróság a jogszabályt kihirdetésének napjára visszamenőleges hatállyal semmisíti meg. Nemzetközi szerződés, annak valamely rendelkezése vagy a kihirdető jogszabály alaptörvény-ellenességének megállapítása esetén – figyelemmel az Alaptörvény *→Alapvetés* c. fejezete Q cikkének (2) bekezdésére, mely szerint Magyarország biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját – az Alkotmánybíróság a megsemmisítés időpontjára vonatkozó határozathozatalt észszerű időtartamra felfüggeszti, mely időtartam elegendő ahhoz, hogy az alaptörvény-ellenesség kiküszöbölhető legyen. (LE)

ügyvivő

Az ~ a *→külképviselet* vezetésével állandó jelleggel vagy ideiglenesen megbízott személy. Állandó ~ kinevezésére akkor kerül sor, ha nincs nagykövetségi szintű diplomáciai kapcsolat a *→fogadó állammal*. Az állandó ~ a külképviselet vezetésére vonatkozó megbízását nem a *→köztársasági elnöktől*, hanem a *→külpolitikáért felelős minisztertől* kapja.

Az ideiglenes ~ a külképviselet vezetését átmeneti jelleggel látja el, mert a *→külképviselet-vezető* ideiglenes akadémiaoztatása miatt nem tudja ellátni feladatát, átmenetileg nem tartózkodik az *→állomáshelyén*, vagy a külképviselet-vezető jelölése elhúzódik, és betöltetlen a pozíció. Az ideiglenes ~ a feladatai ellátásában akadémiaoztatva lévő külképviselet-vezetőt helyettesítő, a külképviselet-vezető rangban követő diplomata, aki feladatait a külképviselet-vezetőre irányadó szabályok szerint köteles ellátni. A külképviselet-vezető rangban követő diplomata az elsőbeosztott diplomata, amely elnevezés nem diplomáciai rangot jelöl, hanem külképviseleten belüli munkakört.

Az ideiglenes ~ személyéről minden esetben előzetesen tájékoztatni kell a *→fogadó állam* külügyminisztériumát, de célszerű tájékoztatni a fogadó államban működő valamennyi külképviseletet is. (LE)

válsághelyzet *→ideiglenes hazarendelés*

Városok és Önkormányzatok Európai Szövetsége (Confederation of Towns and Municipalities of the European Union – CTME)

A ~ 2011 februárjában jött létre Brüsszelben, hét állam – köztük Magyarország – nyolc nemzeti kisvárosi érdekszövetségének együttműködése következtében.

A ~nek létrehozását motiválta egyebek mellett az a tény is, hogy az európai népesség 50%-a 2000-50 000 fő közötti lakossággal rendelkező városban él, s a kisvárosok álláspontjának közös európai szintű képviselete hangsúlyosabb, érdekeik érvényesítése sikeresebb lehet egy, csak erre a feladatra figyelő szervezet által.

A ~ hangsúlyosan arra törekszik, hogy ne versenytársa legyen a többi helyi és regionális európai szervezetnek, hanem azokkal együttműködve lépjen fel az európai döntéshozatali folyamatokban, így különösen a kohéziós politika céljainak és finanszírozásának vitájában. Ilyen irányú törekvéseinek eredményeként kiváló együttműködést sikerült kialakítania az *→Európai Települések és Régiók Tanácsával (CEMR)*.

A ~ fontosnak tartja és támogatja a tagszervezetei közötti információ- és tapasztalatcserét. (LE)

veszélyhelyzet *→külképviseleti biztonsági szolgálat*

WEU – Western European Union
→Nyugat-európai Unió

**WEU PA – Western European Union
Parliamentary Assembly →Nyugat-
európai Unió**

**WHO Európai Egészséges Városok
Hálózata (WHO European Healthy
Cities Network)**

Az Egészségügyi Világszervezet, a →WHO 1988-ban hozta létre a Hálózatot, amely az európai kontinensen 100 nagyvárost, 20 akkreditált országos hálózat révén 1400 várost és más települést fed le. A városok, települések öt évente megújult szempontrendszer alapján csatlakozhatnak, általában 60-70 város és település vár a csatlakozási lehetőségre.

A Hálózat három pillérre épül. Az első a WHO európai tagállamainak a városai, települései. A második pillért a nemzeti szintű hálózatok jelentik. Magyarországon ez az 1992-ben alakult Egészséges Városok Magyarországi Szövetsége. 2013-ban a szövetség megváltoztatta a nevét, és az Egészséges Városok Magyar Nyelvű Szövetsége nevet vette fel. (A névváltoztatásnak az volt az oka, hogy a határon túli magyar lakta települések jelezték, országukban nem működik helyi hálózat, így a csatlakozásra esetükben csak a Szövetség személyi hatályának kiterjesztésével van lehetőség). A harmadik pillért a különböző munkacsoportok, alhálózatok képezik.

A ~ felismerte, hogy az egészség nem azonos az egészségüggyel, s az egészséget nem önmagában az egészségügyi

rendszer determinálja, hanem a társadalmi körülmények széles köre befolyásolja. A lakosság egészségét befolyásoló döntéseket a helyi önkormányzatok hozzák meg, ezért a Hálózat célja az egészségtudatosság növelése, az egészség szempontjainak beépítése az önkormányzati döntésekbe.

A Hálózat célkitűzéseit öt évente megújítja, s azokat nyilatkozatban teszi közzé. (LE)

WHO European Healthy Cities Network →WHO Európai Egészséges Városok Hálózata

KONZULI IGAZGATÁS

Témavezető

F. TÓTH GÁBOR

A szócikkek szerzői

DOMANICZKY ENDRE (DE)

F. TÓTH GÁBOR (FTG)

adatvédelem a konzuli munkában

A konzuli feladatok ellátása során a →*Konzuli Szolgálat* tagjai a →*konzuli törvény*, az adatvédelmi törvény és a közigazgatási, valamint a közjegyzői munkára vonatkozó jogszabályok adatvédelmi rendelkezései alapján kezelhetik az ügyfelek személyes adatait. Az általános adatvédelmi elveknek és szabályoknak megfelelően ebben a körben is érvényesül a célhoz kötöttség elve. Az adatok kezelése (nyilvánartatása, továbbítása) kizárólag nemzetközi szerződés vagy törvény felhatalmazása, illetve az érintett (vagy törvényes képviselője) kifejezett hozzájárulása alapján – csak a feladatellátáshoz feltétlenül szükséges mértékben és ideig – történhet. Különösen az érdekvédelmi feladatok ellátása és kifejezetten az érintettek védelme érdekében a →*konzuli törvény* rögzít néhány megdönthető vélelmet, melyek nélkül a konzuli érdekvédelem nyújtása a gyakorlatban komoly akadályokba ütközne. Az ellenkező bizonyításáig – a védelem nyújtásához szükséges mértékig – megadottnak kell tekinteni az érintett hozzájárulását személyes adatainak kezeléséhez: a közeli hozzátartozók tájékoztatása érdekében (ha nincs érdekellentétre utaló körülmény, továbbá amíg az érintett hozzájárulása be nem szerezhető, vagy a hozzátartozó tájékoztatását nem ellenzi); ha a bajbajutott a nyilatkozattételben objektív okokból akadályozott vagy ismeretlen helyen tartózkodik; illetve a kérelemre indult eljárásokban a kérelem magában foglalja a szükséges mértékű adatkezeléshez való hozzájárulást is.

Ugyanakkor kizárólag az érintett kifejezett egyetértésével adható felvilágosítás másnak a →*konzuli tanúsítványokról* és az ügyvédi titok körébe tartozó információkról. (FTG)

aláírás és kézjegy valódiságának hitelesítése (aláírás-hitelesítés)

A konzul a névaláírás vagy kézjegy valódiságát akkor tanúsítja, ha az ügyfél az okiratot a konzul előtt írja alá, vagy az okiraton levő aláírást a konzul előtt a sajátjának ismeri el. Az ügyfél személyazonosságáról a konzul a tanúsítvány kiadása előtt meggyőződik. Ha az ügyfél vak vagy írástudatlan, olvasásra képtelen, a hitelesítés előtt az okiratot előtte fel kell olvasni. Amennyiben az aláírás jogi személy nevében történik (cégjegyzés), az ügyfélnek a képviseleti jogosultságot 30 napnál nem régebbi cégkivonattal vagy cégmásolattal kell igazolnia (külföldi jogi személy esetén a szervezet bejegyzése szerinti ország jogának megfelelő nyilvántartásból származó, lehetőség szerint felülhitelesített igazolást kell benyújtani). A konzul a tanúsítványt a közjegyzői törvénynek megfelelően, →*konzuli utasításban* előírt adattartalmú bélyegző alkalmazásával, záradék formájában állítja ki. (L. még: →*konzuli tanúsítvány*.) (DE)

alkonzulátus →konzulátus**alkotmányos alapismeretek vizsga (állampolgársági vizsga)**

A →*honosítás* egyik feltételének számító vizsga célja, hogy a magyar állampolgárságot megszerezni kívánó kérel-

mező számot adjon Magyarország történelmére, kultúrájára, alkotmányos rendjére, intézményeire, az Alaptörvény alapelveire és az Európai Unióra vonatkozó alapvető ismereteiről, valamint magyar nyelvtudásáról. Nem köteles vizsgát tenni a korlátozottan cselekvőképes kiskorú (1), az állampolgársági eljárással kapcsolatos ügyek tekintetében korlátozott cselekvőképességgel rendelkező (2), a cselekvőképtelen személy (3), aki magyar tannyelvű nevelési-oktatási vagy felsőoktatási intézményben végzettséget szerzett (4), aki a kérelem benyújtásakor hatvanadik életévét betöltötte (5), aki igazolja, hogy egészségi állapotának tartós és visszafordíthatatlan romlása miatt a vizsga letételére képtelen (6). (DE)

állampolgárság

Az ~ a természetes személy (az állampolgár) adott államhoz való tartozását, különleges kötődését kifejező jogviszony, amely speciális jogokat és kötelezettségeket keletkeztet mindkét fél számára. Az állampolgár államhoz való kötődése régóta kutatások és viták tárgyát képezi, mára a tényleges mellett a történeti és kulturális (nyelvi) kötődés is elfogadottá vált. A magyar ~i jog a 20. századi történelmi tapasztalatok fényében, a magyar nemzet egységének erősítése érdekében különös jelentőséget biztosít ez utóbbi „összetartozásnak”. Az ~ szabályozása kezdetben az uralkodó, később az országgyűlés hatáskörébe tartozott, legkorábbi ~ra vonatkozó törvényünk a 16. századból származik. Bár az általános

szabályozás igénye már a 18. század végén megjelent, és több tervezet is elkészült (1790/91, 1844, 1848), az első magyar ~i törvényt a dualizmus korában fogadták el (1879. évi L. tc.). Ezt a 20. század során három újabb kodifikáció (1948. évi LX. tv., 1957. évi V. tv., 1993. évi LV. tv.), illetve számos törvényt módosítás követte. Az Alaptörvény részletesen szól az ~ról (G. cikk). A magyar ~ keletkezése kapcsán kiemeli a születéssel történő szerzést, deklarálva ezzel a vérségi elv elsődlegességét. Az Alaptörvény kimondja, hogy az egyéb keletkezési és szerzési címeket, illetve az állampolgárságra vonatkozó alapvető szabályokat sarkalatos törvényben kell szabályozni (az állampolgársági jogalkalmazáshoz azonban nem csupán a hatályos, de a korábbi törvények, a végrehajtási rendeletek, a kapcsolódó egyéb jogszabályok ismerete is szükséges). Az Alaptörvény – a magyar történeti tapasztalatok nyomán – rögzíti az állampolgárságtól való *→megfosztás* tilalmát. A jelenlegi szabályozás szerint a születéssel szerzett állampolgárságról csak lemondani lehet, a nem jogszerűen, azaz csalárd módon (pl. hamis adatok megadásával, a hatóság megtévesztésével) szerzett állampolgárság ugyanakkor visszavonható, de attól önkényesen senkit megfosztani nem lehet. Az Alaptörvény G. cikke rögzíti az állampolgár *→konzuli védelemhez való jogát* is. (L. még: *→állampolgársági alapelvek, →állampolgárság megszerzése, →lemondás, →honosítás, →állampolgárság visszavonása.*) (DE)

állampolgárság megállapítása

Az ~ iránti eljárás az *→állampolgársági hatóságnál* beadott kérelemre vagy hivatali megkeresésre indul. Az eljárás célja annak a megállapítása, hogy az adott személy magyar állampolgársága fennáll, megszűnt, illetve az adott személy nem magyar állampolgár (ún. nemleges megállapítás). Az eljárást Budapest Főváros Kormányhivatala folytatja le. Az állampolgársági kérelmet személyesen, jogszabály által előírt nyomtatványon és – az állampolgársági bizonyítvány kiadása iránti kérelem kivételével – magyar nyelven kell benyújtani. Az eljárás további szakaszaiban meghatalmazott is eljárhat. Hivatalból megkereséssel fordulhatnak a kormányhivatalhoz az ~ iránt az igazságszolgáltatási, a bűnüldöző, az idegenrendészeti, a nemzetbiztonsági, a katonai igazgatási szervek, a jegyző, a közjegyző, a konzuli és külföldi hatóság, más hatóság, illetve állami szerv. A hatóságnak megküldött állampolgársági ténymegállapítás az ügyfélnek közvetlenül nem adható ki, a hatóság csak a külön kérelemre kiállított – a ténymegállapítást tartalmazó – *→állampolgársági bizonyítványt* továbbítja az ügyfélnek. Az állampolgársági ügyekben eljáró szerv döntésével szemben nincs helye fellebbezésnek. (L. még: *→állampolgárság vizsgálata, →állampolgárság megszerzése, →állampolgárság megszűnése.*) (DE)

állampolgárság megszerzése

Az Alaptörvény szerint a magyar állampolgárság születéssel keletkezik, illetve egyéb módon szerzhető meg.

A születés vonatkozásában a Polgári Törvénykönyv leszámazással és szülői jogállással kapcsolatos szabályai irányadóak. Egyéb, sarkalatos törvényben meghatározott megszerzési módok: *→honosítás, →visszahonosítás* és *→nyilatkozat*. A magyar állampolgársági jog főszabályként a vérségi elvet (ius sanguinis) követi, mely szerint születésével magyar állampolgár lesz a magyar állampolgár gyermeke. Jelenlegi törvényünk a leszámazási elvet töretlenül érvényesíti, a leszámazási láncot nem szakítja meg sem a külföldre távozás (távollét), sem másik állam állampolgárságának megszerzése (kettős vagy többes állampolgárság). Az állampolgársági törvény kiegészítő jelleggel – a hontalanság kiküszöbölése érdekében – alkalmazza a területi elvet (ius soli) is. Ennek értelmében magyar állampolgárnak kell tekinteni – amíg az ellenkezője be nem bizonyosodik – a magyarországi lakóhellyel rendelkező hontalan szülők Magyarországon született gyermekét, illetve az ismeretlen szülőktől származó, Magyarországon talált gyermeket. (L. még: *→állampolgárság, →állampolgársági kérelem.*) (DE)

állampolgárság megszűnése

Az állampolgárságtól való megfosztás tilalmát az Alaptörvény rögzíti, amikor kimondja, hogy születéssel keletkezett vagy jogszerűen szerzett állampolgárságától senkit nem lehet megfosztani. Az állampolgársági törvény a korábbi jogunk által ismert elvesztési okokat (például: elbocsátás, távollét, házasságkötés) nem ismeri, ugyan-

akkor az alapelvek között deklarálja, hogy a magyar állampolgárságra azok a jogszabályok az irányadók, amelyek az állampolgárságra ható tények vagy események bekövetkezésekor hatályban voltak. Az állampolgárság $\rightarrow$ *lemondással* (saját kezdeményezésre) és $\rightarrow$ *visszavonással* (hivatalból indított eljárással) szűnhet meg. (L. még: $\rightarrow$ *állampolgárság*, $\rightarrow$ *állampolgársági alapelvek*, $\rightarrow$ *elbocsátás*, $\rightarrow$ *megfosztás*.) (DE)

állampolgárság vizsgálata

Eljárása során a konzul minden esetben vizsgálja a hozzá forduló személyazonosságát és állampolgárságát. Az állampolgársági törvény alapján magyar állampolgárság érvényes magyar személyazonosító igazolvánnyal, érvényes magyar útlevelel, érvényes állampolgársági bizonyítvánnyal, és – ellenkező bizonyításig – honosítási okirattal igazolható. Ezek hiányában a magyar állampolgárság – ellenkező bizonyításig és az érvényességi idő lejártát követő egy évig – lejárt érvényességű magyar útlevelel is igazolható. Érdekvédelmi ügyekben előfordulhat, hogy az ~ érdekében soron kívül szükséges intézkedni (például: külföldön elhalálozott vagy balesetet szenvedett állampolgár esetén). (L. még: $\rightarrow$ *állampolgárság megállapítása*, $\rightarrow$ *állampolgársági bizonyítvány*.) (DE)

állampolgársági alapelvek

Az ~ részben az Alaptörvényben, részben az állampolgársági törvényben található. Az alapelvek magyar „leltára” összhangban van mind a magyar, mind a nemzetközi állampolgársági

jogfejlődéssel, így különösen az Európa Tanács keretében 1997. november 6-án kelt, az állampolgárságról szóló Európai Egyezmény vívmányaival (kihirdette: a 2002. évi III. törvény). Az állampolgársági törvény expressis verbis nevesíti az egyenlő elbánás elvét (1), az állampolgárok közti különbségtétel tilalmát (2), az állampolgárság megváltoztatásához való jogot (3), a visszaható hatály tilalmát (4), a bekövetkezéskor hatályos jog szerinti eljárás kötelezettségét (5). Az Alaptörvény alanyi jogként említi a születéssel szerzett állampolgárságot – amely egyúttal a vérségi elv (ius sanguinis) deklarációjaként (6) is felfogható –, illetve a jogszerűen szerzett állampolgárságtól való megfosztás tilalmát (7). Az állampolgársági törvényben található a többes állampolgár magyar állampolgárként kezelésének elve (8), amennyiben több állampolgársága közül az egyik állampolgársága a magyar, és törvény ettől eltérően nem rendelkezik. Ugyancsak általánosan érvényesülő alapelv a hontalanság eseteinek kiküszöbölése, amelyet az állampolgársági törvény preambuluma is hangsúlyoz. (DE)

állampolgársági bizonyítvány

Budapest Főváros Kormányhivatala az ügyfél kérelmére ~ban igazolja a magyar állampolgárság fennállását, megszűnését, illetve azt, hogy az adott személy nem magyar állampolgár. ~ kiállítása jogszabályban meghatározott úrlapon kérelmezhető, az eljárást és a bizonyítvány adattartalmát az állampolgársági, illetve közigazgatási ható-

sági eljárásra vonatkozó törvény szabályozza. A kérelmet személyesen, elsősorban magyar nyelven kell benyújtani, azonban az eljárás további részében meghatalmazott is eljárhat. Saját magára vonatkozó kérelmén kívül más személy állampolgárságának igazolására irányuló kérelmet is benyújthat az, aki erre vonatkozó jogos érdekét igazolja. A kérelem a döntés meghozataláig visszavonható. A döntéssel szemben nincs helye fellebbezésnek, az ~, illetve az ~ kiadása iránti kérelmet elutasító határozat felülvizsgálata a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróságtól kérhető (2018-tól felülvizsgálat helyett közigazgatási per indítható). (L. még: →*állampolgárság megállapítása*.) (DE)

állampolgársági eskü vagy fogadalom

A →*honosítási* és →*visszahonosítási* eljárás ~ tételével zárul, a kérelmező (a törvény szerint az okirat aláírását követően honosított vagy visszahonosított) a magyar állampolgárságot ennek letételével szerzi meg. Az eskü és a fogadalom egymással egyenértékű, szövegüket az állampolgársági törvény tartalmazza, és a kérelmező lelkiismerete, meggyőződése alapján, szabadon választhat a két forma közül. Az ~t az →*állampolgársági kérelem* benyújtásakor megjelölt helyszínen, belföldön a polgármester, külföldön a külképviselet vezetője előtt kell letenni. Az ~ letételénél a külképviselet vezetője helyett az általa kijelölt hivatásos →*konzuli tisztviselő* is eljárhat. Amennyiben a kérelmező az esküt vagy fogadalmat az értesítéstől számított egy éven belül

önhibájából nem teszi le, a →*honosítási okirat* hatályát veszti. A kérelmező a magyar állampolgárságot az ~ letételének napján szerzi meg. Amennyiben a kérelmező az eskütétel előtt meghalt, vagy olyan állapotba került, amely megakadályozza az ~ letételében, a magyar állampolgárságot a honosítási okirat kiállításának napján szerzi meg. (L. még: →*honosítás*, →*visszahonosítás*.) (DE)

állampolgársági hatóság

Az állampolgársági törvény és végrehajtási rendelete alapján ~ a járási hivatal, a kormányablak, a magyar konzuli tisztviselő, az állampolgársági ügyekben eljáró szerv (Budapest Főváros Kormányhivatala, az államérdekből történő honosítás esetében a miniszterelnök általános helyettese). (DE)

állampolgársági kérelem

Az állampolgársági törvény által szabályozott eljárásokban beadott nyilatkozatok és kérelmek (az állampolgárság megszerzésére irányuló →*nyilatkozat* és kérelem, az állampolgárságról →*lemondó nyilatkozat*, az →*állampolgársági bizonyítvány* kiadása iránti kérelem) közös elnevezése (bár a törvény nem említi, ~ként kezelendő az állampolgárság visszaállítása iránti kérelem is). Az ~t az →*állampolgársági hatóság*-nál kell személyesen benyújtani (korlátozottan cselekvőképes, illetve cselekvőképtelen személy nevében a törvényes képviselő jár el) jogszabályban meghatározott, magyar nyelven (kivéve: állampolgársági bizonyítvány iránti kérelem) kitöltendő úrlapon. (Bizo-

nyos eljárásoknál a házastársak, valamint a szülő és gyermek közös kérelmet terjeszthetnek elő.) Az eljárás további szakaszában meghatalmazott is eljárhat. A →*honosítási*, →*visszahonosítási* kérelem és az állampolgárságról lemondó nyilatkozat benyújtásakor a korlátozottan cselekvőképes személyt is meg kell hallgatni, és a kérelmet, illetve nyilatkozatot neki is alá kell írnia. A honosítási és visszahonosítási kérelem, állampolgárságról lemondó nyilatkozat a köztársasági elnök döntéséig, az állampolgársági bizonyítvány iránti kérelem a bizonyítvány kiadásáig visszavonható, ilyenkor az eljárást meg kell szüntetni. Az ~ ügyében hozott döntést általában a hivatásos →*konzuli tisztviselő* kézbesíti a külföldön élő ügyfélnek. A honosítás és visszahonosítás esetén a kérelmező az állampolgárságot az eskü vagy fogadalom letételével szerzi meg. Az állampolgárság megszerzésére irányuló nyilatkozatnál – annak elfogadása esetén – a kérelmező az állampolgárságot a kérelem benyújtása, vagyis ténylegesen a nyilatkozat megtétele napjával szerzi meg. Az állampolgárságról lemondó nyilatkozat esetében az állampolgárság az okirat kiállításának napjával szűnik meg. Az állampolgárság visszaállítása iránti kérelem jóváhagyása esetén viszont a kérelmező állampolgárságát folyamatosnak kell tekinteni, mintha az egyáltalán nem is szűnt volna meg. A ~ tárgyában született döntéssel szemben nincs helye fellebbezésnek, csupán bírói úton, a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróságtól kérhető felülvizsgálat (2018-tól felülvizsgálat he-

lyett közigazgatási per indítható). Honosítási, visszahonosítási kérelem esetén az államfői döntés ellen nincs helye jogorvoslatnak, de a kérelem ismételten benyújtható. (DE)

állandó személyazonosító igazolvány igénylése

Személyazonosító igazolvány iránti kérelmet a személyiadat- és lakcímnnyilvántartásban szereplő magyar állampolgár nyújthat be, az érvényes →*útlevél*lel vagy kártya formátumú vezetői engedéllyel nem rendelkező magyar állampolgár, valamint a bevándorolt, letelepedett, menekült vagy oltalmazott pedig köteles benyújtani. A személyazonosító igazolvány iránti kérelem személyesen terjeszthető elő belöldön általában a járási hivatalnál (egyéb kiállító hatóságok: Budapest Főváros Kormányhivatala, belügyminiszter, jegyző, anyakönyvvezető). A 14. életévét betöltött magyar állampolgár kérelmét külföldön a hivatásos →*konzuli tisztviselő*nél terjesztheti elő, aki a nála benyújtott kérelmekről elsőfokú hatóságként dönt. Az igazolvány érvényességi ideje alapesetben életkor szerint változik (3 év, 6 év, határidő nélkül), és 2017-től birtokosának születési dátumához kapcsolódik (a szabályok az okmány érvényességi ideje és az igénylő életkora szerint eltérőek). Ideiglenes személyazonosító igazolvány, valamint elektronikus aláírás külképviseleten nem igényelhető. Hivatalból állítják ki az állandó személyazonosító igazolványt azokban a →*honosítási* és →*visszahonosítási* ügyekben, amelyek esetében a kérelmező

magyarországi lakóhellyel rendelkezik. (DE)

anyakönyv

Az ~ a születéssel, házassággal, bejegyzett élettársi kapcsolattal és a halálessel kapcsolatos, az anyakönyvezésről szóló törvényben felsorolt adatokat és az azokban bekövetkezett változásokat tartalmazza. Két típusa van, az elektronikus és a papír alapú anyakönyv. Az anyakönyvbe adatot a megfelelő képesítéssel rendelkező anyakönyvvezető és a kormány által kijelölt *→anyakönyvi szerv* tisztviselője jegyezhet be. Anyakönyvi okirat kiállítására és egyes esetekben anyakönyvezésre jogosult a hivatásos *→konzuli tisztviselő* is. (L. még: *→hazai anyakönyvezés alapelvei*.) (DE)

anyakönyvezési feladatok

A konzuli hatósági munka egyik területe (legfontosabb jogszabályok: anyakönyvi eljárásról szóló törvény, Polgári Törvénykönyv, nemzetközi magánjogról szóló törvény, általános közigazgatási rendtartás, az anyakönyvezési feladatok ellátásának részletes szabályairól szóló miniszteri rendelet). Az anyakönyvi eljárás az anyakönyvi események (vagyis a születés, halálesset, a *→házasságkötés*, *→a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése*), illetve az erre irányuló szándék bejelentésének, a *→névváltoztatásnak* és a *→házassági névviselési forma módosításának* közhiteles rögzítésére (valamint az anyakönyvi nyilvántartások rendszerének vezetésére) irányul. Az anyakönyvi eljárásban az állampolgárságot vizsgálni kell,

ha ennek során az ügyfél magyar állampolgárságát nem tudja igazolni, *→az állampolgársági hatóságot* hivatalból meg kell keresni. A konzul által ellátott ~ szempontjából nagy szerepe van a *→konzuli utasításnak*. A konzul az anyakönyvi eljárásban közreműködik – egyes esetekben az anyakönyvi eljárást lefolytatja –, a kérelmeket beveszi, feldolgozza, az aláírásokat és a mellékleteket hitelesíti, az anyagot az illetékes hatóságnak továbbítja, majd az anyakönyvezés megtörténtét követően az *→anyakönyvi okiratot* kiállítja, postázza, gondoskodik az ügyirat megőrzéséről (*→konzuli irattár*) és selejtezéséről. (DE)

anyakönyvi okirat

Az *→anyakönyvből* ~ állítható ki, melynek két típusa van: az anyakönyvi kivonat és az anyakönyvi hatósági bizonyítvány. Az anyakönyvi kivonat közhitelesen tanúsítja a kiállítás időpontjában az anyakönyvi eseményhez kapcsolódóan az anyakönyvben szereplő, törvény által előírt adatokat. Amennyiben az anyakönyvi kivonat adattartalmától eltérő adatkör igazolását kérik, az anyakönyvvezető vagy Budapest Főváros Kormányhivatala anyakönyvi hatósági bizonyítványt állít ki. Az ~ kiállítása iránti kérelem bármelyik anyakönyvvezetőnél vagy hivatásos *→konzuli tisztviselő*nél előterjeszhető. Ha a fogadó állam részese a *→Hágai Apostille Egyezménynek*, és a külföldi hatóság a magyar anyakönyvi kivonatot csak magyar apostille-tanúsítvánnyal ellátva fogadja el, az anyakönyvi kivonat apostille-hitelesítése is

kérelmezhető. (L. még: →*hazai anyakönyvezés, →anyakönyvezési feladatok*) (DE)

anyakönyvi szerv

Az anyakönyvi ügyekért felelős miniszter, a fővárosi és a megyei kormányhivatal, illetve a hivatásos →*konzuli tisztviselő*. Az anyakönyvi törvény és egyéb jogszabály alapján a kormányhivatal a kormány által kijelölt általános hatáskörű anyakönyvi szervként végzi – többek között – a hazai anyakönyvezést, dönt a névváltoztatási kérelemről, felügyeletet gyakorol az anyakönyvvezetőként eljáró hivatásos konzuli tisztviselő anyakönyvezési tevékenysége felett, állást foglal okiratok beszerezhetőségével kapcsolatban, továbbá részt vesz a lakcímműgyintézással kapcsolatos egyes feladatok ellátásában. A jogszabályban kijelölt konzulátusokon a hivatásos konzuli tisztviselő folytatja le a →*hazai anyakönyvezés* iránti eljárást. (DE)

apai elismerő nyilatkozat

A nyilatkozóra nézve szülői (apai) jogállást keletkeztető, jegyzőkönyv formájában felvett egyoldalú nyilatkozat. Az ~tal kapcsolatban a Polgári Törvénykönyv anyagi és alaki feltételeket egyaránt meghatároz (egyes részlet-szabályokat azonban más jogszabályok tartalmaznak). ~ot személyesen – az anyakönyvvezető, a bíróság, a gyámhatóság vagy hivatásos →*konzuli tisztviselő* előtt – a gyermeknél legalább tizenhat évvel idősebb férfi tehet, már a gyermek fogamzási idejének kezdetétől (a születés előtt megtett nyilatkozat

azonban csak a gyermek megszületésekor válik teljes hatályúvá). A korlátozottan cselekvőképes kiskorú által tett ~ akkor érvényes, ha ahhoz törvényes képviselője hozzájárult. Ha a törvényes képviselő a nyilatkozattételben tartósan akadályozott, vagy a hozzájárulást nem adja meg, azt a gyámhatóság hozzájárulása pótolhatja. A jegyzőkönyv aláírását követően az ~ nem vonható vissza. A teljes hatályú ~ mindenkivel szemben hatályos. A nyilatkozat teljes hatályához szükséges az anya, a kiskorú gyermek törvényes képviselője és a tizennegyedik életévét betöltött gyermek hozzájárulása. Ha az anya a gyermek törvényes képviselője, a hozzájárulást e minőségében is megadhatja, kivéve, ha az anya és a gyermek között érdekellentét áll fenn. Ebben az esetben a gyámhatóság a kiskorú gyermek törvényes képviselőjére eseti gyámot rendel. Ha az anya vagy a gyermek nem él, vagy nyilatkozatában tartósan gátolva van, a hozzájárulást a gyámhatóság adja meg. Amennyiben a nyilatkozat megtételekor más férfi apaságának megállapítása iránt per van folyamatban, az ~ csak akkor válik teljes hatályúvá, ha a per jogerős befejezésére az apaság megállapítása nélkül kerül sor. Ha a teljes hatályú ~ megtételére nagykorú gyermekre vonatkozóan kerül sor, a gyermek nyilatkozhat, hogy a vér szerinti apa családi nevét kívánja-e a továbbiakban viselni, vagy az addigi családi nevét viseli tovább (nyilatkozat hiányában is az addig viselt családi nevét használhatja tovább). (L. még: →*apasági vélelem*) (DE)

apasági vélelem

A jogalkotó által valónak elfogadott olyan feltevés, amely meghatározza az apai jogállás betöltését, eldönti, hogy kit kell a gyermek apjának tekinteni. A Polgári Törvénykönyv alapján apai jogállást keletkeztető vélelem – sorrend szerint – a házassági kötelék, reprodukciós eljárás, apai elismerő nyilatkozat, a bírósági határozat. Ha az anya a fogamzási idő kezdetétől a gyermek születéséig eltelt idő vagy annak egy része alatt nem állt házassági kötelékben, és nem vett részt reprodukciós eljárásban sem, vagy ha az ~ megdőlt, a gyermek apjának azt a férfit kell tekinteni, aki a gyermeket teljes hatályú apai elismerő nyilatkozattal a magáénak ismerte el. (A vélelmezett fogamzási idő a gyermek születésének napjától visszafelé számított száznolcvankettedik és háromszázadik nap közötti idő, mind a két határnap hozzászámításával.) Ha a gyermek apja sem az anya házassági köteléke, sem reprodukciós eljárás, sem teljes hatályú apai elismerés alapján nem állapítható meg, az apaságot bírósági úton lehet megállapítani. Ez utóbbi esetben a bíróság a gyermek apjának nyilvánítja azt a férfit, aki az anyával a fogamzási időben nemileg érintkezett, és az összes körülmény gondos mérlegelése alapján alaposan következtethető, hogy a gyermek ebből az érintkezésből származik. (L. még: *→apai elismerő nyilatkozat.*) (DE)

apostille

Az ~ a *→Hágai Apostille Egyezmény* mellékletében a nemzetközi szerző-

désben részes államok által meghatározott és kölcsönösen elfogadott formában kiállított tanúsítvány, amely tanúsítja az aláírás valódiságát, az okiratot aláíró személy jogosultságát és adott esetben az okiraton levő pecsét vagy bélyegzőlenyomat valódiságát. Az ~-jal ellátott közokiratot – az egyezmény tényleges céljának megfelelően – a többi részes államban hitelesként kell elfogadni (*→miniszteri felülhitelesítés*). ~ tanúsítványt Magyarországon három központi szerv állíthat ki: az igazságügyért felelős miniszter az általa vezetett minisztérium, a felügyelete alatt álló igazságügyi szakértői intézmények, a bíróságok által kiállított okiratok, továbbá a mindezekről készített hiteles fordítások tekintetében (1); a Magyar Országos Közjegyzői Kamara a közjegyzők által készített vagy hitelesített okiratok, a közjegyzői levéltáros által kiadott hiteles másolatok és a mindezekről készített hiteles fordítások tekintetében (2); a külpolitikáért felelős miniszter az előbbiektől eltérő más szervek által kiállított okiratok és az ezekről készített hiteles fordítások tekintetében (3). (DE)

befogadhatóság

A *→Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* szerint a *→vízumkérelem* befogadhatósága azt jelenti, hogy a kérelem rendelkezik azokkal a kódexben pontosan meghatározott alapvető elemekkel, amelyek egyáltalán lehetővé teszik az illetékes konzulátus számára a kérelem (érdemi) vizsgálatát. A ~ról az illetékes megállapítását követően, rögtön a második eljárási lépcsőben dönt

a konzulátus. A kérelem befogadhatónak minősül, ha határidőben nyújtották be (az utazást megelőző három hónapon belül, többszöri vízum esetén legkésőbb a $\rightarrow$ vízum érvényességének lejáratá előtt), tartalmazza a kérelem legalapvetőbb elemeit (kitöltött és aláírt vízumkérdőív, érvényes úti okmány), a vízumdíjat megfizették, továbbá sor került a $\rightarrow$ biometrikus azonosítók (ujjnyomatok, arcfénykép) felvételére (ha azok felvételétől a kódex rendelkezései alapján nem lehet eltekinteni). Ha ezek a feltételek teljesülnek, akkor a $\rightarrow$ konzuli tisztviselő érdemben bírálja el a vízumkérelmet. A $\rightarrow$ VIS-rendelet adott régióban történő alkalmazásának megkezdéséig a kérelem befogadását az úti okmányban elhelyezett bélyegző igazolta (kivéve a diplomata-, szolgálati/hivatali és különleges útleveleket). Amennyiben az eljárás vízum kiadásával zárult, úgy azt a konzulátus $\rightarrow$ vízumbélyeg (vinyetta) formájában az $\rightarrow$ úti okmányban elhelyezett bélyegzőre ragasztotta. A befogadhatósági bélyegző valamennyi schengeni tagállam számára igazolta a kérelem benyújtását, ha az elbírálás alatt az útlevél kiadásra kerül az ügyfél számára. Elutasító döntés vagy az eljárás megszűnése esetén is fontos információt nyújtott a tagállami hatóságoknak, hiszen a bélyegző nem került leragasztásra a pozitív döntés után kiadott vízumbélyeggel. A VIS-rendelet alkalmazásától kezdve ezt a tájékoztatói funkciót a $\rightarrow$ vízuminformációs rendszerben rögzített adatok látják el. Amennyiben a konzul a feltételek hiányában nem találja befogadhatónak a

kérelmet, úgy azt érdemben nem vizsgálja meg, hanem késedelem nélkül visszajuttatja a benyújtott teljes dokumentációt a kérelmezőnek, a felvett biometrikus adatokat törli, a vízumdíjat pedig visszatéríti. (FTG)

bejegyzett élettársi kapcsolat

Bár a házasságkötés és a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményének szabályozása nagyfokú hasonlóságot mutat, a jogalkotó az Alaptörvényben és a Polgári Törvénykönyv családjogról szóló könyvében az alapelvek között világosan kifejezésre juttatja azt a meggyőződését, hogy a házasságot és a családot kiemelt védelemben részesíti. E speciális védelem tükröződik a bejegyzett élettársakról szóló törvényben is, amely a jogintézmény egységes szabályozását tartalmazza (a törvény eltérő szabályokat állapít meg az örökbefogadás, a reprodukciós eljárás, az apai elismerés és a névviseles területén). ~ot két azonos nemű, nagykorú személy köthet, meghatározott – fővárosi kerületi, megyei jogú városi, illetve járási székhelyen működő – anyakönyvvezető előtt. A ~ nemcsak bíróság, hanem közjegyző előtt is felbontható. A ~ – a házasságkötéshez hasonlóan – akaratnyilatkozattal és hatósági aktsal jön létre. Ezzel szemben az élettársi kapcsolat két, egymással érzelmi-gazdasági közösségben élő azonos vagy különböző nemű személy együttélésével jön létre – akik közül egyiknek sem áll fenn mással házassági életközössége, bejegyzett élettársi kapcsolata vagy élettársi kapcsolata, és akik nem állnak egymással rokoni kapcsolatban

sem –, és az életközösség megszűnésével (valamint házasság vagy ~ létesítésével) szűnik meg. Tekintettel arra, hogy az élettársi kapcsolatot a jogalkotó számos vonatkozásban önállóan értékeli, e forma számára is létezik közhiteles nyilvántartás, amely az élettársi nyilatkozat közjegyző előtti megtétele esetén az élettársi kapcsolat fennállását bizonyítja. A bejegyzett élettársi kapcsolat létesítésére irányuló szándék belföldön személyesen a fővárosi kerületi, megyei jogú városi és a járási hivatal székhelye szerinti anyakönyvvezetőnél, a magyarországi lakcímmel nem rendelkezők esetén külföldön, a hivatalos →*konzuli tisztviselő*nél jelenthető be. (L. még: →*bejegyzett élettársi kapcsolat létesítésére irányuló szándék bejelentése*, →*házasságkötési / bejegyzett élettársi tanúsítvány*, →*családi állapot igazolás*.) (DE)

beutazási és tartózkodási feltételek

A Magyarországra történő beutazás és az ország területén való tartózkodás szabályait, miután uniós tagállamként hazánk részese a schengeni együttműködésnek is, a közösségi jog és a belső jog szabályai határozzák meg. Az országhatáron történő ellenőrzés és beléptetés alkalmával és a →*vízumeljárá*sban is teljesítendő ~et részben a →*Schengeni Határellenőrzési Kódex*, részben pedig a magyar idegenrendészeti törvények és végrehajtási rendeletek, vagyis a →*Harmtv.* valamint a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvény (Szmtv.) határozza meg. A Schen-

geni Határellenőrzési Kódex a következő, az uniós külső határok átlépéséhez szükséges minimumfeltételeket sorolja fel: érvényes úti okmány (legalább három hónapig érvényes a beutazást követően, és legalább az azt megelőző 10 éven belül állították ki); érvényes vízum (vagy tartózkodási engedély), ha az uniós jog alapján nem mentesül a vízumkötelezettség alól; a tervezett tartózkodás céljának, körülményeinek, anyagi fedezetének (szállás, megélhetés), az egészségügyi biztosítás meglétének, valamint a kiutazási (visszatérés vagy továbbutazás) feltételeknek (menetjegy, anyagi forrás) az igazolása. További feltétel, hogy a kérelmező nem áll beutazási tilalmat elrendelő figyelmeztető jelzés hatálya alatt, és nem jelent veszélyt a tagállamok közrendjére, belső biztonságára, közegészségügyére vagy nemzetközi kapcsolataira. A ~ igazolásához elfogadható dokumentumok (támogató dokumentumok) körét, tartalmi és formai előírásait részben a →*Schengeni Határellenőrzési Kódex*, a beutazási feltételek konzulátusi ellenőrzésekor, valamint a vízumeljárársban elfogadható támogató dokumentumok körét a →*Schengeni (Közösségi) Vízumkódex*, nemzeti szabályait pedig a belsőjogi →*idegenrendészeti jogszabályok* tartalmazzák. A Határellenőrzési Kódex kivételesen lehetőséget ad e szabályoktól való eltérésre, ha valamely tagállam – humanitárius okból, nemzeti érdekből vagy nemzetközi kötelezettségek teljesítése érdekében – olyanok részére is engedélyezi a belépést, akik egy vagy több feltételt nem teljesítenek. A hosz-

szabb idejű (egy 180 napos időszakon belül 90 napot meghaladó időtartamú) tartózkodás céljából történő beutazás szabályainak meghatározása nem tárgya a közösségi jognak, ezért ezeket a tagállamok nemzeti joga, Magyarországon a fenti két törvény határozza meg. (L. még: *→beutazási és tartózkodási tilalom.*) (FTG)

beutazási és tartózkodási tilalom

A ~ hatálya alatt álló külföldi a tilalom fennállásának időtartama alatt nem utazhat be az országba, kivéve ha azt az elrendelő hatóság esetileg kifejezetten engedélyezi (például ha az hozzátartozó halálesete vagy belföldi bírósági, hatósági eljárás eredményes lefolytatása érdekében méltányos, indokolt). Valamennyi schengeni tagállam területére való belépést, illetve az ottani tartózkodást meg kell tagadni azon harmadik országbeli állampolgárok esetében, akikre vonatkozóan valamely tagállam ~t elrendelő figyelmeztető jelzést helyezett el a *→Schengeni Információs Rendszerben*. A ~ annak megakadályozását szolgálja, hogy olyan külföldi személy utazzon be Magyarországra (és a schengeni államokba), vagy térhessen vissza oda, aki az ország közrendjét, közbiztonságát, közegészségét, nemzetbiztonságát sérti vagy veszélyezteti, jogellenesen lépett be Magyarország területére, súlyosan megszegte a beutazással, illetve tartózkodással kapcsolatos szabályokat, vagy meghatározott köztartozást halmozott fel (helyszíni, szabálysértési vagy vámbírság, megtérítendő költség). A ~t az idegenrendészeti hatóság rendeli el hi-

vatalból (az idegenrendészeti hatóság, illetve a bíróság eljárásához kapcsolódóan) vagy az Európai Unió Tanácsának ilyen tilalom érvényesítésére vonatkozó döntése, Magyarország által vállalt nemzetközi kötelezettség vagy valamely rendvédelmi szerv kezdeményezése alapján. A tilalom elrendelt időtartama vagy az alapjául szolgáló kötelezettség időtartamához igazodik, vagy az idegenrendészeti hatóság maga határozza meg a törvényi keretek között maximum 3 (meghosszabbítható), 5 vagy 10 éves időtartamban. A ~ szabályait a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény (*→Harmtv.*) tartalmazza. (L. még: *→útlevél-igazgatás*) (FTG)

bevándorlási engedély

A külföldi állampolgár – főszabály szerint határidő nélküli – végleges magyarországi tartózkodását lehetővé tévő, a harmadik országbeli állampolgárok beutazásának szabályait tartalmazó törvény (*→Harmtv.*) által a letelepedési engedéllyel felváltott korábbi jogintézmény. A hatályos idegenrendészeti jog azonban jelenleg is elfogadja a ~t a Magyarországra történő jogszerű beutazáshoz és tartózkodáshoz. A korábbi szabályozás (1993. évi LXXXVI. tv.) szerint ~t az kaphatott, aki beutazásától számítva megszakítás nélkül legalább három éven át jogszerűen tartózkodott az országban, megélhetése és lakhatása biztosított volt, és akivel szemben nem állt fenn törvényben meghatározott kizáró ok. (L. még: *→letelepedési engedély*) (FTG)

Bécsi Konzuli Egyezmény (BKE)

A ~t a diplomáciai kapcsolatokról szóló, 1961. április 18-án, Bécsben aláírt egyezményt (→*Bécsi Diplomáciai Szerződés*) követően az Egyesült Nemzetek Szövetségének ugyancsak Bécsben, a Neue Hofburgban 1963. április 24-én tartott konferenciáján fogadták el. Az egyezményt, melynek szövegét majdnem egy évtizedes munkával (az 1949-es, első főtitkári javaslatot követően 1955-ben kezdték meg a szövegezési munkát) az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága dolgozta ki, 48 ország írta alá, és 2017. május 18-ig 179 ország vált annak részes államává. A BKE eredeti és elsődleges célja az addig többnyire csak a nemzetközi szokásjogban, illetve udvariassági szabályokban (*courtoisie*) létező, a konzulok kiváltságaira és mentességeire vonatkozó nemzetközi jogi szabályoknak, valamint a küldő és a fogadó államok kötelezettségeinek kodifikálása volt. A Magyarországon politikai okokból csak több mint két évtized elmúltával, az 1987:13. tvr-rel kihirdetett egyezmény – a Bécsi Diplomáciai Szerződés szerkezetét, kodifikációs módszerét követve – rögzíti a konzuli kapcsolatok létesítésére, a képviselvek fajtáira, a konzuli tisztviselők kategóriáira, a képviselvezetők osztályaira, a rangelsőbbiség szabályaira és a konzuli feladatokra, valamint az azok ellátásához biztosítandó könnyítésekre, kiváltságokra és mentességekre vonatkozó szabályokat. A BKE szabályait – az egyezmény által megengedett korlátok között – elsősorban a mentességek, illetve a konzuli feladatok köre tekintetében a

→*konzuli egyezmények* egészítették ki. (FTG)

biometrikus azonosítók

~on az emberi szervezet egyediségéből adódó olyan fizikai ismérveket értünk, melyek alkalmasak valamely személy azonosítására. Többfajta biometrikus azonosító létezik a világban (különösen: retina, véna, ujjnyomat, digitális fénykép), melyek mindegyike azt szolgálja, hogy minél biztosabban lehessen beazonosítani egy adott személyt. A magyar konzuli gyakorlatban jelenleg az ujjlenyomatnak és a biometrikus fényképnek van jelentősége a személyes okmányazonosítás érdekében, mégpedig az úti okmányokkal, a biometrikus útlevél és személyi igazolvány kiállításával kapcsolatos eljárásokban (ehhez kapcsolódóan az okmányban található, a biometrikus elemeket tároló eszköz adatainak és így az okmány eredetiségének és valódiságának, továbbá az okmány birtokosának az ellenőrzésében), valamint a →*vízumeljárásban*. Az uniós jogi és belső jogi normák (például →*Schengeni (Közösségi) Vízumkódex*, →*Vízumrendészeti Kézikönyv*) pontosan rögzítik az eljárás menetét, a biometrikus azonosításhoz szükséges adatok formai és tartalmi kellékeit (fénykép, 10 ujj lenyomata), az adatkezelés és továbbítás garanciális szabályait, valamint az egyes szervek, így a konzuli hatóságok jogait és kötelezettségeit. Ugyancsak szigorúan szabályozott a biometrikus adatok felvétele alóli kivételek köre (ujjnyomat esetén például a 12 év alatti gyermekek és olyan személyek mentesülnek, akik

fizikailag képtelenek ujjnyomat adására). A ~ megléte a *→vízumeljárásban* a kérelem feldolgozásának, érdemi elbírálásának, vagyis a *→befogadhatóság*-nak is feltétele. (FTG)

büntetés végrehajtásának átadása és átvétele

A ~ a nemzetközi szerződésen alapuló bűnügyi *→jogsegély* egyik formája, amelynek lényege, hogy az egyik szerződő államban elítélt személy szabadságelvonással járó büntetésének vagy ilyen intézkedésnek a végrehajtására egy másik, az elítélt állampolgársága szerinti államban kerül sor. (L: *→elítélt személyek átszállítása*.) (FTG)

büntetőeljárás átadása és átvétele

A ~ról akkor beszélünk, ha a gyanúsított, a sértett vagy a tanúk személyes körülményei, tartózkodási helye, az elkövetett cselekmény tényállási elemei, a bizonyítási eszközök fellelhetősége vagy más, a büntetőeljárás sikeres lefolytatása szempontjából lényeges körülmény miatt célszerűnek és indokoltnak tűnik, hogy az eljárást, annak megindítását követően egy másik országban folytassák le. A nemzetközi bűnügyi *→jogsegély* e formájára azért kerül sor, hogy az átadó és az átvevő állam egyaránt – a jogsegély jogi alapját képező nemzetközi szerződésben rögzített garanciák által is megerősítve – hatékonyabban, eredményesebben tudja érvényesíteni büntető igényét. A büntetőeljárás más államnak történő átadását Magyarországon a vádemelésig az ügyész, azt követően a bíróság kezdeményezheti, és arról a leg-

főbb ügyész, bírósági szakban pedig az igazságügyi miniszter dönt. A büntetőeljárás átvételéről egy külföldi állam igazságügyi szervének megkeresésére a legfőbb ügyész dönt. Az átadás és átvétel feltételeit és az eljárási szabályokat nemzetközi szerződés, illetve a belső jog, hazánkban a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló 1996. évi XXXVIII. törvény tartalmazza. (FTG)

COCON *→Konzuli Munkacsoport*

családi állapot igazolása

Az anyakönyvi törvény megfogalmazása szerint az egyén családi állapota hajadon, nőtlen, nős, férjes, elvált, özvegy, illetve bejegyzett élettárs, özvegy bejegyzett élettárs, elvált bejegyzett élettárs, „házassága megszűnt” vagy „bejegyzett élettársi kapcsolata megszűnt” lehet. A magyar állampolgár részére kiállított, a házasságkötéshez szükséges ~ban a magyar nyilvántartásban a kérelem kiállításának időpontjában szereplő családi állapot kerül rögzítésre. A ~nak kiállítása a külképviseleten is kérelmezhető, az igazolást a magyar hatóság hatósági bizonyítvány, a konzul a személyi-adat- és lakcímnnyilvántartás alapján *→konzuli tanúsítvány* formájában állítja ki. (DE)

diplomata-útlevél

A külföldre utazásról szóló törvény alapján három jogosulti kör részére állítható ki, általános esetben ötéves érvényességi idővel. A törvény alapján ~re jogosultak az ott felsorolt személyek (törvényes jogosult), valamint hi-

vatalos célból velük együtt utazó, közös háztartásban élő házastársuk, el-tartott gyermekeik, egyes esetekben más hozzátartozóik (1). Kizárólag utazásának időtartamára érvényes ~t kap-hat az, aki a köztársasági elnök, a mi-niszterelnök, az Országgyűlés elnöke vagy a külpolitikaért felelős miniszter megbízásából diplomáciai küldetéssel utazik külföldre (2, diplomáciai külde-tésben eljáró személy). Kizárólag uta-zásának időtartamára érvényes ~t kap-hat az is, aki számára ezt rendkívül in-dokolt esetben az irányítást (felügye-letet) gyakorló miniszter javaslatára a külpolitikaért felelős miniszter enge-délyezte (3, ágazati miniszter javaslá-tára útlevéllel ellátott személy). A ké-relem főszabályként belföldön, a kül-politikaért felelős miniszternél nyúj-tható be. A gyakorlatban egyelőre kor-látozott, de folyamatosan bővülő eset-körben beadható a kérelem külföldön a hivatásos $\rightarrow$ konzuli tisztviselőnél is. (L. még: $\rightarrow$ diplomata-útlevél használá-ta, $\rightarrow$ hivatalos útlevél, $\rightarrow$ magánútlevél.) (DE)

dublini átadás

Az Európai Unió közös menekültügyi rendszerének egyik sarokköve az ún. Dublini Rendszer. A „dublini rendeletek”-kel (Dublin I., II. és III. Rendelet) létrehozott rezsím célja, hogy meghatározza, mely tagállam felelős valamely harmadik országbeli állampolgár vagy egy hontalan személy által a tagállamok egyikében benyújtott nemzetközi védelem iránti kérelem megvizsgálásáért, valamint milyen feltételekkel és eljárási szabályok alapján történik

a felelősség megállapítása és – a menekültügyi eljárás további lefolytatása érdekében – az adott személy felelős tagállamnak történő átadása, azaz az ún. ~. A Dublini Rendszerben valameny-nyi uniós tagállam (az Egyesült Királyság és Írország is), Svájc, Norvégia és Izland is részt vesz, Dánia azonban gyakorolta az $\rightarrow$ opt out-ra (fenntartás-ra) vonatkozó jogát, és nem vesz részt a Dublini Rezsimben. A felelős tagállam megállapítására és az adott sze-mély felelős tagállamnak történő át-adására vonatkozó eljárás során be kell tartani az emberi jogokra vonatkozó, valamint a menekültekkel kapcsola-tos uniós és nemzetközi jogi kötele-zettségeket, (különösen a genfi menekültügyi egyezményben, az Emberi Jo-gok Európai Egyezményében és az EU Alapjogi Chartájában foglaltakat). Az eljárást a nemzetközi védelmet kérel-mezők befogadására vonatkozó sza-bályokról („befogadási irányelv”) és a nemzetközi védelem megadására és visszavonására vonatkozó közös eljá-rásokról szóló uniós irányelvek szabá-lyainak („eljárási irányelv”) betartásá-val, valamint a releváns bírói gyakor-latnak a figyelembevételével kell le-folytatni. Az eljárásban az érintett sze-mélynek biztosítani kell a hatékony jogorvoslat lehetőségét mind a felelős tagállam megállapítása, mind pedig különösen a ~ra vonatkozó döntés és annak végrehajtása során. A jogorvos-lat módját a nemzeti jog határozhatja meg akár fellebbezés, akár bírósá-gi felülvizsgálat formájában. A rendelet – szigorú feltételek között, például a szökés komoly veszélye esetén – le-

hetővé teszi az érintett őrizetbe vételét az eredményes átadás érdekében, ugyanakkor alapelvi szinten rögzíti, hogy senki sem tartható őrizetben kizárólag azon az alapon, hogy nemzetközi védelmet kér. Az őrizet időtartamának a lehető legrövidebbnek kell lennie, és tiszteletben kell tartani a szükségesség és az arányosság elvét. A megkereső tagállamnak a nemzetközi védelem iránti kérelem benyújtását követően legfeljebb három hónapja (→*Eurodac*-találathoz esetén annak beérkezésétől számított két hónapja) van arra, hogy kérje az érintett átvételét a felelősnek tartott államtól. A megkeresett tagállam elvégzi a szükséges ellenőrzéseket, és két hónapon (sürgős eljárásban egy hónapon) belül határozatot hoz. A határidők elmulasztása mind a megkereső, mind a megkeresett tagállam oldalán azzal a következménnyel jár, hogy a mulasztó tagállam lesz a felelős a kérelem elbírálásáért. Amennyiben az átadásra a hat hónapos határidőn belül nem kerül sor, a felelős tagállam mentesül az érintett személy át- vagy visszavételére vonatkozó kötelezettsége alól, és a felelősség a megkereső tagállamra hárul. E határidő legfeljebb egyéves időtartamra meghosszabbítható, ha az átadásra az érintett személy szabadságvesztése miatt nem kerülhetett sor, illetve legfeljebb tizennyolc hónapra, ha az érintett személy ismeretlen helyen tartózkodik. A ~ a gyakorlatban a nemzeti jog (Magyarországon lásd a →*Harmtv.* rendelkezéseit) alapján hajtható végre. (FTG)

EGT-állampolgárok

A fogalomnak a konzuli tevékenység keretében alapvetően vízumrendészeti, idegenrendészeti szempontból van jelentősége. Ebből a szempontból az ~ körébe tartoznak az →*Európai Unió* tagállamainak polgárai (dogmatikai okokból a magyar állampolgárok kivételével, hiszen ők magyar állampolgárként más elbírálás alá esnek), az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes más állam (Norvégia, Izland és Liechtenstein) állampolgárai, továbbá az Európai Közösség és tagállamai valamint – az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban nem részes állam között létrejött nemzetközi szerződés alapján – a szabad mozgás és tartózkodás joga tekintetében az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes állam állampolgárával azonos jogállású személyek (jelenleg ide tartoznak Svájc állampolgárai). Az uniós joggal összhangban a magyar idegenrendészeti jog is biztosítja a szabad mozgás és tartózkodás jogát az ~, valamint az őket kísérő vagy hozzájuk csatlakozó családtagjaik (házastárs, az EGT-állampolgár vagy házastársa 21 év alatti vagy eltartott leszármazója, felmenője, regisztrált élettársa) és – nagyon szűk körben, külön engedélyre – más, hozzájuk szorosan kötődő személyek (súlyos egészségügyi okokból rászoruló eltartott) számára. Megjegyzendő azonban, hogy a szabad mozgás és tartózkodás jogának gyakorlása egyúttal nem minden esetben jelenti a beutazás és tartózkodás anyagi és formai feltételei alóli mentességet, különösen

a családtagok esetében nem keverendő össze az alapvetően állampolgársági alapú vízummentességgel. Míg az ~ vízummentességet élveznek (ugyanakkor nem mentesülnek többek között az úti okmányra vonatkozó kötelezettségek, a 90 napot meghaladó tartózkodás és a tartózkodási hely bejelentése alól), addig az EGT-családtagok főszabály szerint csak könnyítésekben részesülnek a vízumeljárásban, vízumkötelezettségüket, illetve vízummentességüket továbbra is saját állampolgárságuk határozza meg. Egészen szűk körben mentesülnek csak az ~ családtagjai a vízumkötelezettség alól, mégpedig azok, akiknek valamely uniós tagállam által kiállított ún. tartózkodási, illetve huzamos tartózkodási kártya (és nem csupán tartózkodási engedély) a birtokukban van. Az ~ családtagjai, amennyiben az EGT-állampolgárt kísérik, vagy hozzá csatlakoznak, és jogosultságukat megfelelő támogató dokumentumokkal igazolni tudják, a vízumeljárásban a következő kedvezményekben részesülnek: díjmentes vízum, a lehető legjobb (külső) feltételek (például: külön kérelemátvevő ablak) biztosítása a kérelmek benyújtásához, elsőbbségi és gyorsított eljárás. Az ilyen kedvezményezett családtagtól kizárólag akkor lehet megtagadni a vízumot, ha kedvezményezetti minőségét nem tudta igazolni, vagy a tagállami hatóságok bizonyítják, hogy a vízumkérelmező valódi, közvetlen és kellően súlyos veszélyt jelent a közrendre, közbiztonságra vagy közegészségügyre, vagy hogy visszaélés, illetve csalás esete forog fenn. (FTG)

egyszeri utazásra (visszautazásra) jogosító okmány

Magyarország külképviseletének erre felhatalmazott tagja, azaz a konzuli tisztviselő →*úti okmányt* ad ki egyszeri utazásra annak a Magyarország által hontalanként elismert, bevándorolt, illetve letelepedett harmadik országbeli állampolgárnak, akinek külföldön elveszett vagy megsemmisült úti okmánya külföldön nem vagy csak aránytalan nehézségek árán pótolható, és Magyarország területére történő visszatérésére emiatt nincs lehetőség. Magyarországra történő visszautazás céljára ~t kell kiállítani a menekültként vagy oltalmazottként elismert személy részére, illetve annak a menedékesnek is, akinek úti okmánya lejárt, elveszett, eltulajdonították, megrongálódott, illetve személyazonosság megállapítására más módon alkalmatlanná vált. (DE)

elbocsátás

A magyar állampolgársági jog már a 19. században szabályozta az ~t mint az állampolgárság kérelemre történő megszűnésének esetét (1879. évi L. tc.). A hatályos állampolgársági törvény – a 20. századi nagyszámú, sok esetben állami ráhatással kezdeményezett kérelem következtében – ~ról már nem rendelkezik (a magyar állampolgárság megszűnése az állampolgár részéről →*lemondás* útján kezdeményezhető). Az 1947. és 1990. között elbocsátottak →*nyilatkozattal* kaphatják vissza állampolgárságukat. (L. még: →*megfosztás*.) (DE)

elektronikus ügyintézés

A technikai fejlődés a konzuli munka több területén gyorsította és egyszerűsítette az ügyintézését, jelentősen csökkentve az ügyintézési határidőt. Összekapcsolva a *→konzuli futár* racionalizálásával a korábban hetekig, távolabbi földrészekben hónapokig tartó ügyintézését, egyes eljárások vonatkozásában Európában néhány napra, távolabb néhány hétre rövidültek. A magyar *→Konzuli Szolgálat* a 2000-ben európai uniós támogatással felépített és folyamatosan fejlesztett, bővített *→Konzuli Információs Rendszer (KIR)* alkalmazása révén régóta élen jár az ~ terén a magyar közigazgatásban. Az ~ lehetőségeinek a közigazgatási ügyek egyre szélesebb körére történő kiterjesztése (ügyfélkapu-rendszer) összehangolt fejlesztést, a különböző rendszerek között hatékony és akadálymentes kommunikációt igényel. Az ~ területei többféleképpen csoportosíthatók, ezek közül a legfontosabb a belső és külső rendszerek, illetve a rendszerek kommunikációképessége szerinti megkülönböztetés. A belső rendszerek első generációi az egyes hatóságoknál szigetszerűen fejleszteni kezdett ügykezelő és nyilván tartó rendszerek voltak. Az egyes hatóságok feladat- és hatáskörváltozásai kezdetben az általuk használt ügykezelő rendszerek megtöbbszöröződésével jártak, a fejlesztések két legfontosabb feladatává így az egymással, majd később az ügyféllel való gyors kommunikáció biztosítása vált. Az ~ külső, ügyfelek számára is hozzáférhető rendszerei közül jelenleg a legfonto-

sabb az ügyfélkapu, a nyomtatványkitöltő alkalmazás (ÁNYK), illetve az ügyfélkapura épülő webes ügysegéd (www.nyilvantarto.hu). Az újabb fejlesztések az egységes, az ügyfelek elégedettségét és az eljárások hatékonyságát tovább növelő ügykezelő rendszerek kifejlesztése, az internet mellett a telefon és a mobiltelefon nyújtotta előnyöket egyaránt hasznosító ügyintézési felület létrehozására irányulnak (www.magyarorszag.hu portál, kormányzati ügyfélvonal, 1818), és több helyen már legalább részleges angol nyelvű tájékozódást, ügyintézését is lehetővé tesznek. A teljes körű angol nyelvű ügyintézés mielőbbi megvalósítása a diaszpórában élő magyarság nagy száma miatt is fontos. A konzuli munka során használt ~re képes rendszerek lassan egységesülnek (www.konzuliszolgalat.kormany.hu), letölthető nyomtatványokat (konzuli űrlapok, konzuli díjak), ügykezelő deményezésre alkalmas, más rendszerekkel kommunikálni képes felületeket egyaránt tartalmaznak (adatlap konzuli védelemhez). A magyarorszag.hu portál ügyleírásai, jogszabálykeresője számos konzuli ügyben is tájékoztatást nyújtanak. Az ügyfélkapu a távollévő ügyfél azonosítására, egyes ügyek előkészítésére, adatbázisokban való keresésre és ügyintézésre, egyes esetekben pedig az internetes fizetésre egyaránt alkalmas. A webes ügysegéd folyamatosan bővülő szolgáltatásai a külföldön élő magyarok számára több gyakori ügytípus internetes elindítását is lehetővé teszik. A teljes körű ~hez továbbra is szükséges a magyar okmányok használata, ezért is lényeges külföldön az ügyfélkapu meg-

nyitásának, a lejáró okmányok megújításának, az elmaradt anyakönyvezés teljesítésének fontosságára történő figyelemfelhívás. (L. még: →*konzuli honlap*, →*Konzuli Információs Rendszer*, →*Konzuli Szolgálat*, →*úti okmányok*, →*lakcímműgyintézés a külképviseleten*, →*erkölcsi bizonyítvány igénylése*.) (DE)

életbenléti tanúsítvány

Elsősorban nyugdíjfolyósítási ügyekben, a nyugdíjjogosultság fennállásának ellenőrzése, igazolása érdekében fordul elő a konzuli gyakorlatban a természetes személy életben létéről kiadható tanúsítvány (vagy – pl. egy banki formanyomtatványon – egyszerű igazolás formájában). Kiállítására akkor kerülhet sor, ha az adott személy a konzul előtt személyesen megjelent, és személyazonosságát igazolta. A konzul az ~t a gyakorlatban nyomtatványon adja ki, vagy jegyzőkönyvbe foglalja, amelyben tanúsítja, hogy az ügyfél előtte személyesen megjelent. A megjelenés évét, hónapját, napját – a fél kívánságára óráját is – és a személyazonosság igazolásának módját fel kell tüntetni az okiratban. (L. még: →*konzuli tanúsítvány*, →*konzuli irattár*) (DE)

elítelt személyek átszállítása

Az ~ a nemzetközi bűnügyi →*jogsegély két- vagy többoldalú nemzetközi egyezményen* alapuló egyik formája, amelynek lényege, hogy a jogsegélyegyezményben részes egyik állam állampolgárának terhére egy másik részes állam bírósága által bűncselekmény elkövetése miatt kiszabott és végrehajtható szabadságvesztés (vagy

szabadságelvonnással járó intézkedés) végrehajtására nem az ítéletet kiszabó államban, hanem az állampolgárság szerinti államban kerül sor. Másként fogalmazva, a →*büntetés végrehajtásának átadásáról* van szó egy másik állam részére annak érdekében, hogy az elítelt saját hazájában (az állampolgársága szerinti államban) tölthesse le büntetését vagy annak egy részét. Az intézmény alapvető célja, hogy az elítelt helyzetét, fogva tartásának körülményeit javítsa azzal, hogy saját nyelvi, kulturális közegében, családi, társadalmi kötődéseihez közelebb kerül sor a büntetés végrehajtására, és mindezek által egyúttal elősegítse majdani reszocializációját is. Az ~nak hazai belső jogi alapjai elsősorban a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló törvényben található, legfontosabb nemzetközi jogi alapja pedig az Európa Tanács égisze alatt Strasbourgban 1983. március 23-án kelt, az ~ról szóló többoldalú egyezmény. Az egyezmény szerint az elítelt, az ítéletet hozó, végrehajtást átadó, illetve végrehajtást átvevő állam egyaránt kezdeményezheti az átszállítást. Az ~ra az egyezményben, az egyes államoknak az egyezmény alapján kiadott végrehajtási rendeleteiben foglalt feltételek és a két szerződő állam megállapodása alapján akkor kerülhet sor, ha az elítelt az átvevő állam állampolgára, az ítélet jogerős, a büntetésből több mint 6 hónap van hátra, az átszállításhoz az elítelt (vagy képviselője) hozzájárult, és az adott cselekmény az átvevő államban is bűncselekmény. A fentiekől különbözik az ún. átmenő szállítás esete, amikor a tény-

leges átszállítás két szerződő fél között egy harmadik ország területén át történik anélkül, hogy ez a harmadik állam venné át végül a büntetés végrehajtását. Az ilyen átmenő szállítás feltételeit, szabályait is a fenti egyezmény, illetve a részes államok végrehajtási rendeletei tartalmazzák. (FTG)

erkölcsi bizonyítvány igénylése

A bűnügyi nyilvántartó szerv a kérelmezőnek a bűnügyi nyilvántartási rendszerben kezelt adatairól kérelmére hatósági erkölcsi bizonyítványt állít ki. A bizonyítvány nem tartalmazza a szabálysértési nyilvántartásban kezelt adatokat. Az ~ külképviseleten személyesen történik, a kérelmet a hivatásos →*konzuli tisztviselő* elektronikusan küldi meg a bűnügyi nyilvántartó számára, onnét elektronikus okiratban kap választ, amelyet nyomtatás, →*másolat hitelesítése* és – amennyiben igénylik – hiteles fordítás elkészítését követően kézbesít a kérelmezőnek. Az ügyfélkapuval rendelkező ügyfelek magyarországi címre is igényelhetik az erkölcsi bizonyítványt a webes ügysegéd segítségével. Az erkölcsi bizonyítvány a kiállításától számított 90 napig érvényes. (L. még: →*elektronikus ügyintézés.*) (DE)

EURODAC rendszer

A Dublini Egyezmény (L: →*dublini átadás*) aláírói 1990. június 15-én olyan rendszer létrehozását határozták el, amely lehetővé teszi a menedékkérői kérelem többszörös, vagyis több tagországban párhuzamosan történő benyújtásának megelőzését, valójában

a közös menekültügyi rendszer kijátzását. A Dublini Egyezmény hatékony alkalmazása érdekében hozták létre uniós rendelettel az ujjlenyomatok összehasonlítására irányuló ún. ~t (EUROpean DActylographic Comparison system). Mivel a menedékjogot kérelmezők, illetve az irreguláris migránsok az esetek többségében nem rendelkeznek érvényes úti okmánnyal vagy más, személyazonosságuk megállapítására alkalmas okmánnyal, az ujjlenyomat e személyek pontos személyazonossága megállapításának lényeges eleme. Az ~ lehetővé teszi a Dublini Rendeletet alkalmazó országok számára, hogy – a rendszerben tárolt ujjlenyomatok összehasonlításával – megállapítsák, a „Dublini térség” egyik tagállamában illegálisan tartózkodó és menedékjogot kérő külföldi állampolgár kért-e korábban menedékjogot egy másik tagállamban, illetve hogy jogellenesen lépett-e be ebbe a térségbe. Az ujjlenyomatok összehasonlítása alapján a tagállamok képesek meghatározni, hogy melyik tagállam jogosult és köteles a menekültügyi vagy idegenrendészeti eljárás lefolytatására az adott személlyel szemben. (FTG)

Európai Határőrizeti és Partvédelmi Ügynökség (FRONTEX)

A ~ az Európai Unió Tanácsának varsoói székhelyű ügynöksége, amelyet az uniós országok és a schengeni társult országok külső határigazgatás terén végzett munkájának, valamint a határellenőrzés uniós szintű harmonizációjának segítésére alapítottak. Az Európai Unió Bel- és Igazságügyi Taná-

csa több lépcsőben tette hatékonyabbá a harmonizációt. Ennek a folyamatnak az első intézményesült lépése volt a migrációs és menekültügyi kérdésekkel, valamint a külső határok védelmével foglalkozó stratégiai bizottság (SCIFA) keretében létrehozott Külső Határok Munkacsoport, amelyben a SCIFA tagjai és a nemzeti határőrizeti hatóságok vezetői vettek részt. Ezt követte ún. ad hoc központok létrehozása, a Kockázatelemző Központ Helsinkiben, a Szárazföldi Határok Központ Berlinben vagy a Keleti Tengeri Határok Központja a görögországi Pireuszban. Ezek az alapokon 2004. október 26-án rendelettel jött létre az ~, mely mai formáját és elnevezését 2016-ban nyerte el. Az ~ mint uniós ügynökség – technikai és szakértői támogatást biztosítva – megkönnyíti az egyes uniós országokban működő határigazgatási hatóságok közötti együttműködést. Nagy gyakorlati jelentősége van az ügynökség által a tagállamok tényleges határőrizeti feladatainak végrehajtásához nyújtott operatív támogatásnak. (FTG)

evakuálás

A konzuli védelem szempontjából ~ról akkor beszélünk, ha külföldön magyar állampolgárok (és uniós polgárok) tömegének kell segítséget nyújtani abban, hogy az őket veszélyeztető természeti vagy ipari katasztrófa, illetőleg háborús vagy polgárháborús veszély, fegyveres összeütközés vagy súlyos zavargások idején elhagyják az adott területet. Az ~t a polgárok tömeges érintettsége és közvetlen veszélyeztetettsé-

gük mértéke különbözteti meg a *→repatriálástól*, azaz egyes állampolgárok hazatérésének elősegítéséhez nyújtott konzuli segítségtől. A *→konzuli törvény* külön címben rögzíti a katasztrófa, háború vagy fegyveres összeütközés során követendő szabályokat, ennek keretében egyrészt kimondja, hogy a magyar állampolgárok hazatérésének elősegítésére és az ~ra a külpolitikáért felelős miniszter tesz javaslatot a kormánynak, másrészt tartalmazza az Európai Unió tagállamaival és szerveivel, továbbá a NATO szerveivel való ilyen irányú együttműködési kötelezettséget. A törvény szerint ~ra kizárólag az érintett vagy törvényes képviselője egyetértésével kerülhet sor, kivéve ez utóbbi esetben, ha a törvényes képviselő nyilatkozatának beszerzése súlyosan és aránytalanul veszélyeztetni az érintettnek nyújtandó konzuli védelmet. Az *→uniós konzuli védelmi irányelv* alapján válsághelyzetben az Unió és a tagállamok szorosan együttműködnek annak érdekében, hogy a képviselettel nem rendelkező polgárokat hatékonyan segíthessék. (L. még: *→uniós polgárok közös konzuli védelme*) (FTG)

exequatur

~ alatt a konzuli jogban a fogadó állam által a konzuli képviselet vezetőjének fogadó állambeli tevékenységéhez kiadott felhatalmazást, működési engedélyt értjük. A *→Bécsi Konzuli Egyezmény* 12. cikke alapján az ~ megadása nincs formai előírásokhoz kötve, de a gyakorlatban szinte kivétel nélkül szóbeli jegyzékben tájékoztatja a fogadó

állam külügyminisztériuma a küldő államot a *→konzuli képviselet vezetője* számára kiadott ~ról, válaszul a küldő állam nagykövetsége által jegyzék kíséretében megküldött konzuli *→pá-tensre*. Az ~ megadását indokolás nélkül meg lehet tagadni, amennyiben a képviseletvezető személye elfogadhatatlan a fogadó állam számára. A konzuli képviselet vezetője főszabály szerint az ~ megadásáig nem kezdheti meg (hivatalos) tevékenységét a fogadó államban, kivéve ha a fogadó állam előzetesen, ideiglenesen elfogadta a hivatalba lépést. (FTG)

feljelentés külföldi államnál

A ~ a nemzetközi bűnügyi *→jogsegély* egyik formája, amelyre akkor kerül sor, ha egy büntetőeljárás ügyészi szakaszban olyan terhelt ellen folyik, aki külföldön tartózkodik és *→kiadatásának* nincs helye, vagy azt megtagadták. Ilyenkor az ügyész vagy a bíróság kezdeményezheti a legfőbb ügyésznél, illetve az igazságügyi miniszternél, hogy tegyen feljelentést a terhelt tartózkodási (életviteli) helye szerint joghatósággal rendelkező államban annak érdekében, hogy ott folytassák le ellene a büntetőeljárását. (FTG)

felülhitelesítés

Amennyiben egy közokiratot egy másik ország hatóságainál kívánunk felhasználni, úgy ezek a hatóságok kér(het)ik a kiállító országtól a közokirat valódiságának igazolását. A közokirat kiállítójának aláírását és pecsétjét (és ezzel kiállítási jogosultságát, azaz a közokirat-jelleget igazoló) hitelesítő

záradékot, illetve a záradék elhelyezésére irányuló eljárást ~nek nevezzük. A ~tól viszonyosság fennállása vagy nemzetközi szerződés alapján el lehet tekinteni. A ~ feltétele, hogy a hitelesítő hatóság birtokában legyen az okirattal kiállító hivatalos személy aláírás- és pecsétmintájának. Magyarországon a ~ alapvető szabályait törvény határozza meg (*→konzuli törvény*), az eljárás részletes szabályait pedig miniszteri rendelet, illetve kormányrendelet tartalmazza. Típusai a diplomáciai ~ és a miniszteri ~. Diplomáciai ~ esetén – az okirat magyarországi felhasználása céljából – a hivatásos konzuli tisztviselő a fogadó állam hatósága okiraton szereplő aláírásának és bélyegzőnyomatának felülhitelesítését végzi el. A hivatásos konzul által diplomáciai ~sel ellátott okirat – külön egyezmény meglétében – az Európai Unió más tagállamában is felhasználható. Miniszteri ~ esetén a külpolitikáért felelős miniszter végzi el a közigazgatási hatósági jogkör gyakorlására törvényben vagy kormányrendeletben feljogosított szervezetek, köztestületek, személyek által kiállított okiraton szereplő aláírás és bélyegzőnyomat felülhitelesítését külföldi felhasználás céljából. Közbenső ~nél a külföldön felhasználni kívánt okiratot a tanúsítvány kiállítása vagy a külpolitikáért felelős miniszter ~ét megelőzően egy közbenső hatóságnak is hitelesítenie szükséges. Közbenső felülhitelesítést végző szerv lehet az igazságügyért felelős miniszter, a Magyar Országos Közjegyzői Kamara, az egyházi kapcsolatokért felelős miniszter (egyházi magánok-

iratok), a földművelésügyért felelős miniszter (hatósági állatorvos által kiállított okirat), az oktatásért felelős miniszter (iskolai bizonyítvány), az Oktatási Hivatal (diploma). (L. még: *→apostille*) (DE)

fordítás hitelesítése és bemutatott fordítás helyességének tanúsítása

~ra a hivatásos *→konzuli tisztviselő* a fogadó állam hivatalos nyelvére vagy arra a nyelvre hatalmazható fel, amelyből legalább középfokú, államilag elismert nyelvvizsgálóval rendelkezik. A fordítást az eredeti okiraatra kell felvezetni, vagy hozzá kell fűzni. A fordításnak az eredetivel való megegyezését a konzul a fordítás végén záradékkal tanúsítja. A konzuli tevékenységhez nem kapcsolódó vagy speciális szaknyelvi ismereteket feltételező okiratok fordításának tanúsítását a konzul megtagadhatja. (DE)

főkonzulátus *→konzulátus, →konzuli képviselő*

FRONTEX *→Európai Határőrizeti és Partvédelmi Ügynökség*

hadigondozotti ellátás igénylése

Magyarországon a hadigondozotti ellátást, a jogosultak körét törvény szabályozza. Ennek 2015-ös és 2017-es módosításai – a 20. századi határváltozások és a szomszédos államok állampolgársági szabályozásának figyelembevételével – bővítették a jogosult körét, és a kérelem benyújtását külföldön is lehetővé tették. Jelenleg a törvény lakóhelytől és időponttól füg-

getlenül állapítja meg a hadigondozotti jogosultságot. A hadigondozásra jogosultak két csoportja a szolgálat során fogyatkozást szenvedett (hadirokkant), illetve – járulékosan – a hadirokkant egyes közeli hozzátartozói (hadiözvegy, hadiárva, hadigyámolt, hadigondozott családtag). A törvény azon jogosultak számára, akiknek ellátását a rendszerváltást megelőzően politikai okból megszüntették, szüneteltették, elutasították, illetve akik azt politikai okból elő sem terjesztették, kompenzációs jelleggel egyösszegű térítést állapít meg. A hadigondozotti ellátás és kedvezmények körét a jogalkotó ugyancsak törvényben állapította meg. Eszerint a hadirokkant számára – az egyösszegű térítés mellett – hadirokkant-járadék, ápolási pótlék, temetési hozzájárulás, térítésmentes gyógyászati ellátás, gyógyászati segédeszköz-ellátás folyósítható vagy adható. A hadirokkant hozzátartozója számára pedig – az egyösszegű térítés mellett – hadiözvegyi járadék, hadiárva járadéka, volt hadiárva járadéka, volt hadigondozott családtag és volt hadigyámolt járadéka, hadigondozott családtag járadéka folyósítható és adható. Az ellátások és kedvezmények a törvény alapján jövedelemtől függetlenül illetik meg a jogosultakat. (DE)

Hágai Apostille Egyezmény (HAE)

Az apostille-egyezménynek is nevezett megállapodást a külföldön felhasználásra kerülő közokiratok diplomáciai vagy konzuli hitelesítésének (*→felülhitelesítésének*) mellőzése tárgyában kötötték 1961. 10. 05. napján (kihirdette:

az 1973. évi 11. tvr.). A ~ célja a részes államokban kibocsátott közokiratok másik részes államban való felhasználásának megkönnyítése a hitelesítés egyszerűsítése útján. Ennek érdekében a részes államok kijelölt hatósága által az egyezmény előírásainak megfelelő tanúsítvánnyal (apostille) ellátott közokiratot a többi részes államban hitelesként kell elfogadni. Közokiratnak kell tekinteni az igazságügyi hatóság vagy tisztviselő által kiállított okiratot, az államigazgatási okiratot, a közjegyzői okiratot, a magánokiratokon levő hivatalos igazolásokat. A ~ nem alkalmazható a diplomáciai vagy konzuli tisztviselő által kiállított okiratokra, illetve azokra az államigazgatási okiratokra, amelyek közvetlenül a kereskedelmi forgalomra vagy a vámeljáráshoz vonatkoznak. A ~ által meghatározott kereteken belül az egyes államok maguk döntenek el, milyen esetben kérnek egy okira apostille-t. Az egyezmény részes államaival kapcsolatos adatok a www.hcch.net/en oldalon érhetők el. (L. még: →*apostille*) (DE)

hajós szolgálati útlevel

A ~ a →*hivatalos útlevel* egyik típusa, a külföldre utazásról szóló törvény alapján külföldön tengeri vagy belvízi hajón szolgálatot teljesítő személy, vele együtt utazó házastársa és eltartott gyermeke részére bocsátható ki a hajón teljesítendő szolgálat igazolása esetén, érvényességi ideje általános esetben 5 év. A ~ belföldön a járási hivatalnál és az általános hatáskörű →*útlevel-hatóságnál* kérelmezhető. (DE)

hajózási hatósági feladatok ellátása külföldön

A konzulnak a már korábban jogszabályban rögzített hajózási hatósági hatásköréből egyes elemek egészen napjainkig fennmaradtak. A vízi közlekedésről szóló törvény és végrehajtási rendeletei alapján a hivatásos →*konzuli tisztviselő* hajózással kapcsolatos hatósági feladatai két csoportra oszthatók: hajózási okmányok pótlása és meghosszabbítása, illetve a hajón történt egyes anyakönyvi eseményekkel kapcsolatos iratok átvétele. A törvény szerint külföldön a konzul első fokú hajózási hatósági jogkörben jár el a következő okmányokkal kapcsolatban: képesítő okmányok (ideiglenes pótlás, meghosszabbítás), szolgálati könyv (ideiglenes pótlás, meghosszabbítás), hajóokmányok (érvényességi idő ideiglenes meghosszabbítása – csak más hatóság kezdeményezésére). A konzulnak a hajón történt anyakönyvi eseményekkel kapcsolatos feladatai körében egyrészt át kell vennie a jegyzőkönyvet, amelyet az úszólétesítmény vezetője a hajón történt születésről, balesetről, eltűnésről, elhalálozásról és az ezekkel kapcsolatban tett intézkedésekről készített, valamint a hagyatéki tárgyakról készített leltárjegyzéket. A konzulhoz kell eljuttatni a 24 méternél hosszabb hajótesttel rendelkező, tengeri nagyhajón bekövetkezett haláleset kapcsán átvett vagy felvett végrendeletet. Az így átvett iratok alapján az anyakönyvezést az illetékes hatóságnál a konzulnak hivatalból kell megindítania, a végrendelet és a hagyatéki leltárjegyzék esetén pedig fel kell vennie

a kapcsolatot a hagyatéki eljárás lefolytatására illetékes közjegyzővel. Bár a hajózási hatósági feladatok ellátásában való konzuli közreműködés idejétmúlt intézménynek tűnik, a hajóversenyek népszerűségének növekedésével az okmányok meghosszabbításával kapcsolatos konzuli feladatok továbbra is fontosak maradnak. (L. még: *→halálózással kapcsolatos konzuli feladatok*) (DE)

halálózással kapcsolatos konzuli feladatok

Magyar állampolgár külföldön történt elhalálózása esetén a hivatásos *→konzuli tisztviselő*nek tájékozódnia (1) kell az esetről, és – az adatvédelmi szabályok betartása mellett – tájékoztatnia (2) kell elsősorban az elhunyt legközelebbi ismert hozzátartozóját és a fogadó állam eljáró hatóságát. A hozzátartozót a temetéshez vagy a holttest hazaszállításához szükséges intézkedésekről, eljárásokról is tájékoztatni szükséges, valamint kérés esetén segíteni kell a halottszállítást végző szervvel való kapcsolat felvételében. A konzul – kivételes esetben, ha erre más mód nincs – közreműködik a külföldi halotti *→anyakönyvi kivonat*, halottszállítási engedély beszerzésében (3), és felhívja a temetésre kötelezettet a *→hazai anyakönyvezés* megindítására, abban szükség esetén közreműködik, illetve kötelezett hiányában hivatalból intézkedik a hazai anyakönyvezésről (4). Ha az elhunyt után kiskorú vagy más okból cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes magyar állampolgár maradt (5), a konzul jogszabályban meghatározottak szerint segít

az illetékes hatóságokkal való kapcsolatfelvételben, szükség esetén az úti okmány pótlásában, az utazás megszervezésében, illetve közreműködik a törvényes képviselő nélkül hátramaradt állampolgár hazautazásának, elhelyezésének, a róla való gondoskodásnak a megszervezésében. Külföldön maradt hagyatékek esetén a konzul hagyatéki eljárást nem kezdeményezhet, de az eljárás elősegítése és az örökös érdekeinek védelme céljából (6) tisztázza az örökagyó természetes személyazonosító adatait, a külföldi hatóságok útján a hagyatékhhoz tartozó, a *→konzuli kerület*ben fellelhető vagyont, az eljáró hatóság nevét, címét, az eljárás várható menetét. A *→konzuli törvény*ben meghatározott kivételes esetben kezdeményezi hagyatéki leltár felvételét vagy a hagyatékek biztosítását szolgáló biztosítási intézkedés megtételét, elősegíti a hagyatéki tárgyak vagy azok ellenértékének hazajuttatását. Az ideiglenesen külföldön tartózkodó magyar állampolgár halála esetén, ha az átvételre jogosult személye nem állapítható meg (7), a konzul a hagyatéki eljárás bevétele nélkül átveszi, majd a külpolitikáért felelős miniszter által vezetett minisztériumba továbbítja a hagyatékek tárgyait. A konzulnak a birtokába került hagyatéki vagyontárgyakról értesítenie kell a hagyatéki eljárás lefolytatására illetékes hazai közjegyzőt (8). A konzuli szolgálat közreműködik az ismeretlen örökös felkutatásában azáltal, hogy közzéteszi a külföldön elhunyt örökagyó ismert adatait a konzuli szolgálat honlapján (9). A hagyatéki eljárásról szóló törvény a konzuli

tisztviselő számára további feladatokat állapít meg. (L. még: →*halottszállítással kapcsolatos feladatok*, →*hazai anyakönyvezés alapelvei*, →*anyakönyvi okirat*, →*hajózási hatósági feladatok ellátása külföldön*) (DE)

halottszállítással kapcsolatos feladatok

A külföldön elhunyt magyar állampolgár eltemetéséről a magyar és az adott állam jogszabályai szerint eltemetésre kötelezett, általában a legközelebbi hozzátartozó jogosult és egyúttal köteles gondoskodni, ide értve a temetés, a halottszállítás, az anyakönyvezés megszervezését, lebonyolítását és a költségek viselését is. A konzul ugyanakkor jogszabály alapján segítséget nyújt ehhez. A rendelkezésre jogosult (az elhunyt végakarata, illetve saját belátása szerint) dönt arról, hogy az elhunyt eltemetésére külföldön vagy Magyarországon kerüljön sor. A halottszállítás külföldről kétféleképpen történhet: az elhunyt hamvasztására külföldön kerül sor, és a hamvakat vagy a koporsóban fekvő holttestet szállítják Magyarországra. A hamvak szállításához a konzuli tisztviselő engedélye nem szükséges. A hamvasztás megszervezése, lebonyolítása a hozzátartozó és a temetkezési vállalkozó feladata, amelyhez a konzul segítséget nyújt. A holttest Magyarországra történő szállítását kérelemre a hivatásos →*konzuli tisztviselő* engedélyezi. (L. még: →*halálózással kapcsolatos konzuli feladatok*) (DE)

Harmtv.

Az idegenrendészeti joganyag egyik legfontosabb részét a harmadik or-

szágbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvényben kodifikálták, amely a szabad mozgás jogával nem rendelkező, uniós kívüli állampolgárok magyarországi beutazásának, tartózkodásának feltételeit, a velük kapcsolatos idegenrendészeti eljárás legfontosabb szabályait és a jogorvoslati lehetőségeket, az eljárásban a külföldieket megillető jogokat és az őket terhelő kötelezettségeket szabályozza. A magyar idegenrendészeti jog külön törvényben rögzíti az uniós szabad mozgás jogával rendelkező személyek ki- és beutazására, valamint magyarországi tartózkodására vonatkozó rendelkezéseket (2007. évi I. tv.). (FTG)

harmadik országbeli állampolgár

A →*Harmtv.* 2. §-a alapján a ~ fogalma magában foglalja mindazon nem magyar állampolgár és hontalan személyeket, akik nem rendelkeznek a szabad mozgás és tartózkodás uniós jogával. A →*Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* alapján ~ minden olyan személy, aki nem az EK-szerződés értelmében lett uniós állampolgár. Mindazok a külföldi állampolgárok ide tartoznak tehát, akik nem rendelkeznek magyar vagy európai uniós (és EGT-) tagállam állampolgárságával, illetve azok is, akik az uniós polgárt (és az uniós jog alapján az EGT-állampolgárt) kísérő vagy hozzájuk csatlakozó külföldi állampolgárokkal szemben nem rendelkeznek az Európai Unión belül a szabad mozgás és tartózkodás jogával. (L. még: →*EGT állampolgárok*) (FTG)

hatósági jogkör

~ alatt a konzuli jogban azoknak az államhatalmi jogoknak és kötelezettségeknek az összességét értjük, amelyekhez a konzulok eljárásuk során a közigazgatási hatósági eljárásra vonatkozó (általános és ágazati) jogszabályok alapján kötve vannak. A hatósági jogkörben ellátott konzuli feladatok között megkülönböztetünk önálló és közreműködői hatósági feladatokat. Önálló hatósági tevékenységként említhető a hatósági bizonyítvány és igazolás, az ideiglenes magánútlelél és az ideiglenes úti okmány (ETD), az egyszeri utazásra (visszautazásra) jogosító úti okmány kiállítása, az anyakönyvezés (erre felhatalmazott konzuli tisztviselők esetén), az ügyfélkapuval és az elektronikus személyi igazolvánnyal kapcsolatos hatósági feladatok, a felülhitelesítés, okirat, pénz és egyéb érték megőrzésre való átvétele (*→konzuli letét*), valamint a vízumügyekben és *→hazatérési kölcsön* tárgyában hozandó konzuli döntések. Ezekben az ügykörökben a konzul saját hatáskörben folytatja le az eljárást, és más hatóság vagy a külpolitikáért felelős miniszter által vezetett minisztérium hozzájárulása, jóváhagyása nélkül hoz döntést. Eljárása során kizárólag a jogszabályoknak, a nemzetközi jogi szabályoknak van alávetve, és hatósági döntéseinek tartalmával, érdemével kapcsolatban nem utasítható (a feladat elvégzésére vagy mulasztás pótlására viszont igen). A konzul ugyanakkor az adott tevékenységre vonatkozó ágazati jogszabályok alapján valamely hazai hatóság eljárásában közreműködő hatóság-

ként jár el a konzuli munka nagy részét kitevő közigazgatási ügyekben, így különösen az állampolgársági, útlelélrendészeti, egyes anyakönyvezési, lakcímnnyilvántartással, választásokkal vagy erkölcsi bizonyítvánnyal kapcsolatos ügyekben, illetve az idegenrendészeti feladatok egy részében. Nem minősíthetjük hatósági jogkörnek, bár – a közjegyzői tevékenységre irányadó jogszabályoknak megfelelően – önállóan jár el és dönt (nem utasítható) a konzul közjegyzői jellegű feladatai ellátása során. Ugyancsak nem tekinthető valódi hatósági jogkörnek a konzuli érdekvédelmi feladatok végzése, hiszen ezekben az ügyekben a konzul – bár a közigazgatási eljárás szabályainak keretében jár el – nem tipikusan hatósági, hanem a klasszikus diplomáciai, illetve konzuli segítségnyújtási tevékenység körébe tartozó tevékenység végé. A hatósági ügyekben első fokon az illetékes külképviselet hatósági feladatok elvégzésére jogszabály alapján felhatalmazott *→konzuli tisztviselője*, másodfokon pedig a külpolitikáért felelős miniszter dönt. A közigazgatási hatóság döntésének felülvizsgálatát – amennyiben azt törvény lehetővé teszi, illetve nem zárja ki – a bíróságtól lehet kérni. (L. még: *→anyakönyvezési feladatok*, *→állampolgársági kérelem*, *→közjegyzői tevékenység*, *→lakcímműgyintézés a konzulnál*, *→regisztráció a választási névjegyzékben*, *→útlelélhatóság*, *→ügyfélkapu létesítése*.) (FTG)

hazai anyakönyvezés

Magyar állampolgár külföldön történt anyakönyvi eseményéhez, valamint a

nem magyar állampolgár – Magyarországhoz vagy magyar állampolgárhoz kötődő – anyakönyvi eseményéhez kapcsolódó, az anyakönyvezésről szóló törvényben meghatározott adatoknak az anyakönyvbe történő bejegyzése, azok módosítása és törlése. (DE)

hazai anyakönyvezés alapelvei

Az állami anyakönyvezés elve (1) egyrészt arra utal, hogy az anyakönyvezés állami feladat, másrészt pedig arra, hogy Magyarországon 1895. 10. 01. óta joghatás csak az állami anyakönyvi bejegyzéshez fűződhet. A teljes körű nyilvántartás elve (2) alapján az anyakönyvezés minden magyar állampolgárt érint, illetve minden Magyarországon történt anyakönyvi eseményre vonatkozik. A hivatalból történő anyakönyvezés elve (3) alapján az anyakönyvezést – kérelemre való tekintet nélkül – valamennyi érintett személyre és eseményre vonatkozóan teljesíteni kell. A deklaratív hatályú anyakönyvi bejegyzés elve (4) alapján az anyakönyv csupán tanúsítja a tények keletkezését, de ezek a bejegyzéstől (illetve annak elmaradásától) függetlenül létrejönnek. Az anyakönyv közhitelessége (5) alapján az anyakönyv (és az apai elismerő nyilatkozatok nyilvántartása) az ellenkező bizonyításáig közhitelesen tanúsítja a bejegyzett adatokat, illetve azok változását. (DE)

házassági névviselés

A házasulók a házassági szándék bejelentésekor nyilatkozhatnak arról, hogy a házasságkötés után milyen házassági nevet kívánnak viselni. A há-

zasság megkötéséig a korábbi nyilatkozat megváltoztatható. Ha a házasság megkötéséig a felek nem nyilatkoznak, a házasságkötést megelőzően viselt nevüket kell házassági névként anyakönyvezni. A feleség a házasságkötés után választása szerint viselheti születési nevét vagy a házasságkötés előtt közvetlenül viselt nevét, férje teljes nevét a házasságra utaló toldással, amelyhez hozzákapcsolhatja a házasságkötés előtt közvetlenül viselt nevét, férje családi nevét a házasságra utaló toldással és ehhez a házasságkötés előtt közvetlenül viselt nevét hozzákapcsolja, férje családi nevét, hozzákapcsolva saját utónevét. A férj a házasságkötés után választása szerint viselheti születési nevét vagy a házasságkötés előtt közvetlenül viselt nevét, felesége családi nevét, hozzákapcsolva saját utónevét. A férj, illetve a feleség a házasságkötés után házassági névként kettőjük családi nevét is összekapcsolhatja, hozzáfűzve a saját utónevét. A házassági név családi nevekből képzett része egy- vagy kéttagú lehet. A kéttagú házassági név családi nevekből képzett részét kötőjel köti össze. A házassági név jogszabályban meghatározott esetben *→névváltoztatással* vagy *→házassági névviselési forma módosítása* iránti eljárásban változtatható meg. A honosítottak, visszahonosítottak a *→honosítási, →visszahonosítási* eljárásban – bizonyos feltételek fennállása esetén – születési vagy házassági családi nevük magyar írásmód szerinti viselése érdekében *→névmódosítást* kezdeményezhetnek. (L. még: *→házasságkötési szándék bejelentése*) (DE)

házassági névviselési forma módosítása

A házassági névviselési forma a házasság fennállása alatt, illetve annak megszűnése után az érintett kérelmére módosítható. A kérelem belföldön személyesen bármely anyakönyvvezető előtt előterjeszhető. A külföldön élő magyar állampolgár a kérelmét a lakóhelye szerint illetékes hivatásos *→konzuli tisztviselő*nél (vagy a kérelmek átvételére felhatalmazott *→tisztelebéli konzuli tisztviselő*nél) is előterjeszheti személyesen. A kérelmet a konzul az első diplomáciai postával megküldi a hazai anyakönyvezésért felelős hatóságnak vagy a házasság anyakönyvezésének helye szerinti anyakönyvvezetőnek (egyres esetekben pedig a hivatásos konzuli tisztviselő maga folytatja le az eljárást), az átvételre felhatalmazott tisztelebéli konzul pedig 5 napon belül továbbítja a kérelmet a hivatásos konzulnak. (L. még: *→házassági névviselés, →névmódosítás, →névváltoztatás*) (DE)

házasságkötési szándék bejelentése

A házasságkötési szándék belföldön személyesen bármely anyakönyvvezetőnél bejelenthető. A magyarországi lakcímmel nem rendelkező házасulók házasságkötési szándékát külföldön a hivatásos *→konzuli tisztviselő*nél is bejelentheti. A házasságkötést az anyakönyvvezető (jegyzői felmentés hiányában) csak a ~t követő harminc nap utáni időpontra tűzheti ki. A házасulók valamelyikének közeli halállal fenyegető egészségi állapota esetén a házasság a ~ után nyomban megköthető.

A házасulók a ~vel egyidejűleg nyilatkozhatnak a házasságkötés után viselni szándékozott házassági névről, illetve a születendő gyermek családi nevééről. (L. még: *→bejegyzett élettársi kapcsolat létesítésére irányuló szándék bejelentése, →házassági névviselés*) (DE)

hazatérési kölcsön (konzuli kölcsön)

A ~ a konzuli tisztviselő által a hazatérés elősegítéséhez nyújtott anyagi segítség, támogatás. A konzuli védelemhez való jog az Alaptörvény XXVII. cikk (2) bekezdésében rögzített alapjog, tehát alanyi jogon jár a külföldön tartózkodó magyar állampolgároknak (továbbá a Magyarországon hontalanként elismert személyeknek) és – az egyenlő elbánás elve alapján – más uniós polgároknak (sőt korlátozottan és nem alanyi jogon a velük együtt tartózkodó családtagjaiknak is). Ezzel szemben ~re senkinek sincs alanyi joga, a konzuli védelemnyújtás formáit, feltételeit szabályozó *→konzuli törvény* alapján ugyanis a *→konzuli szolgálat* dönt a védelemnyújtás legmegfelelőbb módjáról. A konzuli szolgálat e döntése során mérlegeli az eset és a bajba jutott körülményeit, az érintett rászorultságának és önhibájának mértékét, a hazatérés és az ehhez fellelhető anyagi támogatás (kezesek, hitel, segély) lehetőségeit és a fogadó állam viszonyait. A hazatérés anyagi fedezetének biztosítása elsősorban magának az utazónak vagy az érte felelős, neki támogatást nyújtani képes személyeknek (hozzátartozó, munkáltató) a felelőssége, a konzul a bajba jutott számára különösen a következő segítséget nyújtja:

úti okmány pótlása, tanácsadás, hozzártartozó felkutatása, felvilágosítás a máshonnan igénybe vehető támogatások, a banki átutalás, valamint a gyorsátutalás lehetőségeiről. Amennyiben a hazatérés elősegítésének más módjára nincs lehetőség, és a késedelem súlyos érdeksérelmet okoz, a konzuli tisztviselő – az ügyféllel kötött hatósági szerződés alapján – hazatérési kölcsönt nyújt, amely meghatározott időn belül visszafizetendő és adók módjára behajtandó köztartozásnak minősül. A ~t az előzőekben foglalt feltételek hiányában, valamint akkor kell megtagadni, ha a kérelmező elsősorban önhibájából került bajba, vagy neki felróható módon nem működik együtt a konzuli szolgálattal, valótlan adatokat közöl, vagy az általa korábban igénybe vett hazatérési kölcsön nem térült vissza (és annak visszafizetése alól különös méltánylást érdemlő esetben a miniszter nem adott egyedi felmentést). A kiskorú gyermek vagy várandós anya bajba jutása esetén fokozott gondossággal kell eljárni. (FTG)

helyi alkalmazott

A ~ak a külképviseleteken általában munkajogviszonyban alkalmazott, főszabály szerint a fogadó állam állampolgárságával rendelkező vagy kiegészítő – hivatalsegédi vagy adminisztratív – feladatokat ellátó munkatársak (gépkocsivezető, takarító, kertész, titkársági munkatárs, ügyfélfogadó). A ~ak a Bécsi Konzuli Egyezményben, illetve a Bécsi Diplomáciai Szerződésben foglaltak szerint nem vagy csak nagyon korlátozottan rendelkeznek →*diploma-*

*máciai és egyéb nemzetközi jogon alapuló kiváltságokkal és mentességekkel, konzuli képviseleten kizárólag a konzuli feladatellátást segítő funkcionális mentességek mértékéig. A →*külszolgálati törvény* nem használja a ~ gyakorlatban kialakult fogalmát, hanem – elsősorban munkajogi okokból – „a külképviselet által foglalkoztatott munkavállaló”, illetve „a külképviselet által foglalkoztatott házastárs” fogalmat honosítja meg. (FTG)*

helyi konzuli együttműködés

A ~ alatt az Európai Unió tagállamainak, valamint az EU Bizottsága (EKSZ) delegációinak olyan szoros, informális kapcsolattartás és rendszeres ülések formáját öltő együttműködését értjük, amelynek keretében az adott állomáshelyen működő tagállami és uniós külképviseletek összehangolják az uniós polgárok konzuli védelmével és a helyi válságok kezelésével kapcsolatos tevékenységüket, továbbá megosztják egymással a konzuli feladatok ellátásához az adott állomáshelyen, illetve térségben szükséges és hasznos információikat, tapasztalataikat. Az üléseket főszabály szerint az EU-elnökséget adó tagállam képviselője hívja össze, szervezi, és elnökként vezeti. A ~ keretében a külképviseletek közös vészhelyzeti terveket dolgoznak ki, illetve megosztják egymással a válságkezelés során történő hatékony együttműködéshez szükséges információkat. A tagállamok külképviseletei szorosan együttműködnek az Unióval, mindelelőtt a Bizottsággal és az Európai Külügyi Szolgálattal is. (L. még: →*Lead*

State Concept, →uniós konzuli védelmi irányelv) (FTG)

helyi schengeni együttműködés

A Schengeni Egyezményben a tagállamok kötelezettséget vállaltak arra, hogy összehangolják a harmadik országok állampolgárainak beutazásával kapcsolatos tevékenységüket, szorosan együttműködnek egymással és a bizottsággal a közös vízumpolitika alakításában és a vízumkiadásban. A vízumkiadást érintő tagállami együttműködés kettős célt szolgál: egyrészt a szabadság, biztonság és jog közös térségének – és ezen belül a belső határok lebontása és a külső határok megerősítése érdekében létrehozott schengeni térségnek – a védelmét, másrészt a tagállamoknak biztosítani kell a teljes körű szolgáltatás folyamatosságát a harmadik országokban élők (ügylelek) számára. Ennek keretében a tagállamok központi vízumkiadó és rendészeti hatóságai (külügyminisztériumok, belügyminisztériumok, idegenrendészeti és menekültügyi és egyéb rendészeti szervek), valamint egy adott harmadik országban működő, vízumkiadásra felhatalmazott külképviseletei egymás között rendszeres konzultációk és információcsere formájában segítik egymás vízumkiadó tevékenységét. A tagállami kooperáció formáiról, a hatékony együttműködéshez szükséges feltételekről, a tagállami kötelezettségekről a →*Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* rendelkezik. A tagállami együttműködés lehetséges formái közül a Vízumkódex külön nevesíti a →*vízumképviseletet*, a közös ügyinté-

zési helyet (közösen működtetett vagy más tagállamok nevében is kérelmeket átvevő vízumkiadó külképviselet), a közös igénylési központot (a tagállamok által a külképviseleteken kívül, egy másik, közösen üzemeltetett épületben létrehozott ügyintézési, kérelemátvevő hely), a →*vízumkiszervezés* lehetőségét és a ~t. (FTG)

hivatalos útlevél

A külföldre utazásról szóló törvény alapján az útlevél egyik típusa, melynek célja, hogy a közfeladat ellátása érdekében elősegítse birtokosának hivatalos külföldre utazását. A ~ szorosan kötődik birtokosának betöltött pozíciójához, közfeladatához, ezért egyrészt a törvény tételesen rögzíti a jogosultak körét, másrészt az államok belső jogi és nemzetközi szerződésekben (vízummentességi és vízumkönnyítési megállapodásokban) biztosítanak könnyítéseket az ilyen okmánnyal utazó személyeknek. A törvény az útlevél fogalmát is meghatározza, amikor kimondja, hogy az útlevél az a Magyarország tulajdonát képező hatósági igazolvány, amely birtokosának személyazonosságát és állampolgárságát, valamint a világ összes országába utazásra, illetve hazatérésre való jogosultságát hitelesen igazolja. A ~ négy fajtája: a →*diplomata útlevél*, a →*külügyi szolgálati útlevél*, a →*szolgálati útlevél*, és a →*hajós szolgálati útlevél*. (L. még: →*magánútlevél*) (DE)

honosítás

Az állampolgársági törvény a ~nak egy általános és öt különös esetét (kedvez-

ményes ~) szabályozza. Kérelmére honosítható az a nem magyar állampolgár, aki a törvényben meghatározott feltételeknek eleget tesz, azaz a kérelem előterjesztését megelőző nyolc éven át folyamatosan Magyarországon lakott, a magyar jog szerint büntetlen előéletű, és a kérelem elbírálásakor el nem magyar bíróság előtt büntetőeljárás nincs folyamatban, megélhetése és lakhatása Magyarországon biztosított, honosítása Magyarország közbiztonságát és nemzetbiztonságát nem sérti, továbbá igazolja, hogy az *→alkotmányos alapismeretek vizsgát* magyar nyelven eredményesen letette, vagy ez alól a törvény alapján mentesül. A kedvezményes ~ eseteiben az általános feltételek közül a kérelmező egy vagy több feltétel teljesítése alól mentességet vagy kedvezményt kap. Három év huzamos belföldi tartózkodás, illetve a további ~i feltételek teljesítése esetén kedvezményesen honosítható a kérelmező, ha magyar állampolgárral legalább három éve érvényes házasságban él, vagy házassága a házastárs halálával szűnt meg, kiskorú gyermeke magyar állampolgár, magyar állampolgár fogadta örökbe, magyar hatóság menekültként elismerte, vagy hontalan. Öt év huzamos belföldi tartózkodás, illetve a további ~i feltételek teljesítése esetén kedvezményesen honosítható a kérelmező, ha az ország területén született, vagy kiskorúsága idején létesített magyarországi lakóhelyet. A konzuli gyakorlatban leggyakrabban a honosítási feltételek többsége alól mentesítő, egyszerűsített ~nak is nevezett esetek fordulnak elő, amikor a kérelmező – fel-

téve, hogy büntetlen előéletű, és honosítása Magyarország biztonságát nem veszélyezteti – más feltételek teljesítése nélkül, kedvezményesen honosítható, ha felmenője magyar állampolgár volt (első eset) vagy valószínűsíti magyarországi származását (második eset), és magyar nyelvtudását igazolja. Az egyszerűsített ~ harmadik esetkora a magyar állampolgár házastársának honosítását kívánja megkönnyíteni azáltal, hogy csak a következők teljesítését várja el: büntetlen előélet, a honosítás Magyarország biztonságát nem veszélyezteti, továbbá meghatározott ideje házasságban él a magyar állampolgárral (közös gyerekkel 5 év, közös gyerek nélkül 10 év), és magyar nyelvtudását igazolja. A kedvezményes ~ legenyhébb feltételeivel az ún. államérdekből történő ~ esetén találkozhatunk, amikor a kérelmezőnek – amennyiben büntetlen előéletű, és Magyarország biztonságát nem veszélyezteti – a köztársasági elnök az állampolgársággért felelős miniszter előterjesztésére felmentést adhat a honosítás további feltételei alól, ha a kérelmező honosításához Magyarországnak fontos érdeke fűződik. Az állampolgársági törvény a ~ valamennyi esetére vonatkozóan kedvezményeket biztosít elsősorban kiskorúak egyes csoportjai részére (általános ~i kedvezmények). A huzamos belföldi tartózkodástól el lehet tekinteni kiskorú (0–18 év) esetében, ha a ~t szülőjével együtt kérelmezi, vagy szülője a magyar állampolgárságot már megszerezte. A magyar állampolgár által örökbefogadott kiskorú gyermek lakóhelyétől függetlenül honosítha-

tó. A magyar nyelvtudás igazolásától el lehet tekinteni cselekvőképtelen (0–14 év) vagy korlátozottan cselekvőképes (14–18 év) személyek esetében (cselekvőképtelenség vagy korlátozott cselekvőképesség nagykorú személynél is fennállhat). A ~i eljárás eskü vagy fogadalom tételével zárul, a honosított a magyar állampolgárságot ennek le-tételével szerzi meg. (L. még: →*állampolgárság*, →*állampolgársági kérelem*.) (DE)

honosítási okirat

A magyar állampolgárság →*honosítással* és →*visszahonosítással* történő megszerzésére irányuló kérelemről az állampolgárságért felelős miniszter előterjesztése alapján a köztársasági elnök dönt. Ha a köztársasági elnök az állampolgárságot megadja, honosítási vagy visszahonosítási okiratot (együttesen: ~) bocsát ki. Ha a kérelmező →*névmódosítást* is kért és azt engedélyezték, az okiratot ennek megfelelően kell kiállítani. A kérelmező születési helyét – ha a külföldi helységnek volt hivatalos magyar elnevezése – az egykori magyar elnevezéssel kell feltüntetni, de kérelmezhető az adott település illető országban használt hivatalos elnevezésének feltüntetése is (zárájfelben). A kérelmező választása szerint →*állampolgársági esküt vagy fogadalmat* tesz belföldön a polgármester, külföldön a magyar külképviselet vezetője előtt. A külképviselet vezetője helyett az eskütételnél az általa kijelölt hivatásos →*konzuli tisztviselő* is eljárhat. Amennyiben a kérelmező az esküt vagy fogadalmat az értesítéstől számí-

tott egy éven belül önhibájából nem teszi le, a ~ hatályát veszti. A kérelmező egy alkalommal kérelmezheti az eskütétel helyének megváltoztatását. (L. még: →*állampolgársági kérelem*, →*honosítás*, →*visszahonosítás*) (DE)

humanitárius vízum és tartózkodási engedély

Mind a hazai, mind az uniós vízumrendészeti szabályok lehetőséget adnak arra, hogy kivételesen, a vízumkérelmező különös méltánylást érdemlő személyes körülményei miatt attól függetlenül kaphasson vízumot, hogy maradéktalanul teljesíti-e a vízumkiadás, a beutazás és tartózkodás feltételeit. Ilyen kivételes eset a gyakorlatban, ha a kérelmező közeli családtagjának temetésére utazik vagy családtagját baleset érte, és a gyógykezelés alatt meg kívánja látogatni. Bár hasonló különleges szabályok vonatkoznak azokra az esetekre is, mégsem soroljuk ide, amikor valamely állam nemzeti érdekből (politikai, nemzetpolitikai, esetleg büntetőpolitikai érdekből, például az érintett bíróság előtti megjelenést elősegítve) vagy nemzetközi kötelezettség teljesítése érdekében annak ellenére engedélyezi a beutazást, hogy nem teljesülnek teljes mértékben a beutazás, a vízumkiadás feltételei. A →*Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* a rövid távú beutazások esetén humanitárius célból (akárcsak nemzeti érdekből vagy nemzetközi kötelezettség teljesítése érdekében) lehetőséget ad a tagállami konzulátusok részére a következő kedvezményes, kivételes eljárásokra, döntésekre. A konzulátus befogadhatóvá

nyilváníthat olyan vízumkérelmet is, amely egyébként nem felel meg a *→befogadhatóság* feltételeinek. A konzulátus kivételesen *→schengeni konzultáció* nélkül, egy másik tagállam kifogása ellenére vagy a *→Schengeni Határellenőrzési Kódex*ben meghatározott beutazási feltételek hiányában is engedélyezheti a beutazást és a tartózkodást halaszthatatlan humanitárius okból (*→korlátozott területi érvényességű vízum* kiadásával). Humanitárius célból kivételesen a külső határon lévő határátkelőhelyeken is kiadható korlátozott területi érvényességű vízum. Magyarországon a *→Harmtv.* rögzíti a hosszabb időtartamra humanitárius célból történő beutazás, ideiglenes tartózkodás illetve a tartózkodás engedélyezésének lehetőségeit. (FTG)

idegenrendészeti hatóságok

A magyar jogban a *→Harmtv.* végrehajtására kiadott kormányrendelet a következő, idegenrendészeti hatósági feladatok ellátására felhatalmazott hatóságokat nevesíti: az idegenrendészetért és menekültügyért felelős miniszter, a külpolitikáért felelős miniszter, a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal és annak területi szerve, a vízumkiadásra feljogosított konzul, a rendőrség, és az általa elrendelt kiutasítás, önkéntes távozás, *→kitoloncolás*, valamint a *→beutazási és tartózkodási tilalom* kapcsán a menekültügyi hatóság. (FTG)

idegenrendészeti jog

Az ~ alatt a külföldiek (régies szóhasználat: idegenek) beutazásával, tar-

tózkodásával összefüggő szabályokat tartalmazó normák összességét értjük. A magyarországi jogalkalmazás szempontjából – forrásukat tekintve – e normák lehetnek nemzetközi, közösségi (uniós) és belső jogi szabályok. Az ~ körébe elsősorban azok a – két- és többoldalú nemzetközi szerződésekben, közösségi jogi normákban (alapító szerződések, Alapjogi Charta, rendeletek, irányelvek), valamint a nemzeti jogszabályokban rögzített – rendelkezések tartoznak, melyek a hontalanok és a külföldi állampolgársággal rendelkező személyek beutazására és tartózkodására, jogaikra és kötelezettségeikre, valamint a hatósági eljárásra vonatkoznak. Szélesebb értelemben ide sorolhatók a menekültekre, befogadottakra és menedéket kérőkre vonatkozó szabályok is. A konzuli gyakorlat szempontjából a legfontosabb idegenrendészeti jogi norma a *→Schengeni (Közösségi) Vízumkódex*, a *→Schengeni Határellenőrzési Kódex*, a *→Harmtv.* és végrehajtási rendeletei, valamint a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi I. törvény. (FTG)

ideiglenes magánútlevél

Az Alaptörvény szerint magyar állampolgár külföldről bármikor hazatérhet. A külföldre utazásról szóló törvény ennek az alanyi jognak a tartalmát részletesen kifejtve rögzíti, hogy a hazatérés joga nem tagadható meg, nem korlátozható, illetve feltételhez nem köthető. A hazatérés jogának gyakorlása érdekében a törvény – ha a magyar állampolgárnak a külföldre utazáshoz

használt útlevele vagy személyazonosító igazolványa a személyazonosság megállapítására alkalmatlanná vált, megrongálódott, lejárt, elveszett vagy eltulajdonították, és az utazásig magánútlevél nem állítható ki – lehetővé teszi korlátozott érvényességű ~ kiállítását. A hazatérés céljából kérelmezett ~t a hivatásos →*konzuli tisztviselő*nek kérelemre kötelező kiállítania. Hazatérés céljából, de hivatalból kell kiállítani az ~t annak a külföldön tartózkodó, érvényes útlevéllel nem rendelkező magyar állampolgárnak, aki külföldre utazást korlátozó rendelkezés hatálya alatt áll (1), valamint annak, akit a tartózkodási helye szerinti külföldi állam területének elhagyására köteleztek (2). Az ~ a hivatásos konzuli tisztviselő saját hatáskörben hozott döntése alapján is kiállítható a magyar állampolgár részére külföldön való további tartózkodása, tovább- és hazautazása érdekében. A hazatérésre szolgáló ~et haladéktalanul ki kell állítani. Az ~ érvényességi idején belül külföldi tartózkodásra és Magyarország területére történő egyszeri beutazásra jogosít, birtokosa a megérkezést követő 5 munkanapon belül köteles azt leadni a járási hivatalban. Az ~ iránti kérelem az erre felhatalmazott tiszteletbeli konzul előtt is benyújtható, illetve kivételesen postai úton is befogadható, amennyiben a kérelmet (az azon szereplő aláírást és a kérelmező személyazonosságát a fogadó állam joga szerint tanúsító) közjegyző hitelesítette (feltéve, hogy a közjegyző aláírás-mintájával a konzuli tisztviselő rendelkezik). A kiállítás két fontos feltétele

mindkét utóbbi esetben, hogy a kérelmező magyar állampolgársága igazolt, és magánútlevél kiállítása az utazásig már nem lehetséges. (L. még: →*konzuli szigorú számadású nyomtatványok és eszközök*, →*ideiglenes úti okmány (ETD)*, →*egyszeri utazásra jogosító okmány*, →*útlevél-igazgatás*.) (DE)

ideiglenes úti okmány (ETD)

Az Európai Unió tagállamának állampolgára egy másik tagállam konzuli hatóságától igényelheti az ~t, ha útlevele vagy úti okmánya elveszett, eltulajdonították, megrongálódott, személyazonosság megállapítására más módon alkalmatlanná vált, és olyan ország területén tartózkodik, ahol saját tagállamának nincs úti okmány kiállítására felhatalmazott konzuli tisztviselője (tehát a magyar állampolgár olyan országban, ahol nincs magyar külképviselet). Az ~ – amelyet a gyakorlatban vészhelyzeti úti okmánynak is neveznek – a saját tagállamba történő hazautazásra, az állandó lakóhelye szerinti országba történő visszautazásra, vagy – kivételesen – más célállomásra történő egyszeri utazásra jogosít. (DE)

jogsegély

~ alatt az eltérő hatáskörrel vagy illetékességgel működő hatóságok közötti, általában jogszabály, illetve nemzetközi szerződés keretében rögzített szabályok szerinti együttműködést értjük. Országon belüli hatóságok között belföldi ~ről, határokon átnyúló együttműködés esetén pedig nemzetközi ~ről beszélünk. Jogterületek alap-

ján megkülönböztetünk büntető, polgári és közigazgatási ~t. A ~ kiterjedhet adatok, információk, iratok cseréjére, fordítására, eljárások átadására, egyes eljárási cselekmények elvégzésére, kölcsönös tájékoztatásra. A konzuli gyakorlatban leggyakrabban a belföldi közigazgatási (például a vízumhatóságok közötti adatcsere), nemzetközi bűnügyi, illetve a hagyatéki ügyekben és a gyermekek elvitele, elhelyezése, tartásdíjak behajtása kapcsán folytatott polgári ~-ügyek fordulnak elő. A bűnügyi ~ leggyakoribb formái a →*kiadatás*, a →*büntetőeljárás átadása és átvétele*, a →*büntetés* (vagy intézkedés) *végrehajtásának átadása és átvétele*, a →*feljelentés külföldi államnál*, a →*külföldi ítélet érvényének elismerése*, valamint az eljárási ~. A ~ iránti megkereséseket az arra felhatalmazott szervek vagy a jogi normában meghatározott központi hatóság útján, vagy diplomáciai úton továbbítják egymásnak, és ugyanezen az úton teljesítik. (FTG)

kereskedelmi közvetítőkkel való együttműködés (akkreditáció)

A →*Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* bizonyos feltételek fennállása mellett lehetőséget biztosít a schengeni tagállami külképviseleteknek arra, hogy a vízumkérelmek zökkenőmentes beadása és elbírálása érdekében együttműködési megállapodást kössenek megbízható kereskedelmi partnerekkel, elsősorban utazási irodákkal, munkatársaikat rendszeresen utaztató nagyobb cégekkel, illetve személyszállítást végző vállalkozásokkal. Az ilyen típusú megállapodást nevezzük ~nek,

más néven akkreditációnak (mert egy akkreditációs eljárás keretében határozzák meg az egyes tagállamok, hogy mely cégekkel kötnek ilyen partnerségi megállapodást). Az akkreditációs eljárás során vizsgálni kell az adott cég fogadó állambeli jogállását, megbízhatóságát, a szükséges (vállalkozási, tevékenységi) engedélyek meglétét, gazdasági stabilitását, eddigi működését, más tagállamoknak a velük való együttműködéssel kapcsolatos tapasztalatait. Az akkreditációs megállapodások eljárási kedvezményeket biztosítanak az akkreditációval rendelkező közvetítőknek. Az akkreditáció nem érintheti a vízumkérelmek feldolgozásával, elbírálásával kapcsolatos hatósági jogkört. A kereskedelmi közvetítők eljárását, a megállapodások végrehajtását rendszeresen ellenőrizni kell, biztosítani kell az ilyen akkreditált közvetítők listájának nyilvánosságát, és a tagállamoknak a →*helyi schengeni együttműködés* keretében meg kell osztaniuk egymással a velük kapcsolatos tapasztalatokat, különösen az esetleges visszaélésekre vonatkozó információkat. (FTG)

kiadatás

A nemzetközi bűnügyi →*jogsegély* egyik gyakori intézménye, amelyre büntetőeljárás lefolytatása, végrehajtható szabadságvesztés, illetve szabadságelvonással járó intézkedés végrehajtása céljából kerülhet sor nemzetközi szerződés, viszonyosság alapján és a belső jogi rendelkezések keretei között. A ~ jogi alapjait Magyarország szempontjából elsősorban a Párizsban 1957. december 13-án kelt európai kiadatási

egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyvei, valamint a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló törvény képezik, de kétoldalú jogsegélyegyezmények további részletszabályokat állapíthatnak meg. A nemzetközi jog és a magyar jog egyaránt szigorú feltételekhez köti a ~t, és megkülönböztetett figyelemmel van a saját állampolgárokra. Általánosan érvényesülő feltétel, hogy ~ra csak nagyon súlyos, mind a kiadó, mind a megkereső államban legalább egy évi vagy annál súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény miatt kerülhet sor (kivéve, ha több bűncselekményről van szó, és erre tekintettel engedélyezik a ~t). Kivételt képeznek például a politikai bűncselekmények, a köztörvényesnek nem minősülő katonai bűncselekmények, valamint azok az esetek, amelyeknél alappal lehet tartani attól, hogy a kiadni kért személy ellen származása, bőrszíne, nemzetsége, vallása, illetve politikai meggyőződése miatt folytatnának büntetőeljárást, vagy szabnának ki büntetést. Az európai kiadatási egyezmény azt is lehetővé tette a részes államok számára, hogy a megerősítésről vagy a csatlakozásról szóló értesítés letétbe helyezésekor meghatározzák azoknak a cselekményeknek a körét, amelyekre nézve engedélyezik, illetve amelyek esetében kizárják a ~t. Mindezekon túlmenően a ~ iránti megkeresés teljesítése megtagadható a szerződésben rögzített olyan okok miatt is, amelyek az államok szuverenitása, az állami büntető igény érvényesítése szempontjából meghatározók. E körbe tartozik például az elkövetés helye miatti megtagadási ok.

Ugyancsak az államok szuverenitásával, saját polgáraik védelméhez fűződő, nemzetközi jogilag is kiemelten védett érdekeivel függ össze az a körülmény, mely szerint maga az egyezmény jogosítja fel a szerződő államokat arra, hogy megtagadják a saját állampolgárok más államnak történő átadását. A magyar jog szerint magyar állampolgár kiadatásának csak akkor van helye, ha egyúttal más államnak is állampolgára, és Magyarország területén nem rendelkezik lakóhellyel. Ez alól a főszabály alól mindössze két kivétel ismertetes. Az előzőekben említett feltételek teljesítése esetén is sor kerülhet ugyanis a magyar állampolgár ~ra, ha a másik államban súlyos bűncselekmény elkövetése miatt ellene folyó büntetőeljárás átvétele a magyar legfőbb ügyész döntése alapján nem lehetséges, de a másik állam hozzájárul ahhoz, hogy az érintett kérelmére az ellene majdan kiszabott büntetés (intézkedés) végrehajtására Magyarországon kerüljön sor. A saját állampolgár kiadatására vonatkozó feltételek teljesülésétől függetlenül, kiadatási eljárás nélkül átadható az a magyar állampolgár is, akit korábban Magyarországnak adtak ki azzal a feltétellel, hogy az eljárás, illetve a büntetés végrehajtásának végeztével kiadják (visszaadják) ennek az államnak. A ~ iránti megkereséseket Magyarországon az igazságügyi miniszter fogadja, és továbbítja a bíróságnak (Fővárosi Törvényszék), amely megvizsgálja, hogy teljesülnek-e a ~ feltételei. A bíróság megküldi a határozatát a miniszternek, aki végül ennek figyelembevételével dönt a ~ról. Ugyancsak

a miniszter dönt – a bíróság kezdeményezésére – arról, hogy kéri-e valamely másik államtól valakinek a ~át. (FTG)

kisegítő személyzet (konzuli)

A →*Bécsi Konzuli Egyezmény* alapján a ~ tagja a →*konzuli képviselő* minden, a konzuli feladatok ellátását – érdemi ügyintézői és ügykezelői hatáskör nélkül – segítő munkakörben alkalmazott személy (ügyfőirányító, ablakos, hivatalsegéd, gépkocsivezető). A magyar gyakorlatban általában ide tartoznak a →*helyi alkalmazottak*. (FTG)

kishatárforgalmi engedély

Az Európai Unió általában is elismeri és támogatja a határon átnyúló együttműködést, ugyanakkor külön jogintézmények, eszközök segítségével is igyekszik javítani a történelmileg kialakult határok által elválasztott emberek, családok közötti kapcsolatok élőbbé tételét. Az Unió tagállamaival szomszédos államok polgárainak helyzetét, a határos tagállamokban élőkkel való kapcsolattartást, a határtérségekbe történő akadálytalan beutazását segíti elő a ~ intézménye. A 2006. december 20-i 1931/2006/EK rendelet lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy valamely Unión kívüli szomszédos országgal kötött kétoldalú megállapodás alapján – meghatározott korlátokon belül – könnyített feltételekkel, egyébként fennálló vízumkötelezettség esetén vízum előzetes beszerzése nélkül biztosítsák az akadálytalan és többszöri beutazást, valamint tartózkodást a szomszédos ország határ menti térségében élők számára. A

kizárólag a külső határtól számított 30 km-es (bizonyos esetekben akár 50 km-es) távolságon belül élők számára kiadható ~ alapján a huzamos tartózkodás ugyan nem lehetséges egy szomszédos tagállamban, azonban az ilyen engedélyek hosszabb időre érvényesek (legkevesebb egy és legfeljebb öt év), az érvényességi időn belül pedig többszöri beutazást és hosszabb, ámde egybefüggően a három hónapot meg nem haladó tartózkodást tesznek lehetővé. A ~ről a hivatásos →*konzuli tisztviselő* dönt. (FTG)

kiskorú örökbefogadott honosítása

Az állampolgársági törvény alapján magyar állampolgár által örökbefogadott kiskorú gyermek lakóhelyétől függetlenül honosítható. Ennek feltétele, hogy a gyermekre vonatkozó kérelem beadásának időpontjában az örökbefogadó magyar állampolgár, az örökbefogadott pedig kiskorú (18 évnél fiatalabb) legyen. Az állampolgársági törvény által ilyen módon a magyarországi lakóhely megléte alól biztosított kedvezmény az →*állampolgárság megállapítására* vonatkozó, illetve a kedvezményes (egyszerűsített) →*honosítási eljárásban* egyaránt érvényesíthető. (L.: →*külföldi örökbefogadási határozat hazai elismerése*) (DE)

kitoloncolás

A ~ esetén a visszairányítást, illetve a kiutasítást elrendelő bírósági, idegenrendészeti vagy menekültügyi hatósági döntést hatósági kísérettel kell végrehajtani. A ~ elrendelésére önálló idegenrendészeti vagy bírósági határozat-

ban, végzésben kerül sor a törvényben (→*Harmtv.*) meghatározott esetekben, vagyis amikor a harmadik országbeli állampolgár szándékos bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztésből szabadult, kiutazásának ellenőrzése nemzetbiztonsági okból, nemzetközi kötelezettség teljesítése céljából vagy a közrend, közbiztonság védelme érdekében szükséges, vagy határidőben nem tett eleget a kiutasítást elrendelő határozatnak (nem hagyta el az Európai Unió területét). A ~t a rendőrség hajtja végre (hatósági kíséret) és az ügyész felügyeli. (FTG)

kiutasítási tilalom

A ~ az államok nemzetközi szerződésekben (például a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, az Emberi Jogok Európai Egyezményének Negyedik Kiegészítő Jegyzőkönyve, az Európai Unió Alapjogi Chartája, a genfi menekültügyi egyezmény) és a legtöbb esetben saját alkotmányukban (lásd: a magyar Alaptörvény XIV. cikk) vállalt kötelezettsége, melynek lényege, hogy egyrészt saját állampolgárokat nem utasítják ki a területükről, másrészt a területükön jogszerűen tartózkodó külföldiek kiutasítását is nagyon szigorú feltételekhez kötik. A tilalom célja az állam önkényes intézkedésének megakadályozása (és nemzetközi szankcionálása, ha szükséges). Ezzel függ össze, hogy mind a saját állampolgár, mind a külföldi állampolgár kiutasításának tilalma nem abszolút tilalom. Bizonyos, szigorúan meghatározott, az önkény kizárását szolgáló feltételek között (ki-

vételes nemzetközi kötelezettségvállalás keretében, például európai letartóztatási parancs intézménye, törvényes határozat alapján, megfelelő eljárási garanciák és hatékony jogorvoslat biztosítása mellett stb.) mégis sor kerülhet erre. Abszolút tilalomként érvényesül azonban a kollektív kiutasítás tilalma, továbbá a visszaküldés tilalma (non-refoulement), mely utóbbi esetben tilos a külföldiek olyan országba vagy hazájukba történő visszaküldése, ahol életük, testi épségük jelentős veszélynek volna kitéve, „ahol komolyan fenyegeti az a veszély, hogy halálra ítélik, kínozzák, vagy más embertelen bánásmódnak vagy büntetésnek vetik alá.” (Alapjogi Charta 19. cikk). (FTG)

konzul

A konzuli tisztség és feladatok gyökerei az ókori görög városállamokban (proxenos), illetve Egyiptomban is megjelennek, de az elnevezés az ókori Rómából ered, ahol a királyok elűzését követően (Kr. e. 510) helyüket két választott konzul (kezdeti elnevezésük szerint praetor) mint legfőbb magisztrátus, előjáró foglalta el. A diktátorok uralmának idején kívül hatalmuk jelentős volt, az egyetlen néptribun kivételével mindenki engedelmességgel tartozott nekik, komoly befolyást gyakorolhattak a szenátusra, de jelentős veszély esetén a diktátor nevezésére is felhatalmazást kaptak. A birodalom gyarapodásával, a diktátorok uralkodása idején jelentőségük visszaszorult, Julius Caesar idejétől a konzulság szinte üres címmé, egyfajta jutalomává vált. Innen kezdve találko-

hatunk a valóságos ~ (consulatu functi) és a tiszteletbeli ~ (consulare honorarii) kifejezésekkel. Megjegyezzük, hogy Bonaparte Napóleon is használta a ~ címet császárrá választásáig. A ma is használatos értelemben vett ~ intézménye a középkori kereskedelmi kapcsolatok virágzása idején válik ismét elterjedtté, ami immár az állam (legkorábban olyan kereskedelmi hatalommal is rendelkező államok gyakorlatában, mint a németalföldi városállamok, Velence, Pisa, Genova vagy Marseille), illetve alattvalói érdekeinek védelmére, egy másik állammal vagy polgáraival fennálló kereskedelmi jogviták rendezésére volt hivatott. Két formája volt elterjedt a középkorban is: a kereskedelmi vagy választott ~ok (consules electi), valamint a hivatalnok vagy hivatásszerű ~ (consules missi). Az előbbi körbe azok tartoztak, akik – hasonlóan a mai tiszteletbeli konzuli tisztséghez – olyan köztisztviselőként álló, általában kereskedők voltak, akik a másik állam lakóiként vagy alattvalóiként megtiszteltetésből és általában fizetség nélkül védték az őket megbízó állam és polgárai érdekeit saját államukban. A hivatásszerű ~ok hasonló feladatokat láttak el egy másik államban, de hivatalnokként, rendszeres fizetés ellenében. Később ezek a kereskedelemmel, hajózással kapcsolatos jogviták rendezésére irányuló érdekvédelmi, jogvédő, jogi képviselési feladatok bővültek olyan hatósági tevékenységekkel, mint az anyakönyvezés, útlevél-igazgatás vagy az állampolgársági ügyintézés. (L. még: →*konzuli tisztviselő*, →*tiszteletbeli konzul*). (FTG)

konzulátus

A ~ a →*konzuli képviselő* →*Bécsi Konzuli Egyezmény* szerinti egyik formája a főkonzulátus, alkonzulátus és konzuli ügynökség mellett, melynek vezetője főszabály szerint konzul ranggal rendelkező konzuli tisztviselő. A konzuli képviselő mindegyik formája folytathat diplomáciai és konzuli tevékenységet egyaránt, konzuli kerülete általában a fogadó állam valamely közigazgatási egységének vagy egységeinek az adott országban működő nagykövetség vagy más →*konzuli képviselő* konzuli kerülete által le nem fedett területére terjed ki. A nemzetközi és hazai gyakorlatban igen ritka az az eset, amikor valamely küldő állam alkonzulátust hoz létre egy fogadó államban, és valamely konzuli tisztviselőjét alkonzuli osztályba sorolja. A második világháborút követő magyar külügyi gyakorlatban csak kivételesen vagy egyáltalán nem használták ezt a besorolást, a jogalkotó mégis ragaszkodott a Bécsi Egyezmény szóhasználatához, amikor a →*külszolgálati törvényben* rögzítette az alkonzulátus és az alkonzuli rang fogalmát. A törvényi szabályozás azonban annyiban eltér a nemzetközi szokásjog – Bécsi Egyezményben kodifikált – gyakorlatától, hogy a törvény szerint alkonzulátus csak egy külképviselet (értelemszerűen főkonzulátus vagy konzulátus) részeként hozható létre. További eltérés, hogy a külszolgálati törvény – valószínűleg a hosszú évekre visszanyúló hazai gyakorlathoz igazodóan – nem tesz említést a konzuli ügynökségről, mint a konzuli képviselők legalacsonyabb

besorolású formájáról, és a konzuli ügynökök Bécsi Egyezmény szerinti osztályáról sem. A magyar diplomáciai gyakorlatban a konzuli képviseltek létesítése többnyire főkonzulátusi formában történik, melynek élén – a külképviselet ideiglenes vezetése esetének kivételével – főkonzul áll. (L. még: →konzuli képviselő és →konzuli tisztviselő, →konzuli rang.) (FTG)

konzuli alkalmazott

A →Bécsi Konzuli Egyezmény alapján ~ a →konzuli képviselő minden igazgatási vagy műszaki munkakörben alkalmazott munkatársa. A magyar gyakorlatban ide soroljuk elsősorban a →konzuli adminisztrátorokat. (FTG)

konzuli adminisztrátor

A ~ azon külképviseleti munkatársak gyűjtőfogalma, akik a külképviselet konzuli feladatainak ellátásában a küldő állammal, illetve a képviselettel fennálló (munkajogi, ritkábban megbízási) jogviszony alapján közreműködnek. Ide soroljuk a konzuli tevékenység körében igazgatási vagy kiegészítő, másként fogalmazva adminisztrátori, ügykezelői vagy hivatalsegédi feladatokat ellátó mindazon személyeket, akik akár a fogadó államban élő helyi vagy magyar állampolgároként (→helyi alkalmazottak), kihelyezett kormánytisztviselőként, munkavállalóként, akár a kihelyezettel az állomáshelyen egy háztartásban élő hozzátartozóként (általában házastársként) munkaviszony keretében segítik a →konzuli feladatok elvégzését. (FTG)

konzuli díj

A ~ egy konzuli cselekményért vagy érdekvédelemnek nem minősülő szolgáltatásért jogszabály alapján, az abban meghatározott mértékben és módon fizetendő igazgatási szolgáltatási vagy egyéb díj, illetve költségátalány. A konzuli hatósági eljárásokért – az illeték- vagy díjmentesség eseteinek kivételével – illetéket vagy igazgatási szolgáltatási díjat kell fizetni az illetékekről szóló törvény, a →konzuli törvény és végrehajtási rendeletei, vagy az adott eljárást szabályozó ágazati jogszabály alapján. A törvény alapján nem minősül konzuli díjnak a konzul idegenrendészeti feladatai során külön jogszabály (→idegenrendészeti jog) alapján fizetendő díj (például a vízumdíj). A →tisztelőbeli konzul által – felhatalmazás alapján – végzett hatósági cselekmények, szolgáltatások a hivatásos →konzuli tisztviselőkre irányadó szabályokkal azonos módon esnek díjfizetési kötelezettség alá. Tekintettel arra, hogy a konzul sok hatósági eljárásban közreműködő hatóságként jár el (például kérelmeket vesz át és továbbít hazai hatóságoknak), a hazai hatóságnak megfizetendő illetéket és igazgatási szolgáltatási díjat is a konzuli tisztviselőnél kell megfizetni. Ugyancsak a konzulnál kell megfizetni azt a díjat vagy illetéket, amelyet az eljárás során megkeresett külföldi hatóság vagy szervezet kér az általa teljesített cselekményért (például a →jogsegély vagy valamilyen igazolás, eljárási cselekmény díja vagy költsége). (FTG)

konzuli egyezmények

A *→Bécsi Konzuli Egyezmény* (BKE) 73. cikke felhatalmazta a részes államokat arra, hogy az egyezményben foglaltak megerősítése, konzuli kapcsolataik bővítése, fejlesztése, a konzuli feladatok hatékonyabb ellátása érdekében kétoldalú ~ben fejlesszék tovább, egészítsék ki vagy szélesítsék az egyezmény alkalmazási területét. Magyarország több mint 40 ilyen megállapodást kötött más államokkal. Ezek egy része abból az időből származik, amikor (a szocialista tábornak elsősorban a *→tisztéletbeli konzuli* intézménnyel kapcsolatos ellenkezése miatt majdnem 25 évig) hazánk nem volt részese a BKE-nek. A kétoldalú szerződések többsége valóban a BKE-ben foglaltak kiegészítése, elsősorban a konzuli feladatok és jogosítványok erősítése, a tevékenység további könnyítése útján szolgálta a konzuli kapcsolatok fejlesztését az adott relációban. A ~ a fenti célokat leggyakrabban a konzuli feladatok részletezésével, a *→ konzuli kiváltságok és mentességek, könnyítéseknek a →diplomáciai képviselők immunitásához való közelítésével* vagy azonos mentességek biztosításával, valamint a fogadó államok által nyújtandó támogatások, az általuk teljesítendő kötelezettségek bővítésével kívánták elérni. (FTG)

konzuli feladatok

~ alatt mindazon feladatokat értjük, melyeket a *→konzuli szolgálat tagjai* a küldő állam, annak polgárai (kivételesen más államok polgárai), továbbá ottani honosságú jogi személyek érdekeinek védelme, képviselése, vala-

mint általában a küldő és a fogadó állam közötti kapcsolatok ápolása érdekében a *→Bécsi Konzuli Egyezmény* (BKE), a nemzetközi jog szabályai és a küldő, illetve a fogadó állam jogszabályi keretei között végeznek. Legszélesebb értelemben mindazokat a feladatokat ide sorolhatjuk, melyeket a konzuli szolgálat belföldi munkatársai, valamint a diplomáciai vagy konzuli képviseletek konzuli feladatok ellátásával megbízott tagjai külszolgálatuk idején ellátnak a fogadó állam(ok) ban. Mindkét Bécsi Egyezmény lehetővé teszi ugyanis egyfelől diplomáciai feladatok ellátását konzuli képviseletek által, másfelől konzuli feladatok végzését diplomáciai képviseletek által. Ebben az értelemben ide tartoznak a konzuli tisztviselők és a konzuli alkalmazottak, adminisztrátorok által ellátott külgazdasági, turisztikai, kulturális, biztonsági, tájékoztató és tájékoztató, tanácsadási vagy éppen protokolláris feladatok éppúgy, mint a tényleges konzuli feladatok. Ez utóbbiakat a BKE 5. cikke, illetve a belső jogban a *→konzuli törvény*, valamint az egyes hatósági feladatokra vonatkozó ágazati jogszabályok határozzák meg. A szűkebben vett konzuli feladatoknak három alapvető csoportját különböztethetjük meg, a közigazgatási hatósági tevékenységet, a közjegyzői jellegű feladatokat, illetve a konzuli érdekvédelmi feladatokat. A magyar (és uniós) állampolgárokat megillető konzuli védelem alapjogi jellegéből fakadóan, a konzuli törvény alapján minden egyéb feladatot megelőzően, kiemelten kell kezelni a konzuli érdek-

védelmi feladatokat, amelyek ellátását semmilyen más feladat nem akadályozhatja vagy késleltetheti. (L. még: *→uniós polgárok közös konzuli védelme, →hatósági jogkör*) (FTG)

konzuli futár

A *→Bécsi Konzuli Egyezmény* szabad érintkezést biztosít a konzuli képviselőknek mind a küldő állam kormányával, mind annak más diplomáciai vagy konzuli képviselőivel, legyenek azok akár a fogadó államban, akár más országban. Ennek a szabad érintkezésnek az egyik leggyakoribb módja a *→konzuli poggyász* küldése és fogadása. A konzuli poggyász személyes kíséretet nem igénylő részének továbbítása a gyakorlatban ma már postai úton vagy csomagküldő szolgálat segítségével történik (nem minősített iratok, megszemélyesített, azaz az ügyfél részére kiállított útlevelek, más okmányok). Amikor azonban minősített iratok valamint különösen védendő okmányok (például biankó, azaz még nem megszemélyesített védett okmányok) továbbítására van szükség, akkor a konzuli poggyász szállítása ~-ral történik. A ~t minden esetben olyan hivatalos okmánnyal kell ellátni, amelyből egyértelműen kiderül e minősége, valamint olyan kíséreekmánnyal, melyből azonosíthatók az általa konzuli poggyászként szállított csomagok (darabszám, esetleg azok megjelölése). ~ főszabály szerint nem lehet a fogadó állam honosa vagy a fogadó államban lakó személy, kivéve ha ebbe a fogadó állam előzetesen beleegyezett, vagy az ott lakó személy a küldő állam

állampolgára. A ~ lehet állandó (hosszabb időre) vagy eseti jelleggel megbízott futár. A fogadó állam funkcionális, vagyis a feladat ellátásához szorosan kapcsolódó, azt elősegítő védelemben részesíti és támogatja a ~t feladata teljesítése során, személye sérthetetlen, ellene a letartóztatás vagy a visszatartás semmilyen formája nem alkalmazható. A ~ mentességei szorosan kötődnek a feladatához, és azok tartama attól függően különbözik, hogy állandó vagy eseti futárról beszélünk. Ez utóbbi kiváltságai és mentességei ugyanis megszűnnek, amint a *→konzuli poggyászt* átadta a címzettnek. A konzuli poggyászt rá lehet bízni valamely kereskedelmi hajó vagy repülőgép parancsnokára is („kapitányi posta”), akit azonban nem lehet ~-nak kinevezni, így annak mentességei sem terjednek ki rá. Ezzel szemben a rábízott, az előírások szerint konzuli poggyászként megjelölt és megfelelő kíséreekmánnyal ellátott küldemények azonos védelemben részesülnek, mint a konzuli futárral szállított küldemények. (FTG)

konzuli honlap

A külpolitikáért felelős miniszter által vezetett minisztérium hivatalos internetes honlapjának részeként a magyar *→konzuli szolgálat* külön ~t működtet (<http://konzuliszolgalat.kormany.hu>). A honlap célja, hogy – kiegészülve az egyes külképviseletek honlapjaiban található tájékoztatással – a Konzuli Szolgálat naprakész módon és a lehető legszélesebb nyilvánosságot elérve teljesítse a *→konzuli törvényben* foglalt

azon feladatát, hogy a külföldre utazó magyar állampolgárokat ellássa a külföldre utazás és az ott-tartózkodás szempontjából legfontosabb információkkal, tájékoztassa őket a Konzuli Szolgálat feladatairól, lehetőségeiről, az általa nyújtható segítség terjedelméről, korlátairól, illetve felhívja figyelmüket az utazással, külföldi tartózkodással kapcsolatos biztonsági kockázatokra (→*utazási tanácsok*). A beutazási és biztonsági tanácsokon kívül a ~ a külföldön élő magyar állampolgárok számára is segítséget nyújt konzuli hivatali ügyeik intézéséhez. Ugyancsak a honlapon található a külföldön működő magyar és a hazánkban működő külföldi külképviseletek aktuális listája, elérhetőségeik, a külképviseletek →*konzuli kerülete*, valamint a →*tiszteletbeli konzulok* adatai. A konzuli védelmen, illetve a külföldi bajba jutás megelőzésén túl a konzuli szolgálat a Magyarországra utazó külföldi állampolgárok számára is fontos információkat közöl a ~on, így különösen a magyar beutazási és tartózkodási szabályokat, a →*vízummentességi és vízumkönnyítési egyezmények* listáját, a magyar idegenrendészeti és vízumeljárásra vonatkozó legfontosabb szabályokat és a vízumkérelmek benyújtásának rendjét. (L. még: →*elektronikus ügyintézés*, →*Konzuli Információs Rendszer*.) (FTG)

Konzuli Információs Rendszer (KIR)

A konzuli tevékenység informatikai támogatását szolgáló, a konzuli feladatokat ellátó külképviseletek és a →*konzuli szolgálat* hazai központi szerveze-

ti egysége, továbbá más hazai hatóságok, valamint a külképviseletek egymás közötti, gyors és védett kapcsolattal biztosító zárt elektronikus ügyintézési rendszert hívjuk ~nek. A KIR fejlesztésére 1999-ben, az Európai Unió előcsatlakozási alapjának, a PHARE programnak a keretében írt ki pályázatot a külügyminisztérium, melynek eredményeként uniós támogatással jött létre, és kezdte meg 2000-ben működését a KIR (CIS – Consular Information System) első verziója. A ~ a hazai közigazgatás első, ténylegesen és több különböző országban működő állomáshely, ügyintézési hely közötti elektronikus ügyintézését lehetővé tevő informatikai hálózata, amely – több jelentős módosítás és fejlesztés után – immár közel 20 éve alapja a konzuli hatáskörben, illetve konzuli közreműködéssel zajló hatósági ügyintézésnek. A KIR fejlesztése folyamatos, a legátfogóbb verzióváltások az elektronikus úton intézhető ügyek számának növekedéséhez (CIS II, egyszerűsített honosítás, elektronikus anyakönyv), illetve az uniós, schengeni informatikai rendszerek fejlődéséhez (SISOne4All, SIS II, VIS) kapcsolódtak. A rendszerben történik a konzuli hatóságnál benyújtott kérelmek, a →*biometrikus azonosítók*, valamint a kérelemhez csatolt mellékletek iktatása, rögzítése. Ugyancsak e zárt rendszerben történik a konzul hatáskörébe tartozó döntések meghozatala, rögzítése és a határozatok elkészítése, nyomtatása, illetve a rendszeren keresztül történik meg a hazai hatóságok által elbírálható kérelmek adatainak, mellékleteinek felterjesz-

tése, valamint e hazai hatóságok döntéseinek külképviseletre történő megküldése is. A ~ tartalmazza a →*konzuli tisztviselők* és →*konzuli adminisztrátorok* valamennyi eljárási cselekményét, döntését, tárolja minden kiállított, átvett vagy kiadott irat, okmány adatait, szükség esetén szkennelt képét, valamint az ügyfelek irányába tett minden lépést. A zárt és védett informatikai rendszer egyre több ügyfajtában teszi szükségtelenné a távoli állomásokon sokszor hosszú hónapokig tartó →*konzuli futárküldést*, így – az ügyfelek érdekében – jelentős mértékben gyorsítja az eljárást. A ~ másik kiemelkedő jelentőségű funkciója, hogy átláthatóvá és folyamatosan, utólag is követhetővé, ellenőrizhetővé teszi a konzuli munkavégzést, annak jog- és szabályszerűségét. A magyar külképviseletek a ~en keresztül csatlakoznak a schengeni tagállamokat összekötő egységes →*Schengeni Információs Rendszerhez* és a →*Vízuminformációs Rendszerhez* is. (FTG)

konzuli irattár

A konzuli eljárások iratanyaga a ~ban kerül elhelyezésre. A ~ fogalmát a konzuli kapcsolatokról szóló →*Bécsi Konzuli Egyezmény* tágan határozza meg. E körbe tartozik a konzuli képviselő minden irata, okmánya, levelezése, könyve, filmje, hangszalagja, nyilvántartása és rejtjelanyaga, valamint az ezek védelmére és őrzésére szolgáló iratszekrények és egyéb bútorok. A ~ra a fogadó állam minden körülmények között fokozott figyelmet köteles fordítani, illetve azt megvédeni. A konzuli

li iratokhoz csak arra jogosult személy férhet hozzá. (DE)

konzuli iroda

A ~ fogalmát a magyar diplomáciai gyakorlat valamint a →*külszolgálati törvény* vezette be. A törvény alapján a kormány döntése és a fogadó állam egyetértése szükséges valamely másik külképviselet részeként konzuli iroda létesítéséhez. A ~ nem rendelkezik sem önálló vezetéssel, sem önálló költségvetéssel, irányítással, felügyeletét annak a külképviseletnek a vezetője látja el, melynek részeként létrehozták. A →*Bécsi Konzuli Egyezmény* nem ismeri a →*konzuli képviselő* e formáját, csupán a konzulátus székhelyén kívüli hivatalt, amelyhez a fogadó állam kifejezett és előzetes hozzájárulása szükséges. (FTG)

konzuli jog

Tágabb értelemben ~ alatt azoknak a szabályoknak összességét értjük (közvetett és közvetlen jogforrásokat egyaránt), amelyek alapján a külképviseletek →*konzuli tisztviselői* és →*konzuli alkalmazottai*, valamint a külpolitikáért felelős miniszter által irányított minisztérium konzuli feladatokkal megbízott munkatársai konzuli szakmai tevékenységüket végzik. E körbe tartozik minden olyan nemzetközi, európai uniós és belső jogi norma, szokásjogi és udvariassági szabály, viszonos gyakorlat, amelyet a konzuli feladatok ellátása során alkalmazni kell. Szűkebb értelemben a ~ körébe csak azokat a jogi normákat soroljuk, amelyek közvetlenül a konzuli képviselők létesí-

tésére és működésére, valamint a konzuli feladatok ellátására vonatkoznak (közvetlen jogforrások). A konzuli tevékenység szempontjából a nemzetközi szerződések közül kiemelést érdemel a *→Bécsi Diplomáciai Szerződés* és a *→Bécsi Konzuli Egyezmény*, valamint a Magyarország által kötött kétoldalú *→konzuli egyezmények*, melyek megszabják a konzuli működés területi és szervezeti kereteit, a feladatellátás alapvető szabályait, eszközeit, a küldő és a fogadó államok jogait és kötelezettségeit, illetve a konzuli feladatokat ellátó diplomáciai és konzuli képviselők kiváltságait és mentességeit. Az uniós jog köréből kiemelt jelentősége van konzuli területen a *→Schengeni (Közösségi) Vízumkódexnek*, a *→Schengeni Határellenőrzési Kódexnek*, valamint az 539/2001/EK számú, a külső határok átlépésekor vízumkötelezettség alá eső, illetve az e kötelezettség alól mentes harmadik országbeli állampolgárok országainak felsorolásáról szóló tanácsi rendeletnek. A magyar jogban meghatározó jelentősége van a konzuli tevékenységre a konzuli védelemről szóló *→konzuli törvénynek* és végrehajtási rendeleteinek, a harmadik országbeli állampolgárok beutazásának és tartózkodásának szabályait tartalmazó *→Harmtv.-nek*, az Európai Unió tagállamaiban szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásának és tartózkodásának feltételeit rögzítő 2007. évi I. törvénynek (Szmtv.), valamint a konzuli tisztviselők és alkalmazottak felkészítésére, kihelyezésére is vonatkozó *→külszolgálati törvénynek*. (FTG)

konzuli kerület

Egy külképviselet ~e a küldő és a fogadó állam között fennálló konzuli kapcsolatok keretében a fogadó államnak az a pontosan és egyértelműen meghatározott (általában az adott állam valamely közigazgatási egységéhez igazodó) területe, amelyen, illetve amelyhez kapcsolódóan a küldő állam diplomáciai vagy *→konzuli képviseletének* konzuli feladatok ellátásával megbízott és a fogadó állam által e célból elfogadott tagjai elláthatják a *→konzuli feladatokat*. Röviden az a terület, ahol a konzuli képviselet eljárni jogosult. (FTG)

konzuli képviselet

A *→Bécsi Konzuli Egyezmény* alapján ~ alatt a külképviselet konzuli feladatokat ellátó formája értendő azzal, hogy az egyezmény szerint a *→diplomáciai képviseletek* is elláthatnak konzuli feladatokat, és a ~ek is elláthatnak diplomáciai feladatokat. A ~ létesítéséről a küldő állam dönt ugyan, de ahhoz – figyelemmel a konzuli kapcsolatok felvételéhez kapcsolódó kölcsönösség alapelveire – feltétlenül szükséges a fogadó állam beleegyezése. Az egyezmény főkonzulátust, *→konzulátust*, alkonzulátust és konzuli ügynökséget különböztet meg ~ként, ugyanakkor az utóbbi két képviseleti forma aligha tekinthető önálló ~nek, amire a magyar gyakorlatban példa a zágrábi magyar nagykövetség spliti és az athéni nagykövetség thesszalóniki ideiglenes, a nyári turistaszezonban évről évre működtetett konzuli ügynöksége. Megjegyezzük, hogy egyes országok (pl. Kanada és Ausztrália) – függetlenül a küldő ál-

lam szándékától, meghatározásától – nem ismerik el az ilyen, nem önálló képviselet működését, azokat formálisan önálló képviseletnek, főkonzulátusnak tekintik. Sajátos formája a nem önálló konzuli képviseletnek a székhelyen kívül létesített hivatal, vagy a *→külszolgálati törvény* által említett *→konzuli iroda*. Mindkét nem önálló képviselet megnyitásához a fogadó állam kifejezett és előzetes hozzájárulása szükséges. A küldő állam azzal is megbízhatja adott ~ét, hogy egy harmadik államban, vagy a fogadó államban egy harmadik ország részére lásson el konzuli feladatokat, feltéve hogy ezt a fogadó és a másik érintett állam nem ellenzi. A ~ a *→konzuli kerületen* belül végezheti tevékenységét, kivételesen – amennyiben a fogadó állam abba beleegyezik – azon kívül is elláthat konzuli feladatokat. A magyar gyakorlatban eddig csak főkonzulátusok működtek mint önálló ~ek (kormányhatározat rendelkezik például alkonzulátus megnyitásáról San Franciscóban, ugyanakkor egyelőre klasszikus konzuli feladatokat nem lát el), nem önálló képviseletekként pedig konzuli hivatalokat/irodákat vagy fent említett ideiglenes konzuli ügynökségeket létesítettek. (FTG)

konzuli képviselet vezetője

A ~ az a *→konzuli ranggal* (és a magyar gyakorlatban diplomáciai ranggal is) rendelkező *→konzuli tisztviselő*, akit valamely önálló *→konzuli képviselet*, tehát főkonzulátus, *→konzulátus*, alkonzulátus vagy konzuli ügynökség vezetésével bízott meg a küldő ál-

lam (kinevezés), és e minőségét a fogadó állam állandó jelleggel elfogadta a működési engedély, azaz az *→exequatúr* kiadásával, vagy ideiglenes jelleggel tudomásul vette. A konzuli képviselet-vezetőket a *→Bécsi Konzuli Egyezmény* alapján négy osztályba soroljuk (és ennek megfelelően alakul általában konzuli rangjuk is: főkonzulok, konzulok, alkonzulok és konzuli ügynökök). A *→külszolgálati törvény* alapján külképviselet-vezető a rendkívüli és meghatalmazott nagykövet, a főkonzul, az állandó ügyvivő, valamint a kereskedelmi képviselet-vezető. (FTG)

konzuli kiváltságok és mentességek, könnyítések

Szemben a *→diplomáciai képviselők kiváltságaival* és mentességeivel, a konzuli tisztviselőknek – és a konzuli képviselet egyéb tagjainak – kiváltságai és mentességei nem általánosan, hanem az előbbiekenél szűkebb körben, korlátozottan érvényesülő, úgynevezett funkcionális mentességek, vagyis nem pusztán személyükhöz és betöltött tisztségükhöz, hanem elsősorban konzuli feladataik ellátásához kötődnek, azok akadálytalan végzését segítik. A ~ körét – részben a *→Bécsi Diplomáciai Szerződés* egyes rendelkezéseire visszautalva – a *→Bécsi Konzuli Egyezmény* (BKE), valamint a kétoldalú *→konzuli egyezmények* tartalmazzák. A BKE alapján a könnyítések közé soroljuk a fogadó állam részéről a konzuli képviselet és konzuli tisztviselők számára biztosítandó előnyöket, támogatásokat. Ide tartozik a képviselet és tagjai elhelyezéséhez nyújtán-

dó segítség, a fogadó állam hatóságainak értesítése a konzul megérkezéséről, működéséről, a távozás elősegítése, valamint a konzuli képviselő tagjának vagy családtagjának halála esetén a hagyatéki tárgyak elvitelének megkönnyítése. A BKE általában is a fogadó államok kötelezettségévé teszi, hogy minden könnyítést megadjanak a konzuli képviselők feladatainak ellátásához. Kiváltságok alatt elsősorban azokat a különleges jogosítványokat értjük, melyekkel más személyek vagy szervezetek nem, vagy csak korlátozottan élhetnek. Ilyen a nemzeti címer és a lobogó használata, a *→konzuli képviselő helyiségei*, a *→konzuli irattár*, a *→konzuli poggyász*, a *→konzuli futár* és a *→konzuli tisztviselő* védelme, a szabad érintkezés joga, a fogadó állam értesítési kötelezettségei, valamint a szabad mozgás és közlekedés joga. A konzuli képviselő, illetve a konzuli tisztviselő (és az alkalmazottak) mentessége alatt azt értjük, hogy (konzuli működésük során) mentesek a fogadó állam közigazgatási, polgári vagy büntető (bírói vagy államigazgatási) joghatósága alól. A konzuli képviselőket megillető mentességek: a konzuli helyiségek, a konzuli irattár és a konzuli okmányok sérthetlensége; a honvédelmi vagy közérdekű célra történő mindenféle igénybevétel, valamint a kisajátítás alóli mentesség; a képviselő helyiségeinek és a képviselő-vezető lakásának adómentessége; a konzuli tevékenység során beszedett díjak és illetékek adó- és illetékmentessége. A hivatásos konzuli tisztviselők mentességei: személyes sérthetlenség, a kon-

zuli cselekményeik tekintetében – a BKE-ben foglalt kivételekkel – mentesek a fogadó állam bírói és államigazgatási joghatósága alól, a konzuli tisztviselők és háztartásukban élő családtagjaik mentesek a külföldiek nyilvántartására és a tartózkodási engedélyre vonatkozó szabályok, a munkavállalás engedélyezése és a társadalombiztosítási szabályok alól, mentesek az adó- és illetékfizetés, valamint a vámvizsgálat és a vám megfizetése alól (a személyes használatra szolgáló tárgyakat illetően). A konzuli képviselő valamennyi tagja és a háztartásukban élő családtagok a fogadó államban mentesek mindenféle személyes szolgáltatás, közmunka, katonai igénybevétel, beszállítás vagy elszállásolás alól. A konzuli tisztviselőt és családtagjait akkor is megilletik mentességek, ha állomáshelyükre vagy onnan visszatérve valamely harmadik országon utaznak keresztül. A konzuli kiváltságok és mentességek a konzuli működéshez, annak időtartamához kötődnek. A hivatali működés során végzett konzuli cselekmények vonatkozásában a joghatóság alóli mentességek vagy például a tanúzás megtagadásának lehetősége a tevékenység befejezését és a távozást követően is fennmarad. (L. még: *→tisztviselői konzul.*) (FTG)

konzuli letét

A konzuli védelem ellátása közben, ahhoz szorosan kapcsolódva a hivatásos *→konzuli tisztviselő* okiratot, pénzt, egyéb értéket (összefoglalóan: letéti tárgyak) vehet át megőrzésre. A letéti tárgy az átadó személynek vagy meg-

hatalmazottjának, illetőleg az esetleg általa a jegyzőkönyvben megnevezett kedvezményezettnek (halála esetén örökösének) adható ki. A letéti tárgyak letétbe vétele megtagadható, ha arra nem a konzuli védelem ellátásával összefüggésben kerülne sor, a konzuli védelem biztosítása érdekében megteendő intézkedések azt nem indokolják, a biztonságos őrzés feltételei a külképviseleten nem biztosíthatók. A részlet-szabályokat a *→konzuli törvény* és annak végrehajtási rendelete tartalmazza. (DE)

Konzuli Munkacsoport (COCON)

Az Európai Unió Tanácsának konzuli kérdésekkel foglalkozó munkacsoportja. Vezetője a Tanács Főtitkárságának konzuli ügyekért felelős vezetője, tagjai pedig (állandó meghívottként) az Európai Külügyi Szolgálat Jogi Szolgálatának munkatársa, valamint a tagállamok konzuli szolgálatainak operatív irányításáért felelős külügyminisztériumi szakmai vezetők. A munkacsoport feladatai közé tartozik a konzuli tevékenységet érintő uniós jogalkotási aktusok, dokumentumok véleményezése és döntés-előkészítés, a legmagasabb szintű uniós szakmai fórum biztosítása a konzuli válságkezeléssel és a képviselet nélküli uniós polgárok harmadik országokban való konzuli védelmével kapcsolatos tagállami vélemény- és tapasztalatcsere számára, valamint az EU, illetve a tagállamok és az Amerikai Egyesült Államok, továbbá Kanada között intézményesült konzuli konzultáció koordinálása. (FTG)

konzuli poggyász

A *→Bécsi Konzuli Egyezmény* alapján a *→konzuli irattár* és a konzuli okmányok mindenkor sérthetetlenek, bárhol is legyenek azok elhelyezve. A *→konzuli képviselet*, ide értve a konzuli feladatokat ellátó diplomáciai képviseletet is, szabadon érintkezhet minden hivatalos ügyben a küldő állam kormányával, a küldő állam külképviseleteivel, és ehhez minden megfelelő eszközt felhasználhat. A szabad érintkezés egyik ilyen eszköze, illetve módja a ~ küldése és fogadása. Az egyezmény alapján a ~ kizárólag hivatalos levelezést, hivatalos használatra szolgáló okmányokat és tárgyakat tartalmazhat. A ~ konkrét tartalmáról azonban a küldő állam dönt, tehát a küldő állam külképviselete (annak vezetője) vagy a külpolitikáért felelős miniszter által vezetett minisztérium (mint központ) határozza meg, hogy mi minősül hivatalos küldeménynek. A ~t alkotó csomagokat a protokollszabályoknak, szokásoknak megfelelő, egyértelműen ilyen jellegükre utaló külső jellel kell ellátni. A szállítás a küldemény minőségét, a csomagok számát feltüntető kísérő okmánnyal együtt diplomáciai, illetve *→konzuli futárral* (vagy a futár általi személyes őrzést nem igénylő küldemények esetén a gyakorlatban postai úton vagy csomagküldő szolgálat útján) történik. A ~t sem felnyitni, sem visszatartani nem szabad. Amennyiben a fogadó (tranzit-) állam hatóságainak komoly okuk van annak fel-tételezésére, hogy a poggyász nem hivatalos iratokat vagy tárgyakat is tartalmaz, akkor kérhetik, hogy a küldő

állam erre felhatalmazott képviselője (külképviselő vezetője vagy a konzuli futár) a ~t előttük felnyissa. Amennyiben a küldő állam hatóságának felhatalmazott képviselője ezt megtagadja, akkor sem nyithatja fel a fogadó állam hatósága a ~t, csupán a feladási helyre küldheti vissza azt. (FTG)

konzuli rang

Bár a *→ Bécsi Konzuli Egyezmény* nem nevesíti kifejezetten a konzuli rangokat, ugyanakkor meghatározza a konzuli képviselő vezetőinek osztályait, illetve rendelkezik az osztályokon belüli rangelsőségről. Az egyezmény alapján az alábbi képviselővezetői osztályok különböztethetők meg: főkonzulok, konzulok, alkonzulok és konzuli ügynökök. A felsorolás egyúttal jelzi az osztályok közötti rangsorolást is. Az egyes osztályokon belül a rangelsőbbség az *→ exequatur* megadásának időpontjához igazodik. A tiszteletbeli konzuli képviselők vezetői minden osztályon belül a hivatásos konzuli képviselővezetők mögé sorolnak. Az állandó vezetők megelőzik az ideiglenes vezetőket, illetve a képviselővezetőket mindig rangelsőbbség illeti meg az egyéb konzuli tisztviselőkkel szemben. A vezetőkön kívül a *→ konzuli tisztviselők* rangelsőbbsége vagy az *exequatur* megadásának, vagy a működés tényleges megkezdésének az időpontjától függ, vagyis a régebben szolgálatot teljesítő konzuli tisztviselő előbbre sorol. A *→ külszolgalati törvény* csak főkonzuli, konzuli és alkonzuli rangot különböztet meg, ugyanakkor általános szabályként rögzíti, hogy

minden külszolgalatot teljesítő, diplomáciai vagy hivatásos konzuli képviselőre kihelyezett munkatársnak a külpolitikáért felelős miniszter diplomáciai rangot (is) adományoz a kihelyezést megelőzően. (FTG)

konzuli szakvizsga

A hivatásos *→ konzuli tisztviselők* akár diplomáciai képviselőre, akár konzuli képviselőre kerülnek kihelyezésre, tevékenységük során egyszerre tesztelik meg a küldő országot a fogadó államban – mind a hivatali szolgálatban, mind a magánéletben – képviselő diplomatát és a közigazgatási hatóságot, vagy éppen közjegyzőt. E sokrétű szerepvállalás magas fokú bizalmat igényel mind a kihelyező szerv, mind a fogadó állam, mind pedig a külképviselővel ügyfélkapcsolatba kerülő személyek oldaláról (közbizalom). A bizalom megalapozásához elengedhetetlenül szükséges, hogy a kihelyezésre kerülő konzuli tisztviselők és a munkájukat segítő *→ konzuli adminisztrátorok* megfelelő felkészítésben részesüljenek kihelyezésük előtt. Erre annál is inkább szükség van, mert hatósági, közjegyzői tevékenységük során jogellenes vagy szakszerűtlen intézkedéseik, döntéseik miatt nemcsak fegyelmi felelősséggel, hanem ők maguk vagy a kihelyező szerv, vagyis maga az állam kártérítési felelősséggel is tartozik. Eljárásuknak ezen túlmenően polgári jogi, idegenrendészeti, és sok esetben akár büntetőjogi konzekvenciái is lehetnek (és vannak is a gyakorlatban). A nemzetközi jogi és szokásjogi szabályok (valamint a fogadó állam jogának alap-

fokú) ismerete nélkül pedig tevékenységük könnyen konfliktust idézhet elő a küldő és a fogadó állam között, vagy akár megalapozhatja a küldő ország nemzetközi jogi felelősségét is (→*dipломáciai és konzuli védelem*). Mindezek okán a magyar →*konzuli szolgálat* régóta kiemelt hangsúlyt helyez a konzulok, konzuli adminisztrátorok kihehelyezés előtti elméleti és gyakorlati felkészítésére. A →*konzuli törvény*, illetve végrehajtási rendeletei előírják a hivatásos konzuli tisztviselők és konzuli adminisztrátorok kötelező, meghatározott időtartamú szakmai gyakorlatát, elméleti képzésen való részvételét, valamint a konzuli szakmai vizsga kötelezettségét. A konzuli tisztviselők szakmai vizsgáját nevezzük ~nak. A vizsga keretében a jelöltnek a végzendő konzuli tevékenység alapjául szolgáló valamennyi nemzetközi jogi, uniós jogi és belső jogi ismeretről számot kell adnia egy, a külpolitikáért felelős miniszter által irányított minisztérium konzuli ügyekért felelős szervezeti egységének vezetőiből, a személyügyekért felelős szervezeti egység képviselőjéből, valamint (elsősorban a közjegyzői feladatokra, illetőleg a nemzetközi magánjogot és bűnügyi együttműködést érintő kérdésekben) az igazságügyi minisztérium által delegált tagból álló bizottság előtt. A 2016-ban elfogadott →*külszolgálati törvény* megerősítette, hogy kizárólag az helyezhető ki tartós külszolgálatra, aki a munkakörhöz jogszabályban vagy a kihehelyező szerv vezetője által előírt végzettséggel, képzettséggel, szakmai gyakorlattal rendelkezik, valamint siker-

rel teljesítette a jogszabályban az adott munkakör betöltésére előírt vizsgakövetelményeket. A konzuli tisztviselők és konzuli adminisztrátorok vizsgakötelezettségét mint kihelyezési feltételt rögzíti a törvény végrehajtási rendelete (konzuli szakmai vizsga és konzuli ügyintézői vizsga). (FTG)

konzuli személyzet tagja

A →*Bécsi Konzuli Egyezmény* alapján a ~ gyakorlatilag a →*konzuli képviselő*t minden munkatársa, azaz a →*konzuli képviselő vezetője*, a →*konzuli tisztviselő*k, valamint a →*konzuli alkalmazottak* és a →*kisegítő személyzet* tagjai. (FTG)

konzuli szigorú számadású nyomtatványok (és eszközök)

A szigorú számadású nyomtatványok fogalmát a számviteli törvény tartalmazza. Eszerint az ilyen nyomtatványoknak három csoportja különíthető el: készpénz kezeléséhez, egyes gazdasági eseményekhez kapcsolódó bizonylatok (1); olyan nyomtatványok, amelyekért a nyomtatvány értékét meghaladó vagy a nyomtatványon szereplő névértéknek megfelelő ellenértéket kell fizetni (2); olyan nyomtatványok, amelyek illetéktelen felhasználása visszaélésre adhat alkalmat (3). A konzuli szigorú számadású nyomtatványok részben bizonylatok (számla- és nyugtatómbök), amelyeket a konzuli ügyintézéshez kapcsolódó pénzmozgások nyilvántartása érdekében vezetnek, állítanak ki, részben pedig visszaélésre lehetőséget adó nyomtatványok (→*ideiglenes útlevel* és címké-

je, →*vízumbélyeg*-címke, →*ideiglenes úti okmány*-címke, →*egyszeri utazásra jogosító okmány*, anyakönyvi kivonatok). Szigorú számadású eszközöknek a konzuli munka során használt, a szigorú számadású nyomtatványokhoz kapcsolódó (1), illetve illetéktelen felhasználás révén visszaélésre alkalmas adó (2) eszközöket tekinthetjük. Az első csoportba tartozik a vízumtoll és a hozzá tartozó (speciális összetételű) vegytinta, a másodikba a konzuli bélyegzők, illetve a fogadó országok hatóságainak pecsét- és aláírásmintái. (L. még: →*konzuli irattár*) (DE)

konzuli szolgálat

A ~ mindazon intézmények és személyek összessége, amelyek, illetve akik konzuli feladatok ellátására belföldön vagy külföldön jogszabály vagy a külpolitikáért felelős miniszter megbízása alapján felhatalmazást kaptak. A magyar ~ vezetője a miniszter, aki e felelősségi körébe tartozó feladatait az általa vezetett minisztérium illetékes tisztviselője (kijelölt államtitkára, helyettes államtitkára), valamint a konzuli tevékenység szakmai irányításáért felelős szervezeti egysége útján látja el. A ~hoz tartoznak ezen kívül a külföldön szolgálatot teljesítő hivatásos és tiszteletbeli →*konzuli tisztviselők*, →*konzuli adminisztrátorok*, a konzuli feladatokkal megbízott diplomáciai képviselők és a konzuli feladatok ellátásában közreműködő →*helyi alkalmazottak*. (FTG)

konzuli tanúsítvány

A közjegyzői okiratok közül a konzuli védelemről szóló törvény csak a

ténytanúsító okirat kiállításáról rendelkezik, amelyet ~nak nevez. A jegyzőkönyvi vagy záradéki formában kiállított tanúsítvány a jogi jelentőségű tényeket közhitelesen tanúsítja. ~t állíthat ki a miniszter által erre felhatalmazott hivatásos →*konzuli tisztviselő* arról, hogy a másolat az előtte felmutatott okirattal megegyező; az aláírás és kézjegy valódiságáról; magyar állampolgár életben létéről; fordítás helyességéről; egyéb jogi jelentőségű tényről és körülményről. A miniszter a →*tiszteletbeli konzuli tisztviselőt* is felhatalmazhatja ~ kiállítására arról, hogy a másolat az előtte felmutatott okirattal megegyező; az aláírás és kézjegy valódiságáról; magyar állampolgár életben létéről. A miniszter a felhatalmazott személy távollétében vagy összeférhetlenségi ok fennállása esetén a diplomáciai vagy hivatásos konzuli képviselő vezetőjének vagy az ideiglenes ügyvivőnek is felhatalmazást adhat ~ kiállítására. A tanúsítványkészítésre felhatalmazott személyek listája a konzuli honlapról elérhető. A konzul a ~ kiállítása során csak a jogszabályoknak és az eljárásra vonatkozó nemzetközi szabályoknak van alávetve, eljárása során nem utasítható. A konzul köteles megtagadni a közreműködést, azaz a ~ kiállítását a közjegyzői törvényben meghatározott esetekben, vagy ha eljárása nemzetközi jogi szabályba vagy a fogadó állam jogszabályába ütközne. A konzul az általa készített ~okról nyilvántartást vezet. A konzul köteles megtagadni a közreműködését, ha az kötelességeivel nem egyeztethető össze, így különösen ha közreműködését

olyan jogügyletbe kerül, amely jogszabályba ütközik, jogszabály megkezdésére irányul, vagy amelynek célja tiltott vagy tisztességtelen. Ha a konzul eljárása során aggályos körülményt észlel (~ elkészítésénél aggályos körülménynek kell tekinteni különösen, ha a fél az okiratba olyan rendelkezés felvételét kéri, amely jogvita keletkezéséhez vezethet, vagy amelynek nincs joghatása), de a közreműködés megtagadására nincs ok, köteles e körülményre felhívni a fél figyelmét, és ezt az iratban feltüntetni. Ha a fél ez ellen tiltakozik, a konzul a közreműködését megtagadja. A konzul nem járhat el abban az ügyben, amelyben – a polgári perrendtartásnak a bíró kizárására vonatkozó szabálya szerint – mint bíró nem járhatna el. Meg kell tagadnia a közreműködést, ha az eljárás nem érinti magyar állampolgár (magyar honosságú jogi személy) jogát vagy jogos érdekét (a *→konzuli törvény* alapján), a fél személyazonossága megállapításához adatot nem szolgáltatott, ha a nyilvántartás adatai nem egyeznek meg a rendelkezésre bocsátott adatokkal, vagy az igazolvány érvénytelen és a személyazonosság igazolása más módon sem lehetséges. A közreműködés megtagadásának lehetőségére a konzulnak a ~ kiállítását megelőzően fel kell hívnia az ügyfél figyelmét. (L. még: *→közjegyzői tevékenység*, *→konzuli irattár*) (DE)

konzuli tisztviselő

~ a küldő állam által a fogadó államban működő konzuli vagy diplomáciai képviselőként konzuli tevékenység

végzésével megbízott, az ehhez szükséges felhatalmazással rendelkező és a fogadó állam által ilyen minőségében hallgatólagosan vagy működési engedély, *→exequatur* formájában formálisan is elfogadott hivatalos személy. A konzuli tisztviselőt a külpolitikáért felelős miniszter nevezi ki, és bízta meg egy adott fogadó államban működő külképviseleten konzuli feladatok ellátásával. A ~ kinevezésének és kihelezésének belső jogi feltételeit jogszabály (*→konzuli törvény*, *→külszolgálati törvény* és végrehajtási rendeleteik), küldésének és fogadásának, továbbá működésének nemzetközi jogi kereteit nemzetközi egyezmények (*→Bécsi Diplomáciai Szerződés*, *→Bécsi Konzuli Egyezmény* és a kétoldalú *→konzuli egyezmények*) rögzítik. A ~ felhatalmazásának terjedelmét (székhelyét, konzuli kerületét, legfontosabb feladatait), illetve felhatalmazásának korlátait (például *→tiszteletbeli konzul* esetében) külképviselet-vezető esetén a kinevezési okirat (*→pátens*), egyéb konzuli tisztviselő esetén a fogadó állam illetékes hatóságához (külügyminisztérium) intézett értesítés tartalmazza. A Bécsi Konzuli Egyezmény a konzuli tisztviselőknek két kategóriáját – hivatásos konzuli tisztviselő és tiszteletbeli konzuli tisztviselő –, valamint a konzuli képviselők vezetőinek négy osztályát (*→konzuli rang*) – főkonzul, konzul, alkonzul és konzuli ügynök – különbözteti meg. Míg a hivatásos konzuli tisztviselő főszabály szerint a küldő állammal szolgálati jogviszonyban álló tisztviselő, addig a tiszteletbeli konzul általában a fogadó állam

polgára, illetve állandó lakosa, aki – a tiszteletbeli konzuli kinevezésén kívül – nem áll foglalkoztatási vagy más jogviszonyban a küldő állammal, tevékenységéért díjazást nem kap (legfeljebb költségtérítését). (L. még: →*tiszteletbeli konzul*) (FTG)

konzuli törvény

A konzul tevékenységére vonatkozó, kezdetben a szokásjogban rögzült szabályokat a modern államok kialakulásával a jogrendszer különböző szintjein, illetve nemzetközi egyezményekben kodifikálták. Hazánkban a konzul hatósági munkáját – a működési területek meghatározása és az eljárások egységesítése mellett – a dualizmus korában kezdték részletesen szabályozni. Külön törvény készült a konzuli bíraskodásról (1891), a konzuli díjakról (1901), ám a részletszabályok többségét ágazati törvények, miniszteri rendeletek, uralkodói rendelkezések tartalmazták. A magyar konzuli szolgálat a 20. század közepéig megőrizte a dualizmus időszakában kialakult gyakorlatot és szabályozást. Az ezt követően hatályon kívül helyezett jogszabályokat a szocialista joghoz illeszkedő, a konzul hatósági munka több területén (→*állampolgárság, idegenrendészet, →útlevél-igazgatás*) a rendészeti és büntető elemek megerősödésével járó – több esetben titkos – szabályozás váltotta fel. A konzul működésére vonatkozó szabályok újrakodifikálása a →*Bécsi Konzuli Egyezmény* (BKE) kihirdetésével kezdődött meg 1987-ben (kihirdette: 1987:13. tvr.). A rendszerváltást követően a konzuli védelem-

hez való jogot alkotmányi (alaptörvényi) szinten rögzítették, a konzuli védelem részletszabályait pedig külön törvény (2001. évi XLVI. tv.) tartalmazza, amelyet tulajdonképpen az első magyar konzuli törvénynek tekinthetünk. A konzuli védelemről szóló törvény ugyanis elsősorban, de nem csupán az érdekvédelmi feladatokra koncentrált, hanem azok mentén a konzuli hatósági ügyintézés általános szabályait, illetve a más törvényben rögzített általános szabályoktól való eltéréseket is rögzíti, továbbá meghatározza a konzuli tisztviselők és konzuli adminisztrátorok kinevezésének és kihelyezésének feltételeit (képzettség, gyakorlat, konzuli szakmai vizsga). A törvény rendelkezéseinek megfelelő értelmezéséhez és alkalmazásához a végrehajtási rendeletének, valamint számos más ágazati törvénynek (lakcím-nyilvántartásról, állampolgárságról, külföldre utazásról, anyakönyvezésről), nemzetközi és európai uniós egyezménynek, egyes miniszteri rendeleteknek, valamint a hatályos →*konzuli utasítások*nak az ismerete is szükséges. A rendszerváltás óta eltelt időszakban összegyűlt gyakorlati tapasztalatra, illetve a sokrétű, ám roppant töredezett (anyagi és eljárási) joganyagra tekintettel felvethető egy átfogó konzuli törvény megalkotásának szükségessége. (L. még: →*elbocsátás, →megfosztás, →közjegyzői tevékenység, →felülhitelesítés, →idegenrendészeti jog*) (DE)

konzuli utasítás

~ alatt a külpolitikáért felelős miniszter által irányított minisztériumban

a →konzuli szolgálat egészének (a miniszter kivételével) tényleges szakmai irányításáért és felügyeletéért felelős szervezeti egység vezetője (kivételesen az ő felettese) által kiadott eseti (konkrét ügyben kiadott) vagy (az adott ügycsoportban, ügyfajtában) általánosan érvényesülő, a konzuli gyakorlatban betartandó normatív utasításokat értjük. A ~ok egy része végrehajtási, másik része pedig értelmező jellegű iránymutatás, melyek célja, hogy elősegítsék, biztosítsák a jogszabályokban foglalt →konzuli feladatok világszerte egységes, így kiszámítható, a miniszter, illetve a közvélemény számára is átlátható, nyomon követhető és számon kérhető ellátását, továbbá segítse a konzuli képzést, külszolgálati felkészítést. (FTG)

konzuli ügynökség →konzulátus, →konzuli képviselő

korlátozott területi érvényességű vízum (LTV)

~ről akkor beszélünk, amikor egy schengeni tagállam humanitárius okból, a kérelmező beutazásához fűződő fontos nemzeti érdekből vagy valamely nemzetközi kötelezettség teljesítése érdekében anélkül ad vízumot egy harmadik ország vízumkötelezett polgárának, hogy az teljesítené a beutazás →Schengeni Határellenőrzési Kódexben foglalt feltételeit, vagy a vízum kiadásáról – bár köteleessége lett volna – előzetesen konzultálna más tagállammal, illetve más tagállam előzetes konzultáció során kifejezett kifogása ellenére ad ki vízumot. Ilyen vízumot a tagál-

lamok csak kivételesen és erősen korlátozott mértékben adhatnak ki. A kivételességet erősíti, hogy az ilyen vízumok arányát (a gyakorlat szerint ez az arány évente nem lehet magasabb, mint a kiadott vízumok 1%-a), a tagállamok erre vonatkozó gyakorlatát, sőt akár a kiadás indokoltságát a többi tagállam (a →helyi schengeni együttműködés keretében) és az EU Bizottsága is ellenőrzi (például helyszíni ellenőrzés, az ún. „schengeni evaluáció” keretében). A ~ kizárólag a vízumot kiadó tagállam, kivételesen – hozzájárulásuk esetén – több tagállam területére lehet érvényes, de semmiképpen sem a schengeni térség egészére. Ugyancsak ~, mégpedig kizárólag az úti okmányt elismerő államok területére érvényes LTV vízum kerül kiállításra abban az esetben, ha egy kérelmező úti okmányát nem mindegyik tagállam tekinti elfogadhatónak. Ha éppen a vízumkiadó állam nem ismeri el az úti okmányt, akkor az általa a fenti kivételes okokból mégis kiállított LTV vízum kizárólag az ő területére lehet érvényes. Az így kiadott vízumokról azonnali tájékoztatást kell adni a →Vízuminformációs Rendszeren keresztül a tagállami vízumkiadó hatóságoknak. (FTG)

közjegyzői tevékenység

A konzuli kapcsolatokról szóló →Bécsi Konzuli Egyezmény (BKE) (kihirdette: 1987. évi 13. tvr.) a konzuli feladatok között (5. cikk) nevesíti a közjegyzői minőségben történő feladatellátást, amennyiben ezt a fogadó állam joga nem tiltja. A magyar konzuli szol-

gálat a megalakulása óta folyamatosan végez a ~ körébe tartozó feladatokat. A gyakorlatban legtöbbször konzuli tanúsítvány kiállításával találkozhatunk. Bár a *→konzuli törvény* eredetileg ismerte a konzuli okirat fogalmát is, az intézmény gyakorlati jelentőségének hiánya miatt, valamint azért, mert a szabályozás összetettsége és a kiállításához szükséges speciális képzettség megléte a feladatellátást jelentős mértékben megnehezítette, kockázatot hordozott mind az eljáró tisztviselők (és így az állam), mind pedig az ügyfelek oldalán, fennállt a jogbiztonság és a közhitelesség sérelmének veszélye, ezért a konzuli okiratot kivezették a törvényből. (L. még: *→konzuli tanúsítvány*) (DE)

külföldi ítélet érvények elismerése

A ~n a bűnügyi *→jogsegélyt* szabályozó normák alapján azt értjük, hogy a magyar joghatóság alá tartozó (például magyar) elkövetővel szemben külföldön lefolytatott büntetőeljárás során a külföldi bíróság („rendes” vagy nemzetközi szerződéssel, illetve az ENSZ Biztonsági Tanácsa határozatával létrehozott nemzetközi bíróság) által meghozott jogerős ítélet azonos érvényűnek tekintendő a magyar bíróság ítéletével. Ennek feltétele, hogy a kiszabott büntetés, illetve alkalmazott intézkedés nem lehet ellentétes a magyar jogrenddel. A ~t követően úgy kell tekinteni, mintha a cselekményt magyar bíróság bírálta volna el jogerősen, azaz beáll a magyar jogrendben is az anyagi jogerő, az ítélt dolog (res iudicata), tehát a bíróság döntése véglegessé és

végrehajthatóvá válik. Az elismerésről Magyarországon bíróság dönt, és az eljáró magyar bíróság határoz a külföldi bíróság által kiszabott büntetés vagy intézkedés magyar joggal való összeegyeztethetőségéről is, amelynek során – nemleges esetben – a magyar jog szerint határozza meg a büntetés vagy intézkedés mértékét, a végrehajtás formáját és módját. Ennek során a bíróságnak mindig az elkövetéskor hatályos magyar jogot kell alkalmaznia. A nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló 1996. évi XXXVIII. törvény szerint a magyar bíróság által kiszabott büntetés tartama semmiképpen sem lehet hosszabb, mint a külföldi bíróság ítéletében kiszabott büntetésé. (FTG)

külföldi örökbefogadási határozat hazai elismerése

Az ilyen határozat – az igazságügyért felelős miniszter véleménye alapján – meghatározott feltételek fennállása esetén ismerhető el Magyarországon. A határozatnak kiskorú magyar állampolgár külföldi örökbefogadásával kapcsolatosnak kell lennie (1), és kérelmezőként a már nagykorúvá vált örökbefogadott maga kell, hogy kérelmezze annak hazai elismerését (2). Az örökbefogadó magyar vagy nem magyar állampolgár egyaránt lehet. Az eljárást az anyakönyvi törvény és az anyakönyvezésről szóló miniszteri rendelet szabályozza. A kérelmet személyesen kell benyújtani belföldön bármelyik anyakönyvvezetőnél, külföldön a hivatasos *→konzuli tisztviselő*nél, aki azt – amennyiben a születés anyakönyvezése még nem történt meg, és önállóan

mint erre felhatalmazott nem jogosult az anyakönyvezésre – a *→hazai anyakönyvezés* iránti kérelemmel együtt terjeszti fel az első diplomáciai postával a születés helye szerint illetékes anyakönyvvezető vagy az anyakönyvi szerv számára. Az eljárás *→konzuli díj*-köteles. (L. még: *→kiskorú örökbefogadott honosítása*) (DE)

külön lap

A *→Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* alapján a vízumot közösségi jogi aktusban meghatározott egységes formátumú űrlapon, a „vízum beillesztésére szolgáló ~”-on kell kiadni, amennyiben az érintett tagállam a kódexben meghatározott kivételes esetekben, például humanitárius okból vagy nemzeti érdekből az általa el nem ismert úti okmány birtokosa részére ad ki vízumot. A ~ adattartalmát és formáját a 333/2002/EK tanácsi rendelet határozza meg. Amennyiben a kérelmező *→úti okmányában* több személy (családtag) is szerepel, és a kérelmező úti okmánya nem ismerhető el, akkor az összes együtt utazó személynek külön-külön az egységes formátumú ~on helyezik el az egyéni *→vízumbélyeget* (amennyiben persze a vízumkiadás feltételeinek egyébként megfelelnek). Amennyiben a vízumbélyeget a vízum beillesztésére szolgáló külön lapra illesztik, ezt az információt rögzíteni kell a *→VIS*-ben. (FTG)

külügyi szolgálati útlevél

~ a *→hivatalos útlevél* egyik, elsősorban a külügyi működést, nevezetesen a külpolitikáért felelős miniszter által

irányított minisztérium diplomáciai vagy konzuli ranggal nem rendelkező, hivatalos célból utazó munkatársainak tevékenységét megkönnyítő típusa. A ~ a külföldre utazásról szóló törvény alapján általános esetben ötéves érvényességi idővel, az ott pontosan megjelölt személyi kör (törvényes jogosult), valamint hivatalos célból velük együtt utazó, közös háztartásban élő házastársuk, eltartott gyermekeik és egyes esetekben más hozzátartozóik (1) részére állítható ki. A ~ kiállításának egyik speciális esete, amikor az irányítást (felügyeletet) gyakorló miniszter javaslatára más minisztérium munkatársa számára ad engedélyt a külpolitikáért felelős miniszter. Ez a személyi kör kizárólag utazásának időtartamára érvényes ~t kaphat (ágazati miniszter javaslatára útlevéllel ellátott személy) (2). A kérelem belföldön a külpolitikáért felelős miniszternél, külföldön a hivatásos *→konzuli tisztviselő*nél nyújtható be. (L. még: *→hivatalos útlevél*, *→magánútlevél*) (DE)

külszolgálati törvény

~ alatt a külképviselésekről és a tartós külszolgálatról szóló 2016. évi LXXIII. törvényt értjük. A törvény átfogóan szabályozza a kihelyezettek külszolgálatra való kiválasztásával, felkészítésével és kihelyezésével, a rangadományozással, ranghasználattal, a kihelyezettek díjazásával, költségtérítésével, munkavégzésük feltételeivel, feladataikkal, jogaikkal és kötelezettségeikkel, valamint a kihelyezettel külszolgálatra együtt utazó családtagok utáni járandóságokkal, illetve a

foglalkoztatásukkal kapcsolatos kérdéseket. (FTG)

Lakcímügyintézés a konzulnál

A külképviseleten több különböző, a kérelmező személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásával kapcsolatos eljárás is kezdeményezhető. Ezek részben önállóan indítható, részben más kérelemhez kapcsolódó eljárások. A gyakorlatban a lakcímügyek szinte minden eljárásban előkerülnek, hiszen az elérhetőségi adatok kapcsán a hatóságok az aktuális lakcímet vizsgálják, illetve a lakcímhez különböző joghatások fűződnek. A konzul közreműködik az aktuális állapotnak megfelelő adatok személyiadat- és lakcímnyilvántartásban történő rögzítésében. Az önállóan indítható eljárások közül a leggyakrabban a külföldön történő letelepedés bejelentése, a külföldön élő magyar állampolgár adatainak nyilvántartásba való felvétele (akár választási $\rightarrow$ *regisztrációhoz* kapcsolódóan), a külföldön élőként nyilvántartott magyar állampolgár lakcímigazolványának pótlása vagy cseréje, illetve a külföldi lakóhely megváltozásának bejelentése fordul elő. Ezekben az esetekben a jogszabályban meghatározott adattartalmú űrlaphoz mellékelni kell a kérelmező személyazonosságát és állampolgárságát igazoló okirat egyszerű másolatát, a magyar $\rightarrow$ *anyakönyvi kivonat* egyszerű másolatát, illetve a lakcímet igazoló hatósági igazolványt (külföldi letelepedés vagy névváltoztatás miatti csere kérelmezése esetén). Amennyiben az anyakönyvi események hazai anyakönyvezése még egyál-

talán nem történt meg, vagy csak egyes eseményeké történt meg, az elsődleges kérelem az $\rightarrow$ *állampolgársági* vagy kedvezményes $\rightarrow$ *honosítás* iránti, illetve a $\rightarrow$ *hazai anyakönyvezés* iránti kérelem lesz, melyhez kapcsolódó eljárásként a lakcímadatokat is meg kell adni, valamint a külföldi lakcímet igazoló okmány (gyakran a vezetői engedély) hiteles másolatát is mellékelni kell. A kérelmező személyiadat- és lakcímnyilvántartásba történő felvétele, illetve az önálló lakcímügyek illeték- és $\rightarrow$ *konzuli díjmentesek*. A külföldön élő magyarok ügyintézésének megkönnyítése érdekében egyes lakcímjelölések már elektronikusan is indíthatók a webes ügysegéd segítségével. Az elektronikus ügyintézéshez általában ügyfélkapura van szükség. (L. még: $\rightarrow$ *elektronikus ügyintézés*, $\rightarrow$ *ügyfélkapu* létesítése) (DE)

Lead State Concept $\rightarrow$ *vezető állam koncepciója*

lemondás az állampolgárságról

Az állampolgársági törvény szerint a magyar állampolgár a köztársasági elnökhöz címzett nyilatkozatban lemondhat a magyar állampolgárságáról, ha külföldi állampolgársággal rendelkezik, vagy annak megszerzését valószínűsíteni tudja, és a személyiadat- és lakcímnyilvántartásban nem szerepel, vagy Magyarország területét külföldön történő letelepedés szándékával elhagyta, vagy külföldön élő magyar állampolgárként nincs bejelentett, érvényes tartózkodási helye Magyarországon. A külföldi állampol-

gárság érvényes állampolgársági bizonyítvánnyal vagy útlevelemmel, annak várható megszerzése a külföldi hatóság által kiállított okirattal (igérvény) igazolható. A nyilatkozathoz mellékelni kell a magyar állampolgárságot igazoló okmányokat, illetve a lakcímet igazoló hatósági igazolványt. A nyilatkozat csak személyesen nyújtható be, a kérelmezővel együtt házastársa, illetve együtt élő kiskorú vagy cselekvőképtelen nagykorú gyermeke közös kérelmet adhat be. A kiskorú kérelméhez mindkét szülő nyilatkozatát mellékelni kell, a korlátozottan cselekvőképes kiskorút (14–18 év) azonban önállóan szükséges nyilatkoztatni. A nyilatkozat elbírálásához a hiányzó hazai anyakönyvezéseket teljesíteni kell. Az állampolgársági ügyekért felelős miniszter – amennyiben a feltételek fennállnak – az állampolgársági ügyekben eljáró szerv javaslatára a beérkezéstől számított 60 napon belül előterjesztést tesz a köztársasági elnöknek a lemondás elfogadására, amely határidő indokolt esetben 60 nappal meghosszabbítható. Az állampolgárság megszűnéséről a köztársasági elnök okiratot ad ki, a magyar állampolgárság az okirat kiállításának napján szűnik meg. Amennyiben a nyilatkozat a törvényben előírt feltételeknek nem felel meg, az állampolgársági ügyekben eljáró szerv a beérkezéstől számított 60 napon belül határozatban állapítja meg, hogy a lemondás elfogadásának feltételei hiányoznak (a határidő indokolt esetben 60 nappal meghosszabbítható). A határozat felülvizsgálata a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróságtól kérhető (2018-tól felülvizsgálat helyett közigazgatási per indítható).

A magyar állampolgárság visszaállítása a lemondás elfogadásától számított három éven belül kérhető a köztársasági elnöktől, feltéve hogy a kérelmező a kérelem benyújtásáig nem szerzett külföldi állampolgárságot (állampolgárság visszaállítása iránti kérelem). A kérelem jóváhagyása esetén a kérelmező magyar állampolgárságát folyamatosnak kell tekinteni, mintha egyáltalán nem szűnt volna meg. (L. még: →*állampolgárság*, →*állampolgársági kérelem*) (DE)

leszármazás

Az Alaptörvény a születést mint állampolgárság-szerzési módot külön és első helyen nevesíti, ezzel is nyomatékosítva a vérségi elv (ius sanguinis) elsőlegességét a magyar állampolgársági jogban. A születés vonatkozásában a Polgári Törvénykönyv ~sal, illetve szülői jogállással kapcsolatos szabályai irányadóak. A szülő és a gyermek közötti egyenes ági rokoni kapcsolat ~sal vagy örökbefogadással jön létre. Ez utóbbit az állampolgársági törvény az állampolgárság egyes keletkezési és szerzési módjainál értékeli. A ~ vizsgálatán alapul a külképviseleten kezdeményezett két leggyakoribb eljárás: az →*állampolgárság megállapítása* iránti, illetve a kedvezményes →*honosítási kérelem*. Apai jogállást házassági kötelék, reprodukációs eljárás, →*apai elismerő nyilatkozat*; vagy bírósági határozat keletkeztet. A konzul eljárása során okiratokból dolgozik, ezért az állampolgársági kérelemhez csa-

tolt házassági anyakönyvi kivonatot, reprodukciós eljárásról szóló igazolást vagy jogerős bírósági határozatot, vagy ezek hiteles másolatát továbbítja, illetve apai elismerő nyilatkozatot vesz fel, vagy annak elkészítésében közreműködik. A Polgári Törvénykönyv szerint a gyermek anyja az a nő, aki megszülette. Ha az anya személye nem állapítható meg, az anyai jogállás tisztázása a bíróság hatáskörébe tartozik. A konzul az anyai jogállás igazolásaként születési vagy házassági anyakönyvi kivonatot, jogerős bírósági határozatot vagy ezek hiteles másolatát fogadhatja el. (L. még: →állampolgárság) (DE)

letelepedési engedély

A ~ a →*Harmtv.* alapján a harmadik országbeli állampolgárok számára az ország területén való huzamos idejű, az ideiglenes ~ kivételével határozatlan időtartamú tartózkodás jogcíme, amely egyúttal az országba való szabad belépésre is jogosítja birtokosát (kivéve, ha →*beutazási és tartózkodási tilalmat* rendeltek el az érintettel szemben). A törvény hatálybalépése előtti egységes letelepedési engedélyt a *Harmtv.*-ben felváltotta háromfajta engedély: az ideiglenes, a nemzeti és az Európai Közösségekben érvényes ~. A korábban kiadott engedélyek alapján az országban jogszerűen tartózkodók egységesen letelepedettnek minősülnek, azaz azok az engedélyek érvényességüket nem veszítették el az új törvény hatálybalépésével. Az érvényes ~-el rendelkező személyek az ország területére való beutazásaik alkalmával mentesülnek a következő →*beutazási*

és *tartózkodási feltételek* alól, így nem kell igazolniuk a beutazás és tartózkodás célját, azt, hogy rendelkeznek a vissza- vagy továbbutazáshoz szükséges engedéllyel, hogy rendelkeznek a lakhatásuk és megélhetésük anyagi fedezetével Magyarországon, illetve azt sem, hogy érvényes egészségügyi biztosításuk van. E beutazási könnyítések indoka, hogy mindezeket a feltételeket az engedélyező idegenrendészeti hatóság már a letelepedési engedély iránti kérelem elbírálásakor megvizsgálta, és megadottnak tekintette. Mindhárom ~ iránti kérelem teljesíthetőségének feltétele, hogy a kérelmező lakhatása és megélhetése, valamint egészségügyi biztosítása Magyarországon biztosított legyen, és ne álljon a törvényben taxatív felsorolt kizáró okok hatálya alatt. A törvény alapján ugyanis nem kaphat ~t, aki →*beutazási és tartózkodási tilalom* vagy ezt elrendelő SIS-jelzés hatálya alatt áll, beutazása vagy tartózkodása veszélyezteti az ország közbiztonságát, nemzetbiztonságát, aki az engedély megszerzése érdekében hamis vagy valótlan adatot szolgáltatott, továbbá aki a hatóságot más módon megtévesztette. A ~ iránti kérelmet a belföldi idegenrendészeti hatóságnál (kivételes esetben, például az ideiglenes vagy a nemzeti ~ egyes esetekben) a →*konzuli tisztviselő*nél kell benyújtani, és az illetékes belföldi idegenrendészeti hatóság dönt annak kiadásáról. Az engedélyezés feltételeinek hiányában, illetve a kérelmező csalárd magatartása vagy az általa Magyarországra jelentett közbiztonsági, nemzetbiztonsági kockázat miatt a ~ kiadá-

sa megtagadható, illetve a törvényben foglalt esetekben azt meg kell tagadni. Ha a feltételek hiánya vagy a kizáró okok később merülnek fel, akkor a ~t az idegenrendészeti hatóság visszavonja. (FTG)

magánútlevél

A külföldre utazásról szóló törvény alapján az útlevél az a Magyarország tulajdonát képező hatósági igazolvány, amely birtokosának személyazonosságát és állampolgárságát, valamint a világ összes országába utazásra, illetve hazatérésre való jogosultságát hitelesen igazolja. Az útlevél leggyakrabban előforduló típusa a ~, amelynek kiállítására – szemben a *→hivatalos útlevél*-l – nem egy törvényben meghatározott tisztség, beosztás (állami, illetve közfeladat) betöltéséhez kapcsolódóan kerül sor. A ~et törvényben meghatározott érvényességi időre (1, 3, 5 vagy 10 évre) lehet kiállítani, az okmány érvényességi ideje 2017-től birtokosának születési dátumához kapcsolódik (a szabályok az okmány érvényességi ideje és az igénylő életkora szerint eltérőek). A kiállítás illetve díja az igénylő életkora és családi helyzete függvényében, valamint az eljárás hossza és az igénylés helye (belföld, külföld) szerint változik, illetőleg bizonyos esetekben illetékmentes (ám külföldön *→konzulidíj*-köteles). Külföldről ~ csak rendes eljárásban (20 nap) igényelhető, a belföldön rendes vagy soron kívüli eljárásban (7 nap) igényelt ~ külképviseleten is átvehető (a sürgősségi csak belföldön, az azonnali pedig csak a Központi Okmányirodában).

Az eljárási határidőbe a kézbesítés időtartama nem számít bele. A ~ két speciális fajtája az *→ideiglenes ~*, illetve a *→második ~*. A ~ iránti kérelem konzul előtti benyújtásához szükséges a kérelmező igazolványképe, aláírása, ujjlenyomatának felvétele (ha az alól nem mentesül), a magyar állampolgárság igazolása, a kérelmező előző magyar útlevele (vagy nyilatkozat az útlevél elvesztéséről, eltulajdonításáról, megsemmisüléséről), magyar anyakönyvi kivonatainak másolata, az illeték, illetve díj megfizetése. Kiskorú esetén szükséges mindkét szülő hozzájáruló nyilatkozata (vagy a szülői aláírás hiányát igazoló okirat), a szülő személyazonosságát és állampolgárságát igazoló okirata, első útlevél esetén pedig a gyermek születésének *→hazai anyakönyvezése iránti kérelem* egyidejű beadása. A ~ átvehető belföldön a járási hivatalnál vagy postai úton, külföldön a konzulnál személyesen vagy postai úton. A külképviseletre való továbbítás csak bizonyos eljárásokban (a rendes, valamint soron kívüli eljárásban kiállított ~ és a második ~ esetében) kiállított okmánynál igényelhető. Az átvétellel egyidejűleg a korábbi úti okmányt az átadó hatóság érvényteleníti. (L. még: *→hivatalos útlevél*, *→útlevélhatóság*) (DE)

második magánútlevél

Annak a magyar állampolgárnak, aki hivatalos útlevélre nem jogosult, de foglalkozása rendszeres külföldre utazással jár, és ezt igazolni tudja, illetve aki azt különös méltánylást érdemlő okból kéri (például ha a célország-

ba történő beutazás a meglévő magánútlelben található bejegyzés miatt meghiúsulhatna), második magánútlel is kiadható. A foglalkozás gyakorlása érdekében kiadott ~ a foglalkozás gyakorlásának időtartamáig, de legfeljebb 2 évig, a különös méltányosságból kiadott ~ 1 évig érvényes. A ~ belföldön, illetve külképviseleten is igényelhető, illetéke és díja a kiadás célja, az igénylő életkora, az eljárás hossza és az igénylés helye szerint változik. (L. még: →*magánútlel*, →*hivatalos útlel*) (DE)

másolat hitelesítése

Az okirat másolata akkor hitelesíthető, ha az okirat, amelyről a másolat készült, jól olvasható. A konzul a másolatot összehasonlítja azzal az (ok)irattal, amelyről készítették, és a másolaton hitelesítési záradékkal tanúsítja annak az okirattal való egyezőségét. A →*konzuli utasítás*ban előírt adattartalmú bélyegzővel készített záradékban fel kell tüntetni, hogy a másolat eredeti okiratról, annak kiadmányáról vagy másolatáról készült, a felmutatott okiraton volt-e illetékbélyeg. Ha a másolat az eredetinek csak egy része, észlelhető-e az eredeti okiraton változtatás, sérülés vagy aggályt keltő más körülmény. →*konzuli díj* alá esnek – jogszabályban megállapított kivételtől eltekintve – az önálló eljárásban kérelmezett hitelesítések. (DE)

megfosztás

A magyar állampolgársági jogban a 20. században jelent meg a ~ intézménye (1939. évi XIII. tc.) mint az állampol-

gárság megszűnésének hivatalból kezdeményezett esete. A hatályos állampolgársági törvény javaslatához készült indokolás tömören összefoglalta a több évtizedes tapasztalatokat: „a megfosztás jogintézményét a megelőző korokban az aktuális politikai célok érdekében használták fel, ezért a megfosztást állampolgársági jogunkból száműzni kell”. A visszaélészerű használat kizárása érdekében a ~ tilalmát az Alaptörvény is kimondja. Az állampolgársági törvény által behozott új, az állampolgárság állam oldaláról történő megszüntetését kizárólag az érintett honosított csalárd magatartása alapján, tehát semmiképpen sem önkényesen lehetővé tévő intézmény – az állampolgárság hivatalból történő →*visszavonása* – pedig elnevezésével is törekszik az adminisztratív jelleg hangsúlyozására. Az 1947. és 1990. között állampolgárságuktól megfosztott személyek állampolgárságukat →*nyilatkozattal* szerezhetik vissza. (DE)

menekültútlel

Az 1951-es genfi menekültügyi egyezmény (kihirdette: az 1989. évi 15. tvr.) és annak függeléke alapján a menekültként elismert személy számára külföldre utazáshoz egy évig érvényes, kétnyelvű →*úti okmány* (utazási igazolvány) igényelhető. A kérelmet a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatalnál (BMH) kell benyújtani (a BMH több, különböző típusú és érvényességi idejű úti okmány kibocsátására jogosult, ilyen a hontalan utazási igazolványa, az oltalmazott úti okmánya, a bevándorolt és letelepedett úti okmánya, a

menedékes úti okmánya). Ha a ~ külföldön lejárt, elveszett, eltulajdonították, megrongálódott, illetve személyazonosság megállapítására más módon alkalmatlanná vált, a Magyarországra történő visszautazáshoz a külképviseleten *→egyszeri utazásra (visszautazásra) jogosító okmány* igényelhető. (L. még: *→útlevelhatóság*) (DE)

nemzetiségi név viselése

Külföldön a születés *→hazai anyakönyvezése* iránti kérelem vagy házasság anyakönyvezése esetén a születendő gyermek nevére vonatkozó nyilatkozat beadásakor előfordulhat, hogy az újszülött számára ~t kérelmezik a *→konzuli tisztviselő*nél. A nemzetiségi törvény alapján nemzetiséghez tartozik az a Magyarországon lakóhellyel rendelkező személy, aki magát valamely nemzetiséghez tartozónak tekint. A törvény az egyéni nemzetiségi jogok között nevesíti a nemzetiségi névhasználat jogát, ezen belül saját és gyermeke utónevének saját nemzetiségének megfelelő megválasztását és annak az adott nemzetiségi nyelv szabályai szerinti anyakönyveztetését. Az anyakönyvi törvény ezt tovább részletezve kimondja, hogy a nemzetiséghez tartozó személy kérelmezheti gyermeke családi nevének a nemzetiségi nyelv szabályainak megfelelő anyakönyvezését, gyermekének nemzetiségi utónevet adhat, saját anyakönyvezett utóneve helyett kérheti az annak megfelelő nemzetiségi utónév bejegyzését, az anyakönyvezett családi neve helyett az adott nemzetiségi nyelv szabályai szerint képzett családi név bejegyzését,

saját, illetve gyermeke családi és utónevének az adott nemzetiségi nyelven vagy az adott nemzetiségi nyelven is történő bejegyzését. A nem latin betűs írásmóddal történő bejegyzés esetén kötelező a latin betűs írásmód egyidejű alkalmazása. Az érintett kérésére a név anyakönyvezése két nyelven történik, és lehetőség van nemzetiségi anyakönyvi kivonat kiállítására is. A választható nemzetiségi utónevek az országos nemzetiségi önkormányzatok nemzetiségi utónévjegyzékeiben találhatóak. A kiadványokban nem szereplő utónév anyakönyvezhetősége tekintetében az érintett országos nemzetiségi önkormányzat állásfoglalása az irányadó. Az első anyakönyvi kivonat kiállítása az anyakönyvezést követően azonnal megtörténik, már létező anyakönyvi bejegyzés esetén 8 napos ügyintézési határidővel igényelhető *→anyakönyvi kivonat*. (DE)

nemzeti vízum és tartózkodási engedély

~ egy schengeni tagállam által valamely nyomós nemzeti érdekből nemzeti hatáskörben kiadott, tehát nem schengeni vízum. Csak az adott tagállam területére való beutazásra és az érvényességi időn, valamint engedélyezett időtartamon belüli ott tartózkodásra jogosítja a birtokosát. A *→Harmtv.* alapján ~t az a nemzetközi szerződésben (vízummentességi vagy vízumkönnyítési megállapodásban) meghatározott harmadik országbeli állampolgár kaphat, aki a magyar nyelv és kultúra, illetve nemzeti önazonosság megőrzése, ápolása, tanul-

mányok folytatása vagy családi kapcsolatok erősítése (ide nem értve a családdegysítést) céljából kíván Magyarországra beutazni és tartózkodni. A huzamosabb tartózkodást lehetővé tévő nemzeti tartózkodási engedély legfeljebb öt évig lehet érvényes, amely azonban további öt évvel többször is meghosszabbítható. (FTG)

névkorrekció

A születési családi név rendezése a kötelező kötőjel bevezetésével és a megkülönböztető betűjel eltörlésével kapcsolatos, 1953. 01. 01-jén hatályba lépett rendelkezésekre hivatkozással kérelmezhető. A megkülönböztető betűjeles névformát az a személy kérheti, aki 1953. 01. 01. előtt született, és születési anyakönyvi bejegyzése tartalmazza a betűjelet, vagy az, aki 1953. 01. 01. után született, de a betűjeles névalak egyenes ági felmenői részére korábban már anyakönyvezésre került. Csak az 1953. 01. 01. előtti névalak viselése kérelmezhető, másik betűjel vagy a betűjelnek a név másik részére történő áthelyezése nem engedélyezhető. Aki két- vagy többtagú születési családi nevet visel, kérelmezheti, hogy családi nevét kötőjellel összekapcsolva vagy kötőjel nélkül viselhesse. Nem törölhető azonban a kötőjel a két tagból álló házassági névből. A ~ kérelem esetén a kiskorú gyermek családi nevére is kiterjed. Belföldön beadott kérelemnél a kérelem benyújtásának helyszerinti anyakönyvvezető jár el, a külföldön élő magyar állampolgár a hivatásos *→konzuli tisztviselő*nél adhatja be kérelmét, amelyet a születés helye sze-

rint illetékes anyakönyvvezetőhöz kell továbbítani. A ~ra irányuló kérelemben meg kell jelölni azt a családi nevet, amelyet a kérelmező új névként kíván viselni. A kérelmet a házastársnak, kiskorú gyermek esetén mindkét szülőnek és a 14. évét betöltött gyermeknek is alá kell írnia. (L. még: *→házassági névviselés, →házassági névviselési forma módosítása, →névmódosítás, →névváltoztatás.*) (DE)

névmódosítás

A *→honosítást, →visszahonosítást* kérő személy a kérelem benyújtásával egyidejűleg kérelmezheti saját vagy felmenője egykori magyar születési családi neve viselésének engedélyezését (születési családi név viselése), többtagú születési családi nevéből egy vagy több tag, születési és házassági nevéből a nemre utaló végződés vagy névelem elhagyását (névelem elhagyása), utónevének magyar megfelelőjét (utónév módosítása), házastársa, volt házastársa vagy annak felmenője egykori magyar születési családi nevének viselését, ha házassági nevet visel (házassági családi név viselése). A ~ során a kérelmező elhalt édesanyja nevének magyar nyelven való feltüntetését is kérheti, ha az anya nevét hivatalos okiratban magyar nyelven korábban feltüntették (anya leánykori nevének módosítása). A ~i kérelmet okirattal vagy szakvéleménnyel kell alátámasztani. A kérelemhez nem kell okmányt mellékelni, ha az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI) által a külföldi anyakönyvi kivonatról készített fordítás záradékban tartalmazza a ké-

relmező családi nevének magyar írásmódú megfelelőjét, feltéve, hogy a családi névnek csak egyetlen magyar írásmódja lehetséges. A névelem elhagyása, az utónév módosítása és a házassági családi név viselése iránti kérelemhez nem kell mellékelni az állampolgársági ügyekben eljáró szerv által hivatalosan ismert és a köztudomású tényeket bizonyító okiratot vagy szakvéleményt. A névelem elhagyása és az utónév módosítása iránti kérelemhez az eljáró hatóság felhívására mellékelni kell az OFFI fordítását, igazolását vagy a Magyar Tudományos Akadémia vagy intézetei szakvéleményét a név vagy névelem nyelvi jellemzőjéről. A névmódosításról az állampolgársági ügyekben eljáró szerv határozattal dönt. Ha a névmódosítást engedélyezi, akkor döntése az *→állampolgársági eskü vagy fogadalom* letételének időpontjában lép hatályba. A névmódosítást anyakönyvezni kell. Ha a kérelem nem teljesíthető, illetve a kérelmező a hiánypótlást nem teljesítette, vagy a szükséges okiratot, szakvéleményt nem csatolta, a kérelmet el kell utasítani. Ebben az esetben az eskütételt követően a *→honosított*, *→visszahonosított* *→névváltoztatási* kérelmet terjeszthet elő. (L. még: *→házassági névviselési forma módosítása.*) (DE)

névváltoztatás

Két esete lehetséges: a születési családi és utónév, illetve a volt házastárs házassági nevének megváltoztatása. A ~t meg kell különböztetni a *→névmódosítástól* és a *→házassági névviselési forma módosításától*. A magyar állampolgár

születési családi és utónévének megváltoztatását kérelmére az anyakönyvi ügyekért felelős miniszter engedélyezheti. A családi nevet érintő ~ kiterjed a kérelmező szülő családi nevével viselő kiskorú gyermek családi nevére, illetve a kérelmező házastársára, ha a kérelmező családi nevével a másik házastárs valamilyen formában viseli. Amennyiben a kérelem a kiskorú gyermekre is kiterjed, a kérelmet mindkét szülőnek, valamint a 14. életévét betöltött gyermeknek is alá kell írnia. Ha a kérelem egy adott személy családi nevének felvételére irányul, a kérelmet ennek az érintettnek is alá kell írnia. Nem engedélyezhető olyan családi név felvétele, amely személyhez fűződő jogot sért, illetve az 5 éven belül kérelmezett újabb névmódosítás. Kizárólag különös méltánylást érdemlő esetben engedélyezhető a magyar hagyományoktól eltérő hangzású, magyartalanul képzett név, történelmi név, régies írásmóddal írt családi név felvétele. Ha a névváltoztatással érintett anyakönyvi esemény külföldön történt, a névváltoztatási kérelemmel a *→hazai anyakönyvezés* iránti kérelmet is fel kell terjeszteni. A volt házastársa nevével viselő személy házassági neve kérelmére megváltoztatható, ha a házasság megszűnt, és személyazonosításra alkalmas hatósági igazolvánnyal vagy a személyiadat- és lakcímnnyilvántartás alapiratóval igazolható, hogy volt házastársa nevével a kért formában használta. Amennyiben a magyar állampolgár neve külföldön történt házasságkötés következtében a magyar névviselési szabályoktól eltérően megváltozik, a hazai anyakönyv-

vezéskor a név bejegyzése során úgy kell eljárni, mintha a névváltoztatást a miniszter engedélyezte volna, azzal a különbséggel, hogy a névváltozásról a minisztert és a születést nyilvántartó anyakönyvvezetőt értesíteni kell. A ~ iránti kérelmet személyesen kell benyújtani bármelyik anyakönyvvezetőnél, külföldön élő magyar állampolgár a kérelmét a lakóhelye szerint illetékes hivatásos $\rightarrow$ *konzuli tisztviselő*nél (illetve a kérelmek átvételére felhatalmazott $\rightarrow$ *tiszteletbeli konzuli tisztviselő*nél) is előterjesztheti. A kérelmet hivatásos konzul az első diplomáciai postával megküldi a ~ért felelős hatóságnak, az átvételre felhatalmazott tiszteletbeli konzul pedig 5 napon belül továbbítja a kérelmet a hivatásos konzulnak. A ~ról a miniszter határozatban dönt. Amennyiben engedélyezi, okiratot állít ki, egyúttal intézkedik a ~ anyakönyvi bejegyzése iránt. Akinek a ~át engedélyezték, az új nevet az okirat átvételétől jogosult és köteles viselni (ezért a konzul az átvétel időpontját a $\rightarrow$ *Konzuli Információs Rendszerben* rögzíti, illetve a hatóságot az átvétel időpontjáról és módjáról tájékoztatja). A ~ illetékköteles, amelyet külföldön $\rightarrow$ *konzuli díj* formájában kell megfizetni. A kérelmet minden esetben indokolni kell. (L. még: $\rightarrow$ *házassági névviselés*, $\rightarrow$ *névmódosítás*, $\rightarrow$ *házassági névviselési forma módosítása*, $\rightarrow$ *konzuli irattár*) (DE)

nyilatkozattal történő állampolgárságszerzés

A köztársasági elnökhöz címzett írásbeli nyilatkozatával a nyilatkozattétel napjára visszamenő hatállyal szerzi

meg a magyar állampolgárságot a kérelmező, ha azt az állampolgársági törvény által meghatározott korábbi jogszabályok alapján Németországba történő áttelepítéssel veszítette el, vagy attól e jogszabályok alapján megfosztották, vagy ha 1945. 09. 15. – 1990. 05. 02. között a magyar állam kötelékéből elbocsátották (1); ha Magyarország területén született, és születésével nem szerezte meg szülei külföldi állampolgárságát a szülők állampolgárságára irányadó külföldi jog alapján (2), feltéve, hogy születése napján szülei magyarországi lakóhellyel rendelkeztek, és a nyilatkozat megtételét közvetlenül megelőzően legalább öt éve Magyarország területén lakik (ezt a nyilatkozatot a kérelmező legkésőbb 19. életvének betöltéséig teheti meg); ha magyar állampolgár anyától és külföldi állampolgár apától 1957. október 1-je előtt született, és születésével nem vált magyar állampolgárrá (3). A hivatásos $\rightarrow$ *konzuli tisztviselő* előtt leggyakrabban az állampolgárság jogszabály alapján történő elvesztése (áttelepítés, megfosztás) és az elbocsátás miatt beadott kérelmek fordulnak elő. A nyilatkozat elfogadása esetén az állampolgárság megszerzését az állampolgársági ügyekben eljáró szerv bizonyítványban igazolja. Amennyiben a nyilatkozat kiállításának feltételei hiányoznak, az állampolgársági ügyekben eljáró szerv határozatot bocsát ki. A határozat felülvizsgálata a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróságtól kérhető (2018-tól felülvizsgálat helyett közigazgatási per indítható). (L. még: $\rightarrow$ *állampolgárság*, $\rightarrow$ *elbocsátás*, $\rightarrow$ *megfosztás*.) (DE)

pátens

A küldő állam külügyminisztere által a fogadó állam kormánya, illetve hatóságai részére kiállított, a *→konzuli képviselet vezetőjének* vagy a *→konzuli tisztviselőnek* *→konzuli feladatok* fogadó államban történő végzésére adott felhatalmazást igazoló kinevezési okiratot, megbízó levelet ~nek hívjuk. A konzuli ~ tartalmazza a kinevezett nevét, képviseletvezetői, illetve konzuli minőségét, kategóriáját (hivatásos vagy *→tisztületbeli konzuli tisztviselő*) és osztályát (*→konzuli rangját*), valamint a *→konzuli képviselet székhelyét* és *→konzuli kerületét*. Az okiratban a küldő állam külügyminisztere egyúttal felkéri a fogadó állam hatóságait, hogy adjanak meg minden, őt a nemzetközi jog és szokások alapján megillető támogatást, mentességet és könnyítést a megbízása alapján eljáró konzuli tisztviselő részére. A kinevezési okiratot – az ideiglenes előzetes hozzájárulás kivételével fő szabály szerint az állomáshelyre való megérkezést megelőzően – a helyi szabályoknak, szokásoknak megfelelően továbbítani kell a fogadó állam kormányának, a gyakorlatban külügyminisztériumának, amely ez alapján dönt a működési engedély, vagyis az *→exequatúr* kiadásáról. A fogadó állam kötelessége, hogy értesítse helyi hatóságait a képviseletvezető, illetve a konzuli tisztviselő hivatalba lépéséről, tevékenységének megkezdéséről. (FTG)

regisztráció a választási névjegyzékben

A magyarországi lakóhellyel nem rendelkező magyar állampolgár szavazati

jogát csak azt követően gyakorolhatja, miután a Nemzeti Választási Iroda (NVI) névjegyzékbe vette (választási regisztráció). A regisztrációt a választópolgár kérelmezi, a kérelem bármikor beadható, az internetről letölthető, a külképviseleteken felvehető, illetve elektronikusan is kitölthető (www.valasztas.hu). A regisztráció 10 évre szól, amely minden országgyűlési választáson vagy országos népszavazáson való részvétellel, címmódosítás vagy a regisztráció meghosszabbításának kezdeményezésével automatikusan meghosszabbodik. A ~ feltételei: magyar személyi azonosító szám, magyar állampolgárságot igazoló érvényes útlevelel, *→honosítási okirat*, *→állampolgársági bizonyítvány* megléte, magyarországi lakó- és tartózkodási hely hiánya (ha ugyanis a kérelmező ezek közül valamelyikkel rendelkezik, a névjegyzékbe automatikusan felveszik), betöltött 17. életév (vagy 16. életév betöltése és magyar *→anyakönyvi kivonattal* igazolt házasságkötés), továbbá az, hogy a kérelmezőt a magyar bíróság a választójog gyakorlásából nem zárta ki. (L. még: *→úti okmányok*, *→lakcímműgyintézés külképviseleten*) (DE)

repatriálás

~ alatt a konzuli védelem körében azt értjük, amikor a magyar állampolgár (és az uniós polgár, továbbá – kivétel esetében – a családtag) bajba jutása esetén a *→konzuli szolgálat* segítséget nyújt a bajbajutott hazatéréséhez. Ennek keretében a konzul az érintett mielőbbi, saját erőből történő hazatérése érdekében elsősorban tanácsot, tájé-

kozatást ad az érintettnek a hazatérés módját, eszközét, forrásait illetően, pótolja az elveszett, eltulajdonított vagy megsemmisült úti okmányt, valamint segítséget nyújt hazai vagy fogadó állambeli anyagi források (segély, támogatás, pénzátutalás, kölcsön) felkutatásához és igénybeviteléhez. Amennyiben a →*konzuli törvényben* foglalt feltételek teljesülnek, a konzul →*hazatérési kölcsönt* nyújthat a bajbajutottnak. Amennyiben egy adott állomáshelyen katasztrófa, háború vagy fegyveres összeütközés miatt magyar (és uniós) állampolgárok tömegesen kerülnek veszélybe, és szükségesnek tűnik hazatérésük kormányzati szintű megsegítése, akkor erre a konzuli törvény alapján a külpolitikáért felelős miniszter tesz javaslatot a kormánynak. A kormány – döntése szerint – anyagi, logisztikai és egyéb támogatást nyújthat, amennyiben pedig szükséges, dönthet az érintettek →*evakuálásának* elrendeléséről is. (FTG)

schengeni acquis

A ~ alatt azon uniós normák, rendeletek, irányelvek, végrehajtási szabályok és – szélesebb értelemben – a közös, harmonizált „legjobb gyakorlatok” összességét értjük, melyek a belső határok lebontásáról és ezzel együtt a külső határok szigorított ellenőrzéséről kötött megállapodásban részes államok közötti együttműködést szabályozzák. Legfontosabb elemei: maga a schengeni térséget létrehozó Schengeni Megállapodás és a Schengeni Végrehajtási Egyezmény, de ide sorolható a →*Schengeni Határ-ellenőrzési Kódex*, a

→*Schengeni (Közösségi) Vízumkódex*, valamint a külső határok átlépésekor vízumkötelezettség alá eső, illetve az e kötelezettség alól mentes harmadik országbeli állampolgárok országainak felsorolásáról szóló 539/2001/EK rendelet is. A schengeni együttműködésben jelenleg Ciprus, Bulgária, Románia, Írország és Nagy-Britannia kivételével valamennyi uniós tagállam, illetve az Európai Unió kívüli Izland, Norvégia, Svájc és Liechtenstein vesz részt. A ~, vagyis a „schengeni joganyag” a belső határok lebontásához, a schengeni térségen belüli szabad mozgás biztosításához, valamint e belső térség védelme érdekében a közös külső határok hatékony és következetes védelméhez szükséges határőrizeti, vízumeljárási, az adatkezeléshez és kölcsönös átadáshoz kapcsolódó, valamint az egymás naprakész tájékoztatásához szükséges közös szabályokat tartalmazza. A tagállamok ennek érdekében hozták létre a →*Schengeni Információs Rendszert* (SIS). (FTG)

Schengeni Határ-ellenőrzési Kódex

~ alatt eredetileg a többször módosított 562/2006/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletet értjük, amely létrehozta magát a ~et. Figyelemmel azonban a többszöri, jelentős mértékű módosításra, a tagállamok az áttekinthetőség és észszerűség érdekében újrakodifikálták a kódexet. Így született meg 2016. március 9-én a személyek határátlépésére irányadó szabályok uniós kódexéről szóló (EU) 2016/399 számú rendelet, a Schengeni Határ-ellenőrzési Kódex. A kódex tartalmazza

a belső és a külső határokon ellátandó közös határellenőrzés, a rendészeti információk, adatok kezelésének, cseréjének rendjét, garanciáit, a tagállamok határok ellenőrzésében való együttműködésének módját, a belső határokon való ellenőrzés kivételes visszaállításának feltételeit, eljárását, valamint a tagállamok területére való belépés – konzuli munka szempontjából kiemelkedő jelentőségű – feltételeit. (FTG)

Schengeni Információs Rendszer (SIS)

A ~ a schengeni együttműködés egyik legfontosabb eszköze, Európa legnagyobb informatikai rendszere. Az 1995-ben létrehozott és 2013. április 9-től már a második generációs formájában működő közös adatkezelő és -továbbító rendszer célja, hogy a hatékony adatmegosztás útján segítséget nyújtson a schengeni együttműködésben részt vevő államok hatóságainak a belső határok eltörlésével és a külső határok szigorított ellenőrzésével összefüggő biztonsági kockázatok elhárításában, mérséklésében. A rendszer három elemből áll, egyrészt egy központi részből, másrészt a tagállamok nemzeti egységeiből, harmadrészt pedig az ezen rendszereket egymással teljes értékűen összekapcsoló, a kölcsönös és azonnali adatcserét lehetővé tévő hálózatból. A jelenlegi legfrissebb SIS II rendszer központi részének üzemeltetését a strasbourgi székhelyű EU-LISA uniós ügynökség látja el, míg a nemzeti részek üzemeltetéséért az egyes tagállamok felelnek. A rendszerbe bevitt sokmillió nagyságrendű figyelmeztető jelzések (bűnelkövetőkre,

eltűnt személyekre, lopott vagy eltűnt úti okmányokra vagy tárgyakra, például lopott gépjárművekre, bizonyítékokra vonatkozó körözések) és egyéb adatok (beutazási és tartózkodási tilalmak, alfanumerikus és biometrikus adatok, európai elfogató parancs másolata) száma folyamatosan nő, a rendszerben elérhető adatokhoz való hozzáférés az uniós és a nemzeti jogok által szabályozott. A SIS II rendszer szigorú adatvédelmi szabályok alapján működik, amelyek betartását az Európai Adatvédelmi Biztos és a tagállami adatvédelmi hatóságok – Magyarországon a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH) – rendszeresen ellenőrzik. Az adatokhoz kizárólag a jogszabályban meghatározott rendőri, határőrizeti, vám- és bűnüldöző szervek férhetnek hozzá. A ~ben található személyes adatokhoz az érintett személyek is hozzáférhetnek, a nemzeti (Magyarországon az ORFK-n belül működő) ún. SIRENE irodától kérhetnek tájékoztatást a róluk tárolt adatokról, illetve – amennyiben nem elégedettek a válasszal – a nemzeti adatvédelmi hatósághoz, Magyarországon a NAIH-hoz fordulhatnak. A most üzemelő SIS II rendszer uniós jogi alapja a 2006. december 20-án elfogadott 1987/2006/EK rendelet (SIS II rendelet), belső jogi alapját pedig a 2012. évi CLXXXI. törvény és végrehajtási rendelete képezik. (L még: →schengeni *acquis*.) (FTG)

schengeni konzultáció

A →Schengeni (Közösségi) Vízumkódex 22. cikke szerinti ~ a schengeni vízu-

mok kiadására irányuló eljárásban azt jelenti, hogy ilyen konzultációs kötelezettség vagy tagállami kérés esetén valamely részes állam a schengeni vízum kiadását megelőzően köteles megkeresni (elektronikus úton) egy vagy több tagállam központi vízumhatóságát, és kérni a véleményét, illetve hozzájárulását az adott vízum kiadásához. Ilyen előzetes egyeztetési eljárást vagy egyes harmadik országok polgáraitra vagy azok bizonyos kategóriáira (például turistákra vagy üzletemberekre) nézve kérhetnek a tagállamok. A megkeresett hatóságoknak 7 napjuk áll rendelkezésre a válaszadásra. Ha a határidőn belül nem válaszolnak, úgy kell tekinteni, mintha nem elleneznék a vízum kiadását. A konzultációs kérés bevezetéséről, illetve azok törléséről a tagállamok kötelesek (a tagállamok időben történő tájékoztatása érdekében) előzetesen értesíteni a bizottságot és a *helyi schengeni együttműködés* keretében az adott állomáshelyen működő tagállami külképviseleteket. (FTG)

schengeni (egységes) vízum

Magyarország az Európai Unióhoz történő 2004-es csatlakozásával kötelezettséget vállalt az uniós *schengeni acquis* teljes körű átvételére, hiszen az 1999. május 1-jén hatályba lépett Amszterdami Szerződéshez csatolt schengeni jegyzőkönyv 8. cikkének értelmében ez minden tagjelölt számára kötelezővé vált. A csatlakozást követően hazánk az eredményes és határidőben végrehajtott jogi, igazgatási, személyi, technikai, valamint informati-

kai (jelentős uniós anyagi és egyéb segítséggel zajlott) felkészülést követően, 2007. december 21-én vált a schengeni térség (övezet) teljes jogú tagjává. A schengeni együttműködés lényege a belső határokon való határellenőrzés megszüntetése, a belső határok átjárhatóságának biztosítása és ezzel együtt a külső határokon való belépés feltételeinek, ellenőrzésének szigorítása, az azok alapjául szolgáló jog egységesítése, valamint a hatósági eljárások harmonizálása, a hatósági együttműködés hatékonyságának erősítése. A schengeni együttműködés egyik manifesztációja a *~*. Ezen az együttműködésben részt vevő uniós tagállamok (kivéve Ciprus, Bulgária, Románia, Írország és Nagy-Britannia) és külön megállapodás alapján egyes Unión kívüli államok (Izland, Norvégia, Svájc és Liechtenstein) *vízumkiadó hatóságai* által egységes szabályok alapján, harmonizált eljárásban és egységes formátumban kiadott, az Európai Unió, illetve a schengeni tagállamok területére rövid időtartamú (180 napos időszakokon belül maximum 90 napra) tartózkodás céljából történő beutazást engedélyező vízumot értjük. A *vízum* általános fogalmi ismérveinek megfelelően a *~* is csak egy beutazási ígérvény, amely önmagában nem jogosítja fel birtokosát a tagállam, illetve tagállamok területére való belépésre, annak „végső” engedélyezése a határőrizetet ellátó hatóság hatásköre. A *~* valamennyi schengeni tagállam teljes területére érvényes, így fogalmilag nem tartozik ide sem a repülőtéri tranzitvízum, sem pedig az egy tagállam vagy csak néhány tagál-

lam területére kiadott →*korlátozott területi érvényességű vízum (LTV)*, illetve ugyancsak nem tartoznak ide a nemzeti hatáskörben, hosszabb távú tartózkodás céljából kiadott vízumok (például a tartózkodási engedély átvételére jogosító vízum). A ~ iránti kérelmek benyújtására, elbírálására és a kiadásra, nyilvántartásra, valamint a tagállamok kölcsönös értesítési kötelezettségeire vonatkozó alapvető szabályokat a →*Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* (a gyakorlati útmutatókat a →*Vízumrendészeti Kézikönyv*), a belépés és a határellenőrzés szabályait pedig a →*Schengeni Határ-ellenőrzési Kódex* tartalmazza, a közösségi jogot kiegészítő, illetve a nemzeti hatáskörbe tartozó kérdéseket pedig a nemzeti jogszabályok rögzítik (→*idegenrendészeti jog*). (FTG)

Schengeni (Közösségi) Vízumkódex

A ~ az Európai Parlament és a Tanács 2009. július 13-án elfogadott, 810/2009/EK számú, többször módosított rendelete a Közösségi Vízumkódex létrehozásáról. A ~ a közös európai uniós/schengeni vízumpolitika végrehajtási rendeletének is tekinthető, amely meghatározza a →*schengeni (egységes) vízum* tagállami külképviseletek által történő kiadásának közös, egységes rendjét, a kérelmek elbírálására jogosult tagállam, valamint az illetékes konzulátus meghatározásának szabályait, a vízumok típusait, az alkalmazott nyomtatványok (például egységes kérelemnyomtatvány) és okiratok (például →*külön lap*, →*vízumbélyeg*) tartalmi és formai kellékeit, a kérelmek el-

bírálásának, a tagállamok közötti helyi és központi együttműködésnek és adatcserének az eljárásrendjét, garanciális szabályait. (L. még: →*helyi schengeni együttműködés*.) (FTG)

szolgálati útlevél

A hivatalos útlevél egyik fajtája, amely a külföldre utazásról szóló törvény alapján három jogosulti kör részére bocsátható ki, általános esetben ötéves érvényességi idővel. A törvény alapján ~et kaphatnak – az irányítást (felügyeletet) gyakorló miniszter vagy a törvényben megjelölt központi szerv vezetőjének javaslatára – hivatalos célú utazásuk, kiküldetésük idejére az ott felsorolt személyek (törvény alapján útlevéllel ellátható személy), valamint a velük hivatalos célból együtt utazó, közös háztartásban élő házastársak és eltartott gyermekeik (1). Az irányítást (felügyeletet) gyakorló miniszter javaslatára ~et kaphatnak a törvényben felsorolt, tartós külszolgálatra kihelyezett személyek, velük együtt utazó, közös háztartásban élő házastársak és eltartott gyermekeik, ha diplomáciai vagy nemzetközi jogon alapuló egyéb kiváltságot és mentességet nemzetközi szerződés vagy viszonyosság alapján nem élveznek (2, mentesség nélkül tartós külszolgálatra kihelyezett személy). Kizárólag utazásának időtartamára érvényes ~et kaphat az, aki számára ezt rendkívül indokolt esetben a tevékenység vonatkozásában hatáskörrel rendelkező miniszter javaslatára az útlevélhatóság engedélyezi (3, ágazati miniszter javaslatára útlevéllel ellátott személy). A ~ belföldön a járási hiva-

talnál és az általános hatáskörű →útlevélhatóságnál kérelmezhető. A kérelemhez mellékelni kell az irányítást (felügyeletet) gyakorló miniszternek vagy a szerv vezetőjének az útlevél kiállítására irányuló, indokolt javaslatát. (L. még: →*hivatalos útlevél*, →*magánútlevél*, →*külvégi szolgálati útlevél*) (DE)

tájékoztató a külföldi jogról

Elsősorban jogszabály-előkészítéshez kapcsolódó jog-összehasonlítás, illetve egy konkrét ügy nemzetközi vetületének megismerése érdekében egyre több hazai hatóság intéz megkeresést az igazságügyi miniszterhez, illetve a külpolitikáért felelős miniszterhez. Az ilyen, valójában a belföldi jogsegély egyik speciális esetének tekinthető megkeresést – amennyiben konzuli területre kapcsolódik, és az anyaggyűjtésben a konzul is részt vesz – a Konzuli és Állampolgársági Főosztály tájékoztatása mellett soron kívül, elsődleges források felkutatásával, a vonatkozó jogszabályok pontos megjelölésével és a kapcsolódó gyakorlat rövid ismertetésével kell megválaszolni. (L. még: →*jogsegély*) (DE)

tartózkodási engedély

Tágabb értelemben ~ alatt értünk minden olyan, idegenrendészeti hatóság által kiadott hatósági engedélyt, amely birtokosa számára jogosultságot teremt az országba való beutazásra és az engedélyben meghatározott időtartamú (a rövid időre szóló beutazó →*vízumban* foglalt időtartamot meghaladó) tartózkodásra, feltéve, hogy e jogát hatósági vagy bírósági határozat

(kiutasítás vagy beutazási és tartózkodási tilalom elrendelése) nem korlátozza. Ilyen értelemben ~nek tekinthetjük a magyar →*idegenrendészeti jogszabályok* alapján az egy adott 180 napos időszakon belül 90 napot meghaladó tartózkodásra kiadott nemzeti vízumot, illetve a hosszabb távú tartózkodás céljából kiadott (a beutazást megelőzően lefolytatott eljárás alapján előzetesen már vizsgált tartózkodási engedély átvételére jogosító) vízumot, az az alapján kiadott tartózkodási engedélyt, az ideiglenes tartózkodási engedélyt, valamint a nemzeti tartózkodási engedélyt. A szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek tartózkodása nem engedélyköteles, tartózkodási joguk (az ott meghatározott feltételek megléte esetén és bizonyos kivételekkel) az uniós jogból ered. Az idegenrendészeti hatóságok által e személyek részére kiállítandó okmányok annyiban mégis hasonlóak a tartózkodási engedélyekhez, hogy mint az illetékes idegenrendészeti hatóság által kiállított közokiratok, közhitelesen igazolják a tartózkodási jogot (→*EGT-állampolgárok* esetében regisztrációs igazolás, →*harmadik országbeli állampolgársággal* rendelkező családtagjaik esetében tartózkodási kártya). Nem sorolhatjuk a ~ek közé a huzamosabb, akár végleges tartózkodást lehetővé tévő →*letelepedési engedélyt* vagy →*bevándorlási engedélyt*. A ~ iránti kérelmet főszabály szerint az illetékes magyar külképviselet hivatásos →*konzuli tisztviselőjénél*, törvényben meghatározott kivételes esetekben a határon a határőrizetet ellátó rendőri

szervnél vagy belföldön az $\rightarrow$ idegenrendészeti hatóságnál kell benyújtani, annak elbírálása általában nem a konzul, hanem a központi idegenrendészeti hatóság (Magyarországon a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal) hatásköre. Az engedély kiadásának szigorú feltételei vannak, illetve a kizárósi okokat (például beutazási és tartózkodási tilalom, közrend, közbiztonság, nemzetbiztonság sérelmének veszélye) a $\rightarrow$ Harmtv. részletesen szabályozza. A kiadott engedélyek visszavonására a $\rightarrow$ vízumeljáráshoz hasonló szabályok irányadók. A $\sim$ iránti kérelmek tárgyában hozott hatósági döntések ellen fellebbezésnek van helye, a jogerős közigazgatási hatósági határozat ellen pedig felülvizsgálati eljárás kezdeményezhető a bíróságon (kivéve a törvényben meghatározott eseteket, például a nemzeti tartózkodási engedély elutasításának esetét). (L. még: $\rightarrow$ beutazási és tartózkodási feltételek.) (FTG)

területi elv (ius soli) $\rightarrow$ állampolgárság megszerzése

tisztletbeli konzul

A $\sim$ a $\rightarrow$ konzuli tisztviselők $\rightarrow$ Bécsi Konzuli Egyezmény (BKE) szerinti egyik kategóriája. A $\sim$ t a külpolitikáért felelős miniszter (a fogadó államban működő diplomáciai vagy konzuli képviselő vezetője, miniszter, országos érdekképviselői szerv vezetője javaslatára) nevezi ki (illetve fogadja), kinevezéséről, székhelyéről, konzuli kerületéről, feladatairól, felhatalmazása keretéről a küldő állam $\rightarrow$ pátenst állít ki, a fogadó állam pedig $\rightarrow$ exequatur meg-

adásával járul hozzá működéséhez. Míg a hivatásos konzul a küldő állam állampolgárságával rendelkező állami tisztviselő (Magyarországon kormánytisztviselő), aki rendszeres javadalmazásban részesül e hivatali tevékenységéért, a $\sim$ (korábbi kifejezéssel: választott konzul) általában a fogadó ország köztisztletnek örvendő olyan állampolgára vagy állandó lakosa, aki nem hivatalnokként, hanem mint a fogadó országban jelentős befolyással és kapcsolatrendszerrel rendelkező személy, javadalmazás nélkül képviseli a küldő államot, és lát el konzuli feladatokat. A $\sim$ i intézmény volt az egyik olyan tényező, amely miatt a szocialista blokk országai sokáig vonakodtak a BKE-hez történő csatlakozástól. Jórészt ennek a bizalmatlanságnak volt tehát köszönhető az, hogy több mint 20 évet kellett várni arra, hogy Magyarország – azt követően, hogy az önálló magyar királyi külügyminisztérium a két világháború között előszeretettel alkalmazta a konzuli képviselő e formáját, 1937-ben 89 kinevezett magyar $\sim$ működött a világban – részese legyen a konzuli kapcsolatokat, így a $\sim$ ok feladatait, kiváltságait és mentességeit is szabályozó egyezménynek. A BKE előtt – az intézmény 1950-es években történt betiltásáig – hazánkban is szokásjogi alapon történt a $\sim$ ok küldése és fogadása. A BKE 1987-es kihirdetése (1987. évi 13. tvr.) után – voltaképp az egyezmény végrehajtási rendeletként – a 2/1988. (VIII.1.) külügyminiszteri rendelet határozta meg először részletesen (azonban többnyire a BKE-re utalva) a $\sim$ ok kinevezésének, felügyeletének szabá-

lyait, a működés tárgyi feltételeit, a költségtérítés kereteit, valamint a Magyarországon működő ~ok kiváltságait és mentességeit. Az intézmény 1980-as évek végén történt újjászületése óta dinamikusan növekszik a külföldön kinevezett magyar ~ok létszáma, 2017-ben ez a szám már meghaladta a 250-et. A nemzetközi gyakorlat alapján olyan, a fogadó államban köztisztletben álló személyek ~i kinevezése kívánatos és célszerű, akik megfelelő befolyással, társadalmi (illetve politikai vagy üzleti, kereskedelmi) bázissal és kapcsolatrendszerrel, valamint stabil anyagi, jövedelmi háttérrel rendelkeznek ahhoz, hogy a küldő állam által rájuk bízott konzuli feladatokat, diplomáciai, kulturális, üzleti, kereskedelmi kapcsolatépítési tevékenységet hatékonyan, a küldő államtól kapott javadalmazás nélkül tudják ellátni. Számos jelenleg működő ~ magyar származású vagy akár magyar állampolgár is. A világban szolgáló magyar (és a Magyarországon működő) ~ok adatai, elérhetőségei, konzuli kerületük, valamint konzuli feladatokra történt felhatalmazásuk terjedelme naprakészen elérhető a *→konzuli szolgálat* honlapján (<http://konzuliszolgalat.kormany.hu>). A ~ok küldésének és fogadásának szabályait, kiváltságait és mentességeit, feladataikat, valamint működésük tárgyi és anyagi feltételeit jelenleg a BKE (utaló szabályok alapján részben a *→Bécsi Diplomáciai Szerződés*), a *→konzuli törvény*, valamint a 2002-ben a törvény hatályba lépése miatt jelentősen módosított 2/1995. (III.24.) számú külügyminiszteri rendelet határoz-

za meg. A BKE Harmadik fejezete tartalmazza a ~okra vonatkozó nemzetközi jogi szabályokat azzal, hogy az egyezménynek a *→konzuli képviselő* létesítésére és a képviselővezető, valamint a *→konzuli tisztviselő* kinevezésére, küldésére és fogadására (*→pátens*, *→exequatur*), rangjára (az azonos rangosztályba sorolt hivatásos konzul azonban mindig megelőzi a rangsorban a ~t), feladataira, működési területére (*→konzuli kerület*) vonatkozó rendelkezéseit megfelelően, a külön fejezetben foglalt eltérésekkel alkalmazni kell a ~i tisztviselőre, illetve az általa vezetett képviselőre is. A ~ és az általa vezetett képviselő feladatai alig, ugyanakkor a kiváltságok és mentességek lényegesen eltérnek a hivatásos konzulok immunitásától. Az ő esetükben is funkcionális mentességről beszélünk, azonban – tekintettel elsősorban arra, hogy ők a fogadó állam polgárai vagy állandó lakosai – azok szűkebb körben illetik meg őket, és sem az ő, sem a konzuli alkalmazottak családtagjai nem élveznek kiváltságokat és mentességeket. A ~ által vezetett konzuli képviselőket is megilletik az összes konzuli képviselő munkáját segítő kiváltságok és mentességek, nevezetesen a fogadó állam által a feladatok ellátásához és a képviselő elhelyezéséhez nyújtott könnyítések, segítség, a nemzeti lobogó és címer használata, a szabad mozgás és a szabad érintkezés joga (a képviselő és a küldő állam közötti adat- és iratforgalom védeltségét élvez a tranzitországokban is, azonban két különböző országban lévő ~i képviselő között csak mindkét fogadó ál-

lam bejegyzésével küldhető →*konzuli poggyász*), szabad érintkezés a küldő állam honosaival és a fogadó ország hatóságaival, a fogadó állam értesítési kötelezettsége a küldő állam polgárát érintő halálesetről, szerencsétlenségről. A ~ által vezetett konzuli képvislet által beszédett →*konzuli díjak* és illetékek mentesek mindenféle helyi adó és illeték alól. Gyakorlati szempontból különösen fontos, hogy a konzuli helyiségeket nem szabad összeférhetlen módon használni, és megfelelően el kell különíteni a más célt szolgáló helyiségektől (például magáncélú üzleti, kereskedelmi tevékenység végzése esetén). Az általánostól eltérő terjedelmű kiváltságok és mentességek a ~i képviseletek vonatkozásában: a konzuli helyiségek nem, csak a →*konzuli irattár* és a konzuli okmányok sérthetetlenek (feltéve, hogy azokat elkülönítették minden más, nem konzuli irattól), ugyanakkor a fogadó állam köteles a képviselet helyiségeinek szükséges mértékű megvédésére, a zavartalan működés és méltóság biztosítására. A konzuli képviselet helyiségei csak akkor adó- és illetékmentesek, ha azok tulajdonosa vagy bérlője a küldő állam (és nem szolgáltatási díjról vagy harmadik személy fizetési kötelezettségéről van szó), és kizárólag a hivatalos használatra szolgáló, a küldő állam által küldött irodai anyagok és felszerelések (például: bútorok, eszközök, címerek, lobogók, pecsétek) vámmentesek. A ~i tisztviselők többi konzullal azonos személyes kiváltságai és mentességei: a fogadó állam értesítési kötelezettsége a képviselet valamely tagjá-

nak letartóztatásáról a küldő állam irányába, joghatóság alóli (funkcionális, vagyis csak a konzuli feladatokra vonatkozó) mentesség, tanúzás alóli mentesség a hivatali feladatok tekintetében. A ~ok személyes sérthetlenségben nem részesülnek, így az ellenük folyó büntetőeljárásban is kötelesek megjelenni a hatóságok előtt, azonban velük szemben hivatali minőségüknek kijáró tisztelettel és a konzuli feladatok lehető legkisebb mértékű akadályozásával kell eljárni, továbbá a fogadó állam köteles őket a hivatali állásuknak megfelelő védelemben részesíteni mindenkor. A ~ok mentesek a fogadó állam külföldiek nyilvántartására, továbbá a tartózkodási engedélyre, személyes szolgáltatásokra és beszolgáltatásra, igénybevételekre (katonai terhek, közmunka) vonatkozó szabályai alól (az idegenrendészeti mentességek tekintetében, feltéve, hogy az adott országban nem folytatnak kereső foglalkozást vagy kereskedelmi tevékenységet), a küldő államtól kapott járandóságai (például: költségtérítés, átengedett konzuli díj) pedig mentesek a helyi adó- és illetékfizetési kötelezettség alól. A ~ok ugyanúgy kötelesek betartani a fogadó állam jogszabályait, mint a hivatásos konzulok. A ~ok – a kapcsolatépítési tevékenységük mellett – elsősorban konzuli védelmi feladatokat látnak el a küldő állam polgárai, jogi személyei védelmében, korlátozott mértékben vesznek részt a közjegyzői feladatok ellátásában (nem készíthetnek hiteles fordítást, és nem tanúsíthatják fordítás hitelességét, ugyanakkor a külpolitikáért felelős miniszter

kifejezett felhatalmazása alapján készíthetnek hiteles másolatot, illetve tanúsíthatják kézjegy és aláírás valóságát, valamint kiállíthatnak életbenléti tanúsítványt), a *→konzuli törvény* alapján – jogszabály eltérő rendelkezése hiányában – nem rendelkeznek hatósági jogkörrel, közigazgatási ügyekben kizárólag közreműködő hatóságként vállalhatnak részfeladatokat, kifejezett jogszabályi felhatalmazás és az illetékes hivatásos konzuli képviselő iránymutatása alapján (például ügyféli nyilatkozatok felvétele). (L. még: *→konzul*, *→konzuli feladatok*, *→konzuli kiváltságok és mentességek*, *→konzuli tisztviselő*) (FTG)

transzszexuális személy nemváltoztatása és utónév-módosítása

Az eljárás iránti kérelmet belföldön Budapest Főváros Kormányhivatalánál, külföldön élő magyar állampolgár esetében a hivatásos *→konzuli tisztviselő*nél kell benyújtani. A kérelemnek tartalmaznia kell a személyes adatokat, a kérelmező lakóhelyét, annak hiányában tartózkodási helyét, elérhetőségi adatait, személyazonosságát és magyar állampolgárságát igazoló okiratának adatait. A kérelem kötelező mellékletei: szakvélemények (pszichiáter szakorvos és egy klinikai szakpszichológus, nőgyógyász vagy urológus szakorvos szakvéleménye) hiteles másolata (külföldi szakvélemények esetén hiteles magyar fordítás), nyilatkozat a családi állapotról, nyilatkozat az új utónévről (legfeljebb két utónév), az eredeti magyar születési anyakönyvi kivonat (amely bevonásra kerül), to-

vábbi (házassági, záradékolt házassági) anyakönyvi kivonatok egyszerű másolatai, személyazonosságot és állampolgárságot igazoló okmány(ok) hitelesített másolatai. Anyakönyvezni legfeljebb két, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) által összeállított utónévjegyzékben szereplő utónevet lehet. Ha a választott utónév ebben nem szerepel, a kérelmezett utónév anyakönyvezhetőségéről az MTA nyilatkozik. Az eljárás belföldön illeték-, külföldön *→konzulidíj*-köteles. A Kormányhivatal a kérelmet az Emberi Erőforrások Minisztériumának (EMMI) továbbítja, amely szakvéleményt bocsát ki a nemváltoztatásról és az utónév módosításáról. Ha az EMMI véleménye szerint a nemváltoztatás tudomásul vehető, e tényről a kormányhivatal értesíti a kérelmezőt és a kérelmező születési helye szerinti anyakönyvvezetőt. Az új *→anyakönyvi kivonat* kiállítása bármelyik anyakönyvvezetőnél kérelmezhető. (DE)

uniós konzuli védelmi irányelv

Az EU Tanácsának a harmadik országokban képvisellel nem rendelkező uniós polgárok konzuli védelmét elősegítő koordinációs és együttműködési intézkedésekről és a 95/553/EK határozat hatályon kívül helyezéséről szóló 2015/637 irányelve (2015. április 20.), amelynek célja a hatékony konzuli védelemhez szükséges eljárási szabályok, elvárások, eszközök, intézkedések összefoglalása, a válsághelyzeti és más célú helyi konzuli együttműködés kezeletének rögzítése. (FTG)

uniós polgárok közös konzuli védelme

A Maastrichti Szerződéssel létrehozott uniós polgársághoz kötődő egyik legfontosabb közösségi vívmány az uniós polgárok közös konzuli védelme mint alapjog. Jóllehet a tagállamok alapvetően maguk gondoskodnak saját állampolgáraik konzuli védelméről, és ennek szabályait belső jogukban rögzítik (Magyarországon ez az Alaptörvény XXVII. cikk (2) bekezdése, illetve a *→konzuli törvény* és végrehajtási rendelete), az uniós konzuli védelemhez való jog ezen túlmutatóan azt jelenti, hogy a valamely harmadik országban tartózkodó, képvisellel (saját államuk külképviseletével) nem rendelkező uniós polgárok jogosultak más tagállamok konzuli és diplomáciai hatóságai által nyújtott védelemre, mégpedig az adott állam állampolgáraiéval azonos feltételek mellett, azaz megkülönböztetés nélkül („egyenlő elbánás elve”). Az Európai Unió működéséről szóló Szerződés 20. cikk (2) bekezdés c) pontján és 23. cikkén, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartájának 46. cikkén nyugvó alapjog érvényesülése érdekében a tagállamok szorososan együttműködnek. A Lisszaboni Szerződés jogszabály-kezdeményezési joggal (javaslattétel) ruházta fel a Bizottságot a közös konzuli védelem terén. E javaslatokat az Európai Unió Tanácsa az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően minősített többséggel fogadja el. A Lisszaboni Szerződés emellett előírta az Európai Külügyi Szolgálat (EKSZ) létrehozását is, amely 2011. január 1-jén kezdte meg működését, és az Unió küldött-

ségei (külképviseletei) számára feladatul szabta a védelemnyújtást harmadik országokban. Az uniós konzuli védelemre vonatkozó közösségi szabályok összességét jelentő konzuli védelmi aquis legfontosabb további elemei: az 1995. december 19-én elfogadott 95/553/EK határozat az Európai Unió polgárainak a diplomáciai és konzuli képviseletek által nyújtott védelméről, az 1996. június 25-én elfogadott 96/409/KKBP határozat egy *→ideiglenes úti okmány* létrehozásáról, valamint az *→uniós konzuli védelmi irányelv*. Az irányelv alkalmazásában akkor beszélhetünk képviselet nélküli uniós polgárról, ha az állampolgársága szerinti tagállam sem állandó nagykövetséggel vagy (hivatásos) konzulátussal, sem pedig olyan képviselettel (ide értve a tiszteletbeli *→konzuli képviseletet* is) nem rendelkezik az adott államban, amelynek ténylegesen módjában állna konzuli védelmet nyújtani az adott esetben (például elérhető távolságban van, intézkedésre, kommunikációra képes). A képviselettel nem rendelkező uniós polgároknak joguk van arra, hogy a konzuli védelem iránti kérelmüket megfelelően megvizsgálják; elutasító határozat esetén pedig bírósági felülvizsgálatnak van helye, összhangban az állami felelősségre vonatkozó állandó ítélkezési gyakorlattal, amelynek értelmében az állam felelőssé tehető az okozott kárért. A konzuli védelemhez való uniós alapjog bizonyos korlátok között kiterjed azokra a családtagokra is, akik maguk nem uniós polgárok, és a képviselettel nem rendelkező uniós polgár kísé-

retében tartózkodnak az adott Unión kívüli országban. Az ilyen személyek részére is konzuli védelmet kell biztosítani, mégpedig ugyanolyan mértékben és ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogyan a segítséget nyújtó tagállam a saját nemzeti jogával és gyakorlatával összhangban a saját állampolgárai olyan családtagjainak biztosítana konzuli védelmet, akik maguk nem uniós polgárok. A konzuli védelem – többek között – az alábbi helyzetekben nyújtandó segítséget foglalhatja magában: letartóztatás vagy fogva tartás, bűncselekmény áldozatává válás, súlyos baleset vagy súlyos betegség, haláleset, segítségnyújtás és hazaszállítás vészhelyzet esetén, ideiglenes úti okmány kiállítás. A közös konzuli védelemnyújtás legfontosabb központi eszközei a gyakorlatban: közös uniós konzuli honlap és fórumrendszer, telefonkonferenciák, közös kontingenstervezés és az erre vonatkozó információk megosztása. Az információáramlást segíti adott esetben az EU Közös Helyzetelemző Központjának bevonása. A *→helyi konzuli együttműködés* keretében dolgozzák ki a közös helyi válságkezelő mechanizmust és akciótervet, illetve e körben van kiemelt jelentősége a vezető állam kijelölésének a helyi intézkedések koordinálására (*→Lead State Concept*). Tagállami kérésre aktívalhatják az Európai Unió polgári védelmi mechanizmusát, amelynek keretében működésbe lép az Európai Bizottság megfigyelési és tájékoztatási központja (MIC). A MIC hozzáférést biztosít a tagállamok (és az EGT-országok) számára a rendelkezésre álló

polgári védelmi (és katonai) erőforrásokról tárolt adatokhoz, lehetővé téve az erőforrások (például: szállítási eszközök, orvosi segítségnyújtás és *→evakuálás*, ideiglenes szálláshelyek) összegyűjtését és mozgósítását. Emlékeztetes, hogy a 2011-es líbiai válság idején az EU Tanácsa elnökségi feladatait ellátó Magyarország bocsátott rendelkezésre egy – a MIC keretében társfinanszírozott – repülőgépet, amelynek segítségével Tripoliból 29 román, 27 magyar, 20 bolgár, 8 német, 6 cseh, valamint 6 egyéb uniós és harmadik országbeli állampolgárt menekített ki. A Bizottság a konzuli védelmi aquis helyzetéről 2011 márciusában megjelentetett COM(2011) 149 számú közleményében a válságok (például: Líbia, Egyiptom, Haiti, az izlandi vulkáni hamufelhő) tapasztalataira hivatkozva hangsúlyozta: „Fontos gondoskodni arról, hogy az összes uniós polgárt időben evakuálják (...). Egyetlen uniós polgárt sem szabad a sorsára hagyni”. (L. még: *→konzuli feladatok*) (FTG)

utazási tanácsok

A *→Bécsi Konzuli Egyezmény* 5. cikke alapján a konzul feladatai közé tartozik egyrészt, hogy minden megengedett módon tájékozódjék a fogadó állam viszonyairól, és erről felvilágosítást adjon az érdekelt személyeknek, másrésztől segítséget, védelmet nyújtson a küldő állam honosainak. Az állampolgároknak nyújtandó konzuli védelem szabályait tartalmazó *→konzuli törvény* tájékoztató és tájékoztatási kötelezettséget ír elő a *→konzuli szolgálat* számára a fogadó állam

helyzetéről, azon körülményeiről, jogszabályairól, jogalkalmazási gyakorlatáról, melyek potenciálisan érintetik az oda utazó magyar állampolgárokat. A törvény a lehető legszélesebb körben való tájékoztatást írja elő, ide értve a tömegtájékoztatási eszközök, a világháló és az egyéni érdeklődésre adott válasz formájában történő információadást. Az egyes országokat vagy térségeket érintő, az adott országba való utazás és az ott-tartózkodás feltételeire, körülményeire, az utazásokat érintő esetleges (egészségügyi, biztonsági, gazdasági, ipari) kockázatokra vonatkozó tanácsok összességét nevezzük ~nak. A legszélesebb körben a *→konzuli honlap* teszi elérhetővé az ~kat. Ugyancsak ez a honlap tartalmazza az egyes országok konzuli szempontú biztonsági besorolását is. A fogadó államokban a magyar utazókat fenyegető biztonsági kockázatok alapján megkülönböztetünk „utazásra javasolt”, „utazásra nem javasolt” és „fokozott biztonsági kockázatot rejtő” térségeket, országokat. Az ~, illetve az előbbi besorolás jelentőségét növeli, hogy hatással van az utazási biztosítók ajánlataira, és az utazási szerződésről szóló jogszabály kivételes szabályozást tartalmaz arra az esetre, ha valamely országot a konzuli szolgálat az „utazásra nem javasolt” kategóriába sorol be. Abban az esetben ugyanis, ha egy korábban megkötött utazási szerződést olyan országba való utazásra kötöttek, melyet a szerződéskötést követően ebbe a kategóriába soroltak, az utazásszervező köteles azonos vagy magasabb értékű helyettesítő szolgál-

tatást nyújtani. Az utas dönthet a helyettesítő szolgáltatás elfogadásáról, és így a szerződés módosul, vagy el is állhat a szerződéstől, mégpedig úgy, hogy az utazási szolgáltatás befizetett teljes ellenértéke azonnal visszafizetendő neki. Ha a helyettesítő szolgáltatás az eredetinel alacsonyabb értékű, az utazásszervező köteles a díjkülönbözetet az utasnak megtéríteni. (FTG)

úti okmányok

A külföldre utazásról szóló törvény alapján ~ az útlevél (a *→magánútlevél* és a *→hivatalos útlevél*), a nemzetközi szerződésben vagy kormányrendeletben meghatározott, külföldre utazásra, illetve az onnan való visszatérésre jogosító hatósági igazolvány, bizonyítvány vagy irat. A törvény végrehajtási rendelete alapján az ~ fajtái a következők: útlevél; *→ideiglenes úti okmány*; *→menekültútlevél*; az oltalmazott úti okmánya; a menedékes úti okmánya; a bevándorolt, a letelepedett és a honatalan úti okmánya; az *→egyszeri utazásra (visszautazásra) jogosító úti okmány*. Külföldre utazásra jogosítanak a magyar jog szerint az érvényes ~, valamint – kizárólag – a magyar állampolgár számára kiállított érvényes *→személyazonosító igazolvány* (amely jelenleg csak az EU/EGT tagállamokba, illetőleg nemzetközi szerződés vagy az adott állam döntése alapján néhány más államba használható úti okmányként beutazásra). (DE)

útlevélhatóság

Az *→úti okmányok* kiadására, visszavonására, az utazásnak a külföldre

utazásról szóló törvény szerint történő engedélyezésére, illetőleg korlátozására feljogosított közigazgatási szerv. A törvény végrehajtási rendelete alapján ~ a belügyminiszter, a külügyminiszter, a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal (BMH) és a hivatásos *→konzuli tisztviselő*. ~ként a hivatásos konzul saját hatáskörben jár el az *→ideiglenes magánútlevél*vel kapcsolatos hatósági eljárásban első fokon (1); az *→ideiglenes úti okmány (ETD)* magyar állampolgár részére történő kiállításához szükséges előzetes hozzájárulásnak egy másik európai uniós tagállam külképviselete részére történő megadása esetén (2); az *→egyszeri utazásra (visszautazásra) jogosító úti okmány* kiállításával kapcsolatos hatósági eljárásban (3). A hivatásos mellett a *→tiszteletbeli konzul* is eljárhat az érvénytelenné vált úti okmány elvétele érdekében. A hivatásos konzuli tisztviselő a magánútlevél, diplomata- és a külügyi szolgálati útlevél tekintetében közreműködőként jár el. Ennek során átveszi a magánútlevél, a diplomata- és a külügyi szolgálati útlevél kiadására irányuló kérelmet (1); ellenőrzi a kérelmező személyi adatait és magyar állampolgárságát (2); a kérelemnek megfelelő adattartalmú, elektronikus úton továbbítandó kérelmet állít elő (3); a kinyomtatott, valamint a formanyomtatványon benyújtott kérelmet és csatolt mellékleteit magánútlevél esetében az általános hatáskörű útlevélhatóságnak, a diplomata- és a külügyi szolgálati útlevél esetében a külügyminiszternek küldi meg (4); gondoskodik az úti okmányok az ügyfél részére történő átadásáról, és az

átadás tényéről értesíti az útlevélhatóságot (5); gondoskodik az át nem vett okmányok megőrzéséről, majd ezen útlevelek útlevélhatóság részére selejtezés céljából történő megküldéséről (6); gondoskodik az úti okmány érvénytelenítéséről (7); kérelem esetén lehetővé teszi a tároló elem adattartalmának ellenőrzését (8); értesíti az útlevélhatóságot az előtte tett bejelentés esetén az okmány elvesztésének, eltulajdonításának, megsemmisülésének, megrongálódásának és megtalálásának tényéről (9). (L. még: *→útlevél-igazgatás*, *→magánútlevél*, *→hivatásos útlevél*) (DE)

útlevél-igazgatás

A külföldre utazásról szóló törvény alapján útlevél a nemzetközi szerződésben vagy kormányrendeletben meghatározott, külföldre utazásra, illetve az onnan való visszatérésre jogosító hatósági igazolvány, bizonyítvány vagy irat. ~ alatt az útlevéllel kapcsolatos eljárások összességét értjük. Az *→útlevélhatóságok* az egyes eljárások lefolytatására vagy önálló hatáskörrel rendelkeznek, vagy azokban csupán egyes eljárási cselekmények tekintetében, közreműködőként vesznek részt. Az ~ célja az Alaptörvényben biztosított hazatéréshez való jog, illetve a törvényben biztosított külföldre utazáshoz való jog gyakorlása érdekében az utazási korlátozás alatt nem álló magyar állampolgárok – illetve törvény vagy nemzetközi szerződés eltérő rendelkezése esetén nem magyar állampolgárok – érvényes *→úti okmányokkal* való ellátása. A törvényben foglaltak szerint nem utazhat külföldre (utazási korlátozás alatt áll),

aki letartóztatásban van, lakhelyhagyási tilalom alatt áll, vagy házi őrizetben van, akit szabadságvesztésre vagy felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték, aki ideiglenes kényszergyógykezelés vagy kényszergyógykezelés alatt áll, aki javítóintézeti nevelés alatt áll, vagy onnét ideiglenesen elbocsátották, akinek megtiltották Magyarország területének elhagyását, és úti okmányának átadására kötelezték. (DE)

ügyfélkapu létesítése

A külképviselet 2016-tól ügyfélkapu-regisztrációs szervvé vált, ahol már nem csupán az első ügyfélkapu megnyitása, hanem több más ügýtípus (például ideiglenes regisztráció véglegesítése, ügyfélkapu módosítása vagy törlése) is kezdeményezhető. Az eljárás webes felületen keresztül történik, az ügyindításhoz az ügyfélnek be kell mutatnia a személyazonosságát, illetve az állampolgárságát igazoló okmányokat, magyar anyakönyvi kivonatait, továbbá meg kell adnia kapcsolattartási e-mail címét. Ügyfélkapu csak a személyi adat- és laccímnyilvántartásban (SZL), a Központi Idegenrendészeti Nyilvántartásban (ISZL) vagy az elektronikus ügyintézészt igénybe vevő külföldiek esetében személyi nyilvántartásában (3NYT) szereplő igénylő számára állítható ki. ~ az ügyfél által az interneten keresztül közvetlenül is lehetséges elektronikus személyazonosító igazolvánnyal. (L. még: *→elektronikus ügyintézés.*) (DE)

vérségi elv (ius sanguinis) *→állampolgárság megszerzése*

vezető állam koncepciója (Lead State Concept)

A ~ az *→uniós polgárok konzuli védelmének* egyik fontos eszköze, amelynek során az uniós tagállamok és a Bizottság egy adott harmadik országban működő külképviseletei megállapodnak egy tagállami külképviselet vagy az EU delegáció koordináló szerepében. A ~nak a célja a konzuli védelem minél hatékonyabb biztosítása. Az *→uniós konzuli védelmi irányelv* szerint a „vezető állam” fogalma az adott harmadik országban diplomáciai képviselettel rendelkező azon egy vagy több tagállamra vonatkozik, amely (vagy amelyek) a képviselettel nem rendelkező polgároknak válsághelyzetekben nyújtandó támogatás koordinálásáért és irányításáért felel (vagy felelnek). A gyakorlatban legtöbbször az EU delegáció, vagy valamely nagyobb, jelentős infrastruktúrával, illetve eszköz- és pénzügyi háttérrel rendelkező tagállam külképviselete vállalja, hogy „vezető állam”-ként koordinálja a tagállami képviseletek együttműködését. Különösen válsághelyzetekben van jelentősége, hogy valamelyik képviselet általában hosszabb időre vállalja az ezzel járó feladatokat, de ezek konkrét krízishelyzetre is vállalhatók. Általában a vezető állam szervezi, és látja vendégül a *→helyi konzuli együttműködés* üléseit, szükség esetén üzemelteti a közös válságközpontot, szervezi, koordinálja a tagállami külképviseletek válságkezelési tevékenységét, kapcsolatot tart a Bizottság válságkezelő szerveivel, illetve legtöbbször a „vezető állam” kezdeményezi az uniós polgári védelmi me-

chanizmus aktiválását. (L: *→uniós polgárok közös konzuli védelme*) (FTG)

vezető konzul

~ az adott külképviseletre (általában nagykövetségre) kihelyezett több konzuli kihelyezett feladatainak a külképviseleten belüli, valamint – a gyakorlatban – az adott fogadó államban működő valamennyi magyar külképviselet konzuli tevékenységének szakmai koordinálásával megbízott konzuli tisztviselő. A *→külszolgálati törvény* alapján a ~t a kihelyező vezető (a külpolitikáért felelős miniszter által irányított minisztérium hivatali szervezetének vezetője) abban az esetben nevezhet ki egy adott külképviseletre, ha ott – a ~t is beleértve – legalább két *→konzuli tisztviselő* vagy legalább öt *→konzuli adminisztrátor* tevékenységének összehangolása miatt ez szükséges. (FTG)

VIS-rendelet

~ alatt az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a *→vízuminformációs rendszerről* (VIS) és a rövid távú tartózkodásra jogosító *→vízumokra* vonatkozó adatok tagállamok közötti cseréjéről szóló 767/2008/EK rendeletét értjük. A ~ célja, hogy megkönnyítse a schengeni vízumkérelmek vizsgálatát és a vízumok meghosszabbításáról, visszavonásáról vagy törléséről szóló határozatok meghozatalát, a vízumok ellenőrzését, valamint a vízumkérelmezők, illetve vízumbirtokosok ellenőrzését. Ennek érdekében meghatározza a vízuminformációs rendszer célját, funkcióit és feladatait, valamint a ví-

zumokhoz kapcsolódó adatok cseréjére vonatkozó feltételeket és eljárásokat. (FTG)

visszahonosítás

Az, akinek magyar állampolgársága megszűnt, kérelmére visszahonosítható, ha a törvényben meghatározott feltételeknek eleget tett (büntetlen előéletű és Magyarország biztonságát nem veszélyezteti), és magyar nyelvtudását igazolja. Az állampolgársági törvény megfogalmazása szerint a ~ első sorban a korábban (például 1921 előtt vagy 1938–1945 között) magyar állampolgárságot szerzett kérelmezők visszahonosításának megkönnyítésére szolgál, de ugyanezen eljárás keretében igényelheti vissza magyar állampolgárságát az is, aki arról önként lemondott (ha az állampolgárság visszaállításának nincs helye). A ~i eljárás *→állampolgársági eskü* vagy fogadalom tételével zárul, a visszahonosított a magyar állampolgárságot ennek letételével szerzi meg. (L. még: *→honosítás, →lemondás*) (DE)

visszavonás

A magyar állampolgárság – az állampolgárságért felelős miniszter előterjesztése és a köztársasági elnök döntése alapján – visszavonható attól, aki azt a jogszabályok megszegésével, csalárd módon – különösen valótlan adatok közlésével, adatok vagy tények elhallgatásával –, a hatóságot félrevezetve szerezte meg. ~nak nincs helye az állampolgárság megszerzésétől számított tíz év elteltével. Az állampolgárság visszavonására okot adó tény fennállá-

sát az állampolgársági ügyekben eljáró szerv határozattal állapítja meg, a határozatot a Magyar Közlönyben közzé kell tenni. A magyar állampolgárság a határozat közzététele napján szűnik meg. (L. még: →*állampolgárság*, →*megfosztás*.) (DE)

vízum

A ~ a külföldi állampolgársággal rendelkező vízumkötelezett kérelmező részére az arra illetékes →*vízumkiadó hatóság* által kiadott közokirat, amely az ellenkező bizonyításáig közhitelesen tanúsítja, hogy a kérelmező a vízumkiadó hatóság előtt igazolta a beutazás célját, továbbá a beutazás és a tartózkodás személyi és anyagi feltételeinek meglétét, és ezért a hatóság előzetesen hozzájárult az érintett beutazásához vagy átutazásához. A ~ot beutazási ígérvénynek tekinthetjük. Annak ellenére ugyanis, hogy maga a →*Schengeni Vízumkódex* „valamely tagállam által kiadott engedély”-ként határozza meg azt, valójában mégsem minősíthetjük beutazási engedélynek, hiszen a célország(ok) határőrizetet ellátó hatóságai a határ átlépésekor, azaz a tényleges beutazáskor ellenőrizhetik a →*beutazási és tartózkodási feltételek* meglétét (sőt, maga a vízumhatóság is visszavonhatja, megsemmisítheti a már kiadott ~ot). Amennyiben az ellenőrzés során az arra jogosult rendőri vagy →*idegenrendészeti hatóságok* a feltételek hiányát állapítják meg, megtagadhatják a vízum birtokosának beléptetését, és visszafordíthatják, az ország területéről kiutasíthatják, sőt kitoloncolhatják az érintett külföldi állampol-

gárt. A Vízumkódex ennek megfelelően maga is rögzíti, hogy az egységes ~ vagy a korlátozott területi érvényességű ~ birtoklása nem jelent automatikus beutazási jogot. A ~ot az abban feltüntetett birtokosa az érvényességi időn belül, az abban foglalt gyakoriságú beutazásra és ugyancsak a ~ban engedélyezett tartózkodási ideig használhatja fel jogszerűen. A kiadás feltételei, az érvényességi idő, az engedélyezett tartózkodási idő, illetve a beutazások engedélyezett száma →*vízumtípusonként*, beutazási célonként, a kérelmező állampolgárságától, illetőleg személyes körülményeitől és a tervezett utazás körülményeitől függően változhat. A repülőtéri tranzitvízum, a schengeni egységes ~, valamint a korlátozott területi érvényességű ~ kiadásáról a hatáskörrel rendelkező schengeni tagállam illetékes konzuli hatósága (a magyar szabályok szerint a →*konzuli tisztviselő*) dönt. (Kivételes esetekben lehetséges csak a határon történő vízumkiadás). A Vízumkódex által nem szabályozott, nemzeti hatáskörbe tartozó ~okat főszabály szerint ugyancsak a konzuli tisztviselők adják ki (a magyar szabályok szerint ugyancsak központi engedélyre), a kivételeket a belső →*idegenrendészeti jog* határozza meg. A konzuli döntés meghozatala – a schengeni és a nemzeti jog szerint – saját hatáskörben vagy a központi vízumkiadó hatóság engedélyével, konzultáció nélkül vagy más schengeni tagállamok hatóságaival, illetve hazai hatóságokkal folytatott konzultációt követően történik. (FTG)

Vízum Munkacsoport (VISA)

Az Európai Unió Tanácsának közös vízümpolitikával, valamint annak végrehajtásával, az egységes és harmonizált schengeni vízumeljárást érintő, elsősorban konzuli kérdésekkel foglalkozó munkacsoportja. Vezetője a Tanács Főtitkárságának illetékes vezetője, tagjai pedig (állandó meghívottként) az Európai Külügyi Szolgálat Jogi Szolgálatának munkatársa, valamint a tagállamok külügyminisztériumainak a vízumfeladatok operatív irányításáért felelős szakmai vezetői és a központi vízumkiadó hatóságok (általában belügyminisztérium vagy központi idegenrendészeti hatóság) képviselői. (FTG)

vízumbélyeg

A ~ olyan, az uniós és a nemzeti jogban pontosan meghatározott formai és tartalmi kellékekkel, továbbá biztonsági elemekkel ellátott közokirat, amely a vízumkiadásra irányuló elektronikus eljárás keretében (kivételesen kézzel) történt megszemélyesítést követően közhitelesen igazolja, hogy birtokosának beutazásához az illetékes *→vízumkiadó hatóság* *→vízumot* állított ki. A vinyetta formátumú ~ biztonsági okmány, ezért előállítására, nyilvántartására, kezelésére és felhasználására szigorú jogszabályi rendelkezések vonatkoznak. A bélyegek teljes életútjának – a gyártástól a kérelmező úti okmányába való beillesztésen keresztül a vízum kijavításáig, visszavonásáig vagy megsemmisítéséig – egy zárt és védett informatikai rendszerben nyomon követhetőnek és ellenőrizhető-

nek kell lennie. Ennek az informatikai rendszernek a konzuli ága a *→Konzuli Információs Rendszer*. A megszemélyesített ~ tartalmazza a kiállító tagállam jelét, a kiadás helyét és idejét, a vízumkérelmező adatait, a kiállított vízum típusát, a beutazás célját és a beutazások engedélyezett számát, a vízumban foglalt engedélyezett tartózkodási időt, azoknak a tagállamoknak a jelölését, ahová engedélyezett a beutazás (ha nem minden tagállam területére szól), a vízum érvényességi idejét, az *→úti okmány* azonosító kódját, számát és a kiállító hatóságok megjegyzéseit (ha az szükséges). A harmonizált schengeni eljárásban alkalmazandó ~ egységes formátumát a vízumok egységes formátumának meghatározásáról szóló, 1995. május 29-i 1683/95/EK tanácsi rendelet rögzíti. (L. még: *→konzuli szigorú számadású nyomtatványok (és eszközök)*.) (FTG)

vízumdíj

A ~ a vízumkérelmek elbírálásáért, nyilvántartásáért, a vízumbélyegek kiállításáért és kiadásáért, vagyis a *→vízumeljárásért* fizetendő díj. A *→schengeni (egységes) vízumok* kiadásáért fizetendő egységes ~ mértékét, a díjfizetés feltételeit, valamint a fizetés alóli mentességeket, kedvezményeket a *→Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* (16. cikk), a nemzeti hatáskörben történő eljárásért fizetendő vízumdíj vagy igazgatási szolgáltatási díj mértékét és szabályait pedig a nemzeti jog (lásd: a 28/2007. (V. 31.) IRM rendelet) tartalmazza. A kódex alapján a ~ egységesen 60 EUR (kivéve például a díjmentessé-

get élvező 6 év alatti és a kedvezményben részesülő 12 év alatti gyermekeket, tanulókat, kutatókat, valamint a vízumkönnyítési megállapodás vagy a tagállamok által a Kódex keretein belül adott kedvezmények alapján csökkentett díjat fizető külföldieket). A vízumdíjat euróban vagy annak a harmadik országnak a nemzeti pénznemében, illetve az érintett harmadik országban általánosan használt pénznemben kell felszámítani, ahol a kérelmet benyújtották (a magyar szabályok szerinti díjakat főszabály szerint euróban vagy forintban), és nem téríthető vissza (kivéve a kódexben pontosan rögzített eseteket). (L. még: *→konzuli díj*) (FTG)

vízumeljárás

A ~ra részben az uniós jog, részben a hazai belső jog rendelkezéseit kell alkalmazni. A közösségi jog, mégpedig a *→Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* vonatkozik a rövid tartamú, azaz egy adott 180 napos időszakon belül a 90 napot meg nem haladó tartózkodás céljából történő beutazásra, míg az ezt meghaladó beutazásokra, vagyis a nemzeti hatáskörbe tartozó eljárásokra a nemzeti jog, hazánkban a *→Harmtv.*-t, illetve a 2007. évi I. törvényt (Szmtv.) kell alkalmazni. A külképviseleti vízumügyintézés személyi feltételeit ugyancsak a közösségi és a hazai jog határozza meg, így a hatósági jogkör gyakorlására feljogosított konzuli tisztviselő csak kihelyezett kormánytisztviselő lehet, aki a törvényben (*→konzuli törvény*, *→külszolgálati törvény*) foglalt végzettségi, képzettségi, nyelvi, szakmai felkészítési és *→konzu-*

li szakvizsga-kötelezettségeknek eleget tett. A ~ kérelemre indul (kivéve a vízum visszavonására, kijavítására vagy megsemmisítésére vonatkozó hatósági eljárást), a kérelmek átvételére jogosult hatóságokat (*→vízumkiadó hatóság*), a kérelem benyújtásának helyét és módját, a benyújtandó kérelemnyomtatványt és a mellékleteket részletesen meghatározzák az eljárásra vonatkozó jogi normák. Az eljárás fázisai: a kérelem benyújtása, *→biometrikus azonosítók* felvétele, a külképviselet illetékeségének és a kérelem *→befogadhatóság*ának vizsgálata (*→úti okmány*, kérelemnyomtatvány, személyes és biometrikus adatok ellenőrzése, *→vízumdíj* befizetése) és a kérelem adatainak rögzítése a *→Konzuli Információs Rendszer* útján a *→Vízuminformációs Rendszerben* (VIS), a kérelem érdemi vizsgálata, vagyis a beutazási és tartózkodási feltételek, a migrációs, biztonsági kockázatok vizsgálata, értékelése, szükség esetén egyeztetés a központi vízumkiadó hatósággal, közreműködő hatóságokkal (például nemzetbiztonsági szolgálatokkal), illetve más tagállamokkal (központi vagy helyi szinten), konzuli döntés, vízumbélyeg kitöltése, nyomtatása és beillesztése az úti okmányba (együtt: vízumkiadás), valamint a nemzeti és más tagállami hatóságok tájékoztatása a vízumkiadásról, esetleg ezt követően: a vízum kijavítása, módosítása, visszavonása vagy megsemmisítése. A *→konzuli tisztviselő* a kérelmek elbírálása tekintetében érdemben nem utasítható (legfeljebb az eljárásra, mulasztás pótlására), hatásköre nem vonható el. A ~ban ho-

zott érdemi döntés ellen (kivéve a kérelemnek helyt adó döntést, valamint a nemzeti vízum iránti kérelem, illetve a nemzeti vízum visszavonása tárgyában hozott határozatot) fellebbezéssel lehet élni, a felettes közigazgatási hatóság fellebbezést elutasító döntése ellen pedig bírói felülvizsgálat (közigazgatási per) kezdeményezhető. (L. még: *→beutazási és tartózkodási feltételek*) (FTG)

Vízuminformációs Rendszer (VIS)

A ~ a *→VIS-rendelet* alapján létrehozott elektronikus adattovábbítási rendszer, melynek célja, hogy javítsa a közös uniós vízümpolitika végrehajtását és a konzuli együttműködést, megkönnyítse a központi vízumhatóságok közötti konzultációt, elősegítse a visszaélések (például *→vízumshopping*) elleni küzdelmet, továbbá megkönnyítse a beutazók személyazonosságának megállapítását és így a közös határok ellenőrzését, valamint a Dublini Rendelet alkalmazását. A VIS-ben tárolt adatokhoz csak a VIS-rendelet szerinti illetékesek, valamint a tagállami nemzeti jog alapján felhatalmazással bíró nemzeti (vízumkiadó és rendészeti) hatóságok, valamint az Europol férhetnek hozzá a feladataik ellátásához feltétlenül szükséges mértékben. A rendszerben a kérelmezők alfanumerikus (személyes) adatait és biometrikus adatait (ujjnyomat, fénykép), valamint az igényelt és kiadott vagy visszautasított (törölt, visszavont, meghosszabbított) *→vízumokra* vonatkozó adatokat tárolják. (L. még: *→dublini átadás*) (FTG)

vízumképviselet

A *→Schengeni Vízumkódex* kiemelt hangsúlyt fektet a tagállamok közötti együttműködésre annak érdekében, hogy növelje a biztonságot, hatékonyabbá tegye a harmonizált vízumkiadó tevékenységet, és egyúttal minél magasabb szintű, megbízható, kiszámítható szolgáltatásokat biztosítson a vízumkérelmezők számára (melynek egyik közvetett célja ugyancsak a biztonság növelése, ti. az olyan visszaélések visszaszorítása által, mint a *→vízumshopping* vagy a kérelmek beadásához, időpontfoglaláshoz kötődő korrupciós vagy fogyasztót károsító magatartások). A *→Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* 8. cikke alapján a tagállamok akár teljeskörű, vagyis a kérelmek átvételére, megvizsgálására és kiadására egyaránt kiterjedő, akár korlátozott, azaz csak a kérelmek átvételére vagy csak például a *→biometrikus azonosítók* felvételére kiterjedő ~ ellátásában is megállapodhatnak egymással. A korlátozott ~ esetén a döntést továbbra is a képviselt tagállam hatósága hozza meg, a teljes ~ során a képviselő állam dönthet is a *→vízum* kiadásáról, az elutasító döntés joga viszont továbbra is a képviselt tagállam vízumhatóságánál marad. A ~i megállapodásokról értesíteni kell a Bizottságot, valamint a *→helyi schengeni együttműködés* keretében a tagállamok fogadó állambelie képviselteit. A Magyarország által megkötött ~i megállapodások naprakész listája elérhető a *→konzuli honlapon*. (FTG)

vízumkiadó hatóság

A ~ok azok az uniós és nemzeti jogban meghatározott hatóságok, amelyek ügydöntő vagy közreműködő hatóságként eljárhatnak a vízumkérelmek átvételében, elbírálásában, ellenőrzésében, illetve a →*vízumok* kiállításában és kiadásában. A →*Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* a rövid időtartamú vízumok kiadására vonatkozó eljárásban a konzulátusokat nevesíti, mint a kérelmek vizsgálataért és elbírálásáért felelős hatóságokat, azzal a megkötéssel, hogy a tagállamokra bízva (az amúgy is nemzeti hatáskörbe tartozó hosszabb távú vízumokon kívül) a határon benyújtott kérelmek elbírálására hatáskörrel rendelkező hatóságok, illetve az eljárásban részt vevő más hatóságok meghatározását (4. cikk). A →*Harmtv.* végrehajtására kiadott kormányrendelet jelenleg a következő vízumkiadó hatóságokat hatalmazza fel a vízumkiadással összefüggő hatósági feladatok ellátására: a külpolitikaért felelős miniszter, a konzuli tisztviselő, a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal (BMH), valamint az országos illetékességgel rendelkező Nyugat-dunántúli Regionális Igazgatóság. A határon történő vízumkiadás iránti kérelmet a határőrizetet ellátó rendőrségnél kell előterjeszteni. Meghatározott esetekben a rendőrség dönt a rövid időtartamú vízumok megsemmisítéséről és visszavonásáról is. A nemzeti hatáskörbe tartozó, kilencven napot meghaladó tartózkodásra jogosító vízum kiadására irányuló idegenrendészeti eljárásban a →*konzuli tisztviselő* (kérelmétvevő hatóságként), a BMH és a

regionális igazgatóság jár el. Az ilyen, hosszabb időtartamú vízumokról nem a konzul, hanem a kijelölt központi hatóságok, a tartózkodási engedély átvételére jogosító vízum esetén a regionális igazgatóság, a nemzeti vízum esetén pedig a BMH dönt. A kérelmek (nemzet-) biztonsági ellenőrzésében szakhatóságként jár el az Alkotmányvédelmi Hivatal és a Terrorelhárítási Központ. A →*VIS-rendelet* szerinti nemzeti központi vízumhatóság feladatait a BMH látja el. (L. még: →*humanitárius vízum és tartózkodási engedély, →konzuli feladatok*) (FTG)

vízumkiszervezés

A ~ esetén egy tagállam schengeni vízumkiadásra felhatalmazott külképviselete együttműködési megállapodás keretében – az ügyfelek jobb kiszolgálása, a területi lefedettség javítása, azaz további kérelembeadási helyek biztosítása, továbbá a vízumeljárás hatékonyságának növelése érdekében – valamely külső szolgáltatót, azaz magánvállalkozást (nem egy másik tagállami hatóságot, mint a vízumképviselet esetén!) bíz meg azzal, hogy a vízumkérelmek átvételében való közreműködés formájában bizonyos részfeladatokat végezzen el az adott külképviseleti hatóság helyett. A ~ feltételeit, kereteit a →*Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* határozza meg azzal, hogy arra kizárólag végső esetben kerülhet sor, mégpedig a következő feltételek együttes teljesülése esetén: a vízumigénylők nagy száma miatt szükséges és más módon (például más saját vagy tagállami külképviselettel való együttműködés,

illetve saját infrastruktúra fejlesztése útján) nem lehetséges a kérelmek külképviseleti átvételének megfelelő megszervezése, a fogadó államban indokolt (arányos és szükséges) területi lefedettség biztosítása. A külső szolgáltatókat leggyakrabban az ügyfelek tájékoztatásával, a biometrikus adatok (fénykép, ujjnyomat) felvételével, a személyazonosság előzetes ellenőrzésével, a kérelmek és az elbíráláshoz szükséges mellékletek, továbbá a *→vízumdíj* átvételével (*→úti okmány*, támogató dokumentumok) bízzák meg a tagállamok. Kiemelést érdemel, hogy kizárólag olyan, a vízumkérelmek átvételével kapcsolatos, alapvetően technikai jellegű részfeladatok átadására kerülhet sor, amelyek nem minősülnek hatósági döntésnek. Az egyes kérelmek tárgyában hozandó döntés (ide értve a *→vízumbélyeg* kinyomtatását és úti okmányba való beillesztését is) ugyanis változatlanul a külképviseleti, illetve a központi vízumhatóság hatásköre. Ezzel függ össze az is, hogy a *~től* függetlenül a *→konzuli tisztviselő* (vagy a központi hatóság) dönt arról, igényli-e a külső szolgáltatónál kérelmet beadó kérelmező személyes megjelenését a konzulátuson (interjú), illetve bármikor elrendelheti az úti okmány, a személyazonosság, a támogató dokumentumok vagy a kérelem más részeinek, a kérelmező vagy a kérelembeadás körülményeinek ellenőrzését. A Vízumkódex alapján a tagállamoknak törekedniük kell arra, hogy más tagállamokkal együtt és a közbeszerzésre, valamint a versenyre vonatkozó szabályok sérelme nélkül állapodjanak meg

külső szolgáltatókkal, a megállapodásnak pedig részleteiben is meg kell felelnie a kódex mellékletében foglalt rendelkezéseknek. A külső szolgáltatókkal való együttműködésről értesíteni kell a Bizottságot (a megállapodások megküldésével együtt), valamint a tagállamokat. A tagállamok megosztják egymással tapasztalataikat (a *→helyi schengeni együttműködés* keretében), különös tekintettel az adott cégek megbízhatóságára, az esetlegesen feltárt szabálytalanságokra és visszaélésekre. Ezzel függ össze az, hogy a tagállamoknak kiemelt figyelmet kell fordítani a kiszervezés keretében a vízumkérelmek átvételében közreműködő cégek üzleti hátterének, megbízhatóságának, referenciáinak ellenőrzésére, és csak olyan céggel ajánlott a szerződés kötés, amelynél megfelelő garanciák vannak az elfogulatlan, részrehajlástól mentes és szabályszerű eljárásra, a visszaélések kiszűrésére. Ebből a szempontból kiemelkedő jelentősége van a más schengeni tagállamokkal fennálló szerződéses referenciáknak, hiszen egy több tagállammal szerződéses viszonyban álló cég semmiképpen sem kockáztatná a szabályok megszegését, mert ebben az esetben (a kölcsönös tájékoztatási kötelezettség miatt) okkal kell számolnia azzal, hogy a többi tagállam is felülvizsgálja a vele folytatott együttműködést. Adatvédelmi garanciális szabály, hogy a külső szolgáltatók semmilyen körülmények között nem férhetnek hozzá a VIS-hez. A VIS-hez való hozzáférés kizárólag a konzulátusok szabályszerűen felhatalmazott személyzete számára van fenn-

tartva. A tagállamok felelnek az általuk megbízott külső szolgáltatók szabályszerű tevékenységéért, ezért rendszeresen a helyszínen is ellenőrizniük kell azok tevékenységét. (L. még: *Vízuminformációs Rendszer /VIS/*) (FTG)

vízumkönnyítési megállapodás

A $\rightarrow$ vízumok kiadásának megkönnyítéséről az Európai Unió, valamint a Vízumkódex által lehetővé tett kivételes esetekben egy tagállam és egy harmadik ország között létrejött $\sim$ ok bizonyos eljárási könnyítéseket nyújtanak harmadik országok állampolgárai számára (például a vízumdíj csökkentése, meghatározott kategóriákba tartozó kérelmezők – diákok, kutatók, megbízható üzletemberek – esetében többszöri beutazásra jogosító vízumok kiadása, rövidebb feldolgozási idő, soron kívüliség). Fontos azonban leszögezni, hogy e megállapodások nem adnak felmentést a vízumkiadás alapvető feltételei alól, vagyis a vízumkérelmezőnek továbbra is eleget kell tennie a $\rightarrow$ beutazási és tartózkodási feltételeknek. A $\sim$ ok Dánia, az Egyesült Királyság és Írország kivételével (opt out) minden uniós tagállamra nézve kötelezőek, ugyanakkor nem vonatkoznak a schengeni társult államokra (Dánia, Norvégia és Svájc több érintett harmadik állammal külön írt alá kétoldalú megállapodást). (FTG)

vízumkötelezettség

Az állami szuverenitás, önrendelkezési jog egyik fontos része az arról való döntés joga, hogy egy adott állam ki nek és milyen feltételekkel engedélye-

zi az állam területére való belépést, illetve a területén való tartózkodást. A nemzetközi jog, továbbá az államok alkotmányos fejlődése során létrejött e jog bizonyos korlátai is, olyan, elsősorban az alapvető emberi és polgári jogok érvényesülését, az állami önkény megakadályozását szolgáló garanciális szabályok, melyek szűkítik az államok e döntési jogának terjedelmét. Ilyen korlátnak tekinthetjük – többek között – a saját állampolgárok visszafogadásának vagy visszavételének kötelezettségét, a menekültekkel kapcsolatos kötelezettségeket, a beutazás és tartózkodás világos szabályozására irányuló kötelezettséget (lásd: jogbiztonság). E korlátok mellett sem változik ugyanakkor az állam azon jogának lényege, hogy szabályozhassa az országba való belépés és az ott tartózkodás szabályait, és azokat hatóságai útján (akár állami kényszer alkalmazásával) végre is hajtsa. E jog egyik eleme annak normatív rögzítése, hogy mely külföldi országok állampolgárai (vagy – a beutazás célja, időtartama, esetleg körülményei alapján – azok mely csoportjai) utazhatnak be $\rightarrow$ vízum nélkül az országba, és mely állampolgároknak szükséges előzetesen vízum beszerzése a belépéshez. A $\sim$, illetve vízummentesség tehát mindig állampolgársághoz kötődik, mindig annak alapján bírálható el (hontalanság esetén általános előírás a vízum előzetes beszerzése). A vízummentes beutazás lehetővé tételre, illetve a könnyített eljárásban történő vízumkiadás biztosítása vagy egy adott állam egyoldalú döntésén, vagy pedig egy másik állammal kötött nem-

zetközi szerződésen alapul. Az Európai Unió tagállamai az Uniót létrehozó szerződések alapján a szabadság, a biztonság és a jog egységes térségét képezik, amelyet a belső határok lebontására és a külső határok ellenőrzésének megerősítésére irányuló Schengeni Rezsim útján is biztosítanak. Az Unió tagállamai közös vízumpolitikát folytatnak, amelynek végrehajtását szolgálják a *→schengeni acquis* szabályai, intézményei az abban részt vevő tagállamokban, valamint a társult országokban (L.: *→schengeni /egységes/ vízum*). A közös vízumpolitika részeként a tagállamok rendeletben rögzítették a vízumkötelezett és a vízummentes országok listáját (a Tanács 539/2001/EK rendelete), a *→Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* IV. mellékletében pedig a repülőtéri tranzitvízum beszerzésének kötelezettsége alá eső országok felsorolását. A közösségi (schengeni) hatáskörbe tartozó (rövid távú beutazásra szolgáló) egységes vízumok tekintetében az Európai Unió, a nemzeti hatáskörbe tartozó (például nemzeti vízumok, *→kishatárforgalmi engedélyek*, *→tartózkodási engedély* átvételére szolgáló vízum) vízumok, illetve tartózkodási engedélyek tekintetében pedig a tagállamok jogosultak *→vízummentességi*, illetve *→vízumkönnyítési megállapodások* megkötésére harmadik országokkal. (FTG)

vízummentességi megállapodás

A ~ok olyan két- vagy többoldalú nemzetközi szerződések, amelyekben egyes államok vagy azok csoportja (például az Európai Unió tagállamai)

mai) megállapodnak állampolgáraik kölcsönös vízummentes beutazásának és tartózkodásának engedélyezéséről és annak feltételeiről, terjedelméről. Néha találkozhatunk aszimmetrikus egyezményekkel is, melyekben a vízummentes beutazások száma vagy az engedélyezett tartózkodási idő, esetleg a vízummentes beutazási célok vagy a kedvezményezett személyi kör eltér a szerződő feleknél. Magyarország – mint az Európai Unió és a Schengeni Térség tagja – a *→Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* által biztosított keretek között, a nemzeti hatáskörben engedélyezett szerződéskötési szabadság keretében jogosult önállóan – tehát nem mint tagállam – ilyen megállapodás megkötésére például a *→diplomata-* és a *→szolgálati útlevelek* birtokosainak vízummentes beutazása érdekében. (FTG)

Vízumrendészeti kézikönyv

Az Európai Unió Bizottsága által a tagállamok egységes, harmonizált vízum-eljárásának elősegítésére 2010. március 19-én kiadott (majd 2011-ben a C(2011) 5501 sz. határozattal módosított), C(2010) 1620 számú, a vízumkérelmek feldolgozásáról és a kiadott *→vízumok* módosításáról szóló határozatával létrehozott részletes gyakorlati segédanyagot nevezzük ~nek (Visa Handbook). A kézikönyv célja, hogy bemutassa, és gyakorlati szempontból rendszerezze a *→Schengeni (közösségi) Vízumkódex*, illetve más uniós jogforrások szabályait (és utal az eljárás során figyelembe veendő legfontosabb nemzetközi normákra), továbbá

a vízumeljárásban részt vevő hatóságok munkatársainak, így különösen a vízumkiadó külképviseletek személyzetének operatív útmutatások, ajánlások, illetve a legjobb tagállami gyakorlatok bemutatása révén segítse a közösségi szabályok egységes és szabályszerű gyakorlati alkalmazását. Maga a ~ a Vízumkódex 51. cikke alapján készült, azonban önmagában nem ró semmiféle jogi kötelezettséget a tagállamokra, és nem állapít meg semmilyen új jogot vagy kötelezettséget, így önmagában a kézikönyvre például a nemzeti bíróságok előtt nem lehet hivatkozni. A kézikönyv utal a közösségi $\rightarrow$ *vízumpolitika* és a harmonizált $\rightarrow$ *vízumeljárás* alapelveire is, és leszögezi, hogy azokban az esetekben, amelyekre nem vonatkozik egyértelmű iránymutatás, a közös vízumpolitika szellemének tiszteletben tartásával kell lefolytatni az eljárást. (FTG)

vízumshopping

A schengeni vízumeljárás egységes szabályainak, a vízumeljárás harmonizációjának egyik legfontosabb célja, egyúttal indoka, hogy a koordinált eljárásrend, valamint az adatok folyamatos cseréje, az állandó és kölcsönös tájékoztatás útján a tagállamok minél hatékonyabban szűrjék ki a schengeni térségbe történő beutazás feltételeinek kijátszására irányuló törekvéseket. A visszaélés egyik legelterjedtebb formája a ~. Ennek során egy vízumkötelezett kérelmező a $\rightarrow$ *Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* hatásköri (mely tagállam vizsgálja meg a kérelmet) és illetékességi (melyik konzulátus döntsön

a vízumkérelemről) szabályainak kijátszásával arra törekszik, hogy olyan konzulátus bírálja el a kérelmét, amelyik – hatáskör vagy illetékesség hiányában, avagy az egységéstől eltérő, annál jóval megengedőbb gyakorlata alapján – a lehető leggyorsabban, legkönnyebb feltételek mellett és pozitívan bírálja el kérelmét. Az egységes eljárásrend és a Vízumkódex számos más szabálya, így különösen a helyi és központi tagállami együttműködés e visszaélési forma megelőzésére is irányul. Miután térségenként, illetve országonként eltérőek a helyi körülmények, biztonsági kihívások, visszaélési gyakorlatok, ezért kiemelkedő jelentősége van a $\rightarrow$ *helyi schengeni együttműködésnek* a visszaélések elleni küzdelemben. (FTG)

vízumtípusok

A tervezett, illetve a $\rightarrow$ *vízumban* foglalt tartózkodási idő alapján megkülönböztetünk tranzitvízumot (repülőtéri tranzitvízum, amely egy vagy több tagállami repülőtér nemzetközi tranzit területén történő áthaladásra érvényes), rövid távú (egységes vízum) és hosszú távú beutazásra szóló vízumot, a kiadás jogalapja alapján pedig schengeni, illetve nemzeti hatáskörben kiadott vízumot. A vízumok típusait egyrészt a $\rightarrow$ *Schengeni (Közösségi) Vízumkódex* (repülőtéri tranzitvízum, $\rightarrow$ *egységes vízum* és $\rightarrow$ *korlátozott területi érvényességű vízum*), másrészt a magyar jogban a $\rightarrow$ *Harmtv.* tartalmazza, amely a rövid távú vízumok tekintetében visszaotal a Vízumkódexre, a száznyolcvan napon belül kilencven napot meghaladó ter-

vezett tartózkodásra jogosító vízumok körében pedig megkülönbözteti a tartózkodási engedély átvételére jogosító vízumot és a nemzeti vízumot. Nem tekinthetjük külön vízumtípusoknak, de megjegyezzük, hogy a vízumok az egyes típusokon belül kiadhatók egyszeri és többszöri beutazásra, valamint az egységes formátum és eljárásrend, valamint az alapvető feltételek fenntartásával – a beutazási feltételek ellenőrzésére, illetve a cél megjelölésére és nyilvántartására – részben eltérő szabályok vonatkoznak az egyes beutazási célokra tekintettel kiadott vízumokra (turisztikai, tanulmányi, képzési, jövedelemszerzési, üzleti, tudományos vagy hivatalos célból kiadott vízumok). (L. még: *→humanitárius vízum és tartózkodási engedély, →nemzeti vízum és tartózkodási engedély*) (FTG)

Working Holiday Scheme (WHS)

A ~ vízum egy olyan, kétoldalú nemzetközi szerződésen alapuló, évente csak meghatározott számú kérelmezőnek biztosított speciális *→vízum*, amely birtokosát turizmus és tanulmányok vagy ideiglenes munkavállalás céljából történő beutazásra és rövid időtartamú, általában legfeljebb egyéves tartózkodásra jogosítja fel. E vízumtípus alap gondolatát a középfokú tanulmányokat követő gyakorlati év külföldön való eltöltése adta, majd az érintett korcsoportba a felsőfokú tanulmányokat folytatókat és befejezőket is belevették. Ma már leginkább ez a korosztály, illetve a tanulmányaikat befejező személyek érdeklődnek az intézmény iránt. Az utóbbi idő-

ben az egyezmények célja és tartalma is változásokon ment keresztül. A létszámkereteket az elmúlt évtizedekben kétoldalú megállapodások alakították, mára azonban a WHS egyre inkább egy generális vízumfajtvá kezd válni, amelyhez régióként társítanak kvótákat, a WHS-egyezmények tartalma pedig egyre inkább egységesül. Magyarország viszonylag későn kezdett érdeklődni a WHS-egyezmények iránt. Hosszas előkészítő munka után az utóbbi években öt állammal lépett hatályba ilyen megállapodás: Új-Zélanddal (évi 100 fő), Ausztráliával (évi 200 fő), Dél-Koreával (évi 100 fő), Tajvanal (évi 100 fő), Japánnal (évi 200 fő), és további szerződések előkészítése van folyamatban. Ez a típusú vízum elsősorban a felsőoktatásban részt vevő diákoknak szól, akik számára lehetővé teszi egy másik állam turisztikai értékeinek megismerését, a helyi nyelvtanulást, képzést, valamint a korlátozott, alapvetően a tartózkodás költségeinek fedezésére szolgáló (szezonális) munkavégzést akkor is, ha nem rendelkeznek elég saját forrással egy hosszabb távú, turisztikai célú tartózkodáshoz, ugyanakkor nem is kívának letelepedni vagy több évet eltölteni az adott országban. A WHS vízum egyúttal munkavállalási engedélyt is biztosít a birtokosa számára (általában egy munkaadónál azonban csak meghatározott ideig dolgozhatnak). A WHS vízumokat évente korlátozott, az egyezményben rögzített számú kérelmező igényelheti. A kérelmezés korhatárhoz kötött (Magyarország eddigi szerződéseiben a keretek a 18–35

év közöttiek számára nyitottak), és azt az esetek többségében egyedülállók vehetik igénybe, mégpedig egy alkalommal. A vízum kiadásához a szerződő felek általában a következő feltételeket várják el a kérelmezőktől: a tartózkodási idő nem haladhatja meg a 12 hónapot (kivételesen, szezonális munkák esetén néhány hónappal meghosszabbítható); csak személyre szóló (vagyis a partner, házastárs vagy gyermek ennek keretében legfeljebb külön vízummal utazhat együtt a kérelmezővel); meghatározott, a megélhetést minimálisan biztosító anyagi fedezet (pénzösszeg vagy a helyi munkáltatóktól származó jövedelem); egészségügyi alkalmasság; továbbá a visszautazáshoz szükséges (retúr) repülőjegy (vagy annak megfelelő összeg megléte). (FTG)

EURÓPAI UNIÓ

Témavezető

FERKELT BALÁZS

A szócikkek szerzői

BECSEY ZSOLT (BZs)

FERKELT BALÁZS (FB)

HEGEDÜS ZSUZSANNA (HZs)

KRUPPA ÉVA (KÉ)

PERGER ISTVÁN (PI)

STELBACZKY TIBOR (ST)

ACP országok (African, Caribbean and Pacific Group of States)

Azok a fejlődő államok, amelyek az afrikai, a karibi és a csendes-óceáni térségben található (a rövidítés a földrajzi nevek angol kezdőbetűiből áll). Az ~ 1975-ben Georgetownban (Guyana) létrehozták saját szervezetüket. A csoport elsődleges célja az →*Európai Unió*val, ill. annak jogelődjével társulási megállapodás létrehozása volt gazdasági fejlődésük segélyezésére és a viszonyosság nélküli kereskedelem fejlesztésére. Az ~ célja még a kapcsolatok fejlesztése saját tagjai között és érdekeik érvényesítése a nemzetközi szervezetekben. Az ~ az Európai Unió tagállamainak korábbi gyarmatai voltak. Már a →*Római Szerződéstől* különleges megállapodást hoztak létre a szerződő felek társulás formájában, majd a két Yaoundéi Konvencióban (1963, 1969). Ezt követte a négy Loméi Konvenció 1975-ben, 1980-ban, 1985-ben, 1990-ben, a negyedik konvenciót tíz évre kötötték. Bár a konvenciók hoztak eredményeket, de bebizonyosodott, hogy az Európai Fejlesztési Alapból biztosított segélyek nem vezetnek fejlődéshez. A felek 2000-ben írták alá a →*Cotonoui Megállapodást*, amely a kapcsolatokat új alapokra helyezte. Az ~ közül 2017-ben 48 Afrikában, 16 a karibi és 15 a csendes-óceáni térségben volt található. (KÉ)

acquis communautaire (közösségi, ill. uniós vívmányok)

Az uniós (korábban közösségi) vívmányok magukba foglalják az elsődleges jogforrásokat (alapító, módosító,

csatlakozási és költségvetési szerződések, valamint az ezekhez csatolt jegyzőkönyvek, nemzetközi megállapodások, általános jogelvek), a másodlagos, ún. származtatott jogforrásokat (→*rendeletek*, →*irányelvek*, →*határozatok*, vélemények, ajánlások), a kiegészítő jogforrásokat (pl. →*Európai Bíróság* joggyakorlata), valamint ezeken az uniós jogforrásokon kívül minden, az Európai Unióra vonatkozó kötelező vagy nem kötelező normát, alapelvet, célkitűzést, eljárást. (Becklések szerint mai terjedelme kb. 100 000 nyomtatott oldal.) Leggyakrabban az Unió bővítésével, új tagországok csatlakozásával kapcsolatosan használják, a csatlakozó országoknak el kell fogadniuk és alkalmazniuk kell a csatlakozást követően az ~-t, és annak átvételére programot, menetrendet kell készíteniük. (FB)

Állandó Képviselő

Az Állandó Képviselő az →*Európai Unió* tagállamai kormányainak képviselője az →*Európai Unió* mellett. Hagyományos értelemben vett diplomáciai képviselő, funkcióját tekintve azonban lényegesen szélesebb feladatkörrel rendelkezik, mint egy bilaterális nagykövetség. Az ~ első számú feladata az adott tagállam kormányának képviselője az →*Európai Unió Tanácsa* döntés-előkészítő bizottságaiban. Az ~-et nagykövetségi rangban az állandó képviselő vezeti, aki a COREPER II bizottságban képviseli a tagállamot. Helyettese – szintén nagykövetségi rangban – a COREPER I bizottságban képviseli a tagállamot. A kül- és biztonságpolitikai ügyeket szintén egy nagykövetségi

rangban lévő diplomata felügyeli. Az ~ szakdiplomatai a Tanács különböző formációinak (gazdaság és pénzügyek, környezetvédelem, energia, belső piac stb.) előkészítő munkacsoportjaiban látják el a képviselőt. Az →*Európai Bizottság* által benyújtott jogszabálytervezeteket a tanácsi munkacsoportban vitatják meg a szakdiplomata. A →*COREPER* a miniszterek részvételével zajló tanácsüléseket készíti elő. Az Állandó Képviselő fontos feladata a kapcsolattartás az →*Európai Bizottsággal*, valamint az →*Európai Parlamenttel*. (ST)

Amszterdami Szerződés

Nemzetközi integrációs szerződés, amely módosította az →*Európai Uniót* és az Európai Közösségeket létrehozó szerződéseket, 1997. október 2-án írták alá, és 1999. május 1-jén lépett hatályba. Az ~ fő célja az Európai Unió intézményeinek és döntéshozatalának átalakítása és demokratizálása úgy, hogy a rendszert alkalmassá tegye az akkori 15, illetve több tagország együttműködésére, nagyobb teret adva az →*Európai Parlamentnek*. Ezt csak részben sikerült elérnie, így a fennmaradó kérdéseket később, a →*Nizzai Szerződés* keretei között kellett rendezni. Az ~ jelentősen módosította a bel- és igazságügyi együttműködést, az Európai Unió harmadik piléréből a külső és belső határellenőrzés, a menekültügy és bevándorlás kérdéseit átemelte az első pillérbe, amelyekre az Európai Közösségek döntései voltak érvényesek. A schengeni vívmányokat beemelte az Európai Unió jogába, biz-

tosítva ezzel a személyek szabad áramlását. Létrehozta a kül- és biztonságpolitikai főképviseleői státuszt, és átvette az ún. petersbergi feladatokat (→*Nyugat-európai Unió*). Gazdasági téren bevezette a foglalkoztatáspolitikai összehangolását. Az ~ elsőként tartalmazza a tagállamok →*megerősített együttműködését*. Az ~ átláthatóbbá tette az integrációs szerződéseket, leegyszerűsítette és újraszámozta azok cikkeit. (KÉ)

Antici-diplomata

Az →*Állandó Képviselők* magas rangú diplomataja. Az Antici-diplomaták az Antici Bizottság tagjai, amely nevét 1975-ös megalakulásakor az akkor elnökséget ellátó Paolo Antici olasz diplomatáról kapta. Legfontosabb feladatuk az állandó képviselők (COREPER II) ülésének előkészítése. Az ~knak kiemelten fontos szerepük van az →*Európai Tanács* ülései során. Az állam-, illetve kormányfők üléseiről az ~k kapnak közvetett tájékoztatást a Tanács Főtitkárságának magas rangú munkatársaitól, szóbeli beszámoló útján. Egy adott ország állam-, illetve kormányfőjének jelzése után egyedül az ~k léphetnek be az ülésterembe. Az ~k számos esetben tárgyalnak meg az Unió működését, a döntéshozatali eljárást érintő eljárási kérdéseket (pl. tanácsi hatástanulmányok kezelése). (ST)

átmeneti mentesség

Valamely tagország vagy tagországok köre átmenetileg mentesül egy kötelező erejű uniós jogi aktus, illetve tágabb értelemben az →*acquis communautaire* valamely kötelezettsége alól

(→*derogáció*). Leggyakrabban új tagországok csatlakozásakor alkalmazák. Az ~ tartalmazhat konkrét időpontot is az átmeneti időszak végét illetően, vagy különböző feltételekhez kötheti az átmeneti időszak lejárátát. Magyarország 2004. május 1-jei csatlakozása után például még hét évig fenntarthatta a külföldi állampolgárok (valamint belföldi és külföldi jogi személyiségű vállalkozások) termőföldtulajdon-szerzésére vonatkozó törvényi tilalmakat, 2006. december 31-ig ~et kapott 44 nagy kapacitású vágóhíd EU-előírásoknak megfelelő átalakítására, valamint 2008 végéig fenntarthatta a túlsúlyos tehergépjárműveknél a díj- és útvonalengedély-rendszert. Valamennyi, 2004-ben csatlakozó tagországnak törekednie kell az euró bevezetésére és az ehhez feltételként meghatározott konvergenciakritériumok teljesítésére, viszont céldátumot nem határoztak meg számukra. Ugyanakkor 2004-ben az EU akkori tagországai is részesültek ~ben, például a csatlakozást követően egy 2+3+2 éves rendszerben korlátozhatták az új tagok munkavállalóinak szabad mozgását (FB)

bankunió

Az →*Európai Unió* egészére kiterjedő bankfelügyeleti és bankszanálási rendszer, amelyet a 2008-2009-es világméretű pénzügyi és gazdasági válságra, valamint az ezt követő, az →*eurózóna* egyes tagországaiban kialakult szuverén adósságválságra válaszként hoztak létre. A ~ elképzelése első alkalommal az →*Európai Tanács* elnökének az →*Eu-*

rópai Bizottság, az →*Európai Központi Bank* és az →*eurócsoport* elnökeivel együttműködve készített és 2012 júniusában kiadott, „A cél a valódi gazdasági és monetáris unió” című jelentésében szerepelt. A ~ célja, hogy az eurózóna és az egész EU bankszektora biztonságosan működjön, az életképtelen bankok szanálására (szerkezetátalakítására) pedig a lehető legkisebb társadalmi költségekkel, a reálgazdaságra, pénzügyi stabilitásra nézve minimális következményekkel kerüljön sor. A ~nak tagja (automatikusan) az eurózóna minden tagországa, valamint a részvétel mellett döntő további uniós tagállamok. A ~ három pillére az egységes szabálykönyv, az egységes felügyeleti mechanizmus és az egységes szanálási mechanizmus. Az egységes felügyeleti mechanizmust az Európai Központi Bank és a tagállamok nemzeti felügyeleti hatóságai alkotják. 2017-ben a ~ mindhárom pillére működött, az Egységes Bankszanálási Alap feltöltése nyolc éven keresztül, fokozatosan történik. (FB)

bel- és igazságügyi együttműködés

A ~ kezdete az 1970-es évek közepére vezethető vissza, amikor a területért felelős miniszterek a Trevi-csoport keretében egyeztettek. Az integráció fejlődésével az →*egységes (belső) piac* megvalósításának terve – különösen a határellenőrzés eltörlésének kívánalma – a ~ erősödéséhez vezetett. A ~ a →*Maastrichti Szerződés* értelmében az EU harmadik pillérévé vált, amely kormányközi alapon működött. Ehhez a területhez tartozik a menekült-

politika, a határátlépés és határellenőrzés szabályozása, a bevándorláspolitikai, a kábítószer-függőség és a nemzetközi dimenziójú csalások leküzdése, az igazságügyi együttműködés polgári peres és büntetőügyekben, valamint a rendőrségi együttműködés. Az →*Amszterdami Szerződés* a ~ legtöbb elemét a nemzetek feletti, első, közösségi vagy uniós pillérbe emelte át, a harmadik pillér neve így „rendőrségi és igazságügyi együttműködés büntetőügyekben” lett. A →*Lisszaboni Szerződés* a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség keretei között tartalmazza a ~ célkitűzéseit. A ~ szorosabbá válását bizonyítja, hogy míg korábban az →*Európai Unió Tanácsa* volt az elsődleges döntéshozó intézmény a területen, a Lisszaboni Szerződés hatályba lépése óta a →*rendes jogalkotási eljárás* használata a meghatározó. (HZs)

CAP →*Európai Unió agrárpolitikája*

CETA (EU–Canada Comprehensive Economic and Trade Agreement)

Átfogó gazdasági és kereskedelmi megállapodás az →*Európai Unió* és Kanada között. 2016. október 30-án írta alá a megállapodást Kanada miniszterelnöke, az →*Európai Bizottság* elnöke, az →*Európai Tanács* elnöke és az →*Európai Unió Tanácsa* soros elnökségét adó állam, Szlovákia miniszterelnöke. 2017. február 15-én az →*Európai Parlament* megszavazta a szerződést, amely a tagországok parlamentjeiben történő elfogadását követően fog teljes egészében hatályba lépni. A tagállami ratifi-

kálásig csak azok a pontok lépnek ideiglenesen életbe, amelyekért az Európai Unió felel, tehát kizárólagos hatáskörbe tartozik. Célja nemcsak a vámok teljes lebontása, hanem a kereskedelmi kapcsolatok élénkítése és új munkahelyek teremtése is. Az ipari termékek vámjainak lebontása hét év alatt történik meg, de a megállapodás életbelépésének első napjától Kanada 400 millió € értékű árukivitelig elengedi a vámot az európai termékekre. A szerződésben rögzítették, hogy a felek kölcsönösen elismerik a szakmai képesítéseket is. (HZs)

COREPER

A brüsszeli állandó képviselők, ill. helyettesiek bizottsága (→*állandó képviselet*). Fő feladata az →*Európai Unió Tanácsa* üléseinek előkészítése, a tanácsi munkacsoportban nem megoldott kérdések rendezése, iránymutatás adása a tanácsi munkacsoport további munkájához. A ~-nek két formációja van. A COREPER II az állandó képviselők bizottsága, mely az Általános Ügyek Tanácsát, a bel- és igazságügyi kérdéseket és a gazdasági és pénzügyi kérdéseket tárgyalja. A COREPER I a helyettes állandó képviselők bizottsága, ahol a belső piac, az energia, a közlekedés, a digitális ügyek, a klímapolitika, a környezetvédelem, a foglalkoztatás, a szociális kérdések, oktatás és egészségügy kérdései szerepelnek a napirenden. (ST)

Cotonoui Megállapodás

Partnerségi szerződés 79 →*ACP ország* és az →*Európai Unió* között, amelyet

2000. június 23-án Benin kikötővárosában írtak alá húsz évre. Az egyezményt 2010-ben felülvizsgálták. A ~ legfőbb célja, hogy az Európai Unió támogassa ezen országok gazdasági és társadalmi felemelkedését sajátosságaik és a fenntartható fejlődés alapján, elvárva tőlük az uniós politikai és emberi jogok tiszteletben tartását. Közös cél, hogy a kereskedelmi kapcsolatokat a WTO szabályai szerint fejlesszék, így az ACP országokra vonatkozó uniós kereskedelmi preferenciákat meg kell szüntetni viszonylag hosszú átmeneti idő alatt, amit az Európai Unió és az ACP országok az ún. Gazdasági Partnerségi Megállapodások (EPA) keretében rögzítenek. A ~ végrehajtását az Európai Fejlesztési Alapból finanszírozzák, és közös intézmények segítik. Az együttműködés nemcsak állami szintű, hanem parlamentek, helyi hatóságok, a magánszektor és a civil társadalom is részt vesz benne, amiről éves jelentésben tájékoztatják az ACP–EU Közös Parlamenti Közgyűlését. A szerződő felek kinyilvánították, hogy az együttműködést 2020 után is folytatják. (KÉ).

csatlakozási tárgyalások

Egy országnak az →*Európai Unió*hoz (korábban az →*Európai Gazdasági Közösség*hez, illetve az Európai Közösségekhez) történő csatlakozása érdekében folytatott nemzetközi tárgyalások. Bármely olyan európai állam kérheti felvételét az EU-ba, amely tiszteletben tartja az Európai Unióról Szóló Szerződés 2. cikkében említett értékeket, és elkötelezett azok érvényesítése mellett. A csatlakozás feltételei (koppenhágai,

illetve esseni kritériumok): a demokrácia, a jogállamiság és az emberi jogok érvényesülése, a kisebbségi jogok tiszteletben tartása és védelme; működő piacgazdaság és képesség az Unión belüli versenyben való helytállásra; a tagságból eredő kötelezettségek vállalása és végrehajtása. (Tételes csatlakozási feltételeket először a közép-európai országok jelentkezésekor fogalmaztak meg és érvényesítettek. A feltételek politikai csomagja többnyire azonos az Európa Tanács által megkívánt feltételekkel.) Mindemellett az EU-nak is készen kell állnia új tagállam csatlakozására. Fontos továbbá a csatlakozó országok megfelelő abszorpciós képessége is. A kérelmet az →*Európai Unió Tanácsához* kell benyújtani, amely az →*Európai Bizottsággal* folytatott konzultációt követően a ~ megkezdéséről egyhangúlag határoz. A ~ középpontjában az →*acquis communautaire* átvétele áll. A Bizottság átvilágítja az *acquis communautaire* egyes fejezeteit, illetve annak megvalósulását a csatlakozó országban (screening), az egyes (több mint 30) fejezet tárgyalását a tagállamokat képviselő Európai Unió Tanácsa folytatja a kérelmező országgal. Amikor a tárgyalások valamennyi fejezet esetében lezárulnak, a feltételeket – beleértve az esetleges védzáródékokat, →*átmeneti mentességeket* és →*derogációkat* – beépítik a csatlakozási szerződésbe. A csatlakozáshoz a Tanács egyhangú jóváhagyására és az →*Európai Parlament* egyetértésére van szükség. A csatlakozási szerződést ezt követően valamennyi uniós ország, valamint a csatlakozó ország aláírja,

illetve ratifikálja saját alkotmányos eljárása szerint. (FB)

derogáció

Valamely tagország vagy tagországok egy köre mentesül egy kötelező erejű uniós jogi aktus, illetve tágabb értelemben az *→acquis communautaire* valamely kötelezettsége alól (*→átmeneti mentesség*). Az Egyesült Királyság és Dánia a *→Maastrichti Szerződés* értelmében mentesült a közös pénz bevezetésének kötelezettsége alól, Írországnak és az Egyesült Királyságnak pedig nem kell alkalmaznia az ún. schengeni joganyagot. Ezeket az eseteket opt-outnak is nevezhetjük, mivel az érintett tagországok számára adott a lehetőség a kivülmaradásra, de amennyiben úgy döntenek – és teljesítik a feltételeket –, csatlakozhatnak az adott együttműködéshez. Magyarország például a *→csatlakozási tárgyalások* folytatásakor elérte, hogy elfogadják ~s igényét a bortermelésben a must cukrozásának lehetőségére a magyar szabályokkal összhangban. (FB)

digitális belső piac

Az *→Európai Unió* *→egységes (belső) piacának* sajátos területe, amely az információs technológiai forradalom hatására fejlődik a 21. században. Nem új koncepció, hanem olyan egységes terület, ahol az üzleti élet szereplői és a fogyasztók akadály nélkül végezhetnek online üzleti tevékenységüket függetlenül tagországtól és tartózkodási helyüktől, a tisztességes verseny, valamint a fogyasztók és az adatok védelmének magas szintű szabályai mellett.

A ~ legfőbb célja a gazdaság olyan fejlesztése, amelynek során felhasználják a digitális korszak vívmányait. Ez a felismerés tükröződik az Európa 2020 stratégia egyik kiemelt kezdeményezésében, a digitális menetrendben. A ~ egységét célozza az *→Európai Bizottság 2016. május 5-én* elfogadott „EU digitális belső piaci stratégiája” is. A ~ megvalósítása számos jogi és nem jogalkotási intézkedést foglal magába, amelyeknek biztosítaniuk kell a felhőalapú számítástechnikát, a határok nélküli információkhoz és tartalmakhoz való egyszerűsített hozzáférést, a személyes adatok és a magánélet védelmét, a kiberbiztonságot és a hálózatsemlegességet. (KÉ)

EGK *→Európai Gazdasági Közösség*

egységes (belső) piac

Az ~ az integrációnak azt a szintjét jelenti az *→Európai Unió*ban, amely a közös piac fejlettebb formája, ahol a négy tényező (áru, szolgáltatások, személyek, tőke) szabad áramlását már ún. láthatatlan akadályok sem korlátozzák. Az európai integráció fő célkitűzése volt a piacok egyesítése. A közös piac célja az *→Európai Gazdasági Közösséget* alapító *→Római Szerződés*ben található, amelynek megvalósítását a tagországok közötti akadályok felszámolásával (negatív integráció), majd a piac fejlesztését szolgáló közös szabályokkal (pozitív integráció) próbálták elérni. A közös piac megteremtése nem volt problémáktól mentes, sikerét az 1970-es évek nemzetközi válsága is korlátozta. Az ~ célját az *→Egységes*

Európai Okmányban határozták meg, beleértve az ún. láthatatlan (műszaki, technikai és pénzügyi) akadályok felszámolását is 1992. december 31-i céldátummal. Az ~ a kitűzött céloknak megfelelően megvalósult, aminek feltételeit 282 jogszabály elfogadásával biztosították. Az ~ előkészítette a közös pénz bevezetését is. (KÉ)

Egységes Európai Okmány

Az Európai Közösséget alapító szerződések módosítása, amelyet az akkori 12 tagországból 1986. február 17-én kilenc, majd február 28-án további három ország írt alá, és amely 1987. július 1-jén lépett hatályba. Az ~ célja, hogy lendületet adjon az *→Európai Gazdasági Közösség* integrációjának, a közös piacot magasabb szintre emelje az *→egységes (belső) piac* megvalósításával 1992. december 31-ig. Az ~ az együttműködést több szakpolitikai területre is kiterjesztette, a regionális politikára, a fogyasztóvédelemre, a környezetvédelemre, a tudományos és technológiai együttműködésre. Az ~ az 1970 óta létező Európai Politikai Együttműködést intézményesítette, amivel hozzájárult a későbbi közös kül- és biztonságpolitika alapjaihoz. Az ~ változást hozott az Európai Közösségek intézményeinél és a döntéshozatalban is. Megerősítette az *→Európai Parlament* szerepét az együttműködési eljárás (már nem létezik) és a hozzájárulási eljárás bevezetésével, a Tanácsban (*→Európai Unió Tanácsa*) több területen minősített többségi szavazást rendelt el. Mindez fontos volt az egységes piac jogszabályainak intenzív megalkotásá-

hoz. Az ~ volt az első, amely hivatalos keretet adott az *→Európai Tanácsnak*, bár hatásköreit nem alakította ki. (KÉ)

EKB →Európai Központi Bank

Előcsatlakozási Támogatási Eszköz (Instrument for Pre-Accession Assistance – IPA)

Az *→Európai Unió* ~e 2007-től működő forrás, amelyből az *→Európai Unió bővítési politikája* keretében a tagjelölt és a potenciális tagjelölt országok kaphatnak forrásokat, hogy felkészüljenek a csatlakozásra és megismerjék az Unió strukturális támogatásainak rendszerét. Korábban a PHARE (Poland and Hungary: Assistance for Restructuring the Economy), az ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession), a SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) valamint a CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation) szolgálta a fenti célokat. Az ~ forrásai 2007–2013 között 11,5 milliárd eurót tettek ki. Az ~ II 11,7 milliárd eurós alap a 2014–2020-as programozási időszakra, amelyből a következő országok kaphatnak támogatást: Albánia, Bosznia-Hercegovina, Koszovó (Koszovó önálló államiságát több uniós tagország nem ismeri el), Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság, Montenegró, Szerbia, Törökország. A kedvezményezetteknek hétéves ún. országspecifikus stratégiát kell kidolgozniuk, saját céljaik szerint alakítva politikai és gazdasági reformjaikat. Az Európai Unió által elkészített terv,

a „Több országot átfogó stratégiai dokumentum” a fejlesztés főbb prioritásait fogalmazza meg a régió egészére, vagy ezen belül az országok közötti területi együttműködésre. (KÉ)

energiaunió

Az →*Európai Tanács* 2014-ben elfogadott energia- és éghajlat-stratégiájának 2030-ig megvalósítandó víziója, amelynek öt fő eleme van: az energiaellátás biztonsága, az energiafelhasználás hatékonyságának növelése, az üvegházhatású gázok csökkentése, a tisztaenergiát biztosító innovációk fejlesztése és az energiapiac magasabb szintű integrációja. Az ~ a magán-felhasználóknak a megfizethető, az üzleti szereplőknek a versenyképességet biztosító energiapiacot teremtené meg, ami minden tagországnak érdeke. Az →*Európai Unió* energiafelhasználásának fele importból származik, a belső piaca széttöredezett, és az éghajlatváltozás kedvezőtlen globális hatásai is érintik. Az energiapolitika szabályozása megosztott hatáskörbe tartozik, vagyis az uniós intézmények és a tagállamok is jogosultak döntéseket hozni. A fenti stratégia megvalósításához a jogszabálycsomagot az →*Európai Bizottság* 2016. november 30-án terjesztette elő, figyelembe véve a Párizsban 2015-ben aláírt új globális éghajlatváltozási egyezményt is. Az ~ megvalósításához hozzájárulhat az uniós és magánberuházások mozgósítása és a komplex stratégia új irányítása is. (KÉ)

ENI →*Európai Szomszédsági Támogatási Eszköz*

ENP →*Európai Unió szomszédságpolitikája*

EPPO →*Európai Ügyészség*

EU →*Európai Unió*

EUPOL (European Police Missions)

Polgári, azaz rendőri együttműködés, amely a CIVCOM (Committee for Civilian Aspects of Crisis Management) irányítása alá tartozik. A civil együttműködés keretén belül számos uniós rendőri misszió jött létre. Az első misszió 2003 és 2012 között Bosznia-Hercegovinában (EUPM) zajlott le, emellett tevékenykedett – egyebek mellett – a Macedón Volt Jugoszláv Köztársaságban, Darfurban, Koszovóban, Kongóban és Afganisztánban, összesen több mint húsz helyszínen. Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájának részeként – ma már az →*Európai Külügyi Szolgálat* égisze alatt – számos civil és katonai műveletben vesz részt. Finanszírozása az Európai Unió közös költségvetéséből történik. A missziók célja a helyi rendőri erők képzése, támogatása, reformok elősegítése, a civilek és rendőrök közötti kommunikáció javítása és a jogállamiság kialakulásának segítése. (→*EUROPOL*) (HZs)

EURATOM →*Európai Atomenergia Közösség*

eurócsoport

Azoknak az EU-tagországoknak a pénzügy- és/vagy gazdasági miniszterei által alkotott informális testület, amelyek pénzneme az – 1999. ja-

nuár 1-jén számlapénz, 2002. január 1-jén készpénz formájában is bevezetett – euró. Az ~ot először az Európai Unió működéséről szóló (Lisszaboni) Szerződés 14. jegyzőkönyve nevesíti, de ezt megelőzően is ülésezett már. Célja az eurózóna tagországai közötti gazdaságpolitikai koordináció erősítése, a fokozottabb gazdasági növekedés feltételeinek javítása. Az ~ igény szerint tart üléseket, az eddigi gyakorlat alapján havonta egyszer, a Gazdaság- és Pénzügyminiszterek Tanácsának (ECOFIN) üléseit közvetlenül megelőzően. Az ~ tagjai egyszerű többséggel maguk közül két és fél évre elnököt választanak. (Az elnök újraválasztható.) Az üléseken az →*Európai Bizottság* és az →*Európai Központi Bank* képviselői is részt vesznek. (FB)

EURONEST (EU Neighbourhood East) Parlamenti Közgyűlés

Az →*Európai Unió szomszédságpolitikájának* létrejöttével (2003–2004) 2006-ban felmerült az igény, hogy a keleti országok bevonásával parlamenti közti együttműködés jöjjön létre az →*Európai Parlament* és Azerbajdzsán, Örményország, Fehéroroszország, Grúzia (Georgia) és Ukrajna között. Végül 2011 májusában megalakult az ~. Az ~ célja fórumot biztosítani a multilaterális politikai dialógus elősegítésére az Európai Unió és a keleti partnerség országai között. Emellett támogatja a térség országainak Európai Unióhoz való közeledését, felügyeleti és monitoring tevékenységet folytat. Felépítése: elnökség, plenáris ülés, négy állandó bizottság és két munka-

csoport. Összesen 110 tagja van – 60 európai parlamenti képviselő a mindenkori Európai Parlamentből és 10-10 parlamenti képviselő a partnerországok parlamentjeiből. Politikai okok miatt a fehérorosz küldöttség nem vehet részt a közgyűlés munkájában. Évente egyszer tart plenáris ülést valamelyik keleti országban vagy az Európai Parlament valamelyik székhelyén (Brüsszel, Strasbourg, Luxemburg), az állandó bizottságok kétszer találkoznak egy évben, míg a munkacsoportok szükség szerint üléseznek. (HZs)

Európai Atomenergia Közösség (EUR-ATOM)

Nemzetközi integrációs szervezet, amelyet 1957. március 25-én hat állam hozott létre a →*Római Szerződések* egyikével, ami ennek alapító okirata. Az ~ létrehozásának célja az volt, hogy az atomenergia békés felhasználása területén is hasznosítsák az →*Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK)* tapasztalatait és európai szintű nukleáris energiaipari ágazatot alakítsanak ki a szűk tagállami keretek helyett. Az ~ célja volt még az atomenergia-kutatás koordinálása, atomerőművek építésének támogatása és szigorú biztonsági és egészségvédelmi szabályok egységes megalkotása. Az ~ alapításakor az atomenergia jelentős forrást képviselt a tagországok energiaellátásában (jelenleg is meghatározó helye van, és belátható ideig az is marad számos tagállamban). Az idők során az ~ alapító szerződésének tartalma módosult, a tagországok száma is nőtt. Működését 1967-től – az Egyesülési Szerző-

dés hatására – az Európai Közösségek (ESZAK, EGK, ~) összevont intézményei, majd az uniós szervezetek irányítják, de az ~ megőrizte különálló szerződését, önálló jogalanyiságát. (KÉ)

Európai Bizottság

Az *→Európai Unió* jogalkotást kezdeményező és végrehajtó intézménye. Az Unió érdekeinek megfelelő kezdeményezéseket tesz, gondoskodik az Unió elsődleges joganyagát jelentő szerződések és az azok alapján elfogadott intézkedések alkalmazásáról („a szerződések őre”), felügyeli az uniós jog alkalmazását (ebben a minőségében adott esetben kötelezettségszegési eljárást indít valamely tagállam ellen, vagy az *→Európai Unió Bíróságához* fordul), javaslatot tesz az Unió költségvetésére, illetve végrehajtja azt. Koordinatív, végrehajtó és igazgatási feladatokat lát el, valamint indítványt tesz az Unió tevékenységének éves és többéves programjára. Az Unió jogalkotási aktusát főszabály szerint a Bizottság javaslata alapján lehet elfogadni. Az ~ 30 000-nél több főt foglalkoztat, mintegy kétharmaduk Brüsszelben, további 11-12 százalékuk Luxembourgban, más uniós tagállamokban, illetve az *→Európai Unió delegációin* dolgozik. Az ~ 2017-ben 31 főigazgatóságba (DG – *directorate-general*), továbbá 16 szolgálatba és 6 végrehajtó ügynökségbe szerveződve működött. A *→Lisszaboni Szerződés* óta az EU külügyeiért elsősorban az *→Európai Külügyi Szolgálat* felel, ehhez a szervhez kerültek az EU-n kívüli országokban lévő korábbi bizottsági de-

legációk is. Továbbra is nagy a jelentőségük ugyanakkor az ~ részeként működő, külkapcsolatokkal foglalkozó főigazgatóságoknak. Ezek tevékenysége a szomszédságpolitikára és a bővítési tárgyalásokra (DG NEAR), a kereskedelempolitikára (DG TRADE), a fejlesztésre és nemzetközi együttműködésre (DG DEVCO), valamint a humanitárius segítségnyújtásra és válságkezelésre (DG ECHO) terjed ki. Jelentős nemzetközi dimenzióval bír továbbá a klímaügyi (DG CLIMA), valamint a migrációs és belügyi (DG HOME) főigazgatóság tevékenysége is. Az ~ szervezeti egysége a külpolitikai eszközökért felelős szolgálat (FPI). A ~ külkapcsolatokért felelős egységeinek munkatársai megtalálhatók a Európai Unió delegációin is. Szűkebb értelemben a ~ fogalmán nem az egész intézményt, hanem az *→Európai Bizottság tagjait* (a biztosi kollégiumot) értik. (PI)

Európai Bizottság tagjai (biztosi kollégium)

Az európai uniós intézmény, az *→Európai Bizottság* szűkebb értelemben vett jelentése, a tagállamok számával megegyező számú biztosok összessége. A ~t európai elkötelezettségű, független személyek közül kell kiválasztani, nem kérhetnek és fogadhatnak el utasítást semmilyen kormánytól, intézménytől, egyéb szervezettől. Hivatali idejük öt év. A Bizottság elnökére az *→európai parlamenti választások* figyelembevételével az Európai Tanács tesz javaslatot, a jelöltet az *→Európai Parlament* választja meg. Az elnök meg-

állapítja a Bizottság belső szervezetét, kinevezi a Bizottság alelnökeit (kivéve az →*Európai Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviseletét*). Minden tagállam egy biztosjelöltet javasol (az elnököt adó tagállam nem adhat másikat). Az Európai Parlament az egyes jelöltek meghallgatása után egyidejűleg szavaz az ~ról, vagyis a testület egészéről, amelyet ezt követően az Európai Tanács nevez ki. Az ~ az Európai Parlamentnek tartoznak felelősséggel, bizalmatlansági indítvány elfogadása esetén testületileg le kell mondaniuk. Az ~ döntéseiket a kollegialitás szellemében, testületként hozzák meg. Az ~nak munkáját kabinetfőnök által irányított, szakértőkből és asszisztensekből álló biztos kabinetek segítik. A ~ a 2014–2019-es ciklusban egyes alelnökök vezetésével tematikus biztos munkacsoportokba szerveződnek. Egy biztos több ilyen csoport tagja is lehet. (A külső cselekvésért felelős biztos csoportot például az Európai Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviseletjeként működő alelnök vezeti, tagja az európai szomszédságpolitikáért és bővítési tárgyalásokért, a nemzetközi együttműködésért és fejlesztésért, a klímaügyért és energiaért, a humanitárius segítségnyújtásért és válságkezelésért, a migrációért, a belügyekért és polgárságért, valamint a közlekedésért felelős biztos.) (PI)

Európai Bizottság képviselői a tagállamokban

Az Európai Bizottság az →*Európai Unió* tagállamaiban képviselőket (angolul representations) tart fenn,

amelyek szervezetileg a kommunikációs főigazgatósághoz tartoznak. (Az ~ nem összetévesztendő a Unión kívüli országokban található, az Európai Unió egészét képviselő delegációkkal (→*Európai Unió delegációi*). Az egyes tagállami fővárosokban az →*Európai Bizottság tagjai (biztosi kollégium)* által kinevezett képviselővezető irányítása alatt politikai-gazdasági elemző, média-, kommunikációs, valamint adminisztrációs részlegek működnek. Az ~ egyrészt az Európai Bizottság brüsszeli központját látják el az adott tagállamról szóló információkkal, másrészt a tagországban képviselik, megjelenítik a Bizottság prioritásait, kommunikációs üzeneteit. Ehhez az ~ kapcsolatot tartanak fenn az adott ország kormányával és más hivatalos szerveivel, továbbá közvetítenek ezek és az Európai Bizottság brüsszeli központja között. A ~ feladata a biztosok tagállami látogatásainak megszervezése is. Bár a képviselők nem rendelkeznek diplomáciai státusszal, rendszerint együttműködnek, információt cserélnek az adott tagállamban akkreditált többi uniós ország nagykövetségével. (PI)

Európai Gazdasági Közösség (EGK)

Nemzetközi integrációs szervezet, amelynek alapító okiratát, a →*Római Szerződések* egyikét 1957. március 25-én írták alá, és 1958. január 1-jén lépett hatályba. A hat alapító állam az ~ főbb céljaiként a vámunió és a közös piac létrehozását jelölte meg. Az ~ tagországai azt vállalták, hogy piacaik egészét egyesítik (míg az →*Európai Szén- és Acélközösség /ESZAK/* két, az

→EURATOM egy gazdasági szektorra korlátozódott). A vámunió 1968. július 1-jére sikeresen megvalósult, a közös piac fejlődését azonban sok probléma kísérte. Az ~ben az integráció szintje módosító szerződésekkel fejlődött. Az →Egységes Európai Okmány a belső piac programjával, a →Maastrichti Szerződés – az ~ nevét is megváltoztatva Európai Közösségre (EK) – a gazdasági és monetáris unióval gazdagította az együttműködést. Az ~ működését kezdetben saját Bizottsága, Tanácsa, a másik két közösséggel (ESZAK, EURATOM) közös közgyűlése és bírósága irányította. 1967-től az Egyesülési Szerződéssel a Bizottság és a Tanács is közös lett, ezzel mind a négy fő integrációs szervezet egyesült (→Európai Bíróság, →Európai Bizottság, →Európai Parlament, →Európai Unió Tanácsa). Az ~, majd Európai Közösség megőrizte nemzetközi jogalanyiságát, amíg az →Európai Unió annak jogutódja nem lett a →Lisszaboni Szerződéssel. (KÉ)

Európai Gazdasági és Szociális Bizottság

Az →Európai Unió egyik érdekképviselői szerve, tanácsadó testülete, amely a munkáltatók és a munkaadók, valamint más érdekcsoportok (pl. agrártermelők, fogyasztók, civil szervezetek) képviselőiből áll. Székhelye Brüsszelben van. Az ~ot a →Római Szerződés hozta létre azzal a céllal, hogy a közös piac kialakításánál figyelembe vegyék a különböző gazdasági és társadalmi csoportok véleményét, valamint intézményi keretet biztosítsanak ahhoz, hogy a polgárok véleményét az

Uniót érintő kérdésekben közvetítsék az →Európai Bizottsághoz, az →Európai Parlamenthez és az →Európai Unió Tanácsához. Az ~ tagjainak száma a →Lisszaboni Szerződés értelmében 350 fő (2017), megoszlása függ a tagországok népességének számától. Tagjait a kormányok jelölik, és az →Európai Unió Tanácsa nevezi ki őket 5 évre, mandátumuk megújítható. Az ~ tagjai maguk közül elnököt és két alelnököt választanak, akik megbízatása 2,5 évre szól. Az ~ tagjai feladataik ellátása során függetlenek, és az Európai Unió általános érdekében végzik tevékenységüket. Az integrációs szerződésekben meghatározott területeken kötelező az ~ véleményét kikérni, de az Unió döntéshozatalában részt vevő intézmények ezen felül is konzultálhatnak a testülettel. (KÉ)

Európai Központi Bank (EKB)

Az →eurózóna tagországainak – a tagállami kormányoktól és az uniós intézményektől független – jegybankja. Az ~ valamennyi uniós tagállam jegybankjával együtt alkotja a Központi Bankok Európai Rendszerét (KBER). A →Maastrichti Szerződés rendelkezéseinek értelmében 1998. június 1-jén jött létre, székhelye Frankfurt am Main. Az ~ jogi személy. Legfontosabb feladata az →eurózóna monetáris politikájának végrehajtása. Kizárólagosan jogosult euró kibocsátásának engedélyezésére. A →bankunió megvalósítása során az egységes felügyeleti mechanizmus központi szervezete lett. Igazgatósága egy elnökből, egy alelnökből és négy további tagból áll, megbízatá-

suk a *→Lisszaboni Szerződés* értelmében nyolc évre szól, és nem újítható meg. Az *→Európai Tanács* minősített többséggel nevezi ki őket. (FB)

Európai Ombudsman

Az *→Európai Unió* intézményeinek és szerveinek hivatali visszasságait vizsgálja az EU polgárainak vagy állandó lakosainak panaszai alapján. Az ~ hivatalát a *→Maastrichti Szerződés* hozta létre az *→uniós polgárság* intézményének részeként azzal a céllal, hogy a polgárok nagyobb védelmet élvezzenek, és ezáltal is fokozzák az intézmények demokratikus működését. Az ~t az *→Európai Parlament* titkosan, többségi szavazással választja meg öt évre, ami megújítható. Az ~ feladatkörében teljesen független, nem kérhet és nem fogadhat el utasítást semmilyen uniós szervtől. Az ~hoz fordulhat az Unió valamely tagállamában lakóhellyel vagy székhellyel rendelkező természetes vagy jogi személy, és maga az ~ is kezdeményezhet vizsgálatot. Az ~ arra törekszik, hogy jogos panasz esetén az érintett uniós intézmény orvosolja az elkövetett hibát. Az ~ tájékoztatja a panasztevőt és az Európai Parlamentet vizsgálata eredményéről. (KÉ)

Európai Önkéntes Humanitárius Segítségnyújtási Hadtest (European Voluntary Humanitarian Aid Corps)

Az *→Európai Unió humanitárius segítségnyújtásának* végrehajtó testülete. Az ~ jogi alapjaként a Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 214. cikke szolgál. 2014-ben az EU Segítségnyújtási Önkéntes Szol-

gálataként jött létre, amely neve ellenére önkéntes alapon működő szervezet, nem katonai és rendőri testület. Ennek megvalósulásához kiválasztják a megfelelő önkénteseket, akik közös képzésen vesznek részt. Az önkéntesek kiválasztása feladatok szerint történik, minden tagállam nagykorú állampolgára jelentkezhet. Az ~ 2014–2020 között 147,9 millió € költségvetéssel rendelkezik. A tervek szerint 2020-ig összesen 4000 EU Aid önkéntest, 4400 egyéb önkéntest és helyi szervezeti alkalmazottat fognak kiképezni, valamint 10 000 online önkéntest szeretnének alkalmazni. Az ~ több mint 50 országban tevékenykedik Európában, Ázsiában, Afrikában és Latin-Amerikában. (HZs)

Európai Parlament (EP)

Az *→Európai Unió* egyetlen közvetlenül választott testülete. Elődje, az *→Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK)* Közgyűlése 1952-ben jött létre. Tagjait – akik egyidejűleg nem lehetnek tagállami parlament képviselői – 1979 óta közvetlenül választják. Az *→európai parlamenti választásokra* ötévente kerül sor a tagállamokban. A tagállamok európai parlamenti képviselőinek a számát degresszíven határozták meg. A *→Lisszaboni Szerződések* értelmében összesen 751 képviselő van, a legtöbb (96) Németországból, képviselőnként a legtöbb választópolgárral, míg a legkevesebb (6) Máltáról, képviselőnként a legkevesebb választópolgárral. Az ~ szervezeti rendjét és működését maga határozza meg. Megválasztja saját tisztviselőit, az *→Európai Bizottság*

elnökét és kollektívan annak tagjait, valamint az *→Európai Ombudsmant*, és beleegyezése szükséges az *→Európai Számvevőszék* tagjainak kinevezéséhez is. A képviselők munkájukat alapvetően az *→Európai Parlament politikai csoportjaiba* szerveződve, de állandó bizottságokban és delegációkban végzik. Az ~ programját az *→Európai Parlament Elnöksége* határozza meg. Jogkörei fokozatosan bővülnek, jelenleg a leggyakrabban alkalmazott *→rendes jogalkotási eljárás* keretében – az *→Európai Bizottság* javaslata alapján – az *→Európai Unió Tanácsával* társjogalkotóként együttes döntéshozatalra jogosult. Széles jogköre van az *→EU-költségvetés* elfogadása és felügyelete terén. Döntéseit legtöbbször egyszerű többséggel, de néhány esetben minősített, vagy abszolút többséggel hozza meg. (BZs)

Európai Parlament bizottságai

Az *→Európai Parlament* a szakmai munkát állandó bizottságokban, valamint néhány esetben albizottságokban végzi. Ideiglenesen működnek ún. különbizottságok és vizsgálóbizottságok is. Minden képviselő rendelkezik bizottsági „főtagsággal”, ezen kívül pedig bizottsági póttagsággal és delegációtagsággal is. Általában 20 állandó bizottságban végzik a munkát, itt folytatják le a lényegi és tartalmi vitát az Európai Parlament jogalkotási vagy saját kezdeményezésű jelentéseiről. Diplomáciai szempontból kiemelkedően fontos a Külügyi Bizottság, amely az unió külső kapcsolataival, az *→Európai Unió bővítési politikájával*, a

biztonságpolitikával és az emberi jogokkal foglalkozik (melyek előmozdítása része a szerződéses külkapcsolati viszonyainak). Lényeges szerepe van még a nemzetközi kereskedelemmel kapcsolatos tevékenységért felelős bizottságnak, valamint a közvetlenül az *→Európai Unió fejlesztési politikájáért* és a tagállami segélypolitikák összehangolásáért felelős Fejlesztési Bizottságnak is. (BZs)

Európai Parlament Elnöksége (Bureau)

Az ~ az elnökből, a 14 alelnökből és tanácsadói minőségben az 5 kvestorból áll. Az ~ az *→Európai Parlament* szabályszerű működéséért felelős szerv. Hatáskörébe tartozik a Parlament előzetes költségvetésének felállítása és valamennyi hivatali, személyzeti és szervezeti kérdés kezelése. Az elnök vezeti az *→Európai Parlament* plenáris ülését, az *→Európai Parlament politikai csoportjai* elnökeinek ülését és az Elnökség üléseit is. Az elnök felel az Európai Parlament jogszerű működéséért, képviseli a szervezetet mind a többi uniós intézmény felé, mind a nemzetközi kapcsolatokban. Részt vesz az új tagállamok felvételéről szóló kormányközi konferenciákon, minden esetben beszédet mondhat az *→Európai Tanács* ülésén. Az Európai Parlament nevében aláír, részt vehet az ún. egyeztető üléseken a *→rendes jogalkotási eljárás* keretében. Az alelnökök helyettesítik az elnököt feladatai végzésében, ezen kívül külön feladatokat is kapnak, például a rendes jogalkotási eljárásban vagy a nemzeti parlamentekkel és a civil szférával való kapcsolattartásban. A

kvesztorok felelnek az ~nek iránymutatása alapján a képviselőkkel kapcsolatos ügyek kezelésért. Az ~nek tagjait két és fél évre választják az ötéves parlamenti ciklus elején és közepén. (BZs)

Európai Parlament politikai csoportjai

Az →*Európai Parlament* képviselői megválasztásuk után a Parlamentben politikai csoportokban vagy független képviselőként végzik munkájukat. A különböző pozíciók, politikai feladatok (például parlamenti jelentéstevői /rapporteur/ kinevezés) kiosztása kizárólag a politikai csoportok erőviszonyai alapján történik, ezekre vonatkozóan nincsen nemzeti kvóta. A képviselők nagy része politikai csoportok tagja, melyek alapításához legalább az országok negyedéből 25 képviselő szükséges. Ha az egyik feltétel hiányzik, az ~ elnökeinek értekezlete dönthet a csoport fennmaradásáról (amennyiben a csoport legalább a tagállamok ötödét képviseli). Az Európai Parlament döntéshozatala is alapvetően az ~ közötti alkun múlik, mivel általában nincsen abszolút többséggel rendelkező képviselőcsoport, ráadásul egyes esetekben minősített többség – az összes képviselő szavazatának kétharmada – szükséges a döntéshez. Az ~n belül már vannak nemzeti delegációk, amelyek nagysága meghatározó a csoporton belüli pozíciók elérésében. Az →*Európai Parlament bizottságaiban* és delegációiban való részvételt is az ~ közötti alkuk eredményeképpen határozzák meg. Hagyományosan a legjelentősebb csoportok a jobbközép nép-

pártiak, a szocialisták, a liberálisok és a zöldek. (BZs)

Európai Számvevőszék

Az →*Európai Unió* intézményeinek egyike. 1977-ben hozták létre. Székhelye Luxemburgban van. Feladata – független ellenőrként – az Unió pénzügyeinek ellenőrzése. Alapvetően azt vizsgálja, hogy az EU bevételeivel és kiadásaival való elszámolás a szabályokkal összhangban, a bevételek és kiadások kezelése költséghatékonyan történt-e. Három típusú ellenőrzési tevékenységet végez: pénzügyi szakszerűségi, szabályszerűségi és teljesítmény-ellenőrzést. Az uniós költségvetés ellenőrzéséről éves jelentést, az uniós ügynökségek, közös vállalkozások és más decentralizált szervezetek ellenőrzéséről különálló éves jelentéseket és különjelentéseket készít, valamint a jogszabály-tervezetekről véleményt is közlétesz. Amennyiben ellenőrzései során csalás, korrupció, vagy más jogellenes tevékenység gyanúja merül fel, értesíti az Európai Csalás Elleni Hivatalt (OLAF). Az ~be minden tagország egy olyan személyt javasolhat, aki államában külső ellenőrzést végző szervhez tartozik vagy tartozott, vagy aki rendelkezik a szükséges képesítéssel. A tagokat hatéves (megújítható) időtartamra az →*Európai Unió Tanácsa* nevezi ki az →*Európai Parlamenttel* való konzultációt követően. A tagok maguk közül választják az elnököt hároméves (megújítható) időtartamra. A tagoknak független szakembereknek kell lenniük. (FB)

Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK)

Nemzetközi integrációs szervezet (más néven a Montánunió), amelynek alapító okiratát, a Párizsi Szerződést hat európai állam 1951. április 18-án írta alá, és 1952. július 23-án lépett hatályba. Az „alapító Hatok” – Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, a Németországi Szövetségi Köztársaság (NSZK) és Olaszország – azzal a céllal szövetkeztek, hogy a szén- és acéltermelésben és -kereskedelemben integrációjuk elősegítse az európai béke megteremtését, ahogy azt a francia külügyminiszter, Robert Schuman 1950. május 9-én meghirdette. Az ~ célja a szén- és acélszektorra kiterjedő közös piac megteremtése volt. Nyugat-Németország bevonása az integrációba lehetővé tette erőforrásainak ellenőrzését, ami erősítette az együttműködés politikai jellegét. Az alapító szerződés olyan intézményrendszert hozott létre, amelyben megjelentek az európai együttműködés föderalista irányzatát erősítő szupranacionális vonások. A Főhatóságnak, amit elsőként Jean Monnet irányított, önálló döntési jogköre volt. A Miniszterek Tanácsa a tagállamok érdekképviselőiben működött, a Közgyűlés a tagállamok parlamenti képviselőiből állt, és megfigyelő szerepkört látott el, a Bíróság a közös jog őre volt. Az ~et 1967-től az Egyesülési Szerződéssel az Európai Közösségek összevont intézményei irányították. Mivel a Párizsi Szerződést ötven évre kötötték, az 2002. július 23-án megszűnt. Rendelkezései, az együttműködés eredményei az Európai Közösség jogának részévé váltak. (KÉ)

Európai Szomszédsági Támogatási Eszköz (European Neighbourhood Instrument – ENI)

Az ~ az →*Európai Unió* külső tevékenységét segíti a déli és keleti határain található 16 szomszédos ország támogatásával a 2014–2020-as időszakban. Korábban az Európai Szomszédsági és Partnerségi Eszköz (European Neighbourhood and Partnership Instrument – ENPI) biztosította a szomszédságpolitika megvalósítását e térségben. Az ~ összege 15,4 milliárd EUR (2014-es áron), de a támogatást a korábbihoz képest racionálisabban és differenciáltan adományozzák a „többért többet” elv alapján. Az ~ forrásait az alábbiak szerint lehet felhasználni: maximum 80%-ot kétoldalú programokra, 35%-os plafonig a sokoldalú programokra, 5%-ot azonban a határ menti együttműködésre kell fordítani. Az uniós támogatás az →*Európai Unió szomszédságpolitikája* jegyében a partnerek gazdasági, társadalmi és politikai reformjait szolgálja, megerősítve az Európai Unió nemzetközi szerepvállalását. (KÉ)

Európai Tanács

Az →*Európai Unió* egyik intézménye. Tagjai a tagországok állam-, illetve kormányfői, az ~ saját elnöke, továbbá az →*Európai Bizottság* elnöke. Legfőbb feladata az Európai Unió fejlődésének politikai irányát, stratégiáját meghatározni, nem alkot jogszabályokat. Az ~ot 1974 decemberében Valéry Giscard d'Estaing francia elnök kezdeményezésére hozták létre mint az állam-, illetve kormányfők nem formá-

lis szervezetét. Az →*Egységes Európai Okmány*, majd a →*Maastrichti Szerződés* ad hivatalos keretet működéséhez, a →*Lisszaboni Szerződéssel* önálló intézménnyé válik, és saját elnöke is lesz. Az ~nak évente legalább négyszer kell üléseznie. Az ülésekre az Európai Unió kül- és biztonságpolitikai főképviselőjét is meghívják, amennyiben külügyi témát tárgyalnak. Az ~ határozatainak többségét konszenzussal hozza meg. Az uniós szerződésekben meghatározott konkrét esetekben egyhangúlag vagy minősített többséggel dönt. A szavazásban az ~ elnöke és az Európai Bizottság elnöke nem vesz részt. Az ~ munkáját annak elnöke koordinálja. E tisztséget két és fél évig lehet betölteni, és egyszer meghosszabbítható. (KÉ)

Európai Unió (EU)

Nemzetközi szervezet, amely egyedülállóan valósította meg tagországainak gazdasági és politikai integrációját. Az ~t az 1992. február 7-én aláírt →*Maastrichti Szerződés* alapította, amely 1993. november 1-jén lépett hatályba. Megalakulásakor az ~ a tagországok együttműködésének politikai kerete volt, jogi személyiség nélkül. Az akkor létező Európai Közösségek (→*Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK)*, →*Európai Gazdasági Közösség*, →*EURATOM*) nem szűntek meg. Az ~ a tagországok integrációjának három pilléren alapuló szervezetét alakította ki. Az első pillért az Európai Közösségek képezték, a második pillért a közös kül- és biztonságpolitika alkotta, a harmadik pillér a →*bel- és igazságügyi együttmű-*

ködés volt. Az ~ működésében a közös intézmények szerepe pillérenként különböző volt az adott területen elért integráció szintje szerint. Az intézményrendszerben az első pillérben a szupranacionális elemek is jelen voltak, a második és harmadik pillérben az együttműködés kormányközi jellegű volt. Az ~ a →*Lisszaboni Szerződés* életbe lépése óta jogi személyiséggel bír. (KÉ)

Európai Unió agrárpolitikája (közös agrárpolitika – KAP; Common Agricultural Policy – CAP)

Olyan szakpolitika, amit a →*Római Szerződés* közös agrárpolitikaként (KAP) hozott létre, és amely 1962-ben kezdett működni. Az ~nak főbb célja az agrárszektor versenyképességének fokozása, a termelők méltányos jövedelmének garانتálása és kezdetben az önellátás biztosítása volt. Az agrárszektor az →*egységes (belső) piac* része, amelyet az agrárium sajátosságai miatt külön politikaként kezelnek. A KAP középpontjában a termelők támogatása és védelme áll. A közös támogatás 1962–1992 között közvetett jellegű volt, a termelők megfelelő jövedelmét a piaci viszonyokba beavatkozva, az árak eltérítésén keresztül garantálták, a külkereskedelem pedig protekcionista volt. A KAP reformja McSharry terve alapján 1992-ben következett be. Hatására a termelők jövedelmét közvetlen módon egészítik ki, aminek gyakorlati megoldása többször változott. A ~nak első pillére a termelők támogatása, a másik a vidékfejlesztési politika. A ~nak finanszírozása a kö-

zós költségvetésből történik, 1962-től az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapból (EMOGA), majd 2007 után az Európai Mezőgazdasági Garanciaalapból (EMGA) és az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapból (EMVA). Az ~ sokat változott az integráció fejlődése során, a *→Liszaboni Szerződés* alapján megosztott hatáskörű politikaterület. (KÉ)

Európai Unió Bírósága

Az *→Európai Unió* és az *→Európai Atomenergia-közösség* igazságszolgáltatási szerve. Elődje az *→Európai Szén-és Acélközösség* Bírósága volt, amely 1952-ben jött létre. Székhelye Luxemburgban van. Két igazságszolgáltatási fóruma van: a Bíróság (Court of Justice) és a Törvényszék (General Court). Legfontosabb feladata az Unió jogi aktusai jogszerűségének vizsgálata, illetve az Unió joga egységes értelmezésének és alkalmazásának biztosítása. A Bíróságot tagállamonként egy-egy bíró alkotja, munkájukat főtanácsnokok segítik. A Bíróság valamennyi bíróból álló teljes ülésben, 15 bíróból álló nagytanácsban vagy három, illetve öt bíróból álló tanácsokban járhat el. A Törvényszék 2016. szeptember 1-jétől 47 bíróból, 2019. szeptember 1-jétől pedig tagállamonként két bíróból áll. Valamennyi bíró megbízatása hat évre szól, és megújítható. A Bíróság keresettípusai: előzetes döntéshozatali eljárás, a tagállami kötelezettségszegés megállapítására irányuló kereset, a megsemmisítés iránti kereset, az intézményi mulasztás megállapítása iránti kereset és a fellebbezés (a Törvény-

szék ítéleteivel és végzéseivel szemben). A további keresetek (pl. a természetes és jogi személyek által az EU intézményeinek, szerveinek és hivatalainak határozatai ellen benyújtott keresetek vagy az EU intézményei és azok alkalmazottai közötti munkaügyi jogviták) a Törvényszék hatáskörébe tartoznak. (FB)

Európai Unió bővítési politikája

Az ~ a hat alapító állam közösségéből 28 tagországot számláló Unióvá (2017) fejlesztette az európai integrációt. Az *→Európai Unió* történetét az integrációs közösségek (*→ESZAK*, *→EGK*, *→EURATOM*) megalapításától végigkíséri az újabb országok csatlakozása. A *→Római Szerződés* két kritériuma szerint európai és demokratikus országok válhattak az Európai Közösségek tagjaivá. Az első bővítés 1973-ban következett be az Egyesült Királyság, Írország és Dánia csatlakozásával. Ezt követte a déli bővülés: 1981-ben Görögország, 1986-ban Spanyolország és Portugália lett tagország. 1995-ben az ún. semleges országokkal (Ausztria, Finnország és Svédország) 15 tagúra nőtt az Európai Unió. A negyedik bővülés alkalmával, 1994-től több volt szocialista ország kérte felvételét, amit az ún. koppenhágai csatlakozási kritériumok alapján 1998-tól hosszú tárgyalás követett. 2004-ben nyolc kelet-közép-európai ország vált taggá Máltával és Ciprussal együtt, 2007-ben Románia és Bulgária, 2013-ban pedig Horvátország lett tagország. 2017-ben Törökország, Montenegró és Szerbia *→csatlakozási tárgyalásokat* folyta-

tott az Európai Unióval, tagjelölt Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság és Albánia, potenciális tagjelölt Bosznia-Hercegovina és Koszovó (Koszovó önálló államiságát több tagország nem ismeri el). (KÉ)

Európai Unió delegációi

Az *→Európai Unió* több mint 130 EU-n kívüli országban, továbbá 8 nemzetközi szervezet mellett rendelkezik az Unió nemzetközi képviselőiben és az uniós külkapcsolati politikák megvalósításában jelentős szerepet játszó, a tagállami nagykövetségekre hasonlító módon működő külképvisellel, amelyet delegációnak (angolul *delegation*) neveznek. Az ~ nem tévesztendő össze a tagállamokban található képviselőkkel. (*→Európai Bizottság képviselői a tagállamokban*). Az ~ az *→Európai Külügyi Szolgálat* részeként, az *→Európai Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselőjének* irányítása alatt tevékenykednek. Az ~n a nagyköveti rangú delegációvezetőnek alárendelve európai uniós (európai bizottsági, illetve tanácsi), valamint a tagállamokból érkezett tisztviselők, továbbá helyi alkalmazottak dolgoznak. Az egyes delegációk felépítése rendszerint leképezi az adott ország és az Európai Unió közötti együttműködés természetét, így a politikai, sajtó-, illetve adminisztrációs részlegeken túl bizonyos delegációkon kereskedelmi, európai integrációs, fejlesztési, segélyezési stb. ügyekkel foglalkozó egységek is működnek. A tagállamok adott országban akkreditált nagykövetségeinek uniós ügyekben elfoglalt álláspontját sok eset-

ben az ~ koordinálják, illetve jelenítik meg. Az ~ továbbá segítséget nyújtanak azoknak a tagállamoknak, amelyek az adott országban nem rendelkeznek külképvisellel. Az ~ a *→Liszaboni Szerződést* követően jöttek létre. Ezt megelőzően az *→Európai Bizottság* rendelkezett delegációkkal harmadik országokban. (PI)

Európai Unió fejlesztési politikája

Az *→Európai Unió* történelmi, stratégiai és morális megfontolásból is fontosnak tartja a világ fejlődő országainak támogatását, segélyezését. Az EU-tagállamok a világ legnagyobb segélyezői, segélyezési eszközök vagy kereskedelmi eszközök alkalmazásával. A fejlesztési együttműködést már a *→Római Szerződés* tartalmazta, intézményesítése a *→Maastrichti Szerződés* életbe lépésével történt meg. Az ~nak öt alapelve: komplementaritás, koordináció, koherencia, földrajzi súlyozás, politikai feltétel. Az ~nak céljai: fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődés, a világgazdasági integráltság elősegítése, a szegénység visszaszorítása, a demokrácia és a jogállamiság megszilárdítása/terjesztése, az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása. Emellett fontos a konfliktusok visszaszorítása, megelőzése, a nemzetközi biztonság megerősítése, a szegénység visszaszorítása, megszüntetése és a természeti katasztrófák utáni segítségnyújtás. Az ~nak finanszírozási eszközei: az Európai Fejlesztési Alap, az Európai Beruházási Bank kedvezményes hitelei, valamint az uniós költségvetés speciális tételei. (HZs)

Európai Unió hatáskörei

A →Lisszaboni Szerződés meghatározta az ~nek a rendszerét. A hatáskörök megosztása a hatáskör-átruházás, az arányosság és a →szubszidiaritás elvei alapján történik. Típusai: 1. Kizárólagos uniós hatáskörök (e területeken kizárólag az Unió alkothat és fogadhat el kötelező erejű jogi aktust): vámunió, a belső piac működéséhez szükséges versenyszabályok megállapítása, monetáris politika az →eurózóna tagállamai tekintetében, a tengeri biológiai erőforrások megőrzése a közös halászati politika keretében, a közös kereskedelempolitika. 2. Megosztott hatáskörök (mind az Unió, mind pedig a tagállamok alkothatnak jogi aktusokat, de a tagállamok csak olyan mértékben, amilyen mértékben az Unió hatáskörét nem gyakorolta): pl. a belső piac, a szociálpolitika egyes területei, gazdasági, társadalmi és területi kohézió, mezőgazdaság és halászat, környezetvédelem, energiaügy. 3. Támogató intézkedések (tagállami hatáskörben lévő területekre): pl. ipar, kultúra, idegenforgalom, oktatás, szakképzés. A közös kül- és biztonságpolitika, valamint a gazdaság- és foglalkoztatáspolitikai összehangolása speciális szabályozás alá eső terület. A Lisszaboni Szerződést megelőzően a hatáskörök helyett a „közös”, illetve „közösségi politikák” elnevezéseket használták. (FB)

Európai Unió humanitárius segítségnyújtása

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 214. cikke teremtette meg a jogi feltételeket ah-

hoz, hogy az →Európai Unió természeti vagy ember által okozott katasztrófa esetén segítséget nyújtson a rászorulóknak az Európai Unión kívüli országokban. Az Európai Bizottság Humanitárius Segélyek és Polgári Védelem Főigazgatósága (ECHO) koordinálja ezt a feladatot, civil szervezetekkel, nemzetközi szervezetekkel, a Vöröskereszt hálózatával és az ENSZ-ügynökségekkel együttműködve. A segítségnyújtás területei: a sürgősségi segítségnyújtás, az élelmiszersegélyezés, valamint a menekültek és a lakóhelyüket elhagyni kényszerülő személyek segítése. Eszközei: pénzügyi finanszírozás, áruk és szolgáltatások nyújtása, illetve technikai segítségnyújtás. Az ~nak végrehajtását az →Európai Önkéntes Humanitárius Segítségnyújtási Hadtest végzi. (HZs)

Európai Unió közlekedéspolitikája

A közlekedési szolgáltatások kiemelt jelentőségét, a tagállamok nemzeti jólétében elfoglalt fontos szerepét jelzi az, hogy már a →Római Szerződés is előírta a közös közlekedéspolitika megteremtésének szükségességét, de a tagállamok kormányainak passzív ellenállása miatt csak a nyolcvanas évek közepén indulhatott el – az →Európai Bíróság ítélete után – a jogalkotás. A →Lisszaboni Szerződés rendes jogalkotási eljárási keretében tárgyalja a kérdést. A tagállamok piaci érzékenysége miatt azonban ez a terület megosztott hatáskörben maradt az Unió és a tagállamok között, és a Lisszaboni Szerződés sem tud egyértelmű iránymutatást adni abban, hogy a szol-

gáltatások szabadsága és a belső piaci alapelvek milyen mértékben érvényesüljenek e területen. Az ~ területén az →*Európai Bizottság Fehér Könyvei* határozzák meg a jogalkotási irányokat. A →*Maastrichti Szerződéssel* egyre erőteljesebben jelenik meg az ~nak újabb pillére, az infrastruktúra-fejlesztésen belül a transzeurópai hálózatok (TEN) koordinált kiépítése. (BZs)

Európai Unió szomszédságpolitikája (European Neighbourhood Policy – ENP)

Az ~ az →*Európai Unió* külső határai mentén elterülő déli és keleti régiókra terjed ki. Az ~t 2003-ban az →*Európai Bizottság* az Unió külpolitikai stratégiájában kezdeményezte. E politika általános célja, hogy az Európai Unió külső határain erősítse biztonságát, és segítse a partnerországok politikai és gazdasági fejlődését a jogállamiság és a piacgazdaság elvei alapján. Az Európai Unió sokoldalú és kétoldalú keretekben is fejleszti kapcsolatait ezekkel az országokkal. A déli országok: Algéria, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Libanon, Líbia, Marokkó, Palesztina, Szíria és Tunézia. A keleti országok: Azerbajdzsán, Fehéroroszország, Grúzia, Moldova, Örményország, Ukrajna, amelyekkel az EU 2009-ben létrehozta a Keleti Partnerséget. A 16 szomszédos ország az →*Európai Szomszédsági Támogatási Eszközéből* (ENI) kap támogatását 2014–2020 között. Az Európai Unió 2016-ban elfogadott Globális Stratégiája megerősítette az ~t, amit az „Arab tavasz” hatásaként új alapokra helyeznek az észak-afrikai és a kö-

zel-keleti térséggel, kiemelve a migráció kérdését. (KÉ)

Európai Unió Tanácsa

Az ~ az →*Európai Parlamenttel* közösen ellátja a jogalkotási és költségvetési, valamint a szerződésekben meghatározott feltételek szerint a politika-meghatározási és koordinációs feladatokat. A Tanács a tagállamok egy-egy olyan, miniszteri szintű képviselőjéből áll, aki az általa képviselt tagállam kormánya nevében kötelezettséget vállalhat és szavazhat. Amennyiben a szerződések eltérően nem rendelkeznek, a Tanács minősített többséggel határoz. A minősített többség a Tanács tagjainak legalább 55%-át jelenti, akik együttesen az Unió lakosságának legalább 65%-át kitevő tagállamokat képviselik. Az ~ egységes intézmény, de szakterülettől függően különböző, összesen 10-féle formációban ülésezik. A ~nak üléseit az állandó képviselők, ill. helyetteseik bizottsága, a →*COREPER* készíti elő. Az ~nak Főtítkársága az Európai Tanács és az ~ munkáját segíti elő. A Főtítkárság támogatja és tanácsaival segíti az elnökség munkáját, elősegíti a koordinációt és logisztikai támogatást nyújt. (ST)

Európai Unió Tanácsának soros elnöksége

Az →*Európai Unió Tanácsa* munkájának koordinálását előre meghatározott sorrendben, félévente rotáló rendszerben mindig egy-egy tagállam látja el. Előre meghatározott sorrend szerint három soros elnökség képez egy triót. A trió célja, hogy a tanácsi munka fo-

lyamatosabb, összehangoltabb legyen. Ennek egyik eszköze a 18 hónapos trióprogram. A soros elnökség legfontosabb feladata a tanácsi döntés-előkészítő bizottságok és munkacsoportok elnöklése, a napirend meghatározása, valamint a *→rendes jogalkotási eljárás* során az *→Európai Parlamenttel* történő egyeztetések lebonyolítása. Az ~ kiemelt feladatot lát el az uniós politikaformálás és a jogalkotás prioritásainak meghatározásában. (ST)

Európai Ügyészség (Európai Ügyészi Hivatal)

Az *→Európai Unió Tanácsának* 2017. június 8-i ülésén az *→Európai Unió* 20 tagállama *→megerősített együttműködés* keretében megállapodott az ~ (angol elnevezéssel European Public Prosecutor's Office – EPPO) létrehozásáról. Az erre vonatkozó *→rendeletet* az *→Európai Parlament* 2017. október 5-i plenáris ülésén, a Bel- és Igazságügyi Miniszterek Tanácsa 2017. október 12-i ülésén fogadta el. Az ~nek – amely várhatóan 2020-ban kezdheti meg működését – legfőbb feladata az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények üldözése. Az új intézmény ennek érdekében nyomozati és vádemelési jogköröket kap. Munkája során együttműködik többek között a nemzeti hatóságokkal, az Európai Rendőrségi Hivatallal (*→EUROPOL*), a Büntető Igazszolgáltatási Együttműködés Európai Ügynökségével (Eurojust), valamint az Európai Csalás Elleni Hivatallal (OLAF). Az ~ székhelye Luxemburg. Az ~ kétszintű ügyészi kollegiumként működik, egyfelől az Eu-

rópai Főügyészből áll, másfelől pedig decentralizált szinten a tagállamokban lévő delegált európai ügyészek alkotják, akik – a rendeletben és az adott tagállam nemzeti jogában foglalt előírásokat betartva – a bűnügyi nyomozások és a vádhatósági eljárások lefolytatásához kapcsolódó napi szintű feladatok elvégzéséért felelnek. (FB)

európai választások

Az *→Európai Parlament* képviselőit a tagállamokban az adott ország számára meghatározott képviselői létszám szerint választják meg. (Németország – 96, Franciaország – 74, Olaszország – 73, Egyesült Királyság – 73, Spanyolország – 54, Lengyelország – 51, Románia – 32, Hollandia – 26, Belgium – 21, Csehország – 21, Görögország – 21, Magyarország – 21, Portugália – 21, Svédország – 20, Ausztria – 18, Bulgária – 17, Finnország – 13, Dánia – 13, Szlovákia – 13, Horvátország – 11, Írország – 11, Litvánia – 11, Lettország – 8, Szlovénia – 8, Ciprus – 6, Észtország – 6, Luxemburg – 6, Málta – 6). Minden európai polgár, vagyis egy tagállam állampolgára lehet bármely tagállamban választó és választható, de csak egy helyen. Nincs egyéni mandátum, csak listán vagy önálló jelöltként lehet az uniós polgár választható. A bejutási küszöb pártlistáknál nem lehet 5%-nál több. Törekedni kell az arányosság elvére (például a megválasztásra esélyesek nemének elosztását illetően), de alapvetően a nemzeti választási elvek és eljárások érvényesülnek. Az ~ra ötévente kerül sor, a nemzeti választási szokásokat tisztelve egy

vagy többnapos időszakban. Több országban alkalmaznak a pártok választási listáin kiegészítő (preferencia) szervezési lehetőségeket az egyes jelöltekre, vagy regionális arányosságot a várható bejutó helyeknél. (BZs)

EUROPOL (European Union Agency for Law Enforcement Cooperation) (Európai Rendőrségi Hivatal)

Az 1998-ban alapított Európai Rendőrségi Hivatal (European Police Office) és az Európai Kábítószer Egység (European Drug Unit) 2017-ben létrehozott jogutóda. Székhelye Hága. Legfőbb felügyeleti szerve a bel- és igazságügy-miniszterek tanácsa. Elsődleges feladata az EU-tagállamok bűnüldöző hatóságainak segítése a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni küzdelemben. Helyszíni támogatást nyújt bűnüldözési műveletekben, valamint bűnüldözéssel kapcsolatos információs platformként működik. A bűnüldözési szakismeret uniós információs központja, az egyik legnagyobb elemző kapacitással rendelkező szervezet az Unióban. Együttműködik az Európai Csaláselleni Hivatallal (OLAF) és kiképzőközpontot működtet Budapesten (CEPOL). (→EUPOL; →Európai Ügyészség) (FB)

eurózóna

Az →Európai Unió azon tagállamainak összessége, amelyeknek pénzneve az euró. Az ~ 1999. január 1-jén, az euró számlapénz formájában történt bevezetésével jött létre. Az euró bevezetése részét képezi az →*acquis communautaire*-nek, így valamennyi tag-

államnak törekednie kell az ~-tagság feltételeiként meghatározott ún. konvergenciakritériumok teljesítésére. Ez alól kivételt képez az Egyesült Királyság és Dánia (opt-out). A kritériumok értelmében az ~-csatlakozáshoz a tagországnak 1. a vizsgálatot megelőző egy évben 3% alatti GDP-arányos államháztartási hiánnyal; 2. 60% alatti GDP-arányos bruttó államadóssággal (illetve ha e feletti, elegendő mértékben kell csökkennie, és kielégítő ütemben közelítenie a referenciaértékhez); 3. a három legalacsonyabb inflációs rátájú uniós tagállam átlagát maximum 1,5 százalékponttal meghaladó inflációs értékkel; 4. a három legalacsonyabb inflációs rátájú uniós tagállam hosszú távú kamatlábainak átlagát maximum 2 százalékponttal meghaladó kamatlábsszinttel kell rendelkeznie; 5. valutájának legalább két éven keresztül komoly feszültségek nélkül az Európai Monetáris Rendszer árfolyam-mechanizmusa által előírt normál ingadozási sávokon belül kell maradnia. Az →*eurózóna monetáris politikáját* az →*Európai Központi Bank* alakítja ki és hajtja végre. (FB)

eurózóna monetáris politikája

Az →*eurózóna* tagországaira vonatkozó, nemzetek feletti monetáris politika. Elsődleges célja az árstabilitás fenntartása (középtávon 2% alatti, de ahhoz közeli inflációs ráta). Az árstabilitási cél teljesítésének veszélyeztetése nélkül támogatja az Unión belüli általános gazdaságpolitikát azzal a céllal, hogy hozzájáruljon az Unió célkitűzéseinek megvalósításához. Az ~t az

→*Európai Központi Bank* Kormányzótanácsa alakítja ki, amely meghozza a monetáris célokra, az eurózónában egységes irányadó kamatlábra és az eurórendszer jegybanki tartalékaira vonatkozó döntéseket, és kidolgozza az ezek végrehajtásához szükséges irányelveket. A Kormányzótanácsot az EKB Igazgatóságának hat tagja, valamint az eurózóna-tagországok jegybanki elnökei alkotják, akik rendszerint kéthetente Frankfurt am Mainban üléseznek. A döntéshozatalban a tagországi jegybankelnökök szavazati jogát illetően a rotációs elv érvényesül. A Tanács elnöke és a Bizottság egy tagja szavazati jog nélkül részt vehet az üléseken. A döntések végrehajtásért az EKB Igazgatósága felel. Az ~ aktívan hozzájárult a 2008-2009-es világméretű pénzügyi és gazdasági válság és a szuverén adósságválság kezeléséhez, többek között másodlagos piacokon végrehajtott eszköz- és állampapír-vásárlásokon keresztül. (FB)

FRONTEX (European Border and Coast Guard Agency)

A ~ az →*Európai Unió*nak az a decentralizált ügynöksége, amely a külső határok védelmének koordinációjáért és a tagállamok e területre vonatkozó együttműködéséért felel. Székhelye Varsóban található, közel 300 munkatárs dolgozik az intézménynél. A ~ feladatai közé tartozik a →*schengeni övezetbe* tartozó országok határvédelmi, bűnüldözési és igazságszolgáltatási rendszereinek összehangolása. A ~ nem rendelkezik saját határőrséggel, rendőri alakulattal, nincse-

nek saját műszaki eszközei. Kockázatelemzéssel, közös műveletekkel, kutatással, képzéssel, közös visszatérési műveletekkel, információmegosztással segíti elő a felderítést a szervezett bűnözés, a migráció, a menedékkérellem és a biztonsági problémák területén. A ~ 2004. október 26-án jött létre az →*Európai Unió Tanácsának* döntése alapján (European Agency for Management of Operational Cooperation at the External Borders of EU Member States néven). Az ügynökség 2016. október 14-én vette fel jelenlegi nevét. (HZs)

Hágai Program

A 2005–2009 közötti időszakra vonatkozó bel- és igazságügyi intézkedéscsomag, amelynek elfogadásáról az →*Európai Tanács* 2004. november 4-5-i ülésén döntött. Előzménye, a szintén ötéves tamperei program volt, ezért ezt sokszor Tampere 2 csomagnak is nevezik. Folytatása 2010–2014 között a Stockholmi Program volt. A program a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség valamennyi aspektusával foglalkozik (menekültügy, határvédelem, útlevelek, vízumok egységesítése, szervezett bűnözés elleni küzdelem, droggereskedelem, a biztonság és a jogérvényesítés megerősítése). A ~ egyik legfontosabb célkitűzésének a közös európai menekültügyi rendszer megteremtését tekintették – legkésőbb 2010 végéig. Ennek megvalósítása még várat magára. A célok között szerepel az egységes eljárási rend kidolgozása, egységes formanyomtatványok használata, illetve

– amennyiben az elbírálás eredménye pozitív – egységes menekültstátusz bevezetése a tagországokban, a genfi menekültügyi konvenciót véve kiindulási alapként. (HZs)

határozat

Az →*Európai Unió* egyik kötelező, származtatott, vagy – más néven – másodlagos jogi aktusa, amely teljes egészében kötelező hatályú. Általában címtettjei vannak (tagállamok, természetes személyek, jogi személyek). Ebben az esetben hatálya kizárólag a címzettekre nézve kötelező. A címtettjét meghatározó ~nak értesítenie kell az érintett felet, és a hatályba lépés is ezzel az értesítéssel történik meg. A címtettet nem tartalmazó ~okat az Európai Unió Hivatalos Lapjában ki kell hirdetni. Ezek a bennük megjelölt napon, illetve ennek hiányában a kihirdetésüket követő huszadik napon lépnek hatályba. Az egy vagy több természetes vagy jogi személynek címzett ~ok közvetlen hatállyal bírnak, vagyis közvetlenül létrehozhatnak jogokat és kötelezettségeket a címzettekre vonatkozóan, akik vagy amelyek ezekre bíróság előtt hivatkozni tudnak. Amennyiben a címzett(ek) tagállam(ok), a ~jellegétől, háttérétől, megfogalmazásától függően a ~ szintén rendelkezhet közvetlen hatállyal. ~ot fogadhat el az →*Európai Parlament* és →*Európai Unió Tanácsa* közösen, továbbá az →*Európai Tanács*, az →*Európai Unió Tanácsa*, az →*Európai Parlament*, az →*Európai Bizottság* és az →*Európai Központi Bank*. (FB)

IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance) →*Előcsatlakozási Támogatási Eszköz*

integrációs fokozatok

A nemzetközi regionális integráció az államok gazdasági és politikai együttműködése, amit a felek nemzetközi szerződésbe foglalnak. Céljuk, hogy gazdasági szereplőiknek és polgáraiknak magasabb szintű fejlődést biztosítsanak, mint elkülönülten saját országukban. Az együttműködés során megosztják szuverenitásukat a partnerekkel. Az országok integrációjának különböző szintjei az ~ öt alapformájával írhatók le. 1. A szabadkereskedelmi térségben a felek az ipari termékek áruforgalmát liberalizálják, harmadik országgal saját kereskedelempolitikájuk érvényesül. 2. A vámunióban megvalósul az áruforgalom teljes szabadsága, hatására közös vám-, majd kereskedelempolitikát alakítanak ki, amiben közösen döntenek. 3. A közös piacon az áruk szabad áramlása mellett a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása is létrejön, így négy területen a felek korábbi szuverén döntése helyébe a közös szabályozás lép. 4. A gazdasági unióban a felek gazdaságpolitikájukat és szakpolitikáikat koordinálják, illetve egyesítik, saját döntéseik helyett a közös intézmények által elfogadott szabályok válnak meghatározóvá a megosztott szuverenitás alapján. 5. A politikai unióban a felek a közpolitikát kiterjesztik a kül- és belpolitikára is, az államok föderatív politikai struktúrát alakítanak ki, vállalva szuverenitásuk megosztását. (KÉ)

irányelv

Az *→Európai Unió* egyik kötelező, származtatott, vagy – más néven – másodlagos jogi aktusa, amely az elérendő célokat tekintve kötelező minden címzett tagállam számára. A célkitűzések megvalósításának formáját és eszközeit a tagországok választhatják meg. Az ~et át kell ültetni a tagállami jogba. Az átültetést az ~ben meghatározott határidőn belül kell végrehajtani. Ha egy tagország elmulasztja egy ~ átültetését, a Bizottság kötelezettségszegési eljárást kezdeményezhet, valamint eljárást indíthat az adott ország ellen az *→Európai Bíróságnál*, amennyiben az ~et nem vagy nem megfelelően ültették át. Annak rendelkezései feltétel nélküliek, kellően egyértelműek és pontosak, és magánszemélyeket jogokkal ruház fel. Magánszemélyek állami hatósággal szemben hivatkozhatnak az ~re (közvetlen hatály), sőt bizonyos esetekben akár kártérítésben is részesülhetnek. ~et az *→Európai Parlament* és az *→Európai Unió Tanácsa* közösen, *→rendes jogalkotási eljárás* vagy különleges jogalkotási eljárás keretében fogadhat el. (FB)

KAP *→Európai Unió agrárpolitikája***Kereskedelempolitikai Bizottság**

Az *→Európai Unió* kereskedelmi tárgyalásait ellenőrző szerv (ún. különbizottság), amelynek jogszabályi alapja a *→Lisszaboni Szerződésben*, az EUMSZ 207. cikkében található meg (korábban az EK Szerződés 133. cikke volt). A kereskedelempolitika az *→Európai Unió* kizárólagos hatáskörébe tartozik,

a nemzetközi kereskedelmi megállapodásokat az Unió nevében kötik meg. Az *→Európai Unió Tanácsának* felhatalmazása alapján az *→Európai Bizottság* folytatja le a kereskedelmi tárgyalásokat, konzultálva a szintén az Európai Unió Tanácsa által kijelölt ~gal is, amelynek tagjai a tagállamok kormányzati képviselői. A ~ az Európai Unió tárgyalásainak sikerét hivatott elősegíteni, de tevékenysége lehetővé teszi, hogy tagjai saját tagállamuk érdekeinek érvényesülését is figyelemmel kísérjék. (KÉ)

kilépés az Európai Unióból

A *→Lisszaboni Szerződés* (az Európai Unióról Szóló Szerződés) 50. cikkelye vezette be először ezt a konkrét lehetőséget. Nem kizárást jelent, a folyamatot egy tagállam indítja el saját alkotmányos eljárásának megfelelően. Az első ilyen folyamat formálisan az Egyesült Királyság 2017-ben elindított kilépése, mivel Grönland távozása 1982-ben nem egy tagállam, hanem egy tagország tartományának a kiválása volt. Jellegzetessége még, hogy az *→Európai Unió* rendelkezik közös mandátummal a kilépési tárgyalások lefolytatásához (és nem a tagállamok, mint a belépésnél). Az *→Európai Bizottság* tárgyal a kilépővel. Az *→Európai Unió Tanácsa* minősített többséggel határoz a kilépési szerződésről és a jövőbeli viszonyt meghatározó szerződésről. A kilépő állam hivatalos értesítése után két évvel megszűnik a tagsági jogviszony, bár ezt az időszakot az *→Európai Tanács* egyhangúlag meghosszabbíthatja. Az első hivatalos kilépési szerző-

dés tisztázza részleteiben ezt a mechanizmust, amely 2017. március 29-én az Egyesült Királyság hivatalos értesítésével indult el. A kilépési tárgyalások során a kilépésnek nemcsak a jogi, nemzetközi jogi (főleg olyan szervezetek vonatkozásában, ahol az Unió is tag) és intézményi, hanem a költségvetési vonatkozásait is rendezni kell. (BZs)

komitológia

Egyes uniós jogszabályok felhatalmazzák az *→Európai Bizottságot* végrehajtási szabályok elfogadására, melyek célja, hogy különböző feltételek megszabásával biztosítsák egy adott jogszabály egységes alkalmazását. A ~ azokat az eljárásokat jelenti – ideértve a tagállamokat képviselő szakbizottságok üléseit is –, amelyek révén az EU tagállamai az Európai Bizottsággal együttműködésben kialakítják ezeket a végrehajtási szabályokat. A ~i eljárásban különbséget kell tenni a felhatalmazáson alapuló jogi aktusok és a végrehajtási aktusok között. A felhatalmazáson alapuló jogi aktusok olyan általános hatályú nem jogalkotási aktusok, amelyek a jogalkotási aktusok egyes nem alapvető rendelkezéseit egészítik ki, illetve módosítják. A felhatalmazáson alapuló jogi aktus csak akkor léphet hatályba, ha az *→Európai Parlament* vagy az *→Európai Unió Tanácsa* a jogalkotási aktusban előírt határidőn belül nem emel ellene kifogást. A végrehajtási szabályokat az Európai Bizottság a tagállamokkal együttműködésben fogadja el, amikor is az Európai Bizottság munkáját az uniós országok képviselőiből álló bizottságok segítik.

Ezek elnöki tisztjét az Európai Bizottság egy-egy képviselője tölti be. (ST)

Közösségi vívmányok *→Acquis communautaire*

Kritikus Infrastruktúrák Védelmének európai programja

A kritikus infrastruktúrák olyan fizikai és információs-technológiai rendszerek, berendezések és szolgáltatások (pl.: úthálózat, kikötők, közművek, vasút, posta, erőművek), amelyek teljes vagy részleges működési zavara vagy megsemmisülése súlyos következményekkel járna a lakosság biztonsága, egészsége, védelme és gazdasági jóléte tekintetében. A ~ egy átfogó keretprogram az európai gazdasági tevékenység szempontjából fontos szektorok védelmében. Folyamatos információcserét követel meg a tagországok és az európai uniós intézmények között. Alapja a tagországok által meghatározott kritikus infrastruktúrák listája, amelyben a közlekedési és energetikai hálózatokra kiemelt figyelmet fordítanak. 2013 januárjától működik a Kritikus Infrastruktúrák Figyelmeztető Információs Hálózat, ahol az említett adatokról információt kaphatnak a tagállamok. (HZs)

különleges jogalkotási eljárás

Az *→Európai Unióban* a több uniós intézmény részvételével zajló, a *→rendes jogalkotási eljárás* mellett alkalmazott döntéshozatali eljárás, amelynek keretében a *→rendeletek*, *→irányelvek* vagy *→határozatok* elfogadása az *→Európai Parlament* közreműködésé-

vel az *Európai Unió Tanácsa* által, vagy a Tanács közreműködésével az Európai Parlament által történik. Típusai: 1. Egyetértési eljárás: a Tanács – illetve az Európai Parlament saját működésével kapcsolatos ügyekben a Parlament – kizárólag a Parlament, illetve a Tanács egyetértését követően fogadhat el jogalkotási javaslatokat. Ebben az eljárásban módosító javaslat nem tehető. Gyakorlatilag vétőjogot jelent az Európai Parlament vagy a Tanács számára. 2. Konzultációs eljárás: a Tanács azt követően fogadhatja el a jogalkotási javaslatot, hogy a Parlament arról véleményt nyilvánított, de a véleményt nem köteles figyelembe vennie. Ezt az eljárást alkalmazzák a legtöbb esetben például a közös kül- és biztonságpolitikai döntéshozatal során. A ~okhoz sorolható az EU éves költségvetését elfogadó ún. költségvetési eljárás is, amelyben a Parlament a Tanácsnál szélesebb döntéshozatali jogosítványokkal rendelkezik. (FB)

Lisszaboni Szerződés

Az az európai integrációs szerződés, amelynek az volt a célja, hogy az európai együttműködés fél évszázados jogi rendszerét és működését átláthatóvá tegye. A ~t 2007. december 13-án írták alá, és 2009. december 1-jén lépett hatályba. A tagországok az *→Európai Unió* reformjára az Európai Alkotmány létrehozásáról szóló szerződéssel már tettek kísérletet. Céljuk az volt, hogy az alapító szerződéseket egyetlen, egységes dokumentummal váltsák fel, amelyet 2004. október 29-én Rómában aláírtak, de végül több tagország

nem ratifikálta. Az Európai Unió szerkezetének és működésének megújítását a ~sel érték el. Bár jelentősen felhasználták az Alkotmányszerződést, a reformokat csak az alapító szerződések módosításával tudták megvalósítani, így az Európai Unió továbbra is két szerződésre épül. Az egyik az Európai Unióról Szóló Szerződés (EUSz), amelyik az Európai Uniót alapító *→Maastrichti Szerződés* módosítása, a másik, az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés (EUMSz), amely az Európai Közösség (EK) helyébe lépett. A ~ jogi személyiséggel ruházta fel az Európai Uniót. Több jelentős újítást is hozott. Megszüntette a három pillért, tisztázta az Európai Unió és a tagországok közötti hatásköröket, megújította az Európai Unió intézményeit és döntéshozatalát, erősítve annak demokratikus jellegét. Két új tisztséget alapított (az *→Európai Tanács* elnöke, a külügyi és biztonságpolitikai főképviselő), több szakpolitikai területet módosított. A polgári kezdeményezés bevezetésével lehetővé tette, hogy a polgárok aktívabban vegyenek részt Európa formálásában. (KÉ)

Maastrichti Szerződés

Az Európai Közösségeket alapító szerződések módosítása, egyben az *→Európai Unió* alapító szerződése, amelyet az Európai Közösségek akkori 12 tagországa 1992. február 7-én írt alá, és 1993. november 1-jén lépett hatályba. A ~ aláírói úgy ítélték meg, hogy az integrációt el lehet mélyíteni a gazdasági és monetáris unió, és ki lehet terjeszteni a politikai unió irányába a kétpólú-

sú világpolitikai rendszer átalakulása-
kor. Az Európai Unió megalapításával
azonban csak politikai keretet bizto-
sítottak az európai integrációnak, ami
nem rendelkezett önálló jogalanyiság-
gal, és nem lépett az Európai Közös-
ségek (→*Európai Szén-és Acélközösség*
/*ESZAK*/, →*Európai Gazdasági Közös-
ség*, →*EURATOM*) helyébe. A ~ módo-
sította az Európai Közösségek szerző-
déseit is, különösen az Európai Gazda-
sági Közösségét, aminek új neve Euró-
pai Közösség lett, és fejlődése a gazda-
sági és monetáris unió programjával,
valamint új szakpolitikákkal elindult
a legfejlettebb →*integrációs fokozat*, a
gazdasági unió felé. A ~ többek között
létrehozta az →*uniós polgárságot*, az
→*Európai Ombudsman* intézményét,
megerősítette az →*Európai Parlament*
szerepét, deklarálta a →*szubszidiaritás*
elvét, megalapította a →*Régiók Bizott-
ságát*. A ~t a későbbi szerződések mó-
dosították, az Európai Unió a →*Lisz-
zaboni Szerződéssel* jogi személyiséget
kapott, jogutódja lett az Európai Kö-
zösségnek. (KÉ)

megegerősített együttműködés

Az Európai Unióról Szóló Szerződés
20. cikke értelmében a tagállamok
egy köre (legalább kilenc tagállam)
az Unió nem kizárólagos hatáskörébe
tartozó területeken az Unió célkitűzé-
sei megvalósításának előmozdításá-
ra, érdekeinek védelmére és az integ-
ráció folyamatának megerősítésére ~t
hozhat létre, aminek valamennyi tag-
állam számára nyitva kell állnia. A ~
lehetőségét először az →*Amszterdami*
Szerződés tartalmazta. A ~re vonatko-

zó kérelmet a tagállamoknak az →*Eu-
rópai Bizottság* elé kell terjeszteniük,
a ~ folytatására vonatkozó felhatal-
mazásról a Bizottság javaslata alapján
és az →*Európai Parlament* egyetértését
követően az →*Európai Unió Tanácsa*
dönt. Az →*Európai Unió közös kül- és*
biztonságpolitikája területén megva-
lósítandó ~ esetén külön szabályozás
érvényes, a kérelmet a Tanácshoz kell
benyújtani, amely egyhangúlag ho-
zott határozatban adhatja meg a fel-
hatalmazást. Az első ~ 2010-ben jött
létre a vegyes vagy nemzetközi házasa-
ságok felbontására vonatkozó szabá-
lyozást illetően. (FB)

Mertens-diplomata

Az →*állandó képviselők* magas ran-
gú diplomatája. A Mertens-diploma-
ták a Mertens Bizottság tagjai, amely
nevét 1993-as megalakulásakor az ak-
kor a csoport elnökségét ellátó belga
Vincent Mertens de Wilmarsról kap-
ta. Legfontosabb feladatuk a helyet-
tes állandó képviselők heti üléseinek
(→*COREPER I*) előkészítése. A Mer-
tens-diplomaták számos alkalommal
foglalkoznak horizontális kérdésekkel
is (például a →*komitológiai* szabályok
kialakítása vagy a →*rendes jogalkotá-
si eljárás* gyakorlati kérdéseiről szóló
intézményközi nyilatkozat kidolgozá-
sa), és arra is volt már példa, hogy uni-
ós jogszabályt tárgyaljanak (például a
szabadalom témájában). (ST)

Nizzai Szerződés

Nemzetközi integrációs szerződés,
amely az →*Európai Uniót* és az Euró-
pai Közösségeket alapító szerződéseket

módosította. 2001. február 26-án írták alá, és 2003. február 1-jén lépett hatályba. A ~ fő célja az volt, hogy az Európai Uniót alkalmassá tegye 25 vagy több tagország együttműködésére, megreformálva intézményeit és döntéshozatali rendszerét, amit az *→Amszterdami Szerződéssel* nem tudtak maradéktalanul megoldani. A ~ eredményességétől tették függővé az akkor csatlakozásra váró országok belépését az Európai Unióba. Bár nem zökkenők nélkül, de az intézményi reformok minimumában megegyeztek. A megegyezés az *→Európai Bizottság* összetételére, a tanácsi (*→Európai Unió Tanácsa*) szavazatok súlyozására, a minősített többségi szavazás kiterjesztésére és az *→Európai Parlamentre* vonatkozott. A ~ világossá tette, hogy az Európai Unió működését átláthatóbbá és hatékonyabbá kell tenni, ami az Európai Konvent felállításához és az Alkotmányszerződés kidolgozásához vezetett. A nizzai csúcsertekezleten 2000. december 7-én ünnepélyesen kihirdették az Unió Alapjogi Chartáját, ami a *→Lisszaboni Szerződéssel* lett az uniós jog része. (KÉ)

Párizsi Szerződés *→Európai Szén- és Acélközösség*

Régiók Bizottsága

Az *→Európai Unió* egyik érdekképviseleti és tanácsadó intézménye. A *→Maastrichti Szerződés* hozta létre a *→szubszidiaritás* elve alapján az államok szintje alatt lévő régiók érdekeinek képviseletére. 1994-ben kezdte meg működését. Az Európai Unió te-

rületi szintjeinek statisztikai rendszerében, a NUTS-besorolásban a régiók a második szintet alkotják, és jelentős szerepük van az Európai Unió kohéziós politikájában. Az Európai Unió 28 tagországból a ~nak 350 tagja van, akik többségükben a regionális és helyi önkormányzatok választott képviselői vagy tisztségviselői közül kerülnek ki. A ~ tanácsadó testület, az *→Európai Bizottságnak*, az *→Európai Unió Tanácsának* és az *→Európai Parlamentnek* konzultálnia kell vele a helyi és regionális önkormányzatokat érintő témákban. Bár nincs jogalkotói szerepe, de a jogszabályok elfogadásának folyamatában több területen megkerülhetetlen, mivel véleménye nélkül nem fogadhatnak el jogi aktust. A ~ az *→Európai Bírósághoz* fordulhat, ha véleményezési jogát megsértik. (KÉ)

rendelet

Az *→Európai Unió* egyik kötelező, származtatott vagy más néven másodlagos jogi aktusa, amely általános hatályú, teljes egészében kötelező és közvetlenül alkalmazandó, vagyis nincs szükség a tagállami jogba való átültetésre. A ~eket az Európai Unió Hivatalos Lapjában ki kell hirdetni, és a bennük megjelölt napon, illetve ennek hiányában a kihirdetésüket követő huszadik napon lépnek hatályba. ~t fogadhat el az *→Európai Parlament* és az *→Európai Unió Tanácsa* közösen, továbbá az Európai Unió Tanácsa, az Európai Parlament, az *→Európai Bizottság* és az *→Európai Központi Bank*. (FB)

rendes jogalkotási eljárás

A több uniós intézmény részvételével zajló, leggyakrabban – a *→Lisszaboni Szerződés* hatályba lépése óta 85 jogalpra vonatkozóan – alkalmazott döntéshozatali eljárás (korábbi nevén együttdöntési eljárás). A ~ *→rendeleteknek*, *→irányelveknek* vagy *→határozatoknak* az *→Európai Bizottság* javaslata alapján az *→Európai Parlament* és az *→Európai Unió Tanácsa* által történő közös elfogadásából áll. Ün. háromolvasatos döntéshozatali eljárás. Az elfogadás történhet az első vagy második olvasatban. Amennyiben ekkor nem jutnak megállapodásra, egyeztető bizottságot hívnak össze, amely a két intézmény egyenlő számú tagjából, képviselőjéből áll. Amennyiben az egyeztető bizottságban elfogadott tervezetet mindkét intézmény elfogadja, megszületik a jogszabály. Ha a ~ bármelyik olvasatában a tervezetet elutasítják, a jogalkotási eljárás eredménytelenül véget ér. A ~ban a Parlament és a Tanács egyenrangú, társjogalkotó intézmény. (*→Különleges jogalkotási eljárás*) (FB)

Római Szerződések

Nemzetközi integrációs megállapodások, amelyeket 1957. március 25-én írtak alá, és amelyek 1958. január 1-jén léptek hatályba. A ~ legfőbb célja az aláíró országok között a gazdasági integráció kiszélesítése és megerősítése volt két újabb közösség létrehozásával, mivel az alapító ugyanaz a hat ország (Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Németországi Szövetségi Köztársaság, Olaszország) volt, mint

a *→Párizsi Szerződés* esetében. A ~ közül az egyik az *→Európai Gazdasági Közösséget* (EGK) alapította meg azzal a céllal, hogy a tagországok hozzanak létre vámuniót és közös piacot, kiszélesítve ezzel az integrációt a gazdaság egészére. A ~ közül a másik az *→Európai Atomenergia-közösség* (EURATOM) létesítésével a nukleáris energia békés felhasználását tűzte ki célul. Az európai integráció fejlődése során az alapító ~ tartalma és a tagországok száma is változott a módosító szerződésekkel (*→Egységes Európai Okmány*, *→Maastrichti Szerződés*, *→Amszterdami Szerződés*, *→Nizzai Szerződés*, *→Lisszaboni Szerződés* és az *→Európai Unió bővítési politikáját* megvalósító szerződések). (KÉ)

schengeni övezet

Európának azokat az országait fogja át, amelyek létrehozták, vagy később csatlakoztak az 1985-ben aláírt Schengeni Megállapodáshoz, és az 1990-ben aláírt, majd 1995-ben hatályba lépett Schengeni Megállapodás végrehajtásáról szóló egyezményhez. A Schengeni Megállapodás legfőbb célja az országok között a személyek szabad mozgásának biztosítása a határellenőrzés megszüntetésével, amit a külső határok fokozatosan megvalósuló közös szabályok szerinti ellenőrzése követett. A Schengeni Megállapodás az *→Amszterdami Szerződéssel* az *→Európai Unió* jogának része lett, biztosítva az Unió polgárai számára a szabad mozgást. A ~nek 26 teljes jogú tagja van 2017-ben: 22 uniós tagállam, ezen kívül Norvégia, Izland, Svájc és Liechtenstein.

Az Egyesült Királyság és Írország kimaradt a ~ből, de alkalmazhatja a schengeni jog általa kiválasztott részeit. Dániának – bár része a ~nek – lehetősége van arra, hogy kimaradjon bizonyos közös intézkedésekből. Bulgária, Románia, Ciprus és Horvátország is csatlakozik a ~hez a kritériumok teljesítése után. A ~ kialakítása az Unió legfőbb vívmányai közé tartozik, de súlyos problémák is adódtak 2015-től a menekült- és migránsválság miatt, aminek hatására a közös külső határ-igazgatást meg kell erősíteni. (KÉ)

stabilizációs és társulási bizottság

A stabilizációs és társulási folyamat törekvéseit az →*Európai Unió* és a nyugat-balkáni országok közötti kétoldalú szerződésekkel valósítják meg, amelyek gyakorlati végrehajtását minden ország esetében három fő szervből álló intézményrendszer segíti. A Stabilizációs és Társulási Tanács felügyeli a társulási szerződés végrehajtását. Tagjai az →*Európai Unió Tanácsából*, az →*Európai Bizottságból* és az adott kormány képviselőiből kerülnek ki. Saját eljárásrendjük szerint üléseznek, hatáskörükben a felekre kötelező erejű határozatokat hozhatnak, és ajánlásokat tehetnek. A ~ az előzőekben leírt tanács munkáját segíti. Tagjai az Európai Unió Tanácsa és az Európai Bizottság képviselőiből, valamint az adott ország kormányának megbízottjaiból állnak. Feladatkörébe tartozik a Stabilizációs és Társulási Tanács üléseinek előkészítése, valamint ez utóbbi által delegált feladatok végrehajtása. A ~ munkáját albizottságokban végzi. A Stabilizáci-

ós és Társulási Parlamenti Bizottság az →*Európai Parlament* és az adott ország parlamenti képviselőinek fóruma, amely véleménycsere céljából saját szabályai szerint ülésezik. (KÉ)

stabilizációs és társulási megállapodás

A ~ az →*Európai Unió*nak a Nyugat-Balkán országaival való szerződésen alapuló kapcsolata, ami magába foglalja az alábbi országokat: Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság, Albánia, Montenegró, Koszovó (az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244. határozata szerint). A stabilizációs és társulási folyamat az Európai Unió külső kötelezettségvállalása, ami 1999-ben vette kezdetét. Az együttműködés fő céljai: a béke megvalósítása, a demokrácia és jogállamiság, a kisebbségek jogainak és az emberi jogoknak a tiszteletben tartása, gazdaságuk fejlesztése, valamint az országok európai integrációjának erősítése szabadkereskedelmi övezet létrehozásával. Az általános célokat saját intézményeket is magába foglaló kétoldalú szerződésekkel kívánják elérni. Ennek része a pénzügyi támogatás, a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése és a régió belüli együttműködés is. A régió országai az →*Előcsatlakozási Támogatási Eszközből* kapnak forrásokat 2007 óta. (KÉ)

szubszidiaritás

A hatalomgyakorlás modern politikai elve, aminek általános célja, hogy a többszintű közigazgatási rendszerben garanciát biztosítson az alsóbb fokú

hatóságoknak a központi szervekkel szemben. Az *→Európai Unió*ban a tagállamok és az Unió intézményei közötti hatáskörök rendező elve, amit azokon a területeken érvényesítenek, ahol az Unió nem rendelkezik kizárólagos döntési jogkörrel (vagyis az ún. megosztott hatáskörök esetében alkalmazák). A ~ védelmezi a tagállamok hatásköreit, de cselekvési lehetőséget biztosít az Európai Uniónak azokon a területeken, ahol az adott cél és annak határon átnyúló hatásai következtében a közös döntéssel hatékonyabb intézkedés valósítható meg. A ~t először a *→Maastrichti Szerződés*ben fogalmazták meg azzal a céllal, hogy a hatalom gyakorlása a polgárokhoz a lehető legközelebb történjen. Ezt megerősítette az *→Amszterdami Szerződés*, valamint a *→Lisszaboni Szerződés* is (EUSZ). Az utóbbi kiterjesztette a ~ értelmezését a tagállami szint alatti hatóságokra is. A ~ gyakorlati alkalmazását segíti, hogy az Unióban már a döntéshozatal előkészítéskor az *→Európai Bizottság* jogszabály-tervezetét hatáskör szempontjából a tagországok parlamentjei ellenőrzik, és megakadályozhatják a jogi aktus elfogadását, ha az elv sérülne. Az *→Európai Bíróság* a jogszabály elfogadása után ellenőrizheti a döntéshozatal jogszerűségét, és megsemmisítheti a jogszabályt, ha az sérti a ~t. (KÉ)

társulási megállapodás

Különleges szerződés, amit az *→Európai Unió* egy vagy több harmadik országgal vagy nemzetközi szervezettel köthet az Európai Unió Működéséről

Szóló Szerződés V. címe alatt a Nemzetközi megállapodásokra vonatkozó 217. cikk értelmében. A ~ általános célja a felek kölcsönös érdekein alapuló gazdasági és azon túlmutató társadalmi, politikai, kulturális kapcsolatainak a fejlesztése. A ~ok kötelezettségek szempontjából lehetnek aszimmetrikusak is. Így az Európai Unió egyoldalúan biztosíthat kereskedelmi preferenciákat a fejlődő országoknak, de viszonzossági alapon szabadkereskedelmi övezetet vagy vámuniót is létesíthet partnereivel. Az Európai Unió ~ai kiterjedt szerződéses kapcsolatrendszert eredményeztek, amely figyelembe veszi a globális szervezetek, köztük a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) szabályrendszerét. Az Európai Unió ~ai egy-egy nemzetközi régióra keretjelleggel hasonló rendelkezéseket tartalmaznak, amit az adott térség országaival általában kétoldalú szerződésben rögzítenek. (KÉ)

többsebességes Európa

A ~ politikai koncepciója első alkalommal a Leo Tindemans belga kormányfő által 1974-ben készített jelentésben szerepelt. A ~ azáltal alakulhat ki az *→Európai Unió*n belül, hogy a tagállamok egy bizonyos csoportjában – egy vagy több területen – szorosabb együttműködés jön létre és állandósul. Megoszlanak a vélemények arról, hogy a ~ gyengíti vagy erősíti az európai integrációt. Szigorúan értelmezve a *→megerősített együttműködés*, valamint a tagországok egy csoportjának részvételével működő *→eurózóna* már a ~ létezését mutatja. (FB)

TTIP

A ~ (Transatlantic Trade and Investment Partnership) →*társulási megállapodás*, az →*Európai Unió* és az USA között kialakítandó Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség címmel létrehozandó nemzetközi szerződés, amelynek tárgyalásai 2013-ban kezdődtek. A nemzetközi kereskedelem két vezető hatalma, amelyek egymásnak legnagyobb kereskedelmi partnerei, arra vállalnak kötelezettséget e szerződésben, hogy – a →*Kereskedelmi Világszervezet* (WTO) szabályait figyelembe véve, de azt meghaladóan – szabadkereskedelmi övezetet alakítsanak ki, lebontva a vám- és nem vámjellegű akadályokat. Ez részben válasz a WTO-nak a Dohai Forduló keretében 2001 óta folyó eredménytelen szabályozási folyamatára. A két gazdasági hatalom célja, hogy kereskedelmük liberalizálásával, költségeinek csökkentésével és más szabályozási korlátok lebontásával elősegítsék gazdaságaik fejlődését, a befektetések növelésével munkahelyek létrehozását, és erősítsék globális szerepüket nemcsak a kereskedelemben, hanem a világpolitikában is. Az Egyesült Államok megváltozott kereskedelempolitikája miatt a nemzetközi tárgyalások 2017-től lelassultak. (KÉ)

Unió a Mediterrán Térségért

Az →*Európai Unió*, valamint észak-afrikai, közel-keleti és dél-európai országok – összesen 43 országot átfogó – regionális →*társulási megállapodása*, amelyet 2008-ban írtak alá Párizsban. Az ~ a szerződő felek egyedülál-

ló fóruma, melynek célja, hogy sokoldalú keretben is fejlesszék a kapcsolatokat a régió békéjének és biztonságának a megteremtéséért, valamint együttműködjenek az alábbi területeken: kereskedelem, üzleti élet, környezetvédelem, közlekedés, energiaügyek, felsőoktatás és kutatás, társadalom és civil élet. Az ~ az 1995-ös Barcelonai Nyilatkozattal kialakított Euro-Mediterrán Partnerség (Euro-Med) folytatása, amit az Európai Unió és a Földközi-tenger térségének nem európai országai hoztak létre a régió békéjének megteremtése és egy 2010-ig megvalósítandó szabadkereskedelmi társulás létrehozásának céljával (amit kiegészített a MEDA program). Az ~ társulási megállapodást a 2010-ben Barcelonában felállított titkárság koordinálja, két évente csúcstalálkozót tartanak. (KÉ)

uniós polgárság

Aki az →*Európai Unió* egy tagországának állampolgára, egyúttal uniós polgár is. Az ~ kiegészíti, nem helyettesíti a tagállami állampolgárságot. Az ~ gal külön jogok illetik meg az állampolgárokat. Az uniós polgároknak joguk van a tagállamok területén való szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz, választók és választhatók az →*európai parlamenti választásokon* és a helyhatósági választásokon a lakóhelyük szerinti tagállamban. Jogosultak egy másik tagállam diplomáciai vagy konzuli hatóságainak védelmét igénybe venni olyan harmadik országban, ahol a saját tagállamuk nem rendelkezik képvisellel. Jogosultak tagállamuk nyelv-

vén írásban az uniós intézményekhez fordulni. Joguk van petíciót benyújtani az →*Európai Parlament*hez és valamely uniós intézménnyel, vagy testülettel szemben keletkezett panasszal az →*Európai Ombudsman*hoz fordulni. A →*Lisszaboni Szerződés* értelmében legalább egymillió uniós polgár – akik egyben a tagállamok egy jelentős számának állampolgárai – kezdeményezheti, hogy az →*Európai Bizottság* javaslatot terjesszen elő olyan ügyekben, amelyekben az uniós polgárok szerint a szerződések végrehajtásához új uniós jogi aktusra van szükség. (FB)

Uniós vívmányok →*acquis communautaire*

BIZTONSÁGPOLITIKA

Témavezető

BENKŐ LEVENTE

A szócikkek szerzői

BALOGH ISTVÁN (BI)

TÖRŐ CSABA (TCS)

WEISZER ANDREA (WA)

ABM Szerződés (Anti-Ballistic Missile Treaty)

Az USA és a Szovjetunió által 1972. május 26-án aláírt és 1972. október 3-án életbe lépő →SALT I Megállapodás részeként létrejött, a rakétaelhárító védelmi rendszereket korlátozó szerződés. A felek maximum két szárazföldi telepítésű rakétaelhárító rendszert tarthattak fenn, egyet a főváros körül, egyet pedig egy interkontinentális →ballisztikus rakétabázis körzetében, 150-150 km sugarú körben, egyenként maximum 100 elfogó rakétával. 1974-ben a felek egy kiegészítő jegyzőkönyvben úgy döntöttek, hogy mindkét állam csupán egy védelmi rendszert üzemeltethet. 2001-ben az Egyesült Államok saját ballisztikus rakétavédelmi rendszerének fejlesztésére hivatkozva bejelentette kilépését az egyezményből, ez hivatalosan 2002. június 13-án történt meg. (BI)

Állandó Strukturált Együttműködés (Permanent Structured Cooperation, PESCO)

A Lisszaboni Szerződés által rögzített védelmi együttműködési keretrendszer, amely alapján a szükséges katonai képességekkel rendelkező államok erősíthetik védelmi együttműködésüket. A résztvevőknek a katonai képességekre, védelmi ipari, finanszírozási, hadfelszerelési és műveleti kérdésekre vonatkozó kritériumoknak kell megfelelniük. A PESCO elindításához a résztvevők először értesítik a Tanácsot, illetve az →EU kül- és biztonságpolitikai főképviselőjét. A főképviselővel történő egyeztetést követően a Tanács mi-

nősített többségi döntéssel jogosult az állandó strukturált együttműködés elindítására. Az így létrejött kooperációban a résztvevők egyhangúlag döntenek érdemi kérdésekben. További tagok csatlakozásáról, adott résztvevő felfüggesztéséről vagy éppen kiválásáról az együttműködésben részes felek minősített többséggel határoznak. 2017 folyamán – a Lisszaboni Szerződés életbe lépése óta először – az EU tagállamai döntöttek az együttműködés beindításáról. (BI)

Állandó Tanács (Permanent Council, PC)

Az →EBESZ részes államok állandó képviselőiből (nagyköveteiből) álló testület, amely a szervezet bécsi központjában hetente ülésezik, döntéseit konszenzussal hozza. A konszenzusos döntések a tagokra nézve politikai értelemben kötelezőek. E grémium felel a szervezet „mindennapi” irányításáért a →Miniszteri Tanács találkozási közötti időszakokban és egyben a legfőbb politikai konzultációs testület is e periódusokban. Az Állandó Tanács külön bizottságai foglalkoznak az EBESZ három dimenziójával. (BI)

Átfogó Atomcsend Szerződés (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty, CTBT)

A földfelszíni, föld és víz alatti, valamint léghőri nukleáris tesztrobantásokat tiltó szerződést 1996. szeptember 24-én nyitották meg aláírásra New Yorkban, és eddig 183 állam írta alá, és 166 ratifikálta, köztük három nukleáris fegyverekkel rendelkező állam: az

Egyesült Királyság, Franciaország és Oroszország. A CTBT azonban egyelőre nem lépett hatályba, utóbbi feltétele ugyanis a szerződés függelékében megnevezett 44, nukleáris technológiával rendelkező állam aláírása és ratifikációja. A 44 állam közül egyelőre nem csatlakozott Kína, Egyiptom, India, Irán, Izrael, Észak-Korea, Pakisztán és az USA (Észak-Korea, India és Pakisztán alá sem írta, míg a többi állam aláírta, de nem erősítette meg belső jogrendje szerint). A szerződésben foglalt célok megvalósítását a bécsi Átfogó Atomcsend Szerződés Szervezete (*Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization, CTBTO*) felügyeli. A szerződés XIV. cikkelye kiemelt jelentőséggel bír, ugyanis ez rendelkezik a CTBT univerzalizálásának és hatályba lépésének elősegítéséről. Ezért kulcsfontosságú az ún. XIV. cikkelyes konferencia, amely kétévenként kerül megrendezésre (minden egyéb évben miniszteri szintű rendezvény keretében találkoznak a részes államok az ENSZ Közgyűlés margóján). Kétévente 2-2 állam – egy az északi, egy a déli féltekéről – felel az ún. XIV. cikkelyes társkoordinátorságért, összefogva az aláírók, ill. ratifikálók számának növelése érdekében folytatott lobbitevékenységet (hazánk Indonéziával együtt 2013 és 2015 között töltötte be ezt a szerepet). A rezsím verifikációjáról az ún. Nemzetközi Megfigyelő Rendszer (*International Monitoring System, IMS*), a Nemzetközi Adatközpont (*International Data Center, IDC*) és a terepen való ellenőrzések (*On-Site Inspections, OSI*) gondoskodnak. A

szenzorrendszer képes a tesztrobbantások észlelésére, de több polgári alkalmazása is létezik, így a földrengés és cunami előrejelzése. A hatályba lépés szempontjából fontos az Egyesült Államok szerepe. Clinton elnök ugyan aláírta a szerződést, ám az amerikai szenátus a mai napig nem ratifikálta a dokumentumot, aminek fontos szerepe lenne a többi állam ösztönzésében. Még így is problémát jelentenek azonban Észak-Korea nukleáris tesztrobbantásai, ami komoly kihívás a CTBT érvényesülése szempontjából. (BI)

Atomsorompó Szerződés (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, NPT)

1968. július 1-jén aláírásra megnyitott, és 1970. március 5-én hatályba lépő szerződés, amelynek letéteményesei az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Oroszország. A szerződés magyar elnevezése találó, mert a szerződés nemzetközi jogi értelemben „sorompót ereszt” a nukleáris fegyverekkel rendelkező, illetve nem rendelkező részes államok „közé”. Az utóbbiak csatlakozásukkal vállalják, hogy nem törekszenek nukleáris fegyverek fejlesztésére és beszerzésére, az ilyen eszközökkel rendelkezők pedig vállalják, hogy nem adják tovább ilyen jellegű technológiájukat és ismereteiket. Nukleáris fegyverrel rendelkező államnak számít az az állam, amely 1967. január 1. előtt nukleáris szerkezetet vagy fegyvert robbantott. A szerződés csaknem univerzális jellegű, s mint ilyen a legfőbb nemzetközi multilaterális non-proliferció rezsímnek tekinthe-

tó. (Észak-Korea 2003-ban kilépett a szerződésből, India, Pakisztán és Izrael pedig nem írta alá.) A szerződés verifikációjáért a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (NAÜ) felel, amelynek gerincét a biztosítéki megállapodások (*Safeguards Agreement*) képezik. E dokumentumok a NAÜ és a nukleáris fegyverekkel nem rendelkező államok között jönnek létre. A megállapodások rögzítik, hogy az ilyen államok békés célú nukleáris programjaikat a NAÜ felügyelete alá helyezik, amit utóbbi a részes államok által tett adatszolgáltatások alapján végez. A NAÜ ennek értelmében jogosult ellenőrzéseket végezni az adott ország területén. Még szigorúbb és intenzívebb ellenőrzést biztosítanak az 1997-re kidolgozott kiegészítő jegyzőkönyvek (*Additional Protocol*), amelyek azonban a biztosítéki megállapodásokkal szemben önkéntes alapon köthetők. Az NPT-nek a nukleáris energia békés felhasználásának lehetőségére és a nukleáris *→leszerelés* kötelezettségére vonatkozó kitételei komoly politikai vitákat generálnak a kezdetektől fogva. Az előbbi a szerényebb technológiai fejlettséggel rendelkező fejlődő országok számára kiemelt jelentőségű, az utóbbi kapcsán pedig rendszeres kritika éri a nukleáris fegyverrel rendelkező államokat, amiért elmulasztják e szerződéses kötelezettségüket. Az atomsorompó-rezsim felülvizsgálatát az 1975 óta 5 évenként tartott felülvizsgálati konferenciák (*Review Conference, RevCon*) biztosítják, amelyek végén – amennyiben a részes államok meg tudnak egyezni – a felek záródokumentumot fogadnak

el (erre azonban csak 1975-ben, 1985-ben, 2000-ben és 2010-ben volt példa). 1995-ben a szerződés hatályát határozatlan időre meghosszabbították. Az elmúlt évtizedekben különösen két ország nukleáris programja uralta az Atomsorompó Szerződéssel összefüggő diskurzust. Irán esetében hosszas viták és diplomáciai erőfeszítések eredményeként 2015. július 14-én aláírták az ún. Közös Átfogó Akciótervet (*Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA*), amely szigorú ellenőrzési rezsimet ír elő Irán számára. Észak-Korea pedig korábbi többszörös szerződésszegést követően 2003-ban kilépett az NPT-ből és kísérleti robbantásokat hajtott végre, *→ballisztikus rakétatechnológiájának fejlesztése* mellett. (BI)

ATT *→Fegyverkereskedelmi Szerződés*

Ausztrália Csoport (Australia Group)

1985-ben jött létre a biológiai és vegyi fegyverek elterjedését megakadályozni hivatott Ausztrália Csoport, amelynek jelenleg 41 tagja van (további részes fél az EU). A rezsim a gyakorlatban a vonatkozó fegyverekhez kapcsolódó érzékeny és kettős felhasználású anyagokat tartalmazó lista alapján működik. A tagok vállalják, hogy ezen anyagok vonatkozásában koordinálják *→export*politikájukat, és közös alapelveket érvényesítenek saját exportengedélyezési gyakorlatukban. Minden tag egyben részes állama a Biológiai és Toxinfegyver-tilalmi, illetve a Vegyifegyver-tilalmi Egyezménynek. A tagállamok képviselői évente kétszer ta-

lálkoznak Párizsban, testületük konszenzussal hozza döntéseit. A rezsim a „csoport” elnevezést kapta, az együttműködés ugyanis önkéntes koordináció alapszik, és hatékonysága végső soron a tagok egyéni exportengedélyezési gyakorlatán múlik. (BI)

AWACS (Airborne Warning and Control System)

Légi előrejelző és irányító rendszer. A →NATO Boeing E-3A *Sentry* („Őrszem”) típusú repülőgépeire telepített fedélzeti felderítő és vezetési-irányítási, illetve légtérelenőrzési és kommunikációs rendszere, amely azon kevés képességek egyike, amely valóban a NATO közvetlen felügyelete alatt működik. A mintegy 16 repülőgépből álló flotta légibázisa a németországi Geilenkirchenben található. A technológia jelentősége abban rejlik, hogy a rendszerrel a Szövetség akár 500 km-es hatókörben is képes felderítő tevékenységet végezni. A hidegháború idején kifejlesztett kapacitás az ukrajnai válság, illetve az →ISIL iszlamista →terrorservezet fenyegetése kapcsán ismét felértékelődött. (BI)

ballisztikus rakéta

Olyan röppályán haladó rakéta, amely útja során egy szabályos ellipszis alakú görbe ívének egy szeletét követi. A hosszabb hatótávolságúak a Föld légkörét elhagyva jutnak el célpontjukig. Az első ilyen jellegű rakéta a német V-2-es volt, de igazi fejlődésnek csak a hidegháborús katonai versenyesség következtében indultak az 1950-es évektől kezdve, szoros összefüggés-

ben a nukleáris fegyverek terjedésével. A Szovjetunió és az Egyesült Államok is 1959-ben állította hadrendbe az első interkontinentális ballisztikus rakétáit. A rakéták részei az indító, a hajtómű, az irányítórendszer és a töltet. Különleges hadászati előnyt jelentenek a nukleáris meghajtású tengeralattjárókra telepített (nukleáris) ballisztikus rakéták, azok mozgékonyasága és pozíciójuk nehezebb követhetősége miatt. A hatótávolság szerint megkülönböztetünk rövid (150–800 km, *Short Range Ballistic Missile, SRBM*); közepes (800–2400 km, *Medium Range Ballistic Missile, MRBM*) és középhatótávolságú (2400–5500 km, *Intermediate Range Ballistic Missile, IRBM*), valamint interkontinentális ballisztikus rakétákat (5500–15000 km, *Intercontinental Ballistic Missile, ICBM*). A tengeralattjáróról indított ballisztikus rakéták (*Submarine-launched Ballistic Missile, SLBM*) hatótávolsága általában 5500 km feletti. (BI)

Ban Treaty (Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons)

A nukleáris fegyvereket betiltó szerződés, amely 2017. szeptember 20-án nyílt meg aláírásra New Yorkban. A szerződés megtiltana a nukleáris fegyverek és nukleáris robbanószerkezetek fejlesztését, tesztelését, gyártását, beszerzését, birtoklását és felhalmozását. A dokumentum 90 nappal az 50. ratifikációs dokumentum letétbe helyezését követően lép életbe (a kézirat leadásáig 53 állam írta alá, és 3 állam ratifikálta). A szerződést meglehetősen komoly politikai polémia veszi körül.

A dokumentum létrehozásának ötlete részint az *→AtomSOROMPÓ Szerződés* 2015-ös felülvizsgálati konferenciájának kudarcából ered, de legalább ekkora szerepet játszott a fejlődő és nukleáris fegyverekkel nem rendelkező államok egy részének kritikája is, amely szerint a nukleáris fegyverrel rendelkező hatalmak nem teljesítik az *AtomSOROMPÓ Szerződés* VI. cikkében rögzített *→leszerelési* kötelezettségüket. Államok egy csoportjának véleménye szerint azonban a teljes nukleáris leszerelést csak a nukleáris fegyverekkel rendelkező államok bevonásával, fokozatos és folyamatos tárgyalások, illetve konzultációk révén lehet elérni. A *→NATO* és az Egyesült Államok határozottan ellenzi a szerződést, mivel a Szövetség véleménye szerint a szerződést a nukleáris hatalmak úgysem fogják aláírni, rájuk nézve tehát nem lesz kötelező. Emellett a jelenlegi *→biztonsági* környezet nem teszi lehetővé a nukleáris fegyverek azonnali feladását, mivel ez komoly nemzetközi instabilitáshoz vezetne. (BI)

Bécsi Dokumentum (Vienna Document)

2011. november 30-án elfogadott szerződés. Alapja az 1990-es Bécsi Dokumentum, amelynek fokozatos és időszakos felülvizsgálataként került kialakításra a 2011-es változat. A dokumentum célja az átlátható bizalom- és *→biztonságerősítő* lépések átfogó sémájának megteremtése a lehető legrészletesebb és legszélesebb körben végrehajtott információcsere révén. A tagállamok minden évben december 15-

ig kötelesek adatokat szolgáltatni saját haderejük felépítéséről, szervezetéről, létszámairól és eszközeiről. Dandár- vagy ezredszintű alakulatokra vonatkozóan kell igen részletes adatokat szolgáltatni, beleértve annak földrajzi elhelyezkedését. A felek ugyanígy kicserélik a védelempolitikájukkal és védelmi tervezéssel kapcsolatos információikat. Az *→EBESZ*-tagállamoknak kötelességük a legalább 9000 fő részvételével zajló katonai lépéseket 42 nappal előre bejelenteni. Ez alól kivétel az ún. *snap-exercise*, amikor a haderők vezetése az alakulatok készenlétét előzetes bejelentés nélkül, kvázi „szűrőpróba”-szerűen kívánja lemérni a váratlan helyzetekre történő reagálás tesztelésére. A legalább 13000 főt elérő katonai mozgásokat kötelező bejelenteni, és emellett résztvevő államokként 2 megfigyelőt meghívni. Ez utóbbi elemek érzékeny kérdésekké váltak az elmúlt évek Oroszország által végrehajtott nagyszabású és előre be nem jelentett hadgyakorlatai kapcsán. A *→NATO*-tagállamok Moszkvát rendre fenti kötelezettségei elmulasztásával vádolják, az utóbbi szerint viszont gyakorlata összhangban áll a nemzetközi sztenderdekkel. A rögzített szabályok végrehajtását ún. ellenőrzések és értékelő látogatások keretében lehet verifikálni. A dokumentumban foglaltak végrehajtását az EBESZ Biztonsági Együttműködési Fóruma segíti a kifejezetten a végrehajtást értékelő értekezletek évenkénti megrendezésével. A Bécsi Dokumentum működésének korlátait a befagyott konfliktusok okozta zavarok jelölik ki, az Uk-

rajna, Georgia, Moldova és Koszovó, ill. Hegyi-Karabah kapcsán kialakult konfliktusok beárnyékolják a rendszer végrehajtását. Emellett a felek nem tudnak megállapodni a dokumentum felülvizsgálatában és korszerűsítésében, noha a 2011-es változat szerint erre öt évenként sort kellene keríteni. Hazánk több kétoldalú megállapodást kötött a Bécsi Dokumentum alapján, és Magyarország dolgozta ki azt a határozattervezetet is, amely az ellenőrzések és értékelő látogatások során biztosított információátadásra vonatkozik, s ez időközben a 2011-es dokumentumnak is részévé vált. (BI)

befagyott konfliktusok

Olyan konfliktusok, amelyeknek katonai eszkalálódása ugyan megszűnt, de nem került sor azok katonai és politikai lezárására. Ilyen esetekben gyakran csak tűzszüneti megállapodást kötnek a felek, amelyet általában nem tartanak be teljes mértékben. Az eszkalálódás viszonylagos megszüntetése nem zárja ki az alacsony intenzitású katonai cselekményeket, és az időnként fellángoló összecsapásokat. Az ilyen konfliktusok többnyire a poszt-szovjet térséghez kötődnek (a transznysztriai, a georgiai, a nagorno-karabakhi, valamint a kelet-ukrajnai konfliktus). 1990 és 1992 között az orosz támogatást élvező ún. „Transznysztriai Köztársaság” kihirdette függetlenségét, Moldova azonban saját részeként tekint a Dnyeszteren túli területre, ahol orosz erők állomásoznak. 1988 és 1994 között Azerbajdzsán „Hegyi Karabah” nevű enklávéjában

az Örményország által támogatott örmény többség csapott össze az azeri kisebbséggel. Az enklávé el akart szakadni Azerbajdzsántól, és csatlakozni kívánt Örményországhoz, amely azóta katonai ellenőrzése alatt tartja a területet, s ez időről időre kiújuló összecsapásokhoz vezet. Abházia és Dél-Oszétia az 1990-es évek elején el akart szakadni Georgiától, s ez már akkor fegyveres összecsapáshoz vezetett, 2008-ban azonban e törekvés miatt háború robbant ki Oroszország és Georgia között. A szakadár de facto kormányait Oroszország támogatja, és a területeket független államokként elismeri. Orosz erők állomásoznak mind Abháziaiban, mind Dél-Oszétiában. Az Ukrajnában 2014-ben lezajlott hatalomváltást követően Oroszország annektálta az ország részét képező Krím-félszigetet. Konfliktus robbant ki továbbá Ukrajna központi kormánya és a Moszkva által támogatott kelet-ukrajnai de facto kormányok között is, változó intenzitású összecsapásokkal. A hegyi-karabakhi és a transznysztriai konfliktusokat az →EBESZ égisze alatt létrejött mechanizmusok keretében próbálják a felek tárgyalásos úton rendezni, azonban mindeddig nem sikerült áttörést elérni. A kelet-ukrajnai konfliktusban fontos szerep jut az EBESZ-nek, amely megfigyelő →*missziót* működtet az ún. minszki jegyzőkönyv végrehajtásának felügyelete érdekében. A jegyzőkönyv a konfliktus politikai rendezésének menetrendjét tartalmazza, ám a mai napig nem hajtották végre. (BI)

Belgrád–Pristina dialógus

Az EU diplomáciai közvetítésének egyik alapvetően sikeres példája a Szerbia és Koszovó közötti uniós kezdeményezésre és közvetlen részvétellel 2011-ben elindult és későbbi megállapodások sorát kialakító folyamat. A 2012 óta a legmagasabb szintű politikai (→EU közös kül- és biztonságpolitikai főképviselő, valamint a szerb és a koszovói kormány- vagy államfők részvételével) és szakértői szinten is zajló rendszeres háromoldalú találkozó sora gyakorlati eredményeket hozott. Ezek eléréséhez elengedhetetlennek bizonyult a 2013 tavaszán kialakított megállapodás a Szerbia és Koszovó közötti kapcsolatok normalizálásának elveiről. Ezt követően rendezési megoldásokat fogadtak el a viszályban álló felek látszólag technikai (pl. mitrovicai híd, energia- és hírközlési hálózatok viszonya), de a konfliktushelyzet feloldása és Koszovó rendezett állami működése szempontjából kikerülhetetlen kérdésben. A párbeszéd útján zajló rendezési folyamat egyik kulcseleme a koszovói szerb többségű önkormányzatok öngazgatásának mikéntje. A jelenleg is zajló diplomáciai vitarendezési eljárásban elengedhetetlen ösztönző erőt jelent a két ország számára az uniós integrációs törekvések stratégiai prioritása. (TCs)

„Berlin plusz” Megállapodás

A 2003-as megállapodás értelmében az EU válságkezelési műveletei során – amennyiben a →NATO-nak nincs rá szüksége – hozzáférhet a NATO tervezési kapacitásaihoz, eszközeihez és

végző soron a vezetés-irányítás megkönnyítése érdekében a NATO parancsnoki struktúrájára is támaszkodhat. Utóbbi a gyakorlatban a szövetséges erők európai főparancsnok-helyettesének (*Deputy Supreme Allied Commander Europe, DSACEUR*) való alárendelést jelenti. Erre példa az EU „EUFOR Althea” nevű →missziója Bosznia-Hercegovinában. (BI)

Biológiai és Toxinfegyver-tilalmi Egyezmény (Biological and Toxin Weapons Convention, BTWC)

1972. április 10-én nyitották meg aláírásra, és 1975. március 26-án lépett életbe. Letéteményesei az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Oroszország. Jelenleg 172 részes állama van, 9 ország pedig aláírta, de nem ratifikálta. A szerződés megtiltja a biológiai és toxinfegyverek fejlesztését, gyártását, tárolását és megszerzését, illetve tiltja az ilyen fegyverek más állam részére történő transzferjét is. A csatlakozó államok vállalják, hogy 9 hónap alatt felszámolják a szerződésben meghatározott anyagokat és fegyvereket. Az egyezmény nem tiltja a biológiai ágensek és toxinok békés célú felhasználását. A szerződésnek nincsen a betartást ellenőrző rendszere, a dokumentum szerint a szerződést sértő gyakorlatot az ENSZ BT elé kell utalni, amely elvileg szankciókat is elrendelhet. Felülvizsgálati konferenciát 5 évente tartanak. Az 1991-ben elfogadott bizalomerősítő intézkedések eredményeként a részes államok vállalták, hogy minden évben önkéntes alapon nyilatkoznak a biológiai jellegű kuta-

tóprogramjaikról. 2006-ban jött étre a Végrehajtást Segítő Egység (Implementation Support Unit, ISU), amely a szerződés tematikájához kapcsolódó adatcserét segíti, és kezeli az ennek kapcsán gondozott adatbázist. A részes államok 1992-93 folyamán egy szakértői bizottság, az ún. VEREX (verification experts) létrehozása révén kívánták előrevinni a megfelelő verifikációs mechanizmus kialakításának folyamatát, amely egészen sikeresen haladt előre, elkészült a verifikációs mechanizmust részletesen rögzítő koncepció. A 2001. szeptember 11-i *→terrorcselekmények* és az azt követő lépfenevírus-támadások miatt azonban az USA – nemzetbiztonsági és gazdasági érdekeire hivatkozva – elállt annak támogatásától. A felülvizsgálati konferenciák azóta sem hoztak áttörést egy átfogó és hatékony ellenőrzési rendszer kialakítását illetően. (BI)

Bizonyos Hagyományos Fegyverekről Szóló Egyezmény (Convention on Certain Conventional Weapons, CCW)

Az egyezményt 1980. október 3-án nyitották meg aláírásra, és 1983-ban lépett életbe. 115 részes állama van, és 120 állam írta alá. Összesen öt jegyzőkönyve van: az orvosi technológiával nem kimutatható repeszekkel sérüléseket okozó fegyverek tiltásáról szóló I. számú jegyzőkönyv, a II. számú jegyzőkönyv bizonyos típusú aknákra vonatkozik, a III. a gyújtófegyverek használatával, a IV. a lézerfegyverekkel, az V. pedig a fel nem robbant lőszerekkel összefüggő szabályokat taglalja. A

szerződés nem rendelkezik verifikációs mechanizmussal. (BI)

biztonság

Veszélytől és fenyegetésektől mentes állapot. A fogalom a latin „*securitas*” szóra vezethető vissza, amely a „*sine cura*” kifejezések kombinációjából ered – jelentése félelem, aggodalom nélküli állapotra utal. A *→biztonságpolitikában* a biztonság leggyakoribb tárgya és viszonyítási pontja a nemzet, illetve a nemzetállam. Beszélhetünk azonban más entitás – pl. társadalmi csoportok, társadalmak, nemzetek, államok egy csoportjának biztonságáról vagy egy integrációs/nemzetközi szervezet biztonságáról (pl. EU, illetve *→NATO*). Más megközelítést alkalmazva a biztonság értelmezhető nemzetközi, regionális, vagy globális szinten is. A biztonsági fenyegetések is kategorizálhatók. Így megkülönböztetünk hagyományos jellegű, illetve új típusú biztonsági fenyegetéseket. A hagyományos fenyegetések közé klaszszikusan az államok közötti fegyveres konfliktus lehetősége tartozik. Az új típusúakhoz sorolható a *→terrorizmus*, az illegális migráció, a kiberfenyegetés, az energiabiztonságot veszélyeztető kihívások és a környezetre káros hatások. A fenyegetés forrása lehet állami vagy nem állami (pl. egy terrorcsoport vagy szervezett bűnözői hálózat), és adott esetben földrajzi szempontokhoz is köthető, lehet lokális, az egész nemzetet érintő, nemzetközi, regionális vagy globális. Az újabb konfliktusok – ellentétben a 17. században kialakult vesztfáliai világrenddel – jelentős része

államon belüli, és nem államok közötti. Ez jórészt a gyenge, ill. bukott államoknak köszönhető, ahol megbomlik az állami erőszak monopóliuma. Az ilyen államok területén több, egymással versengő erőközpont alakul ki, amelyet a terrorcsoportok és szervezett bűnözői hálózatok igyekeznek kihasználni (pl. Szíria, Afganisztán, Szómália). Az eltérő elméleti iskolák más és más módon közelítik meg a biztonság problematikáját. A klasszikus elméletnek számító realizmus szerint a nemzetközi rendszer legfőbb szereplője és politikaformáló ágense az állam. Az államok (az emberi természetből fakadóan) önérdeket érvényesítő, haszon- és hatalommaximalizáló magatartást követnek, és lépéseik legfőbb mércéje nemzeti érdekeik érvényesítése. Emiatt gyakran konfliktusba is kerülnek egymással. Az iskola egyik legjelentősebb képviselője Hans J. Morgenthau. A liberális gondolkodók egyetértenek azzal, hogy a nemzetközi rendszerben az állam a legfontosabb szereplő, ám a realistákkal ellentétben szerintük a világpolitika nem feltétlenül konfliktusos. Az államok képesek tanulni hibáikból, és képesek együttműködni. Nem véletlen tehát, hogy a liberális elméletek közé sorolható az integrációkat modellező teóriák jelentős része. A liberális nemzetközi kapcsolatok elméletének az egyik meghatározó kutatási tárgya a nemzetközi gazdasági együttműködési formákra koncentrál, és a kölcsönös függés (interdependencia) kérdését teszi vizsgálatá tárgyává. Az iskola legismertebb szerzői közé tartozik Joseph Nye és Robert O. Keohane.

A biztonságelméletek harmadik nagy iskolája a konstruktivizmus. Eszerint az állami/nemzeti érdekek szubjektív percepciókon alapuló konstrukciók, objektív biztonság nem létezik, és a biztonság észlelése befolyásolható. A konstruktivista biztonságelméletek egyik legfontosabb analitikus eszköze a biztonsági szektorok megkülönböztetése. A Jaap de Wilde, Barry Buzan és Ole Waever nevével fémjelzett iskola szerint a biztonság szektorálisan értelmezendő, létezik politikai, gazdasági, katonai, társadalmi és környezeti szektor. Nevükhöz fűződik továbbá a biztonságiasítás (securitization) elmélete, amely szerint egy-egy ügyet „kiemelve” a politika „normális” ügymenetéből a politikát formáló szereplők gyakran biztonságiasítanak. A biztonságelméletek részletesen foglalkoznak a biztonsági modellekkel. E modellek arra vonatkoznak, hogy miként lehet a nemzetközi biztonságot a leghatékonyabban garantálni, megszervezni. Az eltérő biztonságelméleti iskolák eltérő modellekre „esküsznek”. Az egyik legismertebb modell a nukleáris elrettentés modellje. Eszerint a nukleáris hatalmak a kölcsönös elrettentés révén önmérsékletre kényszerülnek, és ez garantálja a stabilitást a nemzetközi rendszerben (ld. a hidegháborús szembenállást). Hasonlóan ismert a *→kollektív védelem* modellje. A rendszerben az egyik résztvevőt érő támadást a többi a saját maga ellen intézett kihívásként értelmezi, és ennek alapján nyújt segítséget a megtámadott félnek. Erre példa az *→Észak-atlanti Szerződés* V. cikkelye, amely a fenti tartalommal

szavatolja a szövetségesek biztonságát. Szintén ismert modell a *→kollektív biztonsági* rendszer, amelyben a felek vállalják, hogy egymás között lemondanak az agresszióról, az agresszonnal szemben pedig a rendszer tagjai közösen, mindenki által elfogadott szabályok és struktúrák segítségével lépnek fel (erre példa az ENSZ). (BI)

Biztonsági Együttműködési Fórum (Forum for Security Co-operation, FSC)

Az *→EBESZ* legfontosabb, 1992-ben létrehozott politikai-katonai, illetve katonai *→biztonsági* kérdésekkel foglalkozó konzultációs szerve, mely a részes államok EBESZ melletti állandó képviselőit tömöríti. Ez a testület foglalkozik az EBESZ égisze alatt megszületett politikai-katonai megállapodások végrehajtásával. A hetente ülésző grémium elsődleges feladata a bizalomerősítés a katonai transzparencia, a katonai információcserre és konzultációk révén, illetve a kockázatcsökkentés. Döntéseit konszenzussal hozza, és napirendjének alakításában fontos szerep jut a Fórum elnökségének, amelyet egy-egy tagállam négy hónapig tölt be rotációs alapon. A kontinuitást az előző, a jelenlegi és a következő elnökökből álló „trojka” biztosítja. (BI)

biztonságpolitika

Állami szereplők *→biztonság* megteremtésére irányuló politikai cselekvéseinek összessége. Noha többféle entitás biztonságáról, biztonsági és biztonságpolitikai törekvéseiről beszél-

hetünk, a biztonságpolitika végső referenciapontja és letéteményese az állam, illetve annak is a végrehajtó hatalmi ága. Az állam saját társadalmának védelmére irányuló törekvése a biztonságpolitikai cselekvés összességében ölt testet. Ennek alapja a szuverenitás belső és külső elemeinek megléte. A belső szuverenitás hordozója a legitím, stabil és cselekvőképes kormányzat, amely képes szuverenitását nemzetközileg is kivetíteni, és képes nemzeti érdekeinek érvényesítésére. A biztonságpolitika a nemzetközi kapcsolatok elméletének realista irányzata szerint ún. „magas politika” („high politics”), amely az állam és a társadalom túlélésének garantálása miatt megkülönböztetendő az „alacsony politika” („low politics”) kategóriájától. Az utóbbiak olyan közpolitikák, amelyek bár elengedhetetlenek egy társadalom, állam sikeres működéséhez, ám – a realisták szerint – mégsem az egzisztenciális túlélés garantálásával állnak összefüggésben. A biztonságpolitikát hagyományosan a külpolitika részeként, annak egyik legfontosabb prioritásaként értelmezzük. A *→védelempolitika* a biztonságpolitika egyik (szűkebb) területeként értelmezendő. A gyakorlatban a biztonságpolitika jellemzően összkormányzati megközelítést igényel – a külügyi és a védelmi tárca mellett elengedhetetlen az egyéb intézmények összehangolt és koordinált működése. Ez különösen igaz a biztonság külső és belső dimenzióinak elmosódása miatt, aminek következtében a belügyi tárca-nak éppen olyan nagy szerep jut például a *→terrorizmus* jelentette fenyegetés

→*elhárításában*, mint a védelmi vagy a külügyminisztériumnak. (BI)

BTWC →*Biológiai és Toxinfegyver-tilalmi Egyezmény*

bukott állam (failed state)

Olyan állam, amelyben a központi hatalom gyenge, és emiatt nem érvényesül autoritásának kizárólagossága. Nincs egyetlen központi hatalmi centrum, hanem egymással versengő, konfliktusban álló párhuzamos autoritások jönnek létre. Az ország belső szuverenitása és a központi hatalom legitím erőszak-monopóliuma megbomlik, és helyette egy fragmentált hatalmi rendszer alakul ki az adott ország nemzetközileg elismert határain belül. A központi hatalom nem képes teljes területe felett kontrollt biztosítani, annak csak egy részét ellenőrzi. Az ilyen országban nincs egységes törvényes rend. Hasonló jelentéstartalommal bír a „gyenge állam” („weak state”) kifejezés, amely szintén a nem megfelelően működő állami kontrollra utal. A bukott államra példa Afganisztán, Szíria, vagy Szomália. (BI)

CCM →*Kazettás Lőszerekről Szóló Egyezmény*

CCW →*Bizonyos Hagyományos Fegyverekről Szóló Egyezmény*

CFE →*Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről Szóló Szerződés*

CFSP →*közös kül- és biztonságpolitika*

civil kontroll

A politikum (polgári) ellenőrzésének érvényesülése a haderő irányítása felett. A demokratikus politikai berendezkedésű társadalmakban ez a szigorú alá-fölérendeltségi viszony ketős célt szolgál. Egyrészt biztosítja, hogy a kormánynak alárendelt hadsereg ne tegyen szert túlzott befolyásra, ne avatkozzon bele a politikába. Másrészt garantálja, hogy a haderő alkalmazása a politika által meghatározott stratégiai irányok és célok mentén történjen. A civil kontroll szorosan összefügg a parlamenti kontroll működésével, mert a törvényhozás és annak illetékes bizottságai fontos szerepet játszanak a haderő irányításának ellenőrzésében. (BI)

CJTF →*Összhaderőnemi Alkalmi Harci Kötelék*

CMPD →*Válságkezelési és Tervezési Igazgatóság*

CPCC →*Polgári Tervezési és Irányítási Képesség*

CSDP →*közös biztonság- és védelempolitika*

CSTO →*Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete*

CTBT →*Átfogó Atomcsend Szerződés*

CWC →*Vegyifegyver-tilalmi Egyezmény*

DCB →*védelmi kapacitásépítés*

EAPC →Euroatlanti Partnerségi Tanács**EBESZ Miniszteri Tanács**

A →Párizsi Charta keretében létrehozott testület, amely évente egyszer ülésezik külügyminiszteri szinten – általában decemberben – a soros elnökségért felelős országban. Az →EBESZ legfontosabb politikai döntéshozó, irányító szerve, amely döntéseit konszenzussal hozza. Ez a rendszer az elfogadott döntéseknek magas fokú legitimitációt biztosít, ugyanakkor nehezíti is a meghozatalukat. Ez az utóbbi nehézség látszik érvényesülni az utóbbi tíz évben, mivel – jórészt a „befagyott konfliktusok” miatt – a felek viszonylag kevés kérdésben tudnak konszenzusra jutni. (BI)

EDA →Európai Védelmi Ügynökség**EEAS →Európai Külügyi Szolgálat****eFP →megerősített előretolt jelenlét****elhárítás**

Az államoknak az ellenérdekelt titkosszolgálatok →hírszerzési erőfeszítéseit és befolyásolási kísérleteit, kémtevékenységét elhárító gyakorlata. Az elhárítást végző szervezetek kulcsszerepet vállalnak a szervezett bűnözés elleni küzdelemben is. A védekezésnek ez a válfaja épülhet humán erőforrásokra és infokommunikációs technológiákra, illetve számos egyéb módszerre. A legtöbb államban intézményileg is elkülönül a polgári és a katonai elhárítás (pl. Németországban a polgári szerv a *Bundesamt für Verfassungsschutz* –

BfV, azaz az Alkotmányvédelmi Szövetségi Hivatal; a katonai pedig a *Militärischen Abschirmdienst* – *MAD*, azaz Katonai Elhárító Szolgálat). Magyarországon az előbbiért az Alkotmányvédelmi Hivatal (AH), utóbbiért a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) felel. (BI)

ESDI →európai biztonsági és védelmi identitás**Észak-atlanti Együttműködési Tanács (North Atlantic Cooperation Council)**

1991. december 20-án létrehozott intézmény, amelyet a →NATO akkori tagállamai a Varsói Szerződés egykori tagállamaival való konzultációra, párbeszédre használtak. Napirendjét a Kelet- és Közép-Európában kialakult konfliktusok (pl. a délszláv válság), illetve az orosz csapatkivonások határozták meg. A testület jelentősen segítette a NATO partnerségi politikájának fejlesztését és alakítását. 1997-ben a szerepét átvette az Euro-atlanti Partnerségi Tanács (Euro-Atlantic Partnership Council). (BI)

Észak-atlanti Szerződés (North Atlantic Treaty)

Az 1949. április 4-én, Washingtonban a 12 alapító által aláírt Észak-atlanti Szerződés a →NATO alapdokumentuma. Az alapítók a következők: USA, Belgium, Dánia, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Izland, Kanada, Luxemburg, Norvégia, Olaszország, Portugália. A preambulumban a felek hitet tesznek az ENSZ Alapokmányának alapelvei mellett, és utalnak

a demokrácia, az egyéni szabadságjogok és a jogállamiság védelmezésére, és kiemelik a *→kollektív védelem*, illetve a béke és *→biztonság* megőrzésének jelentőségét. A III. cikk utal az egyéni és kollektív védelmi képességek fejlesztésének kötelezettségére. A szerződés legtöbbet idézett és legismertebb cikke az V., amely rögzíti a kollektív védelem elvét. Eszerint a tagállamok egyike elleni támadást a többi az ellene intézett fenyegetésként értékeli, és kötelessége segítséget nyújtani a megtámadott tagállamnak a fegyveres segítségnyújtást is beleértve. A VI. cikk foglalja össze a szerződés területi hatályával kapcsolatos tudnivalókat, amely lényegében a részes államok észak-amerikai és európai területeit, illetve vizeit foglalja magában. Manapság a Szövetség fellépése már nem korlátozódik erre a térségre, az afganisztáni intervenció is jelzi, hogy a NATO aktivitása ennél jóval tágabb földrajzi keretek között mozog. A X. cikk rendelkezik a bővítés lehetőségéről. A szerződés a csatlakozni kívánók számára kettős feltételt szab. Az aspiránsoknak képeseknek kell lenniük a szerződés alapelveinek továbbfejlesztésére, illetve az észak-atlanti térség biztonságához való hozzájárulásra. A szerződés letéteményese az Egyesült Államok kormánya. A dokumentum 1949. augusztus 24-én lépett életbe, miután az aláírók a megerősítést igazoló dokumentumokat letétbe helyezték Washingtonban. (BI)

Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization, NATO)

1949-ben jött létre az *→Észak-atlanti Szerződés* aláírásával Washingtonban. A Szovjetunióval szembeni védelem megszervezése érdekében hozták létre, ezért a hidegháború során a „nyugati blokk” legfontosabb katonai-politikai szervezete lett. Legfőbb célja a tagállamok szuverenitásának és függetlenségének megvédése. Történeti előzményei az 1945 és 1949 közötti diplomáciai és politikai eseményekhez, a szovjet fél által a második világháború után is fenntartott katonai képességekhez, a közép-európai országokban lezajlott kommunista hatalomátvételekhez, illetve Berlin 1948-as blokádjához kapcsolódnak. Fontos előzmény volt az Egyesült Királyság, a Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, valamint Olaszország által 1948-ban aláírt Brüsszeli Szerződés, amely kölcsönös védelmi kötelezettségeket is tartalmazott. A NATO-t 12 alapító tagállam hozta létre, az Amerikai Egyesült Államok, Belgium, Dánia, az Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Izland, Kanada, Luxemburg, Norvégia, Olaszország és Portugália. 1952-ben Törökország és Görögország, 1955-ben az NSZK, 1982-ben pedig Spanyolország csatlakozott a Szövetséghez. 1990-ben a német egyesítéssel a volt NDK területe is a NATO részévé vált. 1995-ben jelent meg az ún. Bővítési tanulmány, amely a NATO kelet-európai bővítésével kapcsolatos javaslatokat tartalmazta. 1999-ben Csehország, Lengyelország és Magyarország,

2004-ben Észtország, Lettország, Litvánia, Bulgária, Románia, Szlovákia és Szlovénia csatlakozott a szerződéshez. 2009-ben Albánia és Horvátország, 2017-ben Montenegró lett a Szövetség tagja. A hidegháború csúcán érvényes ún. „tömeges megtorlás” stratégiáját – amelynek értelmében a NATO-t érő támadást a Szövetség nukleáris csapással torolja meg – az 1960-es évek enyhülési politikája jegyében felváltotta a „rugalmas reagálás” doktrínája, amely katonai támadás esetén nem az azonnali nukleáris választ, hanem a fokozatos eskalációt helyezte kilátásba. Kulcsfontosságú epizód volt az 1967-es →*Harmel-jelentés*, amely az Európát megosztó problémákhoz való konstruktív hozzáállás alapján kívánta meghatározni a NATO feladatait. 1979-ben – a „kis hidegháború” és a Szovjetunió afganisztáni intervenciója miatt – döntött a NATO az ún. kettős határozataról, amely kilátásba helyezte ballisztikus és cirkáló rakéták európai telepítését. A hidegháború lezárultával a Szövetség – az új típusú →*biztonsági kihívásokra reagálva* – a →*kollektív védelem* mellett alapvető feladatként definiálta a válságkezelést és a kooperatív biztonságot is. A NATO több műveleti szerepvállalás keretében is tett erőfeszítéseket a válságok kezelése, a nemzetközi békéhez és biztonsághoz való hozzájárulás érdekében. 1996–2003 között Bosznia-Hercegovinában az IFOR/SFOR (*Implementation Force/Stabilisation Force*) működött, Koszovóban a KFOR (*Kosovo Force*) 1999 óta van jelen. A 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően először ke-

rült sor az Észak-atlanti Szerződés V. cikkének aktiválására, Afganisztánban 2003-tól folyamatosan folytat műveletet a Szövetség (jelenlegi elnevezése: *Resolute Support Mission*). Irakban a NATO több kiképzési misszió is végrehajtott, és jelenleg is ellát ilyen feladatokat. A 2008-as orosz–georgiai konfliktus és a Krim 2014-es Oroszország általi annexiója következtében a Szövetség fokozott figyelmet szentel a kiber-, illetve az ún. →*hibrid fenyegetéseknek*. A kooperatív biztonság jegyében a Szövetség 1994-ben hozta létre a →*Partnerség a békéért* programot, amelynek révén harmadik államokkal kívánta megalapozni kapcsolatrendszerét. A partnerekkel a kapcsolatok ápolására az 1997-ben létrejött →*Euro-atlanti Partnerségi Tanács* (Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC) biztosít lehetőséget. Az Oroszországgal fenntartott intézményes kapcsolattartás legfőbb csatornájaként 1997 után létrejött a →*NATO–Oroszország Tanács*, és hasonló funkciót lát el a →*NATO–Ukrajna Bizottság* (1997), valamint a →*NATO–Georgia Tanács* (2008). A NATO legfőbb politikai döntéshozó és konzultációs szerve az Észak-atlanti Tanács, amely különböző szinteken ülésezik. A védelmi miniszterekből áll a Nukleáris Tervező Csoport. A szervezet legmagasabb rangú tisztviselője a főtitkár, aki egyben a Nemzetközi Stábot (*International Staff, IS*) is vezeti. A főtitkár általában európai politikus. A legfontosabb katonai szerv a →*Katonai Bizottság*, amely a tagállamok vezérkari főnökeiből áll, élén a Katonai Bizottság elnö-

kével. A Katonai Bizottság alárendeltségében működik a NATO két *→stratégiai* parancsnoksága. A belgiumi Monsban található a Szövetséges Erők Európai Főparancsnoksága (*Supreme Headquarters Allied Powers Europe, SHAPE*), élén a szövetséges erők európai főparancsnokával (*Supreme Allied Commander in Europe, SACEUR*), aki általában négycsillagos amerikai tábornok. A Szövetséges Transzformációs Parancsnokság (*Supreme Allied Command Transformation, SACT*) az Egyesült Államokban lévő Norfolkban működik. (BI)

Észak-atlanti Tanács (North Atlantic Council)

A *→NATO* legfontosabb politikai konzultációs és döntéshozó testülete, létrehozásáról az *→Észak-atlanti Szerződés IX. cikke* rendelkezik. Döntéseit konszenzussal hozza. Különböző szintű összetételekben tartja értekezleteit. A NATO-nál akkreditált állandó képviselők minden héten üléseznek a NATO brüsszeli központjában, a védelmi és a külügyminiszterek évente legalább kétszer találkoznak, az állam- és kormányfők részvételével zajló csúcstalálkozókat pedig általában két-évente tartják. A Tanács alárendeltségében működik a NATO többi szerve, a védelmi miniszterekből álló Nukleáris Tervező Csoport (*Nuclear Planning Group*) és a vezérkari főnökök vagy a tagállamok katonai képviselőinek részvételével ülésező Katonai Bizottság. Az Észak-atlanti Tanács üléseinek elnöke a NATO főtitkára. (BI)

EU civil műveletek

A közös uniós külpolitikai eszköztár részét képezik a közös *→biztonság- és védelempolitika* keretében indított katonai és nem katonai (civil) műveletek (*→missziók*). Ezeket a *→Politikai és Biztonsági Bizottság* (PSC) kezdeményezi, majd a *→Válságkezelési és Tervezési Igazgatóság* dolgozza ki a válságkezelésre vonatkozó koncepciót az *→EU Katonai Törzsének*, ill. a *→Polgári Tervezési és Irányítási Képesség* szervezeteire támaszkodva. A PSC az *→EU Katonai Bizottságának*, ill. a *→Válságkezelés Polgári Aspektusaival Foglalkozó Bizottságnak* a tanácsaira támaszkodva fogadja el a koncepciót, amelyet végzetül az EU Tanácsa hagy jóvá. Ezzel formálisan is létrejön a misszió, ill. annak mandátuma. Ezt követően dolgozzák ki a művelési terveket, majd a misszió megkezdí működését. Minden ilyen fellépést folyamatos *→stratégiai* felülvizsgálat kíséri, amely révén változások iktathatók be a misszió működésébe. Jelenleg 9 polgári (Ukrajna, Georgia, Koszovó, Líbia, Niger, Mali, Szomália, valamint a Palesztin Területeken kettő) és 6 katonai (Bosznia-Hercegovina, Földközi-tenger, Szomáliában, valamint Szomália partjainál, Mali, Közép-Afrika) művelet fut. Eddig 18 uniós művelet zárult le. (BI)

EU globális stratégia (European Union Global Strategy, EUGS)

A *→közös kül- és biztonságpolitika* (CFSP) átfogó értelmezési és megvalósítási útmutató kerete, amely 2016-ban váltotta fel az EU első általános biztonságpolitikai stratégiáját. A CFSP

stratégiai prioritásai és célterületei az EUGS meghatározásában: *→biztonság- és védelempolitika* (képességfejlesztés védelmi és válaszingyvezéssel szemben), *→terrorizmus* elleni összehangolt fellépés (megelőzés, *→hírszerzési* együttműködés és ellátásbiztonság fenntartása), információtechnológiai biztonság (szoros és célirányos EU–USA és EU–NATO együttműködésen keresztül), energiabiztonság és stratégiai külpolitikai kommunikáció. Az EU nemzetközi konfliktuskezelési és válságkezelési feladatvállalásai számára az EUGS egyszerre többdimenziós (valamennyi *→közös uniós külpolitikai eszköz* összehangolt mozgósítása válságmegelőzési és válságrendezési célra), többfokozatú (fellépés a konfliktusfolyamatok bármely állomásánál), többszintű (uniós részvétel helyi, regionális vagy egyetemes szintű kezdeményezésekben), multilaterális és korai előrejelzési megközelítést határoz meg. Az EUGS az Unió külkapcsolati támogatási eszközeinek és a hosszú távú biztonságpolitikai célkitűzéseinek egybekapcsolását, valamint az Unió belső és külső biztonsági intézkedéseinek lehető legszorosabb intézményi összekötését irányozza elő. Az EUGS gyakorlati végrehajtását az EU-tagállamok külügy- és védelmi miniszterei által a *→Külügyek Tanácsa* keretében elfogadott vonatkozó határozatok biztosítják. (TCs)

EU Katonai Bizottság (EU Military Committee)

A 2001-ben létrejött EU Katonai Bizottság az EU legmagasabb szintű ka-

tonai szerve, amely a tagállamok vezérkari főnökeiből áll (a napi-heti munka zökkenőmentessége érdekében azonban katonai képviselői szinten heti rendszerességgel ülésezik). Katonai tanácsokkal látja el az EU *→Politikai és Biztonsági Bizottságát*. Kiadja az utasítást az *→EU Katonai Törzsének* egy adott katonai misszió tervének felvázolására, majd értékeli a Törzs által bemutatott katonai terveket. Figyelemmel kíséri a katonai missziók végrehajtását. Formálisan a Politikai és Biztonsági Bizottság politikai felügyelete alatt működik. Elnökét a Bizottság tagjai jelölik három évre, majd a Tanács nevezi ki. (BI)

EU Katonai Törzs

Az *→EU kül- és biztonságpolitikai főképviseletjének* közvetlenül alárendelt katonai szerv, amely az *→Európai Külügyi Szolgálat* részeként működik. Feladata a katonai szakértelem biztosítása az EU katonai szerepvállalásával kapcsolatos munkában. Végrehajtja az *→Katonai Bizottság* utasításait, és előkészíti annak döntéseit. Foglalkozik korai előrejelzéssel, stratégiai tervezéssel és helyzetértékeléssel. Szervezete igazgatóságokra tagolódik (pl. *→hírszerzési*, katonai koncepciókkal és képességekkel foglalkozó szervezeti egységek), élén a főigazgató áll. (BI)

EU kül- és biztonságpolitikai főképviselet (High Representative for Foreign and Security Policy, HRVP)

A Lisszaboni Szerződésben bevezetett változások eredményeként 2009 óta az EU állam- és kormányfői (minősí-

tett többséggel és a Bizottság elnökének egyetértésével) kinevezik az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselőjét, aki a közös kül- és biztonságpolitika (CFSP) körébe tartozó kérdésekben a tagállamok közös álláspontját hivatott az EU nevében nemzetközi szinten megjeleníteni. A főképviselő az EU felhatalmazásával politikai párbeszédet folytat harmadik államokkal, és megjeleníti az Unió álláspontját a nemzetközi szervezetekben. Kezdeményezően alakítja, valamint irányítja a *→Külügyek Tanácsában* elfogadott döntéseknek megfelelő uniós álláspontok és intézkedések végrehajtását. A főképviselő a Külügyek Tanácsának elnöke és egyúttal az Európai Bizottság egyik alelnöke is. Ezáltal a főképviselő biztosítani tudja a CFSP és az Unió további külkapcsolati tevékenységei összehangolását. A főképviselő az *→Európai Külügyi Szolgálat* és az EU diplomáciai képviselőtét ellátó delegációinak segítségével látja el vezetési és végrehajtási feladatköreit. Irányítást gyakorol a döntéshozatalt elősegítő szakosított és szakértő támogató uniós ügynökségek (*→EU Műholdközpont*, *→Európai Védelmi Ügynökség* és az *→EU Biztonságpolitikai Tanulmányok Intézete*) felett is. (TCs)

EU különleges képviselő (EU Special Representative, EUSR)

A *→Külügyek Tanácsa* – az *→EU közös kül- és biztonságpolitikai főképviselőjének* javaslata alapján – meghatározott politikai kérdésekben felhatalmazással rendelkező különleges képviselőt nevezhet ki. A különleges képviselő fel-

adatait a főképviselő irányítása alapján látja el. Tevékenysége kapcsolódhat egyes konfliktusövezetekhez (pl. Száhel-övezet, Afrika szarva, Dél-Kaukázus), EU béke-, illetve államépítési műveletek helyszínét jelentő országokhoz (pl. Bosznia-Hercegovina és Koszovó), tartós és kiemelt uniós figyelmet érdemlő diplomáciai vitarendezéshez (pl. közel-keleti békefolyamat) vagy az EU valamely kiemelt külpolitikai témaköréhez (pl. emberi jogok). Elsődleges feladata kétirányú: az Unió közvetlen és folyamatos tájékoztatása, valamint az EU álláspontjának és kezdeményezéseinek közvetítése a hozzájuk tartozó országok, régiók vagy multilaterális tárgyalások körébe tartozó kérdésekben. (TCs)

EU Műholdas Központ (EU Satellite Center, SatCen)

1992-ben jött létre a WEU intézményeként, 2002-től működik az EU szerveként. Célja a tagállamok naprakész információkkal történő ellátása kifejezetten konfliktus-megelőzési, válságkezelési célzattal. Munkája a műholdas fényképek készítésére, illetve értékelésére terjed ki. Központja Torrejón de Ardozban, Madrid közelében található. (BI)

EU-béketámogatás

Az Európai Unió külpolitikai intézkedéseivel törekszik a nemzetközi béke megőrzésére és az erőszakos konfliktusok megelőzésére. Béketámogató és konfliktusmegelőző tevékenységének végrehajtására – a tagállamok közötti politikai egyetértés esetén – képes dip-

lomáciai, műveleti és gazdasági eszközöket is alkalmazni. Az okokat, körülményeket és következményeket egybefüggően kezelő ún. átfogó megközelítés mind a megelőzést célzó uniós diplomácia (pl. konfliktusrendezési mediáció), mind a válsághelyzetek kezelésében érvényesül. Az EU a béketámogatás műveleti eszközeivel – uniós *→polgári* vagy *katonai missziókkal* – is hozzájárul válsághelyzetek megelőzésére vagy felszámolására irányuló nemzetközi fellépésekhez. Elkülönített uniós pénzügyi forrás is rendelkezésre áll az EU béketámogató intézkedéseinek alátámasztására, az ún. stabilitás és a béke elősegítését szolgáló eszköz formájában. Az EU – az Afrikai Unió és ENSZ békeépítési (pl. konfliktusok utáni helyreállítási) tevékenységéinek egyik legbőkezűbb támogatójaként – meghatározó szerepet vállal multilaterális béketámogató és válságkezelési kezdeményezések megvalósításában. (TCs)

EUGS *→EU globális stratégia*

EU-harcsoportok (EU Battlegroups, EU BG)

Az Európai Unió által 2007-ben elfogadott koncepció gyorsreagálású erő kialakítására. A harcsoport a legkisebb katonailag értelmezhető és gyorsan telepíthető erő, amely képes önálló műveletekre, az elgondolás szerint nagyobb műveletek részeként. A tervezet eredeti formájában ez egy 1500 fős, ún. „belépési erő” (*entry force*), amely egy művelet kezdeti, tehát legintenzívebb (kinetikus) szakaszában kerülne bevetésre intervenciók erőként az ellen-

ség leküzdésének céljából. Az összhaderőnemi és többnemzeti jellegű, zászlóalj méretű erőket harci támogató és harci kiszolgáló-támogató komponensek is segítik az ütközet megvívásában. Az erő 5-10 napon belül bevethető az EU Tanácsának döntését követően 30 napos időtartamra, amely 120 napra meghosszabbítható. Egy-egy harccsoport 6 hónapra vállal készenlétet, minden félévben az EU más országa vagy országcsoportja tartja készenlétben saját harccsoportját. Felépítésük modúláris, minden funkciót egy-egy nemzet vállal el a többnemzeti együttműködés jegyében. Magyarország 2016 első félévében V4-es partnereivel együtt vett részt egy ilyen harccsoport készenlétben tartásában. A harcsoport keretnemzete Lengyelország volt. A több mint 3000 fős alakulathoz hazánk mintegy 700 fővel járult hozzá légi támogatási, különleges műveleti, illetve műszaki képességek révén. A harcsoportok bevetésére eddig még nem került sor. (BI)

Euroatlanti Partnerségi Tanács (Euro-Atlantic Partnership Council, EAPC)

Az 1991-ben létrejött Észak-atlanti Együttműködési Tanács utódszervezete (1997-től), amely a 29 *→NATO*-tagállam mellett 21 NATO-partner ország képviselőit tömöríti. Havonta ülésezik nagykövetségi szinten, évente pedig külügyminiszteri vagy védelmi miniszteri összetételben, ritkábban csúcstalálkozó alkalmával. A 21 partner egyben a NATO Békepartnerségi Programjának is résztvevője. Tevékenységét külön munkaprogram keretében végzi. (BI)

Európa Tanács statútuma (Londoni Egyezmény)

Az Európa Tanácsot létrehozó szerződés (Londoni Egyezmény), amelyet 1949. május 5-én írtak alá Londonban. A legfontosabb páneurópai emberi jogi kérdésekkel foglalkozó kormányközi szervezet alapdokumentuma. A szervezet létrejöttében és így a statútum elfogadásában jelentős szerepet játszott a páneurópai egységmozgalom is, amely a második világháború után a béke, illetve a gazdasági és társadalmi haladás általános igényével lépett fel. Eredetileg a Benelux államok, Dánia, az Egyesült Királyság, Franciaország, Írország, Norvégia, Olaszország, Svédország írta alá, eddig összesen 47 tagállam erősítette meg. Bármely európai ország csatlakozhat hozzá, amennyiben egyetért az abban rögzített, jogállamiságra, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartására vonatkozó alapelvekkel. Az Európa Tanács és szervei minden ezzel összefüggő kérdést megvitathatnak. A dokumentum rögzíti a Miniszteri Bizottság – az ET legfőbb döntéshozó szerve, amely miniszteri, vagy állandó képviselői (nagyköveti) szinten ülésezik – feladatait és jogköreit. A statútum továbbá taglalja az ET plenáris szervére, a Parlamenti Közgyűlésre és működésére vonatkozó részleteket. A Parlamenti Közgyűlésben a tagállamok parlamentjeinek képviselői kapnak helyet. A statútum leírja, hogy a szervezet székhelye Strasbourgban helyezkedik el, munkáját a Titkárság és az élén álló főtitkár segíti. Hivatalos nyelvei az angol és a francia. (BI)

Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet →*Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet***Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (Organisation for Security and Co-operation in Europe, OSCE)**

Az európai biztonsági architektúra „puha biztonsággal” foglalkozó, 57 tagú szervezete. Profiljának szerves részét képezi a kooperatív →*biztonsági* megoldások előnyben részesítése, valamint a csendes és a preventív diplomácia (az utóbbi két szerepkört leginkább az EBESZ főtitkárának hivatalához kötjük). Az EBESZ az 1973-ban Helsinkiben elindult Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezletből (EBEÉ) nőtt ki, amely az európai határok sérthetlenségének kérdése, a hagyományos fegyverek ellenőrzése, valamint az emberi jogok témakörében 33 európai állam, valamint az Egyesült Államok és Kanada részvételével az enyhülés légkörének köszönhetően kialakult párbeszéd fóruma volt. A részes felek 1975. augusztus 1-jén írták alá a →*Helsinki Záróokmányt (Helsinki Final Act)*, amelynek politikai jelentősége az volt, hogy az európai államok a második világháborút követően először tudtak megállapodni egy olyan átfogó európai biztonsági keretrendszerben, amelyet minden európai állam támogatott. A Helsinki Záróokmány összesen öt tematikai elem („kosár”) mentén kívánta rendezni az európai viszonyokat, és azt számos konferencia követte (1977: Belgrád, 1980: Madrid, 1986–89: Bécs). E találkozók azonban nem váltották be a hozzájuk

fűzött reményeket, és a folyamatban csak a hidegháború vége hozhatott átörözt. 1990. november 19-én került sor a *→Párizsi Charta* aláírására, amely rögzítette, hogy Európa megosztottsága lezárult, a felek többé nem tekintik egymást ellenségnek. A charta számos intézményi változásról is rendelkezik, így kialakult a csúcstalálkozók, ill. a *→Miniszteri Tanács* rendszere. A Charta utókövetéseként 1991-ben Budapesten alakult meg az EBEÉ Parlamenti Közgyűlése. Az EBEÉ konszenzussal működött, de 1992-ben a Miniszteri Tanács határozott az ún. „konszenzus mínusz egy” logika bevezetéséről. Eszerint bizonyos kötelezettségek megsértése esetén az Értekezlet az adott konfliktusban érintett állam(ok) egyetértése nélkül is jogosult döntéseket hozni. A Charta elfogadását követő európai politikai légkör számos kihívást hordozott. A volt keleti blokkhoz tartozók gazdasági és társadalmi kihívásokkal küszködtek, miközben a délszláv háborúk, illetve a posztsovjet térség konfliktusai a dezintegrációs trendeket erősítették. Ezért 1992-ben a tagállamok döntöttek nemzeti kisebbségi főbiztos posztjának létrehozásáról (a főbiztost 3 évre nevezi ki a Tanács). Helsinkiben jött létre a soros elnöki poszt, amely az előző és a következő, elnökségi posztot betöltő „hármast” országsoport részeként koordinálja a szervezet munkáját. Kialakították a *→Biztonsági és Együttműködési Fórumot*, amely az EBEÉ bizonalm- és biztonsággerősítő konfliktus- és válság-megelőző, illetve válságkezelő, valamint békefenntartó gyakorla-

tának alapelveit dolgozta ki. 1992-ben Stockholmban hozták létre a főtitkári pozíciót. A főtitkárt a Tanács nevezi ki három évre, egyszer újraválasztható. Szintén 1992-ben Lisszabonban az EBEÉ egyértelművé tette, hogy regionális szervezetként működik az ENSZ Alapokmányának VIII. fejezete alapján. Az EBEÉ intézménnyé válásának befejező epizódja az Értekezlet 1994-es budapesti csúcstalálkozó-jához fűződik, ugyanis ekkor jött létre az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet. Fontos szervezeti újítás volt a tagállamok EBESZ melletti állandó képviselőiből álló *→Állandó Tanács* létrehozása. Létrejött továbbá a Médiaszabadság képviselő hivatala. Az EBESZ összességében elévülhetetlen történelmi érdemeket szerzett az európai biztonság politikai és *→biztonságpolitikai* konzultációs, konfliktus-megelőző, konfliktus- és válságkezelő fórumaként. Az európai hagyományos fegyverzetek ellenőrzésében vezető szereppel bír. A befagyott konfliktusok azonban rányomják bélyegüket hatékonyságára. Különösen a Moldovát, Georgiát, Azerbajdzsánt, Örményországot és Ukrajnát érintő konfliktusok bizonyulnak olyan tényezőknak, amelyek akadályozzák a konszenzusus döntéshozatalt. (BI)

európai biztonsági és védelmi identitás (European Security and Defence Identity, ESDI)

Az 1996-os berlini *→NATO*-csúcson fogadták el a koncepciót, mely a Nyugat-európai Uniót a transzatlanti *→biztonság* és védelem európai pillérjeként

értelmezi. Fontos állomás az európai védelem kialakítására és megerősítésére vonatkozó koncepcionális gondolkodásban. (BI)

Európai Hagymányos Fegyveres Erőkről Szóló Szerződés (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, CFE)

A szerződést 1990. november 19-én Párizsban írták alá a Varsói Szerződés és a →NATO tagállamai (összesen 22 állam), és 1992. november 9-én lépett hatályba. Letéteményese Hollandia. A szerződés célja a katonai egyensúly megteremtése és ezzel a stabilitás szavatolása Európában. A dokumentum felső határokat állapított meg a szerződés területi hatályára vonatkozóan. Eszerint a szerződésben meghatározott területen (az Atlanti-óceántól az Urálig) maximum 40 000 harckocsi, 60 000 páncélozott harcjármű, 40 000 db 100 mm-t meghaladó űrmérettel rendelkező tüzérségi eszköz (ágyúk, tarackok), 13 600 harci repülőgép, illetve 4000 támadó helikopter tartózkodhat. A katonai egyensúly megteremtése érdekében ezeket a közös felső határokat a szerződés két egyenlő részre osztja, és így kapjuk a tömbönként meghatározott limiteket. A szerződés az egyes részes államokra vonatkozó felső határokat is taglalja, és az erők területi megoszlására vonatkozó irányelveket is részletezi, elkerülendő, hogy egy-egy országban vagy zónában túlzott katonai erő koncentrálódjon. A szerződés szigorú és igen részletes szabályokat tartalmaz az adatcserékre, illetve helyszíni ellenőrzésekre

épülő verifikációs mechanizmusra vonatkozóan. Az 1990-ben létrehozott és hetente ülésező Egyesített Konzultatív Csoport (*Joint Consultative Group, JCG*) segíti a szerződés végrehajtását és az adatcserét, és egyfajta vitarendezési fórumként is szolgál. A szerződés életbe lépését követően 40 hónap állt a felek rendelkezésére kötelezettségeik teljesítésére. A NATO-nak több mint 15 000, míg a Szovjetunióknak több mint 34 000 eszközt kellett leszerelnie (2006-ig Magyarország esetében összesen 957 nehézfegyverzetet vontak ki a rendszerből). 1992. július 10-én külön szerződés rendelkezett a haderők személyi állományáról (CFE-1A Megállapodás). A felülvizsgálatot 5 évente megtartott konferencia biztosítja (1996, 2001, 2006, 2011, 2016), 2007-re azonban a CFE-rendszer komoly válságba került. A felek eredeti szándéka szerint a szerződést szükséges lett volna a hidegháború lezárultával bekövetkezett geopolitikai változásokhoz igazítani. Ennek érdekében 1997-re megszületett a szerződés adaptált változatáról szóló koncepció. Ennek az egyik legfontosabb eleme, hogy eltörölte volna a tömbstruktúrát, és ehelyett a részes államokra vonatkozó felső határokat rögzített volna. Az →EBESZ isztambuli csúcstalálkozóján, 1999. november 19-én a felek aláírták az ún. Módosító dokumentumot (Adaptációs Megállapodás). Az isztambuli csúccsal párhuzamosan zajlott a részes államok konferenciája is, amelynek záródokumentumában a felek egy sor politikai kérdésben kötelezettséget vállaltak. Oroszország ennek keretében vál-

lalta, hogy kivonja erőit Moldovából és Georgiából. A NATO e kötelezettségvállalás betartását az Adaptációs Megállapodás hatályba léptetésének feltételül szabta, Moszkva viszont a politikai vállalásoktól függetlenül is előrehaladt volna az Adaptációs Megállapodás ratifikációjával. Moszkva úgy tekint az isztambuli vállalásokra, mint ami nem képezheti tárgyalások alapját, hiszen azokat már végrehajtotta, ezért álláspontja szerint már régóta a szerződés hatálybaléptetésével kellett volna foglalkozni. A NATO és tagállamai azonban úgy vélték, hogy Oroszország nem teljesíti vállalásait Moldova és Georgia kapcsán, ezért a szerződés sem léphet életbe. A kérdés ekként összekapcsolódott Moldova és Georgia területi integritásának kérdésével, amit csak tovább bonyolított a 2008-as orosz-georgiai konfliktus. Ez olyan érzékeny politikai kérdésnek bizonyult, amely szinte lehetetlenné tette volna a Módosító dokumentum gyakorlati végrehajtását. Moszkva valóban tett lépéseket, hogy az előírt fegyverzeti limiteknek megfeleljen Georgiában, Moldovában, illetve Csecsenföldön. Később arra is késznek mutatkozott, hogy a georgiai szituációt végleg rendezze. Az Abháziában lévő gudautai bázist azonban nem adta vissza Georgiának, és Moldovában is maradtak orosz erők. Eközben Moszkva a NATO keleti irányú bővítése miatti aggodalmának is hangot adott, sürgette az Adaptációs Megállapodás hatályba lépését, amelynek a NATO-hoz csatlakozó balti államok is részesei lettek volna. Így a NATO által az Oroszországgal határos területek-

re történő telepítésekre is az Adaptációs Megállapodás szabályai vonatkoztak volna, amelyhez Moszkva ragaszkodott. A NATO azonban továbbra is számon kérte az orosz jelenlétet a két említett országban. Miután a válságot a 2007 júliusában összehívott rendkívüli konferencia sem tudta kezelni, Oroszország moratóriumot hirdetett a szerződés végrehajtására. Az Adaptációs Megállapodás így máig nem lépett életbe, és ez az ukrajnai konfliktus miatt még kevésbé látszik valószínűnek. A NATO tagállamai – az orosz lépésre válaszként – 2011. december 15-én felfüggesztették a CFE keretében Moszkva részére történő adatszolgáltatást. (BI)

Európai Külügyi Szolgálat (European External Action Service, EEAS)

A Lisszaboni Szerződésben a *→közös kül- és biztonságpolitika* területén bevezetett változások végrehajtásaként 2010-ben jött létre az EU új diplomáciai intézményi keretként. Az Európai Külügyi Szolgálat (EKSZ) elkülönülten működik mind az Európai Bizottság szervezetétől, mind pedig a Tanács főtítkárságától, amelyek 2010 előtt ellátták a döntéshozatali előkészítés, koordináció és végrehajtás uniós feladatait, valamint az EU nemzetközi diplomáciai képviselőjét. Mindezen területek átkerültek az EKSZ feladatkörébe, amely az *→EU kül- és biztonságpolitikai főképviseelőjének* politikai irányítása és felelőssége alatt működik. Szervezeti rendje átfogja a CFSP napi-rendjén megjelenő valamennyi lényeges horizontális témakört (globális és multilaterális kérdések, emberi jogok),

a nemzetközi biztonsági (civil és katonai) válságkezelést, valamint nagyobb földrajzi térséget, illetve országcsoportot. Feladata a fentiekre vonatkozó közös döntések háttérének (térségek fejleményei, államok politikái, nemzetközi biztonsági tényezők) elemzése és döntéshozatali javaslattétel, valamint a tagállamok tájékoztatása és fellépésük összehangolása, továbbá a kapcsolódó uniós szintű intézkedések egységes külső megjelenítése és végrehajtása. (TCS)

Európai Védelmi Ügynökség (European Defence Agency, EDA)

Az EU 2004-ben létrejött szervezete, amelynek célja az EU védelmi képességeinek kialakítása, a tagállamok *→védelmi kapacitásainak* fejlesztése, illetve a versenyen alapuló európai védelmi ipar megteremtése. Fontos funkciója a védelmi technológiai kutatási és fejlesztési tevékenység ösztönzése. Székhelye Brüsszelben van. (BI)

EUSR *→EU különleges képviselő*

exportellenőrzés

Az államok és egyes nemzetközi rezsimok katonai és kettős felhasználású termékek exportjára irányuló ellenőrzési gyakorlata, amelyet általában egy külön igazgatási hivatal végez, Magyarország esetében Budapest Főváros Kormányhivatala. Az exportellenőrzés legfontosabb célja a katonai szempontból érzékeny technológiák vagy áruk exportjának hazai és nemzetközi szttenderdek szerinti kontrollja, a tömegpusztító fegyverek gyártása során

felhasználható technológiák, áruk és ismeretek terjedésének akadályozása. Az EU-ban erre külön szabályrendszer létezik, ennek eredményeként külön lista tartalmazza azokat a katonai árukat, amelyek exportja engedélyköteles, és kontroll alá esik. Ezt a szabályrendszert a tagállamoknak kötelező követniük exportengedélyezési gyakorlatuk során. Az exportkontroll rezsimok (*→Ausztrália Csoport*, *→Nukleáris Szállítók Csoportja*, *→Zangger Bizottság*, *→Wassenaar Megállapodás*) további irányelveket dolgoztak ki az exportáruk ellenőrzésére. (BI)

Fegyverkereskedelmi Szerződés (Arms Trade Treaty, ATT)

A szerződést hosszas tárgyalások után 2013. június 3-án nyitották meg aláírásra, és 2014. december 24-én lépett hatályba. Jelenleg 92 részes állama van, és 130 állam írta alá eddig. A szerződés jelentősége annak átfogó jellegében rejlik, mert a hagyományos fegyverek tekintetében a kézfegyverektől kezdve a harckocsikon át egészen a hadihajókig szabályozza a szerződés hatálya alá tartozó eszközök kereskedelmét. A részes államokat arra kötelezi, hogy az egyes *→exportügyletek* engedélyezési folyamata során humanitárius és *→biztonságpolitikai* szempontokat is mérleljenek. El kell utasítani azokat az ügyleteket, amelyek révén a szerződés által meghatározott fegyverek kerülhetnek olyan országokba, ahol durván megsértik a humanitárius jogot (ez vonatkozik az embargó alatt álló államokra is). Amennyiben egy ügylet mérlegelése során felme-

rül annak lehetősége, hogy az exportált áru a feketepiacra kerül, akkor az ilyen ügylet sem engedélyezhető. Az ATT keretében a részes államok éves jelentést tesznek exportgyakorlatukról. Problémát jelent azonban, hogy több, a nemzetközi fegyverkereskedelemben fontos szerepet játszó állam nem vált részes állammá a szerződésben (pl. Oroszország). (BI)

fegyverzetellenőrzés

Olyan tág jelentéstartalommal bíró kategória, amely jelentheti egyes fegyverek, fegyverrendszerek valamilyen szempont szerinti korlátozását, számának csökkentését, *→leszerelését* és felszámolását, adott esetben befagyasztását. Kiterjedhet az egyes fegyvertípusokkal való kísérletek gyakorlatára, korlátozására és – összességében – tiltására is. Jelentheti egyes fegyverek, fegyverrendszerek, fegyveres erők telepítésének szabályozását, korlátozását, tiltását vagy műveletek tiltását, szabályozását, korlátozását. Magába foglalhatja a *→exportellenőrzés* fogalmát és gyakorlatát. A vonatkozó szabályok irányulhatnak egyes harci módszerek alkalmazásának beszüntetésére. Jelentheti a felek közötti bizalom megteremtését és növelését. Az első modern fegyverzetellenőrzési dokumentum az 1675-ös Strasbourgi Egyezmény volt, amely megtiltotta a mérgező lövedékek használatát. (BI)

genfi jegyzőkönyv

1925. június 17-én aláírt és 1928. február 8-án életbe lépő egyezmény, amely tiltja a vegyi és biológiai fegy-

verek használatát. Jelenleg 140 részes állama van. A szerződés sajátossága, hogy nem kapcsolódik hozzá a betartását ellenőrző mechanizmus. (BI)

geopolitika, geostratégia

A földrajz és a politikai hatalom kapcsolatán alapuló elmélet. A kifejezés Rudolf Kjellén svéd földrajztudóstól származik, aki a 19. század végén tevékenykedett. A geopolitika angol iskolájának nagy alakja, Sir Halford J. Mackinder ún. „Heartland” koncepciója kapcsán vált ismertté. Eszerint az Euráziából és Afrikából álló „Világsziget” központi területét („Heartland”) Oroszország képezi. E terület uralása dominanciát feltételez a Világszigeten, és így a világban is. Érvelésének jelentős része két kulcsfogalom köré épült, megkülönböztetett szárazföldi és tengeri hatalmat. E gondolatokat később az amerikai Nicholas Spykman fejlesztette tovább, számára az ún. „peremterületek” (értsd: Eurázsia peremvidékei) bírtak kiemelt fontossággal. Állítása szerint ezek uralása jelenti a valódi hatalom forrását – és ilyen értelemben éppen ellentmondott Mackinder elméletének. Az angolszász geopolitikai gondolkodás másik jeles alakja Alfred Thayer Mahan, aki mindenekeelőtt a haditengerészeti befolyás szupremáciáját, ill. a kulcsfontosságú kereskedelmi útvonalak katonai kontrollját hangsúlyozta. A német geopolitikai tradíciók kialakításában fontos szerepet játszott Friedrich Ratzel, aki a náciizmus által propagandacélokra felhasznált élettérelmélettel foglalkozott. Elméletében az állam egy biológiai or-

ganizmushoz hasonlítható, az emberi csoportok, társadalmak pedig környezetükkel („életterükkel”) „szerves” kapcsolatban vannak. A hidegháborús időszakban a két szuperhatalmi blokk versengése meghatározó befolyást gyakorolt a geopolitikai gondolkodásra. Ez tükröződik Colin S. Gray munkáiban, valamint George F. Kennan „feltartóztatásra” építő kül- és biztonságpolitikai elgondolása is geopolitikai ihletésű. Újabb keletű, ám a geopolitika fogalmával részint átfedést mutató kifejezés a geostratégia. Ez egy-egy nemzet, állam földrajzi kategóriákban megragadott és definiált kül- és biztonságpolitikai törekvéseit jelenti. A fogalom államok katonai és egyéb erőforrásainak egy-egy földrajzi térségre összpontosuló felhasználására utal. Így pl. Oroszország számára mindig is kiemelt jelentőségű térség volt az ún. „közel-külföldnek” nevezett régió, amely az ország szomszédságát jelöli. (BI)

Gymnich

Az EU-tagállamok külügyminisztereinek informális ülése, amelyre az 1974-es német elnökség óta féléves rendszerességgel kerül sor az aktuálisan elnökséget adó tagállamban (elnevezését arról az erfstadti kastélyról kapta, ahol az első összejövetelt tartották). A Gymnich munkaulésein kizárólag a miniszterek vesznek részt, a tagállami diplomaták csupán időről időre kapnak tömör összefoglalást az *→Európai Külügyi Szolgálat* részéről a teremben elhangzottokról. Az ülést az EU *→kül- és biztonságpolitikai főképvisele*je elnök-

li, napirendjét azonban az elnökséget adó tagállam javaslatainak figyelembevételével alakítják ki. A műfaj sajátosságainak megfelelően – szemben az alapszerződésekben lefektetett operatív feladatokat ellátó *→Külügyek Tanácsával* – a Gymnich hivatott alkalmat adni a tagállamok külügyminisztereinek a stratégiai jellegű és kötetlenebb vitára (ebből következően a Gymnich nem hozhat formális döntéseket). Az elmúlt évek tradíciója szerint e találkozó margóján eszmecserére kerül sor az EU-tagjelölt országok, illetve a *→Keleti Partnerség* tagállamainak külügyminisztereivel is. (WA)

Hadászati Stratégiai Támadófegyverek Csökkentéséről Szóló Szerződés (Strategic Arms Reduction Treaty, START)

Az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió (majd Oroszország) által megkötött három átfogó egyezmény gyűjtőneve (*START I-II-III*). A START I-et 1991. július 31-én írták alá, és 1994. december 5-étől volt hatályos. A felek számára előírta, hogy 2001. december 5-ig atomtölteteik számát 6000-re csökkentik, és maximum 1600 hordozóeszközt tarthatnak. Arról is rendelkezett, hogy a felek legfeljebb 4900 interkontinentális *→ballisztikus rakétára* szerelt atomtöltettel rendelkezhetnek. A megállapodás ellenőrzéséről a felek műholdjaik és helyszíni ellenőrzések révén gondoskodtak. A START II Szerződést az Egyesült Államok és immár Oroszország 1993. január 3-án írta alá Moszkvában. Ennek értelmében a felek a szakaszos

csökkentési folyamat végére maximum 3000-3500 hadászati atomtöltettel rendelkezhetnek volna. Az amerikai Szenátus azonban nem erősítette meg a dokumentumot, így a megállapodás nem lépett hatályba. A két aláíró több-kevésbé igyekezett a szerződés rendelkezéseit ratifikáció nélkül is teljesíteni, 2002-ben azonban Oroszország – a START II amerikai megerősítésének hiánya miatt – felhagyott a végrehajtással. A START III szerződést 2010. április 8-án írták alá Prágában, és 2011 februárjában lépett hatályba. Jelentőségét az adta, hogy a START II soha nem lépett hatályba, a START I pedig 2009. december 5-ig volt hatályos. A START III értelmében a feleknek 2018. február 5-ig 1550-re kell csökkenteniük hadászati atomtölteteik számát. A két részes állam maximum 800 interkontinentális ballisztikus rakétát, tengeralattjáróra telepített ballisztikus rakétát, ill. stratégiai bombázót tarthat. A szerződés végrehajtását műholdas technológiával, illetve helyszíni ellenőrzésekkel, egy külön erre létrehozott bizottság révén ellenőrzik. A megállapodással érvényét veszítette az ún. →SORT megállapodás. (BI)

Hadászati Támadófegyverek Csökkentéséről Szóló Szerződés (Strategic Offensive Reduction Treaty, SORT)

Az Egyesült Államok és Oroszország írta alá Moszkvában 2002. május 24-én. 2003. június 1-jén lépett hatályba. A →START II elhúzódó, majd végleg elmaradó ratifikációja miatt a két állam egy új szerződés létrehozásában állapodott meg, amelyben vállal-

ták, hogy 2012. december 31-ig 1700 és 2200 közötti mennyiségre csökkentik a telepített hadászati nukleáris robbanófejek számát. A szerződés a →START III Megállapodás hatályba lépésével elveszítette jelentőségét. (BI)

Harmel-jelentés

1967-ben elkészült jelentés, amely Pierre Harmel, volt belga külügyminiszter nevéhez fűződik. A dokumentum (teljes nevén: *Report of the Council on the Future Tasks of the Alliance*) összegezte a →NATO működésének alapelveit és feladatait. A jelentés értelmében a Szövetség funkciója két pilléren alapul: a politikai mellett a katonai pilléren. Megfogalmazta a NATO máig érvényes „kettős megközelítést”, amely egyrészt az elrettentésen és az erős védelmen, másrészt a dialógusra és a kooperációra való nyitottságon alapszik. Javaslatot tett a két blokk katonai erőinek kiegyensúlyozott csökkentésére, az európai megosztottságot okozó problémák kezelésére. (BI)

Helsinki Záróokmány (Helsinki Final Act)

Az EBEÉ-folyamat (→EBESZ) első mérföldköveként 1975. augusztus 1-jén 33 európai állam, valamint az Egyesült Államok és Kanada írta alá a Helsinki Záróokmányt, amely öt témára („kosárra”) koncentrálna részletezte az európai politikai viszonyokat. Az „öt kosár” témája volt az európai →biztonság kérdése, a gazdasági és tudományos együttműködés, együttműködés humanitárius ügyekben, biztonság és együttműködés a Földközi-tenger tér-

ségében, valamint a Záróokmány aláírását követő feladatok és tennivalók. Az európai biztonság értelmezésében a felek elfogadták, hogy a biztonság oszthatatlan. Kapcsolataikra vonatkozóan 10 elvet rögzítettek: szuverén egyenlőség; tartózkodás az erőszakkal való fenyegetéstől és az erőszak alkalmazásától; az európai határok sérthetetlen jellege; az államok területi integritása; a viták békés rendezésének elve; a be nem avatkozás elve; az emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletben tartásának kötelezettsége; a népek önrendelkezési joga és egyenjogú státusza; az államok közötti kooperáció; a nemzetközi jogból fakadó kötelezettségek jóhiszemű teljesítése. Bár a megállapodás az akkori európai status quo-t rögzítette, mégis azt tükrözte, hogy bizonyos kérdésekben a felek akarnak és tudnak is együttműködni. Az emberi jogok napirendre vételével hivatkozási alapot szolgáltatott a kommunista rendszerek elleni kezdeményezések számára. A biztonsági kérdések között megjelent a hagyományos fegyverzetek ellenőrzésének néhány eleme, például a nagyszabású hadgyakorlatok előzetes jelzése, illetve megfigyelők meghívása. A Záróokmányt elfogadó értekezletet újabbak követték az 1990-es évig, amikor elkezdődött az EBEÉ intézményesülése. (BI)

hibrid fenyegetések

A hadviselés egy formája, amely a hagyományos katonai fenyegetések mellett a nem hagyományos, így a félkatonai, nyílt és titkos, polgári, (dez)információs, cyber (kiber) és gazdasági

eszközökkel integrált módon végrehajtott nyomásgyakorlásra épül. A gazdasági komponens magába foglalhatja a kereskedelmi és az energiaforrásokhoz köthető befolyásolást. A hadviselés lényege, hogy e különböző eszközöket koherens *→stratégia* és politikai célrendszer részeként alkalmazza a nyomásgyakorló, amely lehet állami és nem állami szereplő is. A hibrid fenyegetések tehát a fenti komponensek integrált alkalmazásával összefüggő sebezhetőséget és potenciális kárt jelentik. (BI)

hírszerzés

Az államoknak saját nemzeti (*→biztonsági*, nemzetbiztonsági, gazdasági, társadalmi) érdekeik szempontjából kulcsfontosságú információk megszerzésére irányuló erőfeszítése. A hírszerzés legfontosabb funkciója, hogy a politikai döntéshozókat a fontos döntések meghozatalához szükséges információkkal segítse. E gyakorlat lehet nyílt (pl. sajtóinformációra támaszkodó), vagy lehet titkos. Jellegéből fakadóan a nyílt forrású hírszerzés (*Open Source Intelligence, OSINT*) legális tevékenység. A titkos (minősített) információk megszerzése az ellenérdekelt államok területén illegálisnak minősülhet, és törvénytelen eszközökkel történhet. A hírszerzési módszereket megkülönböztethetjük az alkalmazott eszközök szerint, ám a legrégebbi és a modern infokommunikációs technológiák elterjedése mellett is nélkülözhetetlen a humán erőforrásra támaszkodó hírszerzés (*Human Intelligence, HUMINT*). Önálló kategóriát képez a

híradótechnikai és rádióelektronikai, ám mára az egyéb elektronikus, infokommunikációs eszközökkel végzett módszert is lefedő gyakorlat (*Signals Intelligence, SIGINT*). A legtöbb államban létezik polgári (pl. az amerikai CIA) és katonai hírszerzés (az orosz GRU). Magyarországon az előbbiért az Információs Hivatal (IH), az utóbbiért a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) felel. (BI)

INF →Közepes és Rövidebb Hatótávolságú Nukleáris Erők Megszüntetéséről Szóló Szerződés

ISIL elleni globális koalíció (Global Coalition to Counter ISIL)

2014-ben jött létre az Egyesült Államok vezetésével az Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet leküzdésére. Célja katonai támogatás biztosítása a terrorszervezet elleni harcban, a külföldi terrorista harcosok áramlásának megakadályozása, a szervezet pénzügyi forrásainak megszüntetése, az érintett régiókban kialakult humanitárius válsághelyzet kezelése, valamint a terrorszervezet embertelenségének leleplezése. Összesen 69 ország és négy nemzetközi szervezet (→NATO, →EU, INTERPOL, Arab Liga) tagja a koalíciónak. Magyarország kezdettől részt vesz a koalícióban, 2015-től pedig egy 150 fős magyar katonai kontingens segíti Irak stabilizálását. 2017-ben az Országgyűlés a kontingens létszámának 200 főre emeléséről döntött. (BI)

JCPOA →közös átfogó akcióterv

Katonai Tervezési és Irányító Képesség (Military Planning and Conduct Capability, MPCC)

Az EU →közös biztonság- és védelempolitikájának keretében 2017-ben létrehozott intézményi elem, amelynek feladata a vezetési-irányítási funkciók ellátása a végrehajtó mandátummal nem rendelkező EU katonai műveletek esetében. (A végrehajtó mandátum azt jelenti, hogy a →biztonsági helyzet romlása esetén a →misszió beavatkozhat a biztonságos környezet megóvása, visszaállítása érdekében.) Az MPCC igazgatói pozícióját az →EU Katonai Törzsének főigazgatója tölti be, aki egy személyben felel az MPCC alárendeltségében futó katonai missziók katonai vezetéséért és irányításáért. (BI)

Kazettás Lőszerokről Szóló Egyezmény (Convention on Cluster Munitions, CCM)

2008. december 3-4-én írták alá, és 2010. augusztus 1-én lépett életbe. A szerződés hivatalos honlapja szerint 102 állam ratifikálta, és 17 állam aláírta, de nem erősítette meg (hazánk 2008-ban írta alá). A szerződés 7. cikke szerint a részes államoknak az előző évre vonatkozóan minden évben jelentést kell összeállítaniuk a végrehajtásról. A dokumentum értelmében a felek nem tárolnak, használnak és adnak át kazettás lőszernek minősülő eszközöket, saját készleteiket a hatályba lépést követően 8 éven belül megsemmisítik, a területükön lévő kazettás lőszerket pedig a hatályba lépés utáni 10 éven belül felszámolniuk (ennek hazánk 2011-ben tett eleget). A dokumentum

verifikációs lába igen gyenge: csupán a részes államok egymásnak feltett kérdései és az arra kötelező jelleggel szolgáltatott válaszok jelentenek egyfajta kontrollt. A nagyhatalmak és több más állam továbbra is jelentős készleteket tartanak fenn a fegyvertípusból. A kazettás lőszeres különösen „alattomos” és rendkívül súlyos, ill. halálos sérüléseket okozó eszközök, mivel különálló résztölteteket tartalmaznak, megsokszorozva ezzel pusztító erejüket. Nem mindegyik résztöltet robban azonnal, ami később fokozott fenyegetést jelent a civil lakosságra nézve. (BI)

Keleti Partnerség (Eastern Partnership)

A Keleti Partnerség az EU, valamint Azerbajdzsán, Fehéroroszország, Georgia, Moldova, Örményország és Ukrajna közös politikai kezdeményezése, amely 2009-ben Prágában indult el az Unió és kelet-európai szomszédjai közötti kapcsolataik elmélyítése és erősítése céljával. A KP az EU szomszédságpolitikájának keleti vetületét jelenti, két párhuzamos és egymást erősítő dimenzióban. A kétoldalú dimenzióiban az EU minden egyes partnerrel lehetőségei és szándéka szerinti szorosabb, országspecifikus együttműködés kialakítására törekszik. Ezek kiterjesztéseként az EU társulási megállapodásokat kötött 2014-ben Grúziával, Moldovával és Ukrajnával, amelyek átfogó szabadkereskedelmi megállapodásokat is magukba foglalnak, és szorosabb integrációt kínálnak ezen államoknak számos területen. A többoldalú együttműködési területe-

ken tematikus fórumok biztosíthatják a közös érdekek mentén megvalósuló együttműködési kezdeményezések (pl. összehangolt határellenőrzési rendszerek, együttműködés katasztrófaelhárításban) megvalósítását EU-támogatással. Elindítása óta két évente az EU és a Keleti Partnerség országainak részvételével tartott állam- és kormányfői csúcstalálkozókön értékeli és egyeztetik az együttműködés tartalmi elemeit, illetve azok továbbfejlesztését. (TCs)

kézi- és könnyűfegyverek korlátozását célzó kezdeményezés (Small Arms and Light Weapons, SALW)

E két – fogalmilag egymástól is nehezen elválasztható – kategória sajátossága, hogy nincs átfogó és univerzális rezsim, amely szabályozná. Az egyetlen kötelező hatályú multilaterális megállapodás e vonatkozásban az Amerikai Államok Szervezetének (OAS) keretei között kidolgozott 1997-es megállapodás, ám ez is csupán regionális rezsim. Kiemelkedő azonban az ENSZ égisze alatt elfogadott 2001-es akcióterv, amely többek között a SALW kategóriába tartozó fegyverek illegális kereskedelme elleni fellépést célozza. Fontos eredmény a „Lőfegyver-jegyzőkönyv” (2001), amely szintén az illegális kereskedelmet kívánja felszámolni. E két rezsim többek között e fegyverek jelölésére vonatkozó irányelveket tartalmaz az eszközök nyomon követhetősége érdekében. E területen az →EBESZ keretein belül is kidolgoztak szabályokat, ezeket rögzíti a kézi- és könnyűfegyver-dokumentum, illetve a hagyomá-

nyos lőszerkészletekről szóló dokumentum. (BI)

kollektív biztonság

Olyan regionális vagy univerzális (globális) biztonsági rendszer, amelyben a résztvevők közösen, közös és egységes szabályok mentén garantálják egymás területi integritását és függetlenségét. A részes felek szerződéses kötelezettséget vállalnak arra, hogy lemondanak az agresszióról, a megtámadott állam(ok)nak segítenek, vállalják vitáik békés úton való rendezését. E szabályoknak nemzetközi szervezeti struktúrák révén szereznek érvényt. A részes államok biztosítják, hogy a nemzetközi békét és $\rightarrow$ biztonságot kikényszerítő mechanizmusokat kizárólag az agresszorok ellen lehessen alkalmazni, illetve hogy a béke megőrzése érdekében tett intézkedések hatékonyan működjenek. E biztonsági modellt megvalósító univerzális (globális) szervezet az ENSZ (illetve az ENSZ Biztonsági Tanácsa), regionális szervezatként pedig az $\rightarrow$ EBESZ. (BI)

Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete (Collective Security Treaty Organization, CSTO)

A szervezet létrejöttének előzménye a Kollektív Biztonsági Szerződés (Taskenti Szerződés) aláírása volt 1992. május 15-én. A dokumentumot Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Örményország, Tadzsisztán és Üzbegisztán írta alá. Ehhez 1993-ban Azerbajdzsán, Belarusz és Grúzia (Georgia) csatlakozott. A szerződés 1994. április 20-án lépett életbe. A

KBSZSZ alapokmányát 2002. október 7-én írta alá a szerződéshez csatlakozott hat állam (Belarusz, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Örményország, Tadzsisztán), és e dokumentum 2003. szeptember 18-án lépett életbe. Üzbegisztán 2006-ban a csatlakozás mellett döntött, 2012-ben azonban kilépett. A szervezetre Oroszország eredetileg a Független Államok Közösségének (FÁK) katonai-szövetségi szervezeteként tekintett. A Varsói Szerződés felbomlásával keletkezett intézményi „űrt” kívánta betölteni, a $\rightarrow$ NATO orosz dominanciájú „ellenpólusának” létrehozására törekedve. A szervezet kollektív védelmi szerződésnek megfelelő kötelezettségre épül. A Taskenti Szerződés 4. cikke értelmében az egyik részes fél elleni agressziót a felek automatikusan ellenük intézett támadásként értékelik. A 2. cikk értelmében a felek területi integritását, szuverenitását, biztonságát vagy a nemzetközi békét és biztonságot érő fenyegetés esetén a részes államok konzultálnak és lépéseket tesznek annak elhárítására. A KBSZSZ székhelye (Titkársága) Moszkvában van, a szervezet élén a főtitkár áll, aki az intézmény hivatali vezetője. Legfontosabb döntéshozó szerve az államfőkből álló Kollektív Biztonsági Tanács, amelynek rotációs rendszerben évente másik tagállam az elnöke. E fórum találkozási közötti időszakban az Állandó Tanács foglalkozik a szervezet által megvitatott ügyekkel, ez a tagállamok állandó képviselőiből (nagyköveteiből áll). Fontos miniszteri szintű formáció a Külügyminiszterek Tanácsa, illetve a Védelmi Miniszterek

Tanácsa. A Biztonsági Tanácsok Főtitkárainak Tanácsa az egyes tagállamok nemzeti biztonsági tanácsi hivatali vezetőinek grémiuma. Formálisan a Védelmi Miniszterek Tanácsának alárendeltségében működik a szervezet Vezérkari Tanácsa, amely a KBSZSZ katonai feladatainak végrehajtásáért és a koordinálásért felel. 2004 óta a KBSZSZ évenként szervez közös hadgyakorlatokat. 2009 óta a szervezet hivatalosan is ellát békefenntartó feladatokat az ún. Kollektív Békefenntartó Erőkkel. A 2000-es évek közepétől a KBSZSZ fokozott figyelmet fordít az új típusú biztonsági kihívásokra, kifejezetten a terrorizmus, a kábítószerek, valamint az illegális migráció elleni küzdelemre. 2009-10 folyamán jöttek létre a Kollektív Biztonsági Gyorsreagálású Erők, amelyek egy potenciális katonai agresszió elleni eszközként, illetve terrorrelhárítási erőként funkcionálnak. (BI)

kollektív védelem

A nemzetközi *→biztonság* garantálásának az a formája, amikor a résztvevő államok kötelezettségként deklarálják, hogy az egyiküket érő támadást automatikusan a kollektív védelmi rendszerben részt vevő összes állam elleni támadásnak tekintik, és az agresszió áldozatául esett állam(ok) segítségére sietnek. E kötelezettségvállalás klasztrikus példája az *→Észak-atlanti Szerződés V. cikkelye*. A kollektív védelem lényege az ellenfél támadástól való elrettentése, hiszen a potenciális támadó nemcsak az általa megtámadott fél ellenlépéseire számíthat, hanem a

kollektív védelmi rendszerben részt vevő államok együttes válaszára. Az Észak-atlanti Szerződés V. cikkelyét először (és eddig egyedülálló módon) az Egyesült Államokat 2001. szeptember 11-én ért terrortámadás következtében aktiválták. (BI)

Közepes és Rövidebb Hatótávolságú Nukleáris Erők Megszüntetéséről Szóló Szerződés (Intermediate-Range and Shorter-Range Nuclear Forces Treaty, INF)

Az Egyesült Államok és a Szovjetunió írta alá Washingtonban 1987. december 8-án, és 1988. június 1-én lépett hatályba. Az INF kapcsán szakértők a „kettős nulla megoldást” szokták emlegetni, mivel két különböző hatótávolságú fegyverrendszer teljes megsemmisítési kötelezettségét tartalmazta. A felek vállalták, hogy a szerződés hatályba lépésétől számolt három éven belül megsemmisítik az 1000 és 5500 km-es hatótávolságú (ún. közép- és közepes hatótávolságú) *→ballisztikus rakétáikat* és robotrepülőgépeiket, illetve a hatálybalépést követő másfél éven belül az 500–1000 km hatótávolságú ballisztikus rakétáikat. A kötelezettség nemcsak a hadrendben tartott eszközökre, hanem a még fejlesztés alatt álló technikára is vonatkozott. Előírta, hogy a rakétákhoz tartozó teljes infrastruktúrát, az indító szerkezeteket és a szállításhoz és tároláshoz kapcsolódó berendezéseket is fel kell számolni. A szerződés végrehajtását a felek műholdas rendszerekkel, helyszíni ellenőrzések, valamint egy e célra alakult bizottság révén biztosítják. Az

INF napjainkban meglehetősen éles politikai vita tárgyát képezi az Egyesült Államok és Oroszország között, mivel előbbi szerint Moszkva fejlesztései révén sérti a szerződést. Oroszország azonban azt állítja, hogy a fegyverrel felszerelt pilóta nélküli repülőgépek révén éppen az Egyesült Államok gyakorlata minősül szerződésszegésnek. (BI)

Közös Átfogó Akcióterv (Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA)

Az Iráni Iszlám Köztársaság és az „EU3+3”-nak nevezett államcsoport (EU3: Egyesült Királyság, Franciaország, Németország; +3: Egyesült Államok, Oroszország, Kína) által 2015. július 14-én az iráni nukleáris programra vonatkozóan aláírt megállapodás neve. A megállapodás nemzetközi felügyelet alá helyezte Irán nukleáris programját, és ezzel az egyik legszigorúbb – a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (NAÜ) által felügyelt – verifikációs mechanizmust valósította meg. A JCPOA szerint Irán 10 évig maximum 5060 db, uránium dúsítására tervezett ún. centrifugával rendelkezhet a kevésbé hatékony és elavultabb típusból (2015 júliusában 20 000 ilyen eszközzel rendelkezett). 15 éven keresztül maximum 300 kg urániummal rendelkezhet, és urándúsítási gyakorlatát is számottevően korlátozza. Urándúsítási kapacitásainak jelentős részét átalakítja kizárólag békés (pl. orvosi) célokra. A JCPOA Irán plutónium gyártására alkalmas képességeit is korlátozza, és 15 éven keresztül nem építhet újabb ún. nehézvízes re-

aktort. 15 éven keresztül Iránnak bármely létesítményéhez bármikor hozzáférést kell biztosítania, továbbá vállalnia kell, hogy végrehajtja a NAÜ Biztonsítéki Egyezményének kiegészítő jegyzőkönyvét. A NAÜ felel annak ellenőrzéséért is, hogy Irán ne folytathasson katonai célú rejtett nukleáris tevékenységet. Jelentősen korlátozzák Irán – kifejezetten a nukleáris fegyverek előállítását célzó – kutatási és fejlesztési aktivitását. A JCPOA nem titkolt szándéka, hogy meghosszabbítsa azt az időt, amely Irán számára a nukleáris fegyver esetleges előállításához szükséges. A megállapodás értelmében – cserében – fokozatosan megszüntetik az Iránnal szemben bevezetett nemzetközi szankciókat. Amennyiben azonban Irán bármely cselekedete megsérti a megállapodást, az ENSZ-szankciókat automatizmusként ismét bevezetik legalább 10 évre. A legfrissebb NAÜ-jelentések szerint Irán végrehajtja a megállapodást, és megfelel előírásainak. 2017-ben Donald Trump amerikai elnök adminisztrációjának kritikája következtében a megállapodás ismét a világpolitika homlokterébe került. (BI)

közös biztonság- és védelempolitika (Common Security and Defence Policy, CSDP)

A EU →*közös kül- és biztonságpolitikájának* részeként kormányközi együttműködés keretében működő CSDP történeti gyökerei az Európai Védelmi Közösség 1952-es koncepciójáig nyúlnak vissza, amely azonban soha nem valósult meg, mert az integrációs fejlő-

dés inkább a kül- és biztonságpolitikai koordináció és együttműködés kereteinek kialakítására törekedett. A Nyugat-európai Unió (WEU) keretében 1987-ben elfogadták a Hágai Platform nevű dokumentumot, amely kiemelte, hogy az európai integrációnak szükségképpen ki kell terjednie a *→biztonság* és védelem területére is. Az 1992-ben aláírt Maastrichti Szerződés nyomán alakult ki az EU „pilléres” szerkezete, ebben az EU második pillérét képezte a közös kül- és biztonságpolitika. A szerződés arról rendelkezik, hogy a közös kül- és biztonságpolitika a védelem kérdéskörére is kiterjed, ami idővel a közös védelemhez is elvezethet. A szerződés a Nyugat-európai Unióra bízta az EU védelmével kapcsolatos lépések megtételét. 1992-ben a WEU tagállamai elfogadták az ún. „petersbergi feladatok” koncepcióját. Eszerint a WEU-nak képesnek kell lennie a humanitárius fellépésre, mentési akciókra, békefenntartásra, béketeremtésre, illetve a válságkezelési funkciók ellátására (e feladatokat vette át később az Európai Unió). Az 1994-es brüsszeli *→NATO*-csúcshatározott az ún. összhaderőnemi alkalmi harci kötelék létrehozásáról, amelynek értelmében a WEU bizonyos körülmények fennállása esetén a NATO eszközeire is támaszkodhat. A NATO 1996-os, berlini csúcstalálkozóján fogadták el az *→Európai biztonsági és védelmi identitás* című dokumentumot, amelynek értelmében a NATO a WEU-t a transzatlanti védelem európai pilléréként kezeli. Az 1997-ben aláírt Amszterdami Szerződés rögzíti, hogy a WEU az EU

fejlődésének részét képezi, és az Unió a WEU révén művelési kapacitásokkal is rendelkezik. Az igazi áttörést az 1998 decemberében Saint Malóban megtartott francia–brit csúcstalálkozó eredményezte. Tony Blair brit miniszterelnök itt fogalmazta meg, hogy szükséges a közös európai védelempolitika és az ehhez szükséges katonai kapacitások kialakítása. Ezt tükrözi a találkozóan elfogadott nyilatkozat (*→Saint Malo-i Nyilatkozat*). Az 1999. decemberi helsinki csúcstalálkozó már az EU-bevetésre is alkalmas katonai kapacitásainak megteremtését vetítette előre, mintegy 60 000 fős erőt felvázolva, amely 60 napon belül bevethető lenne egy éven keresztül. A nizzai Európai Tanács ülésén 2000-ben került sor az új intézményeket létrehozó döntésekre. Ekkor alakult meg a *→Politikai és Biztonsági Bizottság*, a *→Katonai Bizottság* és a *→Katonai Törzs*. 2002-ben az EU struktúra része lett a WEU korábbi műholdas központja, amely az *→EU Műholdas Központjaként* működött tovább. A 2003-as *→„Berlin plusz” Megállapodás* lehetővé tette, hogy az EU bizonyos feltételekkel a *→NATO* kapacitásaira támaszkodjon. 2003-ban elfogadták az EU első *→biztonsági stratégiáját* is, és ebben az évben kezdődött az EU első (CONCORDIA nevű) *→missziója* a Nyugat-Balkánon. Az EU gyorsreagálású képességeire vonatkozó elemzések eredményeként 2007-re szervezték meg az *→EU-harccsoportokat*. 2004-ben állították fel az *→Európai Védelmi Ügynökséget*, amely a tagállamok *→védelmi kapacitásai*, illetve a védelmi ipari piac

fejlesztésében kapott feladatot. 2009-ben a Lisszaboni Szerződés egységesítette a közös kül- és biztonságpolitika intézményrendszerét, többek között az *→EU kül- és biztonságpolitikai főképviselei* posztja és az *→Európai Külügyi Szolgálat* létrehozásával. Fontos új elem volt a tagállamok közötti szorosabb védelmi együttműködést lehetővé tevő *→állandó strukturált együttműködés*. A szerződés 42.7. cikke tartalmazza a kölcsönös segítségnyújtási klauzulát, amelynek értelmében a tagállamok a területüket ért fegyveres támadás esetén kérhetik a többi tagállam segítségét. A többi uniós tagnak ilyen esetben kötelessége segítséget nyújtani a bajba jutott államnak. A szerződés 222. cikke alapján a tagállamok és az EU segíthetnek terrortámadás megelőzésében, vagy terrortámadások, katasztrófák következményeinek elhárításában, amennyiben az elszenvedő állam kormánya ezt kéri. A Lisszaboni Szerződéssel kialakult az uniós válságkezeléshez szükséges intézmények teljes vertikuma. A fent említetteken kívül létrejött a Válságkezelés Polgári Aspektusaival Foglalkozó Bizottság (CIVCOM), a katonai ügyek politikai vonatkozásaival foglalkozó *→Politikai-Katonai Csoport (PMG)*, az *→uniós missziók* politikai-stratégiai tervezésével foglalkozó *→Válságkezelési és Tervezési Igazgatóság (CMPD)*, az EU polgári misszióit tervező és irányító *→Polgári Tervezési és Irányítási Képesség (CPCC)*, az Európai Biztonsági és Védelmi Kollégium (ESDC) és az EU Biztonsági Tanulmányok Intézete (EUISS). 2012-ben aktiválták először

az EU Műveleti Központját kifejezetten az afrikai missziók elindítása során. Jelenleg az EU 6 katonai és 9 polgári missziót folytat, és mintegy 18 korábbi missziót zárt le. 2016 nyarán az EU elfogadta az EU Globális Stratégiáját, amelynek keretében külön biztonsági és védelmi stratégiát dolgoztak ki a tagállamok. Az európai közös védelmi rendszer fejlődésének felgyorsulása szoros összefüggésben áll az európai terrortámadásokkal, a migrációs kihívásokkal és a kelet-ukrajnai konfliktus miatt megváltozott biztonsági környezettel. Ennek jegyében döntés született az állandó strukturált együttműködés elindításáról, és létrejött az Európai Védelmi Alap, amely a kapacitásfejlesztést és a védelmi technológiákkal összefüggő kutatási-fejlesztési tevékenységet kívánja ösztönözni. Létrehozták a *→Katonai Tervezési és Irányítási Képességet (MPCC)*, amely egyelőre az EU végrehajtási mandátummal nem rendelkező misszióinak vezetési-irányítási funkcióit látja el. Az utóbbi az EU katonai misszióinak hiányzó egységes katonai vezetési-irányítási struktúráját igyekszik részint pótolni. (BI)

közös biztonság- és védelempolitikai munkacsoportok

Kifejezetten a közös biztonság- és védelempolitikával (CSDP) kapcsolatos, de leginkább a katonai és *→polgári missziók* megszervezésével, felülvizsgálatával és felügyeletével foglalkozó testületek, amelyek az EU-tagállamok *→Politikai és Biztonsági Bizottsághoz* (PSC) akkreditált képviseleteinek be-

osztott diplomataiból, szakértőiből állnak. Általában a PSC-nek nyújtanak szakmai tanácsot, illetve előkészítik annak döntéseit. Ilyen a Válságkezelés Polgári Aspektusaival Foglalkozó Bizottság (Committee for Civilian Aspects of Crisis Management, CIVCOM), amely a válságok polgári (nem katonai) vonatkozásaira figyel. A Politikai-Katonai Csoport (Politico-Military Group, PMG) a katonai kérdések és *→missziók* politikai összefüggéseire koncentrálnak munkája során. (BI)

közös kül-, biztonság- és védelempolitikai munkacsoportok

A *→Külgügyek Tanácsának* napirendjére kerülő témák megvitatását, a tagállami szempontok és érdekek azonosítását, valamint közös uniós álláspont kialakítására irányuló egyeztetéseket – a többi uniós politika mintájára – a *→közös kül- és biztonságpolitika* (CFSP) esetében is le kell folytatni a tagállamok delegált szakértőiből álló bizottságokban. Ezeknek a szakértői vitáknak, egyeztetéseknek biztosítanak állandósított intézményi kereteket a CFSP-munkacsoportok. A munkacsoportokban lefolytatott összehangolási folyamat és viták eredménye kerül tovább politikai egyeztetési (*→Politikai és Biztonsági Bizottság*) és döntéshozatali (Külgügyek Tanácsa) szintekre. Tükrözve az *→Európai Külgügyi Szolgálat* tagolását, a legtöbb CFSP-munkacsoportot földrajzi és tematikus rendező elv szerint alakították ki. Egyes munkacsoportok az EU külkapcsolatainak bizonyos térségekhez (pl. Afrika, Latin-Amerika, Közel-Kelet és Per-

zsa-öböl) vagy országcsoportokhoz (pl. Kelet-Európa és Közép-Ázsia, Magreb/Masreq, Nyugat-Balkán, USA-Kanada) kapcsolódó kérdéseit követik nyomon, míg más munkacsoportok multilaterális regionális (*→EBESZ*) és egyetemes (ENSZ) szervezetekkel vagy nemzetközi biztonságpolitikai kihívásokkal (pl. *→terrorizmus*, illegális fegyverkereskedelem, leszerelés és *→fegyverzetkorlátozás*) összefüggő ügyekben egyeztetik, készítik elő a minden tagállam által osztható CFSP-álláspontokat és elfogadható intézkedéseket. A munkacsoportok körének elkülönült részét képezik a kifejezetten a közös biztonság- és védelempolitikával (CSDP) kapcsolatos, de leginkább a katonai és *→polgári missziók* megszervezésével, felülvizsgálatával és felügyeletével foglalkozó munkacsoportok, amelyek a különböző polgári és katonai képességfejlesztési, valamint EU-műveletek előkészítési, végrehajtási és kiértékelési kérdéseit vitatják meg, és készítik elő a közös döntéshozatali szakértői javaslatokat. Ilyen a Válságkezelés Polgári Aspektusaival Foglalkozó Bizottság (Committee for Civilian Aspects of Crisis Management, CIVCOM), amely a válságok polgári (nem katonai) vonatkozásaira figyel. Szintén kiemelt fontosságú az összetett és átfogó témakörökért felelős Politikai-Katonai Munkacsoport (Politico-Military Group, PMG), amely a katonai kérdések és *→missziók* politikai összefüggéseire koncentrálnak munkája során. A CFSP körén is túlmutató jogi (pl. uniós korlátozó intézkedések, *→szankciók*) és intézményi kérdéseivel külön erre

a célra felállított (RELEX) munkacsoport foglalkozik. (TCs, BI)

közös kül- és biztonságpolitika (Common Foreign and Security Policy, CFSP)

Az EU külső tevékenységeire irányadó elvek és célkitűzések keretében folytatott, meghatározott és végrehajtott politikája, amely az uniós országok politikai és biztonsági érdek-, illetve érték-közösségének egészét érintő külső körülmények, kihívások és fenyegetések együttes azonosítása és a tagállamok összehangolt fellépése esetén valósul meg. A CFSP a külpolitika minden területére és az Unió *→biztonságát* érintő valamennyi kérdésre kiterjed, ideértve egy *→közös biztonság- és védelempolitika* fokozatos kialakítását, amely idővel még közös védelemhez is vezethet. Az EU működési rendjén belül a CFSP külön szabályok és eljárások hatálya alá tartozik: a döntéseket a tagállamok képviselői (az Európai Tanácsban és a *→Külügyek Tanácsában*) egyhangúlag hozzák meg. Az együtt kialakított CFSP-döntéseket az Unió kül- és biztonságpolitikáért felelős intézményi szereplői (*→kül- és biztonságpolitikai főképviseelő* és az *→Európai Külügyi Szolgálat*) mellett a tagállamoknak saját hatáskörükben eljárva kell a lojalitás és a kölcsönös szolidaritás jegyében tevékenyen és fenntartások nélkül támogatni. Egyúttal az EU tagországainak tartózkodniuk kell minden olyan külpolitikai intézkedéstől, ami alááshatja a CFSP eredményességét biztosító egységes fellépést. (TCs)

közös kül- és biztonságpolitikai iránymutatások

Az Európai Tanács hatásköre, hogy meghatározza az Unió *→közös kül- és biztonságpolitikájának* (CFSP) tereén alkalmazandó iránymutatásokat. Az ezeket rögzítő határozatokat azonban általában a *→Külügyek Tanácsa* – az EiT erre irányuló felkérése és iránymutatása alapján – fogadja el, és felülyeli azok végrehajtását. A CFSP iránymutatások az összehangolt uniós és tagállami diplomáciai álláspont és gyakorlat érdekében igyekeznek meghatározni egyértelmű politikai vonalvezetést összetett regionális összefüggésrendszerekben (pl. Kelet-Ázsia) vagy egyes CFSP-eszközök (pl. EU korlátozó intézkedések, uniós *→szankciók*) végrehajtásához és azok eredményességének értékeléséhez. Az Unió külpolitikájának valamennyi területén és eszközének alkalmazása során érvényesítendő célként jelenik meg az emberi jogi és nemzetközi humanitárius jogi normák betartatása. Az ezekre (pl. halálbüntetés, kínzás, megalázó és embertelen bánásmód tilalma, gyermekek fegyveres konfliktusokban, vallásszabadság érvényesülése) vonatkozó különböző CFSP-iránymutatások egy közös külpolitikai vonalvezetés normatív, értékalapú meghatározásához biztosítanak ismétlődően megerősített támpontokat. (TCs)

közös kül- és biztonságpolitikai stratégiák

Az Európai Tanács erre irányuló felkérése és iránymutatása alapján a Külügyek Tanácsa fogad el egy adott tér-

ségre (regionális stratégiák) vagy kérdéskörre (tematikus stratégiák) vonatkozóan kitűzött közös célrendszert, valamint az annak eléréséhez alkalmazandó eszközöket, illetve intézkedéseket. Átfogó értelmezési keretek kialakításával rögzíti az EU közös kül- és biztonságpolitikájának stratégiai irányát és céljait, amelyek végrehajtása jelenthet kiszámítható nyomvonalat a tagállamok, valamint más államok számára is az Unió közös politikai fellépésének alakulásában. Az első ilyen (European Security Strategy) 2003-ban fektették le, amelyet (2008-as részleges frissítése után) 2016-ban váltott fel egy újabb biztonságpolitikai stratégiai (*→European Union Global Strategy*) értékelési és intézkedési útmutató az EU nemzetközi fellépéseire. Az EU regionális stratégiákat fogadott el bizonyos konfliktuszónákra (pl. Afrika szarva), a Száhel-övezetből eredő veszélyek és fenyegetések biztonsági és fejlesztéspolitikai kezelésére, az Északi-sarkkör stratégiai kérdéseire vagy a nyugat-afrikai Guineai-öböl kockázataira vonatkozóan. Emellett a nemzetközi biztonságra kiemelt kockázatok és fenyegetéseket jelentő körülményekre és tényezőkre vonatkozóan alakított ki az Unió tematikus stratégiákat: pl. a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megelőzéséről, a kézi és könnyű lőfegyverek illegális kereskedelme elleni fellépésről, a nemzetközi tengeri, illetve az információtechnológiai (kiber-)biztonságról. (TCs)

közös uniós külpolitikai eszközök

A *→közös kül- és biztonságpolitika* (CFSP) céljainak elérése érdekében – a tagállamok által a közösen elfogadott döntéseket végrehajtó intézkedések mellett – alkalmazható uniós szintű külpolitikai végrehajtási és támogatási intézkedésként EU *→autonóm korlátozó intézkedések*, szankciók, EU választási megfigyelő missziók, béketámogatási és stabilitási, valamint partnerségi eszközök állnak rendelkezésre. Az EU-tagállamok közös biztonságpolitikai érdekeik védelme és érvényesítése során uniós műveleti (polgári vagy katonai *→missziók*) fellépést is végrehajthatnak. Az EU *→választási megfigyelők* (EU Election Observation Missions) telepítése az Unió kiemelt külpolitikai céljának – a demokrácia, a jogállamiság és az emberi jogok tiszteletben tartásának támogatása világszerte – elérését szolgálja közvetlen uniós jelenléttel helyi politikai stabilizációs folyamatokban. Az EU *→szankciókat* (korlátozó intézkedéseket) a közös célok és törekvések alátámasztására fogadják el, amelyek más uniós külpolitikai (pl. diplomáciai) lépések kiegészítését és közös nyomatékosítását biztosíthatják. Az EU stabilitási és *→béketámogatási* eszköze (Instrument contributing to Stability and Peace, IcSP) közvetlen támogatási lehetőséget biztosít a közös külpolitika stratégiai végrehajtásához a hatékonyabb és felkészültebb közös válságreakálás, a konfliktusmegelőzés és a békeépítés érdekében. Az EU partnerségi kapcsolatokat erősítő eszközt (Partnership Instrument) olyan intézkedések támogatására lehet alkalmaz-

ni, amelyek képesek hatékonyan és rugalmasan elősegíteni az Unió harmadik országokkal fennálló kapcsolataiban kitűzött célok elérését. (TCs)

Külügyek Tanácsa (Foreign Affairs Council, FAC)

Az EU Tanácsának e formációja felel az Unió külkapcsolati tevékenységének politikai irányításáért, magában foglalva a hagyományos külpolitikai, a biztonság- és védelempolitikai, a kereskedelempolitikai, fejlesztéspolitikai és humanitárius területeket. Az Európai Tanács által meghatározott iránymutatások, illetve felhatalmazás mentén hajtja végre az Európai Unió annak közös kül- és biztonságpolitikai lépéseit, amelyek legfontosabb feladata az egységes, konzisztens és hatékony uniós külső fellépés biztosítása. Az EU *→kül- és biztonságpolitikai főképviselője* által elnökölt havi rendszerességű üléseken az EU-tagállamok külügyminiszterei vesznek részt, emellett azonban a Külügyek Tanácsa évente többször ülésezik védelmi, fejlesztéspolitikai és humanitárius, valamint a közös kereskedelempolitika kérdéseinek megtárgyalására is (az utóbbiért felelős tanácsi formáció vezetését továbbra is a soros elnökség látja el). Üléseit az *→Európai Külügyi Szolgálat* készíti elő, napirendje felett azonban a *→Politikai és Biztonsági Bizottság* révén a tagállamok jelentős ellenőrzést gyakorolnak. (WA)

leszerelés

Egy (vagy több) fegyverrendszer megszüntetése, amely nemzetközi megál-

lapodás, szerződés révén történik (fogalmilag tehát szűkebb, mint a *→fegyverzetellenőrzés*). Végrehajtását a felek ellenőrzik, és megtiltják az adott fegyverrendszer gyártását, előállítását, tárolását, használatát, kifejlesztését és az azzal való kereskedelmet, valamint az ilyen fegyverek megsemmisítését is előírják. Erre példa az Egyesült Államok és a Szovjetunió között 1987-ben létrejött *→INF Szerződés*, amely hordozóeszközeikkel együtt a közép-hatótávolságú nukleáris fegyverek teljes osztályát felszámolta. (BI)

Leszerelési Értekezlet (Conference on Disarmament, CD)

Az egyetlen, állandó jelleggel működő multilaterális leszerelési fórum. Genfi székhellyel alakult 1959-ben (1983 óta működik ezen a néven), jelenleg 65 tagja van. Bár formálisan független az ENSZ-től, ám munkájában és intézményi tekintetben is sok szállal kötődik a világszervezethez. Tagsága földrajzi régiók szerint tagolódik, hazánk a Nyugat-európai Csoport része. Döntéseit konszenzussal hozza, évente három ülészakot tart, összesen 24 hétfőig ülésezik, és rotációs alapon évente összesen 6 soros elnök látja el az elnöki funkciókat egyenként 4 hetes periódusokban (Magyarország legutóbb 2013-ban töltötte be e tisztséget). Több igen fontos multilaterális egyezményt is a CD égisze alatt hoztak létre (pl. a Részleges *→Atomcsend Szerződést*, az *→Atomsorompó Szerződést*, a *→Biológiai és Toxinfegyver-tilalmi Egyezményt*). Napirendjén hagyományosan szerepelnek a nukleáris, az egyéb tömeg-

pusztító és a hagyományos fegyverekkel kapcsolatos kérdések, a világűrben való fegyverkezés megakadályozása, illetve a katonai célú hasadóanyag-termelést betiltó szerződés létrehozásának kérdése. A legnagyobb probléma azonban, hogy két kivételtől eltekintve (1996, 2009) az Értekezlet nem tud megállapodni saját munkaprogramjában, így a legtöbb fenti kérdésben nem tudott érdemi előrelépést elérni. (BI)

Londoni Egyezmény →Európa Tanács státútuma

Megerősített Előretolt Jelenlét (Enhanced Forward Presence, eFP)

A →NATO 2016-os varsói csúcstalálkozóján született döntés értelmében a Szövetség zászlóalj méretű erőket telepített egyes keleti „szárnyán” lévő és magukat fenyegetve érző tagállamaiba, így Lengyelországba és a három balti országba. A zászlóalj méretű erőket keretnemzetek vezetik, Lengyelországban az Egyesült Államok, Lettországon Kanada, Litvániában Németország, Észtországban az Egyesült Királyság tölti be ezt a szerepet. Az elretentési céllal kiépült eFP a Szövetség reakciója volt a Krím-félsziget Oroszország által történt illegális annexiójára, illetve a kelet-ukrajnai válságra. (BI)

migráció

A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) megfogalmazása szerint migráción egy egyén, vagy egyének csoportjának mozgását értjük, beleértve a nemzetközi határon áthaladó és az

adott országon belüli mozgást is, függetlenül annak hosszától vagy indokától (legyen az politikai üldöztetés, a fegyveres konfliktus, a gazdasági és környezeti probléma). Ez az általános definíció magában foglalja az önkéntes, valamint a kikényszerített migrációs mozgásokat is, tehát egyebek mellett a menekülteknek, a gazdasági migránsoknak, illetve a lakóhelyüket kényszerből vagy bármely egyéb okból elhagyó személyeknek a migrációját, közöttük a családegyesítési céllal elvándorlókat is. A migráció leírására ugyanakkor jelenleg nincs nemzetközi szinten általánosan elfogadott definíció, és a kérdésben átfogó, nemzetközi szabályozás sincs érvényben. Tekintettel arra, hogy a kérdés a globális politikai napirend egyik kiemelt témájává vált, az ENSZ Közgyűlésen döntés született egy átfogó megállapodás (*global compact*) 2018-ra történő kidolgozásáról a migrációról és menekültügyről. Miközben a migrációs mozgások kiváltó okai gyakran biztonságpolitikai természetűek, a mozgások maguk is további biztonságpolitikai hatásokat gerjeszthetnek, és a célországok destabilizációját eredményezhetik (pl. részben a palesztin menekülthullámok okozták az 1975–1990 között lezajló libanoni polgárháború kirobbanását). A 2015-ben az Európai Unió irányában lendületet vevő migrációs hullám az EU külső határait és a schengeni rendszert is nyomás alá helyezte, heves politikai és jogi vitát indítva a követendő lépésekről, valamint a migráció természetéről és az európai demográfiai helyzetre gyakorolt civilizációs hatása-

iról. Az európai vitában fontos szempont az illegális és a legális migráció, valamint a menekültügy szétválasztásának vagy integrált kezelésének (politikai) igénye, illetve ezzel összefüggésben a nemzetközi és uniós jog alapján garantált menedékjog kiterjesztő értelmezése. Tovább bonyolítja a helyzetet a tény, hogy az EU bel- és igazságügyi együttműködésének keretében a migráció kapcsán megosztott – nemzetállami és uniós – hatáskör érvényesül. (WA)

MPCC →Katonai Tervezési és Irányító Képesség

Nagyon Magas Készenlétű Összhaderőnemi Harci Kötelék (Very High Readiness Joint Task Force, VJTF)

A →NATO gyorsreagálású erejének leggyorsabban bevethető éke („lándzsahegye”), amelynek létrehozásáról a 2014-es walesi csúcstalálkozón döntöttek a tagállamok. Összesen mintegy 20 000 főt tesz ki, és részét képezi egy 5000 fős, 2-3 napon belül bevethető többnemzeti dandár. E dandárt légi, szárazföldi, haditengerészeti, valamint különleges műveleti elemekkel is megerősítették. A →NATO gyorsreagálású erejére (NRF) vonatkozó koncepció megerősítésének eredményeként alakították ki, és a mintegy 40 000 fős NRF részeként működik. A tagállamok rotációs alapon látják el a keretnemzeti feladatokat, az Egyesült Királyság, Németország, Olaszország, Franciaország, Spanyolország, Lengyelország, Törökország vállalt ilyen feladatot. Az összhaderőnemi VJTF

kötelék a 2016-os varsói NATO-csúcs óta elérte teljes műveleti képességét. (BI)

NATO →Észak-atlanti Szerződés Szervezete

NATO-főtitkár

Az →Észak-atlanti Szerződés Szervezetének legmagasabb rangú tisztségviselője, aki elnöklí az →Észak-atlanti Tanács üléseit. A Szövetség „arca és hangja”, mivel meghatározó a szervezet kommunikációjában való szerepe, a legfőbb szóvivő. Emellett a →NATO Nemzetközi Stábjának vezetője is egyben. Igyekszik elősegíteni a tagállamok közötti konszenzust, és segítséget nyújt a tagállamok közötti esetleges politikai viták elsimításában. A főtitkárt négy évre választják, amelyet a tagállamok konszenzusa esetén meg lehet hosszabbítani további egy évvel. Általában kormányfői/miniszteri tapasztalattal rendelkező európai politikusok közül kerül ki. A kiválasztás nem szavazás útján, hanem informális diplomáciai konzultációk révén történik. A poszt létrehozása konszenzus révén volt lehetséges, melynek értelmében a NATO főtitkára mindig európai, míg a NATO katonai parancsnoka mindig amerikai tábornok. (BI)

NATO–Georgia Tanács (NATO–Georgia Council, NGC)

A →NATO és Georgia által a 2008-as orosz-georgiai konfliktus nyomán létrehozott testület. Tagja az összes NATO-tagállam és Georgia (Grúzia). Rendszeresen ülésezik nagyköveti,

külgügyminiszteri, védelmi miniszteri, ritkábban állam- és kormányfői összetételben. A Tanács fontos politikai konzultációs fórum, munkáját Georgia éves nemzeti programja alapján végzi, amely a Tbiliszi által végrehajtandó szükséges reformokat jelöli ki. (BI)

NATO gyorsreagálású erők (NATO Response Force, NRF)

A →NATO 2002-re kidolgozott, többnemzeti és összhaderőnemi jellegű (szárazföldi, légi, haditengerészeti, valamint különleges műveleti alakulatokkal megerősített), fejlett eszközöket alkalmazó gyorsreagálású koncepciója. Az állam- és kormányfők a 2014-es walesi csúcstalálkozón döntöttek az NRF megerősítéséről. Ennek része a →*Nagyon Magas Készenlétű Összhaderőnemi Harci Kötelék* (VJTF), amely az egész, mintegy 40 000 fős NRF leggyorsabban mozgósítható eleme, a „lándzsa hegye” (*spearhead force*). Az NRF katonai irányítása a →*szövetséges erők európai főparancsnokának* felelőssége, bevetéséről az Észak-atlanti Tanács dönt. (BI)

NATO–Oroszország alapító okirat (NATO–Russia Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security)

1997. május 27-én, a párizsi csúcstalálkozó alkalmával írták alá a Szövetség vezetői és Oroszország a kapcsolatok alapelveit rögzítő dokumentumot. Az okirat szerint a felek célja a tartós és minden érintett félre kiterjedő béke megalapozása az euroatlanti térségben. E békét pedig a demokráciára és a

kooperatív →*biztonságra* kívánják építeni. A felek lemondanak a fegyveres agresszióról, tiszteletben tartják más országok területi integritását, szuverenitását és függetlenségét. A dokumentum a kétoldalú kapcsolatok alapvetése mellett létrehozta az Állandó Közös Tanácsot, amelyet mára felváltott a →*NATO–Oroszország Tanács*. Az okirat kitér arra is, hogy a →NATO nem fog nukleáris fegyvereket telepíteni új tagjai területére. Az okirat értelmében a NATO kifejezte, hogy igyekszik elkerülni jelentősebb erők újabb telepítését. Ez utóbbi „önkorlátozás” kérdése komoly politikai vitákhoz vezetett a felek között a Krím Oroszország által történő annexióját követően. Ennek nyomán ugyanis a Szövetség úgy döntött, hogy a →*megerősített előretolt jelenlét* keretében négy zászlóaljat telepít Lengyelországba és a Balti-térségbe. Moszkva szerint ezzel a NATO megszegte az alapító okirat fenti kitételét. A Szövetség azonban ragaszkodik ahhoz, hogy a lépés nem sérti az okirat betűjét, és azt hangsúlyozza, hogy a 2014-es események következtében a biztonsági környezet az okirat 1997-es aláírása óta radikálisan megváltozott. (BI)

NATO–Oroszország Tanács (NATO–Russia Council, NRC)

A NATO–Oroszország alapító okirat által létrehozott Állandó Közös Tanács utódaként – a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően javuló amerikai–oroszl viszony viszonylag pozitív légkörében – létrehozott fórum, amely a kapcsolatok kiemelt

jelentőségét volt hivatott jelezni. A trendet megtörte a 2008-as orosz–georgiai konfliktus, amelynek következtében a →NATO felfüggesztette az NRC üléseit és működését, illetve egyes együttműködési programoknak is vége szakadt. 2010-re a kapcsolatok ismét a régi intenzitással fejlődtek tovább, rendszeresekek voltak a magasabb szintű találkozók is. Ezt a Krím 2014-es annexiója törte meg ismét, amelynek következtében a NATO felfüggesztette az NRC működését és a gyakorlati együttműködést. A NATO külügyminiszterei 2015 decemberében döntöttek arról, hogy az NRC-t ismét összehívják, ám csupán nagykövetségi szinten. Napirendjén azóta Ukrajna és Afganisztán kérdése, valamint a katonai transzparencia az uralkodó téma. A NATO álláspontja továbbra is az, hogy a kapcsolatok nem térhetnek vissza „a szokott ügymenethez”, amíg Oroszország nem változtat Ukrajnával kapcsolatos politikáján. (BI)

NATO–Ukrajna Bizottság (NATO–Ukraine Commission, NUC)

Az →Észak-atlanti Szerződés Szervezetének Ukrajnával 1997-ben közösen kialakított testülete, amely a →NATO-tagállamok, illetve Ukrajna képviselőiből áll. A NUC különböző szinten ülésezik, így értekezleteire sor kerülhet nagykövetségi, külügyminiszteri, védelmi miniszteri, ritkábban állam- és kormányfői szinten. 2014-től a formáció legfontosabb napirendi pontja a Krím illegális annexiója, a kelet-ukrajnai konfliktus, valamint a Szövetség által Ukrajnának biztosított támogatás. (BI)

NGC →NATO–Georgia Tanács

Nicolaidis-csoport

Az első elnökéről elnevezett formáció 2003-ban, Görögország európai uniós tanácsi elnöksége idején jött létre. A Nicolaidis-csoport a →*Politikai és Biztonsági Bizottság* (PSC) üléseit készíti elő, általában hetente kétszer, a PSC-t megelőzően ülésezik az →*Európai Külügyi Szolgálat* képviselőjének elnökletével. (WA)

NPT →Atomsorompó Szerződés

NRC →NATO–Oroszország Tanács

NRF →NATO gyorsreagálású erők

NUC →NATO–Ukrajna Bizottság

Nukleáris Szállítók Csoportja (Nuclear Suppliers Group)

1974-ben alakult, jelenleg 48 tagja van (Magyarország 1978-ban csatlakozott). A csoportban tagsággal bíró államok vállalják, hogy a közösen elfogadott irányelvek mentén koordinálják exportengedélyezési gyakorlatukat az érzékeny és a nukleáris technológiák szempontjából kettős felhasználásúnak számító exportügyletek tekintetében. A kereskedelmi ügyletek célországának kötelező alkalmaznia a NAÜ biztosítéki rendszerét, illetve a tagok az exportengedélyezést végfelhasználói nyilatkozathoz kötik. Az utóbbi a szállítmány célországától származó nyilatkozat, amelyben igazolja, hogy az adott árut nem adja át harmadik államnak. Plenáris ülését évente hívják össze a ro-

tációs elnökséget ellátó államban, döntéseit konszenzussal hozza. Ennél gyakoribban ülésezik a szakértőkből álló ún. Konzultatív Csoport. A gyakorlati koordinációért Japánnak a bécsi nemzetközi szervezeteknél akkreditált állandó képviselője felel. (BI)

Nyitott Égbolt Szerződés (Treaty on Open Skies)

1992. március 24-én az *→Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ)* helsinki *→Miniszeri Tanácsa* során aláírt szerződés, amely 2002-ben lépett hatályba. A dokumentum a részes államok között lehetővé teszi az egymás légterébe katonai megfigyelések céljából történő, szabályozott berepüléseket. A részes államok így korábban soha nem látott átláthatósággal gyűjthetnek információt egymás katonai képességeiről és tevékenységéről. A részes államok száma jelenleg 34. A végrehajtást segítő és felügyelő testület a Nyitott Égbolt Konzultatív Bizottság (Open Skies Consultative Commission), amely a részes államok képviselőjéből áll, és havonta ülésezik az *→EBESZ* bécsi központjában. Döntéseit konszenzussal hozza. Munkacsoportjai a szerződés különböző technikai aspektusaival foglalkoznak (pl. a repülések során használt szenzoros technológiákkal). A szerződést 5 évente felülvizsgálják. Minden állam kétféle kvótával rendelkezik. Az aktív kvóta keretében az adott állam más állam légterében és területe felett hajthat végre megfigyelő repüléseket, míg a passzív kvóta a saját légterében fogadandó repülésekre vonatkozó kötelezettséget

jelzi (Magyarországnak évente 4 aktív és 4 passzív kvótája van). A szerződésnek több magyar vonatkozása is van. 1990-ben a szerződés kialakítására irányuló tárgyalások jelentős része Ottawában és Budapesten zajlott le, Magyarország és Kanada a szerződés leteleményes állama. Érdemes kiemelni, hogy az 1992-ben aláírt kétoldalú magyar–román Nyitott Égbolt Megállapodás példaértékűnek tekinthető, különösen azért, mert a többoldalú szerződés csak 2002-ben lépett hatályba. A szerződés összességében sikeresnek tekinthető, ám működését némiképp beárnyékolja, hogy eddig nem volt képes teljesen követni a technológiai fejlődést, és bizonyos konfliktusok (pl. az orosz–georgiai) is zavarokat okoztak a végrehajtásban. (BI)

Nyugat-európai Unió (Western European Union, WEU) jelentősége

Előzménye az 1948. március 17-én aláírt Brüsszeli Szerződés volt, amelyhez az Egyesült Királyság, Franciaország és a Benelux államok csatlakoztak. A dokumentum rögzítette, hogy a megtámadott részes állam számára a többi minden lehetséges katonai és egyéb segítséget megad. Célja ekkor még részben egy ismét megerősödő és agreszív válni kívánó Németországgal szembeni garancia volt. 1954. október 23-án írták alá a Módosított Brüsszeli Szerződést, amelyhez immár az NSZK és Olaszország is csatlakozott (1955. május 6-án lépett életbe). Ez utóbbi formálisan is létrehozta a Nyugat-európai Uniót, amely már a Szovjetunió fenyegetése ellenében jött létre. A Brüsszeli

Szerződés és annak módosítása fontos lépés volt a NATO létrehozásához vezető úton is. 1992-ben a *→Maastrichti Szerződés* a Nyugat-európai Uniót jelölte meg az európai védelem letéteményeseként. A NYEU elsődleges feladatait az 1992-ben elfogadott ún. petersbergi feladatok jelentették, amelyek a humanitárius és mentési akciókat, valamint a békefenntartási és válságkezelési funkciókat foglalták magukba. A hét taghoz 1990-ben Portugália és Spanyolország, 1995-ben Görögország csatlakozott. A 10 tag mindegyike *→NATO*- és EU-tag is volt egyben. Székhelye először Londonban, majd az 1990-es évektől Brüsszelben volt. Munkáját adminisztratív titkárság segítette, élén a főtitkárral. Legfontosabb döntéshozó szerve a külügyminiszterekből és a védelmi miniszterekből álló Miniszterek Tanácsa volt, a napi munka során pedig a tagállamok állandó képviselői (nagykövetei) vettek részt az intézmény tevékenységében. Plenáris szerve a párizsi székhellyel működő Parlamenti Közgyűlés volt, amelynek csak tanácskozási, konzultatív jogai voltak. 1992-93-ban jött létre a fegyverzeti igazgatók, illetve védelmi miniszterek szintjén tanácskozó Nyugat-európai Fegyverzeti Csoport (Western European Armaments Group, WEAG), amely az európai védelmi ipari bázis és piac megeremtését, a kutatási-fejlesztési kooperációt és a vonatkozó szabályok harmonizációját tűzte ki célul. 1996-ban jött létre a Nyugat-európai Fegyverzeti Szervezet (Western European Armaments Organization – WEAO), amely a WEAG

kutatási-fejlesztési tevékenységéért felelt. Feladatait végül az EU Európai Védelmi Ügynöksége vette át. A NYEU műveleti szerepvállalása is jelentősnek mondható. Az Öböl térségében aknamezítési feladatokat látott el a '80-as évek végén. Emellett a volt Jugoszláviával szembeni ENSZ-embargó végrehajtását is elősegítette az Adrián és a Dunán. További műveleti feladatokat látott el a Nyugat-Balkánon (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Koszovó). A szervezetnek kulcsszerepe volt a hidegháborús euroatlanti biztonsági architektúra kialakulásában, a 90-es években pedig az európai védelem, valamint az Unió biztonság- és védelempolitikájának kialakításában. A 2000-es évek elejétől az EU fokozatosan átvette a NYEU funkcióit (köztük a petersbergi feladatokat), és a szervezet 2011. június 30-án hivatalosan megszűnt. (BI)

OSCE *→Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet*

Ottawai Egyezmény (Ottawa Convention/Mine Ban Treaty)

Hivatalos nevén „Gyalogsági aknák használatának, raktározásának és átadásának tiltásáról, valamint megsemmisítésükről szóló egyezmény”. A szerződéssel kapcsolatos munka 1996-ban, a kanadai Ottawában indult meg. 1997. december 3-án nyitották meg aláírásra, és 1999. március 1-jén lépett hatályba. 162 részes állama van, csupán 35 állam nem tagja, jelentős részüknek azonban nincs számottevő aknatechnológiája (Orosz-

ország és Kína azonban nem írta alá, holott mindkét ország jelentős vonatkozó technológiával rendelkezik). A részes államoknak tilos gyalogsági aknákat használni, tárolni, más állam részére átadni. A szerződéshez csatlakozóknak négy éven belül kötelességük megsemmisíteni a szerződés hatálya alá tartozó aknakészleteiket (hazánk ezt 2005-ben teljesítette). További fontos feladat, hogy a részes államok területén lévő aknamezőket fel kell számolni a megerősítést követő tíz évben. Gyenge pontja a laza verifikációs mechanizmus, amely lényegében a részes államok éves jelentéseire és találkozóira korlátozódik. A nem megfelelő végrehajtást és a végrehajtás hiányát általában nem követik szankciók. (BI)

Összhaderőnemi Alkalmi Harci Kötelék (Combined Joint Task Force, CJTF)

A →NATO 1994-es brüsszeli csúcstalálkozóján elfogadott koncepció, amely elviekben lehetővé teszi, hogy bizonyos NATO-kapacitásokat a Nyugat-európai Unió számára is elérhetővé tesz a Szövetség. Mivel a Maastrichti Szerződés révén a Nyugat-európai Unió fokozatosan az EU védelmének letéteményesévé vált, az elgondolás áttételesen az európai védelemre vonatkozó implikációkkal is bírt. (BI)

Párizsi Charta

Elfogadásának fontos előzménye, hogy 1990. november 19-én került sor az →Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről Szóló Szerződés aláírására is. November 21-én a résztvevők alá-

írták a „Párizsi Charta az új Európáért” című dokumentumot, amely megerősítette a →Helsinki Záróokmányban foglalt alapelveket és alkalmazásuk kötelezettségét, és a felek azt is rögzítették, hogy egymást többé nem tekintik ellenségnek, vagyis Európa megosztottsága lezárult. Hitet tettek az olyan értékek mellett, mint az emberi jogok, a demokrácia, a jogállamiság. Megjelent a nemzeti kisebbségi identitás ápolásának szabadsága, a kisebbségi identitás védelmezése pedig a részes államok feladataként került a dokumentumba. A felek elkötelezték magukat a piacgazdaság és a plurális társadalmak mellett, és helyet kapott a környezet megóvásának fontossága is. Az aláírók arról is döntöttek, hogy évente kétszer csúcstalálkozót szerveznek, a külügyminiszterekből álló →Miniszeri Tanács pedig évente tart értekezletet. Létrehozták a Vezető Tisztségviselők Bizottságát, amely a miniszterek munkaértekezleteit volt hivatott előkészíteni. Bécsi székhellyel kialakították a →Konfliktus-megelőző Központot (Conflict Prevention Center, CPC), amelynek feladata a Tanács munkájának segítése a válsághelyzetekkel összefüggésben. Döntöttek a krakkói központtal megszervezett Szabad Választási Iroda létrejöttéről is, ez az →EBESZ mai, varsói székhellyel működő Demokratikus és Emberi Jogok Irodájának elődje, amelyet 1992-től neveznek így. (BI)

Partnerség a Békért (Partnership for Peace, PFP)

A →NATO 1994-ben létrejött partnerségi programja, amelyben jelenleg 21

állam vesz részt. Kifejezetten az egyes partnerekre szabott program, amelyben minden tagállam a maga igényei szerint működik közre. Fontos kitétel, hogy a programban való részvételből semmilyen szempontból nem következik későbbi NATO-csatlakozás. A NATO és az adott partner közötti együttműködési partnerségi megállapodás rögzíti a két évre előre kialakított programokat. A programok változatosak, és tematikailag kiterjednek a védelmi reformokra, a *→védelempolitika*ra és a védelmi tervezésre, a képzésre és az oktatásra, a civil-katonai kapcsolatokra, a hadgyakorlatokra és a katonai együttműködésre. (BI)

PESCO *→Állandó Strukturált Együttműködés*

PfP *→Partnerség a Békért*

Polgári Tervezési és Irányítási Képesség (Civilian Planning and Conduct Capability, CPCC)

Az *→Európai Külügyi Szolgálat* részeként működő szervezeti egység, amely az EU civil (nem katonai) *→misszió*inak műveleti irányításáért felel. Igazgatója az *→EU* összes civil műveletének műveleti parancsnokaként felel ezek *→stratégiai* irányításáért. (BI)

Politikai és Biztonsági Bizottság (Political and Security Committee, PSC)

A *→közös kül- és biztonságpolitika*, valamint a *→közös biztonság- és védelempolitika* egészét felügyelő, brüsszeli központú politikai egyeztető testület, amelynek állandó formációvá alakítá-

sáról 2000-ben született döntés. Tagjai az EU-tagállamok nagyköveti szintű képviselői, akik – az *→Európai Külügyi Szolgálat* elnöklése mellett – főszabály szerint hetente kétszer üléseznek. A PSC követi a nemzetközi szintéren zajló eseményeket, és szükség szerint javaslatokat fogalmaz meg közös uniós fellépésre, illetve megfelelő felhatalmazás birtokában rendelkezik azok végrehajtásáról, valamint ellenőrzéséről. Előkészíti a *→Külügyek Tanácsa* üléseit. Javasatait az Állandó Képviselők Bizottságán (COREPER) nyújtja be a miniszterek felé. (WA)

proxiháború (Proxy war)

Ún. kliensháború, ahol a szembenálló felek nem egymással közvetlenül vívnak háborút, hanem szövetségeseik, illetve az általuk támogatott országok révén. A hidegháborúból jó példa az angolai konfliktus, ahol az Angolai Népi Felszabadító Mozgalmat a Szovjetunió támogatta, míg a Nemzeti Egység Angola Teljes Függetlenségéért nevű szervezet oldalán az Egyesült Államok állt. Napjainkban kliensháborúként említhetjük a szíriai konfliktust, amelyben Oroszország és Irán az Bassár el-Aszad vezette központi kormányzatot, míg az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia a szíriai ellenzéket támogatja. (BI)

PSC *→Politikai és Biztonsági Bizottság*

PTBT *→Részleges Atomcsend Szerződés*

Részleges Atomcsend Szerződés (Partial Nuclear-Test-Ban Treaty, PTBT)

A léghőri, víz alatti és világűrben végrehajtott nukleáris tesztrobbantásokat

tiltó egyezmény, mely 1963. augusztus 5-én nyílt meg aláírásra, és ugyanazon év október 5-én lépett hatályba, letéteményes államai az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Oroszország. Összesen 125 részes állama van. Érvényessége az →Átfogó Atomcsend Szerződés hatályba lépéséig szól, az utóbbi azonban eddig nem történt meg. A szerződés gyengesége, hogy nem kapcsolódik hozzá a végrehajtást ellenőrző rendszer. (BI)

Saint Maló-i Nyilatkozat

A franciaországi Saint Malóban 1998. december 3–4-én megtartott francia-brit csúcstalálkozó eredményeként kiadott nyilatkozat. Jacques Chirac francia elnök és Tony Blair brit miniszterelnök egyetértettek abban, hogy az EU politikai súlyát csak a megfelelő védelmi (katonai) képességek kialakítása révén lehet garantálni. A nyilatkozat értelmében az EU-nak szüksége van megfelelő intézményi struktúrákra, →hírszerzési és helyzetértékelő képességekre, valamint stratégiai tervezési kapacitásokra. Szükséges feltétel, hogy a megfelelő katonai eszközök rendelkezésre álljanak. A nyilatkozat nagy támogatást adott az EU →*közös biztonság- és védelempolitikájának* kialakulásához (BI)

SALT →*Tárgyalások a hadászati fegyverek korlátozásáról*

SALW →*Kézi- és könnyűfegyverek korlátozását célzó kezdeményezés*

Sanghaji Együttműködési Szervezet (Shanghai Cooperation Organization, SCO)

A Sanghaji Együttműködési Szervezet létrejöttének előzménye az 1996-ban megalakult „sanghaji ötök” elnevezésű kezdeményezés, amelyben Kazahsztán, Kína, Kirgizisztán, Oroszország, Tádzsikisztán vett részt. A szervezet létrejöttét 2001. június 15-én jelentették be a felek Sanghajban, ekkor Üzbegisztán is csatlakozott a szervezethez. Alapokmányát 2002. június 7-én írták alá a felek Szentpéterváron, és 2003. szeptember 19-én lépett életbe. A 2017. június 9-én megtartott asztanai csúcson India és Pakisztán is csatlakozott a szervezethez. Megfigyelő állam Afganisztán, a Belarusz Köztársaság, Irán, Mongólia. Dialóguspartner Örményország, Azerbajdzsán, Kamodzsza, Nepál, Srí Lanka és Törökország. A szervezet célja a tagok közötti bizalom megerősítése, széleskörű együttműködés a részes felek között, valamint a béke, biztonság és stabilitás fenntartása és garantálása, illetve egy „demokratikus, igazságos és racionális új nemzetközi politikai és gazdasági rend” létrehozása. A SESZ legfőbb politikai döntéshozó szerve az Államfői Tanács, amely évente találkozik, és stratégiai jelentőségű kérdésekben dönt. Emellett fontos döntéshozó szerv a Kormányfők Tanácsa. További fórum a Külügyminiszterek Tanácsa, valamint a Nemzeti Koordinátorok Tanácsa, amely a tagállamoknak a szervezettel kapcsolatos ügyeiért felelős tisztviselőiből áll. A SESZ hivatalos nyelvei a kínai és az orosz. A szervezet-

nek két állandó intézménye van, a Titkársága Pekingben és a Regionális Terrorelhárítási Struktúra Végrehajtó Tanácsa Taskentben. Előbbi a szervezet adminisztratív irányításáért, utóbbi a szervezet terrorelhárítási tevékenységéért felel. A szervezet jelentőségének megítéléséhez fontos szempont, hogy tagállamaiban több mint 3 milliárd ember él, ami a Föld lakosságának (7,6 milliárd) a 40 százaléka. (BI)

SatCen →EU Műholdas Központ

SCO →Sanghaji Együttműködési Szervezet

SORT →Hadászati Támadófegyverek Csökkentéséről Szóló Szerződés

Stabilizációs és Társulási Megállapodás (Stabilisation and Association Agreement, SAA) jelentősége

Kétoldalú megállapodások, amelyeket az EU kötött valamennyi nyugat-balkáni országgal (Macedónia 2004, Albánia 2009, Montenegró 2010, Szerbia 2013, Bosznia-Hercegovina 2015, Koszovó 2016) a térség európai integrációs távlatainak elvi megnyitását (2003) követően. Ezek adják az EU és az adott állam közötti kapcsolatok átfogó szerződéses keretét, meghatározva a politikai, gazdasági és kereskedelmi kötelek rendszerét, és biztosítva az ország uniós integrációs lehetőségeinek kiindulási alapját. Nem csupán szabadkereskedelmi egyezményként szolgálnak az EU és a nyugat-balkáni partnerei között, hanem politikai és gazdasági intézményi reformok meghatározását, va-

lamint regionális együttműködési célterületeket is tartalmaznak az Unióval történő szorosabb integrációra, majd távlati uniós tagságra törekvő országok számára. Minden egyes ilyen megállapodás egyúttal létrehozta az annak végrehajtását felügyelő és rendszeresen egyeztető – külön erre a célra felállított – kétoldalú (EU és a szerződő állam közötti) intézményi keretet a kormányzati és a parlamenti dimenzióban is. (TCs)

START →Hadászati Támadófegyverek Csökkentéséről Szóló Szerződés

stratégia

A (politikai) célok és az elérésükhöz szükséges eszközök, illetve az elérésük módjára vonatkozó elgondolások egységes rendszere. E megközelítés az angolszász →biztonságelméleti és stratégiai gondolkodással foglalkozó szakirodalom alapvetése (Ends-Means-Ways). Egy stratégia csak akkor lehet sikeres, ha a célok és a rendelkezésre álló erőforrások egyensúlyban vannak. A *kül- és biztonságpolitikában* a stratégia fogalmát általában egy ország biztonsági (nemzeti biztonsági), illetve védelmi-katonai stratégiája kapcsán használjuk. A stratégia többnyire konkrét dokumentum, a köznyelvben azonban gyakran csak általános törekvések együttesét jelenti. (BI)

szankció végrehajtása

Az ENSZ Alapokmánya VII. fejezet 41. cikke értelmében a Biztonsági Tanács (BT) rendelkezhet olyan – katonai erő bevonásával nem járó – korlátozó intézkedések bevezetéséről, ame-

lyek elsődleges célja a nemzetközi béke és biztonság fenntartása, illetve helyreállítása. A korlátozó intézkedések irányulhatnak természetes és jogi személyek, államok, valamint egyéb entitások (pl. terrorista szervezetek) ellen. Különböző formákban ölhetnek testet az átfogó ágazati gazdasági korlátozásoktól (pl. olajembargó) az olyan célzott lépésekig, mint a fegyverembargó, utazási korlátozások vagy pénzügyi korlátozások (vagyonbefagyasztás). E lépéseket a BT általában átfogó stratégia részeként alkalmazza, kiemelten a (nukleáris) non-prolifерáció, illetve a terrorizmus elleni küzdelem területén. Az Európai Unió minden esetben végrehajtja az ENSZ BT által elrendelt szankciókat, amelyekhez kiegészítő intézkedéseket is életbe léptethet, ugyanakkor BT-felhatalmazás nélkül dönthet ún. autonóm korlátozó intézkedések bevezetéséről is. A szankciók legtöbbször elérni kívánt politikai vagy humanitárius, illetve emberi jogi célokhoz kötöttek (ld. az Irán nukleáris programja kapcsán az ENSZ BT által elrendelt kényszerítő intézkedéseket és az ezek segítségével elért *→Közös Átfogó Akcióterv* végrehajtása), általában törekedve arra, hogy annak a civil lakosságot, illetve a jogszerű tevékenységeket érintő hátrányai a lehető legkisebb mértékűek legyenek. (L. *→szankció fogalma*) (WA)

tárgyalások a hadászati fegyverek korlátozásáról (Strategic Arms Limitation Talks, SALT)

Az Egyesült Államok és a Szovjetunió több fontos megállapodást is kötött

a hadászati fegyverek korlátozásáról. Az 1972. május 26-án aláírt első megállapodási csomag (SALT I) két részből állt: a *→ballisztikus rakétavédelmet szabályozó →ABM Szerződésből*, valamint a hadászati támadófegyverek korlátozásáról. Mindkét szerződés 1972. október 3-én lépett hatályba. A hadászati támadófegyverek korlátozásáról szóló szerződés kikötötte, hogy az Egyesült Államoknak maximum 1054 db interkontinentális ballisztikus rakétaindító berendezése lehet, a Szovjetunióknak pedig 1618. A megállapodás értelmében az Egyesült Államok maximum 710 db tengeralattjáró-fedélzeti ballisztikus rakétaindító berendezéssel rendelkezhet, a Szovjetunió 950-nel. Az Egyesült Államoknak 44, míg a Szovjetunióknak 62 olyan tengeralattjárója lehet, amelyeket ballisztikus rakétákkal látnak el. A SALT II Megállapodást 1979. június 18-án írta alá az Egyesült Államok és a Szovjetunió. Érdekessége, hogy a két hatalom közötti feszültségek miatt a szerződést a felek nem ratifikálták, hallgatólagosan azonban betartották. A dokumentum a hadászati támadófegyverek hordozóeszközeinek maximális számát 2250 darabban határozta meg. Ebből maximum 1320 lehetett többtöltetű fejrészes ballisztikus rakéta, illetve robotrepülőgépek szállítására alkalmas bombázó. Az 1320-ból maximum 1200 lehetett többtöltetű fejrészes ballisztikus rakéta, az 1200-as mennyiségben belül pedig maximum 820 lehetett szárazföldre telepített interkontinentális ballisztikus rakéta. A szárazföldi telepítésű interkontinentális ballisztikus

rakétákon maximum 10 nukleáris töltet lehetett a többtöltetű fejrészekben, a tengeralattjáró-fedélzeti interkontinentális ballisztikus rakétákon pedig maximum 14 töltet. (BI)

terrorizmus

A politikai erőszak egy formája. A terrorizmusnak máig nincs minden fél által elfogadott, egységes definíciója, és így az ENSZ sem rendelkezik ilyen meghatározással. Mindazonáltal megállapítható, hogy létezik néhány olyan alapvető elem, amely részét képezi a terrorizmus jelenségének. A terrorizmus politikai célokkal történik, mindig egy meghatározott közönség és a széles nyilvánosság számára kíván „üzenetet közvetíteni”. A terrorcselekményeket legtöbbször szervezett csoportokhoz kötjük, noha a konkrét elkövető sokszor egyedül cselekszik. A terrorcselekmények gyakori eleme továbbá az ártatlan civilekkel szemben elkövetett tömeges erőszak. Ez azonban nem minden esetben igaz – ismerünk olyan példát, amikor a tömeges erőszakot katonák ellen követték el, ettől azonban még a cselekmény terrorizmusnak minősül. A terrorcselekmény célja a félelemkeltés, amelynek egyik gyökere a politikai követelések teljesítésének elmaradása esetére kilátásba helyezett ismételt erőszak. A terrorizmus, a terrorcselekmények, illetve ezek politikai céljai általában valamilyen ideológiához vagy szélsőséges nézetrendszerhez kapcsolódnak. Ebben szerepet játszhat – noha ez egyáltalán nem kizárólagos – a vallás, illetve annak valamilyen szélsőséges értelmezése.

Említést kell még tenni a nemzeti (sokszor szeparatista) terrorizmusról (pl. a baszk ETA, vagy az ír IRA esetében). A fenyegetés egységes definíciója azért is nehéz, mert politikai tartalommal bír – akit az egyik politikai aktor terrorista-ként tart számon, azt egy másik gyakran „szabadságharcosnak” tekinti. (BI)

választási megfigyelő missziók

Adott országban a választások demokratikus jellegének, tisztaságának ellenőrzését szolgáló helyszíni megfigyelő tevékenység. Az *→EBESZ*, az Európai Unió, illetve az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése is szervez választási megfigyelői missziókat. Ennek keretében a tagállamok szakértői kapnak lehetőséget arra, hogy meghatározott számban részt vegyenek az adott ország választási folyamatának megfigyelésében. A megfigyelők előre meghatározott, szigorú és részletes szempontok szerint információkat gyűjtenek a választási folyamatról, majd ezeknek az információknak az összegezése és elemzése révén a megfelelő nemzetközi szervezet értékelést ad ki a választásokról. A megfigyelők leginkább azt értékelik, hogy a választások folyamata csalásoktól mentesen, „tisztán” zajlott-e le, illetve sor került-e bármilyen szabálytalanságra. A rövid távú megfigyelői misszió a választások egy adott fordulójának figyelemmel követését jelenti, a hosszú távú missziók pedig általában egy hónapokig tartanak. Bizonyos nemzetközi szervezetek, külügyminisztériumok vagy nem kormányzati szervezetek választási megfigyelői képzéseket is szerveznek a meg-

figyelők tudásának gyarapítása érdekében. Az EBESZ megfigyelő tevékenységében az utóbbi években leginkább a közép-ázsiai, illetve a kaukázusi térség kapott hangsúlyt, míg az Európai Unió munkájában az afrikai térség domináns, bár ez egyik szervezet esetében sem kizárólagos. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének képviselői önálló delegációk tagjaiként vehetnek részt választási megfigyelésben. A megfigyelők kiválasztásánál előnyt jelent a korábbi választási megfigyelői, ill. az adott térséggel kapcsolatos tapasztalat és a nyelvtudás. (BI)

Válságkezelési és Tervezési Igazgatóság (Crisis Management and Planning Directorate, CMPD)

Az →*Európai Külügyi Szolgálat* katonai és →*civil műveletek stratégiai tervezéséért* felelős szervezeti egysége. Tervezés-kor különösen nagy hangsúlyt helyez az elérni kívánt politikai célok megfogalmazására és az ehhez hozzárendelhető eszközök beazonosítására. E folyamat során ügyel az integrált katonai és civil tervezésre, és szorosan együttműködik a többi katonai, illetve civil – válságkezeléssel foglalkozó – szervvel. Ez a szervezeti egység felel a már zajló →*missziók* stratégiai felülvizsgálatáért is annak érdekében, hogy a missziós fellépés mindig alkalmazkodni tudjon a politikai és →*biztonsági* realitásokhoz, az elérendő célok érdekében. (BI)

védelempolitika

Egy államnak a haderő alkalmazásával, fenntartásával, fejlesztésével kapcsolatos politikai irányvonala, amely a

→*biztonságpolitika* részét képezi. A védelempolitikát általában konkrét dokumentumok rögzítik, így egy állam alkotmánya, törvényei, biztonságpolitikai stratégiája, védelmi (katonai) →*stratégiája*. Magyarország legfrissebb ilyen dokumentuma a 2012-es Nemzeti katonai stratégia. Egy ország védelempolitikájában meghatározó az a szövetségi rendszer, amelyben az adott állam tagsággal rendelkezik. (BI)

védelmi kapacitásépítés (Defence and Related Capacity Building, DCB)

A →*NATO* 2014-ben indított védelmi kapacitásépítési programja a partnerországok védelmi intézményeit kívánja erősíteni – a partnerállamok erre vonatkozó igényei alapján – tanácsadás, képzés és oktatás révén. A NATO-nak jelenleg Georgiában, Irakban, Jordániában és Moldovában fut ilyen programja. Magyarország Irak és Jordánia részére nyújtott kiképzési támogatást a program keretében. (BI)

Vegyifegyver-tilalmi Egyezmény (Chemical Weapons Convention, CWC)

Párizsban nyitották meg aláírásra 1993. január 1-én és 1997. április 29-én lépett hatályba a 65. ratifikációt követően (a 65. ratifikáló állam éppen Magyarországé volt). Jelenleg 192 részes állama van. Izrael aláírta az egyezményt, ám nem ratifikálta, Egyiptom, Észak-Korea és Dél-Szudán pedig nem írta alá. A szerződés tiltja a vegyi fegyverek alkalmazását, az ilyen eszközök fejlesztését, gyártását és birtoklását, valamint arra kötelezi a részes államokat, hogy a hatályuk alá tartozó eszkö-

zöket 10 éven belül semmisítsék meg. Arról is rendelkezik, hogy a feleknek gyártókapacitásukat is meg kell szüntetniük. A verifikációt a hágai székhelyű Vegyifegyver-tilalmi Szervezet (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, OPCW) biztosítja a tagállamok által szolgáltatott információkat ellenőrző helyszíni szemlék révén. Az egyezmény működése szempontjából kulcsfontosságú a részes államok részvételével évente megrendezett konferencia, valamint az OPCW 41 tagú Végrehajtó Tanácsa, illetve a Titkárság. Egy-egy tagállam is kérheti egy másik állam gyakorlatának ellenőrzését, amennyiben gyanú merül fel valamely részes állam tevékenységével kapcsolatban. Az egyezmény végrehajtásában fontos szerep jut az ötévente megrendezett felülvizsgálati konferenciáknak. Az OPCW az utóbbi években különösen a Szíriában bevetett vegyi fegyverek kapcsán került a figyelem homlokterébe. (BI)

VJTF → *Nagyon Magas Készenlétű Összhaderőnemi Harci Kötelék*

Wassenaar Megállapodás

A korábbi (és 1994-ben megszűnt) COCOM-listán alapuló →*exportellenőrzési* rezsim, melyet 1994-ben fogadtak el a Hága Wassenaar nevű városrészében megrendezett értekezleten. A rezsim 1996 óta működik, célja a hagyományos fegyverek és kettős felhasználású technológiák exportjának közös irányelveken alapuló ellenőrzése és koordinálása. A csatlakozó államok vállalják, hogy a rezsim keretében ki-

dolgozott, ún. „listás” áruk és technológiák vonatkozásában exportellenőrzési gyakorlatot vezetnek be. A rezsim működésének alapját az ún. Initial Elements (IE) című dokumentum képezi, ez tartalmazza, hogy a részes államoknak milyen kötelezettségeknek kell megfelelniük, és egyben szabályozza az információcserét is. Az IE-t rendszeresen felülvizsgálják. A rezsim bécsi székhellyel működik, ahol évente (általában decemberben) megrendezik a részes államok plenáris konferenciáját. A Wasseenaar-rezsim keretein belül a részes államok döntéseiket konszenzussal hozzák. (BI)

WEU → *Nyugat-európai Unió, → Nyugat-európai Unió jelentősége*

Zangger Bizottság (Zangger Committee)

1971-ben létrejött testület, jelenleg 39 tagja van. A csatlakozás feltétele az →*Atomsorompó Szerződés*ben való részesség. A Bizottság tekintve olyan exportügyletekre vonatkozó információcserre mechanizmusa, amelyekben egy adott tagállam nukleáris hasadóanyagot, illetve ahhoz kapcsolódó technológiát exportál olyan államnak, amelynek nincs nukleáris fegyvere, vagy nem részese az Atomsorompó Szerződésnek. Az utóbbi kategóriába eső államokba irányuló export esetén az exportáló országnak a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel kell igazoltatnia, hogy a szállítmány nem használható fel katonai célú nukleáris fegyverek fejlesztéséhez. Az ilyen államnak azt is garantálnia kell, hogy a

szállítmányt békés célokra használja. A harmadik államnak történő exportálás esetén szintén az utóbbi szabály érvényes. A →*Nukleáris Szállítók Csoportjának* kiterjedtebb hatálya miatt a Zangger Bizottság mára veszített jelentőségéből. (BI)

NEMZETKÖZI GAZDASÁGI KAPCSOLATOK

Témavezető
BECSEY ZSOLT

A szócikkek szerzői

BECSEY ZSOLT (BZs)	LEMÁK ELLA (LE)
BARANYAI GÁBOR (BG)	MOLNÁR ISTVÁN JÁNOS (MI)
BUDAHÁZY GYÖRGY (BGY)	NYÁRÁDI LÁSZLÓ (NYL)
CSATÁRI ÉVA (CsÉ)	SÁGVÁRI PÁL (SP)
CSUZDI SZONJA (CsSz)	TOLNAI ÁGNES (TÁ)
HARGITA ESZTER (HE)	TÓTH ANDRÁS (TA)
HEINCZ BALÁZS (HB)	VÁRHOMOKI-MOLNÁR MÁRTA (VHM)
HETÉNYI GÉZA (HG)	VÁRKONYI LÁSZLÓ (VL)
HROVATIN ZSOLT (HZs)	

Act of State doktrína

Az 1960-as években az Amerikai Egyesült Államok külföldi államosításokkal kapcsolatos bírói gyakorlatában kialakult elv, amelynek lényege, hogy egy állam bírósága nem kérdőjelezheti meg más állam jogalkotási aktusait és saját területén végrehajtott cselekményeit. Az ~t a bíróságnak akkor kell alkalmaznia, ha a kérdéses cselekmény az állam cselekményének minősül. Ennek egyik feltétele, hogy a cselekmény a szuverén jogok gyakorlása során szülessen meg valamely állami szerv által, a másik pedig hogy a cselekmény formális törvényhozási vagy más jogalkotási aktusban öltön testet. A kormányzati tisztviselők cselekményei is állami cselekménynek minősülnek, ha a tisztviselő e minőségében járt el. Eredetileg az ~ akkor is alkalmazandó volt, ha az állam intézkedése nyilvánvalóan sértette a nemzetközi jogot. Később az amerikai Kongresszus törvénnyel írta elő a bíróságok számára, hogy az ~ra hivatkozással nem tagadhatják meg az ügy érdemi vizsgálatát, ha a nemzetközi jogi alapelvek sérelméről van szó. 1990-ben az amerikai Legfelsőbb Bíróság az ~ alkalmazását azokra az ügyekre szűkítette le, amelyekben a bíróság a szuverén államok hivatalos aktusainak az érvényességét az adott állam saját törvényei szempontjából vizsgálta. Az ~ megjelenését követően az európai bíróságok is óvatosabban nyúltak a külföldi államok államosítási aktusai érvényességének a kérdéséhez. E döntések megkérdőjelezhetőségét lényegében attól tették és teszik függővé, hogy azok

sértik-e a bíróság államának a közrendjét. (MI)

ADR (Alternative Dispute Resolutions)
→*alternatív vitarendezési módok***AIPH (Association Internationale des Producteurs de l'Horticulture)** →*Kiállítások Nemzetközi Irodája***állami támogatások**

Az EUMSZ 107. cikk (1) bekezdése főszabályként megtiltja azon támogatási intézkedéseket, amelyek esetében a következő hat feltétel együttesen teljesül: 1) gazdasági tevékenységet támogatnak, 2) állami forrásból származnak, 3) szelektívek, 4) piacon meg nem szerezhető előnyt jelentenek a vállalkozás részére, amennyiben 5) érintetik a versenyt, vagy 6) torzítják a tagállamok közötti kereskedelmet, illetve azzal fenyegetnek. Az EUMSZ 107. cikk (2) és (3) bekezdése határozza meg azokat a célokat, amelyek érdekében az Európai Bizottság – az →*Európai Unió* versenyhatósága – engedélyezheti az ~ nyújtását. Az egyes fogalmi elemek tartalma nem minden esetben egyértelmű, e tekintetben az Európai Bíróságok joggyakorlata az irányadó, ami részben a Bizottság döntési gyakorlatát megkérdőjelező fellebbezések, részben előzetes döntéshozatali eljárásban feltett kérdések eldöntése során hozott ítéletekből áll. A hatályos értelmezést 2016-ban a Bizottság egy közleményben foglalta össze, amely az összes tagállam nyelvén elérhető. (HE)

állami támogatások engedélyezése

Az EUMSZ 108. cikk (3) bekezdése szerint az Európai Bizottság kizárólagos hatáskörébe tartozik az EUMSZ 107. cikk (1) bekezdésének hatálya alá tartozó →állami támogatások ellenőrzése. Így nem léptethető hatályba állami támogatást tartalmazó intézkedés, amíg azt a Bizottság jóvá nem hagyta. A támogatási intézkedés lehet támogatási program (pl. jogszabály), amely tartalmazza, hogy milyen célra, kiknek milyen feltételekkel adható támogatás vagy ennek hiányában egyedi (ún. ad hoc) támogatás. A jóváhagyás időigénye átlagosan 4-8 hónap, de bonyolultabb esetekben ennek a duplája is lehet. Magyarországon a bejelentést a Támogatásokat Vizsgáló Irodán (TVI) keresztül lehet és kell kezdeményeznie a támogatást nyújtónak. A bejelentést követően a Bizottság vagy engedélyező határozatot hoz, vagy ha kétségei vannak egy támogatási intézkedés uniós állami támogatási szabályokkal való összeegyeztethetőségét illetően, akkor ún. hivatalos vizsgálati eljárást indít az EUMSZ 108. cikk (2) bekezdése értelmében. Ezen eljárás végén engedélyezheti, megtilthatja vagy feltételekhez kötheti a támogatási intézkedés bevezetését. A tagállamok által a bejelentési kötelezettség megsértésével nyújtott támogatások esetében a Bizottság hivatalból vizsgálhatja a támogatásnyújtás feltételeit. A vizsgálat itt is hasonló eredménnyel zárulhat, azzal a különbséggel, hogy az uniós szabályokkal összeegyeztethetetlen támogatások esetében a Bizottság elrendelheti a támogatás kamattal történő

visszafizettetését. A határozatok címzettje a tagállam, és a visszafizettetést általában négy hónap alatt kell végrehajtani. Nem kell a Bizottsággal előzetesen engedélyeztetni azokat a támogatásokat, amelyek az ún. csoportmentességi rendeletek hatálya alá tartoznak. Ezekben a Bizottság által elfogadott rendeletekben a Bizottság meghatározta azokat a támogatási jogcímeiket és azok nyújtásának feltételeit, ahol nem kell a Bizottság előzetes engedélyét kérni. A támogatást nyújtót előzetes bejelentési kötelezettség terheli a TVI felé, azonban a jóváhagyás hazai hatáskörben születik meg. (HE)

államközi tudományos és technológiai (TéT) együttműködés szerepe

Az államközi tudományos és technológiai (TéT) együttműködések a kutatás-fejlesztés és innováció területén segítik elő a partnerországok közötti kapcsolatok erősítését, de ezen túlmenően – a diplomácia „puha” eszköztárának (soft power) részét képezve – a külpolitikai törekvések elérésének támogatásában is szerepet játszhatnak. A tudomány és kutatás legfontosabb eredményei egyre inkább nemzetközi kooperáció keretében születnek meg, az államközi TéT együttműködési megállapodások az aláíró partnerországok kutatói, innovációs közösségeinek kapcsolatépítését, hálózatépítését, tapasztalatcseréjét és közös projektekben megvalósuló tevékenységét támogatják. A TéT egyezmények nemzetközi szerződésnek minősülő kormányközi megállapodások formájában születnek, amelyeknek aláírói a résztvevő

felek kormányának erre felhatalmazott képviselői, végrehajtásukról pedig az érintett országok kutatás-fejlesztési szakpolitikájáért felelős minisztériumi, kormányhivatalai gondoskodnak. Általában egy keretrendszerrel jelentenek, amely számos területen irányoz elő közös tevékenységet (pl. szakembercsere, információ- és tapasztalatcsere, egymás kutatási berendezéséhez való hozzáférés elősegítése, közös konferenciák, szemináriumok, tréningek szervezése, közös projektek indítása). (CsSz)

államközi tudományos és technológiai (TÉT) tevékenység intézményei

Az államközi tudományos és technológiai együttműködés végrehajtásáról az érintett országok kutatás-fejlesztési szakpolitikájáért felelős minisztériumi, kormányhivatalai gondoskodnak. A legtöbb egyezmény intézkedik ún. vegyes bizottságok felállításáról, amelyekbe a felek érintett intézményei tagokat delegálnak. Az együttműködés stratégiai irányait a rendszeresen, az érintett országokban felváltva üléselőző vegyes bizottsági ülések során szabják meg a felek. Itt állapodnak meg azokról a több éves munkatervekről, amelyek az együttműködésben alkalmazni kívánt konkrét eszközöket (pl. kutatócsere támogatása közös pályázat révén, műhelyviták szervezése stb.), az együttműködés időbeli kereteit és pénzügyi forrásait rögzítik. A kormányközi TÉT megállapodások végrehajtásában és a kétoldalú kapcsolatok erősítésében fontos szerepet játszanak a tudományos és technológiai →szak-

*diplomata*k, akik a TÉT együttműködés szempontjából legfontosabb partnerországokban működnek, és feladatuk a fogadó ország kutatás-fejlesztési és innovációs szakpolitikájáról való információgyűjtés, a küldő ország tudományos és technológiai eredményeinek népszerűsítése és a két ország kutatási és innovációs közösségei közötti kapcsolatépítés segítése, az együttműködés elindításának támogatása. (CsSz)

általános gazdasági érdekű szolgáltatás

Az ~ olyan közjavak létrejöttét eredményező gazdasági tevékenység, melyeket állami beavatkozás nélkül a piac nem állítana elő (vagy az objektív minőség, biztonság, megfizethetőség, egyenlő bánásmód vagy egyetemes hozzáférés tekintetében csak eltérő feltételek mellett állítana elő). Az EUMSZ 106. cikk (2) alapján az állam beavatkozhat a piaci folyamatokba, kompenzációt adhat a szolgáltatás nyújtójának az általa elvárt színvonal/ár elérése érdekében. A kompenzáció főszabálya szerint →*állami támogatás*-nak minősül, így a kompenzáció kifizetése során a vonatkozó uniós állami támogatási szabályokat be kell tartani. Az ~ vonatkozásában az →*Európai Bizottság* nem ad tételes listát, hanem a tagállamok hatáskörébe tartozik, hogy milyen szolgáltatásokat tekintenek ilyennek, ám csak a társadalom egészét érintő, alapvető szükségleteket kielégítő szolgáltatások kaphatnak ilyen minősítést. Az Európai Bizottság hatásköre az általános érdekű szolgáltatások kijelölése során annak megállapítására

terjed ki, hogy nyilvánvaló hibát (manifest error) követett-e el a tagállam e szolgáltatások körének meghatározásakor. (HE)

Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT)

A II. világháborút követően az ENSZ keretében tárgyalások kezdődtek egy nemzetközi kereskedelmi szervezet létrehozásáról. Ennek lett volna része az árukereskedelem magatartási szabályait meghatározó, valamint a vámok és más kereskedelmi akadályok kölcsönös csökkentéséről rendelkező ~. A nemzetközi szervezet végül nem jött létre, így 23 ország megállapodott arról, hogy az ~t mint önálló ideiglenes egyezményt 1948. január 1-jével életbe léptetik, és megkezdik az egymás között kitargyalt vámcsökkentések végrehajtását. Az ~ szerződő feleinek száma folyamatosan nőtt, az 1990-es évekre már meghaladta a százat. Magyarország 1973-ban csatlakozott az ~hez. A nemzetközi kereskedelem akadályainak lebontásáról a szerződő felek →*multilaterális kereskedelmi tárgyalási fordulók* keretében folytattak tárgyalásokat. (VL)

alternatív vitarendezési módok (Alternative Dispute Resolutions – ADR)

Minden olyan vitarendezési megoldás, amelyben a felek a jogvitáikat az állami bíróságok helyett más, nem állami testület elé utalják. Tágabb értelemben ide tartozik bármilyen, a rendes bíróságokon kívüli megoldás igénybevétele, szűkebb értelemben pedig ideért-

jük a választottbíráskodást, a közvetítést, az egyeztetést (békéltetést) és a felek által kijelölt személy, testület előtti tárgyalást. Az ~ népszerűsége a rendes bíróságok túlterheltségével, a várhatóan alacsonyabb költségekkel, illetve a feleknek a jogvitát eldöntő személyek kiválasztásában élvezett nagyobb szerepével magyarázható. Az ~ közül a tárgyalás (negotiation) a legkevésbé formalizált, a jogvita eldöntését az ún. facilitator segíti, aki rögzíti a felek pozícióját és az elért eredményeket, majd formába önti az egyezségi megállapodást. A közvetítés, vagy mediáció (mediation) során a felek által kiválasztott közvetítő (mediator) csak irányítja a folyamatot, segíti az egyezség kialakítását, döntést azonban nem hoz. A felek a jogvitát a békéltetés (conciliation) keretében is egyezséggel kísérik meg lezárni, de a békéltető (conciliator) ajánlást tehet, sőt alávetés esetén államilag ki nem kényszeríthető döntést is hozhat. A választottbíráskodás (arbitration) olyan vitarendezési mód, amelynek során a felek egy vagy több választottbíróat neveznek ki, aki(k) lebonyolítja/lebonyolítják az eljárást, értékeli(k) a bizonyítékokat és a felek előadását, és ítéletet hoz(nak). Ez a döntés a felekre kötelező, államilag kikényszeríthető, és csak kivételes esetekben támadható meg a rendes bíróságok előtt. Az ~ költségeinek a viseléséről általában a felek állapodnak meg, kivéve a választottbíráskodást, ahol azokat a felek megállapodása hiányában a választottbíráóság állapítja meg. (MI)

árfolyamrendszer

Az ~ az árfolyam-politika és az annak alakítására felhasznált eszközrendszer együttese, amivel az adott ország képes alakítani saját fizetőeszközének értékét. Az ~eket a piaci mechanizmusok és a jegybanki szabályozás mértéke szerint kategorizálhatjuk. A rögzített ~ kizárja a piaci mechanizmusokat, a fizetőeszköz értékét teljes mértékben a jegybank határozza meg. A rugalmas ~ben a fizetőeszköz értékét a piaci mechanizmusok, azaz a fizetőeszköz iránti kereslet és kínálat határozza meg. A vegyes ~ekben a piaci mechanizmusok és a jegybanki szabályozás együttesen jelenik meg úgy, hogy a fizetőeszköz alsó és felső értékét a jegybank határozza meg (alsó és felső intervenció pontok), kijelölve ezzel a két pont közötti intervenció sávot, amin belül a fizetőeszköz értékét a piaci mechanizmusok határozzák meg. A jegybank csak akkor avatkozik be az árfolyam alakításába (jegybanki intervenció), ha az alsó vagy a felső pontot eléri az árfolyam. A vegyes ~ történelmi példája az 1944-es Bretton Woods-i találkozón meghatározott és a nemzetközi kereskedelmi tranzakciók lebonyolítására létrehozott aranydeviza-rendszer. Az amerikai dollárra épülő ~ben minden egyéb fizetőeszköz értékét az amerikai dollárhoz viszonyított intervenció sávjában határoztak meg, míg az amerikai dollár értékét az aranyhoz kötötték. Az európai gazdaságok erősödése, az amerikai dollár erős inflálódása és a brit font elleni 1971-es támadás miatt 1973-ban megszüntették a rendszert. (TÁ)

árúk, szolgáltatások, anyagi értéket képviselő jogok kereskedelmének engedélyezési rendszere

Hatályos jogunkban az áruk, szolgáltatások és anyagi értéket képviselő jogok kiviteléhez és behozatalához főszabályként engedélyre nincs szükség, a külkereskedelmi tevékenység szabadsága csak kivételesen – Magyarország nemzetközi kötelezettségvállalásaival összhangban, kizárólag törvényben vagy kormányrendeletben – korlátozható. Az ~ben jelenleg mintegy fél tucatra tehető azoknak a termékeknek a száma, amelyekkel kapcsolatosan engedélyezési kötelezettség érvényesül (radioaktív anyagok, pirotechnikai termékek, biztonsági papírok stb.). Többféle engedély létezik. Az ún. tevékenységi engedély ahhoz szükséges, hogy bizonyos áruk vonatkozásában a behozatali, illetve a kiviteli (reexport) tevékenység egyáltalán megkezdhető legyen. Eseti engedély kell ahhoz, hogy meghatározott árukat a vállalkozás az ország területéről kivigyen, illetve oda behozzon. Az engedélyezés általában kizárólag az →EGT-n kívüli viszonylatokat érinti. Vállalkozási importengedély szükséges továbbá az olyan, Magyarországon bejegyzett vállalkozás és az EGT-n és Svájcban kívüli országban székhellyel rendelkező vállalkozás között létrejött szerződés alapján végzett tevékenységhez, amelyben a teljesítés külföldi munkavállaló magyarországi munkavégzésével történik. Az engedélyek kiadása Budapest Főváros Kormányhivatalának a hatáskörébe tartozik. A kérelmeket a megfelelő űrlapokon kell benyújtani. Bizonyos áruk

külkereskedelmi forgalmára speciális jogszabályok vonatkoznak. Ilyenek pl. a kettős felhasználású (azaz polgári és katonai felhasználásra egyaránt alkalmas) termékek, a haditechnikai eszközök és szolgáltatások, a nukleáris és nukleáris kettős felhasználású termékek vagy a bakteriológiai (biológiai) és toxinfegyverek. (MI)

árakereskedelem (termék-külkereskedelem) statisztikai sajátosságai

Egy ország termékeinek külkereskedelme az adott országnak a világ összes országával lebonyolított forgalmát jelenti. Ez a forgalom azonban hazánk esetén két, statisztikai szempontból világosan elkülönülő részre oszlik, a többi EU-tagállammal (Intrastat), illetve az EU-n kívüli országokkal megvalósuló (Extrastat) forgalomra. Míg a tagállamokkal lebonyolított forgalom adatait az érintett vállalkozásoktól a KSH közvetlenül gyűjti be (amit EU-rendeletek szabályoznak), az Unión kívüli kereskedelemről a vámhatóságtól származnak az információk. A külkereskedelmi forgalom értékének számbavétele a termékek határparitáson számított üzleti értékén (statisztikai értéken) történik. Import (beérkezés) esetén az áru piaci értéke az importáló ország határán mérhető, beleértve az árunak a határig történő szállításával kapcsolatos költségeket és a szállítás alatti biztosításértékét is (CIF: Cost Insurance Freight). Export (kiszállítás) esetén az áru piaci értéke az exportáló ország határán mérhető, beleértve az árunak a határig történő szállításával kapcsolatos költségeket és

a szállítás alatti biztosítást (FOB: Free On Board). A termékek azonosítására és csoportosítására az EU tagállamai által egységesen alkalmazott vám- és külkereskedelem-statisztikai nomenklatúrát használnak (Kombinált Nomenklatúra – KN, CN). A Kombinált Nomenklatúra nyolc számjegyen különbözteti meg a termékeket oly módon, hogy az első kettő-négy számjegy főcsoportot, csoportot jelent, majd a számjegyek bővülésével egyre pontosabban behatárolható a termék. A termékeket más elvek szerint is lehet osztályozni. A klasszikus termék-külkereskedelemben az áru (termék) fizikailag is átlépi a határt, ugyanakkor a nemzeti számlákban és a fizetési mérlegben a tulajdonosváltás (rezidens és nem rezidens között, függetlenül az áru mozgásától) határozza meg az ügyletet. (BGy)

Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (International Centre for Settlement of Investment Disputes – ICSID)

A ~ létrehozására a Világbank által 1965-ben kidolgozott ún. Washingtoni Konvenció alapján került sor. Célja, hogy a szerződő államok és más szerződő államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezésére békeltetés vagy választottbíráskodás keretében lehetőséget biztosítson. A ~nak székhelye a Világbank Washingtonban található központi irodája. A Konvenció Magyarország vonatkozásában 1987. március 6. napján lépett hatályba, a részes államok száma 2017. augusztusában 161.

A Központ szervezete a szerződő államok képviselőit tömörítő Igazgatói Tanácsból, a Titkárságból, valamint a békéltetők és választottbírák paneljeiből áll. A Tanácsban minden tagot egy szavazat illet meg, elnöki tisztét a Világbank elnöke tölti be, neki azonban nincs szavazati joga. A Titkárság a főtitkárból, a helyettes főtitkárokból és a személyzetből áll. A főtitkárt és helyetteseit az Igazgatói Tanács választja meg. A főtitkár a ~ jogi képviselője és fő tisztségviselője. A ~ működési költségeit a szerződő államok viselik, mégpedig olyan arányban, amilyen arányban a Világbank alaptőkéjét jegyezték. A ~ jogi személy, és a feladatainak ellátása érdekében bizonyos mentességeket élvez a szerződő államok területén. Tisztviselői és alkalmazottai joghatóság alóli és diplomáciai mentességet élveznek. (MI)

BIE (Bureau International des Expositions) → *Kiállítások Nemzetközi Irodája*

BIMCO (The Baltic and International Maritime Conference) → *nemzetközi tengeri áru fuvarozás*

BIRPI (Bureaux Internationaux Réunis pour la Protection de la Propriété Intellectuelle) → *Szellemi Tulajdon Világszervezete*

CEFTA (Central European Free Trade Agreement) → *Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás*

CIM (Convention Internationale concernant le transport des Marchandises par chemin de fer) → *nemzetközi áru fuvarozás*

CLOUT (Case Law on Uncitral Texts) → *ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága*

CMR (Convention Relative au Contrat du Transport International de Marchandise par Route) → *nemzetközi áru fuvarozás*

COMECON

A ~ a → *Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST)* angol nyelvű nevének – Council for Mutual Economic Assistance – rövidítése. (LE)

Commentaries on the Articles of the Model Tax Convention → *kettős adózás elkerülése*

COTIF (Convention de Transport Internationale Ferroviaire) → *nemzetközi áru fuvarozás*

csekély összegű (de minimis) támogatás

Az Európai Bizottság álláspontja szerint egy adott vállalkozásnak három éven belül – főszabály szerint – maximum 200 000 eurónak megfelelő összegben nyújtott támogatás nem érinti a tagállamok közötti kereskedelmet, és nem torzítja a versenyt, ezért ezekre a támogatásokra nem kell az uniós állami támogatási szabályokat alkalmazni (→ *állami támogatások engedélyezése*). Az általánosanál alacsonyabb értékha-

tár vonatkozik a közúti teherszállításra (100 000 euró), az elsődleges mezőgazdasági termelésre (15 000 euró) és a halászatra (30 000 euró). A ~t (más néven: de minimis) – az exporttámogatás kivételével – bármilyen célra lehet nyújtani, és nem kell projekthez vagy elszámolható költséghez kötődnie. Az a tény, hogy egy támogatás összege kevesebb, mint 200 000 euró, nem jelenti automatikusan azt, hogy az adott támogatás ~ minősül. Egy támogatás akkor lesz ~, ha a támogatást nyújtó ezt kimondta rá. A három éves időkorlát három pénzügyi évre – a támogatás nyújtásának évére és a megelőző 2 pénzügyi évre – vonatkozik, nem háromszor 365 napra. A korlát tagállamként értendő. (HE)

cserearány-mutató

A külkereskedelmi cserearány azt fejezi ki, hogy egy adott kereskedelmi egység, általában egy ország egy egységnyi exporttermékért hány egységnyi importterméket tud beszerezni. Mutatói közül a legérzékenyebb a nettó barter ~. Meghatározása során az egység (általában egy ország) exportárindexét elosztjuk az import árindexszel, azaz az export- és az importár adott időszakra (általában egy évre) vonatkozó változásait hasonlítjuk össze. Csak az árváltozásokat érvényesíti, a mennyiségi változásokat nem tudja kifejezni. Javulása kedvező, romlása kedvezőtlen az adott kereskedelmi egység vagy ország nemzetközi versenyképességére vonatkozóan. A bruttó barter ~ viszont a mennyiségekre figyel, kiszámítása során ugyanis az export volumenin-

dexet osztjuk az import volumenindexszel, azaz az exporttermékek mennyiségi változását hasonlítjuk össze az importálttal. Ez a mutató export-import képességet vizsgál, de nem mutatja a világgazdasági árváltozások támogató vagy rontó hatását. A jövedelmi ~ az árváltozásokat és a termékek mennyiségi változásait is összekapcsolja. A bruttó jövedelmi ~ tehát nem más, mint a vizsgált időszak és a bázisidőszak között az exportár és az exportvolumen együttes változásainak az importár és az importvolumen együttes változásaival való egybevetése. Azt mutatja meg, hogy ezen időszak alatt a külkereskedelmi árváltozások és volumenváltozások eredője hogyan hat az adott ország versenyhelyzetére. A nemzetgazdaság által realizált komparatív előnyök alakulására is utal a külkereskedelmi ~ alakulása. A mutatók javulása a realizált komparatív előnyök relatív növekedésére utal. (BGy)

de minimis → csekély összegű támogatás

Déli Közös Piac (Mercado Común del Sur – MERCOSUR)

A ~ot Argentína, Brazília, Paraguay és Uruguay hozta létre az 1991-ben aláírt Asuncióni Szerződéssel. Az egyezmény az áruk, szolgáltatások és más termelési tényezők szabad áramlását célozza a részes felek között egy egységes közös piac megteremtésével. Venezuela 2012-ben csatlakozott a szervezethez. A ~ országai közötti kereskedelemben a vámok és egyéb korlátozások leépítése a számos kivétel miatt ma sem teljes körű. A ~ formálisan vám-

unióként működik, de a közös külső vámtarifa alkalmazásától a tagországok sok területen (pl. alapanyagok, tőkejavak, informatikai és távközlési termékek) eltérhetnek, így a gyakorlatban a közös kereskedelempolitika sem érvényesül teljes körűen. A harmadik országokkal a ~ közösen folytat tárgyalásokat → *szabadkereskedelmi megállapodások* létrehozásáról. A ~ tagjai számos megállapodást kötöttek egymással az egységes belső piac megteremtése érdekében, többek között a beruházások ösztönzése, a munkaerő mozgása, a gazdaságpolitikai koordináció és az oktatási együttműködés terén, de a teljes körűen működő közös piac kialakítása még hosszú folyamatnak ígérkezik. (VL)

deviza

A nemzetközi fizetési elszámolásokban a készpénz-helyettesítő fizetőeszközök gyűjtőneve, szűkebb értelemben valamely külföldi ország pénzére (→ *valutájára*) szóló követelést vagy kötelezettséget jelent, beleértve a külföldi valutára szóló pénzhelyettesítőket, a külföldi pénzeszközökre kiállított tartozást vagy követelést megtestesítő értékpapírokat (csekk, váltó, utalvány, hitellel, folyószámla-követelés). Tágabb értelemben ~nak tekintünk mindenfajta – nemzetközi fizetésekben használható – eszközt, tehát az értékpapírokon túl a bankjegyeket és a klasszikus pénzeszközt, az aranyat és egyéb nemesfémet is. A ~ a nemzetközi pénzforgalomban csökkenti a készpénzfizetést, és lehetővé teszi, hogy a fizetésekre kölcsönös kiegyenlítő fize-

tés formájában kerüljön sor. A nemzetközi pénzpiacokon a ~k adásvétel tárgyai lehetnek, a különféle ~k egymáshoz viszonyított értékét az árfolyamok határozzák meg. (MI)

devizagazdálkodás

Az egyes országok gazdaságában azoknak a módszereknek, intézkedéseknek, előírásoknak, tiltásoknak az összessége, amelyek révén egy önálló nemzeti → *valutával* rendelkező ország belső pénzrendszere a nemzetközi pénzügyi rendszerhez, illetve egy másik nemzetgazdaság pénzrendszeréhez kapcsolódik. A ~ra vonatkozó kormányzati politika, az úgynevezett devizapolitika legfontosabb feladata annak meghatározása, hogy a hazai valuta milyen feltételek mellett kerüljön be a nemzetközi forgalomba. Szabad ~ról beszélünk, ha a hazai → *deviza* vagy → *valuta* feltétel (korlátozás) nélkül beléphet a nemzetközi forgalomba. Ha pedig arra csak az illetékes állami hatóság engedélyével, a hatóság által megszabott módon (formában és mértékben) kerülhet sor, kötött ~ról van szó. Az első eset jelenti a valuta konvertibilitását (átválthatóságát). A gyakorlatban a valutakonvertibilitásnak különböző fokozatai léteznek attól függően, hogy kik és milyen célra élhetnek az átváltás lehetőségével. A külső konvertibilitás keretében az államok csak a „valutakülföldiek” számára biztosítják a valuta szabad nemzetközi felhasználhatóságát, ellentétben a belső konvertibilitással, ahol ez a lehetőség a „valutabelsőföldiek” számára is adott. A kötött ~t többnyire rendkívüli gazdasági hely-

zetekben ideiglenesen alkalmazzák pl. az első világháború alatt és után, illetve a nagy gazdasági világválság idején (1929–33 között). Napjainkban állandó jelleggel Kubában és Észak-Koreában találkozhatunk kötött ~sal. Kötött ~ esetében a devizahatóság jogosult arra, hogy az ország – rezidens – állampolgárainak és vállalkozásainak a valutában és devizában felmerült tranzakcióit intézze. A devizahatóság az ország törvényes fizetőeszközének egyetlen jogos kínálója és átváltója, illetve a külföldi fizetőeszközök egyedüli legális vásárlója, tehát a piac monopolisztikus szereplője. (MI)

diszkriminációmentesség

A ~ általános értelemben a hátrányos megkülönböztetés tilalma. A nemzetközi kereskedelmi kapcsolatokban ez alapvető fontosságú, amit a →WTO-ban és más kereskedelmi szerződésekben a legnagyobb kedvezményes elbánás elve és a nemzeti elbánás elve testesít meg. A „legnagyobb kedvezmény elve” szerint egy ország nem részesítheti valamely partnerét kevésbé kedvező bánásmódban, mint amit más harmadik országnak biztosít, azaz saját piacán a harmadik országok gazdasági szereplői között nem tesz különbséget, mindannyiuk számára ugyanolyan kereskedelmi feltételeket nyújt. A „nemzeti elbánás elve” azt tiltja, hogy egy ország saját piacán a külföldi termékekre, szolgáltatásokra és gazdasági szereplőkre kevésbé kedvező értékesítési, működési feltételeket nyújtson, mint amit a hazai árukra, szolgáltatásokra és gazdasági szereplőkre al-

kalmaz. Ezekről az elvektől jogszerűen eltérni kizárólag az egyezményekben szabályozott →WTO-kivételek, -felmentések birtokában lehet. (VL)

ECE Arbitration Rules →*nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás*

EEA (European Economic Area) →*Európai Gazdasági Térség (EGT)*

EFTA (European Free Trade Association) →*Európai Szabadkereskedelmi Társulás*

energia-ellátásbiztonság

A legszélesebb körben elfogadott definíció szerint az ~ az energia megbízható és adekvát kínálatát jelenti elfogadható áron. Az ~ térbeli felosztása alapján beszélhetünk belső és külső dimenzióról. A belső dimenzió a nemzeti és az azt kiegészítő →EU-szintet jelenti, amely főként szabályozási szemléletű, és célja az energiapiaci szereplők működési feltételeinek kialakítása. A külső dimenzió – vagy nemzetközi szint – a termelő és tranzitáló országokkal történő diplomáciai és gazdasági kapcsolatokat fedti le. Magyarország a primer energia felhasználásának körülbelül 60%-át behozatalból fedezi, az éves energia-importszámla a GDP-nek 3-4% körüli összegét teszi ki. A legfontosabb kereskedelmi partner Oroszország, amely a földgáz szinte teljes mennyiségét és a nyers kőolaj túlnyomó részét biztosítja. A 2006-os és 2009-es fűtési szezon során kialakult ukrán–oroszi vita miatt jelentkező ellátási krízisek megmutatták e függő-

ségi viszony veszélyeit. Az egy beszállítótól való függés okozta sérülékenységet növeli, hogy a lakossági szektor hőellátásában a földgáz a legelterjedtebb fűtőanyag. A kettős kitétség miatt mind az energiaforrások, mind az útvonalak diverzifikációja kiemelt célja a magyar törekvéseknek. Az →EU egészének hasonlóan magas az importhányada, ezért a →Lisszaboni Szerződés beemelte a közösségi szinten kezelt politikák közé az energiapolitikát is. Az energiahordozó exportöröknek, melyek legtöbb esetben ún. monogazdaságként működnek, legalább ugyanannyira szükségük van a kiszámítható európai felvevőpiacra, mint az →EUNak az energiatermékekre. (SP)

Energiakarta (Energy Charter Treaty)

Az ~ egy jogi kötőerővel bíró multilaterális megállapodás, melynek célja az energetikai beruházások védelme, a kereskedelem előmozdítása és a tranzit szabadságának védelme. A Szovjetunió összeomlása után létrejött megállapodást eredetileg 52 ország írta alá, melyhez később az →EU és az →Európai Atomenergia Közösség (EURATOM) is csatlakozott. (SP)

ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (United Nations Commission on International Trade Law – UNCITRAL)

Az ~ Ustor Endre magyar nemzetközi jogász kezdeményezésére az →ENSZ szakosított szerveként jött létre 1966-ban. Székhelye Bécsben van. Az ~ évente ülésezik felváltva New Yorkban és Bécsben.

Az ~ tagállamainak száma eredetileg 29 volt, tagságát 1973-ban 36-ra, 2004-ben pedig 60 tagállamra bővítették. A tagokat hat évre az ENSZ Közgyűlése választja meg, de háromévente a tagok fele cserélődik. A tagság megválasztásának legfontosabb szempontja, hogy reprezentálja a különböző földrajzi régiókat és a világ fő gazdasági és jogi rendszereit, hagyományait.

Az ENSZ Jogi Iroda Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Fiókjának, azaz a Titkárságnak a feladata az operatív ügyek intézése.

A szakmai munka – nevezetesen a →nemzetközi kereskedelmi jogegységesítés és annak előkészítése – hat tematikus munkacsoportban zajlik. Minden munkacsoportban minden tagállam képviselteti magát. A munkacsoportok évente kétszer üléseznek, felváltva New Yorkban és Bécsben.

Az ~ fő feladata a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának egységesítése, ennek érdekében többek között

- a) összehasonlító jogi tanulmányok folytatása,
- b) földrajzi és tárgyi értelemben egyaránt széles körben alkalmazható nemzetközi egyezmények és modelltörvények alkotása,
- c) az egyezmények és a modelltörvények nemzeti jogrendszerekben elfoglalt helyzetének vizsgálata,
- d) technikai segítségnyújtás az államok számára jogalkotási programjaik végrehajtásához,
- e) az egységes nemzetközi kereskedelmi jog kérdéseivel összefüggő jogi konferenciák, szemináriumok szervezése,

f) nemzetközi kereskedelmi jogi perbeszédverseny szervezése joghallgatók számára.

Az ~nak égisze alatt létrejött nemzetközi egyezmények sorából nevesíthetünk ki kell emelni az *→Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló egyezményét* (United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods – CISG), amely 1980-ban a bécsi diplomáciai konferencián született meg. E konferencia elnökévé a magyar delegáció vezetőjét, Eörsi Gyulát választották. Az ~ működteti a világon a legnagyobb, nemzetközi kereskedelmi választottbírószági döntéseket feldolgozó adattárát. A jogesetek adattárának angol neve: Case Law on Uncitral Texts (röviden: CLOUT).

A Koreai Köztársaságban, Inchonban 2011 júliusában létrehozták az ~ ázsiai és csendes-óceáni térség központját, s ezzel egy jelentős lépést tett a Bizottság a regionális jelenlét megteremtésének irányába. (LE)

erőfölénnyel való visszaélés

Az EU versenyjog tiltja a monopolpozíció szintjénél alacsonyabb ún. ~t, ami az EU joggyakorlata szerint a piac szereplőtől való független viselkedési képességet jelenti. Erőfölény lehet egyedüli vagy közös. A gyakorlatban az erőfölényes helyzet az érintett piacon fennálló részesedés alapján ítéltető meg: 25–40% között különös körülmények mellett valószínűsíthető, 40–50% között valószínűsíthető, 50% felett pedig csak bizonyos körülmények hiányában nem áll fenn az erőfölényes

helyzet. Az érintett piac meghatározása a kereslet-kínálati helyettesítés mentén történik. Az erőfölényes pozíció kihasználásának két fő típusa a kizsákmányoló és a kiszorító. Előbbi az erőfölényes vállalat fogyasztóival szemben – jellemzően túlzó árazás, a gazdasági értékhez képest túlzottan magasán megállapított ár formájában –, az utóbbi annak versenytársaival szemben nyilvánul meg. A kiszorító erőfölényes stratégia lehet továbbá árjellegű és nem árjellegű. (TA)

Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Megállapodás (North American Free Trade Agreement – NAFTA)

Az Egyesült Államok, Kanada és Mexikó közötti ~ 1994. január 1-jén lépett hatályba. Célja a felek közötti kereskedelmi és beruházási akadályok lebontása. A vámok fokozatos és teljes lebontása a három ország között (néhány érzékeny mezőgazdasági árucikk kivételével) megtörtént. Az ~ a szolgáltatások kereskedelmére, a közbeszerzésekre és a beruházásokra liberalizációs vállalásokat tartalmaz. Rendelkezik a szellemi tulajdonjogok oltalmáról. A felmerülő kereskedelmi vagy beruházási viták rendezésére részletes szabályokat és eljárási rendet állapít meg. A környezet védelméről és a munkavállalói jogokról különálló, de az ~hoz kapcsolt és azzal egyidejűleg hatályba lépő megállapodások rendelkeznek. (VL)

EU kohéziós politikája

Az ~nak célja az EU-n belüli gazdasági és társadalmi kohézió erősítése, a

régiók fejlettségi különbségeinek enyhítése, valamint a határokon átnyúló régióközi együttműködések ösztönzése. A kohéziós politika két dimenzióra osztható: a regionális és várospolitikára, valamint a foglalkoztatási és szociális ügyekre. A kohéziós politika eszköze az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA), az Európai Szociális Alap (ESZA) és a Kohéziós Alap (KA). Az ERFA és a KA elsősorban a regionális politikát, míg az ESZA a foglalkoztatási és szociális ügyeket szolgálja. Az ERFA-t és az ESZA-t összefoglaló néven Strukturális Alapoknak is hívjuk, kedvezményezettjeik az európai régiók. Valamennyi európai régió jogosult támogatásra e két alapból, de a legtöbb forrást a kevésbé fejlett régiók kapják (az EU egy főre jutó átlagos GDP szintjének 75 %-a alatt), míg a közepes fejlettségű ún. átmeneti régiók és a fejlettebb régiók (az átlagos EU-GDP-szint 90%-a felett) alacsonyabb támogatási szintre jogosultak. A KA kedvezményezettjei azok a tagállamok (nem régiók), amelyeknek gazdasági fejlettsége nem éri el az EU-átlag 90%-át. A kohéziós politika az EU egyik legfontosabb költségvetési politikája, a közös kassza mintegy harmadából gazdálkodhat. (NyL)

EU-költségvetés és a tagállamok mérlege

A költségvetés bevételi és kiadási tételeinek egyes országokra történő lebontása nem feltétlenül egyértelmű (pl. a vámbevételek az Uniót illetik, függetlenül a beszédés helyétől). A Bizottság ugyanakkor az éves pénzügyi jelentésében minden évben közzéteszi a tagállamokra vonatkozó költségvetési

egyenleget. Ebben a nettóhaszon-élvezők pozitív egyenleggel rendelkeznek egyrészt összegszerűen (millió euróban), másrészt a GNI százalékában. Az utóbbi kivételes esetben haladja meg a 4%-ot. A negatív egyenlegű országok többet fizettek be, mint amennyi forráshoz jutottak (nettó befizetők), de általában ez sem haladja meg a GNI fél százalékát. Mivel a tagállamokban eltérő a kohéziós térségek szerkezete, valamint az agrárszektor jelentősége, nemcsak az átlagos GNI-fejlettség alatti államok lehetnek nettó haszonélvezők. Magyarország – viszonyítottnan – az egyik legfőbb nettóhaszon-élvezője az EU-büdzsének. (HG)

EU-költségvetés jellemzői

Az éves költségvetést a többéves keret által meghatározott plafonokon belül a Bizottság javaslatára a Tanács és az Európai Parlament közösen, különleges jogalkotási eljárás keretében alkotja meg (EUMSZ 314. cikk). A Tanács minősített többséggel, míg az Európai Parlament képviselőinek egyszerű többségével fogadja el azt, általában az EUMSZ által szabályozott, többkörös egyeztetési folyamat végén. A költségvetés euróban denominált, egy évre szól, a bevételeknek fedezniük kell a kiadásokat, továbbá egyensúlyban kell lennie, azaz nem lehet deficit. A költségvetést közzé kell tenni az EU hivatalos lapjában. Az Unió valamennyi bevételi és kiadási tételét elő kell irányozni az egyes pénzügyi évekre vonatkozóan, és fel kell tüntetni a költségvetésben. A költségvetést a Bizottság hajtja végre, kivéve a megosztott

igazgatású programokat (pl. kohéziós politikát), amelyek esetében a tagállamokkal közösen történik a végrehajtás. (HG)

EU-költségvetés összetétele

Az EU éves költségvetése kiadási és bevételi oldalból áll. A kiadási oldal 2014-től – új osztásban – 5 fejezetet tartalmaz. (A fejezeteken belül külön soron szerepelnek az egyes programok). Hagyományosan a kohéziós célokat szolgáló, valamint az agrár- és vidékfejlesztést is magába foglaló programok adják a költségvetési kiadások 70 százalékát, az egyre fontosabb belső biztonsági politikák, illetve a globális partnerség adja még – az igazgatás mellett – a nagy kiadási tételeket. A bevételi oldalon négy tétel szerepel: 1) a hagyományos saját források, amik a harmadik országból származó behozatal után fizetendő vámok; a beszedésért felelős tagállam adminisztratív kiadásainak fedezésére megtarthatja a bevétel 20%-át; szerepe lassan visszaszorult; 2) az áfa-alapú saját forrás; a tagállamok a saját kulcsaik szerint beszedett áfa-bevételük alapján átutalnak egy kalkulált összeget a közös költségvetésbe; 3) a GNI-alapú saját forrás. Ez utóbbi a tagállamok bruttó nemzeti jövedelmének arányában megállapított egyenlegető tétel. Célja a többi saját forrás oly mértékű kiegészítése, hogy a bevételek és kiadások egyensúlyban legyenek. A 2014–2020-as ciklusban ez a bevételek közel 70 százaléka. 4) Egyéb bevételek, vagyis az előző évben fel nem használt tételek, uniós tisztviselők adóbefizetései stb. Súlyja nem jelentős. (HG)

EU közös kereskedelempolitika

Az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződés irányozta elő a vámunió létrehozását és ehhez kapcsolódóan az ~ alkalmazását. A harmadik országokkal folytatott árukereskedelem szabályozása a kezdetektől kizárólagos közösségi hatáskörbe tartozik. A modern kereskedelempolitika azonban az árukereskedelem mellett lefedi a szolgáltatások kereskedelmét, a külföldi működőtőke-beruházásokat és a szellemi tulajdonjogok oltalmát is. A Közösséget megillető kizárólagos hatáskör bővítésére, pontosítására fokozatosan, az Európai Bíróság állásfoglalásain és az alapszerződések módosításain keresztül került sor. Az ~ fő stratégiai célja az uniós versenyképesség erősítése, a munkahelyteremtés és a gazdasági növekedés elősegítése. Az ~ megvalósítása multilaterális (→WTO) és kétoldalú megállapodásokban rögzített szabályok és eszközök alkalmazásával, valamint a nemzetközi szerződéses kereteket figyelembe vevő autonóm intézkedésekkel történik. Ide tartozik a partnerek tisztességtelen kereskedelmi gyakorlataival szembeni fellépés is. Az EU több mint ötven partnerrel hozott létre →*regionális gazdasági integrációs* megállapodásokat, és továbbiak tárgyalása van folyamatban, illetve tervben. (VL)

Eurázsiai Gazdasági Unió (Eurasian Economic Union – EEU)

Az ~t létrehozó szerződést Belarusz, Kazahsztán és Oroszország 2014. május 29-én írta alá, Örményország és Kirgizisztán csatlakozására még

ugyanebben az évben sor került. Az egyezmény 2015-ben lépett hatályba. Célja a vámunió és az áruk, a szolgáltatások, a tőke és a munkaerő szabad mozgását biztosító egységes belső piac megteremtésével egy teljes körű gazdasági unió létrehozása. Az ~ önálló jogi személyiséggel rendelkező nemzetközi szervezet, céljai, felépítése és intézményi struktúrája az →*Európai Unió* modelljét követi. A döntéshozatal a legtöbb területen az összes tagállam egyetértését igényli. A közös politikák végrehajtásának letéteményese az Eurázsiai Gazdasági Bizottság (EEC). Az ~ nevében az EEC vezeti a harmadik országokkal folytatott kereskedelmi tárgyalásokat. Az ~ szerződésében előírt integráció megvalósítása fokozatosan, az egyes szakpolitikai területeken eltérő intenzitással és menetrendek szerint történik. Jelenleg még széles a tagországok autonóm fellépését megengedő kivételek köre mind a belső piaci szabályoknál, mind a közös kereskedelempolitika területén. (VL)

EUEU (Eurasian Economic Union)
→*Eurázsiai Gazdasági Unió*

Európai Gazdasági Térség (European Economic Area – EEA).

Az ~et 1994-ben azzal a céllal hozták létre, hogy az →*Európai Unió* (EU) belső piacára vonatkozó rendelkezéseket kiterjesszék az →*Európai Szabadkereskedelmi Társulás* (EFTA) országra. Az ~ tagjai az EU tagállamai, valamint Norvégia, Izland és Liechtenstein. Svájc ugyan az →*EFTA* tagja, de

nem vesz részt az ~ben. Az Unió belső piacára vonatkozó új jogszabályokat az EU és a három EFTA-EEA állam képviselőiből álló EGT Vegyes Bizottság vizsgálja meg, és az dönti el, hogy mely uniós jogi aktusokat vegye át az ~. Ezeket az EFTA-EEA-államok beépítik saját jogrendjükbe. Az átültetést és az alkalmazást az EFTA Felügyeleti Hatósága és az EFTA Bíróság követi nyomon. Az ~ről szóló megállapodás nem rögzít kötelező erejű rendelkezéseket az EU belső piac és egyes uniós szakpolitikák minden elemében. Ilyen kivétel az EU közös agrárpolitikája és közös halászati politikája, a vámunió, a közös kereskedelempolitika, a közös kül- és biztonságpolitika, a bel- és igazságügy, valamint a gazdasági és monetáris unió szabályrendszere. (VL)

Európai Szabadkereskedelmi Társulás (European Free Trade Association – EFTA).

Az ~ egy →*szabadkereskedelmi övezet*, amelynek alapító Stockholmi Egyezményét 1960-ban írta alá hét állam: Ausztria, Dánia, az Egyesült Királyság, Norvégia, Portugália, Svájc és Svédország. Később csatlakozott Finnország, Izland és Liechtenstein. Az EU-hoz való csatlakozások miatt az ~ tagja jelenleg Izland, Liechtenstein, Norvégia és Svájc. A 2001-es Vaduzi Egyezmény kiterjesztette az ~ hatókörét többek között a szolgáltatások kereskedelmére, a szellemi tulajdonjogok védelmére, a személyek és a tőke mozgására. Az ~ nem →*vámunió*, nem folytat →*közös kereskedelempolitikát*. Ennek ellenére az ~ tagjai együttesen

tárgyalva hoznak létre szabadkereskedelmi egyezményeket harmadik országokkal. E megállapodásokban a közös magatartási szabályok mellett a tagok konkrét piacnyitási vállalásait nemzeti listák tartalmazzák. Az ~ szabadkereskedelmi megállapodásainak sajátossága, hogy általában nem terjed ki a mezőgazdasági alaptermékek kereskedelmére, arról az egyes ~-országok külön megállapodásokat kötnek a partnerekkel. (VL)

európai uniós kohéziós források felhasználása

A kohéziós politika végrehajtása az EU-ban ún. megosztott irányítás alapján történik, vagyis a Bizottság és a tagállamok osztoznak a feladatokon. A Bizottság a felelős a kohéziós politikát finanszírozó uniós költségvetés végrehajtásáért, míg a kohéziós programok tényleges irányítását a tagállam látja el. A kohéziós források felhasználása a gyakorlatban fejlesztési projektek finanszírozását jelenti. Minden költségvetési periódus kezdetén a tagállam ún. operatív program vagy programok (OP) formájában rögzíti fejlesztési prioritásait. Alapvetően ágazati (pl. közlekedési, gazdaságfejlesztési, stb.) és területi (egy vagy több régiót, vagy akár egy teljes országot lefedő) operatív programokat különböztethetünk meg. A tagállami operatív programokat a Bizottságnak jóvá kell hagynia, a tagállam csak ezután juthat hozzá az uniós forrásokhoz. A fejlesztendő – és az operatív programokban rögzített prioritásoknak megfelelő – projektek kiválasztásáért a tagállam felel. A projek-

teket az EU és a tagállam közösen finanszírozza. Régióként eltérő, hogy a fejlesztések értékének hány százalékát finanszírozza az EU. A kevésbé fejlett régiókban az uniós társfinanszírozási arány alapesetben 85%, az átlagos fejlettségű, ún. átmeneti régiókban 60%, míg a fejlettebb régiókban 50%. A Kohéziós Alapból országos szinten finanszírozott infrastrukturális projektek esetében az uniós társfinanszírozási ráta 85%. A fennmaradó részt a tagállam biztosítja. A kohéziós források szabályszerű felhasználását a tagállam és az európai intézmények (Bizottság, Számvevőszék) egyaránt ellenőrzik. (NYL)

fiziológizmus

A természetjogból kiinduló, 18. századi közgazdasági iskola. Legjelesebb képviselője a francia François Quesnay (1694–1774). A ~ szerint a termelés alapja a föld, mivel csak a földhöz kapcsolódóan lehet többletet előállítani. Minden termelés szükségszerűen veszteséget termel, mivel a megtermelt javak egy részét az újak termelésébe forgatják vissza. A termelésbe vissza nem forgatott javak jelentik a gazdaság gyarapodását. A gyarapodást csak a földhöz kapcsolódó termelés (mezőgazdaság és bányászat) képes előállítani, mivel egyedül itt képesek a munkások saját fogyasztásuknál többet termelni. Az iparban és a szolgáltatásokban a munka ára, azaz a munkás bére annyi, amennyi saját fogyasztása. A munkás azért fogyaszt, hogy termelni tudjon, tehát nem jön létre saját fogyasztásán felül megtermelt gazdagsági gyarapo-

dás. A ~ a gazdasági gyarapodást ezért csak a földhöz köti, a többi szektort steril, tényleges gyarapodást nem eredményező ágazatnak tekinti. (TÁ)

GATS (General Agreement on Trade in Services) → Szolgáltatások Kereskedelméről Szóló Általános Egyezmény

GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) → Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény

gazdasági biztonság

A gazdasági biztonság a társadalom jólétéhez és az államhatalom elfogadható szinten tartásához szükséges erőforrásokhoz, pénzeszközökhöz és piacokhoz való hozzáférés garantálása. Egyre szélesedő terjedelme miatt a gazdasági szektorban nem könnyű egyértelműen meghatározni az állam biztonságát fenyegető tényezőket. Nyilvánvaló azonban, hogy a nemzetközi gazdasági folyamatokban, illetve az állam adott gazdasági külkapcsolataiban keletkezhetnek olyan zavarok, amelyek hátrányosan hatnak az összes többi szektorra. A 21. században a gazdasági biztonság ugyanúgy átalakulóban van, mint az eddig uralkodó liberális gazdasági filozófiák, de konvencionálisan a gazdasági biztonságon az élet minden aspektusát átható globális gazdasági rendszer zavartalan működésének a fenntartását értjük.

A gazdasági szektorban a létfenyegetés meghatározásának további nehézsége, hogy a piacgazdaság feltételei között a cégek megszűnése és új vállalkozások alapítása mindennapi gyakorlat. Ezért

létfenyegetésről csak akkor beszélhetünk, ha az egyes gazdaságokat, illetve a globális piacgazdaság működési mechanizmusait és fenntarthatóságát érintő veszélyekről van szó. A 2008–2009. évi globális pénzügyi válság és annak következményei ilyen létfenyegetésnek minősültek. (BZs)

Gazdasági Együtműködés és Fejlesztés Szervezete (OECD)

A ~ elődje a Marshall-segély szak-szerű szétosztására létrejött Európai Gazdasági Együtműködési Szervezet (OEEC), mely tevékenységét 17 európai piacgazdaságra terjesztette ki. Ezt a jó szakmai tapasztalatot és együtműködési készséget fejlesztették tovább 1961-ben a ~ megalakításával, melynek a fejlett világ európai és nem európai további tagjai is részeseivé váltak (az Egyesült Államok, Kanada, Japán, Dél-Korea, Chile, Ausztrália, Új-Zéland). Az EU Bizottság a kezdetektől együtműködő partnere volt azzal a céllal, hogy az EU valamennyi tagállama felvételt nyerjen a szervezetbe. A közép-európai EU-országok is fokozatosan tagjai lettek, elsőként a V4 országok. Szoros együtműködés alakult ki a nagy feltörekvő gazdaságokkal, Kínával, Indonéziával, Brazíliával. Oroszországgal a csatlakozási tárgyalások is megkezdődtek, de az ukrajnai konfliktus miatt megszakadtak. A fejlett világ gazdasági és társadalmi kutató és együtműködési szervezeteként a ~ figyelemmel kíséri a demokratikus pluralizmus és a piacgazdaság működésének körülményeit illetve megerősítésének lehetőségeit, kutatásokat

folytat és ajánlásokat tesz. Módszere a tagállamok gazdasági és társadalmi viszonyainak folyamatos elemzése és összehasonlító vizsgálata (peer review). Kiemelkedő a nemzetközi pénzmozgással (a pénzmosás elleni küzdelemmel), a befektetések ösztönzésével és hasznosulásával kapcsolatos mintaszerződési programok kidolgozása, és nemzetközileg elismert a nyugdíjrendszerekkel – mint a fejlett világ egyik legsúlyosabb gondjával –, valamint az oktatással kapcsolatos elemző munkája is. Legfontosabb működtetője és nyilvántartója a fejlett világ átlátható segélypolitikájának. (BZs).

gazdasági kormányközi vegyesbizottság (GVB)

Létrehozása, működtetése a külgazdaságért felelős tárca hatásköre. Jogi alapja az érintett országok közötti gazdasági együttműködési megállapodás vagy más nemzetközi szerződés. E megállapodást vagy szerződést olyan partnerországokkal kötik, amelyekkel a perspektivikus együttműködés kölcsönös elmélyítéséhez, fejlesztéséhez ez a forma hozzájárulhat. Keretet biztosít a résztvevő országok gazdasági szereplői számára új együttműködési területek beazonosítására. A ~ok magyar társelnökeinek kinevezését, felmentését az illetékes miniszter kezdeményezi, majd miniszterelnöki határozattal, a Magyar Közlönyben való kihirdetése után lép hatályba. Ha a partnerország szövetségi berendezkedésű, az egyes tartományokkal is létrehozható ~. (Pl. Németországban hét, Belgiumban két önálló ~ működik.) Számuk megha-

ladja az 50-et, több mint 40 országot és ennél kevesebb tartományt fednek le. A ~ok általában évente üléseznek változott helyszínnel. A szakértői és plenáris ülések végén jegyzőkönyv készül, majd egy intézkedési terv a konkrét megvalósítás alapja. (CsÉ)

gazdaságpolitikai koordináció az EU-ban

A Gazdasági és Monetáris Unió létrehozásának eredményeként az eurózóna országaiban a monetáris politika egységes, a gazdaságpolitika azonban tagállami hatáskörben maradt, ezért itt szoros koordinációs mechanizmus kiépítésére volt szükség. Ennek alapjait az EUMSZ fekteti le (120–126. cikkek), a részletszabályokat a 2004-ben létrehozott Stabilitási és Növekedési Paktum (SNP) tartalmazza. A koordináció során a fenntartható államháztartási pozícióban van a legnagyobb hangsúly (a 3%-os GDP arányos államháztartási hiány és 60%-os államadósság betartása). AZ SNP ún. kiigazító ágában a kritériumokat elvétő tagállamokat szankcionálni is lehet, az eurózóna országai esetében akár pénzbüntetéssel is. Ugyanakkor a 2011-ben megreformált SNP már nagyobb hangsúlyt helyez egyéb makrogazdasági mutatók vizsgálatára és a piaci egyensúlytalanságok elkerülésére is. Ezt az Európai Bizottság évente egy eredménytábla alapján vizsgálja, és ahol a referenciaszintektől eltérő mértéket talál, ott mélyreható elemzés készül. Az elemzés során ajánlások születhetnek, vagy beindítható az ún. túlzott egyensúlytalansági eljárás. Végző esetben szintén szankci-

ók alkalmazhatók. A komplex ~ a 2010 óta minden évben ősszel induló Európai Szemeszterben jelenik meg, amely ernyőként szolgál nemcsak az SNP alkalmazásához, hanem a tág értelemben vett gazdaságpolitikai folyamatokhoz is. A Szemeszter az Éves Növekedési Jelentéssel, az egyensúlytalanságok vizsgálatával (ún. riasztási mechanizmussal) és az eurózónában lévő országok nemzeti költségvetési terveinek véleményezésével indul. A Szemeszter keretében készítik el az eurózónában lévő tagállamok éves stabilitási, a nem eurózónatagok konvergenciaprogramjukat. A Bizottság negyedévente gazdasági előrejelzéseket, évente pedig országértékeléseket készít, majd minden tavasszal javaslatot tesz az ún. országspecifikus ajánlásokra, amelyeket végül az Európai Tanács június folyamán hagy jóvá. Az ajánlások teljesítését a következő Szemeszter során vizsgálják. (HG)

GDP és GNI különbsége – a hozzáadott érték jelentése

A bruttó hazai össztermék (gross domestic product, GDP) a nemzetgazdaság rezidens egységei, azaz az adott ország területén gazdasági központot működtető természetes és jogi személyek vagy jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek által egy adott évben termelt, végső felhasználásra szánt javak piaci értékének összessége. A GDP termelés alapú számításánál a teljes hozzáadott értékű kibocsátás adókkal növelt összegéből vonják ki a támogatásokat. A hozzáadott érték alapú számításnál a teljes kibocsátást

csökkentik a köztes felhasználási célú fogyasztással, ezzel zárva ki azokat a tranzakciókat, amelyek a nem végső felhasználásra szánt javak esetében a GDP egyes elemeinek duplán számítását eredményeznék. A bruttó nemzeti jövedelem (gross national income, GNI) a nemzetgazdaság rezidens gazdasági egységeinek teljes, adott évre vonatkozó elsődleges jövedelme, azaz a GDP-nek a rezidensek által a nem rezidenseknek fizetett elsődleges jövedelmével csökkentett, majd a rezidensek gazdaságon kívülről érkező jövedelmével növelt értéke. Míg a GDP a létrehozott javak összegzésével termelési, addig a GNI a rezidensek jövedelmének összegzésével jövedelem alapú megközelítés. (TÁ)

globális versenyjog

A nemzetközi kereskedelmet szabályozó →GATT 1947-ben történő aláírását követően 1948-ban Havannában aláírták a Havanna Chartát, ami megalapította a Nemzetközi Kereskedelmi Szervezetet (ITO). A Havanna Charta többek között előírta a részes feleknek, hogy lépjenek fel a versenyt korlátozó vállalati gyakorlatokkal szemben, a Chartát azonban az Egyesült Államok nem ratifikálta. 1980-ban az ENSZ égisze alatt létrejött egy egyezmény (United Nations Set of Multilaterally Agreed Equitable Principles and Rules for the Control of Restrictive Business Practices), amely a vállalatokkal és az államokkal szemben is megfogalmaz elvárásokat. A →WTO 1994-es létrejöttét követően ismét felmerült a globális versenyszabályok megalkotásá-

nak gondolata, de végül az Egyesült Államok ellenállásán ez a kezdeményezés is elbukott. Létrejött azonban – az Egyesült Államok javaslatára – egy platform (International Competition Network), amely a világ versenyhatóságainak informális együttműködési fóruma. Az alapításkor 14 hatóság volt a tagja, mára több mint 100, ami jelzi a versenyjog fontosságának felismerését és alkalmazásának terjedését a világban. (TA)

IATA (International Airtransport Association) → *nemzetközi áru fuvarozás*

ICC (International Chamber of Commerce) → *Nemzetközi Kereskedelmi Kamara*

ICC Commercial Crime Services → *Nemzetközi Kereskedelmi Kamara*

ICC International Court of Arbitration → *nemzetközi kereskedelmi választottbíróságok*

ICSID (International Centre for Settlement of Investment Disputes) → *Berüházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja*

ICSID (International Centre for Settlement of Investment Disputes) → *nemzetközi kereskedelmi választottbíróságok*

INCOTERMS (International Commercial Terms) → *Nemzetközi Kereskedelmi Feltételek*

IRU (International Road Transport Union) → *nemzetközi áru fuvarozás*

kamarai és érdekképviseleti külgazdasági szolgáltatások vállalkozóknak

A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (MKIK) – mint a hazai kamarai hálózat ernyőszerkezete – maga is számos eszközt mozgósít a magyarországi vállalati kör nemzetközi partnerkapcsolatainak bővítése és erősítése érdekében. A kereskedelmi és iparkamarák többféle eszközzel támogatják a vállalkozók külpiaci munkáját, a külpiaci szolgáltatások jelentős része a területi (megyei vagy budapesti) kamarák segítségével vehető igénybe. Az iparkamara területi tagozatain keresztül aktívan közreműködik az üzleti élet szereplői közötti kapcsolatépítés és információáramlás elősegítésében. Vegyes kamarákon és bilaterális csatornákon keresztül kiterjedt hálózattal rendelkeznek, mely segíti a hazai vállalkozók információkkal, tanácsokkal való ellátását és érdekérvényesítő képességét. Az MKIK ezzel párhuzamosan közreműködik kormányzati intézmények feladatának ellátásában, részt vesz a kormányközi gazdasági vegyes bizottságok (GVB) munkájában. Tevékenysége során országtanulmányokat, elemzéseket készít, kiadványokat ad ki, üzleti fórumokat szervez, a vásárokon és kiállításokon való megjelenést segíti elő. A kamara konkrét exportsegítő szolgáltatásai keretében külkereskedelmi dokumentumokat hitelesít, származási bizonyítványt és minőségi igazolásokat állít ki, kárbiztosí és kárszakértői tevékenységet lát el.

Az MKIK iparkamarai tevékenysége mellett az agrárszektor érdekképviselői szerve a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara. Az iparkamarai szervezethez hasonlóan az agárkamara külgazdasági céljai között is a hazai mezőgazdasági termelők külpiazi megjelenésének elősegítése, információval való ellátása, érdekképviselője áll. Tevékenysége során kiadványokat készít, mezőgazdasági és terményvásárokon, kiállításokon való megjelenést segít elő. Aktív kapcsolatban áll a magyar mezőgazdasági és környezetügyi attasékkal. (HZs)

kamarai és érdekképviselői szervek részvétele a nemzetközi gazdasági fórumokon

A kamarai szervezetek kapcsolati pontként szolgálnak a kormányzati külgazdasági törekvések és a hazai vállalkozók, illetve vállalatok között. A széleskörű iparági kapcsolatok okán a kamarák aktívan közreműködnek a kormányzati információk terjesztésében, így az új üzleti lehetőségek aktív előmozdításában. A kormányközi megállapodások útján életre keltett gazdasági fórumok, gazdasági vegyesbizottságok (GVB) tevékenységük során aktívan támaszkodnak a kamarai kapcsolatrendszerre. A kamarák az egyes kormányközi fórumok mentén lehetőséget adnak üzleti delegációk megjelenésére annak érdekében, hogy a kormányközi külgazdasági törekvések konkrét üzleti tartalmat kapjanak. Több kétoldalú kapcsolatrendszerben külön Üzleti Tanács is működik. A kamarák így a gazdasági fórumok működésében való részvétellel közreműköd-

nek az üzleti lehetőségek felkutatásában, a partnerkeresésben. (HZs)

Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organization – WTO)

A ~ az *→Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT)* keretében 1986–94 között zajlott *→multilaterális kereskedelmi tárgyalási forduló* eredményeként 1995. január 1-jén jött létre, a *→GATT* utódaként. A ~ az ENSZ-től független, önálló jogi személyiséggel bíró nemzetközi szervezet. A ~ egyezményrendszere rögzíti a nemzetközi kereskedelem alapvető szabályait és a tagok piacnyitási kötelezettségeit. Az árukereskedelem szabályait továbbra is a *→GATT* és az ahhoz kapcsolt megállapodások tartalmazzák. A szolgáltatások esetében ezt a szerepet a *→GATS*, a szellemi tulajdonjogok tekintetében pedig a *→TRIPS* egyezmény tölti be. Ezek az egyezmények a ~ minden tagjára kötelezőek. A kereskedelmi vitákat a ~ független vitarendezési döntőbizottsága és fellebbviteli testülete bírálja el, adott esetben felhatalmazva a sérelmet szenvedett felet arányos ellenintézkedés alkalmazására is. A ~ alapvető funkciója, hogy gondoskodjon az egyezmények működtetéséről, tárgyalási fórumot biztosítson a további kereskedelmi liberalizációhoz, felülvizsgálja a tagok kereskedelempolitikáját, és szabályozott keretek között kezelje a kereskedelmi vitákat. A ~ben a megállapodások konszenzussal születnek. A szervezetnek 164 tagja van (2017. júliusi adat). A ~nek tagja az *→Európai Unió* és külön az egyes EU tagállamok is. (VL)

**Kereskedelmi Világszervezet (WTO)
csatlakozási feltételei**

A $\rightarrow$ *Kereskedelmi Világszervezet* tagja olyan ország vagy önálló vámterület lehet, amely teljes autonómiával rendelkezik kereskedelempolitikájának alakítására. A csatlakozni kívánó félnek igénye bejelentése után átfogó, részletes leírást kell készítenie kereskedelmi rendszerének szabályairól és működéséről. Ennek alapján kezdődnek meg a konzultációk a ~ről a $\rightarrow$ WTO-tagokkal egy e célra létrehozott munkacsoportban. Ezzel párhuzamosan a csatlakozó országnak be kell nyújtania vámcsökkentési ajánlatát és szolgáltatás kereskedelmi liberalizációs javaslatát, melyek végső tartalmát az érdekelt WTO-tagokkal kétoldalú tárgyalásokon kell kialakítani. A legnagyobb kedvezmény elve alapján a valamely partner kérésére nyújtott vámcsökkentést, piacra jutási kedvezményt a csatlakozó félnek minden WTO-taggal szemben alkalmaznia kell. A csatlakozási jegyzőkönyvet, a munkacsoport jelentését és az azokhoz mellékelt, áru- és szolgáltatási piacnyitási kötelezettségvállalási listákat a WTO Miniszteri Konferenciája hagyja jóvá. Jelenleg több mint húsz ország folytat WTO-csatlakozási tárgyalásokat. (VL)

**Kereskedelmi Világszervezetben (WTO)
kivételek, mentességek**

A $\rightarrow$ *Kereskedelmi Világszervezet* bizonyos esetekben és feltételek mellett lehetővé teszi, hogy a tagok eltérjenek a $\rightarrow$ *diszkriminációmentesség* általános elvének alkalmazásától. Ilyenek az álta-

lános kivételek (pl. a közérkölcös vagy az emberi, állati, növényi élet és egészség védelmére szóló intézkedések), amennyiben ezek nem jelentik a kereskedelem bújtatott korlátozását. A biztonsági kivételek az alapvető nemzetbiztonsági érdekek érvényesítése érdekében engednek kivételt a diszkriminációmentesség szabálya alól. A $\rightarrow$ *regionális gazdasági integrációk* részei sem kötelesek az annak keretében egymásnak nyújtott kedvezményeket azon kívüli partnerekre kiterjeszteni. Jogszerűek az általános preferenciális rendszer keretében a fejlődő országoknak, illetve az ENSZ által legkevésbé fejlett országnak minősített partnereknek nyújtott viszonzásmentes vámkedvezmények. A $\rightarrow$ WTO-egyezmény alapján kivételes és megfelelően indokolt esetben bármely tag meghatározott időre szólóan és éves felülvizsgálat mellett felmentést (waiver) kaphat valamely őt terhelő kötelezettség (pl. a legnagyobb kedvezmény elvének) betartása alól. Ehhez a WTO-tagok legalább háromnegyedének jóváhagyó szavazata szükséges. (VL)

kettős adóztatás elkerülése

Az államhatárokat átlépő gazdasági események és $\rightarrow$ *nemzetközi kapcsolatok* révén egyre jelentősebb a nemzetközi adózás szerepe. A nemzetközi elemet tartalmazó ügyletek, jövedelmek adójogi konfliktusokat, kettős adóztatási helyzeteket teremtenek. Az államok a pénzügyi szuverenitásukat érintő helyzeteket a ~ről szóló egyezmények megkötésével igyekeznek feloldani. Az adóegyezmények több tí-

pusba sorolhatók, lehetnek általánosak (a szerződő államok jövedelem- és vagyonadóinak teljes körére kiterjednek) és speciálisak (valamely adónem vagy jövedelemtípus tartozik a tárgyi hatályuk alá), valamint kétoldalú és többoldalú adóegyezmények. A világ adóegyezményeinek zömét a kétoldalú általános egyezmények képezik, amelyek valamely modellegyezmény alapján jönnek létre. A modellegyezmény egy szerződésminta, amely azzal segíti a két állam közötti szerződéskötést, hogy meghatározza az adóztatási jog két szerződő állam közötti megosztásának elvi kereteit.

A napjainkban hatályos kétoldalú adóegyezmények jelentős része az $\rightarrow$ OECD-modellegyezmény (Model Tax Convention on Income and Capital) alapulvételével készült. Kapcsolódik hozzá egy kommentár (Commentaries on the Articles of the Model Tax Convention) is, amely nevének megfelelően az adóegyezmény egyes cikkeihez fűz magyarázatot. A gazdasági és pénzügyi környezet, az adójogszabályok és az adózói magatartás változása következtében a modellegyezmény és a kommentár is folyamatos fejlesztést igényel, s az 1977-es első közzétett követően háromévente módosítja azokat a Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD).

Az adóegyezmény személyi hatálya az egyik vagy másik, vagy mindkét államban belföldi illetőségű személyekre terjed ki. A belföldi illetőség nem azonos az állampolgársággal, sokkal

inkább az adott személy létérdekének központjával vagy gyakori tartózkodási helyével van összefüggésben. A személy fogalmát tágan kell értelmezni, mert nemcsak természetes személyt, hanem jogi személyeket, sőt jogi személyiséggel nem rendelkező társulásokat is jelent. Az adóegyezmény csak a jövedelem- és vagyonadókra vonatkozik, tárgyi hatálya nem terjed ki a járulékokra, illetékekre, díjakra, vámokra. Az adóegyezmény legfontosabb része az adóztatási jog szerződő államok közötti megosztásának standard szabályait rögzítő rész. A jövedelmeket a modellegyezmény négy nagy csoportba sorolja (tevékenységből, vagyonból, vagyonértékesítésből származó jövedelem és egyéb jövedelem), s minden jövedelemhez kapcsolódik egy-egy adómegosztási formula, úgymint a területi, azaz a forráselv vagy az illetőségi elv. A forráselv lényege, hogy az államok a területükön végzett tevékenységből származó jövedelmet megadóztatják. Az illetőségi elv alapján viszont ott kell adót fizetni, ahol az adóalany létérdekének központja van. Az adóztatási jog megosztása a ~hez vezető úton csak az első lépés. A következő lépés a modellegyezmény által ismert két megoldás valamelyikének – a mentesítés módszerének (exemption method) vagy a beszámítás módszerének (credit method) – az alkalmazása. A két módszer között az a különbség, hogy a forrásállamban adóztatott jövedelmet az illetőség állama mentesíti az adózás alól, míg a beszámítás esetében a forrásállamban megfizetett adót az illetőségi

államban fizetendő adóból levonják. A szerződő államok a modellegyezményt általában nem szó szerint, hanem kölcsönös érdekeikhez igazítva alkalmazzák.

A ~re létrejött egyezmények nem érintik a *→külképviselőlet tagjait* – a nemzetközi jog általános szabályai, vagy külön egyezmények alapján – megillető adózási kiváltságokat, mentességeket. (LE)

kétoldalú beruházásvédelmi egyezmények (Bilateral Investment Treaties – BIT)

A beruházásvédelmi eszköz elődeinek a kétoldalú barátsági, kereskedelmi és hajózási egyezmények tekinthetők. Az első ilyen egyezményeket a múlt század hetvenes éveiben a nyugat-európai országok kötötték meg fejlődő országokkal, majd később követte a példájukat az Amerikai Egyesült Államok és Japán is. A ~ megkötésének kezdeményezői általában a fejlett tőke-exportőr országok azzal a céllal, hogy megvédjék más országokban megvalósuló befektetéseiket a kisajátítás, a szabad valutakonvertálás korlátozása stb. ellenében. A velük szerződő fejlődő országok számára a ~ megkötésének elsődleges célja a befektetés ösztönzése és a bejövő tőke nagyságának növelése. A ~ általában definiálja azt, hogy mit értenek „beruházáson”, „beruházón”, „jövedelmen” és „területen”. A ~ többsége arra kötelezi a feleket, hogy bátorítsák a beruházásokat és „kedvező feltételeket” teremtsenek a külföldi beruházások számára a nemzeti elbánás, vagy legalábbis a legnagyobb

kedvezményes elbánás elvének az alkalmazásával. A ~ rendszerint tiltják a fogadó államoknak, hogy kisajátító vagy államosító intézkedéseket hozzanak. Ilyenekre csak kivételesen, közérdekből, hátrányos megkülönböztetés nélkül, azonnali és megfelelő, a beruházás tényleges értékének megfelelő kártalanítás késedelem nélküli fizetése mellett kerülhet sor. A ~ többsége garantálja a beruházásokkal és az azokból származó hozamokkal kapcsolatos kifizetések szabad átutalhatóságát. Az újabb egyezmények a fogadó ország és a beruházó közötti jogvitákra nézve vagy az *→ICSID*, vagy pedig az *→UNCITRAL* szabályaival összhangban fellállított választott bíróság eljárását írják elő. (MI)

KGST ÁSZF *→Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa*

Kiállítások Nemzetközi Irodája (Bureau International des Expositions – BIE)

Nemzetközi kormányközi szervezet, amelyet Párizsban 1928. november 22-én 31 ország, közöttük Magyarország hozott létre. A szervezetnek ma 170 ország a tagja, székhelye Párizsban van. Feladata a nemzetközi kiállításokra vonatkozó egyezmény hatálya alá tartozó nemzetközi kiállítások felügyelete és szabályozása.

A ~nak legfőbb döntéshozó szerve a Közgyűlés, amelyben minden tagállamnak egy szavazata van. Évente kétszer ülésezik. A Közgyűlés elnökét két évre titkos szavazással választják, aki újraválasztható.

A ~nak négy bizottsága van, azok tagjait a Közgyűlés választja a tagállamok képviselői közül. Az egyes bizottságokban 9-12 között váltakozik a tagállami képviselők száma. Az egyes bizottságok elnökeit a tagállamok küldöttei közül két évre választják, akik egyszer újraválaszthatók. A bizottságok elnökei egyben a Közgyűlés alelnökei is. A bizottságok és feladataik a következők:

- a) Végrehajtó Bizottság – pályázatok vizsgálata,
- b) Szabályügyi Bizottság – a belső szabályzatok kidolgozása, felülvizsgálata,
- c) Igazgatási és Költségvetési Bizottság – éves költségvetés elkészítése és a végrehajtás ellenőrzése,
- d) Információs és Kommunikációs Bizottság – kommunikációs stratégia kidolgozása.

A ~ Titkárságát a főtitkár vezeti, aki egyben a ~ képviselőjét is ellátja.

A ~ a kiállításoknak négy csoportját felügyeli:

1. Világkiállítás (World Expos) – 5 évenként, a „0”-val vagy „5”-tel záró évszámú években rendezik, rendkívül széles témakörben. Legfeljebb hat hónapig tart. Korábban az ipari fejlődés és az egyes nemzetek értékeinek bemutatása volt a cél, az utóbbi időben azok az általános kihívások képezik a kiállítás fő témáit, amelyekkel az emberiség szembesül. A résztvevők maguk tervezik és építik saját pavilonjaikat. Az Expo Hatóság – a fejlődő országok részvételének elősegítése céljából – közös pavilonokat is épített.

2. Speciális kiállítás (Specialised Expos) – 1988-tól két világkiállítás közötti időszakban rendezhető, legfeljebb három hónapos időtartamban. A speciális kiállítás témája az emberiség valamely nagyon konkrét, megoldásra váró problémája (pl. az óceánvédelem). A pavilonokat a szervezők építik, a résztvevők azonban saját elképzeléseiknek megfelelően formálhatják át.

3. Kertészeti kiállítás (Horticultural Expos) – 1959-ben vezették be, a Kertészeti Termelők Nemzetközi Szövetségével (Association Internationale des Producteurs de l' Horticulture – AIPH) közös védnökség alatt rendezik oly módon, hogy két kiállítás között legalább két évnek kell eltelnie. Időtartama 3-6 hónap.

4. Triennale di Milano – Az egyetlen kiállítás, amely mindig ugyanabban a városban van. A kiállítás célja a világ iparművészetének bemutatkozása. Háromévenként rendezik.

Kiemelendő, hogy a ~nek, a világ nemzeteihez hasonlóan van saját himnusza (Antonín Dvořák IX. szimfónia „Az új világból”, IV. tétele). (LE)

klímapolitika és egyezmények

A Föld átlaghőmérsékletének emelkedését globális felmelegedésnek nevezük. A tudósok egyetértenek abban, hogy ez a 20. században felgyorsult folyamat zömmel emberi tevékenység eredménye. A káros hatásokkal járó felmelegedés megállításának egyetlen módja, hogyha az emberiség radikálisan csökkenti az üvegházhatású gázok kibocsátását. A klímaváltozás jelen-

sege államokat, vállalatokat és egyéneket készített arra, hogy csökkentsék a káros gázok emisszióját. Az 1992-es ENSZ Éghajlat-változási Keretegyezmény (United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC) először biztosított globális intézményi keretet az éghajlatváltozás kezelésére és a közös célok meghatározására. A keretegyezményt kiegészítő Kiotói Jegyzőkönyvet (Kyoto Protocol) ratifikáló országok vállalták, hogy a 2008–2012-es időszakban csökkentik kibocsátásukat. Következő lépésként – több elbukott kísérlet után – 2015-ben sikerült tető alá hozni a már hosszú időtávú vállalásokat is tartalmazó Párizsi Éghajlatvédelmi Egyezményt (Accord de Paris). Egyéni hozzájárulások formájában az aláíró országok konkrét intézkedések megtételét vállalták azzal a céllal, hogy a globális átlaghőmérséklet növekedése összességében ne haladja meg a 2°C fokot az iparosodás korát megelőző állapothoz képest. (SP)

koncessziók nemzetközi vetületei

A „koncesszió” kifejezés többféle értelemben is használatos, több nemzeti jogban az állami vagy önkormányzati monopóliumok gyakorlásához kapcsolódó jogintézményt értenek alatta. Az uniós jog azonban kialakította az „építési koncesszió” és a „szolgáltatási koncesszió” – nemzeti fogalomhasználatától független – önálló uniós jogi fogalmát, amely egy sajátos, a közbeszerzési szerződéstől elhatárolandó szerződéses konstrukciót jelöl a közbeszerzési jogban. Az építési és a szolgáltatási

koncesszió olyan építési beruházásra, illetve szolgáltatás beszerzésére kötött szerződés, ahol az ajánlatkérő szerv (a közbeszerzési szabályok hatálya alá tartozó szervezet) részéről nyújtott ellenszolgáltatás vagy kizárólag a szerződés tárgyát képező építmény, illetve szolgáltatás hasznosítási joga, vagy e jog pénzbeli ellenszolgáltatással kiegészülve. A koncesszió lényegi ismérve, hogy a szerződő fél valós üzleti kockázatot visel, nem lehet ugyanis garantált, hogy megtérülnek a koncesszió tárgyát képező építmény vagy szolgáltatás üzemeltetése során végzett beruházásai, illetve felmerült költségei. A koncessziók odaítélése 2014 óta képezi irányelvi szabályozás tárgyát, de az *→Európai Unió Bírósága* már ezt megelőzően is kimondta, hogy e szerződéseket – amennyiben a belső piac szempontjából relevánsak – átlátható versenyzetési eljárás útján kell odaítélni. Az *→Európai Unió*n kívül letelepedett gazdasági szereplők számára nemzeti elbánást a tagállami koncessziók odaítélésekor az Európai Uniónak a közbeszerzések terén fennálló nemzetközi szerződésai alapján kell nyújtani. A *→Kereskedelmi Világszervezet (WTO)* keretében kötött Megállapodás a kormányzati beszerzésről (Government Procurement Agreement – GPA) csak részlegesen és csak egyes aláíró felek tekintetében terjed ki a koncessziókra. (VHM)

konzorciális nemzetközi hitel

A nemzetközi hitelnyújtás olyan konstrukciója, amikor a hitelt felvevő nem egy hitelintézettől vesz fel hitelt, hanem egy hitelezői konzorcium-

tól. Ellentéte a direkt nemzetközi hitelfelvétel, amikor egy hitelnyújtótól kap az adós hitelt. A ~ mind az adós, mind a hitelintézet részére előnyös. A hitelnyújtók a konzorciumon keresztül megosztják a hitel összegét és kockázatait, illetve diverzifikálni tudják hitelportfóliójukat. A ~ lehetőséget nyújt a hitelezőknek arra, hogy olyan nagyobb projekteket finanszírozzanak, amelyek meghaladják egyenkénti hitelnyújtási lehetőségeiket, valamint megtartsanak olyan üzletpolitikai szempontból fontos hitelfelvevő partnereket, akiknek hiteligényei meghaladják a bank hitelnyújtási képességeit. A ~ nemcsak a hitelnyújtók, hanem a hitelfelvevő szempontjából is előnyös, mivel a több hitelnyújtóval képes a direkt hitelfelvételhez képest nagyobb összegű hitel felvételére. (TÁ)

Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa – KGST (Szovet Ekonomicseszkoj Vzaimopomosci – SZEJ)

A ~ gazdasági tömörülés volt, amit 1949. január 25-én Moszkvában Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Románia és a Szovjetunió hozott létre. Albánia 1949-ben csatlakozott ugyan a ~-hez, de 1961-től nem vett részt a munkájában, tagságát azonban csak 1987-ben mondta fel. 1950-ben a Német Demokratikus Köztársaság, 1962-ben Mongólia lépett be, tíz évvel később csatlakozott Kuba és 1978-ban a Vietnami Szocialista Köztársaság. Jugoszlávia kapcsolata a ~-vel egy 1964-ben kötött együttműködési megállapodásban fejeződött ki, amely azt jelentette, hogy azoknak a bizottsá-

goknak a munkájában vett részt, amelyekben számára figyelemre méltó kérdéseket tárgyaltak. 1973-ban Finnország, 1975-ben pedig Irak és Mexikó is együttműködési megállapodást kötött a ~-vel. A munkában továbbá közel tíz állam vett részt megfigyelői státuszban (pl. Afganisztán, Laosz, Etiópia, Angola, 1962-ig Kína).

A ~ célja – az alapszabályában rögzítettek szerint – többek között az volt, hogy a tagállamok erőforrásainak összehangolása révén elősegítse a népgazdaságok tervszerű fejlesztését, a gazdasági és műszaki haladást, az iparilag kevésbé fejlett országok iparosítási szintjének, a népek jólétének állandó emelését.

A ~ nem volt szupranacionális szervezet, nem rendelkezett nemzetek feletti intézményi rendszerrel.

A legmagasabb döntéshozó szerve a ~ Ülésszaka, amely a tagállamok delegációiból állt, minden tagállamnak egy szavazata volt. A tagállamok miniszterelnök-helyettesei alkották a Végrehajtó Bizottságot. Az Állandó Bizottságok részben iparágak szerint szerveződtek (pl. Külkereskedelmi Állandó Bizottság), részben átfogó jellegűek voltak (pl. Statisztikai Állandó Bizottság). A ~ operatív szerve a Titkárság volt, élén a Titkárral, aki a ~ képviselőtét látta el pl. nemzetközi szervezetekben.

A ~ határozatot csak szervezeti és eljárási kérdésekben hozhatott, gazdasági együttműködést érintő döntései ajánlások voltak, amelyeket a tagországok illetékes szerveinek beleegyezésével lehetett végrehajtani. 1962-ben vezették be az érdekeltségi elvet, amely

azt jelentette, hogy ajánlás és határozat az érdekelt tagállamok egyetértésével hozható, és csak az érdekelt tagállamokra érvényes, de később mások is csatlakozhatnak hozzá.

A ~ -tagországok erőfeszítéseket tettek a regionális jogegységesítés irányába is, ennek eredményeként születtek meg – többek között – 1958-ban a KGST-tagországok szervezetei közötti áruszállítások általános feltételei (KGST ÁSZF), amelyeket többször módosítottak részlegesen és átfogóan is. 1972-ben jött létre a választottbírószági eljárásról szóló Moszkvai Konvenció (kihirdették: 1973. évi 23. tvr.), amelynek a *→részes államai* ugyan a KGST tagállamai voltak, de a Konvenció a ~ jogi sorsát nem osztó, önálló nemzetközi egyezmény, amit Magyarország 1994. október 18-i hatállyal mondott fel.

A ~ tagállamai közötti együttműködés az 1970-es évek olajválsága és olajárrobbanása miatt megrendült ugyan, de a tagállamok közötti kereskedelem csak jóval később, 1991 elején omlott össze, amikor a Szovjetunió a barterügyletekre tilalmat vezetett be. A ~ 1991. szeptember 26-án hivatalosan megszüntette működését.

A ~-hez több államközi gazdasági szervezet (pl. Intermetal) és két bank is köthető, az 1964-ben alapított Nemzetközi Gazdasági Együttműködési Bank és az 1970-ben létesített Nemzetközi Beruházási Bank. A Nemzetközi Beruházási Bankból 2000-ben kilépett Magyarország, de 2014-ben kérte tagságának megújítását, amelyet a Bank nyolc tagállama (Csehország, Szlovákia, Románia, Bulgária, Oroszország,

Mongólia, Kuba és Vietnam) egyhangúan támogatott. (LE)

kötött segélyhitel (Tied Aid)

Az 1992-es – és azóta többször módosított –, hivatalosan támogatott exporthitelekéről szóló *→OECD*-megállapodás (Arrangement on Officially Supported Export Credits) III. fejezetében tárgyalt finanszírozási forma. A ~ formája lehet kedvezményes kamatozású hitel és adomány, illetve az ezekből összeállított támogatási portfólió. Célja olyan állami vagy privát, jövedelmet nem vagy csak kis mértékben hozó projektek támogatása, amelyek megvalósulását a recipiens a piacról nem vagy csak igen kis mértékben tudná finanszírozni. A recipiens csak a donor által meghatározott projektekre használhatja fel a ~ összegét. A recipiens országok csak azok lehetnek, amelyeket a Világbank az egy főre eső GNI alapján a közepesen alacsony jövedelmű országok csoportjába sorol. A recipiens országnak a ~ által fedezett projektterveire nem nyilvánosak, a tendereken csak a donor ország vállalatai vehetnek részt, versenyezhetnek egymással. A ~-en keresztül a donor ország saját vállalatai részére exportlehetőséget generál. Magyarországon kormányrendelet szabályozza a ~ nyújtásának folyamatát. A ~ odaítéléséről a kormány dönt, és arról a recipiens országgal nemzetközi megállapodást köt. A ~t az Eximbank folyósítja és biztosítja. (TÁ)

közbeszerzések nemzetközi vetületei

A közbeszerzési jog a közzszférához tartozó szervezetek beszerzést megvalósí-

tó szerződéseinek megkötését, a szerződő partner kiválasztásának folyamatát határozza meg. Az uniós irányelvek az *→Európai Unióban* letelepedett gazdasági szereplők számára az egyenlő versenyfeltételeket, többek között a transzparenciát és objektivitást előíró eljárási követelményekkel biztosítják. Külön szabályok vonatkoznak a klaszszikusan a közszférához tartozó szervezetek és a közszolgáltatók közbeszerzési kötelezettségeire. A közbeszerzések uniós szabályanyaga az évtizedek során folyamatosan bővült, az kiterjed a jogorvoslatok szabályozására és a védelmi és biztonsági célú beszerzésekre is. Az uniós irányelveket az uniós jog által meghatározott értékhatárok feletti értékű szerződésekre kell alkalmazni. Az *→Európai Unió*n kívül letelepedett gazdasági szereplők és a nem közösségi származású áruk számára nemzeti elbánást a tagállami közbeszerzési eljárásokban az *→Európai Unió*nak a közbeszerzések terén fennálló nemzetközi szerződéseire alapján kell nyújtani. A közbeszerzések terén fennálló legjelentősebb nemzetközi egyezmény a *→Kereskedelmi Világszervezet (WTO)* létrehozó egyezmény 4. melléklete, a Megállapodás a kormányzati beszerzésről (Government Procurement Agreement – GPA). A GPA mellett a közbeszerzési piacokhoz való hozzáférésről rendelkezik az *→Európai Gazdasági Térségről* szóló megállapodás, több szabadkereskedelmi egyezmény közbeszerzésre vonatkozó része, illetve a később csatlakozni kívánó országokkal kötött társulási megállapodások. (VHM)

közepes és kisvállalatok külgazdasági kapcsolatai

A kis- és közepes vállalkozások tevékenységének nemzetközivé tétele, annak a külgazdaság-politika eszközeivel és intézményrendszerén keresztül való elősegítése a magyar gazdaság fejlődésének megkerülhetetlen eleme. Külpiacra lépésük sikerének előfeltétele versenyképességük javítása. Ennek önerőből, saját üzletstratégia bázisán, és állami segítséggel együtt kell megtörténni. A szükséges gazdasági, pénzügyi erő és tudás megszerzésében kell az államnak segítséget nyújtania. Ennek módja lehet forrásallokáció, kedvezményes hitel, kedvező támogatási struktúra kiépítése nemzeti forrásból, exporttanácsadás, beszállítói képzés, a külpiaci külgazdasági hálózat irányított használata piaci partnerek felkutatásában, a nemzetközi vásárokon való részvételük támogatása, üzletember-találkozók célzott szervezése, a Magyar Nemzeti Kereskedőház vagy az Eximbank szolgáltatásainak igénybe vétele, a szakmai szövetségek, kamarák célzott programjai, a kkv-kra szakosodott gazdaságfejlesztő intézmények koordinált együttműködése. Régi piacgazdasággal rendelkező államokban is van példa erre az állami tevékenységre. (CsÉ)

Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás (Central European Free Trade Agreement – CEFTA)

A ~t Lengyelország, Magyarország és Csehszlovákia (a szétválás után Csehország és Szlovákia) hozta létre. Az 1994 júliusában életbe lépett megállapodás a felek közötti árukereskedel-

met terhelő vámok és mennyiségi korlátozások lebontásáról rendelkezett. A cél az volt, hogy a ~ tagjainak áruai egymás piacain legalább olyan kedvező feltételeket kaphassanak, mint amit ezek az országok az Európai Közösségek számára a társulási megállapodásaikban biztosítottak. Szlovénia (1996), Románia (1997), Bulgária (1999) Horvátország (2002) és Macedónia (2006) később csatlakozott a ~hoz. A visegrádi négyek és Szlovénia tagsága a ~ban 2004. évi EU csatlakozásukkal megszűnt. A ~t 2006-ban módosították, ezáltal részes féllé vált Albánia, Bosznia-Hercegovina, Moldova, Montenegró, Szerbia és Koszovó. A ~ végrehajtásának segítésére állandó CEF-TA-titkárságot hoztak létre Brüsszelben. A tagság és a megállapodás változásainak jelzésére az egyezmény már a „CEFTA 2006” nevet viseli. Bulgária, Románia és Horvátország EU-csatlakozásával egyidejűleg az ő tagságuk is megszűnt a ~ban. (VL)

közvetlen külföldi beruházások

(Foreign Direct Investment – FDI)

A ~ a gazdaság fejlődéséhez szükséges, a belső forrásokat kiegészítő, nem hitel jellegű nemzetközi források. A gazdaságot nemcsak külső forrásokkal látja el, és javítja a *nemzetközi fizetési mérleget*, hanem új kapacitást is létrehoz, munkahelyeket teremt, új technológiát hoz a gazdaságba, ami minél magasabb fokú, annál képzetebb munkaerőre van szüksége. A belföldi kis- és középvállalkozások – csatlakozva az új kapacitáshoz – beszállítókként saját termelésüket is növelni képesek. Ex-

portorientált szektorban erősíti a gazdaság exporttevékenységét, és mindezekkel hozzájárul a GDP növekedéséhez. Importorientáltság esetében viszont jelentősen növeli a gazdaság importkiadásait. Ha az importnövekedés mellett a tőke külföldi tulajdonosa a tőkejövedelmét kivonja az országból, akkor az együttes hatás negatív jövedelmet eredményezhet a recipiens gazdaságnak. A piacszerzési céllal beáramló tőke kiszoríthatja a belső piacról a belföldi és külföldi versenytársakat, ellenséges felvásárlás esetén pedig a felvásárolt belföldi kapacitások megszüntetésével felszámolja az adott szektort a gazdaságban. Mivel profitorientált, a profitcélok nem teljesülése esetén kivonul, ami a gazdaság kapacitásainak csökkenését eredményezi. (TÁ)

külföldi tulajdon elvonásával kapcsolatos nemzetközi jogi jogelvek

A kialakult nemzetközi gyakorlat különbséget tesz abból a szempontból, hogy az állam elvonó intézkedése sérti-e vagy sem a nemzetközi jogot. A nemzetközi jogba ütközik a tulajdonnal kapcsolatos olyan állami intézkedés, amely diszkriminatív módon egy meghatározott állam ellen irányul, vagy pedig nemzetközi szerződést sért. Ilyen esetben fennáll a tulajdonjogot elvonó állam nemzetközi jogi felelőssége, amely alapján lehetőség szerint vissza kell állítani az eredeti állapotot, és az állam teljes kártérítés megfizetésére köteles. Ha viszont a tulajdonjog elvonása a nemzetközi jog szabályaival összhangban történt meg, az állam felelőssége nem áll fenn, de a volt tulaj-

donosnak ilyenkor is méltányos kártalanítás jár. Az 1930 és 1970 közötti időszakban a külföldi tulajdon elvonásával kapcsolatosan is kialakult a nemzetközi jogban a „nemzetközi legkisebb mérték” vagy minimumstandard (minimum standard, Mindeststandard) követelménye. Az ún. Hull-formula (1938) és az 1803. számú ENSZ Közgyűlési Határozat (1962) alapján kialakult nemzetközi szokásjog a tulajdonjog elvonásával kapcsolatban az alábbi feltételeket támasztja: a tulajdonjog elvonására csak közérdekből kerülhet sor, azt diszkriminációmentesen kell megvalósítani, a kártalanításnak „azonnalinak, megfelelőnek és ténylegesnek” (prompt, adequate and effective) kell lennie. Ezen túlmenően a tulajdonjog elvonása során az államnak a saját jogszabályait maradéktalanul betartva, az előírt eljárási rend szerint, a bírósági jogorvoslat lehetőségének a biztosításával kell eljárnia. (MI)

külföldi vállalkozás kereskedelmi képvisellete

A külföldi vállalkozásnak a saját nevében vállalkozási tevékenységet nem folytató, a belföldi cégnyilvántartásba önálló cégformaként bejegyzett, önálló jogi személyiséggel nem rendelkező olyan szervezeti egysége, amely – a külföldi vállalkozás nevében és javára – szerződések közvetítésével, előkészítésével, megkötésével, az üzletfelek tájékoztatásával és a velük való kapcsolattartással összefüggő feladatokat lát el. A cégnyilvántartásba való bejegyzéssel jön létre, működését a cégbejegyzést követően kezdheti meg. A

külföldi vállalkozás számára a külföldi vállalkozás nevében kereskedelmi szerződéseket közvetít, részt vesz a szerződéskötések előkészítésében, tájékoztatási, reklám- és propagandatevékenységet végez, de vállalkozási tevékenységet, továbbá ügyvédi, külföldi jogi tanácsadói tevékenységet nem folytathat. A kereskedelmi képviselő a cégbírósági nyilvántartásból való törléssel szűnik meg, feltéve hogy a külföldi vállalkozásnak a kereskedelmi képviselő működésével összefüggésben nincs Magyarország köztartozása. (MI)

külföldi vállalkozás magyarországi fióktelepe

A külföldi vállalkozás jogi személyiséggel nem rendelkező, gazdálkodási önállósággal felruházott olyan szervezeti egysége, amelyet önálló cégformaként a belföldi cégnyilvántartásban bejegyeztek. A ~ az őt létrehozó külföldi vállalkozás szervezeti egysége marad, annak irányítása és tulajdonosi ellenőrzése alatt működik, a rendelkezésére bocsátott vagyon pedig az anyavállalat vagyónának a része marad. A külföldi vállalkozás a ~ útján folytatja vállalkozási tevékenységét. A ~ jogképes ugyan, de a cégneve alatt a külföldi vállalkozás javára szerez jogokat, és a külföldi vállalkozás terhére vállalkozás kötelezettségeket, szerez vagyont, köt szerződést, és vesz részt peres eljárásokban. A ~ a cégnyilvántartásba való bejegyzéssel jön létre, a vállalkozási tevékenységet a cégbejegyzést követően kezdheti meg. A külföldi vállalkozás folyamatosan köteles biztosítani a ~ működéséhez, a tartozások kiegyen-

lítéséhez szükséges vagyont. A ~ önállóan is tárgya lehet fizetéseképtelenségi eljárásoknak (ide értendő a csőd-, a felszámolási, illetve az azokkal egy tekintet alá eső eljárás), de adósnak ilyenkor is a külföldi vállalkozást kell tekinteni. A ~ a cégnyilvántartásból való törléssel szűnik meg, feltéve, hogy a külföldi vállalkozásnak a ~ működésével összefüggésben nincs Magyarországon köztartozása. (MI)

külgazdasági attasé

A magyar diplomáciai képviselők szakdiplomataja. Feladatát az állam nevében végzi. A fogadó országban képviseli a kormány külgazdasági stratégiáját, a magyar érdekek érvényesítője, segíti a vállalatok üzleti törekvéseit. Közreműködik az adott viszonylatra érvényes külgazdasági célok elérésében, a súlypontok, keretek kialakításában. Ennek érdekében alakítja és használja kapcsolatrendszerét. Segíti az üzleti lehetőségek, akadályok feltárását, partnerek felkutatását, piaci pozíciószerezést. Tereli a befektetéseket, kooperációkat. Tájékoztat a makro- és ágazati trendekről, amelyek a gazdaságpolitikára, viszonylati politikára, vállalati üzletpolitikára hatással lehetnek. Kezdeményezi az üzleti vagy államközi tárgyalásokat, a rendezvényeket, a vásári megjelenést, országkép-alakítást, médiamegjelenést. Előkészíti a Gazdasági Vegyes Bizottság üléseit, az üzleti, befektetői találkozókat, a gazdasági napokat. Együttműködik a külgazdaság külföldi és hazai intézményeivel, más szakdiplomákkal. (CsÉ)

külgazdasági koncepció

Feladata a kormányzati külgazdasági stratégia kidolgozásához az alapok megfogalmazása. Ennek keretében meghatározza a külgazdaság viszonylati (földrajzi) és ágazati fókuszait, a termék- és szolgáltatáskereskedelem viszonyát, a külgazdaság fejlesztése két nemzeti pillérének (befektetésösztönzés, kereskedelemfejlesztés) prioritási viszonyát, a hazai vállalati struktúrában belül a kiemelt figyelmet kívánók azonosítását, a külpolitika és a külkereskedelem viszonyát, a további fejlődés irányát. Végső célja a „külső egyensúly – növekedés – munkahelyteremtés” hármas követelmény megvalósulásának harmonikus és sikeres biztosítása. A jelenlegi magyar koncepciónak hangsúlyos eleme a hagyományos exportpiacaink megtartása (Németország, környező országok) mellett új, dinamikus fejlődő piacok meghódítása, a túlzott EU-függés diverzifikálása, a kis- és középvállalkozások exportpotenciáljának fejlesztése, az innováció (K+F befektetések ösztönzése, innovatív iparfejlesztés, a digitális gazdaság fontosságának kihangsúlyozása), hazai vállalkozások nemzetközivé válásának segítése. (CsÉ)

külgazdasági mérlegek (folyó, fizetési, tőke)

A nemzetközi fizetési mérleg a kettős könyvelés szabályai alapján veszi számba a gazdaság minden szereplőjének külfölddel folytatott kereskedelmi és tőkekapcsolatait, azaz megmutatja a gazdaság kiadásait és bevételeit. Két fő része a folyó fizetési mérleg és

a tőke- és pénzforgalmi mérleg. A folyó fizetési mérleg tartalmazza (1) az áruk exportját és importját, (2) a szolgáltatások exportját és importját, (3) a termelési tényezők nemzetközi áramlásából eredő bevételeket és kiadásokat (külföldi munkavégzésből származó jövedelmeket, nemzetközi tőkebefektetésből eredő jövedelmeket), (4) a gazdaságba érkező vagy onnan kiadott egyoldalú átutalásokat (adományokat, rezidensek külföldről belföldre és nem rezidensek belföldről külföldre utalt devizáját, a nemzetközi és regionális szervezeteknek fizetett tagdíjakat, nemzetközi vagy regionális szervezetektől kapott, visszafizetési kötelezettséggel nem járó juttatásokat, EU-transzfereket). Pozitív egyenlege a gazdaság jövedelmének növekedését, negatív egyenlege a csökkenését mutatja. A tőke- és pénzforgalmi mérleg vagyonmérlegenként a gazdaságba beáramló és onnan kiáramló tőkét veszi számba. Amíg a beáramló tőke értéke meghaladja a kiáramlóét, szaldója pozitív. A tőke- és pénzforgalmi mérleg passzív, ha a hazai tőketulajdonosok által birtokolt külföldi aktívák értéke meghaladja a külföldiek által birtokolt hazai aktívák értékét, azaz az ország hitelezői pozícióban van. (TÁ)

külgazdasági tanácsadó és társadalmi szervezetek

A külgazdasági intézményrendszer részeinek tekinthető szakmai, illetve társadalmi szervezetek, melyek tevékenységükkel a vállalatok és az üzleti élet szereplőinek külgazdasági térnyerését térítésmentes vagy költségtérítéses

szolgáltatásokkal, vagy tanácsadói tevékenységgel segítik elő. E tevékenység lehet piaci vagy országtanulmányok készítése, gazdasági és politikai információk terjesztése, piaci lehetőségek ismertetése és felkutatása, célzott partnerkeresés, valamint vásárokon és kiállításokon való részvétel elősegítése. A külgazdasági és kereskedelmi kapcsolatok sokrétű politikai és gazdasági viszonyrendszeren alapulnak szerteágazó és elmélyülést igénylő szabályozási háttérrel, a kis- és középvállalkozások pedig általában nem rendelkeznek az ennek ismeretéhez szükséges személyi és tárgyi állománnyal, illetve az annak fenntartásához szükséges erőforrásokkal. Ezért a ~ célja, hogy a külgazdasági térnyeréshez szükséges ismereteket és erőforrásokat a vállalatok részére biztosítsák, ezáltal hozzájárulva a külgazdasági kapcsolatrendszer bővítéséhez és a lehetőségek kihasználásához. (HZs)

lex mercatoria

A nemzetközi kereskedelem résztvevői által spontán módon kialakított magatartási szabályok összessége. A középkori kereskedelem fejlődésével alakult ki mint a kereskedők joga, amely nem volt más, mint az állandóan helyet változtató kereskedők által egymás között alkalmazott szokások összessége. Különböző jogrendszerekből átvett elemekből és sui generis újításokból állt össze, és a középkor végéig a főbb vásárhelyeken és kikötőkben kialakult kereskedői különbíráskodás fejlesztette. A modern értelemben vett ~ főképp azokban az ágazatokban lé-

tezik, ahol nagyon hosszú idő óta van kialakult nemzetközi kereskedelem és napi gyakorlat, és ahol a jogviták felmerülésének esélye viszonylag nagy. A legelterjedtebb vélemény szerint a ~ mindazon jogszabálynak nem minősülő szabályok összessége, amelyek a nemzetközi kereskedelemben előfordulnak. Hozzá tartoznak a nemzetközi kereskedelemben kialakult szokások és szokványok, a mintaszerződések, az egységesített, modelltörvényekben vagy egyezményekben megnyilvánuló jogszabályok, az általános jogelvek és maga a felek által kialakított szerződés is. A ~ sokak szemében olyan autonóm jogrendszer, amely az alkalmazandó nemzeti jog helyébe lép – legalábbis akkor, ha a jogvitát nemzetközi kereskedelmi választott bíróság bírálja el. Mások a ~nak az egyébként irányadó nemzeti jog mellett csak kiegészítő szerepet tulajdonítanak. Az utóbbi évtizedekben felmerült az írásba foglalás igénye. Ennek szellemében készültek el a Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei (UNIDROIT), majd az Európai Szerződési Jog Alapelvei. (MI)

magyar külgazdaság-politika kormányzati és intézményi rendszere

A ~nek kialakítása a mindenkori kormány egyik fontos stratégiai döntése. A nyitott gazdaságú országok – mint Magyarország – törekvései megkövetelik egy olyan hatékony és korszerű rendszer működtetését, amely a magyar termékek és szolgáltatások világpiacra jutását szolgálja, a termékek, a szolgáltatások, a működő tőke fogadásának (importjának) jó hasznosulá-

sához pedig biztosítja a megfelelő gazdasági környezetet. A kormány a külgazdasági stratégia meghatározásakor döntést hoz, mely a területért felelős tárca (tárca) fő felelősségébe utalja a szakterületet, és létrehoz háttérintézményeket. Magyarországon a legfontosabb a Nemzeti Befektetési Ügynökség (HIPA) a befektetés és a fejlesztés, valamint a Magyar Nemzeti Kereskedőház (MNKH) a kereskedelemfejlesztés elősegítésére. Az EXIM (Magyar Export-Import Bank Zrt. és Magyar Export hitel Biztosító Zrt.) a vállalkozások tőkével való ellátásában és az exporthitelezés terén látja el feladatát. Az iparpolitikáért, a fejlesztéspolitikáért, az oktatási és kulturális politikáért, az agrárpolitikáért, a technológiai és tudományos együttműködésért felelős szaktárcaknál is találunk nemzetközi kapcsolatokat működtető részlegeket. A Kereskedelmi és Iparkamarák is részei a külgazdasági intézményrendszernek. A külgazdaság-politika főbb témái – a hazai gazdaságpolitika részeként – a gazdaságpolitikai döntéshozó fórumokon, a jelenlegi működő kabinetrendszerben a külgazdasági témák a Gazdasági Kabinet ülésein szerepelnek. Ez lehetővé teszi, hogy a hazai gazdaságpolitika prioritásai a külgazdasági eszközrendszerben is megjelenjenek, és a kormány döntései megalapozottak legyenek. (CsÉ)

magyar külgazdaság-politikai stratégia meghatározása

A magyar gazdaság nyitottsága megköveteli a koncentrált, jövőbe mutató, korszerű külgazdasági stratégia kidol-

gozását. Meg kell határozni az ország (a gazdaság) azon érdekeit, melyek érvényesítéséhez a külgazdaság eszközeivel közvetlenül is hozzá lehet járulni. Ilyen (1) az egyes exportpiacoktól és egyes domináns ágazatok kivitelétől való függés csökkentése a kereskedelem földrajzi és áruszerkezeti diverzifikálása révén, (2) a magyar kivitel dinamikus növekedésének elősegítése (exportösztönzés), (3) a külkereskedelmi mérleg tartós pozitív szaldójának biztosítása (fizetési mérlegre való hatás), (4) a termelő tőkebefektetések ösztönzése, a gazdaság tőkevonzó képességének erősítése, (5) a magyar vállalati tőkekihelyezés, külföldi vállalatalapítás elősegítése, (6) a kis- és középvállalatok exportképességének, piacra jutásának fejlesztése, rácsatlakoztatásuk a nagy európai exportőrökre (beszállító-fejlesztés). Külön kiemelhető a Kárpát-medencei térséget átfogó program sikeres megvalósítása sajátos fejlesztési rendszerrel és mechanizmusokkal. (CsÉ)

magyar tőkekivitel

A tőkekivitel kettős hatású. Rövid távon kedvezőtlenül hathat, mivel a belső befektetésre alkalmas, nem adósságeneráló tőkeállományt csökkenti, és egyben növeli az adósságeneráló tőkeállomány iránti szükségletet a gazdaságban. Rövid távon a jelenséget a külföldi befektetők kedvezőtlenül ítélik, ami miatt csökkenhet a külföldi működőtőke-befektetés a gazdaságban. Hosszú távon a ~ profitot termel, ami a magyar tőketulajdonos jövedelme, és azt a gazdaságba vissza-

hozva növeli a nem adósságeneráló tőkeállományt a magyar gazdaságban. További pozitív hatása, hogy a magyar vállalatok a külföldi tőkekivittel támogatják a külföldi piacszerzést, hatékonyabbá teszik a termelési tényezők felhasználását, és ezen keresztül segítik a magyar gazdaság világgazdasági beágyazódását. A *→magyar külgazdasági stratégia* részeként a kormány ösztönzőkkel támogatja a ~t, az EXIM-en keresztül a tőkeexportőr magyar vállalatok a befektetést biztosítani tudják az országgokozatra, a tőkére és annak hozamára vonatkoztatva, illetve külföldi befektetések megvalósulásához külföldi befektetési hitelt vehetnek fel. (TÁ)

MERCOSUR (Mercado Común del Sur) →*Déli Közös Piac*

merkantilizmus

A 16–18. századi, nemcsak elméleti, hanem a gyakorlatban is széles körben alkalmazott közgazdasági irányzat, amely szerint az állam gazdagságát a nemesfémek felhalmozásával tudja növelni. A kolonizációs és kereskedelmi versenyben az anyaországoknak erős hadseregre, annak finanszírozásához pedig jelentős mennyiségű nemesfémre volt szükségük. A gyarmati kereskedelem profitja és a gyarmatokról az anyaországba bevitt nemesfémek megteremtették a gyarmati terjeszkedés anyagi feltételeit. A cél a nemesfém országon belül tartása volt, ami csak pozitív külkereskedelmi mérleggel volt lehetséges, azaz több nemesfémnek kellett beáramolnia az országba, mint

onnan – az import fedezeteként – kifelé. Ennek biztosítására az importra igen magas vámokat vetettek ki. A pozitív külkereskedelmi mérleggel egyben gyengítették a többi országot is, mivel az exportért kapott nemesfém importoldalon áramlott ki a gyarmati versenytársaktól. Jeles képviselője Thomas Mun (1571–1641) és Jean-Baptiste Colbert (1619–1683). Magyarországon az arany- és ezüstbányák fedezték a felhalmozási igényt, azonban az importszükségletek folyamatos növekedését kiürülésük után nem lehetett fedezni, ami negatív külkereskedelmi mérleget eredményezett. (TÁ)

MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency) → Nemzetközi Beruházásbiztosítási Ügynökség

MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency) → nemzetközi kereskedelmi választottbíróóságok

Model Tax Convention on Income and Capital → kettős adóztatás elkerülése

modern és hagyományos szektor

A gazdasági ágazatokat hagyományos és modern szektorokra oszthatjuk, mely szektorok a gazdaságban egymás mellett léteznek. A hagyományos szektor uralta gazdaságban fokozatosan alakulnak ki a modern ágazatok, felhasználva a hagyományos szektor erőforrásait is. A modern szektorban a hagyományos szektortól elszívott erőforrások hatékonyabb gazdasági felhasználása valósul meg, és átalakul az erőforrások felhasználásának módja

is. A hatékonyság növelése együtt jár a munkaerőpiacon bekövetkező változásokkal is, mert a modern szektornak már – a hagyományos szektorral szemben – tanult és képzett munkaerőre van szüksége. A tőke- és technológiaigényes modern szektor kialakítása érdekében a gazdaságnak fel kell áldoznia a hagyományos szektor egy jelentős részét. Ezzel a költséggel azonban számolnia kell minden olyan gazdaságnak, amely a világgazdaság centrumához akar közeledni. A centrumországok felvevőpiaca és termelés-kiszervezése csak a modern szektort is kiterjesztő gazdaságokban lehetséges, a tőkebefektetések erre irányulnak. A hagyományos szektor lebontásának járulékos költsége azonban – az erőforrások modern szektorba történő átcsoportosításával – a költségeket meghaladó profitot hoz a nemzetgazdaság számára. (TÁ)

Moszkvai Konvenció a gazdasági és tudományos-műszaki együttműködési kapcsolatokból származó polgári jogi viták választottbíróági elbírálásáról → Kölcsonös Gazdasági Segítség Tanácsa

multilaterális kereskedelmi tárgyalási fordulók

A →GATT keretében lebonyolított ~ az 1970-es évekig alapvetően a vámszintek csökkentését célozták, majd az 1973–1979 közötti ún. Tokió-forduló új szabályokat is kialakított a →vámön kívüli akadályok visszaszorítására. Ez utóbbiak nem a GATT tagjainak összessége, hanem csak az egyes megál-

lapodások aláírói számára rögzítettek kötelezettségeket, pl. a vámérték meghatározása, az importengedélyezési vagy a dömping- és szubvencióellenes eljárások terén. Az 1986–1994 között zajló Uruguay-forduló az előzőeknél sokkal ambiciózusabb célokat tűzött ki mind a nemzetközi kereskedelmi liberalizáció mértékét, mind a multilaterális szabályrendszer új területekre való kiterjesztését illetően. Eredménye a →WTO létrehozásáról szóló egységes szerződésrendszer elfogadása lett. A WTO keretében 2001-ben kezdődött el a Doha-forduló tárgyalássorozata a mezőgazdasági és ipari vámok további lebontásáról, a szolgáltatáskereskedelem liberalizációjának folytatásáról és a WTO-szabályok megerősítéséről. A tárgyalási folyamat még nem zárult le. (VL)

multinacionális és transznacionális vállalat

Olyan vállalat, amelynek a tevékenységi köre nem korlátozódik az alapítása szerinti államra. Különböző honosságú vállalatok csoportja, amelyek részesedéseken, irányítási viszonyokon vagy szerződéseken keresztül kapcsolódnak össze, és amelyek egy gazdasági egységet képeznek. Multinacionális a vállalat, ha a tulajdonosai is több államból kerülnek ki. A transznacionális vállalat tulajdonosi köre ugyanakkor nem nemzetközi. A ~ra vonatkozóan mindeztidáig nem került sor nemzetközi jogforrás elfogadására. Az →ENSZ által létrehozott Transznacionális Vállalatok Bizottsága (Commission on Transnational Corporations) kidolgo-

zott egy viselkedési kódexet, amely a ~ok, illetve az őket fogadó államok jogait és kötelezettségeit szabályozta volna, a tervezettel kapcsolatos tárgyalások azonban kudarcba fulladtak. Az →OECD 1976-ban hozta nyilvánosságra a Multinacionális vállalkozásokra vonatkozó irányelveket (Guidelines for Multinational Enterprises), amelyeket időről időre felülvizsgálnak. A jelenleg hatályos verziót 2011-ben fogadták el. Az Irányelvek önkéntesen alkalmazandó ajánlásokat fogalmaznak meg a ~ok részére az üzleti etika, a munkavállalókkal és a szakmán belüli kapcsolatokkal, az emberi jogok érvényesülésével, a vesztegetés elleni harccal, a fogyasztói érdekek érvényesülésével, a tudományos-technológiai fejlődéssel és az adózással kapcsolatosan. A 44 csatlakozó kormány (köztük hazánk is) kötelezettséget vállalt a fenti értékek védelmére a saját területén működő ~ok vonatkozásában. (MI)

NAFTA (North American Free Trade Agreement) →Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény

nemzeti beruházásösztönzési intézmények

A ~ rendszere a gazdaságdiplomáciai intézményrendszer része, melynek fő célja a külföldi működő tőke beáramlásának ösztönzése és nagyvállalati beruházási projektek megvalósulásának elősegítése. Magyarországon a Nemzeti Befektetési Ügynökség (Hungarian Investment Promotion Agency – HIPA) – mint a külgazdaságért felelős tárca felügyelete alatt álló, köz-

ponti költségvetési szerv – végzi ezt a tevékenységet. A HIPA díjazás nélkül információt szolgáltat, és dedikált projektmenedzseri szolgáltatást nyújt annak érdekében, hogy a nagyvállalati projektek Magyarországon a gazdaságpolitika által lefektetett stratégiának és főbb elveinek megfelelően valósuljon meg. A HIPA tanácsadói minőségében közreműködik a telephelyválasztás folyamatában, az engedélyezési eljárások során, a projekt kivitelezése közben felmerülő kérdésekben, és naprakész információkkal rendelkezik az elérhető *→állami támogatásokról*. A HIPA közreműködő szervként ellátja a kormány egyedi döntésével megítélhető (EKD) támogatási rendszer szakmai működtetését. Minden fejlett országban megtalálható a HIPA tevékenységéhez hasonlítható beruházásösztönző (investment promotion agency – IPA) intézmény. (HZs)

nemzeti beruházástámogatási alapok

A ~ rendszere a gazdaságpolitikai eszközrendszer része, melynek célja a Magyarországon megvalósuló befektetési projektek célzott állami készpénztámogatással való előmozdítása. A támogatási eszközrendszer alapvetően EU-társfinanszírozású és nemzeti költségvetésből működő forrásokra csoportosítható. Mindkét támogatási forma – az uniós keretszabályokhoz illeszkedően és az EU által lefektetett elveknek megfelelően – regionális fejlesztési vagy kutatás-fejlesztési tevékenység előmozdítását célozza. Magyarországon a beruházások uniós forrásból történő támogatását a gaz-

daságfejlesztési operatív – GOP vagy GINOP néven futó – programok forrásai biztosítják, a hazai kis- és középvállalatok fejlesztési szükségleteihez illeszkedve. Hazai nagyvállalatok, illetve külföldi tulajdonú vállalatok a külgazdaságért felelős tárca kezelésében lévő Egyedi Kormánydöntéssel (EKD) nyújtható támogatási rendszerből, illetve a gazdasági tárca által kezelt Nagyvállalati Beruházástámogatási (NBT) programból nyerhetnek el beruházástámogatási forrást. (HZs)

nemzeti kereskedelempolitikai ösztönző intézmények

A ~ a gazdaságdiplomáciai intézményrendszer részei, melyek fő célja a külkereskedelem fejlesztése, és e tárgykörön belül az exportvolumen növelése. A külkereskedelemben az export növelése – a külgazdasági célokhoz illeszkedően – hozzájárul az állami folyó fizetési mérleg egyensúlyának javításához és a gazdasági növekedéshez, segítheti a versenyképesség javulását. A ~ hosszú távú célja a külkereskedelmi mérleg egyenlegének javítása és a külkereskedelmi többlet fenntartása, a nemzeti tulajdonú cégek – elsősorban a kis- és középvállalatok – piacra jutásának segítése. Ezek az intézmények a reálgazdasági folyamatokhoz illeszkedően konkrét ügyletek megvalósulását mozdítják elő. Magyarországon a Magyar Nemzeti Kereskedőház (MNKH) és vállalatai – a külgazdasági diplomáttal együttműködve – elsősorban a hazai kis- és középvállalatok termékeinek és szolgáltatásainak külföldre jutását segítik tanácsadói szol-

gáltatásokkal, célzott partnerkereséssel és külföldi rendezvényeken promóciós tevékenység kifejtésével. A Kárpát-medencei gazdasági régió gazdasági kapcsolatainak erősítése érdekében az MNKH által létrehozott Közép-európai Kereskedelemfejlesztési Hálózat Kft. több mint húsz kereskedelmi képviseletet működtet a hét szomszédos országban és Lengyelországban. A legtöbb iroda Romániában és Szlovákiában működik. A kereskedelmi irodák célja a térség kis- és középvállalatai közötti kétoldalú üzleti és kereskedelmi kapcsolatok élénkítése szaktanácsadással, üzleti szolgáltatásokkal és célzott partnerkereséssel. Az Eximbank a külkereskedelmi ügyletekhez kötődően kedvezményes banki és biztosítási termékeket, szolgáltatásokat, pénzügyi finanszírozási és hitellehetőségeket ajánl magyar vállalatoknak. Célzottan hidalja át a földrajzi távolságból adódó finanszírozási nehézségeket, továbbá lehetőséget kínál hazai vállalatoknak ahhoz, hogy kedvező finanszírozási konstrukciók felhasználásával a külpiacra léphessenek. (HZs)

nemzeti támogatási döntések mechanizmusai Magyarországon

A gazdaságpolitikai eszközrendszer keretében működő beruházástámogatási rendszerek jellemzően pályázati elbírálás vagy egyedi döntési mechanizmus útján kerülnek elfogadásra. A pályázati elbírálás az EU által társfinanszírozott fejlesztési források esetében gyakorlatilag kizárólagos. Ennek keretében a projektek nyílt pályázat útján, belső pontozásos értéke-

lő rendszer mentén kerülnek kiértékelésre, a pályázati kiírásban meghirdetett szempontok alapján. A pályázó projektek elbírálási sorrend szerint, a pályázati forrás keretének kimerüléséig nyerhetnek el támogatási forrást. Az egyedi döntési mechanizmus útján működő támogatási források esetében a támogatási igény bejelentése szükséges, melyet a támogató a jogszabályi feltételek fennállása esetén befogad. A befogadott projektek zárt, nem nyilvános szempontok szerint, a támogatást igénylő által nyújtott adatszolgáltatás alapján kerülnek elbírálásra. A támogatást igénylő írásos támogatási ajánlatban részesül, melyet a támogatási szerződéses feltételek ismeretében elfogad vagy elutasít. Az egyedi döntéses folyamat jellemzően egy személyes tárgyalásos egyeztető folyamattal is kibővül, amely alapján a támogatást igénylő konkrét elképzelései feltárásra és áttekintésre kerülnek. Magyarországon – az európai szabályozás figyelembe vételével – társasági adókedvezmények is járnak a beruházási döntések meghozatala mellett. (HZs)

nemzetközi adásvétel

Hagyományosan a nemzetközi gazdasági kapcsolatok legrégebben kialakult és napjainkig alapvető formája és a leggyakrabban alkalmazott szerződéstípusa. A belföldi adásvétellel alapvetően azonos tartalommal bír, amennyiben bizonyos dolgok (árúk) egyik fél által történő eladását és másik fél általi megvásárlását jelenti. Speciálissá teszi az a tény, hogy az eladó és a vevő más-más országban folytatja a

tevékenységét. A ~lel kapcsolatos jogegységesítés az 1930-as években kezdődött, mégpedig az →UNIDROIT keretében. Az ingó dolgok ~i szerződéseire alkalmazandó jog meghatározásáról szóló Hágai Egyezmény (1955) még nem anyagi jogi, hanem kollíziós jogi (a ~i szerződésre irányadó jog meghatározására vonatkozó) szabályozást tartalmazott. 1964-ben – ugyancsak Hágában – elfogadták az áruk ~éről szóló egységes törvényt (ULIS) és az áruk ~i szerződéseinek megkötéséről szóló egységes törvényt (ULFIS). Ezeket az egyezményeket széleskörben nem alkalmazták. 1967-ben fogadták el a →Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa által létrehozott Általános Szállítási Feltételeket (KGST ÁSZF), amely megállapodás a →KGST-vel együtt szűnt meg. Az →UNCITRAL keretében 1980-ban fogadták el az áruk ~i szerződéseiről szóló →ENSZ-egyezményt (United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods – CISG), amely 1988. január 1. napján lépett hatályba. A 2017. augusztusi állapot szerint az egyezménynek 87 tagja van, köztük hazánk is. A jogegységesítés eredményeként kell még megemlíteni az 1974. évben az áruk ~i szerződéseire vonatkozó elévülési időről szóló New York-i egyezményt és az →INCOTERMS szokványgyűjteményt. (MI)

nemzetközi áru fuvarozás

A nemzetközi kereskedelem fejlődése következtében az áru előállítás, felhasználása, vagy értékesítése eltérő helyszíneken történt, így szükségessé

vált az áru helyváltoztatásának megoldása. Az áru helyváltoztatási lehetőségének bővülése pedig visszahatott a nemzetközi kereskedelemre, nagymértékben hozzájárult annak fejlődéséhez. Az áru egyik helyről a másikra történő továbbítása – ha az eladó vagy a vevő nem rendelkezik saját szállítóeszközzel – fuvarozással történik.

A nemzetközi kereskedelemben az áru fuvarozásnak öt fajtája van: a vasúti, a közúti, a légi, a folyami és a →nemzetközi tengeri áru fuvarozás.

1. Nemzetközi vasúti áru fuvarozás – 1890-ben jött létre a Vasúti Áru fuvarozási Nemzetközi Egyezmény (Convention Internationale concernant le transport des Marchandises par chemin de fer – CIM). A Bernben tartott felülvizsgálati konferencián fogadták el az 1985-ben hatályba lépett Nemzetközi Vasúti Fuvarozási Egyezményt (Convention de Transport Internationale Ferroviaire – COTIF), amelyhez függelékként csatolták a CIM-et. 1990-ben a CIM-COTIF újabb módosítására került sor.

Nemzetközi vasúti áru fuvarozásra vonatkozik az 1951-ben a volt szocialista országok vasúttársaságai által létrehozott SZMG SZ (Szoglasenyie o Mezdunarodnom Zseleznodorozsnom Gruzovom Szooobszenyii) is, amely a Szovjetunió felbomlását követően átmenetileg csak az utódállamok viszonylatában érvényesült. 2002. január 1-jétől Magyarország újból csatlakozott az Egyezményhez. Az SZMG SZ-t és Mellékleteit – egységes szerkezetben a 2015. és 2016. évi módosításokkal – a 2016. évi CV. tv. hirdette ki.

2. Nemzetközi közúti árufuvarozás – Jelentősége a II. világháborút követően nőtt meg, ami többek között a gépkocsigyártás fejlődésével és az úthálózat kiépítésével magyarázható. 1940-ben létrejött a nemzetközi közúti árufuvarozás érdekvédelmi szervezete, a Nemzetközi Közúti Fuvarozási Egyesület (International Road Transport Union – IRU).

A Nemzetközi Közúti Árufuvarozási Szerződésről szóló – az →UNID-ROIT által kidolgozott – Egyezményt (Convention Relative au Contrat du Transport International de Marchandise par Route – CMR) 1956-ban írták alá Genfben. Az egyezményt akkor kell alkalmazni, ha az áru átvételének és kiszolgáltatásának helye két különböző államban van, és legalább az egyik állam az egyezmény →részes állama.

1959-ben jött létre vámszavatossági egyezményként a Trafic International Routier – TIR. A TIR-okmánnyal rendelkező és szabályos vámzárral lezárt gépkocsikat általában nem nyitják fel az átmenő (tranzit) határállomásokon, az áru mentesül a vámok, illetékek stb. megfizetése alól a tranzitországokban. Abban az esetben, ha az áru valamilyen ok miatt a tranzitországban marad, az IRU szavatolja a vámfizetést. A TIR-igazolvány nem az árut, hanem a járművet kíséri, és kapcsolódik hozzá egy járműre szerelt TIR tábla is.

3. Nemzetközi légi árufuvarozás – A Nemzetközi Légifuvarozási Szövetség (International Airtransport Association – IATA) 1919-ben jött létre, de 1945-ben helyébe lépett a Havannában létrehozott hasonló nevű szervezet. Az

IATA szerepe rendkívül nagy a légi fuvarozás feltételeinek egységesítésében. Az első légifuvarozási egyezményt 1929-ben hozták létre Varsóban, majd 1955-ben Hágában módosították. Az Egyezményhez további módosító, kiegészítő jegyzőkönyvek kapcsolódtak, amelyek nehézkessé tették az Egyezmény alkalmazását, hiszen mindig vizsgálni kellett, hogy a fuvarozásban érintett államok melyik jegyzőkönyvnek részesei.

1999-ben kezdődött el a Varsói Egyezmény felülvizsgálata, s ennek eredményeként a Montreali Egyezmény lépett a helyébe.

4. Nemzetközi folyami hajófuvarozás szabályait, ellentétben a tengeri hajófuvarozás egységes szabályaival, folyamanként állapítják meg. Magyarország hajózásra alkalmas folyama a Duna, amelyen mint vízi úton való hajózás szabadságát 1815-ben a Bécsi Kongresszus mondta ki. 1856-ban a part menti országok, továbbá Anglia és Franciaország nemzetközi egyezményt kötöttek, majd 1921-ben aláírták a Párizsi Duna Egyezményt. 1948-ban jött létre a Belgrádi Egyezmény (Kihird.: 1949: XIII. tc.), amelynek területi hatálya az Ulmtól a Fekete-tengerig terjedő szakaszra vonatkozik.

1955-ben a part menti országok hajózási vállalatai közösen kidolgozták a Pozsonyi Egyezményt, amelynek része a Dunai Árufuvarozási Feltételek (DÁF) című dokumentum. A dunai folyami árufuvarozás során kiállított okmány a folyami fuvarlevél, ez azonban nem értékpapír, csak a fuvarozási szerződés létrejöttét bizonyítja.

Az utóbbi időben egyre nagyobb teret hódít a multimodális, azaz a kombinált fuvarozás és a konténerfuvarozás. Az →ICC 1975-ben a többféle fuvarozási módot alkalmazó, ún. kombinált fuvarozásra vonatkozó szokványt adott ki, majd 1980-ban Genfben aláírták a Nemzetközi Multimodális Áru fuvarozási Egyezményt is.

A konténerfuvarozás a II. világháborút követően indult fejlődésnek, és különösen a multimodális fuvarozásnál van nagy jelentősége. A konténerfuvarozás nem önálló fuvarozási fajta, hanem speciális csomagolási mód, mert a konténer elszállításához valamilyen fuvarszekőzt kell igénybe venni.

Az áru továbbításával kapcsolatban meg kell említeni a nemzetközi szállítmányozást, amelyet szokás fuvarozási bizománynak is nevezni. A nemzetközi szállítmányozásra vonatkozóan még nem született nemzetközi egyezmény, ellenben az ICC a nemzetközi szállítmányozás keretében a szállítmányozó által kiállítandó okmányokra széles körben elterjedt szokványokat dolgozott ki. (LE)

Nemzetközi Beruházásbiztosítási Ügynökség (Multilateral Investment Guarantee Agency – MIGA)

A Szöulban 1985-ben aláírt egyezményvel hozták létre. Olyan beruházásbiztosítási szervezet, amely a nem kereskedelmi kockázatok biztosítására jött létre. A Szöuli Egyezmény magyarországi kihirdetésére 1989. március 7-én került sor. A ~ egy biztosítótársaságokhoz hasonló, nemzetek feletti szervezet, jogi személy. Alaptőkéjét a

tagállamok adják össze megállapított kvóta szerint. Tagállamai a Világbank tagjai és Svájc lehetnek. 2017 augusztusában 181 tagja volt. Célja a tagállamok közötti – és különösen a fejlődő országokba irányuló – termelő célú beruházások áramlásának elősegítése a nem kereskedelmi kockázatokkal kapcsolatos biztosítások kötése útján. Fő szerve a Kormányzótanács, amelyet a tagállamok által jelölt 1-1 kormányzó alkot. Végrehajtó szerve az Igazgatóság, amelynek elnöke a Világbank elnöke, aki szavazati joggal nem rendelkezik, csak szavazategyenlőség esetén dönt. A ~ elnökét az Igazgatóság elnökének javaslatára az Igazgatóság nevezi ki. A ~ által biztosítható kockázatok az alábbiak: 1. valutaátutalás korlátozásával, kisajátítással kapcsolatos intézkedések; 2. a beruházást fogadó állam általi szerződészegés; 3. háború és polgári zavargások. Az Igazgatóság a fogadó ország és a beruházó kérésére a biztosítást más kockázatra is kiterjesztheti. A ~ által biztosítható beruházások: 1. tőkerészesedések, 2. közép- és hosszútávú kölcsönök, 3. a közvetlen beruházások. A ~ által nyújtott biztosítás kizárólag a Szöuli Egyezmény szerint fejlődő országnak minősülő (ún. „második kategóriás”) tagállamokba irányuló beruházások esetén vehető igénybe (Magyarország is ilyen). A biztosítási szerződés feltételeire nézve a ~ általános biztosítási feltételei az irányadók. (MI)

Nemzetközi Beruházási Bank →Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa

Nemzetközi Energiaügynökség (International Energy Agency – IEA)

Párizsi székhelyű autonóm nemzetközi szervezet, mely az $\rightarrow$ OECD keretein belül működik. Eredetileg az 1973-as olajválság okozta ellátási nehézségek kezelésére Henry Kissinger bábáskodásával jött létre. Fennállása alatt feladatköre kibővült általánosan az energiabiztonsági területre, azon belül globálisan úttörő szerepet vállal a megújuló energiák és a progresszív energiatechnológiák elterjesztése érdekében. A szervezet aktív párbeszédbe kezdett a fejlett országok klubján kívül eső jelentős energiafogyasztó és -termelő országokkal (India, Kína, Brazília és Oroszország). (SP)

nemzetközi finanszírozási pozíció

A külfölddel szembeni pénzügyi követelések nemesfém tartalékkal növelt összegének és a külfölddel szembeni kötelezettségeknek a különbsége. Ha értéke negatív, akkor a gazdaság külföldi finanszírozásra szorul, ha pozitív, akkor a gazdaság belső forrásokból képes finanszírozni a kívánt fejlesztéseket. A $\sim$ javul, ha 1. a belső felhasználás alacsonyabb a GDP növekedésénél, 2. javulnak a gazdaság $\rightarrow$ cserearány-mutatói, 3. javul a lakosság nettó megtakarítási pozíciója, 4. a magánszektor finanszírozási igénye belső forrásokból kielégíthető, 5. az állam finanszírozási igénye csökken, vagy belső forrásokat használ fel arra. Minden olyan eset, ami külső finanszírozási többletet eredményez, rontja a gazdaság $\sim$ -ját. Az aktív $\sim$ tartós külgazdasági többletet eredményez. A külföldi források bel-

földi beruházásokba történő bevonása rövid távon rontja a $\sim$ -t, de hosszú távon a beruházások generálta export és a külföldi tőkejövedelem ellensúlyozza azt. Azonban ha a beáramló külföldi tőke célja ellenséges felvásárlás vagy piacszerzés, akkor nem generál pozíciót javító exportot. (TÁ)

nemzetközi folyami hajófuvarozás $\rightarrow$ nemzetközi áru fuvarozás

Nemzetközi Gazdasági Együttműködési Bank $\rightarrow$ Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa

Nemzetközi Intézet a Magánjog Egyesítéséért (Institut international pour l'unification du droit privé – UNIDROIT)

A $\sim$ 1926-ban a $\rightarrow$ Népszövetség keretében jött létre, majd a Népszövetség megszűnte után 1940-ben független kormányközi szervezetként újjáalakult.

A $\sim$ 59 tagállama arányosan képviseli a világ gazdasági és jogrendszerait, valamint régióit. Az Intézet legfőbb szerve az 59 fős Közgyűlés, amelyet a tagállamok kormányai által delegált személyek alkotnak. A szakmai munka felügyeletét a Kormányzótanács látja el, amely nemzetközileg elismert jogászokból áll. Az operatív feladatok ellátása a Titkárság feladata. A Kormányzótanácsnak 1988-tól tagja volt Mádl Ferenc jogtudós, akadémikus, két kormányzati ciklusban miniszter, később köztársasági elnök.

A $\sim$ székhelye Rómában van. A $\sim$ a magánjog különböző kérdéseinek ku-

tatásával és $\rightarrow$ nemzetközi kereskedelmi jogegységesítéssel foglalkozik. A jogegységesítés a Közgyűlés által elfogadott munkaprogram alapján történik. A Titkárság minden egyes, a programban szereplő kérdés összehasonlító jogi kutatására felállít egy szakértői csoportot. A csoport kutatási eredményeit megvitatja a Kormányzótanács, s ezt követően dolgozza ki a szakértői csoport az egységes szabályokat, ami ismét a Kormányzótanács elé kerül. Végül a Kormányzótanács által jóváhagyott tervezetet elfogadás céljából valamely tagállam által lebonyolított nemzetközi diplomáciai konferencia elé terjesztik.

A ~ keretében dolgozták ki a $\rightarrow$ nemzetközi adásvétel egységes szabályairól szóló egyezményt (ULIS), a nemzetközi adásvételi szerződések megkötésének egységes szabályairól szóló egyezményt (ULFIS), amelyeket 1964-ben a Hágában tartott diplomáciai konferencián fogadtak el. Az Ottawában 1988-ban megtartott diplomáciai konferencia elfogadta a nemzetközi pénzügyi lízingről szóló, valamint a nemzetközi faktoringról szóló egyezményt. Magyarország mindkét egyezményt ratifikálta, de megjegyzendő, hogy az utóbbi egyezmény kihirdetett magyar nyelvű szövege a faktoring helyett „követelésvételt” említ. Ennek oka, hogy 1988-ban a lízinggel szemben a faktoring még nem terjedt el Magyarországon, és a jogászprofesszorok alkotó grémium úgy döntött, hogy a faktoringot egy olyan terminus technicuszal kell beépíteni a magyar jogrendbe, amely megfelelően fejezi ki a joginté-

mény differentia specificáját. A ~ által kidolgozott egyezmények nem bizonyultak igazán sikeresnek, kevés állam ratifikálta azokat, de ez a mellőzöttség teljességgel megszűnt az 1994-ben kidolgozott Nemzetközi kereskedelmi szerződések alapelvei (Principles of International Commercial Contracts) gyűjteményes mű, a $\rightarrow$ lex mercatoria esetében. A lex mercatoria gyakorlati alkalmazásával összefüggésben az ~ által folyamatosan felülvizsgált nemzetközi jogesetgyűjtemény és bibliográfia – az UNILEX – is a jogalkalmazók, kutatók rendelkezésére áll.

Az intézetben folyó munka eredményeként több nemzetközi egyezmény, modelltörvény (pl. a franchise speciális kérdéseinek rendezésére), kézikönyv, különféle dokumentum jelent meg. (LE)

nemzetközi iparjogvédelem

A 19. század végére a ~ terén létrejött bilaterális egyezmények sokasága (1863-ig 69 bilaterális egyezmény született) az államok szabadalmi oltalommal kapcsolatos elvárásainak már nem tudott megfelelni. Az 1873-as bécsi világkiállítás során összeült az I. nemzetközi szabadalmi kongresszus, s e kongresszusnak köszönhető a világkiállítás alatti ún. ideiglenes oltalom létrejötte. Az ipari tulajdoni formák védelmét biztosító univerzális egyezmény, a Párizsi Uniók Egyezmény – PUE (Paris Convention for the Protection of Industrial Property) 1883-ban jött létre tíz állam részvételével. 1897-ben Magyarország is csatlakozott, az

egyezményt az 1908:LII. törvénycikk hirdette ki. Az *→egyezményes államok* rendszeresen felülvizsgálják az egyezmény rendelkezéseit, ún. revíziós konferenciákat tartanak, Magyarország az 1967-ben Stockholmban megtartott konferencián elfogadott szöveg szerinti *→részes állam*. A stockholmi szöveget az 1970. évi 18. tvr. hirdette ki.

Az egyezmény legfontosabb célkitűzése, hogy a valamely részes államban megszerzett jogvédelem a többi részes államban is biztosított legyen, s ezt az egyezmény három elv rögzítésével kívánja elérni:

1. national treatment – egyenlő elbánás vagy nemzeti elbánás, mely szerint az egyezményben részes államok valamennyi részes állam szervezeteinek és állampolgárainak ugyanolyan jogokat kötelesek biztosítani, mint amit a sajátjainak biztosítanak;
2. right of priority (ún. uniós elsőbbség) – valamely *→tagállamban* tett első, azaz alapbejelentés alapján, meghatározott határidőn belül (6 vagy 12 hónap) oltalmat nyerhet a bejelentő az összes tagállamban, mintha elsőként ott kért volna oltalmat;
3. common rules (közös szabályok) megállapítása, amelyektől a részes államok nemzeti jogrendje sem térhet el.

A PUE az ipari tulajdon legszélesebb körére alkalmazható, tárgyi hatálya alá tartozik a találmány, a védjegy, az ipari minta, a használati minta, a kereskedelmi név, a származásjelzés, az eredetmegjelölés és a tisztességtelen ver-

seny visszaszorítása is. Az egyezmény átfogó rendelkezéseit az iparjogvédelem egyes részterületein külön nemzetközi megállapodások egészítik ki, részben a PUE mellékegyezményeiként. Ezekhez a mellékegyezményekhez csak olyan államok csatlakozhatnak, amelyek egyúttal a PUE egyezményes államai is.

1. A nemzetközi védjegyoltalom fontosságát mutatja, hogy a gyári vagy kereskedelmi védjegyek nemzetközi lajstromozására már 1891-ben létrejött a Madridi Megállapodás, amelyet többször revízió alá vettek, Magyarország a stockholmi szöveg szerint részes állam. A megállapodás megteremtette a „nemzetközi védjegy” intézményét, amely azt jelenti, hogy bármely részes állam természetes vagy jogi személye egyetlen bejelentéssel valamennyi részes állam területén védjegyoltalmat igényelhet. A védjegyekkel kapcsolatos nyilvántartások egyszerűsítése céljából – szintén a PUE keretében – 1957-ben Nizzában született egy mellékegyezmény, amelyet 1967-ben, majd 1977-ben Genfben is módosítottak. Magyarország a genfi szöveg szerint részes állam.

2. 1891-ben Madridban jött létre a többször kiegészített, az áruk hamis vagy megtévesztő származási jelzésének megakadályozására vonatkozó mellékegyezmény. Magyarország a lisszaboni szöveg szerint és a stockholmi kiegészítéssel részes állam. E megállapodás szerint minden olyan hamis vagy megtévesztő jelzést viselő árut, amely származási helyként valamely részes államot tünteti fel, le kell foglal-

ni, a behozatalát meg kell tiltani, a hamis jelzés feltüntetését meg kell akadályozni.

3. Lisszabonban 1958-ban jött létre az eredetmegjelölések oltalmára és nemzetközi lajstromozására vonatkozó megállapodás, amelynek Magyarországon az 1967-es stockholmi felülvizsgált és 1979-ben módosított szöveg szerinti részes állama.

4. Az ipari minták nemzetközi letétbe helyezésére vonatkozó Hágai Megállapodás lényege, hogy egy bejelentéssel több országban szerezhető mintaoltalom. 1968-ban Locarnóban mellék-egyezmény jött létre az ipari minták nemzetközi osztályozásáról.

A szabadalmak nemzetközi védelmének biztosítása céljából önálló nemzetközi szerződésként, a *→Szellemi Tulajdon Világszervezete* (World Intellectual Property Organization – WIPO) égisze alatt jött létre 1970-ben Washingtonban az ún. Szabadalmi Együtműködési Szerződés (Patent Cooperation Treaty – PCT). A Szerződés szabályai alapján egyszerűbb, gyorsabb és olcsóbb a találmányok jogi oltalmának elnyerése, mivel egy kérelemmel egyidejűleg több részes államban is oltalom igényelhető.

A szabadalmak nemzetközi oltalma területén számos speciális egyezmény is létezik, így pl. a növényfajta-oltalom körében a Genfi Egyezmény, vagy a mikroorganizmusok szabadalmi eljárás céljából történő letétbe helyezése nemzetközi elismeréséről szóló Budapesti Szerződés.

A WIPO keretében 2000-ben Genfben létrejött a Szabadalmi Jogi Szerződés

(Patent Law Treaty – PLT) azzal a céllal, hogy korszerűsítse és harmonizálja a szabadalmi eljárásokat. (LE)

nemzetközi kereskedelem alapelvei

A ~t és szabályait a *→WTO*-egyezmények rögzítik. A legfontosabb alapelvek: 1) a *→diszkriminációmentesség*, 2) a vámok és más kereskedelmi korlátozások fokozatos lebontása kölcsönösen előnyös tárgyalások útján, 3) a kiszámíthatóság a liberalizációs vállalások szerződéses lekötése és a kereskedelmi jogszabályok átláthatósága révén, 4) a tisztességes nemzetközi versenyt szolgáló magatartási szabályok, 5) a fejlődő országok világgazdasági integrációjának elősegítése. A kereskedelmi folyamatokat befolyásoló állami szabályozó eszközök a *→vámok és vámon kívüli akadályok*. A WTO multilaterális szabályrendszere ezek alkalmazásának lehetőségét és feltételeit korlátok közé szorítja – a tisztességes feltételek melletti nemzetközi versenyviszonyok biztosítása érdekében. (VL)

Nemzetközi Kereskedelmi Feltételek (International Commercial Terms – INCOTERMS)

A nemzetközi kereskedelem évszázadokon át kereskedelmi szokások (ismétlődő magatartásformák) alapján bonyolódott. A kereskedelmi szokásokat nem foglalták írásba, értelmezésük nem volt egységes, és ez költséges vitákat okozott. A nemzetközi kereskedelem fejlődése, volumenének gyors növekedése a vitás ügyek számának szaporodását is eredményezte. A *→Nemzetközi Kereskedelmi Kamara* (ICC) a

helyzet megoldását abban látta, hogy összegyűjtötte a nemzetközi kereskedelemben kialakult szokásokat, azokat írásba foglalta, és 1936-ban ~ néven kiadta a nemzetközi kereskedelmi szokványt, közismert nevén az INCOTERMS-t. Az INCOTERMS kifejezés az angol International Commercial Terms rövidítéséből származik. A kereskedelem fejlődése következtében azonban a ~ folyamatos átdolgozást igényelnek, rendszerint tíz évenként frissítik.

A ~ klauzulákat tartalmazzák, amelyeket három-három betűből álló kód jelöl. A klauzulák meghatározzák az adásvételi szerződések szerződő feleinek jogait, kötelezettségeit, továbbá a szerződés teljesítési helyét és a fuvarparitást. A fuvarparitás az a földrajzi pont, ameddig a szállítással kapcsolatos költségeket az eladó viseli, majd a földrajzi pontot követően a szállítási költség a vevőt terheli. A kárveszélyviselés, azaz a szállítással kapcsolatos kockázat pedig a teljesítési helyen száll át az eladóról a vevőre.

A klauzulák csoportosítása többféleképpen lehetséges. A ~ 2000-es változata szerint lehetnek egypontosak, amikor a költség és a kockázat ugyanazon a földrajzi ponton, vagy kétpontosak, amikor a költség és a kockázat eltérő földrajzi ponton száll át az eladóról a vevőre. A ~ 2010-es változata ugyanakkor a fuvarozási módok szerint csoportosítja a klauzulákat. A klauzulák jelentős része valamilyen →*nemzetközi áru fuvarozási mód* (nemzetközi vasúti, közúti, légi, folyami, multimodális fuvarozás és *nem-*

zetközi tengeri áru fuvarozás) esetében alkalmazható, kisebb hányada viszont csak nemzetközi vízi fuvarozás esetén. A ~ rendszere nagyon elterjedt a nemzetközi kereskedelemben, mert a hárombetűs kóddal jelölt klauzulák segítségével a →*nemzetközi adásvételi szerződés* feltételei gyorsan és egyértelműen határozhatók meg úgy, hogy a felek a ~ egy meghatározott évben kiadott változatára hivatkoznak, kiválasztva a hárombetűs kóddal megjelölt, számukra megfelelő klauzulát. (LE)

nemzetközi kereskedelmi jogegységesítés

A nemzeti jogok közötti számtalan eltérés a nemzetközi kereskedelmi forgalomban okozza a legtöbb nehézséget. A nemzetközi kereskedelem jogi akadályainak kiküszöbölése, legalábbis a csökkentése a fő célja a jogegységesítési törekvéseknek.

A jogegységesítés egy sajátos formája, hogy a tömegesen ismétlődő, évek hosszú során bevált, megszokott szerződéses fordulatok (szokások) szövegezésükben is letisztulnak és megszilárdulnak, és ún. szokványokká (usage) válnak. A szokványok lényeges tartalma ugyan általánosan ismert, de a részletkérdések eltérő értelmezéséből adódhatnak problémák, ezért a →*Nemzetközi Kereskedelmi Kamara* (ICC) szokványgyűjtemény (pl. →*INCOTERMS*) formájában egységesíti azokat.

Az idők során jogegységesítési céllal univerzális (→*UNCITRAL*, →*UNIDROIT*) és regionális nemzetközi intézmények (pl. Európai Szerződési Jog Alapelvei

elnevezésű uniós munkacsoport, más néven az ún. Ole Lando Bizottság) is létrejöttek.

A jogegységesítési tervek előkészítésében rendkívül fontos szerepe van a jog-összehasonlításnak (comparative law), mivel első lépésként meg kell találni a különböző nemzeti jogrendszerekben azokat a közös pontokat, amelyeket egységes jogba lehet inkorporálni. A második lépés már jóval nehezebb, mivel nem elég a nemzeti jogrendszerek eltérő pontjainak feltárása, a különbségeket fel is kell oldani. Ez lehetséges oly módon, hogy az adott viszonyra vonatkozó lehető legjobb megoldást fogadják el, vagy egy minden eddigi variációnál jobb, teljesen új megoldást dolgoznak ki. A jogegységesítés eredményeként létrejött egységes jogi megoldás egy-egy *→ nemzetközi szerződésben* ölt testet, amelyeket aztán az egyezményes államok alkalmaznak.

A jogegységesítéstől lényegesen eltérő folyamat a jogharmonizáció, amely azt a célt szolgálja, hogy két állam jogrendszerének szabályai egymással összeegyeztethetővé váljanak. Az *→ Európai Unióban* folyamatos a jogharmonizációs tevékenység. A jogbiztonság megteremtése érdekében ez alapvető követelmény, aminek következtében az uniós jog beépül a tagállamok jogrendszerébe. (LE)

Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (International Chamber of Commerce – ICC)

A ~ az 1919-ben Atlantic Cityben (USA) tartott Nemzetközi Kereske-

delmi Konferencia határozata alapján jött létre azzal a céllal, hogy élénkítse a nemzetközi kereskedelmet, ösztönözze a befektetéseket. Az alapítók „A béke kereskedői”-nek nevezték magukat. A ~ székhelye Párizsban van.

A ~ tagjai lehetnek gazdasági társaságok, természetes személyek, ezek érdekképviselői szervei, kamarák stb. A ~i tagság lehet közvetett és közvetlen. A közvetett tagság azt jelenti, hogy a tagsági viszony a ~ valamely nemzeti bizottságával áll fenn. Közvetlen tagság akkor létesíthető, ha az adott országban nincs a ~nak nemzeti bizottsága.

A ~ legfőbb döntéshozó szerve a Tanács (World Council), tagságát a nemzeti bizottságok képviselői alkotják. Évente kétszer ül össze. A Tanács választja meg az elnököt, az alelnököket, a főtitkárt és a Végrehajtó Bizottságot. A megválasztott tisztviselők mandátuma két évre szól.

A Végrehajtó Bizottság feladata a stratégiai prioritások megvalósulásának felügyelete, évente háromszor ülésezik. A Titkárság feladata – élén a főtitkárral – az operatív ügyek intézése és a költségvetés elkészítése. Felügyelete a Pénzügyi Bizottsághoz tartozik.

A szakmai munka a szakbizottságokban zajlik, minden egyes nemzeti bizottság delegálhat képviselőt a szakbizottságokba. Az egyes szakbizottságok elnökeit az elnök és a főtitkár nevezi ki.

A ~ legfontosabb feladata a határokon átnyúló üzleti tevékenység szabályainak meghatározása (ajánlások, szokványgyűjtemények pl. az *→ INCOTERMS*, szerződésminták stb.), az alternatív ke-

reskedelmi vitarendezés (ICC Nemzetközi Kereskedelmi Választottbíró-sága – ICC International Court of Arbitration) és nemzetközi üzleti érdekvédelmi tevékenység.

1951-ben a ~ létrehozta a Kereskedelmi Kamarák Nemzetközi Tájékoztatósi Irodáját, amelynek nevéből a feladatok változása miatt 1960-ban kimaradt a „tájékoztatósi” kifejezés. A Kamarák Világszövetsége (World Chambers Federation – WCF) nevet 2001-ben kapta a szervezet, amelynek több mint 12000 kereskedelmi és iparkamara a tagja. A szövetség célja, hogy támogassa a kamarák és más érdekelt felek közötti nemzetközi partnerséget a helyi vállalkozások fejlődésének elősegítése érdekében.

A kereskedelmi bűnözés megelőzése, kivizsgálása céljából hozta létre a ~ a világ üzleti közösségének egy központosított kereskedelmi bűnüldözési szervét, az ICC Commercial Crime Services-t, amelynek székhelye Londonban van.

A különleges projektek köréből kiemelendő a BASCAP (Business Action to Stop Counterfeiting and Piracy), valamint a BASIS (Business Action to Support the Information Society). Az előbbi projekt a szellemi tulajdonjog védelme érdekében, a hamisítás elleni küzdelemben vállal szerepet, az utóbbi az információs társadalom támogatását tűzte ki célul. (LE)

nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás

Nemzetközi választottbíró-sági eljárásra két esetben kerülhet sor, kikötött

joghatóság és $\rightarrow$ nemzetközi szerződésben megállapított joghatóság esetén. A kikötött joghatóság azt jelenti, a szerződő felek úgy határoznak, hogy esetleges jogvitájukat választottbíró-sági eljárás útján rendezik. Nemzetközi szerződésben viszont a szerződő államok döntenek úgy, hogy vita esetén választottbíró-ság jár el.

A választottbíró-ságnak két fajtáját szokás megkülönböztetni.

a) Eseti vagy ad hoc választottbíró-ság esetén a szerződő felek a joghatóság kikötése mellett azt is eldöntik, hogy kik lesznek a választottbírák, emellett meghatározhatják az eljárási szabályokat is. Többnyire ezt úgy teszik, hogy utalnak valamely választottbíró-sági szabályzatra, amely szerint az ad hoc választottbíró-ság eljár.

b) Intézményes vagy állandó választottbíró-ság egyes nemzeti kereskedelmi kamarák vagy más hasonló szervek mellett jön létre, s attól intézményes, hogy van elnöke, adminisztrációs apparátusa, választott bírói névjegyzéke, eljárásjogi rendje, szabályzata. Az intézményes választottbíró-ság valamely jogvitában – hasonlóan az ad hoc választottbíró-sághoz – csak akkor jár el, ha a felek a joghatóságát kikötik.

A $\rightarrow$ nemzetközi kereskedelmi jogegységességi törekvések nem hagyták érintetlenül a választottbíráskodás területét sem, részben nemzetközi egyezmények, részben mintatörvények, mintaszabályzatok születtek. A ~sal kapcsolatos első nemzetközi szerződések még a Népszövetség égisze alatt jöttek létre. Az $\rightarrow$ ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága (United Nations Economic Com-

mission for Europe – UN ECE) keretében 1961-ben Genfben dolgozták ki a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló Európai Egyezményt (ECE Arbitration Rules). Az egyezmény mind eseti, mind intézményes választottbíróóságok nemzetközi kereskedelmi ügyben lefolytatott eljárására vonatkozik oly módon, hogy ad hoc választottbíróóság esetén szerződésben kikötött eljárási rendként alkalmazható, állandó választottbíróóság esetében pedig mintaszabályzat funkciót tölt be. A ~sal kapcsolatban az →UNCITRAL égisze alatt több mintadokumentum is készült, nevezetesen

- a) 1976-ban a Választottbíróósági Mintaszabályzat (UNCITRAL Rules),
- b) 1980-ban az Egyeztetési Szabályzat (UNCITRAL Conciliation Rules),
- c) 1985-ben a Választottbíróósági Mintatörvény (UNCITRAL Model Law).

Az UNCITRAL Rules az állandó választottbíróóságok eljárási szabályzatának kidolgozása során szolgálhat mintául, vagy a szerződő felek eljárási rendként köthetik ki, ha jogvitájukat eseti választottbíróóság elé utalják. Az UNCITRAL Conciliation Rules a választottbíróósági eljárást megelőző egyeztetési (békéltetési) eljárás lefolytatásához nyújt segítséget mintaszabályzat formájában.

Az UNCITRAL Model Law olyan államok jogalkotó szervei számára szolgálhat mintául, melyek belső jogrendjéből hiányzik a választottbíráskodásra vonatkozó törvény.

A külkereskedelmi ügyletekben kikötött választottbíróóság határozatának belső jogi elismerése és annak végre-

hajtása hiányában az egész választottbíróósági mechanizmus működésképtelen lenne. Ezt hivatott kiküszöbölni az 1958-ban kidolgozott, a külföldi választottbíróósági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló New York-i Konvenció (Convention on the Recognition of Foreign Arbitral Awards – the „New York Convention”). A konvenció legfontosabb rendelkezése szerint a választottbíróósági határozatokat valamennyi egyezményes állam kötelezően elismeri és annak a területnek a szabályai szerint hajtja végre, ahol a határozat elismerését és végrehajtását kérik.(LE)

nemzetközi kereskedelmi választottbíróóságok

A választottbíráskodás jogintézménye az államok közötti nemzetközi közjogi jellegű, majd később a kereskedők egymás közötti belföldi kereskedelmi jellegű jogvitáinak rendezésére alakult ki, de igazi jelentőségre a nemzetközi kereskedelmi jogviták elbírálása során tett szert.

1. A ~ sorából kiemelkedik a →*Nemzetközi Kereskedelmi Kamara* (ICC) 1923-ban létrehozott Nemzetközi Kereskedelmi Választottbíróósága (ICC International Court of Arbitration). Az intézmény szervezete teljesen eltér az általános választottbíróósági struktúrától. Legfontosabb szerve a Választottbírói Testület (Court), amelynek különféle állampolgárságú tagjait az ICC Tanácsa választja három évre. A Court tagjai nem szerepelnek választottbírói névjegyzékben, ebből következően a Court nem hoz választottbí-

rói döntéseket sem. A jogvitában eljáró egyesbíró vagy a háromtagú tanács egy-egy tagját a felek jelölik, az elnököt a tanács két tagja választja. A felek mulasztása esetén a bírakat és az elnököt is – az ICC megfelelő nemzeti bizottságaival konzultálva – a Court nevezi ki erre a tisztségre, a felek által jelölt bírakat pedig a Court e tiszttségükben megerősíti. A választottbírói tanács a határozatát szótöbbséggel hozza, szavazategyenlőség esetén a tanács elnöke dönt. A meghozott határozatot aláírás előtt fel kell terjeszteni a Courthoz jóváhagyásra, ennek során a Court alaki javításokat végezhet, de érdemi kérdésekre is felhívhatja a választottbírói tanács figyelmét, különös tekintettel arra, hogy a határozat végrehajthatósága biztosított legyen.

2. A beruházásokkal kapcsolatos jogvitákban jelentős szerepe van a *→Beruházási Viták Rendezése Nemzetközi Központjának* (International Centre for Settlement of Investment Disputes – ICSID), amely az ún. Washingtoni Egyezményrel jött létre 1965-ben. A Központ legfőbb szerve az Igazgató Tanács, amelynek az elnöke a Világbank elnöke, az operatív feladatokat a Titkárság látja el, élén a főtítkárral. A békéltető és választottbírói eljárásokat a Békéltetők és a Választottbírák Testületének tagjai folytatják le.

A Központ joghatósága olyan beruházásból keletkező jogvitára terjed ki, amely egy *→egyezményes állam* és egy másik egyezményes állam állampolgára (vagy ott honos személy) között jött létre, és a felek írásban hozzájárultak a

vita Központ elé terjesztéséhez. Megjegyzendő, hogy számos bilaterális beruházásvédelmi megállapodásban már eleve kimondják a szerződő államok a Központnak való alávetést.

A választottbírói eljárásra vonatkozó speciális szabályok közül ki kell emelni a bírák függetlenségének biztosítását célzó rendelkezést, mely szerint az eljáró tanács tagjainak többsége nem lehet a vitában érintett felek államaik polgára.

A Washingtoni Egyezményrel kapcsolatos értelmezési probléma esetén az egyezményes államok a hágai *→Nemzetközi Bírósághoz* fordulhatnak.

3. A Világbank kormányzóinak tanácsa (Board of Governors) évi rendes ülésén 1985-ben Szóulban elfogadta a *→Nemzetközi Beruházásbiztosítási Ügynökséget* (Multilateral Investment Guarantee Agency – MIGA) létrehozó Egyezményt, mely egyezmény is létesített egy békéltetői és választottbírói vitarendezési mechanizmust.

4. A *→Szellemi Tulajdon Világszervezete* (WIPO) 1993-ban létrehozta a Választottbírói és Közvetítő Központot (Arbitration and Mediation Center), amelynek – a WIPO saját szabályzatai szerint lefolytatható – négyféle vitarendezési eljárás tartozik a hatáskörébe: a közvetítés, a választottbíráskodás, a gyorsított választottbíráskodás és a kombinált eljárás, amely közvetítésből és választottbíráskodásból áll.

A Központnak két szerve van. Az egyik a hattagú Választottbírói Tanács, amely ajánlásokat, tanácsokat fogalmaz meg a Központnak, különös

figyelemmel a vitarendezési szabályzatokra, a másik a Választottbíró-sági Konzultatív Bizottság, amely az eljárások során felmerülő különleges kérdésekben formál véleményt. (LE)

nemzetközi konténerfuvarozás → *nemzetközi áru fuvarozás*

nemzetközi közúti áru fuvarozás → *nemzetközi áru fuvarozás*

nemzetközi kvótakereskedelem

A ~ fogalmán azokat a nemzetközi éghajlatvédelmi politikához kapcsolódó jogintézményeket értjük, melyek keretében üvegházhatású gázok kibocsátására vonatkozó jogosultságokkal rendelkező államok vagy vállalatok e jogosultságaikat más államok, vállalatok vagy pénzügyi közvetítő szervezetek részére értékesítik. Természettudományos alapja, hogy a bárhol kibocsátott üvegházhatású gázok hatása globálisan kiegyenlítődik. Közgazdasági szempontból ezért észszerű ott támogatni a kibocsátások mérséklését, ahol ez a legolcsóbban megvalósítható. A ~nek két fő formája működik. 1. Az → *Európai Unió* területén működő jelentős kibocsátó vállalatoknak kötelező részt venniük az EU ún. emisszió-kereskedelmi rendszerében (Emission Trading Scheme – ETS). A cégek részére rendelkezése álló kvótamennyiség folyamatosan csökken, ezért a kibocsátók vagy kénytelenek kibocsátásaikat is folyamatosan csökkenteni, vagy a piacon kvótát vásárolni. A vállalatokat szigorú monitoring, hitelesítési és elszámolási kötelezettség terheli. A kvótahiány

jelentős bírságot von maga után. 2. Lényegesen eltérő az ENSZ 1992-ben elfogadott Éghajlatváltozási Keretegyezménye alatt létrejött önkéntes kvótakereskedelem. Ennek alapján a nemzetközi kibocsátáscsökkentési kötelezettséggel rendelkező országok saját maguk megvásárolhatják más országok kibocsátásfeleslegét, melyet saját vállalatuk teljesítésére felhasználhatnak. (BG)

nemzetközi légi áru fuvarozás → *nemzetközi áru fuvarozás*

nemzetközi multimodális fuvarozás → *nemzetközi áru fuvarozás*

nemzetközi szállítmányozás → *nemzetközi áru fuvarozás*

nemzetközi tengeri áru fuvarozás

A ~nak két fajtája van, a vonalhajózás (liner service) és a bérelt hajózás (charter).

a) A vonalhajózás meghatározott kikötők között darabáru menetrendszerű rendszeres fuvarozását jelenti. A tengeri fuvarozás legfontosabb okmánya a hajóraklevél, vagy más szóval hajóselismervény (Bill of Lading, nemzetközileg elfogadott rövidítése B/L), amely megtestesíti az árura vonatkozó tulajdonjogot, azaz értékpapír. A hajóselismervény kötelező tartalmát az 1924-ben megalkotott Hágai Szabályok, más elnevezéssel a Brüsszeli Egyezmény (kihird.: az 1931. évi VI. tc.) határozza meg.

A tengeri áru fuvarozással összefüggésben kiemelendő az ún. közös hajó-

kár (general average) intézménye. Abban az esetben, ha például a hajó léket kap, és a teher könnyítése érdekében a rakomány egy részét a tengerbe dobálják, a kárt arányosan kell megosztani a rakomány valamennyi tulajdonosa és a hajó tulajdonosa között, a fuvarozott áru és a hajó értékének arányában. A közös hajókárra vonatkozó szabályokat az ún. Yorki Szabályok határozták meg először, amelyet 1874-ben átdolgoztak, és jelenleg York-Antwerpeni Szabályok (York-Antwerp Rules) néven ismertek (amit 1994-ben ismételtén átdolgoztak). A York-Antwerpeni Szabályokat egyetlen állam sem hirdette ki belső jogszabállyal, így azokat széles körben szokványként alkalmazzák.

1976-ban az →*UNCITRAL* a tengeri árufuvarozásra kidolgozott egy újabb egyezményt, ez az ún. Hamburg Rules, amely a Brüsszeli Egyezményhez képest növelte a fuvarozó felelősségét.

b) A bérelt hajózás (charter party, röviden: C/P) azt jelenti, hogy a hajótulajdonos a hajó egészét vagy egy részét átengedi az áru továbbítása céljából.

A bérelt hajózásnak három fajtája van, az útvonalbérlet (trip vagy voyage charter party), időbérlet (time charter), és a „csupasz hajótest bérlet” (bare-bost charter). Az időbérlet során a bérlő meghatározott időre és bérleti díj ellenében veszi bérbe a hajót, a csupasz hajótest bérlet esetében pedig személyzet nélkül történik a bérbeadás.

Az útvonalbérlet minősül fuvarozásnak, a másik két esetben az áru továbbítása bérelt eszközzel az eladó által történik. A Balti és Nemzetközi Ha-

józási Konferencia (The Baltic and International Maritime Conference – BIMCO) a gyakorlatban az útvonalbérletre 1922 óta használt általános szerződési feltételeket (Uniform General Charter Party) 1976-ban átdolgozta, ami mintaként szolgál a fuvarozási szerződések megkötéséhez. (LE)

nemzetközi vasúti árufuvarozás → nemzetközi árufuvarozás

nemzetközi versenyképesség mutatói

A ~val szembeni követelmény, hogy képesek legyenek termékek, szektorok és nemzetgazdaságok teljesítményének összehasonlítására, illetve trendek kimutatására. A legátfogóbb mutató a Világ gazdasági Fórum (WEF) által 1979 óta használt globális versenyképességi mutató (Global Competitiveness Index, GCI). A GCI 12 területen 1–7 közötti pontszámot ad az országoknak. A területek pontszáma a részterületek 1 (legrosszabb) és 7 (legjobb) közötti pontszámából kalkulált szám. A területek: 1. intézmények, 2. infrastruktúra, 3. makrogazdasági környezet, 4. egészségügyi ellátás és alapfokú oktatás, 5. felsőoktatás és továbbképzés, 6. árupiac, 7. munkaerőpiac, 8. pénzügyi piac, 9. technológiai befogadóképesség, 10. a piac mérete, 11. üzleti környezet, 12. innováció. Széles körben használt továbbá a Balassa Béla nevéhez kapcsolódó „feltárt komparatív előnyök” (Revealed Comparative Advantages, RCA) indexe, amely az adott terméknek az adott gazdaság exportjában és a világexportban látható mértékét arányosítva határoz-

za meg egy adott gazdaság adott termékben megjelenő, más gazdaságokhoz viszonyított globális kereskedelmi pozícióját. Mindkét mutató alkalmas arra, hogy a külkereskedelmi, monetáris és külpolitikai torzító hatásokat kiszűrje, mivel nem előzetes (pre), hanem utólagos (post) állapotokat vizsgál. (TÁ)

neoklasszikus nemzetközi munkamegosztási elméletek

A munkamegosztási elméletek a termelési tényezők (föld, munka, tőke) nemzetgazdaságok közötti áramlását vizsgálják. A ~ között a legjelentősebb az Eli Filip Heckscher (1879–1952) és Bertil Ohlin (1899–1979) nevéhez fűződő ún. Heckscher–Ohlin (HO-) modell, amely a klasszikus modellekkel (Smith és Ricardo) ellentétben komplex vizsgálatra is alkalmas. Adam Smith (1723–1790) abszolút előnyökről szóló elmélete két terméket és két országot hasonlít össze. Annak a gazdaságnak van abszolút előnye, amelyiknek egy termék előállításához kevesebb munkaóra van szüksége, így az adott ország erre a termékre szakosodik, ezt exportálja. David Ricardo (1772–1823) komparatív előnyökről szóló elmélete több gazdaság együttes vizsgálatára is alkalmas, és a szereplők egymáshoz viszonyított előnyeit és hátrányait vizsgálja. Minden ország arra a termékre szakosodik, amelyikben nagyobb abszolút előnye vagy kisebb abszolút hátránya van. A HO-modell két ország két termelési tényezőjét (tőke, munkaerő) és két termékét hasonlítja össze, a terme-

lési tényezők relatív felhasználását határozza meg. Így meghatározza, hogy melyik ország melyik termelési tényezőben relatíve gazdagabb, azaz melyik termelési tényezőre épülő ágazatra kell szakosodnia. A szakosodás miatt ebben az ágazatban megnő a termékek relatív kínálata, azaz nemcsak a belföldi fogyasztást elégíti már ki, hanem olyan felesleg is keletkezik, amit exportálni tud. A másik termék termelése, amiben relatíve szegényebb, nem szűnik meg, a termelés a belföldi piaci kereslet egy részét elégíti ki. (TÁ)

nettó export

Nemzetgazdaságunk külkereskedelmi forgalmának fontos mutatója, a teljes export és a teljes import értékének számszerű különbsége, a külkereskedelmi forgalom (fizetési mérleg szerinti) egyenlege. Ha az export meghaladja az importot, a különbség a külkereskedelmi többlet, negatív ~egyenleg esetén viszont külkereskedelmi hiány keletkezik. A ~ előjeléhez nem kapcsolható értékítélet, önmagában a negatív egyenleg nem feltétlenül rossz, a pozitív pedig nem feltétlenül jó. Külkereskedelmi forgalmunk két része az áruk külkereskedelme és a szolgáltatások külkereskedelme. A termék és szolgáltatás nettó exportjának és importjának meghatározása a fizetési mérleg és a nemzeti számlák módszertana szerint történik, így eltér a „klasszikus” termékkivitel és -behozatal, valamint a szolgáltatásexport és -import számításától. A ~ az aggregát kereslet egyik komponense, amelyen keresztül hathat a növekedésre. A ~ -mérleg javulása az

adott időszakban növeli a GDP-t, míg a mérleg romlása ugyanabban az időszakban csökkenti azt. (BGy)

New York-i Konvenció a külföldi választottbírósi határozatok elismeréséről és végrehajtásáról → *nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás*

nyitottsági mutatók (külső sérülékenység)

A ~ a nemzetgazdaság exportjának, importjának és GDP-jének összefüggésében vizsgálják, hogy 1. a gazdaság milyen mértékben integrálódott a világkereskedelemben; 2. hogyan hat az export és az import változása a GDP-re; 3. a világkereskedelem változásai hogyan hatnak a gazdaság külkereskedelmi mutatóira.

A ~at három kategóriába sorolhatjuk: 1. a külkereskedelmi kapcsolatok intenzitását és a külkereskedelmi tevékenység erősségét mutató intenzitási mutatók (exporthányad, importhányad, kereskedelem-intenzitási mutató, relatív világkereskedelmi intenzitási mutató, külkereskedelemből származó jövedelemtöbblet, → *nettó exportnyereség*, nettó exportjövedelem); 2. az export és az import változásának a GDP változására gyakorolt hatását mutató érzékenységi mutatók (export-multiplikátor, import határhajlam, átlagos importhajlam, az import jövedelemrugalmassága); 3. → *cse-rearány-mutatók*. A világkereskedelem változásai, különösen a kereskedelmi sokkok begyűrűznek a gazdaságba, ami sérülékennyé teszi a gazdaságot. A

külső sérülékenység mértéke annál jelentősebb, minél kevésbé diverzifikált az exportszerkezet, és minél nagyobb az export változásának hatása a GDP-re. A külső sérülékenység mértéke a ~on keresztül állapítható meg. (TÁ)

OECD → *Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete*

összefonódások kontrollja

Az ~nak a célja, hogy a vállalatok közötti fúziók (pl. egyesülések, beolvadások, felvásárlások) révén ne jöjjön létre versenyt kiiktatni képes független piaci pozíció, monopólium. Csak a bizonyos méret feletti összefonódások képezik előzetes versenyhatósági kontroll tárgyát. Az EU-ban a vállalkozások terheinek csökkentése érdekében létrejött és a közösségi dimenziót elérő összefonódások ellenőrzésére az EU Bizottság kizárólagosan jogosult. Az EU Bizottság joghatósága alá tartozó ügyekben a tagállamok csak szűk esetekben (pl. közbiztonság, médiapluralizmus védelme érdekében) avatkozhatnak be. Nemzeti szinten az összefonódás ellenőrzési szabályaira nincsenek EU-s megkötések. Az ~nak tárgyát a független piaci szereplők közötti tranzakciók képezik, nevezetesen amikor egy független piaci szereplő feletti irányítás megváltozik. Az irányítás lehet egyedüli vagy közös, és alapulhat jogi (de iure) vagy tényleges (de facto) helyzeten. (TA)

Paris Convention for the Protection of Industrial Property → *nemzetközi iparjogvédelem*

PCT (Patent Cooperation Treaty)
→*nemzetközi iparjogvédelem*

piaci magánszereplő elve

Az →*állami támogatásokra* vonatkozó uniós szabályok keretében alkalmazott ~ annak megállapítására szolgál, hogy egy adott intézkedés tekintetében az állam egy piacgazdasági szereplőhöz hasonlóan járt-e el vagy sem. Az utóbbi esetben az állam piacon meg nem szereshető előnyt biztosít az intézkedés kedvezményezettjének. A kedvezményezett nyereséges vagy veszteséges volta önmagában nem döntő tényező annak meghatározásánál, hogy a szóban forgó gazdasági ügylet megfelel-e a piaci feltételeknek. A vizsgálat során, amelyet döntés időpontjában rendelkezésre álló információk alapján kell elvégezni, figyelmen kívül kell hagyni minden olyan megfontolást, amely kizárólag a közhatalmi szerephez kapcsolódik (például társadalmi, regionális politikai vagy ágazati politikai megfontolásokat). (HE)

PLT (Patent Law Treaty) →*nemzetközi iparjogvédelem*

preferenciális elbánás

A csupán meghatározott partnereknek nyújtott ~, szelektív vámkedvezmény a →*WTO* szabályai szerint általában tiltott, mert ellentétes a →*diszkriminációmentesség* elvével. ~ csak a *WTO*-megállapodásokban meghatározott esetekben és feltételekkel nyújtható. A *WTO*-tagok autonóm módon biztosíthatnak vámkedvezményeket a fejlődő országok termékeinek importjára

az ún. általános preferenciális rendszer keretében. A kedvezményezett országok kijelölése azonban nem lehet önkényes, annak objektív feltételeken kell alapulnia. A legnagyobb kedvezmény elve alóli jogszerű kivételt képeznek azok a szerződéses preferenciák, piacra jutási kedvezmények is, amelyeket egy fél →*regionális gazdasági integrációs* megállapodás keretében biztosít partnereinek. (VL)

protekciónizmus

Olyan gazdaság- és kereskedelempolitikai irányzat, ahol az állam a hazai gazdasági szereplőket igyekszik különféle intézkedésekkel megvédeni a külföldi vállalkozások vagy azok termékei, szolgáltatásai által támasztott verseny hatásaitól. A protekcionista gyakorlatok lehetnek általános jellegűek, vagy szelektíven csak egy adott ágazatra, gazdálkodói körre vonatkoznak. Az alkalmazott eszközök célozhatják az import árszintjének emelését a behozatalra vonatkozó magas vámokkal és illetékekkel, vagy akár a versenyző termékek részleges vagy teljes kizárását mennyiségi korlátozásokkal, importtilalmakkal és egyéb →*vámon kívüli akadályokkal*. A külföldi tulajdonú vállalkozások piaci működését nehezíthetik a nyíltan vagy burkoltan diszkriminatív adózási szabályok, a gazdasági célú letelepedéshez vagy az üzemvitelhez kapcsolt korlátozó szabályozások, adminisztratív rendelkezések. (VL)

regionális gazdasági integrációk

A ~ alapcélja a részes országok egymás közötti kereskedelmi és gazdasági kap-

csolatainak erősítése. Ez kiegészülhet a harmadik országokkal szembeni egyseges szabályok és elvek alapján való fellépéssel. A ~ tartalmuk és mélységük alapján kategorizálhatók. A *→szabadkereskedelmi megállapodások* lebontják a felek közötti áruforgalmi (és esetenként szolgáltatáskereskedelmi) korlátozásokat, de harmadik országok felé a résztvevők továbbra is önálló kereskedelempolitikát folytatnak. A vámunió az egymás közötti kereskedelem liberalizálása mellett a külső országokkal szemben már közös vám- és kereskedelempolitika alkalmazását is megkívánja. A közös piac az integrációban részt vevők között a vámunió túlmenően megteremti az áruk, szolgáltatások, tőke és munkaerő akadálytalan áramlását a belső piacon. A gazdasági unió már a felek közötti szoros gazdaságpolitikai koordinációt is szükségessé teszi. A monetáris unió a fentiekén túl közös gazdaság- és pénzügypolitika alkalmazását is igényli. (VL)

regionális támogatási térkép

A ~ az *→állami támogatásokra* vonatkozó uniós szabályokon belül a regionális beruházási támogatási jogcím alkalmazásával összefüggő fogalom. A beruházás költségeinek százalékában kifejezve mutatja meg, hogy egy adott tagállamon belül hol és milyen mértékű regionális beruházási támogatást lehet nyújtani. A ~ kialakításának szabályait a mindenkor hatályos uniós iránymutatás tartalmazza. Ebben az a) jelzésű térségek azok a NUTS 2 szintű (Magyarországon nagyrégió)

területi egységek, ahol az egy főre jutó GDP az EU-átlag 75%-a alatt van. A c) jelű térségek jelentős részét a tagállamok maguk jelölik ki, az iránymutatásban szereplő szabályok alapján, és szintén az iránymutatásban a tagállami lakosság arányában meghatározott mértékig. Az a) és c) területeken adható maximális támogatás mértékét is rögzíti az iránymutatás. A tagállamok kötelesek javaslatot készíteni a támogatási térképükre vonatkozóan, és ezt a Bizottsággal jóvá kell hagyatniuk (*→állami támogatások engedélyezése*). Ennek jóváhagyásáig regionális beruházási támogatás az adott tagállamban nem nyújtható. A térképek általában a *→többéves uniós pénzügyi kerettel* azonos ideig hatályosak. Az iránymutatás rendelkezései értelmében a pénzügyi perspektíva közepén a tagállamok felülvizsgálhatják c) területeik listáját. Azokon a területeken, amelyek nincsenek rajta e térképen, nem lehet regionális beruházási támogatást adni. A magyarországi ~ kormányrendelet tartalmazza. (HE)

szabadkereskedelmi megállapodások és övezetek

A ~ keretében a felek azonnal vagy észszerű ütemterv rögzítésével fokozatosan megszüntetik egymással szemben a behozatali vámokat és mennyiségi korlátozásokat – lényegében kereskedelmi forgalmuk teljes körére. Amennyiben a megállapodás az áruk mellett a szolgáltatások kereskedelmére is kiterjed, e területen is szükséges a kereskedelmi akadályok széleskörű lebontása. Szabadkereskedelmi övezet-

ről kettőnél több résztvevő által kötött megállapodás esetén beszélünk. Mivel a szabadkereskedelmi partnerek harmadik országok felé saját, egymásétól akár jelentős mértékben eltérő vámjait és kereskedelempolitikai eszközeit alkalmazzák, biztosítani kell, hogy a megállapodásból fakadó piacra jutási előnyöket csak a szabadkereskedelmi partnerek árui élvezhessék. Ehhez a felek részletes származási szabályokat állapítanak meg, amelyek betartását a vámkezelések során ellenőrzik. A szabadkereskedelmi övezetek esetében a megállapodás megfelelő alkalmazását – a felek képviselőiből álló döntéshozó testület mellett – több esetben állandó szakmai titkárság felállításával próbálják meg elősegíteni. Ilyen állandó titkárságok működnek az $\rightarrow$ EFTA- és a $\rightarrow$ CEFTA- egyezmények esetében. (VL)

szakdiplomácia

A klasszikus külügyi kiküldötteken kívül – beleértve a konzuli hálózat tagjait is –, valamint a külgazdasági szakdiplomata általános, gazdasági kapcsolatokat fejlesztő tevékenysége mellett a magyar gazdaság vagy kultúra számára fontos relációkban hatékony eszköz a szakosodott diplomata működése. Legelterjedtebb a kulturális attasék hálózata, mely mintegy száz éve gyakran párosul kulturális intézet vezetésével is. A kétoldalú diplomáciában megjelent a tudományos és technológiai együttműködés (TÉT attaséi hálózat), az agrárium (agrárattasék hálózata), a katonai védelempolitikai terület (katonai attasék) és az új kihívások miatt egyre gyakoribbak a belügyi

kiküldöttek is. Szakmai irányításukat (beleértve a kiválasztásukat is) az érintett szakminisztériumok látják el, de szervesen illeszkednek az egységes, integrált külképviseleti rendszerbe. A katonai attasé hivatala eltér a fenti rendszertől, mivel az a nagykövetségben belül, de önálló egységként, közvetlenül szaktárca irányítása és finanszírozása mellett működik. A ~ szempontjából különleges feladatot látnak el a nemzetközi szervezeteknél működő képviseletek (az $\rightarrow$ ENSZ, a $\rightarrow$ WTO, a $\rightarrow$ NATO melletti Állandó Képviselet). Szinte minden kormányzati területet felölelő szakdiplomáciai munka folyik az $\rightarrow$ Európai Unió melletti Állandó Képviseleten. Sajátos szaktudást igényel az $\rightarrow$ OECD és az $\rightarrow$ UNESCO melletti működő képviseleten folyó diplomáciai tevékenység. (CsÉ)

szakdiplomata

A tudományos és technológiai szakdiplomata-hálózatot (TÉT attasé) a tudomány- és technológiapolitikáért felelős központi állami intézmény (Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal – NKFIH) közös feladatként működteti a külügyekért és külgazdaságért felelős tárcával (Külgazdasági és Külügyminisztérium). Feladatuk a fogadó országban a fenti kormányzati politika területén a magyar érdekek érvényesítése, a magyar kutatók és kutatási eredmények nemzetközi integrációjának elősegítése, a partnerország releváns intézményeivel, szakembereivel való kapcsolattartás, tájékozódás a helyi gyakorlatról, a hazai intézmények és kutatói közössé-

gek szolgálata, törekvések segítése. Jelenleg 12 állomáshelyen 13 TÉT-szakdiplomata szolgál (Berlin, Brüsszel /2/, London, Moszkva, New-York, Párizs, Peking, San Francisco, Szöul, Tel-Aviv, Tokió, Új-Delhi). Az agráriumért felelős szakdiplomata (agrárattasé) feladatának súlypontja a magyar agrártermékek piacra jutásának elősegítése, az akadályok felmérése, lépések megtétele azok elhárítására, a szakterületen érvényes nemzetközi egyezmények fogadó országban való alkalmazásának figyelemmel kísérése, a magyar érdekek nemzetközi képviseletéhez támogató, együttműködő partnerek felkutatása, tájékoztatás a magyar szabályozásról és a magyar álláspontokról. Jelenleg 9 agrárattasé működik (Berlin, Bukarest, Madrid, Moszkva, Párizs, Peking, Podgorica, Róma, Washington). A kulturális attasék feladata a magyar kultúra megismertetése, közvetítése, a kapcsolatok elősegítése, elmélyítése a partnerországban. Ehhez közreműködnek alkalmas és hatékony megjelenést szolgáló rendezvények szervezésében. Jelenleg több mint húsz országban van a nagykövetségeken vagy a főkonzulátusokon kulturális kapcsolatokkal is foglalkozó diplomata. (CsÉ)

Szellemi Tulajdon Világszervezete (World Intellectual Property Organization – WIPO)

A ~ 1967-ben alakult azért, hogy az egész világon védje a szellemi tulajdont, és ösztönözze, elősegítse a kreatív tevékenységeket. A ~nek eredete az ipari tulajdon oltalmára 1883-ban kötött Párizsi Uniós Egyezményhez

(PUE) és az 1886-ban kötött, az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Uniós Egyezményhez (BUE) nyúlik vissza. A két szervezet irodáit, titkárságát a Szellemi Tulajdon Védelmének Egyesített Nemzetközi Irodája, azaz a BIRPI (Bureaux Internationaux Réunis pour la Protection de la Propriété Intellectuelle) néven összevonták, s ennek a szervezetnek lett a jogutódja a ~.

A ~ a megalakulása után hét évvel az →ENSZ szakosított szerve lett, amelyben kiemelkedő szerepe volt a magyar származású, amerikai állampolgárságú Bogsch Árpádnak. Bogsch Árpád közel 35 évig volt a BIRPI, majd a ~nek főigazgató-helyettese, aztán főigazgatója. A ~nek székhelye Genfben van, de irodát működtet Rio de Janeiróban, Pekingben, Tokióban, Moszkvában és Szingapúrban. Tagállamainak száma 189. A ~nek ülésein 250 nem kormányzati és kormányzati szervezet hivatalos megfigyelői státusszal rendelkezik.

Döntéshozó szerve a Közgyűlés, a Konferencia és a Koordinációs Bizottság. A Közgyűlés évente egyszer, ősszel tartja üléseit. A Közgyűlés meghatározott céllal állandó szakértői bizottságokat, az állandó bizottságok pedig munkacsoportokat hozhatnak létre. A Közgyűlés diplomáciai konferenciát akkor hív össze, ha valamely nemzetközi szerződés a véglegesítés szakaszába jutott. A diplomáciai konferencia a tagállamok magas szintű találkozója.

A ~ 26 nemzetközi egyezményt kezel, három lajstromozási rendszert működtet, a madridi rendszer a véd-

jegylajstrom, a hágai rendszer az ipari minta (formatervezési minta) lajstroma, és a lisszaboni rendszer az eredet-megjelölési lajstrom.

A ~ egy globális információs hálózatot hozott létre – ez a WIPOnet –, hogy biztonságos kapcsolatot teremtsen a tagállamok között a szellemi tulajdon védelmében.

Meg kell említeni a ~ Világakadémiát, amely előadások, konferenciák szervezésével, kutatási lehetőségekkel segíti elő a szellemi alkotások jogának minél szélesebb körű ismertetését.

A ~ Választottbírósi és Közvetítő Központot (Arbitration and Mediation Center) működtet, amely a ~-nek a hatáskörébe tartozó vitás ügyeket a saját eljárási szabályzatai alapján bírálja el. A Központ az utóbbi időben megsokasodó, internetelési névvel (az ún. domain névvel) kapcsolatos vitás ügyek bírálatát illetően globálisan jelentős szerepet tölt be. (LE)

Szellemi Tulajdonjogok Kereskedelmi Vonatkozásairól Szóló Egyezmény (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights – TRIPS)

A →WTO egyezményrendszerének része. A ~ a szellemi tulajdon körébe tartozó valamennyi olthalmi fajttal (szerzői jogok és kapcsolódó jogok; védjegyek; földrajzi megjelölések; ipari minták; szabadalmak; félvezető áramkörök topográfiaja; nyilvánosságra nem hozott adatok) kapcsolatban általános érvényű olthalmi minimumot határoz meg a WTO-tagok számára, és lehetővé teszi az ennél magasabb fokú ol-

thalmi nyújtását is. A ~ esetében is érvényes a nemzeti elbánás és a legnagyobb kedvezmény elvének alkalmazása, azonban csak a szellemi tulajdonra vonatkozó más nemzetközi egyezményekben meghatározott jogok és kötelek sérelme nélkül. (VL)

SZEV

A ~ a →*Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa* orosz nyelvű nevének – Szovet Ekonomicseszkj Vzaimopomoscsi – rövidítése. (LE)

SZMG SZ (Szoglasenyie o Mezdu-narodnom Zselezodorozsnom Gru-zovom Szooobszenyii) →nemzetközi áru fuvarozás

szolgáltatás külkereskedelme

A ~ a külkereskedelmi forgalomnak a termék- külkereskedelem melletti másik, egyre növekvő szerepet kapó része. Ide sorolunk minden olyan magánjogi szerződésen alapuló tevékenységet, amely szolgáltatásra vonatkozó kölcsönös kötelezettséget jelent rezidens (belföldi) és nem rezidens (külföldi) partner között. A szolgáltatás a szükségleteket a fogyasztóval kialakított közvetlen kapcsolat útján elégíti ki. Általában nem ölt anyagi-tárgyi formát, hanem a gazdasági egységek, objektumok, személyek állapotának hasznos megváltoztatásában, illetve megőrzésében nyilvánul meg. Néhány esetben a szolgáltatást tárgyi formában nyújtják, vagy termékátadással együtt teljesül (például egyedi szoftvernél az adathordozó, filmkópia a film forgalmazói jogával, írói kézirat, bérbe adott javak).

A ~ négy nagy csoportba sorolható: üzleti szolgáltatások, szállítási szolgáltatások, kormányzati szolgáltatások és a turizmus. Ezek a kategóriák tovább bonthatók kisebb szolgáltatástípusokra az ún. kibővített fizetési mérleg szerinti szolgáltatás (Extended Balance of Payment Services – EBOPS) kategóriái szerint. (BGy)

Szolgáltatások Kereskedelméről Szóló Általános Egyezmény (General Agreement on Trade in Services – GATS)

A ~ a →WTO egyezményrendszerének része. Létrehozásának az volt a célja, hogy a szolgáltatások dinamikusan bővülő nemzetközi kereskedelmére is kialakuljon egy olyan hatékony, nyitottságot és →*diszkriminációmentes* séget biztosító multilaterális szabályrendszer, amilyent az árukereskedelemben a →GATT biztosít. A ~ keretében az általános magatartási szabályok betartása mellett a WTO-tagok konkrét egyéni liberalizációs kötelezettségeket is vállalnak. A vállalási listák rögzítik azt, hogy az egyes szolgáltatási szektorokban a határon át nyújtott vagy külföldön igénybe vett szolgáltatásoknál, a gazdasági célú letelepedésnél és a szolgáltatást nyújtó személyek mozgásánál az adott WTO-tag milyen típusú és mértékű korlátozást alkalmazhat a külföldiekkel szemben. (VL)

the „New York Convention” – Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards
→*nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás*

TIR (Trafic International Routier)
→*nemzetközi árufuvarozás*

többéves uniós pénzügyi keret

Az EU éves költségvetései egy többéves költségvetési pénzügyi kereten alapulnak. Többéves keretet első ízben 1988-ban öt évre hoztak létre, ezt követően hétéves keretköltségvetések készültek (1993–1999, 2000–2006, 2007–2013, 2014–2020). A Lisszaboni Szerződés (EUMSZ 312. cikk) hatályba lépése óta a keretet rendeletbe is kell foglalni. A költségvetési keretről az állam- és kormányfők döntenek egyhangú szavazással, majd az EP hozzájárulása szükséges az elfogadásához. A pénzügyi keret meghatározza a kiadási és bevételi oldal összetételét és plafonjait. A kiadási oldalon fő költségvetési fejezetekre lebontva tartalmazza a kötelezettségvállalások és az adott évekre vonatkozó kifizetések maximális lehetséges mértékét. A bevételi oldal szerkezetét, az ún. saját forrásokat szintén rögzíti. Az éves költségvetés megalkotásakor a keret által előírt határértékeket be kell tartani. A 2014–2020-as keret nagyjából az Unió GDP-jének 1 százalékát teszi ki, ami a hét évre mintegy 1000 milliárd eurónyi forrást jelent. (HG)

TRIPS (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) →*Szellemi Tulajdonjogok Kereskedelmi Vonatkozásairól Szóló Egyezmény*

UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law)
→*ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága*

UNCITRAL Conciliation Rules →*nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás*

UNCITRAL Model Law →*nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás*

UNCITRAL Rules →*nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás*

UNIDROIT (Institut international pour l'unification du droit privé)
→*Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítéséért*

UNILEX →*Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítéséért*

valuta

Tág értelemben valamely ország törvényes fizetési eszköze, az a bankjegy, amely a kibocsátási országban a pénzfunkciót betölti. Szűkebb értelemben valamely ország fizetési eszközét jelenti egy másik ország forgalmában. Kibocsátója a jegybank. A nemzetközi fizetésekben használt ~kat világpénznek nevezzük. A 20. század közepétől az amerikai dollár töltötte be ezt a szerepet. Az 1990-es évekre a nemzetközi pénzügyi forgalom 65%-a dollárban zajlott. Sok ország a dollár árfolyamához rögzítette a ~ját, néhány ország pedig korábbi ~ját dollárra cserélte. Az 1970-es évektől nemcsak nemzeti ~k forognak a világpénz szere-

pében, hanem megjelentek az úgynevezett nemzetközi ~k is. Nemzetközi ~ról akkor beszélünk, ha annak kibocsátásáról, használati köréről, feltételeiről nem egy ország, egy adott nemzeti monetáris hatóság, hanem egy országcsoporthoz tartozó országok döntöttek. A nemzetközi ~ értékét, vásárlóerejét így nem egy nemzetgazdaság, hanem a közösség együttes teljesítménye határozza meg. Ilyen nemzetközi ~ az →*Európai Unió* hivatalos fizetőeszköze, az euró, amelynek az 1999. évi hivatalos bevezetése óta a dollár kezd veszíteni a nemzetközi fizetésekben betöltött súlyából. (MI)

vámok és vámon kívüli akadályok

A vám az állam számára az áruk vámhataron való átlépésekor fizetendő adójellegű teher, amely árnövelő hatású, és ezzel segíti a hasonló termék belöldi előállítását a piaci versenyben. A nemzetközi kereskedelemben a vám az importtal szembeni védelem elsődleges megengedett eszköze, de azt a partnerekkel szemben egységesen, →*diszkriminációmentesen*, a legnagyobb kedvezmény elvét betartva kell alkalmazni. Ettől a →*WTO*-egyezményekben meghatározott esetekben és feltételekkel lehet csak eltérni. A nemzetközi kereskedelmet torzító vámon kívüli akadályok megjelenési formája rendkívül sokféle lehet: támogatások a hazai termelőknek, speciális műszaki szabványok, állat- és növényegészségügyi előírások, engedélyezési eljárások, indokolatlan vagy diszkriminatív hatósági előírások, pénzügyi terhek, import- vagy exporttilalmak és kvóták. A WTO alapelveként – bizonyos kivé-

telekkel – tiltja a behozatal mennyiségi korlátozását és az export állami támogatását. (VL)

versenykorlátozó megállapodások

Az EU joga tiltja az egymástól független vállalkozások közötti megállapodásokat, a megállapodások szintjét el nem érő összehangolt magatartást és a vállalkozások társulásainak döntését. Mindhárom magatartástípus lehet cél vagy hatás alapján jogsértő. Ha valamely magatartás célzatos, akkor annak a versenyre gyakorolt káros hatását nem kell bizonyítani. Ez a magatartás a versenytársak közötti olyan összejátszás, amely őket mesterségesen, lényegében monopóliumra jellemző pozícióba juttatja. Ilyen az árörögztetés, a piacfelosztás, a kibocsátáskorlátozás. E jogsértéseket kartellnek nevezzük. A hatás alapján történő jogsértés esetében azt kell bizonyítani, hogy a korlátozás nélkül milyen verseny érvényesült volna, figyelembe véve a magatartás gazdasági és jogi környezetét. (TA)

versenyszabályozás rendszere

A versenyt biztosító szabályozás monopóliumellenes szabályozást jelent. A monopólium káros hatása a magas ár, az alacsony minőség, a csekély választék. Közgazdaságtanilag a monopólium az allokációs hatékonyságot érinti hátrányosan, mert a monopolista termelés mellett csökken a kibocsátás, ezáltal a fogyasztás, s mindez akadályozza a gazdasági növekedést. Az EU-ban a monopóliumok létrejötte és működése ellen három szabályozási eszköztár alakult ki, amelyek a versenyszabá-

lyozás három nagy területét is alkotják: 1) a monopóliumok vállalati összefonódások révén való kialakulását akadályozó, előzetes kontrollt biztosító szabályok (139/2004/EK rendelet); 2) az egyébként versenyző piacokon a vállalatok mesterséges, versenyt korlátozó magatartásai (EUMSZ 101. cikk); 3) a már kialakult monopolpozíciót – az EU-ban az ennél alacsonyabb szintet jelentő erőfölényt – kordában tartó tilalmi szabályok (EUMSZ 102. cikk). (TA)

vízdiplomácia

Minden olyan, a vízkészletek kezelésével kapcsolatos interakciót lefed, melynek célja az ezen erőforrások felhasználásával érintett szereplők közötti béke és fejlődés megteremtése, valamint hosszú távon történő fenntartása. Szélesebb értelemben véve a ~ fogalma magába foglalja az érdekelték együttműködésének valamennyi formáját és szintjét a kormányoktól a civil társadalomig, nemzetközi szinten a ~ meghatározó szereplői maguk az államok. A víz nem helyettesíthető más természeti erőforrással, annak racionális kezelése tehát elvezethet az államok közötti hosszú távú együttműködéshez. Tekintettel a víznek az emberi szükségletek és gazdasági tevékenység kielégítésében játszott meghatározó szerepére, a hozzáférés, az elosztása és kezelése során konfliktusok merülhetnek fel, melyeket együttműködésen keresztül kell kezelni. A ~ célja, hogy – a vízzel kapcsolatos problémák komplexitásának megértése mellett – megtalálja az együttműködésnek

azokat a formáit, melyek a megosztott vízkészletekben rejlő lehetőségeket a regionális béke és fejlődés hajtóerejeként alkalmazzák. Magyarország – kiemelkedő és elismert vízgazdálkodási szakértelemmel, ismeretanyaggal és vízügyi infrastruktúrával rendelkező országgént – nemzetközi szerepet vállal, melynek kiváló példája a 2013-ban és 2016-ban megrendezett Budapesti Víz Világtalálkozó. Az utóbbi kijelölte a következő 15 év globális vízpolitikai teendőit, és összekapcsolta a kulcsfontosságú szereplőket. (HB)

WCF (World Chambers Federation)

→Nemzetközi Kereskedelmi Kamara

WIPO (World Intellectual Property Organization)

→Szellemi Tulajdon Világszervezete

WIPO Arbitration and Mediation Center

→nemzetközi kereskedelmi választottbíróóságok

WTO (World Trade Organisation)

→Kereskedelmi Világszervezet

WTO-csatlakozás feltételei

→Kereskedelmi Világszervezet csatlakozási feltételei

WTO-kivételek, -felmentések

→Kereskedelmi Világszervezetben kivételek, felmentések

KULTURÁLIS DIPLOMÁCIA

Témavezető

CSERNUS SÁNDOR

A szócikkek szerzői

ARANY ANETT (AA)	MÁTÉ GYÖRGY (MGY)
BEKE MÁRTON (BM)	MASÁT ANDRÁS (MA)
Cs. TÓTH ANNAMÁRIA (CsTA)	MONOK ISTVÁN (MI)
CSERNUS SÁNDOR (CsS)	NÁDASDI PÉTER (NP)
HERMÁNDY-BERENCZ JUDIT (HBJ)	PÁL JÓZSEF (PJ)
HERNÁDI ANNA (HA)	REICHENBERGER DÓRA (RD)
INKEI PÉTER (IP)	UJVÁRY GÁBOR (UG)
JANKOVICS JÓZSEF (JJ)	SÁRINGER JÁNOS (SJ)
KASZA GEORGINA (KG)	SZEGEDI ESZTER (SzE)
KILIN EMŐKE (KE)	TÓTH NIKOLETTA (SzN)
K. LENGYEL ZSOLT (KLZs)	WESTSIKNÉ SZÉKELY ÁGNES (WSZÁ)
KRUZSLICZ PÉTER (KP)	ZACHAR BALÁZS (ZB)
LUKÁCS JULIANNA (LJ)	ZONGOR ATTILA (ZA)

Academia Europaea

1988-ban, 3470 taggal alapított, valódi akadémiaként működő, nem kormányzati, de több ország által is támogatott szervezet, melynek célja a tudományosság, oktatás és kutatás elősegítése. Tagjai közé csak ajánlással lehet bekerülni, ill. olyan kitüntetések birtokosai kaphatnak meghívást, mint pl. a →*Nobel-díj*, Abel-díj, Wolf-díj, Turing-díj. Az ~nak már csaknem 4000 tagja van, (köztük 118 magyarországi tudós), akiket az európai országok állampolgárai közül választanak aktuális lakóhelyüktől függetlenül. Az ~ 22 szekciója a tudomány valamennyi ágát magában foglalja: a természettudományokat, az élettudományokat, valamint a bölcsészet- és társadalomtudományokat egyaránt. Az ~ célkitűzései között szerepel az európai kutatások eredményeinek népszerűsítése és terjesztése, az interdiszciplináris és nemzetközi kutatási együttműködések támogatása, valamint a társadalom figyelmének felhívása a tudományos eredmények hasznosságára. (CsS-NP)

államközi ösztöndíjak

A magyar és egy másik állam kétoldalú egyezményén alapuló, ösztöndíjas csereprogramok. Mindkét állam ösztöndíjas szervezete részt vesz a pályázatok bírálatában és a finanszírozásban. A pályázó maga választ fogadóintézményt bármely tudományos és művészeti területen hallgatói rész- vagy teljes képzéséhez, rövid vagy hosszú tanulmányútjához, illetve nyári egyetemi képzéséhez. A támogatások országonként eltérőek. Lehetséges ál-

lamközi ösztöndíjban részesülni a fogadó országhoz történő közvetlen pályázással, a küldő ország jelölése nélkül is („pool” rendszer). Az államközi ösztöndíjakhoz tartoznak a magyar állam ösztöndíjai is. Ilyen a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj és a →*Collegium Hungaricumok* ösztöndíjai. A Magyar Állami Eötvös Ösztöndíjjal kutatói tanulmányút pályázható a világ bármely országába. Az ~ lebonyolítása a →*Tempus Közalapítvány* feladata. (HA)

Alliance Française

A Francia Köztársaság kulturális diplomáciájának legrégebb és egyik legjelentősebb háttérintézménye, melyet 1883-84-ben egyesület formájában hoztak létre Párizsban világszerre ismert személyiségek, mint Ferdinand Lesseps, Jules Verne, Louis Pasteur, Ernest Renan, a francia nyelv és kultúra terjesztésének és (különösen a francia felvilágosodás eszméi) kisugárzásának elősegítése céljából. Deklaráltan apolitikus és világi szerveződés. Első elnökei – tudós diplomaták, művészek, írók, költők mellett – voltak köztársasági elnökök is. A jelenlegi elnök az ARTE alapítója, Jérôme Clément (2014–). Az ~ státusa 2007-től közhasznú alapítvány (Fondation Alliance Française), mely működése biztosításához külső forrásokat is igénybe vehet. Fő tevékenysége a nyelvközpontok (DELF/DALF vizsgák), országon belül és a világban. 136 országban 1037 szervezet tartozik az AF hálózatához. Programjába bekerült a kulturális sokszínűség és a frankofón kultúrák megismertetése. Tagszervezetei a helyi jog

szerint működnek, és önállóak. Tevékenysége a mindenkori francia külügyekért felelős minisztériumhoz kapcsolódik, mellyel a konkrét együttműködésre vonatkozóan megállapodási szerződéseket köt. Az ~ a →*Francia Intézetekkel* egységes hálózatot alkot. Magyarországon (1990-től) öt tagszervezete van (Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged). (CsS)

Amerikai Államok Szervezetének (OAS) kulturális tevékenysége

Az Amerika összes független államát tömörítő regionális szervezet, az →*Amerikai Államok Szervezete* (Bogota, 1948, székhely: Washington) kiemelt célkitűzései közé tartozik. Az Alapokmány I. fejezetében leírt általános célok között szerepel a gazdasági, szociális és *kulturális* fejlődés előmozdítása is (pontosítja az Alapokmány II. fej. 3. cikk.) Ennek érdekében jött létre az Inter-Amerikai Kulturális Tanács (IACC), mely alapelveként elfogadta (Maracay Resolution – 1968. Venezuela) a kultúrának mint a kapcsolatok lényegi dimenziójának az elismerését, és a nemzeti identitás valamint a gazdasági, szociális és regionális integráció és a kulturális sokszínűség fenntartása közötti egyensúly megteremtésének célkitűzését (Kulturális fejlődés Regionális Programja, 1969). A feladatok bővülésével a Tanács átalakult, és Inter-Amerikai Oktatási, Tudományos és Kulturális Tanácsként (1970, CIECC) kezdett működni. Tevékenysége valamennyi fenti területre kiterjed, melyeken nagy volumenű programokat indít. A kulturális dimenzió az együttműködés

új bázisát megfogalmazó Inter-Amerikai Demokratikus Chartának (2001) és az Amerika-közi Szociális Chartának (2012) is lényegi eleme. (CsS–NP)

Andrássy Gyula Német Nyelvű Egyetem

2001-ben három ország (Magyarország, Ausztria, Németország) és két szövetségi tartomány (Bajorország és Baden-Württemberg) alapította. A magyar és német akkreditációjú ~ mester- és doktorképzéseket kínál, és a kelet-közép-európai, ill. a Duna-régió politikai, gazdasági, jogi és történelmi-kulturális folyamatainak tanulmányozására koncentrálnak. Német nyelvterületen kívül ez az egyetlen teljesen német nyelvű egyetem. Több mint 20 országból 250 hallgatója van, és igen jó a tanár-diák arány (1:7). Az ~ a nemzeti kiválósági program része (University of National Excellence). A „Nemzetközi kapcsolatok – európai tanulmányok” c. képzésben a diplomácia kiemelt szerepet kap, az oktatást a német és osztrák külügy diplomata-tanárok küldésével, a magyar KKM és a Svájc Nagykövetsége pedig a gyakorlatok lehetőségének biztosításával támogatja. A „Közép-európai tanulmányok – diplomácia” szak kulturális diplomáciai irányultságú, a 3. félévben ilyen intézetben kötelező gyakorlaton részt venni. Az ~ képzéseiben az elmélet és a gyakorlat szorosan összekapcsolódik. (MA)

Arab Államok Ligája Chartája (CLAS) tudományos és kulturális tevékenysége

Az →*Arab Liga* alapító szerződése (1945. március 22., Kairó), melynek

fontos a kulturális dimenziója is. Jóváhagyta az arab haza elvét, de tiszteletben tartja az egyes tagállamok szuverenitását. Az Arab Liga Tanácsának és a Bizottságoknak (1951), majd a főtitkárságnak a létrehozását (1953) követően az Arab Liga irányítása a nemzetek fölötti intézmények és a tagállamok szuverenitásának a kettősségén alapul. Az ~t hét állam ratifikálta: Szíria, Transzjordánia, Irak, Szaúd-Arábia, Libanon, Egyiptom és Észak-Jemen (ez a szám később 22-re bővült). Az ~ értelmében az Arab Államok Ligáját a ~t az aláíró független arab államok alkotják. A tagállamok céljaik megvalósítása érdekében kulturális szerződést írtak alá, és az arab kultúra terjesztésében gyakran közösen lépnek föl. Gazdasági, politikai és kulturális területen eredményes. A kulturális együttműködés fő céljai közé tartozik az arab szellemi és művészeti értékek megóvása és promóciója. Ennek egyik jellemző példája a párizsi Institut du Monde Arabe, mely 23 arab ország és Franciaország közötti megállapodás keretében és társfinanszírozásával jött létre. (CsS–NP)

Avignoni Fesztivál

Az egyik legrégebbi és legnagyobb kortárs színházi fesztivál. 1947-ben a decentralizáció jegyében, a francia színházi élet megújítása céljával hozták létre a színész-rendező Jean Vilar vezetésével, aki 1984-ig az ~ igazgatója volt. Az első „Színházi Hét” óta mind a célok, mind a műfajok tekintetében változás következett be. A júliusban, három héten keresztül zajló fesztivál

repertoárján a próza mellett táncjátékok, zenés darabok, zenekarral kísért némafilm-vetítések is szerepelnek, melyeket a Pápák Palotájának díszudvarán vagy a Karmelita Kolostorban, vagy a további 28 helyszín valamelyikén adnak elő, s amelyekre százezres nagyságrendben adnak el jegyeket. Az ~on a francia színjátszás újító törekvései mellett egyre nagyobb teret kapnak a világ minden tájáról érkező társulatok és alkotások. 1966 óta a hivatalos program mellett zajlik az ún. „Off” fesztivál, fiatal vagy még ismeretlen társulatok, lelkes amatőrök árasztják el az utcákat, tereket, iskolákat, kápolnákat és minden, a helyszínen előadásra alkalmasnak vélt helyet. A Prix Tournesol (2006) díjjal öt kategóriában jutalmazták a környezetvédelem és az emberi jogok kérdéseit középpontba állító alkotásokat. A MAGYart (2001) óta rendszeres a magyar részvétel. (CsS–CsTA)

Ázsia–Európa Alapítvány (ASEF)

1997-ben bejegyzett alapítvány, amelynek létrehozását 1996-ban Bangkokban 25 európai és ázsiai ország vezetője, valamint az Európai Bizottság határozta el. A résztvevő kormányok önkéntes hozzájárulásával a civil szervezetek pénzügyi támogatásában segítenek Ázsiában és Európában. Az ~ előmozdítja a kölcsönös megértést Ázsia és Európa között a szellemi, kulturális kapcsolatok terén. Az ~ évente több mint 25 projektet támogat. Ezek többnyire konferenciák, szemináriumok, műhelymunkák, előadások, publikációk elősegítése mintegy 125 partner-szervezet bevonásával. (CsS–NP)

Badeni Egyezmény

Magyarország és Ausztria – 1918 végétől folyó tárgyalások eredményeként – 1926 májusában kötötte meg a mindmáig érvényben lévő, titkos (azóta már nyilvánosságra került), 1927-től hatályos ~t. Ennek értelmében a Habsburg Birodalom, majd az Osztrák–Magyar Monarchia központi kormány szerveinek (családi, külügyi, hadi és pénzügyi) archívumaiban őrzött, az 1526–1918 közötti időszakra vonatkozó óriási irategyüttest a két állam közös szellemi tulajdonává nyilvánították. A nemzetközi megállapodások sorában példa nélküli szerződés nyomán a tisztán magyar eredetű akták visszakerültek Magyarországra, illetve állandósították a magyar levéltári delegáció intézményét. Az utóbbi következtében az Osztrák Állami Levéltár tagintézményei közül egy magyar levéltári delegátus a Haus-, Hof- und Staatsarchivban és a Finanz- und Hofkammerarchivban, kettő pedig a Kriegsarchivban dolgozik. Ők ugyanolyan jogokat élveznek, mint osztrák kollégáik, fő feladatuk a magyar és a Kárpát-medencéből érkező kutatók munkájának segítése. (UG)

Balassi Intézet

A magyar kulturális diplomácia központi hivatalként létrehozott nemzeti háttérintézménye, mely a →*Goethe Institut*, a →*British Council*, az →*Alliance Française*, az →*Instituto Cervantes* mintájára és hozzájuk hasonló misszióval jött létre 2002. január 1-jén, Balassi Bálint Kulturális Intézet néven, magába olvasztva a Külföldi Kulturális

Intézetek Igazgatóságát, a Hungarológiai Központot és a Magyar Nyelvi Intézetet. (Első igazgatója Ujváry Gábor történész volt). A ~ tevékenységi köre 2006-tól bővült, irányítása alá került a Magyar Ösztöndíj Bizottság Irodája és a Márton Áron Szakkollégium hálózata. A ~nek alkalmazkodnia kellett a terület és a magyar művelődés sajátos hagyományaihoz és a megnövekedett nemzetközi kihívásokhoz. A ~ a művelődésügyért felelős minisztériumok irányítása alatt állt, mely a →*Külügyminisztériummal* együttműködésben valósult meg (→*kulturális diplomácia szervezete és irányítása*). A ~ történetét az első külföldi magyar intézet alapításáig (1895) vezeti vissza (→*Fraknói Történeti Intézet*), az intézményhálózatát pedig 1927-ig (1927. évi 13. tc. →*külföldi magyar kulturális intézetek*). A ~ a magyar művelődés nemzetközi kapcsolatrendszerének nemzeti háttérintézményeként egyesítette a korábbi intézményektől örökölt feladatköreit, és hatékonyabbá tette munkájukat. Szakmai irányító központként a →*külföldi magyar kulturális intézetek*ben és a vendégoktatói hálózat (→*magyar vonatkozású tárgyak oktatása a külföldi egyetemeken*) segítségével valósítja meg az egyetemes magyar kultúra képviselését. A ~ bemutatja a világon a határon túli magyar kultúrát is. Kiemelkedő szerepe lett a magyar kulturális külpolitikai stratégia megvalósításában és a külföldi kulturális kapcsolatok fejlesztésében. A ~ a magyar mint idegen nyelv oktatásának, a →*hungarológiai* oktatásnak és kutatásnak, valamint a publikációs tevé-

kenységnek egyik fontos központja, több európai uniós mobilitási program lebonyolítója. A ~ korábbi szervezeti formájában 2016. augusztus 31-én megszűnt, jogutódja a →*Külgazdasági és Külügyminisztérium*. Igazgatója helyettes államtitkárként irányítja a szakterületet. A ~ külföldi hálózata ugyanezen a néven működik tovább. A ~ az →*EUNIC* tagintézménye. (CsS)

Bécsi Magyar Történeti Intézet

(1933-tól 1945-ig Gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet): →*Klebelsberg Kuno* kezdeményezésére 1920 októberében létrejött, magyar állami ösztöndíjasokat fogadó tudományos műhely, amelynek fő célja az 1526–1918 között keletkezett, a magyar történelemre vonatkozó, az Osztrák Állami Levéltár három tagintézményében őrzött óriási mennyiségű iratanyag feltárása, feldolgozása, tanulmány- és forráskötetek publikálása. Otthona, akárcsak a →*Collegium Hungaricum*, 1948-ig a bécsi Testőrpalotában (VII. Museumstr. 7.) volt, jelenleg a Hollandstr. 4. alatt működik. 1948-ig mintegy 170 ösztöndíjast fogadott, ezután 2000-ig szünetelt a tevékenysége. Első igazgatója Károlyi Árpád (1920–1928) volt, majd 2000-ben történt újjáalapítása után Ujváry Gábor (2000–2002). (CsS–UG)

Bertelsmann Foundation

1977-ben alapított független alapítvány, amely a Bertelsmann-vállalatcsoport fő tulajdonosa. A ~ a politikatudományi megközelítésnek megfelelően, a disztributív igazságosság elmé-

letét követve alakította ki Társadalmi Igazságosság Indexét. Hat dimenziója (szegénységmegelőzés, oktatáshoz való hozzáférés, munkaerőpiaci befogadás, társadalmi kohézió és diszkriminációmentesség, egészség, illetve intergenerációs igazságosság), valamint 35 indikátora átfogó képet nyújt az Európai Unió 28 tagállamáról, integrálja számos nemzetközi szervezet (Eurostat, Euro Health Consumer Index, EU-SILC, IMF World Economic Outlook Database, →*OECD*) kvantitatív adatait, valamint a tagállamok szakértőitől származó kvalitatív adatokat. Az évente megjelenő jelentés a szociálpolitikát mint produktív tényezőt, vagyis a gazdasági növekedés feltételét, hosszú távon megtérülő beruházást állítja elméleti megközelítésének középpontjába.(CsS–NP)

British Council

1934-ben Nagy-Britanniában létrehozott nemzetközi kulturális és oktatási szervezet, a brit külpolitika kulturális háttérintézménye, székhelye London. A ~ kormányzati szervezet, deklarált célja az Egyesült Királyság és más országok fiataljai és szakemberei közötti tudásátadás és kölcsönös megértés elősegítése, a brit pozíciók megerősítése a világban az angol nyelv és kultúra terjesztése útján. Költségvetését a brit külügyi és nemzetközösségi minisztérium fedezi, de költségeinek legalább 65%-át Nagy-Britannia „fekete aranya”, az angol nyelvtanítás bevételei biztosítják: 110 országban 8000 kinevezett tanára és több millió diákja van. A világ minden részén aktív a művészet, a kultúra, az angol nyelv és iroda-

lom, általában véve az oktatás és a civil szféra területén, képviseli és védi a brit érdekeket. Első külföldi irodáját Kairóban nyitotta meg (1938), Magyarországon 1963 óta van jelen. A ~ gyermekvédelmi nyilatkozata kimondja, hogy kötelessége gondoskodni minden gyermekről, akivel kapcsolatba kerül, és védelmeznie kell őket a bántalmazással szemben. Nemzetközi szervezete hét régióra oszlik. A ~ vezetője az elnök. Első elnöke W. G. Tyrell báró, diplomata volt (1934–1937), jelenleg Christopher Rodrigues, (2017–) (CsS–NP)

Campus Mundi

A →*Tempus Közalapítvány* szervezésében, az →*Európai Unió* és Magyarország Kormányának támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a 2016 és 2021 közötti időszakban megvalósuló kiemelt projekt. Célja a magyar felsőoktatási intézmények nemzetközi versenyképességének, elismertségének és külföldi hallgatóvonzó képességének fejlesztése, illetve a magyar hallgatók külföldi tapasztalatszerzésének támogatása, a végzetek munkaerőpiaci esélyeinek növelése. A projekt teljes időtartama alatt a hallgatói mobilitás alprogram várhatóan 9080 felsőoktatási hallgató nemzetközi tapasztalatszerzéséhez biztosít kiemelkedő ösztöndíjat (féléves részézés, szakmai gyakorlat és rövid tanulmányút). A hazai felsőoktatási intézmények nemzetközi láthatóságának fejlesztése, nemzetközi elismertségének növelése keretében pedig →*nemzetköziesítési* auditok, nemzetközi hallgatótoborzó vásárokon való megje-

lenés, nemzetköziesítéshez kapcsolódó kutatások, illetve alumni tevékenység támogatható. (MGy)

Cervantes Intézet (Instituto Cervantes)

Közintézmény, a spanyol kulturális diplomácia háttérintézménye, melyet 1991-ben (7/1991.tv.) hozott létre a spanyol állam a spanyol (és a „társ-hivatalos nyelvek”, a galíciai, a baszk, a katalán) nyelv oktatása, tanulmányozása és használatának fellendítése, valamint Spanyolország és a spanyol nyelvű hispano-amerikai országok kultúrájának külföldi terjesztése céljából. A kialakítandó szervezeti modell előképeit az →*Alliance Française*, a →*British Council* és a →*Goethe Institut* jelentette. A ~ modern formában váltotta föl a korábbi (munkaügyi minisztérium által működtetett) Spanyol Házak rendszerét. Költségvetését teljes egészében a spanyol állam biztosítja. Tiszteletbeli elnöke a spanyol király, elnöke a miniszterelnök, a végrehajtó tanács elnöke a külügyminiszter. A konkrét munkát igazgató (2017-ben V. G. de la Concha) irányítja. Székhelye Madrid és Alcalà de Henarès, a világ 44 országában 87 intézete van, működésüket a Virtuális Cervantes Központ hálózat segíti. A ~ magas szintű nyelvoktatást és vizsgákat, tanfolyamokat, konferenciákat szervez, és vannak irodalmi, történelmi, képzőművészeti, zenei és filmprogramjai. A budapesti (42-ik) ~ 2004-ben nyílt meg. Gazdag információs központ (könyvek, CD, DVD videoanyag) és elektronikus könyvtár áll a spanyol nyelv és kultúra iránt érdeklődők rendelkezésére. (A katalán auto-

nóm kormányzat a ~ mintájára külön hálózatot hozott létre 2002-ben: Institut Ramón Llull.) (CsS–CsTA)

Collegium Hungaricum → *Külföldi magyar kulturális intézetek*

Collegium Hungaricum, Bécs

→ *Külföldi magyar kulturális intézet*, mely az 1760-ban alapított magyar királyi udvari testőrség bécsi palotájának épületében (VII. Museumstr. 7.) – a már 1920-tól ott helyet kapó → *Bécsi Magyar Történelmi Intézet* mellett – 1924 októberétől működő, mindenekelőtt magyar bölcész, orvos és jogász ösztöndíjasokat fogadó, fénykorát a két világháború között élő intézmény. 1924-től 1945-ig mintegy 480 esetben körülbelül 360-an kutattak Bécsben az ide kapott stipendium segítségével. Kurátora Károlyi Árpád (1924–1931), igazgatója Lábán Antal (1924–1934), Angyal Dávid (1934–1935) és Miskolczy Gyula (1935–1948) volt. 1948 végétől már csak jogilag létezett, néhány propagandakiállítás rendezésére szorított a tevékenysége. 1961-ben a Testőrpalotát, Magyarország legértékesebb külföldi ingatlanát eladta a magyar állam, a ~ 1963-ban új helyszínen (II. Hollandstr. 4.) nyílt meg. A már elsősorban kultúraközvetítést szolgáló ~be ismét érkezettek – igaz, már csak rövidebb időre – ösztöndíjasok, többségükben történészek. Az épület több éven át tartó felújítása 1999-re fejeződött be. A modern épület visszanyerte a → *Collegium Hungaricum*októl elvárt többfunkciós tevékenységét – kultúraközvetítés, oktatás, kutatás –, és az osztrák-ma-

gyar kulturális diplomáciai kapcsolatok fontos szereplőjévé vált. (UG)

Collegium Hungaricum, Berlin

→ *Klebensberg Kuno kulturális külpolitikájába* illeszkedve → *Gragger Róbert* elképzelései alapján 1923 februárjában a Marienstraße 6. szám alatt alapított, az ide érkező magyar ösztöndíjasokat befogadó intézmény, amely 1926 nyarán költözött a Herz-palotába (Dorotheenstr. 2.), az egyetem Magyar Intézetének szomszédságába. Átalakítását követően 1927 áprilisában érkeztek az épületbe az első ösztöndíjasok, jórészt természettudományi, műszaki és bölcész területekről. A ~ igazgatója *Gragger Róbert* (1923–1926), *Tamedly Mihály* (1926–1935) és *Farkas Gyula* (1930-tól kurátor, 1935-től 1945-ig igazgató) volt. 1944-ig kb. 370 esetben mintegy 270 személy kapott magyar állami ösztöndíjat a ~be. 1944 őszétől a ~ épülete súlyos károkat szenvedett, 1945 áprilisára szinte teljesen megsemmisült. 1973-ban Kelet-Berlinben, az NDK fővárosában, az Alexanderplatz tövében nyitották meg a magyar kulturális intézetet, amelynek neve többször is megváltozott, ám 2000-ben visszanyerte eredeti formáját. A régi otthona helyén végül 2007 végén avatták föl az új, neo-bauhaus stílusú ~t, amelynek első igazgatója *Masát András* (1999–2007) lett. (UG)

EBBA díj (European Border Breakers Awards, Le prix de musique contemporaine de l'Union européenne)

Az ~ az EU kortárs könnyűzenei díja. Olyan feltörekvő művészeket vagy cso-

portokat díjaznak, akik hazájukon kívül is sikeres turnékat szerveznek, eredménnyel terjesztik műveiket. ~at évente 10 művész kaphat, őket a Nielsen Music Control, a European Broadcasting Union, rádióadók és fesztiválok adatai alapján választják ki, egy művész pedig közönségsvavazatok alapján nyerhet. A díjátadó egyben látványos televíziós show, a Eurosonic/Noorderslag Festival szervezésében. (TN-ZA)

ECOSOC →ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács (ECOSOC) közvetlen kulturális tevékenysége

egész életen át tartó tanulás

Az ~ (lifelong learning) fogalma az 1990-es évek óta szorosan kötődik az uniós →*oktatási szakpolitikai* célkitűzésekhez. A 2002-ben született megfogalmazás vált széles körben elfogadottá, mely három dimenzióban fogalmazza meg a lényegét: (1) az egész életútra kiterjedő időtartam (kisgyermekkortól idős korig); (2) a sokféle tanulási forma egyenrangúsága (formális iskolarendszer, szervezett tanfolyamok, önművelés és tapasztalatszerzés a szakmai vagy a civil élet során); és (3) a tanulás céljának sokrétűsége. Az egyszerű terminológia mögött jelentős szemléletbeli váltás húzódik meg. Egyfelől a korábbi intézményrendszer-központú oktatást és képzést felváltja az egyéni életpálya és az azt megalapozó tanulási pálya fontossága, mely az egyes képzési programok közötti rugalmas átjárás (→*képesítések átláthatósága, átjárhatósága és hordoz-*

hatósága) igényét is maga után vonja, és fontosabbá válik az önálló tanulás támogatásához szükséges infrastruktúra kialakítása. Ezzel egyidejűleg előtérbe kerül a tanuló állampolgárok felelőssége, akik képesek saját életpályájuk átgondolására és menedzselésére, és folyamatosan meg kívánják újítani tudásukat. Az ezredfordulót követő első évtized végén kezdett terjedni egy ehhez kapcsolódó újabb fogalom is, a képességpolitika. (SzE)

ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács (ECOSOC) közvetlen kulturális tevékenysége

1945-ben az →ENSZ Alapokmányának megfelelően létrehozott főszerv, amely koordinálja az ENSZ, valamint az „ENSZ szervezetek családja” néven ismert szakosított intézmények és szervezetek gazdasági és szociális munkáját. A tanácsnak 54 tagja van, akiket három évre választanak. A Tanácsban a szavazás egyszerű szótöbbséggel történik, minden tag egy szavazattal rendelkezik. Az ~ szervei: 1. a funkcionális bizottságok és állandó bizottságok; 2. a regionális gazdasági bizottságok; 3. a Koordinációs Adminisztratív Bizottság. A működő funkcionális bizottságai a Statisztikai Bizottság, a Népesedésügyi Bizottság, a Szociális Fejlesztési Bizottság, az Emberi Jogok Bizottsága, a Nők Helyzetével Foglalkozó Bizottság és a Kábítószer Bizottság. Az ~ feladatai a nemzetközi gazdasági és szociális kérdések megvitatása, tanulmányok és jelentések készítése. Az ~ ajánlásokat tesz nemzetközi gazdasági, szociális, kulturális, okta-

tási, egészségügyi és ezekhez kapcsolódó kérdésekben; elősegíti az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok mindenki számára történő tiszteletben tartását és betartását. A nemzetközi gazdasági és szociális kérdések és politikai javaslatok révén az ~ kulcs szerepet játszik a nemzetközi fejlesztési együttműködés erősítésében és a tevékenység prioritásainak meghatározásában. (CsS–NP)

Eötvös József Collegium

Az ELTE legrégebbi szakkollégiuma, 1895-ben a tanárképzés megújítása jegyében hozta létre Eötvös Loránd (miniszter 1894–1895), és elnevezésével apjának (miniszter 1848, 1867–1871) állít emléket. Az ~ „hivatása, hogy a legtehetségesebb magyar egyetemi polgárokat támogassa, tudományos előmenetelüket segítse. Célja, hogy olyan kiválóan felkészült szakembereket képezzen, akik tudományterületükön átlagot meghaladó tudással rendelkeznek, önálló kutatómunkára képesek, és akiknek a tudomány művelése nem csupán szakma, hanem tanári hivatás is”. A bentlakásos diákotthonként működő, autonóm intézmény hallgatóit négy karról, saját felvételi eljárása keretében veszi fel. A magyar szellemi élet utánpótlását biztosító „tudós tanárok” képzése műhelyekben folyik. Az ~ olyan elitképző intézmény, mely kezdettől fogva nemzetközi modellt követ (a párizsi École Normale Supérieure), nemzetközi hírnévű tudósokat nevel, és széleskörű nemzetközi kapcsolatrendszerrel rendelkezik. Az elmúlt évtizedek során a kollégi-

um számos végzett hallgatója szolgált a magyar diplomáciai karban és a külügyi igazgatásban. (CsS–CsTA)

Erasmus+ program

Az Erasmus+ az Európai Unió 2014–2020 közötti időszakra szóló oktatási, képzési, ifjúsági és sportprogramja, mely a *→közös szakpolitikák* megvalósításának egyik eszköze. A program célja, hogy a tanulók, fiatalok és szakemberek tanulási célú mobilitásának, valamint az oktatási, képzési és ifjúsági szektorok fejlesztő projektjeinek és együttműködéseinek támogatásával hozzájáruljon az *→egész életen át tartó tanulás* elvének érvényesüléséhez, a résztvevők kompetenciáinak fejlesztéséhez, a szakpolitikák konvergenciájához és a szektorközi megközelítések elterjedéséhez. Az Erasmus+ több mint 4 millió európai polgár – hallgatók, gyakornokok, önkéntesek, fiatalok, tanulók, felnőtt tanulók, tanárok, pedagógusok, egyetemi oktatók, trénerok, ifjúsági munkások, oktatási, képzési vagy ifjúsági területen működő szervezetek munkatársai – számára nyújt lehetőséget arra, hogy külföldön folytassanak tanulmányokat, részesüljenek képzésben, szerezzenek interkulturális és munkatapasztalatot, illetve aktívan bekapcsolódjanak a társadalom életébe. (MGy)

EUNIC (European Union National Institutes for Culture)

A külföldi nemzeti kulturális intézetek szervezete egy európai hálózat, mely a különböző európai és Európán kívüli városokban lévő intézeteket fogja össze, hivatalosan 2006 óta létezik. Szék-

helye Brüsszel, tevékenységét a tagintézetek vezetőiből álló, kétévente összehívott közgyűlés határozza meg, mely elnököt és két alelnököt választ, akik rotációs formában koordinálják a szervezet munkáját (2009-óta). A 28 európai uniós országból 36 tagszervezete van, és a világnak mintegy 100 országában van jelen. Az ~ tagintézetei klaszter formában működnek, és gyakran erőforrásaikat egyesítve, közösen meghatározott téma köré szervezik helyi együttműködési programjaikat, melyeknek lebonyolításában szakmai és logisztikai segítséget nyújtanak egymásnak. (Ilyen klaszter Budapesten is működik.) Célja a kulturális és nyelvi sokszínűség megőrzése, az európai nemzeti nyelvek és kultúrák képviselete, az európai kultúrák közötti együttműködés és az Európán kívüli világgal való kooperáció fejlesztése. Modellje az elsőként Párizsban megvalósult külföldi kulturális intézeti együttműködés volt. (→*FICEP*) (CsS)

Eurimages

A 47 országot magába foglaló →*Európa Tanács* filmtámogató szervezete, amely 37 rendes taggal, valamint egy társult taggal (Kanada) rendelkezik. A szervezet a tagállamok tagdíjbefizetéseiből, valamint a támogatott filmek forgalmazási bevételeiből finanszírozott pénzalapot működtet, amelyet egy többfordulós pályázati rendszeren keresztül használhatnak fel a tagállamokból koprodukciós filmtervekkel pályázó producerek. A szervezet évi teljes költségvetése 25 millió €, amelynek átlagosan 90%-át filmprojektek

gyártásának támogatására, a fennmaradó részt filmforgalmazás, mozik és filmpromóció finanszírozására fordítják. Ebből a gyártási költségvetésből általában 70-80 filmalkotás részesül. Magyarország 1990 óta tagja a szervezetnek, az utóbbi években olyan magyar többségi koprodukciós filmek létrehozását segítette, mint a *Fehér Isten*, a *Nagy füzet*, a *Csak a szél*, vagy a *Jupiter holdja*. (ZB)

Európa kulturális fővárosa (European Capital of Culture, Capitales européennes de la culture)

Az ~ az Európai Unió leglátványosabb kulturális kezdeményezése, amelyet 1985-ben indítottak útjára az akkori görög kulturális miniszter, Melina Mercouri kezdeményezésére. Az egy évre járó a cím a városnak lehetőséget biztosít, hogy felfrissítse kulturális életét, és ismertté tegye nevét szerte Európában. A hatástanulmányok és felmérések szerint ~nak lenni egyet jelent azzal, hogy felfrissül a város vérkeringése, jelentős lökést adva nemcsak a kulturális, hanem a szociális és gazdasági fejlődésnek is. 2010-ben Essen és Isztambul mellett a három kulturális főváros egyikét Magyarország városai közül választották ki. A tizenegy pályázó közül a címet Pécs nyerte el. A város előadóművészeti programok, kulturális események mellett négy kulcsprojektet valósított meg: a Zsolnay Kulturális Negyed rehabilitációját, a Kodály Központ, valamint a Dél-dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont megépítését, illetve közterek és parkok újjáélesztését. (RD-ZA)

Europa Nostra

1963-ban létrehozott páneurópai szervezet. Főként nem kormányzati szervezeteket és nonprofit szervezeteket tömörít. A szövetség fő célja, hogy ráirányítsa a figyelmet a kulturális örökség fogalmára és hasznára, magasabb prioritást biztosítson a kulturális örökség védelmének nemzeti és európai szinten egyaránt, valamint magas minőségi normákat honosítson meg az örökségvédelem, az építészet, a város- és vidéktervezés területén, illetve propagálja a vidéki és a városi, épített és természeti környezet kiegyensúlyozott fejlesztését. Az ~ fő tevékenysége (ezt a hágai székhelyű Nemzetközi Titkárság koordinálja) lobbyzás az európai kulturális örökség érdekében (EU, ET, UNESCO), a kiváló teljesítmények díjazása (→~-díj, →EU Kulturális Örökség Díj), Európa veszélyben lévő történelmi épületeinek, örökséghelyszíneinek, kultúrtájainak megmentése, illetve egy európai kulturális örökség-hálózat működtetése. Magyarország a Hungaria Nostra révén 1991 óta tagja a szervezetnek. ~ Díjat 1982-ben kapott először magyar projekt, a szennai Falumúzeum. (TN-ZA)

Europa Nostra-díj (European Union Prize for Cultural Heritage/Europa Nostra Awards, Le Prix du patrimoine culturel de l'Union européenne/Concours Europa Nostra)

Az ~at 1978-ban hozta létre az →Europa Nostra elnevezésű európai örökségvédelmi szervezet. A díj 2002 óta az EU legnagyobb presztízsű elismerése a kulturális örökség területén. A legjobb

teljesítményeket, a kulturális örökség érdekében végzett figyelemfelhívó munkákat négy kategóriában díjazták: a helyreállítási projektek; a kutatás; az örökségmegőrzés elkötelezett szolgálata; az oktatás, képzés, figyelemfelkeltés az európai örökség iránt. Minden kategóriában évente legfeljebb hét nagydíjat (érem) és 30 díjat (oklevél) ítélnek oda. Nagydíjat Magyarországon először a gyöngyösi Mátra Múzeumnak otthont adó Orczy-kastély helyreállítása nyert 2009-ben. (TN-ZA)

Európa Tanács kulturális politikája

Az Európa Tanács a kulturális területet kulcsfontosságúnak tekinti az emberi jogok, a demokrácia és a jogállamiság előmozdítása érdekében kifejtett tevékenységében. Legfontosabb tevékenységi területe a Kulturális Kompendium, az Európai Kulturális Útvonalak program, az →Eurimages, az →Interkulturális Városok Program, az →HEREIN rendszer és az →Európai Kulturális Örökség Napok. (IP-ZA)

Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBEÉ-EBESZ)

Az ~ a világ legnagyobb biztonsági szervezete, amely Európa, Észak-Amerika és Közép-Ázsia 57 résztvevő államát fogja össze. Kezdetben (1975) értekezletként működött annak érdekében, hogy a → Helsinki Záróokmány alapján alkalmi fórumot teremtsen a többoldalú, de főképp a Kelet-Nyugat párbeszédnek. Ma állandó intézmény (1992), mely a budapesti konferencián (1994) vette fel a jelenlegi nevét, székhelye Bécs. A záróokmány ajánlása-

inak három „kosarából” a harmadik foglalkozott a humanitárius és egyéb területeken való együttműködéssel, az információ szabad áramlásával, valamint a kulturális és oktatási kooperációval (kölsönös információcsere, a kulturális javak szabad áramlása, a kulturális termékekhez való hozzáférés, a területen dolgozó személyek közötti együttműködés és új lehetőségek felkutatása). Az ~ a kulturális tevékenységet az emberi jogok és biztonságpolitika kontextusában szemléli, e téren konkrét tevékenységet nem végez. (CsS–NP)

Európai Felsőoktatási Térség / Bolognai folyamat

A Bolognai Nyilatkozatot 1999-ben 29 ország írta alá. Ezzel elindult egy folyamat, amely 2010-re az Európai Felsőoktatási Térség létrejöttét is eredményezte. A célok között a felsőoktatási politikák összehangolása, az összehasonlítható és átjárható rendszerek kialakítása szerepelt. A súlyponti témák között a hallgatói és személyzeti mobilitás, az *→egész életen át tartó tanulás*, a szociális dimenzió, a foglalkoztathatóság és az oktatás-kutatás-innováció kapcsolata szerepel. (SzE)

Európai Filmakadémia (EFA – European Film Academy)

Az 1988-ban néhány prominens európai filmművész által létrehozott European Cinema Society néhány hónappal megalakulása után vette fel az Európai Filmakadémia nevet. Alapító tagja volt többek között Bernardo Bertolucci, Wim Wenders, Isabelle

Hupert, Krzysztof Zanussi, Anthony Hopkins, Pedro Almodovar, Nyikita Mihalkov és Szabó István. Az Akadémia első elnöke Ingmar Bergman volt. A szervezet még a megosztott Európa idején született, és egyik legfontosabb célja éppen a kulturálisan (is) megosztott kontinens egyesítése volt a filmművészet erejével. A Filmakadémia mai tevékenységében szerepel az Európa és a világ filmiparát, filmművészetét érintő minden jelentős kérdés megvitatása és a szervezet lobbijében keresztül történő nemzetközi képviselete, fiatal tehetségek támogatása mesterkurzusok szervezésével, a rövidfilmekkel feltűnő tehetségek felkarolása, valamint a fiatal közönség megszólítása a gyermekek által odaítélt díj, a Young Audience Award átadása által. A berlini székhelyű szervezetnek ma már több mint 3000 filmes tagja van, elnöke Wim Wenders német, Igazgatóságának elnöke Agnieszka Holland lengyel filmrendező. Az EFA legfontosabb és legnagyobb médiafigyelmet kiváltó eseménye a minden év december elején megtartott *→Európai Filmdíj* gálaműsor, amelyen huszonkét kategóriában díjaznak a legkiemelkedőbb európai filmalkotásokat. (ZB)

Európai Filmdíj (European Film Award)

1988 óta az *→Európai Filmakadémia* minden évben megrendezi az Európai Filmdíjak kiosztásának gálaműsorát, amely minden második évben Berlinbe, a többi évben pedig más-más európai városba látogat. A díjakat huszonkét kategóriában ítélik oda a Filmaka-

démia tagjai, köztük a legjobb európai filmnek, rendezőnek, színésznek, színésznőnek és az év felfedezettjének járó elismerést. Az évi kb. 40-50 nevezett filmet részben a legnagyobb tagállamok akadémiai tagsága közvetlen szavazással jelöli (egy filmet választhatnak be a jelöltek közé), részben az EFA Igazgatósága és felkért szakértőkből álló előválogató bizottság választja ki. A jelöltek közül a tíz legfontosabb kategóriában az akadémia tagsága szavaz a győztesre, míg a többi szakkategóriában egy erre a célra összeállított zsűri választja ki a díjazottakat. A díjak átadására rendszerint december első hétfőjén kerül sor. (ZB)

európai kulturális menetrend (European Agenda for Culture / Agenda européenne de la culture)

Az ~ a kulturális ágazatot érintő uniós fellépések stratégiai kerete 2007 óta. Három stratégiai célkitűzése (1) a kulturális sokszínűség és a kultúrák közötti párbeszéd támogatása, (2) a kultúrának mint a kreativitás mozgatórugójának, (3) illetve mint az →*Európai Unió* nemzetközi kapcsolatai létfontosságú elemének a támogatása. E célkitűzések a kultúra területén folyó tevékenység irányítását szolgáló rugalmas keretnek tekintendők. A tevékenységet a szubszidiaritás elvének teljes körű tiszteletben tartása mellett kell végezni, az uniós közös iránymutatások nem zárják ki a nemzeti politikai célkitűzések tagállami szintű meghatározását, végrehajtását. A kulturális szereplőkkel többretű és rugalmas párbeszédet folytat, valamint

alkalmazza a nyitott koordinációs módszert. (TN-ZA)

Európai Kulturális Örökség Napok (European Heritage Days, Journées européennes du patrimoine)

Az ~ az állampolgárok részvételével zajló legnagyobb európai kulturális esemény. Célja megismertetni a lakosságot gazdag és sokszínű közös kulturális örökségünkkel és ösztönözni az aktív állampolgári részvételt annak megővésében, fejlesztésében, valamint az illetékes hatóságokat és politikai erőket tájékoztatni az örökségvédelem szükségességéről az új kihívásokkal szemben. A Franciaországból 1984-ben induló kezdeményezést 1990-től az Európa Tanács szervezi. A kezdeményezéshez 1999-ben az Európai Unió is csatlakozott. A programnak évente 20 millió fölötti látogatója van, ezzel az első helyen áll az európai kulturális események között. A programsorozatot minden év szeptemberében tartják az Európai Kulturális Konvenció tagállamaiban. Az ~ idején számos – kulturális szempontból nevezetes, máskor esetleg nem látogatható – épület és örökségi helyszín nyitja meg kapuit ingyenesen a látogatók előtt. A rendezvénysorozat portálja nagy nyilvánosságot, egyenlő népszerűsítési feltételeket biztosít a legkisebb és a legnagyobb örökségi helyszíneknek egyaránt. (IP-TN-ZA)

Európai Kulturális Útvonalak program (Cultural Routes Programme)

Az ~ot 1987-ben hozta létre az →*Európa Tanács*, hogy elősegítse Európa gaz-

dag és sokszínű közös kulturális örökségének felfedezését a résztvevők számára, akik a program során végiglátogatják a közös történelmi és örökségi helyszíneket. Számos témát fed le az építészettől és tájépítészettől a vallások befolyásáig, a gasztronómiától és szellemi örökségtől az európai képzőművészet, zene, irodalom nagy alakjaiig. (2016-ban 32 útvonal működött!) Az „Európa Tanács Kulturális Útvonala” tanúsítvány minőségi garancia. Az útvonalak innovatív tevékenysége öt fő témakörben szerveződik: kutatási és fejlesztési együttműködés; az európai örökség, történelem és emlékezet fejlesztése; oktatási és kulturális cserék fiataloknak; kortárs kulturális és művészeti programok; kulturális turizmus és fenntartható fejlődés. Az egyik első magyarországi részvételű útvonal a Szecesszió-hálózat (Réseau Art Nouveau Network, RANN), amely 1999-ben alakult, és a legjelentősebb szecessziós örökségű városokat tömöríti Európa-szerte. Egy másik program, mely Magyarországról indul és Tours-ban ér véget, a „Szent Márton útja”. (IP-TN-ZA)

Európai Örökség cím (European Heritage Label, Label du patrimoine européen)

Az ~ 18 tagállam kezdeményezésére jött létre 2006-ban, amelyet az *→Európai Unió Tanácsa* 2008-ban emelt közös uniós fellépéssé. A ~et az európai történelemben, kultúrában és integrációban fontos szerepet betöltő helyszíneknek ítéli oda egy független európai szakértőkből álló testület. A címért

pályázó helyszíneknek benyújtott projektjükben vállalniuk kell, hogy megismertetik, népszerűsítik a helyszín európai vonatkozásait, ismeretterjesztő tevékenységeket szerveznek, ösztönzik a többnyelvűséget. Az ~ célja egyrészt, hogy előtérbe helyezze a közös európai örökséget, és ezáltal megerősítse az *→EU*-hoz tartozás érzését, másrészt megszilárdítsa a kultúrák közötti párbeszédet. Ezen felül – a kulturális turizmus révén – hozzájárul az európai régiók gazdasági fejlődéséhez. Az ~ az egyes helyszínek szimbolikus európai értékére és oktatási vonatkozására helyezi a hangsúlyt, ami megkülönbözteti az *→UNESCO Világörökség* listájától. Az ~ első magyar birtokosai: a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem (Budapest) és a Páneurópai Piknik Emlékhely (Sopron). A címet rendszeresen ellenőrzik, akár vissza is vonhatják. (RD-ZA)

Európai Unió audiovizuális politikája

Az *→EU* szakpolitikája, amelynek célja, hogy az audiovizuális médiaszolgáltatások egységes piaca előtt álló akadályokat lebontsa, ugyanakkor figyelembe vegye a médiaszolgáltatások társadalmi, kulturális szerepével kapcsolatos szempontokat. Az *→Európai Bizottság*on belüli munkamegosztást tekintve a technológiai és a piacszabályozási kérdések elsősorban az információs társadalomért és a digitalizációért, míg a kulturális politikák és támogatási programok a kultúráért felelős biztos feladatkörébe tartoznak. Elsődleges jogforrása az Audiovizuális Médiaszolgáltatásokról Szóló (AV-

MSZ) Irányelv (2010/13/EU, 2017-ben felülvizsgálat alatt), amely az EU-n belüli lineáris (azaz hagyományos televíziós) és lekérhető (azaz online vagy egyéb egyedileg lehívható) audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtását szabályozza (főbb területei: reklámozás, a kiskorúak és az emberi méltóság védelme, médiatartalmak sokszínűsége, európai művek támogatása, felügyelőhatóságok függetlensége). A szakpolitika része még a →*Kreatív Európa* támogatási program →*MEDIA* alprogramja, valamint az európai filmörökség védelmét célzó, a filmek archiválásának és megőrzésének egységes elveit lefektető 2005/865/EK ajánlás a mozgóképörökségről és a kapcsolódó ágazati tevékenységek versenyképességéről. (ZB)

Európai Unió Irodalmi Díja (European Union Prize for Literature, Prix de littérature de l'Union européenne)

Az ~t 2009-ben hozta létre az Európai Bizottság azzal a céllal, hogy elismerje a legjobb új európai szerzőket. A díjat három szervezetből (European Booksellers Federation, European Writers' Council, Federation of European Publishers) álló bizottság ítéli oda. Az ~nak célja, hogy feltárja az európai kortárs irodalom gazdagságát és kreativitását, frissítse az európai irodalmi élet vérkeringését, támogassa a határon átnyúló könyvforgalmazást. Első magyarként az ~t 2009-ben Szécsi Noémi vehette át a Kommunista Monte Cristo című regényéért. (RD-ZA)

Európai Unió Kortárs Építészeti Díja (European Union Prize for Contemporary Architecture, Prix d'architecture contemporaine de l'Union européenne)

Az ~t a kortárs építészet legjobb alkotásainak elismeréseként két évente ítéli oda a legjobb építészeti műveknek, épületeknek. A 60 ezer eurós ~t a 20 ezer eurós Emerging Architect díj egészíti ki. Ezt azok a művek kapják meg, amelyek koncepciójukban, technikailag, technológiailag és szerkezetileg kiválóak és egyediek. A díj mellé egy szobor is jár, amely a barcelonai Mies van der Rohe Paviliont ábrázolja. Az ~nak odaítéléséről az Európai Bizottság a barcelonai Mies van der Rohe Alapítvánnyal együtt dönt. (RD-ZA)

Európai Unió kulturális külpolitikája

Az →*Európai Unió* kulturális külkapcsolatainak stratégiáját 2016-ban terjesztették be. Célja a kulturális együttműködést világszerte az EU diplomáciai kapcsolatainak középpontjába állítani és az EU-t ennek révén is erősebb nemzetközi szereplővé tenni. Az ~nak három fő célja a kultúra és kreativitás potenciáljának a fenntartható társadalmi-gazdasági fejlődés szolgálatába állítása, a béke elterjesztése és a radikalizálódás elleni küzdelem a kultúraközi párbeszéd révén, illetve a kulturális örökséggel kapcsolatos együttműködés megerősítése. A stratégia sikerének kulcsa az érintettek aktív részvétele. Az érintettek a partnerországok kormányai, helyi kulturális és civil szervezetek, a Bizottság, az →*Európai Külügyi Szolgálat* (EEAS), az EU

tagállamai és kulturális intézményeik. Az EU külképviselői és irodái kulcs szerepet kapnak az együttműködés és partnerségek kiépítésében. Az EU Kulturális Diplomáciai Platform egyebek mellett tanácsokat ad a kulturális külpolitikához, támogatja a hálózatépítést, kulturális vezetőképző programokat fejleszt, és programokat hajt végre a kulturális terület érintettjeivel. (TN-ZA)

Európai Unió kulturális politikája

Az *→Európai Unió* a *→Maastrichti Szerződéssel* emelte közösségi szintre a kultúra szerepét. A 3. cikk (q) pontja Közösségi célkitűzések közé sorolja a kultúrát: „hozzájárulás a minőségi oktatáshoz és szakképzéshez, valamint a tagállamok kultúrájának virágzásához”. A kulturális javak mint speciális árucikk (*→kulturális kivétel*, *→kulturális sokszínűség*) kérdésével foglalkozik a 87. cikk (d) pontja, amely szerint a közös piaccal összeegyeztethető „a kultúrát és a kulturális örökség megőrzését előmozdító támogatás, ha az a Közösségen belüli kereskedelmi és versenyfeltételeket nem befolyásolja a közös érdekekkel ellentétes mértékben”. Ezek az elvi tételek alapozzák meg, vezetnek be az alapszerződésben az új „Kultúra” (IX.) címet, és emelik – hasonlóan az oktatáshoz, kutatáshoz – a közösségi politikák szintjére. Az ~ban a szubszidiaritás elve érvényesül, az Unió közös kulturális tevékenysége a tagállamok közötti együttműködés előmozdítására, anyagi, illetve technikai segítség nyújtására korlátozódik. Ennek értelmében a tagállamok-

ra nézve kötelező erejű kultúrpolitikai prioritásokat nem fogalmaz meg, de támogatja a tagállamok részvételét az egyes közösségi programokban. (ZA)

Európai Unió oktatási szakpolitikai célkitűzései

Az *→Európai Unió* célul tűzte ki a tagállamok támogatását az olyan közös kihívásokra való válaszadásban, mint az elöregedő társadalmak, a munkaerőpiaci készséghiány vagy a technológiai fejlődés és a globális verseny. Hangsúlyozza, hogy az oktatásnak és a képzésnek kulcsszerepet kell játszania a fejlődés előmozdításában csakúgy, mint a demokratikus értékek megőrzésében, a társadalmi kohézió erősítésében vagy a kultúrák közötti párbeszéd előmozdításban. Az Oktatás és képzés 2020 az e téren folytatott európai együttműködés stratégiai keretrendszere, melynek elsődleges célkitűzése a tagállami oktatási és képzési rendszerek továbbfejlesztésének támogatása az egymástól való tanulás lehetőségeinek megteremtése, a jó gyakorlatok cseréje, közös szakértői fórumok működtetése, valamint az információk terjesztése által. A keretrendszer négy stratégiai célkitűzése (1) az *→egész életen át tartó tanulás* és a mobilitás megvalósítása, (2) az oktatás és a képzés minőségének és hatékonyságának javítása, (3) a méltányosság, a társadalmi kohézió és az aktív polgári szerepvállalás előmozdítása, valamint (4) az innováció és a kreativitás fejlesztése az oktatás és a képzés minden szintjén. (SzE)

Europass

Az ~ dokumentumok Európában egységes formátumban teszik összehasonlíthatóvá, megismerhetővé az egyén szaktudását, végzettségét, nyelvtudását, szakmai tapasztalatait. Az ~ – mint önéletrajz, motivációs levél, nyelvi útlevél valamint készségútlevél – elsősorban tanulmányi, illetve álláspályázatok esetén segíti a pályázót, hogy készségeit és képességeit megfelelően mutathassa be. Az ~ dokumentumok második csoportjába tartoznak a képesítések, végzettségek elismerését támogató oklevélmelléletek és bizonyítványkiegészítők. Az előbbi a felsőoktatásban szerzett oklevelet, az utóbbi az OKJ-képzés eredményeként megszerzett bizonyítványt kiegészítve részletes képet ad a képzés sajátosságairól, a dokumentum birtokosának eredményeiről. Az ~ mobilitási igazolvány pedig a szervezett nemzetközi mobilitás – pl. az *→Erasmus+ program* – kapcsán teszi lehetővé a résztvevő készségei és kompetenciái fejlődésének bemutatását. (AA)

FICEP (Forum des Instituts Culturels Étrangers de Paris)

Egy olyan szerveződés, mely Kanada párizsi intézetének kezdeményezésére a Párizsban lévő külföldi kulturális intézetek sokoldalú együttműködése érdekében jött létre 2002-ben. Párizsban van a legtöbb külföldi kulturális intézet. A *→Párizsi Magyar Intézet* a ~ alapító tagja. Az intézetek együttműködésének célja a párizsi külföldi nemzeti kulturális intézetek által képviselt kivételesen gazdag kulturális és

nyelvi sokszínűség képviselése és továbbfejlesztése. A ~ az *→EUNIC* legnagyobb klasztere (53 tagintézettel), közös programjai Párizs kulturális életének jelentős eseményei. (CsS)

Fraknoi Történeti Intézet

Az 1895-ben Fraknoi Vilmos által elsősorban az egyháztörténeti kutatásokra korábban létrehozott Római Magyar Történeti Intézet tevékenységi köre 1927-ben került a Falconieri-palotába a *→Római Magyar Akadémiára*. Az MTA elnökének a támogatásával 1996-ban az Akadémián belül létrejött a ~. Szakmai tevékenységéhez a szervezeti és működési szabályzat teljes autonómiát biztosított. Feladata – az olasz és a vatikáni gyűjtemények szisztematikus feltárásán túlmenően – a legszélesebb értelemben vett humán tudományos kooperáció szervezése, koordinálása volt, valamint kutatók, ösztöndíjasok munkájának a segítése. Az intézet 1998-ban felvételt nyert a Rómában 1946 óta működő nemzetközi akadémiák közé (Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma). Működésének további területe tudományos konferenciák szervezése, illetve az „Annuario. Studi e Documenti Italo-ungheresi” sorozat kiadása (a Szege-di Tudományegyetem Olasz Tanszékével közösen). (PJ)

Francia Intézet (Institut Français)

Hálózata az *→Alliance Française* hálózattal együtt a francia kulturális diplomácia legfontosabb nemzeti háttérintézménye. A ~ a külügyekért és a kul-

turális ügyekért felelős minisztériumok közös irányítása alatt álló közintézmény, mely a világban lévő francia intézetek összefogása és egy rendszerbe foglalása céljából jött létre. Az első intézet egyetemi (Grenoble) kezdeményezésre, Firenzében alakult (1907), jelenleg 143 Francia Intézet és Kulturális Központ van a világban. A ~ kompetenciájába tartoznak a külföldi kultúrák franciaországi bemutatását célzó programok (kulturális évadok) is. A ~ek a francia nagykövetségek keretében, de önálló költségvetéssel és gazdálkodási jogkörrel működnek. Kapcsolódnak hozzá a Külföldi Francia Tudományos Kutatóintézetek (IFRE), melyeknek szakmai irányításában a francia külügy a CNRS-szel (Centre National de Recherche Scientifique) osztozik. A Budapesti Francia Intézet a párizsi egyetem támogatásával 1947-ben jött létre. Jelenlegi épületével (Fő utca) a régió legjelentősebb francia intézete. A francia oktatási és tudományos minisztérium külön Külföldi Történeti Kutatóintézeti hálózatot (EFE: Athén, Róma, Madrid, Kairó és Távol-Kelet) működtet. (CsS)

Frankfurti Könyvvásár

A világ legnagyobb könyvvására. Frankfurt már a 14-15. században a könyvkészítők és könyvkereskedők első számú találkozóhelye volt. Ezt a szerepet egy időre Lipcse vette át, de 1949 óta minden évben Frankfurtban rendezik meg a könyves szakma legfontosabb nemzetközi kulturális és üzleti eseményét. A vásár öt napig tart, az első három nap (szerda,

csütörtök, péntek) a könyvkiadók és könyvterjesztők szakmai találkozója, a hét két utolsó napján pedig a nagyközönség előtt is nyitva áll. Számos kísérő rendezvény zajlik ezalatt, a kiállítások, könyvbemutatók és író-olvasó találkozók évről évre hatalmas tömegeket vonzanak. A könyvvásárhoz kapcsolódó legrangosabb esemény a német könyvkiadók és könyvkereskedők egyesülete által alapított Békedíj (Friedenspreis des Deutschen Buchhandels) átadása, melyre a Szent Pál-templomban (Paulskirche) a vásár zárónapján kerül sor. A 25 ezer euróval járó díjat 2004-ben Esterházy Péternek, 1991-ben Konrád Györgynek ítelték oda. 1986 óta minden évben díszvendége is van a könyvvásárnak. Magyarország – a kelet-közép-európai országok közül elsőként – 1999-ben kapta ezt a megtisztelő címet, mely páratlan lehetőséget biztosított az ország könyvtermésének és irodalmi életének bemutatására és népszerűsítésére. (CsS–CsTA)

Frankofón Egyetem – Alexandriai Senghor Egyetem

Hivatalos nevén az afrikai fejlődést szolgáló francia nyelvű nemzetközi egyetem 1990 októberében nyílt meg Alexandriában, az 1989-ben Dakarban megtartott frankofón állam- és kormányfői csúcson elfogadottak szerint a frankofónia – a Frankofónia Kartájában külön megnevezett – közvetlen szerveként. Nevét Léopold Sédar Senghorról, Szenegál egykori köztársasági elnökéről kapta. Az intézmény alapításában Maurice Druon, Boutros Boutros-Ghali és René-Jean Dupuy műkö-

dött közre. Az összesen öt tanszékkal rendelkező intézmény az afrikai fejlődés szolgálatában indít szakmai képzéseket, amelyek a fejlesztéshez kapcsolódó szakmákra készítik fel a hallgatókat, szakértői hálózatot működtet, valamint szakmai továbbképzéseket hirdet. Alexandria-i székhelye mellett tíz afrikai és európai campuson van jelen, első európai campusát Szegeden hozta létre. (KP)

Frankofón Egyetemi Központ (Centre Universitaire Francophone) – Szege-di Tudományegyetem

A Szegeden évtizedekre visszanyúló frankofón hagyományokra tekintettel és Magyarország Kormányának támogatásával – Trócsányi László és →*Martonyi János* kezdeményezésére – az Állam- és Jogtudományi Kar és a Bölcsészettudományi Kar dékánjainak előterjesztésére az egyetemi szenátus 2013 októberében hozta létre az egyetem szervezeti keretein belül. A ~ot Igazgatótanács irányítja, alapító elnöke Martonyi János. A 2012. és 2014. évi kormányhatározatok szerint a Központ a Szegedi Tudományegyetem szervezeti keretein belül létrejövő francia nyelvű egyetem fokozatos kialakításának alapja. A Központ segíti az egyetem francia nyelvű oktatási és kutatási tevékenységét, támogatja a frankofón társintézményekkel való nemzetközi együttműködést, segíti a francia nyelvű országok kormányzati szerveivel és a francia nyelvű felsőoktatással és kutatással foglalkozó nemzetközi szervezetekkel való kapcsolatépítést. (KP)

Frankofón Egyetemi Ügynökség (Association Universitaire Francophone – AUF)

A ~ a →*frankofónia* közvetlen szerveként – a teljesen vagy részben francia nyelven működő felsőoktatási és kutatási intézmények hálózataként – jelenleg 845 intézményt tömörít, és 111 országban van jelen. Célja, hogy a francia nyelvű felsőoktatást és kutatást támogassa, annak elismertségét növelje, elősegítse az intézmények között a hallgatók, oktatók és kutatók cseréjét. Az 1961-ben alapított, részben vagy teljesen francia nyelven működő egyetemek egyesülete az 1989-ben Dakarban megtartott frankofón állam- és kormányfői csúcson alakult ~gé, amely immár a Frankofónia Kartájában külön megnevezve, közvetlen szervként végzi tevékenységét. A ~ székhelye Kanadában, a Montreáli Egyetemen van, az egyetem rektora irányítja, öt kontinensen nyolc regionális irodával és egy képvisellel, valamint 65 különböző szervvel rendelkezik. 434 alkalmazottat foglalkoztat, éves költségvetése meghaladja a 40 millió eurót. (KP)

Fulbright Foundation

1977-ben alapított nonprofit magán-szervezet, amelynek a tagjai az 1948-ban induló Fulbright-program résztvevői közül kerültek ki. A ~ fő célkitűzése a nemzetközi oktatási és kulturális cseretevékenység támogatása és megvalósítása. A ~ biztosítja a világ egyik legrangosabb ösztöndíját, és 155 országban működik. A tudományos programokat összehasonlítva legtöbbször a Fulbright ösztöndíjasai

közül részesültek →*Nobel-díj*ban. Magyarország 1978-ban kapcsolódott be a programba. Azóta közel 900 magyar állampolgár kapott Fulbright-ösztöndíjat. Az ő támogatásával jött létre 1991-ben a magyarországi ~. A hagyományos ösztöndíjakra posztgraduális hallgatók, oktatók és tudományos szakterületen kutatók pályázhatnak bármely tudományterületen és művészeti ágban. (NP)

Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete (OECD) – PISA

1961-ben az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezet jogutódjaként létrejött nemzetközi szervezet, amely eredetileg 1948-ban a Marshall-segély kezelésére, irányítására és a háború utáni európai gazdasági konszolidáció elősegítésére alakult. 1961-ben, az európai újjáépítés lezárultával a szervezet átalakult, és kibővült az Egyesült Államokkal, valamint Kanadával. Koordinatív szervezet, sem pénzforrásokkal, sem nemzetek feletti jogkörrel nem rendelkezik. Legfőbb irányító szerve a tagállamok állandó képviselőiből álló, nagykövetségi szintű Tanács, amelynek a szervezet főtitkára elnöke. Döntéseit konszenzussal hozza, szankcionálási joga nincs. Magas színvonalú átfogó döntés-előkészítést segítő tanulmányokat készít. Az oktatás területén a legismertebb, a diákok tudásszintjének mérésére szolgáló PISA- (Program for International Student Assessment) felmérés. A ~nek fő céljai között szerepel a fenntartható gazdasági növekedés, a magas szintű foglalkoztatottság és a liberális keres-

kedelem és tőkemozgás előmozdítása, az életszínvonal növelése, a pénzügyi stabilitás megőrzése, és mindezekon keresztül a nemzetközi gazdasági kapcsolatok erősítése. A ~nek 34 ország a tagja, Magyarország 1996 óta. (NP)

Goethe Institut

Nonprofit szervezet, a német állam kulturális diplomáciájának legjelentősebb nemzeti háttérintézménye. Célja a német nyelv oktatása és a világban második idegen nyelvként való elfogadtatása, a német kultúra értékeinek közvetítése, a nemzetközi kulturális együttműködés fejlesztése, valamint a német országimázs gondozása. (Fő profiljai: nyelviskola, tanártoábbképzés, kultúrákövetítés.) Az első intézet 1925-ben jött létre (Deutsche Akademie), melynek örökségét az 1951-ben létrehozott ~ veszi át. Németország 2017-ben 93 országban 158 intézetet és 11 összekötő irodát működtetett (13-at Németország területén), mintegy 3000 fő állandó munkatárssal. Finanszírozását a német szövetségi kormány biztosítja. Költségvetésének mintegy fele származik nyelvoktatói és vizsgáztatási tevékenységből (Zertifikat Deutsch). Magyarországi tagszervezete – korábbi alapokon – 1988-ban jött létre, az együttműködés a magyar-német kulturális egyezmény megkötésével erősödött meg (1977. június 6.). (CsS)

Gragger Róbert (1887. november 5. – 1926. november 10.)

Minden idők egyik legkiválóbb magyar kulturális diplomatája, a →*hungarológia* (Ungarologie) fogalmának

megalkotója, az első hosszabb ideig folyamatosan működő külföldi magyar tanszék létrehozója. A budapesti tudományegyetemen végzett (1909), és szerzett doktori oklevelet (1910). 1910–1911-ben magyar állami ösztöndíjas volt a berlini tudományegyetemen, ahol kiváló tudományos kapcsolatokra tett szert. 1915-ben ugyanitt magántanári címet kívánt szerezni, de tehetősége, német és magyar pártfogói, illetve az I. világháborús magyar–német fegyverbarátság következtében kedvezőbb pozíciót sikerült elérnie: 1916 októberétől nyilvános rendkívüli tanárnaként vezette a Magyar Szemináriumot. 1917 novemberében megalakította a Berlini Magyar Intézet Barátainak Egyesületét, decemberben a Szemináriumot Magyar Intézetté bővítette. 1918 májusától lektorátust szerzett az Intézetben, melyet 1921 januárjától nyilvános rendes tanárnaként irányított. 1921-ben finnugor osztályt s török, valamint urál-altaji nyelvészeti kérdésekkel foglalkozó szemináriumot is indított. Ugyanekkortól jelent meg az Intézet évkönyve, az *Ungarische Jahrbücher* (1943-ig), illetve az *Ungarische Bibliothek* című sorozat is. Az Intézet könyvtárát is ő hozta létre, ez napjainkban a legnagyobb Kárpát-medencén kívüli hungarikakönyvtár. Kezdeményezésére 1923-tól működött a berlini *→Collegium Hungaricum*, melynek haláláig igazgatója volt. Tudósként az összehasonlító irodalomtudomány egyik első magyar képviselője, számos filológiai munka szerzője, az Ómagyar Mária-siralom felfedezője. (UG)

Guggenheim Foundation

Solomon Guggenheim és felesége, Irene által 1937-ben 3 millió fontból létrehozott nonprofit szervezet, amelynek a célja, hogy támogassa, összegyűjtse és tanulmányozza a modern és kortárs művészet, építészet, vizuális kultúra termékeit, elősegítse azok megértését és befogadását. A múzeumok létesítését 1959-ben New Yorkban kezdték meg, Európában 1997-ben Bilbaoiban nyílt meg az első. A Magyar Guggenheim Múzeum létesítésének ötlete a budapesti önkormányzat és a ~ együttműködéseként jött létre. Megnyitása esetén Budapesttel bővíülhetne a New York, Las Vegas, Bilbao, Berlin, Velençe névsor. (NP)

HEREIN rendszer

Az *→Európa Tanács* információs, kapcsolattartási és monitoringhálózata, amelynek felhasználói és működtetői az ET tagállamainak kulturális örökségpolitikáért és -stratégiáért felelős szervei. Része a témák és munkaterületek kiválasztásáért felelős nemzeti koordinátorok hálózata, egy rendszeresen frissített adatbázis az európai kulturális örökségpolitikákról és a kapcsolódó finanszírozási, dokumentációs rendszerekről, valamint a kulturális és természeti örökséggel kapcsolatos fogalmakat leíró, 14 nyelven elérhető teaurusz. A ~ egyfajta megfigyelő eszköz; segítségével nyomon követhető az európai örökség-megállapodások végrehajtása, a politikák alakulása és az a folyamat, ahogyan a kulturális örökség értékei a kultúrák közti párbeszédnek és az életfeltételek javulásának

egyre fontosabb elemeivé válnak. (IP–TN–ZA)

Humboldt Stiftung

1953-ban életre hívott német tudományos célú alapítvány, amely lehetővé teszi a világ bármely országából pályázó, tudományos fokozattal rendelkező kutatók számára, hogy hosszú távú kutatómunkát végezzenek német egyetemeken, illetve egyetemen kívüli kutatóintézményekben. A ~ finanszírozásával eddig közel 23 000, köztük 411 magyar kutató vett részt németországi kutatóprojektekben. A német szövetségi külügyminisztérium támogatásával a ~ díjat alapított, mellyel a legaktívabb egykori ösztöndíjasokat vagy ösztöndíjasok csoportját jutalmazza. (NP)

hungarikum (*hungaricum* lat. tsz. *hungarica*)

Eredetileg magyar vonatkozású szellemi alkotás, történelmi, természetrajzi lelet. Két fő kategóriája van: 1) a ~ könyvtártudományi fogalom, (1997. évi CXL. tv.): „~ az a Magyarország mindenkori területén megjelent minden, továbbá külföldön, magyar nyelven vagy magyar szerzőtől, illetőleg magyar vonatkozású tartalommal keletkezett dokumentum”. A ~nak területi, nyelvi, és személyi dimenziói vannak. Szigorú hungarikum minden 1711 előtt megjelent magyar mű. Gyűjtésük az OSZK feladata. 2) a ~ marketingfogalom, (2012. évi XXX. tv.) „megkülönböztető, kiemelésre méltó érték, amely a magyarságra jellemző tulajdonságával, egyediségével a magyarság csúcs-

teljesítménye”, és melyet az agrártárcához tartozó ~ Bizottság azzá nyilvánít (agrár- és élelmiszer, egészség és életmód, ipari és műszaki, kulturális örökség, sport, turizmus, vendéglátás, természeti és épített környezet szekciókban). A ~okat →EU földrajzi eredetvédelemre (OEM/AOC/PDO) terjesztik föl (2017-ben 15-öt). A →Világörökség-listán lévő magyar érték automatikusan ~. (CsS)

hungarológia (magyarságtudomány)

Előzményeiben a 18. századi nemzet- és államismereti irodalomra (legismertebb képviselője Bél Mátyás) visszavezethető fogalom, amelyet modern értelemben először →Gragger Róbert használt. Az Ungarische Jahrbücher című évkönyv első számában kifejtette, hogy „Magyarországot mint kultúrproblémát egészében kell megragadnunk”, ezért „a teljes magyar szellemi, társadalmi és gazdasági életet” kívánja bemutatni (1921). Ezt követően a berlini egyetem általa alapított Magyar Intézetének kutatási programja kapcsán írt a ~ról (1922), amiről – illetve szinonimájáról, a magyarságtudományról – Németh László, Eckhardt Sándor, Bibó István és mások is vitatkoztak a két világháború között. Az 1939/40. tanévtől a budapesti tudományegyetemen Magyarságtudományi Intézet működött kiváló tudósok bábáskodásával, Magyarságtudomány címen pedig folyóirat is megjelent (1935–1937; 1941–1943). Az 1940-es évek végétől már nem beszéltek ~ról, majd csak az 1970-es években kezdték az elnevezést ismét használni.

Valódi tudományos diskurzust 1976-tól, az újvidéki egyetem Hungarológiai Intézete létesítésétől, de főleg 1977-től, a Klaniczay Tibor kezdeményezésére létrejött Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság (2002-től → *Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság*) megalakulásától folytatnak a ~ról. Napjaink értelmezésében a ~ elsősorban egy olyan, a pusztán nyelvoktatáson túlmutató, interdiszciplináris és nemzetközi tudományág, amely a magyar kultúrát mindenekelőtt a külföldiek számára, főleg ottani egyetemeken kívánja minél vonzóbbá tenni, a magyarsággal és nagyvilágbéli helyzetével elsősorban a kapcsolattörténet és a kölcsönhatások szempontjából foglalkozik. Mivel azonban a magyarság iránti érdeklődés szinte minden helyszínen más és más irányú, ezért sokan vallják, hogy ahány ország és ahány egyetemi város, annyiféle ~ létezik. (UG)

IBRD → Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank

ICOM (International Council of Museums)

A Múzeumok Nemzetközi Tanácsa a múzeumi szakemberek világméretű hálózata. 1946-ban alapították, központja a párizsi → UNESCO-székházban van, mellyel hivatalos kapcsolatban áll, vele együttműködve tevékenykedik a kulturális örökség megőrzése és védelme, a kulturális javak áramlásának elősegítése érdekében. Nem kormányzati nonprofit szervezet, tagdíjakból és támogatásokból tartja fenn magát. Mintegy 140 országban több

mint 35000 tagja van, akik 30 nemzetközi munkabizottságban és majdnem 120 nemzeti bizottságban konferenciákkal, képzésekkel, kiadványokkal, kiállítások cseréjével járulnak hozzá a múzeumok népszerűsítéséhez. 1977-ben határoztak a Múzeumi Világnap (május 18.) megünnepléséről, 2013-ban nemzetközi képzési központot hoztak létre (ICOM-ITC). Hivatalos nyelvei: angol, francia, spanyol. A Nemzetközi Kék Pajzs Bizottság (ICBS) egyik alapítója. (CsS–CsTA)

ICOMOS (International Council of Monuments and Sites)

A Műemlékek és Régészeti Lelelőhelyek Nemzetközi Tanácsa 1965-ben alakult, szakértőkből álló hálózat, mely a Velencei Chartában lefektetett alapelvek szerint végzi munkáját a kulturális örökség, a műemlékek és lelelőhelyek megóvása, helyreállítása és érvényesülésének elősegítése érdekében. Az → UNESCO-val szoros együttműködésben tevékenykedik, a Világörökség Bizottság állandó műemlékvédelmi szakértő intézménye. Legfőbb döntéshozó szerve a 3 évente ülésező közgyűlés. 28 nemzetközi tudományos bizottsággal és 110 nemzeti bizottsággal rendelkezik, tagjai között 153 országban 320 intézmény és több mint 10000 egyéni tag szerepel, köztük építészek, régészek, antropológusok, történészek, művészettörténészek, geográfusok, mérnökök és városrendezők, akik többek között konferenciák, szemináriumok szervezésével és sokrétű publikációs tevékenységgel járulnak hozzá a szervezet céljainak elérésé-

hez. Hivatalos nyelvei: angol, francia. (CsS–CsTA)

Interkulturális Városok Program (Intercultural cities programme, Programme „Cités interculturelles”)

Az →*Európai Tanács* és az →*Európai Bizottság* 2008-ban indította el az ~ot. A program lényege a hálózatosodás azon koncepció alapján, hogy a kulturális sokszínűség inkább előny, mint kihívás egy város számára, amennyiben azt megfelelően kezeli. Olyan város tekinthető interkulturális városnak, melynek lakossága nemzetiséget, származást, nyelvet és vallást tekintve összetett és változatos. Így ezek a városok kulturális sokszínűségük miatt helyben tudják megvalósítani a kultúrák közötti párbeszédet. Az Európai Tanács elemzése szerint azok a városok, amelyek a kulturális változottságot előnyként és nem fenyegetésként kezelték, számos előnyt kovácsoltak interkulturális integrációjukból. A programnak köszönhetően az interkulturális városok módszertani segítséget kaptak a kulturális sokszínűség megfelelő menedzseléséhez, illetve az egyes városok hálózatokat alkottak – nemzetközi vagy nemzeti szinten – a jobb együttműködés és tapasztalatcseré érdekében. (IP–RD–ZA)

képesítések átláthatósága, átjárhatósága, hordozhatósága

Az →*Európai Unió*n belül megvalósuló egységes piac kialakítása és a továbbtanulás vagy munkavégzés lehetővé tétele az európai állampolgárok számára számos akadályba ütközik a tagál-

lamok nagymértékben eltérő oktatási-képzési rendszerei, és ezzel együtt a végzettségek és szakmai képezések elnevezéseinek, szintjének és tartalmának nehezen összehasonlítható volta miatt. Az Európai Unió számos eszközzel támogatja a folyamat megkönynyítését. Ilyen pl. a bolognai folyamattal meghonosodott Európai Kreditátviteli Rendszer (ECTS), a különféle minőségbiztosítási referenciakeretek, a szakképzésben fejlesztés alatt álló Európai Szakoktatási és Szakképzési Kreditrendszer (ECVET), vagy az →*Euro-pass* dokumentumcsalád elterjesztése. Az Európai Képesítési Keretrendszer (EKKR) átfogó fordítóeszközként kíván szolgálni a tagállamok eltérő rendszerei között, mely nyolc szintet tartalmaz, és minden szinthez tanulási eredmények formájában megfogalmazott követelmények tartoznak. Egy nemzeti képzés besorolása az EKKR, illetve a nemzeti keretrendszerek valamelyik szintjére azt jelenti, hogy az adott képzés megszerzéséhez az adott szinthez megfogalmazott követelményeket kell teljesíteni. A nyolc szint leírását az →*Európai Parlament* és a →*Európai Tanács* 2008-as ajánlása tartalmazza, célul tűzve ki, hogy a csatlakozó tagállamok minden új bizonyítványon, oklevélen és Europass-okmányon tüntessék fel az EKKR megfelelő szintjére való hivatkozást. (SzE)

Kereskedelmi Világszervezet (WTO) kultúraértelmezése

Az →Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) utódaként 1995-ben létrehozott multilaterális kereske-

delmi szervezet, amelynek célja a nemzetközi kereskedelem liberalizációja, az úgynevezett tarifális kereskedelmi akadályok és a nem tarifális kereskedelmi akadályok (beviteli engedélyek) fokozatos lebontása, illetve megszüntetése segítségével. A ~ céljai a GATT-éhoz hasonlóak állandó szervezetként. (2016-ban 164 tagja volt, közöttük az → *Európai Unió*). Mivel a ~ irányelvei (GATS) szolgáltatásként tekintenek a művészi kifejezésformákra, a ~ koncepciója ellentétes a → *kulturális kivétel* és a → *kulturális és nyelvi sokszínűség* elvével. Az Egyesült Államok a ~ által megfogalmazott törekvéseket támogatja, az uniós országok és szövetségeik a kulturális szektor (különös tekintettel az audiovizuális területre) és saját kulturális politikájuk védelme érdekében a versenyszabályok kulturális politikára való kiterjesztése ellen lépnek föl. (→ *WTO*) (CsS–NP)

Klebsberg Kuno, gróf (1875. nov. 13. – 1932. okt. 11.)

A 20. századi magyar kultúr- és tudománypolitika legnevesebb képviselője. 1898-as államtudományi doktorátusa után a miniszterelnökség tisztviselője: 1907-ben a nemzetiségi osztály vezetője, 1914-től 1917-ig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium közigazgatási, 1917-ben néhány hónapon át a miniszterelnökség politikai államtitkára. 1921 decemberétől belügy-, 1922 júniusától 1931 augusztusáig pedig vallás- és közoktatásügyi miniszter. Számos törvényt fogadtat el, köztük a külföldi magyar intézetekről, a kül- és a belső ösztöndíjakról (1927: XIII. tc.).

1926-tól miniszteriuma kapta a legnagyobb arányú (1927-től már több mint 10%-os) támogatást az állami költségvetésből. Elképzeléseit újságcikkekben népszerűsítette, és több kötetben foglalta össze. Legfőbb törekvése a „széles néprétegek értelmi szintjének” emelése és a helyét nemzetközi szinten is mindenben megálló értelmiségi, köztisztviselői elit kiképzése volt. Utóbbi célját a → *Collegium Hungaricum*ok alapításával és külföldi magyar állami ösztöndíjak adományozásával részben el is érte. „Kultúrfőlény” gondolatának és „neonacionalizmusának” lényege a magyar kultúra és tudomány nemzetközi versenyképességének biztosítása és emelése volt. (UG)

Klebsberg Kuno kulturális külpolitikája

→ *Klebsberg Kuno* már a Julián Egyesület 1904–1914 közötti ügyvezető igazgatójaként támogatta a horvát-szlavón és a bosznia-hercegovinai magyarok anyanyelvi nevelését és kulturális önazonosságának megőrzését. 1916-ban ötletadója a Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet alapításának, melynek 1917-ben kezdődő másfél esztendő munkáját is felügyelte. A Magyar Történelmi Társulat elnökeként 1920-ban létesítette a → *Bécsi Magyar Történelmi Intézetet*, majd immár miniszterként hozta ismét létre a → *Római Magyar Történelmi Intézetet* (1923). 1923-ban Berlinben, 1924-ben Bécsben kezdte meg működését a → *Collegium Hungaricum*, melyhez 1927-től a római (melyet egyre inkább Római Magyar Akadémiaként emle-

gettek) csatlakozott. Ugyancsak neki köszönhetően működött 1927-től Párizsban a Franciaországi Magyar Tanulmányi Központ, amely szintén Collegium Hungaricum-típusú intézmény volt. A Collegiumok fő feladata a többnyire egy évre, posztgraduális képzésre odaérkező magyar állami ösztöndíjasok munkájának segítése, illetve a magyar tudomány és kultúra külföldi megismertetése és népszerűsítése volt. (UG)

Konfuciusz Intézet

Nemzeti kulturális háttérintézmény, melyet a Kínai Népköztársaság hozott létre azzal a kettős céllal, hogy elősegítse a kínai nyelv tanulását, megismertesse a kínai civilizációt, és hozzájáruljon Kínának a világba való integrálásához, megkönnyítse és meggyorsítsa annak folyamatát. Mintának az olyan, már létező nagy nemzeti háttérintézményeket tekintették, mint a →*British Council*, a →*Goethe Institut*, az →*Alliance Française*. Az első ~ Szöulban jött létre (2004), amit a hálózat rohamos fejlődése követett. 2016-ban 140 országban 510 ~ működött. Központja Peking, központi szervezete az Országos Kínai Nyelvoktatási Tanács (röv. Hanban), mely a Kínai Oktatási Minisztériumhoz tartozik. Teljes költségvetését a kínai állam biztosítja. A ~ döntően a felsőoktatási struktúrára építi föl kapcsolatrendszerét, és többnyire az egyetemekhez kapcsolódik. A ~ a dinamikus és komplex kínai expanzió letéteményese, a kínai országpropaganda jól szervezett, jelentős forrásokkal rendelkező és hatékony esz-

köze. Színvonalas kulturális programokat nyújt, és intenzív felsőoktatási együttműködésekben vesz részt. Magyarországon két ~ jött létre, Budapesten az ELTE-n (2006) és Szegeden, az SZTE-n (2013). (CsS)

Közép-európai Egyetem (CEU)

1991-ben alapított magánegyetem, az Amerikai Egyesült Államokban és Magyarországon akkreditált, budapesti székhelyű felsőoktatási intézmény, mely – bár ún. amerikai diplomát ad ki – az Egyesült Államokban nem folytat képzést. Kizárólag mesterszintű és doktori képzést nyújt a társadalomtudományok, a bölcsészettudományok, a közgazdaságtudomány és a jogtudomány terén. A ~ kiemelten foglalkozik a társadalmi változások interdiszciplináris és összehasonlító kutatásával, az ún. „nyílt társadalmakba” történő átmenet modelljeinek tanulmányozásával, valamint a nem nyugati fejlődési típust követő demokráciák elemzésével. A ~en közel 8600 hallgató végzett a világ 100 országából. Az egyetemet a Kuratórium irányítja, első elnöke – 2007-ig – Soros György volt. (→*Nyílt Társadalom Alapítványok*) (CsS-NP)

közös képzések

A felsőoktatás →*nemzetköziesítésének* keretében megvalósuló programok, melyek a felsőoktatás bármely szintjén működő, rendszerint közös, kettős vagy többes diplomához vezető képzések (pl. joint master), amelyeket több felsőoktatási intézmény kínál. Megvalósulhatnak akár egy országon belül

is, de legtöbbször nemzetközi keretek között zajlanak. Céljuk, hogy a képzés sokoldalú legyen, a hallgatók sokszínű, nemzetközi közegben tanulhassanak, és sok esetben mobilitási időszakot tölthessenek valamelyik partnerintézményben, ami elősegíti a korszerű tudás megszerzését, a transzverzális készségek fejlesztését és a foglalkoztathatóságot. Az EU Erasmus-programja 2004 óta támogatja a nemzetközi ~et. Doktori képzések esetében létezik az intézmények közötti megállapodásra támaszkodó „társirányítású” (‘cotutelle’) doktori program, mely a résztvevő intézmények részéről megvédett doktori értekezés automatikus elismerését jelenti. (BM)

Kreatív Európa Program

A ~ az →*Európai Unió* legfőbb, kultúrát támogató keretprogramja a 2014–2020-as költségvetési időszakban. Célja az európai audiovizuális, kulturális és kreatív szektor támogatása az EU korábbi, Kultúra, MEDIA és MEDIA Mundus programjainak tapasztalataira építve. Különbéféle támogatási lehetőségei révén az említett szektorok szereplőinek segít új közönségrétegek megtalálásában, illetve a digitális korszakhoz szükséges képességek elsajátításában. A program a kulturális és nyelvi sokszínűség megőrzéséhez is hozzájárul azáltal, hogy támogatja az európai kulturális és audiovizuális alkotások eljuttatását más országok közönségéhez. Két alprogramjához – a Kultúra és a MEDIA – egy szektorközi támogatási alprogram csatlakozik. (TN-ZA)

kultúra alprogram

A →*Kreatív Európa Program* ~ja a kulturális és kreatív területeken működő szervezeteket segíti abban, hogy nemzetközi szinten működhessenek, illetve hozzájárul a kulturális művek és szereplők határokon átnyúló mobilitásához. Anyagi támogatást nyújt olyan, európai dimenziójú projekteknek, melyek célja a kulturális tartalmak határoktól független megosztása. Támogatási lehetőségek több területen is elérhetők (együttműködési projektek, irodalmi fordítási projektek, hálózatok, platformok). (TN-ZA)

kulturális diplomácia szervezete és irányítása

A kulturális diplomácia a →*külpolitikai stratégiai* célok végrehajtásának egyik eszköze. Magyarországon a kulturális diplomácia irányításán →*Klebsberg Kuno* minisztersége óta a mindenkori művelődésüggyel foglalkozó szakminisztérium és a külügyekért felelős minisztérium osztozott, 2016 óta ez a feladat a Külgazdasági és Külügyminisztériumra hárul. A kulturális diplomácia egyszerre volt a kulturális politika eszközzrendszere és a külpolitika egyik eszköze, illetve a kulturális politika eszköztárának egyik eleme. 2007. március 1-jén létrejött a →*Balassi Intézet*, amely 2016-ig az oktatásért és kultúráért felelős minisztérium felügyeletével és a Külügyminisztériummal együttműködve végezte feladatát. Szervezetét tekintve a kormány nemzetközi céljait a Külgazdasági és Külügyminisztérium hajtja végre, amely 2016-tól szakmai és adminisztratív szempontból is

irányítja a kulturális diplomáciát. A kulturális diplomácia végrehajtásának külföldi szervezeti egységei a nagykövetségek és külképviseletek mellett a →*Collegium Hungaricumok*, a →*magyar kulturális intézetek*, az →*oktatói-kulturális diplomata rendszer*, a →*kulturális attasék*, a →*Társult Intézetek Hálózata* és a →*magyar anyanyelvi lektorok*. (Sj)

kulturális és nyelvi sokszínűség
→*UNESCO-egyezmény a kulturális és nyelvi sokszínűség védelméről*

kulturális kivétel („exception culturelle”)

Olyan elvet és gyakorlati szabályrendszert jelent, melynek célja elfogadtatni a koncepciót, mely szerint a kultúra nem a szokványos értelemben vett árucikk, tehát nem vonatkoznak rá a szabadpiaci szabályok. A ~ erős protekcionista válasz a globalizáció folyamataira. Meg kívánja akadályozni, hogy a kulturális terület (könyvkiadás, művészetek, színház, audiovizuális szektor, kulturális iparágak – és általában véve a nemzeti, nemzetiségi, vagy kisebbségi kultúrák) kiszolgáltatott és veszélyeztetett szektorrá válhassanak. A fogalom Franciaországhoz, a rendszer kialakítása André Malraux államminiszteriségéhez (1959–1969) kötődik. A kulturális szektor védelmét célzó, kifinomult, hatékony és Franciaországban eredményes protekcionista pénzügyi, gazdasági és kulturális politikai szabályrendszer rendkívüli gazdasági és politikai érdekek kereszttüzében áll. Alapelveit az →*Európai Unió* is magáé-

vá tette. A ~ elvét sikerült érvényesíteni a →*GATT*-tal (1990–1992) és a →*Kereskedelmi Világszervezettel* (WTO, 1995 –) folytatott tárgyalásokon. Hatékonyágát és magát a koncepciót is többen vitatják, a legfőbb ellenzője az Egyesült Államok. A francia diplomácia a kilencvenes években a ~ elvét helyettesítette a →*kulturális és nyelvi sokszínűségnek* az előbbinél általánosabb, viszont szélesebb körben értelmezhető elvével. A ~ kérdése ismét élesen vetődött föl a →*Transzatlanti Szabadkereskedelmi Megállapodást* előkészítő tárgyalásokon, melynek során francia kezdeményezésre az Európai Unió a ~ fenntartása mellett szállt síkra. (CsS)

Kulturális Kompendium (Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe, Compendium des politiques et tendances culturelles en Europe)

Az Európai Kulturális Politikák és Trendek Kompendiuma az európai kulturális politikák on-line, folyamatosan frissülő információs-monitoring rendszere, amely 1998 óta működik az →*Európa Tanács* és az ERICarts Institute közös szerkesztésében, az ET-tagállamok kormányai és európai kultúrpolitikai szakértők közreműködésével, angol nyelven. A kompendium a művészetek és a kultúra helyzetét mutatja be, az ET által prioritásként kezelt problémákra (pl. kulturális sokszínűség, kultúrák közötti párbeszéd, társadalmi kohézió) figyelve. Táblázatai, grafikonjai részben nemzeti statisztikai adatokon, részben különféle európai testületek (pl. Eurostat, Európai

Audiovizuális Obszervatórium) adatain alapulnak. (IP–TN–ZA)

kulturális külpolitikai stratégia

Magyarországon a kulturális külpolitika irányítása és a stratégia kidolgozása a mindenkori, a kulturális és oktatási területet felügyelő minisztérium és a mindenkori külügyminisztérium illetékességébe tartozott. 2016-tól az irányítás a *→Külgazdasági és Külügyminisztérium*hoz, azon belül a Kulturális és Tudománypolitikáért Felelős Államtitkársághoz került, melynek államtitkára felel a ~ megalkotásáért is. (5/2017.[II.3] KKM utasítás a KKM Szervezeti és működési szabályzatáról, 1. Melléklet 24. §). Készült egy magyar kulturális külpolitikai stratégia, mely Pröhle Gergely *A magyar kultúra szerepe Magyarország nemzetközi politikai és gazdasági kapcsolatainak fejlesztésében* c. dolgozatára (2007) épült, és a terület komplex elemzését adta, s amely azt tanulmányozta, hogy a meglévő adottságokat miképpen lehet az addigiaknál jobban, tudatosabban kamatoztatni az integrációs folyamatok dominanciája ellenére továbbra is erőteljes nemzeti érdekvédelem jegyében. A dolgozat intézménypolitikai szempontból vizsgálta a kulturális diplomácia jövőbeli feladatait. Megállapította, hogy Magyarország kulturális nagyhatalom, illetve kulturális jelenlétünk a világban lényegesen számottevőbb, mint gazdasági erőnk vagy számarányunk. Emellett a magyar kultúra egy kis nép kultúrája, ezért rá van utalva nagyobb közvetítő kultúrára. A koncepció kormányhatározattá

emelkedett (1012/2008 [III.4.] „A Kormány határozata Magyarország külkapcsolati stratégiájáról.”) (CsS–SJ)

Kulturális Politikai Értékelő Program (Cultural policy review programme, Programme d'évaluation des politiques culturelles)

A ~ot az *→Európa Tanács* 1986-ban indította útjára, hogy átfogó elemzést kaphasson tagállamai kulturális politikájának helyzetéről. A kulturális politikai modellek Európa egyes országaiban nagyon eltérők lehetnek, ami a központosítás mértékétől, a támogatások elosztásától és a szakmai és politikai prioritásoktól függ. Az országok kulturális politikájáról és aktuális helyzetéről szóló háttérjelentés elkészítéséért az egyes országok kulturális miniszterei felelősek, amelyet az Európa Tanács szakértői által készített, ajánlásokat is tartalmazó jelentés követ. Mindkét dokumentumot be kell mutatni az Európa Tanács illetékes bizottságának, és meg kell vitatni nemzeti keretek között. 1998 óta transzverzális és ágazati, 2011 óta regionális és tematikus áttekinthető jelentések készítésére is van mód. A ~ nemcsak a *→Kulturális Kompendium* alapját képezi, hanem információs és ellenőrző funkciója is van. (IP–RD–ZA)

külföldi magyar kulturális intézetek

A 20. század elejétől jöttek létre, a ~ hálózata a *→magyar külpolitikai stratégia* végrehajtásának és a *→kulturális diplomácia* alakításának egyik eszköze. A ~ feladatai közé tartozik – a magyar kulturális külpolitika priori-

tásaival összhangban – az egyetemes magyar és magyarországi kultúra értékeinek bemutatása, a fogadó országgal való kapcsolatok előmozdítása, a kulturális híd szerepének betöltése. A ~ alapítását a mindenkori magyar külpolitikai és szakmai-tudományos szempontok döntötték el. Irányításukat, mely korábban a mindenkori kulturális külpolitikáért felelős minisztérium és a külügyminisztérium közötti megállapodás alapján történt, 2016-tól a *→Külgazdasági és Külügyminisztérium*, azon belül pedig a Kulturális és Tudománypolitikáért Felelős Államtitkár, illetve a Külföldi Magyar Intézete-kért és Oktatási Kapcsolatokért Felelős Helyettes Államtitkár látja el. A ~ a *→Balassi Intézet* külföldi telephelyeként működnek. 2016-ban 21 országban 23 intézet és 6 szakdiplomata tevékenykedett. A ~ általános feladatai azonosak, de a megvalósítás tekintetében némileg különböznek egymástól. A legsokoldalúbb tevékenységet a *→Collegium Hungaricumok* végzik, melyeket kül-, művelődés- és tudománypolitikai prioritások alapján hozott létre a magyar állam. Az első három Rómában (1923) (*→Római Magyar Akadémia*), Bécsben (1924) (*→Collegium Hungaricum, Bécs*) és Berlinben (1924) (*→Collegium Hungaricum, Berlin*) jött létre. Ezeket követte a *→Párizsi Magyar Intézet. Collegium Hungaricum* (1927/2000) és a *→Moszkvai Magyar Kulturális, Tudományos és Tájékoztató Központ* (1999/2001) megnyitása. A fenti intézmények magyar állami tulajdonú, reprezentatív, jól felszerelt épületben helyezkednek el.

A magyar kulturális diplomácia külföldi szervezetének hálózatát a Balassi Intézet égisze alatt további ~ alkotják. Jelenleg húsz intézet működik a világban, különböző megnevezésekkel: a Belgrádi Magyar Intézet (2016), a Brüsszeli Magyar Nagykövetség Kulturális Szolgálata (2004), a Bukaresti Magyar Kulturális Központ (1992), a Delhi Magyar Tájékoztatási és Kulturális Központ (1978), a Magyar Kulturális és Tudományos Központ, Helsinki (1980), az Isztambuli Magyar Kulturális Központ (1917/2013), a Magyar Kulturális Tanácsosi Hivatal, Kairó (1974), a Londoni Magyar Kulturális Központ (1999), a Magyar Kulturális Központ, New York (2001), a Pekin-i Magyar Kulturális Intézet (2013), a Pozsonyi Magyar Intézet (1991), a Magyar Intézet, Prága (1953), a Bukaresti Magyar Kulturális Központ fiókin-tézete Sepsiszentgyörgyben (2006), a Magyar Kulturális és Tájékoztatási Központ, Stuttgart (1990), a Szófi-i Magyar Kulturális Intézet (1948), a Tallini Magyar Intézet (1992), a Varsói Magyar Kulturális Intézet (1948), a Zágrábi Magyar Kulturális Intézet (2014) és a Magyar Kulturális Intézet, Ljubljana (2016). (SJ)

magyar vonatkozású tárgyak oktatása külföldi egyetemeken

A 19. század közepétől az első világháborúig Bécsben, Prágában, Helsinkiben, Uppsalában és Párizsban alapítottak rövid ideig működő egyetemi magyar nyelvtanfolyamokat. A berlini egyetemen *→Gragger* Róbert vezetésével alakult magyar szeminárium (1916;

1917 – Magyar Intézet). Gragger, →*Klebsberg Kuno* és főleg Hóman Bálint koncepciója alapján a két világháború között sorra alakultak a külföldi oktatóhelyek, melyeket a fogadó államok hoztak létre és finanszíroztak, a magyar fél pedig könyvadományokkal, vendégoktatókkal támogatott. (1936-ban 27 városban 36, 1942-ben már 48 külföldi oktatóhely volt.) A rendszer 1947-ig megmaradt, de 1948–1949-től radikális változások történtek: a nyugati irányultságot a szovjetizálás és a keleti orientáció váltotta. A Kulturális Kapcsolatok (1949–1962), majd a Kulturális Kapcsolatok (1962–1989) Intézete határozta meg a teljes kulturális diplomáciát, így a külföldön lévő oktatóhelyek magyar állami támogatását is, melyet az 1950-es évek végétől kétoldalú kulturális egyezményekben szabályoztak. A fénykora a nemzetközi enyhülés időszaka (1970-es évek közepe – 1990-es évek eleje) volt. 1976-ban 32, 1981-ben 33 hivatalosan küldött vendégoktató feladata volt a ~. Az 1990/91. tanévben 43 intézménybe 50 vendégoktatót és 7 professzort delegált az 1989-ben alakult, a KKI ez irányú feladatait átvevő Nemzetközi Hungarológiai Központ, mely 2002-ben olvadt be az ekkor alapított →*Balassi Intézet*be. A bolognai rendszer nem tett jót a külföldi magyar oktatásnak: 2013/2014-ben már csak 34 egyetemre küldtek vendégoktatókat. (Hallgatói létszám 1500–2000 fő.) Jelenleg a ~ változatos formákban történik hungarológiai, magyar nyelvi és irodalmi, magyar filológiai, finnugor, ural-altajisztikai, szlavisztikai, germanisztikai,

világirodalmi, valamint keleti nyelvekkel, európai nyelvekkel, Közép-, Kelet- vagy Dél-Európával, illetve a Habsburg Birodalom történetével foglalkozó felsőoktatási szervezeti egységekbe tagoltan. (UG)

magyarságtudomány → hungarológia

magyarságtudományi stratégia

A magyarságtudomány (→*hungarológia*) tartalmi változásainak következményeképpen a 21. század elejére három tudománypolitikai stratégiai terület kapcsolódik össze. 1. A külpolitika alakításának fontos háttere a partnerek megismerése. Tudni kell, hogy ők – külön-külön különbözően – hogyan látják a magyarokat, miként vélekednek Magyarországról. Ennek érdekében is jött létre a vendégoktatói hálózat, a →*magyar vonatkozású tárgyak oktatása a külföldi egyetemeken*, a hungarológiai diszciplínát oktató, nem magyar fenntartású oktatóhelyek támogatása, a →*magyar kulturális intézeti hálózat*, a →*külföldi magyar történeti intézetek* rendszere, melyeknek fontos szerepük van a →*hungaricumok* feltárásában, amivel megalapozzák a →*nemzeti könyvtárak együttműködésével létrejövő dokumentációt*. A külföldi és a hazai alkotók szakmai kapcsolattartását az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága és egy civil szervezet, a →*Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság* segíti. 2. Részvétel a nemzetközi szakmai szervezetek munkájában. Cél, hogy a magyarokról és Magyarországról a hiteles ismeretek szakmai csatornákon

jussanak el az egyes országokba. Ezért a hungarológiai diszciplínák intézményei, képviselői részt vesznek az egyes nemzetközi szakmai szövetségek és szervezetek munkájában. A hungarológia komparatív tudomány, ezért művelése szempontjából a *→nemzetköziesítés* alapvető szempont. 3. A ~ hatékony megvalósíthatósága érdekében ismerni és támogatni kell a hungarológiai kutatásokkal tudományosan foglalkozó szakembereket, hangsúlyosan a nem magyar származásúakat, vagy akik nem tudnak magyarul, de összehasonlító kutatási vagy oktatási témájuk magyar vonatkozású. Ebben jó gyakorlat a Domus Hungarica tevékenysége. (MI)

MEDIA program

A *→Kreatív Európa* program, az *→Európai Unió* kulturális támogatási programjának a filmipart és filmművészetet segítő alprogramja. A 2014 és 2020 közötti ciklusban összesen 818 millió € költségvetéssel rendelkezik, és elsősorban azokra a területekre összpontosítja figyelmét, amelyet a filmgyártás leginkább költségigényes részét – magát a forgatási-gyártási szakaszt – támogató tagállami finanszírozási mechanizmusok kevésbé kedvelnek: a filmtervek fejlesztését és a gyártás előkészítését, valamint a filmek közönséghez való eljuttatását, azaz a forgalmazást és a promóciót. A fejlesztési szakaszban az európai piacon potenciálisan forgalmazható filmtervek alkotói, producerei (a pályázó produkciós cégeken keresztül) pályázhatnak egyedi projektekkel vagy csomagtervekkel, míg a forgalmazást segítő pályázatok a forgalmazóknak,

értékesítési ügynököknek és a moziknak nyújtanak támogatást az európai filmek terjesztéséhez. A ~ finanszírozásának nagy része (44%-a) a nemzetközi és online forgalmazásra irányul. Ez utóbbi program segíti a külföldi filmek terjesztését, valamint finanszírozza a marketinget, a hirdetési tevékenységet, a filmek feliratozását és szinkronizálását, továbbá a különböző európai filmfesztiválokat. A ~ másik részterülete a filmes és audiovizuális oktatási tevékenység ösztönzése, aminek segítségével évente mintegy 80 különböző kurzus, iskola, oktatási program kap támogatást, és amelyen kb. 1800 szakember vesz részt. A ~ jól látható eredménye ezen kívül a 962 európai moziból álló Europa Cinemas mozihálózat létrehozásának, kifejlesztésének és fenntarthatóságának támogatása. (ZB)

Mellon Foundation

1969-ben New York-ban 273 millió dollár alaptőkével létrehozott magánalapítvány, amely öt fő tevékenységi kört támogat: 1. társadalomtudományi kutatás a felsőoktatásban; 2. művészetek és kulturális örökség; 3. multikulturalizmus; 4. publikációs lehetőségek biztosítása tudósok számára; 5. stratégiai együttműködés a felsőoktatás és a kulturális intézmények között. 2016-ban a teljes alaptőke 6,2 milliárd dollár volt, amelyből mintegy 298 millió dollárt fordítottak ösztöndíjakra. (NP)

Moszkvai Magyar Kulturális, Tudományos és Tájékoztatási Központ

Bár már 1945 és 1948 között is történtek kísérletek egy moszkvai – eset-

leg leningrádi – → *Collegium Hungaricum* vagy magyar intézet alapítására, ezek a szovjet fél érdektelensége miatt kudarcba fulladtak. Magyarország és a Szovjetunió 1988 februárjában állapodott meg a ~ létrehozásáról, amelynek megnyitására 1990-ben került sor. Az intézet új, belvárosi épületét 1999 szeptemberében adták át (Povarszkaja utca 21.). A ~ot 2000-ben a *Collegium Hungaricum*ok rangjára emelték. 2001 júliusától a moszkvai hungarikakutatásokat segítő Magyar Levéltári Intézet működik az intézményben egy magyar levéltári delegátus vezetésével. 2005-ben nagy sikerrel rendezték meg az Oroszországi Magyar Évadot. A ~ első igazgatója Mayer Rita (1991–1999), az első levéltári delegátus Varga Éva Mária (2001–2012) volt. (UG)

Müncheni Magyar Intézet Egyesület (Ungarisches Institut München)

A → *magyarságtudomány* művelésére és a magyar kultúra bemutatására jött létre (1962). Előbb német, illetve bajor, 1999/2000-tól bajor–magyar közös állami finanszírozásban részesül. 2009-ben a tudományos részleg Regensburgba költözött. Az egyesület müncheni székhelyű, és a dél-német térségben jelentős számú magyar diaszpóra nyelvi és kulturális igényeit szolgálja. A Bajorországi Magyar Iskolát a konzuli modell keretében működteti. A Regensburgi Egyetemmel együttműködve tudományos kutatásokat folytat, könyveket ad ki, és ellátja a magyar mint idegen nyelv oktatását. A ~ a magyar kulturális és tudományos diplomáciában egyedi példája a civil jellegű, ugyanak-

kor a bajor–magyar államközi térben kétirányú integrációt elősegítő és fenntartó kezdeményezésnek. Partnere Bajorország művelődési minisztériuma, a → *Külgazdasági és Külügyminisztérium* és a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkársága. (KLZs)

nemzeti könyvtárak együttműködése

Európa az egyetlen közösség, amely olyan kulturális hagyományátörökítési rendszert alakított ki, amely az írásbeliségre alapozott, és a teljes örökséget újra tudta olvasni és értelmezni. Ettől volt innovatív, és válhatott a világon vezető közösséggé. A teljes európai írott örökség letéteményesei az európai nemzeti könyvtárak, melyeknek együttműködése a fentiek megőrzése érdekében jött létre. 1987-ben megalapították szervezetüket, a CENL-t, mely az → *Európa Tanács*hoz tartozó államok nemzeti könyvtárainak igazgatóiból áll (49 tag, 46 ország, Izrael állandó meghívott). A CENL 2004-ben létrehozta az Európai Könyvtár (TEL; <http://www.theeuropeanlibrary.org>) portált, mely az összes résztvevő közös katalógusa. A TEL a katalógusa a 2005-ben Franciaország, Portugália és Magyarország által létrehozott Europeánának is, amely az → *Európai Unió* egyik kiemelt programja (2006–). Ebben nincs nemzeti, csak európai patrimonium (örökség), ami az ókori görög, római és zsidó alapokon létrehozott keresztény kultúra, és amely az iszlám kultúrával való együttélés és a többi kulturális hagyomány megismérlése által gazdagodott. A felek rendszeres adat-, dokumentum-, illetve di-

gitális másolatcserét valósítanak meg, (1) bizonyítandó a kulturális együttvé tartozás közös alapjainak létezését; (2) hogy minden olyan dokumentumot, melyet a maga örökségének tart, minden ország őrizzen legalább másolatban; (3) hogy biztosítsák az európai kulturális és tudományos örökséghez való szabad hozzáférést. A könyvtárak így részesei az adott ország patrimoniummegőrzési stratégiájának. Ezáltal az OSZK a *magyarságtudományi stratégia* fontos bázisa is. Szoros az együttműködés a nemzetközi könyvtáros szervezetekkel. (MI)

Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság

A magyarságtudomány legfontosabb nemzetközi szervezete, mely a magyar irodalom, nyelv, néprajztudomány és történelem területén a világban bárhol működő magyar és nem magyar tudományos kutatókat és oktatókat tömöríti. Létrehozását az MTA kezdeményezte, székhelye Budapesten van. A ~ célja, hogy a kutatók és oktatók tudományos tevékenységét és annak eredményeit nemzetközi szinten megismertesse, művelői érdekeit képviselje, a tudományágakkal foglalkozó szakemberek munkáját összefogja és támogassa. Az alapító közgyűlésen (Nyíregyháza, 1977. 08. 25.) megalakult a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság (1991-től ~). Vezetősége nemzetközi tagságú. A ~ Irodájának vezetője a társelnök és a főtítkárs. Az elnök mindig külföldi hungarológus. A hat külföldi vagy hazai alelnök a tudománysszakok kiemelkedő művelője. A ~ legfőbb irányí-

tó szerve a Közgyűlés, melyet ötévenként a hungarológusok legrangosabb szakmai fóruma, a Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus megrendezésével egyidejűleg tartanak, felváltva Magyarországon és külföldön. (A legutóbbi: Pécs, 2016, a következő: Varsó: 2021). A Választmány, mely évente ülésezik, megalkotta a *magyarságtudományi stratégiát*. A ~ rendszeres kiadványa a Hungarológiai Értesítő és a Hungarian Studies. A ~ az *UNESCO*-ban is képviselteti magát (a FILLM tageszete). A ~-nak köszönhetően a magyar filológia belépett a nemzetközi szinten művelt tudománysszakok (germanisztika, italianisztika, szlavisztika) körébe. Kiindulópontja, hogy a magyar mint sajátos civilizáció olyan értékek és tanulságok hordozója, mely az emberiség kulturális örökségének része, amely a szorosabban vett nemzeti szempontoktól függetlenül is megőrzendő és fejlesztendő, s érdemes a nemzetközi és összehasonlító tanulmányozásra. A ~ partnerei közé tartozik a *Külföldi magyar kulturális intézetek* hálózata. A ~ az *UNESCO kulturális és nyelvi sokszínűségről* megfogalmazott elvei szerint tevékenykedik. (MI)

Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (International Bank for Reconstruction and Development – IBRD)

1945-ben alapították, székhelye Washingtonban van. Eredeti feladata a világháború utáni újjáépítéshez hosszú lejáratú kölcsönök nyújtása. A kisebb európai igény miatt fő partnereivé a fejlődő országok váltak. A ~i kölcsön

feltételei: a piacnyitás, a gazdasági és szerkezeti átalakítás, szektorális reformok. Döntően nagyberuházásokat finanszíroz. Újabban megjelent a kulturális dimenzió is, mint aminek szerepe lehet a szegénység felszámolásában, munkahelyteremtésben, a helyi fejlődésben, a közösségi kohézió erősítésében, s ezáltal növelhető a gazdasági fellendülés esélyei. Elsősorban az örökségvédelmi programok (archeológiai, természeti és kulturális értékek megővése, kulturális örökségvédelmi stratégia kidolgozása, városok regenerációja), a kultúra és a gazdaság kapcsolata és a kulturális idegenforgalom területén aktivizálódott. Részt vesz (Magyarországon is) oktatási, szakoktatási és kulturális infrastrukturális beruházások támogatásában. (CsS–NP)

Nemzetközi Visegrádi Alap

2000-ben hozta létre a →*Visegrádi Együttműködés* (V4). Székhelye Pozsony. A kultúra, a tudomány és kutatás, az oktatás, illetve az ifjúság együttműködését támogatja. Évente hat alkalommal fogad pályázatokat. 2003-ban kezdődött a visegrádi mobilitási program, amely lehetővé teszi, hogy a V4 országainak diákjai ösztöndíjjal tanulhassanak a tagországok felsőoktatási intézményeiben. (CsS–NP)

nemzetköziesítés

Az elmúlt negyedszázadban a 20. századi gazdasági, politikai és társadalmi változások hatására erősödő, összetett folyamat az oktatás és képzés ~e. A ~ az 1990-es években jelent meg a felsőoktatásról folyó szakmai dis-

kurzusban, és olyan folyamatra utal, amely a határokon átível, nemzetközi viszonylatban értelmezendő, ugyanakkor megtartja a felsőoktatási rendszer nemzeti kereteit, szintjét. A folyamat középpontjában a hazai és nemzetközi intézmények közötti együttműködés kialakítása, az egyének nemzetközi tapasztalatszerzésének ösztönzése, a tudástranszfer szerepének erősítése, a képezések kölcsönös elismertetése, az idegen nyelvű képzések fejlesztése valamint a tantervek nemzetközi dimenziójának erősítése áll. Ehhez kapcsolódóan jelenleg kiemelt hazai cél a magyar felsőoktatás vonzóvá tétele, a hazánkban tanuló külföldi hallgatók számának növelése. Az elmúlt évtizedekben a ~ a felsőoktatás meghatározó tendenciájává, a minőségfejlesztés egyik fontos eszközévé vált. (KG)

Nobel-díj

Alfred Nobel svéd feltaláló 1895-ös végrendeletében előirányzott, a vagyonának éves kamataiból évente adományozott, személyenként kb. nyolcmillió svéd koronával járó díj, amely 1901-től a fizika, a kémia, a fiziológia és orvostudomány, az irodalom és a nemzetközi béke, valamint 1968-tól a közgazdaság terén elért legkiválóbb teljesítményeket jutalmazza. A ~at a Svéd Királyi Tudományos Akadémia ítéli oda – a Nobel-békedíj kivételével, amely a norvég parlament által létrehozott Norvég Nobel Bizottság hatáskörébe tartozik. Nobel végrendelete értelmében a ~ konkrét teljesítményért, eredményért adható, amit a díj odaítélésének indoklásában mindig le is írnak. ~at a jelölt

csak életében kaphat. A Nobel-békedíjat nem Stockholmban, hanem Oslóban adják át, és nem természetes személy, azaz szervezet is megkaphatja. A ~at 16 magyar vagy magyar származású személy kapta meg, közülük két olyan díjazott volt, aki Magyarországról utazott el az átadási ünnepségre. Szent-Györgyi Albert 1937-ben orvosi, Kertész Imre 2002-ben irodalmi ~at vett át. (CsS–NP)

Nyílt Társadalom Alapítványok (Open Society Foundations)

1994-ben Soros György által létrehozott és támogatott alapítványhálózat, amelynek célja, hogy világszerte, különösen Kelet-Közép-Európa és az egykor a Szovjetunióhoz tartozó, ma független országokban segítse a nyílt társadalmak kialakulását. A „nyitott (nyílt) társadalom” elmélete globalizációt segítő teória, melynek gyakorlati célja a hagyományos nemzeti (zárt) társadalmak felbontása és a multikulturális (nyílt) társadalmak létrehozása. Az első alapítvány (Soros Alapítvány) 1984-ben jött létre Magyarországon. A hálózat 2017-ben mintegy harminc regionális szervezetből állt, melyek külön tanácsadó testületekkel rendelkeznek. Ezek a szervezetek a nyitott társadalmakhoz szükséges infrastruktúra és intézmények kiépítését segítik, széles körben támogatva felsőoktatási, oktatási, gyermek- és ifjúsági, valamint média- és kommunikációs programokat, civil társadalmi és emberi jogi projekteket, humanitárius segélyprogramokat, a tudományos, orvosi, művészeti, kulturális, valamint gazdasági

szerkezetátalakításhoz kapcsolódó tevékenységet. A magyarországi ~ az elmúlt több mint két évtizedben – a legnagyobb nem magyar állami pénzből gazdálkodó szervezetként – 150 millió dollárral, azaz majdnem 30 milliárd forinttal törekedett elősegíteni a „nyílt társadalom” magyarországi intézményesülését. (CsS–NP)

OECD →Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete

oktatási-kulturális diplomata

A →kulturális külpolitikai stratégia végrehajtásának egyik eszközszerkeze a →kulturális diplomácia, amelynek eleme az oktatási-kulturális diplomatahálózat. Az ~ -rendszer célja, hogy erősítse Magyarországot és a →fogadó államok közötti együttműködést, segítse a magyar kulturális értékek bemutatását, illetve a fogadó ország kulturális értékeinek megjelenítését hazánkban. Fejlessze az oktatási és kutatóintézmények közötti együttműködést, növelje a Magyarországon tanulni szándékozók számát és a hallgatók és oktatók cseréjét elsősorban a kulturális külpolitikai stratégia célországjaival, ahol nem volt →*Collegium Hungaricum* vagy →*magyar kulturális intézet*. Az ~k Magyarországot külképviseleti rendszerbe és →*külgazdasági igazgatásába* tagozódnak be. Szakmai munkájukat a →*Balassi Intézet Nemzetközi Igazgatósága* koordinálta. 2016. szeptember 1-től az ~kat a Külgazdasági és Külügyminisztérium Kulturális és Tudománydiplomáciáért Felelős Államtitkára irányítja. (SJ)

Oscar-díj

1929 óta az Amerikai Filmművészeti és Filmtudományi Akadémia által adományozott legrangosabb filmművészeti díjnak a nem hivatalos elnevezése, amelyet több kategóriában osztanak ki a film készítői, szereplői és közreműködői részére – pénzjutalom nélkül. Az ~at látványos gála keretében minden év februárjában adják át Hollywoodban (2002-ig Los Angelesben). A számos kategória jelöltjei az előző évben bemutatott filmek alkotói közül kerülnek ki. Az Akadémia állítja fel a jelöltek listáját, a technikai kategóriákban három, a többi kategóriában öt jelöltet választanak ki. Kivételesen a „legjobb film” kategória, melyben 2010-től 10 jelöltet választanak ki. A jelöltekre az Akadémia tagjai szavazhatnak. Az eredményeket rendkívüli titoktartás mellett összesítik és őrzik a díjátadás pillanatáig. (CsS–NP)

osztrák–magyar levéltári egyezmény
→*Badeni Egyezmény***Párizsi Magyar Intézet**

→*Külföldi magyar kulturális intézet*, 2000-től →*Collegium Hungaricum*. Párizsban az első magyar kulturális szervezet 1846-ban alakult meg. A ~ elődje 1927-ben a →*Klebsberg*-program keretében jött létre, mai épületébe 1986-ban költözött. (Első igazgatója Molnos/Müller Lipót). Működésének feltételeit az 1966. június 28-án megkötött magyar–francia kulturális egyezmény teremtette meg, mely viszonyosság alapján budapesti francia és párizsi magyar intézet létrehozását tette

lehetővé (121/2008 (V.9.) kr./4. c.) A ~ a hagyományos kultúrák közvetítő és programszervező tevékenység mellett oktatási, tudományszervezési és tudományos feladatokat is ellát. Kiemelt partnerei a →*magyarságtudomány* helyi intézményei (Paris3 CIEH – INALCO). Fontos párizsi külföldi kulturális intézmény, a →*FICEP* alapító tagja, részt vesz az →*EUNIC* munkájában. A ~ a magyar kultúra legfontosabb franciaországi központja, partnerei a francia kulturális, oktatási és tudományos élet legfontosabb intézményei, az önkormányzatok (testvérvárosok) és a civil szervezetek (köztük félszáznál is több magyar kapcsolódású). Segíti a franciaországi magyarság kultúrájának megőrzését. Központja volt 2001-ben az első külföldi magyar kulturális évadnak (MAGYart). (CsS)

PISA → *Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete (OECD)***Római Magyar Akadémia**

→*Külföldi magyar kulturális intézet*, mely alapításától kezdődően →*Collegium Hungaricum*, a magyar kulturális diplomácia itáliai központja. A →*Klebsberg Kuno* által létrehozott ~ (eredeti neve: Reale Accademia d'Ungheria di Roma) működését az egyetemek, múzeumok, könyvtárak, levéltárak képviselőiből álló Gyűjteményi Tanács részvételével 1928/29-ben kezdte meg, vezetője Gerevich Tibor volt. Négy fő területe volt: egyházi, történettudományi, művészeti és általános tanulmányi (ösztöndíjas). 1936-tól a Papi Kollegium (Osztály) szervezetileg kivált.

Róma egyik legszebb épületét, a Falconieri-palotát ma látható formájában Francesco Borromini tervezte. A Palazzina lett a művészház, majd ösztöndíjas lakásokat hoztak benne létre. A fő épület egyházi és kulturális, oktatási célokat szolgáló tevékenységnek biztosított lehetőséget. A ~ működésében változást a rendszerváltás hozott, ez egyben visszatérést is jelentett a korábbi, szakmai értékekre koncentráló törekvésekhez. Ismét élénk tudományos, művészeti élet bontakozott ki, a hagyományos kultúráközvetítő tevékenység folytatása mellett megalakult a *Fraknoi* Történeti Intézet, újraindult az olasz–magyar kapcsolattörténeti kiadványsorozat (Annuario), ismét Collegium Hungaricumként is működik. (PJ)

Soros Alapítvány →Nyílt Társadalom Alapítványok

Stipendium Hungaricum Program

Külföldi hallgatók részére indított ösztöndíjprogram, mely 2013 óta a Magyar Kormány „keleti és déli nyitás” politikájának kiemelt eszköze. Elsődleges feladata, hogy a nemzetközi és a hazai oktatási célokkal összhangban támogassa a magyar felsőoktatás *→nemzetköziesítését*, elősegítve a felsőoktatás minőségének fejlesztését. A ~ meghatározó törekvése, hogy hozzájáruljon az országok közötti kulturális és gazdasági kapcsolatok hosszú távú fejlesztéséhez. A programban részt vevő partnerek köre folyamatosan bővül, számos ázsiai, afrikai és dél-amerikai ország kapcsolódott be az elmúlt

években. Az intézmények a legkülönbözőbb területeken kínálnak képzési programokat, melyek elsősorban angol nyelven folynak. Az ösztöndíjasok magyar nyelvű előkészítő képzésen is tanulhatnak, aminek elvégzése után lehetőségük van magyar nyelvű felsőoktatási intézményben is folytatni tanulmányaikat. (KG)

Szellemi Tulajdon Világszervezete (World Intellectual Property Organization / Organisation Mondiale de la Propriété Intellectuelle – WIPO) – összefoglalás

1967-ben alakult nemzetközi világszervezet, 1974 óta az *→ENSZ* 17 szakosított szervezetének egyike. Célja, hogy védje a szellemi tulajdont az egész világon, valamint ösztönözze és elősegítse a kreatív tevékenységet. Jelenleg 191 ország a tagja. A ~ jelentős szerepet tölt be a szellemi tulajdonjogok globális elismerésének előmozdításában, többek között külön szerződések és egyezmények igazgatása révén. Elődje a berni székhelyű Szellemi Tulajdon Védelmének Egyesített Nemzetközi Irodája (BIRPI) volt, tevékenysége az 1883-ban Párizsban az ipari tulajdon, és 1886-ban Bernben az irodalmi és művészeti művek védelmére kötött nemzetközi konvenciókon nyugszik. A védjegybejelentések ügyében a genfi székhelyű nemzetközi irodája a madridi védjegy-lajstromozási rendszert alkalmazva jár el. (CsS–NP)

Társult Intézetek Hálózata

A hálózat szervezése 2007-ben kezdődött. Célja, hogy a külföldön már

működő, a magyar kulturális értékek megjelenítését és terjesztését feladatul kitűző intézeteket önkéntes, partneri együttműködéssel bevonja a kulturális diplomácia rendszerébe, és így a *→magyar kulturális stratégiai* célokat koordináltan valósítja meg. A ~ olyan intézményekből áll, melyek a befogadó ország kulturális intézményrendszerének részei, a működésük feltételeit ott biztosítják. Magyarországi partnerekkel konkrét programok megvalósításában kooperálnak. A Hálózat tagja a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (Lendva), a Horvátországi Magyar Oktatási és Művelődési Központ (Eszék), a Cnesa Oktatási és Művelődési Intézmény (Magyarkanizsa), a Körösi Csoma Sándor Művelődési Kör (Göteborg) és a Vietnami Ifjúsági Kiadó (Hanoi). (SJ)

Tempus Közalapítvány (TKA)

Az 1996-ban létrehozott ~, mely nevét az *→Európai Unió* felsőoktatás modernizációját támogató TEMPUS programjáról kapta, az Emberi Erőforrások Minisztériumának felügyelete alatt működő közhasznú szervezet. Nemzeti és nemzetközi oktatási, képzési és az ifjúságügyet érintő mobilitási és partnerségi pályázati programokat kezel, az oktatás és képzés *→nemzetköziesítése* érdekében szakmai projekteket valósít meg, különböző képzési lehetőséget nyújt a közszféra munkatársai számára, illetve tudásközpont szerepét tölti be. A ~ bonyolítja le a legnagyobb mértékű tanulási célú mobilitást Magyarországon az általa kezelt programokon keresztül (*→Erasmus+*, CEEPUS,

→államközi ösztöndíjak, *→Campus Mundi*, *→Stipendium Hungaricum* és az EGT Alap mobilitási ösztöndíjai). Működteti a Nemzeti *→Europass* Központot és az Eurodesk hálózatot, alumni hálózatot épít a hazai és külföldi volt ösztöndíjasok számára, valamint információ pontként segíti az Európa a polgárokért program pályázóit. (HBJ)

Tudományos Világforum (World Science Forum)

A ~ egy olyan nemzetközi tudományos együttműködés és konferenciasorozat, mely 2003-ban magyar kezdeményezésre jött létre, s mint ilyen a magyar tudománydiplomácia kiemelkedő sikere. A szervezők a ~ előképének az *→UNESCO* és az ICSU (International Council for Scientific Unions) korábbi (1999) kezdeményezését tekintik, és céljuk – a tudomány szerepének és felelősségének felértékelődése jegyében – tudományos válaszokat adni a világ fejlődésével kapcsolatos legfontosabb kérdésekre. A ~ot kétévenként szervezik meg, a „tudomány Davosa” kíván lenni, és célja az, hogy a tudomány eredményei utat találjanak a társadalom és a politikai döntéshozók irányába. A ~ védnökei a Magyar Köztársaság Elnöke, az UNESCO Főtitkára, az ICSU Elnöke és az *→Európai Bizottság* elnöke. A Szervezőbizottság elnöki tisztét Pálinkás József tölti be. A ~ megszervezésére Rio de Janeiróban került először sor (2011), a legutóbbi, 2017-ben megrendezett ~ házigazdája Jordánia volt (2017. november 7–10.), fő témájaként a „Tudomány a békéért”

kérdéskört határozta meg. A partnerszervezetek száma folyamatosan nő, eddig csatlakozott a Tudományok Világakadémiája (TWTAS), az Inter-Akadémiai Partnerség (IAP), az Akadémiai Tudományos Tanácsadó Testülete (EASAC), a Nemzetközi Társadalomtudományi Tanács (ISSC) és az Amerikai Társaság a Tudomány Fejlődéséért (AAAS). (CsS)

UNESCO

Az →*ENSZ* Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete, a létrehozásáról szóló megállapodást 1945. november 16-án fogadták el 44 állam jelenlétében. A szervezet alkotmánya 1946. november 4-én lépett hatályba, miután 20 állam ratifikálta. Első főigazgatója Julian Huxley zoológus, író volt. Az ~-nak 195 tagállama és 10 társult állama van, a tagállamok a csatlakozást követően nemzeti bizottságot állítanak fel az ~ Nemzeti Bizottságainak Alapszabálya szerint (→*UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága*). Az ~ központja Párizsban található, munkájában elsősorban a 195 szavazati joggal rendelkező tagállam vesz részt, amelyek befizetései adják az ~ költségvetésének jelentős részét. Ennek megfelelően az ~ legmagasabb szintű döntéshozó fóruma a tagállamok képviselőiből álló, kétévente ülésező Általános Konferencia (közgyűlés). Az közgyűlés döntéseit a Végrehajtó Tanács (VT) készíti elő, amely önálló javaslatokkal is élhet, valamint a közgyűlés felügyelete alatt felelős az utóbbi által elfogadott munkaterv végrehajtásáért. A szervezetet a főigazgató irányítja, akinek a munkáját az ~ Tit-

kársága segíti. A főigazgatót a VT jelöli, és a közgyűlés nevezi ki négy évre. A tagállamok igényei alapján a titkárság kétéves munkaterv szerint dolgozik, pályázatokat írnak ki képzési programokra, ösztöndíjakra, civil szervezetek támogatására, valamint konferenciákra, kutatásokra, kiadványokra és szakértői munkák finanszírozására, melyek több tagország által közösen támogatott akciók vagy nemzeti programok. A szervezet keretegyezményeket hoz létre szektorain belül adott célok elérése érdekében, amelyekhez a tagállamok csatlakozhatnak. A részes államok hozzájárulásaiból létrehozott alapokból történik az egyes pályázatok finanszírozása. (A kialakult belső konfliktusok miatt az Egyesült Államok és Izrael 2017-ben kilépett az UNESCO-ból.) Az ~ öt terület mentén fejt ki a tevékenységét: nevelésügy, természettudomány, társadalomtudomány, kultúra és kommunikáció, információ. (CsS-NP)

UNESCO Egyezmény a Kulturális és Nyelvi Sokszínűség Védelméről és Előmozdításáról

Az →*UNESCO* Közgyűlése által elfogadott dokumentum (33. ülés, Párizs, 2005. 10. 20.), mely nemzetközi jogi védelem alá helyezi a kulturális és nyelvi sokszínűség ügyét. Közvetlen előzménye a frankofón országok miniszteri nyilatkozata (Cotonou, 2001), mely szerint a „az emberiség közös öröksége és védelme elválaszthatatlan az emberi méltóság tiszteletben tartásától”, továbbá az UNESCO Egyetemes Nyilatkozata a Kulturális Sok-

színüségéről (2001). Betetőzése annak a folyamatnak, melyet a francia diplomácia a *→kulturális kivétel* elvének továbbfejlesztésével sikeresen vitt véghez. A dokumentum megfogalmazza a célkitűzéseket, a vezérelveket, és fogalommeghatározásokat ad. Többek között kimondja, hogy „A kulturális tevékenységek, javak és szolgáltatások mind gazdasági, mind kulturális természetűek, ezért nem kezelhetők kizárólagosan kereskedelmi értéként”. A dokumentumnak rendkívül erős és komplex gazdasági összefüggései vannak. A kulturális és nyelvi sokszínűség elvére úgy is tekintenek, mint a globalizáció hatására létrejövő amerikai „kulturális imperializmussal” és az „uniformizálással” szembeni fellépés lehetőségére. Az Egyesült Államok országán belül a fenti elv, országán kívül a piaci szabályozás híve. A francia pozíciót az országok döntő többsége és nemzetközi szervezetek (Európai Unió, ET) is támogatják, sőt a *→fenntartható fejlődés* negyedik pillérének tekintik. A magyar nemzetpolitika számára kisebbségvédelmi komponensei miatt is fontos. A Magyar Országgyűlés az egyezményt 2008-ban ratifikálta (2008. évi VI. tv.). (CsS)

UNESCO Ember és Bioszféra Program

A természeti környezet megóvásáért 1970-ben indított kutatási program. A programot a Stockholmban tartott (1972. 07. 05.), „Ember és bioszféra” (MAB) címet viselő *→ENSZ* környezetvédelmi világkonferencián véglegesítették, s ezt a napot a nemzetközi környezetvédelem világnapjává nyilvání-

tották. A program célja a természetes növény- és állatállomány megőrzése, a tengerek szennyeződéstől való megóvása, a környezetvédelem oktatása és népszerűsítése. Magyarország 1970-től vesz részt a programban. A hazai feladatok meghatározására és irányítására létrejött az ~ Magyar Nemzeti Bizottsága a MTA égisze alatt. Az *→UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága* mellett ez a testület foglalkozik a hazai bioszféra-rezervátumokkal. Magyarországon hat bioszféra-rezervátum található. Az Aggteleki, a Fertő-tavi, a Hortobágyi, a Kiskunsági és a Pilisi Bioszféra-rezervátum létesítését 1979 és 1981 között fogadta el az ~ Titkársága, a Mura–Dráva–Duna határon átnyúló magyar–horvát bioszféra-rezervátumot pedig 2012-ben hozták létre. (NP)

UNESCO Klubok, Központok és Egyesületek

A hálózat a diplomácia társadalmásítása érdekében létrehozott egyik legjelentősebb szerveződés, mely az *→UNESCO* és a civil szféra szervezeteinek széleskörű együttműködésére épül. Résztvevői elfogadják az UNESCO Alkotmányában és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában megfogalmazott célokat. Segítik a világ-szervezet által kiemelten kezelt témák és programok promócióját, és azok megvalósulása érdekében aktív szervezési és tájékoztató tevékenységet folytatnak. Ehhez az UNESCO nevét és logóját használhatják, és a központtól koordinációs és szervezési segítséget kapnak. (A szervezetek jogilag és költ-

ségvetésük tekintetében önállóak.) Az első UNESCO Klub 1947-ben Japánban alakult meg, ma a világszerte működő ~ száma mintegy 3800. A ~nek regionális és világföderációjuk (WFUCA) is van, mely lehetőséget biztosít a közös föllépésre. (CsS)

UNESCO Kultúra és Fejlődés Világbi-zottsága

Az →UNESCO keretei között 1992-ben létrejött csoportosulás, amely a kultúra és a környezet kapcsolatát vizsgálja. Olyan új kihívások meghatározását és elemzését tűzi ki célul, amelyek a fejlődés és a szociokulturális tényezők kulturális dimenziójával vannak kapcsolatban. Vizsgálja a társadalmi és gazdasági fejlődésnek a kultúrára gyakorolt hatását, a kultúra és a fejlődési modellek kölcsönös összefüggését, a kulturális fejlődés, valamint az egyéni és kollektív jólét kapcsolatát. (CsS–NP)

UNESCO Kulturális Fejlődés Világév-tizedei

Az →UNESCO által 1988 és 1997 között meghirdetett időszak, amelynek az első éve a művészeti tevékenységre, a zenére, a festészetre és a színház-művészetre irányultak. Az ~nek célkitűzései közé tartoztak 1) a kulturális fejlődés dimenzióinak elfogadása, 2) a kulturális azonosságok megerősítése és növelése, 3) a kulturális életben való részvétel szélesítése, 4) a nemzetközi kulturális együttműködés támogatása. Az elsődleges fontosságot az első feladat élvezte, amely központi témája volt számos ENSZ-konferenciának és

kampánynak. Az ~ben több mint 2000 projekt valósult meg, amelyek között olyan munkák szerepeltek, mint pl. A fejlődés kulturális dimenziója: a gyakorlati megközelítés felé; A rabszolgaság útja; Latin-Amerika és a Karib-térség 2000; A barokk világa; A maják világa; A selyemutak: a párbeszéd útjai. Az interdiszciplinaritás is helyet kapott olyan regionális projekteken, mint A kultúra és a fejlődés vándorkollégiuma Afrikában; Kultúra, turizmus és fejlődés az arab országokban; A Kék Duna Európában. (CsS–NP)

UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága

Magyarország 1946. december 23-án nyújtotta be felvételi kérelmét, és 1948. október 14-én lett az →UNESCO tagja. Az UNESCO egyik nemzeti bizottsága, amelynek célja, hogy a világ többi nemzeti bizottságával, a kormányzati és nem kormányzati szervezetekkel, a civil társadalommal, oktatási intézményekkel együttműködve segítse az UNESCO munkáját az oktatás, a tudomány, a kultúra és a kommunikáció-informatika területén, és elősegítse a magyar tudománynak és kultúrának az UNESCO útján való népszerűsítését. Magyarország aktív résztvevő: Pataki Pál a Végrehajtó Tanács Elnöke (1997–1999), Jóboru Magda (1974–1976) és Bogyay Katalin (2011–2013) az Általános Közgyűlés elnöke volt. Az ~nak legfőbb szerve az évente legalább egy alkalommal összehívott Közgyűlés. Az ~ működésével kapcsolatos szervezési és hivatali teendőket a mindenkor művelődésügyért felelős szakminisztérium látja el osztály-

ként, amelyet a Bizottság főtthkára vezet. A Bizottságot az elnök képviseli. Elnöke Réthelyi Miklós (2012–). Az UNESCO Magyarország →UNESCO *Melletti Állandó Képviseletén*, a felelős minisztériumokon és az ~án keresztül tartja a szakmai kapcsolatot Magyarországgal. Az ~ valamennyi együttműködési területre vonatkozóan biztosítja a részletes információkat. (CsS–NP)

UNESCO melletti állandó képviselet

Ellátja Magyarország képviseletét az →UNESCO-ban, és kapcsolatot tart az UNESCO Titkárság illetékes részlegeivel, továbbá kiemelt célja a magyarországi döntés-előkészítéshez szükséges információ biztosítása. (NP)

UNESCO Nemzetközi Megemlékezések – Celebrations

Az →UNESCO 1956-ban hozott (2014-ben módosított) döntése értelmében csatlakozik az egyes tagállamokban vagy társult államokban megvalósuló – kiemelkedő fontosságú események vagy személyiségek évfordulóihoz kötődő – megemlékezésekhez annak érdekében, hogy azoknak nemzetközi dimenziót adjon. Az országoként maximum két javaslatot az egyes nemzeti bizottságok (gyakran azoknak egy csoportja), valamint a társult tagok képviselői teszik. Emellett az UNESCO részt vesz az → ENSZ által meghirdetett Nemzetközi Évek és Évtizedek, továbbá a világhetek és a világnapok programjainak megvalósításában. (→UNESCO *kulturális fejlődés világev-tizedei*) (CsS–NP)

UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Programja

Az →UNESCO által 2003-ban elfogadott, a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezmény, amelyhez 161 állam csatlakozott. Az ~nak célja az önálló kulturális arculattal rendelkező közösségek identitásának megerősítése, ezáltal a →*kulturális és nyelvi sokszínűség* kölcsönös elismerése, valamint a nem tárgyiasult és gyakran kihalással fenyegetett kifejezési formák jelentőségének tudatosítása, az ilyen örökségelemek védelme. Az egyezményhez Magyarország 2006-ban csatlakozott, és a részes államok első közgyűlésén 2006-ban, majd 2014-ben megválasztották négy évre a Kormányközi Bizottságba. A ~ három nyilvántartást indított útjára 2009-ben, amelyre a részes államok adhatnak be felterjesztéseket. A nemzetközi reprezentatív listákon Magyarország három örökségelemmel (mohácsi busójárás, matyó hímzéstudomány, szőlőművelés) és két jó megőrzési gyakorlattal (táncművészet, Kodály-módszer) szerepel. (CsS–NP)

UNESCO-tanszékek Hálózata – UNITWIN Program

Az →UNESCO egyik legjelentősebb oktatási-felsőoktatási együttműködési programja 1991 óta. Célja a világ felsőoktatási intézményei közötti szakmai együttműködés elősegítése mindazonokon a területeken, amelyekben az UNESCO-nak küldetése van. Csatlakozhatnak az e célból alakított vagy már létező tanszékek. Az ~ feltételezi több különböző országbeli, azonos cé-

lokért és harmonizált programmal tevékenykedő tanszék együttműködését. Az ~ támogatja a különböző típusú intézmények, szervezetek (felsőoktatási, tudományos, kutatóintézetek, köz- és magánintézmények, alapítványok, civil szervezetek) közötti együttműködést. 134 országban több mint 700 UNESCO-tanszék létesült. Magyarországon nyolc ilyen tanszék működik (pl. ELTE TK Politikai és Nemzetközi Tanulmányok Intézete, Emberi Jogi Tanszék; ELTE BTK UNESCO Kisebbségsszociológiai Tanszék; ELTE TTK Tudománykommunikáció Központ, UNESCO Multimédia-Pedagógiai Központ.; Kőszegi Társadalomtudományi és Európai Tanulmányok Intézete Alapítvány; Corvinus Egyetem Kulturális Örökség Menedzsmentje és a Fenntarthatóság Tanszék). (CsS)

UNESCO Társult Iskolák Program

Egy 1953-ban létrehozott hálózat, amelynek a célja hatékonyabbá tenni az ifjúság →UNESCO-s célkitűzések szellemében történő nevelését. A hálózathoz 180 ország mintegy 9000 oktatási intézménye tartozik. Tagjai nem különleges vagy kivételezett intézmények, hanem olyan iskolák, amelyek vállalják, hogy mindennapi munkájuk keretében nagy figyelmet fordítanak a tanulók nemzetközi érdeklődésének felkeltésére és a fenntartható fejlődés iránti érzékenységükre, továbbá programjukban fokozott hangsúlyt kap a békés együttélésre és a kultúrák közötti párbeszéd elősegítésére való nevelés. Magyarországon kilenc társult iskola van. Az ~ot az →UNESCO Magyar

Nemzeti Bizottsága Titkársága koordinálja. (CsS–NP)

UNESCO Turizmus és Kultúrtájak Program

1992-ben a világörökségi egyezmény lett az első nemzetközi törvényes eszköze a kultúrtájak elismerésének és védelmének. A „kultúrtáj” kifejezés magában foglalja az emberiség és a természeti környezet közötti kölcsönhatások sokféleségét. A kultúrtájak gyakran a fenntartható földhasználat sajátos technikáit tükrözik, figyelembe véve a természeti környezet jellemzőit és korlátait, valamint a természettel kapcsolatos lelki viszonyt. A kultúrtájak védelme hozzájárulhat a fenntartható földhasználat korszerű technikáihoz, és fenntarthatja vagy erősítheti a természeti értékeket a tájban. A földhasználat hagyományos formái továbbra is a biológiai sokféleséget támogatják a világ számos régiójában. A hagyományos kulturális tájvédelem ezért hasznos a biológiai sokféleség fenntartásában. A nyolc magyarországi világörökségi helyszín közül három kultúrtáj (Hortobágyi Nemzeti Park – a Puszta; Fertő/Neusiedlersee; Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék). (CsS–NP)

UNESCO Világemlékezet Program

1992-ben indított projekt annak érdekében, hogy a világban fellelhető, egyetemes értékkel bíró ritka és veszélyeztetett, írott vagy audiovizuális dokumentumok, gyűjtemények azonosítását, megőrzését és széles körű megismertetését segítse. A program létrehozását az a felismerés ihlette, hogy

az emberiség dokumentumörökségének jó része könnyen megsemmisülhet, ha nem fordítanak a védelmére kellő figyelmet és energiát. A háborús és társadalmi megrázkódtatások vagy a megfelelő anyagi források és a tudatosság hiánya egyre nagyobb veszélyt jelent az emlékek fennmaradására. A nemzetközi szervezet a tagállamai javaslatai alapján listába veszi a világ dokumentált archív értékeit, és lehetővé teszi azok széles körben történő megismertetését. A Világemlékezet Lista magyar elemei: Semmelweis felfedezése a gyermekágyi lázról és az aszeptikus prevenció bevezetéséről (2013), a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában őrzött Kőrösi Csoma Sándor Archívum (2009), Bolyai János Appendix című műve (2009), Tabula Hungariae – Lázár térképe (2007), Bibliotheca Corviniana (2005), Tihanyi Kálmán 1926. március 20-án benyújtott szabadalmi kérelme „Radioskop” címen (2001). (CsS–NP)

UNESCO Világörökség Program

Az →UNESCO tagállamai 1972. november 16-án fogadták el „A világ kulturális és természeti örökségének védelméről” szóló egyezményt, melynek fő célja, hogy a kiemelkedő egyetemes értékkel bíró és ezért az emberiség közös örökségét képező kulturális és természeti javakat megőrizze. Magyarország 1985-ben csatlakozott a Világörökség Egyezményhez, és ezzel kötelezettséget vállalt a területén lévő, kiemelkedő egyetemes értékkel bíró kulturális és természeti örökség azonosítására, védelmére, megőrzésé-

re, bemutatására és a jövő generációinak történő átadására. Nyolc magyarországi helyszín szerepel az UNESCO Világörökség Bizottság által vezetett Világörökség-listán: 1. Budapest – a Duna-part, a Budai Várnegyed és az Andrássy út (1987), 2. Hollókő-Ófalu és környezete (1987), 3. Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai (1995), 4. Az ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és természeti környezete (1996), 5. a Hortobágyi Nemzeti Park – a Puszták (1999), 6. Pécs (Sopiana) ókeresztény temetője (2000), 7. Fertő / Neusiedlersee kultúrtáj, magyar–osztrák határon átívelő helyszín (2001), 8. Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj (2002). (CsS–NP)

Világbank (World Bank) →Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank

WIPO →Szellemi Tulajdon Világszervezete – összefoglalás

World Science Forum →Tudományos Világforum

NEMZETKÖZI SPORTKAPCSOLATOK

Témavezető és a szócikkek szerzője
JANZSÓ JÁNOS (JJ)

amatőr és hivatásos sport

A sportolás, a testedzés évezredek-re visszatekintve az emberek szabad-idős elfoglaltságát is jelentette. Egyszerre volt az ösztönös mozgásigény, a testedzés és az örömszerzés forrása. Az első olimpiai játékoktól, az időszámításunk előtti 786-tól a görög városállamok közötti vetélkedés megnyilvánulási formájaként is megjelent a sportolás. Kezdetben az amatőrök, azaz a saját örömeikre vetélkedő sportemberek, sportkedvelők úzik, s ebből az amatőr sportból nő ki a mai hivatásos (profi) sportvilág. Mivel a sport a legerősebb, leggyorsabb, legügyesebb emberek, harcosok vetélkedésévé lett a valószínű harcra helyettesítve, csaták helyett, sok felkészülés, edzés után az emberek nem a csatamezőn mérkőznek meg életre-halálra, hanem a stadionokban. Az amatőr bemutatókat folyamatosan kiegészíti, fölvaltja a professzionális sportolók vetélkedése, akik győztesként komoly jutalmakban részesülhetnek a sporteseményeket támogató uralkodóktól, napjainkban a szponzoroktól. Az emberi becsvágy, a kiemelkedésre, elsősége törekvés, a dicsőség utáni vágy egyszerre hajtja a sportolókat és támogatóikat. Ez utóbbiak sokszor semmilyen anyagi áldozatot nem sajnálnak, hogy övék legyen a sportolók és csapataik által kivívott dicsőség. A sportolás, a vele rokonságban álló gladiátorjátékok, a harci játékok az ókortól a középkori lovagi tornákon át napjainkig vonzó időtöltést nyújtottak a sportot űzők és a nézők számára – az emberi ösztönöket és érzelmeiket elragadni képes jellemzőik ré-

vén. A világ legtöbb sportágában az amatőr és a hivatásos sport párhuzamosan jelen van. A sportágak száma – azon belül a hivatásos, majd olimpiai státuszt elérő sportágaké – folyamatosan bővül és változik, akár egyes országok sportdiplomáciai érdekeitől függően is. Az amatőrök sportja mindenki számára adott, míg a megélhetést, dicsőséget hozó profi sport folytatására csak a legedzettebb, legkiválóbb egyének képesek, akik közül sokan pályájuk végén a szórakoztató ipar fontos személyiségeivé, mai szóhasználattal a hírességek, az ún. celebek osztályába sorolható egyénekké is válnak. (JJ)

amerikai futball

Az ~ a rögbiből kialakult küzdelmes csapatjáték, amit két 11 fős csapat játszik egymással. A játék célja, hogy a tojás alakú labdát átadással, rúgással vagy hordással az ellenfél téré felének ún. „endzone”-jába vigyék, és ezzel pontokat szerezzenek. A mérkőzések a 120 yard (110 m) hosszúságú pályán, 4 x 15 perc tiszta játékidő alatt zajlanak, a játékosok a kemény fizikai ütközések miatt sisakot és védőfelszerelést viselnek. A játék pontszámítási rendszere rendkívül összetett, a változatos taktikai variációk miatt külön támadó, védekező és speciális egységre oszlik a csapat, s az edző a mérkőzés során tetszőlegesen cserélgetheti a játékosokat (összesen 53 fő nevezhető). Az Egyesült Államokban és Kanadában az ~t nevében is megkülönböztetik a hagyományos labdarúgástól, előbbire használják a *football*, míg utóbbira

a *soccer* kifejezést. A világ legrangosabb és legnézettebb ~bajnoksága, az amerikai National Football League (NFL) 1920-ban alakult. A két főcsoportban összesen 32 csapatos bajnokság éves nagydöntője a Super Bowl, amit a két főcsoport győztese játszik egymással. Ez az évek során nemcsak rendkívüli sporteseményé, hanem világszerte az egyik legnézettebb és legnagyobb reklámbevételeket megmozgató médiaattrakcióvá vált. (JJ)

Aranycsapat

Minden idők legjobb magyar labdarúgó-válogatottjának az elnevezése. Az ~ fogalom volt az 1950-es években – és máig az maradt. Ez a csapat az 1950–56-os időszakban játszott, a tágabb korszak 1941–1960 közé esik. Az aranycsapat leghíresebb összeállításában (Grosics Gyula, Buzánszky Jenő, Lóránt Gyula, Lantos Mihály, Bozsik József, Zakariás József, Budai II. László, Kocsis Sándor, Hidegkuti Nándor, Puskás Ferenc, Czibor Zoltán) 1952-ben aranyérmeket nyert a helsinki olimpián. A leghíresebb mérkőzésük az 1953. november 25-ei, az „évszázad mérkőzésének” titulált angol–magyar barátságos mérkőzés volt, melyet a londoni Wembley stadionban tartottak, és ahol a magyarok 6:3-ra győztek. Az ~ az 1954-es futball-világbajnokságon 3:2-re kikapott a németektől a döntőben, pedig két héttel korábban 8:3-ra legyőzte őket. (Az angol bírói ítéletek vitathatóak voltak, a németek „berni csoda” névvel illetik győzelmüket). (JJ)

átigazolás

Mindennapos jelenség, hogy a sportolók egyesületet váltanak, azaz átigazolnak. Elmennek oda, ahol nagyobb dicsőségre, nagyobb anyagi haszonra számíthatnak. A legkiválóbb és legnépszerűbb sportolók megszerzése egy-egy sportegyesület mögött álló szponzor és érdekcsoport célja, mert általuk, a legjobbak által kerülhetnek olyan dicsfénybe a sport sok mindent felülíró médiahatása révén, amit más eszközökkel nem érhetnek el. A versenyzők, a sportolók így sokszor egy középkori kegyúr birtoklási-rendelkezési jogaihoz mérhető függőségi viszonyba kerülnek támogatóikkal, szponzoraikkal és akár hódoló közönségükkel is. Ezt a kiszolgáltatottságot a sportoló és a szponzor közötti szerződésekkel lehet szabályozni. A sportdiplomácia különösen sokat tehet azért, hogy emberjogi szempontból is rendezett módon folyjanak az átigazolások. Az ún. →*Bosman-ügy* kirobbanása óta a sportolók megszerezték azt a pozíciót, melyben a szponzor vagy az egyesület nem tekintheti őket kizárólagos tulajdonának. A versenyhelyzet folyamatos éleződése az ~ok legkörültekintőbb jogi szabályozását tette szükségessé. Így a klubváltást a sportolók már nem maguk, hanem általuk megbízott menedzserek, ügyvédi irodák végzik, sajátos üzleti-piaci marketinget ültetve az egykor oly tisztának látszó sportolás menetébe. A szerződési határidő előtti kivásárlási opció a sportolók szerződéseiben egy jó évtizede kötelező részként megtalálható. Napjaink leghíresebb, legnagyobb pia-

ci jelenlétet biztosító sportolóiért nagy versengés folyik a világcégek között. Így lesz egy kiváló futballista, kosárlabdázó vagy autóversenyző a legkevesebb árúval. A legmagasabb kivásárlási vételárát 2017 nyarán a brazil labdarúgóért, Neymarért fizette ki egy katari olajmágnás az FC Barcelona futballcsapatának, hogy a játékos az ő klubjában, a Paris Saint-Germain FC-ben játsszon. (JJ)

atlétika

A „sportok királynőjé”-nek nevezik. Átfogó megnevezés, amelyben számos sportág kap teret. A legrégebbi sportágak közé tartoznak a különböző távokon rendezett futóversenyek, s azok között is a legnagyobb kitaratást, teljesítményt követelő *→maratonfutás*. A dobó sportágak, a gerelyhajítás, a diszkoszvetés, a bibliai parittyázást idéző kalapácsvetés mind a régi idők önvédelmi és zsákmányszerző törekvéseit idéző sportágakká váltak. Az atlétikai számok szinte mindegyike egyéni sportág, ahol az egyén teljesítménye pontosan mérhető. Szemmel, műszerekkel, ma már a legmodernebb készülékekkel döntenek el, hogy ki a legjobb. A bírók részrehajlására itt van a legkisebb lehetőség. Talán nem véletlen, hogy éppen a futószámokban, a legkisebb infrastruktúrát, logisztikát igénylő sportágokban nyújtják a legjobb eredményeket a sportdiplomáciai részrehajlást nélkülöző nemzetek sportolói (például az afrikai futók vagy a legenda Usain Bolt Jamaicából). A Nemzetközi Atlétikai Szövetség (International Association of Athletics Federa-

tions – IAAF) az atlétika sportág nemzetközi irányító testülete. A szövetséget 1912. július 12-én stockholmi első kongresszusán alapította meg 17 ország nemzeti atlétikai szövetsége. Legfontosabb feladatai közé tartozik az időmérési módszerek szabványosítása és a világrekordok hitelesítése és nyilvántartása. Szervezi és rendezi a nagyobb nemzetközi atlétikai versenyeket. Taglétszáma 214 nemzeti szövetség, vagyis a világ legnagyobb sport-szervezete. (Az ENSZ-nél nagyobb taglétszámmal rendelkezik). (JJ)

autósport

Az autók elterjedésével az autóversenyzés is megjelent a sport világában. A 20. század elejétől folyamatosan versenyeznek egymással a legnagyobb autógyártók által szponzorált versenyzők. Az ipari civilizáció egész világra kiterjedő bemutatóit jelentik az autóversenyek. Az autózás, a motorsport a világ minden országában jelen van, és hívei közül sokan nézik szívesen a legújabb, legmegbízhatóbb, leggyorsabb autósodákat. A Forma 1 mára a világ egyik leglátványosabb és legköltségesebb sportágává vált, de aligha van még egy sportág, amelynek a napi fejlődési aktualitásai jobban hatnának az egész fogyasztói társadalom által igényelt technikai újdonságokra (egyre gyorsabb és környezetbarátabb autómotorok, a gumibroncsok fokozott tűrőképessége stb.). A Forma 1 verseny az angol Bernie Ecclestone ötlete volt, és ő is működteti új társtulajdonosokkal magánvállalkozásként a nemzetközi autósport-szövetség kere-

tében. A verseny iránt érdeklődő országok belépnek a szervezők és a támogatók közé. Magyarországon 1986 óta rendeznek Forma 1 versenyeket a Hungaroringen. Az autózás legfontosabb – piaci szereplésre törő – képviselői, érdekharcosai, a legnevesebb autós cégek (pl. Fiat, Mercedes, Renault, Toyota) jelen vannak autóikkal, versenyzőikkel, akik egy-egy ún. autós istállóba tömörülve igen szigorú szabályok mellett versenyeznek.

A Nemzetközi Automobil Szövetség (Fédération Internationale de l'Automobile – FIA) jogelődje 1904. június 20-án Párizsban alakult meg, székhelye nem változott. Mai taglétszáma 145 ország 246 motor- és autósport szervezete. A világszervezet összefogja és irányítja a motor- és autósportot, szervezi a versenyeket, és vezető szerepet tölt be a közlekedésbiztonság fejlesztésében. A szervezet 1946-ban létrehozta a Formula One géposztályt, és 1950-től kiírja a világbajnokságot sportautó kategóriában. (JJ)

Barátság Játékok

Az 1980-as moszkvai olimpiai játékokon való részvételt az Egyesült Államok vezetésével mintegy 65 állam bojkottálta – Afganisztán 1979. évi szovjet megszállása miatt. Erre válaszul 1984. május 8-án a moszkvai kormányzat bejelentette, hogy a Szovjetunió bojkottálja a július 28-án kezdődő, Los Angelesben rendezett XXIII. Nyári Olimpiai Játékokat. Összesen 15 állam – a Szovjetunió és a Varsói Szerződés 14 állama – együtt bojkottálta az 1984-es Los Angeles-i olimpiát (→*olim-*

piai bojkott). Ezzel párhuzamosan a Szovjetunió megrendezte az úgynevezett Barátság (Druzsba) Játékokat, melyen az amerikai olimpiát bojkotáló országok – köztük Magyarország – sportolói mérhették össze erejüket. (JJ)

Bosman-ügy

A holland labdarúgó az 1990-es évek elején klubot akart váltani, de az őt foglalkoztató egyesület se nem foglalkoztatta, se nem engedte el. Ez a helyzet erős egzisztenciális kiszolgáltatottságot jelentett számára. Köztudott, hogy egy sportoló az aktív sportolói élete 10-12 éve alatt keresheti meg jövedelmének legnagyobb részét, sokszor kockáztatva egészségét is. Bosman bírósági eljárást indított, és hosszú per végén a bíróság Bosmannak adott igazat, mintegy fölszabadítva a röghöz kötöttségből, a „sportabszolgáságból”. A hivatásos sportolók szabad mozgását, munkavállalási lehetőségeit azóta – a ~nek nevezett precedens nyomán – jogszerűen szabályozzák a sportolók és az egyesületek közötti kapcsolatokban, véget vetve annak a modern kori emberkereskedelemnek, ami azt megelőzően sok helyen zajlott világszerte. A sportolók foglalkoztatása, egyik egyesületből a másikba való távozása a nyilvánosság előtt és a törvényesség keretei között zajlik. Ez az ügy a sportolók személyiségi jogai tekintetében a legátütőbb nemzetközi sportdiplomáciai sikernek tekinthető. A mai legértékesebbnek tartott játékosok klubváltása mutatja, hogy a hivatásos sport az üzleti élet részévé vált, az ott zajló

adásvételi kapcsolatok, beruházások minden következményével. (JJ)

bundázás

A sportolók gyakran nagyon nagy pénzösszeg reményében küzdenek az elsőségért, a minél jobb és kiemelkedően jól díjazott helyezéért, az egyszeri jó eredményért. Teszik ezt a legalapvetőbb elvárás, a *→fair play*, a sportszerű versengés szellemében. A sportszerűen, a játékszabályoknak megfelelően folytatott játék alapvető követelmény és elvárás a versenyzőktől, a sportkluboktól, a szponzoroktól. „Győzzön a jobbik!” – szól a biztatás, de a különböző ellenérdekelt felek – az anyagi ösztönzők és egyéb tényezők hatására – néha nem várt eredményt produkálnak a pályán, a küzdőtéren. A sportfogadás, a totó megjelenésével, a ma világszerte elterjedt internetes fogadóirodák működésével, legális és illegális keretek között zajló fogadásokkal egyre elterjedtebb pénzkereseti lehetőségnek kínálkozott egyes sportolók és megbízóik számára az eredmények sportszerűtlen befolyásolása, nem kalkulálható eredmények elérésére való buzdítás, eredmények, mérkőzések megvétele, a csalás, közkeletű megnevezéssel a ~. Ennek ellenőrzése és leleplezése a legnehezebb bizonyítási tevékenység. Bár a ~ban tetten értek számíthatnak az örökös eltiltásra, a hajlam sokakban mégis újraéled és jelen van. (JJ)

doppingvétség

A doppingolás definíció szerint olyan tiltott cselekmény, amelyet teljesítme-

nyük fokozása érdekében sportolók követnek el. Az először 2003-ban elfogadott Nemzetközi Doppingellenes Szabályzat szerint a ~ek tíz különböző kategóriába sorolhatók, ezeknek, valamint a tiltólistán szereplő anyagoknak és módszereknek a megismé- rése a sportolók és más érdekelt személyek felelőssége. Doppingnak tekintik a doppinglista szerinti hatóanyagot tartalmazó teljesítményfokozó használatát, illetve annak eltitkolását elősegítő készítmények szedését, továbbá bizonyos teljesítményfokozó módszereket (pl. oxigénszállítás fokozása, vérdopping, kémiai vagy fizikai manipuláció). A Nemzetközi Doppingellenes Ügynökség (WADA) évente (szükség esetén még gyakrabban) felülvizsgálja és meghatározza a tiltott szerek és módszerek listáját. Bizonyított doppingvétség esetén a büntetést az érintett sportoló sportszövetsége határozza meg, aminek összhangban kell lennie a nemzetközi és hazai rendeletekkel. Az olimpiai kerettagok büntetése ezen felül történik. (JJ)

doppingvizsgálat

A versenysport szereplőinek (sportolóknak, edzőknek, szakembereknek) ma már a sportági felkészülésen túl tisztában kell lenniük a dopping szabályokkal és -vizsgálatokkal is. A ~ célja annak ellenőrzése, hogy az adott sportoló használt-e meg nem engedett teljesítményfokozó szert a felkészülés illetve a verseny során. A vizsgálat szigorúan szabályozott, a doppingellenőrzési folyamat része, és magába foglalja a vizsgálat-eloszlási tervezést, a

mintavételt, a mintakezelést és a minták laboratóriumba szállítását. A mintavétel történhet vizeletből vagy vérből. Megkülönböztetünk versenyen történő mintavételt, amikor a kijelölést követően legkésőbb egy órán belül kell megjelenni a doppingellenőrzés helyszínén, és versenyen kívüli mintavételt, amikor a lehető legrövidebb időn belül – lehetőség szerint azonnal – kell megjelenni. A vizsgálatot hivatásos doppingellenőrök végzik, az ellenőrzés ugyanakkor nem zavarhatja a sportolót a versenyzésben és az edzésben. A minta elemzése szakosított laboratóriumokban zajlik. (JJ)

élsport

A legjobban szereplő, legjobb teljesítményre képes egyének, csapatok bekerülhetnek az ~ba. Az ~ megkülönböztetése az amatőr és tömegsporttól húzóerőt jelent a kitűnni vágyók számára. Lehetővé teszi az emberi sportteljesítmény állandó magas szinten tartását, és emelésére ösztönöz. Az ~ hivatásos versenyzési keretet biztosít a résztvevő sportolóknak, akik a sportolást főállásként végezhetik. Amióta a politika és a média felfedezte az ~ban rejlő serkentő erőt, minden fejlettebb országban szinte minden sportágban érvényesül az ~ képviselőinek juttatott kitüntetett szerep és jutalmazás. A nemzeti és nemzetközi közvélemény hajlamos a sportban elért sikereket az országok jóléti versenyében elért helyezési sorrendhez hasonlóan megítélni, s így a sportsikerek politikai üzenetet is hordozhatnak. (JJ)

evezés, kajak-kenu

Az evezés, a kajak-kenu emberi erővel hajtható hajós sportágakat jelöl, mind-egyiknek célja lehet a közlekedés, a ki-kapcsolódás vagy a testedzés. Az evezés során az evező versenyzők a menetiránynak háttal ülnek, kivéve a kormányost (ha van). Legendás verseny az Oxford–Cambridge egyetemek összecsapása a Temze folyón. Az első ilyen megmérettetésre 1829-ben került sor. Az evezést Magyarországon népszerűségben megelőzi a kajak-kenu, mely az 1930-as évektől kezdte térhódítását. A kajak egy kis méretű csónak, melynek zárt a fedélzete és egy vagy több beülője van. Minden kajakozó egy kéttollú lapáttal evez. A kenu általában nyitott, mindkét végén csúcsosan végződő kis hajó. A kenuban ülők a menetiránnyal szemben ülnek, illetve térdelnek, és egy ember egy oldalon használja a lapátját. A klasszikus kajak-kenu versenyeket állóvízben, bójákkal jelölt pályán tartják. Emellett ismeretek még a sportág egyéb szakágai is: a maraton, a szlalom, a vadvízi evezés, a kajakpóló, a sárkányhajó és a vízitúra. A klasszikus kajak-kenu sportágban Magyarország a világ élvonalába tartozik. 1938-ban szereztük az első világbajnoki (ezüst), 1952-ben pedig az első olimpiai (ezüst) érmet. A magyar sportolók az évtizedek során több tucat EB, világbajnoki és olimpiai érmet nyertek. A jeles, legendás férfi és női versenyzők mellett Kovács Katalin háromszoros olimpiai és 31-szeres világbajnok minden idők egyik legjobb női kajakozója. Magyarországon – Szegeden – többször rendeztek ka-

jak-kenu Európa-bajnokság és világbajnokságot. (JJ)

extrém sportok

Az extrém sport olyan szabadidős tevékenység, aminek kivitelezéséhez az átlagosnál nagyobb kockázat társul – és ezzel párhuzamosan általában a megszokottól jelentősen eltérő helyszín és felszerelés szükséges. Érdekességét a szokatlan élmény, a sebeség, a magasság, a kivételes erőfeszítés jelenti. Sokszor veszélyes, ezért az ~ gyakorlásához alapos felkészülésre, speciális felszerelésre, jól megválasztott környezetre és segítőkre van szükség. Az extrém sport („X sport”) kifejezést az 1990-es évek óta használják, amióta marketingcégek hirdetik az „X Games” játékokat, illetve az Extreme Sport Channel (televíziós csatorna) adása elindult. Az ~ listája változik, de ismert a hegy- és sziklamászás, a fal-mászás, a vadvízi evezés, a barlangászat, a bázisugrás, az ejtőernyőzés, a bűvárkodás. Az ~ versenyein a teljesítmény értékelése általában több, szubjektív és inkább esztétikai szempont alapján történik. (JJ)

fair play

A ~ (magyarul: tiszta játék, sportszerűség) tartalma a tiszta eszközökkel folyó versengés és az ellenféllel szemben tanúsított sportszerű magatartás. A ~ egyszerre jelenti a szabályok, az ellenfél, a bíró döntéseinek, a közönségnek, valamint a játék szellemének tiszteletét. A sport kezdeti időszakában kétségbevonhatatlan elvárás volt a sportolókkal szemben a klub és a csa-

pattársak iránti hűség és a teljes erőbedobás mind az edzéseken, mind a mérkőzéseken – a klub győzelméért, a tisztességes helyállításáért. Ma a sportolók egzisztenciális érdekei felülírhatják az egykor fontosnak tartott klubhűséget, és a szponzorok eluralkodásával a ~ érvényesülése is gyakran kérdésessé válik (pl. az átigazolásoknál). A sport eredeti lényegének az ébrentartása végett minden évben ~ díjat osztanak játékosok és klubok számára mind a hazai, mind a nemzetközi szinten. A Nemzetközi Fair Play Bizottság egyik díjazottja volt Gyurta Dániel úszó, aki londoni olimpiai aranyérmét ajánlotta föl a tragikus hirtelenséggel elhunyt norvég úszótársa, a 100 méteres táv világbajnoki címvédője, Alexander Dale Oen családtagjainak, így tisztelegve annak sportolói nagysága előtt, aki már nem tudott részt venni az olimpián. (JJ)

FIFA → labdarúgás

golf

A golfozás – mint nyílt füves pályán játszható sport és szórakozás – az angolszász országokból származik (Nagy-Britannia, Egyesült Államok, Ausztrália), de mára egyre népszerűbb más országokban is. A kezdeti időkben, a 15-16. századtól az arisztokrácia egyik kedvelt elfoglaltsága volt, akik zárt klubokban űzték. Mivel a költségesebb sportágak közé tartozik, a mai napig „úri sportként” tekintenek rá. A ~ sajátossága, hogy meglehetősen nagy és kiterjedt (akár 6000-7000 m hosszú) természetes környezetben játszha-

tó. A játék során a labdát a lehető legkevesebb ütéssel kell eljuttatni a kijelölt lyukba. A ~ tradicionális sportnak számít, a részletes szabályok és előírások miatt elsősorban képzett játékosok játsszák, akik az ütéstechnika mellett a golfpálya hagyományait is ismerik. A sportág a turisztikai és látványberuházások miatt egyre népszerűbbé vált, a hivatásos golfozók az évente megrendezett négy legjelentősebb tornán (US Masters, US Open, British Open, PGA Championship) a serlegek mellett jelentős pénzdíjban is részesülnek. Érdeklenség, hogy a kétezres évek végén „a sportág ikonjaként” számon tartott Tiger Woods évekig a legjobban fizetett és legkiválóbb sportolónak számított a világon, amivel tovább növelte a sportág népszerűségét. (JJ)

hivatásos sport → *amatőr és hivatásos sport*

ifjúsági olimpia

Az ~ több sportágat magába foglaló nemzetközi eseménysorozat, melyen 14–18 év közötti sportolók vehetnek részt. A → *Nemzetközi Olimpiai Bizottság* 2007-ben Guatemalavárosban döntött az ~ létrehozásáról. Az olimpiához hasonlóan itt is van nyári és téli olimpia, melyet négyévente rendeznek meg. A téli ~t tartják a felnőtt olimpiai ciklus első évében, a nyári ~t a harmadik évében. A 2010-es első ifjúsági nyári olimpiát Szingapúrban rendezték meg, a 2012-es téli ifjúsági olimpiának pedig az ausztriai Innsbruck adott otthont. Kontinentális keretben szervezik meg az Európai Ifjúsági Olimpiai Fesztivált

(EYOF), mely az olimpiai mozgalom fontos eseménye, az Európai Olimpiai Bizottság által kétévente szervezett és a Nemzetközi Olimpiai Bizottság által támogatott, több sportágat felölelő nemzetközi játék. Használhatja az olimpiai mozgalom minden jelképét és szimbólumát (olimpiai öt karika, olimpiai láng stb.). Az első – nyári – Európai Ifjúsági Olimpiai Fesztivált 1991-ben Brüsszelben rendezték. A 2017. évi játékokat Győrben tartották, ahol tíz sportágban 130 versenyszámban vetélkedtek a 14–18 év közötti fiatalok. (JJ)

jégkorong

A jégkorong – a köznyelvben jég hoki, hoki – az egyik legnépszerűbb téli sport, amit hatfős csapatok játszanak egymás ellen ütővel, egy tömör gumból készült koronggal, palánkkal körbevett és harmadokra osztott jégpályán. A „hoki” elnevezés az angol „hooked” szóból (görbített, hajlított) alakult ki. A játék Kanadából származik. Az első csapatok 1881-ben alakultak meg, az első nemzeti bajnokság 1892-ben indult. 1917 óta National Hockey League (NHL) néven fut, és a világ legnagyobb és legerősebb jégkorong-bajnokságának számít a 23 amerikai és 7 kanadai csapattal. A sportág Kanada és az Egyesült Államok mellett más országokban is nagy népszerűségnek örvend, a svéd, a finn, a cseh, a szlovák és az orosz hoki jelenti a szakág élvonalát. 2009-től az orosz bajnokság alapjain újjászervezték – és az NHL mintájára a környező országokra kiterjesztett – 24 csapatos (20 orosz

és 1-1 fehérorosz, kazah, lett, szlovák) Kontinentális Jégkorong Liga (KHL) a világ második legerősebb bajnoksága. A jégkorong 1924-től téli olimpiai sportág, a világbajnoki küzdelmeket évente, négyosztályos – főcsoport és ún. I., II., III. divízióra osztott – rendszerben rendezik meg. Magyarország 2009-ben és 2016-ban játszhatott a legjobbak között. (JJ)

jövedelmi sapka (fizetési sapka)

A ~ (salary cap) intézménye a sport-szervezeteknek a játékosok fizetésére szánt költségét szabályozza. Az az összeg, amit a bevételek alapján évente kiszámolnak, és visszaosztanak a csapatoknak. Ezt a határt nem lehet átlépni. Bevezetését az Egyesült Államokban számos sportágban „agyonfizetett” játékosok jövedelmének a szabályozása tette szükségessé. A szórakoztató iparágga vált hivatásos sportolás és a hivatásos sportolók mögött álló látható és láthatatlan szponzorok sokasága, az „adóparadicsomma” változott sportegyesületek vetélkedése a közvélemény nyomására is kénytelen bizonyos mértékig korlátozni a sportban kialakult kereseti viszonyokat. Nemzetközi szinten az olajmágnások vagy a „kínai üzletemberek” feltűnése a sportbizniszben nehezen előrelátható versenyhelyezetekeket teremt. A pénzügyi tisztesség szabályai alapján több szervezetben (NBA, NFL, NHL és UEFA) létezik jövedelmi minimum és maximum. (JJ)

kerékpározás

A kerékpár önmagában zárt és tökéletes – hangzik a közismert filozofikus

jellemzése a járműnek. Talán a legtöbb ember által űzött sport a ~ mind az amatőr, mind a hivatásos versenyzők világában, mert egyszerre fizikai és technikai sport. Az országúti kerékpározás olimpiai sportág, de leglátványosabb eseményeit három nagy nemzetközi verseny jelenti mind az adott országok közönségének, mind a sok millió tévénézőnek. E három nagy körverseny a Tour de France Franciaországban, a Vuelta ciclista a Espana Spanyolországban és a Giro d'Italia Olaszországban. Ezeket összefoglalóan nevezik a Grand Tour sorozatnak.

A világon a legismertebb és a versenyzők számára legrangosabb országúti kerékpáros körversenyt Henri Desgrange újságíró alapította Le Tour néven, és először 1903-ban tartották meg. Ő a L'Auto sportújság főszerkesztője volt, és a verseny megrendezésével a konkurens lap (Le Petit Journal) megelőzése, szponzorok megnyerése volt a célja. A Le Tour de France hazafias hangzása is hozzájárult ahhoz, hogy a francia nép hamar megszerette a versenyt, és az népünnepéllé, francia nemzeti szimbólummá vált. Jelenlegi szervezeti formájában 21 napi szakaszból és 2 pihenőnapból áll. A verseny végén Párizsban kiosztják a trikókat. A „sárga trikót” (le maillot jaune) a teljes távot legrövidebb idő alatt teljesítő kerékpáros nyeri el, ami győzelmet ér. Színét a L'Auto magazintról kapta, és 1919-ben vezették be. A „pöttyös trikót” (le maillot à pois rouges) a hegyi összetettben vezető versenyző viseli. A „zöld trikót” (le maillot vert) a legjobb sprinter kapja – 1953 óta. A legjobb 25

év alatti versenyző kapja meg a fehér trikót (le maillot blanc) – 1975 óta – összetett időeredménye alapján.

A Giro d'Italia a Grand Tour sorozat másik rangos kerékpáros körversenye. 1909 óta rendezik meg. Szintén azzal a céllal hozták létre, hogy a L'Gazetta dello Sport példányszámainak eladását növelni tudják. Az első versenyen 127 versenyző vett részt, és 2448 km-t tettek meg. A verseny összetett értékelésében első helyen álló viseli a „rózsaszínű trikót” (Maglia rosa). Először 1931-ben volt látható, és színe a sportmagazinéval (L'Gazetta) megegyező. Az ún. legjobb sprinter a ciklámen trikót, a legjobb hegyi menő a kék trikót, a legjobb 25 éven aluli kerékpáros összetettben a fehér trikót érdemli ki.

Spanyolországban zajlik a Vuelta, melyet először 1935-ben rendeztek meg, s 1955 óta ez is háromhetes körverseny.

A kerékpársportban külön szakág a pályakerékpározás. Ez a verseny egy e célra felépített csarnokban, speciális versenypályán (velodromban) zajlik több versenyszámban. Rendkívül látványos sportág, mert a versenyzők a különleges kerékpárokkal – különböző taktikai megfontolások alkalmazása mellett – rendkívüli teljesítményt nyújtanak a lehető legnagyobb sebesség (50-60 km/h) elérése érdekében. (JJ)

kézilabda

A kézilabda a legmozgalmasabb labdajátékok egyike. Viszonylag fiatal sportágnak számít. A korábban nagypályás és kispályás formában is játszott kézilabda az 1800-as évek végén Angliából

indult a labdarúgás és a rögbi továbbfejlesztett, kézzel játszott formájaként, nagy népszerűsége azonban Dániában és Németországban tett szert. Végül három hasonló labdajáték (haandbol, torball, házena) szabályainak egyezésével és korszerűsítésével nyerte el mai, teremsportként űzött formáját az 1960-as évektől. A kézilabdát két hétfős csapat (1 kapus és 6 mezőnyjátékos) játssza egy 40 x 20 méteres pályán. A cél, hogy minél többször juttassák kézzel az ellenfél kapujába a labdát. A gyors, változatos, lüktető ritmusú játék a nézők számára is izgalmassá teszi a mérkőzéseket, az újjászervezett európai kupasorozatok (EHF-kupa, Bajnokok Ligája) pedig a széleskörű szakmai és üzleti sikert is meghozták a sportág számára. Az elmúlt húsz évben a magyar csapatok válogatott és klubszinten is kiemelkedő eredményeket értek el, a magyar kézilabdát a világ élvonalában jegyzik. Ehhez hozzájárult a női válogatott ezüstérme a 2000-es sydney-i olimpián, a Győri ETO női csapatának három győzelme a Bajnokok Ligája sorozatban (2013, 2014, 2017), a Veszprém és a Pick Szeged férfi csapatainak sikeres szereplése a Bajnokok Ligájában.

A Nemzetközi Kézilabda-szövetség (International Handball Federation – IHF) a sportág legfőbb nemzetközi szervezete. A női és férfi kézilabda mellett a strandkézilabda, a kerekesszékes kézilabda, az új sportágként megjelenő hókézilabda szabályrendszerének, illetve nemzetközi versenyeknek kialakításával és szervezésével foglalkozik. Az 1946. július 11-én alapított

szervezet székhelye Svájcban, Bázelen található. Taglétszáma 207 nemzeti szervezet. (JJ)

KHL →jégkorong

kosárlabda

A kosárlabda olyan labdajáték, amelyet két ötfős csapat játszik. A játéktér két alapvonalán egy-egy 3,05 méter magasan elhelyezett, hálóval felszerelt kosárgyűrű található. A játék célja, hogy a játékosok a labdát az ellenfél kosarába dobják. A találatokért pontokat kapnak, s végül az nyer, aki a 4 x 10 perces játékidő alatt több pontot gyűjt össze. A mai kosárlabda „szülőatyjának” a kanadai James W. Naismith testnevelő tanárt tartják, aki az YMCA főiskola téli teremfoglalkozásaira találta ki ezt az új játékot. 1892-ben lejegyezte a játékszabályokat, majd 1897-ben elindult az első amatőr bajnokság. A professzionális bajnokság 1937-ben rajtolt. A világ legjelentősebb kosárlabda-ligáját működtető észak-amerikai Nemzeti Kosárlabda Szövetség (National Basketball Association, NBA) 1946-ban alakult meg. A győztesek ún. „aranygyűrűt” nyernek, a bajnoki döntő mellett a szezon másik csúcspontja az éves All Star gála. Az NBA az egész világon az egyik legnézettebb és legjövedelmezőbb sportággá tette a kosárlabdát. A Nemzetközi Kosárlabda Szövetség (Fédération Internationale de Basketball – FIBA) 1932. június 18-án alakult Genfben, két évvel azután, hogy a Nemzetközi Olimpiai Bizottság elismerte a sportágot. Székhelye Mies (Svájc). Tagja 213 nemzeti szervezet. A

nemzetközi szervezet a kosárlabdázás különböző – akár kontinensenként is eltérő – szabályainak egységesítésével, illetve a nemzetközi versenyek megszervezésével és a sportág népszerűsítésével foglalkozik. (JJ)

labdarúgás

A ~ , a futball, a foci Angliából terjedt el a 19. század második felében. Az ottani kollégiumi diákoknak, majd az ottani nagyvárosok fiatal munkásaiként volt kedvenc időtöltése a lábbal rúgott labda után szaladgálás (innen a „football” elnevezés). Idővel a kezdetben igen „durva” játékot – a megfelelő szabályok folyamatos alakítása után – kapukra, eredményre, góltra kezdték el játszani. Kezdetben a játékszer, a labda lehetett mindenféle állati anyagból, ami gömb alakúvá volt formálható, vagy lehetett guruló fa-, fém- és rongylabda. Ma a pálya méretei egységesek, és kapuba belőtt góltra játszóknak a kétszer tizenegy főből álló csapatok. Magyarországon az első nyilvános mérkőzést 1897-ben játszották. Albert Camus francia író szerint a világ legdemokratikusabb játéka, mert nem kell hozzá más, csak valamilyen labda, amit aztán igazán sokan is kergethetnek. A világ mai legnépszerűbb játéka, amit a legkisebb falvakban a liballegelőkön és a legnagyobb városokban a legcsodálatosabb építményű stadionokban egyaránt élvezettel lehet játszani. A FIFA (Nemzetközi Labdarúgó-szövetség) felmérése szerint a futballt 240 milliónál is többen játsszák rendszeresen a világ több mint 200 országában. A világ leghíresebb bajnok-

sága az angol Premier League, a német Bundesliga, a francia Ligue, az olasz Serie A és a spanyol La Liga.

A Nemzetközi Labdarúgó-szövetség (Fédération Internationale de Football Association – FIFA) a nemzetközi labdarúgást irányító szervezet, amelyet 1904. május 21-én hoztak létre Párizsban. Székhelye Zürichben van. A FIFA a futball, a futsal (teremlabdarúgás) és a strandlabdarúgás irányító testülete. A szabályok felügyelete mellett a nemzetközi versenyek, kiemelten az 1930 óta négyévente megrendezésre kerülő FIFA labdarúgó-világbajnokság megszervezéséért, illetve az évente átadásra kerülő „Aranylabda” („Az év labdarúgója”) és a Puskás-díj („Az év legszebb gólja”) koordinációjáért felelős. A FIFA-nak 211 tagszervezete van, a különböző nemzeti szervezetek kontinensenként hat különböző konföderációba tartoznak, ezek közül a meghatározó az európai (UEFA) és a dél-amerikai szervezet (CONMEBOL). Az elmúlt években a FIFA és az UEFA működését érintő súlyos pénzügyi visszaélésekre derült fény, aminek következtében a FIFA, illetve az UEFA korábbi elnöke (Sepp Blatter, illetve Michel Platini) lemondott.

Az Európai Labdarúgó-szövetség (Union of European Football Associations, UEFA) az európai labdarúgás adminisztratív és ellenőrző testülete. Az 1954. június 1. óta működő szervezet Európa nemzeti labdarúgó-szövetségeit képviseli, illetve a kontinensen zajló nemzeti és klubversenyeket (Európa-bajnokság, Bajnokok Ligája, Európa Liga) szervez és bonyolít le, elle-

nőrzi a tornák pénzdíjait, szabályait és médiajogait. Székhelye Nyon (Svájc). Taglétszáma 55 nemzeti szervezet. (JJ)

látványsport

Közgazdaságtani megközelítés alapján a sportnak két típusát különböztetik meg, a szabadidős sportot és a látványsportot. A látványsport kulcseleme a versengés, míg a szabadidős sport lényege a testedzés, a mozgás. Látványsportról akkor beszélünk, amikor a csere tárgya mások sportolásának megtekintése, azaz a fogyasztó (néző, szurkoló, közönség) azért ad pénzt, hogy mások sportolásának látványát élvezhesse. A szakirodalomban a jelenséget közönség- vagy szórakoztatóipari sportként is szokás emlegetni. A látványsportban a sportoló számára a sport munka, a fő megélhetési forrás, tehát a sportoló egyfajta vállalkozó. A látványsport sajátossága, hogy a sporteseményre a nézőkön mint fogyasztókon kívül mások is kíváncsiak. A média közvetíti az eseményt (pl. televíziós közvetítés), a vállalati szféra pedig a sporteseményt vagy az abban részt vevőket marketingcélokra (reklám, hirdetés, szponzoráció) használhatja fel. A látványsportok esetén a sportesemény egyre inkább összefonódik további üzleti kiegészítő szolgáltatásokkal, melyek a nézőket célozzák meg (pl. sztárjátékosok mezeinek kiskereskedelmi árusítása). (JJ)

lovak sport

A ló és ember kapcsolata évezredekre nyúlik vissza. A ló a legrégebbi hásonállatok közé tartozik. A lónak –

megszelídítésével, majd idomításával – óriási szerepe lett az emberi mozgás kialakításában, a helyváltoztatásban, a szállításban, a hadviselésben. A lovaglás, a lovas harc elemeinek tudása például a nyilazó magyarok vagy a huszárok esetében a legkomolyabb katonai és sportteljesítmények közé tartozott. Az angolok a 18. század közepe táján a szórakoztató és ma is tartó rókavadászatokon – és más vadászatokon – lóval vettek részt, majd elkezdték szervezni a lóversenyeket. A „derbi” megnevezés az első emlékeztető angol lóverseny vesztesének (Lord Derby) nevét örökölte meg. A szórakoztató, tömegeket vonzó lóversenyek meghonosítását Magyarországon Széchenyi István kezdte el a 19. század elején.

Ma rendeznek galopp- és ügető versenyeket. A galoppversenyeken a lovasok, a zsoké a ló nyergében ülve hajtják a lovakat a rajtvonaltól a célig, az ügetésben kétkerekű kocsiban ülve hajtja a zsoké a lovat. Látványosak a díjugrató versenyek. A motorizáció megjelenésével a lótenyésztés elterjedése, gazdasági szerepe csökkent, de a versenylovakat tulajdonosaik különleges gonddal készítik föl a nagy versenyekre. Magyarországon a Kincsem Parkban rendezik a legnagyobb lóversenyeket. Nemzetközi hírű lóversenyeket tartanak Angliában, Franciaországban, Németországban, az Egyesült Államokban. A sportfogadási irodák a versenyek lovaira hirdetnek – nagy összegekért – tippelési és nyerési lehetőséget.

Az ember ló iránti szeretetének maradványát jelzi hazánkban a nem-

régiben szervezett Nemzeti Vágta, az egész Kárpát-medencében zajló lovas válogató verseny iránti érdeklődés. Ez minden év szeptemberében kétnapos látványos versennyel és fesztivállal zárul. A verseny döntőjében a legjobb amatőr lovasok vehetnek részt. (JJ)

magyar sportdiplomácia

A modern ~ 150 évét négy korszakra lehet osztani, melyekben többnyire a nagyhatalmak mellett, változó érdekérvényesítési erővel jelent meg a ~i szándék. Az első szakasz a 19. század második felére tehető, amikor magyarok részt vettek a nemzetközi eseményeken, de az osztrák vezetés elképzelése volt a mérvadó. Világviszonylatban ez az időszak a nemzetközi sportélet és sportpolitika kialakulásának ideje volt. A két világháború közötti időszakban Németország politikai állásfoglalása befolyásolta Magyarországot lépéseit is, és mint vesztes fél, politikailag és sportpolitikailag is súlytalanává vált, holott az 1900-as évek elején – megerősödött sportdiplomáciai szerepe miatt – még valószínűsíthető volt, hogy 1920-ban Budapest rendezze az olimpiát. A II. világháború után, a Szovjetunió érdekszférájába kerülve, a szovjet iránymutatás lett a követett út (pl. a Los Angelesben rendezett olimpiát Magyarország is bojkottálta). A kommunista uralom alatt a sport életét is érintette a gazdasági elmaradás, az állami tulajdonban álló sportegyesületek fejlesztése, a sport fejlődése a megfelelő tőke híján elmaradt a nyugati társakétól. A jelenlegi, negyedik korszakban, a rendszerváltoztatás után a

sportélet korszerűsítése, felzárkóztatása került napirendre. Ezt az Európai Unióba való belépéssel közösségi finanszírozással is támogatták. Magyarország sportdiplomáciai szerepe – méretéből és gazdasági erejéből adódóan, hasonlóan a többi kelet-közép-európai országéhoz – a globális kérdésekben nem meghatározó. Ugyanakkor vannak olyan sportágakhoz, szakágakhoz kapcsolódó kérdések, melyekben jelentős események megrendezését sikerült elnyernie az országnak (vizes világbajnokság, judo, kajak-kenu). A sportdiplomata munkájukkal képviselik a magyar sportolók, klubok, egyesületek érdekeit a legkülönbözőbb nemzetközi fórumokon. Számos jeles magyar sportdiplomata tevékenykedett és dolgozik ma is. Fontos szerepet játszott nemzetközi szintereken is Kemény Ferenc (Magyar Olimpiai Bizottság szervezése, az első titkára), Mező Ferenc (a magyar olimpiai mozgalom újjáélesztője, kutatója, a magyarok képviselője a NOB-ban), Csanádi Árpád (a MOB főtitkára, a NOB tagja), Bonn Ottó (a Nemzetközi Kajak-kenu Szövetség elnöke volt, majd tanácsadója), Aján Tamás (a Magyar és a Nemzetközi Súlyemelő Szövetség, a NOB, a WADA elnökségi tagja), Schmitt Pál (volt MOB-főtitkár, NOB-elnökségi tag). (JJ)

maratonfutás

A ~ a hosszútávfutásnak az a formája, melyben a futóknak 42 195 m hosszú távot kell megtenniük. A futóversenyt a legtöbb esetben szabadtéren, utcákon teljesítik. A ~ Pheidipidész görög ka-

tonának állít emléket, aki harcok közepette, ezt a távot lefutva közvetített üzenetet Marathon és Athén között. A ~ a kitartás egyik szimbólumává vált, szinte emberfeletti teljesítményt követel az indulóktól. Egyike volt az 1896-os újkori olimpia sportszámainak, de a távot 1921-ig pontosan nem rögzítették. A ~ hagyományosan a modern olimpiai játékok zárószáma. Az 1896-os és a 2004-es athéni olimpián a versenyt az eredeti helyszínen, Marathon és Athén között tartották. Manapság évente több mint 800 ~t rendeznek meg világszerte, melyek nagy érdeklődésnek örvendenek. A World Marathon Major futórendezvény a világ 6 leghíresebb és legnagyobb utcai ~át foglalja magában (Tokyo, Boston, Chicago, London, Berlin, New York City). Aki végigfutja mind a 6 versenyt, úgynevezett 6 csillagos teljesítővé válik. A ~ mintájára jött létre a félmaraton (21 km) és az ultramaraton (minden olyan futóesemény, melynek távja meghaladja a 42 km-t). (JJ)

mezcseré, zászlócsere

Napjainkban az egymással megmérkőző csapatok csapatkapitányai mérkőzés előtt egy kisebb, az egyesület jelképét, színeit ábrázoló zászlócskát cserélnek egymással, mintegy jelezve a másik iránti tiszteletet. Ezekből a zászlócskákból a legtöbb egyesületnek külön gyűjteménye van a megnyert kupákkal együtt. Újabban a labdarúgók egy-egy nagyobb összecsapás után a mérkőzések befejeztével emlékként odaadják az ellenfél egyik játékosának a mezüket, azaz mezt cserélnek,

így emlékeztetve egymást a mögöttük hagyott küzdelemre. Kezdetben általában a kisebb csapatok játékosai kérték el a mezt nagyobb, híresebb ellenfelüktől, de mára a futballpályákon általános szokássá vált a mezcseré, és néhány más labdajátékban is tapasztalható az ellenfél iránti tisztelet ilyen kifejezése. A szurkolók rajongása kedvelt játékosaik iránt abban is megnyilvánul, hogy megveszik a sportüzletekben a játékos nevével, mezszámával ellátott mezt. A játékosok mezeinek megvásárlásával a szurkolók az elköteleződésüket is kifejezik, és egyúttal óriási bevételekhez juttatják a klubokat és a mezgyártókat. (JJ)

nem olimpiai sportágak

Az olimpiai játékokból kimaradó, nem olimpiai sportágak számára 1981-ben létrehozták a Világjátékokat, melyen e sportágak képviselői a „Gyorsabban, magasabban, erősebben!” jelmondat szellemében megküzdhetnek egymással. Az olimpiai játékok programján nem szereplő sportágak közül a legmagasabb színvonalú, népszerű és látványos sportágakban megrendezett versenyek szerepelnek a Világjátékok programján (pl. ritmikus sportgimnasztika, squash, teremfutball, szumó, biliárd, siklóernyőzés, bűvárzás, hegymászás). A Világjátékok („a nem olimpiai sportágak olimpiája”) megrendezésére négyévente kerül sor, az olimpiát követő évben. A játékok 11 napig tartanak. A Világjátékokat a Világjátékok Nemzetközi Szövetsége (IWGA) szervezi a Nemzetközi Olimpiai Bizottság támogatásával.

A Világjátékok lebonyolításához a városok meglévő infrastruktúráját használják, így a résztvevő sportágak köre változhat. Az adottságtól függően – az eddigi tapasztalatok alapján – 25-35 sportág szerepel a programban. Több olyan sportág is található a Világjátékok egykori programjában, melyek ma már az olimpiai játékok programján szerepelnek (pl. triatlon, női vízilabda, taekwondo, tollaslabda, baseball). (JJ)

nemzeti bajnokság

A világon űzött legtöbb sportágban rendeznek nemzeti vagy országos bajnokságot. Ezek célja, hogy az egyesületekbe szerveződő sportolók rendezett körülmények között, pontos szabályok alapján, követhető és teljesíthető versenyszabályok között folytassák a versenyzést. A bajnokságokban való részvétel feltételrendszerét szakági szövetségek szabályozzák és szervezik. A nemzeti bajnokságok szervezése, felmenő rendszerű lebonyolítása hivatott arra, hogy a különböző területi jellegű bajnokságokban az adott csoportokba besorolt csapatok vagy egyéni sportolók mérkőzzenek meg egymással egy éven keresztül, majd az adott bajnokságban legjobban szereplő csapatnak joga legyen egy osztállyal feljebb lépni. Magyarországon a bajnokságok hierarchikus rendben, az államigazgatási területi beosztási rendszert követve zajlanak. A sportági szövetségek készítik el az adott sportágban versenyezni kívánók listáját, a jelentkező csapatok megfelelő szintre történő besorolásával. A mindenkori kormányzathoz rendelt államigazgatási szervezet állít

ja össze a versenynaptárat. A nemzeti bajnokságok legjobb csapataiban szereplő játékosok általában már komoly anyagi elismerésben részesülhetnek, és a jó hazai teljesítmény nyithatja meg az utat a csapatoknak és a játékosoknak a nemzetközi tornákon való részvételre. (JJ)

nemzeti sportági szakszövetség

Egy-egy meghatározott sportág irányításának felelőse az adott sportág ~e. Egy sportágban csak egy szakszövetség működhet az országban, az országos szakszövetséget működtető sportágak körét a törvényalkotó határozza meg a →*Nemzetközi Olimpiai Bizottság*, illetve a →*SportAccord* által elismert sportágak listája alapján. A szakszövetségek feladatai alapvetően három területre irányulnak, a versenyszervezői, a szabályzatalkotási, valamint a stratégiai és érdekképviseleti feladatokra. A versenyszervezői feladatok kapcsán a szakszövetség kialakítja a sportág versenyrendszerét, versenynaptárát, valamint ezek alapján szervezi a sportág versenyeket. Szabályzatalkotóként a versenyszabályzat kidolgozása, az igazolási és átigazolási szabályzat, továbbá a fegyelmi és egyéb szabályzatok kidolgozása a feladatuk. A sportág szakszövetsége kidolgozza a stratégiát, működteti a nemzeti válogatott keretet. Ezek mellett részt vesz a sportág nemzetközi szövetségének munkájában, szervezi a sportág nemzetközi sportkapcsolatait, és képviseli a sportág érdekeit az állam és más szervezetek előtt. A szakszövetség gazdálkodásához szükséges bevételek el-

sősorban tagdíjak, szponzori támogatások, a kereskedelmi jogok értékesítéséből származó bevételek, valamint a különböző egyéb támogatások (költségvetési, önkormányzati). (JJ)

nemzeti sportszervezetek

A nemzeti, azaz országos hatáskörű sportszervezetek egyik része a nemzetközi sportszervezetek országos alegegéinek tekinthető, civil szervezetként működik. Elsődleges feladatuk a nemzetközi sportfolyamatok és előírások alkalmazása a saját országukban. Ebben a nemzetközi előírások keretfeltételeket szabnak. A keretfeltételektől nem lehet eltérni, ugyanakkor az érvényesítésük a nemzeti sportszervezetek módszere szerint történik (például a Magyar Labdarúgó-szövetség a nemzetközi futball-huliganizmus, a lelátói zavargások visszaszorítása érdekében szurkolói kártyarendszert vezetett be). A nemzeti sportszervezetek másik köre a kormányzathoz kapcsolódik, ezen belül is meghatározó a mindenkori sporttal foglalkozó szerv, mely Magyarország esetében a szakállamtitkárság. (JJ)

nemzetközi bajnokság

A ~ok az egyes sportágak versenyrendszerének nemzetközi intézményei, melyekben lehetőség nyílik a sportág különböző országokban versenyző képviselőinek (csapatok, sportolók) a megmérkőzésre. A nemzetközi bajnokságok szabályrendszerét a felelős nemzetközi sportszervezet, szövetség dolgozza ki. Ezek sportáganként eltérőek lehetnek. Amennyiben a sporto-

lók és a csapatok javadalmazása létrejön, úgy hivatásos bajnokságról beszélhetünk (szemben a félprofi vagy amatőr bajnokságokkal, ahol a sportolói bevétel nem elegendő elsődleges bevételi forrás). Ilyen hivatásos bajnokság például az EuroLiga kosárlabdában vagy az UEFA Bajnokok Ligája a futballban. (JJ)

Nemzetközi Doppingellenes Egyezmény

Az egyik első, doppingra vonatkozó nemzetközi jogi szabályozás az Európa Tanács által 1989-ben elfogadott ~. Az egyezmény a dopping csökkentése s majdani felszámolása érdekében jött létre. Keretrendszert kívánt adni a tagállamok doppingellenes tevékenységének szervezésére, valamint előírta nemzeti – egy vagy több – akkreditált doppingellenőrző laboratórium létrehozását. 2002-ben Varsóban kiegészítő jegyzőkönyvet fogadtak el az egyezményhez, mely a jövőbeli doppingellenőrzés kapcsán szükséges nemzetközi és bilaterális együttműködést kívánta elősegíteni. Ennek szellemében felhatalmazta az időközben megalakult Nemzetközi Doppingellenes Ügynökséget (WADA) és az irányítása alatt működő doppingellenőrző szervezeteket, hogy akár a területükön, akár azon kívül, versenyen vagy versenyen kívül saját normáik alapján ellenőrzéseket végezzenek a sportolókön. A WADA felelős a Nemzetközi Doppingellenes Szabályzat kidolgozásáért, melynek első változata 2004-ben lépett hatályba.

A dopping elleni nagyobb erejű nem-

zetközi fellépés biztosítása érdekében az UNESCO és az aláíró tagállamok 2005-ben kidolgozták a sportbeli dopping elleni nemzetközi egyezményt, melynek értelmében az UNESCO elfogadta a WADA-t mint nemzetközi doppingellenes ügynökséget, így az általa elfogadott szabályzat is jogilag kötelező érvényű. Magyarország ezt az egyezményt 2007-ben hirdette ki. (JJ)

Nemzetközi Olimpiai Bizottság (NOB)

A Nemzetközi Olimpiai Bizottság (NOB) (Comité International Olympique – CIO, International Olympic Committee – IOC) nemzetközi szervezet, amely a nyári, majd 1994 óta a téli olimpiai játékokat szervezi. Székhelye Lausanne (Svájc). A szervezetet 1894. június 23-án Párizsban alapította meg Pierre de Coubertin báró és Dimítriosz Vikélasz. Az volt a céljuk, hogy újjáélesszék az ókori olimpiai játékokat, amelyek i. e. 776 és i. sz. 396 között zajlottak az ókori Görögországban. Jelenleg 206 nemzeti olimpiai bizottság tagja a szervezetnek, Magyarországot a Magyar Olimpiai Bizottság képviseli. (JJ)

nemzetközi sportszervezetek

A nemzetközi sportszervezetek olyan sporthoz kötődő irányító szervezetek, melyek egy-egy szakterületre irányuló tevékenységet folytatnak. Két nagy csoportjuk van: a sportágspecifikus nemzetközi szervezetek és a területi alapon szerveződők. Egy sportág vezető nemzetközi szervezete a képviselt sportág koordináló, döntésho-

zó és végrehajtó szövetsége is egyben (pl. Nemzetközi Labdarúgó Szövetség – FIFA). Tevékenységi körük többek között a sportág szabályrendszerének meghatározása és alkalmazása, kontinentális alszövetségek kialakítása, állami sportági szövetségek összefogása, versenyek szervezése, a sportág népszerűsítése és együttműködés a releváns sportszervezetekkel. A sportági nemzetközi szövetségek vezetősége az általuk képviselt országok delegált és megválasztott munkatársaiból áll, így döntéseik legtöbb esetben sportdiplomáciai lépésként is értelmezhetők. A területi alapon szerveződő sporttal kapcsolatos szervezetek rendszerint politikai szerepet is betöltenek, illetve legtöbbször tagjaik közé tartoznak a vonatkozó államok sportpolitikusi (pl. Európai Sportkonferencia, Afrikai Legfelsőbb Sporttanács). Feladatkörük elsősorban a területre vonatkozó keretszabályozás kialakítása az aktuális sporttrendek alapján, valamint a sport kihívásaival kapcsolatos problémakezelés. Általában a sport mint tevékenység, illetve a sport és a társadalom kapcsolatrendszerében felmerülő kérdésekben hoznak döntéseket. (JJ)

NHL →jégkorong

ókori olimpia

Az első olimpiai játékot Kr. e. 776-ban rendezték az ókori Görögországban, azaz a Peloponnészoszi-félszigeten található Olümpia városában (innen ered az esemény neve). Az első olimpia egyetlen versenyszámból állt, a stadionfutásból. Az évek során bővült az

ókori olimpiai repertoár, Kr. e. 200-ra már 18 sportban versenyezhetek (pl. pentatlon, kettős és négyes fogatok versenye, fegyveres futás, trombitások és kikiáltók versenye, gyermekek futóversenye). Az esemény hat napig tartott. Az ókori olimpiák négyévenkénti ciklusa úgy alakult ki, hogy mindig a 49. vagy az 50. telihold idején tartották a játékokat, ami kb. négyévenként ismétlődött. A telihold miatt ez az esemény mindig a mai júliusi vagy augusztusi hónapra esett. A versenyeken csak a szabad (nem rabszolga) görög származású férfiak és fiúk indulhattak. Felkészületlen sportolók, vagy akik nem voltak pontosak, nem indulhattak a megmérettetésen. Az olimpiai bajnokok olajágból koszorút és piros szalagot kaptak, szobrot emeltek nekik Olümpia szent ligetében, és nagy megbecsülés övezte őket halálukig (pl. nem kellett adót fizetniük, ingyen színházjegyet kaptak). Csak a győzteseket ünnepezték, nem voltak második vagy harmadik helyezettek. A sportolók számára az évek során egy felkészítő iskolát is alapítottak, amely Kr. e. 588 és Kr. e. 488 között állt Krotón városállamban. Az ókori játékok fénykorában a nézők száma elérhette az ötvenezret, és az első olimpiai falut is felépítették. (JJ)

olimpia

Időszámításunk előtt 776-ra datálják a legrégebbi szervezett sportjátékokat, amelyeknek helyszíne az ókori görög város, Olümpia volt. Az olimpia általános elnevezése lett a szervezett, sokakat, városokat, országokat meg-

mozgató sporteseményeknek. Az újkori olimpiai játékok felelevenítése 1896-tól a francia Pierre de Coubertin báró nevéhez fűződik, aki az ókori olimpiák helyszínére szervezte az első nagy újkori olimpiai játékokat, és amelyen több ország sportolói vettek részt. Az újkori olimpiai játékok célja a nemzetek békés együttélésének hirdetése és a sportolás népszerűsítése volt. Az előbbi nem teljesült maradéktalanul, több olimpia megrendezése elmaradt a világháború miatt (1916, 1940, 1944). Ma a *Nemzetközi Olimpiai Bizottság* felel az olimpiáért, a „Citius, altius, fortius!” (‘Gyorsabban, magasabba, erősebben!’) jelmondat égisze alatt. Az olimpia legismertebb szimbóluma az olimpiai karikák rendszere, melyben öt egybefonódó karika szimbolizálja az öt kontinens egységét, a karikák színei (vörös, kék, zöld, sárga, fekete) közül legalább egy a világ minden nemzetének zászlajában megtalálható. Az olimpiai zászlón is az olimpiai karikák találhatóak. Négyévenként más-más ország egy nagy városa szervezi a 2-3 hétig tartó versenyeket. Az olimpiai játékok népszerűsége, szervezhetősége miatt különválasztották a nyári és a téli játékokat. Mára az olimpia a világ legnézettebb sporteseménye, a mérések szerint közel 4 milliárd ember követi a játékokat. A rendező városok számára a televíziós jogdíjakból befolyó pénz fontos bevételi forrás a nagy kiadásokkal járó olimpia megszervezésében. (JJ)

olimpiai bojkott

A Szovjetunió 1979-ben fegyveres erővel lerohanta és megszállta Afganisz-

tánt. Az Egyesült Államok felszólította a Szovjetuniót, hogy vonuljon ki Afganisztánból. A Szovjetunió ezt nem tette meg, válaszul az Egyesült Államok, számos szövetséges és baráti ország – 65 állam – bojkottálta az 1980-ban Moszkvában megrendezett Olimpiai Játékokat. Így 81-re csökkent a résztvevő államok száma. Négy év múltán válaszul a Szovjetunió és több szövetséges szocialista ország megtagadta a részvételt Los Angelesben az Olimpiai Játékokon. (Románia nem csatlakozott a bojkotthoz, Kína és Jugoszlávia sem támogatta, s így jóval kisebb visszhangot keltett, mint a négy évvel korábbi amerikai bojkott.) A 2008-as pekingi olimpián is felvetődött, hogy Tibet helyzete miatt távol maradnak egyes országok. A Szocsiban rendezett téli olimpiát követően az orosz katonai csapatok elfoglalták a Krím-félszigetet. Az orosz kormányzat megvárta a téli olimpia befejezését, mielőtt akcióba lépett volna, tartva egyes országok bojkottjától. (JJ)

olimpiai eskü és himnusz

Az olimpiai játékok kezdete előtt a versenyekre akkreditált sportolók leteszik az olimpiai esküt, ami a versenyeken való sportszerű, doppingmentes versenyzésről szóló fogadalom. A játékvezetők a tárgyilagos bíráskodásra tesznek fogadalmat az olimpia helyszínén. A legtöbb ország sportolói már az olimpiára indulás előtt saját hazájukban is ünnepélyes fogadalmat tesznek, és így kettős fogadalommal kezdik el a szereplést. Az olimpiai eskü szövege: „Valamennyi versenyző nevében eskü-

szöm, hogy mi ezeken az olimpiai játékon becsületes versenyzőkként veszünk részt, megtartjuk annak szabályait és lovagias szellemben versenyzünk országunk becsületéért és a sport dicsőségéért.” Az olimpiai himnuszt először az 1896-os athéni olimpián játszották, melynek szövegét Szamarasz Szpirosz, zenéjét pedig Kosztisz Palamasz szerezte. Az athéni olimpiát követően egy ideig az olimpia himnusa változott, mindig a rendező ország szándékának függvényében. A NOB 1958-ban nyilvánította az olimpiai játékok hivatalos himnuszává az athéni játékokon játszott művet, az 1960-as tokiói olimpia óta pedig minden olimpián ez hangzik fel a nyitó és a záró ceremónián, miközben az olimpiai zászlót felhúzzák vagy bevonják. (JJ)

olimpiai falu

Az olimpiai játékok általában két-három hétig tartanak. Az olimpiákon már több mint tízezer sportoló vesz részt a nyári játékokon, és kb. 4-6 ezer a téli játékokon. A résztvevő versenyzőket, játékosokat vezetők, edzők, orvosok kísérik el. A versenyek városában és annak közelében a sportolók és kísérőik kényelmes, biztonságos elhelyezésére, étkezésük biztosítására olimpiai falukat építenek, ahol a versenyek alatt szinte a külvilágtól elkülönítetten élnek. Az 1972-es müncheni olimpián történt terrorista támadás tragédiáját követően még fokozottabban ügyelnek a szervezők a játékosok, egy-egy nemzet sportolójának biztonságára, s az olimpiai falu ezt is szolgálja. A *→paralimpiát* általában közvetle-

nül az olimpia után rendezik, és ezzel az eseménybővüléssel az olimpiai faluk kihasználtsága jobb lett, de a létesítmények utóhasznosítása a legtöbb helyszínen gondot okoz. (JJ)

Olimpiai Karta

Az Olimpiai Karta az olimpiai mozgalmat szabályozó dokumentum, mely rögzíti az olimpia alapelveit és főbb szabályait, valamint kijelöli a legfőbb olimpiai bizottságok működési kereteit. Az Olimpiai Kartát a *→Nemzetközi Olimpiai Bizottság (NOB)* készítette el, és folyamatosan felülvizsgálja. Legutóbbi aktualizálására 2013-ban került sor. A Karta hivatalos nyelve a francia és az angol, 5 fejezetből és 61 cikkelyből áll. Az első fejezet az olimpiai mozgalomról szól, a második fejezet a Nemzetközi Olimpiai Bizottság szervezeti és működési szabályzata, a harmadik fejezet a nemzetközi szövetségek működésére vonatkozik, a negyedik fejezet a nemzeti olimpiai bizottságok feladatát jelöli ki, míg az ötödik fejezet az olimpiai játékokról szól. A Karta története során számos alkalommal szolgált útmutatásul vitás ügyek rendezésében (pl. doppingügyek kapcsán, sporthoz való jogok gyakorlása az állampolgárok számára). (JJ)

olimpiai láng

Az olimpiai láng az olimpiai játékok fontos szimbóluma. Mint jelkép az ókori Görögországból származik. Az ókori játékok alatt már égett a láng, arra emlékeztetve a jelenlévőket, hogy Prométheusz ellopta a tüzet Zeusztól. Az ~ot az 1928-as amszterdami játéko-

kon gyűjtötták meg újra, azóta a modernkori játékok része. A nap sugarával fellobbantott láng eljuttatása az olimpiát rendező ország stadionjába, a megnyitó ünnepségre az olimpiai játékok beharangozásának fontos, ma már nélkülözhetetlen kellékévé vált. Általában több ezer kilométeres úton viszik az ~t váltófutással, hajón és repülőn is. A lángvivő fáklyát – a váltó utolsó embereként – általában a rendező ország egyik korábbi kiváló sportolója juttatja el az óriási kandeláberhez, amely fellobban, és a játékok ideje alatt ég. A versenyek utolsó napján, a záró ünnepségen eloltják a lángot, hogy majd négy év múlva elvigyék a nyári vagy a téli olimpiai játékok következő helyszínére. (JJ)

olimpiai sportágak

A nyári és téli olimpiai játékok versenyszámait nevezik ~nak. A *→Nemzetközi Olimpiai Bizottság* határozza meg az aktuális játékok versenyszámait, amit általában a sportág, szakág népszerűsége alapján döntenek el (pl. törölt sportág a lovaspóló, a kötélhúzás, de a tenisz és az íjászat visszakerült a játékok programjába). Az egyes sportágak médiaképes szerepeltetése is szempont lett a beválogatott sportágaknál. A szereplő sportok elsődlegesen nem függhetnek a technikai haladástól. A jelenlegi olimpiai program 35 sportot tartalmaz 53 szakággal. A nyári olimpiai játékokon a program 28 sportot és 38 szakágot tartalmaz, kb. 300 versenyszámmal; a téli olimpiai játékokon 7 sport 15 szakágában kb. 80 versenyszámban mérkőzhetnek

meg a sportolók. Mivel a szervezhetőség bizonyos korlátokat szab, minden sportágból részvételi kvótákat, teljesítményszinteket írnak elő a résztvevőknek. (JJ)

Olimpiai Szolidaritás

A *→Nemzetközi Olimpiai Bizottság* által az 1960-as években létrehozott Olimpiai Szolidaritás program célja, hogy segítséget nyújtson a nemzeti olimpiai bizottságok számára, különösen azoknak, amelyek a segítségre a legjobban rászorulnak. A program indulásakor elsősorban Ázsia és Afrika országaiban a nemzeti sport kereteinek megalakításában való támogatás volt a cél. Jelenleg a programban a NOB a nemzeti olimpiai bizottságokon keresztül biztosít forrást a sportolóknak az olimpiai felkészüléshez, az edzőknek továbbképzéshez, a szövetségeknek szakmai programok finanszírozásához, valamint az olimpiai mozgalom népszerűsítésére. A segítségnyújtás kidolgozásában a NOB mellett részt vesznek a nemzeti olimpiai bizottságok, illetve szükség szerint – a szakmai segítségnyújtásban – a nemzetközi sportági szakszövetségek. (JJ)

ökölvívás és birkózás

A ~ a legősibbnek mondható sportok közé tartozik. Ezekben a sportágakban különböző súlycsoportokban csapnak össze a versenyzők. A „mutasd meg, milyen erős vagy” jellegű virtuskodás ősi emberi jellemvonás. Az ilyen erőfitogtatásra, szemtől szembe, de szabályok szerinti zajló küzdelemre mindig akad vállalkozó sportoló és kíváncsi

közönség. A ringben vagy a szőnyegen zajló „adok-kapok” izgalmas látványosság a közönségnek, mert valódi emberi harcot felidéző sport, ami nem véletlenül jelenik meg számos játékfilmben. A bokszolók a ringben valóban a fejüket teszik kockára – és veszíthetik el – egy-egy mérkőzésen, ezért az amatőr bokszolók többsége, továbbá a profi ökölvívás világában óriási pénzekhez juthat a média, a szponzorok és a „szemtől szembe” küzdelmet látni akaró nézők révén. A birkózás más tempójú, kiegyensúlyozottabb versenyzés, a szurkolók számára gyakran kevésbé izgalmas, és ezért küzd az olimpiák programján való bennmaradásért. (JJ)

„Panem et circenses”

A latin mondás jelentése: „Kenyeret és cirkuszt”. Az ókori rómaiak így foglalták össze vagy kétezer évvel ezelőtt az emberek minimális igényeit. A jóléti elvárások nem újkori igények az emberiség történetében. Az anyagi jólét szimbólumává vált és maradt mindmáig a Bibliában is megfogalmazott mindennapi kenyér, és ha az biztosítva volt, akkor jöhettek a szórakozás, a cirkusz legkülönbözőbb változatai. A Circus Maximus, a máig épségben megmaradt és éppen aktuális felhasználásra renoválás, átalakítás előtt álló Colosseum – mint építészeti csoda – Rómában mintegy negyvenezer ember egyidejű befogadására és szórakoztatására adott lehetőséget. A Római Birodalom szinte minden régiójában, különösen a Mediterráneumban mindmáig fellelhetők az ilyen jellegű építésze-

ti nyomok, romok. A kisebb-nagyobb amfiteátrumok, cirkuszépületek falainak maradványai őrzik a görög és a római cirkuszok és a sportélet emlékét. A mindenkori uralkodók és leghűségesebb kiszolgálóik érdekelték voltak abban, hogy az alapvető élelmiszerellátás biztosításán túl szórakozhasson is a nép. A szórakozás legvonzóbb és leglátványosabb formáit jelentették a rendszeres gladiátorjátékok és a kocsi-versenyek. (JJ)

paralimpia

A ~ a sérültek, testi és értelmi fogyatékosok számára rendezett verseny az olimpia mintájára. Megrendezésére szintén négyévente kerül sor. Az első kerekesszékes versenyeket 1948-ban tartották, 1960-tól vált rendszeressé az akkor még Fogyatékosok Világjátékaként megnevezett esemény. A szervezését 1992-től kapcsolták össze az olimpiával, így a ~t az olimpia után három héttel rendezik meg, 2012 óta az olimpia városában. ~ esetén is beszélhetünk nyári és téli játékokról, a nyári játékokon 22 sportágban lehet versenyezni (pl. íjászat, könnyűatlétika, kerekesszékes kosárlabda, csörgőlabda), míg a téli ~n 5 sportágban (pl. alpesi sízés, jégkori, kerekesszékes curling). A játékokat a teljesítmény elismerésének céljából rendezik, nem pedig a fogyatékoság kihangsúlyozása miatt. Szervezője a Nemzetközi Paralimpiai Bizottság (IPC). Az elnevezés jelentése a görög para (mellett) szóhoz kapcsolódik, mely így kívánja kifejezni az olimpiával való kapcsolatot, a játékok egymás mellettségét és a többi, fo-

gyatékossággal élőkkel való összetartozást. A ~ mottója: „A lélek mozgásban”. A sportolókat fogyatékoságuk szerint kategóriákba sorolják, hogy a megfelelő szintű sportolók együtt versenyezhesenek. A ~hoz nem tartozik hozzá a *→siketlimpia* és az értelmi sérült sportolók számára rendezett speciális olimpia. A ~ támogatottsága jelentősen elmarad az olimpiai játékokétól, a ~i sportolók megélhetése a sportból egyelőre a legtöbb esetben nem biztosított. (JJ)

paralimpiai kategóriák

A paralimpiai játékokon történő részvétel céljából a sportolók fogyatékoságuk alapján különböző kategóriákba sorolhatók annak érdekében, hogy hasonló képességű sportolók mérhesék össze tudásukat a versenyeken. A kategóriák kialakításakor figyelembe veszik, hogy az egyes sportágakban milyen hatással vannak a különböző fogyatékoságok, továbbá bizonyos sportágakban tovább osztályozzák a versenyzőket. Nem mindegyik kategória számára elérhető minden sportág (például a csörgőlabda kimondottan a látássérültek versenye). Általánosságban a következő kategóriákat különböztetik meg a paralimpiai játékokon: ahol megváltozott az izomerő állapota (pl. gerincsérültek); beszűkült mozgástartományúak (bizonyos ízületek mozgása korlátozott); amputáltak; központi idegrendszeri sérültek; különböző hosszúságú lábak; görcsös izomzatúak; ataxia vagy athetosis-szal diagnosztizáltak (izommozgászavarok, akaratlan mozgások); látás-

sérültek; értelmi fogyatékosok (18 éves kor előtt felismert); kerekesszékesek; kislövésűek. A hallássérült sportolók számára nincs külön kategória, ezért szervezett keretek között nem vesznek részt a paralimpián. (JJ)

paralimpiai osztályozás

A *→paralimpiai kategóriák*on belül további osztályozás létezik az esélyegyenlőség megteremtése érdekében. A legfőbb szempont mindig a fogyatékoság súlyossága, az osztályozás azonban sportról sportra eltér – ez lehetővé teszi, hogy egy adott fogyatékosági állapottal több versenyen is indulni lehessen. A paralimpia kezdeti időszakától egészen az 1980-as évekig a fogyatékoság besorolása diagnózison alapult, mely az okozó betegség vagy a sérülés alapján állapította meg az osztályozást (így pl. egy lábamputált nem versenyezhetett együtt egy gerincsérülttel). A fogyatékosok sportcéljának változásával, mely a pusztán rehabilitáció eszközéből önálló, sportteljesítményt elismerő tevékenységgé nőtte ki magát, a besorolás szemlélete is változott. Az 1980-as évek óta az osztályozásban a megmaradó képességek szerinti osztályozás a meghatározó. Az új rendszer azt vizsgálja, hogy a fogyatékoság hogyan hat a sportoló teljesítményére, mire lesz képes. Egyedül a látássérültség esetén döntő továbbra is az orvosi diagnózis. (JJ)

pingpongdiplomácia

A hidegháború éveiben mély ideológiai és hatalmi frontvonalak húzódtak a nagyhatalmak között. A szembenál-

ló két vilárendszer feszültségében az enyhülés politikáját a sportolók képviselhették. S míg a három nagyhatalom, az Egyesült Államok, a Szovjetunió, valamint Kína politikai vezetői – ideológiai és hatalmi megfontolásokból – kerülték egymást, gyakran a békeszándék képviselői a sportolók lettek. A titkos diplomácia keretében zajló folyamatok, találkozások ~ néven váltak ismertté. A megnevezés egy sajátos sportdiplomáciai kezdeményezésből ered. A kínaiak egy Japánban rendezett pingpong-világversenyre hívták meg az amerikaiakat, s ezzel vette kezdetét Kína és az Egyesült Államok közeledése. Henry Kissinger memoárjaiban leírja, hogy – a következő lépésben – Nixon amerikai elnök 1972-es kínai utazását hogyan készítette elő egy amerikai pingpongcsapat kínai meghívása, és ebben a titkos előkészítésben milyen részt vállalt maga Mao Ce-tung. (JJ)

rögbi

A ~ az ókori történelemből ismert labdajáték, a spártaiak a katonai kiképzésen is használták. Két csapat mérkőzik meg egymással, a játékosok fizikai erejüket is kihasználva próbálnak a tojás alakú labda hordozásával, továbbításával, rúgásával vagy lehelyezésével pontokat szerezni. Az évszázadok alatt a rögbi különböző korokban és országokban különbözőképpen terjedt el és a mai napig többféle szabály alapján játsszák. Így megkülönböztetünk 7, 10, 12, 13 és 15 fős rögbijátékot. A 19. században kialakult amerikai futballnak is a rögbi a közvetlen őse. A rögbi alapjáték az angolszász hagyományú

országokban lett igazán népszerű, és vált az oktatási kultúra alappillérvé. Magyarországon a 15 fős játék ismert, amit 2 x 40 percben, 100 x 50 méteres pályán űznek – védőfelszerelés nélkül. A sportág legsikeresebb országa Új-Zéland, Anglia és Ausztrália. (JJ)

röplabda

A röplabda labdajáték, melyet két csapat hat-hat játékosa játszik a magas hálólal kettéválasztott játéktéren. A játék célja, hogy úgy juttassák át a háló felett a labdát az ellenfél térfelére, hogy a másik ne tudja visszaütni, vagy ne tudja megakadályozni, hogy a labda a földet érintse. A labda a játékosok testének bármely részét érintheti, a csapat azonban egy támadás során maximum háromszor érhet labdába. A röplabdát hivatalosan 1895-ben találta ki az YMCA főiskola testnevelő tanára, William Morgan, aki a kosárlabdát kitaláló James Naismith főiskolai kollégája és barátja volt. A nemzetközi röplabdaszövetség (Fédération Internationale de Volleyball, FIVB) 1947-ben alakult, a sportág 1964 óta megszakítás nélkül résztvevője az olimpiai játékoknak. A röplabda az Egyesült Államok mellett rendkívül népszerű Brazíliában, Kubában, Japánban, Kínában és Európában. A sportág nyári, kültéri változata a strandröplabda, amely az 1950-es években a kaliforniai homokos strandokról indult hódító útjára, és 1996 óta szintén része az olimpiai programnak. (JJ)

sakk

A sakk többértelmű szó, mely egyszerre jelöli magát a táblajátékot, és

azt a helyzetet is, amikor az ellenfél „királya” ütésben van. A szó a perzsa „shah” szóból ered, mely uralkodót jelent. Évezredes szellemi játék, ebből adódóan kérdéses is, hogy a sportok között van-e a helye. A hidegháborús időkben, az ún. kapitalista–szocialista vetélkedés, az Egyesült Államok és a Szovjetunió szembenállásának éveiben a híres Fischer–Szpasszkij-játszmák eredményeit a politika és a korabeli sajtó mint a világnagyság példáit, a szellemi erőfölény megnyilatkozását igyekezett bemutatni. A ~ban 1924 óta rendeznek olimpiát, 1950 óta rendszeresen kétévenként, amelyet a FIDE szervez, és nincs köze a →*Nemzetközi Olimpiai Bizottság* által szervezett játékokhoz. Az egyéni versenyek mellett négy-négy fős csapatversenyeket, válogatott mérkőzéseket, rendszeres nemzetközi tornákat, világbajnokságokat is rendeznek. (JJ)

siketlimpia

A ~ a hallássérültek nemzetközi világsportjátéka, melyre négyévente, az olimpiát követő évben kerül sor. A siketek nemzetközi sportszövetsége (International Committee of Sports for the Deaf) szervezi a versenyt, a nyári és a téli játékokat egyaránt. A nyári ~t 1924 óta tartják, az első téli ~ rendezésére 1949-ben került sor. Jelmondata: „Játékokkal az egyenlőségért!”. A siket sportolók nem vesznek részt a →*paralimpián*, mivel ott nincs külön kategóriájuk. A versenyen csak olyan sportolók indulhatnak, akiknek mindkét fülön legalább 55 decibeles hallásvesztésük van. A sportolók nem viselhet-

nek hallókészülékeket, cochleáris implantátumokat és más segédeszközöket, csak a természetes hallásmaradványukat használhatják. Ezt figyelembe véve a sportágakban nem használnak sípot, ehelyett zászlót lengetnek, valamint a startpisztolyt fényjelek helyettesítik. A nézők nem szurkolhatnak és tapsolhatnak hangosan, csak jelben. (JJ)

speciális olimpia

Az értelmi fogyatékossgal élő emberek nemzetközi szervezete (Special Olympics International) 1968-ban jött létre Washingtonban. A →*Nemzetközi Olimpiai Bizottság* 1988-ban ismerete el a Speciális Olimpiai Mozgalmat, az egyetlen olyan sportszervezetet a NOB-on kívül, mely szerepeltetheti az „olimpia” kifejezést a nevében. A mozgalom célja, hogy a nyolcévesnél idősebb értelmi fogyatékossgal élő emberek számára sportolási és versenyzési lehetőséget biztosítson a különböző olimpiai sportágakban. A ~ versenyfilozófiája merőben eltér a →*paralimpiáétól*. A mozgalom célja az, hogy megmutassa a társadalomnak, ezek az emberek saját munkájuk, szorgalmuk és kitartásuk révén milyen nagyszerű teljesítményekre képesek. A versenyek elsődleges célja a sikerélmény nyújtása. A ~ versenyszervezési rendszere lehetővé teszi, hogy minden sportoló teljesítményével sikert és megbecsülést szerezzen önmagának és környezetének. A résztvevőket kisebb csoportokba sorolják (3-8 fő), amelyekbe hasonló esélyekkel indulók kerülnek. Az első három helyezett itt is arany-, ezüst- és bronzérmeket kap, de az eredményhir-

detésen a többiek is részt vesznek, helyezési számukat tartalmazó szalagot kapva, a dobogóra felállva. A mozgalom a sporton keresztül kívánja elősegíteni az értelmi fogyatékosokkal élő társadalomba való beilleszkedését és a társadalmi szemléletváltást. Más olimpiai mozgalmakkal ellentétben a ~ több országban tartott versenyeket foglal magába. Itt is létezik csúcsemény, a Speciális Olimpiai Világjátékok, melyet mindig az Egyesült Államokban rendeznek. Napjainkban mintegy 170 országban 3 millió értelmi fogyatékosval élő sportoló 30 téli és nyári olimpiai sportágban edz és versenyez. A versenyek lebonyolításában a gyógypedagógia, a sport és a sportszervezés szakemberei működnek együtt. (JJ)

sport a kezdetekben

A sport vélhetően az emberiséggel egyidős, ugyanis a sport által történő képességfejlesztés hasznos módja lehetett az önfejlesztésnek és a tanulásnak. Az első sportemlékek a kőkorszaki barlangrajzokon fedezhetők fel, ahol íjazó és úszó emberek láthatók. Később a mezopotámiai eposzokban is megjelenik a birkózás. A legtöbb ókori társadalomban már ismert fogalom volt a sport, bár jelentéstartalma eltérhetett a maitól. Egyes elméletek szerint az energiafelesleg levezetése (szabadidő eltöltése), mások szerint az emberekben rejlő alapvető játékoság, verseny kielégítése volt a funkciója, megint más elmélet szerint szakrális, spirituális eredete van. Az ókori sportéletről fennmaradtak tárgyi bizonyítékok az

ókori Egyiptomból, Krétáról, Kínából és természetesen Hellászból, illetve a Római Birodalomból. Az ókori olimpiai játékok eszméje ma is tovább él. A „sport” elnevezés a 15-16. századból származik, az angolba átkerült francia „desporter” (multságoknak élő) szóból ered. (JJ)

sport és gazdaság

Ma már egyértelműen mérhető a sport gazdasági eredményeket befolyásoló hatása, a gazdasági növekedésben játszott szerepe. A sporthoz szükséges beruházások, létesítmények kivitelezése során több ezer ember kap évekig tartó munkát, jövedelmet. A sportesemények rendezése a szórakoztató ipar állandó részévé vált, ahol már nem egy-két önkéntes, hanem a legkülönbözőbb szakmák képviselői dolgoznak egy esemény sikeres lebonyolításáért. Az olimpiai játékok megrendezéséhez szükséges stadionok, csarnokok, a sportolók, szurkolók elszállásolását, étkezését biztosító beruházások minden rendező országban alapvetően az állami költségvetésből történnek, és csak hosszú távon tekinthetők megtérülő beruházásnak. Ezért nagy viták övezik egy-egy rendező országban a luxusberuházásnak is tekintett sportesemények rendezését. A költség és megtérülés haszonélvezői a sportolók és a kivitelezésben résztvevők. Kisebbségi országok ezért is tudnak nehezen hozzáférni egy-egy nagy világverseny megrendezési jogához. Jelentős magyarországi sportberuházásra példa a 2017-es budapesti vizes világbajnokság, melynek megrendezése jelentős

költségekbe került, de joggal állítják a fő szervezők, hogy a rendezvény által olyan nyereséget kapott Magyarország az országimázs terén, amit a közvetlen marketingköltségekkel évtizedek alatt sem tudott volna megszerezni. (JJ)

sport és média

A sport és a média kapcsolata jelen van a mindennapokban. A sporteseményekről szóló híreket, tudósításokat a sajtó közvetíti, a kampányokat a média széleskörű eszközrendszere teszi lehetővé. Az emberek újdonságok, játékok, összecsapások iránti örökös vágyát a plakátok, újságok, a rádió, a televízió és újabban az internet már szinte percre pontosan kiszolgálja. Az a hírverés, amely körülveszi a legnagyobbak kikiáltott sporteseményeket, visszavonhatatlanul a sport részévé vált. Egy megfelelőképpen „beharangozott” amerikai boxmérkőzés vagy jégkorong-mérkőzés, egy angol derbi (lóverseny), a wimbledoni teniszversenyek, a kerékpárversenyek, a legkülönbözőbb labdajátékok, de különösen a labdarúgás legnevesebb eseményei nézők százazreit vonzzák a nézőterre, a stadionokba, és millióit a televízió képernyője elé, hogy élő adásban kövessék az eseményeket. A sportesemények legfőbb gazdái, tulajdonosai rendelkeznek a közvetítési jogokkal, s a mérkőzésekről szóló tudósításokhoz óriási értékű reklámkampányok kapcsolhatók. Így lesz pl. az orosz Gazprom, a Heineken sörgyár meg számos más multinacionális cég a legnagyobb és szinte kizárólagosan priviligizált hirdetője egy-egy eseménynek.

Az emberek a „sportcirkuszhoz” kapcsolódó reklám hatására fogyasztanak sört, bort, vásárolnak sportszert, autót és egyebet. (JJ)

sport és művészet

A sport eseményei számos művészi alkotás ihletői. A sportban megtestesülő emberideál és a sportértékek megörökítése hálás téma a különböző művészeti ágakban az ókori diszkoszvető szobrától a ma sportolót ábrázoló fotókon, festményeken, szobrokon át a kitűnő filmekig. A sportolókat ábrázoló alkotások – elsősorban az ókorban – nemcsak a test önmagában való esztétikumát, szépségét fejezték ki, hanem a hozzá kapcsolódó tevékenységet is. A film különleges lehetőséget nyújt a sportban megjelenő összetett dinamika, a sportolói motiváció, a versenyhelyzetek ábrázolására. Ilyen jelentős filmalkotás volt a *Rocky*, a *Tűzszekerrek*, a Balczó Andrásról szóló *Küldetés* c. film vagy a *Kincsem*. Ezeknek az alkotásoknak a népszerűsége azt bizonyítja, hogy mind a művészt, mind a művészet közönségét mindig érdekelni fogja a sport mint téma. (JJ)

sport világszervezetei

A ~ →nemzetközi nem kormányzati szervezetek (NGO). A sportdiplomácia legmagasabb szintjét jelentő szervezetek, szerveződésük globális szintű, kontinenseken átívelő. A világon számos sporthoz kapcsolódó világszervezet működik, ezek munkája a saját területén nemzetek feletti és meghatározó. Tevékenységük elsősorban stratégiai jellegű, így működésük iránymuta-

tó, és egyben viszonyítási alap a vonatkozó sportágban. Egy-egy világszervezet döntéseit nem – vagy csak jelentős nehézségek árán – lehet megváltoztatni, megvívózni.

A sport legjelentősebb világszervezetei meghatározóak a mindenkori sportélet, sportpolitika számára. A sport legjelentősebb világszervezeteinek tekintetjüket az alábbiakat:

Nemzetközi Olimpiai Bizottság – International Olympic Committee (IOC);

Nemzetközi Spotszövetségek Általános Szövetsége – General Association of International Sports Federations (GAISF);

Nyári Olimpiai Sportszervezetek Szövetsége – Association of Summer Olympic International Federations (ASOIF);

Téli Olimpiai Sportszervezetek Szövetsége – Association of International Olympic Winter Sports Federations (AIOWF);

Nemzetközi Paralimpiai Szövetség – International Paralympic Committee (IPC);

Nemzetközi Olimpiai Akadémia – International Olympic Academy (IOA);

Olimpikonok Világszövetsége – World Olympians Association (WOA);

Nemzetközi Nem Olimpiai Játékok Szövetsége – International Non-Olympic Committee (INOC);

Nemzetközi Doppingellenes Ügynökség – World Anti-Doping Agency (WADA);

Nemzetközi Fair Play Bizottság –

International Committee for Fair Play (CIFP);

Nemzetközi Sportdöntő Bíróság – Court of Arbitration for Sport (CAS);

Sport a Fejlődésért és a Békéért Egyesült Nemzetek Szervezetének Hivatala – United Nations Office on Sport for Development and Peace (UNOSDP);

Nemzetközi Szabadidősport Szövetség – The Association For International Sport for All (TAFISA);

Nemzetközi Főiskolai Sportszövetség – International University Sports Federation (FISU);

Sportorvosok Nemzetközi Szövetsége – International Federation of Sports Medicine (FIMS);

Sportújságírók Nemzetközi Szövetsége – International Sports Press Association (AIPS). (JJ)

SportAccord

Mind az olimpiai, mind a nem olimpiai sportágak nemzetközi sportszövetségeinek, a sportjátékok szervezői bizottságainak, valamint a sporthoz köthető egyéb nemzetközi szervezeteknek az érdekképviseleti ernyőszervezete. 1967-ben hozták létre, korábban Global Association of International Sports Federation (GAISF) néven volt ismert, 2009-ben vette fel a SportAccord nevet. Jelenleg 92 teljes jogú tagja van (nemzetközi sportszövetségek) és 17 társult tagja (nemzetközi sportszövetségekhez szorosan köthető tevékenységgel foglalkozó egyéb szervezetek). Székhelye Lausanne (Svájc). Célja a tagság sportágainak népszerűsítése.

se, a sportágak közötti tudásmegosztás és információcsere elősegítése. 2003 óta szervezi az évente megrendezett ~ sportvezetői csúcstalálkozót (Sport Accord Convention). A találkozó lehetőséget biztosít a különböző sportágak vezetőinek, a több mint 2500 sportszakembernek, hogy egy adott helyen és időben előbbre vigyék a sport ügyét. (JJ).

sportág kontinentális, regionális tagszövetsége

A nemzetközi sportszervezetek területileg illetékes alszövetsége, mely az adott sportág kontinentális vagy regionális szövetsége (pl. Európai Kézilabda Szövetség – European Handball Federation, EHF; Ázsiai Kézilabda Szövetség – Asian Handball Federation, AHF). Tevékenységi körük hasonló a felettük álló nemzetközi sportszervezetéhez, de a koordináló szerepkörön túl kivitelező szerepet is ellátnak (pl. versenyek vagy bajnokságok rendezése). Az egyes tagszövetségek együttműködnek a felettes nemzetközi sportszervezettel, a többi kontinentális vagy regionális tagszövetséggel, valamint a területileg alájuk tartozó nemzeti szövetségekkel. Sportdiplomáciai és sportpolitikai hatáskörük az adott kontinensre vagy régióra vonatkozik. (JJ)

sportágak vezető nemzetközi szervezetei

A sportágak vezető nemzetközi szervezetei a saját sportjuk koordináló, döntéshozó és végrehajtó szövetségei is egyben (pl. Nemzetközi Lab-

darúgó Szövetség – Football International Federation Association, FIFA). Tevékenységi körük rendkívül széles, amelybe egyebek mellett beletartozik (1) a sportághoz kapcsolódó szabályozás kidolgozása és alkalmazása, a szabályrendszer meghatározása; (2) a kontinentális alszövetségek kialakítása és a velük való együttműködés; (3) az állami szintű sportági szövetségek összefogása, azok munkájának összehangolása; (4) a szövetség tagjai számára iránymutatás, illetve az általuk végzett tevékenység ellenőrzése. A sportágak vezető nemzetközi szervezetei végzik a sportághoz kötődő versenyek és rendezvények szervezését, adott esetben lebonyolítását, és népszerűsítik a sportágot. Együttműködnek a sportvilágszervezeteivel és a sportághoz kapcsolódó más sportágak szervezeteivel. A sportágak nemzetközi szövetségeinek vezetősége az általuk összefogott országok delegált és megszavazott munkatársaiból áll, ezáltal döntéseik szinte mindegyike közös sportdiplomáciai lépésként értelmezhető. Tevékenységüket fokozottan áthatja a nemzetközi politika, így – a sportérdekek mellett – időnként közvetlenül megjelennek a gazdasági vagy a politikai érdekek (pl. egy-egy világverseny helyszínének kiválasztásakor). (JJ)

sportághoz kötődő nemzeti sportszervezet

Olyan országos hatáskörű sportszervezet, mely meghatározott sportág állami igazgatásáért felelős. Legfőbb tevékenysége a sportágra vonatkozó nemzeti intézményrendszer kialakítása és

működtetése, a versenyek és bajnokságok szabályzatainak felállítása, valamint ezek lebonyolítása, az adott sportág finanszírozási kérdéseinek szabályozása és a sportág népszerűsítése, az aktuális kérdések kezelése. Felelős a nemzeti válogatott megszervezéséért és irányításáért, és legtöbb esetben összefogja az adott sportág sportklubjait az országban (pl. a Magyar Labdarúgó Szövetség, a Magyar Sakk-szövetség). (JJ)

sportághoz nem kötődő nemzeti sport-szervezet

E szervezetek speciális feladatkörükben koordinálják az adott ország sportéletét. Legfőbb tevékenységük a nemzeti sport szabályozása és koordinálása a nemzetközi előírások alapján. Szorosan együttműködnek a sportághoz kötődő nemzeti sportszervezetekkel, és együttesen határozzák meg az adott országon belül a sport helyzetét. (Pl. Magyar Antidopping Csoport). (JJ)

sportdiplomácia

A ~ – nemzetközileg elfogadott definíciója szerint, amely Stuart Murray nevéhez köthető – magába foglalja a sporthoz köthető személyek mindennemű, a szervezetük vagy kormányuk nevében végzett és azzal összefüggő diplomáciai aktivitását. A ~ a hagyományos diplomáciára épül, és sporthoz kötődő személyeket, valamint sporteseményeket használ annak érdekében, hogy a külföldi közönséget és szervezeteket informálja, bevonja törekvéseibe, adott esetben elkötelezze szándékai iránt. Kedvező képet

alakít ki országaról annak érdekében, hogy a külföldi személyek és szervezetek elősegítsék a kormányzat vagy a szervezet törekvéseit. A sportdiplomáciának egyre nagyobb hatása van a társadalomra, a politikára és a gazdaságra. A legjelentősebb esemény a ~ban az olimpiai játékok megszervezése és lebonyolítása, melyen a legtöbb nemzet és számos sportág képviselteti magát. A ~ban megkülönböztethetünk közvetlen és közvetett tevékenységet. A közvetlen tevékenység a szakszerű hivatalos munka (pl. nemzetközi szervezetekben vagy nemzetek közötti kapcsolatokban), a közvetett ~i tevékenység a sporthoz kapcsolódó, de ~i jogosítványokkal nem rendelkező személyeknek és szervezeteknek a tevékenysége (pl. aktív sportolók, sportklubok, a sportág népszerűsítése). (JJ)

sportdiplomácia eszközrendszere

A hagyományos diplomáciában alkalmazott eszközök a sportdiplomáciában is nélkülözhetetlenek. A politika nemzeti és nemzetközi színtere változatos lépéseket tesz lehetővé és vár el a sport irányításában résztvevőktől. A sportot is – mint minden közösségi tevékenységet – irányítani, szervezni kell. A sport országos és nemzetközi szervezése és irányítása átláthatóságot és biztonságot követel meg az abban részt vevőktől. A sport a nemzetközi együttműködés kikerülhetetlen terepe, ezért elengedhetetlen, hogy egységes szempontok, értékek és eszközök jellemezzék. Az országos és nemzetközi normákkal konfrontálódó szervezetek, személyiségek, a korrupcióban tet-

ten ért személyek kitiltása a legismertebb eszköz. A doppingvétségen ért sportolók és országok eltiltása, a háborúban álló országok versenyektől való távoltartása szintén a sportdiplomácia eszközrendszerének része. (JJ)

sportdiplomáciai tevékenység

A világ legnépszerűbb sportágainak nemzetközi központjuk van. Ezekben a központokban az országok által delegált vezetők, munkatársak hangolják össze a világversenyek, a legrangosabb események időpontjait, a rendezés helyszíneit és a versenyzés feltételeit. Az olimpiák, világbajnokságok házigazdáinak kiválasztása általában jelentkezés és bizonyos versenyeztetés alapján dől el. Mivel egy-egy esemény sokszor több héten át az egész világ figyelmét a rendező ország, város felé fordítja, ezek megrendezéséért nemzetközi vetélkedés folyik. Az olimpiák és más nagy világversenyek rendezési jogát földrészenként egyensúlyosan osztják el, hogy lehetőleg minden alkalmas jelentkező ország rendezhesen versenyt. A sportdiplomácia a békes egymás mellett élés megvalósításának tevékeny szereplője és leglátványosabb gyakorlati alkalmainak előkészítője. (JJ)

sportdiplomata

A sport nemzetközivé válásával egyre fontosabb a szerepük a sportesemények megszervezésével megbízott szakembereknek. A hazai sportszervezetek által delegált szakembereket, az egykor eredményes sportolókat az országos sportági szövetségek a sport-

diplomáciai feladatra kijelölik. Szintén minden sportágban vannak kiváló sportolók, akik – aktív sporttevékenységük befejezése után – sportdiplomataként kamatoztatják tudásukat, tapasztalatukat. A sportdiplomata szakmájának gyakorlásához komoly szakmai ismertek szükségesek – és ezt a volt sportolók és nem sportolók egyaránt megszerezhetik –, de a sportolói múlttal bírók jelentős tapasztalati előnnyel rendelkeznek. Az öltözők és versenyek atmoszférájából származó tudást nem lehet tanítani, csak évekig tartó „verejtékes” jelenléttel megszerezni. (JJ)

sportfinanszírozás

Az amatőr és a hivatásos sport egyaránt jelentős finanszírozást igényel. Az amatőr sportolói státuszban a sportolók általában gondoskodnak saját felszerelésükről, legalábbis addig, amíg versenysportra való alkalmasságukat meg nem tudják mutatni. Megjelenhet egy-egy gazdagabb sportegyesület, amely mögött támogatóként egy-egy cég vagy önkormányzat áll, és ez határozhatja meg a sportolás költségét. A hivatásos egyesületeket cég, vállalkozó, egy város, vagy maga az állam támogathatja. Ezek fizetik a kiváló eredményeket felmutató játékosokat, edzőket, a menedzsmentet – a megtérülés reményével vagy a társadalomban, a sport-közéletben való jelenlét költségként elkönyvelve kiadásait. A sportra fordított költségeket az esetek többségében a cégek elkönyvelik marketing költségekként. A sportból szerzett jövedelmek után ugyanúgy adózni kell,

mint bármilyen más jövedelemszerzés esetén. (JJ)

sportfogadás

A játékszenvedély az emberi természet része. Régi idők dokumentumai bizonyítják, hogy a vetélkedés, a győzelemre törés a szurkolókat is arra készítette, hogy valamilyen formában részt vegyenek a versenyben. Ennek évszázadok során kialakult módja a fogadás. Az ókorban nem voltak mai értelemben vett fogadóirodák, de már akkor is fogadtak egy futó, birkózó győzelmére. A modern sportfogadásra szakosodott irodák nyereményt ígérnek – a fogadóktól beszédett, tétek utáni pénzek elosztásával – a legjobb találatokat elérőknek. A sportfogadás szinte minden országban állami monopólium, de ennek ellenére sok engedély nélküli fogadási lehetőség működik. A nyeresi vágy, a könnyű pénzszerzés csábítása lehetővé teszi, hogy újabb és újabb sportágakat vonjanak be a sportfogadásba. A tippmix a legkülönbözőbb sporteseményekre való elektronikus fogadást is lehetővé teszi, és emberek millióinak szenvedélye. A sportfogadásból származó számottevő adóbevétel különböző célokra történő átcsoportosítása jelentős sport- és gazdaságdiplomáciai feladat és lehetőség. (JJ)

sportmenedzsment

A sportmenedzsment az üzleti tudományoknak az a speciális területe, mely a szabadidős és versenysporttal foglalkozik. Amikor a sportolás intézményi keretek között történik, akkor

beszélnek a sport szervezéséről, vezetéséről. A sportmenedzseri munka legfontosabb szereplője maga a sportoló, emellett azonban ma már számos sportmenedzsmenthez kapcsolódó szakterület ismert (sportmarketing, sportrendezvény, létesítménymenedzsment, sportgazdaságtan, sportelemzés). A sportmenedzsment szakterülete egyre nagyobb népszerűségnek örvend, egyre gyakoribbak a kimondottan e tárgyat oktató képzések. (JJ)

sportoló →amatőr és hivatásos sport

sportszövetségek

A sportszövetségek – meghatározott sporttevékenységi körben – a sportversenyek szervezésére, a tagok érdekvédelmére és a részükre nyújtandó szolgáltatásokra, valamint a nemzetközi kapcsolatok működtetésére létrehozott, jogi személyiséggel és önkormányzattal rendelkező szervezetek. Az országos sportági szakszövetségek meghatározott sportág nemzeti koordinálását végzik, melyből sportáganként egy található az országban. A sportági szövetségek tagjai kizárólag sportszervezetek, sportiskolák és az utánpótlás-nevelést végző alapítványok lehetnek. A fogyatékosok sportszövetségei a fogyatékosági ágak szerint szerveződő, a fogyatékosok verseny- és szabadidősportját szolgáló országos szövetségek. A diák- és főiskolai-egyetemi sport szövetségei a versenyek szervezésére, az abban való közreműködésre létrehozott sportszövetségek. (JJ)

sportújságok

Sportújságok a kizárólag sporthírekkel foglalkozó napi, heti vagy havi szaklapok. A sportújságírás megjelenését a viktoriánus Angliához kötik. Itt született meg több modern sport, és itt jegyezték fel az első eredményeket. Egyes források szerint az Oxford és Cambridge között tartott egyetemi evezős verseny volt az első tömegrendezvény, amelyről tudósítás született. Az 1908-as londoni olimpiai játékokat olyan érdeklődés övezte, hogy a legtöbb újság a legjobb újságíróit küldte az eseményre (így írt pl. Sir Arthur Conan Doyle a maratonfutásról a Daily Mail megbízásából). A sportvilágsajtóban a legismertebb sportújság a L'Equipe (francia), a La Gazzetta dello Sport (olasz), a Marca (spanyol), a Sporting Life (brit), a Kicker (német), a Sports Illustrated és Sporting News (amerikai). A legtekintélyesebb magyar sportújság a Nemzeti Sport napilap. A sporthírek fogyasztása egyre inkább áttér a médiába, ahol – az írásos és képi megjelenítés mellett – az olvasó mozgó összefoglalókat is megtekinthet az érdekes pillanatokról. (JJ)

stadion

A mai ~ olyan építmény, amely kültéri sportversenyek lebonyolítására és megtekintésére szolgál, általában pályából és körülötte elhelyezett nézőtérből, lelátóból áll. A ~ szó az ókori görög olimpiai játékok idejéből származik, amikor is egy mértékegységet jelölt. Egy „stadion” az Olümpiában tartott futóverseny hosszát jelölte, ami kb.

180 méternek felelt meg. Az ókori rómaiak is építettek ~oknak megfelelő épületeket, amiket a circus (cirkusz) névvel illettek (pl. a Colosseum). A modern kor első ~jai puritán épületek voltak, céljuk mindössze annyi volt, hogy minél több embernek helyet adjanak. Ezekre akkor lett szükség, amikor kialakultak a nagy népszerűségnek örvendő tömegsportok, a labdarúgás Angliában és a baseball Amerikában. Az egyik első ilyen amerikai ~, a Lansdowne Road Stadium 1872-ben készült el. Angliában az első ilyen építmény a Stamford Bridge Stadium. A világ nagyvárosaiban ma óriási ~okat láthatunk, melyek már komplex szórakoztató centrumok (Londonban a Wembley; Barcelonában a Camp Nou, Madridban a Bernabeu, Münchenben az olimpiai stadion). A legnagyobb nézőszámot befogadó stadion a brazíliai Rio de Janeiróban található Maracanã, mely 1950-ben a futball világbajnokság döntőjében csaknem 200 ezer embert fogadott. Az utóbbi időben Magyarországon is több új stadion épült (Papp László Aréna; Duna Aréna; Pancho Aréna; Groupama Aréna). Gyakori jelenség, hogy a stadionokat a csapatokkal együtt vállalatok szponzorálják (pl. Allianz Arena Münchenben, Volkswagen Arena Wolfsburgban, Aviva Stadium Írországbán). (JJ)

szabadidősport

A közgazdasági megközelítése alapján a formális sportnak két formáját különböztetik meg, a szabadidős sportot és a látványsportot. A ~ lényege a test edzése, a testmozgás, nélküli a ver-

sengést és a jobb teljesítményre való törekvést. A sportoló célja egészségének megőrzése, a szórakozás, és a szabadidő egyéni vagy társakkal való aktív eltöltése. A ~okban vagy hobbi-sportokban résztvevő emberek száma fokozatosan nő. A résztvevők száma, ill. a sporttal eltöltött idő egy adott ország jóléti, gazdasági fejlettségi, életminőségi mutatójában is megjelenik. Tömegessé válásával olyan iparágak alakultak ki, melyek célja a ~tal járó tömegfogyasztás igényeinek kielégítése lett egyebek mellett sportszerek, sportfelszerelések gyártásával, sportlétesítmények építésével és üzemeltetésével. (JJ)

sztárok a sportban

A sportot űző emberek milliói közül minden sportágban ismertek a kiemelkedő személyiségek. Nevük ugyanúgy bekerül a köztudatba, mint a vezető politikusoké. Minden sportágnak minden időben megvan a maga legkiválóbb sportolója, akinek a tudása viszonyítási pont a többiek számára, akit a kíváncsi emberek milliói akarnak látni, és ezért az élményért nagyon sok pénzt hajlandók fizetni. A televízió jóvoltából szinte minden érdeklődő megismerheti ezeket a kiválóságokat. És nemcsak a sportversenyeken szerepelnek, hanem különböző reklámhordozókon (pl. mez, sapka), amiért mind a sportoló, mind a termék gyártója többletjövedelemhez jut. (JJ)

téli olimpia

A nyári olimpiák rendezése után hamarosan felmerült az igény a téli spor-

tok versenyeinek megrendezésére. Az első téli olimpiát 1924-ben Franciaország Chamonix nevű városa rendezhette. A téli olimpiai játékokat is négyévente rendezik meg. Általában az alpesi klímájú országok vállalkoznak a szervezésére, mert alapfeltétel a biztonságos hó- és jégmennyiség. A téli olimpiai játékok méretükben elmaradnak a nyári játékoktól (kb. 80 versenyszám a nyári olimpia kb. 300 versenyszámával szemben). A műsoron a sielés számos változata mellett a jeges, korcsolyázó és lesikló sportágak szerepelnek. (JJ)

tenisz

A tenisz ütős labdajáték, amit hálóval kettéosztott pályán játszik két játékos vagy két pár. A játék célja átütni a labdát a háló felett az ellenfél térfelére oly módon, hogy az ellenfél a labda visszaadására ne legyen képes. Francia eredetű labdajáték, a *jeu de paume* alapján alakult ki, viszont Angliában vált népszerűvé a 19. századtól, ahol 1875-ben lefektették a játék szabályait, és 1877-ben megrendezték az első bajnokságot. 1883-ban Wimbledon gyepén lezajlott az első hivatalos nemzetközi mérkőzés is. A ~t a játékot körülvevő hagyomány és az elegáns mozdulatok miatt a „sportok királyának” is nevezik. A kezdetektől megjelent az olimpián, a legtöbb sportággal ellentétben azonban ebben a sportágban nem rendeznek kontinens- vagy világbajnokságot. A professzionális játékosok különböző pénzdíjas tornákon (Grand-Slam tornákon, férfiaknál az ATP, nőknél a WTA-tornákon, illetve a Davis-kupa

és Fed-kupa nemzetközi csapatversenyeken) méretik meg magukat, és az ezeken elért eredmény, ranglistapont alapján alakul ki a játékosok közötti világrangsor. A legnagyobb hagyományokkal rendelkező négy kiemelt torna (Australian Open, Wimbledon, Roland Garros, US Open) képezi az ún. Grand Slam versenyeket, az ezeken elért siker jelenti a legnagyobb dicsőséget a játékosok számára. (JJ)

UEFA → *labdarúgás*

Universiade

Az olimpiák mintájára szervezett verseny, amelyen az egyetemista státusszal rendelkező versenyzők egyéni és csapatsportokban indulhatnak. A név az egyetem („university”) és olimpia („olympiade”) szavakból áll össze. Az olimpiai játékok után ez a legnagyobb, több sportágban tartott világverseny. Az Universiade szervezője az International University Sports Federation (FISU). 1923-ban Párizsban rendezték az első ~t, akkor még más néven (International Universities Championships). Két-négy évente rendezik a világ különböző nagyvárosaiban. Budapest is többször volt házigazdája. (JJ)

úszás

Az úszás az egyik legősibb mozgásforma. Ahogy a gyaloglás és a futás, az úszás is természetes mozgásigényből fakadó, könnyen elsajátítható és egész életen át folytatható sportággá vált. A szabadvizekben és épített uszodákban egyaránt űzhető, különleges élettani élvizeteket, testerősítést nyújtó úszás a

legnépszerűbb sportágak közé került. Az úszóversenyeket különböző távokon rendezik, és a négy legismertebb változata a gyorsúszás, a mellúszás, a pillangó- és a hátúszás. 1896-ban Hajós Alfréd gyorsúszásban szerezte az első magyar olimpiai aranyérmet.

A Nemzetközi Úszósövetség (Fédération Internationale de Natation, FINA) 1908-ban alakult meg Londonban nyolc ország – köztük Magyarország – kezdeményezésére. Feladata az úszás szabályainak egységesítése, a nemzetközi versenyek szervezése és az úszás népszerűsítése. A szervezet székhelye Lausanne-ban van, jelenleg 207 nemzeti szövetség a tagja. 2017-ben a világbajnokságot – a FINA történetében először – Magyarországon rendezték. (JJ)

versenysport

A sportot űzők valamennyien kedvtelésből kezdenek el rendszeresen sportolni, többen azonban hivatásos szintre kívánnak lépni. Ennek az egyének és csapatok közötti vetélkedésnek nyújt szervezett és rendszeres kereteket a ~ rendszere. A ~ résztvevői mind országos, mind nemzetközi szinten megmérethetik tudásukat. Magyarországon a nagyobb városok, megyék által koordinált bajnokságokra nevezhetnek be azok az egyének és csapatok, akik vagy amelyek az országos bajnokságokban is indulni kívánnak. A legjobb versenyzőket a sportversenyek rendszere a legalacsonyabb szinttől hierarchikus rendszerben eljuttatja az országos bajnokságokon való indulási lehetőséghez, ahol a résztvevők el-

ismerésben és jelentős anyagi juttatásban részesülhetnek. Az országos bajnokságok legjobbjai a nemzetközi versenyeken mérhetik meg magukat – egy nemzet válogatott sportolóiként. A nemzeti válogatottban való versenyzés joga a legnagyobb dicsőségnek számít, és általában jelentős előrejutást jelent a legjobb, legjobban szponzorált és fizető egyesületekhez. (JJ)

világbajnokság

A legtöbb sportágban rendeznek ~ot, többnyire az olimpiai játékok időpontját elkerülő években. Számos sportágban azonban évente rendeznek világbajnokságot, így biztosítva a legjobb versenyzők, egyéni sportolók és csapatok folyamatos nemzetközi megméretését, és így elégítve ki a szórakoztatóipar, a média elvárásait. A nemzetközi versenynaptárban a legnagyobbak, legnépszerűbbnek számító sportágak igyekeznek elkerülni egymást. A világbajnokságok az utóbbi évtizedekben a nemzetközi politikai élet szereplői számára is vonzóak, és számos „csúcstalálkozóra” adnak lehetőséget – kötetlen keretek között. (JJ)

vívás

A vívás az egyik legrégebb történelemre visszatekintő sportág. A fennmaradt tárgyi emlékek szerint már az ókori Kínában és Egyiptomban is vívtak, a görögöknél és a római gladiátorjátéknál már eltérő fegyvernemeket is megkülönböztettek. A modern vívás gyökerei a középkori lovagok idejére vezethetők vissza, a lovagi tornák és a párbajok nemcsak a fegyverzet, hanem

a vívástechnika fejlesztésében is nagy szerepet játszottak. A legjelesebb vívók az olaszok, a franciák és a spanyolok voltak. A vívás – három különböző fegyvernemben (kard, tőr, párbajtőr) – a kezdetektől jelen van az újkori olimpiai játékokon. A páston – mint vívótéren – vívott párbajt zsurí és gépi technika segítségével pontozzák, a találatok kardban a derék felett, a törvívásban a törzsen, a párbajtőrben az egész testfelületen érvényesek.

A Nemzetközi Vívószövetség (Fédération Internationale d'Escrime, FIE) a vívás szabályainak egységesítésével, nemzetközi versenyek szervezésével és a sportág, illetve a nemzeti szervezetek képviselőivel foglalkozó testület. 1913-ban alakult Párizsban kilenc ország – köztük Magyarország – kezdeményezésére, székhelye Lausanne-ban található. A nemzetközi versenyek és az olimpiai játékok szervezése során szoros együttműködésben dolgozik a *Nemzetközi Olimpiai Bizottsággal*. (JJ)

WADA →doppingvétség

zuhanyhíradó

A zuhanyozó a játék után nagyon fontos tisztálkodási hely a sportolók számára. A versenyfeszültség utáni lazítás során ott szokták kifejezni örömeiket, bánatukat a sportolók, amit a jól értesült bennfentesek továbbítanak. A legfrissebb hírek utáni hajsza a média világában természetes jelenségnek számít. Egyes klubok és játékosok csepegtetik az információkat, fokozzák a mérkőzések előtti izgalmakat újság-

ban, rádióban, tévében és ma már az interneten is. Az a médium, amelyik a leggyorsabban tájékoztat – még ha nem is pontosan és tárgyilagosan –, jelentős számú olvasóra, nézőre számíthat. A ~ a „Hallottam, hallottuk!” kategóriába helyezi az információ forrását. Tény, hogy a játékosok nyilatkozási szabadságát szerződéseik tartalmazzák. A klub, a szponzor iránti teljes lojalitás jellemzi a profikat, de mégis mondhatnak, súghatnak „valamit”, és minden információ felhasználható. A legjobb játékosok egészségi állapota, sérülésből való felépülése, magánélete, átigazolási tervei befolyásolják az eredményeket. Mindez információ az ellenfeleknek is, meg a klub szurkolóinak is. Hogy mire számíthatnak a milliárdos összegeket forgató sportfogadási irodák, azt egy-két nappal egy sorsdöntő mérkőzés előtt leggyorsabban a ~ból, az akár ismeretlen, nem azonosítható forrásból tudhatják meg. Ez tájékoztató és dezinformatív célú is lehet. (JJ)

PROTOKOLL

Témavezető
BÁBA IVÁN

A szócikkek szerzői
AMBRUS JENŐ (AJ)
IVÁNYI KÁROLYNÉ (IK)
ROBÁK FERENC (RF)

agrément kérése

Amennyiben két állam között diplomáciai kapcsolatok állnak fenn, az eredményes követségi tevékenységhez elengedhetetlen, hogy az egymáshoz küldött képviselők mindkét fél bizalmát élvezzék. Ennek érdekében új misszióvezető hivatalba lépése előtt a küldő állam diplomáciai úton, szóbeli jegyzékben hozzájárulást, beleegyezést – francia eredetű szóval „agrément”-t (ejtsd: agréman) – kér a diplomata személyéhez. A jegyzékhez – amit szokás szerint a fogadó országban működő képviselő juttat el a külügyi tárca protokoll osztályához – részletes életrajzot kell csatolni. A választ a fogadó állam néhány hét elteltével ugyancsak diplomáciai jegyzékben adja meg – általában a küldő országban akkreditált képviselő útján. Az új misszióvezető addig nem utazhat a fogadó országba, amíg az agrément nincs a birtokában. A folyamat bizalmas jellegű. A jelölt személyének ismertté válása akár kiküldetésének megakadályozását is magával vonhatja, ha alkalmasságáról olyan publikus vita nyílik, mely presztízsét ronthatja. A fogadó országnak nem kell megindokolnia az esetleges elutasítást, de a hozzájárulás elutasítása barátságtalan lépésnek is tekinthető, így amennyiben a fogadó ország nem kívánja rontani a kapcsolatok minőségét, indokolt elutasítását nem közli hivatalos formában, inkább szokatlan ideig halasztja a válaszjegyzék küldését, informális úton érezteti esetleges kifogását. (→*agrément*) (RF)

állami látogatás

A magas állami vezetők tárgyalásai bizonyos pontján viszontlátogatásra hívják meg vendéglátójukat. Ezeket a látogatásokat számon tartják és a nemzetközi helyzetből adódó kedvező alkalommal a meghívott maga – vagy hivatali utóda – él is vele. Állami látogatást államfő és házastársa tehet, személyében egy adott országba hivatali ideje alatt legfeljebb egyszer, s erre akkor kerülhet sor, ha a két állam közötti kapcsolatot mindkét részről olyan magas szintűnek tartják, hogy ennek ilyen módon történő demonstrálása is indokolt. Az állami látogatás nem egyedül az államfőt és házastársát érinti. Akkor teljes, ha a vendég államfő valamilyen formában megbeszélést folytat, találkozik a kormányfővel és a törvényhozás, a vallási élet, a tudomány, kultúra, üzleti élet vezetőivel. Az ~ esetén képletesen az állam valamennyi polgára vendéglátó, ezért a programnak az adott országnak, vezetőinek, tájegységeinek, népének a lehető legalaposabb bemutatását, ismertetését kell tartalmaznia. Emiatt időtartama hosszabb, a politikai tartalom mellett kulturális, vallási, turisztikai, üzleti, sport stb. vonatkozásai is vannak. Mindez azt is jelenti, hogy a vendég államfő nagyobb és rangosabb kísérettel, tudósokkal, művészekkel, üzletemberekkel, nagyobb sajtókísérettel érkezhet, s általában maga is ad egy kulturális rendezvényt és egy viszontfogadást, amelyre elvárja vendéglátóját. A vendéglátónak is ehhez képest kell biztosítania az ország vezetőinek, tudósainak, művészeinek, üzletembereinek

a jelenlétét. Az országok többségében az ~ok számát a vezetők megterheltsége miatt – és költségvetési okból is – szabályozzák. Általában az államfő félévenként egy látogatót fogad ~ra, és egy országba utazik el.

A viszonyosság nem engedi meg, hogy egy ország vezetője kétszer egymás után hivatalos látogatást tegyen egy másik országban anélkül, hogy annak vezetője ennek korábbi látogatását vizsgozta volna. Ha valamilyen fontos és halasztást nem tűrő körülmény mégis személyes találkozót indokol, munkalátogatás keretében kérhet találkozót és látogathat el az adott ország vezetőjéhez. (AJ)

állami szertartás

Az állami szertartások szükséges és teljes jogosultságú, vagyis fenntartás nélkül alkalmazott régi szokások. Fontos és ünnepélyes események megkívánják bizonyos külső jelképiséget, ami által jelentőségük előtűnik, és valamennyi résztvevő számára bemutathatóvá válik. A szertartás által erősíthető az elődök áldozatainak tisztelete, átélhetővé válik a nemzethez tartozás, a politikai közösséghez tartozás, nemzetközi esemény kapcsán a nemzetek közösségéhez tartozás érzése.

A belső szertartásrendben a fennálló társadalmi rend magáról alkotott képe jelenik meg. Ez a kép a történelmi elődökhöz mérhető, elfogadott és szilárd országot mutat, melyben minden és mindenki a helyén van, minden és mindenki érdemei alapján, jogosan van a helyén. A jelenlevők és a nézők, hallgatók együtt alkotnak közösséget,

országot, nemzetet, ahol érdemei alapján mindenki előre juthat, címet, rangot, kitüntetést kaphat.

A külső szertartásrend – a belső képet kivetítve – a történelmére és hagyományaira büszke, más államokat tisztelő és tiszteletet érdemlő, politikailag stabil, gazdaságában gyarapodó ország képét jeleníti meg, amely a rá eső – arányos – felelősséggel veszi ki részét Európa és az emberiség ügyeinek intézéséből. Az ilyen harmonikus kép kialakításához szükséges a jól összeállított protokollrangsor, az alkalomhoz, a körülményekhez és a hagyományokhoz igazodó szertartásrend és annak tökéletes végrehajtása. (AJ)

állandó ügyvivő

Diplomáciai képviselőket nagykövet, követ vagy ügyvivő vezethet. Az ~ a misszióvezetői rangok közül a legalacsonyabb, így őt nem az állami szuverenitást megtestesítő államfő küldi a fogadó államfőhöz személyes képviselőként, hanem a külügyminiszter a külügyminiszterhez. Az ügyvivői szintű diplomáciai kapcsolatok általában hűvös államközi viszonyra engednek következtetni. Egy – még ellentmondásos helyzetben levő – új állam megalakulásakor is a kezdeti időkből óvatosságból több partner csak ügyvivői szintű diplomáciai kapcsolatot létesít. Az „állandó” ügyvivő nemzetközi diplomáciai elnevezése a francia nyelvből ered, vagyis *chargé d'affaires*, pontosabban a diplomáciai életben – angolul is – „*chargé d'affaires en pied*” elnevezéssel illetik. Meg kell különböztetni az ideiglenes ügyvivőtől – *chargé*

d'affaires a.i. (vagyis ad interim) –, aki csak a misszióvezető távollétében áll a képviselő élén. A Diplomáciai Testület rangsorában az ~ akkor is megelőzi az ideiglenes ügyvivőt, ha ez utóbbinak magasabb diplomáciai rangja van. (RF)

álló alkalmak

A diplomáciai életben a hivatalos és társadalmi jellegű események fontos keretét az ún. álló alkalmak, a fogadások, a koktélpártik, illetve ezek kertben rendezett változatai, az ún. →*garden party*-k adják. Ebbe a kategóriába tartozik a Diplomáciai Testület részére újévkor tartandó államfői fogadás, a „cercle” is. Álló alkalomnak nevezzük tehát azokat a hivatalos vagy társasági, társadalmi jellegű diplomáciai összejöveteleket, ahol a megjelent személyek a rendezvény ideje alatt állnak és vonulnak. A rendezvény helyszínén ilyen alkalommal kevés bútor van, általában szék is csak néhány darab az idősebb, gyengélkedő vendégek részére. Az álló alkalmak fontosak, mivel lehetőséget teremtenek a diplomatáknak arra, hogy kötetlen körülmények között találkozhassanak és társaloghassanak a fogadó ország fontos személyiségeivel, a diplomáciai testület többi tagjával. (IK)

beszéd

A diplomáciai életben főként a politikai álláspontot ismertető, illetve alkalmi méltató ~ fordulnak elő, vád- vagy védőbeszédre ritkán kerül sor. Nyilvános hivatalos rendezvényen a politikai beszéd általában az esemény ele-

jén, és mindig a koszorúzás, a fő műsor előtt hangzanak el. A ~ sorrendje fordított protokollsorrend, az első (köszöntő) beszéd a meghívó vagy a helyi személyisége, az utolsó beszéd (szó) a fővendégé. A meghívó a fő (politikai) beszéd után röviden megköszöni az elhangzottakat, és lezárja az ünnepségnek ezt a részét. Ha a köztársasági elnök, a miniszterelnök vagy egy miniszter üzenetet intéz a megemlékezőkhöz, azt az állam képviselője vagy a polgármester olvassa fel az ünnepség (pl. a koszorúzás) előtt. Az állam egy hangon beszél, tehát ha a kormánytagja beszédet mond, más (pl. a kormány megbízott) nem beszél az ünnepségen. A ~ száma nem haladhatja meg a 3-4 beszélőt. Hivatalos ünnepségen nem szokás hosszú beszédet mondani (ezek inkább az ünnepséget követő koccintáson, fogadáson hangozzanak el). (AJ)

büfévacsera

A büférendezvény – ami időponttól függően lehet ebéd vagy vacsora – az álló és ültetett alkalom keveréke, azaz az ebéd vagy vacsora és a fogadás kombinációja („ültetési álló”). A büfévacsera igen kedvelt társadalmi jellegű diplomáciai esemény. A házigazda a bejáratnál fogadja a vendégeket, akiknek a pincérek aperitifet kínálnak, majd a büféasztalhoz invitálják őket. Ételt vesznek, ezután mindenki az asztalokhoz ül, ahol általában nincs ültetési rend. A vendégek maguk választják meg asztaltársaságukat, de lehetséges, hogy a házigazda – munkatársai segítségével – bizonyos szempontok

alapján irányítja, ki kivel kerüljön egy asztalhoz. Előfordul, hogy az asztalok között van egy kiemelt ún. VIP-asztal, ahol a házigazda foglal helyet néhány általa előre kiválasztott fontos vendéggel. (Ilyenkor az ültetési rendet a VIP vendégeknek jelezni kell, és illik őket az asztalhoz kísérni.) Az ételek a büféasztalra vannak kihelyezve (hideg előétel, leves, meleg előétel, főételek). A kiszolgálást mindenki saját maga végzi (esetleg pincérek segítségével), az italokat, a sajtot, a desszertet és a kávékat általában a pincérek szolgálják fel az asztalnál. A vendégek a főétel elfogyasztása után egy másik asztalnál is helyet foglalhatnak éppúgy, mint a vendéglátó, akinek – lehetőség szerint – illik mindenkivel néhány szót váltani. Sok esetben a büfévacsorát egy rövidebb kulturális programmal kötik össze (házi hangverseny). (IK)

családtag

A nemzetközi jog a diplomáciai képviselő tagjaihoz tartozó – a képviselővel hasonló kiváltságokban és mentességekben részesülő – ~okat nem határozza meg tételesen. A kritérium értelmében egy háztartásban éljenek a képviselő tagjával, illetve ne legyenek a fogadó ország állampolgárai. A viszonylag tág nemzetközi jogi meghatározást az egyes államok különbözőképpen értelmezhetik. A kiskorú gyermek minden esetben élvezheti a ~i státuszt, eltérő a gyakorlat azonban abban, hogy a nagykorú, ám még nem önállósdott gyermekek megkapják-e a ~nak járó igazolványt. (Egyes országokban az egyetemi tanulmányok végéig, má-

sutt bizonyos életkorig, pl. 24 évig jár a státusz, s van ahol nemek szerint is különbséget tesznek, és a leánygyermeket idősebb korig tekintik közös háztartásban élőnek). A fogadó állam hagyományaitól és jogrendszerétől is függ, hogy házasúrnak kit ismer el (pl. többnejűség vagy azonos nemű házastárs esetén). Van olyan európai ország, mely házassági anyakönyvi kivonatot is követel a házastársi igazolvány megadásához a küldő ország által kiállított – a házastársi funkciót feltüntető – útlevelel ellenére. A fogadó államtól függ az is, milyen státuszban ismeri el a képviselő munkatársával együtt tartózkodó felmenő vagy nem egyenesági rokonokat. (RF)

delegációk rangsorolása

Egy konferencia hivatalos részén minden delegációt azonos jogok illetnek meg, és minden szempontból azonos elbánás illeti meg őket. A delegációvezetőket azonosan kell kezelni akkor is, ha az egyik kormánytag, a másik diplomata, a harmadik pedig köztisztviselő. A felszólalás rendjében sem lehet megkülönböztetés. Az egyedüli rendező elv a résztvevő államok nevének alfabetikus sorrendje a konferencia hivatalos nyelvén. Az elnöklést – az előzetes megállapodás szerint – vagy a rendező ország delegációvezetője biztosítja, vagy váltakozva a delegációvezetők. Ez esetben – ha nincs más megállapodás – az alfabetikus sorrend határozza meg az elnöklési rendet. A konferenciákon és a kongresszusokon, amelyeken államfők és teljes jogú meghatalmazott küldöttek vesznek részt, elő-

ször a hivatalos nyelvet határozzák meg, majd a résztvevő országokat e nyelv szerint ábécé-sorrendbe állítják. Az ENSZ-tagországok között az államok egyenlőségének elve abszolút módon érvényesül, hivatalos üléseiken képviselők országaik angol nevének abc sorrendje szerint ülnek. A rangsort kezdő első betűt évente a közgyűlés megnyitóján sorsolják ki. (AJ)

delegációtagok rangsorolása

Államfők, kormányfők, hatalmon lévő pártok vezetőinek, illetve a vezetésük alatt álló delegációknak egymás közötti rangsorolása nemcsak személy szerinti (egyéni) rangsorolásuk problémáját érinti, hanem felveti az államok egymás közötti rangsorolásának kérdését is. A küldöttségek esetében mindig szigorú egyenlőség és valamely nyelv abécéje szerinti rangsorolás érvényesül az egyes államok között, más azonban a helyzet az egyes államférfiak, delegátusok esetében, ahol az egyéni rangsorolás szabályai a mérvadók. Amikor több államfő, illetve azok képviselői vannak jelen, a fogadó, vendéglátó ország protokollja alkalmanként állapítja meg rangsorukat, mely csak arra az alkalomra érvényes. Az államfő az első a listán. Az uralkodók általában megelőzik a köztársasági elnököket, az azonos rangú államfők pedig hivatalba lépésük ideje alapján rangsoroltatnak. A további protokolláris sorrend: kormánytag miniszterek, nagykövetek, meghatalmazott miniszterek, további delegációtagok. A delegáción belüli rangsort minden esetben a küldő állam, illetve annak kül-

képvisellete adja meg írásban (általában jegyzék formájában). A nemzetközi szervezetek sajátos belső protokollt és rangsorolást használnak. Az *→ENSZ főtitkárának* rangsorba állítása külön figyelmet érdemel. Mentességei és kiváltságai a kétoldalú diplomáciai képviselleteket vezető nagykövetekének felel meg, rangja azonban náluk magasabb. Hivatalos ténykedése közben a delegációvezetők előtt rangsoroltatnak akkor is, ha az saját kormányfője. Ha meghívást kap székhelyén kívüli protokolláris eseményre, az államfők csoportjába sorolják. Amikor ENSZ főtitkárként látogat külföldre, úgy tekintik, mint egy nem hivatalos látogatáson levő állam- vagy kormányfőt, ami lehetővé teszi számára, hogy a kormányok vendégeként államfők fogadják mint protokollon kívül eső díszvendéget, s ennek megfelelő megkülönböztetett bánásmódot kap. Az *→Észak-atlanti Szerződés Szervezetének* (NATO) főtitkárát, aki elnököl az Észak-atlanti Tanács ülésén, és vezeti a szervezetet, s ebben az esetben megelőzi a tagországok kormányfőit, hasonló érzékeny elbánás illeti meg, mint az ENSZ főtitkárát. (AJ)

diplomáciai futárposta

Egy adott állam külügyminisztériuma a más államokban akkreditált diplomáciai képviselleteivel egybekellett iratok cseréjével tartja a kapcsolatot, illetve a külképviselet olyan eszközeit használ (pl. rejtjelezőket), melyek bizalmas kezelést, háborítatlan szállítást követelnek. Az iratokat, a levelezést tartalmazó borítékot, zsákot

nevezik ~nak, diplomáciai poggyásznak. A szigorúan titkos iratokat tartalmazó borítékot szokás öt, az alacsonyabb minősítésűeket egy pecséttel lezárni az összehajtás mentén. A nagyobb felszerelési tárgyakat, terjedelmesebb kiadványokat futárzsákba zárják, s a zsák szájának bekötésénél pecséttel látják el. A ~ a →*Bécsi Diplomáciai Szerződés* rendelkezéseinek megfelelően sérthetetlen, semmilyen hatóság nem bonthatja fel, és nem tarthatja vissza. Amennyiben valamely hatóságban, szolgáltatóban (pl. repülőgép-parancsnokban) kétség merül fel a csomag tartalmát, veszélyességét illetően, bár nem vizsgálhatja meg, de visszafordíthatja, elutasíthatja szállítását. A titkos futárpostát mindig futárok kísérik, a zsákokat a képviselő tagjai többnyire csak az érkeztetés helyén veszik át. A posta belsejében helyezik el a konszignációt, vagyis az ott elhelyezett iratok összegző jegyzékét. A futárposta kísérő irata a bordereau, amely tartalmazza a küldeményre vonatkozó adatokat, egyben igazolja annak diplomáciai jellegét az idegen hatóságoknak. A ~t kísérő személyek futárigazolványt kapnak küldetésük igazolására. (→*diplomáciai futár*) (RF)

diplomáciai képviselő alkalmazottai

A ~ nem tagjai a diplomáciai személyzetnek, akár a képviselő, akár a képviselő valamely tagja alkalmazza őket. A képviselő igazgatási, műszaki vagy kisegítő feladatokra vesz fel a fogadó állam polgárai közül alkalmazottakat a helyi munkaügyi szabályok tiszteletben tartásával. A képviselő tagjainál

tartózkodó háztartási alkalmazottat – bármely ország állampolgára – érkezésekor, távozásakor vagy alkalmazásának megszüntetése esetén be kell jelenteni a fogadó államnak. (RF)

diplomáciai képviselő személyzete

A ~ három kategóriából áll a →*Bécsi Diplomáciai Szerződés* meghatározása szerint: a diplomáciai, az igazgatási és műszaki, valamint a kisegítő személyzet tagjaiból, akik nem lehetnek állampolgárai a fogadó államnak. (A fogadó állam külön hozzájárulása adhat ideiglenes felmentést a tilalom alól.) A diplomáciai személyzet az érdemi ügyintézői munkában segíti a képviselő vezetőjét. Az igazgatási és műszaki (gyakori magyar megfogalmazással az adminisztratív és technikai) munkatársak a képviselő alapfunkcióinak működtetéséről gondoskodnak ügyintézői, informatikai, gazdasági, könyvtelési, kommunikációs területen. A kisegítő személyzet tagjai általában olyan tevékenységet látnak el, melyet helyi állampolgárságú alkalmazottak is végezhetnének (gépkocsivezetői, szakács, kertész). Háztartási alkalmazott az a személy, aki a képviselő valamely tagjának háztartásában áll alkalmazásban, és nem a küldő állam alkalmazottja. A képviselő személyzetének tagjait nem kell érkezésük előtt a fogadó ország külügyminisztériumának bejelenteni (kivéve a katonai attasé személyét). Működésükhöz a fogadó ország azzal járul hozzá, hogy részükre az általa indokoltnak tartott kategóriájú igazolványt kiállítja. (Előfordulhat, hogy a diplomáciai munkakörre bejelentett,

diplomata-útlevelell ellátott munkatársat a fogadó ország csak igazgatási-műszaki kategóriába fogadja be). (RF)

diplomáciai képviselő vezetője

Amikor két állam megállapodik a diplomáciai kapcsolatok felvételéről, s egymásnál képviselők nyitására, megjelöli a képviselők szintjét is. Ennek megfelelően a diplomáciai képviselő vezetője kölcsönösen lehet →*nagykövet*, követ vagy ügyvivő. A nagykövetet és a követet államfő küldi az államfőhöz, míg az →*állandó ügyvivőt* külügyminiszter a külügyminiszterhez. A képviselő személyéhez a fogadó államnak előzetesen hozzá kell járulnia, vagyis →*agrément*-t kell adnia. Csak ennek birtokában utazhat el a fogadó országba, hogy ott az államfőnek átadja megbízólevelét. Működése megkönnyítéséhez kiváltságokban és menetességekben részesül, viszont kötelessége betartani a fogadó állam törvényeit. Ha a képviselő vezetője valamilyen okból elhagyja állomáshelyét, ún. ideiglenes ügyvivőt nevez ki, aki a jelzett ideig a képviselő vezetőjének minősül. A képviselő vezetőjének lakását – a rezidenciát – ugyanúgy kell kezelni, mint a képviselő épületét. Mentességet élvez, a bejárataánál címerpajzs helyezhető el, és fel lehet lobogózni. A képviselő vezetőjének közlekedési eszközére is elhelyezhető a nemzeti lobogó. (RF)

diplomáciai látogatás

Tágabb értelemben ~nak nevezzük azt a találkozást, amikor szuverén államok más szuverén állammal való

kapcsolattartásra felhatalmazott képviselői fizikai helyváltoztatással kapcsolatba kerülnek egymással. A ~ szereplői lehetnek az államok külkapcsolatok tartására felhatalmazott tagjai, de lehetnek az általuk megbízott tisztviselők is. ~nak tekinthető az is, ha a szuverén államok különböző feladatok ellátására egyezményekkel létrehozott közösségeinek, a nemzetközi szervezeteknek a vezetői felkeresik a tagállamok képviselőit, vagy a közösség nevében más szuverén államokkal veszik fel vagy ápolják személyesen a kapcsolatokat. Szűkebb értelemben ~ az a találkozás, amikor a →*Bécsi Diplomáciai Szerződés* által meghatározott diplomáciai képviselők veszik fel a kapcsolatot egymással. (RF)

diplomáciai megbízatás

Szuverén államok az egymás közötti kapcsolatok intézésére állandó jelleggel (diplomáciai képviselők) vagy eseti jelleggel (különleges diplomáciai missziók) megbízást adnak. Ez a ~. Tágabb értelemben ~ az is, ha a diplomáciai képviselő szuverén államok nemzetközi szervezeténél képviseli országát, vagy államként még nem elismert entitással veszi fel a kapcsolatot. A ~ megszűnhet állami okokból (diplomáciai kapcsolatok megszűnése, felfüggesztése, állam megszűnése, rendszerváltozás, képviselő visszahívása, kiutasítása) és a képviselő okán is (lemondás, halál). (RF)

diplomáciai rangsor

A diplomáciai személyzet tagjai diplomáciai rangot viselnek. A legmagasabb

rangú diplomata a rendkívüli és meghatalmazott nagykövet, akit rangban a rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter (követtanácsos) követ (őket államfő nevezi ki). A külügyminiszter adományozhatja a tanácsosi rangot (első és másodosztályú tanácsos). Külön előterjesztés nélkül érheti el a hivatásos diplomata az első, másod- és harmadosztályú titkári címet (ez utóbbi nem minden államban létezik), míg karrierjét attaséként kezdi. (Magyarországon a kezdőknel használják a segédattasé rangot is.) A katonai attasé általános diplomáciai funkció, mellette használatos a katonai rang is. (Az attasé ugyanis funkciót is jelenthet, például a sajtóattasé vagy külgazdasági attasé elnevezésű diplomata lehet magasabb rangban is.) (→*diplomáciai rang*). (RF)

diplomáciai testület (DT)

Szűkebb értelemben az adott fővárosban működő diplomáciai képviseltek vezetőinek (és családtagjaiknak) összességét nevezzük ~nek. Tágabb értelemben a ~ magában foglalja a képviseltek diplomáciai személyzetének tagjait (és azok családtagjait) is, s így nevezhetik egy-egy ország diplomatáinak összességét is. A ~nek tehát nem tagja sem a konzuli, sem a tiszteletbeli konzuli testület tagja. (RF)

diplomáciai testület rangsora

A diplomáciai testület rangidős tagja a →*doyen* (ejtsd: doajen; angolul dean, ejtsd: dín). Mivel sem a szuverén →*államok*, sem azok nagykövetei között fontossági sorrendet nem szabad fel-

állítani, a hagyományok szerint rangidős az, aki a legrégebben érkezett a fogadó országba. Ma már a rangsort meghatározó dátumot a →*megbízólevél* átadásához kötik, de a fogadó ország protokolljának feladata, hogy ennek sorrendje szigorúan alkalmazkadjon a megérkezés időpontjához. A keresztény hagyományú országok nagy részében mindenkor rangidősnek a vatikáni állam nagykövetét tekintik, aki ilyenkor az →*apostoli nuncius* elnevezést viseli. Ha nem ő a doyen, akkor pronunciusnak hívják. A doyen – ahogyan a →*Bécsi Diplomáciai Szerződés* értelmében egyetlen nagykövet sem – nem avatkozhat bele a fogadó ország belügyeibe, de képviselheti a diplomáciai testületet ünnepeken, kifejezheti közös akaratukat technikai ügyekben. A DT-n belül a doyen intézi a diplomatákat érintő közös ügyeket, például a távozók búcsúztatását, a munkakörülmények javítására vonatkozó javaslatok összegyűjtését. (→*diplomáciai képviseltek vezetőinek rangsora*) (RF)

diplomata-útlel használata

A szuverén állam a másik szuverén államhoz küldött diplomáciai személyzetét olyan okmánnyal látja el, mely igazolja viselője diplomáciai funkcióját, s mellyel kéri a tranzitországokat, hogy állomáshelyre érkezéséig biztosítsák az útlel birtokosának a háborítatlan átutazás lehetőségét. A fogadó országban a diplomáciai státuszt az az igazolvány bizonyítja, melyet a diplomata megérkezése után az ottani külügyminisztérium protokoll osztálya

állít ki neki munkakörének mérlegelése után. Előfordulhat tehát, hogy a fogadó ország a →*diplomata-útlevél* hordozójának csak műszaki-igazgatási személyzethez való tartozást bizonyító igazolványt állít ki, és csak az ahhoz a munkakörhöz tartozó kiváltságokat és mentességeket biztosítja számára. Az éppen nem diplomáciai feladatokat ellátó, ám diplomata-útlevéllel utazó személyiségnek, illetve a nem a fogadó országban vagy a tranzitorszámban tartózkodó diplomatának kiváltságokat és mentességeket az érintett állam udvariassági alapon vagy külön szerződések alapján biztosíthat. (RF)

díszdoktorrá avatás

A tisztelet és megbecsülés polgári formájaként idegen állam- vagy kormányfőt – tudománnyal kapcsolatos érdemeiért – díszdoktorrá avathatnak hazai egyetemen az egyetemi tanács, a szenátus autonóm döntése alapján. A szertartás nem diplomáciai jellegű, hanem az egyetem hagyományainak megfelelő ünnepség, de a hivatalos protokoll betartása kötelező. A díszdoktorrá fogadott ezt követően jogosult címeiben a dr. (h. c.) cím használatára. (AJ)

díszétkezés

Díszebédre, díszvacsorára általában magas szintű államközi látogatások alkalmával kerül sor, amikor is az a hivatalos program kötelező részét alkotja. Ilyenkor rendszerint a társadalmi jellegű összejövetel mellett politikai tartalmú megnyilatkozások (→*pohárköszöntők*) és esetleg kötetlenebb po-

litikai megbeszélések számára is keretet ad.

A díszebédre, díszvacsorára meghívást kapnak állami vezetők, közjogi méltóságok, kormánytagok, önkormányzati vezetők, parlamenti pártok elnökei, frakcióvezetői, a tudományos, művészeti élet kiemelkedő személyiségei, a nemzeti kisebbségek vezetői stb. A díszvacsora helye valamely állami intézmény, múzeum díszes tere, a Sándor-palota vagy a Parlament, esetleg szálloda. Az előszobában ültetési táblázat jelzi az ültetési rendet. Nagy létszámú ebédnél, vacsoránál – nagy ültetési táblázat helyett – a vendégek egyenként kis ültetési kartonokat kapnak. A vendégeket rangsor szerint az őket megillető helyre, asztalhoz ültetik. Helyüket ültető kártyákkal jelölik meg. Az ültető kártyákon – ahol ez szükséges – feltüntetendő az „excellenciás” cím. A házigazda, háziasszony helyét nevük helyett elegánsabb így feltüntetni a kártyán: „Hote, Hostesse” (Host, Hostess). A főasztal ültetésére különös gondot fordítanak, a vendéglátónak és a fővendégnek előzetesen elküldik az ültetési rendet és az életrajzokat az asztaltársakról. Minden vendég terítéke mellé étlapot (menükártyát) helyeznek. A menükártya kis formátumú karton – díszítés nélkül vagy fejléccel –, hivatalos alkalmakkor állami címerrel díszítve és a dátum jelzésével. Ünnepeles alkalmakkor az étlapra is ráírják, hogy az ebédet, vacsorát ki kinek a tiszteletére adja. Ha a pohárköszöntő írott, nyomtatott formában azt is a tányér mellé helyezik a vendég nyelvén.

A személyzet megfelel a fokozott biztonsági követelményeknek, erkölcsileg feddhetetlen, tiszta, ápoltságban visszafogott. Információt csak a megrendelő engedélyével adhat a rendezvény bármely vonatkozásáról. Megengedhetetlen a bulvárlapoknak történő kiszivároztatás (menüsor, megjegyzések, apró történetek stb.) A pincérek öltözete fekete szmoking, fekete csokornyakkendő, fehér ing, gumisarkú fekete cipő, fekete zokni. A ~nél általában férfi felszolgálók dolgoznak (hatszemélyes asztalonként két-két felszolgáló, vezényelt felszolgálás). Ha himnuszok, kis házi koncert, műsor szakítja meg az étkezést, a felszolgálást ennek megfelelően kell ütemezni. (A)

díszszemle

Katonai díszszemle, díszfelvonulás, zászlófelvonás alkalmából a → *diplomáciai testület* együttesen – mint minden hivatalos rendezvényen – az államfő, illetve az elnökség tribünjétől jobbra helyezendő el protokollsorrendben. Amennyiben a meghívás házastárssal szól, a nagykövetek házastársai külön tribünön, az államfő és a kormánytagok házastársai között kapnak helyet. A diplomáciai testület felvonuláson nem vesz részt, annak megtekintésére külön szalonban, szektorban gyülekeznek.

Amennyiben az esemény megrendezésére nemzeti ünnep alkalmából kerül sor, az illetékes minisztérium körjegyzékben értesíti a diplomáciai testületet az eseményről, melyre testületként kap meghívást. (A)

doyenne

Amennyiben a diplomáciai testület rangidős tagja nő, nem a francia nyelvben megszokott hímnemű → *doyen*, hanem a nőnemű ~ megnevezést használhatja. (A francia nyelvben viszonylag új keletű szokás, hogy amennyiben az egyes funkciókat nők töltik be, a funkció megnevezését is nőnemű alakba teszik.) Társasági életben a ~ jelentheti a legmegbecsültebb, legidősebb tagját is a női testületnek. (RF)

dress code

A ~ rövid, egy-két szavas megjelölése az elvárt öltözetnek. Egy eseményre történő meghívásnál általában a meghívón tüntetik fel. Monarchikus államformájú országokban általában – és sok köztársaságban is – szigorúan szabályozzák az öltözködést az esemény ünnepélyességének megfelelően, amihez a diplomatának minden esetben alkalmazkodnia kell.

A dress code legismertebb jelzései:

White tie (Formal) – ünnepélyes

férfiaknál: frakk, fehér csokornyakkendő,

nőknél: elegáns, alkalmi öltözék, este: nagystélyi,

alkalom: például egy állami látogatás alkalmából tartandó ünnepélyes díszvacsora, operaelőadás.

Black tie (Semi-formal) – félünnepélyes

férfiaknál: szmoking, fekete csokornyakkendő,

nőknél: kisestélyi,

alkalom: bál, esti koncert.

Dark suit – alkalmi

férfiaknál: sötét öltöny,

nőknél: esti alkalmi ruha,

alkalom: esti koktél, hivatalos vacsora.

Informal – alkalmi öltözet legalsó foka, vezetői szinten a hivatali öltözet

férfiaknál: középtónusú öltöny (kék, szürke, barna),

nőknél: kosztüm vagy egybeszabott ruha blézerrel,

alkalom: hivatalos tárgyalás, hivatalos ebéd, kora esti fogadás.

Business attire – hivatali

férfiaknál: öltöny (esetleg nadrág, zakó),

nőknél: kosztüm vagy ruha, színben eltérő is lehet az alsó- és felsőrész,

alkalom: hétköznapi hivatali viselkedés.

Smart Casual – köznapi

férfiaknál: köznapi viselet, de nem farmer, hanem élre vasalt nadrág akár egy eltérő színű zakóval,

nőknél: elegánsabb köznapi viselet, alkalom: a diplomáciai testület kirándulása. (IK)

ebéd

Lehet munkaebéd vagy díszebéd. A munkaebéd alatt a korábban megkezdett, de még be nem fejezett tárgyalást lehet folytatni, de munkaebédre invitálhatjuk egy egész napos rendezvény, például egy konferencia résztvevőit is. Az ilyen ebéd kötetlen, oldottabb légkörű, nincs ültetési rend, egy-másfél óránál nem tart tovább. A díszebéd ünnepélyes jellegű ültetési vendéglátás. A vendégeknek minden esetben meghívót kell küldeni, akiknek időben illik visszajelentkezniük – a szigorú ültetési rend miatt is. Az ebéd időtar-

tama legalább másfél-két óra. A meghívottaknak érkezéskor egy külön helyiségben aperitifet kínálnak. Ilyenkor van lehetőségük az ültetési tablón megkeresni a helyüket, majd asztaltársaságukkal összeismerkedni. Az asztalokon ültető kártyák és menükártyák találhatóak a teríték mellett. Az ebéd – amelyet pincérek szolgálnak fel – általában négyfogásos (hideg előétel, leves, főétel, desszert; vagy leves, meleg előétel, főétel, desszert). Az étkezés megkezdése előtt vagy a főétel után elhangozhatnak pohárköszöntők. Az étkezés végén a házigazda megköszöni a vendégek megjelenését, és ezzel asztalt bont. Ha azonban a meghívottak magasabb rangúak, ők állnak fel előbb az asztaltól. (IK)

ENSZ belső rangsorolása

Az Egyesült Nemzetek Szövetségének legfőbb reprezentatív és döntéshozó szerve a Közgyűlés, mely minden szeptemberben általános vitát tart az összes tagállam részvételével, a főtitkár elnöklésével. A főtitkárt a tagállamok általában állam- és kormányfői rangosztálynak megfelelően fogadják. Protokollárisan a Közgyűlés után következik, ám hatását illetően a nemzetközi béke és biztonság fenntartásának legfőbb szerve az →*ENSZ Biztonsági Tanácsa*, melynek öt – vétójoggal rendelkező – állandó tagját a II. világháború győztes hatalmai adják, a többi tízet rotációs és földrajzi alapon a Közgyűlés választja két évente újjá, elnöklését a tagok felváltva biztosítják. Az ENSZ társadalmi, gazdasági fő döntés-előkészítő szerve a Szociális és

Gazdasági Tanács. Az ENSZ fő igazságügyi intézménye a hágai székhelyű Nemzetközi Bíróság. A világszervezet szakosított szervezetei külön intézményekként szerepelnek a protokolláris rangsorban. (RF)

Európai Unió belső rangsorolása

Az Európai Unió protokolljának, működési rendjének alapjait a hatályban levő joganyag, a Lisszaboni Szerződés határozza meg. Mindazonáltal az egyes funkciók betöltői között nincs olyan hierarchikus sorrend, mint egyes tagállamok állami protokoll-listáiban, amelyeket rendeletben szabályoznak. Az EU intézményei közötti rangsorolás logikája azok funkciójából adódik. Az első helyen a népképviselőt megvalósító Európai Parlament áll, majd ezt követi az államok végrehajtó hatalmának megtestesítői által alkotott Európai Tanács, beleértve az Európai Unió Tanácsát (ami miniszteri szint, és a formációk közül kiemelkedik a külügyminisztereké). A harmadik hely az EU Bizottságát illeti meg, mely a már megkötött egyezmények tisztelete és végrehajtása felett őrködik. Az egyes intézmények tisztviselői és a szuverén államok méltóságai közötti protokollsorrend nincs kodifikálva, tagállamonként eltérő gyakorlatot mutathat, mivel a tagállamok tudatosan törekedtek modern, kötött szertartásrendtől mentes képet adni a közösségi intézményekről. (RF)

fogadás

A ~ a vendéglátásnak igen kedvelt formája a diplomáciai, az üzleti és a ma-

gánéletben is. Általában késő délután vagy este tartják, de előfordulhatnak délelőtti és a kora délutáni órákban is. Időtartama maximum két óra. A diplomáciai képviselők általában a nemzeti ünnep alkalmával vagy az országban tartózkodó fontos személyiség (politikus, híres művész, tudós) tiszteletére szerveznek ~t. A ~ helyszíne a meghívott vendégek létszámához igazodó, megfelelő nagyságú üres terem, a vendéglátást biztosító minimális bútorzattal. Ülőbútorok csak elvétve találhatóak. Érkezéskor a házigazda és a háziasszony fogadja a vendégeket a fogadó sorban, mellettük állhatnak még a követség beosztott diplomatái, rangsor szerint. A ~ra nem kell pontosan érkezni, de 15-20 percnél kevesebbet nem illik ott tartózkodni. Nemzeti ünnep esetén üdvözléskor a vendégek átadják jókívánásait a házigazdának, de egy-két mondatnál többet a bejáratnál nem illik beszélgetni. A ~on általában hideg ételeket, szendvicset, kisebb meleg falatkákat szolgálnak fel, amiket állva is el lehet fogyasztani, evőeszköz használata nélkül. Legfeljebb villát vagy kanalat használnak. Amennyiben biztosítva van megfelelő számú asztal vagy ún. "könyöklő", meleg étel is kínálható, amit késsel, villával is lehet fogyasztani. Távozáskor – ha lehetőség van rá – illik elbúcsúzni a házigazdától. (IK)

főkonzul

A konzuli kapcsolatokról szóló 1963-as →*Bécsi Konzuli Egyezmény* meghatározása szerint a konzuli képviselő vezetői négy osztályba tartozhatnak:

főkonzul, konzul, alkonzul, konzuli ügynök. A konzuli képviselet vezetőjének a küldő állam ad megbízatást, a fogadó állam pedig működéséhez hozzájárulást, vagyis exequaturt. Működési területéről, vagyis a kijelölt konzuli kerületről a két állam állapodik meg. A ~ konzuli képviseletet vezet, tehát a diplomáciai képviseleten konzuli feladatokat végző vezető diplomata, a fogadó államban diplomáciai, és nem konzuli (főkonzuli) rangot visel. (RF)

futárigazolvány

Az államok diplomáciai futárpostájakat szállító megbízottjukat ~nyal látják el, hogy ezzel bizonyítsák, jogosult a nemzetközi jog által is védett státuszra. Az okmányoknak vagy kiegészítő okiratának tartalmaznia kell a kísért diplomáciai poggyászok számát is. A diplomáciai futár utazási okmánya a diplomata útlevel. A ~ hagyományos nyelve a francia, érvényessége általában egy év. (RF)

garden party

A ~ olyan fogadás vagy koktél, amelyet – megfelelő időjárási körülmények között – kertben tartanak. Az éghajlati viszonyoktól függően a nemzeti ünnep alkalmával adott fogadást vagy koktét is lehet kertben lebonyolítani. Kerti partit csak akkor lehet rendezni, ha megfelelő méretű a kert, és annak talaja is alkalmas erre. Formáját tekintve nem különösen kötött, általában a koktélparti szabályai érvényesek. Előfordulhat, hogy csak italokat és szendvicset kínálnak, a vendégeket nem ültetik le, de ha elegendő hely áll

rendelkezésre, akár asztalokat és székeket is kithetnek, és az ételkínálatot is bővíthetik. Sok esetben a kerti parti alatt szabadtéri kulturális és egyéb programokkal is szórakoztathatják a megjelenteket. A kerti parti rendezésének fontos kritériuma, hogy rossz idő esetére biztosítva legyen egy nagy méretű terem. Ha ez nem áll rendelkezésre, egy elegendő nagyságú rendezvény-sátor is megfelelő lehet. (IK)

gyász

Magyarországon a hivatalos (nemzeti) ~t a kormány rendeli el, rendeletben határozza meg annak külső formáját, jeleit és időtartamát (gyásznapi).

A ~ kifejezésének jelei:

1. A magyar és az európai lobogót félárbcra kell eresztetni, gyászzászlót kell kitűzni, vagy a nemzeti zászlóra gyászzsalagot kell tűzni (vagy azzal átkötni).
2. Az iskolákban, munkahelyeken méltó módon megemlékezést kell tartani.
3. Megrendítő gyászesemény hatására korlátozható a szórakozóhelyek nyitva tartása, bizonyos rendezvények megtartása.

A hivatalok a ~esetre vonatkozó hivatalos levelezésük során ~szegélyű levélpapírt használnak.

A ~nak az öltözködésben is kifejezést adnak hivatalos alkalmakkor. Nálunk fekete, sötét öltöny, ruha, néhány nyugati országban gyászszerartáson zsakett a viselendő öltözet. Ha rendezvényen frakk viselete az előírt, azt fekete mellénnyel kell viselni. Gyászszerartásokon, amennyiben a hivata-

los résztvevők zsakettet viselnek, fekete selyemszalagot szokás a cilinderre tenni. A nyakkendő, a kesztyű és minden kiegészítő fekete színű.

A ~öltözetre vonatkozó előírások a gyászszertartásra is vonatkoznak. Monarchikus államokban a hivatalos (udvari) ~ idején minden személy, aki az udvarnál megjelenik, ~ruhát ölt. (Az udvarnál a látogató sohasem jelenik gyászruhában, ha ő maga gyászol is őt vagy küldő államát érintő ~esetek miatt, de nincs udvari ~).

A diplomáciai testület nőtagjai számára általános szabály, hogy fekete ruhát, harisnyát és kesztyűt hordanak hivatalos ~ esetén. Ékszer nem viselnek. A fél~ időszakában a szürke és az ibolyaszín is megengedett, és ilyenkor már arany ékszer és gyöngy is viselhető.

Ha valamely szomszédos vagy szövetséges ország államfője hunyt el, a magyar államfő részvétét magas rangú képviselője tolmácsolja. Hasonló az eljárás a kormányfő nevében is. Személyesen szokta kifejezni részvétét a nagykövetnek a külügyminiszter, akit ilyenkor elkísér a protokollfőnök.

A Országgyűlés elnöke, a kormánytagjai, a külügyminisztérium magas beosztású tisztviselői valamint más minisztériumok vezető munkatársai részvétnyilvánítás céljából megjelennek az illető diplomáciai képviselőten, és aláírják a részvétnyilvánítási könyvet. A részvétnyilvánítás mértékét, körét a két ország közötti viszony határozza meg, ezért azt a külügyminisztérium koordinálásával célszerű lebonyolítani. A diplomáciai képviselő vezetője vagy valamelyik diplomáciai be-

osztott személyesen fogadja a részvétlátogatásokat.

Az államfő, esetleg a kormányfő, az Országgyűlés elnöke és a külügyminiszter külön-külön is küldenek részvétáviratot.

Telefonon nem illik részvétet nyilvánítani.

Az elhunyt államfő országának diplomáciai képviselője félárbocra bocsátja a lobogót a képviselő épületén. Ha a küldő állam diplomáciai képviselője gyászszertartást rendez ebből az alkalomból – rendszerint a temetés napján –, illő a szertartás napján is félárbocra bocsátani a zászlót.

Kormányfő, a parlament elnöke, a kormány valamelyik tagja vagy más magas rangú személyiség elhalálása esetén a gyással kapcsolatos teendők a rangnak megfelelően egyszerűsödnek. A részvét kifejezésénél a hangsúly az elhunyt rangbéli partnereire esik (táviratküldés stb.).

Részvétlátogatást tehet egy személy vagy többen egyszerre. Részvétlátogatást fekete, illetve sötét ruhában, fekete, de legalábbis sötét nyakkendőben illendő tenni. Különös formalitásai nincsenek. A kínálást általában mellőzi ilyenkor. A látogató néhány szóval fejezi ki részvétét a maga és az általa képviselt ország, hatóság nevében, röviden méltatja az elhunyt személyét, érdemeit, megemlíti hozzá fűződő kapcsolatainkat, esetleges vele kapcsolatos személyes emléket. Szokásos, hogy az érintett külképviseleten a részvétlátogatások fogadására berendezett teremben gyászkeretben (vagy gyászfátyollal körülvéve) elhelyezik az

elhunyt államférfi arcképét. Ilyenkor a látogatók a könyv aláírása előtt rövid ideig némán megállnak tiszteletadás-ként a kép előtt, majd főhajtást követően beírnak a kondoleáló könyvbe. A részvétlátogatás nagyon rövid ideig, általában csak néhány percig tart. A hivatalos részvétlátogatásról rendszerint sajtóközleményt adnak ki.

Templomi gyászszertartás esetén a ravatalt a templom hajójában, a szentélyhez közel állítják fel, a résztvevőknek a templomban történő elhelyezése hasonlatos az egyéb egyházi szertartásokon történő elhelyezéshez. Eltérés főleg annyiban van, hogy az elhunyt családtagjait kiemelt helyre (az oltárral szemben állva a jobb oldali első sorba) ültetik.

Államfő, kormányfő állami dísztemetése történhet katonai tiszteletadás-sal, hivatalos búcsúztatással az elhunyt családjának képviselőjével egyeztetett módon. (AJ)

hadiállapot

Ha egy állam fegyveres erővel szándékozik megoldani konfliktusát egy másik szuverén állammal, hivatalos diplomáciai úton – legtöbbször szóbeli jegyzék átadásával – hadat üzen. Katonai konfliktus keletkezhet hadüzenet nélkül is, például nem állami szereplők elleni fellépéssel, illetve ENSZ-felhatalmazásra végrehajtott intervencióval, a ~ pedig nem jelent feltétlenül és azonnal fegyveres konfliktust. A hadüzenetet gyakran megelőzi ultimátum átnyújtása, melyben egy állam kilátásba helyezi a legerősebb szankciót is, amennyiben követelése nem teljesül. (RF)

hivatalos nyelv

Az államok ~ét (nyelveit) az államok törvényei határozzák meg, a nemzetközi szervezetekét pedig az azok működését szabályozó nemzetközi egyezmények, melyek rendelkeznek a ~ használatának lehetőségéről is (pl. csak a legmagasabb szintű rendezvényeken automatikus a ~ek használata, vagy alacsonyabb szinten is). Szakértői szintű tanácskozásokon jellemzően csak az ún. munkanyelvek használata szokásos, illetve esetleg ezek között van tolmácsolás. (RF)

ideiglenes ügyvivő

A képviselet vezetője távolléte esetén a diplomáciai személyzetből helyettest, vagyis ~t jelöl ki, akinek nemzetközi elnevezése *chargé d'affaires a. i. (ad interim)*. Amennyiben nincs rendelkezésre álló diplomata a képviseleten, az ~ elnevezése *chargé des affaires a. i.* Ideiglenes ügyvivő nem jelölhet ki maga helyett másik ~t, ilyenkor a küldő ország külügyminisztériumának kell rendelkeznie a képviselet vezetéséről. (RF)

jelképek

A nemzeti és állami jelképek egy-egy ország történelme, nemzeti és állami létéért folytatott küzdelme során alakultak ki, békés fejlődés vagy kegyetlen háborúk közösségteremtő és megosztó harcainak következményeképpen. A nemzeti és állami jelképek így a jelenben élő nemzet mellett a hazáért meghaltakat is megidéznek, mindazokat, kiknek áldozata lehetővé tette a jelenben élők, a nemzet fennmara-

dását. Nemzeti jelképek politikai közösségekhez, államokhoz, nemzetekhez kapcsolódnak, jelképezik az állami szuverenitást, azt hogy a jelképek – az állami vagy nemzeti zászló, a címer, a pecsét, a himnusz – birtokosa független, önálló entitás, az államok nemzetközi közösségének a többi állammal egyenrangú tagja. Az állami jelképeket általában az alaptörvények rögzítik, tiszteletüket az adott országon belül jogszabályok írják elő, és viszonyossági alapon más államok jelképeit is jogszabályok védik. Egyik államnak sincs joga más államok egyéni ismertető jegeit, jelképeit – nevét, címerét, zászlóját, lobogóját – a maga részére kisajátítani vagy azokkal visszaélni. (A)

képviselővezető

A diplomáciai képviselő vezetője nagykövet, követ vagy állandó ügyvivő lehet, a konzuli képviselőté főkonzul, konzul, alkonzul vagy konzuli ügynök. A nemzetközi szervezetek mellett a tagállamoknak állandó képviselőjük van, aki egyébként viselhet diplomáciai vagy konzuli rangot. (*→ képviselővezető a diplomáciai jogban*) (RF)

kitüntetések

Az állami kitüntetések, díjak adományozását általában az államfő gyakorolja a miniszterelnök előterjesztésére, de a kormány, egyes miniszterek, katonai vezetők, valamint társadalmi szervezetek és intézmények is adományoznak különféle elismeréseket és díjakat, kitüntető címeket.

A kitüntetések megkülönböztetjük jellegük és fokozatuk szerint. Jelle-

gük szerint a kitüntetések lehetnek érdemrendek, érdemkeresztek, érdemérmek. Valamennyi kitüntetésnek lehet egy vagy több fokozata, a fokozatok jelölhetőek az érdemrend első, második stb. osztályaként is, az érdemkeresztek és érdemérmek pedig arany, ezüst és bronz fokozatként. A régebbi eredetű vagy a konzervatív hagyományokat követő érdemrendek fokozatait keresztnek szokták nevezni.

Magyarország Országgyűlése – az állami szuverenitásból következően – a kimagasló teljesítmény megbecsülésére és elismerésére az alábbi állami kitüntetéseket és rendjeleket, vagyis állami kitüntetéseket alapította, illetve újíttotta meg:

- a) A Magyar Szent István Rend – a Mária Terézia által 1764. május 5-én alapított Szent István Rend megújításaként – Magyarország érdekében tett legkiemelkedőbb különleges érdemek, kimagasló életművek, nemzetközi téren szerzett jelentős értékek elismerésére szolgál.
- b) A Magyar Corvin-lánc a magyar tudomány és művészet, valamint a magyar oktatás és művelődés fellendítése terén szerzett kimagasló érdemek elismerésére szolgál.
- c) A Magyar Becsületrend Magyarország és a nemzet érdekében teljesített kiemelkedő szolgálat vagy tanúsított hősiesség elismerésére szolgál.
- d) A Magyar Érdemrend és a Magyar Érdemkereszt a nemzet szolgálatában, az ország fejlődésének elősegítésében, a haza érdekeinek előmoz-

dításában és az egyetemes emberi értékek gyarapításában végzett kimagasló, példamutató tevékenység elismerésére szolgál.

Magyarország állami kitüntéseit a miniszterelnök előterjesztésére a köztársasági elnök adományozza. A Magyar Érdemkereszt adományozására a miniszter tesz javaslatot a miniszterelnöknek az előterjesztésre. Külföldi állampolgár esetében a külpolitikáért felelős miniszter tesz javaslatot a miniszterelnöknek az előterjesztésre. Magyar állampolgár számára külföldi állami kitüntetés viselését a külpolitikáért felelős miniszter előterjesztése alapján a köztársasági elnök megtilthatja. Annak, akit bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen elítéltek – függetlenül attól, hogy az elítéléshez fűződő jogkövetkezmények alól mentesült-e –, csak kivételes méltánylást érdemlő esetben lehet kitüntetést adományozni. Az állami kitüntéseket a köztársasági elnök vagy személyes megbízottja adja át ünnepélyes körülmények között. A kitüntetett az adományozást igazoló okiratot és igazolványt kap.

Magyarország 2011. évi Alaptörvényének 9. cikk (4) pontja értelmében a köztársasági elnök törvényben meghatározott kitüntéseket, díjakat és címeket adományoz. A Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitüntéseiről szóló 2011. évi CCII. törvény értelmében a köztársasági elnök – a miniszterelnök előterjesztésére – a következő állami kitüntéseket adományozhatja:

A *Magyar Szent István Rend* a legmagasabb állami kitüntetés. A tör-

vény erejénél fogva Magyarország köztársasági elnöke a Szent István Rend kitüntettje.

Magyar Érdemrend nagykeresztje a láncsal és az aranysugaras csillaggal
Az 1991-ben alapított érdemrend hazánk legmagasabb állami kitüntetése volt a 2011. évi CCII. törvény hatálybalépéséig, amelyet kizárólag államfők kaptak meg. A törvény erejénél fogva Magyarország köztársasági elnöke a Magyar Érdemrend nagykeresztje a láncsal és az aranysugaras csillaggal osztályának kitüntettje.

Magyar Érdemrend nagykeresztje
Magyar és külföldi állampolgárnak adható kitüntetés.

Magyar Corvin-lánc
Orbán Viktor miniszterelnök első kormányzati ciklusa során miniszterelnöki elismerésként hozta létre. A 2011. évi CCII. törvény állami kitüntetés rangjára emelte. Kitüntetettjei alkotják a 15 fős Corvin-lánc Testületet. A testület, tagjainak esetleges elhalálása esetén, új kitüntetés adományozása révén bővül ismét 15 főre.

Magyar Becsületrend
Az alábbi Magyar Érdemrendek és érdemkeresztek mindegyike a nemzet szolgálatában, az ország fejlődésének elősegítésében, a haza érdekeinek előmozdításában és az egyetemes emberi értékek gyarapításában végzett kimagasló, példamutató tevékenység elismeréseként adományozható magyar és külföldi állampolgároknak egyaránt. Az érdemrendeknek és az érdemkeresz-

teknek polgári (zöld) és katonai (piros) tagozatuk van.

Magyar Érdemrend középkeresztje a csillaggal

Magyar Érdemrend középkeresztje

Magyar Érdemrend tisztikeresztje

Magyar Érdemrend lovagkeresztje

Magyar Arany Érdemkereszt

Magyar Ezüst Érdemkereszt

Magyar Bronz Érdemkereszt

A nemzetközi terminológia a következő kereszteteket ismeri:

I. fokozat = nagykereszt

II. fokozat = középkereszt csillaggal (vagy parancsnoki kereszt csillaggal, ez a főtiszti fokozatnak felel meg)

III. fokozat = középkereszt (vagy parancsnoki kereszt)

IV. fokozat = tisztikereszt

V. fokozat = kiskereszt (vagy lovagkereszt)

A kitüntetendőket kinevezik, lovaggá (ütik), előléptetik tisztté és parancsnokká, és főtiszti, nagy keresztési rangra (méltóságra) emelik.

Azoknak az érdemrendeknek a jelvényei, amelyek nem kereszt alakúak, és az I-II. osztály nevet viselik fokozatonként, a jelvények nagysága és viselési módja tekintetében a fent leírt öt különféle nagyságú keresztfokozathoz igazodnak, és azoknak felelnek meg.

A nagykeresztet számos érdemrendnél ki lehet egészíteni egy vagy több járulékos jelvényvel (pl. babérág, gyémántok, lánc), ha azt államfő vagy más rendkívül magas rangú személy részére adományozzák.

Ha egy kitüntetést külföldi állampolgárnak adományoznak, a nemzetközi

gyakorlatot kell irányadónak tekinteni arra nézve, hogy a hivatali rangsor szerint kinek milyen fokozat jár, milyen fokozatot fogadhat el.

A diplomáciai élet területén a nemzetközi gyakorlat általában a következő:

Államfő – I. fokozat + gyémánt, lánc, babérkoszorú,

Kormányfő, parlament elnöke – I. fokozat,

Miniszter, akkreditált nagykövet, követ – II., III. fokozat,

Államtitkár – III., IV. fokozat,

Tanácsos – IV. fokozat.

Magyarországi adományozási gyakorlat:

A Magyar Érdemrend Nagykeresztje a láncsal – kizárólag államfő,

Nagykereszt – államfő felesége (viszonosság esetén), közjogi méltóságok (miniszterelnök, házelnök),

Középkereszt csillaggal – miniszteri rangúak, nagykövetek kivételes (parancsnoki) esetben,

Középkereszt (parancsnoki) – miniszteri, államtitkári rangúak, nagykövetek

Tisztikereszt

Lovagkereszt

Kiemelkedő politikai, tudományos, művészeti személyiségek kitüntetése esetén az adományozó az illető személy rangja, beosztása és érdemei szerint állapítja meg a fokozatot. Magyar állampolgár előzetes engedély nélkül elfogadhat külföldi kitüntetést.

Külföldi állampolgár kitüntetésekor igen körültekintően kell eljárni, tájékozódásra van szükség. Egyes országokban a kitüntetés elfogadását az illető ország hatóságai előzetes jóváha-

gyáshoz kötik, különösen monarchikus berendezkedésű államokban, továbbá Franciaország, Németország, Ausztria, Spanyolország, Portugália, Olaszország esetében. Az Egyesült Királyság általában ellenzi állampolgárai külföldi kitüntetését. Az Egyesült Államokban csak olyan kitüntetést lehet elfogadni, mely nem jár együtt nemesi rang adományozásával. Némely országban (Finnország, Ausztria) az adományozandó külföldi kitüntetés nem lehet alacsonyabb fokozatú a már megkapott hazai kitüntetésnél. Némelyik külföldi kitüntetés az adományozó tulajdonában marad, ezért magasabb fokozat elnyerése vagy elhalálozás esetén vissza kell juttatni.

A diplomaták kitüntetésével kapcsolatban is igen eltérő a gyakorlat. Reciprocitás esetében a távozó nagykövetet (diplomátákat) kitüntetik. Hollandiában, Finnországban rezideáló nagykövetnek 3 éves akkreditálás után, a nem rezideáló nagykövetnek 5 éves akkreditálás után adnak kitüntetést. Svájcban, Indiában kormánytisztviselők, nemzetközi tisztviselők általában nem fogadhatnak el külföldi kitüntetést, Kínában külföldieknek egyáltalán nem adományoznak.

A kitüntetések rangsora, az elhelyezhető tagságok sorrendje a következő: (lovag)rendek, kitüntetések, érdemérmek, polgári kitüntetések, akadémiai fokozatok, elismert társaságok, vallási rendek. Ez a gyakorlat a legelterjedtebb Angliában, ahol – érthető okokból – gyakran rövidíteni kell a számos tagság miatt. Az alábbi táblázat segít az angol rövidítések megfejtésében:

K.G.: Knight Companion of the Order of the Garter

K.T.: Knight of the Order of the Thistle

K.P.: Knight Companion of the Order of St. Patrick

G.C.B.: Knight Grand Cross of the Order of the Bath

O.M.: Member of the Order of Merit

G.C.S.I.: Knight Grand Commander of the Order of the Star of India

G.C.M.G.: Knight Grand Cross of the Order of St. Michael and St. George

G.C.I.E.: Knight Grand Commander of the Indian Empire

G.C.V.O.: Knight Grand Cross of the Royal Victorian Order

G.B.E.: Knight Grand Cross of the Order of the British Empire

K.C.B.: Knight Commander of the Order of the Bath

K.C.S.I.: Knight Commander of the Order of the Star of India

K.C.M.G.: Knight Commander of the Order of St. Michael and St. George

K.C.I.E.: Knight Commander of the Order of the Indian Empire

K.C.V.O.: Knight Commander of the Royal Victorian Order

K.B.E.: Knight Commander of the Order of the British Empire

C.B.: Companion of the Order of the Bath

C.S.I.: Companion of the Order of the Star of India

C.M.G.: Companion of the Order of St. Michael and St. George

C.I.E.: Companion of the Order of the Indian Empire

C.V.O.: Companion of the Royal Victorian Order

C.B.E.: Commander of the Order of

the British Empire
 D.S.O.: Companion of the Distinguished Service Order
 M.V.O.: Member (4th class) of the Royal Victorian Order
 O.B.E.: Officer of the Order of the British Empire
 I.S.O. Companion of the Imperial Service Order
 M.V.O.: Member (5th class) of the Royal Victorian Order
 M.B.E.: Member of the Order of the British Empire
 Az általános nemzetközi gyakorlat szerint külföldi kitüntetés viseléséhez a kitüntetettnek saját államfője engedélyét kell kérnie.
 Magának senki sem kérhet kitüntetést. (AJ)

kitüntetés átadása

A kitüntetést az államfő, az ő nevében és meghatalmazásával a kormányfő, a közjogi méltóságok, a kormány valamely tagja, a diplomáciai misszió vezetője vagy egy magas rangú katonai személyiség adja át a kitüntetettnek. A kitüntetés átadásának van ünnepélyes és közvetlenebb formája is.
 Ha az államfő vagy más magas rangú személy saját állampolgárának adja át a kitüntetést, a kitüntetett rendszerint a kitüntetést átadó személy elé járul. Idegen állampolgár részére a kitüntetést itthon az államfő, kormányfő, miniszter személyesen adja át, külföldön a kitüntetést adományozó ország diplomáciai képviselője nyújtja át. Ha idehaza kerül sor az átadásra, és az idegen honi kitüntetendő hivatalt viselt vagy visel, illik meghívni országa nagykö-

vetét, és a teremben elhelyezni országa zászlaját. (AJ)

kitüntetés viselése

Általános szabályok szerint az ellenállásban való részvételért, a haza és a szabadság fegyveres védelméért kapott kitüntetések azonos fokozat esetén megelőzik a polgári kitüntetéseket, a hazai kitüntetések – azonos fokozat esetén – a külföldieket.

A magyarországi rendjelek, kitüntetések, dísz- és emlékjelvények viselési sorrendje a 2017. évben a következő volt:

Magyar Szent István-rend Nagykeresztje

Magyar Érdemrend nagykeresztje a láncsal és az aranysugaras csillaggal

Magyar Érdemrend nagykeresztje

Magyar Corvin-lánc

Magyar Becsületrend

Magyar Érdemrend középkeresztje a csillaggal

Magyar Érdemrend középkeresztje

Magyar Érdemrend tisztikeresztje

Magyar Érdemrend lovagkeresztje

Külföldi kitüntetések az adományozás sorrendjében

Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt

Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkereszt

Magyar Köztársasági Bronz Érdemkereszt

1956-os Emlékérem

Hazáért Érdemjel

Szövetségért Érdemjel

Sebesülési Emlékérem

Babérkoszorúval Ékesített Szolgálati Érdemjel

Szolgálati Emlékjel a NATO-csatlakozás Emlékére
 Szolgálati Érdemjel arany fokozata
 Honvédelemért Kitüntető Cím I. osztálya
 Aranykor Kitüntető Cím arany fokozata
 Magyar Hadisírgondozásért Kitüntető Cím I. osztálya
 Szolgálati Érdemjel ezüst fokozata
 Honvédelemért Kitüntető Cím II. osztálya
 Aranykor Kitüntető Cím ezüst fokozata
 Magyar Hadisírgondozásért Kitüntető Cím II. osztálya
 Tiszti Szolgálati Jel Babérkoszorúval ékesített fokozata 40 év után
 Tiszti Szolgálati Jel I. fokozata 30 év után
 Altiszti Szolgálati Jel Babérkoszorúval ékesített fokozata 40 év után
 Altiszti Szolgálati Jel I. fokozata 30 év után
 Szolgálati Érdemjel bronz fokozata
 Árvízvédelemért Szolgálati Jel
 Első Tűzharcért Szolgálati Jel
 Katasztrófa-elhárításért Szolgálati Jel
 NATO/EU/EBESZ/ENSZ Szolgálati Érdemérem
 Békefenntartásért Szolgálati Jel
 Honvédelemért Kitüntető Cím III. osztálya
 Aranykor Kitüntető Cím bronz fokozata
 Magyar Hadisírgondozásért Kitüntető Cím III. osztálya
 Tiszti Szolgálati Jel II. fokozata 20 év után

Altiszti Szolgálati Jel II. fokozata 20 év után
 Tiszti Szolgálati Jel III. fokozata 10 év után
 Altiszti Szolgálati Jel III. fokozata 10 év után
 Legénységi Szolgálati Jel Babérkoszorúval ékesített fokozata 40 év után
 Legénységi Szolgálati Jel I. fokozata 30 év után
 Legénységi Szolgálati Jel II. fokozata 20 év után
 Legénységi Szolgálati Jel III. fokozata 10 év után
 Független Demokratikus Magyarországért

A kitüntetések eredeti alakban általában csak ünnepélyes öltözetben, frakkon, díszegyenruhán lehet viselni („Evening Dress – Decorations”). A meghívó fél a meghívón általában feltünteti, kívánja-e kitüntetés viselését. Nincs szigorú előírás arra, hogy hány kitüntetés viselhető egyszerre frakkon, díszegyenruhán vagy más ceremóniális öltözetben, de a mértéktartás ajánlott. Általában válszalagból egyet (nyilván a legmagasabbra tartott kitüntetés), nyakban egyet (pl. a Becsületrendet, de ha a kitüntetés viselési rendje megengedi, legfeljebb kettőt), csillagból jobb oldalon maximum kettőt, a bal oldalon négyet viselnek. Jobb oldalon a magasabb rangú csillag van fölül. Szalagsávon további kitüntetések miniatűrjei viselhetők. A szmokingon („Dinner Jacket – Decorations”) a miniatűrök bal oldalon hordhatók, egy csillag és a nyakszalagon egy kitüntetés viselhető.

Napközbeni öltözeten igen ritkán viselnek kitüntetést, így zsaketten ünnepeles diplomáciai szertartás alkalmával általában csak egy (kicsinyített) kitüntetést hordanak, amely vagy a küldő, vagy a fogadó állam által adományozott legmagasabb kitüntetés, vagy pedig azon ország által adományozott kitüntetés, amelynek képviselője a fogadást adja. Előfordulhat, hogy a kitüntetések eredeti formában való viselését várják el. Ez esetben rendeletek, kitüntetések és érdemérmek eredeti formában viselhetők négy csillagig a bal oldalon, azonban vállszalag nem. Egyes országokban sötét öltönyhöz is megengedett a kitüntetéseknek eredeti formában való viselése (pl. veterán-találkozók, koszorúzások alkalmával). Ilyen esetekben a zakó bal oldalán az eredeti nagyságú kereszt vagy érem viselhető, valamint nyakszalagon egy kitüntetés. Vállszalag, csillag viselése nem megengedett. Egyébként a kitüntetések kicsinyített mását vagy szalagsávját viselik a zakó bal hajtókájának gomblyukában, természetesen egyszerre csak egyet.

Illik tiszteletben tartani a mások által tiszteletük jeléül adott kitüntetéseket, vagyis ha a látogatás alatt kitüntetést kap valaki, a látogatás végéig illik viselni (legalábbis akkor, ha a küldöttséggel együtt tartózkodik). Az illető ország nemzeti ünnepi fogadásán, egyéb jeles napjain – ha képviselőivel találkozunk – szintén illik viselni a kapott kitüntetést.

A nem engedélyezett, betiltott vagy az engedélyezettől eltérő módon hordott kitüntetés viselését a törvény bünteti. (A)

konzuli testület rangsorolása

A konzuli képviselők vezetőinek rangsorát – osztályukon belül – az határozza meg, hogy mikor kapták meg a fogadó országtól az exequaturt (a működési engedélyt). Amennyiben az adott képviselővezetőnek a fogadó állam már korábban – ideiglenesen – engedélyezte működése megkezdését, akkor ez a korábbi időpont határozza meg rangsorolását. Azok között a képviselővezetők között, akik egy időben kapták meg az exequaturt, kinevezési okiratuk fogadó országhoz történő eljuttatásának dátuma számít a rangsor megállapításánál. A konzuli képviselővezetők osztályukban mindig megelőzik a rangsorban a tiszteletbeli konzulokat. (RF)

látogatás

Bemutakozó látogatást a diplomáciai kinevezettek munkahelyük elfoglalásakor tesznek az ország, a hivatal, a társhivatalok vezető személyiségeinél. A bemutatkozó látogatás, ha különös ok nincs rá (pl. konkrét, halaszthatatlan témák megbeszélése), általában nem terjed túl 30 percen. A beszélgetés tartalma, célja a személyes kapcsolat felvétele, tájékozódás, esetleg tanács- és segítségkérés, de nem a vitás kérdések felvetése.

Hivatalos vagy munkalátogatáson tartózkodó államférfiak gyakran kérnek és tesznek udvariassági látogatást az érintett ország állam- vagy kormányfőjénél. Az audiencia az ismert szabályok szerint történik. Azonos rang esetén a vendég keresi fel a vendéglátót, az alacsonyabb rangú keresi fel a maga-

sabb rangút, így az államfő látogatást tesz vendéglátójánál és a parlament elnökénél, általában szállásán keresi fel őt a miniszterelnök, külügyminiszter. A látogatások külsőségeikben ünneplésesek. Államfők magyarországi állami látogatásuk során találkoznak a miniszterelnökkel. (AJ)

levelezés

A protokolláris írásbeli érintkezés szabályainak biztosítaniuk kell, hogy az államok képviselői között az írásbeli érintkezésben az egyenlőség, a kölcsönös tisztelet és az udvariasság érvényesüljön.

A nem általánosan elismert diplomáciai nyelv vagy nem regionális diplomáciai nyelv az országok közötti levelezésben nem tekinthető „diplomáciai” nyelvnek. Az ilyen nyelvek használatára a viszonyossági szabályok irányadók. Ha tehát valamely állam egy másik államhoz nem diplomáciai nyelven fordul írásban, a választ a címzett állam saját hivatalos nyelvén adja meg. Általános szabálynak tekinthető, hogy a választ abban a formában kell megadni, ahogy a tárgyban az első megkeresés történt (→*szóbeli jegyzékre* szóbeli jegyzékkel, levélre levéllel, látogatásra látogatással szokás válaszolni). A jegyzék személytelen forma, a levél személyes jellegű. Személyes levelezésnek nevezzük a meghatározott személyek közötti levélváltást, akár hivatalos, akár nem hivatalos a levelezés tárgya.

A rangnak, a rangkülönbségnek megfelelő tisztelet kifejezése írásban a protokolláris levelezésben az alábbiak szerint történik.

A megszólítás jelöli a címzett hivatalos rangját („Őszentsége”, „Őfelsége”, „Őeminenciája”), szövegkezdő megszólításban: „Szentséges Atya”, „Felséges Úr”, „Eminenciás Uram”, „Excellenciás Uram”. A megszólítás szerepelhet a szöveg első sora fölött, kezdődhet vele a szöveg első sora, és szerepelhet a szöveg első néhány szava után. Az első változat a leggyakoribb, a másik kettő a címzett mellé-, illetve alárendeltségét fejezi ki. A szólítás az udvariassági címet jelenti és szöveg közben használatos („Szentséged”, „Felséged” „Eminenciád”). Fontos a kellő tiszteletet kifejező udvariassági záradék, az elköszönés. Az aláírás hitelesíti a levelet mint okmányt. Ha olvashatatlan, az aláírás alatt géppel (vagy pecsétnyomóval) is odaírják az aláíró pontos nevét. A keltezés megjelöli a levél írásának helyét, évét, hónapját, napját, ami a magyar szokástól eltérően a levél elejére, a jobb felső sarokba írandó.

A címzésnél a címzett nevét és hivatalos címét a levél első oldalának alján is szokás feltüntetni. A külső címzés a borítékon tünteti fel a levél első oldalán feltüntetett címet.

Akárcsak a hivatalos levelezésnél, a nem hivatalos, magánjellegű levelezésnél is – mert a diplomáciai életben sokszor ez a formája a hivatalos megnyilvánulásoknak is – a legnagyobb gondossággal kell ügyelni

- a címzett nevének pontos írására,
- a címzettnek járó rangok megadására a címzésben,
- a címzett megfelelő megszólítására és szólítására a levélben,
- a címzettnek járó udvariassági for-

mulák (bevezetés, záradék) megfelelő használatára.

Olyan országokban, ahol az arisztokratikus címek használatban vannak, külön figyelmet kell fordítani ezek alkalmazására (pl. Angliában), más országokban esetleges egyéb különleges címekre (pl. az Amerikai Egyesült Államokban a „The Honorable” cím megadására).

A rangbéli uralkodók levelezésükben egymást testvérnek címezik, és magukról többes számban szólnak: Mi N.N. Isten kegyelméből stb.

A volt közjogi méltóságok – udvariaságból – megkapják korábbi megszólításukat azzal, hogy a címzésben ezt jelezzük (pl. Magyarország korábbi köztársasági elnöke). A megszólítás a levél elején azonban már „Tisztelt Elnök Úr”! Ha valaki aktív működése során elérte az „excellenciás” cím használatát, ehhez való jogát élete végéig (tehát nyugállományba vonulása után is) megőrzi. Ennek megfelelően nyugalmazott miniszternek, nagykövetnek is meg kell adni ezt a megszólítást.

A nemzetközi levelezésben – beleértve az államfők közötti levelezést is – a táblázatba foglalt legfontosabb rövidítéseket használják a rangok jelzésére, a megszólításnál és a szólításnál.

A fenti rövidítéseket címzésekben szabad használni, és a rövidítés után a nevet vagy a rangot is ki kell írni. E rövidítések még harmadik személlyel kapcsolatban használhatók.

S.M.	Sa Majesté	Őfelsége Ő császári fensége
H.M.	His/Her Majesty	
S.A.I	Son Altesse Imperiale	
H.I.H.	Her/His Imperial Highness	
S.A.R.	Son Altesse Royale	Ő királyi fensége
H.R.H.	His/Her Royal Highness	
S.A.S.	Son Altesse Sérénilissime	Őfensége
H.H	His/Her Highness	Őeminenciája (bíboros)
S.Em.	Son Eminence	
H.E.	His Eminency	
S.Exc. vagy S.E. H.E.	Son Excellence His/Her Excellency	Őexcellenciája
Mgr.	Monseigneur, Monsignore	Főtisztelendő (érsek, püspök)
M.	Monsieur	Uram
Mr	Mister	
Mme	Madame	Asszonyom
Mrs	Mistress	
Mlle	Mademoiselle	Kisasszony
Miss	Miss	
MM. vagy Messres	Messieurs	Uraim
MMes	Mesdames	Hölgyeim

Megszólításban, szólításban azonban rövidítés nélkül ki kell írni ezeket a rangokat:

Votre Majesté / Your Majesty = Felséges Úr

Votre Altesse / Your Highness = Fenséged

Votre Excellence / Your Excellency = Nagyméltóságú / Excellenciás Uram

Madame / Madam = Asszonyom

Mademoiselle / Miss = Kisasszony

Monsieur / Mister = Uram

Császárnak:

Név: His Imperial Majesty The Emperor (of ...)

Borítékra: His Imperial Majesty (teljes név) Emperor of ...

Megszólítás: Your Imperial Majesty, Your Imperial Majesties

Végén záradék: Respectfully (yours)

Szóban: Your Imperial Majesty, hosszabb beszélgetésben Sire,
Your Imperial Majesty, hosszabb beszélgetésben Ma'am

Ültető kártyán: His Imperial Majesty The Emperor (of ...),
Her Imperial Majesty, The Empress (of ...)

Királynőnek:

Név: Her Majesty The Queen

Borítékra: Her Majesty Queen Elisabeth II.

Levélkezdés: Your Majesty

végén: Respectfully (yours)

Szóban: Your Majesty, hosszabb beszélgetésben Ma'am

Ültető kártyán: HM The Queen of ...

Királynak:

Név: His Majesty The King

Borítékra: His Majesty (teljes név) The King of ...

A királyi párnak: Their Majesties, The King and Queen of ...

Levélben: Your Majesty

végén: Respectfully (yours)

Szóban: Your Majesty, hosszabb beszélgetésben Sire

Ültető kártyán: HM The King (of ...)

Név: His Royal Highness The Duke of Edinburgh

Borítékra: His Royal Highness The Prince Philip, Duke of Edinburgh

Levélben: Sir (hivatalos) Dear Duke (informális)

Szóban: Your Royal Highness, hosszabb beszélgetésben Sir

Ültető kártyán: HRH The Duke of Edinburgh

Név: His Highness The Sultan (of ...) (Malajziában His Majesty)
 Borítékra: His Highness (név) Sultan of ...
 Their Highnesses, The Sultan and Sultana of ...
 Levél kezdés: Your Highness, Your Highnesses
 Végén: Respectfully (yours)
 Szóban: Your Highness
 Ültető kártyán: His Highness The Sultan of ...

Név: His Royal Highness The Prince of Wales
 Borítékra: His Royal Highness Prince Charles, K.G. The Prince of
 Wales (cím)
 Levélkezdés: Your Royal Highness, Dear Prince Charles,
 végén: Yours sincerely,
 Szóban: Your Royal Highness, hosszabb beszélgetésben Sir
 Ültető kártyán: HRH The Prince of Wales

Mai címzés Belgiumban (államfő a királynak):

Sa Majesté PHILIPPE
 Le Roi des Belges
 Palais Royal
 1000 Bruxelles

Címzésnél:

A Sa Majesté le Roi des Belges

Megszólítás: „Sire”, majd a levél szövegében vagy első szám harmadik személyben „le Roi”, vagy az udvarias „Votre Majesté” használata a gyakorlat.

Záróformula: Je prie le Roi [vagy] Votre Majesté de bien vouloir agréer l’expression de mon profond respect.

A királyné címe és megszólítása:

Sa Majesté MATHILDE
 La Reine des Belges
 Palais Royal
 1000 Bruxelles

Címzésnél: A Sa Majesté la Reine des Belges

Megszólítás: „Madame”, majd a levél szövegében vagy első szám harmadik személyben: „la Reine”, vagy az udvarias „Votre Majesté”. Utalás esetén „Sa Majesté” használata a gyakorlat.

Záróformula: Je prie la Reine – vagy – Votre Majesté de bien vouloir agréer l’hommage de mon profond respect.

Luxemburgban:

Név:	His Royal Highness The Grand Duke of Luxembourg
Borítékra:	His Royal Highness Henri, The Grand Duke of Luxembourg
Levél kezdés:	Your Royal Highness Dear Grand Duke
végén:	Respectfully (yours)
Beszédben:	Your Royal Highness, hosszabb beszélgetésben Sir
Ültető kártyán:	HRH The Grand Duke

Köztársaságban:

Elnök Úr, Asszony! – „Monsieur (Madame) le Président”
Köztársasági Elnök Úr, Asszony! – „Monsieur (Mme) le Président de la République”
Miniszterelnök Úr! – „Monsieur le Premier Ministre”
Miniszter Úr, Asszony! – „Monsieur (Madame) le Ministre”

Név, cím:	The President of the Republic of ...
Borítékra:	His Excellency (név) President of the Republic of ...
Levél kezdés:	Excellency, Dear Mr. President
Végén:	Respectfully (yours)
Szóban:	Your Excellency, Mr. President
Ültető kártyán:	The President of the Republic of ...

Név:	The Prime Minister of ...
Borítékra:	His (Her) Excellency (név) Prime Minister of ...
Brit:	The Right Honorable (név) O.M., C.H., M.P. Prime Minister
Levél kezdés:	Mr. (Madame) Prime Minister
Brit:	Dear Prime Minister
végén:	Respectfully yours, Sincerely
Szóban:	Mr. (Madame) Prime Minister vagy Sir (Madame) The Prime Minister (of ...)

Név, cím:	The Minister of Foreign Affairs of ...
Borítékra:	His (Her) Excellency (név) Minister of Foreign Affairs of ...
Levél kezdés:	Excellency, Mr. (Madame) Minister
végén:	Respectfully yours, Sincerely yours
Szóban:	Excellency, Mr. (Madame) Minister
Ültető, ha többen vannak:	The Minister of Foreign Affairs (of),

Nagy-Britanniában:

Név, cím:	The Secretary of State (for ...)
Borítékra:	The Right Honorable (név) K.T., M.P. Secretary of State for Foreign & Commonwealth Affairs

Levél kezdés: Dear Mr. Secretary of State, Dear Sir (keresztnév), Dear Mr. Secretary
 végén: Respectfully yours, Sincerely yours
 Szóban: Mr. Secretary of State,
 Ültető: The Secretary of State (for ...)

Az egyházi címzési, megszólítási minták mélyen a történelemben gyökereznek. Történelmi okokból a „Szentséges” cím megilleti *a konstantinápolyi egyetemes pátriárkát:*

His All Holiness Bartholomew
 Archbishop of Constantinople, New Rome and Ecumenical Patriarch
 Your All Holiness
 Respectfully

a kopt ortodox pápát:

His Holiness Pope Tavadros II.
 Pope of Alexandria, Patriarch of the See of St. Mark
 Your Holiness
 Respectfully

a moszkvai pátriárkát:

His Holiness Patriarch Kirill of Moscow and All Russia
 Your Holiness,
 (...)

I would like to express hope that the ministry of Your Holiness will contribute to the fulfilment of this task.

I sincerely wish Your Holiness new successes in your responsible ministry, good health, peace and many years of life.’

A többi pátriárka: „Öboldogsága”

His Beatitude Theophilos III,
 Patriarch of Jerusalem and all Palestine

A bíboros címzése:

Őeminenciája dr Stanislaw Dziwisz bíboros úrnak,
 Krakko érsek metropolitájának
 Őeminenciája főtisztelendő ...

Püspök:

Őexcellenciája Főtisztelendő Milan Chatur CSsR püspök úr részére
 Kassa
 Főtisztelendő Püspök Úr!

Néhány kivételes esetben – francia nyelven – a megszólítás nem a tisztség megjelölésével történik, hanem külön megszólítási formával, amely azonban ez esetben sem egyezik a szólítással. Így nevezetesen a koronás államfők megszólítása „Sire”, uralkodó-családbeli hercegeké „Monseigneur”, tábornagyoké pedig – még akkor is, ha diplomáciai funkciót töltenek be –, „Monsieur le Maréchal”.

Nők megszólítása minden esetben „Asszonyom” (Madame), még akkor is, ha államfőről van szó.

Angol nyelven a megszólítás általában Dear Sir, illetve Excellency, My Lord vagy a vezetéknev. Az Egyesült Államokban előfordul a „Mr. Ambassador, Mr. Minister” forma. Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban egyaránt előfordul, hogy nagykövetek és követek megszólításaként a „Your Excellency” formát használják, amely voltaképpen nem megszólítás, hanem szólítás.

A levélpapír alján, több oldalas levél esetében az első oldal bal alsó részén foglal helyet az a címzés, amely a borítékra is rákerül. Különösen fontos levelet nem hajtunk össze, hanem összehajtás nélkül helyezzük címeres mapába, majd borítékba. A következő fokozatot jelöli a levél hosszában való egyszeri összehajtása és borítékba helyezése. A szokványos közléseket tartalmazó iratot először hosszában, azután keresztben is összehajtjuk. Ehhez igazodik a boríték nagysága. A levél fontosságát jelzi az eljuttatás módja. Az állami szempontból fontos levelet a küldő magas rangú bizalmi em-

bere külön kísérettel személyesen adja át. A diplomáciai futárral eljuttatott levelet a nagykövet vagy személyesen a címzettnek, vagy jegyzék kíséretében a külügyminisztériumban adja át. Az utóbbit megteheti beosztott diplomata is. (AJ)

magas szintű látogatás

A szertartásrend ~ként a nemzetközi gyakorlatban elsősorban az államfői, kormányfői, miniszteri látogatást rögzíti. Megkülönböztetünk állami, hivatalos, munka-, magánlátogatást és inkognitó látogatást. A tiszteletadás mértéke a legnagyobb az állami látogatásnál, kisebb a hivatalos vagy munkalátogatásnál, és csak szimbolikus a magánlátogatásnál. Az államfői látogatás szertartásrendje, elvei fokozatos megszorításokkal alkalmazhatók a többi látogatásra is. Az alapelv lényege, hogy ha a méltóságot külföldi partnere fogadja, akkor közjogi-hivatali rangjával arányosan részesül a megbecsülés, az elismerés és a tiszteletadás jeleiben. (AJ)

Magyarország nemzeti jelképei

A Szent Korona nemzeti ereklye, a magyar történelmi államiság jelképe. Az uralkodó, a nép (nemzet) és a föld egységének és függetlenségének szimbóluma.

A himnusz ünnepi ének, mely a magyar nemzetet jelképezi. Akkor szól, ha a jelenlévők tisztelegni kívánnak az ország, a nemzet, a nemzeti zászló vagy az országot képviselő személyiség előtt (pl. tisztelegés a zászló előtt, zászlófelvonás alatt, hősi emlékműnél ko-

szorozás előtt vagy után, az ünnepség végén). A magyar himnusznak – bármilyen legyen a szertartásrend – magyarországi hivatalos rendezvényen egyszer el kell hangoznia. Más nemzet himnusza és az európai himnusz sem játszható el anélkül, hogy a magyar himnusz elhangoznék. Idegen állam himnusza akkor hangzik el Magyarországon, ha annak képviselője (államfő, civil vagy katonai vezető) hivatalos látogatásra érkezik, és jelenléte részét képezi valamely magyar szertartásnak (ünnepélyes fogadtatás katonai tiszteletadással), vagy valamely helyi ünnepségen (látogatás, közös megemlékezés, ünnepi fogadás stb.) vesz részt. Elvileg a külföldi himnusz csak akkor hangozhat el, ha az illető ország nemzeti zászlaja jelen van (hivatalos jelképként). Ilyenkor mindig a külföldi himnuszt játsszák előbb és másodikként a magyart. Ha több nemzet jelképe van jelen, a himnuszokat a magyar abc szerinti sorrendben kell eljátszani, utolsóként a magyar himnuszt. A himnuszok elhangzása alatt a katonák tisztelegnek, a civilek födetlen fővel feszesen állnak. Az európai himnusz többnyire az európai unió vezetőinek jelenlétében hangzik el (de katonai alakulat jelenlétében nem játszható!).

A magyar állami címer a közhatalom gyakorlását, a hivatalosságot jelképezi. A köztársasági elnök a két angyallal mint pajzstartóval ellátott, a miniszterelnök a cserfaággal és olajággal övezett címer használatára is jogosult.

A magyar zászló (lobogó) a nemzethez tartozás kifejezésére szolgál, Magyarország egyik nemzeti és hivatalos álla-

mi jelképe. A nemzeti ünnepeken Magyarország lobogóját ünnepélyes keretek között, katonai tiszteletadással az Országház előtt fel kell vonni. A címer és a zászló használata során mindenki köteles őrizni annak tekintélyét és méltóságát.

Magyarország címerének és zászlójának használatáról a 2011. évi CCII. törvény rendelkezik. (AJ)

manifesztum

A ~ egy államfő vagy kormány (tágabb értelemben más társadalmi szereplő) által megfogalmazott kiáltvány, deklaráció, mely a kibocsátó véleményét, felhívását tartalmazza egy-egy konkrét témáról. A formális hadüzenetet is megelőzheti egy ünnepélyes ~, melynek elsődleges címzettjei a saját állampolgárok. (RF)

megbízólevél

Amikor a kijelölt nagykövet megkapja az *→agrément*-t a fogadó országtól, a küldő állam legfőbb közjogi méltósága személyes levelet intéz a fogadó ország államfőjéhez. Ez a ~ (lettres de créance, letters of credence, credentials). A ~ben a küldő államfő biztosítja partnerét, hogy a diplomáciai misszióra legalkalmasabb állampolgárát küldi, aki mindenkor a küldő ország véleményét képviseli majd. A küldő ország külügyminisztériuma elkészíti a ~ hiteles másolatát is, hogy a nagykövet megérkezésekor ezt átadhassa a fogadó ország protokollszolgálatának, bizonyítva, hogy rendelkezik a megfelelő meghatalmazással, és de facto megkezdhesse működését. A

küldő államfő egyúttal aláírja az előd visszahívó levelét is, melyet a szokásjog szerint az új nagykövet a saját megbízólevelével együtt ad át. (→*megbízólevél funkciója*) (RF)

megbízólevél átadása

A fogadó ország külügyminisztériuma az államfői hivattal együttműködve gondoskodik arról, hogy a nagykövetek megbízólevelüket abban a sorrendben adhassák át a fogadó ország államfőjének, amely sorrendben a fogadó országba érkeztek. A ceremónia a helyi szokásjog alapján történik. Általában a protokollszolgálat kocsit (hintót) küld a nagykövetért és néhány munkatársáért (házastársáért), akik részt vehetnek a ceremónián. A fogadtatás ünnepélyes körülmények között folyik. Országonként változik, hogy a katonai tiszteletadás milyen szintjét biztosítják. Az is országonként változó, hogy egy alkalommal hány nagykövetnek adnak lehetőséget a megbízólevél átadására. A nagykövet általában rövid nyilatkozatban adja át a küldő államfő üzenetét, majd megbízólevelét. A fogadó államfő a megbízólevél átvétele után gyakran rövid négy szemközti – esetleg az államfő egy-két munkatársával kibővített körű – beszélgetésre invitálja a nagykövetet, aki ilyenkor ismerteti a kapcsolatok javítására vonatkozó elképzeléseit, illetve válaszol az államfő érdeklődő kérdéseire. A megbízólevél átadása után a nagykövet már de jure is hivatalban lévőnek minősül, minden eseményen képviselheti országát. Több országban a megbízólevél átadása után a nagykö-

vet szimbolikus koszorúzást hajt végre a fogadó ország iránti tisztelete kifejezéseként, majd a protokollszolgálat a rezidenciájára, hivatalába visszakíséri őt. (RF)

meghívás

A nemzetközi gyakorlatban szokás, hogy magas állami vezetők tárgyalásaik bizonyos pontján viszontlátogatásra hívják meg vendéglátójukat. Ezeket a látogatásokat számon tartják, és a nemzetközi helyzetből adódó kedvező alkalommal maguk vagy hivatali utódaik élnek is vele. A szóban elhangzott meghívás bekerül a tárgyalási jegyzőkönyvbe, de szokás írásban is megerősíteni. Különösen akkor indokolt ez, ha viszonylag közeli időpontban várható a viszontlátogatás. Egyes országokban a jó és kellő formában kiállított meghívólevél az alapja az előkészítés megkezdésének.

Rendezvényre, hivatalos alkalomra szóló meghívónak az tekintendő, amelyen a vendéglátó magát nem nevével, hanem hivatali állásával jelöli meg (pl. Magyarország Elnöke, Miniszterelnöke stb.), és a meghívottak a betöltött politikai, társadalmi, kulturális pozíciójuk alapján, tehát hivatalos mivoltukban kapnak meghívást.

Meghívót kézírással vagy gépirással lehet kiállítani, szabad azonban nyomtatott formulát is használni, amelynek az üresen hagyott helyeit kézírással vagy ahhoz hasonló gépirással töltik ki. Nyomtatott formula használata esetén a meghívott nevét kézzel írják ki.

A meghívóra adott írásbeli választ kézírással vagy gépirással állítják ki,

megfelelően átalakítva a meghívó szövegét. Az utóbbi időben – a protokoll területén mutatkozó egyszerűsítési törekvések folytán – a meghívásokra adott írásbeli válaszokat egyre inkább kiszorítják a telefonon, e-mailben adott válaszok.

Ha a meghívást telefonon előzetesen megbeszéltek és elfogadták, vagy e-mailben visszaigazolták, R.S.V.P. („választ kérünk”) helyett P.M. („pro memoria”, emlékeztetőül) rövidítést szokás a meghívóra írni. Ilyenkor a nyomtatott R.S.V.P. szöveget áthúzzák, és kézzel kell rávezetni a P.M. jelzést.

Magas szintű meghívás esetén a meghívókat a vendégeknek névre szólóan csak akkor küldik ki – emlékeztetőül és belépőül –, ha ők részvételüket már visszaigazolták. (AJ)

munkanyelv

A ~ az a nyelv, melyet a leggyakrabban használnak az intézményi munka során egy-egy nemzetközi szervezetben. Ez sokszor lehet hivatalosan meghatározott ~ is, mint az ENSZ-ben, ahol ezt a státuszt a francia és az angol tölti be, miközben a hivatalos nyelvek köre ennél szélesebb. ~ként szokták megjelölni azt a nyelvet is, melyet egy-egy szuverén államban a diplomáciai testület használ a fogadó ország hatóságaival történő érintkezés során. (RF)

nagykövet

A diplomáciai képviselő vezetői közül a legmagasabb rangú a ~, hivatalos címe szerint a „rendkívüli és meghatalmazott nagykövet”. Szuverén ál-

lamok diplomáciai kapcsolatok felvételekor a leggyakrabban ~ek delegálásában állapodnak meg. Nemzetközi szervezetnél a misszió vezetője az állandó képviselő, akinek lehet „nagykövet” a rangja, de betöltheti ezt a funkciót alacsonyabb diplomáciai ranggal rendelkező személy is. Az államok eseti, különleges küldetésekre is kinevezhetnek ~eket. Amennyiben ez a különleges küldetés másik szuverén ország felkeresésére szolgál, erről az érintett államot hivatalosan értesíteni kell. (RF)

NATO belső rangsorolása

A NATO szervezeti felépítése és működéséről szóló egyezményi alapja sokkal egyszerűbb, mint például az Európa Unióé. Protokollját inkább a szokásjog diktálja, mint írott szabályok. Legfontosabb intézménye, egyetlen politikai döntéshozó testülete az Észak-atlanti Tanács, mely a leggyakrabban állandó képviselői (nagyköveti) szinten ülésezik. Szükség esetén a külügyminiszterek, csúcsértekezleti formában – általában két évente – az állam- és kormányfők vesznek részt ülésein. Az üléseket a tagállamok által választott főtitkár vezeti, akit a tagállamokban egyre inkább kormányfői szintnek tekintenek (mivel már másodszor volt miniszterelnök tölti be ezt a tisztséget). A protokolláris rangsorban a Nukleáris Tervező Bizottság következik, mely a védelmi miniszteri szint, a legfőbb katonai szerv pedig a vezérkari főnökök által alkotott Katonai Bizottság. (RF)

nemzetközi szervezetek rangsorolása

A nemzetközi szervezeteket mindig a szuverén államok után rangsorolják, hiszen önmagukban nem testesítenek meg népakaratot, csak a szuverén államok megállapodása alapján, kötött egyezményes mandátummal tevékenykedhetnek. Ez a rangsorolás a zászlózásra is vonatkozik, a nemzetközi szervezet zászlaja csak a szuverén államoké után következhet. (RF)

nemzetközi szerződés aláírása

A nemzetközi szerződés aláírási szertartásának helyszínét általában az az ország határozza meg, ahol az aláírás történik. A felek megállapodnak abban, hogy a szertartásnál az aláírókon kívül ki legyen még jelen. A szertartást illetően a nemzetközi gyakorlat az irányadó, a szertartásrendet a konkrét esetre a fogadó ország állami protokollja dolgozza ki.

A teremben az asztal jobb oldalán az aláíró vendég, bal oldalán a vendéglátó ország kis méretű ún. asztali zászlóját helyezik el. Az asztalon fekszik az aláírók előtt az aláírandó dokumentum saját példánya és a díszes aláíró készlet (ezüst tálcán két jó minőségű töltőtoll, itatós).

Ha az aláíró felek nem együtt érkeznek a tárgyalásról, a vendéglátó országnak az eseményen részt vevő személyiségei várják a külföldi vendégeket. Ha a vendégdelegáció megérkezik, kezet fognak a jelenlevőkkel. Ezután kerül sor magára az aláírásra.

Az aláírók (szemből nézve bal oldalon a vendég) elhelyezkednek a protokollsorban. Középen, az asztal mögött

a fővendégek, illetve megfelelő oldalon a többi jelenlevő áll. A fővendégek mögött saját nemzeti zászlójuk áll.

A segítők előzetesen kicserélik a meghatalmazásokat, ellenőrzik, és egy közeli kis asztalon sorrendbe állítják a dokumentumokat (általában a kevésbé fontossal kezdve).

Az ünnepélyességet fokozza, és megfelelő keretet ad az eseménynek, ha az alkalmi ceremóniamester, a protokollfőnök vagy a tolmács felolvassa az ún. bemondószöveget, melyben üdvözli a megjelenteket, bejelenti, hogy dokumentumok aláírására kerül sor (az elhangzottakat konzekutív módon tolmácsolják), felolvassa az első dokumentum hivatalos címét a vendéglátó ország nyelvén. Ezután a „dokumentumot aláírja ... részről: N. N., vendég részről X. Y.” formula következik, az aláírók pedig nevük elhangzásakor előlépnek, és helyet foglalnak az asztalnál. Ezt követően a vendég nyelvén olvassa fel a ceremóniamester, a vendég protokollfőnök, esetleg a tolmács a dokumentum címét, majd a „dokumentumot aláírja vendég részről X. Y. ... részről: N. N.” formula hangzik el. A vendég nyelvén tehát a vendég aláíró van előbb, miként a saját szerződéspéldányán is ő szerepel első helyen.

A segítők, a „lapozók” segítenek a lapozásban, szükség esetén megmutatják az aláírás helyét, aláírás után itatóssal felitatják a tintát, lapoznak a következő aláírás helyéig. Közben az egyes cselekmények után hátralépnek, hogy az aláírással foglalatostkodókról jó fényképek készülhessenek. Amikor a saját példányukat mindketten aláír-

ták, a segítők az aláírók háta mögött kicserélik a dokumentumokat, s az aláírók aláírják a másik fél példányát is – a fenti rítus szerint. Ha ezzel végeztek, a jobb kezükbe veszik a másik fél dokumentumát, felállnak, jobb kézzel a másik félnek nyújtják annak példányát, míg bal kezükkel elveszik sajátjukat, s az ily módon szabaddá tett jobb kezükkel kezdetnek.

Az utolsó aláírást követően – amennyiben beszédek hangzanak el – először a vendéglátó ország képviselője mond beszédet, méltatva a szerződés jelentőségét, majd partnere szól. A beszédek elhangzása és a taps után szokás ismét kezdet fogni. Ezután a jelenlevők koccintanak (általában pezsgővel), és rövid ideig kötetlen formában beszélgetnek. Ezalatt – rendszerint egy másik helyiségben – pecséttel látják el a szerződés példányait.

Szokás az is, hogy az utolsó aláírást követően, a gratulációk (esetleg a koccintás alatt) sajtóértekezlethez átrendezik a termet. Ez esetben az aláírt szerződés jelentőségét ott méltatják. Ha az aláírást nem követi sajtótájékoztató, jelentőségéhez mérten gondoskodni kell a megfelelő sajtónyilvánosságról.

Elsőként a vendégek távoznak. (AJ)

nemzetközi szerződés típusai

Amikor a nemzetközi jog alanyai (a legtöbbször államok, de lehetnek más nemzetközi szereplők is) írásban vagy szóban megállapodást kötnek az együttműködés egy bizonyos területéről – nemzetközi jogok és kötelezettségek keletkeztetése céljából, amely kifejezi a tárgyalásban részt vevők

egy irányba mutató, közös akaratát –, nemzetközi szerződés jön létre. A részletes, kodifikációs indítékú nemzetközi szerződéseket egyezményeknek szokás nevezni. Az ünnepélyes, elveket deklaráló szerződések hordhatják a karta („charta”) nevet. Nemzetközi szervezetek alapításáról a résztvevők alapokmányt fogadnak el. A Szentszéknek államokkal kötött átfogó megegyezéseit hívják konkordátumnak. A nemzetközi szerződések elnevezésüktől függetlenül egyenrangúnak tekintendők. (→*nemzetközi szerződés*) (RF)

nemzetközi tárgyalás

Amennyiben a nemzetközi élet szereplői úgy vélik, hogy egy konfliktus rendezésére szükség van, illetve arra lehetőség nyílik, vagy kapcsolatuk javítására, szintjének emelésére kerülhet sor, tárgyalásokat folytatnak egymással megállapodás reményében. A tárgyalások szintje, helyszíne, ütemezése, nyelve, esetleges közvetítők bevonása a tárgyaló felektől függ, miként az általuk alkalmazott tárgyalási technika, taktika és stratégia is. A megállapodás akkor lehet tartós, ha – az erőviszonyoktól függetlenül – valamilyen mértékben minden fél érdekeit figyelembe veszi. (RF)

női protokoll

Női protokollon a közjogi méltóságok, miniszterek, nagykövetek feleségeinek, esetleg nagykorú lányainak protokolláris tevékenységét értjük. A közjogi méltóság felesége férje oldalán részt vesz bizonyos állami eseményeken, jótekonysági rendezvényeken, és rend-

szereken találkozik a Magyarországra akkreditált nagykövetek házastársaival. Magas szintű (köztársasági elnöki, miniszterelnöki, miniszteri) látogatás alkalmával a feleség elkísérheti férjét, ilyenkor bizonyos programokon együtt vesznek részt (ünnepélyes fogadtatás, díszvacsora stb). A hivatalos tárgyalások ideje alatt azonban a vendéglátó feleségének kíséretében külön „női” programot szerveznek, amely lehet városnéző, kulturális jellegű, divatbemutató vagy látogatás egy jótékonyági szervezetnél, iskolában. Ha ismert az illető hivatása, az azzal kapcsolatos szakemberekkel történő találkozóra is sor kerülhet. A feleséghez a látogatás idejére rangban megfelelő, állandó kísérelő csatlakozik, valamint a fogadó országba akkreditált nagykövet felesége. A feleség részére ugyanazokat a szolgáltatásokat (szállás, étkezés, tolmács, gépkocsi, biztonsági személyzet) kell biztosítani, mint a delegációt vezető férje számára. A nagykövetek, követek feleségei férjük oldalán szintén részt vesznek a különböző eseményeken, fogadásokon. Állandó kísérelőként bekapcsolódnak a fogadó országba érkező közjogi méltóságok, minisztert elkísérelő feleség programjába. Kapcsolatot tartanak a Diplomáciai Testület tagjainak feleségeivel, közös – jótékonyági, kulturális – programokat szerveznek. Ellátják a háziasszonyi teendőket a rezidencián tartandó ebédek, vacsorák, fogadások alkalmával. (IK)

öltözködés

A legfontosabb alapelvárás az alkalomhoz illő öltözködés. A diplomatáról

alkotott kép nemcsak személyére, hanem az általa képviselt hivatalra és országra is kihat. Alapkövetelmény, hogy a ruha állapota, mérete, minősége megfelelő legyen. Az öltözködést befolyásolja, hogy milyen éghajlatú országban teljesít szolgálatot a diplomata. A helyi körülményekhez, szokásokhoz, öltözködési előírásokhoz minden esetben alkalmazkodni kell. A ruházattal összhangban kell lenniük a kiegészítőknek, a lábbelinek, az illatszereknek, ékszereknek, nők esetében a sminknek. (→*dress code*) (IK)

pohárköszöntő

Díszebéden, díszvacsorán, magas szintű küldöttség látogatása alkalmából adott fogadáson – elsősorban – a vendéglátó és a fővendég pohárköszöntőt mond. Politikai alkalmaknál illendő, hogy a házigazda előzetesen díszvendége rendelkezésére bocsássa saját pohárköszöntőjének szövegét. Ilyen esetben az is illendő, hogy a válasz-pohárköszöntő szövegét a díszvendég is előre elküldje partnerének.

A pohárköszöntőnek a klasszikus (francia) protokolláris szabályok szerint a következő elemeket kell tartalmaznia:

- a díszvendég, a többi vendég és a többi jelen lévő személy megszólítása (házastársakkal együtt);
- a díszvendég üdvözlése;
- az alkalom méltatása;
- jókívánások kifejezése, esetleg megemlékezés a vendég államfőjéről (monarchiákban kötelező).

A vendégek koccintanak, illetve egymásra emelik a poharukat.

A válasz-pohárköszöntőnek tartalma kell

- a házigazda, a többi jelenlevő megszólítását;
- köszönet kifejezését a fogadtatásért, vendéglátásért;
- választ az előző pohárköszöntőben elhangzott méltatásokra;
- jókívánságok kifejezését, hasonlóképpen a házigazda pohárköszöntőjéhez.

A vendégek ismét koccintanak, majd udvariisan megtapsolják e beszédet. Ha a jelenlevők poharukat államfő egészségére üritik, felállnak helyükről. Magas szintű delegáció esetén, ünnepélyes alkalmakon koccintáskor egyébként is szokás felállni. Meghittebb étkezéseken is lehet pohárköszöntőt mondani, de az el is maradhat. E tekintetben a helyi szokások és a házigazda kezdeményezése a mérvadó.

Egyes országokban az ünnepi ebéden vagy vacsorán kötelezően elmondandó pohárköszöntők sorrendje, és e sorrenden belül az alkalmi pohárköszöntők helye is meghatározott. Hazai díszebédeken és díszvacsorákon általában az első fogás előtt mondanak pohárköszöntőt, elsősorban a sajtó jelenléte miatt. Annak elhangzását követően a mikrofont elviszik az asztaltól, és a sajtó távozik. Pohárköszöntőt lehetőleg ne mondjunk az első hús- vagy halétel elfogyasztása előtt. A továbbiakban már nincs korlátozva a pohárköszöntők száma és a fogásokhoz való viszonya.

Ha valakinek a tiszteletére pohárköszöntőt mondtak, azt viszonzni kell. Válasz-pohárköszöntő elhagyása azo-

nos rangúak között rendkívül nagy udvariatlanság. Nagy rangkülönbség esetén (pl. ha a polgármester pohárköszöntőt mond az államfő látogatása tiszteletére adott ebéden) a vendég tetszése szerint cselekedhet.

Egyes országokban (Angliában és a brit protokollt követő országokban) a pohárköszöntő elmondásának külön kis ceremóniája van. Meghatározzák időpontját (pl. a desszert után). A házigazda javasolja, hogy ürítsék poharukat a vendég országának államfőjére, s ekkor eljátsszák e vendég ország himnuszát. A vendég hasonló rövid pohárköszöntőt mond, és utána a vendéglátó ország himnusza hangzik el. (A)

protokoll

Az állam képviselőinek kijáró tiszteletadás formájára és módjára belföldön az állami, külföldön a diplomáciai protokoll kialakult elrendszere és gyakorlata ad útmutatást. A hivatalos (állami) ~ az adott ország társasági illemszabályaira, hivatali etikettjére, írott jogára és íratlan szokásaira épülő különleges eljárások összessége, amely meghatározza belföldön az államhatalmat képviselő hivatalos személyiségek egymással való érintkezésének módját, a nemzetközi jognak és szokásoknak megfelelően pedig szabályozza bel- és külföldön az államot képviselő személyiségeknek és a diplomatáknak az egymással való hivatalos érintkezési formáit. A protokoll alapja az elsőbbségeket rögzítő rangsorolás (→ *protokoll-lista*) és az elsőbbségeket láthatóvá, felfoghatóvá tevő szertartásrend. (A)

protokoll-lista

A hivatalos rangsorolásban jelenik meg az elsőbbségek strukturált rendszere, mely az államfőhöz mérten mutatja, hogy az adott testület vagy személyiség a hatalomból, a javakból, a tiszteletből hogyan részesül, milyen előjogait ismeri el a többi testület a fennálló viszonyok között erkölcsi megbecsülésben és anyagi javakban. A rangsorban elfoglalt hely határozza meg az egyén vagy testület helyét, szerepét, mozgását a szertartásrendben, a hivatalos ceremóniákon.

A belföldi állami vagy hivatalos protokollrangsor minden ország maga állapítja meg jogszabályban vagy a kialakult szokásjog alapján. Ez az állami ~. Magyarországon az elsőbbségek rendjének, a hivatalos állami ~nak egyes elemeit az írott jog rögzíti, de a teljes rendszerét nem szabályozza. E területeken a szokás és a hagyomány határozza meg a személyiségek helyét. A protokollrangsorban elfoglalt hely nem szükségképpen fejezi ki pontosan a testület vagy az egyén valódi társadalmi súlyát, fontosságát, a rangsorban elfoglalt helynek gyakran szertartásrendi vagy történeti okai vannak. (→*protokoll*) (AJ)

rangsorolás

Az államok, állampolgárok egyenjogúsága, az egyenlő elbánás elve a jog (és a rangsorolás) alappillére. A körülmények folytán azonban mégsem állhat mindenki az első helyen vagy az első sorban, viszont mindenkinek elvitathatatlan joga, hogy érdemei alapján adott alkalommal ott állhasson.

A legrégebbi idők óta az elsőbbség joga, vagyis az az előjog, mely alapján az egyik állam, testület, személyiség, vagy azoknak hivatalos képviselője, jelképe megelőzi a másikat, a rangsorokban, a rangsorolásban ölt testet.

A tiszteletadás mértékének megállapításánál bizonyos elvek érvényesülnek. Az egyenlő elbánás szerint az azonos rangban levők azonos tiszteletet adnak és kapnak. A tiszteletadás kölcsönös, amilyen mértékű tiszteletet tanúsít valaki mások iránt, olyan mértékűt várhat el. A viszonyosság a tiszteletadásban kötelező, s ha valaki elfogadta az adott tiszteleti formákat, akkor azt ugyanolyan mértékben viszonznia kell. A precedensteremtés elve azt jelenti, hogy ha egyszer valaki ténylegesen részesült valamely előjogból, később jogosan hivatkozhat rá, és a többi azonos rangú is joggal követelheti. Az ősiség („anciennitás”) elve szerint azonos rangúak között a rangelsőbbséget a rang megszerzésének időrendje határozza meg. (AJ)

rangsorolás az államigazgatásban

Magyarországon az elsőbbség rendjének, a hivatalos állami protokoll-listának egyes elemeit az írott jog rögzíti, de teljes rendszerét nem szabályozza, s e területeken a szokás és a hagyomány határozza meg a személyiségek helyét. A protokoll-lista Magyarország mindennapi életének lenyomata, ezért folyamatos frissítésre szorul a választások, a vezetők felmentése és kinevezése következtében, a hivatalok és intézmények átalakulása folytán.

Az alábbi lista útmutatóként szolgál

valamely rendezvény → *protokoll-listá-*
jának elkészítéséhez, de annak végső
pontos formáját a rendezőknek kell ki-
alakítaniuk.

- I. Rangosztály: Közjogi méltóságok
  1. Államfő
Korábbi államfők hivatali idejük
idősorrendje szerint
  2. Kormányfő
Korábbi kormányfők hivatali ide-
jük idősorrendje szerint
  3. Az Országgyűlés elnöke
Az Országgyűlés korábbi elnökei
hivatali idejük idősorrendje szerint
  4. Az Alkotmánybíróság elnöke
Az Alkotmánybíróság korábbi el-
nökei hivatali idejük idősorrendje
szerint
  5. A Kúria elnöke
A Kúria, illetve a Legfelső Bíróság
korábbi elnökei hivatali idejük idő-
sorrendje szerint
  6. A legfőbb ügyész
A történelmi egyházak vezetői
- II. Rangosztály, miniszterek, minisz-
teri rangúak
Miniszterelnök-helyettes
Az Országgyűlés háznapja
Az Országgyűlés alelnökei
Az Alkotmánybíróság elnökhelyet-
tese
A Kúria elnökhelyettese
A legfőbb ügyész helyettese
Kormánytagok (Miniszterelnöki
Kabinet, Miniszterelnökség, tárcák
ábécé szerint)
Az Alkotmánybíróság tagjai
Az Állami Számvevőszék elnöke,
A Költségvetési Tanács elnöke
Az alapvető jogok biztosa
Az Országos Bírósági Hivatal elnöke

Az Országgyűlés pártjainak elnö-
kei, frakcióvezetői

Az Országgyűlés főigazgatója

Az Állami Számvevőszék alelnöke

*Az autonóm államigazgatási szer-
vek tisztségviselői közül:*

Az Egyenlő Bánásmód Hatóság el-
nöke

A Gazdasági Versenyhivatal elnöke

A Nemzeti Adatvédelmi és Infor-
mációs szabadság Hatóság elnöke

*Az önálló szabályozó szervek tiszt-
ségviselői közül:*

A Nemzeti Média- és Hírközlési
Hatóság elnöke

A Magyar Energetikai és Köz-
mű-szabályozási Hivatal elnöke

*A Kormánytól független tisztségvi-
selők közül:*

A Magyar Nemzeti Bank elnöke

Az Magyar Tudományos Akadémia
elnöke

A Magyar Művészeti Akadémia el-
nöke

A főpolgármester

- III. Rangosztály: államtitkárok és ál-
lamtitkári rangúak

A Miniszterelnöki Kabinet és a Mi-
niszterelnökség államtitkárai

A tárcák államtitkárai (betűrend-
ben)

A Miniszterelnöki Kabinet és a Mi-
niszterelnökség közigazgatási ál-
lamtitkárai, a tárcák közigazgatási
államtitkárai (ábécésorrendben)

Kormánybiztosok

*Az autonóm államigazgatási szer-
vek tisztségviselői közül:*

A Közbeszerzési Hatóság elnöke

Az Egyenlő Bánásmód Hatóság el-
nökhelyettese

A Gazdasági Versenyhivatal elnök-helyettese, a Versenytanács elnöke
 A Nemzeti Adatvédelmi és Információs szabadság Hatóság elnök-helyettese
 A Nemzeti Választási Iroda elnöke
A kormányhivatalok tisztségviselői közül:
 A Központi Statisztikai Hivatal elnöke
 Az Országos Atomenergia Hivatal főigazgatója
 A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala elnöke
 A Nemzeti Adó- és Vámhivatal elnöke
 A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal elnöke
A központi hivatalok vezetői közül:
 A Kormányzati Ellenőrzési Hivatal elnöke
 A Magyar Nyelvstratégiai Intézet igazgatója
 A Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke
 A Nemzeti Kommunikációs Hivatal elnöke
 A Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal főigazgatója
 A Terror-elhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ főigazgatója
 Az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő főigazgatója
 Az Állami Egészségügyi Ellátó Központ főigazgatója
 A Klebelsberg Intézményfenntartó Központ elnöke
 Az Oktatási Hivatal elnöke
 A Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő mb. főigazgatója

Az Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet főigazgatója
 Az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság főigazgatója
 Országos Tisztii főorvosi Hivatal vezetője, országos tisztii főorvos
 A Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság főigazgatója
 A Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal elnöke
 Az Országos Meteorológiai Szolgálat elnöke
 A Nemzeti Befektetési Ügynökség elnöke
 Az Európai Támogatásokat Auditáló Főigazgatóság főigazgatója
 A Magyar Államkincstár elnöke
 A Nemzeti Akkreditáló Hatóság főigazgatója
 A Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal főigazgatója
 A Magyar Bányászati és Földtani Hivatal elnöke
Az önálló szabályozó szervek tisztségviselői közül:
 A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság elnökhelyettese
 A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Hivatala főigazgatója
 A Magyar Energetikai és Közműszabályozási Hivatal elnökhelyettese
A Kormánytól független tisztségviselők közül:
 A Magyar Nemzeti Bank elnökének helyettese
 Az Magyar Tudományos Akadémia elnökének helyettese
 A Magyar Művészeti Akadémia elnökének helyettese

- A főpolgármester helyettese
Államtitkári juttatásokra jogosult tisztségviselők:
 A miniszterelnöki biztosok
 A miniszterelnöki megbízottak
 A KEH főigazgatója és igazgatói
 Az Országgyűlés bizottságainak elnökei
 Elnöki titkárságvezető, Országgyűlés Hivatala
 Az Országgyűlés Hivatala főigazgató-helyettesei
 Az Országgyűlés Hivatala külügyi igazgatója
 Az Országgyűlés Hivatala közgyűteményi és közművelődési igazgatója
 A Független Rendészeti Panasztestület elnöke
 Az Alkotmánybíróság főtitkára
 Az Állami Számvevőszék főtitkára
 Az alapvető jogok biztosának helyettese
 Az Alapvető Jogok Biztosa Hivatala főtitkára
 Az Országos Bírósági Hivatal elnökhelyettese
 A Nemzeti Földalapkezelő Szervezet elnöke
 A Nemzeti Emlékezet Bizottsága elnöke
 A Magyar Kormánytisztviselői Kar elnöke
- IV. Rangosztály: helyettes államtitkári Miniszterelnöki Kabinet és Miniszterelnökség helyettes államtitkárai
 A tárcák helyettes államtitkárai (ábécérendben)
Az autonóm államigazgatási szervek tisztségviselői közül:
 A Közbeszerzési Hatóság Titkársága főtitkára
- A Közbeszerzési Döntőbizottság elnöke
 A Nemzeti Választási Iroda általános elnökhelyettese
 A Nemzeti Választási Iroda gazdasági elnökhelyettese
A kormányhivatalok tisztségviselői közül:
 A Központi Statisztikai Hivatal elnökhelyettese
 Az Országos Atomenergia Hivatal főigazgató-helyettese
 A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal elnökhelyettesei
Az önálló szabályozó szervek tisztségviselői közül:
 A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Hivatala főigazgató-helyettese
Helyettes államtitkári juttatásokra jogosult tisztségviselők közül:
 Az Országgyűlés Hivatala igazgató-helyettesei
 Az Országgyűlés Hivatala, elnöki titkárságvezető-helyettes
 A Független Rendészeti Panasztestület tagjai
 Az Állami Számvevőszék számvevő igazgatói
 A Nemzeti Emlékezet Bizottsága tagjai
 A fővárosi és megyei kormányhivatalok vezetői
 Miniszteri biztosok, továbbá:
 Egyetemi rektorok
 Múzeumok, kulturális intézmények vezetői
 Kiemelkedő személyiségek (országgyűlési képviselő, nemzetiségi szószóló, Európai Parlament képviselője)

Egyházi személyek, diplomaták, kitüntetettek, díjazottak, tisztek, helyi protokoll besorolása:

- I. Rangosztályba sorolandók:
  - Öeminenciája a bíboros, prímás (főmagasságú és főtisztelendő)
  - A Szent István Renddel kitüntetettek
  - A Magyar Becsületrenddel kitüntetettek
  - A Corvin-lánc Testület tagjai
  - A Magyar Érdemrend nagykeresztjével kitüntetettek
  - A Kossuth- és Széchenyi-nagydíjasok
- II. Rangosztályba sorolandók:
  - Öexcellenciája az érsek (nagy méltóságú és főtisztelendő)
  - Öexcellenciája a nagykövet (nagy méltóságú)
  - Tábornokok altábornagytól fölfelé
  - A Magyar Érdemrend középkeresztje a csillaggal, a Magyar Érdemrend középkeresztje kitüntetés birtokosai
  - A Kossuth- és Széchenyi-díjasok
- III. Rangosztályba sorolandók:
  - Méltóságos és főtisztelendő püspökök
  - Méltóságos és főtiszteletű püspökök
  - Rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter
  - Ezredes, vezérőrnagy, dandártábornok
  - Működési területén belül a kormány megbízott vagy helyettese, a főkapitány vagy helyettese, polgármester, helyi hivatalvezető, főigazgató, igazgató
  - Kormányfőtanácsosok, főtanácsosok
  - A Magyar Érdemrend tisztikeresztje kitüntetés birtokosai

IV. Rangosztályba sorolandók:

- Nagyságos és főtisztelendő plébános
- Nagyságos és nagytiszteletű lelkész
- Nagykövetségi, minisztériumi tanácsosok
- Alezredes és őrnagy
- Országgyűlési képviselő
- Helyi hivatalvezető-helyettesek
- A Magyar Érdemrend lovagkeresztje kitüntetés birtokosai (AJ)

rangsorolás nemzetközi szervezetek között

A nemzetközi szervezetek közötti rangsorolás nincs a nemzetközi jogban kodifikálva, az az egyes szuverén államok egyéni protokollrendjén múlik. A rangsorolás logikája mindenütt a politikai és a földrajzi szempont összehangolásán alapul. Általában az univerzális szervezeteket előbbre sorolják, majd ezeket követik a regionális és egyéb nemzetközi szervezetek. (RF)

rangsorolás nemzetközi szervezeteken belül

A nemzetközi szervezeteken belül a különböző funkciók közötti rangsorolást az adott szervezet írott szabályai és szokásjoga együttesen határozza meg. A tagállamok között fontossági sorrendet nem szabad megállapítani, rangsorukat valamely ábécé alapján határozzák meg. Amikor az egyes tagállamok képviselői hivatalos ülésen kívüli rendezvényen vesznek részt, rangsorukat már egyéni érdemük határozza meg. Egy rangosztályon belül az számít, ki mióta tölti be az adott funkciót (rangidősség – ancienneté). (RF)

sérthetlenség

A nemzetközi jog a diplomáciai képviselő hivatali helyiségeinek ~et biztosít, ide értve a képviselő vezetőjének lakását is, amelyekbe a fogadó ország hatóságai csak kivételes esetben, a misszióvezető formális engedélyével léphetnek be. A fogadó országnak kötelessége megvédeni ezeket a helyiségeket mindennemű behatolás vagy kártétel ellen, biztosítani kell a képviselő nyugalomát, munkájának zavartalanságát. A helyiségeken kívül a diplomáciai képviselő közlekedési eszközei is mentesek a hatósági kutatás, igénybevétel, foglalás vagy végrehajtás alól. A képviselő irattára is sérthetetlen, bárhol is legyen az elhelyezve, mint ahogy a hivatalos levelezés is. A diplomáciai képviselő, a diplomáciai futár személye sérthetetlen, a letartóztatás vagy őrizetbe vétel semmiféle formája sem alkalmazható ellene. (*→ diplomáciai képviselő sérthetlensége*) (RF)

szertartásrend

A szertartásrend olyan jelképes formarendszer, mely valamely cselekménynek, rendezvénynek, ünnepnek a jelentőségét érzékileg felfoghatóvá teszi. Az ünnepi események hagyományos mozzanatainak – a művészi és lélektani hatás fokozása érdekében – előre megkomponált külsőségek között, adott rendben történő megvalósítása, végrehajtása.

A magán- és közéletnek legtöbb fontos eseményéhez történetileg kapcsolódnak polgári, vallási és katonai szertartások, melyek az adott közösség lelki megerősödését, a társak közötti kap-

csolat erősítését szolgálják. A közösségek – egyházak, klubok, cégek, egyesületek, társaságok, hivatalok – belső szertartásrendje az abban részes egyéneket köti össze és azok egyénileg és közösségükkel együtt gyakorolják (rítusok, etikett).

Legszükségesebbek és legrészletesebbek e formások a legmagasabb rangú személyek egymás közötti és a rangban alattuk levőkkel való érintkezésében. Ebből az érintkezési hagyományból állami és udvari szertartási szabályok alakultak ki. E szabályok mindazokat is kötik, akik az állammal vagy az udvarral kapcsolatba kerülnek, illetve – mint „udvarképes társaság” – állampolgári közösségként is részesei az udvari, állami tiszteletadásnak.

Az állami (udvari) szertartásrend egy része közjogi jellegű, mely az állam közhatóságai részéről belföldön megtartandó szertartások szabályait rendezzi. A különféle nagyságú, vallású, államformájú önálló államok egymás közötti érintkezéseik során követett nemzetközi szertartás szabályai az államok, államfők, képviselők és azok jelképeinek rangját és címét, az őket, azokat megillető tiszteletadást, az ideiglenes vagy állandó missziót teljesítő képviselőkkel szokásos eljárást állapítják meg. (AJ)

szóbeli jegyzék

A leggyakrabban használt és legkötöttebb formájú írásbeli diplomáciai érintkezési mód intézmények – vagyis a külügyminisztériumok protokoll osztályai és a diplomáciai képviselők – között. A címzés után a jegyzék udva-

riassági bevezetővel kezdődik, melyben a küldő tiszteletét fejezi ki a címzettnek, s ugyanilyen megismételt udvariassági formulával is végződik. A jegyzéket nem írják alá, csak kézjeggyel látják el – általában az utolsó szó után –, és ide helyezik el a küldő intézmény pecsétjét is. Ha egy intézmény küldi több szereplőnek – például a diplomáciai testületnek –, akkor körjegyzéknek, ha több szereplő küldi egynek – például a V4 képviselők a fogadó ország külügyminisztériumának –, akkor kollektív jegyzéknek nevezik. Ha több képviselő egy időben egyforma szövegű jegyzéket intéz a fogadó országhoz, annak megnevezése „azonos jegyzék”. (RF)

teadélután

Az ültetett alkalmak egyik formája a teadélután. Általában nők hívnak meg nőket, délután négy-öt órai kezdettel, és körülbelül egy óra hosszáig tart. A tea mellett apró édes és sós, egyéb könnyű cukrászati süteményt, tortát, szendvicset, esetleg gyümölcsöt is kínálhatnak. Kis létszámnál a háziasszony tölti ki a teát, és kínálja a csészt, nagyobb létszámnál is a háziasszony tölti ki, de a pincérek segítenek a felszolgálásban. (IK)

tiszteletadás

Az emberi társadalom minden tagját tisztelet illeti meg ősei és a maga erőfeszítéséért, amiért kortársunk és a jövőnk építője. Mindenkinek joga van a megbecsülésre, nem elsősorban a vagyon, hanem az elért rang, érdem és éretny alapján. Mindenkit a rangjának

megfelelő tisztelet illet meg honfitársaitól és más országbeliektől. Az állam képviselőinek kijáró tiszteletadás formájára és módjára belföldön az állami, külföldön a diplomáciai protokoll kialakult elvei és gyakorlata ad útmutatást.

A tiszteletadás a megbecsülés jele, mellyel egy állam kifejezi nagyrabecsülését egy másik államnak, magas tisztséget betöltő személyiségeinek, az államfőnek, a kormányfőnek, a minisztereknek, bizonyos kitüntetések birtokosainak, polgári vagy katonai főtisztviselőknak (nagykövet, kormányzó, prefektus, tábornok), jelképeknek, elhunyt hősöknek vagy elhunyt magas közjogi tisztséget betöltő személyiségeknek.

A tiszteletadás polgári formáját polgári hatóság nyújtja vele egyenrangú vagy alacsonyabb rangú polgári hatóságnak. Ilyen gesztus a tisztelgő látogatás, a fogadtatás során a nemzeti himnusz eljátszása, a díszfogadás, az ünnepi viselet (díszruha), a zászlódísz, állandó kíséret a látogatás során, a díszkíséret, a kitüntetés, a díszpolgárság, a díszdoktori cím átnyújtása, a pohárköszöntő, a díszzene, a fanfár, az ünnepi harangjáték, a harangozás, a hálaadó mise.

A tiszteletadás katonai formája a díszszemle, a díszmenet, vagyis amikor a díszegység tiszteletadást teljesít az arra jogosult személyiség vagy jelkép előtt. Erre sor kerülhet nemzeti ünnepen zászlófelvonáskor, államfő, kormányfő érkezésekor, távozásakor, eskü, koszorúzás, emlékműavatás alkalmával, parancsnokság átvétele,

csapatzászló vagy kitüntetés átadása után.

A tiszteletadás általános szabályai mindenkor érvényesek. Ha a tiszteletadás testületnek jár, annak tagjai egyénileg nem formálhatnak jogot a tiszteletadásra. A tiszteletadás nem halmozható, ugyanazon személyiségnek egy ceremónia során csak egyszer adható, és csak annak (vagy magasabb rangúnak), akit a jogszabály megjelölt. A tiszteletadás fogadását nem lehet átruházni másra. Az ideiglenesen a funkciót betöltő személy jogot formálhat a funkcióval járó tiszteletadásra, de személyes megbízott nem. Egyetlen közjogi méltóság, polgári vagy katonai főtisztviselő sem formálhat jogot más tiszteletadásra, mint amit a fogadó ország jogszabályai előírnak. Az országok többségében – a gyászszertartást kivéve – sem katonai, sem polgári tiszteletadást nem adnak más polgári, katonai személyiségnek ott, abban a helységben, ahol az államfő tartózkodik, annak rezidenciáján, valamint 24 órán belül érkezése előtt és távozása után.

A katonai tiszteletadás – elvileg – csak nappal adható. Zászlónak, csapatzászlónak a polgári tiszteletadás fedetlen fővel, megállással, főhajtással történik. A díszegység csak azonos vagy magasabb rangú személynek teljesít tiszteletadást, mint aki mellé rendelték. A díszegység megszemlélése parancsnoklási aktus, emiatt csak az teheti meg, aki parancsnoki felelősséget visel, vagyis államfő, kormányfő, honvédelmi miniszter, katonai vezetők, kivételesen hasonló rangú külföldi sze-

mélyiségek is (pl. államfői látogatás alkalmával).

A tiszteletadás nemcsak államoknak és államokat képviselő személyiségnek jár, hanem az államok jelképeinek is, melyek a zászló (csapatzászló), a címer és a himnusz. A polgárok fedetlen fővel, főhajtással köszöntik a zászlót, hallgatják a himnuszt, a katonák tisztelegnek. (AJ)

ultimátum

Az ~ szóban vagy írásban közölt határozott követelés, melyet egy állam egy másikkal szemben támaszt, s melyben világosan megjelöli a követelés tárgyát, illetve a nem teljesítés esetén bekövetkező *→szankciót* is. Az ~ leggyakoribb megjelenési formája a *→szóbeli jegyzék*. (RF)

ültetés gépkocsiban és hintóban

Nagyméretű gépkocsiban, limuzinban vagy egyes alkalmakkor hintóban történő ültetésnél az alábbi irányelveket kell szem előtt tartanunk.

Indulásnál a kocsi eleje a beszállóknak jobb kéz felé essék, a kocsi jobb oldala legyen velük szemben a járda hosszában. Elsőként a főhelyet elfoglaló személy száll be, őt követi az alacsonyabb rangú személy. A rangidős személy után következő személy vagy személyek megkerülik a kocsit, és a bal oldalán szállnak be. Érkezésnél a kocsi jobb oldala essék a járda felé. A rangidős személy száll ki elsőként, őt követik rang szerint a többiek.

Szertartások alkalmával lehetőleg csak a gépkocsik hátsó ülését használják a vendégek. A fő hely a menetirány sze-

rinti jobb oldal, második a bal oldal. Amennyiben még egy személynek kell helyet foglalnia, a kettő közé ülhet harmadikként a hátsó ülésre vagy a bal oldali pótülésre (a jobb oldali pótülést nem vesszük igénybe). Esetleg igénybe vesszük a gépkocsivezető melletti helyet.

Pótülésre vagy a gépkocsivezető melletti helyre vendéget nem ültetünk, csak tolmácsot vagy kísérő személyt. Kivételt képez az államfő vagy magas rangú katonai személy szárnysegédje, aki helyet foglalhat a gépkocsivezető melletti ülésen is.

Hintóban való ültetés főleg monarchiákban fordul elő ceremóniák alkalmával. Nálunk is sor kerülhet rá pl. egy vidéki látogatás alkalmával, amikor a vendégeket fogatokba ületjük.

Hintóban általában két-két ülés van egymással szemben. A fő vendég a hátsó ülésen foglal helyet, a menetirány felé nézve, a jobb oldalon. A rangban következők a szemben lévő ülésen, az alábbi rend szerint:

3	3 vagy 4
1	2

→

(AJ)

ültetés színházban

A fő vendégeket a díszpáholyban helyezzük el. A protokoll-listáról azokat a személyiségeket, akik az első emeleti páholsorban elférnek, a tőlük jobbra-balra eső páholyokban – rangsor szerint csökkenően – helyezzük el, páholyokon belül figyelemmel a helyek közötti minőségi különbségre.

A Diplomáciai Testület tagjait egy csoportban a földszinten ültetjük le, belső rangsoruk szerint. A színház alaprajza szerint a nézőtér középső szektorában a jobb helyek közepén vannak, tehát rangsor szerint középről kifelé csökkenő sorrendben ültetünk (s nem a jegyek számozása szerint), ellentétben a két szélső nézőtéri szektorral, ahol a jegyek számozása megegyezik az ültetési sorrenddel. (AJ)

ültetési rend

Az elsőbbség megjelenítése ültetett alkalmakkor mind az állami, mind a diplomáciai protokoll egyik leggyakoribb feladata, és legjobban kidolgozott, szabályozott rendszere.

Egyedül ülő személyiségnek jobbján van a fő hely (szemből nézve bal oldalon). Elnökségben a házigazda fő vendégét a jobb oldalára engedi, a második legfontosabb személyiséget a bal oldalára kéri. Ha vendégek ülnek egy sorban, akkor a fő hely – a fentieknek megfelelően – közepén van, majd a rangsor jobbra-balra csökken.

Egyszektoros, színházszerű álló vagy ülő elrendezésnél a legmagasabb rangú személyiség foglalja el a legvédettebb, középső helyet, a további személyiségek a jobbján–balján csökkenő protokollsorrendben állnak (ülnek). A második sor ismét közepén kezdődik, és belülről kifelé csökken. Így járunk el a hivatalos csoportképek („családi fotó”) készítéséhez szükséges állítási rend összeállításánál is.

13 11 9 7 5 3 1 2 4 6 8 10 12
 stb. 21 19 17 15 X 14 16 18 20 stb.

Ha a rendezvény helyszíne a résztvevők két csoportra osztását követeli meg, a köztük levő folyosó jobb oldali oszlopa első sorának bal első helye illeti meg a legmagasabb rangú személyiséget. A sorrendben utána következő személy áll vagy ül a bal oldali oszlop első sorának jobb első helyén, majd a fő vendég jobbján, illetve a második vendég balján folytatódnak a helyek felváltva, belülről kifelé haladva. A második sor hasonlóan alakul.

12 10 8 6 4 2 1 3 5 7 9 11
24 22 20 18 16 14 13 15 17 19 21 23

Ha a rendezvény jellege, például a katonai vagy egyházi vezetők nagy száma, vagy a helyi és az országos protokoll elhelyezése indokolja, a résztvevőket két csoportban helyezhetjük el. A vendégeket saját rangsoruk szerint a jobb oldali oszlopba, a vendéglátókat belső (helyi) rendjük szerint a bal oldali oszlopba sorolhatjuk. Mindkét oszlopban a helyek rangsora belül-

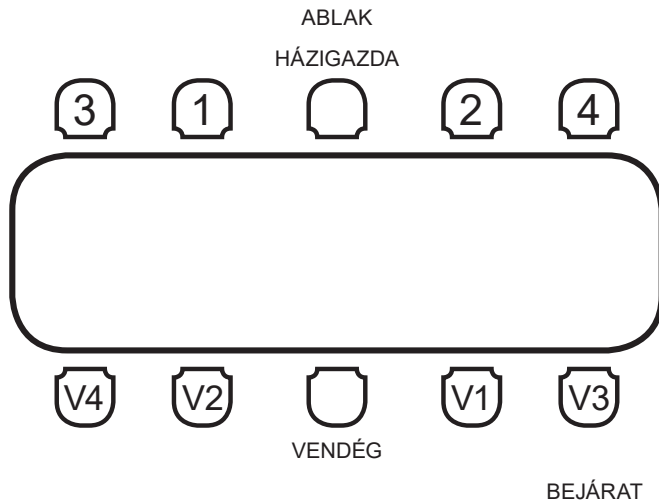
ről kifelé és az első sortól a hátsó sorok felé csökken.

6 5 4 3 2 1 1 2 3 4 5 6
12 11 10 9 8 7 7 8 9 10 11 12
13 13

Teremben a fő hely a bejáratl szemben, a terem tengelyében, középen van, a további helyek tőle jobbra-balra csökkenő rangsorban (államfői elrendezés).

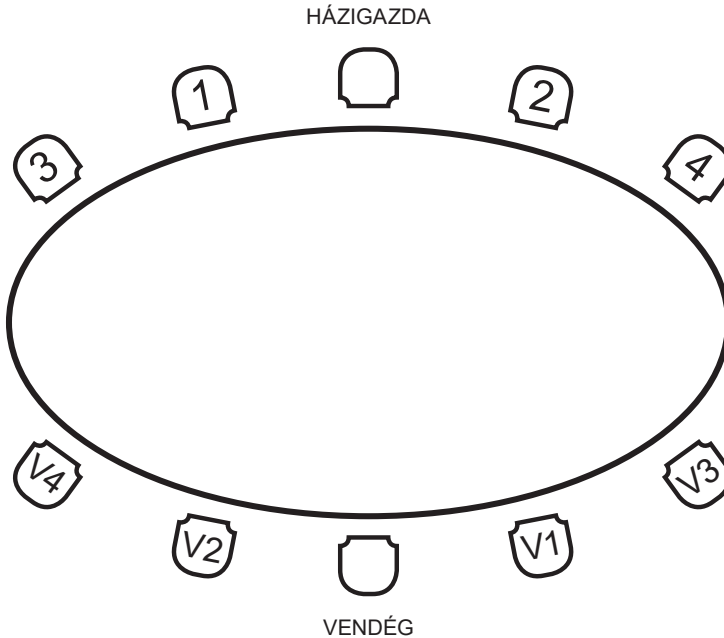
Ha két egyenrangú felet ültetünk le, középre nem állítunk széket, ide berendezési tárgy kerül (kandalló, szobor, zászlók), jobbra-balra szimmetrikusan egy-egy karosszék, a jobb oldali a házigazdáé, tőle balra, a néző felé munkatársai foglalnak helyet. A házigazda jobbján (szemből nézve bal oldalt) ül vendége, annak jobbján kísérete helyezkedik el. A karosszékek előtt asztalkák (államfői elrendezés).

Tárgyalás vagy munkaebéd alkalmával a téglalap alakú asztal formális ültetési rendje az alábbi:

Tárgyalás kerek vagy ovális alakú asztalnál, formális ültetési rend:

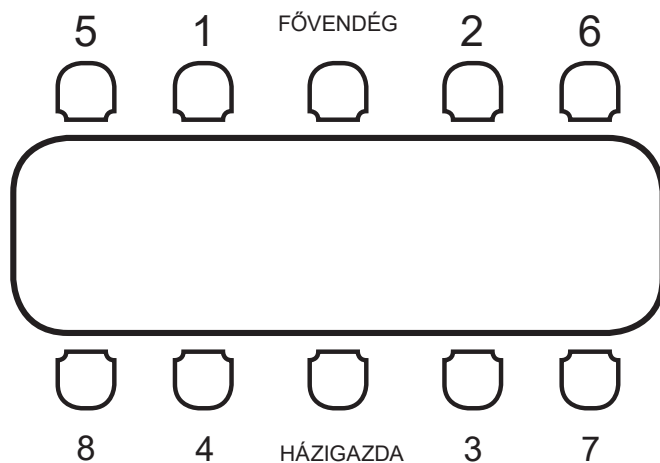
Ha két küldöttség tárgyal, akkor a téglalap alakú asztal két hosszabb oldalára, szembe ültetjük őket. A delegációvezetők ülnek középen, helyüket ültető vagy – elegánsabban – díszes bőr asztali mappa, alacsony virágdísz jelzi. A vendéglátó az ajtóval szemben, a vendég az ablakkal szemben ül. Az asztal végén a delegációk titkárai helyezkednek el.

Ha több delegáció van jelen, elhelyezésüket a terem adottságai szabják meg. A legfontosabb szabály, hogy az ültetési rend egyenlő számú helyet tegyen lehetővé a delegációknak az első sorban. Így használhatunk kerek, ovális, háromszög, négyzet (karám), ötszög

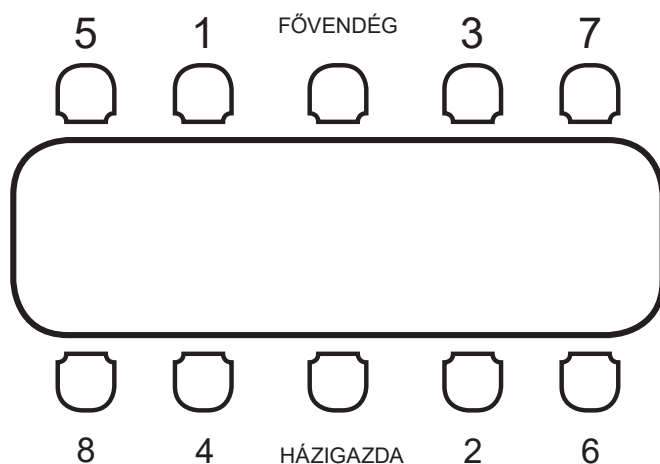
alakú asztalt, ennek megfelelő számú delegáció esetén. A delegációk tagjai az asztal adottságai által lehetővé tett számban, saját belső rangsoruk szerint ülnek az első, majd a második sorban. U vagy patkó alakú asztalnál a delegációk az elnökség jobb oldalán A-tól L-ig helyezkednek el az elnökségtől távolodva, míg M-től Z-ig azonos elvek szerint az elnökségtől balra levő asztalnál.

Konferencia- vagy ülésteremnek épített helyiségben (pl. a felsőházi teremben) előfordul a félkörben elhelyezett asztalsor, ahol a félkörrel szemben ülő elnökség jobbján kezdődik az A betű, és halad bal felé, esetleg több sorban.

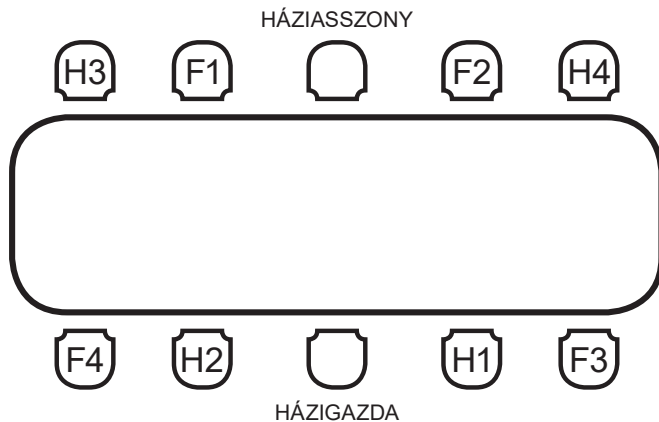
Ültetett étkezés esetén téglalap alakú asztalnál a házigazda és a fővendég egymással szemben ül, a többiek párosával váltakozva a két oldalon jobbra-balra, csökkenő rangsor szerint az asztalvégek felé.

Egy másik lehetséges változat szerint téglalap alakú asztalnál a házigazda és a fővendég egymással szemben ül, a többiek egyesével váltakozva a két oldalon jobbra-balra, csökkenő rangsor szerint az asztalvégek felé.

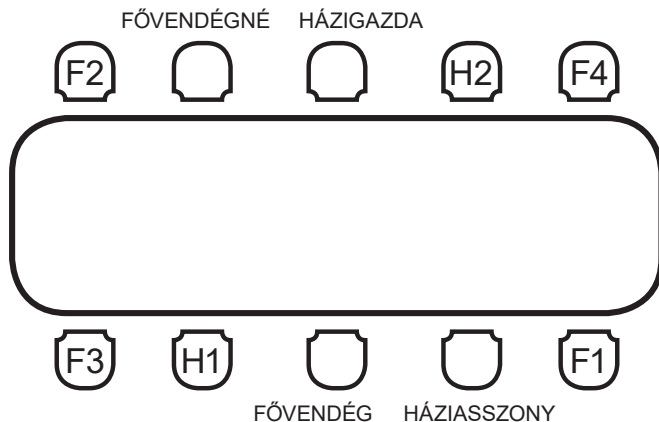

Téglalap alakú asztal, amelynél a házigazda és a háziasszony egymással szemben ül – francia ültetés szerint vegyesen –, a férfiak (F) és a hölgyek (H) felváltva ülnek, csökkenő rangsor szerint az asztalvégek felé.

Ritkán alkalmazott másik lehetőség az angol ültetés, melynél az asztal keskenyebb végein egymással szemben ül a háziasszony és a házigazda, a háziasszony jobbja-balján az 1., 2. férfi vendég, a házigazda jobbja-balján az 1., 2. hölgy vendég foglal helyet, a többi vendég pedig nemek szerint váltakozva az asztal közepe felé csökkenő rangsorban ül.

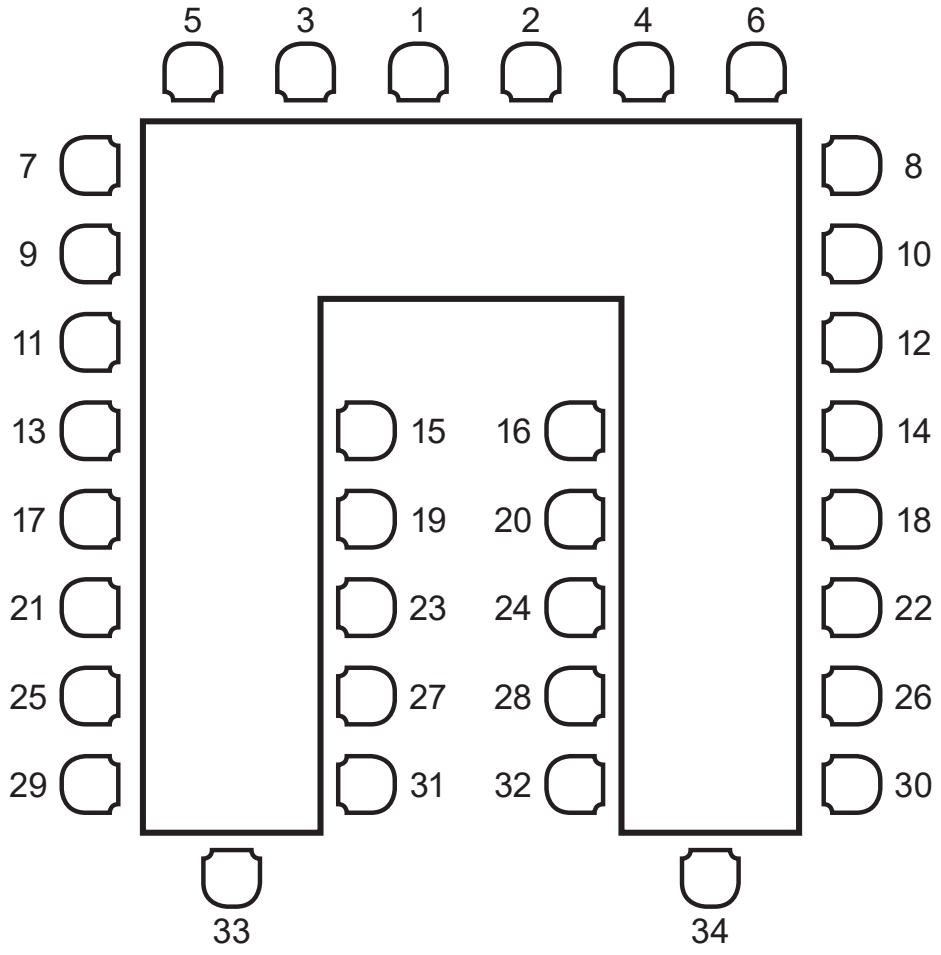
Alább a téglalap alakú asztalnál a házigazda és a fő vendég egymással szemben ül, a házigazda jobbja a fő vendég házasársa, a fő vendég jobbja a házigazda házasársa, a többiek nemek szerint, a fő vendég balja, illetve a háziasszony jobbja kezdve egyesével váltakozva a két oldalon jobbra-balra, csökkenő rangsor szerint az asztalvégek felé.

A házigazda ez esetben – magas rangú vagy időskorú vendég esetén – az utolsó férfhelyre ül. Nagy figyelmességre vall!

U vagy patkó alakú asztalnál a lehetséges ültetési rend:

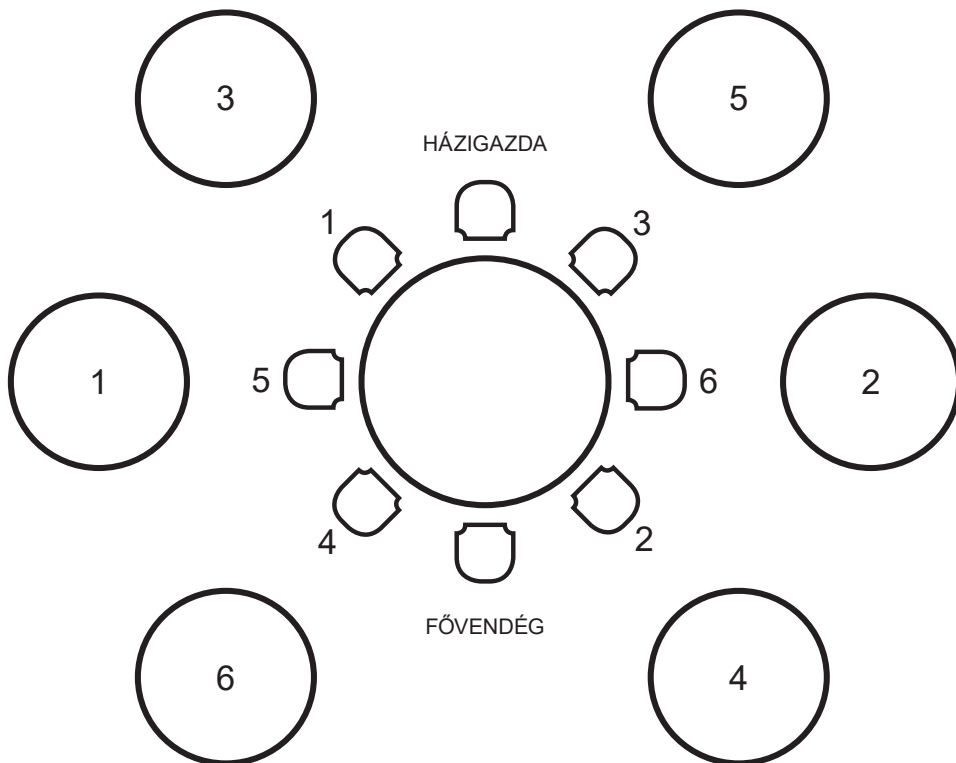

Ha államfő ül az asztalfőn, ezt a változatot használjuk, alkalmazva azt az elvet, hogy államfővel szemben senki sem ülhet. (Ez természetesen arra az esetre vonatkozik, ha csak egy államfő vesz részt az ebéden vagy a vacsorán.) Ha csak férfi vendégek vesznek részt, akkor is lehet ezt az ültetési módot alkalmazni abban az esetben, ha két férfit kívánunk házigazdaként az asztalfőre ültetni. Amennyiben nem államfő a házigazda, az asztalnak a vele szemben lévő belső oldalára is ültethetünk vendéget.

A különböző alakú asztalokból bizonyos alkalmakkor egyszerre több is elhelyezhető, pl. több téglalap alakú vagy kerek kis asztal. Az asztalok rangsorát elhelyezésük adja. A fő asztaltól jobbra (szemből nézve balra) első legközelebbi asztal az első, balra a legközelebbi a második, és így tovább, jobbra-balra távolodva csökkenő sorrendben.

Az egyes asztaloknál lévő helyek rangját az szabja meg, hogy melyik hely esik szembe a fő vendéggel – ez a fő hely. Ide ültetjük a legmagasabb rangú vendéget az asztalnál. A következőt a jobbára, az utána következőt a baljára, így a legalacsonyabb rangú ül háttal a fő vendégnek.

Mivel háttal ülni magas vendégnek zavaró lehet, ezért – ha a terem adottságai lehetővé teszik – a fő vendégnek teljesen háttal ne ültessünk senkit, azt a helyet hagyjuk ki. (A)

ültetett alkalmak

A villásreggeli, ebédek, vacsorák, díszebédek, illetve díszvacsorák a diplomáciai életben szokásos társadalmi események között, ún. „ültetési alkalmaknak” számítanak. Jellegükből adódóan kötöttebbek, mint az *→álló alkalmak*, szervezésüknél nagyobb hangsúlyt kell fektetni a protokolláris szabályokra, a *→rangsorolásra*, a vendéglátással – terítéssel, felszolgálással – kapcsolatos eljárásra. Szigorú szabály, hogy a vendéglátó – ha nem a saját lakásán van az esemény – előbb érkezzon, mint a vendégek. Ültetett alkalmakkor 5-10 percnél többet nem illik késni, érkezéskor a vendéglátó üdvözlése után mindenkit egyenként illik köszönteni, illetve az ismeretleneknek bemutatkozni. Nagyobb létszámú vendég esetén ez az egy asztalnál ülőkre vonatkozik. A vendégeket először egy külön helyiségben aperitiffel kínálják, majd a háziasszony, a házigazda az étkezés helyszínére invitálja őket. Az ilyen rendezvényeken az asztaloknál a meghívottakat rangsor szerint, az őket megillető helyre ültetik, amelyet a terítés fölött ültetőkérdőívvel jeleznek, az érkezéskor az előtérben található ültetési táblán pedig jelölik. Az étkezés befejeztével a háziasszony áll fel először az asztaltól, őt egyszerre követik a vendégek. A kávé vagy a tea elfogyasztására egy másik helyiségben (szalonban, könyvtárszobában) kerül sor. Távozáskor lehetőleg valamennyi résztvevőtől el kell búcsúzni. (IK)

vacsora

A vacsora lehet munka- vagy díszvacsora. A munkavacsoránál lehet egy egész napos tárgyalást protokolláris kötöttségek nélkül folytatni, illetve befejezni. Nincs ültetési rend, mindenki azzal a személlyel ül együtt, akivel társalogni szeretne. Másfél-két óránál nem tart tovább.

A díszvacsora menüjének összeállításánál általában elhagyják a levest, és legalább két – két és fél órát tart. Meghívót kell küldeni, majd a visszajelzések alapján állítják össze az ültetési rendet. Külsőségekben is ünnepélyes, az asztalokon virágdísz, ültetőkérdőív, menükérdőív, esetleg zászló is található. Az étkezéshez márkás porcelánt, ezüst vagy elegáns evőeszközkészletet használnak. A menü kiválasztása mindig nagy gonddal történik a diplomáciai életben, az adott ország nemzeti ételeit is felvonultatva. Érkezéskor az aperitif általában száraz pezsgő, az ételekhez az azokhoz illő – többnyire saját országbeli – borok párosulnak. Pohárköszöntők, amelyeket – állami látogatások esetén előre egyeztet a vendéglátó és a fő vendég – elhangozhatnak, de nem kötelezőek. Az étkezés alatt a hangulatot élő háttérzene (zongora, hárfa) teheti kellemesebbé. (IK)

vatikáni diplomácia

A vatikáni állam a pápai állam jogutódjaként a nemzetközi élet szuverén államként elismert tagja, mely széleskörű diplomáciai kapcsolatokat tart fent. A vatikáni diplomáciai képviselőket az állam legfőbb hatósága, az Apostoli Szentszék küldi a fogadó ál-

lamokba. Amennyiben az adott állam a nagykövetségi szintű diplomáciai képviselőt elfogadja az ottani diplomáciai testület rangidősének, →*doyen*jének, neve nuncius, amennyiben nem fogadja el, megnevezése pronuncius. A követségi szintű vatikáni képviselőt internunciusnak nevezik. (→*Vatikán Városállam*) (RF)

villásreggeli

A villásreggeli munkajellegű megbeszélésre alkalmas délelőtti étkezés, amit kilenc és tizenegy óra között kezdenek, és általában egy órát tart. A villásreggeli, bár ültetési alkalom, nem olyan kötött, mint az egyéb hasonló események. Nincs ültetési rend – kivéve a fővendéget és a házigazdát –, nincs ültetőkártya, menükártya, az asztalon minimális virágdísz található. Ételvásztéka a reggeli és az ebéd között van. Hidegtálak, meleg fogások (főtt virsli, rántotta, „ham and eggs” stb.) desszert, egyéb édesség, péksütemény, kenyér, zömlé, méz, lekvár, vaj kerül az aszatra. Az italkínálatban narancslé, kávé, tea, tejeskávé szerepel, de előfordulhat alkoholos italok (bor, sör) fogyasztása is. A diplomáciai életben a villásreggeli helyszíne lehet a nagykövetség épülete vagy a nagykövetségi rezidencia, de szálloda éttermében, különtermében is vendégül láthatják a meghívottakat. (IK)

zászlóhasználat középületen és rendezvényen

A nemzeti ünnepek, hivatalos rendezvények alkalmából a középületeket nemzeti zászlóval kell ellátni, me-

lyet előző este kell elhelyezni, és az ünnep utáni nap reggelén kell bevonni. A zászlódísz kitűzéséért, nemzeti gyász esetén a lobogó felvonásáért és félárbócra eresztéséért, a gyászzászló kitűzéséért az állam képviselője, illetve a polgármester felelős. Az ünnepi zászlódísz nem dekoráció és nem berendezési tárgy, hanem az ünnep, a nemzeti összetartozás jelképe.

Az ünnepi zászlódísznek különböznie kell az állandó és más alkalmi zászlóhasználatától. Az állandó és más alkalmi zászlók – a magyar mellett az európai, a városi, községi, megyei, alkalmanként más állam zászlaja, a testvérvárosi zászlók – elhelyezése a polgármester és a helyi önkormányzat felelőssége.

Az ünnepi zászlódísz és a lobogó félárbócra engedése a kormány rendeletére történik, mely magába foglalja zászlósorozatok, zászlócsokrok elhelyezését is az épületeken, oszlopokon.

Minden magánszemélynek joga van állandó vagy ünnepi jelleggel magyar zászlóval díszíteni lakóházát.

A nemzeti zászlót – mint a magyar nemzet egyik legfontosabb jelképét – különös tisztelettel kell kezelni, nem érintheti a földet és megjelenésében is meg kell felelnie e tiszteletnek. A magyar nemzeti zászló Magyarországon megelőz minden más zászlót, nemzeti ünnepen pedig csak nemzeti zászlóval díszítünk. Amennyiben egy rendezvényen más államok zászlói megjelennek, a magyar zászlót is ugyanolyan méretben, minőségben el kell helyezni. Minden zászlót külön rúdon kell kitűzni. A zászlók azonos magasságban

helyezendők el, és csak közel azonos méretűek lehetnek.

Az államok zászlói között nincs hivatalos rangsor, a sorrendet a szervezőknek kell megállapítaniuk ott, az adott eseményre vonatkoztatva. (Magyarországon pl. ez lehet az országok saját nyelvén használt nevének kezdőbetűje a magyar ábécé szerinti sorrendben).

Ünnepségek, kongresszusok, konferenciák alkalmával a résztvevő delegációk országainak zászlóit a delegációk rangsorolásának sorrendjében szokás elhelyezni az ünnepség, értekezlet színhelyét képező épület homlokzatán, az előtérben vagy az ülésteremben.

Magyarországon vagy magyar rendezvényen a főhelyet, a díszhelyet minden esetben a magyar zászló foglalja el az alábbiak szerint.

- Ha két zászló áll egymás mellett, a díszhely a zászló jobbra, azaz szemből nézve a bal első zászló a magasabb rangú.
- Három zászló esetén a fő hely a középső, a második hely a tőle jobbra eső (a nézőnek a bal szélső), a harmadik hely a középtől balra eső (a nézőnek a jobb szélső) hely.
- Ha háromnál több zászlót helyezünk el, akkor a fő hely a nézőnek bal oldalt eső első, s tőle jobbra csökkenő sorrendben következik a többi nemzeti zászló.
- Ha az árbócok sora úgy van kialakítva, hogy a középső árbóc kicsit magasabb a többinél, akkor az a fő hely, és oda kell felvonni a nemzeti lobogót.
- A nemzeti lobogó két árbóc esetén a szemben álló nézőnek balra es-

sen. Ha több árbóc van egy épület tetején vagy előtte, a nemzeti lobogót, amennyire lehet, a középsőre húzzuk fel.

- Mindegyik lobogónak külön árbócban, azonos magasságban, azonos méretűnek kell lennie.
- Ha nem lehetséges az egyszerre történő felvonás és leeresztés, akkor a hazait kell elsőnek felhúzni és utolsónak levonni.
- Épület előtt vagy sportcsarnokban teljes körben álló nemzeti lobogók között a fő hely az épület bejáratával szemben van, ez a hazai zászlót illeti meg.
- Épület előtt a bejárat két oldalán elhelyezett zászlósor esetén a fő hely a bejárat (szemből nézve) jobb oldalán a legközelebbi, attól jobbra – szemből nézve bal oldalon – van a második hely és így tovább, csökkenő protokollsorrendben, a bejárat-tól távolodva:

15	16
13	14
11	12
9	10
7	8
5	6
3	4
1	2

BEJÁRAT

- V-alaknál elől középen van a fő hely, a többi zászló pedig tőle balra-jobbra a fenti sorrendben nyílik a V betű nyitott szára felé.
- Ha egy teremben emelvény mögé vagy a szószék mögé teszünk zászlót, azt függeszthetjük a szónok

- mögé a falra, vagy állíthatjuk a szónok mögött jobbra (szemben ülő nézőknek balra).
- Ha az előadóterem sarkában ún. talpas zászlót helyezünk el, annak a szónoktól balra, a nézők, a hallgatóság jobbára essen.
  - Ha két rudas zászlót keresztvezünk, általában a hazai rúdja kezdődik (a nézőnek) jobbra alul, és maga a textil kerül balra felül, és a hazai zászló rúdja van a nézőkhöz közelebb.
  - Ha több nemzeti lobogó, zászló áll színpadon vagy fal előtt, akkor a nézőnek balra első helyen áll a hazai (első hely) a többi csökkenő protokoll sorrendben következik jobb felé, s az utolsó helyre ismét helyezhetünk hazai lobogót, zászlót:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1
  - Több, félkörben elhelyezett lobogó, zászló között a középső hely a fő hely, a hazai ide kerül.
  - Ha menetben visznek nemzeti zászlókat egymás után, a hazai zászló vonul legelől.
  - Ha több zászló alkot egy sort (arcvonalat), lehetőleg a sor mindkét oldalán hazai zászló legyen. Ha csak egy hazai zászló áll rendelkezésre, akkor középen vigyék, ha a zászlók páros száma miatt ez lehetetlen, akkor a menet jobb oldalán (a nézőnek balra).
  - Ha több lobogó leng egy épületen, mindig a rangban elsőt húzzák fel először, és vonják be utoljára.
  - Két nemzeti lobogót sohasem vonunk fel egy árbócra.
  - A zászlók színeinek helyes sorrendje vízszintes sávozásnál fentről le-

felé, függőleges sávozásnál balról jobbra, illetve az árbócrúdtól távolodva, kokárdánál pedig középtől kifelé halad.

Az általános zászlórangsor:

- saját nemzeti lobogó,
- más nemzeti lobogók (ábécésorrend, ha több is van),
- Európa-zászló,
- autonóm területek zászlói (pl. Anglia, Skócia, Wales, Flandria, Vallónia stb.),
- regionális, megyei, városi zászlók,
- társulatok, klubok, iskolák, szervezetek zászlói.

Asztali zászlót szerződés, egyezmény aláírásakor, illetve ratifikációs okmányok kicserélésekor szoktak használni. A zászlók egyúttal jelölik az aláíró személyek helyét is.

A magyarországi zászlóhasználatnak vannak tiltó szabályai is.

Nem használható nemzeti zászló dekorációs vagy – engedély nélkül – reklámcélokra, és nem lehet sírba leereszteni.

A nemzeti zászló nem használható fel asztal, szék letakarására, ládák eltakarására vagy színpad aljának, tetejének takarására.

Kerülendő szobor, emléktábla avatásán lepelként való használata, ha nem tiszta talapzatra vagy pódiumra, szőnyegre hullik.

A nemzeti színű szalag – vagyis a zászló kicsinyített mása – átvágásánál az elvágott szalag nem kerülhet a földre.

A nemzeti zászlóra nem szabad tűzni, hímezni vagy írni. Aláíratni a zászlón hagyott szegélyt lehet úgy, hogy maga a zászló sértetlen maradjon.

Amikor a zászló tiszteletadás tárgya (pl. zászlófelvonás, díszmenet, díszszemle esetén), mindenkinek csendben a zászló felé kell fordulnia, a férfiak leveszik fejfedőjüket, a katonák tisztelegnek.

A nemzeti címer és zászló kereskedelmi felhasználásához engedély szükséges.

A megsérült, elhasználódott nemzeti zászlót, lobogót méltósággal kell megsemmisíteni. Ennek módja az elégetés – különösebb ceremónia nélkül!

A nemzeti színeket szalag formában is hasonló tisztelet illeti meg, mint a nemzeti zászlót. A vállszalagot hagyományosan a jobb vállon átvetve hordják, mivel eredetileg a viselő bal oldalán függő kardot tartotta. A színeket a nyaktól kezdve kifelé haladva számoljuk jobbra is, balra is.

A kör alakú kokárdánál a színeket belülről kifelé kell olvasni, a lelógó szalagoknál pedig balról jobbra. (AJ)

zászlóhasználat külföldön

Az állami címert és a lobogót (melyet felvonnak) vagy a nemzeti zászlót (melyet kitűznek) külföldön is különös védelem illeti meg. A diplomáciai (konzuli) képviseltek által – hivatali épületükön, misszióvezetői rezidenciájukon, gépkocsijukon – használt állami zászlók, címerpajzsok sérthetlenségét a fogadó államnak biztosítani kell. A lobogót napkelte és napnyugta között kell az árbócra felhúzni. Kitűzni csakis ép, tiszta állapotú zászlót szabad. A nemzeti zászlót a helyes irányba állítva úgy kell elhelyezni, hogy földre, vízbe ne érjen a selyme.

Amennyiben a diplomáciai képviselő (konzulátusok) nem tartja állandóan felvonva a küldő állam lobogóját, a nemzetközi diplomáciai udvariasság szellemében mindig kitűzi, ha a fogadó államba idegen államfő érkezik hivatalos látogatásra. Magától értetődik ez, ha a küldő állam államfője látogat el hivatalosan fogadó államukba.

Az 1961. évi *→Bécsi Szerződés* 20. cikke kimondja:

„A képviselőnek és vezetőjének joga van arra, hogy kitűzze küldő állama zászlaját, lobogóját, címerét a képviselő helységeire, épületeire – ide értve a képviselő vezetőjének lakását is –, valamint a képviselő vezetőjének közlekedési eszközére.”

A külképviselet azt is megteheti, hogy nem tartja állandóan felvonva állami lobogóját, hanem csak bizonyos alkalmakkor vonja fel.

Az 1963. évi, a konzuli kapcsolatokról szóló *→Bécsi Konzuli Egyezmény* 29. cikke szerint:

„1. A küldő államnak joga van arra, hogy nemzeti lobogóját és címerét – a jelen cikk rendelkezéseinek megfelelően – a fogadó államban használja.

A küldő állam nemzeti lobogója és címere kitűzhető, felvonható a konzuli képviselő épületére, annak kapujára, valamint a konzuli képviselő vezetőjének lakására és – ha hivatalos útra használja – közlekedési eszközeire is.

A jelen cikkben biztosított jogok gyakorlása során figyelembe kell venni a fogadó állam törvényeit, más jogszabályait és szokásait.”

Főkonzulátus (konzulátus) a nemzeti lobogó felvonásában, a zászló kitűzé-

sében hasonlóképpen jár el, mint a többi diplomáciai képviselő. Ettől annyiban lehet eltérés, hogy bizonyos államok nem engedik meg konzulátusoknak a nemzeti lobogó használatát abban az esetben, ha a konzulátus a fővárosban van, és ugyanott diplomáciai képviselő is működik.

A diplomáciai képviselők általában kizárólag nemzeti lobogóikat vonják fel, zászlóikat tűzik ki. Amikor azonban a fogadó állam államfője különleges alkalommal, szertartásos látogatásra jelenik meg a külképviseleten, udvariasságból felvonható az államfő személyes lobogója vagy kitűzhető személyes zászlaja. Ilyen esetben lehet mindkét zászlót kitűzni. Egyes országokban az államfőnek külön zászlaja van, mely a nemzeti zászlótól különbözik, vagy kiegészítő elemekkel van ellátva. A személyes államfői zászlót az államfő megérkezésekor vonják fel, tűzik ki, és távozásakor bevonják. A magyar gyakorlatban külön elnöki zászló nincsen.

Amennyiben egy diplomáciai misszió egyidejűleg több ország zászlaját tűzi ki, minden zászlót külön rúdon kell kitűzni. Ilyenkor a zászlók azonos magasságban vannak, és nagyjából azonos méretűek. A zászlókat a diplomáciai képviselők, pontosabban a nagykövetségek helyi rangsorának sorrendjében kell kitűzni, a fő helyet azonban minden esetben a küldő állam zászlaja foglalja el, tőle jobbra rangsor szerint a második, balra a harmadik stb. következik.

A lobogó kitűzésének rendje szemből nézve:

É	P	Ü	L	E	T
4	2	1	3	5	
*	*	*	*	*	*

A külföldön tartózkodó állampolgárok nem jogosultak saját lakásukat, házukat nemzeti lobogóval díszíteni, ehhez engedélyt kell szerezniük a helyi hatóságoktól. Kedvező esetben mindkét zászló kitűzhető, de az udvariasság megköveteli, hogy a helyi zászló legyen a fő helyen.

Gépkocsizászlót a külképviselet gépkocsiján kizárólag a misszióvezető (ideiglenes ügyvivő) használhat – a klasszikus diplomáciai gyakorlat szerint elvben csak akkor –, ha hivatalos úton van. Gyakorlatilag azonban a gépkocsizászlót ki kell tűzni olyankor is, ha a külképviselet vezetője a gépkocsiban ül. (Ugyanis ez mindig hivatalos minőségnek tekinthető.) Nem szabad kitűzni a gépkocsizászlót a misszióvezető gépkocsijára, ha a kocsiban nem tartózkodik a misszióvezető (pl. a gépkocsivezető üres kocsival megy valahova érte, vagy felesége utazik a gépkocsiban stb.).

Bár az 1963. évi Bécsi Egyezmény megengedi, mégis vitatott, hogy a főkonzulátusok, konzulátusok vezetői használhatnak-e gépkocsizászlót. Általában azonban a helyi hatóságok megengedik olyan hivatalos konzuli vezetőknél, akiknek székhelyén nincs országuknak diplomáciai képviselője és hivatalos úton járnak.

Gépkocsizászlót szoktak használni a nagykövetségi és követségi megbízólevél átadása alkalmával, valamint idegen államfő, esetleg (miniszterrel bezárólag)

más magas szintű személyiség hivatalos látogatása alkalmával is. Ilyenkor az a szabály, hogy a vendég zászlója mindig a gépkocsi menetirány szerinti jobb oldalán tűzendő ki (amelyik oldalon ül), a fogadó állam zászlója pedig a bal oldalon (ahol a fogadó állam képviselője ül). Ha a fogadó állam képviselője nem ül a gépkocsiban, akkor csak a vendég lobogóját tűzik ki.

Ha az államfőnek ún. személyes zászlaja van, a nemzeti zászló helyett azt tűzik ki kocsijára. (A)

MAGYARORSZÁG KÜLÜGYMINISZTEREI

Témavezető

SOÓS VIKTOR ATTILA

A szócikkek szerzői

NAGY MIKLÓS (NM)

SOÓS VIKTOR ATTILA (SVA)

Aehrenthal, Aloys Lexa von (Hrubá Skála, 1854. szeptember 24. – Bécs, 1912. február 17.)

Német nemesi család sarjaként született Csehországban. Jogi és politikai stúdiumokat folytatott Bonnban és Prágában. Diplomáciai karrierje Szentpéterváron indult, ahol ekkoriban a későbbi közös külügyminiszter, Kálnoky gróf volt a nagykövet, aki később külügyminiszterként is magamellé vette a fiatal diplomatát. 1877–1878-ban Párizsban, 1878–1883 között Szentpéterváron szolgált, majd a bukaresti, később a szentpétervári követség vezetője. 1906. október 24. – 1912. február 17. között külügyminiszter. Neki kellett levelezni a Bosznia 1908-as annexióját követő külpolitikai válságot, a Szerbiával éleződő viszonyt, a második marokkói válságból fakadó feszültségeket. Külügyminiszterként is fokozott figyelemmel kísérte – s gyakran aktívan alakítani is próbálta – az osztrák, a cseh és a magyar belpolitikai életet. Hivatalában hunyt el 1912-ben. (SVA)

Ágoston (Augenstein) Péter (Zsombolya, 1874. március 25. – Párizs, 1925. szeptember 6.)

Jogi tanulmányok után lett a nagyváradi Jogakadémia munkatársa, publicistája több baloldali lapnak. Könyvet szentelt az ún. „zsidókérdésnek”, egyik elindítója a Huszadik Század legendás 1917-es körkérdésének. 1914-ben önként jelentkezett katonai szolgálatra, az olasz fronton 1917-ben megsebesült, hadirokkantként tért haza. A nagyváradi Nemzeti Tanács elnöke 1918 októ-

berében, 1918 novembere – 1919 februárja között Bihar vármegye és Nagyvárad törvényhatósággal felruházott város kormánybiztos főispánja. Belügyi államtitkár a Berinkey-kormányban 1919. február 20. – március 20. között. A Tanácsköztársaság alatt a Szociáldemokrata Párt megbízásából külügyi népbiztoshelyettes 1919. március 21. – április 4. között, külügyi népbiztos április 4. – június 24. között, igazságügyi népbiztos június 24. – augusztus 1. között. 1919 júniusában és júliusában részt vett az antant misszióval folytatott tárgyalásokon Bécsben. 1919. augusztus 1–7. között – az antant kifejezett kérésére – külügyi népbiztos a Peidl-kormányban, ilyen minőségében a nyugati hatalmakkal való kompromisszum híve volt. Nem sokkal később letartóztatták, s a népbiztos-perben halálra ítélték. Életét a szovjet–magyar fogolycsere-egyezmény mentette meg. 1922 februárjában Moszkvába került, ahol a munkaügyi népbiztosságon mint a szovjet munkajog kodifikátora működött. 1924-ben Londonba, majd Párizsba távozott. (SVA)

Andrássy Gyula (Kassa, 1823. március 3. – Volosca, 1890. február 18.)

Magyar grófi család sarjaként született, anyai ágon a Szapáry grófok lezármazottjaként. Jogi tanulmányait Pesten végezte, ifjú éveiben pedig a magyar reformkor vezető személyiségei – egyebek mellett Széchenyi – gyakoroltak rá döntő hatást. 1847-ben lett zalai követ a rendi gyűlésen, ellenzéki programmal, s a forradalom után a magyar felelős kormány támogatója-

ként szerepelt. Több katonai eseményben is részt vett, s már ezredesként utazott Konstantinápolyba. Hivatalos missziójával a magyar állam elismerését igyekezett elérni és egyúttal szövetségeseket megnyerni a magyar ügynek. Később Franciaországba és Angliába utazott. Távollétében halálra ítélték. 1857-ben visszatérhetett Magyarországra, ettől kezdve Deák Ferenc egyik legkövetkezetesebb híve. Sátoraljaújhely követe, 1865-től a képviselőház alelnöke, és a kiegyezést megelőző tárgyalások egyik legfontosabb vezetője. Mivel Deák nem vállalta a miniszterelnöki tisztséget, Andrássy került kormányra, azonban kezdettől erősen érdeklődött a külpolitika iránt. Elcserélte hivatalát a közös külügyminiszteri posztra, melyet 1871. november 14. – 1879. október 2. között töltött be. Beusttal ellentétben igyekezett Magyarországot a Német Császárság irányába terelni, és normalizálta a külpolitikai viszonyokat. 1877-ben távol tartotta az Osztrák–Magyar Monarchiát az orosz–török háborútól, 1878-ban pedig – Bismarck mellett – a berlini kongresszus meghatározó alakja volt. A konferencia rendezni igyekezett a balkáni államok politikai helyzetét, ekkor anektálta a monarchia Boszniát. Ennek politikai következményei népszerűtlenné tették a külügyminisztert, aki így lemondott hivataláról. Visszavonulva, betegségekkel küzdve élte utolsó éveit, és Fiume mellett hunyt el. (SVA)

Andrássy Gyula, ifjabb (Töketerebes, 1860. június 30. – Budapest, 1929. június 11.)

Andrássy Gyula miniszterelnök fia – apja nyomdokain járva – szintén a közös külügyek legmagasabb adminisztratív tisztségéig, a külügyminiszteri székig emelkedett. Tanulmányait mindvégig magántanulóként végezte, apja sokat foglalkozott fia külpolitikai nézeteinek alakításával. Diplomáciai karrierje Konstantinápolyban kezdődött fogalmazóként. Szakvizsgájának sikeres letétele után került a berlini nagykövetségre, párhuzamosan jogi tanulmányokat is folytatott. Kezdetben a Szabadelvű Pártban politizált, de a Tisza Istvánnal kialakult elvkülönbsége következtében elhagyta a pártot, és az Országos Alkotmánypárt megalapításában játszott szerepet. 1892–1894 nyara között a Wekerle-kormány belügyminisztériumi államtitkára, ezt követően a király személye körüli miniszter Wekerle bukásáig. Az 1905-ös válság idején a győztes koalíció tagja. Megalapította az Alkotmánypártot, melynek képviselőletében az 1906-ban felálló második Wekerle-kormányban belügyminiszter, nevéhez fűződik a plurális választójog tervezetének kidolgozása. A koalíció 1910-es bukása után ellenzéki politikát folytatott. Az összeomlás napjaiban, 1918. október 24–30-a között vitte a külügyminiszteri tárcát, ő volt az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó közös külügyminisztere. Tényleges, önálló arculat felmutatására, bármilyen eredmény elérésére hivatali idejének rövidege miatt nem kerülhetett sor. 1919-ben a

bécsi Antibolsevista Komité egyik vezetője. Előbb pártunkívüli képviselő, majd a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának elnöke. 1920 után markáns legitimista politikát folytatott, a politikai életben szinte haláláig részt vett. (SVA)

Balázs Péter (Kecskemét, 1941. december 5. –)

A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen 1963-ban szerzett közgazdász diplomát. 1963–1969 között az Elektropex üzletkötője, majd a Külkereskedelmi Minisztérium, illetve a Kereskedelmi Minisztérium munkatársa, később osztályvezetője és főosztályvezető-helyettese volt 1982-ig. Ekkor Brüsszelbe, az Európai Közösségekhez nevezték ki kereskedelmi tanácsosnak, innen 1987-ben tért haza. A Kereskedelmi Minisztérium főosztályvezetője lett. 1990-től a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumának főosztályvezetője, 1992–1993 között az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium közigazgatási államtitkára volt. 1993-tól koppenhágai, 1997–2000 között bonni, illetve berlini nagykövet. A budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem egyetemi tanára. 2000–2002 között a Magyar Szocialista Párt integrációs és külpolitikai kabinetjének vezetője. 2002–2003 között a Külügyminisztérium integrációs és külgazdasági államtitkára. 2003–2004 között Magyarország Európai Unióhoz küldött állandó képviselője nagyköveti rangban. 2004-ben, Magyarország EU-s csatlakozása után rövid ideig az Európai Bizottság regionális politi-

kával foglalkozó biztosa volt a francia Michel Barnier-val közösen. 2009. április 16. – 2010. május 29. között a Bajnai-kormány külügyminisztere. (SVA)

Bánffy Miklós (Kolozsvár, 1873. december 30. – Budapest, 1950. június 6.)

Erdélyi arisztokrata (grófi) család sarjaként született, a fővárosban folytatott jogi és államtudományi stúdiumokat. 1900-tól Berlinben a külföldi szaktudósítói hálózatnál segédtudósító volt. 1901-től szabadelvű programmal, majd 1910-től pártunkívüli programmal országgyűlési képviselő lett, később a Nemzeti Munkapárthoz csatlakozott. 1906–1909 között Kolozs vármegye és Kolozsvár főispánja. 1912-től ő lett a Budapesti Operaház főintendánsa, nevéhez köthető a Bartók-operák színre vitele. A világháború kitörésekor az erdélyi hadtestnél szolgált, majd a német Süd-Armee Commandóhoz vezényelték. Politikai felfogása Tisza Istvánéhoz hasonló, a háború alatt a kormány megbízásából több alkalommal járt Konstantinápolyban és Szófiában. 1916-ban kormánybiztosként ő rendezte meg IV. Károly budapesti koronázási szertartását. 1918-ban nem vett részt a forradalmakban. 1918 legutolsó napján a Székely Nemzeti Tanács, egészen pontosan annak tényleges vezetője, Bethlen István megbízta, utazzék nyugatra, hogy tájékoztassa a győztes hatalmakat arról, milyen a valódi helyzet Magyarországon. 1921. április 14. – 1922. december 19. között irányította a magyar külügyeket a Bethlen-kormány minisztereként. Kül-

ügyminiszterségének időszakára esett Magyarországnak a Népszövetségbe történő felvétele, a sikeres soproni népszavazás és a IV. Károly visszahozását megkísérlő „királypuccs”. A külügyminiszterségről való lemondása után – Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter felkérésére – elvállalta a Képzőművészeti Tanács elnöki tisztét. 1926-ban visszatelepült Erdélybe, és meghatározó szerepet vitt a romániai magyar kulturális életben. 1939-ben vezetésével létrejött a Romániai Magyar Népközösség azért, hogy ellássa a magyarság kulturális, gazdasági és társadalmi képviselőjét. A második bécsi döntés után a magyar felsőház tagja lett, hamar a németellenes Bethlen-csoport holdudvarába került. Részt vett a titkos magyar béketárgyalásokban, melyeknek kitudódása után bonchidai uradalmát a német hadsereg 1944-ben felgyújtotta. 1945-től Budapesten élt. (SVA)

Bárdossy László (Szombathely, 1890. december 10. – Budapest, 1946. január 10.)

Polgári családban született, érettségi után jogi tanulmányokat folytatott a magyar, a francia és a német fővárosban. 1918-ban csatlakozott a külügyi szolgálathoz, 1922-től a Sajtóosztály munkatársa, két évvel később osztályvezetője lett. 1930-tól a londoni magyar követség munkatársa, 1934-ben pedig követi rangban érkezett a román fővárosba. Karrierje szabályosan emelkedett, amikor Csáky István külügyminiszter váratlan halála után 1941. február 4-én Teleki Pál Bárdossyt biz-

ta meg a külügyek irányításával. Mivel Teleki halála után miniszterelnök lett, miniszterelnökként irányította a külügyminisztériumot is. Nevéhez kapcsolódik a csatlakozás a németek Jugoszlávia elleni hadjáratához, valamint a délvidéki területek megszállása. Miniszterelnöksége idején történt az újvidéki vérengzés, az ország hadba lépése a tengelyhatalmak oldalán, és a hadüzenet proklamálása a Szovjetunióval, valamint az Egyesült Államokkal szemben. 1942-ben lemondott a miniszterelnökségről, egyúttal a Külügyminisztérium vezetéséről is. Ettől kezdve történetpolitikai esszéjén dolgozott, majd már a német megszállás után lett Szombathely országgyűlési képviselője, valamint a Szálasi-féle törvényhozás tagja. 1945-ben Németországba, majd Svájcba menekült, ahonnan visszatoncolták az amerikai megszállás alatti német területre. Letartóztatták, majd Budapesten népbírói perben halálra ítélték, és kivégezték. (SVA)

Batthyány Kázmér (Pozsony, 1807. június 3. – Párizs, 1854. július 13.)

Magyar főnemesi családban született, gyermek- és ifjúkorában a család a birodalom nagyobb városaiban, Bécsben, Milánóban, Karlsbadban, Budán élt, valamint birtokait látogatta. A vándorló életmód miatt magánoktatásban részesült, majd a reformkorban nagyobb nyugat-európai utazásokat is tett. Anyanyelve a német volt, de már korán megismertették vele a nyugati nyelveket, magyarul húszas éveiben kezdett tanulni. 1839-ben vett részt a pozsonyi országgyűlésen, ekkor már

a liberális felsőtáblai ellenzék részese-ként. Támogatta az ekkoriban kibontakozó magyar reformmozgalmat, az ország modernizálását, és elvállalta a Védegyelet elnöki tisztségét is. Híres volt mintagazdaságairól, számos reformot vezetett be, jobbjait ösztönözte az önkéntes örökváltságra. Pártolta a művészeteket, tudományokat, 1848-ban pedig kormánybiztosi rangban részt vett a délvidéki harcokban. A Szemere-kormányban több tárcát is vállalt, ő volt Magyarország külügyminisztere 1849. május 8. – július 16. között. A szabadságharc bukása után követte Kossuthot Vidinbe, majd Sumlába és a magyar emigrációval együtt Kütahyába. Később Franciaországba költözött. Mivel a császári bíróság halálra ítélte, nem térhetett vissza, emigrációban hunyt el. (SVA)

Berchtold, Leopold von (Bécs, 1863. április 18. – Peresznye, 1942. november 21.)

Német grófi családban született Morvaországban, jogi tanulmányok után lépett külügyi szolgálatba. Karrierjének gyors emelkedésében szerepet játszott, hogy feleségül vette Károlyi Alajos gróf, londoni nagykövet leányát. Londonban és Párizsban teljesített diplomáciai kiküldetést, majd a szentpétervári nagykövetségi tisztséget kapta meg. Aehrenthal 1912-es halála után ő vette át a külügyek irányítását, 1912. február 17. – 1915. január 13. között töltötte be ezt a tisztséget. Erősen Szerbia-ellenes politikai irányt képviselt, már a második Balkán-háború alatt a Szerbia elleni támadást pártolta, fontos szere-

pe volt az Osztrák–Magyar Monarchia 1914-es hadba lépésének előkészítésében. Balkán-politikájában igyekezett Szerbia- (és Oroszország-) ellenes politikát vinni, így támogatta a kisebb Balkán-államokat, többek között a frissen alakult Albániát. 1915-ben visszavonult, mivel nem tudta elérni sem Románia, sem Olaszország belépését a központi hatalmak oldalán. 1918-ig IV. Károly király tanácsadójaként működött, majd rövid svájci emigráció után magyarországi birtokaira telepedett le, és Peresznyén hunyt el. Berchtold megítélése a két háború között viszonylag negatív volt a hadba lépés pártolása miatt, de sok kritika érte felkészültségét és intellektusát is. (SVA)

Berinkey Dénes (Csúz, 1871. október 17. – Budapest, 1944. június 25.)

Protestáns polgári családban született, jogi tanulmányokat folytatott. Az Igazságügyi Minisztérium munkatársaként dolgozott, idővel a Nemzetközi Jogi Osztály vezetését is ellátta. 1904–1916 között a Keleti Kereskedelmi Akadémia tanáraként is működött. Részt vett az 1918-as októberi eseményekben Károlyi szimpatizánsaként. Először igazságügyi miniszteri tisztséget vitt, majd Károlyi 1919. január 11-i ideiglenes államfői kinevezése után miniszterelnök lett, ezzel párhuzamosan a külügyminiszteri tárcát is megtartotta január 24-ig. Kormányával együtt ő is az ún. Vix- (ténylegesen antant-) jegyzék tartalmi elemeinek vállalhatatlanságába bukott bele. A politikai életet elhagyva, ügyvédi praxist vitt haláláig. (SVA)

Bethlen István (Gernyeszeg, 1874. október 8. – Moszkva, 1946. október 5.) Erdélyi arisztokrata (grófi) család sarjaként látta meg a napvilágot, a bécsi Theresianum után jogi és mezőgazdasági tanulmányokat folytatott. 1901-ben választották meg országgyűlési képviselőnek, 1901–1903-ban szabadelvű párti, 1904–1913-ban függetlenségi párti, 1913–1918-ban alkotmánypárti képviselő volt. 1918 őszén bírálta a Károlyi Mihály-kormány intézkedéseit. 1918–1919-ben az ellenforradalmi erők egyik fő szervezője, 1919 őszén „titkos erdélyi miniszter”. 1919 februárjában létrehozta a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártját (KNEP), majd a Magyarországi Tanácsköztársaság létrejötte után Bécsben az Antibolszevista Comité vezetője, az 1920-as évektől tagja a hivatalos politika hátterében titokban működő Etelközi Szövetségnek. 1921. április 14. – 1931. augusztus 24. között Magyarország miniszterelnöke. Nevéhez fűződik az a konszolidációs politika, melynek eredményeképpen Magyarország sikeresen tudta újjászervezni állami és gazdasági életét a Trianoni Békeszerződés súlyos rendelkezései után. Saját kormányában 1921. október 4. – december 3. között pénzügyminiszter, 1924. február 21. – 1924. március 13., majd 1929. január 8. – február 4. között igazságügy-miniszter volt. Miniszterelnökként ideiglenesen vitte a külügyi tárcát 1924. október 7. – november 15. között. 1924. október 14. – november 15. között földművelésügyi miniszter is volt. Miniszterelnöki pozícióját a gazdasági világválság ingatta meg.

Bár tervezte, a miniszterelnöki posztra többé visszatérni nem tudott. Külpolitikája Trianon revíziójára, valamint a német és az orosz befolyás minimalizálására irányult. Azt gondolta, hogy népszavazás nélkül kell visszaszerezni azokat a határ menti területeket, ahol magyarok laktak, autonómiát kell adni a ruszinoknak és a szlovákoknak, akik dönthetnek hovatartozásukról. Ugyanígy autonómiát akart Erdélyben a népek egyenjogúsága alapján, és népszavazást javasolt a Délvidéken, ahol a magyarság kisebbségben volt. Ezek az együttműködési javaslatai a kisantant létrejötte miatt meghiúsultak. Ezt követően az Egyesült Királyságra és főleg Olaszországra próbált támaszkodni. 1927-ben magyar–olasz barátsági szerződést kötött, majd közeledett Németországhoz is. 1931 után Horthy egyik legbizalmasabb tanácsadója, a nyugati orientáció lelkes híve volt. Rendkívül kritikusan szemlélte Magyarország második világháborús hadba lépését és Bárdossy László külpolitikáját. Kállay Miklós miniszterelnök irányvonalát helyeselte, és részt vett az 1943–44-es titkos béke-előkészítés munkálataiban. Informálisan neki szánták a háború utáni magyar fődelegátus pozícióját. Az ország német megszállása után illegalitásba vonult, 1944 decemberében szovjet fogságba került, 1945 tavaszán pedig a Szovjetunióba szállították, hogy kivonják őt a magyar politikai életből. Börtönkórházban hunyt el 1946-ban, jelképes hamvait 1994-ben temették el a Fiumei úti temetőben. (SVA)

Beust, Friedrich Ferdinand Freiherr von (Drezda, 1809. január 13. – Altenburg, 1886. október 24.)

Német nemesi családban született Drezdában, családja német birodalmi grófi címmel rendelkezett. Lipcsei egyetemi tanulmányok után lépett diplomáciai pályára Szászországban. Szolgált Berlinben, Párizsban, Münchenben és Londonban. 1848-ban Berlinben teljesített szolgálatot, 1849 kora tavaszán Szászország külügyminiszterre lett. Hivatali működése elején porosz orientációt képviselt, és a porosz haderő beavatkozását pártolta a drezdai felkelés leverésére, később azonban a korábbi német alkotmányos rendszer restaurálása mellett foglalt állást. 1853–1866 között szász miniszterelnök. Közvetített Ausztria és a poroszok között. 1866-ban, Szászország megszállása kapcsán lépett az osztrák császári ház szolgálatába. Beust volt a kiegyezés egyik fontos szorgalmazója, részt vett a magyar politikai vezetőkkel történő tárgyalásokon, így válhatott az Osztrák–Magyar Monarchia első külügyminiszterévé. Tisztségét 1867. december 24. – 1871. november 14. között töltötte be. Andrássy Gyula leköszönő magyar miniszterelnök váltotta őt a külügyminiszteri székben. Ettől kezdve 1878-ig londoni, 1878–1882 között párizsi követ. Külügyminiszterként igyekezett távolságot tartani Poroszországtól, majd a Német Császárságtól. Magyarországon kifejezetten népszerű politikus volt. 1882-ben nyugállományba vonult. (SVA)

Boldóczi János (Tótkomlós, 1912. augusztus 22. – Budapest, 1988. december 23.)

Mezőgazdasági munkás a szülőfalujában 1945-ig. 1944-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba, a tótkomlói szervezet titkára volt. Miután 1946-ban elvégezte a pártiskolát, az MKP KV Szervezési Osztályán instruktorként volt. 1947–1948 között az MKP békéscsabai városi titkára. 1948–1950 között az MDP KV Káderosztályán alosztályvezető, miközben a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének főtitkári posztját is betöltötte. 1949–1957 között országgyűlési képviselő. 1950-ban a külügyminisztérium munkatársa lett, a prágai nagykövetséget vezette 1953. július 4-ig. Ekkor lett az első Nagy Imre-kormány, majd a Hegedűs András vezette kormány külügyminisztere. A posztot 1956. július 30-ig töltötte be. 1954–1956 között az MDP KV tagja. 1956. július 30. – 1960. május 13. között nagykövet Moszkvában, 1957. április 10. – augusztus 23. között Ulánbátorba akkreditálva. Az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottsága pártellenes magatartása miatt 1960 októberében kizárta a pártból, 1972 novemberében visszavették. (NM–SVA)

Burián István (Stomfa, 1851. január 16. – Bécs, 1922. október 20.)

Magyar nemesi családban született, és tudatosan készült a diplomáciai pályára. Tanulmányait a bécsi Konzuli Akadémián végezte, majd alexandriai, bukaresti, belgrádi és szófiai diplomataévek következtek számára. 1882-

tól moszkvai főkonzul, 1887-től szófi-ai, 1896-tól stuttgarti, 1897-től athéni követ volt. 1903–1912 között látta el az Osztrák–Magyar Monarchia közös pénzügyminiszteri tisztét, e minőségben egyszermind a megszállt Bosznia kormányzója is volt. Politikáját a szerb etnikum helyzetének, politikai képviselőletének javítása jellemezte, amely hosszú távon kudarcos vállalkozásnak bizonyult. 1914-ben a háború ellen foglalt állást, idővel azonban Tisza Istvánnal együtt csatlakozott a támogatókhoz. Berchtold lemondása után vált a közös külügyminisztérium vezetőjévé, hivatali ideje – 1915. január 13. – 1916. december 22. – alatt lépett hadba Olaszország és Románia, így amikor IV. Károly trónra lépett, őt is leváltotta. 1918. április 16. – 1918. október 24. között ismét ő lett a közös külügyminiszter, de az általános bomlási folyamatokon ő sem tudott úrrá lenni. Októberi lemondása után a politikai életbe többé nem tért vissza. (SVA)

Csáky Imre (Sepsimindszent, 1882. – Santa Cruz de Tenerife, 1961.)

Grófi család sarjaként jött világra, a konzuli akadémia elvégzése után 1905-ben kezdte diplomáciai szolgálatát a közös külügyminisztériumban, majd Drezdában, Szentpéterváron, Berlinben, Bukarestben és Varsóban teljesített szolgálatot. Az első világháború végén szerepet játszott a központi hatalmak által megkötött békék (Breszt-Litovszk, Bukarest) előkészítő tárgyalásaiban, majd a békekötésben. 1920-ban a magyar béke delegáció tagja lett, és ilyen minőségben vett részt

a párizsi tárgyalásokon. Gazdasági együttműködésről tárgyalt a francia külügyminiszterrel, de a tárgyalások nem jártak sikerrel. A Teleki-kormány külügyminisztere 1920. szeptember 22. – december 16. között, ekkor lemondott. 1921–1922-ben magyar részről a határmegállapító vegyesbizottság vezetője. Az optánsperben a magyar kormányt képviselte a brüsszeli konferencián, de a kormány nem fogadta el megegyezési tervét, ezért lemondott, és teljesen visszavonult. 1923-ban kilépett a külügyi szolgálatból. (SVA)

Csáky István (Uncsukfalva, 1894. július 14. – Budapest, 1941. január 27.)

Budapesti érettségije után a bécsi Konzuli Akadémia növendéke lett, majd a budapesti egyetemen szerzett jogi doktorátust. Már a forradalmak után, 1919-ben lett a függetlenné váló magyar külügyi szolgálat munkatársa és a Párizsba utazó magyar béke delegáció tagja. 1921–1923 között a vatikáni, 1924–1926 között a bukaresti magyar követség munkatársa, és a Külügyminisztérium Sajtóosztályának osztályvezető-helyettese is volt. 1933–1935 között Spanyolországban és Portugáliában volt a magyar külképviselet ügyvivője. 1938-ban képviselővé választották. Külügyminiszteri kinevezését 1938. december 10-én kapta meg Imrédy Béla miniszterelnöktől, tárcáját megtartotta a Teleki-kormányban is egészen 1941. január 27-én bekövetkezett haláláig. Miniszterként német orientációt képviselt, támogatta a csatlakozást az Antikomintern Paktumhoz, valamint részt vett a jugoszláv-ma-

gyar örök barátsági szerződés előkészítésében, a második bécsi döntés létrejöttében, közreműködött Magyarország csatlakozásában a Háromhatalmi Egyezményhez. (SVA)

Czernin, Ottokar (Dimokur, 1872. szeptember 26. – Bécs, 1932. április 4.)

Cseh arisztokrata családból származott. 1895-ben a párizsi nagykövetség tagjaként az osztrák–magyar diplomáciai szolgálat tagja lett. 1899-ben Hágába helyezték át. 1903-ban a Bohémiai Landtag tagja, 1912-ben az osztrák felsőház örökös tagja lett. 1913–1916 között bukaresti követ. 1916 decemberében, I. (IV.) Károly trónra lépése után, Czernint kinevezték az Osztrák–Magyar Monarchia külügyminiszterévé, tisztét 1916. december 22. – 1918. április 16. között töltötte be. Az első világháborúból való kilépési terveit a német hadvezetés ellenállása, valamint a központi hatalmak katonai és gazdasági összefonódása megakadályozta. Külügyminiszteri pozícióját súlyosan érintették a breszt-litovszki béke során az újonnan függetlenné vált Ukrajna javára tett területi engedmények. 1918 áprilisában a Sixtus-ügy miatt, amellyel IV. Károly az Osztrák–Magyar Monarchia antanttal való különbékéjét akarta elérni, és melyet Czernin nem ismert részletesen, távozásra kényszerült. 1920–1923 között a nemzetgyűlés tagja volt Ausztriában. (SVA)

Daruváry Géza (Buda, 1866. január 12. – Budapest, 1934. augusztus 3.)

Jogi stúdiumokat hallgatott Budapesten és Lipcsében, rövid ügyvédi és

törvényszéki gyakorlat után került az Igazságügyi Minisztériumba, ahol segédfogalmazó lett. 1895-ben lépett külügyi szolgálatba, alkonzul, konzul volt Odesszában, Szófiában, Skutariában, Belgrádban, Szalonikiben, Kijevben, Amszterdamban és Frankfurtban. 1905-ben a kabinetirodába rendelték, melynek 1910-től osztályfőnöke lett, az első világháború alatt azonban nyugállományba vonult. A forradalmak során nem játszott jelentősebb szerepet, így eshetett rá Bethlen választása, amikor igazságügyi miniszternek nevezte ki. E tisztséget 1922. június 16. – 1923. június 11. között töltötte be. Külügyminiszter 1922. december 19. – 1924. október 7. között volt. Nevéhez elsősorban az a tárgyalássorozat kötődik, amelyet a magyar kormány kezdeményezett a Szovjetunióval esetlegesen kötendő gazdasági egyezményekről valamint a diplomáciai kapcsolatok felvételéről. A kezdeményezés azonban ekkor még nem vezetett eredményre, ugyanis azt Horthy kormányzó és köre kifejezetten ellenezte. Hivatalából vonult nyugállományba. (SVA)

Ghyczy Jenő (Újpuszta, Kisigmánd, 1893. május 4. – Budapest, 1982. január 18.)

Nemesi családban látta meg a napvilágot, a világháború alatt lépett külügyi szolgálatba, majd a forradalmak után, 1919-től különböző állomáshelyeken szolgált, 1921-től Bukarestben, 1922-től a miniszter kabinetjében. 1924-ben helyezték Bécsbe, 1928-ban Szófiába. 1929-ben került Prágába, majd 1935-ben áthelyezték Belgrádba. 1936-ban

Berlinbe rendelték, 1939 áprilisában pedig visszarendelték Budapestre, és a Politikai Osztály vezetésével bízták meg. 1941-ben lett Bárdossy állandó helyettese a Külügyminisztériumban, 1943. július 24-én ő váltotta Kállay miniszterelnököt a külügyminiszteri székben. Külügyminiszterként támogatta a Kállay-féle béketapogatózásokat, a nyugati hatalmakkal való különbéke megkötését. Magyarország német megszállása után a Kállay-kormány megszűnésével ő is tárcáját veszítette (1944. március 22.), élete hátralevő részét visszavonultan töltötte. (SVA)

Gołuchowski, Agenor Maria Adam (Lemberg, 1849. március 25. – Lemberg, 1921. március 28.)

Lengyel származású nemesi család sarjaként lépett diplomáciai pályára, apja komoly politikai szerepet vitt Galíciában és a Monarchiában is. Diplomáciai feladatokat látott el Berlinben, Párizsban és Bukarestben, 1895. május 16. – 1906. október 24. között ő vezette a közös Külügyminisztériumot. Külügyminiszterként szerepet vállalt az orosz–török háborúval kapcsolatos osztrák–magyar–orosz tárgyalásokban, s igyekezett fenntartani a Balkánon a status quót. Belpolitikai kérdésekben erős osztrák orientációt képviselt, a cseh és a magyar fél álláspontját kevésbé vette magáévá. Az 1905-1906-os koalíciós válság kapcsán a magyar uralkodó körök bizalma végleg megingott személye iránt, így 1906 októberében lemondott. Az első világháborúban a lengyel területek politikai életében is részt vett. (SVA)

Gömbös Gyula (Murga, 1886. december 26. – München, 1936. október 6.)

Német eredetű, elmagyarosodott, evangélikus családból származott, pécsi és bécsi katonai tanulmányokat folytatott, az első világháború alatt lett vezérkari százados. 1918 forradalmait ellenezte, a katonai harcok folytatását támogatta, nevéhez fűződik a Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE) titkos társaságának megszervezése. 1919-ben Szegeden részt vett az ellenforradalmi rendszer kialakításában, 1924-ig a kormánypolitika támogatója. Akkor elhagyta a pártot, és a fajvédő program mögé sorakozott. 1928-ban tért vissza a kormánypártba, 1928. szeptember 5. – 1929. november 10. között honvédelmi államtitkár, 1932. október 1-ig honvédelmi miniszter. Miniszterelnökként Károlyi Gyulát váltotta 1932. október 1-től. 1933. január 9. és február 4. között látta el ideiglenesen a külügyminiszteri tisztséget. Nemzeti Munkaterve (ténylegesen a kormányprogram) kilátásba helyezte az állam modernizálását, ezzel párhuzamosan olasz mintára való átalakítását, a törvényhozás korporatív jellegűvé történő átszervezését. 1935-re – ennek következtében – elfogyott körülötte a levegő, a kormánypárt nagy része Bethlen vezetésével kihátrált mögüle, és a bukástól csak köztudott halálos betegsége, valamint 1936-ban bekövetkezett halála mentette meg. (SVA)

Göncz Kinga Mária (Budapest, 1947. november 8. –)

1972-ben szerzett diplomát a Semmelweis Orvostudományi Egyete-

men, 1978-ban tett pszichiátria szakvizsgát. 1972–1978 között az Országos Elme- és Ideggyógyintézet munkatársa, 1978–1986 között a szolnoki Hetényi Géza Kórház pszichiátere. 1986–1989 között az Országos Rehabilitációs Intézet adjunktusa. 1990–2002 között egyéni pszichoterapeutaként dolgozott. 1989-től az ELTE Szociálpolitikai Tanszék adjunktusa. 1998–2003 között a Közép-európai Egyetemen tanított előítéleti szociálpszichológiát. 1994–2002 között a Partners Hungary Alapítvány igazgatója. 2001–2002 között a Soros Alapítvány kuratóriumának elnökhelyettese. A Medgyessy-kormány idején az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium politikai államtitkára 2002–2004. között. 2004. június 15. – október 4. között esélyegyenlőségért felelős tárca nélküli miniszter, 2004. október 4. – 2006. június 9. között ifjúsági, családjogi, szociális és esélyegyenlőségi miniszter. 2006. június 9. – 2009. április 16. között – a második Gyurcsány-kormányban – külügyminiszter. 2009-től európai parlamenti képviselő, az Állampolgári Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottság alelnöke, a Foglalkoztatási és Szociális Bizottság póttagja, a Petíciós Bizottság póttagja (SVA)

Gratz Gusztáv (Gölnicbánya, 1875. március 30. – Budapest, 1946. november 21.)

Szepesi szász családban született, állam- és jogtudományi stúdiumokat folytatott Kolozsváron és Budapesten, majd a fővárosban kezdett el újságírással foglalkozni, több német lap budapesti tudósítója is volt. Egyik alapítója

a Társadalomtudományi Társaságnak, és munkatársa lapjának, a Huszadik Száznak. 1903-ban a társaság két részre szakadt, a Gratz által is képviselt mérsékelt liberális irányzat kivált a társaságból. 1906–1917 között parlamenti képviselő. 1917-ben Tisza István javaslatára került a közös Külügyminisztériumba, a Kereskedelempolitikai Osztály osztályfőnöke lett. Az Eszterházy-kormányban 1917. június–szeptember között pénzügyminiszter, majd visszatért a külügyminisztérium kereskedelempolitikai osztályának élére. Ebben a minőségében a breszt-litovszki, majd a bukaresti béketárgyalásokon a gazdasági tárgyalásokat vezette az Osztrák–Magyar Monarchia részéről. A forradalmakban nem vett részt, de 1919-ben Bécsbe menekült. 1919–1920 fordulóján rövid időre bécsi követi kinevezést kapott. Teleki kormányában vállalta el a külügyminiszteri posztot 1921. január 17. – április 12. között, de IV. Károly első visszatérési kísérlete miatt lemondásra kényszerült. Legitimistaként igyekezett egyengetni az egykori uralkodó visszatérését trónjára, de a második királypuccs alkalmával rövid időre letartóztatták. Bethlen István miniszterelnök kérésére 1924-ben elvállalta a Magyarországi Németek Népművelődési Egyesületének elnöki tisztségét. A két háború között fontos szerepet vitt a közéletben, képviselőként azonban eltávolodott a kormánypárttól, utóbb ki is lépett abból. Szerkesztette a Pesti Naplót, részt vett a Magyar Külügyi Társaság életében. Tagja volt a Magyar Szemle és a Külügyi Szemle szerkesztőbizottságá-

nak. 1925-től szerkesztette az Ungarisches Wirtschafts-Jahrbuchot, amely a magyar gazdaságról adott német nyelvű tájékoztatást. A második világháború alatt a nyugati, angolszász orientáció híve. A második világháború utolsó éveiben részt vett annak a titkos bizottságnak a munkájában, amely a kormány megbízásából Bethlen István és Szegedy-Maszák Aladár irányításával a békekonferenciára való titkos felkészülést szolgálta. Magyarország német megszállása után, 1944 áprilisában a Gestapo letartóztatta, majd számos magyar politikussal együtt a mauthauseni koncentrációs táborba hurcolták. Feltehetően befolyásos ismerőseinek közbenjárására 1944 júliusában kiengedték a táborból, de Budapestre csak 1945 áprilisában térhetett vissza. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány felkérésére – a békekonferenciára való felkészülés keretében – a dunai népek együttműködésének lehetőségeiről készített tanulmánytervet. (SVA)

Gyöngyösi János (Berki, Sáros vármegye, 1893. május 3. – Budapest, 1951. október 29.)

Tisztviselőcsaládból származott, a békéscsabai Rudolf Gimnáziumban érettségizett. A budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán kezdte egyetemi tanulmányait, egyetemistaként végig harcolta az első világháborút, egy évet olasz hadifogságban töltött. Tanulmányait 1920-ban fejezte be, magyar nyelv- és irodalom - latin szakos tanári oklevelet szerzett. 1921-ben Békéscsabán könyvkereskedést nyitott, 1922-

ben Békésmegyei Közlöny címmel saját kiadásban liberális napilapot indított. 1929-ben beválasztották a Békés vármegyei törvényhatósági bizottságba, egy év múlva a szociáldemokratákat is tömörítő megyei ellenzéki blokk, a Békés Vármegyei Törvényhatósági Ellenzéki Szövetség titkára lett. 1931-ben csatlakozott a Független Kisgazdapárthoz. 1935-ben képviselőjelöltséget vállalt a békéscsabai választókerületben. 1939-ben a harmadik lett a békéscsabai egyéni kerületben. 1935-ben Alföldi Népűjság címmel ellenzéki lapot indított, amelyet 1938-ban betiltottak. 1939-től az FKGP Országos Választmányának és Intézőbizottságának tagja. 1944 szeptemberétől bujkált. A Vörös Hadsereg békéscsabai bevonulása után, 1944. október 9-től a városi ideiglenes vezetőtanács tagja. 1944. december elejéig a katonai hatóságok felkérésére a II. Ukrán Front magyar nyelvű katonai újságjának szerkesztője volt. 1944. december 14-től, mint az Ideiglenes Nemzetgyűlés előkészítő bizottságának tagja, tevékenyen közreműködött az új törvényhozás létrehozásában. Békéscsaba küldötteként december 17-től az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja. 1944. december 22-től 1947. május 31-ig külügyminiszteri posztot töltött be az Ideiglenes Nemzeti Kormányban, majd Tildy Zoltán, illetve Nagy Ferenc kabinetjében. 1944. december 20-án bekerült az FKGP Debrecenben megalakult ideiglenes országos vezetőségébe, 1945. augusztus 20-tól az FKGP Politikai Bizottságának tagja. 1945. november 4-től haláláig az FKGP Jász-Nagykun-Szolnok

vármegyei listáján nemzetgyűlési, illetve a Magyar Függetlenségi Népfront Szolnok megyei listájáról megválasztott országgyűlési képviselő. 1945. november 4-e után bekerült a parlament politikai bizottságába is. Az 1946. évi párizsi békekonzferencián a magyar delegáció vezetője volt, ő ismertette a plenáris ülésen a magyar kormány álláspontját. 1947. február 10-én Magyarország nevében aláírta a békeszerződést. 1947. április 23-tól a Dunavölgyi Agrártudományi Bizottság elnöke, 1947. augusztus 12-től haláláig a Pénzintézeti Központ elnöki tisztségét töltötte be. 1947. szeptember 12-től a Független Kisgazdapárt főtitkára. (NM)

Harrer Ferenc (Budapest, 1874. június 2. – Budapest, 1969. november 21.)

Német eredetű budai polgárcsaládból származott, apja Óbuda utolsó polgármestere volt az egyesítés előtt. Jogi tanulmányait követően került a főváros-hoz 1896-ban, majd lassan emelkedve a ranglétrán, az 1910-es évek elejére tanácsnokká vált, s városépítészeti, közigazgatási ügyeket vitt. A Műegyetem oktatójaként tudományos pályára is lépett, lapot szerkesztett, városigazgatási kongresszusokat szervezett. 1917-ben Gyöngyösön tűzvész pusztított, Harrert pedig kormánybiztosként vezényelték ki a város helyreállítására. Életében döntő változást az 1918. év eseményei hoztak, ekkor lett Budapest alpolgármestere, a forradalom alatt pedig a Nemzeti Tanács tagja. Diplomáciai pályára is ekkor lépett, a Károlyi-kormány első követe lett az osztrák fővárosban 1918. november-decembe-

rében. Visszarendelése után Károlyi a felállítandó független magyar külügyminisztérium megszervezésével bízta meg. Külügyminiszter volt 1919. január 24 – március 21. között, majd a Tanácsköztársaság bukása után rövid ideig Budapest főpolgármestere. 1919–1925 között nyugállományban volt, majd szerepet vállalt a Fővárosi Közmunkák Tanácsában, a főváros törvényhatósági bizottságában. Budapestet képviselte a Felsőházban 1943-ig. A Horthy-korszak liberális ellenzékehez tartozott, 1936-ban ő volt egyik kidolgozója a városrendezési törvénynek. 1945 után részt vett a Jászi Oszkár eszmeiségét felelevenítő Polgári Radikális Pártban, 1949-ben pedig megválasztották országgyűlési képviselőnek, s mintegy 20 évig e tisztségét be is töltötte. Részt vett a Hazafias Népfront életében, valamint az 1950-es közigazgatási reform végrehajtásában. (SVA)

Haymerle, Heinrich Karl von (Bécs, 1828. december 7. – Bécs, 1881. október 10.)

Bécsi nemesi családban született, tudatosan készült a diplomáciai pályára. A Keleti Akadémián folytatta tanulmányait, és mintegy 20 évesen élte át a bécsi forradalmat, amelyben kis híján életét veszítette. Diplomáciai karrierje 1850-ben indult, amikor kinevezték tolmácsnak a Porta mellé rendelt osztrák követségre, Konstantinápolyba. Későbbi állomáshelyei Athén, Drezda, Frankfurt am Main, Koppenhága, Berlin, majd újra Konstantinápoly, Athén és Hága. Andrássy Gyula külügyminiszter küldte 1877-ben nagy-

követként Rómába, 1878-ban pedig a berlini kongresszuson vett részt. 1879-ben, Andrássy lemondása után vette át a külügyminiszteri tárcát, hivatali ideje alatt – 1879. október 2. – 1881. október 10. – elődje politikáját folytatta. Magyarországon kifejezetten népszerű külügyminiszterként hunyt el. (SVA)

Hennyey Gusztáv (Kolozsvár, 1888. szeptember 25. – München, 1977. június 14.)

Polgári család sarjaként lépett katonai pályára, fővárosi tanulmányai után került az első világháborúba, ahol részt vett katonai cselekményekben. Századosként szerelt le, majd a Honvédelmi Minisztériumhoz került. 1925-től katonai attaséként tevékenykedett a francia, a jugoszláv és görög fővárosban. 1933-ban nevezték ki osztályfőnöknek a Vezérkarhoz, 1938-tól vezérőrnagy. Katonai pályáján folyamatosan emelkedett, hadtestparancsnok, majd minisztériumi csoportfőnök lett. Lakatos Géza vezérezredes kérte fel kabinetjébe külügyminiszternek, amelyet 1944. augusztus 29-én el is fogadott. A Lakatos-kormány egyetlen célja az ország háborúból való kiléptetése volt, ez a koncepció vezetett az október 15-i sikertelen kiugrási kísérlethez. Ezt követően letartóztatták, majd Sopronkőhidára, később német területekre szállították. A háború után sem tért haza, Bajorországban hunyt el. (SVA)

Horn Gyula (Budapest, 1932. július 5. – Budapest, 2013. június 19.)

Munkácsaládban született, műszerésztanuló volt, majd 1950-ben érett-

ségi vizsgát tett. Ösztöndíjasként szerzett oklevelet a Don melletti Rosztov Közgazdasági és Pénzügyi Főiskoláján, ugyanakkor lett az MDP tagja. Hazakerkezése után öt évig, 1959-ig a Pénzügyminisztérium forgalmiadó-főosztályán referensként dolgozott. 1956. október vége és november eleje között nemzetőr, majd belépett a Magyar Szocialista Munkáspártba. 1956. december és 1957. június között karhatalmi szolgálatot teljesített, majd visszament munkahelyére. 1959-től a Külügyminisztériumban dolgozott, előbb a szovjet osztályon gazdaságpolitikai kérdésekkel foglalkozott, majd 1961. március 1-jétől külszolgálaton volt. 1963-ig a szófiai magyar nagykövetség attaséjaként gazdaságpolitikai feladatokat teljesített. 1969-ig a belgrádi nagykövetségen volt diplomata. 1969-ben került a pártapparátusba, az MSZMP KB Külügyi Osztálya politikai munkatársa, előbb konzultáns, majd az osztályvezető helyettese, 1983. július 6. – 1985. március 28. között osztályvezető. 1970-ben elvégezte a Politikai Főiskolát. 1985. március 28-án lett az MSZMP Központi Bizottságának tagja. 1985. március 29-én nevezték ki a Külügyminisztérium államtitkárává. 1987 januárjától egy éven át részt vett a Minisztertanács Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Bizottságának munkájában. 1988 júniusától részt vett a Pozsgay Imre vezette történelemértékelő, politikai helyzetelemző és az új programnyilatkozatot kidolgozó bizottságban és a Berend T. Iván vezette háromtagú történelmi munkabizottságban. Megbízták a külpolitika felülvizsgálá-

tára létrehozott albizottság vezetésével. 1988. december közepétől az MSZMP KB mellett létrehozott Nemzetközi, Jogi és Közigazgatási Bizottság titkára. 1989. május 10. – 1990. május 23. között a Németh-kormány külügyminisztere. 1989 júniusától októberig az MSZMP Politikai Intézőbizottságának, majd 1989. október 7-én a Magyar Szocialista Párt elnökségének lett tagja, 1990. május 27. – 1998. szeptember között a párt elnöke. 1990. május 2-től országgyűlési képviselő. 2002-ben az MSZP országos listáján választották be a parlamentbe. 1994. július 15. – 1998. július 6. között Magyarország miniszterelnöke. 1996 szeptembere és 2003 novembere között a Szocialista Internacionálé kelet-közép-európai térséget képviselő alelnöke volt. (NM)

Horváth Imre (Budapest, 1901. november 19. – Budapest, 1958. február 3.)

Műszerészinak szakmát tanult egy telefontársaságban. 1918-ban alapító tagja volt a Kommunista Magyarországi Pártjának. 1919-ben részt vett a Magyarországi Tanácsköztársaság létrehozásában, a Vörös Hadseregben politikai biztos helyetteseként tevékenykedett, és a politikai rendőrségen is szolgált Korvin Ottó mellett. A proletárdiktatúra bukása után internálták, majd szabadulása után 1920-ban segédkezett az illegális KMP újrászervezésében, amiért 1921 tavaszán a hatóságok elfogták, és tíz év fegyházra ítélték. Mivel 1922-ben kiszabadult a Szovjetunióval kötött fogolycseré keretében, Moszkvába emigrált. 1926-ban a Marx–Engels Intézet könyvtárosa

lett, 1932-ben a Műszaki Egyetem hallgatójaként gépészmérnöki oklevelet szerzett. A kommunista párt utasítására 1933-ban Magyarországra jött, hogy segítse az illegálisba vonult Kommunista Pártot. 1934 novemberében újra letartóztatták. A szegedi Csillag Börtönben raboskodott Magyarország német megszállásáig, majd a németek a dachau koncentrációs táborba deportálták. 1945-ben hazatért. A Külügyminisztériumban előadó, 1946. február 14. – 1948. március 31. között első titkár, majd követségi tanácsos a moszkvai nagykövetségen. 1948. május 25. – 1949. augusztus 31. között Berlinben a szovjet főparancsnokságon képviselte a magyar kormányt. 1949. szeptember 17. – 1951. május 26. között a washingtoni, 1951. szeptember 1. – 1953. szeptember 9. között a londoni, 1953. július 4. – 1956. június 20. között a prágai nagykövetség vezetője. 1956. május – július között a Kultúrkapcsolatok Intézetének elnöke. 1956. július 21-től tagja volt a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének. 1956. július 30-tól haláláig külügyminiszter, kivéve az 1956-os forradalom november 3-tól november 12-ig tartó időszakát. A forradalom alatt Nagy Imre miniszterelnök megbízásából 1956. október 30-án az ENSZ közgyűlésére indult, azonban Bécsbe érkezve nem New Yorkba, hanem Prága érintésével Moszkvába repült (ahol november 2-án találkozott Kádár Jánossal). Emiatt 1956. november 2-án Nagy Imre átvette tőle a külügyminiszteri tárca irányítását. Az 1956. november 4-én szovjet segítséggel hatalomra került Forradalmi Mun-

kás-Paraszt Kormányban ismét megbízták a külügyek vezetésével, s bekerült a Magyar Dolgozók Pártja utóda-ként megalakított Magyar Szocialista Munkáspárt (Ideiglenes) Központi Bizottságába is. 1957. május 27-én Révész Géza honvédelmi miniszter mellett ő írta alá a szovjet csapatok további magyarországi tartózkodását biztosító magyar–szovjet államközi egyezményt. Horváth volt a vezetője 1957-ben a második magyar ENSZ-delegációnak, ahol Kós Péter helyét vette át. 1956 novemberétől haláláig az MSZ-MP Központi Bizottságának tagja. (NM–SVA)

Imrédy Béla (Budapest, 1891. december 29. – Budapest, 1946. február 28.)

Polgári családból származott, a pesti piaristáknál érettségizett, majd jogi tanulmányait követően került az első világháború éveiben a Pénzügyminisztériumba. A forradalmak után számítottak a fiatal és tehetséges banki szakemberre, aki 1926-ban lett az ebben az időben alapított önálló Magyar Nemzeti Bank igazgatóhelyettese, 1928 decemberétől pedig igazgatója. Pénzügyi pályájának csúcspontja a pénzügyminisztériumi tárca vezetése a Gömbös-kormányban, melyet 1932. október 1. – 1935. január 6. között töltött be, valamint lemondása után a Magyar Nemzeti Bank elnöki tisztségének betöltése. Mint a Nemzeti Munkaterv gazdasági vonatkozású részeinek kidolgozója és a győri program egyik szellemi atyja, a harmincas évekre széleskörű ismertségre tett szert, és az ország egyik legfelkészültebb, angol-

szász orientációjú pénzügyi szakemberének tartották. Ezért eshetett Horthy választása Darányi Kálmán leköszönő miniszterelnök után Imrédyre. Miniszterelnöksége alatt (1938. május 14. – 1939. február 16.) egyre inkább a német orientáció híve lett, és ekkor fogadták el az első zsidótörvényt is. Az első bécsi döntés is ekkor jött létre, amely visszajuttatta a döntően magyar lakta szlovákiai területeket Magyarországnak. A külügyi tárcát ideiglenesen, miniszterelnökként vitte 1938. november 28. – december 10. között. Az ország alkotmányos berendezkedését is meg akarta változtatni. Törekvéseinek következményeképpen a kormánypárt egy része az ellenzékkel kiegészülve leszavazta a miniszterelnököt, és nem sokkal később lemondatták. A második világháború alatt a szélsőjobboldal egyik vezető személyisége lett, a német megszállás után egyértelműen őt szerették volna a németek miniszterelnöknek, de ezt Horthy megakadályozta. Részt vállalt a nyilas törvényhozásban, 1945-ben Ausztriába menekült. 1946-ban a népbíróság halálra ítélte és kivégezték. (SVA)

Jeszenszky Géza (Budapest, 1941. november 10. –)

A Turóc vármegyei nagyjlesztési család sarja. A Toldy Ferenc Gimnáziumban érettségizett, osztályfőnöke és történelemtanára Antall József volt. Két évre az egész osztályát eltiltották az egyetemi felvételtől, mivel az 1956-os forradalom első évfordulóján „néma tüntetést” tartottak az iskolában. 1959–1960 között se-

gédmunkás a Vitukinál, majd a Pénzjegynyomdában. 1961–1966 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán történelem-angol szakot végzett. 1966–1968 között a Fehérvári úti iskola tanára. 1968–1976 között az Országos Széchényi Könyvtár tudományos munkatársa. 1976-tól a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Tanszékén tanított, 1981-től docensi, 2006-os habilitációja után egyetemi magántanári címen. „Magyarország megítélése Nagy-Britanniában. Egy nemzetkép történeti változásai” című disszertációjával 1980-ban elnyerte a történettudomány kandidátusa fokozatot. Könyv alakban ez *Az elveszett presztízs* címen jelent meg 1986-ban és 1994-ben. 1984–1986 között Fulbright-ösztöndíjasként Santa Barbarában, a Kaliforniai Egyetemen Kelet- és Közép-Európa történetét tanította. 1989–1990 között az MKKE Társadalomtudományi Karának dékánja. Részt vett az 1987-es első lakiteleki találkozáson. 1988 szeptemberében a Magyar Demokrata Fórum alapító tagja lett. 1990. május 23. – 1994. július 15. között külügyminiszter. Jelentős szerepe volt a Varsói Szerződés felszámolásában és a közép-európai országok közötti szorosabb politikai és gazdasági együttműködés megteremtésében. 1994-ben ő nyújtotta be Magyarország felvételi kérelmét az Európai Uniónak. 1994-től országgyűlési képviselő. 1995–1998 között a Magyar Atlanti Tanács elnöke. 1996-ban kilépett az MDF-ből, és a Magyar Demokrata Néppárt alapító tagja lett. 1998–2002

között Magyarország washingtoni nagykövete, 2011 júliusától pedig norvégiai és izlandi nagykövete volt. 2014 októberében lemondott nagyköveti megbízatásáról. 2016-ban jelent meg *Kísérlet a trianoni trauma orvoslására. Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben elemző visszatekintése.* (SVA)

Kállai Gyula (Berettyóújfalu, 1910. június 1. – Budapest, 1996. március 12.)

Kisiparos családba született. 1931-től az illegális KMP tagjaként részt vett a Márciusi Front megszervezésében. A Népszava munkatársa. 1942-ben részt vett a Magyar Történelmi Emlékbizottság létrejöttében, majd akcióiban. 1942-ben letartóztatták, de kellő bizonyíték hiányában szabadon engedték. A Szabadság, majd a Szabad Föld szerkesztője 1945-től. Miniszterelnökségi második adminisztratív államtitkár 1945. június 15. – július 18., politikai államtitkár 1945. július 18. – november 23., a Tájékoztatásügyi Minisztérium politikai államtitkára 1945. november 23. – 1946. május 27. között. Az MKP Központi Vezetőség Kulturális osztályvezetője 1946–1948 között, külügyminiszter 1949. június 11. – 1951. május 12. között. 1951-ben letartóztatták, 15 évi börtönrre ítélték, 1954-ben szabadult. A Kiadói Főigazgatóság vezetője 1954–1955, népművelési miniszterhelyettes 1955–1956, a Központi Vezetőség Kulturális osztályvezetője 1956. július – 1957 között. Az MDP Központi Vezetőség tagja 1956. október 24–28. között. 1957 elején tárgyal-

ni utazott a Nagy Imre-csoport Romániába internált tagjaihoz. Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának, majd Központi Bizottságának tagja 1956–1988 között, illetve az Ideiglenes Intéző Bizottság, majd Politikai Bizottság tagja 1956–1975, a Központi Bizottság titkára 1957–1959 között. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány tagja 1957. február 28. – május 9. között, megbízva a művelődésügyek vezetésével 1957. március 1. – május 9. között. 1957. május 9. – 1958. január 28. között művelődésügyi miniszter, majd államminiszter 1958. január 28. – 1960. január 15. között. Ezt követően a minisztertanács első elnökhelyettese 1960. január 15. – 1961. szeptember 13., a minisztertanács elnökhelyettese 1961. szeptember 13. – 1965. április 30., a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnöke 1965. június 30. – 1967. április 14. között. 1967. április 14. – 1989. október 23. között az elnöki tanács tagja. Az országgyűlés elnöke 1967. április 14. – 1971. május 12. között. A Hazafias Népfront Országos Tanácsának elnöke 1958–1989 között. (SVA)

Kállay Miklós (Nyíregyháza, 1887. január 23. – New York, 1967. január 14.)

Nemesi családban született, felsőfokú tanulmányait Genfben, Münchenben és Budapesten folytatta. A politikai életbe 1920-ban kapcsolódott be, majd egy évtizedig a vármegyei igazgatás területén működött, főispánságot is nyerve. 1929-ben lett kereskedelmi államtitkár, majd a Gömbös-kormány-

ban a földművelésügyi tárcát vezette 1932–1935 között. 1936 után némileg visszavonult a politikai élettől, miniszterelnökké való kinevezéséig az Országos Öntözési Hivatalt vezette. A miniszterelnöki székben Bárdossy Lászlót váltotta 1942. március 9-én, és csakúgy, mint elődje, a külügyi tárcát is megtartotta. 1943. július 24-én a külügyminiszteri tárcát átadta Ghyczy Jenőnek. Külpolitikájában igyekezett az országot a német elköteleződés irányából elmozdítani, az angol orientáció híve volt. Megindította a titkos nyugati béketapogatózásokat, valamint partolt a titkos béke-előkészítést. Terveiről a németek is tudomást szereztek, ami fontos tény volt Magyarország német megszállásában. Kállay ezt követően a királyi palotában, majd a török követségen talált menedéket, de utóbb elhagyva azt letartóztatták s a német hatóságok Mauthausenbe, majd onnan Dachauba deportálták. Szabadulása után egy ideig Olaszországban élt, majd az Egyesült Államokba távozott. Aktív szerepet játszott az amerikai magyar emigráció életében. (SVA)

Kálnoky Gusztáv Zsigmond (Letovice, Morvaország, 1832. december 29. – Brodek u Prostějova, Morvaország, 1898. február 13.)

Erdélyi eredetű morva grófi család sarjaként született, korán katonai pályára lépett. Diplomáciai kiküldetései 1854-ben kezdődtek, ekkortól Münchenben, Berlinben, Londonban, Koppenhágában és Szentpéterváron teljesített szolgálatot – az utóbbi két állomáshe-lyén már nagykövetként. 1881. novem-

ber 20. – 1895. május 16. között volt az Osztrák–Magyar Monarchia közös külügyminisztere, ezzel egyszersmind ő volt a leghosszabb ideig hivatalban maradt közös külügyminiszter. Minisztersége alatt viszonylag kedvező külpolitikai klíma uralkodott, így Kálnoky az Andrássy-féle németbarát politikát folytatta, de minden nagyhatalommal igyekezett kedvező kapcsolatokat építeni. Szerepet vitt az Olasz Királyságnak a kettős szövetségbe való integrálását megelőző tárgyalásokban. Miniszterségének Bánffy Dezső miniszterelnökkel való nézetkülönbsége vetett véget, ekkortól visszavonultan élt haláláig. (SVA)

Kánya Kálmán (Sopron, 1869. november 7. – Budapest, 1945. február 28.)

Felsőfokú tanulmányai után 1896-ban került a közös külügyi szolgálathoz, pályafutását Konstantinápolyban alkonzulként kezdte. 1899-ben ideiglenesen a szentpétervári konzulátus vezetésével bízták meg, irányította a kijevi és az odesszai kirendeltséget is. 1904-ben konzullá nevezték ki, 1905-től a közös külügyminisztériumban teljesített szolgálatot. 1909-ben udvari, 1910-ben miniszteri tanácsossá nevezték ki, ekkortól vezette a minisztérium sajtóosztályát. 1913-ban mexikói oszt-rák-magyar követ lett. 1919-ben részt vett az önállósodó magyar külügyminisztérium megszervezésében, ebben döntően Harrer Ferenc korábbi struktúrájára támaszkodott, de azt módosította is. 1920-ban nevezték ki a külügyminiszter állandó helyettesének, 1925-ben pedig berlini követ lett. 1933.

február 4. – 1938. november 28. között külügyminiszter a Gömbös-, Darányi- és Imrédy-kormányban. Külügyminisztersége alatt ment végbe Magyarország csatlakozása a Berlin–Róma-tengelyhez. Olaszországgal való fokozott együttműködéssel igyekezett ellensúlyozni Németország egyre növekvő hegemóniáját, megkísérelt – a lehetőségekhez képest – jó kapcsolatokat fenntartani a nyugati hatalmakkal, és a kisantant felé is tett közeledő lépéseket. 1938 augusztusában Horthy Miklós és Imrédy Béla németországi látogatásának napjaiban, Bledben meg egyezett a kisantantállamokkal Magyarország fegyverkezési egyenjogúsága elismerésének kérdésében, ezzel legalizálni kívánta a háborús készülődést. Szeptember 20-án Imrédy Béla miniszterelnökkel Berchtesgadenbe repült, ahol felkérte Hitlert a magyar területi igények támogatására. Októberben a Komáromban zajló magyar-csehszlovák tárgyalásokon részt vevő delegáció vezetője. Mivel az 1938. november 21-i német–olasz demars miatt Kárpát-Ukrajna tervezett elfoglalásától az Imrédy-kormánynak el kellett állnia, lemondott külügyminiszteri tisztségéről. 1935. október 4-én Horthy Miklós örökös felsőházi taggá nevezte ki. A második világháború alatt támogatta Bethlen István nyugati orientációs politikáját és a Kállay-kormány törekvéseit. (SVA)

Károlyi Gyula (Nyírbakta, 1871. május 7. – Budapest, 1947. április 23.)

Erdélyi arisztokrata (grófi) családban született, majd jog- és államtudo-

mányi képzésben részesült a fővárosban, Bonnban és Berlinben. Politikai szerepvállalását a Felsőházban kezdte meg, 1906–1910-ig Arad vármegye valamint Arad város főispánja volt. 1918-ban ellenezte a forradalom politikáját, Károlyi Mihály jobboldali ellenzékéhez tartozott. Egyik fő szervezője volt az ellenforradalmi mozgalomnak, bécsi emigrációját cserélte fel Szegeddel, ahol ellenkormányt alapított – ennek volt hadügyminisztere Horthy Miklós is. 1927-ben a Felsőház tagja lett, 1928-ban a koronaőri címet kapta meg. A nagy gazdasági világválság hatására 1930 decemberétől aktívabb politikai szerepet vállalt, és a Bethlen-kormányban 1930. december 9. – 1931. augusztus 24. között külügyminiszter volt. E minőségében járt Rómában Mussolininál 1931 márciusában. Ő váltotta Bethlent a miniszterelnöki székben, mely tisztelet 1931. augusztus 24. – 1932. október 1. között töltötte be, miniszterelnöksége azonban nem tudott úrrá lenni a gazdasági válságon. Nevéhez fűződik a biatorbágyi vasúti merénylet ürügyén 1931. szeptember 19-én bevezetett rendkívüli állapot. Korlátozta a gyülekezési jogot, betiltott minden politikai jellegű népgyűlést, felvonulást, körmenetet. A szervezkedő kommunista mozgalom vezetőit (Fürst Sándor, Sallai Imre) elfogták, és 1932-ben kivégezték. Lemondása után is Horthy legbensőbb környezetének tagja maradt, és Bethlennel együtt támogatta a Kállay Miklós nevével fémjelzett, a kiugrást megcélzó politikát. (SVA)

Károlyi Mihály (Budapest, 1875. március 4. – Vence, Franciaország, 1955. március 19.)

Az ország egyik leggazdagabb arisztokrata családjában látta meg a napvilágot, jogi tanulmányok után 1901-ben lépett politikai pályára. Kezdetben konzervatív elveket vallott, idővel azonban liberális, majd polgári radikális irányba fordult. A Szabadelvű Párt munkájába 1901-ben kapcsolódott be, 1905-ben pártonkívüliként nyert mandátumot, majd csatlakozott a Függetlenségi Párthoz. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elnöke 1901–1912 között. 1912-től már Tisza ellenzékének meghatározó személyisége, az első világháború alatt a pacifista álláspont képviselője. A Magyar Nemzeti Tanács elnöke, majd 1918. október 31-től miniszterelnök. Közben Magyarország külügyminiszteri tisztségét is betöltötte 1918. október 31. – 1919. január 19. között, így ő lett a független Magyarország első önálló külügyminisztere. 1919 januárjától a köztársaság ideiglenes elnöke. Kezdetben széleskörű társadalmi támogatást élvezett, de a kedvezőtlen külpolitikai helyzet valamint a belpolitikai válság maga alá temette. 1919 márciusában a Vix-jegyzéket elfogadhatatlannak tartotta, és átadta hatalmát a szociáldemokratáknak, akik a Kommunisták Magyarországi Pártjával közösen megalakították a Forradalmi Kormányzótanácsot. Károlyi 1919 márciusában emigrációba vonult. 1920-at követően hivatalos magyar körökben Trianon egyszemélyes bűnbakjaként igyekeztek beállítani, hazaárulási perében bűnösnek ta-

lálták. Károlyi a két háború között közeledett a kommunista eszmékhez, a második világháború alatt az angliai magyar tömörülés vezetője volt. 1945 áprilisában egyike annak a nyolc, Ideiglenes Nemzetgyűlés által választott személynek, akiket meghívtak a parlamentbe képviselőnek. Az 1945-ös választásokon nem indult, ismét a Nemzetgyűlés hívta be képviselőnek. 1946-ban a kisgazda többségű új nemzetgyűlés törvénybe iktatta érdemeit, és semmisnek mondta ki az ellene hozott ítéleteket. Az 1947-es belpolitikai válság következtében lemondó Auer Pált váltotta a párizsi követség élén 1947 augusztusában, akkreditálva volt Belgiumba és Luxemburgba is. A Rajk-pert követően lemondott, és ismét emigrációba vonult. (SVA)

Kemény Gábor (Budapest, 1910. december 14. – Budapest, 1946. március 19.)

Polgári családban született, Budapesten végezte jogi tanulmányait, és közgazgatási szakvizsgát tett. Szolgabíró volt, és a Pesti Hírlap külső munkatársa. Idővel a hazai szélsőjobboldali mozgalmak irányába fordult, rendszeresen publikált is ilyen eszmeiségű cikkeket. 1939-ben csatlakozott a nyilas mozgalomhoz, 1941 szeptemberétől Szálasi Ferenc megbízásából a Nyilas-keresztes Párt külügyi vezetője. A német megszállás után többször tárgyalt a náci megbízottakkal a nyilas hatalomátvételtől. Tájékoztatta a németeket a koronatanács elhatározásáról, hogy fegyverszünetet kér a szövetségesektől. A nyilas puccs után Szálasi kor-

mányában külügyminiszter 1944. október 16. – 1945. március 27. között. Ő szervezte meg a minisztérium evakuálását, majd német területre költöztetését. Részt vett az 1944-es Hitler–Szálasi találkozón. A háború után amerikai fogságba került, s mint háborús bűnöst kiadták. A Szálasi-perben kötélt általi halálra ítélték. Habár kegyelemre javasolták, a dr. Bojta Béla vezette bíróság elutasította kegyelmi kérvényét, és 1946. március 19-én Csia Sándorral és Szöllösi Jenővel együtt felakasztották. (SVA)

Keresztes-Fischer Ferenc (Pécs, 1881. február 18. – Bécs, 1948. március 3.)

Polgári családban született. Pécsi és budapesti egyetemi tanulmányokat folytatott, ezt követően Pécsen vitt jogi praxist. Az első világháború harctéri cselekményeiben is részt vett, 1919-ben markáns kommunistaellenes álláspontot képviselt. A háború után Baranya szerb megszállása ellen küzdött, ezért a szerb hatóságok internálták. A húszas években a vármegyei közigazgatásban vállalt szerepet, több ízben volt főispán, majd a Károlyi- és Gömbös-kormány tagjaként, 1931. augusztus 24. – 1935. március 4. között, később az Imrédy-, Teleki-, Bárdossy- és Kállay-kormány tagjaként 1938. május 14. – 1944. március 22. között belügyminiszter. Belügyminiszterként mind a jobb-, mind a baloldali szélsőséges mozgalmak ellen mozgósította a politikai rendőrséget, az 1939-es választásokat megelőzően adminisztratív eszközökkel lépett fel a szélsőjobboldali pártok ellen. Kétszer ideiglene-

sen ellátta a miniszterelnöki teendőket is: 1941. április 3-án Teleki Pál halála után, és 1942. március 7–9. között, Bárdossy László lemondását követően. A külügyminiszteri tárcát ideiglenesen vezette 1942. március 7–9. között. A világháború alatt nyugati orientációs politikát képviselt, s együttműködött Bethlen István és Kállay Miklós köreivel. 1944 tavaszán a német megszálláskor tényleges miniszterként (náciellenes fölfogása és magatartása miatt) a Gestapo letartóztatta, és a mauthausenai koncentrációs táborba hurcolta. Szabadulását követően Bécsben telepedett le. (SVA)

Kiss Károly (Bicske, 1903. szeptember 24. – Budapest, 1983. december 4.)

Református családban született, apja mellett kezdett dolgozni a Kelenföldi Hadfelszerelési Gyár bakancs- és cipőüzemében. Még segéd korában tagja lett a bőrsők szakszervezetének. 1922-ben belépett az MSZDP-be, egy évvel később az illegális kommunista pártba. 1924-től a cipésmunkások szakszervezete budapesti csoportja központi vezetőségének tagja. 1925-ben a KMP egyik vezetője volt, és még ebben az évben letartóztatták Rákosi Mátyással és Vas Zoltánnal együtt. 1927 júliusában szabadult. 1929 júniusában ismét letartóztatták. 1931-ben a Komintern Titkársága Fürst Sándorral együtt megbízta a párt felső szerveinek megszervezésével. Az 1931-es letartóztatási hullám után leváltották. Moszkvába utazott, hogy egy évig a Vörös Szakszervezeti Internacionáléban szerezzen tapasztalatokat. 1932 májusá-

ban kooptálták a KB-ba. Ezután titokban hazatért, de rögtön letartóztatták. Szabadulása után Budapesten maradt, Angyalföldön helyezkedett el egy cipőgyárban. 1941-ben hamis névhasználatért egy hónapi fegyházra ítélték, majd internálták, 1943 nyarán szabadult. Ismét bevonták a kommunista párt központi bizottságába. Részt vett ellenállási sejtek szervezésében. A német megszállás után ismét internálták, 1944 szeptemberében szabadult. 1945 után parlamenti képviselő, a parlament jegyzője. A Magyar Dolgozók Pártja vezetésének prominens tagja, többek között a káderosztály vezetője lett. 1951 áprilisában tagja volt annak a bizottságnak, amely Kádár János és Kállai Gyula ügyében irányította a vizsgálatot. A szovjet vezetéssel történt titkos tárgyalások után 1953. júniusában másokkal együtt felmentették a legfelsőbb vezetésből. 1951. május 12. – 1952. november 14. között külügyminiszter, majd a Minisztertanács elnökhelyettese 1953. július 4-ig. A Központi Vezetőség 1956. júliusi ülésén, amelyen menesztették Rákosit, ismét bekerült a Politikai Bizottságba (PB). A forradalom napjaiban megegyezett Kádárral. 1956. október 28-án bekerült az MDP irányítására létrehozott elnökségbe. Novemberben Szolnokon részt vett az új vezetés kialakításában, november 7-én érkezett vissza Budapestre. November 7-étől az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának, majd a Politikai Bizottságnak a tagja. November 27-én ő tartotta az új pártvezetés első országos aktívaértekezletét a pártközpontban. A Központi Bizottság (KB)

1957. februári ülésén tagja lett az ekkor visszaállított KB-titkárságnak. 1957. május 9-től az Elnöki Tanács tagja, 1958. november 26-tól ismét az Elnöki Tanács elnökhelyettese, 1961-től nyugdíjazásáig az Elnöki Tanács titkára. 1961-62-ben Kádár felmondta az ideiglenes kompromisszumot a korábbi vezetés tagjaival, a KB 1961. szeptemberi ülésén Kisst is felmentették KB-titkári tisztjéből. A KB 1962. augusztusi plénumán kikerült a PB-ből, de a KB-nak haláláig tagja maradt. 1967-től a SZOT alelnöke, 1970-től a Magyar Szolidaritási Bizottság alelnöke volt. (NM)

Kovács László (Budapest, 1939. július 3. –)

1957-ben érettségizett a Petrik Lajos Vegyipari Technikumban, 1963–1968 között a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem esti tagozata külkereskedelmi szakát végezte el, 1976–1980 között az MSZMP Politikai Főiskoláján tanult. 1957–1959 között a Medicolor Gyárban, 1962–1966 között a Kőbányai Gyógyszerárugyárban vegyésztechnikus. 1963-ban lépett be az MSZMP-be. 1966-tól a KISZ Központi Bizottsága nemzetközi osztályának munkatársa, 1971–1975 között vezetője. 1975–1976 között az MSZMP Központi Bizottsága külügyi osztályának konzultánsa, 1976–1983 között osztályvezetője, 1983–1986 között osztályvezetője. 1986-ban a Lázár-kormány külügyminiszter-helyettese lett, mely tisztségét a Grósz-kormányban is megtartotta. A Németh-kormány alatt az újonnan kialakított külügyminisztériumi államtitkári pozíciót vi-

selte. Az MSZMP Központi Bizottságának tagja. 1989-ben az MSZP alapítója, 1990-től országgyűlési képviselő. 1994. július 15. – 1998. július 8. között a Horn-kormány külügyminisztere. 2002. május 27. – 2004. október 31. között külügyminiszter a Medgyessy-kormányban és az első Gyurcsány-kormányban. 2004-ben a José Manuel Barroso vezette Európai Bizottságnak az adó- és vámügyi biztosa lett. (SVA)

Kun Béla (Lele, 1886. február 20. – Moszkva, 1938. augusztus 29. vagy 1939. november 30.)

Kispolgári tisztviselő családban született, jogi tanulmányokat kezdett Kolozsváron, azonban tanulmányait nem fejezte be. Ezt követően kezdte meg publicisztikai munkáját. 1907-ben fogházbüntetést szenvedett, majd magántisztviselő lett. Szociáldemokrata szimpátiáját 1916–1918 közötti hadifogsága alatt váltotta fel kommunista nézetekkel, majd ténylegesen részt is vett a szovjethatalom melletti fegyveres harcokban. Publikált a Pravdában, majd 1918 novemberében Budapestre érkezett, s több társával megalapította a Kommunisták Magyarországi Pártját. Lapjában, a Vörös Újságban markáns kommunista programot hirdetett, propagandisztikus cikkei a fennálló demokratikus hatalom megdöntésére irányultak. 1919 februárjában rövid ideig letartóztatták, de szervező munkáját tovább folytatta a börtönben is. 1919. március 21-én vette át a hatalmat, amelyben a Szociáldemokrata Pártra támaszkodva kialakította a

Tanácsköztársaságot, s annak tényleges vezetőjévé vált. Külügyi és hadügyi népbiztosi tisztséget is vállalt. Külügyi népbiztos két ízben volt: 1919. március 21. – április 3., valamint 1919. június 24. – augusztus 1. között. Külpolitikailag egyértelmű szovjetbarát politikát folytatott, felvidéki hadjáratot szervezett. Ő fogadta Smuts brit tábornok misszióját Budapesten, tárgyalásai sikertelenek voltak. A Tanácsköztársaság bukása után Ausztriába menekült, majd szovjet területre települt át, és szerepet vállalt az éppen kialakuló szovjet állam megerősítésében. A Kommunisták Internacionálé egyik vezetője, az emigráns KMP moszkvai frakciójának irányítója volt. Konceptiók perben ítélték el, majd 1938-ban kivégezték, vagy 1939-ben a börtönben halt meg. (SVA)

Lovász Márton (Zenta, 1864. november 6. – Budakeszi, 1927. augusztus 22.)

Budapesten tanult jogot, majd Bács-Bodrog vármegye árvaszéki ülnöke, 1896-tól a Magyarország című periodika felelős szerkesztője, később főszerkesztője. Az 1901-es választáson országgyűlési képviselő lett. Beállítottságát tekintve a függetlenségek táborát erősítette, de az első világháború felerősítette pacifista érzelmeit. 1917-ben lapjában üdvözölte az oroszországi forradalmat. Károlyi híveként az őszirózsás forradalom alatt a Magyar Nemzeti Tanács egyik vezetője lett. Szerepet vállalt a Károlyi-kormányzatban mint vallás- és közoktatásügyi miniszter, majd rövid emigrá-

ció után, 1919. augusztus 15. – szeptember 11. között a Friedrich-kormány külügyminiszteri tisztségét látta el. Idővel eltávolodott a magyar kormánypolitikától, nem helyeselte Horthy politikáját, és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság területére költözött. 1921-ben Garami Ernővel szerkesztette a „fehérterror rémtetteit leleplező” Jövő című lapot. 1925-ben vádat emeltek ellene. Azzal a feltétellel, hogy nem avatkozik a közéletbe, megengedték számára, hogy visszatérjen Magyarországra. (SVA)

Martonyi János (Kolozsvar, 1944. április 5. –)

1967-ben a szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán szerzett jogi diplomát (Summa cum laude). Szegeden ügyvédjelölt, majd 1968-tól 1979-ig vállalati (Masped-Mafracht) jogtanácsos. 1979–1984 között kereskedelmi titkár a brüsszeli kereskedelmi kirendeltségen. 1985–1989 között a Külkereskedelmi, illetve Kereskedelmi Minisztérium osztályvezetője, majd fősztályvezetője. 1989 júliusától 1990 márciusáig privatizációs kormánybiztos. Antall József kormányának megalakulásakor a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumának, majd 1991 decemberétől az 1994. évi kormányváltásig a Külügyminisztérium közgazgatási államtitkára. 1990–1991-ben az Állami Vagyonügynökség igazgatótanácsának alelnöke. 1998. július 8.– 2002. május 27. között az első, 2010. május 29. – 2014. június 6. között a második Orbán-kormány kül-

ügyminisztere. 1996-ban alapítója, 2002-től 2009-ig elnöke a Magyar Polgári Együttműködés Egyesületnek. 2004-től 2010-ig a Fidesz Szabad Európa Központjának elnöke. 1994–1998 valamint 2002–2009 között ügyvéd, a Martonyi és Kajtár Baker&McKenzie ügyvédi iroda vezető partnere. Az állam- és jogtudományok kandidátusa, habilitált egyetemi tanár, 1997-től tanszékvezető a Szegedi Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán, majd 2014 után professzor emeritus. Vendégtanár a bruges-i és natolini Európa Kollégiumban (College of Europe, 1994–1998) és a budapesti Közép-Európa Egyetemen (1996). 2014-től elnöke a Külügyi és Külgazdasági Intézetet, valamint a Tom Lantos Intézetet felügyelő Demokrácia Központ Közalapítványának, 2016-tól a Batthyány Lajos Alapítványának, 2017-től a Kék Bolygó Alapítványának, kuratóriumi tagja a Magyarország Barátai Alapítványának és a Széll Kálmán Alapítványának. 2014-től elnöke az Igazságügyi Minisztérium Tudományos Tanácsadó Testületének. 2016-tól az Európai Néppárt Alapítványának (Wilfried Martens Center for European Studies) igazgatósági tagja. 2017-ben az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának az elnöke. Számos könyv, tanulmány és cikk szerzője a nemzetközi kereskedelem joga, a nemzetközi magánjog, az európai integráció és az Európa-jog, a közép-európai együttműködés, a magyar nemzetpolitika, a globális szabályozások és a nemzetközi kapcsolatok, valamint a geopolitika területén. Számos külföldi kitüntetés mellett 2004-ben a

„Magyar Köztársasági Érdemrend középkereszt a csillaggal” kitüntetésben, 2016-ban pedig tudományos tevékenységének elismeréseként Széchenyi-díjban részesült. (SVA)

Mihályfi Ernő (Bér, 1898. szeptember 3. – Budapest, 1972. november 20.)

1918-ig a Budapesti Műszaki Egyetemen tanult, katonaként az olasz front-ra került. 1918-ban beiratkozott a budapesti Bölcsészettudományi Karra. 1923-ban Szegeden doktorált. Egyetemi hallgatóként újságírással is foglalkozott, 1920-tól *Az Est* munkatársa. 1923–1924 között az Egyesült Államokban dolgozott, közben tudósításokat küldött. Bajcsy-Zsilinszky Endrével elindította a *Független Magyarországot*, melyet társa kiválása után tovább szerkesztett. 1942-ben részt vett a Magyar Történelmi Emlékbizottság megalakításában, belépett a Független Kisgazdapártba. A *Magyar Nemzet* szerkesztőjeként is dolgozott. 1944 márciusától, a német megszállás kezdetétől Béren bujkált. 1945 után az FKGP baloldali szárnyának egyik vezetője, a Fórum-kör tagja. 1945. februárban a FKGP sajtófőnök-helyettese, a párt budapesti szervezetének intéző bizottsági tagja. Újra megindította a Független Magyarországot, az Országos Nemzeti Bizottság lapját, s egy ideig szerkesztette a *Világot* is. 1947-től haláláig országgyűlési képviselő, 1947. március 17. – szeptember 24. között tájékoztatásügyi miniszter, 1947. május 31. – szeptember 24. között ideiglenes megbízással külügyminiszter. 1947. szeptember 24. – 1948. november 23.

között a köztársasági elnöki hivatal vezetője, 1948. november 23. – 1949. április 12. között az országgyűlés alelnöke. 1949. június és 1951. január között a Kulturális Kapcsolatok Intézetének elnöke, 1949. szeptembertől 1951. januárig, majd 1957. szeptembertől haláláig a Magyar Nemzet főszerkesztője. 1951. január 27. – 1957. április 12. között népművelési miniszter-helyettes. 1957. április 12. – 1958. szeptember 6. között mint művelődésügyi miniszter-helyettes a minisztérium újjászervezését vezette. 1956-ban átvette az evangélikus egyház egyetemes felügyelői tisztét. A Hazafias Népfront és az Országos Béketanács elnökségének tagja, a Magyar–Szovjet Baráti Társaság és a Magyar ENSZ Társaság elnöke volt. (NM)

Molnár Erik (Újvidék, 1894. december 16. – Budapest, 1966. augusztus 8.)

Értelmiségi családból származott. Egyetemi hallgatóként hívták be 1914-ben katonának, az orosz fronton 1916-ban fogságba esett, négy évet töltött egy vlagyivosztoki fogolytáborban. 1920-ban tért haza, Kecskeméten telepedett le, és befejezte jogi tanulmányait. Kezdetben az SZDP tagja, majd 1928-ban bekapcsolódott a KMP illegális munkájába. A '20-as és '30-as években állandó munkatársa a különböző legális és illegális lapoknak (*100%*, *Társadalmi Szemle*, *Gondolat*, *Korunk*), ahová Jeszenszky Erik, Pál-fai István, Szentmiklósy Lajos álneveken írta tanulmányait. A II. világháború idején nagyobb tanulmányai jelentek meg az Árpád-kori társadalomról.

1944. december 25. – 1947. szeptember 4. között a debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány népjóléti minisztere, 1947. augusztus 5. és szeptember 24. között külügyminiszter, 1947. szeptember 24. – 1948. március 5. között tájékoztatási miniszter. 1948–49-ben Magyarország moszkvai nagykövete, 1950. július 17. – 1952. november 14. között igazságügy-miniszter. 1952. november 14. – 1953. július 2. között ismét külügyminiszter. 1953–1954 között a Legfelsőbb Bíróság elnöke, 1954. október 30. – 1956. november 3. között ismét igazságügy-miniszter. Tagja volt az MKP és az MDP Központi Vezetőségének. 1944-től haláláig országgyűlési képviselő, 1949-től egyetemi tanár volt az ELTE-n. 1963-tól az Interparlamentáris Unió magyar tagozatának elnöke. Nagy szerepe volt a történettudományi kutatás irányításában. 1949-től, megalakulásától igazgatója volt az MTA Történettudományi Intézetének. 1958-tól a Magyar Történelmi Társulat elnöke, az *Acta Historica* főszerkesztője, 1957–1962 között elnöke a Századok szerkesztőbizottságának. Főszerkesztője volt a *Magyarország története* (I.–II. Budapest, 1964) című munkának. (NM)

Nagy Imre (Kaposvár, 1896. június 7. – Budapest, 1958. június 16.)

Szegényparaszti családból származott. Kaposvárott 1907-től 1912-ig négy gimnáziumi évfolyamot végzett, majd lakatosmesterséget tanult. Rövid ideig lakatossegédként dolgozott, majd 1914 őszén beiratkozott a kaposvári felsőkereskedelmi iskolába. 1915-

ben behívták katonának, 1916 júliusában orosz hadifogságba esett. A hadifogolytáborból 1918 júniusában szabadult, ezután a Vörös Gárda tagjaként az orosz polgárháborúban harcolt, és 1920 februárjában belépett az Oroszországi Kommunista Párt magyar csoportjába. 1921 márciusában hazatért Magyarországra, és Kaposvárott egy biztosítótársaságnál lett magántisztviselő. Hamarosan belépett a Magyar Szociáldemokrata Párt helyi szervezetébe, amelyből 1925-ben radikális nézetei miatt kizárták. 1925–1927 között alapító tagja lett a Magyarországi Szocialista Munkáspártnak. 1927 elején, 30 évesen börtönbüntetésre ítélték, de két hónap letöltése után szabadon engedték. A következő év tavaszán Bécsbe emigrált, itt a Kommunisták Magyarországi Pártja falusi osztályának vezetőjeként a paraszti pártszervezés felelőseként tevékenykedett, továbbá a Parasztk Lapja című illegális kiadvány szerkesztője volt. 1929 végén, a KMP II. kongresszusának küldöttjeként utazott Moszkvába, ahol jobboldali elhajlással vádolva bírálatban részesítették. 1944 végéig saját elhatározásából tartózkodott az orosz fővárosban, és ekkor a szovjet állampolgárságot is megkapta (egyes források szerint 1936-ban). Moszkvai időszakának első felében, 1936-ig a Kommunista Internacionálé Nemzetközi Agrárintézete alkalmazta. Részt vett a KMP agrárprogramjának kidolgozásában. 1938–1941 között a moszkvai Új Hang folyóirat szerkesztőbizottságának tagja, és cikkeinek egyik írója. 1939–1944 között a moszkvai rádió magyar nyelvű

adásainak egyik szerkesztője. Magyarországra 1944 novemberében a Magyar Kommunista Párt négytagú vezetőségének tagjaként érkezett vissza, és azonnal tagja lett az MKP, majd az MDP Központi Vezetőségének és a Politikai Bizottságnak. 1944. december 22. – 1945. november 12. között földművelésügyi, november 15. – 1946. március 20. között belügyminiszter. 1950. december. 18. – 1952 között élelmezési miniszter. 1948-ban az országgyűlés elnöke. Mivel helytelenítette a gyors és erőszakos kollektivizálást, valamint a kulákság elleni fellépést, 1948 őszén leváltották a falusi bizottság vezetői tisztéről, 1949. szeptember 2-án pedig – önkritikája ellenére – kizárták a Politikai Bizottságból. Ekkor a tanítást választotta, és megszakításokkal 1948–1956 között a budapesti Közgazdasági Egyetemen tanított. Egy rövid időre megszűnt vezető szerepe a pártban a mezőgazdaság szocializálásával kapcsolatos ellenvéleménye miatt. 1952. január 5. – november 14. között begyűjtési miniszter, majd 1952-ben miniszterelnök-helyettes lett. 1953. július 4. – 1955. április 18. között miniszterelnök. 1955 áprilisában tisztségétől megfosztották, és a pártból kizárták. Az 1956. október 23-án az utcára vonult tömegek – a korábbi miniszterelnöki működése és reformjai miatt – az ország vezető politikusai közül őt tekintették a változások letéteményesének. Második kormányában 1956. november 2. – 4. között – Horváth Imre árulása miatt – maga látta el a külügyminiszteri teendőket is. 1957-ben le tartóztatták, majd halálra ítélték, és

1958. június 16-án kivégezték. A rendszerváltozás egyik fontos eseményeként halála évfordulóján, 1989. június 16-án a rákoskeresztúri köztemető 301-es parcellájában – exhumálás után – újratemették, majd 1989. július 6-án jogilag is rehabilitálták. (NM)

Navracsics Tibor (Veszprém, 1966. június 13. –)

A veszprémi Lovassy László Gimnáziumban érettségizett, 1985–1990 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán szerzett jogi diplomát. A veszprémi Városi Bíróságon fogalmazó 1992-ig, a Veszprém Megyei Önkormányzat közigazgatási és informatikai szolgáltató irodájánál dolgozott kutatóként. 1993–1997 között a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem politikatudományi tanszékén tanársegéd, az 1996–1997-es tanévben ösztöndíjasként a Brighton Egyetemen folytat tanulmányokat. 1997-től az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar politológiai tanszékének oktatója. 1998-tól a Miniszterelnöki Hivatal kommunikációs osztályának vezetője, 1999–2002 között a sajtó- és információs főosztály vezetője. 2002–2003-ban a Fidesz – Magyar Polgári Párt politikai elemző osztályának vezetője. 2003-ban a Fidesz elnöki kabinetfőnöke lett. 2004 őszétől a „Polgári Kormányzás 2006” munkacsoport vezetőjeként irányította a Fidesz 2006-os választási programalkotó tevékenységét. 2006-ban országgyűlési mandátumot szerzett, a Fidesz frakcióvezetőjévé választották, az Országgyűlés alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bi-

zottságnak lett tagja. 2010. május 29. – 2014. június 6. között a második Orbán-kormány közigazgatási és igazságügyi minisztere, valamint miniszterelnök-helyettes. 2014. június 6. – 2014. szeptember 22. között a harmadik Orbán-kormányban külgazdasági és külügyminiszter. 2014. szeptember 10-től az Európai Bizottság oktatási, kulturális, ifjúsági és állampolgársági ügyekkel foglalkozó európai uniós biztosa. (SVA)

Péter János (Alsónyék, 1910. október 28. – Budapest, 1999. február 26.)

Munkácssaládban született, Mezőtúron és Baján járt gimnáziumba. A budapesti Református Teológiai Akadémián végezte tanulmányait 1931–1932 között, majd Párizsban 1934–1935-ben. Glasgowban is tanult. 1935-ben Budapesten református lelkeszi oklevelet szerzett. 1936–1945 között a budapesti Bethesda kórház lelkesze. 1945-ben állami szolgálatba lépett, nyelvtudását a Külügyminisztériumban hasznosította, a béke-előkészítő osztály munkatársa lett. 1945–1946-ban a párizsi békekonferencián a magyar delegáció tagja. Ezután a köztársasági elnöki titkárság vezetője lett Tildy Zoltán, majd Szakasits Árpád köztársasági elnök idején 1949-ig. 1949. november – 1956. október között a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke. Az 1950-ben, a varsói II. Béke Világkongresszuson megalakított Béke Világtanácsban Magyarország egyik képviselője lett. Az 1956-os forradalom idején, október 31-én lemondott püspöki tisztségéről. 1956 decem-

berétől a Kulturális Kapcsolatok Intézete kormány megbízottja, 1957-től elnöke. A külügyminiszter első helyettese 1958. február 19. – 1961. szeptember 13. között, külügyminiszter 1961. szeptember 13. – 1973. december 14. között. Külügyminiszteri hivatali ideje alatt került sor az Egyesült Államokkal 1956 után alacsony szinten befagyott diplomáciai kapcsolatok rendezésére 1968-69-ben. Országgyűlési képviselő 1953. május 17. – 1990. március 16. között. Az Országgyűlés alelnöke 1973. december 19. – 1988. október között, az Elnöki Tanács tagja 1957. május 9. – 1961. szeptember 13. között. 1961-től az MSZMP tagja, a Központi Bizottságnak 1966. december 3. és 1988. május 22. között volt tagja.(NM)

Pogány (Schwartz) József (Budapest, 1886. november 8. – Moszkva, 1938. február 8.)

Szegény pesti család gyermekeként korán kapcsolatba került a hazai szociáldemokrata mozgalommal, később párttag lett. Több irodalmi-esztétikai publicisztikai írást jelentetett meg. A Népszava munkatársaként irodalmi bírálataiban marxista irodalomelméleti szempontokat érvényesített. 1918-ban részt vett a forradalmi eseményekben, és a Forradalmi Katonatanács vezetője lett. Idővel radikális irányba fordult, aktív szerepet játszott a Tanácsköztársaságban. Több népbiztosi posztot is kapott, 1919. április 3. – június 24. között külügyi népbiztosként irányította a külügyi szolgálatot. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe menekült, majd szovjet terüle-

tekre utazott. Több nemzetközi kommunista párt működésében vett részt, többek között az Egyesült Államokban is. Konceptiós perben ítélték halálra, majd kivégezték. (SVA)

Puja Frigyes (Battonya, 1921. február 2. – Budapest, 2008. július 5.)

Öt gimnáziumi osztályt végzett, 1942 és 1945 között nyomdászsegéd volt. 1943. június-októberben munkaszolgálaton volt. 1944 decemberében belépett a Magyar Kommunista Pártba, 1945-ben két hónapos pártiskolát végzett, majd az MKP battonyai járási titkára lett. 1946. októbertől egy évig Csanád megyében pártkaderes, majd titkár, ezután a Kinevezési és Alkalmazási Bizottság alkalmazottja lett. 1950 januárjában került az MDP Káderosztály mezőgazdasági alosztályához mint politikai munkatárs, augusztustól alosztályvezetőként dolgozott. 1953-ban fejezte be az MDP kétéves Pártfőiskoláját, majd a Külügyminisztériumba irányították, diplomáciai pályára került. 1953. december 1. – 1955. április 13. között stockholmi, egyben koppenhágai és oslói követ, 1955. április 19. – 1959. július 28. között bécsi követ. 1959. augusztus 4-én kinevezték külügyminiszter-helyettesnek. A pozíciót 1963. december 7-ig töltötte be. Az MSZMP KB Külügyi Osztályának vezetője 1963. december 5. – 1968. június 20. között. A külügyminiszter első helyettese 1968. június 26-tól lett, államtitkárrá 1973. augusztus 3-án nevezték ki, majd külügyminiszter 1973. december 14. – 1983. július 8. között. A Magyar Népköztársaság helsin-

ki nagykövetségét 1983. október 5. – 1986. március 6. között vezette. Országgyűlési képviselő 1975. június 15. – 1990. március 16. között. Az MSZMP Központi Bizottságának 1966. december 3. – 1985. március 28. között tagja. Az újjászervezett MSZMP KB tagja 1989–1992 között. (NM)

Puky Endre (Kassa, 1871. február 20. – Szovátafürdő, 1941. július 20.)

Jogi tanulmányok folytatása után lépett közéleti pályára, kezdetben a vármegyei politikai életben játszott szerepet. 1906-tól Abaúj-Torna vármegye alispánja, 1920-tól Borsod, Gömör és Kis-Hont vármegyék törvényhatósági kormánybiztosa, 1922-től Abaúj-Torna vármegye és Miskolc város főispánja. 1924-ben képviselői mandátumot nyert, és a Nemzetgyűlés elnöki tisztét is ellátta. Gömbös Gyula kormányában lett külügyminiszter 1932. október 1. – 1933. január 9. között. Lemondása után lett felsőházi tag, s élete végéig részt vett a tudományos-politikai közéletben. (SVA)

Rajk László (Székelyudvarhely, 1909. március 8. – Budapest, 1949. október 15.)

Egy 11 gyermekes erdélyi szász család kilencedik gyermekeként született. A székelyudvarhelyi Baczkamadarasi Kis Gergely Református Líceumban kezdte tanulmányait, majd 1929-től a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karán magyar-francia szakon tanult. 1930-ban bekapcsolódott az illegális kommunista mozgalomba, 1931-ben tagja lett a Magyarországi Szocia-

lista Munkáspártnak. Illegális politikai tevékenysége miatt többször letartóztatták. Tanulmányait nem folytathatta, 1933-tól építőmunkásként dolgozott. 1937-ben Spanyolországba ment, részt vett a polgárháborúban, a harcokban súlyosan megsebesült. 1939-ben, a második Spanyol Köztársaság bukása után Franciaországba menekült, ahol internáló táborba került. 1941 őszén illegálisan hazatért Magyarországra. Még abban az évben letartóztatták és internálták. Két és fél évig raboskodott Budapesten, majd Kistarcsán. 1944. szeptemberi szabadulása után a párt Központi Vezetőségének titkára, a Magyar Front egyik vezetője, az ellenállási mozgalom egyik fő szervezője és irányítója lett. Ő készítette el a két munkáspárt előzetes megegyezése alapján a Magyar Front akcióegység-programját, amelyet 1944. október 10-én írtak alá. 1944. decemberében a nyilasok ki akarták végezni, ezért Sopronkőhidára, majd Németországba hurcolták, de bátyja, Rajk Endre nyilas államtitkár közbenjárására nem ítélték halálra. 1945. május 13-án hazatérve, bekapcsolódott a pártmunkába és az országos politikába, tagja lett az MKP valamennyi vezető testületének, valamint az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek, országgyűlési képviselőként. 1945. májusától novemberéig a budapesti pártbizottság titkára, majd 1945. novemberéig – 1946. március 1. között az MKP főtitkárhelyettese. 1946. március 20-tól belügyminiszter volt. Belügyministersége alatt a rendőrségen belül működő politikai rendőrséget (PRO) önálló szervezetté alakították. E posztján

a fasiszta és reakciós csoportok üldözése címén számos vallásos, nemzeti és demokrata szellemű intézményt és szervezetet tiltott be, illetve oszlatott fel. Belügyminiszterként a kommunista vezetésen belüli hatalmi harcok ütközőpontjába került. Rákosi 1948. augusztus 5-én Rajkot a belügyminiszteri posztról a jóval kisebb befolyást jelentő külügyminiszterire helyezte át, 1949. május 20-ig töltötte be ezt a tisztséget. 1949. május 30-án letartóztatták, majd 1949. október 15-én – koncepció perben koholt vádak alapján – kivégezték. 1955-ben rehabilitálták, 1956. október 6-án ünnepélyesen temették el a Kerepesi Temetőben. (NM)

Scitovszky Tibor (Nőtincs, 1875. június 21. – Los Angeles, 1959. április 12.) Jogi tanulmányokat folytatott a fővárosban és Párizsban, majd hazatérve 1889-ben a Kereskedelmi Minisztérium munkatársa lett. Kereskedelem-politikai kérdésekkel foglalkozott. A hivatali ranglétrát végigjárva a forradalmak után, 1920-ban került az immár független magyar külügyi szolgálathoz, ekkor lett a Párizsba készülõ magyar béke delegáció tagja. Visszatérte után a Kereskedelmi Minisztérium államtitkára lett, majd 1923-tól a Magyar Általános Hitelbank ügyvezetõ igazgatója. A Bethlen-kormányban a külügyminiszteri tisztségét 1924. november 16. – 1925. március 17. között látta el. Leköszönése után az 1927-ben létrehozott Felsőház tagja lett, egyúttal a bankszektorba tért vissza, és a Magyar Általános Hitelbank vezetésében vett részt annak második vi-

lágháborút követõ államosításáig. Ezt követõen emigrációba vonult, és az Egyesült Államokban telepedett le. (SVA)

Sík Endre (Budapest, 1891. április 2. – Budapest, 1978. április 10.)

Érettségi után piarista novícius volt Vácott, majd kilépett a rendbõl, és jogot végzett a budapesti Tudományegyetemen 1913-ban. Ügyvédjelölt korában cikkeket írt a Népszavába és a Szocializmusba. Az I. világháború idején katona volt, 1915-ben orosz hadifogságba esett. Irkutzkban 1920. márciusában belépett az orosz kommunista párt (OK(b)P) magyar csoportjába. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája történelmi, majd néprajzi intézetének munkatársa és a moszkvai egyetem oktatója volt 1938–1945 között. A II. világháború idején a moszkvai Kossuth Rádió egyik szerkesztõje. 1945 szeptemberében hazatért. 1947–48-ban külügyminisztériumi tanácsos, 1948–1958 között rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. 1948 júniusától 1949 szeptemberéig washingtoni magyar követként teljesített szolgálatot. 1949–1954 között a külügyminisztérium politikai fõosztályának vezetõje, a Külügyi Akadémia igazgatója, 1954–55-ben külügyminiszter-helyettes, 1955–58-ban a külügyminiszter elsõ helyettese, majd 1958. február 15. – 1961. szeptember 13. között külügyminiszter. 1958-tól 1970-ig az MSZMP Központi Bizottságának tagja. 1963-tól a Béke Világtanács tagja, 1964-tõl az Országos Béketanács elnöke. (NM)

Simonyi-Semadam Sándor (Csesznek, 1864. március 23. – Budapest, 1946. június 4.)

Polgári családban született, jogi tanulmányait Budapesten kezdte meg. Ezt németországi és egyesült államokbeli tanulmányok követték, majd hazatért Magyarországra, és ügyvédi praxist nyitott. Munkája mellett szakcikkeket publikált, és figyelemmel kísérte a nemzetközi politika változásait. 1901-ben bekapcsolódott a Katolikus Néppárt munkájába, a világháborút követő forradalmakban azonban nem vett részt. 1920 tavaszán elvállalta a miniszterelnöki posztot annak tudatában, hogy kormánya átmeneti lesz, hiszen a Trianoni Békeszerződést aláíró magyar kormány nem maradhatott hivatalban. Kormányának megalakulásától, 1920. március 15-től április 19-ig egyszersmind a külügyminiszteri tisztséget is betöltötte. Utóda Teleki Pál lett. Élete hátralevő részében a politikai pályára nem szándékozott visszatérni, de 1936-ban kormánybiztosi tisztséget vállalt. Ügyvédi praxisát megtartotta. Közéleti működése során fontosnak tartotta a Japánnal való kapcsolatok erősítését. (SVA)

Somogyi Ferenc (Hartkirchen, Ausztria, 1945. szeptember 1. –)

Tanulmányait a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem nemzetközi kapcsolatok szakán folytatta, elvégezte a Századvég Politikai Főiskola nemzetközi politika szakát is. 1968–1969 között a Külügyminisztérium előadója, majd a ranguni (Mianmar), ill. a la-

gosi (Nigéria) követség munkatársa. 1973–1980 között a Külügyminisztérium főelőadója. 1980-tól a New York-i állandó ENSZ-képviselő helyettese. 1984-ben a Külügyminisztérium nemzetközi szervezetek főosztályának vezetője. 1989–1990 között a Külügyminisztérium államtitkára, 1990–1991, 1994–1996 között közigazgatási államtitkár, majd az integrációs titkárság vezetője. 1997-ben a NATO-tárgyalások vezetője, 1998-ban az Európai Unióba való belépés főtárgyalója. 1998-tól a Matáv Rt. integrációs igazgatója, 2001-től a szkopjei Stonebridge Communications AD vezérigazgatója. 1998–2003 között a Magyar Atlanti Tanács, 2000–2003 között az Atlanti Szervezetek Társaságának alelnöke. 2004. november 1. – 2006. június 9. között az első Gyurcsány-kormány külügyminisztere. 2007–2009 között Magyarország washingtoni nagykövete. (SVA)

Somssich József (Graz, 1864. december 19. – Budapest, 1941. január 22.)

Grófi családból származott, állam- és jogtudományi képzésben részesült. 1888-ban lett a Belügyminisztériumban segédfogalmazó, 1898-ban került a közös külügyi szolgálathoz, 1912-ben kapott követi kinevezést. 1919. szeptember 11. – 1920. március 15. között töltötte be a külügyminiszteri posztot a Friedrich-, majd a Huszár-kormányban. 1920–1924 között vatikáni magyar követként működött, majd nyugállományba vonult. 1927-es felállítástól kezdődően családja örökös jogán tagja lett a Felsőháznak. (SVA)

Szijjártó Péter (1978. október 30. Komárom –)

1998-ban belépett a Fideszbe. Még ebben az évben önkormányzati képviselővé választották Győrött, majd 2006 és 2010 között ismét önkormányzati mandátumot szerzett. 2002-ben a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem nemzetközi kapcsolatok szakán szerzett közgazdász diplomát. 2002-ben szerzett először országgyűlési képviselői mandátumot. 2006-ban, 2010-ben és 2014-ben egyaránt mandátumhoz jutott. 2005-ben a Fidelitasnak, a Fidesz ifjúsági szervezetének országos elnökévé választották. Ezt a posztot 2009-ig töltötte be. 2006 és 2010 között a Fidesz kommunikációs igazgatójaként és szóvivőjeként dolgozott. 2009 és 2010 között a Fidesz elnökének kabinetfőnöke volt. Parlamenti munkája során a Fidesz frakcióvezető-helyettese, illetve a Költségvetési Bizottság alelnöke volt. 2010 júniusától 2012 júniusáig a miniszterelnök szóvivőjeként dolgozott, valamint a miniszterelnök sajtó-, nemzetközi és szervezési stábját irányította. 2012 júniusától 2014 márciusáig a Miniszterelnökség külügyi és külgazdasági államtitkára. 2013 márciusától a magyar–oroszc gazdasági kapcsolatokért és a magyar–kínai kétoldalú kapcsolatok összehangolásáért felelős kormánybiztos. 2014 júniusától 2014 szeptemberéig külgazdasági és külügyminiszter-helyettes, a Külgazdasági és Külügyminisztérium parlamenti államtitkára. 2014 szeptemberétől külgazdasági és külügyminiszter. (SVA)

Szlávy József (Győr, 1818. november 23. – Zsitvaújfalu, 1900. augusztus 8.)

Katonacsaládban született, a bécsi Theresianumban és a selmecbányai akadémián tanult mint bányamérnök. Első közhivatalát a budai királyi kamara titkáráként látta el, s ilyen minőségben érte őt az 1848-as forradalom. A magyar kormányzat megbízásából bányafelügyelői állást nyert, s részt vett a haditermelés megszervezésében. Ezért az osztrák haditörvényszék ötévi börtönbüntetésre ítélte, melynek majd felét ténylegesen is fogságban töltötte. 1861-től vett részt a magyar politikai életben. Az Andrássy-kormányban belügyi államtitkár volt, majd kormányokon átívelően számos miniszteri tárcát is vitt. 1872. december – 1874. március között az ország miniszterelnöke, 1880–1882 között az Osztrák–Magyar Monarchia közös pénzügyminisztere, és Haymerle halála után, 1881. október 12. – november 20. között a közös külügyminiszter alkotmányos feladatát is ellátta. Ezt követően belpolitikai tisztségeket vállalt, idővel főrendiházi elnök lett. (SVA)

Sztójay (Sztójakovics) Döme (Versec, 1883. január 5. – Budapest, 1946. augusztus 22.)

Szerb családban született, a pécsi és bécsi katonai iskolai tanulmányok után került a hadsereghez. Részt vett a világháborúban, majd a katonai hírszerzésben. Mind a polgári demokratikus forradalom, mind a Tanácsköztársaság és az azt követő rendszer katonai hírszerzésében részt vállalt, részt vett továbbá a lengyel–szovjet háború

kapcsán szervezett magyar szerepválalásban. 1933-tól az Elnöki Osztályt vezette a Honvédelmi minisztériumban, 1935-től altábornagy, 1936–1944 között ő volt Magyarország németországi követe. Nagyon erős német szimpátiákkal rendelkezett, berlini követként nagy hatást gyakorolt rá a náci államvezetés. A német megszállást követően 1944. március 22. – augusztus 29. között volt Magyarország miniszterelnöke, és a külügyminiszeri tárcát is ő vitte. Miniszterelnöksége alatt történt meg a vidéki magyar zsidóság deportálása. Miniszterelnökként mindenben kiszolgálta a német kívánságokat, de augusztusban sikerült Horthynak leváltania. 1945 elején Németországba menekült, amerikai fogságba esett. 1945 októberében adták ki Magyarországnak. 1946-ban a népbíróság az úgynevezett Sztójay-perben mint háborús bűnöst egykori kormánya tagjaival, Rátz Jenővel, Reményi-Schneller Lajossal és Szász Lajossal együtt golyó általi halálra ítélte. (SVA)

Tánczos Gábor (Budapest, 1872. január 22. – Hajdúnánás, 1953. augusztus 11.)

Protestáns polgári család sarjaként lépett katonai pályára, a bécsújhelyi katonai akadémia elvégzése után több helyen is szolgált. Katonai attaséként 1907-től szolgálatot teljesített Belgrádban, Athénban és Bukarestben. 1917-ben lett IV. Károly szárnysegédje, s még a forradalom előtt kinevezték vezérőrnaggyá. A forradalmakat nagyobb részt visszavonultan vészelte át – nyugállományba helyezték –, a

Friedrich-kormányban viszont 1919. augusztus 7. és 15. között elvállalta a külügyminiszeri tárcát. A két háború között a Magyar Külügyi Társaság életében vitt fontos szerepet, részt vett 1921-ben az új csehszlovák–magyar határ megállapításában, és a Népszövetségben Magyarország egyik fődelegátusa is volt. A második világháború alatt már visszavonultan élt, 1951-ben azonban kitelepítették, és a Hajdúszoboszlói káptalanban hunyt el. (SVA)

Teleki Pál (Budapest, 1879. november 1. – Budapest, 1941. április 3.)

Magyar főnemesi családban született. Jogi és államtudományi tanulmányokat folytatott, 1903-ban doktorátust szerzett. Érdeklődése hamar a földrajz felé terelődött, mestere pedig a nemzetközi hírű Lóczy Lajos lett, akinek tanszékén Teleki gyakorlalkodott. Barátjával, Cholnoky Jenővel részt vállalt a Magyar Földrajzi Társaság modernizálásában, valamint a Turáni Társaság egyik fontos támogatója és tagja volt. 1905–1910 között a nagysomkúti kerület, 1916–1918 között a keszthelyi kerület parlamenti képviselője, Andrassy-párti, majd alkotmánypárti programmal. 1909–1913 között a Földrajzi Intézet igazgatója, 1910–1923 között a Magyar Földrajzi Társulat főtítkára, majd alelnöke. 1913–1916 között a Turáni Társaság elnöke, 1916–1918 között a Magyar Keleti Kultúrközpont alelnöke, 1914-től az Egyesületközi Fajegészségügyi Bizottság, 1917-től a Magyar Fajegészségügyi és Népesedéspolitikai Társaság elnöke. 1918–1919-ben a Területvé-

dő Liga elnöke. A polgári forradalom kezdetén Károlyit támogatta, idővel azonban eltávolodtak. 1919-ben létrehozta az Antibolsevista Comitét. Külügyminiszterséget a Simonyi-Semadam-kormányban vállalt először 1920. április 19-től, s tárcáját saját kormányában (1920. július 19. – 1921. április 14.) megtartotta 1920. szeptember 22-ig. Ezt követően kétszer visszavette a külügyek ideiglenes vezetését: 1920. december 16. és 1921. január 17., valamint 1921. április 12–14. között. Ekkor lemondott miniszterelnökségéről, tudományos munkásságával foglalkozott, valamint a hazai cserkészmozgalmat vezette. 1938. május 14. – 1939. február 16. között vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1939. február 16. – 1941. április 3. között újra miniszterelnök, 1940. december 21. és 1941. február 4. között – Csáky István betegsége alatt – helyettesítette Csákyt a külügyminiszteri tisztségben, majd Csáky halála után január 27. – február 4. között külügyminiszter. Kormányára 1939-től igyekezett távol tartani az országot a második világháborútól, azonban irányvonala kudarcba fulladt. Miniszterelnöksége alatt csatlakozott Magyarország az Antikomintern Paktumhoz (1939. február 24.), a Háromhatalmi Egyezményhez (1940. november 20.), és kilépett a Népszövetségből (1939. április 11.). 1941. április 3-án, miután nem sikerült megakadályoznia, hogy Magyarország részt vegyen a Jugoszlávia elleni hadműveletben, öngyilkos lett. (SVA)

Várkonyi Péter (Budapest, 1931. április 3. – Budapest, 2008. október 14.)

1948-ban lépett be a Magyar Kommunista Pártba, 1948. szeptember – 1949. március között a Magyar Ifjúság Népi Szövetsége Budapest III. kerületi függetlenített titkáráként tevékenykedett. 1949 júniusában magánúton érettségizett az óbudai Árpád Gimnáziumban, júliustól a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Tanügyi Akadémiáján ideológiai szemináriumvezető. 1950 januárjában kezdte meg tanulmányait a Külügyi Akadémián. Az akadémia elvégzése után, 1951 februárjában a Külügyminisztériumban lett előadó. 1951 májusától attasé a washingtoni követségen, de már júliusban kutasították az Egyesült Államokból. 1951. augusztustól Londonban teljesített szolgálatot szintén követségi attaséként, 1953. decembertől II. osztályú követségi titkár. Ez fedőállása volt, valójában az Államvédelmi Hatóság, 1953-tól az egységes Belügyminisztérium hírszerző (fő)osztálya washingtoni, majd londoni rezidentúrájának biztonsági (követségi elhárító), illetve hírszerző tisztként működött. „Szendrői” fedőnéven jelentett. 1955 májusában visszarendelték Budapestre, az államvédelemtől leszerelt, utolsó rendfokozata államvédelmi főhadnagy volt. Előbb a Külügyminisztérium Tájékoztatási Főosztálya Sajtó- és Dokumentációs Osztályán dolgozott főelőadóként, majd 1956 elejétől az akkor felállított önálló Sajtóosztályt vezette. Az 1956-os forradalom idején végig a minisztérium épületében tartózkodott, és részt vett a semlegességi nyilatkozat egyik

változatának megszövegezésében. 1956 végétől a Sajtóosztály belföldi csoportjának vezetője. 1957 májusában a kairói magyar nagykövetségre helyezték ki I. osztályú követségi titkári rangban, első beosztottnak. Megérkezését követően – valószínűleg 1956-os cselekedeteit jóváteendő – maga kereste a kapcsolatot a hírszerzéssel. Úgynevezett titkos munkatársként, illetve rezidensként tartották számon, jelentéseit továbbra is „Szendrői” néven írta alá. 1958. májusban tért haza Egyiptomból, és ismét megbízták a Külügyminisztérium Sajtóosztályának vezetésével. Ettől kezdve a kémelhárítás részére végzett feladatokat, a hírszerzésnél nyitott dossziéját 1961. júliusban zárták le. 1961 szeptemberétől a Minisztertanács Titkárságának munkatársa, a minisztertanács elnökének titkárságát vezette. 1965. júliustól osztályvezető-helyettesi rangban a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának apparátusában Kádár János titkárságának vezetője. 1968. június és 1969. május között az MSZMP KB Külügyi Osztály helyettes vezetője. Elvégezte az Eötvös Loránd Tudományegyetem történelem szakát, 1969-ben a történelemtudományok kandidátusa fokozatot is megszerezte (kandidátusi értekezésének témája az 1945–1948 közötti magyar–amerikai kapcsolatok voltak). 1969. júniustól miniszterhelyettesi, 1971. május 12. – 1980. április 11. között államtitkári rangban a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalát vezette. 1970 és 1980 között a KB Agitációs és Propaganda Bizottság tagja. 1975. március 22-én bekerült az MSZ-

MP Központi Bizottságába, tagságát a testületben a pártállam megszűnéséig megőrizte. 1980. májusban az MSZMP országos napilapja, a Népszabadság főszerkesztőjévé nevezték ki. 1982. júniustól az MSZMP KB külügyi titkárra, 1983. július 8. – 1989. május 10. között külügyminiszter. 1988. december-től a KB mellett működő Nemzetközi, Jogi és Közigazgatási Bizottság tagja. 1985. június 8-án Budapest 14. számú egyéni választókerületében országgyűlési képviselővé választották. Németh Miklós miniszterelnök kezdeményezésére 1989. májusban az Országgyűlés felmentette beosztásából, augusztustól 1990 júniusáig washingtoni nagykövet, emiatt lemondott az 1985 júniusában megszerzett parlamenti mandátumáról. 1990 júniusában – az Antall-kormány hivatalba lépését követően – az elsők között hívták vissza állomáshelyéről, és nyugdíjazták. (NM-SVA)

Walko Lajos (Budapest, 1880. október 30. – Visegrád, 1954. január 10.)

Jogi és közgazdaságtudományi stúdiumokat a magyar és német fővárosban, valamint Lipcsében folytatott. A Magyar Leszámítoló és Pénzváltóbank szolgálatába lépett, 1911-ben került a Pénzügyminisztériumba, 1917-től tanácsos, 1919 szeptembere – 1920 decembere között államtitkár. 1921-ben az Osztrák–Magyar Bank főtanácsosa. Ezt követően vállalt több miniszteri tárcát is Bethlen István kormányában. 1921. szeptember 27. – december 3. között a pénzügyminisztérium adminisztratív vezetője államtitkárként,

miniszteri hatáskörrel. 1921. decembertől rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. 1922. június 16. – 1926. október 15. között kereskedelemügyi miniszter. 1925. március 5-től 17-ig a külügyminisztérium hivatali vezetője, 1925. március 17. – 1930. december 9. között külügyminiszter. 1924. február 20. – március 25. között ideiglenes pénzügyminiszter. 1931. augusztus 24. – 1932. október 1. között külügyminiszter a Károlyi Gyula-kormányban. Teljes mértékben támogatta Bethlen kül- és belpolitikai koncepcióját. Jelentős szerepet játszott a Horthy-rendszer külföldi kölcsönrel történt pénzügyi stabilizálásában. 1926-ban népszövetségi fődelegátus. 1938-tól a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnöke volt. Az 1930-as évek végén már nem vett részt a politikai életben. (SVA)

MAGYAR DIPLOMATÁK

Témavezető

SOÓS VIKTOR ATTILA

A szócikkek szerzői

NAGY MIKLÓS (NM)

SOÓS VIKTOR ATTILA (SVA)

Andorka (Fleischhacker) Rudolf Rezső (Sopron, 1891. november 8. – Budapest, 1961. március 30.)

Polgári családban született, soproni katonai iskolai tanulmányai után a Ludovikán tanult tovább. Az első világháború kitörésekor már jogi diplomával is rendelkezett, harcolt a fronton a 306. honvéd gyalogezred tisztjeként. 1919 május-júniusában, a Tanácsköztársaság alatt a Vörös Hadsereg vezérkari tisztjeként vett részt az északi hadjáratban. Vezérkari tiszt kinevezését 1919 ősze után is megtarthatta. 1921–1922-ben Rigában katonadiplomataként vett részt a szovjet–magyar hadifogolycsere-tárgyalásokon. 1923–1927 között Prágában, 1927–1931 között Varsóban volt katonai attasé. 1931–1934 között Röder Vilmos vezérkari főnök szárnysegédjeként szolgált. 1934-ben a katonai hírszerzés és elhárítás csúcsszerve, a VKF 2. osztály vezetőjének, Hennyey Gusztávnak volt a helyettese. 1935–1937 között – már ezredesként – a Honvédelmi Minisztérium Elnöki B. osztályának vezetője. 1937–1938-ban a VKF 2. osztályát vezette. 1939. május 8. – 1941. június 22. között – vezérőrnagyként – madridi nagykövet. Nem támogatta az ország háborús részvételét, így önként vonult nyugállományba, de a németellenes körök egyik jelentős alakja maradt. 1953 szeptemberében háborús és népellenes cselekményekért állították bíróság elé. Elítélték, a váci börtönbe került, ahonnan 1954-ben, betegségére tekintettel engedték szabadon. (SVA)

Apor Gábor (Sepsikőröspatak, 1889. november 7. – Róma, 1969. február 12.)

Nemesi családban született. 1908–1913 között végezte el a bécsi Konzuli Akadémiát. Az I. világháborúban tüzérfőhadnagy volt. 1918-ban állami szolgálatba állt, külügyi pályafutása a berlini követségen kezdődött, ahol attasé volt. A világháború végén hazatért, és részt vett a függetlenedő magyar Külügyminisztérium szervezésében. 1919. április–június között, a Tanácsköztársaság idején internálták, majd háromszéki birtokán gazdálkodott. 1921-től Varsóban követségi titkár, majd tanácsos, 1925-től Párizsban tanácsos, 1927-től Budapesten a Külügyminisztérium Politikai Osztályának vezetője. 1934-től követ Bécsben. Hazatérte után 1935-ben a külügyminiszter állandó helyettese, 1939. januártól követ a Vatikánban. Egyike volt azoknak a követeknek, akik 1944. március 19-ét követően megtagadták a Sztójay-kabinet szolgálatát, és csatlakozott az ún. Követi Bizottsághoz. 1945 után nem tért haza, az olaszországi magyar emigráció egyik fontos alakja lett. A Szuverén Máltai Lovagrend tagja, 1952–1958 között a rend nagykancellárja. Tisztségéről egészségi állapota miatt lemondott. 1964–1969 között a rend római követe. A Szent István Alapítvány alapító tagja és a Külföldi Magyar Actio Catholica elnöke volt. (SVA)

Apponyi Albert (Bécs, 1846. május 29. – Genf, 1933. február 7.)

Magyar aulikus főnemesi család sarjaként látta meg a napvilágot. Bécs-

ben és Pesten folytatott jogi tanulmányokat, majd hosszabb nyugat-európai tartózkodást követően tért haza. 1872-ben került be a képviselőházba, tagságát kisebb megszakításokkal mintegy 60 évig megtartotta. Kezdetben kormánypárti programmal indult, de hamarosan a Sennyey Pál-féle konzervatív csoport tagja lett, később a Nemzeti Párt létrehozója. 1900-ban ismét csatlakozott a Szabadelvű Párthoz. 1901. október 31. – 1904. november 6. között az országgyűlés elnöke. E tisztségében igyekezett közvetíteni az ellenzék és a kormánypárt között. Az 1905-ös belpolitikai válság kitörésekor elhagyta pártját, és az ellenzék soraiba igazolt. A megalakuló második Wekerle-kormányban 1906. április 8. – 1910. január 17. között vallás- és közoktatásügyi miniszter, nevéhez fűződik az Apponyi-féle iskolatörvény elfogadtatása. 1909. október 1-től a Függetlenségi és 48-as Párt kettészakadásakor Kossuth Ferenchez csatlakozott. 1912. június 15. – 1918. május 8. között vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1916. június – 1918. november 9. között az egyesült Függetlenségi és 48-as Párt vezére, melyet föloszlatott. Távol maradt a politikai küzdelmektől, birtokain gazdálkodott. A Pozsony melletti Éberhardról 1919 novemberében tért vissza Budapestre. Részt vett a Clark-tárgyalásokon, mely után a béke-előkészítéssel foglalkozott. December 5-én a békeküldöttség elnöke lett. 1920. február 15-én Neuillyben ő vette át a békefeltételeket, másnap angolul, franciául és olaszul válaszolt, s mivel engedményeket elérnie nem sikerült, tisztéről

lemondott. A világháborút követő zavaros időkben külföldre távozott, majd visszatérve, a korszak egyik prominens szereplője lett. 1920-ban elvállalta a kormányzójelöltséget is. Távollétében a jászberényi kerület párton kívüli programmal nemzetgyűlési képviselővé választotta. 1921-ben részt vett a Nemzetek Szövetségét előkészítő nemzetközi bizottság tárgyalásain, mely egyik alelnökévé választotta. 1925 őszétől a Nemzetek Szövetségében Magyarország képviselője. 1927–1933 között párton kívüli legitimista programmal Jászberény országgyűlési képviselője. (SVA)

Apponyi Sándor (Párizs, 1844. január 19. – Lengyel, 1925. április 18.)

Magyar főnemesi családban született, mind apja, mind nagyapja diplomáciai pályán működött, ellátva követi tisztségeket is. Tanulmányait magánúton végezte a pesti piaristáknál, majd jogot tanult. 1863–1866 között Párizsban Richard von Metternich mellett, Londonban apja mellett követségi attasé, 1871–1874 között Párizsban követségi titkár volt. Szerepet vállalt a politikai életben is, és a magyar kulturális élet egyik meghatározó alakja lett. Jelentős könyvtárat hozott létre, melyet az államra hagyott, régészeti ásatásokat pénzelt, s humanista kéziratokat adott ki. 1903-ban királyi tárnokmesterré nevezték ki, 1905-ben a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjává választotta. 1909-ben aranygyapjas vitézi rendet kapott. 1917-ben a Magyar Történelmi Társulat tiszteletbeli tagjává, a Magyar Bibliophil Társaság pedig

tiszteletbeli elnökévé választotta. 1924. szeptember 15-én kelt adománylevelében hungarikagyűjteményét, valamint történeti és bibliográfiai segédkönyvtárát a könyvtári berendezéssel együtt a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozta. A nemzetgyűlés halából érdemeit törvénybe iktatta. (SVA)

Auer Pál, alsóterényi (Budapest, 1885. október 3. – Párizs, 1978. június 21.)

A budapesti VII. kerületi főgimnáziumban érettségizett 1903-ban, majd a budapesti tudományegyetemen 1908-ban szerzett jogi doktorátust. Külföldi tanulmányait követően 1910-ben tett ügyvédi szakvizsgát. 1911-ben Budapesten nyitott ügyvédi irodát, elsősorban nemzetközi jogi vonatkozású ügyekkel foglalkozott. Az I. világháborúban tüzértisztként teljesített frontszolgálatot. A Tanácsköztársaság idején Bécsben élt. 1919-ben Magyarországot képviselte a Nemzetek Szövetségét előkészítő nemzetközi konferencián, majd 1920-ban a békeszerződés által létesített határmegállapító bizottság jogi szakértője volt. 1923-ban a Magyar Békeegyesület elnöke lett, 1924-től a Páneurópai Unió magyar osztályának elnöke, a francia követtség jogtanácsosa. 1926-ban a frankhamisítási ügyben a francia államot képviselte. 1936-ban javaslatot dolgozott ki a Nemzetek Szövetsége reformjára. A Journal de Genève magyarországi munkatársa volt. A Károlyi Mihály vezette Függetlenségi és 48-as Párt tagja (1918–1919), Kossuth-párti, majd független képviselőként a budapesti törvényhatósági bizottság tagja

1926–1939 között. 1943-tól a Független Kisgazdapárt tagja. Francia és angol kapcsolatai, valamint németellenes nézetei miatt 1944-ben illegalitásba kényszerült. A II. világháború után az FKgP budapesti VI. kerületi szervezétének elnöke és az országos intéző bizottság tagja. 1945–1946 között a budapesti nemzeti bizottság, illetve a budapesti törvényhatósági bizottság tagja. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés, majd a Nemzetgyűlés képviselője és Külügyi Bizottságának elnöke. 1946-tól Magyarország párizsi nagykövete. Amikor Nagy Ferenc miniszterelnök lemondott, és elhagyta az országot, 1947. június 2-án Auer is lemondott tisztességéről, és Franciaországban maradt. Haláláig Párizsban élt. (NM)

Bakách-Bessenyei György (Budapest, 1892. április 14. – New York, 1959. február 19.)

Bárói családban született. Tanulmányait a budapesti egyetem jogi karán végezte. 1912-től Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye szolgabírája, 1915-től pénzügyi fogalmazója, 1919-től pedig egy évig pénzügyi segédtitkára. Az első világháborúban huszártisztként teljesített szolgálatot. 1920-ban került a magyar külügyi szolgálathoz. A háború után a római, majd a bécsi követtség követtségi titkára, ezzel párhuzamosan 1926-tól a Külügyminisztérium politikai osztályának helyettes vezetője, 1934-től vezetője. 1938-tól Magyarország belgrádi, 1941-től vichyi, 1943-tól pedig berni követe. Magyarország német megszállása után, 1944. március 22-én lemondott követi tisztéről, csat-

lakozott a németellenes magyar diplomaták által létrehozott Követi Bizottsághoz. Augusztusban Horthy kérésére Genfben kapcsolatot keresett a nyugati hatalmakkal a fegyverszüneti tárgyalások megkezdése végett. 1945 után nem tért haza Magyarországra, ám a koalíciós korszak diplomatáival érintkezésben maradt. Az Egyesült Államok magyar emigrációjának fontos szereplője volt. (SVA)

Barcza György (Pusztázámor, 1888. július 2. – Sydney, 1961. április 18.)

Középnemesi családból származott. Jogtudományi tanulmányok után iratkozott be a bécsi Konzuli Akadémiára, majd 1911-ben csatlakozott a külügyi szolgálathoz. Szolgált Athénban 1914-től, Koppenhágában 1916-tól, majd Stockholmban, s 1920 után is állományban maradt. Bécsben dolgozott, majd három hónapig ügyvivő a Vatikánban, utána ismét Bécsben teljesített szolgálatot. 1925-ben két évre átvette a Külügyminisztérium Politikai Osztályának vezetését, ezt követően pedig mintegy 11 éven át, 1938-ig vezette a vatikáni magyar külképviseletet. Válságos időkben került a londoni magyar követség élére, s szellemi irányultsága, angolszász orientációja miatt jó kapcsolatokat alakított ki a szigetország politikusaival. Szolgálatának az 1941-es hadba lépés vetett véget. Ő küldte Teleki Pálnak azt a „végzetes” jelentést, amely szerepet játszott a miniszterelnök öngyilkosságában. Bár 1941-ben nyugállományba vonult, 1943-ban elvállalta a Kállay-kormány felkérésére a svájci szolgálatot. A né-

met megszállás után nem ismerte el a Sztójay-kabinetet, aktívan részt vett a Követi Bizottság szervezésében. A két világháború közötti diplomáciai kar egyik legműveltebb, legfelkészültebb, legszínesebb, így meghatározó egyénisége volt, aki a nemzetközi diplomáciai berkekben is tiszteletet vívott ki magának. 1945 után emigrációba vonult. 1951-ig Svájcban élt, ekkor írta meg emlékiratait. 1947-ben a Máltai Lovagrend követe lett. 1952-ben Ausztráliában telepedett le, s vett részt az emigráns magyar közéletben. Megalapította a Bevándoroltak Egyesült Tanácsát. 1947–1960 között a Magyar Nemzeti Bizottmány tagja. (SVA)

Bartók László (Budapest, 1896. március 15. – Washington, 1963. november 16.)

Jogi doktorátusát a budapesti tudományegyetemen szerezte meg, 1919. március 20-án került a Külügyminisztériumba. Külügyi szolgálatot teljesített többek között beosztott diplomataként Varsóban, Prágában, Belgrádban. Az újonnan felállított konzulátust vezette Pozsonyban 1927–1935 között. Magyarország népszövetségi delegációjának helyettes vezetője 1936–1939 között. Konzul, főkonzul, majd első beosztott Zágrábban 1939–1944 között. 1944-ben lemondott, Svájcba emigrált, ekkor a Külügyminisztérium nyugállományba küldte. A háborút követően az újjászervezett Külügyminisztérium vezetői hazahívták 1945 decemberében, és hamarosan a béke-előkészítő bizottságban kapott helyet, majd a csehszlovák–magyar lakosságcserevel kapcsolatos intézkedé-

seket előkészítő csoport vezetője lett. 1946. május végén I. osztályú követségi tanácsosként megbízták a hivatalosan felszámolás alatt álló bécsi főkonzulátus vezetésével. 1947. február 28-án követi rangot és címet kapott. Nagy Ferenc emigrációba kényszerítése után, 1947. június 10-én lemondott, s előbb Nyugat-Európában, majd Dél-Amerikában és az Egyesült Államokban élt. (SVA)

Bede István, baróthi (Trebinje /Bosznia/, 1904. jan. 27. – Bad Schachen bei Lindau /Németország/, 1978. augusztus 2.)

A József Nádor Közgazdaságtudományi Egyetemen szerzett közgazdász diplomát. 1929-ben minisztériumi segédfoglalmazóként kezdte pályafutását a külügyminisztériumban. 1930-ban ideiglenes konzuli attasé a pozsonyi magyar konzulátuson, 1931-től konzuli attasé, 1934-től követségi attasé a belgrádi magyar követségen. 1937-től – mint alkonzul – II. osztályú követségi titkárként újra a külügyminisztériumban tevékenykedett a külügyminiszter kabinetjébe beosztva, 1940-től I. osztályú követségi titkár a politikai osztályon. 1942-től II. osztályú követségi tanácsosi címmel, majd II. osztályú követségi tanácsosként a külügyminisztérium sajtóosztályának vezetője 1944. március 22-ig, ekkor beosztás nélkül a miniszter közvetlen rendelkezése alá került. 1946-tól londoni magyar követ lett. 1948-ban lemondott tisztségéről és nem tért haza. 1955-től a Szabad Európa Rádió szerkesztője, 1967–1974 között – nyugállományba vonulásáig – a Szabad Európa Rádió magyar szer-

kesztőségének vezetője volt Münchenben. (NM)

Bényi József (Kemendollár, 1928. április 23. – Budapest, 2001. június 2.)

1948-tól a Magyar Nemzeti Bank előadója. 1950-ben lépett be a Magyar Dolgozók Pártjába, a Pénzügyminisztérium főelőadója lett. 1952-ben befejezte tanulmányait az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, a következő évtől a Külügyminisztérium munkatársa, 1953–1954 között főelőadó. 1954–1957 között Pozsonyban alkonzul, 1957–1961 között a nemzetközi jogi és konzuli főosztály helyettes vezetője. 1961–1966 között Genfben Magyarország állandó ENSZ-képviselőjének helyetteseként dolgozott. 1966–1970 között a nemzetközi szervezetek főosztályának vezetője. 1970–1975 között Rómában és La Valettában, 1979–1984 között Párizsban volt nagykövet, közben a Külügyminisztérium főosztályvezetője csoportfőnöki beosztásban. 1985. február 1-jén külügyminiszter-helyettesé nevezték ki. Ebben az évben egyik szervezője a budapesti Európai Kulturális Fórumnak, a magyar küldöttség helyettes vezetője volt. 1991-től a Magyar Hitelbank elnökének képviselője volt nemzetközi ügyekben. (NM)

Bolgár Elek (Kassa, 1883. július 3. – Budapest, 1955. június 26.)

Polgári családban született. 1906-ban a kolozsvári egyetemen szerzett jogi diplomát, később munkatársa lett a Huszadik Századnak, a Jövőnek, a Munka Szemléjének, illetve a Budapesti Hír-

lapnak. Szabó Ervinnel kötött barátsága még közelebb vitte a munkásmozgalomhoz, illetve a baloldalhoz. 1907–1911 között az Amerikai Egyesült Államokban és Svájcban élt. Az Egyesült Államokban az Amerikai Szocialista Munkáspárt Népakarát című magyar nyelvű lapját szerkesztette. 1910-ben Bernben filozófiai doktorrá avatták. A következő évben hazatért, s mint a főváros szociálpolitikai osztályának fogalmazója kezdett dolgozni. 1918-ban belépett a KMP-be. 1919 februárjában a Vörös Újság szerkesztőbizottságának lett tagja. A Tanácsköztársaság kikiáltása után bécsi követként dolgozott, majd külügyi népbiztoshelyettes lett. A Forradalmi Kormányzótanács egyetemi tanárrá, illetve a Történelmi Materializmus Kutatóintézet igazgatójának is kinevezte. A Tanácsköztársaság bukása után emigrált. 1922-től 15 éven át Bécsben és Berlinben vett részt a helyi kommunista mozgalmakban. 1937-től a rosztovi egyetem tanáráként dolgozott a Szovjetunióban. 1944-ben tért haza a szovjet hadsereg kötelékében. 1945. április 8-án rendkívüli követté nevezték ki. A külügyminisztérium politikai igazgatója, miniszterhelyettes 1946. május–december között. 1947-től prágai, 1949-től londoni magyar követ. 1951-től egyetemi tanár, az ELTE BTK dékánja 1951–1952 között, a jogtudományi karon egyetemi tanár 1953–1955 között. (NM–SVA)

Böhm Vilmos (Budapest, 1880. január 20. – Stockholm, 1949. október 28.)

A szakszervezeti mozgalomban kezdte működését, a Vas- és Fémmunká-

sok Országos Szövetségének titkára. 1912-ben a Szociáldemokrata Párt vezetőségi tagja lett. 1918. október 31. után a Károlyi-kormányban hadügyi államtitkár, a leszerelési bizottság elnöke, 1919. január 18-tól hadügyminiszter a Berinkey-kormányban. A Tanácsköztársaság idején hadügyi népbiztos, a Vörös Hadsereg főparancsnoka. 1919. júliustól bécsi követ. Augusztus 5-én diplomáciai megbízatása megszűnt. Ausztriában maradt, a magyar baloldali emigráció egyik meghatározó alakja lett. Az SZDP egyik vezetőjeként Károlyi Mihály köré kívánta tömöríteni az emigráció mozgalmait. 1941 és 1943 között a párt megbízásából közvetíteni próbált a magyar és a brit kormány között. 1945-ben hazatért, az SZDP egyik pártvezetőségi tagjaként ellenezte a kommunistákkal való együttműködést. 1946. május 17-étől stockholmi magyar követ és meghatalmazott miniszter, megbízólevele hatókörét 1948. január 31-ével Norvégiára, március 3-án Dániára is kiterjesztették. Ellenezte az MKP és az SZDP egyesülését, a Magyar Dolgozók Pártja megalakulásakor lemondott tisztségeiről. 1948-ban ismét emigrációba vonult. (NM–SVA)

Csatorday Károly (Budapest, 1926. július 3. – Budapest, 1972. július 23.)

1945-ben tagja lett a Magyar Kommunista Pártnak. Jogi diplomáját a Pázmány Péter Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán szerezte 1948-ban. Az év júniusában lépett diplomáciai szolgálatba. Beosztott diplomata volt a hágai magyar követség-

gen 1949–1951, Pekingben 1951–1955, Hanoiban 1955–1956 között. Ezután a külügyminisztérium Protokoll Osztályának vezetője lett. A rendkívüli követi és meghatalmazott miniszteri rangot 1958-ban kapta meg. 1960–1961-ben a tokiói magyar külképviseletet vezette. 1961-ben rendkívüli és meghatalmazott nagykövetté léptették elő, és Magyarország New York-i állandó ENSZ-képviseletének vezetője lett. Az ENSZ közgyűlésében több tisztséget viselt. 1968–1970-ben ő képviselte Magyarországot – mint nem állandó tagot – a Biztonsági Tanácsban. 1969 márciusában ő volt a Biztonsági Tanács soros elnöke. 1971-ben hazatérve a Nemzetközi Szervezetek Főosztályának vezetője, majd külügyminiszter-helyettes lett 1971–1972 között. (NM)

Csekonics Iván (Zsombolya, 1876. december 31. – 1951. ?)

Grófi családból származott. Jogi tanulmányokat végzett a Budapesti Tudományegyetemen. 1900-ban lépett külügyi szolgálatba, a Monarchia több külképviseletén dolgozott. Főbb állomáshelyei: a Pápai Udvar melletti osztrák-magyar követség attaséja, követségi titkár Szentpéterváron 1905–1908, Párizsban 1908–1909, Londonban 1909–1911, Washingtonban 1911–1912, Stockholmban 1912–1913 között, Berlinben 1913-ban. Követségi tanácsos Bukarestben 1913–1914, az I. világháború előtt a varsói főkonzulátuson, a konstantinápolyi nagykövetségen 1914–1918 között. Varsóban ő létesítette az első független magyar követséget, amelyet mintegy 3 évig ve-

zetett. Legitimista magatartása miatt 1922-ben rendelkezési állományba helyezték, 1923-ban pedig nyugdíjazták. A két világháború között a legitimista mozgalom egyik vezető személyisége, annak legátfogóbb szervezetének, a Magyar Férfiak Szent Korona Szövetségének elnöke 1935-től. Fontos szerepet vitt a Bethlen István külpolitikai orientációját is meghatározó Magyar Külügyi Társaságban. A Központi Sajtóvállalat végrehajtó bizottságának elnöke. A Parlament mindkét házában tagja volt, 1931–1935 között a Képviselőházban Szombathely képviselője a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt színeiben. 1937–1944 között az örökös jogú főrendi családok küldöttként a Felsőház tagja volt. A Magyar-Lengyel Kereskedelmi Kamara elnöke, a Magyar Külügyi Társaság társelnöke, valamint a Society of the Hungarian Quarterly ügyvezető alelnöke is volt. A német megszállás után elfogta a Gestapo, és Mauthausenbe szállította. (SVA)

Csornoky (Bun) Viktor (Budapest, 1919. június 10. – Budapest, 1948. december 7.)

A Fáy András Reálgimnázium elvégzése után a Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetemen folytatta tanulmányait, 1942-ben jogi, majd egy év múlva államtudományi doktorátust szerzett. 1942-ben belépett a Független Kisgazdapártba (FKgP), ahol 1943–1944-ben a Polgári Tagozat titkára. Az 1944. márciusi német megszállást követően illegalitásba vonult. 1944 áprilisában házasságot kötött Tildy Zoltán leányával. Budapest ostroma után apó-

sa oldalán bekapcsolódott a közéletbe, 1945 januárjától a Független Kisgazdapárt fővárosi főtitkára és a fővárosi szervezet Intéző Bizottságának tagja. 1945 februárjától a budapesti törvényhatósági bizottság tagja, május 16-tól alelnöke. Áprilisban bekerült az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe, majd a november 4-i választásokon nemzetgyűlési mandátumot szerzett. Ugyanebben az időszakban megbízták az újra felállított washingtoni magyar követség első titkári feladatainak ellátásával. 1946-ban Szegedy-Maszák Aladár követ távollétében ideiglenes ügyvivő volt. November 22-én kinevezték egyiptomi követté. Követként állítólag kapcsolatot tartott fenn az amerikai titkosszolgálattal, ezért 1948. július 23-án hazarendelték. Előzetes letartóztatására november 4-én került sor hűtlenség (hazaárulás) és kémkedés koholt vádjával. Apósát, Tildy Zoltánt veje kémkedési botránya miatt lemondatták köztársasági elnöki tisztéről. Konceptiók perben a Népbírószágok Országos Tanácsa elsőfokú halálos ítéletét december 6-án másodfokon is helyben hagyták, és kivégezték. 1992. június 8-án az ítéletet semmisnek nyilvánították. (NM)

Drasche-Lázár Alfréd (Dorog, 1875. június 15. – Meyerhofen /Ausztria/, 1949. augusztus 28.)

Flamand eredetű családban született, tanulmányai után a Miniszterelnökségen helyezkedett el. 1904-ben kiemelkedő nyelvtudása révén a Külügyminisztériumban diplomatavizsgát tett. Dolgozott a Pénzügyminisztériumban, majd a Miniszterelnökségen, ahol

1913-ban tanácsosi címet kapott, és az elnöki osztály vezetésével bízták meg. 1914-től a sajtóirodát is a hatáskörébe vonták. Rá esett a választás, hogy mint rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, Magyarország nevében Benárd Ágosttal írja alá a trianoni békeszerződést. Diplomáciai munkáját 1922-ig folytatta. 1930-tól az IBUSZ elnöke, 1932-től a budapesti lapok szindikátusának igazgatója volt. Írói munkáinak eleinte sikere is volt, aztán a kritika keresztüzébe került, így egyre kevesebbet publikált. 1944-ben emigrált. (SVA)

Esterházy Pál Antal (Bécs, 1786. március 11. – Regensburg, 1866. május 21.)

Hercegi származásának megfelelő nevelésben részesült, 20 éves korában fejezte be tanulmányait. 1806-tól a nagykövetség titkára Londonban, 1807-től ugyanebben a minőségben Párizsba helyezték át. 1810–1813 között Drezdában folytatott tárgyalásokat a szász herceggel, igyekezve megnyerni őt Bécs számára Napóleonnal szemben. Bár próbálkozásai nem jártak sikerrel, jelentős tapasztalatokat szerzett, és Ausztria-szerte ismert és elismert politikussá vált. 1813-ban visszarendelték Bécsbe, és szolgálatait a napóleoni háborúkat lezáró tárgyalásokon vették igénybe. Rendkívüli megbízottként ő képviselte a császárt a chatilloni békekongferencián. 1815-ben – a bécsi kongresszus után – angol kérésre őt nevezték ki londoni nagykövetnek. Ferenc császár és magyar király képviselőjében ő vett részt X. Károly francia király koronázásán Reimsben 1825-ben,

valamint IV. György angol király megkoronázásán 1820-ban. 1830–1836 között ő vezette az osztrák küldöttséget a londoni konferencián. 1833-ban átvette a családi birtokok igazgatását. 1842-ben hazatért, és a konzervatív párthoz csatlakozott. 1848-ban az első felelős magyar kormányban elvállalta „őfelsége a király személye körüli” miniszteri címet, ami a mai külügyminiszteri tisztségnek felel meg. Így ő is tagja lett a Batthyány-kormánynak. A családi hagyományoknak megfelelően szilárdan megmaradt a Habsburg-ház hívének, de az udvarban mindig a magyar érdekek szószólója volt. Amikor 1848 nyarán Bécs és a Batthyány-kormány viszonya megromlott, Esterházy igyekezett elsimítani az ellentéteket, de békítő kísérletei nem jártak sikerrel. 1848. szeptember elején lemondott a miniszterségről, és visszavonult a politikától. A szabadságharcban nem vett részt, annak leverése után Magyarországon maradt, de kapcsolatban állt a londoni emigráció Kossuth-ellenes köreivel. 1856-ban ő képviselte a Monarchiát II. Sándor orosz cár koronázásán. (SVA)

Esztergályos Ferenc (Szeged, 1927. március 4. – Budapest, 2002. július 31.)

Tisztviselőcsaládban született. Érettségi után 1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba. Ezt követően a MADISZ szegedi szervezőtitkára lett. 1947-től a rendőrség államvédelmi osztályának munkatársa, 1950–1952 között az ÁVH Hírszerzési Főosztályának osztályvezetője. 1952–1956 kö-

zött a Magyarok Világszövetségének főtitkár-helyettese. 1957-ben került a Külügyminisztérium apparátusába; beosztott diplomata Bécsben 1960-ig, közben a Hazatelepítési Bizottság vezetője 1957–1960 között. Az 1960–1963-as években a Külügyminisztériumban osztályvezető-helyettes. 1963-tól rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, 1964-től rendkívüli és meghatalmazott nagykövet. 1963-tól követ, 1964-től nagykövet Stockholmban 1969-ig, akkreditálva Izlandon és Norvégiában. 1969 – 1973 között a Központban a skandináv országokkal foglalkozó VI. Területi Osztály vezetője. 1971-ben befejezte a Politikai Főiskolán tanulmányait, marxizmus-leninizmus oktatói szakképzettséget szerzett. 1973-ban Saigóban a Vietnami Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság magyar tagozatának vezetője. 1975–1981 között Magyarország washingtoni nagykövete. Főosztályvezető 1981–1984 között, 1984. január 1-jével külügyminiszter-helyettes lett. Az MSZMP KB Külügyi Osztálya 1986 márciusában megbízatásából való felmentését kezdeményezte, mert Magyarország New York-i ENSZ képviselőjének vezetőjévé kívánták kinevezni. E megbízatását 1990-ig töltötte be. (NM-SVA)

Fasang Árpád (Orosháza, 1942. december 9. – Budapest, 2008. február 19.) Zongoraművész, kulturális diplomata. Zenész családból származott. A budapesti Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola növendéke volt 1957-től. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola

zongora szakán tanult 1962-től, Szege-di Ernő volt a mestere. 1969-ben szerzett kitüntetéses művész-tanári diplomát. Zenei témában kezdett el publikálni cikkeket, tanulmányokat, 1974-ig a Muzsika folyóirat szerkesztője, zenei rendező a Magyar Rádiónál. A finnországi jyvaskyläi és oului konzervatóriumban tanított 1974–1977 között, majd az Országos Filharmónia szólistája volt 1977–1991 között. 1991–1994 között az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága főtitkára. 2000–2004 között Magyarország nagykövete volt az UNESCO mellett. 1992-ben létrehozta a Magyar–Francia Ifjúsági Alapítványt. 1995–1999 között az Európai Demokrata Fórum magyar szekciójának igazgatója. A Morus Tamás Intézet magyar szekciójának elnöke lett 2006-ban. A Francia Nemzeti Érdemrend lovagi fokozatát 1995-ben, a Francia Becsületrend lovagi címét 2005-ben kapta meg.

Festetics György Tasziló (Baden-Baden, 1882. szeptember 4. – Keszthely, 1941. augusztus 4.)

A nagynevű keszthelyi hercegi család sarjaként született, jogi tanulmányait Budapesten és Oxfordban végezte. Az Osztrák–Magyar Monarchia Külügyminisztériumának munkatársa, a párizsi nagykövetség attaséja, majd 1904 és 1914 között a londoni nagykövetség követségi titkára. Az első világháborúban huszártisztként szolgált a szerb és olasz fronton, a háború után a családi birtokokat vezette. Származása okán lett tagja a Felsőháznak. (SVA)

Granasztói György (Budapest, 1938. március 28. – Budapest, 2016. augusztus 9.)

Értelmiségi családból származott, apai ágon szepességi eredetű, pécsi Granasztói-Riemerek, anyai ágon párizsi, orosz-francia szállakkal rendelkező felmenők határozták meg szellemi gyökereit. 1962-ben szerzett történelem-francia szakos diplomát az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. Tanárként kezdte pályáját Győrben, majd az ELTE könyvtárában dolgozott. 1968–1983 között a Magyar Tudományos Akadémia Történelemtudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, 1983–1985 között vendégprofesszorként tanított Lyonban, Leuvenben, Párizsban. 1985–2003 között az ELTE BTK doctense. 1988-ban megalapította, és több mint húsz éven át vezette az Atelier-t, az ELTE magyar-francia posztgraduális műhelyét és doktori iskoláját. 2000-ben a Magyar Tudományos Akadémia doktorává választották. 2003–2007 között egyetemi tanár, 2007-től emeritus professzor.

A rendszerváltoztatáskor csatlakozott a Magyar Demokrata Fórumhoz. 1990–1994 között brüsszeli és luxembourgi nagykövet volt, akkreditálva a NATO-hoz is. 1992–1994 között az Európai Közösségek Bizottsága melletti magyar képviseletet vezette. 1995-től a Közép-Európa Intézet igazgatói, majd 1999–2006 között a Teleki László Intézet főigazgatói posztját töltötte be. 1997–2013 között a bécsi IDM Igazgatótanácsának tagja. A Batthyány Lajos Alapítvány elnöke, 1996-tól a Magyar

Polgári Együtműködés Egyesület elnökségi tagja, 2000–2002 között elnöke. A Friends of Hungary – Magyarország külföldi barátai egyesület alapítói között volt 2012-ben. 2011 óta volt Orbán Viktor miniszterelnök főtanácsadója, a Magyar Corvin-lánc iroda vezetője, miniszterelnöki megbízott. 2010-től a brüsszeli Európai Tanulmányok Központja (Centre for European Studies, CES) igazgatótanácsának volt tagja. (SVA)

Házi Vencel (Okány, 1925. szeptember 3. – Budapest, 2007. január 22.)

A Békés megyei Okányban született parasztcsaládban. Az érettségi után két évig a műszaki egyetemen tanult. 1945–1948 között a Györfly István Kollégium tagja. 1946 nyarán népi kollégiumokat szervezett Bihar megyében. 1947-ben a vasvári vasútépítő ifjúsági brigád parancsnoka volt Jugoszláviában. 1947-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba, később az MDP és az MSZMP tagja lett. 1948-ban nevelőtiszti tanfolyamot végzett a honvédségnél, majd egyéves katonai iskolát végzett Leningrádban. A katonai hírszerzés tisztje lett 1949-ben. 1950-ben került a Külügyminisztérium állományába, 1951–1953 között diplomata Londonban. A HM Vezérkari Főnökség 2. csoportfőnökségén dolgozott 1953–1957 között, majd ismét a Külügyminisztérium állományába került. 1957–1958 között a stockholmi követségen tanácsos, 1958-tól rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, 1958-tól a bagdadi nagykövetség vezetője, 1961-ben akkreditálták Afga-

nisztánban. 1961-től az athéni követség vezetője, akkreditálva Cipruson is, 1963-tól athéni nagykövet. 1964–1968 között a Központban osztályvezető. 1966-ban szerzett diplomát a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen. 1968–1970 között külügyminiszter-helyettes. 1970–1976 között a londoni nagykövetség vezetője. 1976–1983 között ismét külügyminiszter-helyettes. 1983–1989 között washingtoni nagykövet. (NM–SVA)

Herczegh Géza (Nagykapos, Csehszlovákia, 1928. október 17. – Budapest, 2010. január 11.)

A gödöllői Premontrei Gimnáziumban érettségizett, 1947–1951 között a Szegedi Tudományegyetem Jogtudományi Karának hallgatója. 1951-től a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetének munkatársaként nemzetközi közjogi kutatásokat végzett. 1963-tól a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem nemzetközi kapcsolatok szakon tartott diplomáciatörténeti előadásokat mint adjunktus. 1967-től a pécsi Janus Pannónius Tudományegyetem Jogtudományi Karán oktatott, a Nemzetközi Jogi Tanszék vezetője egyetemi docensként. 1974 és 1977 között a háború áldozatainak védelmével foglalkozó genfi konferencia résztvevője, III. számú bizottságának alelnöke és a magyar delegáció tagja. 1980-ban kapott egyetemi tanári kinevezést. 1981–1987 között az Állam- és Jogtudományi Kar dékánja. 1985-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, 1990-ben rendes taggá választották. 1990-ben az Or-

szágyűlés megválasztotta az Alkotmánybíróság tagjává, később a testület helyettes elnöke volt 1993-ig. 1991–1993 között az MTA Gazdaság- és Jogtudományi Osztály elnöke, e tisztségéből következően az MTA elnökségében is részt vett. 1993-ban az Egyesült Nemzetek Szervezete hágai Nemzetközi Bíróságának magyar tagjává választották. E tisztségét 2003-ig látta el. (SVA)

Hollai Imre (Budapest, 1925. június 22. – 2017. november 22.)

Műszerész, négy polgárit végzett. 1945-től az Egyesült Izzóban szakmájában dolgozott, belépett a Magyar Kommunista Pártba. 1949-ben került a Külügyminisztériumba, ahol futárként dolgozott. Járt a Lenin Intézetbe, majd 1952-ben elvégezte a pártiskolát. 1949–1955 között az MDP KV Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának politikai munkatársa, helyettes vezetője, 1955–1960 között állambiztonsági tiszt. Ugyanebben az időben diplomáciai szolgálaton volt New Yorkban, II. illetve I. osztályú külügyi tanácsos, a magyar ENSZ-misszió tanácsadója, első beosztott. 1960-tól az MSZMP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának munkatársa, 1962. november 24. – 1963. december 5. között a KB Külügyi Osztály vezetője volt. 1964-től rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, 1964–1970 között athéni nagykövetség vezetője, akkreditálva Cipruson is. 1970-ben néhány hónapig csoportfőnök, majd 1970–1974 között külügyminiszter-helyettes. 1974–1980 között a New Yorki állandó magyar ENSZ-képviselő vezetője (rendkívüli

és meghatalmazott nagykövet). 1980–1984 között külügyminiszter-helyettes, 1984–1988 között az athéni nagykövetség vezetője. (NM-SVA)

Hory András (Kolozsvár, 1883. január 5. – Bécs, 1971. április 2.)

Polgári család gyermekeként végzett felsőfokú jogi tanulmányokat Kolozsváron és Párizsban. A közös Külügyminisztériumban kezdte meg pályafutását, követségi titkár Bukarestben, 1918. január-februárban részt vett a bukaresti béketárgyalásokon, 1919-től Bukarestben követségi tanácsos, 1927–1934 között követ Rómában, megbízva albániai képviselővel is. 1934–1936 között a külügyminiszter állandó helyettese, 1936–1939 között követ Varsóban, majd a külügyminiszter közvetlen alárendeltje. 1940-ben a kormány megbízottja a turnu-severini magyar–román tárgyalásokon. A második világháború után elhagyta az országot, és az Egyesült Államokban telepedett le. (SVA)

Joó Rudolf (Miskolc, 1946. november 28. – Budapest, 2002. január 28.)

A miskolci Berzeviczy Gergely Közgazdasági Technikumban érettségizett 1965-ben, a Marx Károly Közgazdasági Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Szakán végzett 1969-ben, 1974-ben doktorált, 1985-ben a politikatudomány kandidátusa lett. A Magyar Újságírók Országos Szövetsége Nemzetközi Osztálya orosz–francia nyelvi referense 1969–1972 között, a Magyar Külügyi Intézet Szocialista Országok Osztálya tudományos munkatársa 1972–1977 és 1979–1981 között. Köz-

ben a Párizsi Magyar Intézet tudományos titkára. Az Állami Gorkij Könyvtár Nemzetiségi Osztálya (Nemzetiségi Kutatócsoport) csoportvezető tudományos főmunkatársa 1982–1985 között. Az Országos Széchenyi Könyvtár Magyarságkutató Intézetének tudományos munkatársa 1985-től. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar címzetes egyetemi docense 1984–1988, a Lyoni Egyetem vendégprofesszora 1988–1989 között. A Magyar Demokrata Fórum romániai magyarok helyzetéről szóló jelentését szerkesztette 1988-ban. A második lakiteleki találkozón az MDF első – ideiglenes – elnökségének tagjává választották, 1990-ben országgyűlési képviselőjelölt. A Honvédelmi Minisztérium helyettes államtitkára 1991. július 1. – 1993. március 31., közgazgatási államtitkára 1993. április 1. – 1994. július 14. között. A Teleki László Alapítvány főmunkatársa 1994–1998 között. A Külügyminisztérium multilaterális és biztonsági kérdésekkért felelős helyettes államtitkára 1998–2000 között. A Magyar Köztársaság genfi ENSZ-nagykövete 2000–2001, az UNESCO társadalomtudományi részlegének igazgatója 2001–2002 között. A garmisch-partenkircheni George Marshall Központ vendégtanára 1995–2002 között. Ifjú korától foglalkozott a nemzetiségi problémákkal, különösen a határon túli magyarok helyzetével. (SVA)

Kállay Béni (Pest, 1839. december 22. – Bécs, 1903. július 13.)

Nemesi családban született, tanulmányait magánúton végezte. Nagy hatást

gyakorolt rá töröknyelv-tanára, Vámbery Ármin, aki a kelet (és a Balkán) iránti rajongását is megerősítette. Az 1867. évi kiegyezést követően Andrássy Gyula miniszterelnök javaslatára került a közös külügyminisztériumba. 1868–1875 között a belgrádi osztrák-magyar konzulátuson szolgált – ebben szerepet játszott elmélyült nyelvismerte is. 1875 és 1878 között országgyűlési képviselő a Szabadelvű Párt színeiben, ahol a bel- és gazdaságpolitikában Sennyey Pál, míg a külpolitikában Andrássy Gyula irányvonalát támogatta. 1879-ben – visszatérve a közös külügyminisztériumba – osztályfőnök, majd rendkívüli követi és meghatalmazott miniszteri címmel felruházott képviselő volt az európai kelet-ruméliai bizottságnál. 1881-ben a minisztérium tényleges vezetését látta el, így ő írta alá az első osztrák-magyar-olasz szövetségi szerződést. 1882–1903 között közös pénzügyminiszter, hivatalból volt kormányzója az 1878-ban okkupált Boszniának is. Kormányzósága alatt igyekezett toleráns légkört kialakítani, s nagyban hozzájárult a tartomány modernizálásához, az alapvető infrastruktúra kialakításához. Politikájában elsősorban a helyi iszlám felekezeti bosnyák kisebbségre támaszkodott. (SVA)

Kertész István (Putnok, 1904. április 4. – Notre Dame, Amerikai Egyesült Államok 1986. január 26.)

1926-ban a Pázmány Péter Tudományegyetemen államtudományi és jogi doktorátust szerzett. Ezután egyetemi előadó volt, később ügyvéd lett. Pá-

rizsban és Hágában vett részt posztgraduális képzésben. Ösztöndíjakkal sorra látogatta Európa és Amerika vezető jog- és politikatudományi műhelyeit. 1928-ban nemzetközi jogi és diplomáciatörténeti oklevelet szerzett. A budapesti törvényszéken joggyakornok, 1931-ben ügyvédi és bírói vizsgát tett, a Külügyminisztériumban a kormány nemzetközi jogi szakértője. 1935–1937 között ösztöndíjas az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában és Svájcban. 1938-tól a Hágai Nemzetközi Bírósághoz kiküldött magyar megbízott titkára. 1938-ban került a Külügyminisztériumba, ahol főként nemzetiségi ügyekkel foglalkozott. 1942-ben tisztviselő lett a bukaresti magyar követségen. 1943-tól a külügyminisztérium politikai osztályán a béke-előkészítő csoport munkatársa. Mint az angolszászokhoz történő közeledés hívét az 1944. október 15-i nyilas puccs után letartóztatták, hadbírósg elé került, de megszökött, és az ostrom alatt Budapesten bujkált. 1945. június 30-án miniszteri osztályú tanácsosként került újra a Külügyminisztériumba. 1945–1948 között a Pázmány Péter Tudományegyetem magántanára, ismét bekapcsolódott a külügyminisztérium béke-előkészítő munkájába. 1946-ban a magyar küldöttség főtítkáráként jelen volt a párizsi béketárgyalásokon. 1947. március 17. – augusztus 26. között római követ. 1947. augusztus 24-én lemondott állásáról, és nem tért haza. 1948 februárjában az Egyesült Államokba utazott. 1948–1950 között a Yale Egyetem jogi karán docens, a Notre Dame Egyete-

men vendégtanár, 1950 szeptemberétől főállású docens, 1951–1975 között a politikatudományi tanszék vezetője. 1953-ban megszervezte a Szovjetunióval és Kelet-Európával foglalkozó kutatócsoportot, melyből megalapította, és 1955–1970 között vezette a Nemzetközi Tanulmányok Intézetét. (NM–SVA)

Kós Péter (Perovo, Szovjet-Oroszország, 1921. augusztus 15. – 1994. ?)

Született Lev Konduktorov. Anyja orosz származású volt, nevelőapja Raab Nándor hadifogoly. A Szovjetunióból előbb Bécsbe, majd Nagyváradra költöztek. Okleveles vegyész végzettséget szerzett. A Technológiai és Anyagvizsgáló Intézetben gyakornok 1943–1944 között, a Péti Nitrogénműveknél vegyészmérnök 1945–1946 között. 1946–1949 között a Magyar–Szovjet Olajművek vállalatnál tolmács, főmérnök. 1949-től a Külügyminisztérium tisztviselője, a Gazdasági Főosztály, majd a Politikai Főosztály előadója, főelőadója, 1950–1952 között osztályvezetője. A washingtoni követség tanácsosa, ideiglenes ügyvivője 1952. november – 1953. október között. 1953-tól rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. Az újdelli követség vezetője 1953–1956 között, akkreditálva Cipruson. 1956. május – 1957. február között a washingtoni követség, 1956 május – december között a magyar ENSZ Képviselő megbízott vezetője. Az 1956-os forradalom alatt és után a szovjet ENSZ-fődelegátussal karöltve végig azt képviselte, hogy a „magyar kérdés” (azaz a forradalom és

annak leverése) a Magyar Népköztársaság kizárólagos belügye, és az ENSZ Biztonsági Tanácsa nem illetékes annak megvitatására. Saját állítása szerint mindezt a Nagy Imre-kormány megbízását követve tette. A korabeli forradalmi sajtó és a Külügyminisztérium forradalmi bizottságának több közleménye Lev Konduktorov néven, szovjet állampolgárként aposztrofálta, szovjet ügynöknek minősítette, és követelte elmozdítását. 1956. október 31-én leváltották, november 5-én visszahelyezték. 1957-től a rendszerváltozásig a Kádár-rendszer külügyi főtisztviselője. 1957. február – 1958. július között a Politikai Osztály vezetője, 1958–1960 között a moszkvai nagykövetség első beosztottja. 1960–1961 között a Külügyminisztériumban osztályvezető. 1961-től rendkívüli és meghatalmazott nagykövet, 1961–1964 között az accrai nagykövetség vezetője, akkreditálva Dahomeyben. 1964–1967 között ismét osztályvezető. 1967–1972 között az újdelhi nagykövetség vezetője, akkreditálva Burmában, Ceylonban, Kambodzsában, Nepálban, Szingapúrban. 1973–1976 között főosztályvezető. 1976–1983 a tokiói nagykövetség vezetője, akkreditálva a Fülöp-szigeteken, Thaiföldön. 1983-ban nyugállományba vonult. (NM–SVA)

Lónyay Elemér (Bodrogolasi, 1863. augusztus 24. – Budapest, 1946. július 29.)

Ósi nemesi családból származott, jogi stúdiumokat Budapesten és Grazban folytatott. Külügyi szolgálatát az osztály-magyar közös Külügyminisztéri-

umban kezdte 1885-ben. 1886-tól követségi attasé Bukarestben, Szentpéterváron, Brüsszelben. 1889-től követségi tanácsos, 1890-ben császári és királyi kamarássá nevezték ki. 1892-től követségi titkár Szentpéterváron, Párizsban, Londonban és Rómában. 1897-ben elhagyta a diplomáciai pályát, és megnősült; felesége Rudolf trónörökös özvegye, Stefánia hercegnő lett. Lónyay előbb grófi, utóbb hercegi címet nyert, a második világháború végén menekülniük kellett birtokaikról. Pannonhalmán, a bencés apátságban kaptak menedéket, Stefánia hercegnő itt hunyt el. (SVA)

Lőrincz Csaba (Sepsiszentgyörgy, 1959. augusztus 7. – Budapest, 2008. március 14.)

Publicista, egyetemi oktató. A Limes Körben, a Ceaușescu-féle diktatúrával szembe forduló magyar értelmiség egyik csoportjában folytatott tevékenységet, ami miatt a román titkosszolgálat zaklatta, házkutatásokat tartottak nála. Ennek hatására 1986-ban Magyarországra költözött, ahol bekapcsolódott a rendszerváltoztatást előkészítő politikai mozgalmakba. A Fidesz alapító tagja, kisebbségi és külügyi szakértője. A bálványosi (tusványosi) folyamat egyik eszmei szerzője, a szabadegyetem programjainak megalkotója, a rendezvény állandó résztvevője és előadója volt. A magyar Országgyűlés külügyi és határon túli magyarok bizottságának főtanácsadója. 1998-ban a Fidesz nemzetpolitikai alapprogramjának megfogalmazója. 1999–2001 között a Külügyminisztérium Közép- és

Délkelet-Európát felügyelő helyettes államtitkára volt. E minőségében, valamint egyetemi oktatóként és publicistaként meghatározó módon hozzájárult Magyarország nemzetpolitikájának és külkapcsolatainak formálásához. A 2001-ben elfogadott, a határon túli magyarokat támogató kedvezménytörvény eszmei szerzője és megvalósításának kitartó támogatója volt. 2002 után az Országgyűlés Külügyi Bizottságának főtanácsadójaként dolgozott. (SVA)

Mádl Ferenc (Bánd, 1931. január 29. – Budapest, 2011. május 29.)

1943–1951 között a Veszprémi Piarista Gimnázium diákja volt, 1951–1953 között a Pécsi Tudományegyetemen tanult, majd átjelentkezés után 1953–1955 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogtudományi Karán szerzett jogi diplomát. Bírósági fogalmazó, majd bírósági titkár volt. 1956-ban a Magyar Tudományos Akadémia Hivatalának állam- és jogtudományi referense lett, később osztályvezető 1971-ig, majd 1980-ig az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének főmunkatársa volt. 1961–1963 között a Strasbourgi Egyetem Nemzetközi Összehasonlító Jogi Karán vett részt posztgraduális képzésen. 1971-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem polgári jogi és nemzetközi magánjogi tanszékének oktatója, docensi minőségben. 1973-ban kapta meg egyetemi tanári kinevezését. 1978-ban az egyetem Civilisztikai Tudományok Intézetének igazgatója lett, 1985-ben a Nemzetközi Magánjogi Tanszék vezetőjévé nevez-

ték ki. Vendégprofesszor volt a Kaliforniai Egyetemen (Berkeley) 1967-ben és 1979-ben, a Strasbourgi Egyetemen 1968-ban, 1970-ben, a McGeorge Jogi Egyetemen (Sacramento) 1979-ben, a Müncheni Egyetemen 1995-ben. 1974-ben akadémiai doktori címet szerzett. 1977-től az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának tagja. 1984–1990 között a Tudományos Minősítő Bizottság titkára. Az MTA rendes tagja 1993-tól. 1988-ban a magánjog egységesítését szolgáló római nemzetközi intézet kormányzótanácsának tagja, 1989-ben az államok és a külföldi beruházások washingtoni nemzetközi választott bíróságának bírója lett. Európa-ügyi és a tudománypolitikáért felelős tárca nélküli miniszter 1990. május 23. – 1993. február 22. között, ezt követően művelődési és közoktatási miniszter 1994. július 15-ig. 1990. július – 1994. július között a kormány mellett működő Tudománypolitikai Kollégium elnöke. 1985-ben a Harvard Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Akadémia, 1988-ban az Európai Akadémia, 1989-ben az Európai Tudományos és Művészeti Akadémia, 1999-től a Szent István Akadémia tagja lett. 1995-ben az akkori ellenzéki pártok – Fidesz, MDF, KDNP – többsége köztársasági elnökjelöltnek jelölte, az Országgyűlés azonban a kormányoldal – MSZP, SZDSZ – jelöltjét, Göncz Árpádot választotta újra államfőnek. 1996–2000 között a Magyar Polgári Együttműködés Egyesület elnöke, 1999–2000 között az Orbán-kormány tudományos tanácsadó testületének tagja. 2000. június 6-án az Országgyűlés köztársasági elnökké vá-

lasztotta. 2005-ig viselte e közjogi méltóságot. (SVA)

Máriássy Zoltán (Rimaszombat, 1891. március 5. – Budapest, 1963. január 23.)

Tanulmányai befejeztével csatlakozott a külügyi szolgálathoz, 1921-ben került a római követségre, majd 1924-től a Külügyminisztérium Gazdaságpolitikai és közgazdasági osztályán teljesített szolgálatot. Szolgált Prágában, majd a miniszter kabinetjében, 1935-ben pedig őt nevezték ki az ankarai magyar követség vezetőjének. 1941-től a római magyar követséget vezette. (SVA)

Marjai József (Budapest, 1923. december 18. – Budapest, 2014. május 7.)

Felső kereskedelmi középiskolában szerzett érettségit. 1939-től vett részt a munkásmozgalomban, 1943-ban lett a Magyar Kommunista Párt tagja. 1941-től vállalati tisztviselő, 1944-ben a Dunai Repülőgépgyárban alkalmazták. 1945–1947 között szovjet hadifogságban volt. Hazatérése után a Kereskedelmi és Szövetkezetiügyi Minisztériumban lett tisztviselő. 1948-ban lépett diplomáciai szolgálatba, beosztott diplomata 1948. május–november között Prágában, 1948. november – 1949. szeptember között Belgrádban, 1949. november – 1951. december között Moszkvában. A Központban Politikai Főosztály osztályvezetője 1951–1952, a Protokollosztály vezetője 1952. november – 1956. március, az I. sz. Politikai Főosztály vezetője 1956. március – 1956. szeptember között. 1955-től

rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, 1956. szeptember – 1959. április között a berni követség, 1959. április – 1963. június között a prágai nagykövetség vezetője. 1963. június – 1966. szeptember között a Központban a II. Területi Osztály vezetője csoportfőnökként. 1966. szeptember – 1970. július között Belgrádban nagykövet. 1970. augusztus – 1973. december között külügyminiszter-helyettes, 1976-ig államtitkár. 1976. augusztus – 1978. május között a moszkvai nagykövetség vezetője. 1976–1989 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja. 1978–1988 között a minisztertanács elnökhelyettese, Magyarország állandó képviselője a KGST-ben. 1978–1980 között a Minisztertanács Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Bizottságának vezetője. 1985-ig az MSZMP KB gazdaságpolitikai bizottságának tagja. 1987. december – 1988. október között kereskedelmi miniszter. 1988. októberében nyugállományba vonult. (SVA)

Miske-Gerstenberger Jenő (Rohonc, 1886. november 11. – Kőszeg, 1946. augusztus 27.)

Bárói családban született, tanulmányai után került a külügyi szolgálathoz, 1922–1926 között az elnöki osztályon miniszteri titkár, majd a miniszter kabinetjében dolgozott 1927–1930 között. 1929-től a bécsi, 1931-től a varsói magyar követség munkatársa, 1936-tól Triesztben teljesített szolgálatot. 1939-ben nevezték ki a müncheni magyar főkonzulátus élére. 1941-től az isztambuli magyar főkonzulátus vezetője.

1942-ben visszarendelték Budapestre, a Nemzetközi Büntetőjogi és Rendészeti osztályra került. 1933-ben kötött házasságot Bécsben Mary Allison-Walters angol állampolgárral, aki 1942-ben kézbesítette Pálóczy-Horváth Györgynek, a brit Special Operations Executive (SOE) tagjának levelét Kovács Imre és Cserépfalvi Imre részére. Ezért letartóztatták, s csak nagy nehézségek árán kerülte el a kivégzést. (SVA)

Müller László (Pest, 1855. október 18. – Budapest, 1941. március 14.)

Polgári család sarjaként született. Pesten végezte középiskoláit, majd Bécsben tanult jogot és keleti nyelveket. Igazi poliglott volt, több keleti és szláv nyelvet elsajátított. 1879-ben lépett be a közös Külügyminisztériumba, és néhány év bécsi szolgálat után az iztambuli követségre került. Idővel bekapcsolódott a fiatal Bulgáriában az osztrák–magyar külképviselet megszervezésébe, utóbb a követséget is vezette. Bécsi szolgálati évei alatt a Monarchia keleti irányú külpolitikájának volt egyik nagy felkészültségű vezetője. Később tokiói követ volt, majd a közös Külügyminisztérium első osztályának vezetője, végül miniszterhelyettes. Még tagja volt a padovai fegyverszüneti delegációnak, valamint az osztrák békedelegációnak, de aktív politikai szerepvállalásától idős korában már tartózkodott. (SVA)

Nemes Albert (Bécs, 1866. november 18. – Róma, 1940. március 21.)

Grófi családban látta meg a napvilágot. Jogi és államtudományi tanulmá-

nyainak elvégzése után – rövid vármezei szolgálatot követően – lett a közös Külügyminisztérium munkatársa, első fontosabb állomáshelye Róma volt. Ezt követően még az első világháború előtt szolgált Berlinben, majd Konstantinápolyban, Belgrádban és Párizsban. A világháború után az új magyar Külügyminisztérium is átvette és római magyar követnek nevezték ki. 1926-ban vonult nyugállományba. Születése jogán tagja volt a magyar Főrendiháznak. (SVA)

Pallavicini János (Padova, 1848. március 18. – Pusztaradvány, 1941. május 4.)

Neves nyugat-magyarországi örgróf családban született, és bécsi felsőfokú tanulmányai után lépett diplomáciai szolgálatba. Első állomáshelye Berlin volt, majd a ranglétrát végigjárva szolgált Párizsban, Belgrádban, Londonban, ismét Belgrádban, Münchenben és Szentpéterváron. Követi kinevezésére a századforduló éveiben került sor, előbb Bukarestben, majd Konstantinápolyban képviselte az Osztrák–Magyar Monarchiát. Diplomáciai karrierje az 1910-es években teljesedett ki, nagyköveti pozíciói mellett rövid ideig külügyminiszter-helyettes is volt, és fontos szerepet játszott a Monarchia keleti politikájának kialakításában. Erősen pártolta a Török Birodalommal kötendő szövetséget, amely Törökország első világháborús hadba lépésében nyert végleges formát. A vesztes háború után a függetlenedő magyar Külügyminisztérium életében már nem vett részt, de az 1927-ben újjászervezett Felsőház

működésében igen. Visszavonultan huny el. (SVA)

Prandler Árpád (Kaposvár, 1930. február 23. – Budapest, 2014. február 5.)

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán 1948–1952 között jogi, a Bölcsészettudományi Karon 1954–1958 között középiskolai tanári végzettséget szerzett. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán tanársegéd, 1952–1958 között adjunktus, 1956–1957 között a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségének főtitkára. A Nemzetközi Diákszövetség magyar képviselője Prágában 1959–1962 között, a magyar ENSZ Képviselőtanácsosa New Yorkban 1963–1968 között, az ENSZ Közgyűlés magyar delegációjának tagja. 1974–1983 között a Külügyminisztérium Nemzetközi Jogi Osztályának vezetője, a harmadik tengerjogi ENSZ-világkonferencia magyar delegációjának a vezetője. 1976-tól rendkívüli és meghatalmazott nagykövet. 1981-től a hágai Állandó Választott Bíróság tagja. 1983–1990 között az ENSZ Leszerelési Főigazgatóságának helyettes vezetője New Yorkban. Az Atomsorompó Szerződés negyedik felülvizsgálati konferenciájának főtitkára. Hivatali pályája végén a Külügyminisztérium Nemzetközi Jogi Főosztályának vezetője. (SVA)

Praznovszky Iván (Budapest, 1883. december 12. – 1971.)

Középiskolai tanulmányait a pesti piaristáknál végezte, jogot a fővárosban hallgatott. 1905-ben került Bécsbe, kezdetben a Király Személye Kö-

rüli Minisztériumnál dolgozott, majd a közös külügyi szolgálatához került. A világháború végén már miniszteri osztálytanácsosi rangban szolgált. 1918 őszén részt vett a függetlenedő magyar külügyi szolgálat életében, 1919-ben is állományban maradt, az év őszén rövid ideig a Sajtóosztályt vezette. 1920-ban ő lett a párizsi magyar békedelegáció főtitkára, fontos szerepet játszott a béke-előkészítés adminisztratív folyamataiban. Ezt követően párizsi és madridi követként szolgált, de 1923-ban nyugdíjazták. A két háború között a Magyar Külügyi Társaság és a magyar külügyi közélet fontos tagja maradt, a bethleni külpolitika orientációját támogatta. A második világháború után még vállalt közéleti megjelenéseket, de hamarosan visszavonult, utóbb kitelepítették. (SVA)

Procopius Béla (Budapest, 1868 július 23. – Budapest, 1945. július 24.)

Fővárosi államtudományi tanulmányok után került a Kereskedelemügyi Minisztérium kötelékébe, kereskedelmi szaktudósító lett 1904–1915 között Bernben és Rómában. 1916-ban mint külügyminisztériumi munkatárs került a berlini osztrák–magyar nagykövetségre, majd 1918-ban a Kijevbe érkező magyar delegáció tagja, 1920-ban a bécsi magyar követség munkatársa. 1925-től ügyvivőként vezette az újonnan felállított athéni magyar követséget. 1928-ban követként vonult nyugállományba. Kora fontos műgyűjtője volt, híres érmegyűjtő, a Magyar Numizmatikai Társulat alelnöke. (SVA)

Radványi János (Budapest, 1922. augusztus 4. – 2016. január 11.)

Szerszámgéplakatos volt, érettségi után 1940–1944 között a Weiss Manfréd Művekben dolgozott. A világháború idején munkaszolgálatot teljesített. A háború után anyagbeszerző, járt a közgazdasági egyetemre, és elvégzett egy diplomáciai tanfolyamot. 1947-ben került a Külügyminisztériumba. Beosztott diplomata 1948–1949 között az ankarai, 1950–1951 között a párizsi, 1951–1953 között a berni követségen. 1954-ben elbocsátották a Külügyminisztériumból, több vállalatnál dolgozott, 1957-ben került vissza a minisztériumba. 1957. március – 1958. augusztus között ideiglenes ügyvivő, főkonzul, a damaszkuszi főkonzulátus vezetője. 1958. július – 1959. szeptember között a Nyugat-Európa és az Amerikai Kontinens Osztály, 1959. november – 1960. május között a III. Politikai Osztály, 1960. május – 1962. február között a Protokoll Osztály vezetője. 1959-től rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. 1962-től a washingtoni követség vezetője, ideiglenes ügyvivőként. 1967. május 17-én elhagyta állomáshelyét, és menedékjogot kért a fogadó ország kormányától. Nyilatkozatában ezt azzal indokolta, hogy bár „mindig a béke és megértés érdekében igyekezett tevékenykedni pályája során, de az utóbbi hónapokban felismerte, hogy a magyar kormány washingtoni képviselőjeként ez lehetlenné vált a számára.” Ő hívta fel az amerikai kormány figyelmét arra, hogy Péter János akkori magyar külügyminiszter csak a saját céljai érdekében

igyekszik „közvetíteni” a vietnami háború mielőbbi befejezése érdekében. A politikai menedékjog megkapása után családjával Kaliforniában telepedett le. Távollétében Magyarországon bírósági eljárást indítottak ellene, és halálra ítélték. 1971-ben doktori fokozatot szerzett a Stanford Egyetemen, majd a Mississippi Állami Egyetemen tanított történelmet. 1978-ban családjával együtt megkapta az amerikai állampolgárságot. 1982-ben megalapította ott a Center for International Security and Strategic Studies (Nemzetközi Biztonsági és Stratégiai Tanulmányok Központja) nevű intézetet. 1996-ban a hasonló nevű újonnan alapított tanszék első vezetője lett az egyetemen. (NM-SVA)

Rác Pál (Bors, Bihar megye, Románia, 1928. január 4. – Budapest, 1986. március 22.)

1939–1941 között két osztályt végzett a kolozsvári Református Gimnáziumban. 1941-ben apját a magyar rendőrség kommunista szervezkedés miatt letartóztatta. Rác Pál 1942-től mezőgazdasági munkát végzett, majd Nagyváradra ment munkát vállalni. Volt kifutó, sörgyári segédmunkás, közben folytatta gimnáziumi tanulmányait is. 1944-ben lépett be a Magyar Kommunista Pártba. 1945 májusában Budapestre került. 1946-tól a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége sajtóosztályán előadó. 1948. januártól a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség országos központja titkárságának munkatársaként működött, majd a Magvető Kiadó szerkesztőségében dolgozott. 1948. októberben át-

került a Külügyminisztériumba, ahol a költségvetési osztály munkatársa lett. 1948. novemberben elkezdte a hat hónapos külügyi szaktanfolyamot. 1949. júniustól segédfogalmazó, majd a politikai osztályon a román-albán ügyek előadója. Beosztott diplomata, II. o. titkár 1950–1953 között a berni, 1953–1955 között a belgrádi, 1955–1957 között a washingtoni, 1957–1960 között a párizsi követségen. Részt vett a magyar állandó ENSZ Képviselő felállításában, és tagja lett az állandó delegációnak. 1952 és 1963 között kisebb megszakításokkal az ÁVH/BM állományában látott el feladatokat. Belgrádi külszolgálat alatt 1954-ben a KÜM Sajtóosztálya munkatársaként 3 hónapot Genfben töltött a koreai és az indonéz kérdést tárgyaló külügyminiszteri konferencián. 1955-ben a KÜM Sajtóosztálya munkatársaként a négyhatalmi kormányfői értekezlet miatt Genfben tartózkodott. 1957 júniusában kiutasították az Amerikai Egyesült Államokból, hazatérése után főelőadó a Külügyminisztériumban. 1957-ben a magyar kormány megbízásából Péter János és Szarka Károly társaságában több afrikai és ázsiai országban tett hivatalos látogatást, melyek során ismertették az ún. „magyar kérdéssel” kapcsolatos hivatalos magyar álláspontot. 1960–1963 között a NATO-országok Osztály vezetője, 1963-tól rendkívüli és meghatalmazott nagykövet, 1963–1968 között a kairói nagykövetség vezetője, akkreditálva Etiópiában, a Jemeni Arab Köztársaságban, Líbiában, Szudánban. 1968–1970 között a Protokoll Osztály vezetője, 1970. március–

november között külügyminiszter-helyettes. 1970–1973 között belügyminiszter-helyettes, rendőr vezérőrnagy. 1974–1976 között külügyminiszter-helyettes, 1975. március 22. – 1980. március 27. között az MSZMP Központi Bizottságának tagja. 1976–1980 között külügyi államtitkár. 1980. május–1986. március között a New York-i állandó ENSZ Képviselő vezetője. (NM–SVA)

Rajnai Sándor (Budapest, 1922. augusztus 25. – Detroit, 1994. augusztus 27.)

A budapesti II. Rákóczi Ferenc Felsőkereskedelmi Iskolában érettségizett. 1940–1941-ben gépi hurkoló szakmát tanult. 1941–1942-ben a Zuglói Kötszövőgyárban munkás, majd raktári segédmunkás, árukihordó egy műszaki nagykereskedésben. 1943 októberétől a Berecken állomásozó 13. munkaszolgálatos zászlóaljban teljesített katonai munkaszolgálatot. 1944 októberében megszökött, és a szovjet hadsereg bevonulásáig Budapesten rejtőzködött. 1945 februárjától Budapesten a Dukesz és Pelczer, 1945. július – 1946. május között a Fischer-féle kötszövő üzemben dolgozott. 1945. júniustól a Magyar Kommunista Párt tagja. 1946 áprilisában a Belügyminisztérium Vidéki Főkapitánysága politikai nyomozó osztályán lett nyomozó alhadnagy. 1947-től a BM Államvédelmi Osztályán szolgált. 1950-től 1951-ig a moszkvai Dzserszinszkij Állambiztonsági Főiskolán tanult. 1953-ban alezredesi rangban kinevezték az állambiztonsági szervek Belső Reakció Elleni Harc osztálya II. alosztályának

vezetőjévé. 1954–1955 között a Lenin Egyetemen tanult Moszkvában. 1955. júniusban a BM II. Hírszerző Osztály vezetőjének első helyettese lett. 1956 augusztusában az MDP Központi Ellenőrző Bizottsága a törvénytelen-ségekben való részvételéért szigorú megrovásban részesítette. Ezt a büntetését 1958-ban törölték. 1956. október 23-ától az Államvédelmi Hatóság október 28-i feloszlataáig a BM főügyele-tén teljesített szolgálatot. 1956. október 28-án más államvédelmi tisztekkel és tiszthelyettesekkel a szovjet csapatok tököli bázisára ment. 1957. januártól a Belügyminisztérium Titkárságán dolgozott. 1957. áprilistól a BM Politikai Nyomozó Főosztály helyettes vezetője. Az 1956-os forradalom leverése után az első Kádár-kormány megbízásából irányította a forradalom vezető személységeinek, Nagy Imre miniszterelnöknek és társainak letartóztatását, részt vett kihallgatásukban, felügyelte az ellenük lefolytatott per előkészítését és lebonyolítását. 1956–1958 között a budapesti Gyorskocsi utcában működő politikai nyomozó főosztály helyettes vezetője. A korábbi koncepció-s perek előkészítésében játszott szerepe miatt elbocsátották a Belügyminisztérium állományából. 1962. augusztustól a Külügyminisztérium munkatársa, a moszkvai nagykövetség I. osztályú tanácsosa 1962. októbertől, első beosztottja 1963. július – 1966 között, 1964. júliustól rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. 1966 júliusában visszahívták belügyi állományba, korábbi kompromittáló iratait (az 1950-es években történt törvénytisértések-

ről) megsemmisítették, és a Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség helyettes vezetője lett. 1966. július 1-től a külföldi hírszerzéssel foglalkozó III/I-es csoportfőnökség vezetésével is megbízták, 1968-tól rendőr vezérőrnagy. 1976. december 1-től egészségi állapotának megromlása miatt saját kérésére nyugállományba helyezték. 1977–1978 között a budapesti Rendőrtiszti Főiskola állambiztonsági szakának oktatója. Ezután kérésére újra aktiválták, 1978-tól rendkívüli és meghatalmazott nagykövet, 1978. október – 1982. július között a bukaresti nagykövetség vezetője, 1982. július – 1989. május között a moszkvai nagykövetség vezetője. Az MSZMP Központi Bizottságának tagja, 1989. októberben tagságáról lemondott. 1992-ben kivándorolt Izraelbe, majd 1993-ban az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le, ahol 800 oldalas kéziratban megírta visszaemlékezéseit. (SVA)

Randé Jenő (Rákospalota, 1922. augusztus 28. – Budapest, 2014.)

1940–1945 között a Pázmány Péter Tudományegyetem Jogtudományi Karának hallgatója volt. 1946–1957 között a Magyar Rádió munkatársa, 1957–1963 között főmunkatársa volt. 1957–1960 között New York-i, 1960–1963 között londoni tudósítóként dolgozott. 1964–1967 között a Magyar Televízió politikai adásainak főszerkesztője. 1968–1970 között, illetve 1974–1978 között a Külügyminisztérium sajtófőnöke. 1970-től rendkívüli és meghatalmazott nagykövet, a kairói nagykövetség vezetője 1970. május – 1974. augusztus kö-

zött, akkreditálva a Jemeni Arab Köztársaságban, a Jemeni Népi Demokratikus Köztársaságban, Líbiában. 1977. december – 1984. május között a bécsi nagykövetség vezetője. 1985–1990 között a Magyarok Világszövetségének főtákará. 1990-ben nyugállományba vonult. (SVA)

Roska István (Mezőhegyes, 1926. december 30. – Budapest, 2008. november 14.)

Munkácsaládban született. Négy polgári osztályt végzett, 1940–1943 között a Weiss Manfréd Gyárban gépmunkás, 1943–1944 között tanonc, 1945–1947 között gyógyszerári laboráns. 1945-ben lépett be a Magyar Kommunista Pártba, az MKP battonyai pártbizottság vezetőségi tagja volt. 1947–1948-ban az MKP battonyai járási pártbizottság, majd a Békés megyei pártbizottság munkatársa volt. 1948–49-ben Makón az MDP megyei sajtófelelőse. 1949-ben rövid ideig a Szabad Nép újságírója volt, majd bekerült az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályára. 1955–1958 között megszakításokkal az SZKP Pártfőiskoláján tanult. 1956. december – 1957. február között a Zala megyei rendőrkapitányságon dolgozott. Az MSZP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztálya politikai munkatársa, megbízott osztályvezető-helyettes 1957–1959 között. 1959. október – 1966. szeptember között az MSZMP külügyminisztériumi pártbizottságának titkára. 1966-tól rendkívüli és meghatalmazott nagykövet, 1966. október – 1971. május között a szófiai nagykövetség vezetője. 1971–

1985 között külügyminiszter-helyettes, az igazgatási és gazdasági-pénzügyi területet felügyelte. 1985. október – 1988. december között berlini, 1988. december – 1990. április között a varsói nagykövetség vezetője. 1990-ben nyugállományba vonult. (NM)

Rubido-Zichy Iván (Modor, 1908. szeptember 9. – Maschwitz, 1995. augusztus 19.)

Bárói családban született, felsőfokú tanulmányait a bécsi Theresianumban, Zürichben és Debrecenben folytatta, jogi doktorátust szerzett. 1934-ben teljesített próbaszolgálatot a Külügyminisztériumban, majd a Nemzetközi Közigazgatási Osztályon szolgált. 1938-ban került Berlinbe, majd 1941-ben a Protokoll Osztályra. 1945-ben vette át az osztály vezetését, de 1948-ban jelentősen rosszabb státuszba osztották, és informális figyelmeztetések hatására elhagyta Magyarországot. Argentínában telepedett le, ahol aktív tagja lett a külhoni magyar emigrációnak. (SVA)

Sebestyén Pál (Budapest, 1893. szeptember 11. – Budapest, 1973. október 18.)

Jogi tanulmányai után 1919 januárjában került a Külügyminisztériumba, hamarosan Fiumébe küldték, majd Svájcban, a Vegyes Döntőbíróóságok mellett működő magyar titkárságon teljesített szolgálatot. 1936-tól a Külügyminisztérium Nemzetközi Közjogi és Szerződési Osztályán szolgált, 1945 után pedig döntő szerepe volt a Külügyminisztérium újjászervezésében. Részt vett a magyar béke-előké-

szítésben, 1946-ban Groza román miniszterelnökkel tárgyalt (ún. Sebestyén-misszió), majd a Külügyi Akadémia tanáráként tevékenykedett, később az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének volt munkatársa, Grotius és Montesquieu avatott fordítója. (SVA)

Sina Simon (Bécs, 1810. augusztus 15. – Bécs, 1876. április 15.)

Rendkívül vagyonos görög-vlach gyökerű család tagjaként született, és idővel az ország egyik legnagyobb mecénásává vált. Szinte minden nagyobb magyar közintézmény megalakítását, felépítését támogatta, a Magyar Tudományos Akadémia budapesti székházát szinte teljes egészében finanszírozta. Diplomáciai tevékenysége I. Ottó görög királyhoz kötődik, akinek követe volt Bécsben, Berlinben és Münchenben. Az osztrák Főrendiház is tagjául választotta. (SVA)

Száll József (Budapest, 1921. június 16. – Milánó, 2004.)

Érettségi után a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa. A Madisz elnökhelyettese, a Szabad Nép munkatársa 1945. január – szeptember között. Az MKP megbízásából került a Külügyminisztériumba. Részt vállalt a Kertész István vezette Béke-előkészítő Osztály munkájában. Beosztott diplomata, I. osztályú titkár 1946–1949, első beosztott 1949–1950 között a berni magyar követségen. Ekkor az Államvédelmi Osztály Szigorúan Titkos munkatársa is volt. Részt vállalt Nagy Ferenc miniszterelnök lemondásában.

A Központban a Tájékoztatási Főosztály főosztályvezető-helyettese 1950–1956 között. Tanácsos, első beosztott 1956–1958 között a pekingi nagykövetségen. A Tanulmányi Osztály vezetője 1958–1959 között. Az UNESCO-nál Magyarország képviselője tanácsosi rangban 1959. augusztus – 1960. szeptember között. 1960-tól rendkívüli követ, a dzsakartai nagykövetség vezetője 1960. október és 1962. július között. A római követség vezetője 1962. augusztus – 1964. május között, majd nagykövet 1964. május – 1970. július között. Hazatérése után a miniszter személyes tanácsadója volt. 1970 októberében családjával elhagyta az országot, külföldre távozott, együttműködött több nyugati titkosszolgálati szervvel. A Legfelsőbb Bíróság távollétében 1973 áprilisában hazaárulás vádjával szabadságvesztésre ítélte. A rendszerváltozás után az eljárást megszüntették. (SVA)

Széchenyi Manó (Sopron, 1858. július 30. – Sennyefa, 1926. december 29.)

Grófi családban született, jogi tanulmányait Bécsben végezte. Diplomáciai pályája Berlinben kezdődött, ahol az osztrák–magyar követségen szolgált. Ezt követően Rómában szolgált előbb az olasz állam, majd a pápai udvar mellett, ezt követően Konstantinápolyban és Athénben teljesített szolgálatot. Rövid ideig ideiglenesen vezette is az athéni osztrák–magyar külképviseletet, majd Szentpétervárra került. Karrierje csúcspontja 1898–1900 között volt, amikor a király személye körüli miniszteri tisztséget birtokolta. Le-

mondása után a politikai életből visszavonult, előbb Sopronban élt, majd Abbáziába költözött. Az utolsó lakhelye Magyarországon volt. (SVA)

Szécsen Miklós (Temerin, 1857. november 26. – Gyöngyösszentkereszt, 1926. május 18.)

Grófi családban született. Jogi tanulmányokat folytatott, majd az osztrák–magyar külügyi szolgálat tagja lett. A belgrádi követségen kezdte diplomáciai pályáját 1881-ben, majd Rómában szolgált, később Párizsban, majd a pápai udvarban mint követ. 1897-től vezette a közös Külügyminisztérium első osztályát. 1911-ben lett franciaországi osztrák–magyar követ, 1916-ban saját kérelmére helyezték nyugállományba. Ettől kezdve a Főrendiház tagjaként tevékenykedett. (SVA)

Szegedy-Maszák Aladár (Budapest, 1903. november 19. – Washington, 1988. március 25.)

1927-ben a Budapesti Egyetem Közgazdaságtudományi Karán szerzett diplomát. 1927–1928 között a heidelbergi egyetemen és a párizsi École Libre des Sciences Politiques-on tanult. 1928–1937 között a Külügyminisztériumban teljesített szolgálatot. 1937–1942 között a berlini magyar követség titkára, 1943–44-ben a Külügyminisztérium Politikai osztályának helyettes vezetője, majd vezetője. 1943-ban jelentős szerepet játszott a Kállay-kormány különbéke megkötésére irányuló titkos tárgyalásában. Magyarország német megszállása után a Gestapo letartóztatta, és Dachaubá deportálták,

ahonnan 1945-ben tért vissza. Rabtársa volt egykori külügyminisztériumi felettese, Szentmiklóssy Andor, aki azonban nem érte meg a tábor felszabadítását. 1945 októberében rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter lett, 1945. november – 1947. június között a washingtoni követség vezetője. Aktív részese volt a magyar béke-előkészítésnek, a párizsi békekonferenciára személyesen el is utazott. 1947 nyarán tiltakozásul Nagy Ferenc miniszterelnök eltávolítása ellen lemondott tisztségéről, majd emigrációba vonult. Az Egyesült Államokban részt vett a nyugati magyarság életében. 1950–1969 között az Amerika Hangja rádió munkatársa volt. Emlékiratainak egy része megjelent, a többi kéziratban van. Az emigráció egyik legtekintélyesebb személyiségként hunyt el. (SVA)

Szekfű Gyula (Székesfehérvár, 1883. május 23. – Budapest, 1955. június 29.)

A fővárosban tanult történelmet, német és francia nyelvet. Eötvös kollégistaként a későbbi magyar szellemi élet prominenseivel ismerkedett meg. Hamarosan a Magyar Nemzeti Múzeumban helyezkedett el, majd az Országos Levéltár munkatársa volt. Bécsbe delegálták a Haus-, Hof- und Staatsarchiv magyar levéltári anyagának feldolgozására, majd később, 1918 után annak szeparációjára. A Budapesti Tudományegyetemen a 16–18. századi magyar történelem magántanára 1916-tól, rendkívüli egyetemi tanár 1924-től. Rákóczi emigráns éveiről szóló művét éles sajtópolémia követte, országos hír-

nevet a *Három nemzedék. Egy hanyatló kor története* című történetpolitikai esszéjével szerzett. Szekfű a két háború közötti korszak – és a 20. század – egyik legnagyobb hatású magyar történésze volt. A Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja 1941-től. 1945. április 2-án másik hét közéleti társával együtt beválasztották az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe. 1945-től rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, 1945. novemberétől a moszkvai követség (1948. májustól nagykövetség) vezetője, akkreditálva Finnországban. 1949-ben visszahelyezték, 1953–1955 között országgyűlési képviselő, 1954–1955 között az Elnöki Tanács tagja. (SVA)

Szent-Iványi Domokos (Budapest, 1898. április 28. – Heidelberg, 1980. július 19.)

Jogi, államtudományi, közgazdasági stúdiumokat hallgatott Budapesten és Párizsban a Sorbonne-on. 1924-ben került a Külügyminisztériumba. Hamarosan a clevelandi magyar konzulátus munkatársa lett. Hazatérte után a Miniszterelnökségen helyezkedett el (Teleki Pál tanítványa volt korábban). A Külügyminisztérium Kulturális Osztályának megalakulása után visszatért annak élére. Angolszász orientációja révén egyik fontos szereplője volt a Kállay-kormány titkos béketapogatásainak s a titkos béke-előkészítésének. Részt vett 1944 őszén a Faragho-féle moszkvai magyar fegyverszüneti misszióban. A világháború után részt vett a Kertész István vezette magyar béke-előkészítés munkála-

taiban. A Magyar Közösség-perben 15 évi kényszermunkára ítélték. 1956-ban szabadulhatott, de az országot csak később hagyta el. (SVA)

Szentmiklóssy Andor (Budapest, 1893. október 6. – Dachau, 1945. február 10.)

Grófi családban született, majd diplomáciai pályára lépett. Teljesített szolgálatot a Gazdaságpolitikai Osztályon, majd a római magyar követségen. 1942-ben kapott megbízást a Külügyminisztérium Politikai Osztályának vezetésére. Szerepének az adott nagyobb súlyt, hogy a Kállay Miklós miniszterelnök kezdeményezte titkos béke-előkészítés egyik kulcsembere lett. 1943–1944 között a külügyminiszter állandó helyettese volt. Szerepet vállalt az angolszász hatalmakkal való kapcsolatfelvétel előkészítésében, így 1944. március 19. után az elsők között tartóztatták le. Rövid fogság után a dachau koncentrációs táborba hurcolták, ahol életét vesztette. (SVA)

Ugron István (Mezőzáh, 1862. – Kolozsvár, 1948.)

A bécsi Konzuli Akadémia elvégzése után állt külügyi szolgálatba, szolgált az Oszmán Birodalomban, Romániában, Oroszországban, valamint az Amerikai Egyesült Államokban. Az első világháború után kivált a külügyi szolgálatból, és Erdélyben maradt. Részt vett a kulturális életben, valamint az Országos Magyar Párt életében – utóbbit rövid ideig vezette is. Erdély református közéletének fontos tagja volt. (SVA)

Ullein-Reviczky Antal (Sopron, 1894. november 8. – London, 1955. június 13.)

Soproni polgárcsaládban született, a bécsi Konzuli Akadémia elvégzése után jogi tanulmányokat folytatott az ekkor Tisza István nevét viselő debreceni egyetemen. 1919-től teljesített külügyi szolgálatot Bécsben, Párizsban, Isztambulban, majd Zágrábban. A háború alatt a sajtóirányításban vett tevékenyen részt, és angolszász szimpátiái miatt – felesége is angol nő volt – hamar a német háborús vezetés célkeresztjébe került. 1943-ban nevezték ki stockholmi követnek, majd 1944. március 19. után egyik szervezője lett a magyar követi ellenállásnak. A háborút követően nem tért haza, Londonban telepedett le. Bekapcsolódott az emigráns magyar közéletbe is. (SVA)

Ustor Endre (Budapest, 1909. szeptember 1. – Budapest, 1998. április 28.)

Érettségi után 1927–1939 között tisztviselőként dolgozott különböző bankokban, miközben elvégezte a pécsi Erzsébet Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karát, ahol 1932-ben szerzett jogi diplomát. 1940–1942 között önálló ügyvéd. A háború idején munkaszolgálatot teljesített. 1944–1945 között rendőrtiszt Debrecenben, majd 1945–1949 között Szatmár megye tiszti főügyésze. A Pénzügyminisztérium Nemzetközi Főosztályán főelőadó 1949–1953 között, a Külügyminisztérium főelőadója 1953–1956 között, majd ismét a Pénzügyminisztérium Nemzetközi Főosztály főelőadója 1956–1957 között. A Külügyminiszté-

rium Nemzetközi Jogi és Konzuli Osztály vezetője, a Külügyi Kollégium tagja 1958-tól. Főkonzul 1958. májustól, 1965-től meghatalmazott nagykövet. Több ízben volt a magyar ENSZ-küldöttség tagja. Az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottság tagja 1967–1976 között, elnöke 1974-től. 1975-től nyugállományba vonult, majd az ENSZ Igazgatási Bíróságának tagja lett (1976–1987), egy ideig elnöke volt (1981–1984). (SVA)

Újpeéry Elemér (Eszék, 1911. január 19. – Brüsszel, 2001. szeptember 18.)

Tisztviselő családban született, és Budapesten Teleki Pál tanítványaként tanult közgazdaságtant. 1936-ban került a külügyi szolgálathoz. 1939-ben őt nevezték ki összekötőnek a Miniszterelnökség és a Külügyminisztérium között, ő volt Teleki Pál utolsó látogatója 1941-ben. 1942-ben került a lisszaboni magyar követségre mint követségi titkár. A semleges fővárosban egyike volt azoknak, akik aktívan részt vettek a Kállay-kormány különbéke-tárgyalásaiban. Követi jelentései fontos forrásai voltak a korabeli magyar diplomáciának. A lisszaboni követség ügyvivőjeként a Sztójay-kabinet idején még hivatalban maradt, a Szálasi-puccs idején azonban leköszönt pozíciójáról. 1945 után nem tartottak igényt szolgálataira, így 1946-ban emigrációba vonult. (SVA)

NÉVJEGYEK

Ambrus Jenő okleveles közgazda, diplomata nagyköveti rangban, a Miniszterelnöki Kabinetiroda miniszteri tanácsadója. Korábbi miniszterelnöki és külügyminisztériumi protokollfőnök. Szakterülete az állami protokoll, a rangsorolás és szertartásrend. E tárgyban a Nemzeti Közszolgálati Egyetem óraadó tanára. Előad a Széchenyi István, a Budapesti Metropolitan és a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen.

Arany Anett Europass referens (Tempus Közalapítvány, 2015 óta). Tanulmányok: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (2008–2011), Eötvös Loránd Tudományegyetem (2011–2013).

Dr. Bába Iván, PhD egyetemi magántanár, volt közigazgatási államtitkár, volt nagykövet. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Károli Gáspár Református Egyetem óraadó tanára. A kőszegi Felsőbbfokú Tanulmányok Intézetének főigazgató-helyettese. Szakterülete: diplomáciai kapcsolatok, külügyi igazgatás, diplomáciai protokoll. Kutatási témája: rendszerváltoztatás Magyarországon és Közép-Európában. E témában legutóbbi publikációja: *A kommunizmus bukása. Rendszerváltoztatás Közép-Európában 1989-1990-ben*. FTI, 2017.

Dr. Baller Barbara a Pécsi Tudományegyetemen jogi diplomát, 2003-ban az Eötvös Loránd Tudományegyetemen Európa jogi szakjogász, 2014-ben Pécssett energetikai szakjogász végzettséget szerzett. Tizennégy éven át volt a Külügyminisztérium munkatársa. *A Nemzetközi szervezetek és intézmények* és *A magyar külügyi igazgatás alapjai* című tankönyvek társszerzője. Jelenleg az Országos Atomenergia Hivatal külső kapcsolatok szakterületének vezetője. 2011 óta a Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének oktatója diplomáciai és konzuli jog tárgyból.

Dr. Balogh Csaba a Nemzetközi Kapcsolatok Moszkvai Állami Intézetében végzett 1992-ben, majd a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetemen szerzett külügyi szakértői mesterdiplomát 1994-ben. Jogi diplomáját 2003-ban szerezte Pécssett. 1992-től dolgozik a külügyi tárcánál. 1995-től volt bukaresti kiküldetésben, ahol 2001-től első beosztottként szolgált. 2004-től szófiai első beosztott. 2011 és 2014 között nagykövet Pozsonyban. 2014-ben a Külgazdasági és Külügyminisztérium keleti nyitására felelős helyettes államtitkára, 2015-től közigazgatási államtitkára.

Dr. Balogh István, PhD főosztályvezető a Külgazdasági és Külügyminisztérium Biztonságpolitikai és Non-proliférációs Főosztályán 2014 óta. 2013-ban szerezte meg

doktori fokozatát a Budapesti Corvinus Egyetemen. 2010 és 2017 között a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és jogelődje egyetemi tanársegédje, majd egyetemi adjunktusa. 2011 és 2014 között a Magyar Külügyi Intézet munkatársa volt. Szakterülete: biztonságelméletek, nemzetközi kapcsolatok elmélete. Legfontosabb publikációi: Marton Péter – Balogh István – Rada Péter: *Biztonsági Tanulmányok. Új fogalmi keretek és tanulságok a visegrádi országok számára*. ÁJTK 2015, Budapest; *Considering a European Soft Grand Strategy*. Chatham House, 2010.

Baranyai Gábor a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Fenntartható Fejlődés Tanulmányok Intézet igazgatója. Volt külügyi helyettes államtitkár. Szakterülete a nemzetközi éghajlat- és vízpolitika, illetve a természeti erőforrásokkal kapcsolatos államközi konfliktuskezelés. Kiemelt publikációi: The Water Convention and the European Union: the benefits of the Convention for EU Member States. In: Tanzi, McIntyre, Koliopoulos, Rieu-Clarke, Kinna: *The UNECE Convention on the Protection and Use of International Watercourses and Lakes*, Brill Nijhoff, 2015; Anatomy of a deadlock: a systemic analysis of why the Gabčíkovo-Nagymaros dam dispute is still unresolved. In: *Water Policy* 18 (2016/1, 39–49).

Dr. Becsey Zsolt László, PhD a Corvinus Egyetem címzetes egyetemi tanára, a Károli Gáspár Református Egyetem oktatója, a Metropolitan Egyetem óraadó tanára. Az Európai Parlament volt képviselője, volt külgazdasági államtitkár és közlekedési helyettes államtitkár. Követi rangban volt a brüsszeli magyar EU-képviselő helyettes vezetője. Tudományos és diplomáciai szakterülete Magyarország integrációja az Európai Unióba, valamint a nemzetközi gazdasági kapcsolatok. Legfontosabb publikációi: *A magyar külgazdaság helye a magyar gazdaságpolitikában* (szerk. KRE, 2017); *Az én 25 évem: felzárkózunk Európához?* (CEPoliti – konferenciakiadvány, 2016); *A keleti nyitás súlya a magyar külgazdaságban* (Polgári Szemle, 2014).

Benkő Levente biztonságpolitikáért felelős helyettes államtitkár, politikai igazgató (Külgazdasági és Külügyminisztérium – 2014 óta). Szakterülete a multilaterális kül- és biztonságpolitika, az európai biztonsági architektúra, az energiadiplomácia, az Európai Unió szomszédságpolitikája.

Dr. habil. Bérczi István professor emeritus, kőolaj-geológus, a MOL NyRt ny. igazgatója. A Magyarhoni Földtani Társulat és az Amerikai Kőolaj-geológus Asszociáció tiszteleti tagja. Szakterülete a kőolaj- és földgáztelepek kutatása, termelése. Két nemzetközi földtudományi szervezet korábbi elnöke, a Magyar Érdemrend tisztikeresztjének kitüntetettje. 185 magyar és angol publikáció (társ)szerzője, (pl. a *Szénhidrogén-teleptani problémák szedimentológiai megközelítése Kelet-Magyarországi esettörténetek alapján*, 1990; *Mapping of Reserves and Resources Classification Systems*, 2007).

Dr. Budaházy György, PhD a Központi Statisztikai Hivatalban a Makroelszámolási és Szolgáltatás Külkereskedelmi Osztály osztályvezetője. Tudományterülete: regionális tudományok és külkereskedelem.

Dr. Csaba Tamás 2002 óta a Külügyminisztérium munkatársa. 2006–2010 között beosztott diplomata Magyarország ENSZ melletti Állandó Képviselőtén, ahol elsődlegesen az ENSZ Közgyűlés VI. (nemzetközi joggal foglalkozó) Bizottságának munkájában vett részt. Jelenleg osztályvezető a Külgazdasági és Külügyminisztérium Nemzetközi Jogi Főosztályán. Szakterülete: nemzetközi jog, nemzetközi szerződéskötési eljárás.

Csatári Éva okl. közgazda, volt szakdiplomata, vezető külgazdasági tanácsos (Prága, Köln, Frankfurt am Main, Berlin). A Külkereskedelmi Minisztérium (ill. jogutódai) volt osztályvezetője, főosztályvezető-helyettese. A Magyar Befektetési és Kereskedelmi-fejlesztési Kht./ITD-H volt európai igazgatóhelyettese. 2010-től az AUDI Hungaria Zrt. kormányzati kapcsolatok tanácsadója, a Károli Gáspár Református Egyetem óraadó tanára.

Dr. habil. Csernus Sándor, PhD egyetemi magántanár (SZTE). Tanulmányok: József Attila Tudományegyetem, Szeged (történelem–francia, 1970–1975), Poitiers-i Egyetem (1974–1975). Munkahelyek: Szegedi Tudományegyetem BTK Történelmi Intézet (1975–), Jean Moulin University Lyon 3 (1981–1986), Université d’Angers (1997), a Párizsi Magyar Intézet igazgatója 1998–2005 között, a Balassi Intézet nemzetközi igazgatója 2006–2008 között, EUNIC magyar tagozat 2006–2008. Megbízatai: TEMPUS KA (elnök 2008–2013), SZTE BTK dékán (2008–2014). Szakterülete: nemzetközi kapcsolatok története, diplomáciatörténet, kulturális diplomácia.

Csernusné Dr. Tóth Annamária nyelvtanár, fordító. Tanulmányok: József Attila Tudományegyetem BTK, angol-francia szak (1970–1975), Poitiers-i Egyetem (1974/75), Jean Moulin University Lyon 3 (1984–1985). Munkahelyek: JATE Központi Tanulmányi Könyvtár (1978–1981), JATE/SZTE Idegen nyelvi Kommunikációs Központ (1981–2012), Université Sorbonne Nouvelle – Paris 3 (CIEH-könyvtár, 1991–94). Szakterülete: nyelvoktatás, szakfordítás, műfordítás, alkalmazott nyelvészet, kontrollszerkesztés, szótárkészítés (Pálfy–Perrot: Magyar–francia /Francia–magyar kézi-szótár).

Csuzdi Szonja főosztályvezető (Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal, Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya). 2001 óta részt vesz az Európai Unió kutatási keretprogramjainak hazai koordinációjában, majd a kutatás-fejlesztési és innovációs szakpolitikát érintő tagállami működés feladatiban. 2011–2012-ben koordinálta a magyar EUREKA-elnökség szakmai programját. 2015 óta felel a bilaterális kormány-

közi tudományos és technológiai (TÉT) kapcsolatok koordinációjáért. Legfontosabb publikációi: Csuzdi Szonja – Nagy Ágnes: *Kutatási programok az Európai Unióban*, Európai Füzetek, Budapest, 2003.

Dr. Domaniczky Endre, PhD jogász, történész, konzul (Sydney), volt konzul (Canberra, Melbourne), óraadó tanár (Eötvös Loránd Tudományegyetem ÁJK, Pécsi Tudományegyetem ÁJK). 2016–2017-ben az Igazságügyi Minisztérium Miniszteri Tanácsadói Osztályának munkatársa volt. Kutatási területei: jogtörténet, diplomáciatörténet, közigazgatási jog. Legfontosabb publikációi: *Ausztrália magyar szemmel* (Kecskemét, 2008); *A jogállam és a civil szektor Magyarországon* (Bp., 2009); Magyarország konzuli és diplomácia kapcsolatai Ausztráliával (*Jura* 2017/1.); Adalékok a magyar egyesülési jog szabályozásához a dualizmus korában (*Jogtörténeti Szemle* 2012/1.).

Erdős André volt külügyi helyettes államtitkár, volt nagykövet (New Yorkban, Párizs), az ENSZ Biztonsági Tanácsának volt tagja. Jelenleg a Magyar ENSZ Társaság és a Magyar Atlanti Tanács alelnöke, óraadó tanár a Szegedi Tudományegyetemen. Több tanulmány és cikk – köztük a *Szovjet–német kapcsolatok 1939–41 között* (1984) –, valamint a szakmai tevékenységéről szóló *Sorsfordító Esztendők* (2004) c. könyv szerzője.

Dr. F. Tóth Gábor jogász, állam- és jogtudományi doktor, szakmai főtanácsadó. Diplomáciai rangja: rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. Szakterülete a diplomáciai és konzuli jog, e területen több felsőoktatási intézmény nemzetközi vagy jogi karán volt vendégelőadó, óraadó (Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Károli Gáspár Református Egyetem, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Miskolci Egyetem). Volt bonni konzul, berlini főkonzul, évekig a Külügyminisztérium Konzuli Főosztályának vezető munkatársa, 2010 és 2014 között a főosztály vezetője. 2014-től az Igazságügyi Minisztérium munkatársa, szakmai kabinetfőnök-helyettes, a Miniszteri Tanácsadói Osztály vezetője.

Dr. Ferkelt Balázs PhD, a Budapesti Gazdasági Egyetem Külkereskedelmi Karának egyetemi docense, a nemzetközi tanulmányok alap- és mesterképzési szak felelőse. 2006–2017 között tanszékvezető, 2008–2016 között az intézmény rektorhelyettese. Oktatási tevékenysége az Európai Unióhoz kapcsolódó tantárgyakra terjed ki. Kutatási területei: a monetáris integráció működése és hatása a területi egyenlőtlenségekre, konvergencia az Európai Unióban. Az Európai Bizottság Magyarországi Képvisellete és a Miniszterelnökség „Magyarok Európáért” díjának kitüntetettje.

Dr. Gazdag Ferenc professzor emeritus (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Nemzetközi és Európa Tanulmányok Kar). Az MTA doktora (2006). A MAB Társadalomtudományi Bizottságának elnöke. A European and Defence College (Brüsszel) Academic Board tagja. Kutatási területei: biztonságpolitika, magyar külpolitika, francia külpo-

litika. Fontosabb munkái: *Biztonsági tanulmányok – biztonságpolitika* (2011); *Európai integráció és külpolitika* (2007); *Európai integrációs intézmények* (1999); *Franciaország története* (1997).

Dr. Hargita Eszter PhD a Miniszterelnökség keretein belül működő Támogatásokat Vizsgáló Iroda főosztályvezető-helyettese. A Károli Gáspár Református Egyetemen és a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen tart szemináriumokat. Szakterülete az állami támogatások kérdésköre. Rendszeresen publikál az Állami Támogatások Joga című kiadványban.

Hegedüs Zsuzsanna közgazdász, okleveles „nemzetközi kapcsolatok” elemző, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara Hadtudományi Doktori Iskolájának doktorandusza. 2013–2015 között az MTA KRTK Világ-gazdasági Intézetének fiatal kutatója. Kutatási területei: a természeti erőforrások biztonsága, az Amerikai Egyesült Államok gazdasága.

Heincz Balázs osztályvezető, Vízdiplomáciaért és Kötött Segélyhitelekért Felelős Főosztály, Külgazdasági és Külügyminisztérium. Doktorandusz hallgató (Nemzeti Közszolgálati Egyetem). Kutatási területe: globális vízpolitikai kormányzás.

Hermándy-Berencz Judit igazgatóhelyettes (Tempus Közalapítvány). Tanulmányok: Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem (1994–1999). Munkahelyek: Tempus Közalapítvány, The National Institute of Technology, Oslo (2003), Welsh Joint Education Committee, Cardiff (1998).

Hernádi Anna felsőoktatási csoportvezető-helyettes (Tempus Közalapítvány). Tanulmányok: Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs (angol nyelv és irodalom szakos tanár és bölcsész, 1991–1996), Külkereskedelmi Főiskola Budapest (Nemzetközi marketing szakközgazdász – kommunikáció specializáció, 1997–1999). Munkahelyek: Moholy-Nagy Művészeti Egyetem (2010–2015), Gaz de France (2003–2010), BNP Paribas (1999–2003). Megbízatása: Magyar–Francia Kereskedelmi- és Iparkamara Kommunikációs Klub vezetője (2003–2011).

Dr. Hetényi Géza PhD Brüsszelben Magyarország EU melletti Állandó Képviselőtén a Gazdasági és Pénzügyi Csoport (ECOFIN) vezetője. A Külügyminisztérium EU Államtitkárságán 2010–2014 között főosztályvezető. 2007–2010 között milánói főkonzul. Szakterülete az Európai Unió gazdaságpolitikai és pénzügyi koordinációja valamint az uniós költségvetés. Fontosabb publikációi: Az EU tagság 10 évének főbb gazdasági folyamatai a V4 országokban. In: *Pro Publico Bono Magyar Közigazgatás*, 2014. 2. szám; Az Európai Unió 2014 és 2020 közötti többéves pénzügyi kerete. Szerkesztő, *Európai Tükör különszám*, 2012 tavasz.

Hrovatin Zsolt a Külgazdasági és Külügyminisztérium főosztályvezetője. Szakterülete a gazdaságdiplomácia és a külföldi működő tőkeberuházások ösztönzése.

Dr. Horváth István ny. nagykövet, főkonzul. 1976–2015 között a Külügyminisztérium munkatársa volt. Diplomáciai szolgálatot teljesített Szófiában, Sydney-ben, Canberrában, Moszkvában, Bécsben – a magyar állandó EBESZ és az ENSZ képviselően – és Szentpéterváron. A Külügyminisztérium Nemzetközi Jogi Főosztályának vezetője volt 2005–2012 között. A Corvinus Egyetem óraadó tanára, szakterülete a nemzetközi jog és a diplomáciai jog.

Íjgyártó István a Külgazdasági és Külügyminisztérium kulturális és tudománydiplomáciáért felelős államtitkára. A minisztériumban különféle tisztségeket betöltve a délkelet-európai és a posztszovjet térség országaival folytatott kapcsolatokért felelt, illetve Magyarország bukaresti, majd moszkvai nagykövetségén teljesített szolgálatot. Több cikk, tanulmány szerzője, legfontosabb publikációi: A kisebbségi kérdés térségünkben. In: *Kelet-Közép-Európa az ezredfordulón*. Magyar Atlanti Tanács, Bp. 1999.; A földgáz geopolitikája és Európa energiabiztonsága. *Kommentár* 2006/3.

Inkei Péter kulturális szakértő (Budapesti Kulturális Obszervatórium). Tanulmányai: ELTE BTK (angol-spanyol szak, 1963–1968). Munkahelyek: Magyar UNESCO Bizottság (1970–1973), MTAPKCs (1973–1979), OM (1979–1984), Akadémiai Kiadó, igazgatóhelyettes (1984–1987), MKM kiadói főosztályvezető (1987–1991), Művelődési Minisztérium, főosztályvezető, majd helyettes államtitkár (1995–1998), Budapesti Kulturális Obszervatórium (1999–), CEU-Press (1991–). Szakterülete: nemzetközi kapcsolatok, kulturális diplomácia.

Dr. Iványi Károlyné, közigazdász, közigazgatási főtanácsadó, nemzetközi marketing-kommunikáció szakértő. Munkahelyek: Hungexpo – nemzetközi kapcsolatok és protokoll igazgató; Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium – miniszteri protokollfőnök; Külügyminisztérium – Protokoll Főosztály főosztályvezető-helyettes; Külgazdasági és Külügyminisztérium – Külkapcsolati Koordinációs Főosztály főosztályvezető-helyettes. Oktatás: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapesti Gazdasági Egyetem, Mathias Corvinus Collegium, óraadó tanár. Szakterülete: protokoll, nemzetközi kommunikáció, többoldalú nagy nemzetközi rendezvények szervezése. Publikáció: *Nemzetközi rendezvények szervezése*. In: *Közszolgálati protokoll*. Egyetemi tankönyv. Nemzeti Közszolgálati Egyetem.

Dr. Jankovich József PhD. irodalomtörténész. Tanulmányai: József Attila Tudományegyetem, Szeged (1967–1972), magyar-angol szak. Munkahelyek: Kortárs, Nagyvilág, Mozgó Világ – olvasószerkesztő (197–1977). MTA Irodalomtudományi Intézet (1978–2015), főmunkatárs; a Reneszánsz Osztály vezetője (1992–2015), igaz-

gatóhelyettes (2004–2013). A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság főtítkárhelyettese (1984–1991), főtítkára (1991–2006). A Balassi Intézet Tanácsadó Testületének elnöke (2001–2004).

Janzsó János a Corvinus Egyetem volt nyelvtanára (1977–2012). Nemzetközi politikatudományi tanulmányok hazai és külföldi egyetemeken, publicisztikai írások szerzője. Fordító, tolmács. 1994–2006 között Budafok-Tétényben önkormányzati képviselő, bizottsági elnök.

Dr. habil. Jeszenszky Géza egyetemi magántanár (Corvinus Egyetem), volt külügyminiszter (1990–1994), volt nagykövet az Egyesült Államokban (1998–2002), Norvégiában és Izlandon (2011–2014). Szakterülete a 20. század nemzetközi kapcsolatai és a magyar külpolitika története. Legfontosabb publikációi: *Az elveszett presztízs. Magyarország megítélésének megváltozása Nagy-Britanniában* (1986, 1994); *Helyünk a világban – A magyar külpolitika útja a 21. században* (társszerző: Csaba László és Martonyi János, 2009); *Kísérlet a trianoni trauma orvoslására. Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben* (2016).

Dr. K. Lengyel Zsolt PhD intézetvezető. Munkahelye: Ungarisches Institut München. Tanulmányai: Heidelbergi Egyetem (1981–1982), Müncheneri Egyetem (1982–1986). A *Studia Hungarica* és az *Ungarn-Jahrbuch* főszerkesztője D-Ung. Ges. BDR tagja (2004–). Szakterülete: nemzetközi kapcsolatok (német-magyar-román), Közép-Európa története és művelődéstörténete, regionalizmus, hungarológia.

Kasza Georgina nemzetköziesedési koordinátor (Tempus Közalapítvány). Tanulmányok: ELTE Budapest (történelem–szociológia 1997–2002), PhD-képzés ELTE Budapest (2015–). Munkahelyek: Országos Közoktatási Intézet (2003–2004), SuliNova Kht. (2004–2007), Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (2007–2016). Szakterülete: oktatáspolitikai, nemzetköziesedés a felsőoktatásban.

Kilin Emőke CEEPUS pályázati koordinátor (Tempus Közalapítvány). Tanulmányok: Eötvös Loránd Tudományegyetem (cseh-kultúratudomány, BA, 2008–2011), Prágai Károly Egyetem (cseh, 2010), Károli Gáspár Református Egyetem (szociológia BA, 2015–), University College London, Institute of Education, Centre for Global Higher Education (2017). Munkahelyek: Tempus Közalapítvány CEEPUS asszisztens, (2012–2015), TKA CEEPUS koordinátor (2016–).

Dr. Kruppa Éva PhD főiskolai tanár. Több magyar felsőoktatási intézményben oktatott, jelenleg a Budapesti Gazdasági Egyetem Külkereskedelmi Karán tanít magyar és angol nyelven nemzetközi gazdasági és az Európai Unióhoz kapcsolódó tantárgyakat. Vendégelőadóként Finnországban Kelet-Közép-Európa integrációja tárgyában

tart rendszeresen előadásokat. Vezető oktatóként az Integrálódó Európa I. és II. kötet több fejezetének szerzője. Főbb kutatási területei: az EU kohéziós politikája, a határ menti együttműködés, a WTO és a nemzetközi regionális megállapodások.

Dr. Kruzslicz Péter Pál, dr. jur., MA, egyetemi tanársegéd, képzési adminisztratív igazgató (Szegedi Tudományegyetem). Tanulmányok: SZTE ÁJTK (2001–2006), Jean Moulin University Lyon 3, Európa-jog MA (2004–2006). Munkahelyek: Lyon3 (2007–2009), SZTE ÁJTK, Európa-tanulmányok Központ, Nemzetközi és Regionális Tanulmányok Intézet (2009–). Megbízások: képzési igazgató (SZTE ÁJTK, 2011–), adminisztratív igazgató (SZTE Frankofón Egyetemi Központ, 2013–), nemzetközi igazgató (SZTE, 2015–2016). Szakterülete: összehasonlító alkotmányjog, Európa-jog.

Dr. Lemák Ella címzetes egyetemi docens, a Budapesti Gazdasági Egyetem óraadó tanára. Tizenöt éven át volt a Külügyminisztérium Jogi és Közigazgatási Főosztályának vezetője. Szakterülete a külügyi igazgatás valamint a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga. Számos tankönyv, egyetemi, főiskolai jegyzet, oktatási segédanyag szerzője, amelyek átfogják az általános jogi ismeretek, a kötelmi jog, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok legfontosabb jogintézményei és a külügyi igazgatás kérdéskörét.

Lukács Julianna senior koordinátor (TEMPUS Közalapítvány, 2009–). Tanulmányok: Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Kar (magyar-orosz 1988–1992), ELTE BTK (angol BA 1994–1998), Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK (angol MA 2005–2009). Munkahelyek: Móricz Zsigmond Gimnázium, Szentendre (1997–2000), Petzelt József Szakközépiskola, Szentendre (2000–2009). Szakterülete: ECVET, ERASMUS+.

Magyar Levente gazdaságdiplomáciáért felelős államtitkár, majd miniszterhelyettes, parlamenti államtitkár. Frankofón ügyekért felelős miniszteri biztos.

Dr. Marinovich Endre, CSc, a közgazdaságtudomány kandidátusa, a Budapesti Gazdasági Egyetem professor emeritusa. A VERITAS Történetkutató Intézet főigazgató-helyettese. Rendkívüli és meghatalmazott nagykövet, Antall József és Boross Péter volt miniszterelnökök kabinetfőnöke, volt címzetes államtitkár. Érdeklődési területe: politika- és irodalomtörténet. Legfontosabb publikációi: *1315 nap – Antall József naplója*; *A kamikaze kormány második miniszterelnöke – Boross Péter 216 napja*; *Túlélte-e a középosztály? – Családregény a 20. századból*.

Dr. Martonyi János, egyetemi tanár, ügyvéd, volt külügyminiszter. Az Európai Tudományos és Művészeti Akadémia tagja. Számos könyv, tanulmány és cikk szerzője a nemzetközi kereskedelem joga, a nemzetközi magánjog, az európai integráció és

az Európa-jog, a közép-európai együttműködés, a magyar nemzetpolitika, a globális szabályozások és a nemzetközi kapcsolatok, valamint a geopolitika területén. Számos külföldi kitüntetés mellett 2004-ben a „Magyar Köztársasági Érdemrend középkereszt a csillaggal” kitüntetésben, 2016-ban pedig tudományos tevékenységének elismeréseként Széchenyi-díjban részesült.

Dr. habil Masát András, professor emeritus (ELTE). Tanulmányai: József Attila Tudományegyetem (magyar-német szak 1965–1970), Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald (1968). Munkahelyek: JATE (1971–1980), EMA Univ. Greifswald (1972–1974), Eötvös Loránd Tudományegyetem Germanisztikai Intézet Skandináv Nyelvek és Irodalmak Tanszéke (1980–), Universität Wien (1993–1994) és Humboldt-Universität zu Berlin (1996–1999) vendégprofesszor, a Berlini Collegium Hungaricum igazgatója (1999–2007), Andrassy Gyula Német Nyelvű Egyetem rektora (2008–2017). Külszolgálat: a berlini magyar nagykövetség kulturális tanácsosa (1999–2007). Szakterülete: skandináv irodalom, alkalmazott kultúratudomány.

Dr. Molnár István János, PhD, egyetemi docens (Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar), ügyvéd (Molnár és Erdei Ügyvédi Iroda). Oktatóként szakterülete a nemzetközi magánjog és a nemzetközi kereskedelmi jog. Legfontosabb publikációja: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga* (2016). Tudományos tevékenysége kiterjed még Kanada alkotmányfejlődésének és történelmének a kutatására. E témában főbb publikációi: *Kanada és a Québec-kérdés* (1996); *Kanada története a kezdetektől a konföderációig* (2017).

Dr. Monok István egyetemi tanár, az MTA doktora a Szegedi Tudományegyetem, Eszterházy Károly Egyetem, az MTA Könyvtár, Levéltár, és Információs Központ főigazgatója. Tanulmányok: József Attila Tudományegyetem, Szeged (történelem-magyar-latin, 1977–1982). Munkahelyek: JATE Egyetemi Könyvtár (1982–1999), Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Művelődéstörténeti Intézet (1989–1999); Országos Széchényi Könyvtár (főigazgató 1999–2009); EKTF-EKE Kulturális Örökség Tanszék (2010–2014), EKE Neveléstudományi Doktori Iskola (2011–), SZTE BTK Kulturális Örökség Tanszék (2010–); MTA Könyvtár és Információs Központ (főigazgató 2013–). Megbízások: Nemzetközi Magyarástudományi Társaság (főtitkár, majd társelnök 2006–), nemzetközi könyvtári szervezetek tagja. Szakterülete: magyar és egyetemes művelődéstörténet, olvasás- és könyvtörténet.

Dr. Nádasi Péter PhD. Tanulmányok: József Attila Tudományegyetem/Szegedi Tudományegyetem (általános nyelvészet, 1999–2004), National University of Ireland Galway (2001). Munkahelyek: SZTE BTK Általános Nyelvészet Tanszék (2004–2007, 2009–2013), MTA Nyelvtudományi Intézet (2011, 2012–14). Szakterülete: elméleti nyelvészet, mondattan, kommunikáció, nyelvtörténet.

Nagy József Zsigmond történész, köztisztviselő, szerkesztő. 1970-től 1991-ig az MTA Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa. 1984-ben megalapítja az Eötvös Kollégium történetműhelyét, melynek 1987–1990 között szakvezető tanára. 1991-től 2007-ig a Külügyminisztérium köztisztviselője, személyügyi igazgató, illetve főtisztviselő. 1995–1998 és 2003–2007 között a bécsi Magyar Nagykövetség kulturális tanácsosa. 2007-től szerkesztői és tudományszervezői feladatokat látott el a Kodolányi János Főiskolán. 2010-től 2012-ig a Külügyminisztérium Dokumentációs Főosztályát és Könyvtárát vezette. Munkatársaival, tanítványaival több jelenkor-történeti külügyi forráskiadvány megjelentetését kezdeményezte.

Dr. Nagy Miklós, vezető főtanácsos, szakkönyvtáros (Külgazdasági és Külügyminisztérium Bánffy Miklós Szakkönyvtár). Doktori cím: 1988, summa cum laude. A tudományos fokozat tárgya: Magyar–román kapcsolatok 1945–1948. Tudományos kutatások témája: Kelet-Európa 1945–47 és 1953–56 (Magyar Külügyi Intézet 1988–1989), a Külügyminisztérium cím- és névtárának összeállításával kapcsolatos levéltári kutatás (1994). Kiemelt publikációi: *Iratok a magyar külügyminisztérium történetéhez 1985–1993 I és II.* (főszerkesztő: Sáringer János, szerkesztő Biczó Krisztina, Cholnoky Olga, Nagy Miklós, Soós Viktor Attila, Szabadné Suján Andrea, Szabó László). Bp., Balassi Kiadó, (I.) 2014., (II.) 2015; *Magyar külpolitika 1956–1989 – Történeti kronológia* (összeáll. Nagy Miklós). MTA Jelenkorkutató Bizottság, Budapest, 1993; *A magyar külpolitika kronológiája 1990–2010* (összeállította: Nagy Miklós). Bp. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó, 2015.

Nyarádi László a Miniszterelnökség EU-fejlesztéspolitikai államtitkárságának közigazgatási tanácsadója. Tizennégy éven át a Külügyminisztériumban, majd két évig a Nemzetgazdasági Minisztériumban dolgozott. 2005-ben a német Külügyminisztériumban (Auswärtiges Amt) cserediplomata volt. 2007–2010 között EU-ügyekért felelős beosztott diplomata volt a berlini magyar nagykövetségen. Szakterülete az EU kohéziós politikája.

Dr. Nyusztay László, PhD közgazdász, nemzetközpolitika-elemző, a Budapesti Gazdasági Egyetem Külkereskedelmi Kar, Nemzetközi és Európa-tanulmányok tanszék professor emeritusa, címzetes egyetemi tanár. Korábban kulturális diplomata, majd a római magyar nagykövetség misszióvezető-helyettese, rendkívüli követ. Szakterülete a nemzetközi kapcsolatok elmélete és a diplomácia. Legfontosabb publikációi: *A few characteristics of diplomacy in the new world order.* Proceedings of BBS. Bp., 2009. pp. 40–57; Nyusztay László (szerk. és két tanulmány szerzője): *Szakkönyvtári tanulmányok.* BGF, Bp., 2011.

Dr. Pál József DSc egyetemi tanár (SZTE). Tanulmányai: József Attila Tudományegyetem (magyar-olasz, 1971–1976), Firenzei Egyetem (1976), „La Sapienza” (Róma,

1980), Université Sorbonne Nouvelle – Paris 3 (1983). Munkahelyek: Szegedi Tudományegyetem BTK Összehasonlító Irodalomtudomány (1976–1988), Olasz Tanszék (tanszékvezető 1989–). Megbízataisai: JATE rektorhelyettes (1991–1992), JATE BTK dékán (1992–1994). Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (helyettes államtitkár, 1998–2000), SZTE rektorhelyettes (2011–2014). Külszolgálat: Római Magyar Akadémia tudományos igazgatója (1995–1998). Az Olasz Köztársaság tb. konzulja (2003–). Szakterülete: nemzetközi. kapcsolatok, hungarológia, italianisztika.

Pergér István az Európai Bizottság Magyarországi Képviseletének vezetőhelyettese és kommunikációs vezetője. Az Európai Unió magyarországi kulturális és rendezvényközpontja, az Európa Pont szakmai vezetője. 2005 és 2012 között Brüsszelben, illetve Strasbourgban az Európai Parlament sajtóosztályán dolgozott, ahol többek között a külkapcsolatokért felelős csoportot vezette. Az Európai közjog és politika című szakkönyv társszerzője.

Reichenberger Dóra kommunikációs szakértő, magyar nyelv és irodalom szakos tanár. Tanulmányok: Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK (magyar nyelv és irodalom szak, kommunikáció – PR szakirány, 1998–2004). Munkahelyek: Informatikai és Hírközlési Minisztérium (2005–2006), Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal (2007–2012), Nemzeti Munkaügyi Hivatal (2012–2013), Kultindex N. Kft. (2013–2017). Szakterülete: kommunikáció, PR, irodalomtörténet, szakképzés, projektmenedzsment.

Robák Ferenc ny. állami és külügyi protokollfőnök, ny. brüsszeli, tuniszi, valamint ET-nagykövet, a magyar EU-elnökség volt kormánybiztosa. Az Nemzeti Közszolgálati Egyetem mentor-oktatója (diplomácia, protokoll, tárgyalástechnika). A Szegedi Tudományegyetemen frankofón kurzust tartott az emberi jogok és a diplomácia viszonyáról. A győri egyetem sportdiplomáciai képzésének előadója, a Külgazdasági és Külügyminisztérium Oktatási és Rekreációs Kft. trénera, jegyzetírója. Tagja az NKE kutatócsoportjának, a francia diplomácia és a frankofónia kapcsolatáról írt tanulmányt.

Ságvári Pál MSc, energiabiztonságért felelős utazó nagykövet és főosztályvezető a Külgazdasági és Külügyminisztériumban. Azt megelőzően a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium Energiapolitikai Főosztályát vezette. Szakterülete az energiapolitika és energiadiplomácia.

Dr. habil. Sáringer János, PhD egyetemi magántanár, a VERITAS Történetkutató Intézet tudományos főmunkatársa, a Budapesti Gazdasági Egyetem Külkereskedelmi Karának egyetemi docense, a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának meghívott oktatója. Érdeklődési területe a 20. századi magyar külpoli-

tika és diplomácia. Fontosabb publikációi az Antall-kormány külpolitikáját és diplomáciáját, a diplomáciai rangok eredetét és használatát, illetve a magyar Külügyminisztérium 1945 utáni történetét dolgozzák fel.

Dr. Soós Viktor Attila PhD történész, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának tagja, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történettudományi Intézetének óraadó tanára. Szakterülete: a 20. század egyháztörténete, a Külügyminisztérium szervezettörténete, személyi állománya. Brenner János, a Hét ferences vértanú, Ozsvári Csaba boldoggá avatási eljárások történész szakértője. A Magyar Katolikus Rádióban az Arcok és sorsok, fejezetek a Magyar Katolikus Egyház életéből című műsor szerkesztője.

Dr. Stelbaczy Tibor PhD nagykövet, Magyarország EU melletti Állandó Képviselőtének helyettes vezetője. 1997 óta dolgozik a kormányzat európai uniós koordinációjának területén (Külügyminisztérium, Miniszterelnökség). Tudományos munkatársként óraadó tanár volt a Pázmány Péter Tudományegyetemen, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen, valamint vendégelőadó az École Nationale d'Administration párizsi felsőoktatási intézményben. Szakterülete: az EU ágazati politikái és az uniós döntéshozatal.

Szegedi Eszter projektvezető, oktatáskutató (TKA). Tanulmányok: Eötvös Loránd Tudományegyetem TTK (matematika-fizika, 1991–2000), ELTE PPK (Neveléstudomány PhD, 2011–). Munkahelyek: Belvárosi Tanoda (1996–2000), Óbudai Waldorf Iskola (2000–2007), Tempus Közalapítvány (2008–). Szakterülete: oktatás- és tudásmenedzsment, európai oktatási szakpolitika, korai iskolaelhagyás, innovatív pedagógia.

Székely Ágnes csoportvezető-helyettes (Tempus Közalapítvány). Tanulmányok: Eötvös Loránd Tudományegyetem (Interkulturális pedagógia és pszichológia, 2009–11), Kodolányi János Főiskola (PR szakértő, 2002–2004), Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola (művelődésszervező-oktató 1996–1999). Munkahelyek: Tempus Közalapítvány, Budapest (csoportvezető helyettes, 2016–), Szent István Egyetem NKI, Gödöllő (nemzeti koordinátor, 2014–2015), ELTE NKMO (intézeti koordinátor, 2005–2014), SuliNova Kht. Budapest (irodavezető, 2004–2005), KJF, Budapest (oktatásszervező, 2001–2004). Szakterülete: felsőoktatási mobilitás, interkulturális pedagógia, pszichológia.

Dr. Tolnai Ágnes PhD egyetemi docens (Károli Gáspár Református Egyetem). Szakterülete: nemzetközi gazdasági folyamatok, a bevándorláspolitikai gazdasági aspektusai. Legfontosabb publikációi: A versenyképesség növelésének etikai korlátai. *Polgári Szemle*, 11:(4-6) pp. 72–79. (2015); *Theoretical and Practical Issues of Multiculturalism: The case of Australia*. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing, 2014. 228 p.; *Nemzetközi gazdaságtan*. Budapest, Grotius Kiadó, 2010. 239 p.

Dr. Tóth András PhD tanszékvezető egyetemi docens (Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK), a Gazdasági Versenyhivatal elnökhelyettese, a Versenytanács elnöke.

Tóth Nikoletta okleveles közgazdász (nemzetközi kapcsolatok szak). Tanulmányok: Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem (nemzetközi kapcsolatok, Európa szakirány, 1993–2000), MŰOSZ Bálint György Újságíró Akadémia (2001–2002). Munkahelyek: Eötvös Loránd Tudományegyetem Rektori Kabinet Nemzetközi Iroda (2000–2001), KultúrPont Iroda – CCP Hungary (2001–2009), Kettőspont Alapítvány (2009–). Szakterülete: nemzetközi kapcsolatok története, diplomáciatörténet, kulturális diplomácia.

Dr. Törő Csaba PhD egyetemi docens, intézetvezető, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Társadalomtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Intézete. Kutatási területe: nemzetközi jog és nemzetközi biztonság, NATO, EU-kül- és biztonságpolitika.

Dr. habil. Ujváry Gábor, CsC, intézetvezető (VERITAS Történetkutató Intézet). Tanulmányok: Eötvös Loránd Tudományegyetem (magyar-történelem 1979–1984; levéltár 1987–1990). Munkahelyek: Országos Széchényi Könyvtár (1984–1985), ELTE Szaklevéltár (1987–1991, mb. igazgató 1990–1991), Magyar Országos Levéltár (1992–1994), Collegium Hungaricum, Bécs (tudományos igazgatóhelyettes 1994–1998, tudományos igazgató 2000–2002), Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (titkárságvezető 1998–2000), Bécsi Magyar Történeti Intézet (igazgató 2000–2002), Balassi Intézet (főigazgató 2002–2004), Kodolányi János Főiskola (2004–2013, intézetigazgató 2008–2010, tudományos rektorhelyettes 2010–2012), OSzK (főigazgató helyettes 2013–2014), VERITAS. Történetkutató Intézet (kutatási csoportvezető 2014–, intézetigazgató 2016–). Szakterülete: kultúrpolitika, kulturális diplomácia.

Dr. Várhomoki-Molnár Márta, a Miniszterelnökség Közbeszerzési Szabályozási Főosztályának főosztályvezetője, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogi Továbbképző Intézet közbeszerzési szakjogász képzésének oktatója. 2007-től dolgozik a közbeszerzés szakterületén különböző minisztériumokban gyakorlati területen, majd 2010-től a közbeszerzési jogalkotásért és uniós kapcsolattartásért felelős szervezeti egységnél. Több tudományos publikációja jelent meg, kutatási területe az állami szféra gazdasági szerződéses kapcsolatai. A Közbeszerzési Szemle egyik szerkesztője, közbeszerzési kommentárok szerzője.

Várkonyi László nagykövet, osztályvezető, Miniszterelnökség, Európai Unió Ügyekért Felelős Államtitkárság. Szakterület: kereskedelempolitika. 2006–2014 között Magyarország képviselője az EU Tanács Kereskedelempolitikai Bizottságában. A Károli Gáspár Református Egyetem óraadó tanára.

Weiszer Andrea szakmai tanácsadó, Külgazdasági és Külügyminisztérium.

Zachar Balázs filmproducer. Tanulmányok: Eötvös Loránd Tudományegyetem (történelem-kommunikáció 1991–1999), jog (1993–1999). Munkahelyek: Sár és Társai Ügyvédi Iroda (1999–2002), Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (2002–2006), Miniszterelnöki Hivatal (2006–2010), Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium (2010–2011), Magyar Nemzeti Filmalap (jogi igazgató 2011–2016), Pioneer Stillking Films (2016–2017), Oktatás: Metropolitan Egyetem, Arts and business management (2008–2012), Színház és Filmművészeti Egyetem (gyártásszervezés, 2016–). Megbízatus: a Népszabadság külső munkatársa (1994–1998). Szakterület: film- és médiajog, filmgyártás.

Dr. Zongor Attila, PhD címzetes egyetemi docens (Szegedi Tudományegyetem, meghívott előadó). Tanulmányok: Corvinus Egyetem (PhD, 2008), Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola (külgazdaság, 1994–1998), Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem (nemzetközi kapcsolatok, 1998–2000), Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem (1994–1998, 1999–2001). Munkahelyek: Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (1999–2006), Oktatási és Kulturális Minisztérium (2006–2009), KultúrPont Iroda (igazgató, 2000–2009), Kultindex Nonprofit Kft. (igazgató, 2005–), Symphonia AMI (igazgató, 2016–). Szakterülete: EU kulturális politikája, kulturális gazdaságtan.